

Lengyel, magyar – „két jó barát”

A MAGYAR-LENGYEL
KAPCSOLATOK
DOKUMENTUMAI,
1957–1987

POLITIKATÖRTÉNETI INTÉZET

Lengyel, magyar – „két jó barát”

A MAGYAR–LENGYEL
KAPCSOLATOK
DOKUMENTUMAI,
1957–1987

A dokumentumokat válogatta,
a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket készítette:

MITROVITS MIKLÓS

Megjelent az

Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) és a Nemzetközi Visegrádi Alap támogatásával.

A kutatás az OTKA PD 105866. sz. projekt keretében
és a Bolyai János kutatási Ösztöndíj támogatásával zajlott.

A szerkesztésben közreműködött:

GELLÉRINÉ LÁZÁR MÁRTA

A lengyel nyelvű dokumentumokat fordította:

MITROVITS MIKLÓS, NÉMETH ORSOLYA, TISCHLER JÁNOS

ISBN: 978-963-338-366-7

Kiadja a Napvilág Kiadó
1054 Budapest, Alkotmány u. 2.
www.napvilagkiado.eu

Első kiadás: 2014

© Mitrovits Miklós, 2014

Minden jog fenntartva

Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni,
bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti vagy más módon –
a kiadó engedélye nélkül közölni.

Printed in Hungary

TARTALOM

Bevezető	15
----------	----

DOKUMENTUMOK

1. Feljegyzés Janusz Moszczeński és Fehér Lajos megbeszéléséről. Budapest, 1957. január 7.	39
2. Adam Willman rejtjeltávirata a Kádár Jánossal folytatott 1957. január 19-i megbeszéléséről. Budapest, 1957. január 23.	42
3. Adam Willman rejtjeltávirata a Marosán Györggyel 1957. február 1–2-án folytatott megbeszéléseiről. Budapest, 1957. február 2.	46
4. A lengyel Külügyminisztérium utasítása Adam Willman számára. Varsó, 1957. február 12.	50
5. A lengyel Külügyminisztérium irányelvei a lengyel–magyar együttműködés ügyében. Varsó, 1957. február 16.	52
6. A magyar Külügyminisztérium tájékoztatója a magyar–lengyel kapcsolatokról. Budapest, 1957. március 4.	55
6a A magyar Külügyminisztérium tervezete a Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság közötti kapcsolatok kiszélesítésére. Budapest, 1957. március 4.	61
7. Adam Willman rejtjeltávirata a Révai Józseffel folytatott megbeszéléséről. Budapest, 1957. május 17.	65
8. Adam Willman feljegyzése az Apró Antallal folytatott megbeszéléséről. Budapest, 1957. július 1.	69
9. Feljegyzés az ún. <i>Fehér könyv</i> lengyelországi kiadásával és az 1956-os magyar eseményeket bemutató kiállítás megrendezésével kapcsolatban. Varsó, 1957. szeptember 17.	75
	5

10.	Kádár János szóbeli beszámolója az MSZMP KB 1957. november 29-i ülésén a Władysław Gomułka- val folytatott moszkvai megbeszéléséről. Budapest, 1957. november 29.	77
11.	Katona János varsói magyar nagykövet jelentése a lengyel Külügyminisztérium Kulturális és Tájékoztató Főosztályán tett látogatásáról. Varsó, 1957. december 6.	82
12.	Katona János varsói magyar nagykövet jelentése a lengyel Külügyminisztériumban tett látogatásáról. Varsó, 1957. december 7.	84
13.	Katona János varsói magyar nagykövet jelentése a LEMP pártközpontja sajtóosztályán tett látogatásáról. Varsó, 1957. december 11.	86
14.	Katona János varsói magyar nagykövet jelentése az Aleksander Zawadzkinál, az Államtanács elnökénél tett látogatásáról. Varsó, 1957. december 28.	89
15.	Tájékoztató feljegyzés Jerzy Morawski számára az ún. <i>Fehér könyv</i> lengyel kiadásáról és az 1956-os magyar eseményeket bemutató kiállítás megrendezéséről. Varsó, 1958. január 23.	91
16.	Katona János varsói magyar nagykövet jelentése a József Czesakkal folytatott megbeszéléséről. Varsó, 1958. február 27.	93
17.	Adam Willman budapesti lengyel nagykövet rejtjeltávirata a Fock Jenővel folytatott megbeszéléséről. Budapest, 1958. március 21.	96
18.	A magyar Külügyminisztérium beszámolója a lengyel párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatásáról. Budapest, 1958. május 27.	98
18a	Jegyzőkönyv az MSZMP PB 1958. május 13-i üléséről. Kádár János elvtárs napirend előtti szóbeli beszámolója a lengyel párt- és kormánydelegációval folytatott tárgyalásokról. Budapest, 1958. május 13.	110
18b	A budapesti Lengyel Nagykövetség jelentése a lengyel párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatásáról. Budapest, 1958. június 20.	119
19.	Jelentés Katona János és Jerzy Morawski megbeszéléséről. Varsó, 1958. június 25.	133
20.	Jelentés a Magyar–Lengyel Barátsági és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés 10 éves évfordulója alkalmából tartott fogadásról. Varsó, 1958. július 8.	137
21.	Adam Willman budapesti lengyel nagykövet jelentése a Kádár Jánossal, Biszku Bélával, Kiss Károllyal és Aczél Györggyel folytatott megbeszéléséről. Budapest, 1958. július 24.	140
22.	Adam Willman budapesti lengyel nagykövet levele dr. Pongrácz Kálmánhoz, a Budapest Városi Tanács VB elnökéhez a Lengyel Olvasóterem ügyében. Budapest, 1958. augusztus 26.	143

22a	Sebes István levele dr. Pongrácz Kálmánnak a Lengyel Olvasóterem ügyében. Budapest, 1958. augusztus 29.	144
22b	Feljegyzés Paweł Tomczyknek, a budapesti Lengyel Olvasóterem igazgatójának a magyar Külügyminisztériumban tett látogatásáról. Budapest, 1958. október 29.	145
23.	Kádár János szóbeli beszámolója az MSZMP KB 1958. október 13-i ülésén a Władysław Gomułka-val folytatott krími megbeszéléséről. Budapest, 1958. október 13.	146
24.	A lengyel Külügyminisztérium feljegyzése a magyar és a lengyel párt- és kormánydelegációk 1960. március 17-i tárgyalásairól. Varsó, 1960. március 24.	148
24a	A varsói Magyar Nagykövetség beszámolója a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatásáról. Varsó, 1960. március 25.	153
24b	Kádár János szóbeli beszámolója az MSZMP KB 1960. március 30-i zárt ülésén a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi útjáról. Budapest, 1960. március 30.	160
25.	Feljegyzés Jan Bystrzycki, a Lengyel Olvasóterem igazgatója a magyar Külügyminisztériumban tett látogatásáról. Budapest, 1960. augusztus 5.	164
26.	A magyar Külügyminisztérium irányelvei a Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság kapcsolatainak fejlesztésére. Budapest, 1960. november 28.	166
27.	Henryk Grochulski budapesti lengyel nagykövet feljegyzése a Kádár Jánossal 1961. november 22-én folytatott megbeszéléséről. Budapest, 1961. november 25.	169
28.	Henryk Grochulski budapesti lengyel nagykövet összefoglaló jelentése a lengyel–magyar kapcsolatok 1955–1962 közötti időszakáról. Varsó, 1962. június 12.	172
29.	A magyar Külügyminisztérium feljegyzése a budapesti Lengyel Olvasóterem tevékenységéről. Budapest, 1962. június 27.	193
30.	Feljegyzés az MSZMP PB számára a magyar párt- és kormányküldöttség 1963. május 16–18-án Łańskban folytatott tárgyalásairól. Budapest, 1963. május	196
31.	Szilágyi Dezső varsói magyar nagykövet levele Marjai Józsefnek a varsói Magyar Kulturális Intézet helyisége ügyében. Varsó, 1963. szeptember 30.	215
31a	Sztankó Pál válasza Szilágyi Dezsőnek. Budapest, 1963. október 12.	216
32.	Javaslat a magyar és lengyel állampolgárok utazásának megkönnyítésére. Budapest, 1963. november 15.	217

33.	A magyar Külügyminisztérium feljegyzése a lengyel párt- és kormányküldöttség 1963. november 18–19-i magyarországi tárgyalásairól. Budapest, 1963. december 3.	222
33a	Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettes feljegyzése Kádár János és Władysław Gomułka szűk körű megbeszéléseiről. Budapest, 1963. november 29.	229
33b	Jegyzőkönyv a lengyel–magyar gazdasági együttműködésről. Budapest, 1963. november 22.	238
34.	Feljegyzés a magyar–lengyel új utasforgalmi megállapodás előkészítéséről. Budapest, 1963. december 22.	245
35.	A magyar Külügyminisztérium feljegyzése a budapesti „Lengyel Kultúra” tevékenységéről. Budapest, 1964. május 28.	249
36.	Jegyzőkönyv a magyar–lengyel párt- és kormányközi tárgyalásokról. Varsó, 1964. október 12., 13. és 16.	252
37.	Feljegyzés a LEMP PB számára a lengyel párt- és kormányküldöttség 1965. november 19-én Magyarországon tett hivatalos látogatásáról. Budapest, 1965. november 19.	306
38.	Jelentés az MSZMP PB számára az MSZMP és a LEMP vezetőinek 1966. január 18–19-i budapesti találkozásáról. Budapest, 1966. január 24.	317
39.	Martin Ferenc varsói magyar nagykövet feljegyzése a <i>Kőtáblák</i> című lengyel regénnyel kapcsolatban. Varsó, 1966. december 15.	327
39a	A magyar Külügyminisztérium feljegyzése a <i>Kőtáblák</i> című lengyel regény megjelenése elleni tiltakozás tárgyában. Budapest, 1966. január 11.	330
39b	A magyar Külügyminisztérium feljegyzése Varga Ferenc és Jan Kiljańczyk találkozásáról a <i>Kőtáblák</i> című regény ügyében. Budapest, 1967. január 14.	332
40.	Komócsin Zoltán levele Zenon Kliszkónak. Budapest, 1967. február 17.	335
40a	Zenon Kliszko válasza Komócsin Zoltánnak. Varsó, 1967. február	337
41.	Jegyzőkönyv Władysław Gomułka és Józef Cyrankiewicz 1967. március 8–9-én Magyarországon tett nem hivatalos látogatásáról. Budapest, 1967. március ?.	338
42.	Jan Kiljańczyk budapesti lengyel nagykövet jelentése a lengyelországi eseményekkel kapcsolatos magyarországi visszhangról. Budapest, 1968. május 10.	375
42a	Jan Kiljańczyk budapesti lengyel nagykövet jelentése a lengyelországi események magyarországi visszhangjáról. Budapest, 1968. május 11.	377
43.	Jegyzőkönyv a magyar–lengyel párt- és kormányküldöttség 1968. május 15–16-i budapesti tárgyalásairól. Budapest, 1968. május 15–16.	380

43a	Feljegyzés a magyar és a lengyel párt- és kormányküldöttség 1968. május 16-i szűk körű megbeszéléséről. Budapest, 1968. május 16.	411
44.	Kádár János felszólalása a Magyar Írók Szövetsége 1968. június 6-i kibővített választmányi ülésén a lengyelországi eseményekkel kapcsolatban. Budapest, 1968. június 6.	419
44a	Jan Kiljańczyk budapesti lengyel nagykövet jelentése Kádár Jánosnak az 1968. márciusi lengyel eseményekkel kapcsolatos megnyilatkozásáról. Budapest, 1968. június 10.	421
45.	Feljegyzés a Lengyel–Magyar Kulturális és Tudományos Vegyesbizottság létrehozása ügyében. Varsó, 1969. június 17.	423
46.	Jelentés az MSZMP PB számára Stefan Olszowski és Biszku Béla 1971. január 6-i budapesti megbeszéléséről. Budapest, 1971. január 8.	426
46a	Biszku Béla szóbeli beszámolója az MSZMP PB 1971. január 12-i ülésén a Stefan Olszowskival folytatott tárgyalásáról és a lengyelországi helyzetről. Budapest, 1971. január 12.	437
47.	Tadeusz Hanuszek budapesti lengyel nagykövet feljegyzése a magyar társadalom Lengyelország-képéről. Budapest, 1971. január 28.	446
48.	Feljegyzés a LEMP PB számára a lengyel párt- és kormányküldöttség 1971. május 15-i budapesti tárgyalásairól. Budapest, 1971. május 15.	463
48a	Jelentés az MSZMP PB számára a lengyel párt- és kormányküldöttség 1971. május 17-én, Budapesten folytatott tárgyalásáról. Budapest, 1971. május 17.	473
49.	Tadeusz Hanuszek budapesti lengyel nagykövet feljegyzése a Simó Jenővel 1971. szeptember 18-án folytatott megbeszéléséről a <i>Hová tűntek a katonák?</i> című regény ügyében. Budapest, 1971. szeptember 20.	480
49a	Jerzy R. Nowak feljegyzése Kardos G. György <i>Hová tűntek a katonák?</i> című regény magyarországi fogadtatásáról. Budapest, 1972. március 15.	482
50.	Feljegyzés Zenon Tarnowski és Molnár Ferenc megbeszéléséről E. Fehér Pál a <i>Kritikában</i> megjelent cikkéről. Budapest, 1972. szeptember 9.	486
50a	Jerzy R. Nowak tájékoztató feljegyzése E. Fehér Pál <i>Kritikában</i> megjelent cikkéről. Varsó, 1972. szeptember 27.	488
51.	Jerzy R. Nowak tájékoztatója Tokody Gyula és Niederhauser Emil <i>Németország története</i> könyvével kapcsolatban. Budapest, 1972. november 6.	490
52.	Jerzy R. Nowak feljegyzése D. Major Klára <i>Lángoló világ</i> című könyvéről. Budapest, 1972. november 16.	493
53.	Jerzy R. Nowak feljegyzése a Magyarországon megjelent Lengyelországot negatív színben feltűntető publikációkról. Budapest, 1972. november 20.	495

54.	Jelentés az I. Magyar–Lengyel Kulturális és Tudományos Együttműködési Vegyes Bizottság üléséről. Budapest, 1972. december 20–22.	500
55.	Tájékoztató a LEMP PB számára a magyar párt- és kormányküldöttség 1973. március 14–16. között Lengyelországban tett látogatásáról. Varsó, 1973. március 19.	503
55a	Jelentés az MSZMP PB számára Kádár János és Fock Jenő 1973. március 14–16-i varsói tárgyalásairól. Budapest, 1973. március 19.	513
56.	Jelentés az II. Magyar–Lengyel Kulturális és Tudományos Együttműködési Vegyes Bizottság üléséről. Varsó, 1973. április 2.	530
57.	A magyar Külügyminisztérium feljegyzése a magyar–lengyel kapcsolatok terén felmerült problémákról. Varsó, 1976. december 7.	533
58.	A magyar Külügyminisztérium tájékoztatója a Lengyel Népköztársaság belső helyzetéről, külpolitikájáról és a magyar–lengyel kapcsolatokról. Budapest, 1977. április 21.	537
59.	Jelentés a Wojciech Jaruzelski lengyel nemzetvédelmi miniszter vezetésével érkezett katonai delegáció magyarországi látogatásáról. Budapest, 1977. június 30.	544
60.	Jelentés az MSZMP PB számára a lengyel párt- és kormányküldöttség 1977. október 5–6-án Budapesten tett látogatásáról. Budapest, 1977. október 7.	549
60a	Tájékoztató a LEMP PB számára a lengyel párt- és kormányküldöttség 1977. október 5–6-án Budapesten tett látogatásáról. Varsó, 1977. október 8.	555
61.	Tájékoztató feljegyzés a LEMP PB számára a magyar párt- és kormányküldöttség 1978. június 21–23-án Lengyelországban tett látogatásáról. Varsó, 1978. június 26.	562
61a	Jelentés az MSZMP PB számára a magyar párt- és kormányküldöttség 1978. június 21–23-án Lengyelországban tett látogatásáról. Budapest, 1978. június 27.	570
61b	Kádár János szóbeli beszámolója az MSZMP PB 1978. június 27-i ülésén lengyelországi útjáról. Budapest, 1978. június 27.	578
62.	A magyar Külügyminisztérium feljegyzése a lengyel turisták viselkedésével kapcsolatos újságcikkek ügyében. Budapest, 1978. november 24.	582
62a	Garamvölgyi József varsói magyar nagykövet jelentése a lengyel sajtóban megjelent magyar vonatkozású újságcikkek ügyében. Varsó, 1978. november 30.	584
62b	Garamvölgyi József varsói magyar nagykövet jelentése a lengyel sajtóban megjelent magyar vonatkozású újságcikkekről. Varsó, 1979. november 1.	585

62c	Garamvölgyi József varsói magyar nagykövet jelentése a Magyarországon üzletelő lengyel turistákról szóló újságcikk ügyében. Varsó, 1979. december 3.	587
63.	Az MSZMP KB Külügyi Osztálya tájékoztató jelentése Emil Wojtaszek és Kádár János 1980. szeptember 12-én lezajlott tárgyalásáról. Budapest, 1980. szeptember 15.	589
63a	Emil Wojtaszek feljegyzése a LEMP PB számára az 1980. szeptember 12-én folytatott budapesti tárgyalásairól. Varsó, 1980. szeptember 15.	597
64.	Kádár János felszólalása az MSZMP KB 1980. október 16-i ülésén. Budapest, 1980. október 16.	604
65.	Tadeusz Grabski tájékoztató feljegyzése a LEMP PB számára az 1980. november 27-én, Budapesten folytatott tárgyalásairól. Varsó, 1980. november 28.	615
66.	Jelentés az MSZMP PB számára Stanisław Kania és Kádár János között 1981. március 19-én, Budapesten lezajlott tárgyalásról. Budapest, 1981. március 20.	619
66a	Tájékoztató a LEMP PB számára Stanisław Kania és Kádár János között 1981. március 19-én, Budapesten lezajlott tárgyalásról. Varsó, 1981. április 6.	629
67.	Kádár János levele Stanisław Kania és a LEMP KB számára. Budapest, 1981. szeptember 17.	638
67a	Garamvölgyi József varsói magyar nagykövet tájékoztató jelentése az MSZMP PB számára a Stanisław Kaniával 1981. szeptember 18-án folytatott találkozásjáról. Varsó, 1981. szeptember 19.	642
68.	A magyar Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökségének jelentése a lengyelországi helyzettel kapcsolatos fejleményekről. Budapest, 1981. december 14.	647
69.	Az MSZMP KB Titkárságának 1981. december 13-án és 14-én elfogadott határozata a lengyelországi helyzettel kapcsolatban. Budapest, 1981. december 14.	651
70.	Garamvölgyi József varsói magyar nagykövet rejtjeltávirata a Wojciech Jaruzelskivel 1981. december 18-án folytatott megbeszéléséről. Varsó, 1981. december 19.	654
71.	Tájékoztató jelentés az MSZMP PB számára az Aczél György vezette magyar pártküldöttség 1981. december 27–29-i varsói tárgyalásairól. Budapest, 1981. december 30.	657
71a	Garamvölgyi József rejtjeltávirata az MSZMP KB Külügyi Osztályának az Aczél György vezette pártküldöttség 1981. december 27–29-én Varsóban folytatott tárgyalásainak visszhangjáról. Varsó, 1982. január 7.	662

72.	Wojciech Jaruzelski segítségkérő levele Kádár Jánoshoz. Varsó, 1981. december 31.	664
73.	Garamvölgyi József varsói nagykövet tájékoztatója a magyar–lengyel kapcsolatokról Puja Frigyes külügyminiszter részére. Varsó, 1982. január 26.	667
74.	Jelentés a Minisztertanácsnak Puja Frigyes külügyminiszter 1982. február 11–12-i varsói tárgyalásairól. Budapest, 1982. február 17.	671
75.	Az MSZMP PB állásfoglalása a magyar–lengyel kapcsolatok helyzetéről és a feladatokról. Budapest, 1982. február 16.	681
75a	Kádár János felszólalása az MSZMP PB 1982. február 16-i ülésén. Budapest, 1982. február 16.	686
76.	<i>A l'Unità</i> interjúja Nyers Rezsővel a lengyelországi helyzettel kapcsolatban. Budapest, 1982. március	688
77.	Jelentés az MSZMP PB számára lengyel párt- és állami küldöttség 1982. április 21-i budapesti látogatásáról. Budapest, 1982. április 23.	712
77a	Tájékoztató feljegyzés a LEMP PB számára a lengyel párt- és kormányküldöttség 1982. április 21-i budapesti tárgyalásairól. Varsó, 1982. április 23.	721
77b	A budapesti Lengyel Nagykövetség akcióterve a Jaruzelski vezette lengyel párt- és kormányküldöttség látogatásából eredő feladatok végrehajtására. Budapest, 1982. május 31.	729
78.	Tadeusz Pietrzak budapesti lengyel nagykövet összefoglaló jelentése a lengyel–magyar kapcsolatokról. Budapest, 1983. április 30.	735
79.	Jelentés az MSZMP PB és a Minisztertanács számára a magyar párt- és kormányküldöttség 1983. október 26–27-én Lengyelországban tett látogatásáról. Varsó, 1983. november 9.	748
79a	Kádár János szóbeli beszámolója az MSZMP PB 1983. november 9-i ülésén a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatásáról. Budapest, 1983. november 9.	756
79b	Kádár János levele Wojciech Jaruzelskinek. Budapest, 1983. december 19.	763
80.	Jelentés az MSZMP PB számára a lengyel párt- és kormányküldöttség 1984. november 9-én, Budapesten tett látogatásáról. Budapest, 1984. november 12.	766
80a	Feljegyzés a LEMP PB számára Wojciech Jaruzelski Kádár Jánossal és Lázár Györggyel folytatott plenáris tárgyalásairól. Varsó, 1984. november 9.	770
81.	Jerzy R. Nowak feljegyzése a Magyarországon megjelent „lengyelelles” hangvételi írásokról. Varsó, 1986. január 18.	774
81a	Feljegyzés Marian Orzechowski külügyminiszter részére Spiró György <i>Az Ikszek</i> című regényével kapcsolatos ügyről. Varsó, 1986. március 15.	788
81b	A budapesti Lengyel Nagykövetség feljegyzése Jerzy R. Nowak <i>Az Ikszekről</i> írt recenziójáról. Budapest, 1986. március	790

82. Jelentés az MSZMP PB számára Kádár János Lengyelországban tett látogatásáról. Budapest, 1986. április 1.	795
83. Jelentés a magyar–lengyel kulturális, oktatási kapcsolatokkal foglalkozó varsói konzultációról. Budapest, 1987. február 27.	804
84. Feljegyzés a LEMP PB számára Wojciech Jaruzelski 1987. december 2-án Magyarországon tett munkalátogatásáról. Varsó, 1987. december 8.	811
Rövidítések jegyzéke	829
Névmutató	833
Streszczenie	845

BEVEZETŐ

A második világháború utáni magyar–lengyel kapcsolatok története – szemben a korábbi évszázadokkal – mindmáig feltáratlan. Ebből a szempontból kivételnek tekinthető, hogy feldolgozásra került az 1956-os magyar forradalom, valamint az 1980–1981-es lengyel válság alatt kialakult magyar–lengyel viszony. Tischler János elsőként publikálta az 1956-os magyar forradalmat érintő lengyel dokumentumokat, valamint az 1980–1981-es lengyel események magyar levéltári forrásait, majd önálló monográfiában fel is dolgozta e két kérdéskört.¹ Tischler érdeklődése elsősorban arra összpontosult, hogy miképp reagáltak az éppen hatalmon lévők, illetve milyen volt a társadalmi reakció a másik országban zajló rendszerváltságra. Az 1956-os lengyel és magyar események társadalmi és kulturális vonatkozásait is számos publikációban, forrásközlésben megtalálhatjuk,² így most nincs szükség az 1956-os évnél a magyar–lengyel kapcsolatokat érintő és feltáró források újraközlésére.

Ily módon e dokumentumkötet az említett források és feldolgozások folytatásának is tekinthető. Kísérlet arra, hogy az 1956-os események után kezdődő „új időszámítás” eddig nem ismert lengyel és magyar levéltári forrásaiból átfogó, globális képet adjon egy időszakról. Terjedelmi korlátok miatt természetesen nem törekedhettünk a teljességre. A dokumentumok válogatásakor három fő témakör megjelenítésén, a magyar–lengyel *politikai, gazdasági és kulturális* kapcsolatok bemutatásán volt a hangsúly. A két ország kapcsolatrendszerén belül azonban csak és kizárólag a legfelsőbb szint, azaz a *két ország politikai vezetésének hatáskörébe tartozó ügyeket* vehettük figyelembe. Az alsóbb szintű kapcsolatok és együttműködés

¹ L. Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai. Összeállította, fordította és a bevezető tanulmányt írta: Tischler János. Budapest, 1956-os Intézet-Windsor Kiadó, 1996; Tischler János: Az MSZMP és a lengyelországi válság, 1980–1981. *Századok*, 132. évf. (1998) 5. sz. 1133–1173.; Tischler János „Hogy megcsendüljön minden gyáva fül.” *Lengyel-magyar közelmúlt*. Pécs, Jelenkor Kiadó – Budapest, 1956-os Intézet, 2003.

² Elég itt utalni néhány fontosabb forrásra: Lengyel–magyar ’56: tanulmányok, visszaemlékezések az 1956-os lengyel és magyar forradalomról. *Életünk*, 30. (1992) 3–4. sz. 244–485.; Wiktor Woroszyński: *Magyarországi napló, 1956*. Budapest, 1956-os Intézet, 1994. Grzegorz Łubczyk: *13 lat, 13 minut–13 év, 13 perc*. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Rytm, 2006.

történetét feltáró iratok publikálása szétfeszítené a kötet amúgy is rendkívül szerteágazó tartalmi szerkezetét. Így nem kerülhettek a kötetbe olyan politikai, gazdaság és kulturális ügyek forrásai, amelyek nem jutottak el a legfelsőbb politikai vezetés (az MSZMP és a LEMP Politikai Bizottsága, a kormányok, illetve a külügyminiszterek és nagykövetek) elé. Mindez természetesen felvet bizonyos egyensúlyi problémákat, különösen a kulturális kapcsolatok tekintetében, hiszen e területen a két ország vezető testületei szinte kizárólag a vitás-problémás kérdésekkel, illetve azok megoldásával foglalkoztak. Ami „rendben zajlott”, azzal általában nem kellett a legfelsőbb szinten foglalkozni.

A kötetben a dokumentumok keletkezése szerinti kronologikus sorrendet alkalmaztunk. Az első dokumentum 1957 eleji a legutolsó pedig 1987 végi keltezésű. A kezdet időpontjának kiválasztása a fentebb már említett okokkal magyarázható, a lezárás pedig azzal, hogy 1987. december 2-án találkozott utoljára egymással Kádár János és Wojciech Jaruzelski, Kádárt nem egészen fél év múlva leváltotta az MSZMP országos értekezlete, és ezzel Magyarországon lezárult a Kádár-korszak. Másrészt az 1987–1988 fordulóját mindkét országban a rendszerváltás, vagyis egy új történelmi korszak kezdetének tekinthetjük.³ Úgy ítéltük meg, hogy a rendszerváltás dokumentumai jellegüknél és tartalmuknál fogva is szerveesebben kapcsolódnak a rendszerváltás utáni korszakhoz, és kevésbé az azt megelőzőkhöz. Ezek kiválogatása és közlése egy következő dokumentumkötet témája lehet.

Az itt közreadott dokumentumok keletkezésüket és jelenlegi őrzési helyüket tekintve sokfélék. A válogatás során azonban fontos szempont volt, hogy nagyjából arányosan szerepeljenek magyar és lengyel iratok, illetve ugyanazon tárgyalásról vagy ügyről lehetőleg mindkét fél által készített dokumentum megjelenjen.

A magyar dokumentumok döntő többsége a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található; itt őrzik a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezető testületeinek iratait (M-KS 288. f.). Ebből a hatalmas mennyiségű irathalmazból a Politikai Bizottság (5. cs.), a Központi Bizottság (4. cs.), a Titkárság (7. cs.), a PB-tagok számára készített információs anyagok (11. cs.), illetve a KB Külügyi Osztálya (32. cs.) őrzési egységeiből került ki a publikált dokumentumok többsége. Szintén itt található a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériumában és a varsói nagykövetségén keletkezett itt keletkezett dokumentumok (XIX-J-1-j), illetve a miniszterek és helyetteseik gyűjteményei is, amelyekből bőségesen válogattunk. Ezenkívül a kötetbe bekerült egy-egy irat a Politikatörténeti Intézet Levéltárában (PIL) őrzött Szakszervezetek Országos Tanácsa, az Állambiztonsági és Történeti Levéltárban (ÁBTL) őrzött BM III/II. Csoportfőnöksége, illetve a Hadtörténeti Levéltárban (HL) megtalálható MNK Vezérkar Titkársága gyűjteményéből is. (E levéltárakban azonban nem folytattunk teljes körű feltáró munkát, mivel a legfelsőbb politikai vezetés elé került iratokat nem e helyeken őrzik, ám egy-egy ügy miatt fontosnak tartottuk, hogy ide is kiterjesszük figyelmünket.)

³ L. Ripp Zoltán: *Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2006., illetve Antoni Dudek: *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*. Kraków, Wydawnictwo Arcana, 2004.

A lengyel dokumentumok a válogatásba két varsói levéltárból kerültek ki. Egyrészt az Újkori Iratok Levéltárából (AAN), ahol a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezető testületeinek iratait őrzik (KC PZPR 1354). E fondból a Politikai Bizottság (V), a Titkárság Kancelláriája (XI), az első titkár Titkárságának Kancelláriája (XI A), illetve a KB Külügyi Osztálya (1949 és 1970 között: 237-XXII, 1970 és 1989 között: LXXVI) irataiból közlünk dokumentumokat. Másrészt a Lengyel Külügyminisztérium Levéltárában (AMSZ) őrzött, a Lengyel Népköztársaság Külügyminisztériuma I. Főosztályán (Dep. I) és a budapesti Lengyel Nagykövetségen készült dokumentumok szerepelnek döntő többségben. Megállapítható, hogy a lengyel külügyminisztériumi levéltár inkább hasonlít egy irattárra, hiszen itt a dokumentumokat iktatószámuk szerint és nem levéltári jelzet alapján rendezték, hogy továbbá az is kiderült, hogy Varsóban az 1970–1980-as évek során számos dokumentumot leselejtezték, így ma már nem állnak a kutatók rendelkezésére.⁴ Ettől függetlenül a megmaradt jegyzékekből és a még rendelkezésre álló iratokból következtetni lehet arra, hogy a jelenleg hozzáférhető anyagok tartalmi szempontból jelentősek.

A lengyel nyelvű dokumentumok magyar nyelvre átültetésekor két elvet tartottunk szem előtt: 1. történelmi forrás lévén fontos volt, hogy a fordítás pontos, lehetőleg szó szerinti legyen; 2. az eredetileg stilisztikailag gyenge – sokszor értelemzavaró kifejezéseket tartalmazó – szövegeket megpróbáltuk pontosan, de a magyar nyelv szabályainak megfelelően visszaadni. Általánosságban elmondható, hogy az ötvenes évek végén készült iratok esetében találkozhattunk nyelvben gyenge, hevenyészett szövegekkel, ezek valamennyire a magyar fordításon is érződnek. A magyar nyelvű források esetében megmaradt az eredeti szóhasználat, de minden esetben a mai helyesírási szabályokat vettük alapul. Minden személynév a ma használatos írásmód szerint került közlésre még akkor is, ha az eredeti forrásban tévesen szerepelt. Minden hiányos név esetén – első előfordulásukkor – szögletes zárójelben megadtuk a hiányzó keresztnévet. A lengyel helységek esetében szintén a magyar szabályok szerinti neveket használtuk, ha az adott helységnek létezik bevett magyar alakja (például Varsó, Krakkó), akkor természetesen azt használtuk, ha pedig nincs (például Łódź), akkor a lengyel helyesírásnak megfelelően szerepeltettük.

Minden dokumentum sorszámozott és szerkesztett címet kapott, amely tartalmazza az irat készítőjét, címzettjét, keletkezési helyét és idejét, illetve egyes esetekben a tartalmára is utal. Az iratok iktatószámát és egyéb jelzéseit elhagytuk, megmaradt viszont az irat eredeti minősítése (szigorúan titkos, szigorúan bizalmas stb.). A szerkesztett cím alatt az irat eredeti címe található. Egyben törekedtünk a dokumentum lehetőség szerinti eredeti külalakjának megőrzésére is.

A dokumentumközlés részét alkotja az irat végén található forrásmegjelölés, amelyben szerepel a dokumentum pontos levéltári őrzési helye és – adott esetben – a korábbi publikálás(ok) helye is. Az iratminősítés a rendelkezésre álló ere-

⁴ Ugyanakkor nagy segítségemre volt a lengyel Külügyminisztérium Levéltára által összeállított magyar–lengyel kapcsolatokra vonatkozó segédlet: *Informator o stosunkach polsko-węgierskich 1944–1989*. Opr.: Czesław Kowal–Henryk Stańczak. Warszawa, AMSZ, 1990.

deti dokumentumok alapján történt, az irat lehet eredeti vagy másodpéldány, ezen belül tisztázat vagy fogalmazvány, géppel vagy kézzel írott. Azt, hogy hány példányban készült az irat, csak abban az esetben adtuk meg, ha az tartalmilag lényeges információnak ítéltük. A dokumentum végén található legenda tartalmazza a tárgyalások körülményeit, valamint az irat sorsát is. Végül – esetenként – szerepelnek a kapcsolódó sajtóban megjelent különböző típusú közlemények, illetve híradások forrásai is.

A magyarázó jegyzetek készítésekor elsősorban a magyar–lengyel kapcsolatok alakulására helyeződött a hangsúly, így eltekintettünk az olyan információktól, amelyek nem kapcsolódtak közvetlenül ahhoz, illetve nem elengedhetetlenül szükséges a megértéséhez. A kötet végén névmutató, a dokumentumok értelmezéséhez szükséges rövid életrajzi magyarázatok pedig jegyzetekben találhatók.

*

1956 októbere cezúrárt jelent a második világháború utáni magyar–lengyel viszonyban. Ennek két alapvető oka volt. Egyfelől a desztalinizáció (különösen az SZKP XX. kongresszusa utáni) korszakában minőségileg új szakasz kezdődött a szocialista országok kapcsolatrendszerében, javultak a kétoldalú együttműködés lehetőségei a KGST és a Varsói Szerződés keretein belül, és Moszkva is többet engedett meg a szocialista táboron belüli bilaterális kapcsolatok tekintetében. Másfelől az 1956. november 4. utáni magyar–lengyel kapcsolatokat alapvetően a magyar forradalom és annak leverése határozta meg. A lengyelek többsége a magyar forradalomban igazi antisztalinista felkelést látott, ami az 1956-os „lengyel októberhez” hasonló célokat fogalmazott meg. Mindehhez hozzájárult a lengyelek hagyományos és most újraéledt szovjetellenessége. A magyar szabadságharcra vállalt lengyel szolidaritás országos méreteket öltött, és tettekben is megnyilvánult. Mindez egyedülálló volt a szocialista táboron belül.⁵

A lengyel és a magyar belpolitikai események alapvetően megszabták a két ország viszonyát. Mindkét ország élére új vezető került, bár hatalomra kerülésük körülményei lényegesen különböztek egymástól. Władysław Gomułka a lengyel október igazi győztese volt: népszerűségét azzal vívta ki, hogy sikerült Moszkvával Lengyelországot, az 1956. október 30-i szovjet kormánynyilatkozatnak⁶ megfelelően, elismertetni egyenrangú (és nem alárendelt) partnernek. Ezzel ellentétben Kádár Jánosnak ebben az időben sem tekintélye, sem legitimációja nem volt a hatalomgyakorláshoz. Mindezen túl a fegyveres ellenállás, majd annak leverése után komoly társadalmi és politikai ellenállásba ütközött (munkástanácsok és az értelmiség).

A kétoldalú kapcsolatokban a belpolitikai kényszerek mellett meghatározó volt a világpolitika alakulása is, az a tény, hogy a szocialista világrendszer mint

⁵ A lengyel társadalom aktív segítségnyújtásáról részletesen lásd Tischler János: A lengyel társadalom és az 1956-os magyar forradalom. *Múltunk*, 41. évf. (1996) 3. sz. 134–164.

⁶ L. A. „Jelcin-dosszié”. *Szovjet dokumentumok 1956-ról*. Szerk.: Gál Éva–Hegedűs B. András–Litván György–Rainer M. János. Budapest, Századvég Kiadó–1956-os Intézet, 1993, 65–67.

olyan alapvetően meghatározta az egyes országok külpolitikai mozgásterét; egyszerre volt ez korlát és védelem. Kádárnak rendkívül nehéz belpolitikai helyzetéből adódó feladatai és nemzetközi elszigeteltsége miatt kevésbé lehettek ambiciózus tervei a külpolitika terén. Tevékenysége eleinte arra korlátozódott, hogy a világ előtt is igazolja a Szovjetunió katonai beavatkozását, illetve megszerezze a szocialista tábor országainak feltétel nélküli támogatását. Ezért a világpolitika középpontjába a két eltérő világrendszer harcát állította, amelynek az egyik oldalán a Szovjetunió vezette szocialista tábor és a hozzájuk kapcsolódó gyarmati sorból felszabaduló harmadik világ, a másikon pedig az imperialisták és szövetségeseik állnak, akik a nyílt beavatkozásról (ilyennek tartotta 1956-ot is) áttértek a fellazítás politikájára. Úgy vélte, hogy a külső fenyegetés ellen a proletár internacionalizmus elvén alapuló egység és a Szovjetunió védi meg a szocialista országokat.⁷ Ebbe a külpolitikai „doktrínába” a lengyelek voltak a legkevésbé beilleszthetők, mégpedig éppen Gomulka – a magyaroktól eltérő – külpolitikai céljai és a lengyel belpolitika szabta szükségességek miatt.

A magyar forradalom leverésének elfogadása problémát okozott – belpolitikai okokból – a lengyel vezetésnek. Egyfelől számolnia kellett a lengyel társadalom magyarok iránti rokonszenvével, másfelől azzal a ténnyel, hogy a lengyel vezetés október végén nyíltan kiállt a forradalmi magyar kormány mellett. Ugyanakkor Varsónak kapóra is jött a magyar forradalom, az ugyanis megosztotta az addig csak a lengyelekre nehezedő szovjet figyelmet. Gomulka felhasználta a magyar eseményeket arra is, hogy megzsarolja a lengyel társadalmat: a rommá lőtt Budapest képei sok lengyelt emlékeztetett a varsói felkelés utáni Varsóra, Gomulka pedig ezzel önmérsékletre tudta bírni a társadalmat.

Budapesten is távolságtartással figyelték a lengyel helyzet alakulását. Ennek oka az volt, hogy Gomulka népszerűsége nem járt együtt a párt erejének növekedésével, sőt a párt az élet számos területén elveszítette monopóliumát. A társadalom feletti ellenőrzésért meg kellett küzdenie a munkástanácsokkal és a katolikus egyházzal is, és mindkettő jóval erősebbnek bizonyult, mint Magyarországon. Fehér Lajos, az MSZMP PB tagja 1957 januárjában találkozott Janusz Moszczeńskivel, a budapesti Lengyel Nagykövetség első titkárával, amikor is annak a félelmének adott hangot, hogy a Szejm-választásokat a „polgári rend visszaállítására használják majd ki” (1. dok.), majd a választások után kijelentette, hogy „LEMP új vezetése az élet demokratizálását elvitte addig a határig Lengyelországban, amelyet már átlépni nem lehet – figyelembe véve az ország sajátosságait ez azt jelentené, hogy lemondanak a szocialista demokráciáról és utat nyitnak a polgári demokrácia felé”.⁸

Mindezek után nem meglepő, hogy nem lehetett összhang sem a külpolitikák általános irányvonala, sem a kifejezetten a magyar–lengyel kapcsolatokra vonat-

⁷ L. Földes György: Kádár János külpolitikai nézetei (1957–1967). In: *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Szerk.: Sipos Balázs–Zeidler Miklós–Pritz Pál. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 2002, 135–146. Földes György: Nehéz kezdet: Kádár János külpolitikája (1956–1957). *Korunk*, 24. évf. (2013) 10. sz. 16–30.

⁸ Robert Skobelski: *Polityka PRL wobec państw socjalistycznych w latach 1956–1970. Współpraca–napięcia–konflikty*. Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, 2010, 70–71.

kozó varsói és budapesti elvek között. Gomulka 1957 elején a választási kampány során fejtette ki Lengyelország külpolitikájának lényegét. Ennek célja a szocialista tábor egységének támogatása (a Szovjetunióval fenntartott, átértékelt kapcsolatok erősítése, illetve jó kapcsolatok építése a népi demokratikus országokkal, különösen a magyar és a jugoszláv relációk javítása), valamint az Odera–Neisse-határ nemzetközi elismertetése, végül pedig az európai biztonság megerősítése, a fegyverkezési verseny fékezése és a leszerelés.⁹ Ezzel egyidejűleg a lengyel külügyminisztériumban a magyar–lengyel kapcsolatokra vonatkozóan is kidolgozták az irányelveket (5. dok.), és ezek némileg árnyalták a nyilvánosság elé tárt általános elveket, mivel Gomulka úgy akarta javítani a magyar–lengyel kapcsolatokon, hogy közben mereven elzárkózott a találkozótól Kádárral. A LEMP és az MSZMP között szinte megszűntek a közvetlen pártközi kapcsolatok. Varsó nem csupán abban volt következetes, hogy visszautasította a budapesti meghívást, de attól is elzárkózott, hogy Lengyelországban bemutassák a kádári propagandakiadványokat, kiállításokat és filmeket (9., 14., 15., 16. dok.). Ezzel szemben a magyar külügyminisztérium által kidolgozott irányelvekben (6.–6a dok.) a magyarok megpróbálták úgy tenni, mintha mi sem történt volna 1956. október–novemberében. Adam Willman budapesti lengyel nagykövet feljegyzése szerint e dokumentum tartalma nem sokban különbözött a magyar fél által 1956. október 23. előtti tervezethez képest.

A lengyel vezetés számára az egyik kulcskérdés az volt, hogy milyen mértékű lesz a magyarországi megtorlás, és mi lesz a sorsa Nagy Imrének és társainak. E kérdés szorosan összefüggött a Jugoszláviához fűződő viszonnal és a szovjet táboron belüli függetlenség és autonómia problémakörével is, illetve azzal a nem elhanyagolható kérdéssel, hogy vezethet-e más út is a szovjet úton kívül a szocializmushoz. Lengyelország számára a tét az volt, hogy meg tudja-e tartani az 1956. október–november folyamán megszerzett egyenrangú státust, vagy újra alá kell-e rendelnie magát a Szovjetuniónak. Mindennek a fokmérője a Nagy Imre-per és a Jugoszláviához fűződő viszony volt. Ráadásul Kína mellett Jugoszlávia volt az egyetlen szocialista ország, amelynek vezetése megjegyzések nélkül elfogadta a lengyelországi októberi fordulatot, és nem tekintette azt veszélyesnek a szocialista rendszerre. A jugoszláv pártvezetés és a társadalom örömmel fogadta a LEMP KB októberi határozatait.¹⁰ Nem elhanyagolható tény, hogy az 1956-os magyarországi felkeléssel, majd a novemberi szovjet katonai beavatkozással kapcsolatban is hasonló, bár nem azonos álláspontot foglalt el Tito és Gomulka. Belgrád valós reményeket fűzött ahhoz, hogy a magyarországi és a lengyelországi események „jugoszláv megoldást” nyerne, vagyis győzhet a jugoszlávok által kezdeményezett rendszervita a „szovjet típusú rendszer” felett.¹¹

⁹ Andrzej Skrzypek: *Dyplomatyczne dzieje PRL w latach 1956–1989*. Pułtusk–Warszawa, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, 2010, 31. Gomulka külpolitikájáról lásd még: *Władysław Gomułka i jego epoka*. Red.: Eleonora Salwa-Syzdek–Tadeusz Kaczmarek. Warszawa, Studio Emka, 2005, 48–77.

¹⁰ AAN, KC PZPR 1354, Sygn. XI A/42. 25–26.

¹¹ L. erről Ripp Zoltán: *Belgrád és Moszkva között. A jugoszláv kapcsolat és a Nagy Imre-kérdés (1956. november–1959. február)*. Budapest, Politikatörténeti Alapítvány, 1994.; Mitrovits Miklós: Együtt vagy

Titóék e reményüket arra alapozták, hogy október óta mind Lengyelországban, mind Magyarországon sorra alakultak a gyárakban a munkástanácsok, és ezen öngazgató szervek valódi hatalmi alternatívaként jelentek meg a párttal szemben. Vagyis megvalósulni látszott a jugoszláv modell. Magyarországon azonban az októberi események ártértékelése, miszerint a Rákosi–Gerő-klikk „csak” hibákat követett el, Nagy Imre és társai pedig árulást, rövidre zárta a rendszervitát, és elítélt mindenfajta revizionizmust, ez pedig megpecsételte a munkástanácsok sorsát is. Ebben az értelmezési keretben a párt vezető szerepének megkérdőjelezése, az ország kiszakítása a szocialista táborból a „likvidátorpolitika” valóságos szimbóluma lett, konkrét történelmi példa arra, hogy a revizionizmus ellenforradalomhoz vezet. Ebből végül az következett, hogy Nagy Imrét árulásért bíróság elé fogják állítani. Ezzel eldőlt a revizionizmus és a jugoszláv modell kérdése is.

Gomułkaék tehát élénk érdeklődéssel figyelték Nagy Imréék sorsát: Adam Willman nagyköveten keresztül (de feltételezhető, hogy a jugoszláv forrásból is) igyekeztek információkhoz jutni. Az MSZMP vezetésének legszűkebb köréhez tartozó politikusok (Kádár János, Fehér Lajos, Apró Antal, Marosán György, Kiss Károly) pedig mindig kitérő választ adtak a lengyel nagykövet érdeklődésére. Éppen ezért, miután 1957. április 14-én Romániából Magyarországra szállították Nagy Imrét és társait, Willman május 17-én felkereste a Moszkvából nemrég hazatért dogmatikusnak tartott, de a szűk pártvezetéshez nem tartozó Révai Józsefet. Willman számítása bevált, Révai nem tartotta magára kötelezőnek a pártfegyelmet, és a nagykövetnek úgy nyilatkozott, hogy „Nagy Imre és legközelebbi munkatársai ügyében halálos ítéletet kell hozni” (7. dok.). Gomułka rendkívül nyugtalanította a kapott információt, így amikor 1957. május 24–25-én Moszkvában Hruscsovval tárgyalt, felvetette a témát, és megpróbálta meggyőzni – sikertelenül – a szovjet vezetőt arról, hogy egy Nagy Imre-per nem tenne jót a nemzetközi munkásmozgalomnak, mert az újra magyarellenes kampányhoz vezetne. Érvelése szerint nem is kellene pert rendezni, mert „Nagy Imre minden bizonnyal nem volt imperialista ügynök”, sőt „még ha áruló is lett volna, egymaga akkor sem döntött volna semmiről, nem is dönthetett”.¹²

Ezzel együtt számos külső és belső kényszerítő erő hatására Gomułka is megkezdte Lengyelországban a revizionizmus elleni harcot, és igyekezett háttérbe szorítani a további reformokat követelők táborát. A LEMP KB IX. plenumán (1957. május 15–18.) keményen bírálta azokat az értelmiségieket, újságírókat, akik az „októberi reformok második szakaszát” követelték. Ostorozta ugyan a párton belüli dogmatizmust, de azt a revizionizmusnál kisebb veszélynek minősítette, mert – véleménye szerint – utóbbi aláássa a párt vezető szerepét és egységét.¹³ A plénum az „októberi remények” végét jelentette. Gomułka fordulatára kritikus volt a jugoszlávok reagálása, bár a lengyel vezetés továbbra is szerette volna megőrizni

külön utakon a szocializmushoz? A desztalinizáció első szakasza Kelet-Közép-Európában. *Századok*, 148. évf. (2014) 1. sz. 91–115.

¹² Feljegyzés a Lengyel Népköztársaság párt- és kormányküldöttsége, valamint a Szovjetunió párt- és kormányküldöttsége között folyó év május 24-én és 25-én folytatott tárgyalásokról. In: *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai...* i. m. 1996, 175–179.

¹³ A plénum teljes anyaga: AAN, PZPR 1354, Sygn.: 237/II-19.

jó kapcsolatait Belgráddal. Eerre azonban egyre kevesebb volt az esélye. 1957. szeptember 16-án ugyan Gomulka és Tito közös nyilatkozatban foglalt állást a „szocializmushoz vezető különböző utakról”, ugyanakkor Varsóban hamarosan betiltották a revizionisták szócsövének számító *Po Prostu* hetilapot, majd az októberi plénum határozatot hozott a párttagság felülvizsgálatáról, melynek eredményeképpen a LEMP egy év alatt több ezer tagjától vált meg.

Miközben Gomulka egyensúlyozni szeretett volna Moszkva és Belgrád között, Kádár úgy ítélte meg (10. dok.), hogy a lengyel folyamatok olyan irányúak, hogy egy-két év múlva a helyzet nagyon hasonlít majd a magyarhoz.¹⁴ Talán ezért sem tartott attól, hogy Nagy Imre kivégzése komolyan befolyásolná a magyar-lengyel kapcsolatokat. A helyzetet összességében jól ítélte meg, de azért óvatosságból visszatartották a perrel kapcsolatos híreket, mivel az világos volt, hogy a lengyel társadalom felé nehéz lesz kommunikálni azokat. Éppen ezért – a revizionizmusellenes harc megindítása ellenére – a többször elhalasztott Nagy Imre-per továbbra is aggasztotta a lengyel pártvezetést, különösen azért, mert 1958. március 15-én a LEMP PB végre úgy döntött, hogy eleget tesz a budapesti meghívásnak, és május 9–12. között párt- és kormányküldöttség látogat Magyarországra. Így Varsó arra utasította Willmant, hogy tudja meg, mi a Nagy Imrével kapcsolatos szándék. A nagykövet 1958. május 21-én felkereste Fock Jenőt (17. dok.), aki a kérdésre kitérő választ adott. Először is azt hangsúlyozta, hogy a per „nyitott kérdés”, majd megígérte, hogy a lengyel vezetők látogatása előtt nem lesz per, sőt arról majd tárgyalni is lehet.

1958 májusában végre létrejött az első Kádár–Gomulka-csúcstalálkozó Budapesten (18., 18a–b dok.). A tárgyalások során számos kérdésben alakult ki vita (Jugoszlávia megítélése, a Szovjetunió helye és szerepe), de Gomulkának a budapesti Sportcsarnokban elmondott beszéde után – amikor is kimondta, hogy 1956 októberében ellenforradalom volt Magyarországon – a magyar vezetés összességében pozitívan értékelte a találkozót, annál is inkább, mert a lengyel vezetés részben feladta azt a korábbi álláspontját, hogy az 1956. őszi magyarországi események csak végső kifejelettségükben torkolltak ellenforradalomba. A jövőre nézve pedig kijelölték a két ország közötti együttműködés továbbfejlesztésének irányát, és döntöttek arról is, hogy létrehozzák az Állandó Magyar–Lengyel Gazdasági Együttműködési Bizottságot.¹⁵ A két fél még márciusban kötött egy 1958–1960. évekre szóló kereskedelmi egyezményt, amelyet most kiegészítettek egy 1961–1965. évekre vonatkozó, az alapvető árucikkek kölcsönös szállítását előíró kereskedelmi keretszerződéssel.

¹⁴ Az 1957. novemberi moszkvai értekezleten Gomulka egyedül maradt nézeteivel, majd kénytelen volt ő is aláírni azt a közös nyilatkozatot, ami meglehetősen sztálinista blokkpolitikát írt elő.

¹⁵ A vegyesbizottság 1987-ig összesen huszonháromszor ülésezett, 1979-ben kibővítették Lengyel–Magyar Gazdasági és Műszaki-Tudományos Állandó Együttműködési Bizottsággá. A küldöttségeket általában a miniszterelnök-helyettesek vezették. A hatvanas évek végéig Apró Antal és Stefan Jędrychowski, majd a hetvenes években magyar részről leginkább Vályi Péter, illetve halála után Szekér Gyula, lengyel részről pedig Kazimierz Olszewski, Józef Tejchma vagy Kazimierz Secomki állt az élén. A bizottságot a nyolcvanas években Marjai József és Janusz Obodowski vagy Józef Koziol vezette.

Lengyel részről az együttműködés megkötése feletti örömet beárnyékolta, hogy egy hónappal később kivégezték Nagy Imrét. Az ítélet sokkolta Gomulát és a lengyel társadalmat, a párttagokat is beleértve. Adam Rapacki külügyminiszter azt is kijelentette, hogy ha erről tudomásuk lett volna, akkor biztosan nem utaznak Budapestre.¹⁶ Érezte a magyar pártvezetés is, hogy magyarázattal tartoznak Varsónak, ezért utasították Katona János varsói magyar nagykövetet, hogy világosítsa fel a lengyel vezetést arról, hogy mi volt a halálos ítélet megszületésének oka (19. dok.). Nem valószínű ugyanakkor, hogy kizárólag Katona győzte volna meg Gomulát, sokkal valószínűbb, hogy a lengyel vezető belátta: a kialakult nemzetközi helyzetben nincs külön út, különben véglegesen elszigetelődik a szocialista táboron belül. Így a június 28-án Gdańskban elmondott beszédében¹⁷ tudomásul vette Nagy Imre kivégzését, és – bár a szovjet politika bírálatának jogát a lengyel vezető mindvégig fenntartotta magának – beállt a sorba a jugoszláv- és revizionizmusellenes kampányba. Ez tükröződik az itt közölt dokumentumokban is.

A hétköznapi kapcsolatokban azonban még sokáig érezte hatását a magyar ítélet (20. dok.), de rányomta a bélyegét a magyar–lengyel politikai és kulturális kapcsolatokra is (28. dok.). Ennek is köszönhető, hogy Kádár János első hivatalos lengyelországi útjára – 1956 novembere után – több mint három évet kellett várni. A per és az ítélet még egyszer szóba került Kádár és Gomulka között, amikor 1958 augusztusában a Krímben találkoztak (23. dok.). Ezzel azután valóban végleg lekerült a két ország közötti kapcsolatok napirendjéről mind a magyar forradalom, mind Nagy Imre ügye.

Kádár 1960 márciusában utazott először Lengyelországba (24., 24a–b dok.). Ekkor már Gomulka a magyar elvárásoknak megfelelően egyértelműen foglalt állást a kádári politika mellett, és immár minden megkötés nélkül ellenforradalomnak minősítette az 1956-os magyar eseményeket. Ez volt azonban talán az egyetlen dolog, amivel ekkor Kádár maradéktalanul elégedett lehetett. Varsóban elmaradt a város ilyenkor szokásos feldíszítése, illetve az „ünneplő” tömegek mozgósítása. A varsói „hideg” fogadtatással szemben a sziléziai kirándulás már megfelelt az elvárásoknak: mindenütt ujjongó, bányászruhába, zászlót lengető tömeg. Ebben nagy szerepe volt a katowicei vajdasági pártbizottság első titkárának, Edward Giereknek.

A magyar–lengyel gazdasági kapcsolatok ezután egyértelműen fellendültek. 1958-tól látványosan növekedett a két ország közötti kereskedelmi forgalom volumene, a két ország egyre többféle árut exportált és importált egymástól. A magyar fél pedig növekvő mértékben használta ki a lengyel tengeri szállítás lehetőségeit. Ugyanakkor közel nem volt ilyen látványos a fejlődés kulturális kérdésekben. Alig-alig vetítettek lengyel filmeket Magyarországon, nem is beszélve színdarabok bemutatásáról. Az is esemény számba ment, ha valamelyik kortárs lengyel zeneszerző egy-egy művét bemutatták Budapesten. Ennek oka

¹⁶ AAN, KC PZPR 1354, 237/VIII-273. 1954–1958.

¹⁷ A beszéd szövegét közli: *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai...* i. m. 1996, 219–220.

abban keresendő, hogy a kultúráért felelős magyar vezetők rendkívül kritikusak voltak a viszonylag szabad lengyel kultúrpolitikával szemben. A csekély számú lengyel vonatkozású eseményeknek azonban mindig nagy volt a látogatottsága, és ugyanez elmondható a Lengyel Olvasóteremben tartott lengyel nyelvórákról is: évente több százan tanultak Budapesten lengyelül (28. dok.). Szűk helyiséggel küzdött azonban mind a budapesti Lengyel Olvasóterem, de a varsói Magyar Kulturális Intézet is. Hiába állapodtak meg 1958 májusában, évekig nem sikerült megfelelő helyet biztosítani ezeknek az intézményeknek (22., 25., 29., 31., 31a, 35. dok.). A kultúra területén 1960 körül állt be változás, amikor szigorítások következtek a lengyel kultúrpolitikában. Megkezdődött az absztrakt művészeti irányzat visszaszorítása és a szocialista realizmus újbóli előtérbe helyezése. E jelenség felbukkan több dokumentumban is, és a magyar fél ezt örömmel vette tudomásul (pl. 24a és a 28. dok.). Sőt a magyar Külügyminisztériumban éppen ekkor dolgozzák ki a magyar–lengyel kapcsolatokra vonatkozó új irányelveket is, amelynek célja egyértelműen a lengyelországi szocialista erők támogatása és a magyar–lengyel kapcsolatok megtöltése szocialista tartalommal (26. dok.).

A két ország közötti turizmus komoly mértékben fellendült azonban a hatvanas évek elejétől; a lengyelek szívesen érkeztek Magyarországra balatoni nyaralásra, míg a magyar fiatalokat – még a szigorítások után is – a kulturálisan szabadabb világ vonzotta, és autóstoppal járták be Lengyelországot. Kedvelt célpont volt Varsó és Sopot, ahová nemcsak üdülési célból, de a komolyzenei és jazzfesztiválokra is szívesen útnak indultak magyarok. A két népet nem érdekelték a hivatalosan hangoztatott internacionalista barátság szövegei, inkább a XIX. századi függetlenségi harcokban vállalt szolidaritásról, az 1939-ben Magyarországra befogadott lengyelek sorsáról vagy 1956-ról beszélgettek egymással.¹⁸ A növekvő mértékű turizmus megkövetelte az állampolgárok utazásának könnyítését (32., 34. dok.), amelyet minden ideológiai és politikai hátrány ellenére vállaltak a vezetők.

1963-ra minden tekintetben normalizálódott a két ország hivatalos viszonya is. Ekkor Gomulka már nem, Kádár pedig még nem számított a világban „liberálisnak”. Amikor Gomulka 1963 májusában Łańskban nem hivatalos baráti látogatáson fogadta Kádárt, szinte semmilyen nézeteltérés nem volt a két vezető között (30. dok.). Két napon át beszélgettek a legkülönbébb ügyekről. A tárgyalásról készült jegyzőkönyv rávilágít többek között a lengyel mezőgazdaság problémáira, amelynek megoldatlansága – vagyis a téjeszesítés elmaradása – talán a lengyelországi szocialista berendezkedés legnagyobb tehertétele volt. Gomulka megpróbálta elmagyarázni a magyar vezetőknek, hogy miért nem lehetséges a téjeszesítés Lengyelországban: a lengyel gazdaságnak 320 ezer traktorra és évi 5-6 millió tonna gabonaimportra lenne szüksége ahhoz, hogy komolyabb ellenállás és a lakosság nélkülözése nélkül megvalósítsák a kollektivizálást.¹⁹ 1963 őszén

¹⁸ Lásd erről: *A magyar kapcsolat*. Szerk.: Bogdańska-Szadai Bożena–Szalai Attila. Budapest, Fronda–Głos Polonii, 2008.

¹⁹ A lengyel mezőgazdaságról lásd még: Dariusz Jarosz–Grzegorz Miernik: A lengyel mezőgazdaság dekollektivizálása. *Múltunk*, 58. évf. (2013) 3. sz. 60–76. Dariusz Jarosz: The Collectivization of Agriculture in Poland: Causes of Defeat. *The Collectivization of Agriculture in Communist Eastern*

Budapesten került sor az újabb tárgyalásokra; ezúttal egy többéves gazdasági megállapodást is aláírt a két ország vezetése (33., 33a–b dok.). Szintén nagy volt a jelentősége az első magyar–lengyel közös részvénytársaság, a HALDEX létrehozásának is a lengyelországi szénbányászati meddőhányók anyagának ipari hasznosítására egy Tatabányán kikísérletezett eljárás szerint.

Miután a magyar külpolitika megszabadult az ötvenhatos örökségtől: a „magyarkérdés” lekerült az ENSZ napirendjéről, majd a kapitalista országok sorban diplomáciai kapcsolatokat létesítettek Magyarországgal, megváltozott az MSZMP külpolitikai koncepciója is, és már nem csupán az volt a feladat, hogy igazolja a világ felé a szovjet katonai beavatkozást, hogy Moszkva leghűségesebb szövetségeseiként minden szovjet külpolitikai akciót támogasson.²⁰ Az már a forradalom után közvetlenül világossá vált, hogy a stabilizáció eszközeként tekintett „életszínvonal-politika” sikere, vagyis a magyar gazdaság hosszú távú fejlesztése szoros összefüggésben van a külső források hatékony felhasználásával és a külkereskedelem eredményességével. Éppen ezért a vezetésnek biztosítania kellett a világgazdaságba történő visszaintegrálódást, amelynek alapvető feltétele volt a gazdaság hatékony működtetése és a fejlett technológiák beszerzése.²¹ 1962-ben az MSZMP VIII. kongresszusán Kádár lényegében leszögezte, hogy a kereskedelmi kapcsolatokat nem szabad függővé tenni az egyes országok társadalmi berendezkedésétől, tehát a kölcsönös előnyök elve alapján Magyarország kereskedni fog a fejlett kapitalista országokkal.²² 1964-ben már programként fogalmazódott meg, hogy fejleszteni kell a kereskedelmi kapcsolatokat a NATO-országokkal, mivel egyes árucikkek csak onnan szerezhetők be. Az elképzelés szerint a kereskedelmi kapcsolatok segítenek a politikai kapcsolatok normalizálásában is. A nyitás ugyan magában rejt egyfajta függőségi viszony kialakulásának veszélyét, de Magyarországnak vállalnia kell a kockázatot, ha vissza akar térni a nemzetközi színtérre.²³ A kapitalista világgazdaság tudomásulvétele és az együttműködés vele a magyar új gazdasági mechanizmus sikerének egyik pillére volt. Ezzel együtt a magyar pártvezetés a hatvanas évek elején rehabilitálta az 1948 után kizárt szociáldemokratákat, és a magyar külpolitika is ekkoriban kezdett tapogatózni a nyugat-európai szociáldemokráciával történő kapcsolatfelvétel irányába.²⁴

Gomułka politikáját azonban mindvégig meghatározta az ún. „németkérdés”. Alapvetően soha nem bízott a németekben, még a keletnémet kommunisták iránt

Europe. Comparison and Entanglements. Eds.: Constantin Iordachi–Arnd Bauerkämper. Budapest–New York, CEU, 2014, 113–146.

²⁰ Részletesebben erről lásd Ruff Mihály: Új helyzet, új feladatok a magyar külpolitikában 1963–1964-ben. *Múltunk*, XLVI. évf. (2001) 4. sz. 3–39.

²¹ Békés Csaba: A kádári külpolitika, 1956–1968. Látványos sikerek – „láthatatlan” konfliktusok. In: uő: *Európából Európába. Magyarország a konfliktusok keresztútjában, 1945–1990.* Budapest, Gondolat Kiadó, 2004. 237.

²² *A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusa, 1962. november 20–24. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1962.* 51.

²³ MNL OL M–KS 288. f. 32/30. ő. e. (1964).

²⁴ Simon István: *Bal-kísértés. A kádári külpolitika és a nyugati szociáldemokrácia.* Budapest, Digital-books.hu, 2012.

is gyanakvó volt.²⁵ Ennek oka – a német–lengyel történelmi szembenállás mellett – elsősorban az volt, hogy az NSZK következetesen nem ismerte el Lengyelország második világháború utáni nyugati határait. Lengyelország és az NDK ugyan aláírta a zgorzeleci szerződést (1950), amelyben a keletnémet vezetés elismerte a Potsdamban meghúzott határokat, ezt azonban Bonn nem tartotta magára nézve kötelező érvényűnek. Ráadásul a nyugatnémet kormány – Adenauer kancellárral az élen – nem csupán elutasította a diplomáciai kapcsolatok felvételét Lengyelországgal, ezzel is megerősítve Gomułka bizalmatlanságát, hanem többször tett olyan egyértelmű kijelentéseket, amely szerint területi igényeik vannak Lengyelországgal szemben. Így az ország nyugati határainak egyetlen biztosítója a Szovjetunió maradt. A lengyel pártvezetés tehát ellenzett minden különutas megállapodást az NSZK-val egészen addig, amíg az el nem ismeri az NDK-t, valamint Lengyelország nyugati határait. Gomułka szemében tehát nem voltak elfogadhatók a nyugati irányú magyar törekvések. Sőt Gomułka a „németkérdés” megoldásáig nem tartotta lehetségesnek sem a mezőgazdaság kollektivizálását, sem a gazdaságirányítási reformok bevezetését. A jó nyugati kapcsolatokkal szemben Gomułka mindennél fontosabbnak tartotta a szocialista tábor egységét, beleértve a Kínához fűződő való jó viszonyt is, a nyugat-európai szociáldemokráciát pedig veszélyesebbnek tartotta még a konzervatív pártoknál is.

A kétféle koncepció ütközését végigkísérhetjük a magyar–lengyel tárgyalásokról készült dokumentumokban (33a, 36., 38., 41. dok.). Az eltérő gazdasági problémákról és a magyar gazdasági reform lengyel fogadtatásáról is képet kaphatunk a közölt dokumentumokból (37., 38. dok.). Az két ország közötti ellentétek 1967-ben tetőztek, miután Románia bejelentette, diplomáciai kapcsolatokat létesített az NSZK-val, és várható volt, hogy hamarosan Magyarország is megteszi ezt a lépést. A magyar–nyugatnémet tárgyalások ugyanis már 1962 decemberében megkezdődtek, végül 1963-ban aláírtak egy egyezményt a kereskedelmi képviselők létesítéseiről a kölcsönösség alapján, valamint egy hosszú lejáratú kereskedelmi egyezményt. Ebben Magyarország közvetve elismerte, hogy Nyugat-Berlin az NSZK része, a hároméves kereskedelmi szerződés alapján pedig az NSZK Magyarország legnagyobb tőkés partnerévé vált, ráadásul Budapest a gazdaság számára rendkívül fontos hosszú lejáratú hitelekhez jutott.²⁶

Annak ellenére, hogy Lengyelország is hasonló egyezményeket kötött az NSZK-val. Gomułka nem nézte jó szemmel a magyar–NSZK közeledést. A lengyel vezető minden nemzetközi kérdést a németkérdésnek rendelt alá, így tett a Kínával folytatott ideológiai és geopolitikai vitában, sőt Hruscsov külpolitikáját is „németkérdés szemüvegén” keresztül vizsgálta. Ebből a szempontból is különösen fontos volt az 1964. októberi Gomułka–Kádár találkozó, amelyre éppen Hruscsov leváltásakor került sor. A jegyzőkönyvből pontosan követhető a két eltérő felfogás, illetve Hruscsov politikájának eltérő értékelése is (36. dok.).

²⁵ Erről lásd Sheldon Anderson: *Cold War in the Soviet Bloc. Polish–East German Relations, 1945–1962*. Colorado, Westview Press, 2001.

²⁶ MNL OL M-KS 288. f. 4/65. ő. e. 9–11.

Miután 1966. december 1-jén az NSZK-ban Kurt Georg Kiesinger vezetésével nagykormány alakult, változott a helyzet. Bonn egyértelmű, a diplomáciai kapcsolatok felvételére vonatkozó ajánlatot tett Magyarország és Románia számára. A magyar fél erről tájékoztatta a többi szocialista ország vezetését, de nem kapott tőlük választ. Hamarosan aztán felborult a tervezett menetrend, mert Románia a szocialista országokkal folytatott konzultáció nélkül, hirtelen diplomáciai kapcsolatot létesített az NSZK-val. A bukaresti lépésre az NDK és Lengyelország azonnal határozott választ adott, teljes mértékben kényszerhelyzetbe hozva ezzel a magyar külpolitikát. 1967. február 8–10-re Varsóba hívták a VSZ-tagországok külügyminisztereit,²⁷ ahol Gomułka kijelentette, hogy az „NSZK politikájának fő törekvése az NDK annexiója”, illetve a „határok megváltoztatása és a második világháború eredményeinek felszámolása”.²⁸ Kádár úgy kényszerült a varsói diktátum elfogadására és a lemondásra az NSZK-val történő diplomáciai kapcsolatfelvételtől, hogy jelen sem volt a tanácskozáson. Az MSZMP vezetése tiltakozott az egész eljárás ellen az (40., 40a dok.), majd Gomułka és Cyrankiewicz személyesen utazott Budapestre tisztázni a helyzetet. A tárgyalásokról készült lengyel jegyzőkönyv nemcsak a magyar–lengyel viszony, hanem a két ország külpolitikája megértésének is kulcsa (41. dok.). Gomułka nem csupán a román lépést bírálta, hanem a nyugatnémet szociáldemokratákat, az NSZK–NDK közötti belnémet kapcsolatokat és a Szovjetuniót is. A lengyel vezető úgy látta, hogy olyan helyzet alakult ki, amelyben fennáll a Varsói Szerződés szétbomlasztásának és az NDK önálló államiságának felszámolásának lehetősége. Éppen ezért – szerinte – mindent el kell követni azért, hogy egyezsége jusson Kínával a tábor többi országa. Ezzel szemben Kádárt két másik probléma foglalkoztatta. Egyfelől a román nacionalizmus és a Romániában élő magyarok helyzete, másfelől az 1968-ban induló új gazdasági mechanizmus sorsa. Kínával kapcsolatban az volt az álláspontja, hogy a társadalom számára ugyanolyan fontos a jólét, mint a demokrácia, de kétségtelen, hogy ezt Magyarországra is értette.

A Gomułka és Kádár közötti ellentétek 1968-ban még inkább láthatóvá váltak. Egyfelől Kádár egyáltalán nem rokonszenvezett a lengyel vezető által mozgásba hozott „cionizmusellenes kampánnyal”, másfelől kettejük egészen másképp tekintett az éppen kibontakozó prágai tavasz fejleményeire. A feltárt dokumentumokból világosan kiderül, hogy Kádár és a magyar vezetés pontosan értette a lengyel belpolitikai válság mozgatórugóit, de nem tartotta megfelelőnek az arra adott válaszokat. Ennek ellenére a magyar vezető soha nem engedte meg magának, hogy konkrétan bírálja egy másik szocialista ország politikáját. Nem tette ez 1968 májusában sem, amikor a lengyel párt- és kormányküldöttség Budapestre érkezett, hogy megújítsák az 1948-ban aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt. Ezzel szemben Gomułka élesen bírálta mind a csehszlovák, mind a magyar vezetést (43., 43a dok.). Mindebből bizonyos mértékű

²⁷ A szovjet kezdeményezésre összehívott találkozó helyszínéül eleinte Kelet-Berlint javasolták. Részletesebben lásd: Mitrovits Miklós: Egy barátság nehéz évtizede: A lengyel–magyar viszony szakítóp próbái (1956–1968). *Múltunk*, 56. évf. (2011) 3. sz. 136–163.

²⁸ AAN, KC PZPR 1354, Sygn. XIA/104. 2–3.

irigység is kiolvasható a lengyel vezető részről az akkori magyar viszonyokat illetően.

1970 decemberében, Gomulka bukása után, Edward Gierek vette át a párt és az ország irányítását. A személycsere hatással volt Lengyelország kül- és gazdaságpolitikájára egyaránt. Az addigi harcos és gyakran hangos politizálás helyét egy csendesebb, sok tekintetben defenzívebb, de egyértelműen nyugati irányultságú koncepció vette át. Ennek hatása érezhető volt a magyar–lengyel kapcsolatok alakulásában is. Mind a hatvanas, mind majd a nyolcvanas évekhez viszonyítva szembeötlő, hogy milyen kevés kétoldalú magyar–lengyel csúcstalálkozóra került sor. Edward Gierek kétszer látogatott Budapestre (1971-ben és 1977-ben), és Kádár János is mindössze kétszer járt Varsóban (1973-ban és 1978-ban). Igaz, a hetvenes évek elejétől igyekeztek a kétoldalú kapcsolatok gyakorlati kérdéseit miniszterelnöki szintre helyezni. Ennek megfelelően Fock Jenő, majd Lázár György, illetve Piotr Jaroszewicz szinte évente találkoztak egymással (55. dok.). Azért is feltűnő, hogy milyen a ritkák voltak a Kádár–Gierek-találkozók, mert Kádár még mindig emlékezett az 1960-ban tett első lengyelországi útján tapasztalt meleg sziléziai fogadtatásra.

A magyar kapcsolat relatív háttérbe szorulása az új lengyel külpolitikából is következett. 1971. július 18-án Gierek és Cyrankiewicz a Krímben tárgyalt Brezsnyevvel és Podgornijjal. Brezsnyev azt javasolta, hogy Lengyelország bővítse nemzetközi kapcsolatait Franciaországgal és Skandináviával, illetve szóba került Nixon elnök lengyelországi meghívása is. A lengyel delegáció hazatérése után Gierek utasította a külügyminisztériumot, hogy dolgozzák ki Lengyelország új külpolitikai koncepcióját. E dokumentum pedig az USA-hoz fűződő kapcsolatok javítását tette az első helyre. Majd 1971. szeptember 9-én a LEMP első titkára nyilvánosan is kijelentette, hogy „a békés egymás mellett élés elve alapján készen állunk javítani kapcsolatainkat minden kapitalista országgal”.²⁹ E változásnak több oka is volt:

1. Az 1970 végén aláírt kétoldalú egyezmény aláírásával rendeződött a lengyel–NSZK viszony. Gierek a korábbi harcias politikával szemben védekező pozíciót vett fel, és megpróbált gazdasági együttműködést kialakítani a nyugatnémet állammal.

2. A Szovjetunió az 1968-as csehszlovák és az 1970-es lengyel eseményekből azt a következtetést vonta le, hogy több önállóságot kell engedélyeznie a kapcsolatokban kapitalista világgal. Ezzel összefüggésben pedig Lengyelországnak szüksége volt a nyugati hitelekre ahhoz, hogy finanszírozni tudja az új gazdaságpolitikáját, amelynek célja egy modern világszínvonalú iparral rendelkező Lengyelország felépítése volt.³⁰

²⁹ Skrzypek, i. m. 2010, 192–193.

³⁰ Amikor 1971 januárjában Gierek Moszkvába utazott, Koszigin szovjet miniszterelnök azt javasolta a lengyel vezetőnek, hogy próbáljanak meg felvenni nyugati hiteleket, és azzal pótolják az általános tőkehiányt. Ugyanakkor a lengyel vezetésben is élt a hit, hogy a nyugati hitelekből modernizált lengyel ipar termékei eladhatók lesznek a világpiacon, és így megtérül a hitelfelvétel. *Dekada Gierka. Blaski i cienie*. Red.: Paweł Bożyk. Warszawa, Wydawnictwo „Kto jest kim”, 2013, 126.

3. Az amerikai–szovjet kapcsolatok újra az enyhülés szakaszába léptek, elindult az ún. Helsinki-folyamat.

A nyugati nyitás politikája sikerrel járt, a lengyel vezető – aki egyébként kitűnően beszélt franciául – nemcsak Franciaország elnökeivel találkozott több ízben (1972, 1977, 1979), hanem a Fehér Házban (1974) fogadta Gerald Ford amerikai elnök is, sőt Richard Nixon 1972-ben, Gerald Ford 1975-ben, Jimmy Carter pedig 1977-ben ellátogatott Varsóba is. Az évtized folyamán Lengyelország számos kereskedelmi, hitel- és licenc-megállapodást kötött bankokkal és nyugati cégekkel.

Eközben Magyarországon a kádári vezetés azon fáradozott, hogy a lehető legtöbbet megőrizzen a gazdasági reformokból, és a politikai stabilitás fenntartása mellett továbbra is növelni tudja a lakosság életszínvonalát. A magyar reformerök éppen ezért szintén a nyugati nyitásban voltak érdekeltek. A Nyers Rezső nevével fémjelzett elképzelések szerint meg kell teremteni a KGST legmélyebb integrációját, hogy az egyszerre partnere és versenytársa legyen az Európai Gazdasági Közösségnek. A KGST-integrációna a lengyelek is érdekeltek voltak, 1969–1970-ben számos egyeztetés is folyt a két fél között.³¹ Kádár János pedig 1972 januárjában a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének prágai ülésén egyenesen azt javasolta felszólalásában, hogy „intenzíven munkálkodjanak az európai gazdasági, műszaki, tudományos és kulturális együttműködés kiszélesítésén”.³²

Látszólag tehát a lengyel és magyar külpolitika azonos irányba, a kapitalista világgal történő együttműködés felé mozdult el. Mi több, az 1968-ban bevezetett magyar gazdasági mechanizmus példája láthatóan Lengyelországban is érdeklődést váltott ki. Az első Kádár – Giersek találkozón a lengyel első titkár beszámolt az 1970. decemberi események addig feltárt okairól és az azóta eltelt időszakról. Kádár pedig a lengyelek kérésére felvázolta a magyar gazdaságirányítási mechanizmus, az árképzés és a gazdaságpolitikai rendszer főbb pilléreit (48., 48a dok.). Kádár és Fock fontosnak tartotta hangsúlyozni az MSZMP 1956 óta alkalmazott munkamódszerét. Érdekesnek tűnhet, hogy a kétoldalú együttműködésről folytatott megbeszéléseket csak a magyar feljegyzés rögzítette. Azonban hamar kiderült, hogy a valóságban a lengyel gazdaságpolitika egyrészt nem a magyar reformokat követi, másrészt mintha a magyar–lengyel kereskedelmi kapcsolatok is lelassultak volna. A lengyelek az évtized során több találkozón kifejezték nagyrabecsülésüket a magyarországi gazdasági sikereket illetően, de módszereit végül is nem másolták le. A varsói tervek a nagyipari beruházások növelését irányozták elő, később pedig a nagyarányú nyugati hitelfelvétel irányába haladtak, mivel a felvett devizából tervezték finanszírozni a nyugatról érkező technológia importját. A hetvenes években a magyar–lengyel kereskedelem volumene tehát lassú növekedést mutatott – jelentős lengyel passzívvummal. Mivel a lengyel gazdaság nem tudott a magyar kereslet kielégítésére termelni, gyakorlattá vált, hogy a lengyel építőipar

³¹ Feitl István: Magyar elképzelések a Kölcsonös Gazdasági Segítség Tanácsának megreformálására (1967–1975). *Századok*, 147. évf. (2013) 6. sz. 1377–1421.

³² Földes György: A magyar–szovjet gazdasági kapcsolatok, 1948–1973. *Századok*, 147. évf. (2013) 6. sz. 1372–1973.

szolgáltatásait exportálták Magyarországra (pl. Kabai Cukorgyár felépítése). A magyar fél pedig a gabonaszállításokat csak olyan termékekért cserébe volt hajlandó teljesíteni, amelyek kiváltották a magyarok tőkésimport-igényét. Ilyen volt a gabona-kén egyezmény (60. dok.).

A magyar–lengyel politikai és gazdasági kapcsolatokhoz hasonlóan ambivalensek voltak a kulturális kapcsolatok is. Egy-egy belpolitikai válság mindig érezte hatását a kulturális kapcsolatok területén is. A dokumentumokból kiderül, hogy az 1956-os magyar forradalom leverése után négy-öt éven át (28. dok.) meglehetősen alacsony szintű kulturális csere folyt a két ország között, de még tíz évvel az események után is érzékenyen érintette magyar vezetést egy ’56-os témát érintő lengyel regény megjelentetése (39., 39a, 39b dok.). A másik oldalon is találkozunk hasonló esetekkel. Az 1967–1970-ben Lengyelországban lezajló mély társadalmi válság nem múlt egy nyom nélkül. A hetvenes évek elején érzékenyen reagáltak minden vélt vagy valós lengyeleket sértő megnyilvánulásra. Ekkor érkezett Budapestre Jerzy R. Nowak, a lengyelek magyar szakértője, aki kiválóan beszélt magyarul és rengeteget olvasott. Műveltségéhez nem fért kétség, ám az antiszemitizmussal és németellenességgel kevert világnézete híven visszatükrözi a késő Gomulka-korszak funkcionáriusainak látásmódját. E szemüvegen keresztül olvasta és értékelte a magyar kulturális életet, a magyarok lengyelségképét (49–53. dok.). Nowaknak abban kétségtelenül igaza volt, hogy a lengyel történelemről, főképp a lengyelek második világháborúban játszott szerepéről az átlag magyar nagyon keveset, szinte semmit nem tudhatott, a magyar sajtóban és történelemkönyvekben nem igen volt szó a lengyelek ilyen érdemeiről. Sőt talán még abban is volt igazság, hogy nem ritkán a lengyeleket kritikusabban megítélő szerzők szándékosan negatívan állították be történelmüket. Ebben az összefüggésben érdemesnek találtuk közölni a Magyar–Lengyel Kulturális és Tudományos Együttműködési Vegyes Bizottság első két ülésének lengyel jegyzőkönyvét (45., 54., 56 dok.) is. Különösen értékesnek bizonyul Tadeusz Hanuszek budapesti lengyel nagykövet összefoglalója, amely objektív leírását adja a magyar vezetés és társadalom lengyelségképéről (47. dok.): nemcsak kiváló összefoglaló, hanem pontosan megvilágítja, miként látja egy lengyel diplomata a magyar társadalmat. Egy évtizeddel később hasonlóan fontos összegzést készített Tadeusz Pietrzak is (78. dok.).

A lengyel elképzelések az ország iparának világszínvonalúra fejlesztéséről hamarosan megbuktak. A vezetés 1976 nyarán a kialakult válság megoldását drasztikus fogyasztói áremeléssel próbálta elérni. A lengyel társadalom azonban nem fogadta el az újabb életszínvonal-csökkenést, és ahogy hat évvel korábban, most is sztrájkba léptek a munkások, és az áremelést vissza kellett vonni. Ebben a helyzetben Lengyelországból ismét Magyarországra tekintettek, újra érdekes lett a magyar példa. Jól látszik mindez Wojciech Jaruzelski lengyel nemzetvédelmi miniszter 1977. júniusi magyarországi látogatásából is (59. dok.). Jaruzelskinek sűrű programot állítottak össze, de még a magyar felet is meglepte, hogy vendégük a hadseregeket érintő rövid megbeszélések mellett leginkább a magyar mezőgazdaság és a szövetkezetek iránt tanúsított érdeklődést, a magyar fél pedig büszkén mutatta Jaruzelskinek a mezőgazdaságban elért eredményeket.

Később, amikor Jaruzelski már a LEMP első titkára volt, megemlékezett erről az útvjáról, és többször felvetette Kádárnak, hogy segítsenek a magyarok a lengyel mezőgazdaság fellendítésében.

A hetvenes évtized második felében a lengyel sajtó is újra „felfedezte” Magyarországot. 1978-tól kezdődően egyre több nagyobb lélegzetű elemző cikk jelent meg, amelyek átfogóan és általában pozitív hangvétellel foglalkoztak Magyarországgal, elsősorban a gazdaság helyzetével. Elismeréssel szóltak a kádári Magyarország teljesítményéről, sokat foglalkoztak a magyar gazdasági problémák jó megoldásaival, különösen a gazdaságirányítás, a mezőgazdaság és a lakossági ellátás területén. Rokonszenveztek a magyar vezetési és irányítási stílussal és módszerekkel, általában az ún. „magyar úttal”. Egyes cikkek nyíltan felvetették azt is, hogy a magyarországi tapasztalatok átültetése lengyel viszonyokra elősegítheti az ottani problémák megoldását.³³ Ugyanakkor úgy tűnt, hogy a lengyel vezetés számára egy ponton túl nem volt kíváncsi a magyar eredmények népszerűsítése, mivel a közvéleményben egyre szélesebb körben felmerült a kérdés, hogy miért tudja a magyar vezetés megoldani a lakosság ellátási és egyéb problémáit, a lengyel vezetés pedig miért nem. A magyar helyzet bemutatása tulajdonképpen a lengyel politika közvetett bírálatát jelentette. Előfordult, hogy ilyen cikkek a cenzúra áldozatai lettek a televízióban vagy a nyomtatott sajtóban (62a–c dok.).

A lengyel gazdasági válság jellegzetes nyomot hagyott a nem hivatalos kapcsolatokban is. A hetvenes évek végén egyre nagyobb méreteket öltött a magyarországi piacozás. Budapesten az első ún. „KGST-piac” a Keleti pályaudvar mellett jött létre, ahol túlnyomó részt lengyel állampolgárok árulták portékáikat. Leginkább kurrens „nyugati cuccokat” lehetett tőlük kapni, mint zsebszámológép, karóra vagy farmernadrág. Azok a magyarok, akik gyakran vásároltak ezeken a piacokon, sokszor úgy is gondolták, hogy ezzel a lengyeleket segítik, hiszen az árusoknak a lengyel gazdasági zűrzavar közepette nincs más lehetőségük a megélhetésre. A hatóságok többnyire szemet hunytak e tevékenység felett, a sajtóban azonban egyre inkább elszaporodtak a lengyeleket negatív színben, sokszor bünyözőknek beállító cikkek (62. dok.). Ez a tendencia csak erősödött a Szolidaritás időszakában, amikor a magyar propaganda tudatosan próbálta lejáratni a lengyel társadalmat, és csinált viccet a lengyel társadalom nehézségeiből.³⁴

Az államszocialista korszak utolsó nagy társadalmi robbanását a lengyel Szolidaritás mozgalom létrejötte és tizenhat hónapos működése jelentette.³⁵ Az előjelek már előre láthatók voltak: az 1956-os, az 1970-es, majd az 1976-os munkásmegmozdulások után az egyre erőteljesebb ellenzéki mozgalommal és a továbbra is megoldatlan gazdasági rendszerproblémákkal küzdő lengyel párt-

³³ Az első ilyen jellegű, visszhangot kiváltó cikk 1978 februárjában jelent meg a *Polityka* hetilapban „*Hogyan csinálják?*” címmel, amelyben az MSZMP KB áprilisi ülésén elfogadott változásokról (árrendszer, gazdasági szerkezet, munkaerő-gazdálkodás) írtak. Ezt követően több vajdasági lap is közölt magyar vonatkozású cikkeket.

³⁴ Lásd: Tischler, i. m. 2003, 196–216, 240–249.

³⁵ Magyar nyelven lásd: Timothy Garton Ash: *A lengyel forradalom. A Szolidaritás*. Budapest, AB Kiadó, 1990., illetve Mitrovits Miklós: *A remény hónapjai. A lengyel Szolidaritás és a szovjet politika, 1980–1981*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.

vezetés bizalmas beszélgetéseken minderről beszámolt a magyar vezetésnek. Éppen ezért Kádár meglehetősen szkepticizmussal fogadta az 1980 elején a LEMP VIII. kongresszusán elhangzott optimista sikerpropagandát. A magyar vezetőknek világos képe volt Gierék-korszakáról.

Amikor 1980. augusztus 31-én Gdańskban a lengyel munkások képviselőjében Lech Wałęsa és a kormány képviselőjében Mieczysław Jagielski aláírták a megállapodásokat, új időszak kezdődött Lengyelországban. Bár a magyar vezetés, beleértve Kádár Jánost is, a többi szocialista ország vezetéséhez képest megértőbb volt a lengyel válsággal kapcsolatban, a lengyel fél mégis úgy érezte, hogy szükség van Budapest megnyugtatóására is. Ezért küldte Varsó 1980 szeptemberében Budapestre Emil Wojtaszek KB-titkárt, akit Kádár személyesen is fogadott. Szerencsénkre a tárgyalásokról mind a magyar, mind a lengyel fél készítette jelentés rendelkezésre áll (63., 63a dok.), így csaknem teljes képet kaphatunk a megbeszélésekről. Wojtaszek meglehetősen őszintén ecsetelte a lengyelországi helyzetet, Kádár pedig „hasznos tanácsokkal” látta el, így hosszan magyarázta az MSZMP és a szakszervezetek viszonyát, mintegy példaként állítva a lengyelek elé. Kádár fontosnak tartotta, hogy nem került sor vérontásra, ugyanakkor megvalósíthatatlannak tartotta a gdański megállapodásokban leírtakat.

A lengyelországi válság téma volt az MSZMP KB 1980. októberi plénümán is, ahol Kádár hosszas eszmefuttatása írásban is fennmaradt. Az MSZMP első titkára a többi szocialista ország vezetőjével ellentétben azt is kijelentette, hogy a lengyel munkások követelései közül többet jogosnak talál (64. dok.). Ugyanakkor Gierék iránti hálája sem szűnt meg, így amikor Giereket leváltották, Kádár kérte az új lengyel vezetést, hogy szeretné felhívni, hogy jó egészséget kívánjon neki.

1980. november végén újabb lengyel vezető érkezett Budapestre. Tadeusz Grabski a LEMP PB keményvonalasai közé tartozott – talán éppen ezért küldték őt. Találkozott Kádárral, Németh Károllyal és Gáspár Sándorral is (65. dok.). Utóbbival szakszervezeti problémákat kellett megbeszélnie. A kérdés az volt, hogy elismerje-e a Szakszervezeti Világtanács, illetve a szocialista tábor nemzetközileg a Szolidaritás szakszervezetet. 1980 decemberében került sor a magyar szakszervezetek kongresszusára, és a magyar vezetők előre aggódtak, hogy a lengyel delegációban lehetnek Szolidaritás-tagok is. Grabski többek között erről szeretne volna megtudni Gáspár véleményét. Gáspárt, aki egyszerre volt a Szakszervezeti Világtanács és a SZOT elnöke, értette a lengyel helyzetet, tanácsokkal látta el Grabskit, de végsősoron elégedettségét fejezte ki, hogy nem jönnek Szolidaritás-tagok Budapestre. Sokkal inkább kiváltotta Gáspár és a magyar vezetés indulatait az 1981 őszi megrendezésre került Szolidaritás-kongresszus, ahol Kelet-Európa dolgozóihoz címezve egy felhívást is közzé tettek. Kádár – szovjet kérésre – levelet írt Stanisław Kaniának, amelyben tiltakozott a Szolidaritás mozgalom kongresszusán elhangzottak ellen, amelyet a szocialista ország belügyeibe való beavatkozásnak minősített. Maga Gáspár pedig Wałęsához címzett levelében utasította vissza a Szolidaritás felhívását (67. dok.).

A Szolidaritás létrejöttétől az hadiállapot bevezetéséig (1981. december 13.) terjedő időszakban Kádár egy alkalommal fogadta Budapesten Stanisław Kania LEMP első titkárt. Az 1981. március 19-i megbeszélésekről szintén rendelkezünk

mind a lengyel, mind a magyar jegyzőkönyvvel (66., 66a dok.). A magyar vezető 25 évvel a magyar forradalom és annak leverése után hosszasan beszélt az akkori tapasztalatokról, szükségszerűségekről, és megpróbált valamiféle következtetésekbe bujtatott tanácsokat adni a lengyel vezetőknek. Kádár úgy látta, hogy a lengyel események még nem tartanak ott, ahol 1956 október végén Magyarországon, így nem feltétlenül kell annak megfelelő megoldáshoz folyamodni, azaz megelőzhető még a katasztrófa – a szovjet beavatkozás, de a lengyel erőszakszervezetek fellépését egyáltalán nem zárta ki.

A hadiállapot bevezetése megnyugtatóan hatott a magyar vezetésre. Az MSZMP Titkársága azonnali segítségnyújtásról döntött (69. dok.). 1981. december 27–29. között pedig Aczél György vezetésével Varsóba utazott egy magyar küldöttség is, hogy megosszák az „ellenforradalommal vívott harcban” szerzett tapasztalatokat a lengyel vezetéssel (71., 71a dok.). Jaruzelski mindig hálás maradt Kádárnak ezért a segítségért. Megjegyzendő, hogy a szovjetek mellett csak magyar küldöttség járt kifejezetten Jaruzelski kérésére ebben az időben Varsóban.

1982 januárja és februárja még szintén a lengyel események értékelésével telt. Több elemzés készült a magyar Külügyminisztériumban is, miközben előkészítették Puja Frigyes külügyminiszter varsói látogatását, majd pedig az MSZMP Politikai Bizottsága állásfoglalást is kiadott a kialakult helyzettel és a magyar–lengyel kapcsolatokkal kapcsolatban (73., 74., 75. és 75a dok.). Ilyenre nem volt más példa az 1956 és 1989 közötti időszakban.

A Szolidaritás mozgalom annak leverése ellenére is hatott az addigi gondolkodásra. Sztálin halála óta a szovjet típusú államszocialista rendszeren belül többször próbálkoztak érdemi változtatással: az első nagy hullám a kezdődő desztalinizáció időszakára esett, és az 1956-os lengyel, illetve magyar eseményekben csúcspontot ért el. Az akkori reformer közigazdászokra és filozófusokra a jugoszláv öngazgatási modell volt nagy hatással. A második reformhullám a hatvanas évek közepén volt. Ekkor szinte minden szocialista országban történt valami változtatás, ám leginkább a Nyers Rezső nevével fémjelzett magyar gazdasági reform tekinthető modellváltási kísérletnek, amely részben sikeres is volt. Ez a reform azonban már nem az öngazgatás, hanem a liberalizáció irányába mutatott. A Szolidaritás mozgalom azonban ötvözte mindkét irányzatot. A munkásság inkább az öngazgatás modelljét követte volna, míg a reformközigazdászok – nem függetlenül a nyugati hatásoktól – már a gazdasági rendszer liberalizációján gondolkodtak. A Szolidaritásban zajló viták azonban tűnnyá váltak a lengyel határokon, nem véletlenül figyelték aggodalommal Kelet-Berlintől Prágán és Budapesten át Szófiáig az eseményeket. Persze sehol nem volt olyan erős ellenzéki mozgalom, mint Lengyelországban, és ha létezett is ellenzék, annak Lengyelországgal ellentétben nem volt semmilyen kapcsolata a munkássággal. De tagadhatatlanul mindenütt ebben az időszakban indult el a komolyabb ellenzéki szerveződés. Magyarországon például 1981 októberében jelent meg a *Beszélő* című szamizdat lap első száma, természetesen lengyel tematikával.³⁶ Másrészt

³⁶ Elég itt kiemelni Demszky Gábor: *A Szolidaritás küldte, a SZETA fogadta őket*, illetve Kőszeg Ferenc: *Polak węgier dwa bratanki* című cikkeit. A *Beszélő*, majd a *Máshonnan beszélő* később is rengeteg cikket közölt Lengyelországról vagy lengyel szerzőktől.

a rendszer működtetőinek, illetve ideológusainak is el kellett gondolkodniuk a rendszerválság okain. Vajon ez a válság a gyökerekig nyúlik-e? Helyes-e úgy tenni a XX. század nyolcvanas éveiben, mintha a termelési viszonyok, amelyre az egész felépítmény mindeddig épült, olyanok lennének, mint a század elején? Ha Politikai Bizottságban nem is ilyen közvetlenül fogalmaztak, azért feltették a megfelelő kérdéseket a korábban háttérbe szorított reformpolitikusok, illetve a nyugati újságírók. Arról, hogy mennyire megváltoztak a viszonyok és milyen szerepe van ebben a lengyel válságnak, az olasz *l'Unità* újságírója kérdezte Nyers Rezsőt, aki ebben az időszakban éppen az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének tanácsadója volt. Az interjú a maga nemében egyedülálló, feltárul előttünk a nyolcvanas évek reformer vezetőinek gondolkodásmódja. A Nyers által fejtegetett problémák azonban olyannyira nem illettek az uralkodó nézetrendszerbe, hogy az interjú nem is jelenhetett meg még az Olasz Kommunista Párt lapjában sem. Az interjú lengyel vonatkozású részei első ízben e kötetben látnak napvilágot (76. dok.). Érdeemes összevetni Nyers véleményét az MSZMP hivatalos állásfoglalásával (75. dok.).

A hadiállapot utáni években Kádár és Jaruzelski között viszonylag jó baráti kapcsolat alakult ki. Jaruzelski hálás volt a magyar vezetőnek azért a politikai, erkölcsi és gazdasági segítségért, amelyet Magyarország nyújtott, illetve azért is, mert Kádár soha nem támadta a lengyel vezetést, nem gyakorolt rá nyomást, és még a Szolidaritás időszaka alatt is megértő magatartást tanúsított. A nyolcvanas években öt alkalommal találkozott Kádár és Jaruzelski – nem számítva ide természetesen a VSZ PTT üléseit. 1982-ben Jaruzelski érkezett Magyarországra (77., 77a–b dok.), majd 1983-ban Kádár járt Varsóban (79., 79a–b dok.), ezt követően ismét a lengyel vezető érkezett Budapestre (80., 80a dok.), Kádár pedig 1986-ban viszonzta a látogatást (82. dok.), végül pedig a legutolsó alkalommal újra Jaruzelski tábornok utazott Budapestre (84. dok.). E tárgyalások jegyzőkönyveiből jó néhány figyelemreméltó dolog derül ki. Jaruzelski például felvetette a lengyel gazdák magyarországi tanulmányútjainak megszervezését, hogy elsajátítsák a termelészövetkezetek működtetésének elveit; Kádár pedig 1983-ban arról beszélt a Jaruzelskivel folytatott tárgyalások után az MSZMP PB ülésén, hogy vigyázni kell arra, hogy a nyugati „imperialisták” nemhogy ki tudják Magyarországot szakítani a szocialista táborból, mert láthatók az törekvések jelei, illetve Kádár 1984 végén jelezte Jaruzelskinek, hogy hamarosan nyugdíjba vonul. Ugyanakkor e forrásokban végigkövethetők a két országban végbemenő válságjelenségek azonos sora, amelyek végül a rendszerváltáshoz vezettek.

Az 1987-es látogatás egyszerre volt e találkozók csúc- és végpontja. Egyfelől a két fél ekkor írta alá a két ország kapcsolatai fejlesztésének 2000-ig szóló komplex programját, másfelől Kádár Jánost nem sokkal később, az MSZMP 1988. májusi országos pártértekezletén leváltották első titkári pozíciójából. Az itt közölt öt magyar–lengyel csúcstalálkozóról készült jegyzőkönyvek és feljegyzések hűen tükrözik a válságban lévő szocialista országok közötti viszony minőségét. Bár Kádárra még mindig úgy tekintett a lengyel vezetés, mint aki birtokában van azoknak a tapasztalatoknak, amelyekkel megmenthető a szocializmus, a lengyel valóságba azonban szinte semmit nem ültethettek át ezekből az eltérő belső

feltételek miatt. Igaz, Kádár arra is többször felhívta a figyelmet, hogy a lengyelek ne tekintsenek Magyarországra úgy, mintha lenne valamilyen „magyar út”, erre kérte kollégáit is, hogy ezt mindig hangsúlyozzák a lengyelekkel folytatott tárgyalásokon. Ennek ellenére a két ország fejlődése egy irányt vett: mindkét gazdaság a piacosítást tekintette feladatának, és ezzel végső soron a teljes rendszerváltás felé haladt.

Az 1980-as évek érdekes színfoltja, hogy újra fellángolt a két ország közötti „kulturharc”, amelynek kiokoskodója ismét Jerzy R. Nowak volt.³⁷ A vita tárgya ezúttal Spiró György *Az Ikszek* című regénye volt. A mű 1981-ben jelent meg Magyarországon, és a kritika igen jól fogadta, a szerző pedig egy évvel később megkapta a József Attila-díjat is. Spiró azonban nem csak szépíró, hanem a közép-kelet-európai irodalom és tucatnyi szláv nyelv kiváló ismerője, és már fiatalon az egyik legjobb polonista hírében állt. Jerzy R. Nowak azonban a hetvenes évekbeli tevékenységét folytatva, most Spiró könyvét „találta meg”. A Spiró-Nowak-vita néven elhíresült „kulturcsata” alapja az a félreértés volt, ahogy Nowak *Az Ikszeket* „értette”. Míg a hetvenes évekbeli fellépései olykor még jogosnak is voltak tekinthetők, Spiró könyvét – bár az író egyáltalán nem lehetett lengyelellesnek tekinteni – beillesztette a korábban bírált művek sorába (49a, 50a, 51–53. dok.), és egy évtizedes lengyelelles történelmi-irodalmi hadjárat részeként találta (81., 80a dok.). Nowak – személyeskedésektől és becsületbe vágó vádaskodásoktól sem mentes – támadássorozata akkor érte el a tetőpontját, amikor felmerült *Az Ikszek* német nyelvű kiadása. Nowak keze egészen Aczél Györgyig ért – végül németül nem jelent meg a könyv –, és még Spiró következő lengyelországi ösztöndíjának oda (nem) ítéltetésére is hatással volt, annak ellenére, hogy a budapesti Lengyel Nagykövetség is túlzásnak tartotta Nowak vádjait (81b dok.). Az 1987 februárjában sorra kerülő magyar–lengyel kulturális és oktatási kapcsolatokkal foglalkozó varsói konzultáción már a lengyel fél is terhesnek érezte Nowak tevékenységét, sőt egyértelműen rámutattak arra, hogy az egész ügy árt a magyar–lengyel kapcsolatoknak (83. dok.).

A problémák ellenére a lengyel stabilizációval párhuzamosan újra előtérbe került a magyar–lengyel együttműködés új, magasabb szintre emelése. A szocialista „világrendszeren” belül a KGST határozatai jelentették a keretet, amelyek lefektették a szakosítások (specializációk) és az együttműködések (kooperációk) főbb elveit azon belül pedig az egyes országok egymással, éves és többéves időszakokra vonatkozóan koordinálták terveiket, és azok szervesen beépültek a nemzeti népgazdasági tervekbe is. A gazdasági együttműködési tervek mellett hasonlóképpen születtek közös elképzelések kulturális területen is. A hetvenes

³⁷ Nowak ténykedése rendkívül kétarcú volt. Miközben jelentéseiben folyamatosan arról írt, hogy Magyarországon milyen negatív fényben jelennek meg a lengyelek, Lengyelországban Magyarországot népszerűsítő műveket írt. 1980-ban ismeretterjesztő könyve jelent meg Magyarországról „*Közele, de ismeretlen Magyarország*” címmel (*Węrzy bliskie i nie znane*. Warszawa, Iskry, 1980.), majd az 1980-ban kibontakozó nagy lengyel válság és a Szolidaritás mozgalom fellépése idején „*Magyarország. Gazdasági reform és a szocialista demokrácia*” címmel írt monográfiát (*Węry. Reforma gospodarcza i demokracja socjalistyczna*. Warszawa, Instytut podstawowych problemów marksizmu-leninizmu KC PZPR, 1981.)

évek elejétől vált hangsúlyossá a különböző ágazatok komplex és hosszú távú tervezése. 1971. július 29-én a KGST XXV. ülésén Bukarestben fogadták el a tagországok a KGST-integráció fejlesztését előirányzó „komplex programot”. Ekkortól azonban még hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy hasonló kétoldalú „komplex programok” szülessenek az egyes tagországok között. Magyar–lengyel relációban Kádár és Jaruzelski 1983. októberi varsói találkozásán létrejött megállapodás alapján 1984. október 24-én József Czyrek és Szűrös Mátyás írta alá az első hosszú távú Komplex Programot az 1984–1990. évekre.³⁸ A maga nemében egyedülálló dokumentum született, de egyik fél sem elégedett meg azzal, így hamarosan tárgyalások kezdődtek az együttműködés kereteinek kiszélesítéséről. Végül 1987. december 2-án Budapesten került sor a Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság kapcsolatai fejlesztésének 2000-ig szóló Komplex Programja aláírására (84. dok.). A komplex program megvalósulását a rendszerváltás megakadályozta, ami egyrészt – főképp a politikai vonatkozású együttműködést tekintve – érthető, másrészt sajnálatos a kultúra és a tudomány szempontjából.

*

Befejezőként e helyütt szeretnék köszönetet mondani azon kollégáimnak, akik érdemben hozzájárultak a kötet elkészítéséhez. Hálával tartozom Tischler Jánosnak, aki a munka kezdeti szakaszában részt vett a források áttekintésében, s korábbi kutatásaiból néhány dokumentumot a rendelkezésemre is bocsátott, illetve ezeket le is fordította magyarra.

Köszönet illeti Gellériné Lázár Mártát, aki hasznos észrevételekkel segített a jegyzetíró munkában, illetve hozzáértésével és lelkiismeretes munkájával hozzájárult ahhoz, hogy a fordításban megjelenő dokumentumok és jegyzetek stílusban is megállják a helyüket.

Továbbá köszönettel tartozom Kiss Gy. Csabának (Varsói Egyetem), Jarosz Dariusznak (Lengyel Tudományos Akadémia, Történeti Intézet), Takács Róbertnek (Politikatörténeti Intézet), valamint Gecsényi Lajosnak, akik ha segítségüket kértem, azonnal a rendelkezésemre álltak, valamint azon levéltáros kollégáknak is, akik segítsége szintén nélkülözhetetlen volt egy-egy dokumentum megtalálásában vagy egy-egy régi jelzetű irat új őrzési helyének megadásában. Név szerint köszönöm Antoni Wreğa (Lengyel Külügyminisztérium Levéltára), Eugenia Szymczuk (Újkori Iratok Levéltára), Simon János, Bubik Gyöngyi (Magyar Nemzeti Levéltár), Gruber Mihály, Solymosi József (Hadtörténeti Levéltár), valamint Müller Rolf és Orbán Balázs (Állambiztonsági és Történeti Levéltár) segítségét.

³⁸ MNL OL M-KS 288. f. 5/929. ő. e. 147–164.

DOKUMENTUMOK

1.

FELJEGYZÉS JANUSZ MOSZCZENSKI ÉS FEHÉR LAJOS MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1957. január 7.

Feljegyzés

Fehér Lajos], jelenleg az MSZMP IKB tagja, 1945–46-ban Kádár közeli munkatársa a rendőrségen, majd a *Szabad Föld* (a *Chłopska Droga* megfelelője) felelős szerkesztője, november 4. után pedig a *Népszabadság* első főszerkesztője volt, jelenleg a kormány szénügyi megbízottja.

Miután átadtam azokat az anyagokat, amelyek iránt Fehért érdekldött (Waniołka¹ miniszter interjúja), rátértünk az aktuális témákra, a kormányprogram-ra² és az öt párt és kormány nyilatkozatára.³

Fehér úgy gondolja, hogy a programot a társadalom elégedettséggel fogadta, a budapesti találkozó pedig a Kádár-kormány tekintélyének növekedését eredményezte. A tárgyaláson azok az országot vettek részt, amelyek a leginkább érdekelték a Magyarországon kialakult helyzet alakulásában, amelyek a legnagyobb segítséget nyújtották és nyújtanak Magyarországnak. Arra a kérdésre, hogy mivel magyarázható az a tény, hogy a találkozón Lengyelország nem vett részt, azt válaszolta, hogy Lengyelországban bizonytalan a helyzet. Lengyelországnak sok saját gondja van. Mi nagy nyugtalansággal és aggodalommal tekintünk a Lengyelországban zajló események alakulására. Attól félünk, hogy a választásokat⁴ a polgári rend visszaállítására használják majd ki.

Megkérdezi, hogy ismeretes-e számomra, hogy néhány régi lengyel elvtárs menedékjog-kérelemmel fordult a szomszédos országokhoz? Azt válaszoltam, hogy nem. Lengyelország részvételével kapcsolatban azt kérdezem, hogy érti ebben az összefüggésben Bulgária szerepét? Fehér válasza, hogy Bulgária különösen nagy segítséget nyújt Magyarországnak a szénellátásban, és számos lépésnek köszönhetően, mint például a beszolgáltatási kötelezettségek eltörlése, illetve a szövetkezetekbe történő belépés teljes önkéntességének bevezetése stabilizálóan hatnak a belső helyzetre. Kérdezem, hogy ez azt jelenti, hogy a bolgár gazdasági-

¹ Franciszek Waniołka 1956. március 23.–1957. március 22. között szénbányászati miniszter.

² 1957. január 5. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány programnyilatkozata. *Népszabadság*, 1957. január 6.

³ 1957. január 1–4. Az „budapesti találkozó”: a bolgár, a csehszlovák, a magyar, a román és a szovjet kormány- és pártvezetők találkozója. A kiadott nyilatkozat az októberi felkelést egyértelműen ellenforradalomnak, Nagy Imrét pedig árulónak nevezi. *Népszabadság*, 1957. január 6.

⁴ 1957. január 20-i lengyel parlamenti (Szejm-) választásokról van szó, amelyen 94,1%-os részvétel mellett a LEMP a mandátumok 51,7%-át, az Egyesült Néppárt (rendszerint parasztpártként említik) a 26%-át, a Demokrata Párt a 8,5%-át, a pártönkívüliek pedig a 13,8%-át szereztek meg.

politikai modell közelebb áll a magyarhoz, mint a lengyel? Válasza: a legközelebb továbbra is a lengyel van. Bizonyítékként idézi a kormánynyilatkozatnak a munkástanácsokat érintő pontjait, amelyek a mi munkástanácsaink mintáját veszik alapul, illetve azt a döntést, amely egy magyar delegációnak a választások megfigyelése céljából történő kiküldéséről szól. Hangsúlyozza, hogy a LEMP választási győzelme és választásaink sikeres lebonyolítása óriási segítség lenne a magyar párt és kormány számára. Innen az ő félelmük. Úgy látják, hogy a jelenlegi választási rendszer nem garantálja a kommunista jelöltek bejutását. A kérdésemre megerősíti, hogy a kormányprogram és az öt párt nyilatkozatának közzététele tiszta véletlen. A programot teljesen önállóan ők dolgozták ki, ő, mint a szerzők egyike ezt pontosan tudja. A kormány kibővítése a céloknak megfelelően el lett halasztva. Ez össze lesz kapcsolva a parlament ülészakájának összehívásával.⁵ A kormány kibővítésével kapcsolatban nincsenek nehézségek. A Kisgazdapárt vezetői például elismerik, hogy a pártjuk korlátozottan működik, és nem törekednek arra, hogy tömegszervezetté váljanak.

Ugyanakkor Fehér komoly gondokat lát a SZOT körében, amelynek január 15–16-án kell plénomot tartania. Azokkal a kommunistákkal szemben, akik határozottan elutasítják a szociáldemokrata párt létrehozását, a szakszervezetekben ott van a szociáldemokrácia jobboldala. Mint ismertes, a SZOT elnökhelyettese Vas-Witteg,⁶ régi szocdem, hasonlóan a főtitkárhelyetteshez, Kisházihoz⁷.

Azon információk szerint, amelyeket Fehér velem megosztott, számítani kell arra, hogy a pápától kapott megrovás után Mindszenty⁸ elhagyja az országot, a püspöki kar vezetését, amelyben január 12-én kell ülésezni, újra Grósz⁹ érsek veszi át.

Fehér nem vár semmilyen nehézséget az állam és az egyház kapcsolatában.

Budapest, 1957. január 9.

AMSZ, Dep. I. Z. 7. W. 62. T. 527. 162–163. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázata Jan Moszczeński s. k. aláírásával* (ford.: Mitrovičs Miklós).

⁵ Eredetileg 1956. október 29-re volt kitűzve az Országgyűlés tanácskozása, erre azonban csak 1957. május 9-én került sor. Az új kormányban Antos István pénzügy-, Nezvál Ferenc igazságügy-, Csörgő János kohó- és gépipari, Czottner Sándor nehézipari, Nagy Józsefné könnyűipari, Incze Jenő külkereskedelmi, Tausz János belkereskedelmi, Kovács Imre élelmézésügyi, Trautman Rezső építésügyi miniszter lett. Apró Antal iparügyi minisztert és Kossa István pénzügyminisztert pedig felmentették. *Népszabadság*, 1957. május 10.

⁶ Vas-Witteg Miklós (1895–1975) 1920-tól az MSZDP, majd az SZDP tagja. 1948 márciusában kizárták, majd letartóztatták. 1955. november 25-én szabadult, majd 1956. október 31-én az újjalakult Szociáldemokrata Párt tagja, illetve a SZOT ideiglenes intézőbizottság elnöke. 1956. november 4. után belépett az MSZMP-be.

⁷ Kisházi Ödön (1900–1975) 1922-től az MSZDP, majd az SZDP tagja. 1945–1948 között az SZDP pártvezetőségének PB-tagja, a Szakszervezeti Tanács elnöke. 1952-ben letartóztatták, majd Vas-Witteggel együtt szabadult. Az 1956-os forradalom idején bekapcsolódott a szabad szakszervezeti mozgalmába, majd 1956–1957-ben a SZOT főtitkárhelyettese. Az MSZMP-be csak 1958-ban lépett be.

⁸ Mindszenty József esztergomi érsek 1956. november 4. óta az amerikai nagykövetségen tartózkodott, és csak 1971. szeptember 28-án hagyta el az országot.

⁹ Grósz József kalocsai érsek.

A jelentés rejtjeltáviratban érkezett Varsóba, lásd: AMSZ, ZD 6/77. W. 53. T. 689. 20–21.
A dokumentum fogalmazványa megtalálható: AMSZ, Dep. I. Z. 7. W. 62. T. 525. 23–24.
A megbeszélés Fehér Lajos parlamenti dolgozósobájában zajlott le.

2.

ADAM WILLMAN REJTJELTÁVIRATA A KÁDÁR JÁNOSSEL FOLYTATOTT 1957. JANUÁR 19-I MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1957. január 23.

925. számú rejtjeltávirat

Szigorúan titkos!
Sürgős

Wierna¹

Szombaton² közel kétórás megbeszélést folytattam Kádárral az ő kezdeményezésére. A megbeszélés a következő témákat érintette:

1. Az LNK és a KNK kormánydelegációinak közös nyilatkozata.
2. Az öt párt és kormány tanácskozása.
3. A szovjet–kínai–magyar megbeszélések Moszkvában.
4. Néhány lengyel ügy.
5. A lengyel–magyar kapcsolatok.

1. Kádár megkért, hogy adjam át köszönetét Gomułka és Cyrankiewicz elvtársaknak, illetve az LNK pártvezetésének és kormányának a lengyel–kínai közös nyilatkozatban közzé tett bekezdésért, amelyben az LNK támogatásáról biztosítja a jelenlegi Kádár vezette magyar kormányt és programját, illetve határozottan tiltakozik az imperialista erők Magyarország belső ügyeibe történő beavatkozási kísérletei ellen, végül további segítségnyújtásról biztosítja a magyarokat.³ Osztom a lengyel vezetőség mély meggyőződését abban – mondta Kádár –, hogy Magyarországnak van elég ereje, hogy legyőzze a jelenlegi nehézségeket, bár tudom, hogy Magyarország helyzete nagyon nehéz, a kiút megtalálása pedig különösen nehéz. Kádár megkért, hogy adjam át az egész kormánya, illetve a magyar nép köszönetét azért a segítségért, amelyet eddig a magyarok tőlünk kaptak és az abban való hitért, hogy az LNK a saját nehéz helyzete ellenére is talál lehetőséget a további segítségnyújtásra. Elmondta, hogy számukra a segítségkérés kellemetlen, de hiszi, hogy Magyarország az LNK-ban megértésre talál, annál is inkább, mert mindenekelőtt saját munkájukra akarnak támaszkodni. Megígértem, hogy mind a köszönetet, mind a kérést átadom.

¹ Maria Wierna, a lengyel Külügyminisztérium főigazgatója.

² A táviratot 1957. január 23-án (szerda) adták fel Budapestről, így az azt megelőző szombat január 19. volt.

³ 1957. január 11–15. között Csou En-laj kínai miniszterelnök Varsóban tárgyalt a lengyel vezetésével. A tárgyalásáról készült feljegyzést lásd: Csou En-laj kínai miniszterelnök 1957. januári látogatása Varsóban. Közli: Tischler János, *Múltunk*, XXXIX. évf. (1994) 3. sz. 141–175. A közös nyilatkozatot lásd: *Megbonthatatlan egységben*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1957, 61–62.

2. Kádár kijelentette, hogy magyarázatot akar adni erre az ügyre, mivel a német elvtársak már érdeklődtek a konferenciáról, és ahogy számára ismeretes, a lengyel elvtársak Csou En-laj varsói tartózkodása idején szintén felvetették a budapesti konferencia ügyét. Azt válaszoltam, hogy nem tudom, milyen vonatkozásban vetették fel Varsóban a budapesti konferencia ügyét, ugyanakkor tájékoztattam Kádárt, hogy Sebes⁴ miniszterhelyettes a velem folytatott utolsó megbeszélésén – saját elhatározásából elmondta nekem, hogy sem ő, sem Horváth⁵ miniszter nem tudták, miért ilyen és nem más összetételű volt a konferencia, és miért nem hívták meg az LNK-t. Kérem, adja át – mondta Kádár – a lengyel elvtársaknak a következő tájékoztatást és magyarázatot:

A konferenciát nem én terveztem olyanra, amilyen volt. Az egész onnan indult ki, hogy egységes választ kellett adni a Nagy-csoport Szovjetunióba, majd Romániába szállítására és a Magyarországot érintő jugoszláv fellépésre. Néhány telefonbeszélgetés után határozat született, hogy a konferencián a Nagy-csoport ügye nem lesz téma, ahogy azt eleinte javasolták, hanem a Magyarországot, a Szovjetuniót és Romániát érdeklő aktuális gazdasági és politikai ügyek. Később kiderült – talán már itt a konferencia előtt –, hogy érdemes a felvetett ügyekről tárgyalni Csehszlovákiával és Bulgáriával. Sor került az új nemzetközi jellegű politikai kérdésekre is. A konferencia nem volt hivatalos jellegű. Nem volt előre tervezett közös nyilatkozat. Amikor már a képviselők egy része megérkezett, akkor született meg a gondolat a közös nyilatkozatról. Ezen ügyek és magának a jegyzőkönyvnek és a nyilatkozatnak az egyeztetése is harminc telefonbeszélgetésből állt. Nem volt szándékunkban a szocialista országok valamilyen meghatározott csoportjának a konferenciáját megszervezni. A Nyugat azt mondja, hogy Budapesten a sztálinista vezetőségű kommunista államok és pártok gyűltek össze. Ha ezt így vennénk – akkor a leginkább konzervatív lenne az albán vezetőség, de ők szintén nem vettek részt a konferencián, bár később bejelentették csatlakozásukat. Nem lehet ezt a Duna-menti kommunista országok tanácskozásának sem nevezni. Valójában úgy volt, ahogy elmondtam – a kezdetben konkrét ügyek megvitatására összehívott, majd a tervezés folyamán nem a párt- és kormányvezetők konferenciájából lett ilyen konferencia. Elmondtuk ezt a német elvtársaknak éppen úgy, ahogy most itt. Lengyelország el van foglalva a saját ügyeivel, nem akartuk elvonni az Önök figyelmét a választási előkészületektől. Tudjuk, hogy sok bajuk van. Úgy tűnik – mondta Kádár –, hogy a jövőben a Tájékoztató Iroda megszüntetése⁶ ellenére konkrét aktuális ügyekben, a kérdések jellegétől függően, gyakran kell majd összegyűlnünk különböző párt- vagy kormányösszetételben. Régen híve voltam a hasonló találkozónak, de ez a budapesti olyan lett, amilyen, mivel annak más ügyekben és más szinten kellett volna lezajlania. Válaszomban elmondtam, hogy a mi vezetőségünk szintén állást foglalt a tárgyalások és az egyes testvérpártokkal való kapcsolattartás mellett azokban kérdésekben és ügyekben, amelyek mindegyikünket érdekelnek. Ezt az elvet a LEMP kifejezésre

⁴ Sebes István 1956 és 1959 között külügyminiszter-helyettes.

⁵ Horváth Imre 1956 nyaratól haláláig, 1958. február 2-ig külügyminiszter.

⁶ A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája (Kominform) 1956 tavaszán szűnt meg.

juttatta pártunk és kormányunk képviselőinek a Szovjetunióval, az NDK-val és Jugoszláviával folytatott legutóbbi találkozóin.

3. Kádár elmondta, hogy került sor a szovjet–kínai–magyar megbeszélésekre Moszkvában. Csou En-laj látogatásának programjában Magyarország nem szerepelt előre. A magyar események, a nemzetközi helyzet, a segítség, amit a KNK már nyújtott a magyaroknak, és amelyekre Magyarországnak még Kínától szüksége lesz, célszerűvé tették a találkozót a kínai elvtárssal. Innen ered a velük való találkozó ötlete, és mivel erre Moszkvában került sor, ez egy háromoldalú tárgyalásba kapcsolódott. Mindez együtt a nemrég lezajlott budapesti konferenciával komoly segítséget jelentett a magyar kormány számára. Csak Moszkvában állapodtak meg Csou En-laj Budapestre utazásáról.⁷

4. Kádár tájékoztatott arról, hogy a stabilizációnak köszönhetően Csou En-laj ittéléte alatt meg lehetett tartani a budapesti aktív első gyűlését. A kommunisták már kezdenek bátran fellépni és határozott intézkedéseket követelni a kormánytól a reakcióval szemben. A párt szervezése sokkal jobban megy, mint kezdetben. A bányászok jobb eredményeket értek el, mint várható volt. Ugyanakkor az értelmiség, amely döntő szerepet játszott az októberi eseményekben többségében pártellenes, antimarxista pozíciókat foglal el. Számos professzor, tudós, de különösképpen az írók és újságírók,⁸ akik régen párttagok voltak, ma nem lépnek be a pártba. Néhányan közülük nyíltan hirdetik, hogy soha nem voltak marxisták. Negatív hatással vannak az ifjúságra, befolyásukat megpróbálják kiterjeszteni a munkásokra, párt- és kormányellenes munkát folytatnak. A műszaki értelmiség egy része egyik oldalon sem vesz részt. Ugyanakkor sok mérnök, technikus és közgazdász segít az új tervek és a részletes gazdasági irányelvek kidolgozásában. Az ellenforradalmat fegyveresen megsemmisítették, jelenleg a teljes politikai győzelemért folyik a harc.

Kádár elmondta, hogy alaposan tanulmányozza a lengyelországi helyzet alakulását. Amikor felvázoltam neki a helyzetet, különösen hangsúlyozva a párt teljes mozgósítását, kijelentette, hogy a választási kampány legélénkebb szakasza mutatja a lengyel nép konszolidációját a párt körül, bár még aggodalommal várják a másnapi választások eredményét,⁹ amely nemcsak Lengyelország, hanem Magyarország, valamint a szocializmus egész tábora számára is fontos. Szó szerint idézem: „a hajam égnek áll, amikor olvasom az Önök sajtója egyes cikkeinek a fordítását, különösen a kulturális folyóiratokból”. Amikor elmondtam, hogy a leg-

⁷ 1957. január 10-én, mielőtt Csou En-laj Varsóba utazott volna, Moszkvában döntöttek arról, hogy a kínai vezető Lengyelországból Magyarországra utazik. 1957. január 15–17.: Csou En-laj tárgyalásokat folytatott Kádárral. A tárgyalás jegyzőkönyvét lásd: Zinner Tibor: „...hogy megkönnyítsék a Nagy-kormány likvidálását...” *Társadalmi Szemle*, XXXIV. évf. (1989) 12. sz. 93–98.

⁸ Éppen a megbeszélés napján tartóztatták le Háty Gyulát, Lengyel Balázst, Lőcsei Pált, Novobáczky Sándort, Tardos Tibort és Zelk Zoltánt. 1957. január 20-án pedig felfüggesztették a Magyar Újságírók Országos Szövetsége működését.

⁹ L. 1. sz. dokumentum, 4. l.

utóbbi időben jelentős javulást látunk újságíróink magatartásában, elismerte, hogy azok a cikkek, amelyekről beszélt, hat héttel korábbiak.

5. Az 1956. október 23. előtt kidolgozott lengyel–magyar kapcsolatok kibővítéséről szóló tervünk felülvizsgálatát illető legutóbb folytatott munkákról Kádár úgy tájékoztatott, hogy a magyar–szovjet kapcsolatok tervének felülvizsgálata befejeződött, többek között egyes pontokat töröltek tekintettel a jelenlegi magyarországi helyzetre és magyar lehetőségekre. Az volt a véleménye, hogy kapcsolatunkat bővítve ki kell dolgozni azt az eszközrendszert, amelyek segítségével meggátolhatjuk az ellenséges tendenciák kölcsönös behatolását – elsősorban a kulturális és tudományos cserében. Ennek különös jelentősége van – mondta Kádár – tekintettel az ilyen esetleges törekvésekre a magyar értelmiség számos képviselője esetén. Önöknél hatott az ész, nálunk – fejezte be Kádár – nem. Biztosítottam őt, hogy a tervek rendezésénél és felülvizsgálatánál, valamint azok megvalósításánál különös figyelmet fogunk fordítani erre a kérdésre.

(–) Willman¹⁰

AMSZ, ZD 6/77, W. 53, T. 689. 47–51. – *lengyel nyelvű gépelt tisztaátirat* (ford.: Mitrovits Miklós).

Willman a rejteltáviratot 1957. január 23-án 9.00 órakor küldte Budapestről és 23.00 órakor fogadták Varsóban. Megfejtve: 1957. január 24-én 13.15-kor, készült egy példányban Wierna számára. A dokumentumon kézírásos megjegyzés olvasható: „[Wierna] saját kezeihez”, illetve egy rövid elosztólista azon személyek neveivel, akik a táviratot megkapták.

¹⁰ Adam Willman 1955–1959 között az LNK budapesti nagykövete. Az 1956-os magyar eseményekről meglehetősen objektíven és rokonszevvvel tudósított a LEMP vezetésének. A dokumentumokat lásd: *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai*, i. m. 1996.

3.

ADAM WILLMAN REJTJELTÁVIRATA A MAROSÁN GYÖRGGYEL 1957. FEBRUÁR 1–2-ÁN FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSEIRŐL

Budapest, 1957. február 2.

1419. számú rejtjeltávirat

Wierna

Két megbeszélést folytattam Marosánnal.¹ Az első február elsején, ahogy a budapesti indiai követség január 26-i fogadásán Kádárral megállapodtunk, a másodikat február 2-án, amikor átadtam Cyrankiewicz elvtárs Kádárnak írt levelét. A megbeszélések témái:

1. Az [André] Stilnek adott interjú visszhangja.²
2. Az MSZMP és az MNK kormánya az októberi események lényegének elmagyarázásában végzett munkája.
3. A legközelebbi magyar vizionlátogatások a szocialista országokban.
4. A lengyel–magyar kapcsolatok.

1. Marosán nem úgy beszélt Lengyelországról Stilnek, ahogy az a sajtóban megjelent. Tolmács segítségével beszélt, ezért a mondandójának hibás megfogalmazása. Megismételte Kádár 1956. december 2-i ismert nyilatkozatát. Elmondtam, hogy ezt az ügyet már régen levettük a napirendről teljes mértékben, amire Marosán még egyszer megerősítette, hogy ő Lengyelország igaz barátja, közeli és jó kapcsolatokat szeretne Lengyelországgal ápolni.

2. A magyar párt és állami vezetés azon dolgozik főleg vidéken, hogy meggyőzze a társadalmat arról, hogy a magyar események a népellenes belső erők, az emigrációs reakció és az imperialista erők által előkészített ellenforradalom volt. A felvilágosítási akció a pártaktívákon zajlik, amit Kádár, Marosán, Kiss és mások irányítanak. Marosán szerint a magyarázatokat megértik az emberek. Maga Marosán előre látta az ellenforradalmat Magyarországon, miután tavaly kijött a börtönből, a fentebb említett elemek megerősített ellenforradalmi munkája – és

¹ Marosán György 1956. november 7-től az MSZMP IIB és a Forradalmi Munkás–Paraszt Kormány tagja.

² André Stil (1921–2004) francia író, újságíró. 1950–1959: a *L'Humanité* főszerkesztője. Az 1956-os eseményekről írt könyve: *Je reviens de Budapest*. Paris, Maison des Métallurgistes, 1957.

az ennek engedő írók, újságírók, egyetemi ifjúság és a tudatlan munkások egy része – alapján.

3. Az MNK párt- és kormányküldöttségének hamarosan vizontlátogatást kell tennie az NDK-ban, Csehszlovákiában és Bulgáriában. A szovjet–magyar kereskedelmi tárgyalások befejezése után a magyar kormánydelegációnak kell Moszkvába mennie. Az albán vezetőség egy budapesti találkozót javasolt a magyar vezetésnek, habár a magyarok elmagyarázták az albánoknak, hogy jelenleg az albán–jugoszláv kapcsolatok és a magyar–jugoszláv kapcsolatok³ miatt most le kell mondaniuk erről a találkozóról. Nagy nehézségek vannak – a felébredt magyar nacionalizmusból eredően – a Csehszlovákiában, a RNK-ban és a Jugoszláviában élő magyarokkal. Az októberi események alatt ezekben az országokban a magyar kisebbség imperialisták által felélesztett kérdése különösen élessé vált. Ha nincs az ellenforradalom fegyveres leverése, akkor ez az események tűzfészkévé vált volna Magyarország majdnem minden szomszédjánál.

A kapcsolatok Jugoszláviával nem javulnak. Tito kezdetben támogatta Kádárt, de már Kardelj megingatta a magyar konszolidációt, majd utána a jugoszláv kormány megnyitotta a határokat a magyar menekültek részére.⁴ Fogadják őket továbbra is, miközben a magyarok minden megtesznek azért, hogy megakadályozzák a további szökéseket Ausztriába. A kormánynak nagyon fontos a Jugoszláviához fűződő viszony javítása, de Marosán a közeljövőben nem látja ennek lehetőségét Jugoszlávia és annak budapesti nagykövetsége álláspontja miatt. A magyar–jugoszláv kapcsolatoknak a tavalyi év október–novemberi időszakból származó számos ügyét nyilvánosságra lehetne hozni és megvilágítani a Kádár-kormány pozícióját, de a magyarok ez nem teszik, hogy ne élezzék a helyzetet.

4. Lengyelország párt- és kormányvezetői kezdetben sem igent, sem nemet nem mondtak a Kádár-kormánnyal kapcsolatban. (Helyreigazítottam, hozzátéve, hogy Kádár 1956. november 4-i felhívására az LNK kormánya 100 millió zloty segítséggel válaszolt.⁵) Lehet, hogy így jobb is volt – mondta Marosán – mind a lengyel, mind a magyar helyzetre való tekintettel. De a lengyel–kínai nyilatkozatba foglalt bekezdés a magyar kormány számára nagy politikai segítség. Ezzel a segítséggel és Gomulka elvtárs magyar munkásokhoz intézett felhívásával⁶ együtt tartják a választásokat Lengyelországban.

Marosán úgy gondolja, hogy most el kell kezdeni a lengyel–magyar kapcsolatok kibővítésének megvalósítását, a két nép alapvető szükségleteinek megfelelően, kétoldalú előnyökkel.

³ L. erről Ripp Zoltán: *Belgrád és Moszkva között. A jugoszláv kapcsolat és a Nagy Imre-kérdés (1956. november–1959. február)*. Budapest, Politikatörténeti Alapítvány, 1994.

⁴ Magyarország 1957. február 2-án visszaállította a jugoszláv határon a határsávot.

⁵ A LEMP PB és a lengyel kormány 1956. november 24-i döntése értelmében Lengyelország 100 millió zloty vissza nem térítendő árusegélyt nyújtott Magyarországnak (l. *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai...* i. m. 155.).

⁶ Gomulka a munkafelvételére és a sztrájkok beszüntetésére szólította fel a magyar munkásokat. A felhívás megjelent: *Népakarát*, 1957. január 22.

Az 1956. október 23. előtti tervünk megtárgyalása után elviekben megegyeztem Marosánnal Arski, Brodzki és Korotyński⁷ Magyarországra érkezéséről. A munkaküldöttségek cseréje ügyében Marosán elmondta véleményét, hogy figyelemmel a munkástanácsokban lévő bizonytalan helyzetre, ő a magyar küldöttség Lengyelországba történő utazása mellett lenne. Az egyes városok közötti kapcsolatok további bővítése mellett van. Áttekinti még egyszer a magyar gyerekek Lengyelországba történő utazásának ügyét.

5. Amellett volt, hogy a nagykövetségünk képviselői vegyenek részt az MSZMP aktíváin, és átadta nekem ezen aktívák programjait. Marosán végül azt is elmondta – úgy, ahogy a lengyel–kínai nyilatkozatban, úgy itt is be kell a körnek zárulnia és a vezetőségeink közvetlen véleménycseréjének kell következnie. Megegyezésre jutottunk abban, hogy át kellene tekinteni és meg kellene vitatni Lengyelország és Magyarország vezetői találkozásának lehetőségét.

A második megbeszélésen, folyó hó 2-án, Kádár távollétében (Salgótarjánban volt a bányászok pártaktíváján⁸), amikor átadtam Marosánnak Cyrankiewicz elvtárs január 26-i levelét,⁹ Marosán tájékoztatott arról, hogy beszélt Kádárral a mi tegnapielőtti beszélgetésünkről. Kádár Lengyelország és Magyarország vezetőinek találkozását a legfontosabb és alapvető ügynek tartja. E találkozóból következik a lengyel–magyar kapcsolatok minden más részlete. Kádár úgy gondolja, hogy a találkozót illető előkészítő döntéseket a LEMP és az MSZMP Politikai Bizottságában¹⁰ kell meghozni, maga a találkozó pedig – a magyaroknak ez lenne hasznosabb – Budapesten legyen. Kádár hangsúlyozta e találkozó pártjellegét. Az ügyet a jövő héten meg kell vitatni az MSZMP Politikai Bizottságában.¹¹ Kádár kérte, hogy erről tájékoztassam a vezetőinket, hangsúlyozva, hogy a kezdeményezés és az előkészítő javaslatok, amelyek a találkozó lebonyolítását érintik, kétoldalúak legyenek.

Kérem a fentiek átadását a vezetőségünknek és a további irányelveket.

(–) Willman

AMSZ, ZD 6/77, W. 53, T. 689. 59–62. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat (ford.: Mitrovits Miklós).

⁷ Stefan Arski (1910–1993) lengyel újságíró. 1951–1969: a *Świat* [Világ] című képes magazin felelős szerkesztője. Stanisław Brodzki (1916–1990) lengyel újságíró. 1956–1957: a Lengyel Újságírók Szövetségének elnöke, 1957–1967: a *Świat* felelősszerkesztő-helyettese. Henryk Korotyński (1913–1986) lengyel újságíró, 1957-ben a *Trybuna Ludu* főszerkesztő-helyettese.

⁸ Itt Nagy Imrét ellenforradalmi felkelés szításával vádolja és árulónak nevezi. L. *Népakarat*, 1957. február 3.

⁹ A levél nem fellelhető.

¹⁰ Valójában a LEMP Politikai Bizottságában és az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságában.

¹¹ Az MSZMP IIB nem, hanem 1957. február 14-én a Minisztertanács tekintette át a találkozóra vonatkozó javaslatot, majd február 26-án az MSZMP IKB ülésén Horváth Imre bejelentette, hogy a lengyel pártvezetés látogatására még március 15. előtt sor kerül. A magyar javaslattal szemben Willman március 5-én közölte Sebes külügyminiszter-helyetessel a hivatalos elutasító választ. A magyar vezetésnek a látogatás helyett be kellett érnie azzal, hogy Gomułka március 15. alkalmából interjú adott a *Népszabadságnak*, amelyben nyugalomra szólította fel a magyar társadalmat, és első ízben használta az „ellenforradalom” kitételt. L. Tischler, i. m. 2003, 128–130.

Willman a rejtjeltáviratot 1957. február 2-án 23.40 órakor küldte el Budapestről és február 4-én 12.55 órakor fogadták Varsóban. Megfejtve: 1957. február 4-én 22.55 órakor. Készült egy példányban Wierna számára. Írásos megjegyzés az első lapon: „Politikai Bizottság, Winiewicznek New Yorkba légin továbbítva”, majd hosszú elosztólista.

4.

A LENGYEL KÜLÜGYMINISZTERIUM UTASÍTÁSA ADAM WILLMAN SZÁMÁRA

Varsó, 1957. február 12.

114/1456. számú távirat

- I. Véleményünk szerint Moszczeński beszámolójából az tükröződik, hogy valamit félreértett a vele folytatott megbeszéléseinkből. Mind a magas szintű látogatás, mind az újságíróink magyarországi utazása csupán példaként hangzott el, az általunk még részletes kidolgozást igénylő cselekvési program egyik-másik elemeként. Ezt a programot különféle szervekkel is meg kell vitatni, ezért kértük többek közt a nagykövetséget, hogy készítse el az elképzeléseink politikai jellegű indoklását. Az Ön távirataiból az derül ki, hogy a fenti témákat úgy vetették fel a magyarok előtt, mint a mi konkrét terveinket. Az újságírókat is csak példaként neveztük meg.¹ Mindkét dolgot, más ügyekkel együtt, megbeszéljük majd az Ön részvételével a Kollégium ülésén.² Addig is tartózkodjék ezek szóbahozatalától a magyar elvtársak előtt.
- II. A Kollégium ülésén Önt és [Henryk] Grochulskit fogjuk meghallgatni.
- III. Mielőtt elutazik Budapestről igyekezzen találkozni Kádárral (feltéve, ha nem úgy véli, hogy érdekesebb lenne valaki mással),³ hogy tájékoztatást kapjon a jelenlegi magyarországi helyzetről. Az alkalmat kihasználva próbálja megtudni, hol tart Maléter ügye.⁴ A beszélgetés eme részét terelje egészében nem hivatalos síkra, mintha egyfajta eszmecsere lenne. Érdeklődését azzal támassza alá, hogy ezt Öntől is megkérdezhetik Varsóban, és ezért szeretné tudni, hogyan áll ez a dolog. A témát szerfelett tapintatosan érintse, rávilágítva az ezzel kapcsolatos lengyelországi véleményekre a pártban és a párton kívül egyaránt. Hangsúlyozza, hogy Ön ezt elvtársi alapon kérdezi. A lényeg az, hogy ne fedje fel álláspontunkat, ugyanakkor a magyarok ne vethessék az

¹ L. erről 3. sz. dokumentumot. Willman Marosánnak felveti három lengyel újságíró Magyarországra érkezését.

² A Kollégium ülése 1957. február 16-án volt. Az ott elfogadott elveket l. 5. sz. dokumentum.

³ Willman egy nappal korábban, február 11-én találkozott Kiss Károllyal, az MSZMP IKB elnökével, és február 12-én délből, de még a követutasítás kézhezvétele előtt látogatta meg Apró Antalt. Apró érzékeltette Willmannal, hogy a Nagy Imre-kormány „október utolsó napjaiban milyen elítélendő útra lépett”. MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 6. doboz, 29. tétel, 42/F és 45/F. Az utasítás után nem találkozott már sem Kádárral, sem más magyar vezetővel.

⁴ Maléter Pált 1956. november 2-án Nagy Imre kinevezte honvédelmi miniszterré, majd másnap a tököli szovjet főparancsnokságon letartóztatták. 1957. január végén adták át a magyaroknak.

Ön szemére a belügyeikbe való beavatkozást. Adja értésükre, hogy a Maléter-ügynek külső vonatkozásai is vannak. Fennáll egyfajta kölcsönös függőség a nálunk kialakuló vélemények és az ő lépéseik között, annál is inkább, mert mi támogatjuk Kádárt, és ezen a téren elköteleztük magunkat a nemzetközi kapcsolatainkban is (ENSZ). Említse meg, hogy olyan rémhírek keringenek, miszerint Maléterre halálbüntetés vár.⁵ Mellőzve az egyéb szempontokat, amelyekben a magyar elvtársak elszántak lehetnek, mondja el, hogy számunkra úgy tűnik, talán jobb lenne elkerülni a szélsőséges és visszafordíthatatlan eszközöket. Mutasson rá, hogy az ügy csakis ebben az összefüggésben a mi elvtársaink figyelmét is felkeltheti, mint olyan jellegzetes casus, amikor az ítélet felső mértékéről, nem pedig magáról az ítékezés tényéről van szó.

Természetesen, ha a beszélgetés során kiderülne, hogy nincs ilyen szándék Maléterrel kapcsolatban, akkor szögezze le ennek az álláspontnak a helyességét.

AMSZ, ZD 6/77, W. 53, T. 690. – lengyel nyelvű kézzel írt tisztázat (ford.: Tischler János).

⁵ Malétert a Nagy Imre-perben halálra ítélték és kivégezték.

5.

A LENGYEL KÜLÜGYMINISZTERIUM IRÁNYELVEI A LENGYEL–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS ÜGYÉBEN

Varsó, 1957. február 16.

Lengyel–magyar együttműködés

Titkos

Még az októberi magyarországi események előtt Willman nagykövet Sebes külügyminiszterhelyetessel közösen megállapodtak a két ország közötti széles együttműködés alapelveiben. Ahogy minket Willman nagykövet legutóbb tájékoztatott, Sebes külügyminiszter-helyettes továbbra is e terv mellett van azzal, hogy abban szükségesek bizonyos korrekciók. Marosán elvtárs Willman nagykövettel folytatott beszélgetésében szintén kijelentette, hogy meg kell kezdeni a két nemzet valós szükségleteinek megfelelő mértékben a lengyel–magyar kapcsolatok kölcsönös előnyök alapján történő kiszélesítését.¹ Szintén értesre adta, hogy készek újságírók és a nemzeti tanácsok csereutaztatására, és támogatják a nemzeti tanácsok képviselőinek Lengyelországba utazását. Rónai² miniszter megemlítette a magyar parlamenti küldöttség lengyelországi vizontlátogatását. Más források felhívták a figyelmet a lengyel minták felhasználásának lehetőségére.

Egy adott területen bizonyos tendenciák esetén a tapasztalataink felhasználásával kapcsolatban számítani kell arra, hogy az együttműködés megvalósítása alatt bizonyos értetlenségbe és ellenállásba ütközhetünk, sőt vonakodó hozzáállással némely magyar tényezők részéről.

Innen ered az együttműködés terve, ugyanakkor óvatos, rugalmas és szokatlanul taktikus tevékenység szükséges.

Fő iránymutatások az együttműködés legközelebbi időszakára:

1. Figyelembe véve a tényt, hogy a magyar párt- és kormányvezetésnek továbbra sincs tekintélye, és egyes társadalmi rétegek nem ismerik el, segíteni kell az MSZMP és a Kádár-kormány tekintélyének emelésében és megerősítésében. A mi segítségünk hozzájárulhatna az erők belső konszolidációjához, illetve a Magyarország politikai és gazdasági életének további demokratizálódásához szükséges jobb feltételek megteremtéséhez. Ezzel kapcsolatban az Osztály javasolja két ország párt- és kormányvezetése találkozájának és tárgyalásának

¹ L. 3. sz. dokumentum.

² Rónai Sándor (1892–1965) 1952-től a magyar Országgyűlés elnöke. 1956. november 7-től a Forradalmi Munkás–Paraszt Kormányának és az MSZMP KB és PB tagja.

mérlegelését, mivel ilyen javaslat Kádár és Kiss [Károly] részéről is érkezett a Willman nagykövettel folytatott beszélgetéseken.

2. Állandó sajtópropaganda-akció.

A magyar társadalmat teljeskörűen tájékoztatni kell a Lengyelországban zajló változásokról. Természetesen a tájékoztatásnak figyelemmel kell lennie Magyarország konkrét helyzetére, hogy ne előzze meg a magyar hatóságok lépéseit és hogy ne tűnjön úgy, mintha élesztőként szolgálna egyes társadalmi rétegek számára.

3. Magyar parlamenti küldöttség lengyelországi látogatása.³

Az MNK parlamenti küldöttségének viszontlátogatására tett magyar javaslattal kapcsolatban az I. Főosztály levelet intéz a Szejm Irodájához az említett delegáció fogadása idejének meghatározására.

4. Nemzeti Tanácsok küldöttségcseréje.⁴

A magyar javaslattal egyetértve, támogatni kell a két ország egyes városai között a küldöttségek cseréjét. Jelenleg ilyen javaslattal állt elő Miskolc, amely meghívta Katowice Nemzeti Tanácsának küldöttségét és egy katowicei munkásküldöttséget.

5. Munkástanácsok közötti tapasztalatcsere.⁵

Tekintettel a nehézségekre és a tapasztalatok hiányára a munkástanácsok munkájában szükséges a küldöttségcseré. Elsőként a magyar küldöttségek lengyelországi fogadására kell törekedni a magyar fél javaslatának megfelelően, amely a saját munkástanácsait jelenleg túlságosan instabilnak tartja.

6. A gazdasági és a tudományos-műszaki együttműködés további elmélyítése érdekében a két ország komolyabb termelőüzemei között közvetlen kapcsolatokat kell kialakítani.

7. Kulturális együttműködés.

Az 1957. évre vontakozó kulturális csere terve a magyar javaslat szerint komolyabb változtatásokat és a cserék csökkentését (anyagi okok) írja elő. Ezzel kapcsolatban mérlegelni kell szólisták és a kultúra területén dolgozók egy esetleges magyarországi utazását a lengyel fél költségére, akik segíthet-

³ 1956. július 23. és augusztus 6. között lengyel parlamenti küldöttség látogatott Magyarországra Stanisław Kulczyński, a Szejm elnökhelyettese és a Szejm külügyi bizottságának tagja vezetésével. A látogatásról készült beszámolót lásd: MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 3. doboz, 26. tétel, 006961. Az itt javasolt viszontlátogatásra csak 1959. május 20.–június 4. között került sor Vass Istvánné, az Országgyűlés elnökhelyettesének vezetésével.

⁴ 1957. március 29-én Janusz Moszczeński, a lengyel nagykövetség első titkára kérte a magyar kormány titkárságát, hogy a közeljövőben fogadjon egy lengyel nemzeti tanácsi delegációt, amely a magyar tanácsi apparátus munkáját tanulmányozná. A magyar kormány erre 1957. júniusát javasolta. MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 3. doboz, 26. tétel 001908/1-ig.

⁵ Marosán György és Adam Willman budapesti lengyel nagykövet februári megbeszélésén (l. a 3. sz. dokumentum) mindketten lehetőséget láttak egy magyar munkástanács-delegáció lengyelországi tanulmányútjára. Az elképzelés szerint a delegációban a legfontosabb üzemek munkástanácsainak képviselői vennének részt. A magyar minisztertanács kedvező választ adott a kérdésre, és azt javasolta, hogy egy magyar delegáció utazzon Lengyelországba és egy lengyel érkezzon Magyarországra. MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 3. doboz, 26. tétel 001908/1-ig. Erre végül nem került sor, mert 1957. november 17-én Magyarországon feloszlatták a munkástanácsokat.

nének a magyar elvtársaknak nehézségeik megoldásában. Mielőbb szükséges lenne az újságírók és publicisták cseréje.

AMSZ, Dep. I. Z. 23. W. 9. T. 77. 82–89. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat* (ford.: Mitrovits Miklós).

Készült a lengyel Külügyminisztérium I. Főosztályán (W. 0862/7/57) 1957. február 16-án. A feljegyzést a főosztály február 18-án megküldte a következő személyeknek: Adam Rapacki külügyminiszter, Marian Naszkowski külügyminiszter-helyettes, Józef Winiewicz külügyminiszter-helyettes, Maria Wierna főigazgató, Przemysław Ogrodziński igazgató, Juliusz Katz-Suchy indiai nagykövet.

6.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM TÁJÉKOZTATÓJA A MAGYAR–LENGYEL KAPCSOLATOKRÓL

Budapest, 1957. március 4.

Tájékoztató Lengyelország helyzetéről és a magyar–lengyel kapcsolatokról

Szigorúan titkos!

[...]¹

A magyar–lengyel kapcsolatok alakulása

A II. világháború után mind Magyarországon, mind Lengyelországban a haladó népi erők kerültek hatalomra, ami lehetővé tette, hogy a két nép hagyományos barátsága elnyerje a maga igazi tartalmát és kedvező alapot teremtsen a két baráti nép kapcsolatainak rohamos kibontakozásához.

A kezdeti nagy nehézségek ellenére (rossz közlekedés, áruhiány stb.) már 1945-ben megindult a két ország közötti árucseré-forgalom kb. 300 000 dollár értékben.

1946-ban a két ország kölcsönös diplomáciai külképviseletet állította fel Varsóban, illetve Budapesten, ami igen ösztönzően hatott a kapcsolatok további alakulására.

Már ebben az időben, ha szórványosan is, de kezdtek kibontakozni a két ország közötti kulturális kapcsolatok, és tovább bővült az árucseré-forgalom is: 1946-ban 3 millió, 1947-ben 7 millió, 1948-ban 8 millió dollárig emelkedett az árucseré-forgalom volumene.

A két ország közötti terebélyesedő kapcsolatoknak minden vonatkozásban igen jelentős állomása volt az 1948-as év. Ekkor a két ország párt- és kormányvezetői Varsóban aláírták a Barátsági Együtműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Egyezményt, amely mindkét országban a proletárhatalom megszilárdulását jelezte, és egészséges, széles bázist teremtett a két ország szocialista együtműködéséhez.²

Nem sokkal később³ 1948 májusában aláírták⁴ a két ország közötti gazdasági egyezményt, melynek alapján Magyar–Lengyel Gazdasági Együtműködési Állandó Bizottságot létesítettek. Ez a Műszaki Tudományos Együtműködési Albizottság és a Kereskedelmi Albizottság formájában egyre eredményesebben funkcionált.

¹ A dokumentum első része Lengyelország általános politikai helyzetét ismerteti.

² 1948. június 18-án írták alá Varsóban a magyar–lengyel barátsági, együtműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést.

³ Feltehetően elírás, helyesen: „nem sokkal azelőtt”.

⁴ A gazdasági együtműködés tárgyában a két ország 1948. május 13-án írt alá egyezményt Budapesten. A megerősítő okiratokat Varsóban szeptember 6-án cserélték ki. L. 1948. évi XLI. törvény.

A fenti egyezménynek igen komoly szerepe volt abban is, hogy a két ország közötti árucseré-forgalom volumene rohamosan növekedett, és 1951-re oldalanként elérte a 116 millió rubelt. Ez az évről évre növekvő áruforgalom nélkülözhetetlen és szerkezetét tekintve igen előnyös volt számunkra, mivel exportunkban túlsúlyban voltak a gépek, berendezések és egyéb ipari készárúk, importunk nagyobb részét pedig a szén, koks, fa és egyéb nyersanyagok képezték.

Ugyancsak 1948-ban (január 31.) írták alá Budapesten a magyar–lengyel kulturális egyezményt,⁵ amely az addig spontán alakuló kulturális kapcsolatokat volt hivatva tervszerűen fejleszteni. 1948-tól kezdődően – az évenként aláírt kulturális együttműködési munkatervek alapján – mintegy 3-4 éven keresztül mind szélesebb mederben bonyolítottuk le kulturális és tudományos szakemberek, együttesek és kiállítások stb. cseréjét. Ebben az időben indult meg az ösztöndíjasok cseréje és kezdtek kibontakozni a különböző tudományos intézmények közvetlen kapcsolatai.

Az 1950–55-ös években egyre élesebben előtérbe kerülő belpolitikai és gazdaságpolitikai hibák és merevségek káros hatással voltak a két ország kapcsolataira is. Ezt jelzi az a tény, hogy a KGST keretében 1950-ben megkötött lengyel–magyar hosszúlejáratú külkereskedelmi egyezmény – a népgazdasági tervek összehangolásának hiánya miatt – aránylag rövid ideig funkcionált, jóval a szerződés lejártá előtt elsorvadt. A fenti megállapítást igazolja a két ország külkereskedelmi kapcsolatainak alakulása is; export kötéseink volumene 1952-ben 118, '53-ban 138, '54-ben 103, '55-ben 109 millió rubel volt. Ezen adatokból látható, hogy külkereskedelmi kapcsolatainknak az előző évekhez viszonyított fejlődése jelentősen visszaesett. Az 1953-as kötések látszólag jelentős emelkedést mutatnak ugyan, de a valóság az, hogy a bonyolításnál több mint 27 millió rubellel adósak maradtunk és az 54-es bonyolításnál is volt még több mint 13 millió rubel adósságunk. Nem is beszélve arról, hogy a feszített tervek folytán az üzemekben kialakult termelési hibák miatt áruinkkal szemben napirenden voltak a minőségi kifogások. (A lengyel árukkal szemben részünkről jóval kevesebb reklamáció volt, mert aránylag kevés volt köztük a készáru.)

Hasonló jelenségek mutatkoztak kulturális kapcsolataink terén is. Egyre fokozódó gazdasági nehézségeink miatt e téren is a pangás, sőt visszaesés tünetei jelentkeztek. Az 5 éves terv végétől kezdődően az előző évek merevségében mutatkozó bizonyos fokú enyhülés hatására született meg 1955 januárjában a lengyel és magyar tudományos akadémiák közötti külön egyezmény. Az előző években elkövetett hibák felismerése és a merevség enyhülése nyomán fogantatott új

⁵ Ebben a felek kötelezték magukat, hogy *a)* elősegítik egy magyar nyelvi és irodalmi vagy történeti tanszék szervezését az egyik lengyel egyetemen és egy lengyel nyelvi és irodalmi vagy történeti tanszék szervezését valamelyik magyar egyetemen; *b)* megadják a szükséges támogatást a budapesti Lengyel Intézet és a varsói Magyar Intézet működéséhez; *c)* előmozdítják legalább egy lengyel nyelvtanfolyam indítását az egyik magyar egyetemen és legalább egy magyar nyelvtanfolyamét az egyik lengyel egyetemen; *d)* elősegítik a tudósoknak és minden fajta és fokú iskolák tanulóinak cseréjét és a viszonzás elve alapján nyelvi, irodalmi, történelmi és egyéb tanulmányi ösztöndíjakat létesítenek a tudósok és főiskolai hallgatók számára. L. 1948. évi XX. törvény. A megerősítő okiratokat Varsóban, 1948. szeptember 6-án cserélték ki.

intézkedések azonban még nem tudták kiküszöbölni a két ország közötti kapcsolatok csaknem minden területén érezhető gazdasági nehézségeit, sőt a múlt évben ezek még erősebben éreztették hatásukat.

A két nép közötti kapcsolatok alakulására mind politikai, mind gazdasági szempontból igen jelentős hatással voltak a magyarországi októberi ellenforradalmi események. Kapcsolataink alakulása ez időtől fogva bizonyos kettősséget mutat: A politikai kapcsolatok terén bizonyos ellentmondást és meg nem értést észlelhetünk, a gazdasági kapcsolatokat viszont a lengyel részről jövő gyors és határozatos támogatás jellemzi.⁶

A magyarországi felkelés első szakaszában október 29-én a LEMP Központi Bizottsága Wł[adysław] Gomułka és J[ózef] Cyrankiewicz aláírásával kiáltványt intézett a „magyar testvérekhez”, amelyben a vérontás megszüntetésére a nemzet békéjének és egységének a megteremtésére, valamint a Magyar Nemzeti Egység-kormány programjának támogatására szólít fel, hogy tovább lehessen folytatni „a demokratizálás, a haladás és szocializmus széleskörű programját”.⁷

Néhány nappal később, november 2-án (vagy 3-án) a LEMP belső pártinstrukciójában a következőket olvashatjuk:⁸

„Tegnap újból szovjet csapatok áramlottak be Magyarország területére. Nem ismerjük a motívumát annak, hogy mi okozta azt a döntést. Tudjuk, hogy a harcok során, – amelyet a magyar nemzet folytatott a szabadságért és demokráciáért, és amelyet forrón támogatott a lengyel nemzet, – szóhoz jutottak a szabadsággal és demokráciával ellenséges erők. Gyilkolások, önbíráskodás, anarchia és általános bomlás uralta e szerencsétlen országot. Mindezen tény ellenére a lengyel kormány úgy véli, hogy idegen csapatok fegyveres beavatkozása rossz dolog, – még ha a szabadság és a szocializmus védelme nevében is teszik –, hogyha a magyar nép, a munkásosztály ezt nem kívánja.”

A lengyel vezetőknek a magyarországi események jellegével kapcsolatos állásfoglalása később is tartózkodó volt. Egyetlen esetben sem hangsúlyozták az események ellenforradalmi jellegét, sem pedig azt, hogy elsősorban a nemzetközi imperializmustól indult ki a fegyveres felkelés megszervezése. Megnyilatkozásaikban azt húzták alá, hogy támogatják az MSZMP-t és a magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormányt, továbbá, hogy meggyőződésük szerint a lengyel-szovjet nyilatkozatban foglalt alapelvek szerint fogják rendezni a magyar-szovjet kapcsolatokat is. A legmesszebbmenőkig a kínai-lengyel közös nyilatkozatban mentek el, ahol az áll: „...a Lengyel Népköztársaság támogatja a Kádár János

⁶ Megjegyzendő, hogy 1956. március 17-én Forgács Egon osztályvezető javaslatot készített a lengyel-magyar kapcsolatokra vonatkozó külpolitikai irányelvekre. Ezt megküldte Szántó Zoltánnak, a varsói magyar nagykövetnek, aki március 31-én válaszolt is: egyetértve a javaslattal kiegészítéseket is tett. MNL OL, XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 3. doboz, 26. tétel, 003438/1-ig.

⁷ Valójában október 28-án, a dokumentumot I. Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai... 156–157.

⁸ Valójában 1956. november 1-jén, a dokumentumot I. A LEMP KB Politikai Bizottságának tájékoztatója a LEMP pártszervezetei számára a magyarországi helyzetről és a párt álláspontjáról a lengyel-szovjet kapcsolatok kérdésében. In: Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai... 162–164.

vezette magyar forradalmi munkás–paraszt kormányt, valamint a kormány nemrégiben kibocsátott nyilatkozatát, elszántan ellenzi az imperialista erők minden olyan kísérletét, hogy beavatkozzanak Magyarország belügyeibe és kész további segítséget nyújtani a magyar népnek komoly nehézségei leküzdésében”.

Megítélésünk szerint az említett tartózkodó állásfoglalás részben azzal magyarázható, hogy a lengyel vezetők a múlt évben mindkét országban végbement demokratizálódási folyamat hasonlóságaiból indulnak ki, és – nem ismervén eléggé a mi konkrét helyzetünket – az a meggyőződésük, hogy október végén még kizárólag belső erőből is a lengyelországihoz hasonló útra lehetett volna terelni az eseményeket. Másrészt valószínű, hogy belpolitikai szempontok is (pl. a tömegek megnyerése a választásokon) óvatosságot idéztek elő az állásfoglalásra intették a lengyel vezetőket a magyarországi felkelés jellegének a kérdésében. Végül az is feltehető, hogy a lengyel vezetők azért sem akarták túlságosan hangsúlyozni a nyugati országok elítélendő szerepét, mert nem akarták rontani saját esélyüket a tőkés országok hitelnyújtásának igénybevétele szempontjából.

Ami a lengyel tömegeket illeti, megállapítható, hogy egységesen mély rokonszenvüket nyilvánították a tragikus eseményeket átélt magyar nép iránt, és nyomban hathatós segítséget nyújtottak. (Lásd: alább.) Ez az általános rokonszenv részben a tradicionális lengyel–magyar barátságból ered, de a különböző társadalmi rétegeknél más-más indítékok is közrejátszottak.

Ilyen volt a politikai szempontból érett rétegeknél az internacionalizmus, a reakcióknál pedig a szovjetellenesség. Ugyanakkor azonban az is megállapítható, hogy a népi demokratikus rendszer talaján álló tömegek körében igen nagy szerepe volt annak a körülménynek, hogy meggyőződésük szerint Magyarországon a felkelők többsége nem a kapitalizmus restaurálásáért harcolt, hanem a vezetésben megnyilvánuló súlyos hibák, valamint a magyar–szovjet kapcsolatoknak Magyarországra nézve kedvezőtlen vonásai ellen, annál is inkább mivel abban az időszakban Lengyelországban is hasonló törekvések voltak.

Később, a lengyelországi képviselő-választások időszakában a lengyel dolgozó tömegek a magyar példa és a saját tapasztalataik nyomán egyre inkább megértették, hogy milyen veszélyek származhatnak a reakció munkájából. Ez felelősségük tudatára és megfontoltságára intette őket.

A gazdasági és társadalmi kapcsolatokban a magyarországi események miatt a kétoldalú kapcsolatokat az egyoldalú segélynyújtás váltotta fel.

Az október 23-i magyar események kirobbanása után rögtön megmozdult a lengyel társadalom és széles körű gyűjtést indítottak a magyarok megsegítésére (ezideig kb. 31 millió zlotyt gyűjtöttek, amiből eddig mintegy 11 millió zloty értékű árut szállítottak le). Emellett igen komoly mennyiségű vért adtak a magyarországi sebesülteknek, és a különböző lengyel társadalmi szervezetek részéről a meghívásoknak valóságos áradatát küldték el hozzánk.

A társadalmi gyűjtésen kívül a lengyel állam 100 millió zloty értékű árusegélyt és 40 millió rubel hosszúlejáratú kölcsönt adott a magyar állam számára, amelynek áruösszetételét az 1957. évi árucseré-forgalmi tárgyalásokon állapíthatjuk meg.

A fentiekén kívül megtekinthető még, hogy a lengyeleket az októberi események után igen nagy gondot fordítottak arra, hogy a Magyarország felé vállalt

szén- és energiaszállítási kötelezettségeik teljesítésében semmiféle fennakadás ne legyen.

Kulturális vonalon az októberi eseményekből származó anyagi nehézségeink miatt felülvizsgáltuk a múlt évben már megkötött magyar–lengyel kulturális munkatervet, és jelentősen csökkentettük az e célra eredetileg előirányzott összeget. Módosított tervezetünket már át is adtuk a lengyel félnek. Bár végleges megállapodást a kérdésben még nincsen, az eddigi tárgyalásokból azonban következtetni lehet arra, hogy a lengyelek e téren is egyoldalúsítani fognak, vagyis több küldöttet fogadnak, mint amennyit küldenek. Erre mutat az a tény is, hogy a két ország tudományos akadémiaja közötti – ez év február 18-án aláírt – tudományos együttműködési egyezmény keretein felül a lengyelek vállalták, hogy összesen 12 hónapra fogadnak magyar tudományos kutatókat saját költséjükre, és vállalják, hogy az MTA által kiadandó lengyel–magyar szótárt szintén saját költséjükre kiadják az MTA helyett és annak nevében.⁹

Ismerve Lengyelország nagy gazdasági nehézségeit, megállapítható, hogy a fentebb ismertetett segítség aránylag igen nagyméretű, és nem kis megterhelést jelent a lengyel társadalom számára.

Végül rá kívánunk mutatni arra, hogy a lengyel és magyar nép politikai szemlélete és törekvései sok közös vonást mutatnak, és 1953 óta a törekvésekben egyre fokozódó kölcsönhatás jelei mutatkoznak. Annak idején nagy visszhangot váltott ki Lengyelországban az 1953. évi magyar kormányprogram és az azt követő számos fontosabb intézkedés, másrésről viszont a magyar nép széles rétegei is nagy figyelemmel kísérték a lengyel népgazdaság szerkezetében eszközölt változtatásokat, valamint a párt és államélet irányításának megjavítása érdekében tett lépéseket. Különösen nagy befolyással voltak egymásra az SZKP XX. kongresszusa¹⁰ után Lengyelországban és Magyarországon igen gyorsan végbement demokratizálódási folyamat olyan eseményei, mint a törvényesség megsértésének megszüntetésére tett lépések, a nyílt viták a sajtóban és a különböző társadalmi szervezetekben, a parlament jelentőségének megnövekedése, valamint a múlt év októberében és az azt követően történt fentebb ismertetett események. Kétségtelen, hogy ebben a kölcsönhatásban vegyesen voltak pozitív és negatív vonások, de az erős kölcsönhatás ténye fennállott, és ezzel a jövőben is számolni kell.

Az előbb kifejtettek alapján felvetődik a kérdés, hogy milyen irányú és méretű legyen a két ország közötti további együttműködés. Megítélésünk szerint a kap-

⁹ A Lengyel és a Magyar Tudományos Akadémia között létrejött megállapodás értelmében 1950-ben kezdődött meg a magyar–lengyel és a lengyel–magyar szótár kidolgozása. A magyar fél vállalta a lengyel–magyar szótár elkészítését, amely dr. Csorba Tibor vezetésével 1958-ra el is készült és meg is jelent. Ezzel szemben a magyar–lengyel szótár a lengyel félre hárult, de csupán 1958. január 22-én hoztak határozatot annak elkészítéséről Jan Reychman professzor vezetésével. Ez végül 1968-ban jelenhetett meg.

¹⁰ Az SZKP XX. kongresszusa 1956. február 14–25-e között zajlott le. Annak hatásáról a lengyel és a magyar politikára lásd Baráth Magdolna: Magyar–szovjet kapcsolatok az SZKP XX. kongresszusától a forradalom kitöréséig. In: Uő: *A Kreml árnyékában. Tanulmányok Magyarország és a Szovjetunió kapcsolatainak történetéhez, 1944–1990.* Budapest, Gondolat, 2014, 161–184.

csolatokat tovább kell bővítenünk, de azt igen nagy gonddal és szervezettséggel, valamint a fontossági sorrend figyelembe vételével kell megtennünk.

Javaslataink:

1. A közeli hónapokban a legnagyobb súlyt a magyar és lengyel belpolitikai helyzetről szóló információ lényeges megjavítására kell helyeznünk. Ennek érdekében:
  - a) a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának vezetője – a KÜM megbízottját bevonva – időnként tartson megbeszélést a lengyel hírügynökség és újságok itteni képviselőivel és a budapesti lengyel Nagykövetség sajtóattachéjával.
  - b) Kiváló újságírókból álló küldöttségeket cseréljünk 2-3 hetes tartózkodásra. Ezek, miután alaposan tájékozódtak, helyesen informálnák lapjuk olvasóit.
  - c) Varsói nagykövetségünkön keresztül megkülönböztetett gonddal lássuk el a lengyel lapokat szignált cikkekkel, alapanyagokkal és fényképekkel.
2. Ugyancsak kezdeményeznünk kell a gazdasági kapcsolatok kiszélesítését. Ennek érdekében, amint körülményeink engedik, javasolnunk kellene hosszúlejáratú gazdasági egyezmény megkötését, elsősorban azért, hogy tartósan biztosítsuk magunknak a lengyel szénszállítást, amely a csökkenő lengyel szénexport miatt a jövőben egyre nehezebb lesz.
3. Meg kell állapodni a nem kereskedelmi fizetések új alapokon történő elszámolásának kérdésében. (1951 óta jelentős károsodás ért bennünket a számunkra kedvezőtlen zloty–forint kurzusból kifolyólag. Ne vessük fel a különbözet megtérítését, de célszerűnek tartjuk, hogy a követelést tartalékoljuk arra az esetre, ha a lengyel fél valamilyen követeléssel lépne fel velünk szemben.)
4. Parlamenti delegációink rövidesen esedékes látogatását messzemenően használjuk ki a lengyel Szejm megújított munkájának alapos tanulmányozására.
5. Ügyeljünk arra, hogy a lengyel meghívásra Lengyelországba küldendő gyerekek mellett olyan kísérő személyzet legyen, amely helyesen informálja majd a lengyeleket a magyarországi eseményekről.
6. Küldjünk delegációkat Lengyelországba az alábbi kérdések tanulmányozására:
  - a) A központi tervezés és vállalati önállóság összefüggései.
  - b) A munkástanácsok hatásköre és működése.
  - c) A Közgazdászok Tanácsának és a minisztériumok mellett működő közigazdasági tanácsadó szervezeteknek a munkája.

A további részletes javaslatokat lásd a lengyel–magyar kapcsolatok kibővítésére irányuló mellékelt tervezetben.

Budapest, 1957. március 4.

MNL OL XIX–J–1–j, Lengyelország (1945–1964), 3. doboz, 26. tétel, 001551. – magyar nyelvű gépett tisztázat.

A tájékoztatót Forgács Egon a Külügyminisztérium II. sz. Politika Főosztályának vezetője 1957. március 15-én küldte meg a varsói magyar nagykövetségnek. Ezzel együtt kérte a varsói magyar nagykövetet, hogy „futárfordultával tegye meg az összefoglalóval kapcsolatos észrevételeit és esetleges javaslatait”, mert azokat szeretnék a „rövidesen sorra kerülő lengyel vonatkozású kollégiumi előterjesztés előkészítésénél” felhasználni.

6a

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM TERVEZETE A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ÉS A LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁG KÖZÖTTI KAPCSOLATOK KISZÉLESÍTÉSÉRE

Budapest, 1957. március 4.

Tervezet

a Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság közötti kapcsolatok
szélesítésére.

1. A pártok és társadalmi szervezetek közötti együttműködés.
2. Az állami intézmények közötti együttműködés.
  - a) központi intézmények
  - b) városi intézmények
  - c) falusi intézmények
3. Gazdasági és műszaki-tudományos együttműködés.
4. Kulturális együttműködés.
5. Konzuláris ügyekben való együttműködés.
6. A turisztika és sport területein való együttműködés.

Általános irányelvek

1. az együttműködés decentralizálása a közvetlen kapcsolatok irányába,
2. a külügyi apparátus feladata az érdekelt szervek közötti közvetlen kapcsolatok létrehozására irányuló inspirálás és támogatás,
3. előkészíteni a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés, a gazdasági együttműködési, valamint a kulturális együttműködési szerződések aláírása tizedik évfordulójának megfelelő megünneplését. (1958 I. felére esik.)¹¹

¹¹ L. 20. sz. dokumentum.

Részletes célkitűzések

I. A pártok és társadalmi szervezetek közötti együttműködés

1. pártdelegációk cseréje, az állandó tapasztalatcsere, a pártirodalom és egyéb anyagok cseréje módszereinek megvitatása céljából,
2. közvetlen kapcsolatok szélesítése minden fokon a párt-intézmények, a párt-iskolák, sajtó és teoretikai szervek, valamint egyéb pártszervek között.
3. a nemzeti front szervei közötti együttműködés,
4. a szakszervezeti központok és az egyes ágazati szakszervezetek közötti együttműködés,
5. ifjúsági szervezetek közötti együttműködés.

II. Állami intézmények közötti együttműködés

A) Központi intézmények

1. a Magyar Népköztársaság Parlamentje és a Lengyel Népköztársaság Szejmje közötti együttműködés (a magyar parlamenti delegáció lengyelországi látogatás, a két parlament elnöksége, irodája és bizottságai közötti tapasztalat és anyagcsere),
2. az MNK Elnöki Tanácsa és az LNK Államtanácsa közötti együttműködés,
3. a két minisztertanács i hivatal közötti együttműködés,
4. gazdasági tanácsok közötti együttműködés,
5. tapasztalatcsere és állandó együttműködés a következő területeken:
  - a) külügy (a munkaszervezés kérdéseiben, a nemzetközi szervezetekben és konferenciákön való együttműködés, valamint a külügyi intézetek tevékenysége),
  - b) belkereskedelem (munkaszervezés, árhivatalok között, kereskedelmi struktúra, magánkereskedelem, borkiméréssel egybekapcsolt magyar étterem felállítása Varsóban, lengyel halkülönlegességek éttermének létesítése Budapesten, belkereskedelmi fölöslegek cseréje stb.)
  - c) építészet (a munkaszervezés, a szövetkezeti és egyéni építkezés terén),
  - d) mezőgazdaság (a munkaszervezés, állat és növénytermesztés, a kártevők elleni harc és a talajjavítás kérdései stb.)
  - e) igazságszolgáltatás (a törvényesség, az igazságszolgáltatási intézmények átszervezésének kérdései, az ügyességek közötti és a törvénykódex változásainak kérdése stb.)

B) Városok

1. a városi tanácsok közötti munkaügyi tapasztalatcsere, egyben közvetlen kapcsolatok létesítése egyes városok között, Debrecen és Lublin közötti együttműködés mintájára; konkrétan:

Budapest – Varsó
Miskolc – Katowice
Szeged – Krakkó

Dunapentele – Częstochowa
Tatabánya – Wałbrzych
Győr – Wrocław
Kazincbarcika – Kędzierzyn
városok között.

2. az egyes városok legnagyobb üzei közötti közvetlen kapcsolatok megteremtése, konkrétan:

csepeli autógyár – žeraáni autógyár,
győri vagongyár – PAFAWAG (wrocławai vagongyár),
óbudai hajógyár – gdański hajógyár
között.

3. tapasztalatcsere a munkásönkormányzat kérdéseiről és a munkástanácsokról, kölcsönös meghívás az iparági és üzemi műszaki-tudományos konferenciákra,
4. munkások csereüdültetése (szakszervezet),

C) Falu

közvetlen kapcsolatok létesítése az élenjáró állami gazdaságok, gépállomások, termelőszövetkezetek, felvásárló és értékesítő szövetkezetek, állattenyésztési farmok és lótenyésztő telepek között.

III. Gazdasági és műszaki tudományos együttműködés (külön vonalon)

IV. Kulturális együttműködés

a) tudomány és oktatás

1. Valamelyik magyar egyetemen lengyel filológiai tanszék létesítése,
2. szótárak kiadása,
3. tudósok és professzorok személy-cseréje (magyar és lengyel tudósok kongresszusai, vagy konferenciái),
4. különböző típusú főiskolák abszolvenseinek cseréje,
5. diákok és egyetemisták üdültetésének cseréje.

b) irodalom

1. a prózai és költészeti fordítások kiszélesítése (a magyar és lengyel irodalmi művek népszerűsítése, a népszerű tömegkiadványok útján),
2. a fordítások színvonalának emelése,
3. új fordító nemzedék kiképzésének támogatása,
4. a pénzügyi kérdések rendezése (kiadói honoráriumok).

c) sajtó

1. a központi sajtóorgánumok és rádió állandó levelezőinek cseréje,
2. a napilapok vidéki és szakmai folyóiratok szerkesztőségi munkatársainak cseréje,
3. állandó MTI tudósító küldése Varsóba.

d) *színház és zene*

1. zenészek, balett együttesek, operett együttesek, szimfonikus- és tánczene-
nekarok cseréjének növelése kommerciális alapon,
2. a színházak repertoárjában nagyobb mértékben helyezzük el magyar és
lengyel szerzők műveit.

e) *film*

a két ország filmgyártása közötti együttműködés bővítése (művészek, ope-
rátorok és rendezők cseréje, közös film készítése, stb.)

f) *képzőművészet*

1. képzőművészek – különösen szobrászok – személyi és csoportos cseréje
hosszabb alkotó tartózkodásra,
2. a másik fél országában való tartózkodás alatt készített művekből, valamint
egyes kiváló művészek alkotásait felölelő anyagból kiállítások szervezése.

g) *építőművészet*

1. képzőművészek csoportos cseréjének bővítése az építészet különböző te-
rületein,
2. építőművészeti kiállítások,
3. a két építész szövetség közötti üdültetési csere megszervezése.

V. *konzuli területeken való együttműködés*

1. közvetlen kapcsolat a nagykövetség konzuli részlege és az Igazságügyi
Minisztérium között.
2. a KEOKH-kal való kapcsolatok fejlesztése,
3. közvetlen kapcsolatok létesítése az illetékes népi tanácsokkal az első és
másodfokú konzuláris ügyekben,
4. az MNK és az LNK közötti állampolgársági jogi kérdések rendezése,
5. a jogsegély kibővítése,
6. kölcsönös segítségnyújtás a repatriációs ügyekben.

VI. *együttműködés a sport és turisztika terén*

Egyrészről az ORBIS (a Lengyel Turistaszövetséggel együttműködve), más-
részről az IBUSZ által kidolgozandó terv alapján.

Budapest, 1957. március 4.

MNL OL XIX–J–1–j, *Lengyelország (1945–1964)*, 3. doboz, 26. tétel, 001551/1. – magyar nyelvű gé-
pelt tisztázata.

A tervezetet a magyar fél hivatalos formában átadta a lengyel Külügyminisztérium részére. A dokumentum lengyel nyelvű fordítását l. AMSZ, Dep. I. Z. 7. W. 71. T. 594. 28–34. – Adam Willman feljegyzése szerint e dokumentum tartalma nem sokban különbözik a magyar fél által 1956. október 23. előtti tervezethez képest. Ugyanakkor a magyar fél reméli, hogy a lengyelek lényeges változtatás nélkül elfogadják a dokumentumot. Willman április közepére várt választ a varsói külügyminisztériumtól, ennek válaszát nem ismerjük.

7.

ADAM WILLMAN REJTJELTÁVIRATA RÉVAI JÓZSEFFEL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1957. május 17.

5558. számú távirat

Wienna

Szigorúan titkos!

Meglátogattam a kórházban Révai Józsefet.¹ A következő információkat és értékeléseket kaptam tőle:

Nagy Imrét és csoportját Snagovból Budapestre szállították, és itt bebörtönözve tartják őket.² Ez utóbbit közvetve megerősíti egy másik információ, amelyet a Magyar Népköztársaság Belügyminisztériumától nyertünk. Snagovban csak Szántó és Vas maradt, akik majd csak a jövő évben térhetnek haza. Ez az MSZMP Központi Bizottságának határozata. Nagy Imrét és csoportját speciális bíróság elé kell állítani hazaárulás, az ellenforradalom megszervezése és Magyarországon a kapitalizmus visszaállítása céljából az imperialista központokkal való szövetkezés vádjával. Révai szerint a pernek nyilvánosnak kell lennie, jóllehet ez kellemetlen lesz néhány párt- és állami vezető számára, például Kádár és Apró számára, akik november 4. előtt – különösen az események első hetében – tevőlegesen támogatták Nagy Imrét, és határozottan kiálltak Magyarország kilépéséért a Varsói Szerződésből és az ország semlegességéért. Kádár és Apró kezdetben teljesen másképp értékelték az októberi események első szakaszát.

Révai kiemelte, hogy a Nyugat jelen pillanatban felhasználja Kádár sok akkori kijelentését, amelyek most megzavarják mind a párttagságot, mind a magyar társadalmat. Nagy Imre és legközelebbi munkatársai ügyében halálos ítéletet kell hozni, annál is inkább, minthogy más, kisebb felelősséggel bíró ellenforradalmárok esetében is ilyen ítéletet hoztak vagy fognak hozni.

Az ellenforradalom előre megtervezett és megszervezett volt. Révai véleménye szerint Nagy Imre régóta egy Titóval kötött megegyezés alapján és az ő támogatásával tevékenykedett. Ha a szovjet csapatok nem avatkoztak volna be már az első napokban, akkor Magyarországot a kifejezetten erre felkészített jugoszláv csapatok bevonulása fenyegette volna. (Emlékeztetünk arra, hogy ilyen váddal,

¹ Révai József (1898–1959) kommunista politikus. 1956 októberében Moszkvába menekült, 1957 februárjában egyedül őt hívták haza a Moszkvában tartózkodó régi vezetők közül, hogy tanácsadóként segítse az MSZMP IIB munkáját. Hazatérése után az IKB tagja lett. 1957. március 7. a *Népszabadság*ban megjelent az „Eszmei tisztaságot!” című cikke, amelyben azt hangsúlyozta, hogy „nem új politikát kell csinálni, hanem a régit jól”.

² 1957. április 14-én szállították Romániából Magyarországra Nagy Imrét és társait.

a jugoszláv csapatok magyarországi bevonulásának előkészítésével, egyszer már illették magyar részről Jugoszláviát, mégpedig a Rajk-perben.³⁾

Az imperialisták arra számítottak, hogy a szocialista tábor meggyengül Magyarország és Lengyelország kiszakításával, amelyek ezután Jugoszlávia álláspontjához csatlakoznak. A magyar eseményekre a lengyelországi politikai események menete közvetlen befolyással volt. Az imperialisták számításai Lengyelországot illetően nem váltak valóra, mert a lengyel munkásosztály erősen kötődik a szocializmushoz, helyesen értékeli a lengyel–szovjet szövetség jelentőségét Lengyelország számára, és a lengyel pártvezetés erősnek bizonyult.

Magyarországot csak a szovjet fegyveres intervenció védte meg.

Révai véleménye szerint Nagy Imre minden párt-, kormány-, hadsereg-, rendőrségi-, és más szervezetbe egyfolytában olyan embereket állított, akik tudatosan támogatták az ellenforradalmat. Révai sajnálja, hogy az MDP Politikai Bizottsága nem hallgatott Hruscsov október 23-i telefonüzenetére, hogy Nagy Imre és hívei beválasztásáról az MDP Központi Vezetőségébe és Politikai Bizottságába maga a Politikai Bizottság határozzon, nem pedig a Központi Vezetőség, amelyben Révai szerint Nagy Imrének már sok embere volt. A Politikai Bizottság nem fogadta volna tagjai közé Nagy Imrét. Az MDP Központi Vezetőségének ülésén Révai Nagy Imre és hívei ellen lépett fel, ellenük is szavazott.⁴ Adminisztrációs hiba volt Nagy Imre kizárása a pártból, ebben Révai egyetért Mikojannal⁵, de Nagy Imre csoportját a párton belül szét kellett verni. Nagy Imre és csoportja azért ment a jugoszláv követségre, hogy esetleges Jugoszláviába távozásukat is beleértve, továbbra is megtartsák őket az egyszer már meghatározott irányú tevékenység folytatása céljából.⁶

Szántó⁷ volt az egyedüli, aki gyorsan kiismerte Nagy Imre céljait, és azonnal elhatárolódott a csoporttól. A Snagovban megfogalmazott nyilatkozatában leplezte a csoport ellenforradalmi jellegét, egy olyan anyagot mutatott be, amelyből kiderül, hogy a csoport egy része a jugoszláv követségen tartózkodása idején kapcsolatban állt a Szabad Európa Rádióval, és nyílt fasisztabarát törekvéseket

³ Rajk László sztálinista kirakatpere 1949. szeptember 16–24. között zajlott, amelyen halálra ítélték és kivégezték. L. pl. Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956*. Budapest, ÁBTL–Rubicon, 2011, 148–159.

⁴ Az 1956. október 23–24-i MDP KV-ülésről részletesen lásd: Ripp Zoltán: *A pártvezetés végnapjai*. Budapest, Napvilág Kiadó, 1997, 190–209.

⁵ Anasztasz Ivanovics Mikojan (1895–1978) Mihail Szuszlovval együtt 1956. október 24-én érkezett Budapestre, hogy a magyar vezetőkkel tárgyaljon.

⁶ A Révaitól kapott információt Gomulka komolyan vette, és egypár nappal később (1957. május 24–25.) Hruscsovnál tett látogatása alkalmával szóba hozta az ügyet. Kijelentette, hogy „Nagy Imre azonban minden bizonnyal nem volt imperialista ügynök. [...] de ha még áruló is lett volna, egymaga akkor sem döntött volna semmiről, nem is dönthetett”. Cyrankiewicz pedig azzal érvelt, hogy „ha az ellenforradalom győzött volna, akkor ők Nagy Imrét is felakasztották volna”. Hruscsov ellenben azt hangoztatta, hogy Nagy „áruló szerepet játszott”, „ő volt a zászló”, „kilépett a Varsói Szerződésből”. L. *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai...* i. m. 1996, 175–179.

⁷ Szántó Zoltán 1955–1956-ban varsói magyar nagykövet; 1956. november 3-tól a Nagy Imre-kormány államminisztere, november 4-én a jugoszláv nagykövetségen kért menedéksírt. Később Romániába internálták.

és érzéseket képviselt. Azt a tényt, hogy Szántó ilyen nyilatkozatot készített, megerősítette a felesége, aki rövid időre Snagovból Budapestre érkezett.⁸ Az MSZMP Központi Bizottságához intézett nyilatkozatában Szántó tényeket adott közre Kádár, Münnich és Apró tevékenységéről is, amelyek erősen terhelik őket a Nagy Imrével való együttműködéssel. Révai feltételezi, hogy ez idézte elő azt a határozatot, amely megtiltja Szántónak Magyarországra való visszatérését ebben az évben.

Lukács ellenben – ahogy Révai elmondta – fenntartja az eseményekről kialakított korábbi álláspontját, amelyről külön jelentést küldtünk. A Szántó ügyében hozott határozatokat Révai igazságtalannak tartja. Közben akar járni Kádárnál. A törvényesség megsértésének nevezi a Szovjetunióba és Romániába történő száműzésre vonatkozó határozatokat, amelyek Rákosit, Gerőt, Batát, Hegedüst,⁹ Szántót és másokat érintenek. Semmiféle jog ezt nem teszi lehetővé. Nagy Imrét és csoportját azonnal le kellett tartóztatni. A magyar események megtörténteért, Lengyelországban a politikai helyzet illetően alakulásáért, a nemzetközi munkásmozgalom nehézségeiért és ebből fakadó veszteségeiért Hruscsov a hibás, aki elkészítve Sztálinról szóló referátumát, nem látta előre, hogy ugyanannak az évnek a vége felé még helyre kell majd hoznia a referátum kiváltotta bajokat. Minden a XX. kongresszussal kezdődött – ez Révai véleménye.

Ami Lengyelországot illeti, Révai kifejezte aggodalmát a politikai helyzet további fejlődésére, a jobboldali elhajlás győzelmének veszélyére vonatkozólag. Érdeklődött azon elvtársak sorsa iránt, akiket a 8. plénumon¹⁰ nem választottak be a LEMP Politikai Bizottságába, kifejezve azon véleményét, hogy a pártélet lenini alapelveitől történt eltávolodásért, a törvényesség megsértéséért és a gazdasági hibákért nem a magyar és nem a lengyel elvtársak viselik a felelősséget – hanem Sztálin.

Révaival vitatkoztam, helyesbítettem és sok véleményét megcáfoltam. Ráműtattam azon hibák elkerülésének szükségességére, amelyek Rajk és mások elítéléséhez vezettek, hangsúlyoztam a legnagyobb megfontoltság szükségét és azt, hogy nem szabad visszafordíthatatlan intézkedéseket alkalmazni, továbbá eloszlattam a lengyelországi helyzet fejlődése iránt érzett aggodalmait. Tájékoztattam őt Gomułka a 9. plénumon elmondott beszédének tartalmáról.¹¹ Mégis úgy tűnik, hogy Révai megmaradt a saját megítélésénél.

⁸ Lásd: *A snagovi foglyok. Nagy Imre és társai Romániában. Iratok.* Összeáll., jegyz. bev.: Baráth Magdolna-Sipos Levente. Budapest, Napvilág Kiadó–Magyar Országos Levéltár, 2006.

⁹ Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Bata István és Hegedüs András.

¹⁰ A LEMP KB VIII. plénuma, 1956. október 19–21. Kikerült a Politikai Bizottságból Franciszek Józwiak, Konstanty Rokossowski, Zenon Nowak, Franciszek Mazur, Władysław Dworakowski, Edward Gierek és Roman Nowak. Az új PB tagjai Władysław Gomułka (első titkár), Aleksander Zawadzki (az Államtanács elnöke), Roman Zambrowski, Józef Cyrankiewicz (miniszterelnök), Edward Ochab, Adam Rapacki (külügyminiszter), Stefan Jędrzychowski (a Tervbizottság elnöke), Ignacy Loga-Sowiński (a Szakszervezetek Központi Tanácsának elnöke), Jerzy Morawski.

¹¹ Erre 1957. május 15–18-án került sor. Gomułka itt kifejtette a szocializmus „lengyel útjának” lényegét. L. *A párt politikájának döntő fontosságú kérdései. Előadói beszéd a LEMP Központi Bizottságának IX. teljes ülésén (1957. május 15–18.) és az ennek alapján elfogadott határozat.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1957.

Révai az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának tanácsadója és a párt elméleti folyóiratának¹² szerkesztőségi tagja. Moszkvai tartózkodása idején Révait három alkalommal meglátogatta Rákosi.

Hat hét óta az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága egyetlen egyszer sem fordult Révaihoz, mint a Politikai Bizottság tanácsadója. Révai kemény fellépésre készül az országos pártkonferencián¹³ Nagy Imre és csoportja, valamint Kádár és Apró ellen is, továbbá éles kritikával akarja illetni Szántót álláspontjáért az új párt létrehozása, az MDP feloszlata és az illegalitásba vonulásra vonatkozó javaslata ügyében. Húga információja szerint Révai az öngyilkosság gondolatával foglalkozik.

(–) Willman

AMSZ, ZD 6/77, W. 53, T. 689. 144–147. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat* (ford.: Tischler János) – Kimenőszám: 113. Willman 1957. május 17-én 19.30 órakor adta fel a táviratot Budapestről és május 18-án 22.10 órakor fogadták. Megfejtve: 1957. május 19-én 12.00 órakor. Készült egy példányban Wierna részére. Az első lapon olvasható az elosztólista, kézírással.

¹² *Társadalmi Szemle*.

¹³ Az MSZMP országos pártértekezletét 1957. június 27–29-én tartották meg, ahol összegezték az „ellenforradalmi lázadással szemben vívott harc tapasztalatait”, és kitűzték a szocialista építés során levő feladatait. L. *A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezletének jegyzőkönyve, 1957. június 27–29.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1957.

8.

ADAM WILLMAN FELJEGYZÉSE APRÓ ANTALLAL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1957. július 1.

Titkos

Feljegyzés

Apró Antal, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja
az MNK miniszterelnök-helyettese, Adam Willman az LNK nagykövete
és Janusz Moszczeński az LNK Nagykövetségének I. titkára között
1957. július 1-jén lezajlott beszélgetésről

A beszélgetés Apró miniszterelnök-helyettes kezdeményezésére jött létre.

A beszélgetés témái:

1. a KGST ülésének eredményei,
2. a Lengyelország és Magyarország közötti párt- és állami kapcsolatok,
3. az MNK kormányának kérése,
4. vélemény a Poznańi Vásárról,
5. vélemény a lengyelországi belpolitikai helyzet néhány eleméről,
6. a PAP „Szocialista országok” című *Különleges Értesítőjének* [Biuletyn Specjalny] az 1957. június 6-i összefoglalójában megjelent cikk az MSZMP-ről.

ad 1. A miniszterelnök-helyettes igen hasznosnak tartja a KGST legutóbbi ülését.¹ Többek között felfedte az elmúlt időszakban elkövetett hibákat, különösen, hogy rámutatott arra, hogy a KGST előző üléseinek számos határozatát nem hajtották végre (Lengyelországban a szénkitermelés, Magyarországon a termelési specializáció terén stb.), hangsúlyozta a lengyel–NDK típusú kétoldalú szerződések megkötésének célszerűségét a kőszén- és a barnaszénbányászat fejlesztése ügyében, rámutatott a hosszú távú szerződések fontosságára, és feltárta a nyersanyagkérdés számos problémáját, amely különösen fontos Magyarország számára.

ad 2. A LEMP és az MSZMP közötti kapcsolatok hosszú idő óta formális jellegűek. A kölcsönös tájékoztatások az állami vonalra korlátozódnak, és majdnem kizárólag állami ügyeket érintenek, a pártügyekben csak annyi történt, amelyek anyagai a hivatalos pártsajtóban is megjelentek.

¹ Apró Antal a KGST 1957. június 18–22. között Varsóban megtartott ülésén vett részt a magyar küldöttség vezetőjeként. A delegáció tagja volt még Kiss Árpád, Incze Jenő, Czottner Sándor, Csergő János, Csanády György és Osztrovsky György, a Magyar Népköztársaság KGST-beli képviselő-helyettese. *Népszabadság*, 1957. június 25.

A tárgyalások nyomán, amelyeket Apró Varsóban Morawski² elvtárrsal, a LEMP KB titkárával és a Politikai Bizottság tagjával folytatott, az MSZMP Központi Bizottsága információs anyagot készít a LEMP KB számára, és szándékában áll a jövőben rendszeresen tájékoztatni pártunkat az MSZMP ügyeiről.

Az új magyar nagykövet Lengyelországban Katona,³ aki részt vett az MSZMP országos konferenciáján,⁴ Magyarország más európai országokban lévő diplomáciai képviselőivel együtt, utasítást kapott pártunk vezetésének tájékoztatására az MSZMP országos konferenciájának lefolyásáról és határozatairól.

Apró úgy látja, hogy a lengyel sajtótájékoztatás Magyarországról nem kielégítő, időnként nem objektív és nem pontos, sőt néha – ahogy látja, a PAP 1957. június 6-i Különleges Értesítője a „Szocialista országokról” szóló összefoglalójában található információ hamis.⁵

Apró tisztában van azzal, hogy egyes lengyel újságírók véleményét nem lehet azonosítani Lengyelország állami és pártvezetésének véleményével, ugyanakkor kifejezetten kérte a lengyel sajtó objektív és baráti tájékoztatás irányába terelését Magyarországgal kapcsolatban.

Apró elmondta, hogy elemzik a varsói magyar nagykövetség személyi helyzetét a lengyel újságírókra gyakorolt befolyásolási lehetőségük szempontjából.

Apró véleménye szerint gyakran kell találkozókát szervezni a lengyel és a magyar elvtársaknak minden szinten – nem feltétlenül hivatalosan. Ilyen találkozók egyébként gyakrabban kell szervezni az MSZMP és más testvérpártok között is.

Apró úgy látja, hogy nagy lehetőségek vannak a közös lengyel–magyar állami kapcsolatok, különösen a gazdasági kapcsolatok kiszélesítésében. Elmondta, hogy a magyar tervező szervek előkészítenek egy anyagot, amely a kétoldalú hosszú távú lengyel–magyar mezőgazdasági megállapodás megkötésére vonatkozó magyar javaslatoknak alapját jelentik.

A magyarok intenzívre állítják át mezőgazdaságukat, és számos mezőgazdasági terméket fel fognak ajánlani Lengyelországnak, különösen a zöldség és a gyümölcs hosszú távú garantált szállítását. Mivel Lengyelországgal van ilyen érvényben lévő megállapodás, a magyarok ennek megfelelően tervezhetik mezőgazdasági beruházásaikat, a mezőgazdaságuk fejlődési irányát, és kijelölhetik Magyarországon azt a régiót, amely alkalmas a Lengyelországnak szánt speciális exporttermelésre.

Ilyen megállapodással megkeresik Csehszlovákiát és az NDK-t is.

² Jerzy Morawski (1918–2012), a LEMP KB titkára, 1956. október 21-től 1960-ig volt a PB tagja.

³ Katona János 1957. június 19-én kezdte meg diplomáciai munkáját Varsóban, 1960-ig volt varsói nagykövet.

⁴ L. 7. sz. dokumentum, 13. lj.

⁵ A Lengyel Sajtóügynökség (PAP) különleges értesítője szerint Apró Antal és Kiss Károly az MSZMP vezetésében az ún. „jobbaldalt” képviselik, akiknek célja a „reakció fizikai megsemmisítése”, és szinte az egész pártapparátus mögöttük áll. Ezzel szemben Kádárt a mérsékeltek, ún. baloldaliak vezetőjeként jellemzik. *Biuletyn Specjalny – Kraje Socjalistyczne*, Nr. 20/412/6.6.57. Węgry.

Az eddigi lengyel–magyar kereskedelmi forgalom túl alacsony. Apró látja növelésének a lehetőségeit.⁶ Helyénvalónak tarja a hosszú távú kétoldalú kereskedelmi szerződések pontos előkészítését, tekintettel a szélesebb áruválasztékra, főleg hogy az utolsó lengyelországi tartózkodása alatt volt alkalma meggyőződni arról, hogy a lengyel piac ellátottsága néhány olyan termék esetében nem kielégítő, amelyeket – véleménye szerint – Magyarország is könnyen tudna Lengyelországba exportálni.

Át kellene tekinteni a lengyel–magyar megállapodás megkötésének lehetőségét is a Magyarországra történő lengyel szénszállítások növeléséről, a lengyel–kelet-német megállapodás mintájára.

Apró javaslatainak megalapozottságát többek között a magyar gépipar és annak lengyelországi exportlehetőségeinek fejlődésében látja.

Ezeknek az ügyeknek is – Apró szerint – a tervezett lengyel–magyar találkozón kell megvitatni.

ad 3. A Morawski elvtárrsal folytatott megbeszélésen Apró felvetette a Budapesten tartandó lengyel–magyar találkozóra vonatkozó korábbi javaslatot, amelyet a magyarok ez év augusztus végére terveznek.⁷

Morawski elvtárs megígérte, hogy az ebben az ügyben hozott döntésünket átadjuk. Apró kérte a nagykövetet, hogy a találkozó fontos ügyét tartsa a napirenden, és hozzanak gyors döntést ez ügyben.

Apró ismertette Morawski elvtárrsal a magyarok kérését az újságpapír-szállítással kapcsolatban. Kapcsolódva ehhez a kéréshez Apró hangsúlyozta, hogy a folyó év III. negyedéve végén és a IV. negyedévében a magyarokat az a veszély fenyegeti, hogy korlátozni kell a folyóiratok példányszámát, illetve csökkenteni kell terjedelmüket. A korlátozás egyik formája sem lenne tanácsos most, amikor a magyaroknak széles körű felvilágosító és ideológiai munkát kell végezniük.

Ezután Apró rátért az 1958. évi lengyel szénszállítások növelésére vonatkozó kérésre. Hogy elérjék a széntermelés tavalyi szintjét, felemelték a bányászok bérét is, ma a magyar széntermelés költsége olyan hatalmas, hogy az csak az aranybányászat esetén lenne gazdaságos, de nem a szénével. A nagyon alacsony idei beruházásokból fakadóan a szénbányászatban a magyarok 1958-ban nem számíthatnak a szénkitermelés szükséges növekedésére. Ezért hát a magyarok kérni fogják a lengyel szénszállítások felemelését nagyjából 150-200 ezer tonnával a következő évre. Apró a nagykövetség segítségét kérte az 1958-as évre a papír

⁶ 1957. május 15-én, Budapesten aláírták a két ország közötti 1958–1960. évekre szóló árucsereforgalomról szóló egyezményt, egy három évre szóló fizetési megállapodást és az 1958. évre szóló kölcsönös szállításokról szóló egyezményt. A megállapodás szerint Lengyelország 450 ezer tonna szenet, 230 ezer tonna kokszot, horganyféleségeket, tűzifát, vegyi anyagokat, textilárúkat és festéket szállít Magyarországra. A magyar fél cserébe bauxitot, timföldet, zsiradékokat, cipőt, rádiós és televíziós vevőkészülékeket, kerékpárokat, gépeket és berendezéseket szállít Lengyelországba. *Népszabadság*, 1957. május 16. 1.

⁷ Erre a lengyel fél elutasítása miatt 1957-ben nem került sor. Az első kétoldalú lengyel–magyar csúcstalálkozóra 1958. május 9–11. között került sor Budapesten. Lásd: 18., 18a–b sz. dokumentumok.

beszerzésének és a szénszállítások növelése biztosításának gyors lehetővé tételében.

ad 4. Apró véleménye szerint a Poznańi Vásár a lengyel ipar nagyon jelentős fejlődését és Lengyelország külkereskedelmi kapcsolatainak bővülését mutatja. Ugyanakkor a kiállított lengyel szerszámgépek többségét Magyarország is gyártja. Mivel Lengyelország belső kereslete e szerszámgépekre viszonylag kicsi, Apró szerint mind Lengyelországnak, mind Magyarországnak nagy nehézségei lehetnek e termékek exportjával. Ugyanannak a terméknek párhuzamos gyártása a baráti országokban azt mutatja, hogy a termelészakosítás ügyében hozott KGST-határozatokat az egyes országokban nem hajtották végre.

Én személyesen – mondta Apró – felelős vagyok Magyarországon a héttonnás teherautók gyártásáért is, szemben a KGST véleményével. A külföldiek közül Apró a legmagasabbra a cseh pavilont értékelte, amely a Csehszlovákia széles termelési választékát nagyon érdekes módon mutatta be.

ad 5. Apró a KGST ülésének számos hivatalos előadását kihagyta, folytatott jó néhány megbeszélést, elolvasott egy tucatnyi alapvető cikket Lengyelországról, amikor Varsóban volt, ezt megelőzően tanulmányozta a lengyel politikai és gazdasági irodalmat, amelyeket az LNK budapesti nagykövetsége adott át neki, illetve megtekintette Varsót. Ezek alapján Apró kifejtette saját véleményét a lengyelországi belső helyzet alakulásának néhány elemével kapcsolatban, aláhúzza, hogy a saját kritikus megjegyzéseiben a Lengyelország iránti őszinte odaadás és a pártálláspont vezeti.

A fő vonal, amelyet Lengyelországban lát egy másik ország kommunistája, az a demokratizálás. Ez alapvetően helyes vonal. De a demokratizálással számos negatív elem is együtt jár. És ezek Lengyelországban nagyon is láthatók.

Lengyelországban a szocializmus építésében, főleg az ipari építkezésben és a romok helyreállításában elért tagadhatatlan eredmények ellenére, a közbeszédben és különösen a lengyel sajtóban az elmúlt időszak hibáinak bírálata és tárgyalása érvényesül a kétségtelen eredmények szükséges hangoztatása nélkül. Számos megnyilatkozásban és cikkben megüti Aprót a világ megváltoztatása iránti igény és a valami új keresése, az elmúlt 12 év eredményeire támaszkodás nélkül. Ez a hang gyakori a szóbeli megnyilatkozásokban és a lengyel újságok és folyóiratok hasábjain olvasható véleményekben. Apró úgy látja, hogy Lengyelországnak mindenekelőtt ki kellene emelnie saját eredményeit. Ezeknek kell dominálni az elmúlt időszak értékelésében.

Saját megbeszélései során a Magyarországon történt őszi események értékelésekor Apró két külön állásponttal találkozott. A minisztériumokban kifejtett vélemények inkább kitérők, ugyanakkor a munkások egyértelműen elfogadták, hogy ez „ökölcsapás”, amellyel a magyar ellenforradalom szembesült.

Apró megütöközt Varsóban az előre gyártott új lakóépítkezéseken, a kockaházakon. Tanácsolja, hogy hanyagoljuk Varsóban a komplett lakások építését ilyen doboz stílusban, és ha már ez a szükséges rossz, akkor Varsón kívül, hogy ne csúfítsák el a fővárost.

ad 6. Ahogy kiderült az e témát érintő beszélgetésből, Apró varsói tartózkodása alatt hozzájutott a PAP értesítőjének július 6-án megjelent „Szocialista országok” című összefoglalójához, amelyben a PAP budapesti tudósításában szó van az MSZMP belső helyzetéről és a csoportokról annak vezetésében, ahol többek között Apró, mint a konzervatív csoport vezetője jelenik meg.⁸

Apró cáfolta a PAP értesítőjében megjelenő információkat, többek között a pártban lévő frakciókról szóló és az ő személyét érintő információkat, alapítványoknak nevezte a cikkben megjelent számokat az MSZMP összetételéről,⁹ az egész cikket a dezinformáció példájának minősítette.

Kérte a nagykövetséget az ilyen típusú információk közzétételének megakadályozására, és kifejtette azt a véleményét, hogy a lengyel–magyar találkozók szintén segíteni fogja az újságírói hangulat megtisztulását.

Az Apró által felvetett egyes témáknál kifejtettem az álláspontunkat. Ez érintette a szénkitermelést a KGST határozatainak végre nem hajtásának vádjával kapcsolatban (1. pont), illetve a kölcsönös párttájékoztatást és pártkapcsolatokat (2. pont). Ebben az ügyben hivatkoztam a Kádárral még ez év februárjában folytatott megbeszélésen elfogadott álláspontra,¹⁰ amelyet később szóban előadtam a Külügyminisztériumnak utolsó varsói tartózkodásom alatt.¹¹

Vitatkoztam Apróval a Magyarországról szóló lengyel sajtóinformációkkal kapcsolatban (1. és 6.), elismerve, hogy ez lényegében viszonylag sovány, de ahogy én látom, a lengyel újságíróknak magyar segítséget is kell kapniuk ezen információk terjesztésében, többek között a varsói magyar nagykövetségtől kapott megfelelő anyagokon keresztül. Az MSZMP-ről szóló PAP Különleges Értesítőjének június 6-án megjelent budapesti tudósításával kapcsolatban elismertem, hogy az információk egy része helytelen. Támaszkodva azokra a tapasztalatokra, amelyeket a magyarok által tájékoztatott *Życie Warszawy* két lengyel újságírója szerzett, akik nemrég Magyarországon tartózkodtak (Bobruk és Kaśkiewicz), kértem a magyar elvtársakat, hogy kimerítően tájékoztassák a lengyel újságírókat.

Elmondtam, hogy a lengyel–magyar kapcsolatok bővítésének lehetősége terén alapvetően egyetértés van. Általánosságban beszéltem a lengyel–magyar gazdasági kapcsolatok bővítésének reális lehetőségeiről és azoknak az ügyeknek a részletes áttekintésének szükségességéről, amelyek hozzájárulnak a kölcsönös előnyök biztosításához (2. pont).

⁸ L. 5. ljj.

⁹ Az MSZMP összetételéről a következőket írták: 20 000 párttag van a pártapparátusban, 80-90 ezer párttag a hadseregben és az állambiztonságnál, 100 ezer tag a szellemi foglalkozásúaknál, a műszaki értelmiség, az újságírók, tudósok és tanárok körében, 60 ezer párttag munkás, 30 ezer párttag paraszt és 10 ezer párttag diák.

¹⁰ Willman és Kádár 1957. január 19-én folytatott megbeszélést (l. 2. sz. dokumentum), itt nem kerültek szóba a lengyel–magyar legfelsőbb szintű tárgyalások. 1957. január 26-án a budapesti indiai nagykövetségen ismét sor került egy megbeszélésre Willman és Kádár között. Feltehetően itt vetette fel Kádár a legfelsőbb szintű megbeszélések szükségességét. Erről azonban nem áll rendelkezésre feljegyzés. Erre utal az 1957. február 1-jén Willman és Marosán között lezajlott megbeszélés (l. 3. sz. dokumentum).

¹¹ Willman 1957. február 16-án járt Varsóban, l. 5. sz. dokumentum.

Ígéretet tettem, hogy megismétlem a magyar kérést, amelyet Apró Morawski elvtársnál tett, és hogy a kapott válasz közölni fogom (3. pont).

Beszéltem Aprónak a lengyel nehézipar fejlesztéséről, a fejlesztése számára szükséges nyersanyag bázisokról, és megindokoltam a szerszámgépipar fejlődését is, aminek megvan az alapja a lengyel kohászatban (4. pont).

Megismertettem Apróval a VIII. és IX. plénum¹² anyagainak azon részeit, amelyek értékelik az elmúlt 12 év eredményeit, és megígértem, hogy átadom a vezetésünknek azokat a pártszerű megjegyzéseket, amelyekről Apró beszélt (5. pont).

LNK nagykövet
(Adam Willmann)

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/63. 24–29. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat Adam Willman sajátkezű aláírásával (ford.: Mitrovits Miklós).

A dokumentum megtalálható még: AMSZ, Dep. I. Z.7. W. 62. T. 525. 144–149. A jelentésről Willman kivonatot is készített, lásd: AMSZ, Dep. I. Z. 7. W. 62. T. 525. 150–152.

¹² L. 7. sz. dokumentum, 11. lj.

9.

FELJEGYZÉS AZ ÚN. FEHÉR KÖNYV LENGYELORSZÁGI KIADÁSÁVAL ÉS AZ 1956-OS MAGYAR ESEMÉNYEKET BEMUTATÓ KIÁLLÍTÁS MEGRENDEZÉSÉVEL KAPCSOLATBAN

Varsó, 1957. szeptember 17.

Feljegyzés

Baló elvtárrsal, a varsói Magyar Nagykövetség első titkárával folytatott
beszélgetésről

Folyó év szeptember 14-én fogadtam Baló [Péter] elvtársat, a Magyar Népköztársaság varsói Nagykövetségének első titkárát – a találkozó az ő kezdeményezésére jött létre.

A beszélgetés során Baló elvtárs két kérdést érintett:

1. Közölte, hogy a legrövidebb időn belül megjelenik Magyarországon a magyar eseményeket bemutató *Fehér Könyv*¹ negyedik része, és ezzel kapcsolatban azzal fordult hozzánk, hogy a saját költségünkre adjuk ki lengyel nyelven ennek az anyagnak az egészét, és terjesszük ezt a társadalomban, hogy a munkások megismerjék a magyar eseményeket. Baló hangsúlyozta, hogy néhány példányt ebből az anyagból el tudnak nekünk juttatni lengyel nyelven.

Megkérdeztem, vajon ebben az ügyben Nagykövetsége megkereste-e a Külügyminisztériumot. Baló azt válaszolta, hogy ezt az ügyet mindenekelőtt pártvonalon akarják megvitatni.

A további beszélgetés során azt válaszoltam, hogy a mi társadalmunk ismeri a magyar események menetét a sajtó tájékoztatásaiból, valamint hogy ebben az ügyben pártvezetésünk elvtársai nyilvánosan állást foglaltak, amire Baló úgy reagált, hogy az ő megítélésük a magyar eseményekről különbözik a mi pártvezetésünk megítélésétől.

A következőkben kifejtettem, hogy a mi aktívánk megismerkedett már a Nagykövetség által nekünk küldött, a magyar eseményekkel kapcsolatos anyagok egy részével (a *Fehér Könyv* első és második része).

A további szorgalmazásra azt válaszoltam, hogy az általa érintett ügyet továbbítom a vezetésemnek.

¹ Az MNK Minisztertanácsának Tájékoztatási Hivatala *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben* címmel egy négykötetes propagandasorozatot jelentetett meg fehér borítóval. Ez volt az ún. Fehér Könyv, amely az „ellenforradalom” leplezését szolgálta.

2. Baló hozzánk fordult azért is, hogy egyik intézményünk segítsen és vegyen részt egy, a magyar eseményeket bemutató kiállítás megszervezésében Varsóban.² Azt válaszoltam, hogy a legjobb lenne, ha ebben a ügyben közvetlenül az érdekelt intézményekkel beszélnének, és hogy ezt a kiállítást meg tudja csinálni az ő varsói Kulturális Intézetük. Baló hangsúlyozta: nekik fontos lenne, hogy ez a kiállítás tágabb jelleget kapjon, és hogy ez alapján a mi egyik intézményünk bekapcsolódjon ebbe a rendezvénybe.

Azt válaszoltam, hogy sem az első, sem a második ügyben nem tudok neki választ adni, aminek kapcsán Baló kérte, hogy az ügyet továbbítsuk a vezetésnek és értesítsük a nagykövetséget döntésünkről.

(–) Szewczyk

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: 237/XXII/841. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat (ford.: Tischler János) – A feljegyzést Wilhelm Szewczyk készítette.

A feljegyzést Józef Czesak 1957. szeptember 17-én küldte el a LEMP KB Külügyi Bizottságához Jerzy Morawski KB-titkárnak azzal, hogy érdemileg nem lenne célszerű felvállalni a Magyar Nagykövetség első titkára által felvetett kérdéseket. Figyelembe véve, hogy a feljegyzésben leírt ügyben a nagykövetség képviselője fordult hozzánk, nem pedig párttényezők, „javasoljuk, hogy ebben az ügyben az MNK Nagykövetségének a Külügyminisztériumhoz kell fordulnia”.

Közli még: Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai. Összeáll. ford. és bev.: Tischler János. Budapest, 1956-os Intézet – Windsor Kiadó, 1996, 210–211.

² Forgács Egon a magyar Külügyminisztérium II. sz. Politikai Osztályának vezetője 1957. március 15-én tájékoztatta a varsói Magyar Nagykövetséget, hogy a Külügyminisztérium Sajtóosztálya egy, az október 23-i eseményeket szemléltető kiállítás anyagának összeállításán dolgozik. A tervezett kiállítás kb. 120-150 fotóból, illetve „ügyesen, szemléletesen összeállított grafikonból állna, melyet a megfelelő szövegrészekkel, képaláírásokkal, magyar és idegen nyelven itthon készítenék el”. A kiállítás négy fő csoportra tagolódna: 1. A népi demokrácia útja 1954-től 1956 októberéig. 2. Az októberi ellenforradalmi események. 3. A munkás-paraszt forradalmi kormány megalakulása. Az ellenforradalom szétzúzása. 4. A stabilizálódás. A tervek szerint az MSZMP 1956. decemberi határozatának megfelelően a kiállításba beépítették „az ellenforradalom” kirobbanásának négy fő okát is: 1. az állami és a pártvezetés tévedései és hibái. 2. A pártellenzék szerepe 1953-tól. 3. A hazai ellenforradalmi erők szerepe. 4. A nemzetközi imperializmus aknamunkája 1945-től. Forgács véleménye szerint „egy ilyen kiállítás jelentős mértékben elősegítené a lengyel dolgozóknak a magyarországi ellenforradalmi eseményekről való helyes informálását és lehetővé tenné, hogy az e kérdésben Lengyelországban tapasztalható kételyeket és zavaros nézeteket eloszlassuk”. Egyúttal kérte a nagykövetséget, hogy sürgősen terjessze elő a kérdést a lengyel félnél. A levélre Baló Péter ideiglenes ügyvivő március 27-én válaszolt, és jó ötletnek tartotta a kiállítást. Válaszában arra is tett utalást, hogy a varsói Nemzetközi Sajtóklub „elvileg vállalta a kiállítás megrendezését, június második felére”. MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 6. doboz, 29. tétel, 001587/1-ig.

10.

KÁDÁR JÁNOS SZÓBELI BESZÁMOLÓJA AZ MSZMP KB 1957. NOVEMBER 29-I ÜLÉSÉN A WŁADYSŁAW GOMUŁKÁVAL FOLYTATOTT MOSZKVAI MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1957. november 29.

Jegyzőkönyv

a Központi Bizottság 1957. november 29-én tartott üléséről

Kádár János elvtárs:

Kedves elvtársak!

Feladatom az, hogy a Moszkvában járt pártküldöttség munkájáról adjak tájékoztatást.¹ A tájékoztatásnál mellőzöm mindazt, amit az újságok publikáltak. A tárgyalásoknak inkább ilyen vonásait szeretném megmutatni, amelyek a KB-t feltétlen érdeklik, de a sajtóban nem tükröződtek. [...]²

Találkoztunk a lengyel elvtársakkal. A lengyel elvtársak a mi részünkről és az ő részükről is az egész delegáció tárgyalt. Ezeknek a jellege általában baráti beszélgetés, kölcsönös információ, néha vitatkozás volt. Ilyen módon összeültünk a lengyel elvtársakkal is. Eredetileg egy beszélgetésnek szántuk, de kb. fél napi beszélgetés után kiderült, hogy még 1-2 kérdés maradt. Azután másnap megint egy fél napos beszélgetés és tárgyalás lett belőle. Meg akarom itt jegyezni, hogy maga a találkozás okvetlenül hasznos volt. Bár a találkozás során kiderült, hogy bizonyos kérdésekben nincs közöttünk egyetértés, de ezt rendesen elvtársi beszélgetés keretében állapítottuk meg. Gomułka elvtárs a következőkkel kezdte a tárgyalást: azt mondta, hogy szükségesnek tartják a találkozót, mert szeretnének valamit elmondani nekünk az ő helyzetükből, hogy megértsük, hogy miért nem került sor a lengyel–magyar találkozóra, amiről már a korábbi hónapokban szó volt. Utána tájékoztatott bennünket az ő helyzetükről. Főként 2 dologról beszélt: a párton belüli helyzetről és a gazdasági helyzetről. A párton belüli helyzetről elmondotta, hogy 1 évvel ezelőtt az ő pártjukban rendkívül súlyos és rossz volt a helyzet. Jelenleg nagy nehézségek vannak a pártban, de az 1 évvel ezelőttihez képest már sokat fejlődött és javult a helyzet. Azt mondta, hogy az ő pártjukban két áramlat van. Kezdetben ezt 2 szárnynak nevezték, de amikor azután rájöttek, hogy ez nem frakción szerűen működik, hanem egész irányzat a párton belül, elnevezték két áramlatnak, vagy irányzatnak. Az egyik, amit ők úgy hívnak, hogy konzervatív

¹ 1957. november 14–16. között Moszkvában tanácskoztak a szocialista országok kommunista és munkáspártjainak képviselői. L. *Népszabadság*, 1957. november 22., illetve november 23.

² Kádár részletesen beszámol az útról, ebből csak a lengyel vonatkozású részeket közöljük.

irányzat. Ez alatt értik a dogmatikus, szektás állásfoglalású vagy munkamódszerű embereket. Ezzel kapcsolatban kifejtették, hogy ez az irányzat túlnyomóan olyan elvtársakból áll, akik nem ellenségesen viszonyulnak a KB-hoz vagy a párthoz, nincsen ártó szándékuk a párttal szemben és nem elvi meggyőződés alapján konzervatívok, hanem bizonyos megszokott munkastílus, gondolkodásmód, és hasonló, úgy fejezte ki, hogy egy jelentős részük öntudatlanul árt a párt ügyének. Azt mondja, hogy van bizonyos számban megrögzött konzervatív – muszáj az ő terminológiájukhoz ragaszkodnom –, olyanok, akik frakciót is szerveztek, platformot dolgoztak ki, illegális röplapokat készítettek és terjesztettek. Ezzel kapcsolatban azt mondotta, hogy ezeknek a száma igen-igen kevés és úgyszólván felsorolható személyekről van szó. Megjegyezte azt is, hogy ezeknek a dogmatikus, szektás embereknek, ennek az utolsó csoportnak az álláspontja olyan, hogy szemben állnak a SZKP KB-nak az irányvonalával is, a Hruscsov elvtársék irányvonalával is, azt is támadják. A másik irányzat pártjukban a revizionisták. Elmondották, hogy ez nagyon erős, az egyetemi és hasonló területen lévő pártszervezetek egész sora a revizionisták irányítása és befolyása alatt áll. A revizionistáknak van bizonyos befolyásuk munkás pártszervezetekre is, de ott a befolyás nem olyan, hogy vezetnék vagy mozgatnák a munkás pártszervezeteket. A befolyásuk ott úgy jelentkezik, hogy passzivitásba lökik ezeket a munkás pártszervezeteket, tehát bizonyos értelemben demoralizálják harckészségüket. Az a helyzet, hogy van a pártban egy olyan rész, amely követi a KB-ot, az ő vonalukat, a IX. plénum vonalát, s van ez az ún. konzervatív és van a revizionista irányzat. A revizionistákat tartják a veszedelmesebb, nagyobb, erősebb irányzatnak, és úgy tekintik, hogy a pártnak most nagyon komoly harcot kell indítani a párt megtisztításáért és a párt egységéért. Az az elképzelésük, hogy kb. 2-3 hónap alatt általános párttisztítást hajtanak végre, és ennek segítségével kívánják létrehozni a párt egységét.³ A párttisztításnak a tömeges részét, tehát a nem aktív párttagok kihagyását a pártból úgy kívánják megoldani, hogy az összes alapszervezet foglalkozzon ezzel. Mindenütt a taggyűlések vitassák meg, hogy kik azok az emberek, akik meggyőződés, vagy elvi alap nélkül vannak a pártban, nem dolgoznak, a párt ügyét nem mozdtítják elő, és jobb volna, ha nem volnának párttagok. Ezt a taggyűlésekre bízzák. A revizionistáktól való megtisztításra külön bizottságokat szerveznek igen nagy számban, amelyeknek egy feladatuk, hogy a revizionistáktól tisztítsák meg a pártot. Azonkívül külön létrehoznak valamiféle bizottságokat, amelyek korrupt, karrierista és hasonló típusú emberektől szabadítják meg a pártot. Ennek a menetében és keretében harcolnak – az ő terminológiájukkal élek ismét – a megrögzött konzervatívok ellen. Ahányszor erről beszélt, mindig mondta, hogy ezeknek a száma egyedi, szórványos, és csak bizonyos számú emberről van szó. Ebből mi azt értettük meg, hogy a jobboldal ellen a párton belül fel akarják venni a harcot, és meg akarnak

³ A LEMP KB X. plénumán (1957. október 24–26.) határozatot hoztak a párttagság felülvizsgálatáról (tagrevízió), és ennek eredményeképpen 1958. április 31-ig 1 266 754-ről 1 052 809-re csökkent a párt taglétszáma. A vezetők eredetileg 25-30%-os csökkenésre számítottak, a valóságban kevesebb mint 20%-kal csökkent a tagság.

szabadulni ettől is, meg attól a tehertől is, amelyet a passzív párttagok nagy tömege jelent a pártnak, és most a figyelmüket erre koncentrálják.

Az az elképzelésük, hogy esetleg tavasszal – miután ezt a munkát elvégezték – csinálnak pártkongresszust.⁴ A gazdasági helyzetükről elmondották a fő jellemző vonásokat, kísértetiesen hasonlít a mi gazdasági helyzetünkhöz, talán egy fokkal még rosszabb. A gazdasági helyzettel kapcsolatban megjegyezte, hogy a bérkérdést illetően a következő a helyzet: náluk kb. 25-30%-os béremelést hajtottak végre az elmúlt esztendőben, tehát névlegesen jóval magasabbak a bérek, mint nálunk. A reális mértéke ennek a béremelésnek – miután ez különböző áremelésekkel is egyeztettek – kb. 20%-nak felel meg. Az árufedezete meg a termelési fedezet ennek megfelelően rosszabb, mint nálunk. Elmondotta, hogy ezen belül van egy nagyon súlyos problémájuk. Elkezdtek a béremelés végrehajtását olyan módon, hogy a bérből és fizetésből élők – idesorolják azt hiszem a katonákat is – kb. 5 millió ember kapta meg az emelést. Hátra lett volna még 2 400 000 ember, mert összesen 7 400 000 ember van Lengyelországban, akik bérből és fizetésből élnek, amikor kénytelenek voltak megállapítani, hogy a béremelést nem lehet tovább folytatni. Ez rendkívül éles feszültséget okoz, mert azok a dolgozói kategóriák, amelyek semmit sem kaptak, állandóan követelnek, és nagyon nagy nyomást gyakorolnak különböző szervekre; szakszervezetekre, pártszervezetekre stb. Ez a feszültség tehát náluk még külön probléma.

Nem tértek vissza a lengyel elvtársak arra, hogy miért is nem találkoztunk, de az elmondottakból világos volt és több helyütt említették azt, hogy amíg nincs náluk rend a pártnak és nem tudják a pozíciójukat megerősíteni, addig mindent kerülnék, ami komplikálná a helyzetüket. Azután valahogy mégis szóba került, és akkor azt mondta, úgy gondolják, hogy talán a kongresszusuk után, vagy a jövő évben már olyan lesz náluk a helyzet, hogy célszerű lesz egy magyar–lengyel találkozót létrehozni.

Az egészről kb. az derült ki, amit magunk is sejtettünk, hogy elég nehéz helyzetben van a lengyel párt Központi Bizottsága, és talán nem akarják kompromitálni politikailag magukat a magyarokkal. Azokra az időkre vonatkozóan – januárra, márciusra gondolok – az alkalmazott módszereket illetően, taktikát illetően elég lényeges eltérés van közöttünk. Személyes benyomásom is megerősítette azt a meggyőződésünket, hogy a lengyel párt Központi Bizottsága, maga Gomulka a szocializmus pozícióit kívánja erősíteni. Ebben a harcunkban azonban a taktika majdnem a fordítottja annak, amit mi csinálunk. Ők az összes kényes kérdésben azt csinálják – a Szovjetunióhoz való viszonyban, írókkal, meg újságírókkal kapcsolatban, hogy nem élezik a dolgot, hanem valahogy a pozíciót próbálják javítani, és mikor már kicsit jobb a pozíció, akkor keményebbek. Nálunk meg valahogy ennek a fordítottja volt inkább a taktika, ha gyöngék is voltunk, élesen beszéltünk, előbb csatáztunk, s valahogy annak eredményeképpen erősödtünk. Azt hiszem, a fő különbség a két Központi Bizottság harcában még mindig ez. Valószínű, hogy egy bizonyos idő múlva, egy vagy két év múlva a pozíciók nagyon fognak hasonlítani egymáshoz, legalább is a fejlődés menetéből ez látszik. Jelenleg

⁴ A LEMP III. kongresszusára csak 1959. március 10–19. között került sor.

a viszony ideálisnak nem nevezhető, bár mi nagyon rendesen beszéltünk, és nagyon őszintén beszéltek a lengyel elvtársak is. Általában elvtársi tárgyalás volt, de azért nem titkolták neheztelésüket bizonyos fellépéseink miatt. Nem nevezték meg, csak mondták, hogy ők így harcolnak, és nekik nehézséget támasztanak a kérdések más módon való felvetései. Komoly vita közöttünk a Nagy Imre-kérdésben volt, illetve Nagy Imre szerepének a megítélésében.

Ami Nagy Imre személyét illeti, Gomulka elvtárs számunkra meglepő módon, azzal kezdte, hogy ez az utolsó aljas revizionista stb., hogy ez nem volt marxista sose, meg egy aljas megalkuvó – szóval ilyen a véleménye Nagy Imréről. Ebben nagyjából egyetértettünk. Miért neheztelnek ők ránk? Az egyik kérdés az volt; miért engedélyeztük a Rajk-temetést? Az egy szörnyű dolog volt, és sokat ártott nekünk is és nekik is. Azután; miért választottuk mi be Nagy Imrét a Központi Bizottságba és a kormányba, amikor tudtuk, hogy aljas megalkuvó stb. és azt is tudtuk, hogy nem vonta vissza revizionista álláspontját. Hiszen szeptemberben tárgyaltunk vele, és mivel revizionista álláspontján nem változtatott, mi nagyon helyesen nem vettük őt akkor vissza. Miért vettük később mégis vissza? Ide, erre a pozícióra lyukadtak ki a lengyel elvtársak, és nagyon kritikusan és élesen támadtak minket. Valahogy olyan jelleget kapott az egész mintha a fő bűnös tulajdonképpen nem is Nagy Imre lett volna – már ebben az árulás dologban – hanem azok, akik megszavazták, hogy Nagy Imre visszakerüljön a Központi Bizottságba. Mi elmagyaráztuk, hogy ez hogyan született, hogyan jött létre, meg azt is elmondtuk, hogy akármilyen véleménye is volt bárkinek is Nagy Imréről – mondjuk október 23-án este, éjszaka –, azért azt senki sem tételezte fel Nagy Imréről, ami a későbbiekben derült ki. Mindenki gondolta, hogy jobboldali elhajló, hogy ilyen vagy olyan nézetei vannak, de mégis kommunista, aki ilyen súlyos helyzetben oda fog állni és együtt fog harcolni a Központi Bizottsággal. Ezt az érvelést nem fogadták el. Még érdeklődtek Nagy Imre különböző magatartása iránt. Felvilágosításunk nyomán rettenetesen felháborodtak azon, amit a szovjet csapatok kérdésében csinált, de még egyszer és annál erősebben bírálta bennünket Gomulka elvtárs, hogy ugye nem lett volna szabad őt beválasztani. Azután még egy kis fordulatot vett a dolog, és oda lyukadt ki Gomulka elvtárs, hogy nem lehet mindent egy emberre tolni, már mint Nagy Imrére. Azután nem fejtette ki részletesen, de azt hiszem azt akarta mondani, hogy nem helyes Nagy Imre ellen büntető eljárást indítani. Csak így mondta: nem lehet mindent egy emberre tolni. Mi ezzel a pozícióval szembeszálltunk. Megmondtuk, hogy a mi Központi Bizottságunk persze tévedett, amikor Nagy Imrét visszavette önkritika nélkül, meg miniszterelnöknek jelölte. Természetesen nem közömbös, hogy milyen körülmények között ment ez végbe, de mégis feltétlenül tévedés és hiba volt. Ezzel a logikával azonban nem lehet mentesítő bizonyítványt kiállítani Nagy Imrének, meg Mindszentynek, meg Dullesnek⁵, meg nem tudom én kinek, mert ha ezt abszurdumig visszük, akkor a végén az sül ki belőle, hogy bűnös volt Rákosi, még inkább az a Központi Bizottság, amelyik október 23-án éjszaka itt együtt ült és a többiek csak éppen hogy. Mi nagyon élesen és határozottan szembeszálltunk

⁵ John Foster Dulles 1953–1959 között az USA külügyminisztere.

ezzel a pozícióval, mert ezek a hibák voltak, de azonkívül van az árulás. Ha hiba is történt, azért ez még nem engedi meg senkinek sem, hogy olyan aljas áruló módján járjon el, mint ahogyan Nagy Imre eljár, ez nem mentesítheti őt. Így tárgyaltunk, körülbelül ez volt a lényege a lengyel elvtársakkal lefolytatott megbeszélésnek. És persze mindenütt arról beszéltünk, hogy az információt javítani kell, mert majdnem minden találkozásnál kiderült, hogy egész alapvető dolgokról nem tudnak, amiről azt hisszük, hogy a világon minden elemista gyerek tud. Van az a kis füzetünk a pártértekezletről, melyet a pártok egy része megkapott, nagyon örültek neki, mert számukra hasznos, de pl. Togliatti⁶ nem látta, nem is tudja, hogy ilyen van. Nagyon egyenetlenül néz ki a mi információnk és az ilyen nézeteltérésekben gyakran ezek játsszák a döntő szerepet. A lengyelekkel való találkozást én nagyon hasznosnak tartom, mert most mi is jobban látjuk az ő belső helyzetüket, jobban látjuk a törekvéseiket, a célkitűzéseiket és viszont, ők is jobban látják a mi helyzetünket, a mi pozíciónkat. Egyébként mikor elmondtuk, hogy mi hogy állunk – mert mi is elmondtuk, hogy a pártban hogy nézünk ki, meg gazdaságilag – akkor a lengyel elvtársak úgy beszéltek; a pártban valahogy az a helyzet, hogy ők most fognak hozzá annak, amin mi túljutottunk azáltal, hogy nem volt automatikus az újjászervezés. Körülbelül ugyanazt akarják elvégezni, amit mi egészen más formák között csináltunk. A gazdasági helyzetnél, amikor mondtuk, hogy lényeges áruhiány nincs, néha már szinte mérges megjegyzéseket tettek, hogy ez hogy lehet? Mindenesetre a helyzetünket, a körülményeinket jobban megismerték és ez hasznos volt.

MNL OL M–KS 288. f. 4/14. ő. e. 7–12. – magyar nyelvű gépelt tisztázata.

Kádár János a Központi Bizottság ülésének 1. napirendi pontjában adott szóbeli tájékoztatást a Szovjetunióban járt párt- és kormánydelegáció munkájáról és a kommunista és munkáspártok moszkvai értekezletéről.

A KB-ülés teljes jegyzőkönyvét közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei*. Szerk.: Némethné Vágyi Karola–Soós László–T. Varga György–Ujváry Gábor. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1997, 119–151.

⁶ Palmiro Togliatti 1927–1964 között az Olasz Kommunista Párt főtitkára.

11.

KATONA JÁNOS VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET JELENTÉSE A LENGYEL KÜLÜGYMINISZTERIUM KULTURÁLIS ÉS TÁJÉKOZTATÓ FŐOSZTÁLYÁN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1957 . december 6.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Politikai dokumentációs kiállítás.

Folyó hó 1-én Erdélyi elvtársnő bemutatása céljából meglátogattuk a KÜM Kulturális és Tájékoztató Főosztályának vezetőjét, [Romuald] Poleszczuk direktort. Beszélgetésünkön részt vett helyettese, [Józef] Cywiak nemrég kinevezett igazgatóhelyettese is. A sajtóbeosztott munkájára vonatkozó kérdések mellett – melyről Erdélyi elvtársnő külön jelent – informáltam Poleszczukot az általunk megrendezni kívánt politikai dokumentációs kiállításról. Kérésére részletesen ismertettem a forgatókönyvet. Poleszczuk és helyettese azonmód felvetették – hangsúlyozva, hogy ezt a mi szuverén ügyünknek tekinti, – hogy egy ilyen kiállítás, figyelembe véve a lengyel társadalom felfogását a magyar kérdésben, nem korai-e, elérné-e azt az eredményt, amelyet célul maga elé tűzött, illetve nem lenne-e kedvezőtlen hatással, mind a lengyel, mind a magyar érdekekre, a két ország kapcsolataira egyaránt?

Utaltak arra is, hogy a lengyel közvélemény a magyar kérdésben egyáltalán nincs felvilágosítva és meggyőzve, ez elsősorban belső lengyel feladat, helyettük ezt senki sem képes kielégítően megoldani – tehát egy ilyen kiállítás, melynek éppen a meggyőzés a fő célja, ilyen, számára kedvezőtlen feltételek mellett aligha érné el a kívánt célt, sőt esetleg negatív hatást váltana ki.

Számukra különösen most, egyáltalán nem volna kedvező, ha a kiállítás a magyar kérdésre vonatkozó újbóli felesleges és rosszízű kommentárokat és vitákat váltana ki – mondotta Poleszczuk elvtárs –, nem beszélve arról, hogy a kiállítás egy esetleges csekély látogatottsága sem volna egyik fél számára sem kedvező.

Egy ilyen kimondottan politikai kiállítás helyett – Poleszczuk véleménye szerint – sokkal hasznosabb volna bármilyen más kiállítás megrendezése, amely az országunk jelenlegi mindennapi életét tükrözi, vagy a sajtó olyan anyagokkal való ellátása, melyek meggyőzően bizonyítják a magyarországi helyzet konszolidáltságát, azt a tényt, hogy a nép nem kíván egy más rendszert, mint a jelenlegit, hogy napról napra egyre szélesebb körben támogatja kormányát, és megmutatja mindazokat az eredményeket, melyeket országunk a jelenlegi szakaszban elért. Ugyancsak helyes volna – mondotta –, mint amire a kulturális munkatervünk is utal – az újságírók cseréjét folytatni, mert olyan újságírók, akiket

ők választanának ki, feltehetően objektíve és helyesen világosítanák fel a lengyel közvéleményt a magyar helyzetről.

Beszélgetésünk során jómagam döntően azzal érveltem, hogy a mi véleményünk szerint ma már az idő egy ilyen kiállítás megrendezésére lényegesen kedvezőbb, mint mondjuk egy fél évvel ezelőtt, ma már a lengyel társadalom véleménye is jobban, számunkra kedvezőbben oszlik meg a magyar kérdés tekintetében, valamint maga a kiállítás is – különösen e szempontból – igen politikusan van összeállítva.

Érveim a fentebb vázolt főbb ellenvetéseket, illetve véleményt váltották ki.

Beszélgetésünk végén Poleszczuk elvtárs arra kért, hogy ezt a kérdést vessük fel a *nagykövet elvtársnak* és beszéljük át vele alaposan.¹

Katona János
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 6. doboz 29. tétel, 005631/1957. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány Katona János nagykövet s. k. aláírásával – Készült: 1957. december 6., a tisztázat vagy nem készült el, vagy elveszett.

¹ L. erről még a 16. sz. dokumentumot.

12.

KATONA JÁNOS VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET JELENTÉSE A LENGYEL KÜLÜGYMINISZTERIUMBAN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1957. december 7.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Látogatás a Lengyel Külügyminisztériumban

A sajtómunka megindításához szükséges kapcsolatok kiépítése során először a Külügyminisztériumban a következő személyeket látogattam meg: [Romuald] Poleszczuk, a Kulturális és Tájékoztatási Főosztály vezetője, [Józef] Cywiak, ugyanennek az osztálynak helyettes vezetője, [Henryk] Zdanowski a sajtóosztály vezetője, [Jerzy] Fidler politikai osztályvezető és Markus a protocole osztály helyettes vezetője.

Poleszczuk és Cywiak elvtársak együtt fogadtak. Cywiak csak néhány hónapja dolgozik a lengyel Külügyminisztériumban, ezt megelőzően a brüsszeli követségük vezetője volt. A szokásos udvariassági formaságok után, a követségi sajtómunka lényegét a következőkben jelölték meg: újságírócsere (hangsúlyozták, hogy a lengyel újságírók kijelölését közösen a nagykövetséggel végeznék), a kapcsolatok kiépítése a szerkesztőségekkel, a lengyel sajtó ellátása olyan cikkekkel, amelyek a konszolidációt, a demokratizmus kiszélesítését, a törvényességet mutatják meg az élet minden területén. Véleményük szerint a konszolidációt megelőző harcunkat, az ellenforradalom leverésével és magával az ellenforradalom tényével nem kell foglalkozni egyelőre, mert féltő, hogyan reagálna erre a lengyel közvélemény. Az ellenforradalmi kiállítás bemutatásával, a *Fehér Könyv* publikálásával és egyáltalán az ellenforradalom tényeit megmutató bármilyen anyag publikálásával szerintük várni kell addig, amíg lengyel részről ezeket feltárják. Mikor megkérdeztem, hogy mégis ez mikorra várható, kitértek a válaszáds elől.

A legőszintébb beszélgetés Fidler politikai osztályvezetővel volt, aki többször hangsúlyozta, hogy a Külügyminisztérium hatékonyan akarja segíteni munkámat. Elmondta, hogy nekik is nehézségeik vannak a sajtóval, bár némi javulás már mutatkozik. Meggyőződése szerint rövidesen további változás várható, és mint ahogyan ő kifejezte magát, rövidesen nemcsak jobb lesz a sajtó, hanem egészen jó. (A verifikáció¹ végrehajtásától várnak lényeges változást.)

(Katona János) (?)
nagykövet

¹ L. 10. sz. dokumentum, 3 l.j.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 8. doboz, 5/ca, 005615/1957. – magyar nyelvű gépelt tisztázat – Készült 1957. december 7-én 3 példányban (2 példány a Központnak, 1 példány a nagykövetségnek).

13.

KATONA JÁNOS VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET JELENTÉSE A LEMP PÁRTKÖZPONT SAJTÓOSZTÁLYÁN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1957. december 11.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Látogatás a pártközpont sajtóosztályán

Látogatást tettem a Pártközpont Sajtóosztályán Baló elvtárs társaságában. Eredeti megbeszélés szerint a sajtóosztály helyettes vezetője, Jerzy Brodzki fogadott volna. Ezzel szemben rajta kívül ott volt még Artur Starewicz, a sajtóosztály vezetője, valamint Józef Siemek, a *Pártélet* [Życie Partii] volt helyettes főszerkesztője, jelenleg a sajtóosztály beosztottja, aki közleműltban Magyarországon tartózkodott.

Már a beszélgetés elején szóba került, hogy a pártközpont sajtóosztálya havonként vagy esetleg hathetenként a baráti lap tudósítóknek tájékoztatást ad olyan belső pártproblémákról, amelyek nem kerülnek publikálásra. (Nincs kizárva, hogy ezt azért említette, mert Hegedüs MTI-tudósító legutóbbi belső tájékoztatóját a *Népszabadság* publikálta.)¹

Ezután rátértünk a nagykövetség sajtómunkájára és az ezen a téren tapasztalt nehézségekre. Starewicz hangsúlyozta, hogy tájékoztató munkákban a fő súlyt a lengyel sajtó informatív anyagokkal való ellátására helyezzük. Erre egyébként ők már a PAP figyelmét felhívták. Ezzel kapcsolatban felvetettük, hogy részünkre nagyon fontos volna, hogy túlmenően az informatív és színes anyagokon a lengyel sajtó publikáljon elvi, politikai cikkeket, különösen azokról az úgynevezett kényes kérdésekről, amelyekről a lengyel társadalom tekintélyes része rosszul van informálva, vagy amelyeket helytelenül ítél meg. Azt is megjegyeztük, hogy az olyan cikkek elhelyezése terén is nehézségeink vannak, amelyek tartalmuknál fogva érdeklődésre számíthatnak.

A fentiekre Starewicz a következőket válaszolta: ami a magyar vonatkozású alapvető kérdéseket illeti, azok nyílt tárgyalása számukra egyáltalán nem volna kedvező. Részben azért, mert a lengyel társadalmat még ma is élénken foglalkoztatják a tavalyi magyar események – erre egy személyes példát is hozott fel –, és amennyiben a mi álláspontunknak megfelelően foglalkoznának a magyar kérdésekkel, ez tömegkapcsolataikat gyöngítené. Másrészt és – ezt nagyon kihangsúlyozta – a két párt közötti egyes *alapvető* kérdésekben megmutatókozó véleménykülönbség nem teszi indokolttá, hogy ezzel a kérdéssel ők foglalkozzanak. Ismételten kifejtette azt az álláspontot, hogy *a lengyel párt a magyar események kiobbanásának okait más pártoktól eltérően elsősorban a belső hibákban látja*

¹ Hogyan történik a párttisztítás? *Népszabadság*, 1957. november 20.

– hasonlóképpen, mint a poznańi eseményeknél – ebből logikusan következik, hogy nem léphetnek fel olyan értelemben a nyilvánosság előtt, ahogyan azt mi szeretnénk.

Megjegyezte, megérti, hogy ez számunkra alapvető kérdés, de ő részükre nem az. Közbevetett kérdéseinkre, hogy vajon ez az álláspontjuk a moszkvai megbeszélések után sem módosult-e, vagy pedig, amennyiben a párt megerősítette saját sorait, túl lesz a verifikáción² és a tanácsválasztásokon, nem várható-e a magyar kérdésben erőteljesebb állásfoglalás. Starewicz elvtárs azt válaszolta, hogy természetesen álláspontjuk továbbra is ugyanaz marad, és még hosszú idő kell ahhoz, hogy a lengyel társadalom felfogása ebben a kérdésben megváltozzék.

A beszélgetés során személyes véleményét fejezte ki, hogy ami a sajtókapcsolatok csökkenését illeti, ennek elsősorban mi vagyunk az okai. *A lengyel újságírókat érzékenyen érintették az év első felében a magyar sajtóban a revizionizmussal és a nemzeti kommunizmussal kapcsolatban megjelent egyes cikkek, amelyek érezhetően Lengyelországnak és Jugoszláviának voltak szánva.*³

Mi azt válaszoltuk, hogy a mi tapasztalatunk szerint ennek a feltevésnek nincs alapja, ellenkezőleg úgy láttuk, hogy a magyar sajtó éppen ebben az időszakban igen kedvező hangon foglalkozott Lengyelországgal. Itt arra is kitértünk, hogy a magyar párttagok jelentős része egyébként igen nagy érdeklődéssel kísérte és kíséri a lengyel fejlődést, és indokolt volt, hogy a magyar kommunisták a saját keserű tapasztalataik alapján aggodalommal és együttérzéssel figyelték a lengyelországi eseményeket. Erre jegyezte meg, hogy amennyiben a magyarok jobban volnának informálva, úgy erre az aggodalomra nem volna ok. Felkért bennünket, hogy amennyiben ilyen irányban van befolyásunk, hassunk oda, hogy a magyar szervek az eddigieknél informáltabbak legyenek. Szóba hozta azt is, hogy egyes eseményeknek a magyar sajtó a szükségesnél nagyobb hangsúlyt ad. Utalt itt a lódzi sztrájkra⁴ és a *Po prostu* betiltására.⁵ Ezek olyan események, amelyek „minden normális országban előfordulhatnak” – mondotta – példának hozva fel Franciaországot. Lehetséges, hogy amennyiben az adott helyzetben a párt erősebb lett volna, nem került volna sor a lap betiltására. Itt fejtegette a szocialista demokrácia azon legfontosabb elemét, amely képes az adott helyzetnek megfelelően maximális szabadságot biztosítani. Ez függ az adott ország speciális körülményeitől, természetesen addig a határig, amíg nem kerül szemben a párt érdekeivel.

² L. 10. sz. dokumentum, 3. lj.

³ L. például Ripp Géza: *A revizionizmus új útjai*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1957.

⁴ 1957. augusztus 12–14. között Lódzban sztrájkoltak a villamosvezetők.

⁵ 1957. október 2-án a LEMP KB határozatot hozott a *Po Prostu* c. lap betiltásáról. „A Központi Bizottság titkársága megállapította, hogy a *Po Prostu* kollektívája – a párttagokkal együtt – hónapok óta szembeszegül a központi pártszervek határozatainak végrehajtásával, a meddő tagadás álláspontjára helyezkedett, hamis színben tüntette fel az ország valóságos politikai és gazdasági helyzetét, bizalmatlanságot keltett a szocializmus felépítésének reális volta iránt, és sok kérdésben burzsoá nézeteket hangoztatott.” A lap betiltását Varsóban tüntetések kísérték, amelynek egy halálos áldozata és 170 sérültje volt. A szerkesztőség 10 tagját kizárták a pártból. L. Dominika Rafalska: *Miedzy marzeniami a rzeczywistością. Tygodnik "Po Prostu" wobec głównych problemów społecznych i politycznych Polski w latach 1955–1957*. Warszawa, Wydawnictwo Neriton, 2008.

A pártközpont sajtóosztálya vezetőjével történt beszélgetésből arra lehet következtetni, hogy álláspontja többé-kevésbé a párt hivatalos álláspontját tükrözi, amely lényegében különbözik a magyar párt álláspontjától, és amelyben ő szerinte módosítás vagy változás a közeljövőben aligha várható.

A beszélgetés végén a sajtókapcsolatok megjavításáról volt szó. Starewicz utalt az újságírócsere fontosságára, amelyet központi irányítással kell megoldani. Helyesnek találná, ha a kezdeményezés részünkről történne. (Beleértve az újságírók számát és a lapok profilját.) Részletesen vázolta, hogy a konszolidációval kapcsolatos cikkek érdeklik elsősorban a lengyel közvéleményt.

A beszélgetés végig szívélyes baráti légkörben egy és egy negyedóraig tartott. Starewicz elvtárs a búcsúzásnál megígérte, hogy Erdélyi elvtársnő bemutatását célzó koktélon meg fog jelenni.

A fenti beszélgetésből, valamint a legutóbbi időkben szerzett tapasztalatainkból az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

1. A nagykövetség cikk és egyéb anyagokkal való ellátását úgy kell megszervezni, hogy ezeknek a szempontoknak megfeleljenek. Érdeklődésre tartanak számot az olyan legkülönbözőbb területekre vonatkozó cikkek, amelyek színesen, meggyőzően, a negatív és pozitív oldalakat egyaránt megmutató módon hű képet adnak a magyarországi fejlődésről.
2. Törekedni kell arra, hogy a nagykövetséget a központ különböző érdekes színes kiállítású anyagokkal, komplett kiállításokkal, megfelelő fotókkal és nem utolsósorban számos jó dokumentumfilmmel lássa el.
3. Fentieknek megfelelően nagyon lényeges a Magyar Intézet felterjesztett szükségleteinek kielégítése.

Mindez azt jelentené, hogy elveink fenntartása mellett azok következetes és állandó hangsúlyozása mellett tájékoztató és propagandamunkánkat döntően ezeken a területeken erősítenénk meg.

(Katona János)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 6. doboz, 29. tétel, 005612. 1–4. – magyar nyelvű gépelt tisztázata Katona János nagykövet s. k. – Készült 1957. december 11-én 3 példányban (2 példány a Központnak, 1 példány a nagykövetségnek).

A jelentés 1957. december 16-án érkezett Budapestre, amit a Külügyminisztérium sajtóosztálya 1958. március 17-i dátummal, Zágor György, a sajtóosztály vezetőjének aláírásával megküldte az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának és a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának. Emellett feljegyzés belső borítóján a következő olvasható: „Kívánt jellegű anyagokat küldjünk bőségesen” – alatta olvashatatlan aláírás és 1958. március 5-i dátum.

14.

KATONA JÁNOS VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET JELENTÉSE AZ ALEKSANDER ZAWADZKINÁL, AZ ÁLLAMTANÁCS ELNÖKÉNÉL TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1957. december 28.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Fényképalbum átadása

Mint már táviratilag is közöltem, folyó hó 24-én – Bölcskei [József] elvtárs kíséretében – átadtam Zawadzki¹ elvtársnak, az államtanács elnökének az ellenforradalmi események képanyagát tartalmazó albumot.²

Zawadzki elnök – látható elfoglaltsága ellenére – nagyon szívélyesen fogadott. Az album átvétele után azonnal érdeklődéssel kezdte lapozgatni, közben több kérdést és megjegyzést tett pl. ilyeneket: Szóval ez a Mindszenty! Ez ül még az amerikai követségen? Vagy: Mi van Maléterrel? Nagy Imre fényképéhez nem tett semmi megjegyzést. A május 1-i nagygyűlést szemlélve elmondta, hogy arról Kádár elvtárs Moszkvában részletesen beszélt nekik. Zawadzki elvtárs fenti kérdéseit igyekeztem megválaszolni. Beszéltem a konszolidációról. Említést tettem a parasztságunk ellenforradalom alatti magatartásáról.

Lengyelországban a parasztságnál kissé másképp alakult a helyzet – válaszolta Zawadzki elvtárs. Kezdetben, tehát a tüntetések idején szintén csend volt a falun, de aztán a városi események hírei lejutva falura zavarólag hatottak és legtöbb helyen felbomlott a rend, illetve felbomlottak a szövetkezetek – egészítette ki.

Az ezt követő rövid beszélgetésben érdeklődtem a tanácsi választások várható lefolyásáról. Zawadzki elvtárs elmondta, hogy sokkal kevesebb eséllyel indulnak mint pl. a Szejm-választások idején. Főleg falun nyugtalanító a helyzet. Itt az ellenség nyíltan dolgozik és támad. (Ide sorolható a parasztpárt jobb szárnyának egy része, a „Mikolajczykisták”³ továbbá a klérus.) Jelszavuk: kommunistákat kihúzni a listáról! Megtörténhet – hangsúlyozta Zawadzki elvtárs –, hogy lesz olyan tanács, ahova tanácstagnak nem kerül be kommunista.⁴ Ez azonban alsóbb szinten – tehát falun – várható, ahol a párt ereje és irányítása gyenge. Fent – a városi, vajdasági tanácsok megválasztásainál sokkal biztosabb a helyzetük.

¹ Aleksander Zawadzki 1952–1964 között a Lengyel Államtanács elnöke.

² L. 9. és 11. sz. dokumentum.

³ Stanisław Mikołajczyk, a Lengyel Néppárt vezetője. 1943–1944: az emigráns lengyel kormány miniszterelnöke, 1945–1947: mezőgazdasági miniszter. 1947 őszén emigrált. A „népi Lengyelország” ellenségeit nevezték „mikołajczykistáknak”.

⁴ A nemzeti tanácsi választásokat 1958. február 2-án tartották Lengyelországban.

A párt szervezetten és minden erőt latba vetve készül fel a választásokra, mert ha nem verné vissza az ellenség támadását, hanem hagyná, hogy az végezze aknamunkáját a választások ellen, akkor biztos lenne a vereség.

Közbevetőleg felvetettem, hogy a választások egyben jó próbatételként fognak szolgálni, mivel megmutatják az erőviszonyokat. Mire Zawadzki elvtárs megjegyezte, hogy ők már most is nagyon jól ismerik az erőviszonyok alakulását.

A továbbiakban tájékoztatott arról, hogy január elején ül össze az Országos Választási Bizottság Varsóban, ahol már konkrétan leszögezik a választások lebonyolításának tennivalóit.

Búcsúzás előtt az ünnepek alkalmából jó pihenést kívántam. Zawadzki elvtárs megköszönve ezt kijelentette, hogy neki bizony dolgoznia kell, hiszen itt az év vége és rengeteg a munkája.

Felhasználva találkozásunkat Zawadzki elvtárs kérte továbbítsam személyes újévi jókívánságait név szerint Dobi, Kádár, Marosán és a többi vezető elvtársaknak.

Katona János
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 6. doboz, 29. tétel 00782 – magyar nyelvű gépelt tisztázata Katona János nagykövet s. k. aláírásával – Készült 1957. december 28-án 3 példányban (2 példány a Központnak, 1 példány a nagykövetségnek).

15.

TÁJÉKOZTATÓ FELJEGYZÉS JERZY MORAWSKI SZÁMÁRA AZ ÚN. FEHÉR KÖNYV LENGYEL KIADÁSÁRÓL ÉS AZ 1956-OS MAGYAR ESEMÉNYEKET BEMUTATÓ KIÁLLÍTÁS MEGRENDEZÉSÉRŐL

Varsó, 1958. január 23.

Tájékoztató feljegyzés

Jerzy Morawski elvtársnak, a LEMP KB titkárának

Az Ön beszélgetésével kapcsolatban, amelyet a Magyar Népköztársaság nagykövetségével folytatott, alulírottak folyó év január 14-én felkeresték a Magyar Nagykövetséget, hogy megtekintsék a lengyelországi bemutatására szánt kiállítást, amelynek a magyarországi forradalmi mozgalom 40 évét kellene bemutatnia.

A kiállítás tablókban áll, amelyeken nagyított fényképek vannak elhelyezve. Egyébként ezek a képek rossz minőségűek, a grafikai elrendezés pedig igen primitív. A fényképek összeállítása sematikus, és nincs meggyőző ereje.

Az 1919-es magyar Tanácsköztársaságról mindössze néhány fénykép található. A két háború közötti időszakot csak néhány Horthy-ról készített fotó és egy silány összehasonlítás – gazdag földbirtokosok dolmányban szembeállítva a munkanélküliek levesével, egy éhező falusi családdal stb. – mutatja be. Szinte semmiféle dokumentum sincs a kommunista párt tevékenységéről. A háború időszakából ismételtlen csak néhány fotó, Horthy Mussolini és Hitler társaságában. Ugyancsak szegényesen van ábrázolva a háború utáni időszak, az ott szereplő fotók a szabotázspererekről és a Mindszenty-perről nem érik el a kívánt propagandahatást. Szembetűnő a számok és a grafikonok tökéletes hiánya. Egyébként mindezek a tablók – nagykövetségi elvtársak elmondása szerint – csak a bevezetőjét jelentik a kiállítás fő céljának, vagyis annak, hogy egyrészt megmutassák az 1956-os magyarországi események ellenforradalmi jellegét, másrészt hogy bebizonyítsák, az ellenforradalom gyökerei a Horthy-korszakba nyúlnak vissza.

Az októberi események bemutatása a Bem-szobor előtti tömegtüntetés nagy fényképével kezdődik. A tüntetés egyik transzparensén a felirat a „lengyel–magyar barátságot” hirdeti. A transzparens mellett pedig Nagy Imre portréja látható. Ugyanezen a tablón kaptak helyet az októberi események ellenforradalmi jellegét – pl. a vörös csillagok vagy a Lenin-képek leverése – bemutató fényképek. Emellett automata- és kézifegyverekkel felfegyverkezett fiatalokról, sőt gyermekekről készített fotók is szerepelnek ezen a tablón.

A nagykövetségi elvtársak állítása szerint ennek a tablónak azt kell megmutatnia a nézőnek, hogy a békés tüntetést az ellenforradalom a saját céljaira használta fel. A mi megítélésünk szerint viszont a lengyel néző teljesen másképpen fogja ezt

értelmezni, mégpedig úgy, hogy az ellenforradalmi események egy olyan békés felvonulásból nőttek ki, amelynek egyik jelszava a lengyel–magyar barátság volt. Más tablók a nyugatnémet *Der Spiegel*-ből vett nagyított fénykép látható, amely Nagy Imrét ábrázolja ezzel a felirattal: A rendszer felszámolója. A továbbiakban dokumentumok láthatók a Szabad Európa Rádió tevékenységéről, a Nyugatról becsempésztett fegyverszállítmányokról, a Petőfi Kör gyűléseiről, Mindszenty bíborosról, amint az amerikai nagykövetségen imádkozik stb. Ezután néhány tablón a valóban megrázó benyomást keltő ismert fényképek az ellenforradalom bestialitásáról, ezen kívül dokumentumok a magyarok tömegeinek külföldre szökéséről és a Magyar Népköztársaságnak nyújtott segítségről stb.

Végezetül a kiállítás utolsó része a magyar események utáni újjáépítési időszakot illusztrálja.

Véleményünk szerint – és ezt elmondtuk a magyar nagykövetnek is – ez a kiállítás jelenlegi állapotában nem szolgálna a közeledést és a lengyel–magyar barátság megerősítését. Éppen ellenkezőleg, a magyar események bemutatásának módja – márpedig kezdeményezői erre helyezik a fő hangsúlyt – egyáltalán nem győzi meg a lengyel nézőt, és inkább ellenpropagandát jelent, amely társadalmunkban ismételtelen felszínre hozhatná a vitát a magyar eseményekről. A nagykövetségi elvtársak elmondták, hogy ezt a kiállítást bemutatták már a szocialista országokban, sőt néhány kapitalista államban is, és a Lengyelország számára összeállított változatból eltávolítottak már mindent, ami a lengyelek szemében sértő és bántó lehetne, például a szovjet csapatok tevékenységét ábrázoló képeket. Kijelentették azt is, hogy részükről nem képzelhetők el további komolyabb változtatások a kiállítás anyagában.

Úgy véljük, hogy ez a kiállítás – alapvető változtatások végrehajtása nélkül – a jelenlegi belpolitikai helyzetben nemcsak célszerűtlen, hanem egyenesen káros is, és hivatalos szerveinknek nem szabad részt venniük ennek patronálásában.

Ugyanakkor úgy gondoljuk, nem kellene ellenezni, hogy ha a magyar elvtársaknak szándékukban áll, akkor megrendezhessék ezt a kiállítást – inkább bizonyos változtatások végrehajtása után – a saját varsói Kulturális Intézetükben.

A velünk folytatott beszélgetés során a magyar nagykövet azon sajnálkozott, hogy a Magyar Kulturális Intézet messze fekszik a város központjától,¹ és meglehetősen szűk helyiségekkel rendelkezik.

(–) Kowalski

(–) Stasiak

(–) T. Perl

AAN, KC PZPR 2/1354, V/60. 563–564. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat* (ford.: Tischler János) – A jelentés a LEMP KB Titkárságának Irodájába érkezett 1958. január 23-án, megkapta Adam Rapacki, Zenon Kliszko, Jerzy Morawski és Jerzy Albrecht.

Közli még: *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai*. Összeállította, fordította és a bevezető tanulmányt írta: Tischler János. Budapest, 1956-os Intézet – Windsor Kiadó, 212–214.

¹ A Magyar Kulturális Intézet épülete Varsóban a Plac Bankowyn volt ebben az időszakban.

16.

KATONA JÁNOS VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET JELENTÉSE A JÓZSEF CZESAKKAL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Varsó, 1958. február 27.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Látogatás a Pártközpontban Czesak elvtársnál.

Folyó hó 25-én látogatást tettem a párt Nemzetközi Osztálya vezetőjénél, Czesak elvtársnál. Néhány közvetlen személyi jellegű bevezető után megköszöntem, hogy újabban kapunk tőlük írásos tájékoztatást a felmerülő aktuális kérdésekről és eseményekről. Egyben megemlítettem, hogy érdekes lenne számunkra [Edward] Ochab¹ elvtársnak a Szejm mezőgazdasági bizottságában elhangzott legutóbbi beszámolója. Sajnos – mondotta – nem tud közelebbi tájékoztatást adni a beszámolóról, mivel a Szejm bizottságainak anyagát egészében ők sem kapják kézhez. Ezzel kapcsolatosan megkérdeztem, hogyan látja a párt a mezőgazdaság jelenlegi helyzetét. Czesak elvtárs válaszul rámutatott, hogy az elmúlt évi változásokat a párt alapján pozitíven értékeli. Pozitív eredmény az – mondotta – hogy megnövekedett a parasztság termelési kedve, emelkedett a földek iránti érdeklődés, a parasztság soha nem tapasztalt méretekben eszközöl gazdasági beruházásokat, s mindez meg is látszik az 1957. évi terméseredményekben.

Ezt követően felvettem a tsz-mozgalom aktuális problémáit. Például felhoztam, nálunk egyesek úgy értelmezik az önkéntesség elvét, hogy túlzott óvatosságból még beszélni sem akarnak a szövetkezetekről. – Lengyelországban a termelőszövetkezetek fejlesztésének ügye jelenleg „nincs napirenden” – mondotta Czesak elvtárs. Egyelőre komolyabban nem szándékoznak beleavatkozni e kérdésekbe. Különbösen is igen nehéz lenne most a tsz-ek mellett agitálni, hiszen alig van egy-két olyan eredményük, amivel ki lehetne menni a parasztság közé. A gyakorlat sajnos azt mutatja, hogy az elmúlt években általában a tsz-ben alacsonyabbak voltak a terméshozamok, mint az egyéni gazdaságokban, és a tsz-ek jórészt eladósodtak és az állam pénzén éltek.

Ezek után – mondotta – miképpen tudnák meggyőzni a magánparasztot a szövetkezet fölényéről. Most a legfontosabb – folytatta – a meglévő tsz-ek gazdasági megerősítése, hogy valóban majd példát tudjanak mutatni. Közbevettem, hogy tudomásom szerint mégis alakultak újjá, sőt vannak teljesen új szövetkezetek is. Igen – elenyésző számban – válaszolta. Ami viszont érdekes – hangsúlyozta Czesak elvtárs – az, hogy ezek az új tsz-ek éppen azokon a régi lengyel területeken ala-

¹ Edward Ochab (1906–1989) lengyel politikus. 1956. március 20.–október 21. között a LEMP első titkára. Felelős a poznańi felkelés véres leveréséért. 1957–1959: mezőgazdasági miniszter.

kultak, ahol korábban nagyon alacsony volt a szövetkezetek száma (az ország keleti részén).

Áttérve egy másik kérdésre, érdekldtem a párt tisztításáról. Megjegyeztem, hogy tudomásom szerint már sokhelyütt befejeződött. Valóban – mondotta – országos viszonylatban is befejeződéséhez közeledik. Azonban még nincs egy átfogó értékelésük. Majd említést tettem arról, hogy fedi-e a valóságot Gomulka elvtárs interjúja alapján a *Times* c. lap cikkében közölt azon állítás, mely szerint Lengyelországban a revizionizmus nem politikai tényező és a revizionizmus Lengyelországban eltűnőben van. Czesak elvtárs válasza szerint Gomulka elvtárs a cikkben közöltek úgy értelmezte, hogy az nem vonatkozik egységesen az egész pártra, mert pl. az üzemi munkások körében alig lehet beszélni revizionizmusról, viszont a revizionizmus megnyilvánul az értelmiség egyes rétegeinél, és a párt felsőbb vezetésében is megmutatkozott.

Továbbiakban megjegyeztem: úgy látszik, mintha jelenleg csend lenne a frontokon, sem az újságokban, sem másutt nem foglalkoznak a revizionizmus és a dogmatizmus kérdéseivel. Valóban úgy néz ki – felelte. Ez egyben bizonyítja, hogy a párt stabilizálódik. Azonban a revizionizmus elleni harc nem kampány, tehát nem zárult le az ellene való harc, mely elég komplikált, mivel nehéz néha meghatározni a revizionizmus pontos határát, azt, amitől kezdve már üldözni kell. A revizionizmus ellen ideológiai-politikai módszerekkel és nem adminisztratív eszközökkel harcolnak. Ez bizonyos fokig lassúbb, de biztosabb – szögezte le. E kérdésnél említést tettem Kiss Károly elvtárs idevágó előadásáról, és megígértem, hogy részletesebb tájékoztatásul eljuttatom hozzá a fenti anyagot.

Érdeklödtem továbbá arról, hogyan értékeli a párt a választásokat? – A legutóbbi tanácsválasztások eredményeit pártjuk pozitíven értékeli – mondotta. Egyes helységeket kivéve sikerült biztosítani a párt jelöltjeinek megválasztását.

A választások összegző értékelése és a politikai következtetések levonása most van feldolgozás alatt. Ha ez az összefoglaló elkészül, át fogja adni – ígérte meg Czesak elvtárs.

Ezután felvettem a kiállításunk ügyét, kérdezve, tud-e valami közelebbi döntést, illetve választ ezzel kapcsolatban. Czesak elvtárs közölte, hogy az illetékesek – a kiállítás anyagát megsemlélő 3 tagú bizottság referálása nyomán megvitatták és a válasz negatív.² Kérte, hogy ezt a választ vegyük úgy, mint kommunistáktól jövő választ, s nem pedig minthivatalos állásfoglalást. Hivatalosan nagyon kényelmetlen lenne számunkra kedvezőtlen véleményt adni a kiállításról. Ők azonban úgy látják, hogy a szóban lévő kiállítási anyag adott formájában való bemutatása nekik éppen úgy, mint nekünk, csak ártana. Felkavarná a már lecsillapodott kedélyeket, miután az anyag összeválogatása és elrendezése nem szerencsés, különösen a lengyel vonatkozású rész (itt a lengyel barátság jelszavát hangoztató tüntetésre gondolt). Leghelyesebb lenne, ha mód van rá – folytatta – a kiállítás átalakítása, vagy pedig új kiállítás előkészítése pl. az ellenforradalom utáni eredményekről.

² Vö. a 15. sz. dokumentummal.

Válaszomban hangoztattam, hogy nekünk is célunk olyan kiállítás rendezése, amely mindkét fél részére hasznos, egy azonban tény, hogy olyan kiállítást nem tudunk bemutatni, ami nem foglalkozna az ellenforradalommal. A közölt észrevételeiket (ezek ugyanazok, mint a 41/szig.titk./58 jelentésben említettek) mi természetesen figyelembe vesszük. A válaszukat, illetve álláspontjukat továbbítani fogom hazafelé. Persze – tettem hozzá – mindenképpen helytelen lenne a kiállítást úgy ahogy van egészében hazaküldeni. Célszerűbb volna azt átdolgozni. (A kiállítás további sorsát illető javaslatainkról és véleményünkről egy külön jelentésben fogunk beszámolni.)

Befejezésül a közelgő pártplénumról beszélgettünk. A LEMP KB február 27-én tartja a soron következő XI. plénumát, amely 3 napig fog tartani. Elsősorban és döntően az aktuális gazdasági kérdések kerülnek megvitatásra.

Megkérdeztem még, hogy mikorra várható a kongresszus összehívása. Czesak elvtárs tudomása szerint erre az év második felében kerül sor, mivel arra komolyan kell felkészülniük.

Katona János sk.
nagykövet

MNL OL M-KS 288. f. 32/1958/10. 407–409. – magyar nyelvű gépelt másolat.

A magyar fél 1958. március 5-én úgy foglalt állást, hogy „Tárgyalni kell a lengyel elvtársakkal, és a lehetőség szerint – amennyiben az nem változtatná meg alapvetően a kiállítás jellegét, honorálni kellene a kívánságaikat. A kiállítást mindenképpen meg kellene rendezni.” Ezzel szemben március 10-én a Külügyminisztérium Sajtóosztályán úgy döntöttek, hogy a kiállítást nem rendezik meg, és erről értesítették a varsói Magyar Nagykövetséget is. MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 6. doboz 29. tétel, 005631/1957.

17.

ADAM WILLMAN BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET REJTJELTÁVIRATA FOCK JENŐVEL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1958. március 21.

3478. számú rejtjeltávirat

Naszkowski¹

Szigorúan titkos!

Ma hosszabb beszélgetést folytattam az MSZMP KB titkárával és PB tagjával, Fock Jenővel Magyarország általános gazdasági-politikai témáiról. A beszélgetésről készült feljegyzést futárral elküldtem. A megbeszélés folyamán, összhangban az Ön utasításával, általános kérdést tettem fel Focknak a revizionizmussal és a szektássággal folytatott harc ügyében, megkérdeztem, hogy lesz-e és ha igen, akkor mikor várható Nagy pere. Fock kezdetben nem válaszolt a kérdésre, és rákérdezett a budapesti magyar–lengyel találkozó időpontjára,² viccesen kifejezte a félelmét, hogy Kelet és Nyugat között gyorsabban sor kerülhet a találkozóra a legmagasabb szinten és a megegyezésre ebben az ügyben Dulles-szel, mint a már többé-kevésbé egy éve egyeztetett lengyel–magyar találkozóra, majd kifejtette véleményét, hogy:

1. Lengyelországban a belső helyzet fejlődése, amelyről Gomulka elvtárs beszélt a magyarokkal Moszkvában³ (Fock részt vett ezeken a megbeszéléseken) olyan, hogy az megenged egy gyors találkozót, mindenesetre a legmagasabb szintű találkozó előtt,

2. a magyar politikai-gazdasági helyzet fejlődése már régen megteremtette a kedvező feltételeket a lengyelek magyarországi látogatása számára.

3. A Nagy-per ügyében nehéz neki bármi is mondani.⁴

Amikor rámutattam arra, hogy nem lehet összehasonlítani a magyar–lengyel találkozó ügyét a Dulles-szel való megegyezés létrejöttének ügyével és megerő-

¹ Marian Naszkowski 1948–1968 között a LEMP KB tagja, 1952–1968: lengyel külügyminiszter-helyettes.

² A LEMP 1958. március 15-én döntött arról, hogy a lengyel párt- és kormányküldöttség májusban Magyarországra látogat, éppen ezért érdeklődött Morawski Nagy Imre peréről. L. *Centrum Władzy. Protokoły posiedzeń kierownictwa PZPR wybór z lat 1949–1970*. Opracowali Antoni Dudek, Aleksander Kocharński, Krzysztof Persak, Warszawa, ISP PAN, 2000, 286.

³ L. 10. sz. dokumentum.

⁴ A Nagy Imre és társai elleni per csak 1958. február 5-én kezdődött meg, majd elnapolták. L. 19. sz. dokumentum.

síttetem véleményét a lengyelországi belső helyzet pozitív fejlődéséről, valamint a jelentős előrelépésről Magyarországon, egyidejűleg kifejezve, hogy nincs új instrukció a találkozó időpontja ügyében (összhangban az Ön 1957. július 27-én kelt 246. számú utasításával). Fock újra kijelentette, hogy nincs abban a helyzetben, hogy választ adjon a feltett kérdésekre és csak akkor, amikor tanácsot kértem tőle, hogy kihez lehet fordulni információért tette hozzá, hogy:

1. Nagy ügye világos és egyszerű, ugyanakkor nagyon nehéz,
2. a Nagy-per ügye nyitott kérdés néhány hónapra,
3. hisz benne, hogy hamarosan sor kerül végre a lengyel-magyar találkozóra, a találkozó előtt nem lesz egy esetleges Nagy-per,
4. Fock véleménye szerint a Nagy-per ügyét meg lehet és meg kell a lengyel-magyar találkozón megtárgyalni.

Hangot adtam annak a véleménynek, hogy semmiképpen semmilyen esetben nem szándékozunk Magyarország belső ügyeibe beavatkozni (Fock először adta értésemre, hogy a magyarok miként határozzák meg a Nagy-per), ugyanakkor úgy ítéljük meg, hogy a Nagy-ügy további alakulása országunkban és más szocialista országokban is érdekli a közvéleményt, és hogy a Nagy-ügy további folyása jelentős hatással lehet a világ munkásmozgalmának fejlődésére.

Fock hangsúlyozott egy másik mozzanatot, kifejezve, hogy a „Nagy-per ügyének” megoldása teljességében a magyar vezetés figyelembe veszi éppen ezt a momentumot. A Fockkal folytatott beszélgetésemből az esetleges Nagy-per ügyéről nem derül ki egyértelműen, hogy ez a per el van-e véglegesen döntve. Fock válaszainak többségében ugyanakkor a „Nagy-per” meghatározást használta, és nem az esetleges pert. Még ha döntés is született a perrel kapcsolatban, annak időpontja nincs meghatározva. Közvetlenül a velem folytatott beszélgetés után Focknak Kádárral volt találkozója. A vele való találkozóról Fock tájékoztatott engem.

(–) Willman

AMSZ, ZD 6/77, W. 57. T. 783. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat* (ford.: Mitrovits Miklós) – Kimenőszám: 52. Willman Budapestről 1958. március 21-én 15.40 órakor adta fel, és Varsóban aznap 23.57 órakor fogadták. A rejtjelosztályra 1958. március 22-én 1.00 órakor érkezett be, és 9.30 órakor oldották fel. Az egy példányban készült távirat Marian Naszkowski számára készült (válasz a miniszterhelyettes 2695. sz. rejtjeltáviratára).

18.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM BESZÁMOLÓJA A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG MAGYARORSZÁGI LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1958. május 27.

Beszámoló

a lengyel párt- és kormányküldöttség 1958. május 9–12. között lefolyt
magyarországi látogatásáról.

Szigorúan titkos!

A Lengyel Egyesült Munkáspárt és a Lengyel Népköztársaság kormányának küldöttsége a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Magyar Népköztársaság kormányának meghívására f. év május 9–12. között baráti látogatást tett hazánkban. A látogatásra a lengyel fél halogatása miatt közel egy évi késéssel kerül sor, akkor is mindössze három napra leszűkítve és a másik két dél-kelet-európai baráti országban tett látogatás közé beékelve, nyilvánvalóan azért, mert lengyel részről nem kívánták a látogatás sajátos jellegét és különös jelentőségét hangsúlyozni.

I.

A két fél a látogatás rövid időtartamát mindenekelőtt a hivatalos tárgyalásokra, a delegációk vezetői és tagjai közötti szűkebb körű beszélgetésekre, valamint a közös nyilatkozat kidolgozására használta fel. Megvalósult tovább a legszükségesebb protokolláris program is.¹ Ugyanakkor azonban idő híján vendégeink közvetlen érintkezése a dolgozókkal leszűkült, és kölcsönös megegyezéssel nem került sor az eredetileg tervezett üzemplátogatásra és egy termelőszövetkezet megtekintésére.²

A protokolláris rendezvényeken a hangulat baráti, de általában elég mértéktartó volt. A különböző fogadásokon, ill. díszebédeken a lengyel vezetők hangoztatták a szocialista országok szolidaritásának és egységének döntő jelentőségét, nagy elismeréssel szóltak az MSZMP sikereiről, és rámutattak arra, hogy a tárgyalások során a két országot érintő kérdésekben lényegében azonos álláspontra jutottak. Ugyanakkor azonban már a protokolláris rendezvényeken is megfigyelhető volt, hogy a Szovjetunió vezető szerepéről ritkán és burkolt megfogalmazásban

¹ Ezek leírását l. 18b sz. dokumentum.

² Az MSZMP PB 1958. április 29-i ülésén elfogadott programtervezet szerint május 10-én, szombaton a Ganz Vagongyárba egy üzemplátogatásra kellett volna menni, ahol egy rögtönzött röpgyűlésen találkozhattak volna a lengyel vezetők a magyar munkásokkal. A tervezet szerint 11-én egy Budapest környéki tsz-látogatás is benne volt a programban. MNL OL M-KS 288. f. 5/76. ő. e.

(„az első és leghatalmasabb szocialista ország”) tesznek említést, továbbá, hogy lehetőleg kerüljük a magyarországi ellenforradalom témáját.

Külön kell szólnunk az MSZMP Központi Bizottságának ebédjéről, ahol Kádár és Gomułka elvtárs a két párt viszonya szempontjából rendkívül érdekes és értékes pohárköszöntő mondott. Kádár elvtárs kifejtette, hogy az ellenforradalom elleni fegyveres harcok idején – mivel az ellenforradalom leverése teljes mértékben lekötötte erejüket és figyelmüket – a párt vezetői nem voltak képesek megfelelően tájékozódni a lengyelországi változásokról. Ekkor egyes elvtársaink úgy látták, hogy a LEMP túlságosan türelmes politikát folytat. Kádár elvtárs többek között kifejezésre juttatta azt a nézetét, hogy a kezdeti türelmi időszak után, – amint a párt egysége fokozatosan megszilárdult – egyre erőteljesebb lett a LEMP politikai vonalvezetése és taktikája. Ugyanakkor az MSZMP – mivel nálunk más volt a helyzet – kezdetben kemény politikát folytatott, majd miután az ellenforradalmat szétzúzta, egyre inkább előtérbe kerültek a demokratikus módszerek. Nem lehet úgy feltenni a kérdést – hangsúlyozta Kádár elvtárs –, hogy melyik vonalvezetés volt a jobb; az eltérő körülményeknek megfelelően Lengyelországban a LEMP, Magyarországon pedig az MSZMP politikája volt helyes.

Gomułka elvtárs a pohárköszöntőjében – az eredeti leírt szövegtől eltérően – Kádár elvtárs szavaira reagált. Miután átadta a LEMP és a vele szorosan együttműködő Egyesült Parasztpárt üdvözlését, ő is rámutatott, hogy a két ország egymástól eltérő helyzete különböző taktikát tett szükségessé az elmúlt másfél évben. Aláhúzta, hogy a magyarországi adott viszonyok között az MSZMP politikája szükséges és helyes volt. Ami a LEMP állítólagos túlzottan türelmes politikáját illeti – mondotta –, ez sohasem volt annyira türelmes és engedékeny, mint például az MDP politikája 1956 második felében, a Petőfi-köri viták idején.

Gomułka elvtárs a magyarországi ellenforradalom okairól szólva kifejtette azt a már korábban ismert álláspontját, hogy a magyarországi ellenforradalom döntően az MDP vezetőinek súlyos hibáira, a pártegység hiányára vezethető vissza. Bár az imperialista ügynökségek és a különböző reakciós elemek aknamunkáját nem szabad lebecsülni, de ha a párt egységes és helyes politikát folytat, a reakciós erők semmit sem tehetnek. (Hasonló felfogásban értékelte Gomułka elvtárs az 1956-os poznaíni eseményeket is.) Ilyen értékelés alapján – mondotta – arra a következtetésre jutunk, hogy nagyon alaposan le kell vonni a tanulságokat a korábbi években elkövetett hibákból.

A lengyel párt és kormánydelegáció itt-tartózkodásának egyik fontos eseménye volt a sportcsarnoki nagygyűlés.³ A lelkes hangulatú nagygyűlésen mindegy 6 ezer dolgozó jelenlétében (2 ezer a Sportcsarnokon kívül) Marosán elvtárs megnyitó szavai és Kádár elvtárs beszéde után W. Gomułka mondta el beszédét. Ebben a szónok – azonfelül, hogy beszámolt az utóbbi másfél évben, Lengyelországban bekövetkezett változásokról és a LEMP sikereiről – mindenekelőtt világosan állást foglalt a magyarországi ellenforradalom elfojtása, s az ebben nyújtott szovjet segítség mellett, nagy elismeréssel beszélt az MSZMP sikereiről, valamint aláhúzta a szocialista államok tábora egységének és a szocialista országok közötti

³ *Népszabadság*, 1958. május 11.

gazdasági együttműködésnek hatalmas jelentőségét. Érdekes megemlíteni, hogy Gomulka elvtárs szóban lévő beszédében tudomásunk szerint első ízben tett nyilvánosan említést arról, hogy a párt politikájának megváltoztatása során nem sikerült elkerülni bizonyos spontán negatív jelenségeket. (Pl.: túlságosan nagyszámú termelőszövetkezet oszlott fel, és nem mindig ellenőrizték megfelelően a béremelési politikát.)

Itt említhetjük meg, hogy a nagygyűlést követően Pisula miniszter⁴ megjegyezte, hogy a találkozó lelkes hangulatú volt. Mint mondotta. Hasonlóan jó légkörben folyt le a szófiai nagygyűlés is, nem is szólva arról, hogy ott egy nagy téren több mint kétszázezer ember jelent meg.⁵

II.

A két küldöttség közötti első hivatalos tárgyalás május 9-én 18 órakor kezdődött el.⁶ Ezen a tárgyaláson részt vettek a két delegáció tagjai, a kijelölt szakértők, az állandó kíséribizottság tagjai és az érdekelt szakminisztériumok vezetői.

Elöljáróban Kádár elvtárs közvetlen szavakkal üdvözölte a lengyel delegációt és hangsúlyozta a látogatás jelentőségét. Javasolta, hogy a tárgyalásokon kölcsönösen tájékoztassák egymást pártjaik és országaik helyzetéről, és hogy a tárgyalásokról adjanak ki közös nyilatkozatot. Ugyancsak javaslatot tett, hogy hozzanak létre egy gazdasági vegyesbizottságot és egy közös nyilatkozat szerkesztő-bizottságot. Mindezzel lengyel részről egyetértettek.

A gazdasági bizottság elé azt a javaslatot tűzték ki, hogy vizsgálja meg a két ország közötti gazdasági együttműködés kiszélesítésének lehetőségeit. Magyar részről a bizottságban Incze [Jenő] Külkereskedelmi miniszter és Vályi Gábor az Országos Tervhivatal elnökhelyettese kaptak helyett, lengyel részről pedig [Tadeusz] Kropczyński külkereskedelmi miniszterhelyettes és Pisula élelmiszeripari miniszter. (A bizottság munkájának eredményét külön jegyzőkönyvben rögzítették.)

A nyilatkozat-szövegező bizottság vezetőjévé magyar részről Kállai [Gyula] elvtársat, lengyel részről Ochab elvtársat jelölték.

Elsőnek Kádár elvtárs a rendelkezésre álló nem egészen egy óra alatt ismertette a lengyel küldöttséggel az ellenforradalom óta megtett utat, kitérve az ellenforradalmat megelőző időszakra is, majd vázolta a jelenlegi helyzetet és az előttünk álló feladatokat. Kádár elvtárs tájékoztatójában méltatta a lengyel segítség jelentőségét.⁷

⁴ Feliks Pisula (1908–1995) az Egyesült Parasztpárt tagja. 1957. február 27.–1968. április 11. között élelmiszer-ipari és felvásárlási miniszter.

⁵ A lengyel delegáció Szófiából érkezett Budapestre.

⁶ A tárgyalásokról több lengyel és magyar feljegyzés is készült: Feljegyzés Władysław Gomulka és Kádár János elvtársak 1958. május 9. és 12. között folytatott tárgyalásokról (AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/A-63. 111–114.). Feljegyzések a magyar–lengyel párt- és kormánydelegáció május 9–10-én megtartott tárgyalásairól (MNL OL, XIX-J-1-j, Lengyelország, 1945–1964. év, 4. doboz, 26.t. 002654/11/1958. 1–14.)

⁷ A lengyel kormány 1956. november 25-én 100 millió zloty értékű Magyarországnak nyújtandó áruségélyről döntött. Ezenkívül a lengyel társadalom – egyes adatok szerint 2 millió dollár értékű –

Gomułka elvtárs rövid válaszában hangsúlyozta, hogy szerény segítségükkel a magyarországi szocialista erők konszolidációjához igyekeztek hozzájárulni. Rámutatott, hogy Lengyelországban voltak olyan reakciós erők, amelyek a magyarországi ellenforradalmat szívesen támogatták volna és ezeket az erőket félre kellett állítani. Ezek ma már távolról sem rendelkeznek olyan bázissal, mint a magyarországi ellenforradalom időszakában. Gomułka kijelentette, örülnek, hogy Magyarországon szétzúzták az ellenforradalmat, mert ez nagyon pozitívan hatott ki a lengyel politikai helyzetre.⁸

A tárgyalások május 10-én 10 órakor folytatódtak az Országházban. Ez alkalommal Gomułka elvtárs ismertette a lengyel helyzetet. Beszámolójában elsősorban a lengyel iparral foglalkozott; általánosságban érzékeltette annak fejlődését és problémáit. Ennek során a 6-éves terv időszakában kialakult aránytalanságokat és hiányosságokat a következőkben foglalta össze:

Megfelelő mennyiségű nyersanyaggal nem rendelkező iparágak gyorsütemű kiépítése, az erőket és lehetőségeket meghaladó beruházások, a hadikiadások gyors növelés. – Mindez a betervezett életszínvonal nem teljesítését vonta maga után, ami nagy csalódást okozott a dolgozók körében. Az új 5-éves tervüknek e hibákat korrigálni kellett. Első lépésként 1956-ban, majd ezt követően 1957-ben gyorsan emelték az életszínvonalat (kb. 16–18%-kal), hogy az elégedetlenséget lecsillapítsák. (A poznańi események döntő okát a lengyelek a lakosság anyagi nehézségeiben látják és lépéseket tettek a népgazdaság irányításának megjavítására.)

A gazdasági nehézségek súlyosan érintették a külkereskedelmet. Fizetési mérlegük szaldója hosszú idő óta negatív. Csak nagy összegű külföldi kölcsönök felvételével, elsősorban 700 millió rubel értékű szovjet kölcsön segítségével sikerült meggátolni az inflációt, azonban még mindig a piaci-helyzet megszilárdítása a legégetőbb feladatuk. Súlyosan érinti őket a fő exportcikkük, a szén világpiaci árának csökkenése. A jövőben szándékukban áll nagyobb mértékben összehangolni külkereskedelmüket a baráti országokkal (lásd kétoldalú gazdasági kapcsolatok kiépítése).⁹

Külön kiemelte, hogy az ipari termelés jobb megszervezése, a munkatermelékenység emelése érdekében elbocsátják a felesleges munkaerőket, csökkentik az adminisztratív apparátust.

Hosszasan foglalkozott az új lengyel lakáspolitikával, hangsúlyozta, hogy a jövőben az állam lényegesen kevesebb ingyen lakást építtet a dolgozóknak.

A lengyel mezőgazdaság helyzetéről Ochab miniszter adott tájékoztatást: Hangsúlyozta, hogy mezőgazdasági termelésük színvonala nem kielégítő. Különösen a növénytermelési hozamok alacsonyak. Évente kb. 1,5 millió tonna gabonát hoznak be. Tehát a legfontosabb feladat a hektáronkénti hozamok gyors növelése. Az állatállomány általában meghaladja a kívánatos létszámot, ezért csökkentik pl. a sertésállományt.

adományai segítették a magyar vérellátást, valamint az élelmiszer-, illetve ruhaellátását. L. Tischler i. m. 2003.

⁸ E dokumentumban minden dőlten szedett rész utólagos kéziratos betoldás.

⁹ Csehszlovákiával is hasonló együttműködési megállapodást kötöttek, és 1957. október 14–18-án, Varsóban már lezajlott a lengyel–csehszlovák gazdasági vegyesbizottság első ülése Piotr Jaroszewicz és Ludmila Jankovcová vezetésével.

A tsz-ek tömeges feloszlításának okát az elmúlt évek rossz szövetkezeti politikájában látják.¹⁰

A lengyel mezőgazdaság szocializálása még hosszú időt fog igénybe venni. Most az alacsonyabb típusú mezőgazdasági társulások létrehozását kezdeményezik, hogy ezeken keresztül is emeljék a mezőgazdasági termelés színvonalát.¹¹

A gépállomások szerepe megváltozott. Jelenleg döntően a kisparaszti gazdaságoknak végeznek szolgáltatásokat. Az új helyzetnek megfelelően átállítják a mezőgazdasági gépgyártás profilját (kisgépek termelésére).

Részletesen beszélt arról, hogy állami gazdaságaik ráfizetéssel dolgoznak. Ezt az állapotot 1960-ig óhajtják megszüntetni, elsősorban azzal, hogy több önállóságot adnak a gazdaságoknak és likvidálják a területi igazgatóságokat.

A lengyel beszámolókat általában elég egyoldalúak és formálisak voltak; túlnyomórészt gazdasági kérdéseket érintettek, és a jelenlegi nehézségeket csakis az elmúlt évek gazdaságpolitikai hibáira vezették vissza. Vitára nem kerülhetett sor, mivel egyrészt az idő rövidsége azt nem tette lehetővé, másrészt a lengyel küldöttség láthatóan kerülte a vitát.

A tárgyalások befejezése a pártközpontban volt, ahol első pontként a közös nyilatkozat végleges szövegét vitatták meg és hagyták jóvá (lásd: a közös nyilatkozat elkészítésével foglalkozó részt).¹²

Ezt követően a kijelölt gazdasági bizottság által kidolgozott együttműködési tervet rögzítették. (Ezt a közös nyilatkozat megfelelő része tartalmazza.) Az árucseré-forgalom kibővítése lehetőségeinknek tárgyalásakor felmerült a KGST munkája, melyről komoly polemizálás folyt a két küldöttség között. Magyar részről Apró elvtárs utalt arra, hogy a KGST határozatait az elmúlt években nem hajtották végre a résztvevő országok. Jórészt ezért a baráti országok iparában – különösen a gépgyártó iparban – azonos profilok alakultak ki, ami ma nagyban gátolja az árucseré-forgalmat. Tehát az eddiginél lényegesen jobb kooperációt kell kialakítani a KGST-hez tartozó országokban.

Gomułka elvtárs válaszában rámutatott, hogy a lengyel ipar gyors kifejlődésében nagy szerepet játszott a KGST munkája. Ők sokat köszönhetnek a fenti szerv tevékenységének, ugyanakkor annak több negatív hatását is érezték. Így pl. a KGST-határozatok Lengyelországot örökös szénzállításra kötelezték.

Apró elvtárs érzékeltette, hogy a KGST egyes határozatai számunkra is hasonló helyzetet teremtettek. Pl.: kiépítettük a timföldgyártást azzal, hogy a baráti országokat mi látjuk el timfölddel. Most azonban nem tudjuk eladni a beüte-

¹⁰ L. erről: Dariusz Jarosz–Grzegorz Miernik: A lengyel mezőgazdaság dekollektivizálásának útjai és következményei. *Múltunk*, LVIII. évf. (2013) 3. sz. 60–67.

¹¹ 1959. június 22–23-án a LEMP KB II. plénumán határoznak a Mezőgazdasági Fejlesztési Alap létrehozásáról. Ennek fő feladata az ún. a mezőgazdasági körök (vagyis az egyéni parasztgazdaságokat összefogó szervezetek) finanszírozása volt. L. A lengyel mezőgazdaság fejlesztésének programja. *A béke és a szocializmus kérdései* (1959) 8. sz. 64–67.

¹² A közös nyilatkozat véglegesítésére május 11-én került sor. Vita alakult ki a Szovjetunió „vezető szerepét”, Jugoszlávia helyzetét és az USA, illetve az „imperialista körök” ellenséges tevékenységét érintő kérdésekben. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/A–63. 115–130.; MNL OL, XIX–J–1–j, Lengyelország (1945–1964), 4. doboz, 26.t. 002654/11/1958. 1–8.

mezett mennyiséget. Apró elvtárs kérte, hogy a lengyel fél vegye át a KGST-határozatoknak megfelelő timföldmennyiséget.

Válaszul Cyrankiewicz elvtárs közölte, hogy egy-két évre elegendő timföldtartalékkal rendelkeznek, és így jelenleg nem tudnak többet importálni. Alumíniumiparuk fejlesztése lassan halad, mivel egyrészt olyan méretű energiahiánnyal küzdenek, hogy időnként még az alapvető iparágakban is ki kell kapcsolni az áramszolgáltatást (a csehszlovákok nem szállítják időre a turbinákat, s emellett a leszállított turbinák minősége nagyon rossz), másrészt a beruházások csökkentése lefékezte az alumínium-feldolgozó üzemek építését. (Pl.: a skawinai üzem felépítését az eredeti tervnél 2–4 évvel később fejezik be.¹³)

Cyrankiewicz elvtárs elmondotta továbbá, rendkívül káros utóhatása van annak, hogy a KGST inspirálása alapján Lengyelországban aránytalanul nagy hadiipart (robbanóanyag, repülő, harckocsi stb.) építettek ki azzal, hogy a többi baráti országok átveszik majd feleslegeiket. A gyakorlat viszony azt mutatja, hogy ez nem történik meg. Ez számukra óriási veszteséggel jár, mivel az említett ipari objektumok ma nagyrészt kihasználatlanul hevernek, és most „itt állnak megfűződve”.¹⁴

Cyrankiewicz elmondotta, hogy a hadiipar túlzott felfejlesztése felborította a 6-éves terv¹⁵ arányait, ami nagy mértékben hozzájárult az életszínvonal néhány évig tartó csökkenéséhez és következtetésképpen annak az elégedetlen légkörnek a kialakulásához, amelyben a poznaí események bekövetkeztek. A miniszterelnök hangsúlyozta, hogy most már nem tudják tovább cipelni a fent említett ballasztot, és ha a KGST nem talál más megoldást, kénytelenek lesznek egyes hadiüzemeket leépíteni még akkor is, ha ez nagyobb méretű munkaelbocsátást von maga után.

Cyrankiewicz végül bejelentette, hogy a lengyel szénhányók kitermelésére vonatkozó lengyel–magyar megállapodás rövidesen létrejöhet.¹⁶ A lengyel minisztertanács legközelebbi ülése fogja e kérdést tárgyalni.

Szoros értelemben vett pártkérdésekről e tárgyaláson nem esett szó.

III.

A két delegáció tagjai a hivatalos tárgyalásokon kívül más alkalmakkor is folytattak eszmecserét. Ezekről csak részben szereztünk tudomást, mivel Gomulka elvtárs beszélgetéseinél az esetek túlnyomó többségében lengyel tolmács működött közre. Így csak az általunk ismert lényegesebb beszélgetéseket, ill. azok egyes részleteit ismertetjük.

¹³ Skawina város Krakó közelében. A szocialista nagyipart 1951 és 1961 között építették ki, az alumíniumkohót azonban már 1981-ben bezárták.

¹⁴ A KGST-ben zajló vitákról l. Feitl István: Magyar elképzelések a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának megreformálására (1967–1975). *Századok*, 147. évf. (2013) 6. sz. 1377–1421.

¹⁵ A lengyel hatéves terv (1950–1955) célja Lengyelország erőltetett iparosítása volt. A terv az ipari termelés 85–95%-os, a mezőgazdaság 35–45%-os növekedésével számolt. A hatéves iparosítás eredménye volt többek között a már említett skawinai alumíniumkohó, a varsói kohászat, a Krakó melletti Nowa Huta új ipari város felépítése, illetve a varsói és a lublini autóipar kiépítése is.

¹⁶ A Haldekről l. 28. sz. dokumentum, 9. lj.

Május 9-én az Elnöki Tanács és a kormány ebédjén Kádár elvtárs javasolta Gomułka elvtársnak, hogy a protokolláris formákat félredobva látogasson el hozzánk üdülni a nyár folyamán. Erre Gomułka elvtárs azt válaszolta, nagyon köszöni a meghívást, de minden erejét leköti a kongresszusi előkészület. A kongresszust – mint mondotta – előreláthatólag csak ez év októberében vagy novemberében tartják meg.¹⁷

Május 10-én az Elnöki Tanács, az MSZMP és a kormány fogadásán Gomułka és Kádár elvtárs többek között a jugoszláv helyzetről is eszmecsere folytatólag. Ennek során Kádár elvtárs kijelentette, hogy sajnos, előreláthatólag romlani fog viszonyunk a JKSZ-el. Erre Gomułka megkérdezte, hogyan értse ezt, a szocialista országok kommunista pártjaira általában, vagy csak az MSZMP-re. Kádár válasza az volt, hogy mind a kettőre. – Ez pedig elég baj – mondotta Gomułka, mert ebből csak ellenségeink húznak hasznot. Ekkor Kádár elvtárs rámutatott arra, hogy ez nem rajtunk múlik. Igaz ugyan, hogy 1953 előtt részünkről több sérelem érte a jugoszláv vezetőket, de azóta ez megszűnt, mi önkritikát gyakoroltunk több kérdésben, azonban ők nem tették meg ugyanazt. Nekik – legalábbis szerintük – mindig, mindenben igazuk van! – Gomułka itt egyetértően bólintott. A jugoszláv vezetők – folytatta Kádár – nagyon érzékenyek saját országuk szuverenitására, ugyanakkor azonban – mint ezt a magyarországi ellenforradalmi események idején is mutatták – más országok viszonylatában ők maguk nem minden esetben tartják magukat ehhez.

Ezután a JKSZ programjára¹⁸ terelődött a szó. Gomułka kifejtette, hogy a program több alapvető tételével nem ért egyet, s ezért a program megismerése után közvetlenül pártdelegációt küldtek Jugoszláviába, hogy rábírák a jugoszláv elvtársakat álláspontjuk megváltoztatására. Ez részben sikerült is. Sajnos a *Zsenminzsipao* legutóbbi cikke¹⁹ – mondotta Gomułka – nemcsak a valóban meglévő helytelen programpontokat támadja, hanem egyes nem létező tételeket is „kigondol”. Például azt azért nyilvánvalóan el kell fogadnunk, hogy Jugoszláviában – ha a miénktől eltérő módon is – a szocializmust építik.

Gomułka felvetette, nem hiszi, hogy Jugoszláviában akad olyan kommunista, aki egyetértene a *Zsenminzsipaó*nak azzal az álláspontjával, hogy a Tájékoztató Iroda 1948-ban hozott határozata alapján véve helyes volt. Ezzel ő sem ért egyet, mert látja, hogy milyen káros kihatása volt, többek között Lengyelország irányában is. Gomułka elvtárs szerint egy olyan komplikált problémáról, mint a jugoszláv, nem lehet tízezer kilométer távolságból pontos értékelést adni. Mint

¹⁷ A LEMP III. kongresszusát valójában csak 1959. március 10–19. között tartották meg.

¹⁸ A programot a JKSZ 1958. április 22–26. között Ljubljanában megtartott VII. kongresszusán fogadták el. L. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség programja*. Novi Sad, Fórum, 1958.

¹⁹ El kell ítélnünk a revizionizmust! *Zsenminzsipao*, 1958. május 5. A kínai lap cikkét a *Népszabadság* éppen Gomułka magyarországi tartózkodása alatt közölte (1958. május 9.). A cikk élesen bírálta a JKSZ programját, amelyet antimarxistának, antileninistának és „keresztül-kasul” revizionistának bélyegzett. Másrészt helyesnek ítélte a Kominform 1948. júniusi határozatát, amely kimondta, hogy a JKSZ eltért a marxizmus-leninizmus elveitől, és áttért a burzsoá nacionalizmus álláspontjára.

mondotta, a *Zsenminzsipao* cikkével szemben a moszkvai *Kommunyiszt*²⁰ sokkal alaposabb értékelésével ért egyet. Végül megjegyezte, annak, hogy a jugoszláv lapok lehozták a *Zsenminzsipao* cikkét, az volt a célja, hogy a lakosság elé tárják a cikk vádjait, abban a meggyőződésben, hogy a tömegek azokat egyöntetűen elítélik, és így méginkább a vezetők köré tömörülnek.

Kádár elvtárs a fentiekre röviden azzal reagált, hogy a *Zsenminzsipao* bírálatainak tartalmával lényegében egyetért, de ő sem ért egyet annak formájával. Kifejtette, hogy a jugoszláv vezetők felfogásában nemcsak egyes helytelen tételeket lát, hanem azt összefüggő hibás szisztémának minősíti. Végül megemlítette, hogy a napokban – miután olyan döntés született, hogy nem küldünk delegációt a JKSZ VII. kongresszusára, a budapesti jugoszláv követ azt mondotta neki, nem látja értelmét annak, hogy találkozzanak és eszmecserét folytassanak. Ezzel kapcsolatban Gomulka elvtárs csodálkozását és rosszallását fejezte ki.

A csehszlovák nagykövetség május 9-i fogadásán²¹ Ochab elvtárs tájékoztatta Fehér Lajos elvtársat, a PB tagját a lengyel mezőgazdaság néhány fontos problémájáról. Többek között elmondotta, hogy ő maga már erre az évre javasolta a kötelező beszolgáltatások teljes megszüntetését, de javaslatát nem fogadták el, és olyan döntést hoztak, hogy e lépést az idei terméseredményektől teszik függővé. Jelenleg már közel fél évre való gabonakészletük van, sajnos azonban csak azon az áron, hogy kénytelenek voltak amerikai gabonakölcsönt kérni és ehhez „jó arcot vágni”.²² Mint mondotta, a Szovjetunió mintegy 1/3-át szállítja a teljes lengyel gabonaimportnak. A gabona-behozatal kb. 6-7 év múlva lesznek képesek megszüntetni.

Május 11-én délelőtt Pisula élelmiszeripari és begyűjtési miniszter hosszabb beszélgetést folytatott Kovács Imre élelmészügyi miniszterrel, valamint Babos és Sági²³ miniszterhelyettesekkel. Ennek során, miután egymást kölcsönösen tájékoztatták, megállapodtak abban, hogy a jövőben szorosabban együtt fognak működni. Pisula máris meghívta Kovács elvtársat, hogy a poznańi vásár megtekintése után látogasson el Varsóba is, hogy ott kidolgozzák a két ország élelmiszeriparra és felvásárló hálózata együttműködésének konkrét programját. Pisula érdeklődött,

²⁰ Az SZKP KB elméleti és politikai folyóiratában szerkesztőségi cikk jelent meg „Marx i szovremennoszt” címmel. A szerzők megállapítják, hogy a JKSZ programjában antimarxista és antileninista tételek találhatók, ezért a testvérpártoknak joguk van „elvtársi kritikát” gyakorolni. *Kommunyiszt*, XXXV. (1958) nr. 7. 3–18.

²¹ Csehszlovákia felszabadulásának 13. évfordulója alkalmából adott a nagykövetség fogadást. *Népszabadság*, 1958. május 10. 2.

²² 1957. június 7-én Washingtonban aláírták az első amerikai–lengyel kereskedelmi egyezményt, amely lehetővé tette, hogy Lengyelország 65 millió dollár értékben zlotyban vásároljon az USA-tól gabonát, pamutot, zsírt és olajat. Emellett az USA 30 millió dolláros hitelt nyújtott Lengyelországnak mezőgazdasági és bányászati eszközök beszerzésére. 1958. február 15-én sor került egy újabb lengyel–amerikai gazdasági egyezmény aláírására, amelynek értelmében Lengyelország 25 millió dolláros hitelt kapott nyersanyagok és fogyasztási cikkek gyártásához szükséges termelőeszközök vásárlására, illetve további 73 millió dolláros zlotyban visszafizetendő hitelt arra, hogy az USA-ban gabonát és takarmányt vásároljon. L. Jacek Tebinka: *Uzaleźnienie czy suwerenność? Odwilż październikowa w dyplomacji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1956–1961*. Warszawa, IH PAN–Wydawnictwo Neriton, 2010, 170–186.

²³ Babos Zoltán és Sági Ferenc az Élelmészügyi Minisztérium miniszterhelyettesei.

hogyan magyar részről milyen lehetőségek vannak, húsipari, tejipari és konzervipari gépek szállítására. (Kiss Árpád elvtárstól már az előző napon kérte, járjon közbe, hogy még ebben az évben megkaphassák a megrendelt kb. 1 millió rubel értékű magyar húsipari gépeket.)

IV.

A lengyel párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatásáról kiadandó közös nyilatkozat megszövegezése során felszínre kerültek azok az elvi ellentétek, amelyek miatt az utolsó másfél évben a szocialista tábor többi országa bizonyos fenntartással viseltettek a lengyel kormány egyes állásfoglalásaival és értékelésével szemben. Ezek a felfogásbeli különbségek ez alkalommal elsősorban a Szovjetunió vezető szerepének megítélésében és a magyarországi ellenforradalom értékelésében mutatkoztak meg. A lengyel küldöttség álláspontját ezekben a kérdésekben Ochab elvtárs a következőképpen indokolta meg:

1. A Szovjetunió vezető szerepének az általánosan ismert formában („A Szovjetunió vezette szocialista tábor...”) való megfogalmazás részükre nem fogadható el. Ezzel kapcsolatban a moszkvai értekezletre hivatkozott. Szerinte ez a lengyel pártban nem elvi, hanem taktikai kérdés, figyelemmel a lengyel tömegek nagyfokú nacionalizmusára. Az általunk javasolt és használt előbb említett kifejezést ők eddig egyetlen közös nyilatkozatban sem fogadták el, s ehelyett „az első leghatalmasabb szocialista ország” definíciót szokták használni. Ochab elvtárs ehhez még hozzáfűzte, hogy e két „mágikus” forma helyett lehet esetleg más megfogalmazást találni. Ekkor mi áthidaló megoldásként „a Szovjetunió és a köré tömörült szocialista országok” megfogalmazást javasoltuk, amit azonban nem voltak hajlandók elfogadni azzal a „magyarázattal”, hogy ezt nehéz lengyel nyelvre lefordítani.

Tekintettel a lengyel elvtársak e kérdésben tanúsított merev magatartására, annak leszögezése mellett, hogy a magyar tömegek előtt a Szovjetunió vezető szerepének kihangsúlyozása nem probléma, sőt ezt a mi tömegeink megértik és elfogadják – végül is hozzájárultunk, hogy e kérdés a közös nyilatkozatban a következő megfogalmazásban szerepeljen: „A szocializmust építő országok egysége és megbonthatatlan szövetsége a világ első és leghatalmasabb szocialista országával, a Szovjetunióval, alapvető tényezője a szocialista országok közös biztonságának és függetlenségének.”

2. A magyar ellenforradalom kérdésében Ochab elvtárs az alábbi álláspontot foglalta el: „A magyar dráma” véleményük szerint egy igen komplikált kérdés, s annak több komponense volt. Amikor felhalmozódtak a magyar munkásmozgalomban lévő hibák, a sötét erők kihasználták e hibák kijavítására irányuló nemes törekvéseket. Lengyelországban kezdetben nem látták világosan a magyar eseményeket, de azt megértették, hogy a Szovjetunió beavatkozása elkerülhetetlen volt. A lengyel pártban ezt a problémát még nem elemezték ki végig, s az pusztán szó, hogy „ellenforradalom”, a lengyel tömegek szemében nem mond semmit. A magyarországi ellenforradalom kérdését a lengyel nyilatkozat-tervezetbe nem is vették be, mert úgy gondolták, hogy az a magyar elvtársak belügye, és várták,

hogy a magyar elvtársak a saját tervezetükben milyen definíciót fognak javasolni. A magyar tervezet az ellenforradalom kérdését nem részletezi, csak leszögezi, pedig ahhoz, hogy a lengyel tömegek ezt megértsék, részletes kifejtésre lenne szükség, egyebek között annak érzékeltetésére, hogy a magyar ellenforradalomban részt vettek olyanok is, akik jóhiszeműen a hibák kiküszöbölésére törekedtek. Erre azonban egy ilyen rövid nyilatkozatban nincsen lehetőség. Magyar részről rámutattunk arra, hogy a magyar ellenforradalom kérdéséről hallgatni vagy ezt megkerülni véleményünk szerint súlyos hiba lenne, mert tápot adna a külföldi reakciós köröknek arra, hogy ezt a maguk módján kommentálják, és zavarkeltésre, valamint a két szocialista ország közötti nézeteltérések prezentálására használják fel. Ráműtattunk arra, hogy a nyugati reakciós erők nagyon nagy figyelmet fordítanak erre a dokumentumra s különösen annak a magyarországi ellenforradalommal való foglalkozására. Annak nincsen semmi akadály, sőt nagyon üdvös lenne, hogy ezt a kérdést a két párt- és kormánydelegáció maga között mélyen elemezze. Azonban véleményünk szerint a közös nyilatkozatban hosszú elemzésre sincs szükség.

A lengyel elvtársak e kérdés megszövegezése során sokáig igen merev álláspontot foglaltak el. Hosszú vita eredményeképpen végül is a következő megfogalmazást ajánlották: „A tárgyalások során a két fél meglelégedéssel vette tudomásul az MSZMP-nek azokat a sikereit, amelyeket a belső és külső reakciós erők által okozott súlyos nehézségek leküzdésében elért. Ezek a reakciós erők igyekeztek a múlt hibáit és azok kritikáját a maguk ellenforradalmi céljaira felhasználni.” Ezzel a fogalmazással kapcsolatban először is rámutattunk arra, hogy nem szögezhetjük azt le, hogy „a két fél meglelégedéssel vette tudomásul...”, mert az MSZMP-nek erre vonatkozó határozatai ismereteseek, hanem csak úgy kezdődhet, hogy „A lengyel fél meglelégedéssel állapította meg...”. Ezt az érvelésünket elfogadták. A továbbiakban, miután részletesen kifejtettük a magyar ellenforradalmat kiváltó belső és külső okokat, s a nemzetközi imperializmusnak ebben az eseményben játszott prominens szerepét, végül, ha nehezen is, de elfogadták azt az alábbi megszövegezést, mely a közös nyilatkozatban szerepel, s mely így hangzik: „A tárgyalások során a lengyel fél meglelégedéssel állapította meg az MSZMP-nek azokat a sikereit, melyeket a belső és külső reakciós erők által okozott súlyos nehézségek leküzdésében elért, mely reakciós erők a múlt hibáit kihasználva ellenforradalmat robbantottak ki a magyar népi hatalom ellen.” Ez a definíció, bár kompromisszum eredménye, részünkre mégis elfogadható volt, mert azt jelenti, hogy a lengyel elvtársak régebbi állásfoglalásukat lényegében feladták és nagymértékben közeledtek az MSZMP és a többi szocialista országok kommunista pártjai által e kérdésben vallott felfogáshoz.

A nyilatkozat megszövegezése során világosan megmutatkozott tovább az is, hogy a lengyel elvtársak nagyon figyelembe veszik a nyugati országok várható reakcióit.

Ochab elvtárs nyíltan kifejtette, hogy nagy figyelmet fordítanak lengyel részről arra, hogy az ilyen nyilatkozatok hangja higgadt legyen, a nyilatkozatok érvként jobban felhasználhatók a nyugati országok haladó erői számára. Ilyen értelemben a magyar tervezet nemzetközi helyzettel foglalkozó egyes kitételeit túl élesnek tartották. Pl. nem voltak hajlandók az amerikai imperializmust néven nevezni,

ehelyett végleges formulaként a „legreakciósabb imperialista körök” kifejezést fogadták el.

Váratlanul komoly vitát váltott ki annak a kérdésnek a megfogalmazása, hogy tiltakozni kell a kelet-európai országok kérdésének a csúcserkeztet napirendre tűzése ellen. A magyar tervezet szerint le kívánjuk szögezni, hogy „Magyarország és Lengyelország, éppen úgy, mint a többi kelet-európai ország független államok, melyek – más államokhoz hasonlóan – nem tűrik, hogy belügyeikbe bárki is beavatkozzék. Ezeknek az országoknak a népei maguk határozták el, hogy a szocializmus építésének útjára lépnek, ezért minden, azt megváltoztatni törekvő kísérlet beavatkozást jelentene e szuverén államok belügyeibe, amely összeegyeztethetetlen az Egyesült Nemzetek Alapokmányával”. Első kifogásuk az volt, hogy a kelet-európai országok fogalmába nem szocialista országok is beletartoznak, így pl. Görögország. Amikor mi hajlandóak voltunk ezt az érvet tudomásul venni „kelet-európai szocialista országok” kifejezést javasolni, Ochab megdöbbenésünkre azzal reagált, hogy ők nem érzik veszélyeztetve függetlenségüket. Hosszas vita után végül is ebben a kérdésbe a következő megfogalmazást fogadtuk el: „...komolytalanok és felelőtlenek bizonyos nyugati reakciós és imperialista erők próbálkozásai, hogy az érkező napirendjére kerüljenek az európai népi demokratikus országok társadalmi rendszerére vonatkozó kérdések, amelyekről ezen országok népei maguk döntöttek. Ilyen kérdések felvetése az érkezőtlen beavatkozási kísérletet jelentene ezen államok belügyeibe, ami sértené szuverenitásukat és ellentétes lenne az Egyesült Nemzetek Alapokmányának elveivel.”

Fentiekből látható, hogy a magyar fél mindenekelőtt arra törekedett, hogy a szocialista tábor egésze szempontjából legfontosabb elvi kérdésekben elfogadható meghatározásokat érjen el. Ez az adott körülmények között sikerült is. A tárgyalagosság kedvéért meg kell azt is jegyeznünk, hogy a lengyel elvtársak a leglojálisabb álláspontot foglalták el a szocialista tábor egységének fontossága és megerősítése kérdésében, a proletár internacionalizmus elvének leszögezése kérdésében, valamint abban, hogy a két párt együttműködésének alapja a marxizmus-leninizmus eszméje és a szocializmus építése mindkét országban. Ugyanígy nem volt komoly vita a revizionizmus és a dogmatizmus, illetve szektásság kérdésének megfogalmazásában sem. Már a legelső lengyel tervezetben is a revizionizmus mint főveszély szerepelt.²⁴ A jelenlegi nemzetközi helyzet többi, fontos kérdésének értékelésében a két fél között ugyancsak nem volt lényeges ellentét.

A közös nyilatkozatnak a két ország kapcsolataival foglalkozó részében több konkrét megállapodás, ill. egyezmény megkötésének szükségességét szögeztük le, melyek legtöbbször a magyar javaslat alapján került a közös nyilatkozatba. A lengyelek ezekkel a magyar javaslatokkal egyetértettek, amely ugyancsak azt mutatja, hogy részükről is megvan az igyekezet a két párt és kormány közötti kapcsolatok továbbfejlesztésére.

²⁴ Ennek oka a lengyel belpolitikai helyzetben keresendő. 1957. október 24–26-án a LEMP KB X. plenumán Gomulka minden korábbinál élesebben bírálta a párton belüli revizionizmust, a dogmatizmust „náthának”, a revizionizmust pedig „tüdőbajnak” nevezte.

V.

A lengyel párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatásának végső mérlege pozitív. Nemzetközi, valamint magyar és lengyel belpolitikai szempontból is nagyjelentőségű, hogy a találkozó egyértelműen dokumentálta a szocialista tábor szilárd egységét, és leszerelte a reakciónak azokat a törekvéseit, amelyek a két ország közötti baráti kapcsolatok megzavarására és ezen keresztül a szocialista tábor bomlasztására irányulnak. Ugyancsak hasznosnak bizonyult a találkozó abból a szempontból, hogy hozzájárul a két testvérpárt és ország helyzetének, problémáinak mélyebb megismeréséhez és megértéséhez. Ez jutott kifejezésre többek között abban, hogy a delegációk vezetői kölcsönösen aláhúzták az MSZMP, illetve a LEMP más-más körülmények között folytatott, egymástól eltérő taktikájának indokoltságát és helyességét, hogy a lengyel küldöttség vezetője minden korábbinál határozottabban és egyértelműbben foglalt állást a magyarországi ellenforradalom elfojtása és az abban nyújtott szovjet segítség szükségessége mellett, tovább hogy lengyel részről nem hangoztatták azt a korábbi álláspontjukat, hogy az 1956. őszi magyarországi események csak végső kifejelettségükben torkollottak ellenforradalomba. – Végül komoly eredménye volt a találkozóknak, hogy megjelölte a két ország közötti együttműködés továbbfejlesztésének az irányát.

Az a körülmény, hogy – amint a fentiekből látható – a tárgyalások után is fennmaradtak bizonyos felfogáskülönbségek, az elért eredmények mellett alárendelt jelentőségű; egyrészt, mert e kérdésekben is észrevehető a közeledés, másrészt pedig mert az eszmecserék mindvégig elvtársi légkörben zajlottak le.

Budapest, 1958. május 27.

MNL OL XIX–J–1–j, Lengyelország (1945–1964), 4. doboz, 26. tétel, 244/F/1958. 1–13. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány.

A jelentést a Külügyminisztérium II. Politikai Osztályán Forgács Egon I. osztályú tanácsos készítette. Megkapta Sík Endre külügyminiszter, Péter János, a külügyminiszter első helyettese, Sebes Sándor, a belkereskedelmi miniszter első helyettese, Szarka Károly külügyminiszter-helyettes, Zágor György osztályvezető, Szűcsné főelőadó, II. Politikai Osztály.

18a

JEGYZŐKÖNYV AZ MSZMP PB 1958. MÁJUS 13-I ÜLÉSÉRŐL. KÁDÁR JÁNOS ELVTÁRS NAPIREND ELŐTTI SZÓBELI BESZÁMOLÓJA A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYDELEGÁCIÓVAL FOLYTATOTT TÁRGYALÁSOKRÓL

Budapest, 1958. május 13.

Szigorúan bizalmas!

[...]²⁵

Kádár János elvtárs: A lengyel elvtársakkal folytatott tárgyalásoknál nagy szerepet kaptak időben és témában a gazdasági kérdések. A gazdasági kérdésekben egyetértés van. A lengyel elvtársak beszámoltak az ő helyzetükről. Sok a rokon vonás. Elmondták, hogy milyen megoldás felé tartanak egyes fontos kérdésekben: életszínvonal, rokkantsági biztosítás, betegbiztosítás stb., és sokat beszéltek a terveikről. Úgy tűnek, hogy ezek helyesek, a szocialista tendenciákat erősítik, reálisak, határozottak, a demagógia ellen irányulnak minden téren, és egy sor olyan gondolatot ismertünk meg tőlük, amit nekünk saját munkánkban is hasznos volna legalábbis mérlegelni. Nagyon érdekes a lakáskérdés. Erre más út nincs, minthogy részben az állam is épít továbbra is lakásokat, másrészt a szövetkezeti lakásépítés útjára kell lépni. A jól kereső emberek, akiknek lakásproblémájuk van, kezdjenek takarékoskodni, szövetkezzenek, és ezt a mozgalmat kell fejleszteni, támogatni. Indokolás náluk hasonlít a miénkhöz: annyira minimális a lakbér, hogy új lakás építésére ebből semmiféle fedezet nem marad. A lakbér nálunk is szinte szimbolikus, jelképes dolog.

A tárgyalások során megegyeztünk néhány dologban, ami a KGST-kooperáción kívül még további magyar–lengyel együttműködést jelentene. Véleményem szerint helyesen és hasznosan tudnánk együttműködni.

Politika természetű dolgok: Felvetődött egy kérdés, hogy én a sportcsarnokbeli beszédemben kivetítettem bizonyos elemeket a korábbi nézeteltérésekkel kapcsolatban. Ezzel kapcsolatosan megbeszélést nem tudtunk folytatni. Én a beszédemet Gomulka elvtársnak eljuttattam, és ő Kállai elvtársnak azt vetette fel, hogy nem szükséges erről beszélni.²⁶

Kállai Gyula elvtárs: Azt mondta, hogy a beszédnek ezzel a részével nem lehet egyetérteni, mert véleménye szerint ezekben a kérdésekben nem voltak nézet-

²⁵ A felszólalásból csak a lengyel vonatkozású részeket közöljük.

²⁶ Kádár május 10-én a budapesti Sportcsarnokban beszélt az 1956-os és az azt követő nézetkülönbségekről, de hangsúlyozta, hogy ezek „múló, átmeneti jellegűek” voltak és „a taktikai és módszerbeli eltérések nagyrészt elenyésztek és ami maradt belőlük, az semmiképpen nem zavarja pártjaink jó, testvéri viszonyát”. *Népszabadság*, 1958. május 11.

eltérések. Különbözik – mondotta – ő nem szól bele, mondja el Kádár elvtárs a beszédet úgy, ahogy ő látja, de megjegyzi, hogy ezekben a kérdésekben nézeteltérés nem volt.

Kádár János: A Titkárságban latolgattuk ezt, és arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy beszéljünk róla, mert voltak ilyen nézeteltérések.

Azon kívül a lehető legelvtársiasabb formában tárgyaltunk és ugyanakkor aláhúztuk alapvető kérdésekben az egyetértést, mert az ő akkori anyagi segítségük olyan volt, hogy bár óriási zűrzavarban felléptek, de miközben kritizáltak, segítséget is nyújtottak.

Az elvtársak tudják, mi abból indultunk ki, hogy ha erről nem beszélünk, akkor frázisként fog hatni az egyetértés kifejezése.

A politikai kérdések megbeszélésére csak a nyilatkozat tárgyalásakor volt mód tulajdonképpen, ahol mi abból indultunk ki, hogy a három vitás kérdésről: a Szovjetunió vezető szerepe, az amerikai imperialisták vezető szerepe és az ellenforradalom ügyéről tárgyaljunk.

Mi a Szovjetunió vezető szerepével kapcsolatban abban maradtunk, amely kompromisszum már Szófiában létrejött.²⁷ Erről nem érdemes újra vitatkozni, ezért elfogadtuk ezt a formulát.

Az amerikaiakkal és az ellenforradalommal kapcsolatban kicsit bajban voltunk. A szövegezést tulajdonképpen egy ideig Kállai és Gomułka elvtársak tárgyalták, és Gomułka elvtárs ellene volt, hogy a szövegbe bekerüljön az ellenforradalom kifejezés. Erről vitatkoztak 1-2 napig, azután került ide közös ülésre a kérdés, ahol már a lengyel elvtársak javasolták azt, ami a nyilatkozatba kb. bele is került. Előzőleg Gomułka elvtárs beszélt a Sportcsarnokban és kérték, vegyünk be, hogy „kirobbantására”. Mi kértük, hogy úgy írjuk: „robbantott ki”. Végül ebben is megegyeztünk.

Az amerikaiak ügyében nem tudtunk megegyezni, mert itt mi nagyon konkrét kérdésre kapcsoltunk rá. A csúcstalálkozóval kapcsolatban bizonyos erők azt mondják, hogy itt vessék fel a közép-keleti országok ügyét. Mi erre rákapcsoltunk. A lengyelek elmondták, hogy ez a kísérlet komolytalan, és olyan információjuk is van, hogy a NATO-országok tanácskozásán ez már szóba sem került. Inkább a zöld internacionálé és az emigránsok kiabálják ezt, ezért ennek ne adjunk ilyen nagy politikai nyomatókat. Ekörül kicsit elvitatkoztunk és megmondtuk, szerintünk annyiban komolytalan, hogy biztos, a Szovjetunió nem fog erről soha leülni tárgyalni, de a másik oldalról a szándék komoly. Beszéltünk róla, hogy minden gyermek tudja, ezeket milyen tényezők szorgalmazzák és nem azért fontos kérdés, mert a zöld internacionálé feszegeti, hanem azért, mert az Egyesült Államok saját politikája alapjává teszi a kérdést.

Ajánlottuk, vegyünk be, hogy „egyes nyugati körök, elsősorban az Egyesült Államok reakciós köre...”. Ebben nem tudtunk megegyezni. Végül elfogadtuk azt, amibe ők belementek, hogy „egyes nyugati imperialista törekvések”.

Ennyit a tárgyalásokról. Egyébként ezek normális légkörben mentek, különleges belső forróság nem izzott, rendes, korrekt elvtársi megbeszélés volt.

²⁷ A lengyel–bolgár közös nyilatkozatot l. *Népszabadság*, 1958. május 9.

Gomułka elvtárrsal folytatott külön beszélgetésnél szóba került 1-2 kérdés, így a jugoszláv-kérdés is. Gomułka elvtárs közölte, hogy őket nagyon nyugtalanítja a dolog és félnek, hogy általános dologgá fajul, hasonlóan ahhoz, ami régen volt. Megmondta, hogy a kínaiak cikkével nem értenek egyet. Gomułka elvtárs saját nevében beszélt. Megkérdeztem: hogyan nem értenek egyet? Mi egyetértünk, persze ha mi írtuk volna, nem lett volna ilyen éles, ez nyilvánvaló. Először is mi nem vagyunk Kína, és nem írtunk volna ilyen élesen, de egyetértünk a cikkel. Gomułka elvtárs szerint a kínaiak nem ismerik az európai helyzetet és azért írtak így. Mondtam, hogy úgy persze nem ismerik, mint a lengyelek és a magyarok, de ismerik a marxizmus-leninizmust. Megkérdeztem: a vonalával nem értenek egyet? Akkor kiderült, hogy egy dologban nem fogadja el a tézist Gomułka elvtárs. Azt mondja: nem igaz, hogy a '48-as határozat helyes.²⁸ Mondtam, a mi álláspontunk az, hogy ebben is voltak bizonyos nem helyes elemek, de elvileg ez a határozat helyes volt, és óriási különbség van a '48 és a '49 között.²⁹ Kiderült, hogy Gomułka elvtárs szerint – kb. úgy, ahogy a jugoszlávok is mondják – a '48-as határozat volt minden baj kezdete, ezért ezt a határozatot sem tartja helyesnek.

Általában Gomułka elvtárs kifejtette, hogy a jugoszláv elvtársakkal folytatott vita összes elvi kérdésében ők azonos állásponton vannak velünk, és ezt a '48-as határozattal sem az elvi oldaláról mondta, hogy helytelen volt, hanem inkább mint politikai aktus volt helytelen. Egyetértünk tehát velünk, ugyanakkor ellene vannak annak, hogy ez éleződjék, és nagyon nyugtalanítja őket ez a dolog. Az a véleményük, arra kérdésre kell válaszolni, hogy Jugoszlávia szocialista ország, vagy nem szocialista ország. Ha szocialista ország, akkor elvtársi kritikával kell próbálni segíteni, hogy változtassanak pozíciójukon. Ebből a szempontból nem tartják különösen hasznosnak a kínai cikket.

Megmondta őszintén, hogy nekik még külön időben is problematikus, mert van megállapodás, hogy Tito visszaadja a látogatást még ebben a hónapban.³⁰ Nekik rendkívül nehéz volna lemondani, ők ott jártak tavaly és ez a visszaadása lenne az akkori látogatásnak. Ebből a szempontból szerintük nem helyes, hogy Vorosilov nem megy el Jugoszláviába. Ez különösen problematikussá teszi a kérdést.

Megmondom, hogy nekem mi általában a benyomásom az elvtársakról. Az, hogy engem leginkább a magyar kommunisták egy részének 1956-os magatartására emlékeztet egész fellépésük. Azoknak az elvtársaknak a fellépésére, akik akkor, november 10–14-én, – itt becsületes kommunistákról beszéltek – jobban a régi hibák,

²⁸ A Kominform határozata a JKP helyzetéről, 1948. június 28. In: *Jugoszláv Kommunista Párt hibás politikájáról. Közlemény a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának értekezletéről*. Budapest, Szikra, 1948, 3–12.

²⁹ A Kominform határozata: a JKP gyilkosok és kémek hatalmában, 1949. november. In: *Európa kettészakítása és a kétpólusú nemzetközi rend születése (1945–1949)*. Szerk: Mezei Géza. Budapest, Új Mandátum, 2001, 361–364.

³⁰ Gomułka és Tito 1957. szeptember 15–16-án folytatott tárgyalásokat Belgrádban. A találkozón kiadott közös nyilatkozat állást foglalt a „szocializmushoz vezető különböző utakról”. A Szovjetunió és Jugoszlávia között kiéleződő viták és Gomułka azon félelme miatt, hogy elveszti a Szovjetunió és többi szövetségese bizalmát, a lengyel fél elhalasztotta Tito júniusra tervezett viszontlátogatását. L. Robert Skobelski: *Polityka PRL wobec państwo socjalistycznych w latach 1956–1970. Współpraca – napięcia – konflikty*. Poznań, Wydawnictwo poznańskie, 2010, 169.

mint az új helyzet hatása alatt álltak, és jobban féltek a régi hibák visszatérésétől, mint az ellenforradalomtól. Úgy látom, hogy tényleg marxista vonalat visznek, kommunista politikát folytatnak, de náluk sokkal erősebb a régi hibáktól való félelem.

Mondtam Gomulka elvtársnak, hogy mi élezni a jugoszláv ügyet nem fogjuk. Tartunk persze tőle, hogy romlani fog a magyar–jugoszláv viszony. Mi élezni nem fogunk, vezérkedni ebben a dologban nem fogunk. Efelől legyen nyugodt, mi kihívó lépéseket nem tudunk tenni, de nem is akarunk. Másrészt az elvi dolgokban állhatatosnak kell lenni. Megmondtam, legyen efelől is nyugodt, és azt is hangsúlyoztam, hogy mi mindig szolidárisak leszünk azokkal a pártokkal és népekkel, akik a mi pártunk harcát mindvégig ingadozás nélkül támogatták. (Szovjetunió, Kína, Románia, Csehszlovákia stb.)

Nemes elvtárs, nem helyes módszer, hogy ott a nagy meleg, jön Nemes és kioktatja Gomulkát a marxizmus–leninizmusról. „Nem volt magának igaza” stb. Mi erről beszélhattünk volna novemberben,³¹ de azóta a pozíciójuk javult és nem helyes, hogy most újra beszélünk erről. Nem volt persze égbekiáltó bűn, de nem volt helyes.

Nemes Dezső elvtárs: A repülőtéren azt mondta, neki az a véleménye, hogy az egész csak egy félreértés.

Kádár János: Világos, hogy mi a véleménye. Nekem is mondta, hogy ne beszéljek a gyűlésen arról, hogy volt véleményeltérés, de itt az ebéden éppen azt fejtegette, hogy volt. Pl. Poznańról sokat beszélt – és amit az ebéden is elmondott, hogy van imperializmus és vagy ügynökség, és véleményük szerint a szocializmusnak olyan erősnek kell lenni, hogy ne legyen ilyesmi. És a döntő kérdés ebből a szempontból a párt és a tömegek kapcsolata. Ezt mint gondolatot, nem tudom elítélni.

Erről az 1956-ról mindig olyan dolog jön ki, amit nem értünk. Hruscsov elvtárs is elmondja, hogy Rákosi miatt sok vér folyt Magyarországon. És ha ők azt mondják, hogy mikor gyengült meg a magyar proletárdiktatúra, nem mondhatom, hogy 1956-ban.

Azt hiszem, amit mi a határozatban³² leszögeztünk, az helyes, ahogy a propagandát viszik, helyes, elismerik, hogy a mi helyzetünk más, mint az övéké, de ha ő azt mondja, hogy náluk volt olyan mag, amely élére tudott állni ennek az egész mozgalomnak, amely a hibák kijavítására irányult, maguknak pedig nem volt, – erre mit tudok mondani? A dolog az, hogy mégis levezették valahogy, mégsem volt ágyútűz stb. Ők azt elismerik, hogy a mi helyzetünk utána jobb volt. Beszéltem arról, hogy nálunk a végsőkéig robbant ki az ellentét, de ez egyben tisztulás is volt. Nekünk keményebbeknek kellett lenni, de jobban tisztult is a helyzet, maguknál pedig lefojtott volt, és az ellentmondások tovább éltek. Cyrankiewicz elvtárs szerint is náluk kalap alatt főtt a dolog.

³¹ L. 10. sz. dokumentum.

³² 1956. december 2–5. Az MSZMP IKB határozata az októberi eseményekről. L. *A Magyar Szocialista Munkáspárt Határozatai és Dokumentumai 1956–1962*. Szerk. Vass Henrik–Ságvári Ágnes. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1964, 13–17.

Én egyet mondhatok: a Varsói Szerződésben bent vannak, a marxizmus-leninizmus mellett kitartanak, szolidárisak a táborral, és szocializmus épül ott is. Vigyázni kell tehát az ilyen kioktatással, mert ez nem jó. Megmondom, míg a lengyelek tartják a jó pozíciót, addig a jugoszlávok miatt sem kell félni, de ha ott megtörik a frontunk, akkor nagy baj lesz. A kínaiak és a szovjetek is azt mondták, segíteni kell a lengyeleket, hogy a helyes pozíció irányában erősödjének. Ez helyes. Alapjában marxizmust csinálnak, a többi taktika és módszer. Most számukra nehéz megpróbáltatás időszaka jön. Mondja, hogy elküldték a delegációt a jugoszlávokhoz. Megmondtam, én helyeslem, hogy elküldték, és mikor hallottuk, hogy eredményes missziót végeztek, megkönnyebbültünk, sajnos azonban nem ez következett be. Most is megmondtam: vegyék figyelembe, hogy a jugoszlávoknak Kínával, az SZKP-val éles a viszonyuk, magukra hallgatnak többé-kevésbé és maguk is lépjenek fel pártszerű bírálattal. Meg kell mondani, hogy a nacionalizmus nacionalizmust szül és a szocializmus halála. Arra próbáltam rávenni őket, hogy igyekezzenek a jugoszlávokra hatni valamilyen irányban.

Nemes Dezső: Én azt hiszem, hogy ha Gomułka elvtárs beszédében mond valamit, ami nem helyes, és mi tudtuk, hogy nem helyes, akkor azt valamilyen formában meg is kell mondani. Nem szabad őket olyan benyomással elengedni, hogy mi erre egyáltalán nem is reagáltunk. Én nem kioktatni akartam Gomułkát, inkább ő akart engem kioktatni.

Utaltam arra, hogy Magyarországon 1956 következtében olyan harci szakasz állt be, ami eddig nem volt. Ők ennek elejét tudták venni. Utaltam a decemberi határozatra, amivel ők egyetértettek. Ebben az új harci szakaszban harcunk homlokterében kerültek az azok elleni harcok, akikkel vitatkozni kellett. Erre akartam felhívni a figyelmét, kihangsúlyozva, úgy láttam, nálunk új harci szakasz volt, ami náluk nem történt meg.

Kádár János: Ők tudják, miről van szó. Szerintem más a hiba náluk. Ők tudják, hogy itt mi történt, és meg is mondják, hogy helyesen jártunk el. De nekik van más elképzelésük. Szerintük kétségbevonhatatlan tény az, hogy a Szovjetunió a mi táborunk vezetője. De ők politikai, taktikai megfontolásból ezt ma még így nem tudják képviselni a lengyel tömegek előtt. Ez van a magyar ellenforradalom kérdésében is. Szerintem ez hibás felfogás, de itt nem arról van szó, hogy nem képviselik, csak a tömegek között még nem tudják vinni. Ez náluk módszer, taktika.

Elfelejtettem az elején bejelenteni, hogy meghívtak bennünket Lengyelországba, de nem júliusra,³³ hanem szépen és jól lehet ezt a látogatást realizálni a jövő évben. Most még tartanak tőle, hogy még mindig nem fogadják el a magyar pozíciót. Szerintem nem helyes ez a taktika, mi ezt nem csináljuk, de mi nem írhatjuk elő, hogy milyen taktikát csináljanak. Ők ezt a taktikát megvédték tavaly is.

Van olyan is, hogy ők most ide jöttek. A nyugati szélhámosok azt mondják, hogy ez csak afféle szendvics-utazás, mert a bolgár és a román volt a lényeg. Ez

³³ A magyar fél diplomáciai csatornákon sugalmazta, hogy Kádár Jánost is hívják meg a lengyel hivatalos állami ünnepekre (július 22.), amelyekre már Nyikita Hruscsov, az SZKP főtítkára és Antonín Novotný, a ČSKP első titkára is kapott meghívást.

így is van. Mégis ők lehozták a lapjukban az egész beszédet, nem úgy, mint a *Népszabadság*. A lapot ott is olvassák százezrek és értik a problémát, de nekünk is nagyon fontos, hogy nem úgy menjenek el tőlünk, mintha tüskés disznók között lettek volna 3 napig.

Egyébként nagyon örülök, hogy az aktívánk úgy viselkedett, ahogy viselkedett, mert őket is nagyon jól fogadták, de mindkét beszédből a mi pozíciókat tapsolták meg.

A lengyel elvtársaknál nagy fejlődést látok. Az is ezt mutatja, hogy Gomulka elvtárs feláll itt a mi Központi Bizottságunkban és elismeri, hogy büntetni kellett bizonyos időszakokban, de gyenge volt a pártunk és nem tudtuk ezt megcsinálni.

Apró Antal elvtárs: A látogatás mindkét részről erősítette a pártot és a tömegeket is, mert volt az országban olyan felfogás bizonyos körökben, hogy nem jönnek a lengyelek, mert az ő vonaluk mégis külön vonal. Most a fő kérdésekben látták nyilatkozni Gomulkát és ez nagyon lényeges dolog.

Kádár János: Még a nyugatiaknak is azt kellett írni, hogy Gomulka eljött Budapestre, azt mondta, hogy ellenforradalom és helyesli a szovjet csapatok bevonását.

Apró Antal: Az ő politikájukban, ismerve a Központi Bizottság üléseit, határozatot, sőt a plénumot is, mégis a kérdések nyílt felvetésénél politikai bátortalanság van náluk, és a magyarországi látogatás és Kádár elvtárs beszéde is olyan vonatkozásban, hogy hozták a teljes szöveget, világosabbá tette a helyzetet a lengyel elvtársak, a lengyel tömegek előtt is. Ők eddig, hosszú időn keresztül a tényeket elferdítették.

Kádár János: Én az MTI-ben láttam, hogy mindkét beszéd teljes szövegét a *Trybuna Ludu* lehozta.

Apró Antal: Lengyelországban erős szovjetellenesség van sok területen. Biztos, hogy már javult a helyzet. Beszéltem onnan hazajött magyar elvtársakkal, és ők is azt mondták, hogy sokat javult a helyzet. Másképp néz ki ott a Szovjetunióval való kapcsolat kérdése, és az elkövetett hibákkal kapcsolatban hosszú hónapokon át előtérbe volt, hogy a Szovjetunió az oka a gazdasági és politikai hibáknak, a régi lengyel pártvezetőséggel való retorziót nagyon élesen kivitték a tömegek közé. Az is eleven dolog, hogy tízezerrel jönnek haza még mindig lengyelek. Egyszer kint jártam Lengyelországban³⁴ és a hozzám beosztott tolmács – lehet, hogy szándékosan – elmondta, hogy az ő minisztériumukban most folyik a gyűjtés azok részére, akik a Szovjetunióból jönnek haza, mert azok nagyon rongyosak. A hibákért a Szovjetuniót teszik felelőssé. A lengyel hadseregben a változás Rokossowskival³⁵ sem ment simán. A Politikai Bizottság 4-5 tagja ment el akkor az SZKP Politikai Bizottságának ülésére. Más ott a helyzet merőben, de az a tény, hogy ők a Varsói Szerződésben vannak és a Szovjetunió mellett kiálltak, feltétlen pozitív dolog.

Marosán György: Náluk a Varsói Szerződés a nyugati határt jelenti.

³⁴ L. 8. sz. dokumentum.

³⁵ Konstanty Rokossowski, a Szovjetunió és Lengyelország marsallja, 1949–1956: Lengyelország honvédelmi minisztere. A LEMP 1956. októberi KB plénumán menesztették.

Apró Antal: Azt is jelenti, de láttunk nyilatkozatot, amely szerint azt mondják, hogy a lengyel szuverenitás forog kockán azon, hogy bent vannak-e a szovjet csapatok, vagy nincsenek. Sok minden hibáért mégis a Szovjetuniót teszik felelőssé. Ezen a tárgyalások is Cyrankiewicz azt mondta, nem tudjuk, kit vonjunk felelősségre a lengyel repülőgépipar kifejlesztéséért. Állítom, nem volt rá semmiféle nemzetközi határozat, hogy ott repülőgépipart fejlesszenek. Most ott van a kifejlesztett repülőgépipar, és nem tudnak vele mit csinálni. Most mindenért a Szovjetuniót teszik felelőssé. És a 200 millió dollár veszteség a szénárral kapcsolatban szintén a Szovjetuniót terheli.³⁶

Kádár János: Azt mondják, hogy a 200 millió dollár szénár teljesen megegyezik azzal a veszteséggel, ami őket a nyugati piacon érte.

Münnich Ferenc elvtárs: Azért akarok hozzászólni, mert hallottam olyan kifejezést, hogy politikai bátortalanság. Nekünk kicsit ismerni kell Lengyelország történetét. Nálunk is láttuk, hogy a nacionalizmus milyen tömegeket tud mozgósítani. Náluk mi van? 1849 és a szovjet hadsereg jelenléte most. A lengyeleknél több száz éves elnyomás volt és igen sok lengyel eltávozása. Ezek most nem úgy jönnek haza, mint a mi disszidenseink.

Az, hogy a lengyel elvtársak látszólag ilyen bátortalanok, azt jelenti, hogy politikájukban nem tehetnek most egyebet, ha nem akarják a nacionalista elemeket bolygatni. Én becsületos, jóhiszemű embernek tartom Gomułka-t és Cyrankiewiczet, de ez az, ami rájuk hat. Ez a háború alatt is olyan éles volt, hogy az a lengyel hadsereg, amelyet szovjet területen szerveztek, szovjet fegyverekkel láttak el, nem a szovjet hadsereg soraiban harcolt, hanem az angol hadsereg kötelékében Olaszországban a fasiszták ellen. És most, amikor Gomułka elvtárs elismeri szó nélkül a Szovjetunió vezető szerepét, akkor ez pozitív dolog akkor is, ha ezt odahaza nem ismerheti el. Azért beszélek erről, mert nekünk ezt a látogatást ki kell vinni a tömegek közé. Kádár elvtárs mondta, hogy pozíciójukban szemmel látható haladás van, és ez így is van. Most ezt kell nekünk támogatni.

Marosán György: Én Kádár elvtárs értékelésével értek egyet. Nekem is ez volt a véleményem. Szeretném azért Apró elvtárs megjegyzését megérteni. Nem tartom véletlennek, hogy Gomułka éppen abban az irányban érzékeny, amit a kínai cikk felvet. Én azok közé tartozom, akik elindultak közvetlen az egyesülés után a Gomułka-féle szárny útján. Tehát nem értem, Gomułkának miért kellett elutasítani az 1948-as határozatot.

Én háromszor ültem velük asztalnál, mindig rövid ideig. Ez nagyon érdekes volt mégis. Ha Gomułka mondott valamit, akkor Ochab elvtárs mindig közbeszólt stb.

Az én benyomásom a legteljesebb tisztesség és kellemes meglepetés volt, rosszabb magatartásra voltam elkészülve.

Még egy dolgot szeretnék megjegyezni. A lengyel elvtársak helyzete azért is nehéz, mert az 1956-os eseményekben elől jártak és nagy szerepet játszottak.

³⁶ 1956. november 18-án Gomułka és Hruscsov tárgyalásai azzal a megállapodással zárultak, hogy a szovjetek lemondanak a lengyelek tartozásairól az 1946–1953 közötti szénszállítások értékének (0,5 milliárd dollár) elismerése fejében.

Én azonban változatlanul fenntartom elvileg és politikailag azt az álláspontot, hogy az ő nehézségeik hosszabbak és nehezebbek, mint a miénk.

Nem tudom, hogy Kádár elvtárs beszédét leadta-e a *Trybuna Ludu*, de ez is jele annak, hogy bizonyos befolyást gyakoroltunk rájuk.

Bennem is felvetődött a kétség, helyes-e a régi hibákról, ellentétekről beszélni. A dolgot persze nem így kell kivinni, ahogy a beszélgetés folyik, de a benyomásom vasárnap este a fogadáson az volt, hogy ők eléggé felszabadultan mentek el annak alapján, amit itt láttak és személyesen tapasztaltak. Nekünk nagyon lényeges volt ez a látogatás.

Kádár János: A dologhoz tartozik, hogy volt egy döntésük, hogy a pártkongresszus után jönnek. Ez tolóódott, és ők azt mondták, nem akarják tovább halogatni a látogatást, vagy háromnegyed évig még.

Kállai Gyula: Én azt tapasztaltam, hogy a lengyelekre jó hatással volt, amit itt láttak, és kicsit meg is nyugtatta őket. A sok jöves-menes közben többször érdeklődtek Budapest lakásviszonyairól, közlekedési viszonyairól, a lakosság életszínvonaláról, az élelmezés helyzetéről stb., és amit mondtunk és amit láttak ilyen rövid idő alatt, azt a véleményt alakította ki köztük, hogy a helyzet jó. Sokszor látták a közlekedés helyzetét. Elmondtuk, hogy nálunk csúcsforgalom idején milyen zsúfoltak a járművek, de ők is elmondták, hogy náluk ennél rosszabb a helyzet. Az üzleteket is megnézték. Persze nem sokat láthattak. Az Élelmezésügyi Minisztériumból az egyik elvtárs elment velük, és amit láttak, az is meglepte őket. Általában tehát a mi általános helyzetünkről jó benyomást szereztek.

Azt tapasztaltam, hogy külön az emberekkel való találkozás, ami majdnem a sportcsarnoki gyűlésre korlátózódott, szintén jó benyomást tett.

Én most, így végiggondolva Gomulka elvtárs megjegyzéseit Kádár elvtárs beszédére, azt hiszem, hogy ő egy kicsit félt attól, hogy a tömegek előtt beszéljen ilyen kényes kérdésről. Úgy fogalmazta meg ezt a dolgot, hogy nincs kifogás az ellen, ahogy ezt Kádár elvtárs elmonda, de nyilvánosan nem kellett volna. Azt gondolta, hogy mi megértőbbek vagyunk az ő problémáik iránt, de a tömegek nem nagyon értik meg, hogy ők hol tartanak stb. Mikor a gyűlés után beszélgettünk, és megkérdeztem, hogy tetszett a gyűlés, a hangulat, ők a legnagyobb elismeréssel beszéltek erről. Őket meglepte az, hogy annak ellenére, hogy mi bizonyos nézeteltérésekről beszélünk olyan dolgokkal kapcsolatban, ami a munkásosztálynak tényleg húsába vág, néphatalom fenntartása stb., a tömegek erre nem hűvös magatartással, hanem igen helyesen viselkedtek.

Az elvtársak beszéltek a politikai båtortalanság kérdéséről. Nekem az volt a benyomásom, hogy ők a mi tárgyalásaink során nem viszik szívesen a tárgyalást olyan irányba, hogy ezeket a régi kérdéseket A-tól Z-ig megvitassuk. Ezt húzta alá a mi külön tárgyalásunkon kialakult légkör is, ahol Ochab elvtárs elmonda, hogy nekik a nyilatkozat-tervezettel kapcsolatban milyen fenntartásaik vannak. Én nem akartam nagyon belemenni a vitába, de amikor a Szovjetunió szerepe került szóba, és ők elmondták, hogy ők ezzel egyetértenek, de taktikailag nem tudják hangsúlyozni, megmondtam, hogy a mi álláspontunk nem mindenben egyezik az önök álláspontjával, mégis nyíltan beszélünk. Ezt egyébként önök döntsék el, hogy taktikailag lehet-e erről beszélni. Ez a mi elvi álláspontunk.

Kiderült a tárgyalások során az is, hogy őket bizonyos kérdések nyílt ki-
mondásában nem egyszerűen csak a legszélesebb közvélemény, hanem a párton
belüli hangulat is nagyon befolyásolja. Pl. Ochab elvtárs az egyik kérdést meg-
tárgyalásánál elmondta, hogy neki van egy régi barátja, aki vele ebben a kérdésben
nem ért egyet, és már eléggé feszült is közöttük a helyzet.

Utolsó kérdés, amit szeretnék felvetni, hogy véleményem szerint ennek a
párt- és kormánydelegációnak, illetve a tárgyalásainknak az a fogyatéka, hogy
nem tudtunk kicsit többet beszélni pártjaink belső helyzetéről. Ők a mi-
nisztertanácsnál, a kormánytárgyalásoknál, mikor beszámoltak helyzetükről, a
megbeszélést ebben az irányban vitték, csaknem kizárólag gazdasági kérdésekről
beszéltek, de azt hiszem, hogy amikor a pártban tárgyaltunk, nem volt helyes, hogy
a rendelkezésre álló csaknem 4 órahosszat – leszámítva a nyilatkozat szövegeze-
sét – nem használtuk fel erre és megint csak gazdasági kérdésekről tárgyaltunk.
Jó lett volna most, amikor mégis csak van jugoszláv-kérdés és meg fontos kérdés,
az ilyen találkozót, amely nem minden nap adódik, felhasználni ezek megtár-
gyalására is.

Kádár János: Ezzel a kérdéssel a helyzet az, hogy Moszkvában találkoztunk,
3 órát tárgyaltunk, és az összes lényeges kérdést megvitattuk. Másik ok, hogy ők
maguk nem ilyen irányba vitték a tárgyalást. Úgy láttam, hogy ők szándékosan
csinálják, hogy inkább Gomulka maga vet fel ilyen dolgokat. Idő sem volt rá.
Magam is azt hittem, hogy negyed óra alatt végzünk a gazdasági tárgyalásokkal,
de ők ebbe mentek nagyon bele.

Ami az állásfoglalásunkat illeti, nevezzük annak, hogy más politikai taktikát
alkalmaznak, részben más módszereket. Ez azonban nem politikai bátortalanság.
Biztos vagyok benne, hogy személyileg mindannyian bátor emberek, mert nagyon
nehéz és szorult helyzetben védték álláspontjukat.

Javasolom, hogy a Politikai Bizottság a beszámolót jóváhagyólag vegye tudo-
másul. Ezen kívül hozzunk két határozatot. Egyik, hogy a meghívást előjegyezzük,
és 1959 első felében fogjuk realizálni. A másik, hogy az állami szervek nyújtsanak
segítségek ahhoz, hogy bizonyos időn belül lengyel kulturális egyesületet hozza-
nak létre, és ez helyiséget kapjon Magyarországon. Nekik 1948-ig volt ilyen. Nem
akarják a régit visszaállítani, mert ott együtt volt a kultúrhelyiség és a templom,
és megmondom, végre nagy örömmel láttam Willmannál is egy határozott
állásfoglalást, hogy nagyon élesen léptek fel ezzel kapcsolatban. Beszéltek arról,
hogy szerintük nagy baj, hogy az itt élő lengyelek erős papi befolyás alatt állnak.
Ez ellen ők akarnak csinálni valamit, és kérték hozzá a helyiséget.³⁷

Rendkívül tetszik nekik a Mindszenty helyzete.³⁸ Azt mondják, hogy az ame-
rikaiak kellemetlen és nevetséges helyzetbe kerültek.

*MNL OL, M–KS 288. f. 5/78. ő. e. 11–22. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány. – Készült 3 pél-
dányban.*

³⁷ Zygmunt Kaczorowski vezetésével 1958-ban létrejött a Bem József Lengyel Kulturális Egye-
sület, amely a Lengyel Olvasóterem mellett a Váci utca 24. sz. alatt kapott helyet.

³⁸ L. 1. sz. dokumentum, 8. lj.

Az MSZMP PB az 1958. május 13-i ülésen napi rend előtt hallgatta Kádár János beszámolóját, majd jóváhagyólag tudomásul vette. A lengyelek 1959 első felére szóló meghívását a PB elfogadta. Határozat született arról, hogy néhány hónapon belül biztosítsanak helyiséget a lengyel kulturális szervet számára.

18b

A BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVETSÉG JELENTÉSE A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG MAGYARORSZÁGI LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1958. június 20.

Jelentés az LNK párt- és kormányküldöttségének
magyarországi 1958. május 9–12. közötti tartózkodásáról

Titkos

I. Előkészületek

a) a tárgyalások napirendjének egyeztetése és a látogatás programja

Az előkészítő munkálatok folyamatának részleteit a szolgálati feljegyzés tárgyalta, amit az 1. sz. melléklet tartalmaz.³⁹

A tárgyalások napirendjének megvitatásakor (Szilágyi elvtárs,⁴⁰ az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője és Sebes elvtárs külügyminiszter-helyettes által a magyar fél sugalmazására támaszkodva) alapján véve nem volt eltérés. Figyelmet érdemel az a tény, hogy a magyar fél – személyesen Sebes miniszterhelyettes – kivette a tárgyalási témák közül a kulturális együttműködés kibővítésének kérdését, azzal indokolva, hogy ezeket az ügyeket szabályozzák az évi kétoldalú egyezmények, az 1958. évre szóló egyezményt nemrég kötötték meg. Ezt az indoklást inkább formálisnak kell tekinteni, mivel gyakorlatilag a kompetens magyar szervek gyakorlata, kritikusan értékelve a lengyel alkotó- és művészeti közösségekben lévő helyzetet, a kulturális, különösképpen a személyes csere befagyasztása irányába mutat. Sőt még az 1958. évre szóló meglehetősen szerény kulturális csere is ellenállással valósult meg.

A küldöttség magyarországi látogatásának programjáról és a tárgyalások témáiról szóló megbeszélék kezdeményezője az első időszakban Szilágyi elvtárs,

³⁹ Az e jelentéshez tartozó mellékletek nem találhatók az irat mellett. Adam Willman egy korábbi jelentésében viszont arról ír, hogy 1958. április 12-én találkozott Sebessel, aki tájékoztatta a tárgyalás programtervezetéről és napirendjéről. AMSZ, Dep. I. Z. 7. W. 61. T. 516. 43–46.

⁴⁰ Szilágyi Dezső 1958. február 3–7. között személyesen járt Varsóban a tárgyalások előkészítése céljával. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: 237/XXII–841, 182–184., illetve Sygn.: XI/A–65. 285–288.

a KB Külügyi Osztályának vezetője volt, az itteni külügyminisztériumra inkább a végrehajtó szerepet hagyva. A későbbi szakaszban, közvetlenül a küldöttség indulása előtt, a témák és a program egyeztetése átkerült az itteni külügyminisztérium vezetésének kezébe. A közös nyilatkozat lengyel tervezetének korábbi átadása és azzal egyidejűleg a magyar tervezet átadásának ígérete ellenére, mivel a gyakorlatban ezt későn adták át nekünk, és a tervezet lengyel nyelvű fordítása éppen csak a delegáció elindulásának napján lett kész, érdemi előzetes egyeztetésre nem került sor. Sebes miniszterhelyettes Willman elvtárral folytatott beszélgetésén közölte fenntartásait a lengyel tervezetben megfogalmazásokkal szemben (lásd: 1. sz. melléklet). Nem kétséges ugyanakkor, hogy a magyar tervezet késedelmes átadása a magyar szövegen végrehajtott szerkesztői változtatások miatt történt, amelyet a mi tervezetünk átadása után végeztek el.

A küldöttség eredeti programjában, amelyet a magyar fél átadott nekünk, változások történtek a lakossági kapcsolatok korlátozása irányában, csupán a budapesti kibővített aktíva számára rendezendő Sportcsarnokbeli nagygyűlést hagyva benne.

b) Sajtó-előkészületek

Gyáros Lászlóval, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökével és Zágor Györggyel, a KÜM Sajtóosztályának vezetőjével, illetve Barcs Sándorral az MTI elnökével megbeszéléseket folytattam, és megvitattuk a küldöttség érkezésével kapcsolatos sajtókampányt.

A Nagykövetség elkészítette és átadta a sajtónak, rádiónak és az ügynökségeknek:

1. a dokumentációs-tájékoztatási anyagok különleges összeállítását,
2. a Különleges Értesítőt, amely általános információkat tartalmaz Lengyelországról,
3. 5 db különleges napi értesítőt az országról szóló rövid hírekkel,
4. a fotóanyagot,
5. a küldöttség tagjainak életrajzeit és fényképeit.

Annak ellenére, hogy a látogatást megelőző időszakban a központi sajtóban a lengyel anyagok viszonylag minimális helyet foglaltak el, a vidéki sajtóban ezeket az anyagokat nagyobb mértékben használták fel.

Az MSZMP központi orgánuma, a *Népszabadság* megrövidítette Wiesław elvtárs életrajzát, kihagyva belőle az 1948–1956 közötti időszakot, amelyet a szak-szervezetek lapja, a *Népszava* nem tett meg.⁴¹

⁴¹ A *Népszabadság* nem tett említést Gomulka 1948 és 1956 közötti sorsáról (1958. május 9.), ezzel szemben a *Népszava* ismertette, hogy „1949-ben indokolatlan vádak alapján eltávolították a párt Központi Bizottsága tagjainak sorából, 1951-ben pedig letartóztatják” (1958. május 9.).

c) a nagykövetség szervezési előkészülete

Tekintettel a nagykövetség alacsony számú személyzetére, a küldöttség kiszolgálásának biztosítása megkövetelte a BRH⁴² munkatársain kívül számos külső személy alkalmazását és a magyarokkal való megfelelő együttműködés kialakítását.

A küldöttség és a nagykövetség közötti teljes kapcsolattartással és küldöttség magyarországi tartózkodásával kapcsolatos gazdasági és ellátási ügyek összességével a nagykövetség I. titkára, Ignacy Krzemień volt megbízva.

A delegáció közvetlen kiszolgálására beosztották: a nagykövetség I. titkárát, Jan Roszczeniakot, a referenst, B. Fiber elvtársat és a gépírónőket: M. Wielocka és Kuczyńska.

Szymański referens elvtárs vezetésével megszerveztünk egy szerkesztőseget, amely tájékoztató értesítő anyagot készített a delegáció és a fordító iroda részére. Az értesítő számára a tájékoztatósi anyagok kézbesítésében kiváló segítséget nyújtott a Magyar Távirati Iroda.

Nagykövetség attaséját, R. Bagiński elvtársat bízták meg azzal, hogy a Polonia aktívaival együttműködve szervezze meg a Magyar Polonia⁴³ részvételét a küldöttség fogadásán.

A nagykövetség által adott fogadással kapcsolatban a szervezési-gazdasági munkát [Leonard] Biełozierski ezredes elvtárs, katonai attasé vezetése alatt lévő többi munkatárs és Wacław Rytł könyvelő végezte.

II. A küldöttség itt-tartózkodása

a) A fogadás

A delegáció fogadása a repülőtéren meglehetősen szerény keretek között zajlott. A repülőtér zászlókkal való feldíszítése szegényesebb volt, mint az ilyen alkalmakkor szokásos. A fogadásra a gyárakból és hivatalokból kiküldött közönség létszáma kb. 2000 fő volt, ami viszonylag kevés például a szovjet delegáció⁴⁴ üdvözlésével összehasonlítva (15 ezer). A repülőtéren jól látszott a Polonia csoportja. A küldöttséget az MSZMP KB és az MNK kormányának tagjai tiszteletileg és a baráti, illetve a semleges (Egyesült Arab Köztársaság, India és Izrael képviselője) országok diplomatái üdvözölték. A nyugati diplomaták nem voltak jelen sem a fogadáson, sem a búcsúztatáson. A velünk folytatott beszélgetéseken a távolmaradásukat a következetes magatartás szükségességével magyarázták. Minthogy Hruscsov látogatásán szintén nem voltak jelen, azzal az ürüggyel, hogy csak az államfők protokolláris üdvözlése kötelező számukra. A nyugati diplomáciai képviselők vezetőinek tanácskozása első szakaszában a többség

⁴² Biuro Radcy Handlowego [Kereskedelmi Tanácsos Irodája].

⁴³ Értsd: a Magyarországon élő lengyelek közössége.

⁴⁴ 1958. április 2–10. között tartózkodott Magyarországon Hruscsov vezetésével a szovjet párt- és kormányküldöttség.

([Sir Leslie A. Ch.] Fry, az angol követ kivételével) bejelentette részvételét a lengyel küldöttség fogadásán és búcsúztatásán.

A tanácskozás második szakaszában, hivatkozva a Foreign Office ajánlására, visszakoztak a részvételtől a delegáció fogadásán és búcsúztatásán.

Információink szerint, Fry a brit (Foreign Office), az amerikai (Department of State) és a francia külügyminisztériumtól (Quai d'Orsay) is beavatkozást követelt, hogy az itteni amerikai és francia képviselők kapjanak az ő álláspontjával megegyező instrukciókat.

Ebben a helyzetben, annak ellenére, hogy például a francia követ nem kapott instrukciót a Quai d'Orsay-ból, az összes nyugati képviselő úgy döntött, hogy nem vesz részt a delegáció fogadásán és búcsúztatásán.

A küldöttség útvonala a rezidenciáig nagyon szerényen volt feldíszítve (egy transzparens két nyelven és nagyon kevés zászló). Az útvonalon közönség nem volt. A magyar elvtársak azzal indokolták, hogy nem akarták az embereket a munkától elszakítani. A gyakorlati szándékok kifejeződésének tekinthető ugyanakkor (ahogy minket erről bizalmasan tájékoztattak), hogy megtiltották a sajtónak a küldöttség tartózkodásának programjából bármilyen előzetes információ közreadását.

b) A küldöttség nyilvános szereplései

Ezek meglehetősen korlátozottak voltak. A küldöttség május 10-én koszorút helyezett el a magyar hősök és a szovjet katonák emlékművénél, majd május 11-én a Bem-szobor előtt. Ezek az ünnepségek a nyilvánosság kizárásával zajlottak. A szovjet katonák emlékművénél jelen volt a Szovjetunió Nagykövetségének diplomáciai személyzete Gromov nagykövettel⁴⁵ az élen. A Bem-szobor megkoszorúzásánál magyar részről részt vettek Sík külügyminiszter, a fogadás Szervezési Bizottságának képviselői, a külügyminisztérium magas rangú beosztottjai, a hadsereget a Magyar Néphadsereg egészségügyi szolgálatának főnöke képviselte. A Bem tér megközelítése csak a delegáció tagjainak és kísérintek számára volt lehetséges. A járókelőket a Bem téren kívülre terelték.

A küldöttség egyetlen fontosabb találkozása a magyar társadalommal a Sportcsarnokban tartott nagygyűlés volt. Az összegyűlt közönség leginkább a fővárosi aktíva kirendeltjeiből állt (többek között a párszervezetek titkárai, a vállalatok és hivatalok vezetői). A csarnokban kb. 3,5-4 ezer ember volt, vagyis a meghívottak egy része nem fért be a csarnokba, és külső hangosítás hiányában széteszlottak.

A nagygyűlés résztvevőivel folytatott beszélgetésekből kiderül, hogy Gomulka elvtárs beszédét különös figyelemmel fogadták. A beszélgetőpartnerek kiemelték az őszinte pártszerű hangnemet, illetve a hibák és a gyengeségek bátor leleplezését. Ez a fellépés választ adott számos kétségre, amelyeket az itteni aktíva kifejezett programunk egyes részeivel és a lengyel élet némely jelenségével kapcsolatban.

⁴⁵ Jevgenyij Ivanovics Gromov, a Szovjetunió budapesti nagykövete 1957. március 12.–1959. május 24. között.

Ezenkívül a küldöttség részt vett három hivatalos fogadáson:

- Május 9-én Csehszlovákia Nagykövetségén
- Május 10-én a Parlamentben
- Május 11-én a lengyel nagykövetségen.

Az itteni körökben figyelmet fordítanak arra a különbségre, ami a magyar vezető szervek által a Parlamentben és a Nagykövetség által a Tiszti Házban szervezett fogadások megszervezése között volt érezhető.

A magyarok által szervezett fogadáson főképpen hivatalos személyiségek, a diplomáciai testületek képviselői és számos diplomata (kb. 500-600 fő) vett részt. A fogadás légköre inkább hivatalos jellegű volt.

A Nagykövetség által szervezett fogadáson a légkör szabad volt. Ennek okai:

1. a vendégek széles köre (a hivatalos személyiségeken kívül a munkásmozgalom veteránjai, vidéki aktivisták, a nagyobb üzemek, a kulturális és a tudományos világ képviselői),
2. az itteni Polonia nagy csoportjának részvétele,
3. a vendégek és a küldöttség tagjai közötti kapcsolat teljes lehetősége.

Ki kell emelni a fogadás mindenki szerint szívélyes légkörét és annak megfelelő szervezését.

A fogadáson több mint 1500 fő vett részt.

A küldöttség búcsúztatása ugyanolyan keretek között történt, mint a fogadás, azzal, hogy a búcsúztatók viszonya a küldöttséghez sokkal szívélyesebb és közvetlenebb volt.

III. Tárgyalások

a) Menete

Május 9.

Az első ülés megállapította a napirendet és megválasztotta a politikai és gazdasági bizottságot. A lengyel felet a politikai bizottságban [Edward] Ochab elvtárs és mint szakértők, [Maria] Wierna, [Józef] Czesak és [Henryk] Zdanowski elvtársak, a gazdasági bizottságban [Tadeusz] Kropczyński, [Feliks] Pisula és Dorota elvtársak képviselték.

A magyar felet pedig a politikai bizottságban Kállai elvtárs és mint szakértők Sebes, Szilágyi és Forgács elvtársak, a gazdasági bizottságban Incze és Vályi elvtárs képviselték.

Május 10.

A második ülés, amelyen Kádár és Apró elvtársak tájékoztatást adtak az országban és a pártban kialakult helyzetről.

Május 11.

A harmadik ülés az MSZMP KB épületében, amelyen Gomułka, Cyrankiewicz és Ochab elvtárs tájékoztatást adtak a Lengyelországban lévő helyzetről, illetve meghallgatták a bizottságok elnökeinek beszámolóit, és sor került a nyilatkozat szövegének végső egyeztetésére.

A nyilatkozat aláírására ugyanezen a napon este a Parlament épületében került sor.⁴⁶

IV. A látogatás szerepe a Polonia életében

A lengyel párt- és kormányküldöttség Magyarországra érkezésének híre nagy érdeklődést váltott ki az itteni Polonián belül. Létrejött egy néhány fős bizottság, amely a nagykövetség vezetése alatt azzal foglalkozott, hogy felkészítse a Poloniát a részvételre a küldöttség fogadásán. Delegációkat választottak a Polonia különböző közösségeiből: Budapestről, Kőbányáról, Tatabányáról, Komáromból, és felkészítették az e közösségekből kiválasztott fiatalokat, megadva nekik az előkészületek során a teljes technikai, anyagi és pénzügyi segítséget. Megállapították a Polonia küldöttségének összetételét, amely részt vehetett a parlamenti fogadáson és a nagykövetség által rendezett fogadáson, illetve a Sportcsarnokban a nagygyűlésen, amelyet Budapest pártaktivája számára szerveztek, és ahol Gomułka elvtárs felszólalt. A párt- és kormányküldöttség Budapestre érkezésének napján az itteni Polonia delegációja a fiatalokkal együtt, akik a Lengyel Olvasóteremben⁴⁷ gyülekeztek, autóbuszokkal a repülőtérre indultak a küldöttség fogadására. Az itteni Poloniának a lengyel párt- és kormányküldöttség érkezésével kapcsolatos érdeklődését bizonyítja a tény, hogy az itteni Polonia delegációtagnak korlátozott létszáma és munkanapja ellenére a repülőtérre kb. 150 fő érkezett, nem számítva az ifjúságot. A repülőtérre a Polonia delegációja gyerekekkel együtt krakkói viseletben és a lengyel bányászok csoportja Tatabányáról magyar bányászviseletben érkeztek. A Polonia lelkesedéssel üdvözölte a lengyel párt- és kormányküldöttséget. Nevükben, közülük az egyik legidősebb rövid beszédet tartott a küldöttségnek, ami után régi lengyel szokásnak megfelelően kenyérrel és sóval fogadták Gomułka és Cyrankiewicz elvtársakat, a gyerekek pedig krakkói viseletben virágcsokokat adtak át a küldöttség tagjainak.

Ezután az itteni Polonia 17 fős képviselői csoportja részt vett lengyel párt- és kormányküldöttség tiszteletére a MNK kormánya és Elnöki Tanácsa által adott fogadáson. A fogadás során a Polonia bensőséges kapcsolatot teremtett a küldöttségünk tagjaival, és élénken érdeklődtek az ország aktuális ügyei iránt. A nagykövetség által rendezett fogadás alatt lelkesen üdvözték a küldöttség vezetőit Gomułka és Cyrankiewicz elvtársakat, valamint a küldöttség többi tagját, elénekelték a tradicionális „100 lat”-ot.⁴⁸ A fogadás közben a küldöttség és Gomułka és Cyrankiewicz elvtársak közvetlen kapcsolatot létesítettek a Polonia tagjaival. A Polonia képviselői a küldöttséggel folytatott beszélgetéseken számos őket izgató problémát felvetettek, többek között a lengyel élet magyarországi újra indításának, illetve az e célra szükséges helység biztosításának kérését. Ezen felül, a fogadás alatt a krakkói öltözetben lévő fiatalság Gomułka és Cyrankiewicz

⁴⁶ A tárgyalásokról kiadott közös nyilatkozatot l. *Népszabadság*, 1958. május 13. 1–2.

⁴⁷ Budapest, Váci utca 24.

⁴⁸ Hagyományos lengyel köszöntő dal, főképpen születésnapok alkalmából éneklük: „*Sto lat, sto lat, Niech żyje, żyje nam. Sto lat, sto lat, Niech żyje, żyje nam, Jeszcze raz, jeszcze raz, Niech żyje, żyje nam, Niech żyje nam!*” [100 évet, 100 évet, Éljen, Éljen, 100 évet, 100 évet. Éljen, éljen, Még egyszer, még egyszer, Éljen, Éljen!]

elvtársaknak, Gomulka elvtárs pedig a Poloniának kívánt sikereket a további munkában és a kapcsolatok szorosabbra kötését az országgal. A beszélgetések szokatlanul szívélyes légkörben folytak.

A Polonia delegációja nem vett részt a Sportcsarnokban a nagygyűlésen, ahol Gomulka elvtárs beszélt, mivel az itteni vezető szervek nem küldtek belépőkártyát. Ezt a tényt az itteni Polonia nagy elégedetlenséggel fogadta. Véleményünk szerint az itteni Polonia belépőkártyáinak elmaradása inkább a magyar fél szervezési figyelmetlenségéből ered, mivel a Polonia tagjainak névsorát, akiknek részt kellett volna venni a nagygyűlésen, a nagykövetség átadta az itteni külügyminisztériumnak.

A párt- és kormányküldöttség elutazásának napján a Polonia szintén jelentős létszámban érkezett a repülőtérre, hogy elbúcsúzzon a küldöttségtől.

A lengyel párt- és kormányküldöttség ittléte nagy esemény volt az itteni Polonia számára. Még ma is naponta élénken kommentálják. Az itteni Polonia a küldöttség látogatása után nagyon bizakodik, és nem kételkedik, hogy ez az első lépés az országgal való legszorosabb kapcsolatok megteremtésében. Mindez megfigyelhető a lengyelség életének megélénkülésével kapcsolatban.

A lengyel párt- és kormányküldöttségnek a Polonia delegációja által készített fogadása a magyar sajtóban is megjelent, amelyben közölték a képeket az itteni Polonia-ifjúságról krakkói viseletben, és kommentálták a lelkes fogadtatást, amelyet Gomulka és Cyrankiewicz elvtársak és a párt- és kormányküldöttség többi tagja számára készítettek.

V. Sajtóvisszhang

1. A magyar sajtó visszhangjai

a) a látogatás előtt

A nagykövetség meglehetősen széles körűre tervezett propaganda-tájékoztató akciója ellenére, az MTI agitációs-tájékoztató osztálya által támogatva (részletesen tárgyalva a jelentés I. b pontjában), a sajtó érdeklődése a lengyel ügyek iránt kicsivel volt csak nagyobb a normálisnál. Ez leginkább a látogatást megelőző utolsó héten megjelentetett néhány tucat kép és rövid hírek formájában jelent meg.

A dolog ilyen állapotának forrását főleg az e tekintetben központi, a jelentés VI. c pontjában tárgyalt három fő motívumból eredő beállítottságban kell keresni. A bulgáriai látogatásról megjelent egy nagyobb hír és 2-3 fénykép.

b) a látogatás alatt

Alapvető jelentőségűnek itt a saját kommentárok nevezhetőek. Általában az egész központi sajtó és a vidéki egy része, megjelentetett kommentárokat az érkezés napján (V. 9.) és a közös nyilatkozat publikálása után (V. 13–14.)

Az érkezés napján megjelent kommentárok a lengyel–magyar eddigi hagyományos barátságának számos elemét tartalmazták, elég világosan hangsúlyozták pártjaink és országaink fejlődésének hasonlóságait az utóbbi időszakban (a hibák elleni harc), pozitívan értékelték a LEMP KB VIII. plenumát, ami a XX. kong-

resszusa szellemével összhangban van. A különbségekről nem szóltak, rámutatva ugyanakkor (csak némelyik) az imperialista erők próbálkozásaira 1956-ban, hogy Lengyelországot és Magyarországot a szocializmus országainak táborából kiszakítsák.

A látogatás utáni kommentárok, mint fő elem, az ideológiai egységet és pártjaink közös útját hangsúlyozták, illetve a külpolitikánk (Rapacki-terv)⁴⁹ támogatását, viszonylag sok helyet szentelve bizonyos különbségek ügyének. Így pl. Pestmegyei Pártbizottság orgánuma, a *Pest Megyei Hírlap* hangsúlyozta, hogy: „csalódtak azok, akik arra spekuláltak, hogy a magyarok és a lengyelek között viszály idézhetnek elő, s hogy e két népet szembeállíthatják egymással és bármelyiket letéríthetik a szocialista útról”.⁵⁰

Hasonlóan ír a vidéknek szóló hetilap, a *Szabad Föld*: „ellenségeink az ellenforradalom utáni véleménykülönbségeinket akarták felfújni. [...] Mert, nem titok, hogy ilyen nézeteltéréseink akkoriban akadtak közöttünk. Például eltérően értékeltük a magyarországi ellenforradalmi eseményeket és a kibontakozáshoz vezető utat. Mi is másképpen ítéltük meg a lengyel belső fejlődés néhány mozzanatát, mint lengyel elvtársaink. De mindez főleg a hiányos tájékozódásból fakadt”.⁵¹

Azért idéztük bővebben a fenti kommentárokat, mivel ezek nem elszigetelt jelenségek sem a sajtóban, sem a pártaktívák meghatározott köreinek véleményében a különböző szinteken. Megtalálható ez egyébként részben a kormányiszóvivő, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala elnökének, Gyáros elvtárs nyilatkozatában, aki május 16-án az első feltett kérdésre válaszolt:

Kérdés: Hogyan értékeli a lengyel küldöttség magyarországi útját?

Válasz: „Ismert, hogy a lengyel párt- és kormányküldöttséggel folytatott tárgyalások során minden lényeges kérdésben megállapodtunk. Megegyezésre jutottunk számos olyan kérdésben is, amelyekben voltak köztünk korábban bizonyos különbségek a megközelítésükben. Ily módon a lengyel párt- és kormányküldöttség látogatása tovább erősítette a lengyel és a magyar nép tradicionális barátságát.

*A szocialista tábor elleni imperialista felforgató tevékenység és a revizionizmus fő gócpontjai nemrég éppen Lengyelországban és Magyarországon voltak. És még ma is vannak emberek, akik arról álmodnak, hogy ezt a két nép megfelelő terep lesz a játszmáiknak. A tárgyalásaink és egyetértésünk kijózanítóan hatottak ezekre az esztelen álmokat kergető elemekre, mivel megmutatták, hogy a szocialista tábor ma még egységesebb és zártabb, mint bármikor és hogy sem az imperialista beavatkozás próbája, sem a revizionisták erőfeszítései nem találnak ma gyenge pontokat.*⁵²

⁴⁹ 1957. október 2-án Adam Rapacki az ENSZ közgyűlésén előterjesztette elképzeléseit egy közép-európai atomfegyvermentes övezet létrehozásáról.

⁵⁰ Örökre együtt. *Pest Megyei Hírlap*, 1958. május 13.

⁵¹ Közös úton. *Szabad Föld*, 1958. május 18.

⁵² Kiemelés az eredetiben.

Jellemző, hogy az ún. *különbségek*⁵³ ügye a látogatások során kizárólag és egyoldalúan a magyar fél megszólalásaiban és kommentárjaiban jelent meg.

Elemézve ennek okait, csak a következő két motívumot lehet látni:

1. az óvatosságukat szerették volna igazolni ily módon a saját társadalmuk előtt, amivel eddig a mi vezetésünk politikai irányvonalához viszonyultak, ami egy sor gyakorlati konzekvenciában kifejeződött, ami gátolta a lengyel–magyar kapcsolatok fejlődését.⁵⁴

2. fel akarták mutatni, hogy nem csak Magyarország volt az elmúlt időszakban a béketábor gyenge láncszeme, és ezzel a magyar párt bizonyos rehabilitálását elérni a társadalom szemében.

Gomułka elvtárs Sportcsarnokbeli nagy jelentőségű fellépését, az aktívával való találkozáson, május 10-én elmondott beszédét a *Népszabadság* május 11-én publikálta. Ugyanebben a számban megjelent a *Pravda* május 9-i cikkének teljes szövege.⁵⁵

A látogatás ideje alatt, a látogatás lefolyásáról szóló a részletes információk megjelenése a vezető helyeken (rádió – nem ismerjük, televízió – nagyon gyenge) kívül, amelyeket a küldöttség kiszolgálására egy speciális újságíró csapat dolgozott ki, és természetesen a beszédek, tósztok stb. szövegeivel együtt a *sajtó egy kicsit több lengyel témájú anyagot tett közzé*.⁵⁶ Történt ez a központi sajtóban a Kropczyński miniszterhelyettes, Plaza a Külföldi Kulturális Együttműködési Hivatal igazgatóhelyettesének cikkei, Kulisiewicz cikke a művészetről,⁵⁷ cikkek a kulturális kapcsolatokról, a lengyel satíríróról, fotóriportok stb., de a vidéki sajtóban is több „lengyel krónika” volt. Ezek többségében a nagykövetség által adott, illetve annak értesítőjéből vett anyagok voltak.

c) A látogatás után

A *Népszabadság* bukaresti tudósítója egyetlen tudósítása után a küldöttség megérkezéséről a további információk a látogatás lefolyásáról mikroszkopikus formát öltöttek.⁵⁸

Ennek okát a romániai látogatás koncepciójában lévő alapvető különbségben kell látni, amely kifejezetten elüt az itteni látogatás szűk kereteiről.

⁵³ Kiemelés az eredetiben.

⁵⁴ Kiemelés az eredetiben.

⁵⁵ A marxista–leninista pártok egysége és összeforrottsága: a szocialista világrendszer további győzelmeinek záloga. *Népszabadság*, 1958. május 11.

⁵⁶ Kiemelés az eredetiben.

⁵⁷ Tadeusz Kropczyński: A lengyel–magyar gazdasági kapcsolatok. *Népszabadság*, 1958. május 9. 5.; Bogusław Plaza: A magyar kultúra Lengyelországban. *Népszava*, 1958. május 11. 4.; Tadeusz Kulisiewicz: Testvérnépek művészete. *Magyar Nemzet*, 1958. május 10. 7.

⁵⁸ A lengyel delegáció romániai útjáról rövid MTI-jelentések jelentek meg képek nélkül. *Népszabadság*, 1958. május 13. 3.; május 14. 7. május 15. 6.

Szintén viszonylag kevés helyet szentelt az itteni sajtó Wiesław elvtárs Bulgáriából, Magyarországról és Romániából történő hazatérése után a varsói rep-
térén elmondott beszédének.⁵⁹

2. Külföldi sajtóvisszhangok

A kirendeltségnek nincs lehetősége és nem tartja magát illetékesnek a külföldi, főképpen a nyugati sajtó visszhangja egészének a feldolgozására (ilyen feldolgozást adott a PAP Különleges Értesítője folyó év május 12-én és 13-án). Itt csak a legjellemzőbb mondatok és vélemények kiemelésére korlátozódunk, amelyek a PAP Különleges Értesítőjében megjelentek.

A látogatás első kommentárjait a *Reuters* adta Budapestről már május 9-én délután. A *Reuters* tudósítója leírta a repülőtéri köszöntést, rámutatva, hogy a vendéglátók semmilyen különös biztonsági intézkedést nem tettek. Figyelmet fordított arra, hogy Gomułka elvtárs a köszöntőbeszédében nem említette meg a Szovjetuniót.

A *Radio Paris* megállapította május 10-én, hogy a repülőtérén a köszöntés mérsékelt volt.

A *Radio London* arra fordított figyelmet, hogy Gomułka elvtárs megszólalásaiban nem használta az ellenforradalom kifejezést, és nem beszélt a Szovjetunió vezető szerepéről.

Az angol *Daily Telegraph* napilap úgy látja, hogy Gomułka elvtárs gondosan választja meg szavait, és bizonyítja, hogy még ma is fenn tartja magának a közvetítő szerepet Jugoszlávia és a többi szocialista ország között és a közös célhoz vezető saját úthoz való jogot.

A látogatás alatt a *nyugati hírügynökségek* felfigyeltek arra is, hogy a Bem-szobor megkoszorúzásánál csak Sík miniszter volt jelen, és hangsúlyozták, hogy az ünnepség lakosság teljes kizárásával zajlott le.

A *Reuters* a további tudósításaiban rámutatott a küldöttség korlátozott lehetőségeire, hogy a magyar társadalommal találkozzon és a nyugati diplomaták kivételesen nagy létszámú részvételére a parlamenti kormányfogadáson, illetve az LNK nagykövete által adott fogadás széles hatókörére és szívélyes légkörére.

A látogatás után (V. 15.) a *Reuters* arról adott Varsóból hírt, hogy a Jugoszláviáról szóló *Trybuna Ludu* cikket⁶⁰ átadták ellenőrzésre Gomułka elvtársnak budapesti tartózkodása alatt.

Hangsúlyozni kell, hogy a nagykövetség a látogatás alkalmából adott fogadására a nyugati sajtó minden Budapesten akkreditált képviselője meg lett hívva. A nyugati tudósítók részéről tapasztalható jelentős erőszakosság ellenére, küldöttségünk nem adott interjút.

⁵⁹ *Népszabadság*, 1958. május 16. 7.

⁶⁰ Vezércikk a JKSZ VII. kongresszusáról. *Trybuna Ludu*, 1958. május 14.

VI. A látogatás értékelése

a) Hivatalos körök

A magyar elvtársak a velünk folytatott beszélgetéseken hangsúlyozták, hogy mekkora a jelentősége küldöttségünk látogatásának a magyar konszolidáció számára. Az alapvető kérdésekben a nézetek és értékelések hasonlóságának, amely többek között Gomulka elvtárs beszédében is kifejeződött a nagygyűlésen és a nyilatkozatban, a magyar vezetés befolyási bázisának kiszélesítéséhez kell vezetnie azokban a körökben, amelyeknek még fenntartásai vannak vele szemben, és meg kell nehezítenie az ellenséges elemeknek a két ország fejlődési irányával kapcsolatos ellenállását.

Szilágyi elvtárs a velünk folytatott megbeszéléseken kijelentette, hogy a küldöttségünk látogatása után a központi aktíva számára adott következő havi tájékoztatáson, ellentétben a korábbival, egy kérdés sem volt lengyel ügyben. Ebből arra következtet, hogy jelenleg a pártaktívában, minden a LEMP politikai vonalát érintő kétség el lett oszlatva. Ő ebben azt látja, hogy a szektás elemeket megfosztották érveiktől.

Az értelmiségi körökben, amelyek óvatosságot tanúsítanak a jelenlegi vezetéssel szemben, küldöttségünk vonalvezetését megértéssel kezelik, és megállapítható, hogy bizonyos kölcsönös kompromisszumok ellenére (amelyek az események értékelését és a Szovjetunió vezető szerepét érintő formulában látható), küldöttségünk megőrizte saját irányvonalát. Ez megállapítható beszédeink és a deklaráció taktikus és mérsékelt hangneméről.

A pártértelmiség körében gyakran lehet találkozni azzal a véleménnyel, hogy ez a látogatás lezárja a konszolidációt a pártban.

b) Diplomácia

A baráti országok diplomáciai köreiből általában pozitívan értékelik a látogatást, hangsúlyozva egyidejűleg a vendéglátók által adott szerény, irodai kereteket, ellentétben bolgár és a román látogatással. Meglepő a szovjet nagykövetség képviselőinek bizonyos tartózkodása, akik inkább nem mondtak véleményt. A jugoszláv diplomaták a magyar–jugoszláv kapcsolatokra történő pozitív hatás nézőpontjából látják a látogatás jelentőségét.

Élénk érdeklődést mutattak a látogatás eredményei iránt a nyugati diplomaták is. Ez főleg a francia diplomatáknál tűnt ki. Ők a lengyel küldöttség magatartásának vonalát általában realistának és mérsékeltnek értékelik, de megpróbálták megkeresni a különbségeket a bolgár és a magyar nyilatkozatok között a Szovjetunió szerepét érintő megfogalmazásokban.

c) Általában véve, alá kell húzni, hogy a látogatás a magyar fél számára a hozzáfűzött reményeket beváltotta a belpolitikai ügyekben.

1. a magyar vezetés presztízsének növelése a társadalom előtt;
2. annak felmutatása a magyar társadalom előtt, hogy a lengyel vezetés, az alapvető ügyekben a magyar vezetéssel hasonló nézeteket kifejezve – beleértve

az 1956-os magyar események jellegének értékelését – elfogadja nemcsak az MSZMP-t, de tevékenységének a gyakorlatát is.

Ezen felül a látogatás méltán beváltotta a hozzáfűzött reményeket a szocialista tábor egységének megerősítésében és a békéért folytatott harcban.

A látogatás baráti légkört teremtett a Lengyelország és Magyarország közötti kapcsolatok további fejlődéséhez, különösen a nagyon őszinte és kimerítő tájékoztatás terén, amelyet a plenáris tanácskozások alatt Gomułka, Cyrankiewicz és Ochab elvtárs adott, amelyek kiegészítették a közvetlen, különösen Kádár elvtárrsal folytatott tárgyalásaikat. Nem áll rendelkezésre még minden elem annak értékelésére, hogy a gyakorlatban hogyan fog alakulni e kapcsolatok bővítése. Az első megfigyelésekből már le lehet vonni a következtetéseket, hogy sokkal könnyebb és realisabb lesz gazdasági téren a kapcsolatok bővítése, mint a kulturális területen.

Számos, még központi aktívának is érthetetlen és aggodalmat keltő lengyel ügyet a küldöttség megmagyarázott. Nehéz ugyanakkor már ma értékelni ezen magyarázatok az együttműködés gyakorlati folyamatára gyakorolt hatását.

Az élet egyes területein alkalmazott módszerek különbségei ellenére látszik, hogy a magyarok jelenlegi körülményeik között, nem távolodnak az egyes kemény, nálunk nem alkalmazott, sőt a tömegek számára érthetetlen módszerektől és eszközöktől, amelyek véleményünk szerint, messzemenően több kárt, mint hasznot hozhat.

A látogatás eredményeinek fényében hasznosnak tűnik az okok elemzése, amelyek oda vezettek, hogy a vendéglátók ilyen rideg és nagyon szerény külső kereteket adtak a látogatásnak. Úgy tűnik, hogy ez a következők miatt történt:

1. Az MSZMP a propagandájában és agitációjában, amely a szocialista országok közötti együttműködést és barátságot érinti, igyekszik, érthető okokból, mindig megőrizni az arányokat, amelyek a Szovjetunióhoz fűződő barátságot helyezi előtérbe. Figyelembe véve a magyar társadalom országunk és vezetőségünk iránti általános rokonszenvét, a vendéglátók valószínűleg azzal számoltak, hogy ha a tömeges demonstráció jellegét adják a látogatásnak, az komolyan megváltoztathatná ezeket az arányokat.
2. Egyfelől kifejezett óvatosság jellemzi a pártaktíva egy részét a mi pártunk október utáni vonalával kapcsolatban, ami főleg abból adódik, hogy nem értik azt, másfelől pedig a nem megalapozott remények, amelyeket ezzel a vonallal bizonyos ellenzéki elemek összekapcsoltak és a pártvezetéssel szembeállították, a látogatás szervezését éppen ilyen irányba befolyásolták.
3. Vezetőségünk moszkvai tárgyalásai (1957. november) és annak az itteni vezetés által pozitív értékelése ellenére léteztek bizonyos kételyek a tárgyalások lefolyását illetően.

Ha Magyarország belső helyzete szempontjából értékeljük látogatás jelentőségét, amiről már legutóbb írtunk, akkor el kell ismerni, hogy alapjában helyesek azok a hangok, amelyek aláhúzzák, hogy ez az itteni vezetés tekintélyének megerősítését jelenti a pártban és a társadalomban, érveket ad neki a szektás ele-

mekkel folytatott harcban, és gyengíti a bizonyos ellenzéki és ellenséges körök szembenállásának lehetőségeit Lengyelország és Magyarország fejlődési irányával kapcsolatban.

A látogatásnak komoly jelentősége van az MNK nemzetközi pozíciójának megerősítésében is.

Számítani kell arra, hogy ha nem következik be magyar részről valamilyen váratlan és nem kívánatos lépés, akkor a látogatás eredményeként a Nagykövetségünk tevékenységének lehetőségeinek ki kell bővülnie.

A vezetőségek közötti tárgyalások megvilágították pártunk vonalát és annak viszonyát Magyarországhoz. Biztosan megszűnik egy sor megalapozatlan vád, amelyeket közvetlenül vagy közvetve a múltban Lengyelországgal és nagykövetségével szemben felmerült. Ki kell alakítani a kölcsönös bizalom légkörét a helyi hatalmi szervekkel, de ezzel kapcsolatban jobban meg kell ismerni a vidéket és el kell oda is juttatni a Lengyelországról szóló információkat.

Számítani kell ugyanakkor arra, hogy az aktíva egy része formálisan akarja kezelni a látogatást, egyoldalúan le akarja értékelni annak eredményeit, de az irányunkban tanúsított magatartásban és kapcsolatban az eddigi vonalat akarja erősíteni. Ennek az első jelei már látszódtak a nagykövet és Sebes miniszterelnök-helyettes között a közös nyilatkozat határozatainak végrehajtásának ügyében folytatott tárgyaláson. Számítva az ilyen alternatívára, a nagykövetnek szembe kell szállnia az olyan tendenciákkal, amelyek csökkentik a látogatás jelentőségét.

VII. A határozatok megvalósítását érintő javaslatok

A nyilatkozatban rögzített konkrét határozatok megvalósítása különböző stádiumban van.

1. A gazdasági természetű határozatok

A kereskedelmi csere kibővítésének ügye 1958-ra kétoldalúan meg lett határozva az 1958. évre szóló kiegészítő szerződéssel.

A legközelebbi időben szükségessé válik a tárgyalások megkezdése az 1965-ig tartó időszakra vonatkozó kereskedelmi cseréről szóló keretszerződés megkötéséről.

Az év végig elő van irányozva az állandó gazdasági és tudományos-műszaki bizottság összehívása. (magyar részről Apró Antal miniszterelnök-helyettes van kinevezve elnöknek).⁶¹

⁶¹ 1958. október 23–25. között Apró Antal és Stefan Jędrzychowski tárgyalásokat folytatott Varsóban, és elhatározták a magyar–lengyel gazdasági együttműködési bizottság létrehozását, egyúttal megkötötték az erre vonatkozó megállapodást. A felek egyetértettek abban, hogy elsősorban a vas- és színesfémkohászat, valamint a gépipar területén kell az együttműködést elmélyíteni. Megállapították, hogy a bizottság fő célkitűzései közé tartozik „a két ország ipari termelésének egybehangolása”. *Népszabadság*, 1958. október 26.

2. Társadalombiztosítás és gondozás

Folyó év márciusában össze lett állítva két szerződéstervezet az itteni Munkaügyi Minisztériumban. E szerződések aláírása folyó év júliusára vannak előirányozva Varsóban.⁶²

3. Jogsegély és konzuli egyezmény

Helyesnek tűnik folyó év végéig megkötni a konzuli egyezményt és a jogsegélyről szóló egyezményt. Sugalmazzuk a saját tervezeteinket mindkét egyezményben, ami a mi tervezeteink alapján történő tárgyalások lefolytatására ad lehetőséget.⁶³

AMSZ, Dep. I. Z. 7. W. 61. T. 516. 22–37. – *lengyel nyelvű gépelt fogalmazvány* (ford.: Mitrovits Miklós).

A beszámolót az LNK budapesti Nagykövetsége a 1958. június 20-án kelt 243/W/25. számú levelét kiegészítve 1958. július 3-án négy példányban megküldte Varsóba a Külügyminisztérium, a LEMP KB Külügyi Bizottsága (Czesak) és a DPI elnöke (Poleszczuk), illetve a levéltár számára. Egy példány marad a nagykövetségen. A beszámolót a budapesti nagykövetség első titkára, Ignacy Krzemień készítette.

⁶² 1959. május 20-án, Varsóban aláírták a szociálpolitika terén történő együttműködésről szóló lengyel–magyar egyezményt. Kihirdetésére 1959. november 17-én került sor. L. 1959. évi 38. tvr.

⁶³ 1959. május 20-án, Varsóban írták alá a lengyel–magyar konzuli egyezményt. Kihirdetésére 1959. december 6-án került sor. L. 1959. évi 40. tvr.

19.

JELENTÉS KATONA JÁNOS ÉS JERZY MORAWSKI MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Varsó, 1958. június 25.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Látogatás a KB titkáranál

Mint már más úton jelentettem, folyó hó 24-én látogatást tettem Morawskinál, a LEMP KB titkáranál.

Bevezetőül megjegyeztem, hogy már visszaérkezésem után szándékomban volt meglátogatni. De ezt megelőzően egy nagyobb körutazáson voltam Lengyelország északi vajdaságaiban, ahol örömmel láttam ezen területek gazdasági felvirágzását, a lerombolt városok újjáépítését – amit látható meglelégedéssel nyugtázott. A fenti visszaszerzett területek¹ gazdasági életének fellendítésénél – mondotta – a nemzeti tanácsok hatáskörének növelése játszott közre, továbbá az, hogy kb. egy év óta a kormány nagy figyelmet fordít a szóban lévő országrészek sürgős fejlesztésére. Ez évben először sikerült teljes mértékben felszámolni a korábban kihasználatlanul heverő ugarokat – amit viszont az új agrárpolitikájuk kedvező kihatásaként értékelnek. Az előzetes becslések alapján az idén nagyon jó termés kilátások mutatkoznak.

Majd ezt követően a lengyel párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatására tereltem a beszélgetést, rámutatva, hogy azt nálunk milyen nagy meglelégedéssel fogadták. Válaszul, hangsúlyozta, hogy delegációjuk bulgáriai, magyarországi és romániai látogatását igen hasznosnak tartják, Gomułka elvtárs beszámolójában a magyarországi látogatásról is szívélyes szavakkal emlékezett meg és kedvezően értékelte a népgazdaságunk gyors fejlődését. (Morawski elvtárs a küldöttségük látogatásáról szólva igyekezett egyidejűleg mindhárom országról megemlékezni, láthatóan egyiket sem akarta kiemelni.)

A látogatás eredményeivel kapcsolatosan részemről még foglalkoztam a közös nyilatkozatban lefektetett további együttműködés perspektíváival, mely újabb lehetőségekkel egészíti ki a 10 éves barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási egyezményünket. Egyben itt érzékeltettem, hogy a 10 éves évforduló megünneplésében bizonyos tartózkodás volt észrevehető. Követségünk fogadásán számos személy nem jelent meg, továbbá a sajtó sem foglalkozott jelentőségének megfelelően az évfordulóval. Kiemeltem, hogy a táviratváltás szövegét a *Trybuna Ludu* nem közölte. Erre Morawski elvtárs minden kertilés nélkül azt válaszolta,

¹ Az említett területek 1772–1945 között Poroszország, illetve Németország részei voltak Kelet-Poroszország néven, a II. világháború lezárásával kerültek Lengyelországhoz.

hogy igen ennek Nagy Imre kivégzése az oka.² Miután a hír szerencsétlenül éppen a 10 éves évfordulókort látott napvilágot. Hogy lengyel részről ilyen reakció lesz, azzal számolni kellett a magyar vezetőknek – mondotta. Majd teljes őszinteséggel kezdte fejtegetni pártjuk álláspontját a Nagy Imre és társai ügyében hozott ítéletre vonatkozóan. A kivégzés híre – szögezte le – szinte villámcsapásként érintette mind a pártot, mind a lengyel társadalmat, és rendkívül kedvezőtlenül hatott számukra. Figyelembe véve a lengyel belpolitikai helyzetet, az ügy komoly nehézségeket fog nekik okozni. Pártjuk vezetősége – folytatta – korábban már nem egy esetben kifejtette véleményét a Nagy Imre-kérdésben, és a kivégzéssel most sem érthet egyet, de különösen nem ért egyet azzal a módszerrel, ahogy az történt. Véleményük szerint az ügyről előre kellett volna értesíteni a testvérpártokat. Sételmezte továbbá, hogy pl. a nemrég Magyarországon járt delegációjuk semmiféle tájékoztatást sem kapott az ügyről, pedig akkor már bizonyára folyt a per.³ Feltette a kérdést, vajon a magyar vezetés számolt-e a következményekkel? Nem tudják, hogy mit vettünk alapul az ítélet meghozatalánál? Kételyeik vannak az ítélet módszereinek helyességeire vonatkozóan, Persze – hangsúlyozta azonnal – mindez nem valamiféle beavatkozás akar lenni részükről a magyar belügyekbe, de szeretnének közelebből tájékozódni a fentiekről. Egyben igen érdeklődött, hogy a hivatalos kommunikáción túlmenően van-e bővebb anyagom az ügygel kapcsolatban. Kijelentettem, más anyagom nekem nincs mint a vádirat, amellyel Ők is rendelkeznek, és amely alapos és részletesen tárgyalja Nagyék szerepét. Leszögeztem, hogy amit mondok az az én saját véleményem, tehát ne vegye hivatalos állásfoglalásnak. Azt, hogy, Nagy Imréket most ítélték el és nem korábban, minden bizonnyal azért történt, mert a magyar bíróságnak idő kellett, hogy alaposan felülvizsgálja az árulók ellenforradalmi tevékenységeit, működésük minden részletét és hátterét. Hogy Nagy Imre áruló volt, ehhez nem fér kétség, hiszen pártjuk vezetősége is elismerte azt. Az árulók megérdemelték a szigorú büntetést. Nagy Imréék elítélése a Magyar Népköztársaság törvényei alapján történt, és ez megfelel a Magyar Népköztársaság és a magyar nép érdekeinek, és úgy gondolom, a szocialista tábor érdekeinek is. Nem engedhetjük meg, hogy egy esetleges nyílt tárgyalást felhasználjanak ellenünk irányuló óriási kampányra. Rávilágítottam, hogy a nyugati imperialisták természetesen mindent elkövetnek, hogy az ítéletet felhasználják a libanoni, algíri, ciprusi akcióik elleni felháborodás elterelésére, valamint a Szovjetunió elleni támadásra. Igyekszenek

² 1958. június 15-én Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsa Nagy Imrét, Gimes Miklóst és Maléter Pált halálra, Donáth Ferencet 12 évi, Tildy Zoltánt 6 évi, Kopácsi Sándort életfogytiglani, János Ferencet 8 évi, Vásárhelyi Miklóst pedig 5 évi börtönre ítélte.

³ A pert 1958. február 5-én nyitották meg, majd másnap (valójában az MSZMP PB) pótnyomozást rendeltek el és elhalasztották. Az MSZMP PB 1958. május 27-én döntött a folytatásról, és gyorsan lefolytatták a pótnyomozást is. A tárgyalást június 9-én nyitották meg újra. Rainer M. János: *Nagy Imre 1953–1958. Politikai életrajz II.* Budapest, 1956-os Intézet, 1999, 411–437. A Kádár–Gomułka tárgyalásokról készült jegyzőkönyvek szerint valóban nem került szóba Nagy Imre pere. Ennek ellenére Lengyelországban és Nyugaton is elterjedt az a vélemény, hogy Kádár Budapesten megígérte Gomułkának, hogy nem hoznak majd halálos ítéleteket.

úgy beállítani, hogy nem az ő imperialista politikájuk, hanem az ítélet nyomán romlott a nemzetközi helyzet.

Másrészt utaltam arra, hogy a magyarországi ellenforradalom gyökeres felszámolása bizonyára a lengyel pártnak is nagy segítségül szolgált, hiszen az ellenség láthatta, ha nyílt harcot kezd, akkor vereség vár rá, továbbá Nagy Imre elítélése szintén segítséget jelenthet, mert jövőben az ellenség, még inkább meg fogja gondolni azt, hogy kezet emeljen-e a népi hatalomra. Én pontosan nem ismerem – mondtam – a többi testvérpártok álláspontját az ítélettel kapcsolatosan, azonban a baráti országok sajtóvisszhangjából csak helyeslésekre lehet következtetnünk. S talán Lengyelországban sem olyan nehéz a helyzet – próbáltam érzékeltetni –, hiszen ezideig követségünk mindössze 5 levélbeni és egy teleföntiltakozást kapott. Az tény – mondtotta Morawski elvtárs válaszképpen –, hogy a magyar ellenforradalom leverése alapján véve segített pártjuknak, egyidejűleg azonban elég negatív befolyásolta a lengyel társadalom széles rétegeinek konszolidálódását, úgyszintén Nagy Imre és társainak kivégzése bizonyára majd hasznos lehet számukra, de jelen pillanatban ismét erősen felrázta a már lecsillapodott kedélyeket, és ez megnehezíti a lengyel párt munkáját.⁴ Sőt szerintük Nagy Imre és társainak kivégzése nem használ a béke és a nemzetközi munkásmozgalom ügyének, mivel gyengíti az elért pozíciókat. Majd kiegészítésül hozzátette, hogy miután pártjukat az ügy felkészületlenül érte, ezért csak úgy tudják kezelni, mint magyar belügyet. Éppen ebből a megfontolásból nem fűztek eddig semmiféle hivatalos kommentárt a sajtóban megjelentetett hírhez. Felhívtam figyelmét, hogy a nyugati imperialista hatalmak igen figyelik egyes kommunista pártok állásfoglalásait, köztük a Lengyel Egyesült Munkáspártét is. Morawski kijelentette, hogy pártjuk nem fog semmi olyat tenni, amelyet a nyugati imperialista hatalmak kihasználhatnának. A magyar párt minden bizonnyal a pernél a magyar helyzetet vette figyelembe, ők kénytelenek a lengyel aktuális helyzetnek megfelelően cselekedni.

Befejezésül mindketten megegyeztünk, hogy bár az ítéletnél nem lényegbeli, hanem módszerbeli véleményeltérés van, ez természetesen semmi kihatással nincs a két ország közötti kapcsolatok fejlődésére, amely különösen erőteljesen fejlődni fog a moszkvai gazdasági tárgyalások és a KGST jobb működése nyomán.

*

Már [Pjotr Andrejevics] Abraszimov szovjet nagykövettel folytatott beszélgetés után arra a következtetésre jutottam, hogy a lengyel párt egyelőre tartózkodni fog a véleménynyilvánítástól belpolitikai nehézségekre hivatkozva. Természetesen ezzel az álláspontjukkal ebben az esetben megint egyedül maradnak a szocialista táboron belül. Mindez fakad abból a hibából, hogy a magyar ellenforradalom kérdésében nem folytattak rendszeres felvilágosító munkát. Ennek folytán az ítélet

⁴ Nagy Imre kivégzése valójában komoly politikai problémákat okozott a lengyel pártban. L. Szokolay Katalin: „Nálunk reggel óta gyászos síri hangulat uralkodik”. *Egyenlítő*, (2008) 10. sz. 7–10., Tischler János: „Politikai hiba volt az ítélet”. Hangulatjelentések Lengyelországból a Nagy Imre-perről és az 1958. júniusi kiívégzésekről. In: *Évkönyv*, II. Budapest, 1956-os Intézet, 1993, 143–161.

szélesebb körben váltott ki itt bizonyos érzéseket. Hozzá kell azonban tenni, hogy a párton belül igen jelentős tömegek helyeslik az ítéletet. Úgy látszik, azzal próbálnak kibújni határozottabb állásfoglalás alól, hogy az magyar belügy.

Azt hiszem az csak használna, ha pártunk részéről levélben világosítanánk fel őket a per politikai körülményeiről.

Egyébként véleményem szerint Morawski aggályai a lengyel nehézségekről a per kapcsán erősen eltúlzottak.⁵

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 6. doboz, 29. tétel, 004533. 1–4. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány Katona János s. k. aláírásával.

⁵ A Nagy Imre és társai kivégzése utáni lengyelországi visszhangról szóló dokumentumokat l. *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai...* i. m. 1996, 226–244.

20.

JELENTÉS A MAGYAR–LENGYEL BARÁTSÁGI ÉS KÖLCSONÖS SEGÍTSÉGNYÚJTÁSI SZERZŐDÉS 10 ÉVES ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL TARTOTT FOGADÁSRÓL

Varsó, 1958. július 8.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Magyar–Lengyel Barátsági és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés¹
10 éves évfordulója.

A fenti számú rendeletre hivatkozva a 10. évforduló lengyelországi megünnepléséről összefoglalóan jelentjük: A 10. évforduló széleskörű megünneplésére a nagykövetség időben felkészült. A nagykövetségen rendezendő sajtókonferencián és fogadáson kívül, a Nemzeti Egységfront Országos Bizottságán keresztül előkészítettük az ún. testvérvárosokban megrendezendő ünnepségek megrendezését, valamint az Intézeten keresztül bekapcsolódtunk a Lengyel–Szovjet Társaság által ez alka-lomból és több helyen rendezendő magyar rendezvények előkészítésébe. (Az Intézet helyiségében ez alkalommal az ott szereplő Ferunion-kiállítás² miatt rendezvényt nem terveztük be.)

A jól induló és a jelentős eredményeket ígérő rendezvényeket a Nagy Imre-ügy erősen megzavarta. A 16-i sajtókonferencia még látható érdeklődés és jó hangulat mellett zajlott le, és ennek eredményeként a 17-i reggeli lapok viszonylag bőségesen foglalkoztak is a két ország közti együttműködés témájával. A 17-i délutáni lapok hozták le először – ugyan eldugott helyen és igen röviden – a Nagy Imre bűnperről szóló közleményt. Ez a hír aznap még csak igen kis körben terjedhetett el, mivel a lengyelek által ugyanaznap este rendezett ünnepségen a Kultúrpalota koncertterme zsúfolásig megtelt. Itt még csak a jelenlévő külügyi funkcionáriusoknál volt megfigyelhető a Nagy Imre-ügy okozta idegesség. Ez a rendezvény egyébként – tekintettel a művészi műsor igen magas színvonalára – sikerültnek volt mondható.

Katona elvtárs rádióban és televízióban elmondott beszédei is lényegében fennakadás nélkül zajlottak le. A rádióbeszédben a lengyelek lényegtelen változtatást kértek, amelybe Katona elvtárs beleegyezett, míg a televíziós beszédnél a politikai

¹ A Magyar Köztársaság és a Lengyel Köztársaság között 1948. június 18-án aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződésről van szó.

² A Magyar Köztársaság kormánya 1948. augusztus 26-án határozott a Magyar Műszaki Külkereskedelmi nemzeti vállalat Ferunion cég létrehozásáról. A kiállítás a cég elmúlt 10 évét mutatta be.

részt le kívánták csökkenteni. Katona elvtárs csak a nem kimondott politikai jellegű szöveg rövidítésébe egyezett bele – amit végül is a lengyelek elfogadtak.³

A Nagy Imre-ügy okozta zavar különösen a 18-i fogadásunkon volt észrevehető. A meghívott miniszter és állami funkcionárius is távolmaradt a fogadástól. A megjelent lengyel vezetők igen kényelmetlen helyzetét mutatta az a huzavona, amely lengyel részről az elmondandó pohárköszöntő körül zajlott le, amikor is Jędrychowski, Z[enon] Nowak⁴ és Naszkowski mintegy egy óra hosszat vitatkoztak azon, hogy ki mondja a pohárköszöntőt. A döntés végül is Nowakra esett – aki mint ismeretes immár másodízben került velünk kapcsolatba és saját szempontjából kényelmetlen helyzetbe, hisz 1957. április 4-én is ő mondott pohárköszöntőt –, és aki látható erőlködéssel és igen idegesen keresgélte a megfelelő formulákat.

A lengyel hivatalos körök pillanatnyi viszonya a Nagy Imre-ügyhöz ugyancsak kifejezésre jutott a 18-i, tehát az évforduló napja sajtóviszhangjából. A *Trybuna Ludu*nak ez alkalomból már régebben előkészített szerkesztőségi cikkét visszavonták, és írtak helyette egy rövid, semmitmondó, általános kis cikket, az üdvözlő táviratokat nem közölték le, és a fogadásról megjelent hivatalos kommuniké is a szokottnál rövidebb és barátságtalanabb fogalmazású volt.

Vidéki rendezvényeink sikerére a Nagy Imre-ügy kisebb befolyással volt. Egyedül katowicei rendezvényünket mondták le meglehetősen átlátszó kifogással. A lublini rendezvény – ha a nyári uborkaszezon miatt kisebb érdeklődés mellett is, de a város vezető személyiségei részvételével sikerrel lezajlott. Łódźban mindössze annyi változás volt, hogy a vezetőség az ünnepi estét zártabb és politikailag megbízhatóbb közönség részvételével rendezte meg, ugyanakkor viszont nem félt a nagykövetség képviselőit üzemlátogatásra vonni – ahol megjegyzendő, hogy az üzem kapuját magyar és lengyel zászlókkal díszítették fel és a látogatás után igen jó hangulatú kis fogadást is adtak –, valamint a város vezetői részt vettek úgy a rendezvényen, mint az utána rendezett vacsorán.

Mindent összevetve, a Nagy Imre-ügy okozta átmeneti nehézségek mellett nagykövetségünk és az Intézet az összes akkori lehetőséget maximálisan kiaknázták, ezzel maga részéről bizonyos mértékben csökkentette is a körülöttünk átmenetileg kialakult feszültséget – tehát nagykövetségnek a 10. évforduló alkalmából kifejtett politikai munkája az adott helyzetet tekintve pozitíven értékelhető.

(Baló Péter)
ideiglenes ügyvivő

³ Jellemző, hogy Adam Rapacki külügyminiszter a poznańi vajdasági pártbizottság ülésén kijelentette, hogy bár a kivégzések Magyarország belügyét jelentik, de ha a pártvezetés tudta volna, hogy ez így fog történni, akkor nem látogattak volna el Magyarországra, és ezt nemcsak ő gondolja így a PB tagjai közül. (AAN, KC PZPR 1354, 237/VIII-273. 1954–1958)

⁴ Zenon Nowak (1905–1980) lengyel politikus. 1951–1965, illetve 1968-ban miniszterelnök-helyettes. 1956-ban a sztálimistákhoz tartozott.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 4. doboz, 26. tétel, 003862/1. 1–2. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány Baló Péter sajátkezű aláírásával – Készült 3 példányban: 2 példány a külügyminisztérium számára, 1 példány maradt a varsói magyar nagykövetségen.

A magyar Külügyminisztérium 1958. június 4-én nyújtott be az MSZMP Titkársága elé egy előterjesztést a magyar–lengyel barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés aláírása 10. évfordulójának megünneplésére. Az előterjesztés szerint június 16-án a varsói Magyar Nagykövetségnek sajtókonferenciát kell tartani, június 18-án este pedig egy fogadást kell rendeznie, amelyre meg kell hívni a lengyel tudományos, kulturális és gazdasági élet azon szereplőit, akiknek az elmúlt évek során szoros kapcsolata volt Magyarországgal.

21.

ADAM WILLMAN BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET JELENTÉSE A KÁDÁR JÁNOSSAL, BISZKU BÉLÁVAL, KISS KÁROLLYAL ÉS ACZÉL GYÖRGGYEL FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1958. július 24.

Titkos

A budapesti Lengyel Nagykövetség által az Állami Ünnep alkalmából szervezett fogadáson hosszabb beszélgetést folytattam Kádár és Münnich elvtársakkal, Biszku PB-tag és belügyminiszter, Kiss Károly PB-tag, valamint Aczél PB-tag és kulturális miniszterhelyettes időleges részvétele mellett.

Kádár elvtárs többek között tájékoztatott, hogy reméli, találkozni fog *Gomułka elvtárral a Szovjetunióban*¹ a szabadsága ideje alatt, amelyet ott fog tölteni folyó év augusztusában. Kádár elvtárs információja szerint Hruscsov elvtárs vadászatot kíván szervezni mindkét meghívott vendég részvételével.

Kádár elvtárs számos ügyet akar majd megvitatni Gomułka elvtárral.

Kérdésemre, hogy párt- és kormányküldöttségünk legutóbbi magyarországi látogatása után vannak még olyan kérdések, amelyek tisztázásra várnának, Kádár elvtárs igenlően válaszolt, arra hivatkozva, hogy a magyar belső ügyekben még mindig kérdések ezrei léteznek, amelyek napi tisztázást és vitát követelnek az MSZMP-n belül.

Azután Kádár elvtárs, kiemelve Gomułka elvtársnak a gdański hajómunkások előtt elmondott beszéde² nemzetközi jelentőségét, kifejezte véleményét, hogy ennek a beszédnek nagyon nagy jelentősége volt a némely nyugati körökben még mindig létező, azzal kapcsolatos remények végleges eltemetésében, hogy Lengyelország eltérő álláspontot képvisel többek között olyan kérdéskörökben, mint például a jugoszláv kérdés.

Kiköveteltettem, hogy éppen ez utóbbi lehet az egyik fő témája szovjetunióbeli megbeszéléseknek, ugyanis a Kádár elvtárral folytatott beszélgetésem további részében szintén ez dominált.

Számunkra a kiindulási pont a Nagy Imre-ügy volt.

Kádár elvtárs szerint Nagy Imre nem a reakciós erők szorításában tevékenykedett, hanem következetesen megvalósította a jugoszlávok által saját VII.

¹ Lásd 23. sz. dokumentum.

² 1958. június 28-án tíznapos hallgatás után Gomułka a gdański hajógyárban tartott beszédében elfogadta a hivatalos magyar álláspontot a Nagy Imre-perrel kapcsolatban lásd: *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai*, i. m. 219–220.

kongresszusukon elfogadott politikai program fő téziseivel egybeeső, illetve ehhez közelálló saját politikai programját.

Ezt a programot – Kádár elvtárs szerint – Nagy Imre hosszabb idő óta a jugoszlávokkal egyetértésben és az ő segítségükkel valósította meg.

Kádár elvtárs és más magyar vezetők nem ismerték Nagy Imre eme programját, és ezért engedtek az általános nyomásnak, hogy 1956 októberében őt bízzák meg az állami ügyek vezetésével. Nagy Imre igazi céljait akkor kezdték felismerni, amikor ő megtagadta saját, akkor elfoglalt álláspontját, amikor 1956. október 23-ról 24-re virradó éjszaka elhatározták, katonai segítséget kérnek a szovjet vezetéstől. Kádár elvtárs mondandójának ezt a részét főként annak megmagyarázására fordította, hogyan változott meg álláspontja az események elején, amelyeknek kezdetekor magukat az eseményeket az elkövetett hibák kijavítását szolgáló nemzeti mozgalomként értékelte, azután pedig ezeket ellenforradalomként ítélte meg.

Itt a fő motívum ez volt: később felismerte Nagy Imre és csoportja tudatos tevékenységét, amellyel Magyarországot el akarta szakítani a szocialista tábortól és végeredményben az országot a kapitalizmus kezére akarta adni.

A nyomozás és a Nagy Imre-per során fény derült Nagy számos kapcsolatára a jugoszlávokkal, valamint nyilvánvalóvá vált a jugoszlávoknak az események idején és azok előkészítésében játszott szerepe. Kádár elvtárs ezen kívül elmondta, hogy a legutóbbi, Jugoszláviának folyó hó 21-én kézbesített magyar jegyzék – amely válasz volt a folyó év júniusi jugoszláv jegyzékre –, csak apró részét tartalmazza azoknak az anyagoknak, amelyek bizonyítják a jugoszlávok részvételét az események Nagy Imre és csoportja által történt előkészítésében 1955-től, az események folyamán, és az események fegyveres felszámolása utáni időszakban is, a sztrájkok és a nyugtalanság időszakában, egészen 1957 tavaszáig.

Kádár elvtárs tájékoztatott, hogy Nagy Imre és a hozzá közelebb állók leplezésében nagyon komoly mértékben segített a jelenleg Romániában tartózkodó egykori lengyelországi magyar nagykövet, Szántó, aki már a budapesti Jugoszláv Nagykövetségen közös tartózkodásuk alatt véglegesen szakított Nagy Imrével, s akit az új párt (az MSZMP) titkárának javasoltak, és így kapcsolódott be kezdetben Nagy Imre oldalán aktívan az eseményekbe.

Kádár elvtárs a következőkben megmagyarázta a Nagy Imre-per megrendezésének szükségességét. Ez a magyarázat főként azon alapult, hogy – Kádár elvtárs véleménye szerint – a pártaktíva és a magyar munkások többsége követelte a Nagy Imre-ügy végig vitelét, vagyis a per lefolytatását és a büntetés kiszabását. A magyarázat során felmerült az a momentum is, hogy nem Nagy Imre oportunizmusa, nem az ő revizionista nézetei, hanem a magyarországi szocializmus építésének érdekeivel szemben ellenséges politikai koncepciója és hazaárulása, az ellenforradalom oldalára való átállása és annak támogatása kellett, hogy elvezessen a perhez és a büntetés kiszabásához Nagy Imrével szemben.

A beszélgetés e részének egésze kifejezetten azt a célt szolgálta, hogy megvilágítsák a magyar álláspontot a magyar–jugoszláv viszonyról az 1956 őszi események tükrében, Nagy Imre-per, valamint hogy megmagyarázzák magának a pernek a szükségességét.

A beszélgetés során, a Kádár elvtárs részéről megnyilvánult nagy szívélyesség ellenére, nem láttam lehetőséget olyan téma érintésére, mint a Fock elvtársról, az MSZMP KB PB tagjától kapott, a perre vonatkozó információk 1958 márciusának vége felé, akkor, amikor az első tárgyalás – amint ez a jugoszlávokhoz intézett (nekik július 21-én átnyújtott) magyar jegyzékből³ kiderült 1958 februárjában lezajlott.

A beszélgetés második részében Kádár elvtárs áttért közös emlékeinkre az események időszakából, pozitívan értékelte (Biszk elvtárs részvétele mellett) Nagykövetségünk álláspontját az események időszakában és az események után, a beszélgetés vége felé pedig megkérdezte a csak részben jelenlévő Aczél elvtársat, hogy „teljes békét kötött-e már a Nagykövetséggel”, amire ő azt felelte, hogy már régóta a legnagyobb harmóniában és barátságban működik együtt a Nagykövetséggel, amit én, Kádár elvtárs kérdésére válaszul, megerősítettem.

Ugy tűnik, hogy a beszélgetés Gomulka elvtársnak a gdański hajómunkások előtt elmondott beszédének következményeképpen folyt a fenti légkörben. A beszélgetés a magyarázat, az igazolás és a tisztázás számos elemét tartalmazta.

Adam Willman
Lengyelország nagykövete

AMSZ, D. I. Z. 7. W. 62. T. 527. 38–40. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat Adam Willman s. k. aláírásával* (ford.: Tischler János) – A jelentést Maria Wierna részére 1958. július 24-én megküldte Adam Willman. Készült 3 példányban. Megkapta még Józef Czesak.

Kádár János az MSZMP KB 1958. július 25-i ülésén a következőképpen számolt be a Willmannal folytatott megbeszélésről: „Tegnapelőtt Willmannal egy-két szót váltottam, általában velük most normális a viszonyunk. Mondom neki, hogy egy-két pártban ez [a Nagy Imre-per – *A szerk.*] egy kis nehézséget okozott, erre azt mondta, hogy bizony nálunk is. Persze azt nem mondta, hogy nála és a családjánál, vagy a lengyel pártnál, vagy hol? Tovább nem részletezte. De én elhiszem, hogy a lengyel pártban is. Bizony a mi pártunkban is van legalább 2 ezer olyan tag, aki nem helyesli ezt az ítéletet. Így vannak a lengyel pártban is vagy kétezren. Viszont a lengyel párt állásfoglalása, Gomulka elvtárs hajógyári beszéde és Cyrankewicz beszéde hatalmas csapás volt a reakció reménységeire, és világos, határozott állásfoglalás volt, különösen, mert össze volt kötve a jugoszláv kérdésben elfoglalt állásponttal.” (MNL OL M-KS, 288. f. 4/18. ó. e. 19.)

Közli még: Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai, i. m. 222–225.

³ A jegyzéket közli: TOP SECRET. *Magyar–jugoszláv kapcsolatok 1956–1959. Dokumentumok.* Szerk.: Kiss József–Ripp Zoltán–Vida István. Budapest, MTA Jelenkor-kutató Bizottság, 1995, 395–400.

22.

ADAM WILLMAN BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET
LEVELE DR. PONGRÁCZ KÁLMÁNHOZ,
A BUDAPEST VÁROSI TANÁCS VB-ELNÖKÉHEZ
A LENGYEL OLVASÓTEREM ÜGYÉBEN

Budapest, 1958. augusztus 26.

Igen tisztelt Elnök Elvtárs!

Azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok Önhöz, hogy a nyolc év óta Budapest, V. Váci utca 24. sz. alatt működő Lengyel Olvasóteremnek segítséget nyújtani szíveskedjék.

Ezen a Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság között kötött Kulturális Egyezmény keretében életre hívott intézet – melynek tízedik évfordulóját folyó évi január havában ünnepeltük – fő feladata a szocializmust építő testvéri népeink közötti barátság elmélyítése nemes ügyének szolgálata.

Ezen ügynek a Lengyel Olvasóterem, véleményünk szerint, jól szolgál, sajnos azonban nincs módjában eleget tenni azoknak a feladatoknak, melyek a minden téren állandóan fejlődő magyar–lengyel együttműködés következtében előállnak tekintettel a helységek szűk voltára és mindennek előtt megfelelő mellékhelységi háttér hiányára.

Az Olvasóterem helyisége a földszintet és az I. emelet egy részét foglalja magába. A régebben egészet képező I. emeleti helyiség többi része magániparos kezében van.

Tisztelettel kérném Önt, hogy az említett I. emeleti helyiség átadásával a Lengyel Olvasóterem helyiségének kibővítését lehetővé tenni szíveskedjék.

A Lengyel Olvasóterem kérdésének kedvező elintézéséért előre is köszönetemet fejezem ki és maradok

elvtársi üdvözléssel

Willman Adam
a Lengyel Népköztársaság
rendkívüli és meghatalmazott nagykövete

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 7. doboz, 40. tétel, 005045. – magyar nyelvű tisztázat, Adam Willman s. k. aláírásával és a lengyel nagykövetség körpecsétjével ellátva. – Másolatban megkapta Aczél György művelődésügyi miniszter első helyettes és Sebes István külügyminiszter-helyettes.

22a

SEBES ISTVÁN LEVELE DR. PONGRÁCZ KÁLMÁNNAK A LENGYEL OLVASÓTEREM ÜGYÉBEN

Budapest, 1958. augusztus 29.

Szigorúan titkos!

Kedves Pongrácz elvtárs!

Értesültem arról, hogy Adam Willman, a Lengyel Népköztársaság magyarországi nagykövete Önhöz fordul segítségért a Budapest V., Váci utca 24. sz. alatt működő Lengyel Olvasóterem ügyében. Egyetértek azzal, hogy az Olvasóterem azt a feladatot, mely reá hárul, t.i. a két nép közötti barátság elmélyítését, helyiségei szűk voltára való tekintettel nem tudja úgy ellátni, ahogy azt szeretné. Úgy érzem tehát, hogy Willman elvtárs kérése indokolt, ezért ezt a magam részéről melegen támogatom.

Ezt annál is inkább teszem, mivel a Varsói Városi Tanács nagykövetségünk kérésére, kb. másfél évvel ezelőtt egy szép, tágas épületet utalt ki varsói Magyar Kulturális Intézetünk részére. Már csak azért is helyesnek látnám, ha a budapesti nagykövetség kérése kezdvező elintézését nyerne.

Kérem tehát Pongrácz elvtársat, hogy a fenti szempontok figyelembevételével a kért helyiségeket az Olvasóterem számára kiutalni szíveskedjék.

Budapest, 1958. augusztus 29.

Sebes I[stván]
miniszterhelyettes

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 7. doboz, 40. tétel, 005045. – magyar nyelvű gépellátás, Sebes István s. k. szignójával.

22b

FELJEGYZÉS PAWEŁ TOMCZYKNAK, A BUDAPESTI LENGYEL OLVASÓTEREM IGAZGATÓJÁNAK A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUMBAN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1958. október 29.

Feljegyzés

Tárgy: Tomczyknak,¹ a budapesti Lengyel Olvasóterem új igazgatójának látogatása.

Folyó hó 28-án kérésére fogadtam Tomczykot, a budapesti Lengyel Olvasóterem új igazgatóját, aki Blocknak, az Olvasóterem régebbi dolgozójának kíséretében bemutatkozó látogatás céljából keresett fel.

A szokásos udvariassági érdeklődés után szóba került az Olvasóterem munkája. Tomczyk több ok miatt panaszkodott. Megemlítette, hogy nagyon kevesen vannak (összesen négy személy), kicsi a helyiségük, s gyenge az anyagellátásuk is. A helyiség bővítésével kapcsolatban elmondtam, mi már több lépést tettünk, hogy a kért helyiséget megkapják. Megígértem, hogy kérésüket a magunk részéről továbbra is támogatjuk. Vendégem ezt köszönettel fogadta. Egyetértett velem abban, hogy az ott székelő kisiparost nem könnyű más helyre költöztetni.

Tomczyk elmondotta, hogy a jövőben szeretnének szorosan együttműködni a Hazafias Népfronttal, a különböző magyar szakszervezetekkel és a Partizán Szövetséggel. Felhívtam figyelmét arra, hogy igyekezzenek jó kapcsolatot létrehozni a Kultúrkapcsolatok Intézetével is, azok is sokat segíthetnek neki munkájában. Vendégem ezzel egyetértett. Megemlítette, hogy erre törekedni fog.

Szólt arról is, hogy a rendezvények programja még nincs kidolgozva. Annyit azonban már most is megmondhat, hogy a közeljövőben igyekeznek néhány politikai jellegű rendezvényt szervezni, bekapcsolódva ezzel az MKP és az LKP megalakulásának, valamint a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttének 40. évfordulója alkalmából rendezendő ünnepségek sorába.

Végül kérte, hogy a Külügyminisztérium a múlthoz hasonlóan ezután is segítse munkájukat. Közöltem vele, hogy ezt készségesen meg tesszük.

A beszélgetés több mint egy óráig tartott, mindvégig nagyon barátságos légkörben.

Budapest, 1958. október 29.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 7. doboz, 40. tétel, 005045. – magyar nyelvű gépelt másolat, Varga Ferenc s. k. aláírásával – Kapta még a Külügyminisztérium protokollosztálya.

¹ Paweł Tomczyk (1934–1999) a lengyel külügyminisztérium munkatársa volt, majd a Lengyel Kultúra igazgatója Prágában, Budapesten és Bécsben.

23.

KÁDÁR JÁNOS SZÓBELI BESZÁMOLÓJA AZ MSZMP KB 1958. OKTÓBER 13-I ÜLÉSÉN A WŁADYSŁAW GOMUŁKÁVAL FOLYTATOTT KRÍMI MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1958. október 13.

Szigorúan bizalmas!

Kádár János elvtárs:

[...] ¹

A Lengyel Egyesült Munkáspárttal kapcsolatban. Először egy minket közvetlenül érintő dologról. Gomułka elvtárssal augusztusban találkoztam, és ott egészen röviden szóba került a Nagy Imre-ügy. Ismeretes az az állásfoglalás, amit a hajómunkásoknál kifejtett, mindenféle szállongó hírek voltak a 10 nappal korábbi lengyel állásfoglalásokról: elítélik ezt a Nagy-pert, meg mindenféle ilyen összevissza íródott. A beszélgetésben Gomułka elvtárs felvetette teljesen elvtársi, baráti módon és hangon azt a kérdést, hogy nem lehetett-e volna nyilvános tárgyalást csinálni, mert az jobb lett volna. Aztán, miután 10-15 percet beszélgettünk erről, és elmagyaráztam, hogy mi szólt az ellen, hogy ez nyilvános legyen. Gomułka elvtárs a fejére ütött és mondta, hogy tulajdonképpen most már erről hiába is beszélünk. Ezzel be volt fejezve a véleménycsere a Nagy-ügyről. Nálunk ez már nincs napirenden így, más vonatkozásban persze vannak mindenféle vélemények, amelyek nem nagyon helyeslik az eljárást a Nagy-ügyben. Van azonban itt egy komolyabb kérdés, amit a Központi Bizottság tagjainak tájékoztatására meg kell említeni. Tudomásunk van arról, hogy a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezetésében, a Központi Bizottságban és annak környezetében a belső ellentétek éleződtek az utóbbi hónapokban. Tulajdonképpen ez a döntő oka – más okok mellett – annak, hogy a kongresszust most már ismételten elhalasztották. Ezeknek a belső ellentéteknek a forrása és lényege az, hogy Gomułka elvtárs személyes tevékenységével nincsenek megelégedve bizonyos elvtársak, és nagyon erősen és határozottan támadják őt balról. Azok az elvtársak, általában régi kommunisták, olyan elvtársak, akiknél nem merül fel annak a feltételezése, hogy nem a párt féltése vezeti őket, egész életük tevékenysége ezt mutatja. Az a vélemény azonban egyes testvérpártoknál, akik ezt ismerik – a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága köreiben is –, hogy ezek az elvtársak túlhajtották a bírálataikat, mert néhány hónappal ezelőtt már azt vetették fel, hogy Gomułkát le kell váltani, mert sok megalkuvó dolgot csinált a revizionistákkal szemben, a klérussal szemben és

¹ Az MSZMP KB 1958. október 13-án megtartott KB-ülésén Kádár az 1. napirendi pontban tájékoztatást adott politikai kérdésekről. E felszólalásából itt csupán azt a részt közöljük, amely Lengyelországot érinti. Kádár és Gomułka 1958 augusztusában a Krímben töltötte „szabadságát”.

így tovább. Az a vélemény, hogy ez helytelen vonal, káros vonal, mert a kérdést így túlhajtani és ilyen abszurdumig vinni ártalmas feltételezésünk szerint a Lengyel Egyesült Munkáspártra is, és amennyiben van nemzetközi kihatása, a nemzetközi munkásmozgalomra is. Ez káros. Ezek az elvtársak nem helyesen ítélik meg Gomulka szerepét és helyzetét, és nem veszik kellően figyelembe azt a fejlődést, ami Gomulka elvtárs fellépéseiben azért végbemegy. Ebbe beavatkozni persze nem szabad és nem is helyes, de azt hiszem nekünk is helyes az a véleményünk, hogy Lengyel Egyesült Munkáspártban támogatni és erősíteni kell Gomulka pozícióját úgyis, hogy az maga erősödjék, de úgy is, hogy szükséges alkalommal, ahogy az szokás, amikor párton belül valamilyen kérdéseket megtárgyalnak, elvileg kritikusan kell állást foglalni és ösztökélni, de ne legyenek ott mondjuk olyan fellépések és állásfoglalások, melyek a jobboldalnak segítenek. Véleményem szerint ez a helyes, és amennyiben nekünk ezzel dolgunk akad vagy ehhez közünk van, mi ilyen értelemben szándékozunk fellépni, persze gondolva arra, hogy az ilyesmibe beleavatkozni nagyon kényes és rossz dolog. Maga Gomulka elvtárs elég nyugtalan az ilyen jelenségek miatt, mert azt mondja, hogy meg vannak ők áldva az olyan ellenségekkel, mint a katolikus egyház, amely agresszívan és pimaszul támad, s amellyel harcolniuk kell, aztán meg vannak áldva olyan szövetségesekkel, mint a parasztpárt, amellyel a jelen helyzetben ők megvannak, de az bizonyos szituációban és a szocializmus alapvető kérdéseiben még potenciális veszélyt is jelent, és ilyen körülmények között kell még nekik az ilyen baloldali túlzott elvtársakkal harcolniuk. Nem nagyon örvendetes, hogy ilyen van, de mi bízunk abban, hogy ez helyes útra fog terelődni. Ezek az elvtársak ha ilyen helytelen elképzelésben élnek, nemzetközi támogatást nem fognak kapni sehol a helytelen elképzeléseikhez. Nagyon kérem az elvtársakat, hogy mint a többi dolgot, ezt se vigyék tovább, mert nagyon árthatnánk az ügynek, ha mi ilyesmiről valamilyen körben elkezdenénk fecsegni.

MNL OL M–KS 288. f. 4/19. ő. e. 12–14. – *magyar nyelvű gépelt tisztázat* – Készült 3 példányban. A KB ülésen jelen voltak a Központi Bizottság tagjai, pótagjai, és osztályvezetői. Napirend szerint Kádár János politikai kérdésekről szóló tájékoztatójával kezdődött az ülés.

A KB-ülés teljes jegyzőkönyvét közli: A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei. Szerk.: Némethné Vágyi Karola–Soós László–T. Varga György–Ujváry Gábor. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1997, 533–663.

24.

A LENGYEL KÜLÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE A MAGYAR ÉS A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYDELEGÁCIÓK 1960. MÁRCIUS 17-I TÁRGYALÁSAIRÓL

Varsó, 1960. március 24.

Feljegyzés

a Minisztertanács épületében 1960. március 17-én, az MNK párt-
és kormányküldöttsége és az LNK vezetői közötti tárgyalásról.¹

Szigorúan titkos!

Cyrankiewicz és Kádár elvtársak javaslatára a következő napirendet fogadták el:

1. A kölcsönös kapcsolatok és a gazdasági együttműködés néhány aktuális problémáinak megvitatása.
2. Az MNK-ban a mezőgazdaság és a termelőszövetkezetek terén elért sikerekről – majd esetleg a lengyel mezőgazdaság helyzetéről szóló tájékoztatás.

Kádár elvtárs:

- a) Köszönetet mondott azért a segítségért, amit az MNK-nak nyújtottak a világban, különösen az ENSZ-ben,
- b) Utalva a lengyel párt- és kormányküldöttség 1958. májusi magyarországi látogatására, kijelentette, hogy annak nagy jelentősége volt a kölcsönös kapcsolatok fejlődésében.

Hasznosnak bizonyult az Állandó Gazdasági Együttműködés Bizottságának létrehozása, amely tevékenysége hozzájárult a kölcsönös áruforgalom 50%-os növekedéséhez.

Az ötéves terv (1961–1965) mindkét fél számára nagyon előnyös.² A jelenlegi találkozó kétségtelenül hozzá fog járulni az együttműködés további fejlődéséhez a tudomány és a technika területén.

- c) Kádár elvtárs a két ország megfelelő állami reszortjai között felmerülő három, a közeljövőben megoldásra váró kérdést vezetett elő:
  1. A jogszabályok egységesítése a kettős állampolgárság terén („ez néhány száz embert érint. Ugyanakkor ha száz családról is lenne szó, érdemes az ügyet szabályozni.”)
  2. A turistaforgalom bővítése, amelynek nagy a politikai jelentősége. A magyar fél a turistaforgalom növelését támogatja.

¹ A magyar küldöttség látogatása 1960. március 16–20. között zajlott.

² A találkozó alkalmával aláírták az 1961–1965. évekre szóló magyar–lengyel árucseré-forgalmi és fizetési megállapodást.

3. A magyar érdekek képviselője Kanadában. A magyar fél javasolja egy saját munkatárs alkalmazását fél évre a magyar érdekek feletti gondoskodás tökéletesítése érdekében (érv: a magyar ügyekkel foglalkozó lengyel munkatársak nem ismerik eléggé a magyar vagyoni és polgári törvénykezést).

Cyrankiewicz elvtárs: megerősítette, hogy a kölcsönös kapcsolatok fejlődésére vonatkozó értékelésekben teljes összhang van, hangsúlyozta, hogy:

1. a lengyel fél köteletségének tartja az MNK támogatását a világban,
2. az 1958-as nyilatkozatban megállapított feladatok sikeresen megvalósultak,
3. Kádár elvtárs javaslatát a kettős állampolgárság és a turizmus ügyében támogatjuk, és továbbítjuk azokat végrehajtásra.

A Kanadában lévő magyar érdekek gondozásával kapcsolatban javasolja, hogy az LNK és az MNK külügyminisztériumai találják meg ennek az ügynek a legjobb megoldását. Ugyanakkor nehéz jelenleg megállapítani, hogy Kanada beleegyezik-e, hogy a mi kirendeltségünkön magyar állampolgárt alkalmazzanak, mindazonáltal meg lehet találni az ügy elintézésének más kedvező módját. („Igyekszünk maximálisan a segítségükre lenni.”)

Kádár elvtárs úgy gondolja, hogy nemzetközi jogi szempontból valószínűleg nem lesznek nehézségek egy magyar munkatárs alkalmazásával, hasonló gyakorlatot folytat például az Egyesült Államok és Franciaország.

Ezt követően *Kádár elvtárs tájékoztatást adott Magyarország gazdasági helyzetéről:*

1. A barátok segítségének köszönhetően le tudták győzni a nehézségeket, amelyek 1956-ban az ellenforradalmi események következményeként álltak elő,
2. az utóbbi két évben jó eredményeket értek el a nemzetgazdaságban, és ezért
3. már 1958-ban sikerült a pénzügyi és a gazdasági helyzetet uralni újabb külföldi kölcsönök nélkül, de
4. 1959-ben megkezdődött a három 1957-ben felvett hitel törlesztése.

Az ipari termelés 1959-ben, az 1957-es évvel összehasonlítva 24%-kal nőtt. A mezőgazdasági termelés az utóbbi három évben különbözően alakult – a klimatikus körülményektől függően. 1958-ban a betakarítás magasabb volt, mint a megelőző években. Tavaly a mezőgazdasági termelés tervét 5-6%-kal túlteljesítették, ami 7-8%-os növekedést jelentett az 1958-as év eredményeivel összehasonlítva, annak ellenére, hogy az időjárási körülmények rosszabbak voltak az 1957-58-as időszaknál. Az utóbbi két évben folyamatosan változtattak a termelési struktúrán is.

1959-ben a nemzeti jövedelem, 1958-hoz hasonlítva 15%-kal, a munkások reálkeresete pedig 8%-kal nőtt.

1958-ban bizonyos mértékben sikerült biztosítani nyersanyagtartalékokat, de 1959-ben csökkentek a nyersanyagkészletek növelésének lehetőségei, többek között az ipari termelés terveinek jelentős túlteljesítése miatt.

Az 1960. év a nyersanyagtartalékok nem túl magas mennyiségével kezdődött, de ez biztosítja a nemzetgazdaság folyamatos ellátását.

A nemzetgazdaságnak ez az általános sikeres fejlődése ugyanakkor nem volt híján bizonyos negatív jelenségeknek, mint: a termelés növekedése mindenekeelőtt

a munkaerő és nem a munka termelékenységének növekedésének eredménye volt (a termelés 12%-os növekedése 5%-ban volt köszönhető a munka termelékenységének növelésének és 7%-ban a munkaerő száma növelésének.)

A vezetés jelenleg olyan állapot elérésére törekszik, hogy a termelés növekedésének legalább a fele a munkatermelékenység növekedésének eredménye legyen.

Az 1955–56. években történt beruházásokat jelentősen visszafogták. Jelenleg fokozatosan visszaáll a helyes arány a beruházások és a fogyasztás között.

A mezőgazdaság helyzete: Az 1959. évre vonatkozó felvásárlási terv 100%-ban teljesült, ugyanakkor nem minden területen egyforma eredménnyel. Amennyire a vágóállat-felvásárlás megfelelő eredményeket hozott, a gabona és a kukorica az állami felvásárlása kevésbé jól alakult, annak ellenére, hogy a kukorica-betakarítás jó volt. Ezzel kapcsolatban kiadtuk a kukoricafelvásárlás eddigi elvein változtató megfelelő utasításokat (a kukorica megfelelő mennyiségű államnak történő eladásától tesszük függővé a parasztság számára nyújtandó műtrágyát). Az eladástól függenek bizonyos tanúsítványok kiadásai, ennek következményeként jó eredményeink vannak a felvásárlásban (a műtrágya-szállítások, a gabonaőrlés stb. a parasztok az államnak történő szállításaitól függenek).

E hasznos változások a mezőgazdaságban, amelyek a szocialista szektor gyors növekedésében nyilvánulnak meg, lehetővé teszik a termelékenységnek az eddiginél nagyobb növekedéstervezését.

A termelőszövetkezetek helyzete:

1957 tavaszára a szántóföldek kb. 17%-a tartozott az állami szektorhoz és 11%-a a szövetkezetihez. Ez az állapot 1958 decemberéig állt fenn.

A párt a munkás-paraszt szövetség megerősítésére törekedve két éven keresztül agitált a szövetkezetekért, figyelmen kívül hagyva annak közvetlen eredményeit. A párt a megoldás saját útját kereste a közeljövőre figyelve, és két fronton harcol egyszerre – a szektással és a kompromisszumok híveivel.

A termelőszövetkezetek fejlesztése komolyan megterheli az állami költségvetést. Az 1959. évben az Állami Gépállomások jelenleg létező géppark-állománya 25%-át kitevő mennyiségben szállítottunk mezőgazdasági gépeket a szövetkezeteknek, ebben kb. 6 ezer traktort. Ez az ipari beruházások nagyjából felét teszi ki, beszámítva szövetkezet számára lebonyolított építkezések költségeit. Idén szintén leszállítanak még kb. 10 ezer traktort. Ennek kb. 30%-át kell megkapniuk a termelőszövetkezeteknek.

A tavalyi évben elfogadtunk egy törvényt a termelőszövetkezetek tagjainak járó földjáraadról, amely kötelez minden termelőszövetkezetet, még azokat is, amelyek az utóbbi években alakultak, amikor nem volt kötelező földjáraadé.³ A régi szövetkezetek ugyanakkor fellebbezhetnek a földjáraadé kifizetése ügyében a központi szervekhez. A régi szövetkezetek tagjai nem kérték a földjáraadé bevezetését. A földjáraadé címén kifizetett összeg nem túl magas, ugyanakkor

³ Vö. az 1959. évi 7. tvr. a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről és a termelőszövetkezeti csoportokról.

magának a ténynek a középparasztág szövetkezetbe történő belépésére van többek között nagyon üdvös hatása. Tavaly földjáradék címén a termelőszövetkezetek jövedelmének 7-8%-a lett kifizetve.

Törvényileg szabályoztuk az öregkori *nyugdíjbiztosítást* is szövetkezetek tagjai számára. A termelőszövetkezeteknek kötelező a jövedelmük bizonyos részét a nyugdíj alapba befizetni.⁴

A nyugdíjkorhatár: férfiaknál 70 év, nőknél 65 év. A nyugdíj megszerzésének feltétele 10 munkában eltöltött év a szövetkezetben. A munkaképtelen személyek, ha ezen feltételeknek megfelelnek, öregkori segínyt kapnak. A nyugdíjasok maximum fél holdas (0,29 ha) területen gazdálkodhatnak; a férfi nyugdíjasok (nem elvesztve a nyugdíjat) maximum 120 napot, a nők maximum 80 napot ledolgozhatnak fizetésért a szövetkezetben.

A kulákok ügye és a szövetkezetekbe való belépésük korlátozása – az elmúlt évek gyakorlatában középparasztok sokaságát egyformán kezelték a kulákokkal, és ezért nem sikerült izolálni a kulákot a parasztság többi részétől. 1956 után a kulákokkal kapcsolatban felállított kritériumokat helytelennek minősítettük.

Jelenleg a kulákokat felveszik a termelőszövetkezetekbe, de felvételükről a szövetkezeti tagok plenáris ülése dönt. A szövetkezetbe történő felvétel után a kulákoknak adnak kb. 2 évet a szövetkezetben való megfelelő magatartás és munka bizonyítására, és ezután ismerhetik el a teljes jogú tagságát.

Az MSZMP agrárpolitikájában az utóbbi időben a tevékenység számos új módszerét alkalmazták, ezek az önkéntesség szem előtt tartása, a rendszeres agitáció, a párt központi vezetése tagjainak gyakori kiutazása a terepre stb.

A kollektivizálás első szakaszában kiéleződtek az egyéni parasztság és a szövetkezetek közötti ellentétek a szövetkezetek privilegizált helyzete miatt az állami hitelek, műtrágya stb. juttatása terén. A termelőszövetkezetek, amelyek viszonylag komoly szubvenciót kaptak (többek között tízszer nagyobb műtrágyanormát és nem termelő célú szubvenciókat is) sok esetben nem tudtak jobb gazdasági eredményeket felmutatni, ami az egyéni parasztok szemében csökkentette a szövetkezetek tekintélyét, és ellenséges viszony keletkezett velük szemben. Élősködő szövetkezeteknek nevezték őket. Jelenleg mindezek a vádak már nem aktuálisak, mivel a szövetkezetek gazdálkodása láthatóan javult – az egyéni gazdaságokkal szemben, és a hiteleket kizárólag beruházási-termelési célokra kapják.

Az osztályharc jelenségei falun – az ellenforradalom utáni közvetlen időszakban gyakran erőszakos formát vett. Bizonyos időn keresztül nagyon éles harc folyt a szövetkezetek létéért. Ebben az időszakban voltak emberi áldozatok is. 1958 decemberében a hangulat jelentősen javult – változott a parasztok a párthoz és a népi hatalomhoz való viszonya. A falun uralkodó hangulat alakulására nem volt hatás nélkül az ellenforradalmi elemek viselkedésére, akik földreform idején kapott földek visszavételének követelésével léptek stb. (Mindszenty beszéde). Az e fenyegetésekkel megijesztett parasztság óvatosságot tanúsított az ellenforra-

⁴ 1959. évi 15. tvr. a mezőgazdasági termelőszövetkezetek tagjainak kötelező kölcsönös nyugdíjbiztosításáról szóló 1957. évi 65. tvr. egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről.

dalommal szemben, és nyugtalanságot keltett a népi-demokratikus rendszer további sorsát illetően.

A parasztság körében kialakult hangulat további alakulására hatott mind az MNK számára előnyös nemzetközi helyzet, mind pedig az, hogy meggyőződtek az amerikai propaganda, a „Szabad Európa” és a „Kossuth Rádió” értelmetlen érveiről. Az Ausztriával határos megyékben, amelyek az ellenforradalom idején a leginkább ki voltak téve a föld elvételének és az idegen intervenció veszélyének, a kollektivizálás rendben lezajlott, gyakran egész falvak beléptek a szövetkezetekbe.

A tagok által választott szövetkezetek vezetői sokkal jobbak a pártutasítás által kijelölteknél, akiket csak az ankétokról ismernek.

A párt KB néhányszor foglalkozott a falu szocialista átalakításának kérdéseivel, de nem határozta meg a szövetkezetek százalékos növekedésének semmilyen mutatóját. A KB nem támogatta vidéki aktív munkaversenyt szorgalmazó törekvéseit sem a falu 100%-os kollektivizálására, általában megtiltotta a termelőszövetkezetek eddigi fejlődése százalékos eredményének közzétételét is az egyes megyék területén.

Idén a KB kétszer foglalkozott a termelőszövetkezetek ügyeivel. Februárban megerősítésre került az új tagok szövetkezetbe történő felvétele elve, tekintettel az eszközök hiányára. Ha az állam megfelelő mennyiségű anyagi-pénzügyi eszköz felett rendelkezik, akkor növelhető a szövetkezetesítés további 10%-kal.⁵

Megállapították, hogy országos méretben az esetek kb. 20%-ban alkalmaztak adminisztratív nyomást a termelőszövetkezetek létrehozásánál; a szövetkezetellenes agitáció néhány szembetűnő esetében sor került a pártból való kizárásra vagy az ügy bíróságra vitelére.

Jelenleg megállapítható, hogy a hangulat a pártban és a falun jó.

Itt Kádár elvtárs befejezte tájékoztatását, megjegyezve, hogy a magyar elvtársak érdeklődnek országunk gazdasági és agrárügyei iránt.

Cyrankiewicz elvtárs – megköszönte a kimerítő tájékoztatást és ezzel a tárgyalások e napon lezárultak.

*

A további információcsere, beleértve a lengyel fél tájékoztatását, közvetlen beszélgetés útján, a vidékre történő utazás alatt és a natolini reggelinél zajlott le.

AMSZ, Dep. I. 28/67. W. 22. 41–47. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat (ford.: Mitrovits Miklós) – Készítette Jerzy Fidler 3 példányban: Józef Czesak, a Külügyminisztérium Kollégiumának tagjai és a levéltár számára.

A tárgyalások magyar részről Kádár János, Apró Antal, Szirmai István, Trautmann Rezső, Katona János, Puja Frigyes, Droppa Gusztáv, Darvasi István és Csatornai Károly, lengyel részről pedig Władysław Gomułka, Józef Cyrankiewicz, Stefan Ignar, Stanisław

⁵ Az 1959–1961 közötti kollektivizálásról l. Varga Zsuzsanna: *Politika, parasztok, érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon 1956–1967*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2001.

Kulczyński, Stefan Jędrychowski, Zenon Kliszko, Edward Ochab, Adam Rapacki, Piotr Jaroszewicz, Witold Trąpczyński, Józef Czesak, Maria Wierna, Henryk Grochulski és Jerzy Siedlecki vett részt.

Közös nyilatkozat: *Népszabadság*, 1960. március 22.

24a

A VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVETSÉG BESZÁMOLÓJA A MAGYAR PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG LENGYELORSZÁGI LÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1960. március 25.

Szigorúan titkos!

Tárgy: A magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatása
(1960. márc. 16–20.)

Az alábbiakban igyekszünk megvonni a látogatás mérlegét, megkíséreljük elemezni a lengyel belső helyzetre, a két szocialista ország kapcsolatainak további fejlődésére való hatását, röviden ismertetjük a varsói baráti diplomaták véleményét, illetve az e tárgyban velük folytatott megbeszéléseket, és néhány általános következtetést vonunk le. (E jelentésünkben nem foglalkozunk a hivatalos tárgyalásokkal, az ott elhangzott beszámolókkal és megállapításokkal, ugyancsak nem foglalkozunk az egyes programpontok időrendi felsorolásával, az elhangzott beszédek részletes ismertetésével, mert ezekről a magyar sajtó kimerítő beszámolót adott.)

Léghör, hangulat

Bár a lengyel párt- és kormányküldöttség 1958. májusi magyarországi látogatása óta a két ország közötti államközi kapcsolatok egészségesen fejlődtek, az ellenforradalom jellegének és okainak megítélésében megmutatkozott felfogásbeli különbségek, illetőleg a lengyel néptömegek körében éppen ez utóbbi tény tisztázatlansága következtében meglévő zavaros és eszmeileg nem megnyugtatót elképzelések – ha jelentősen letompítva is – de lényegében megmaradtak. Ugyanakkor az elmúlt 2 évben egyéb téren, főleg pedig a szocialista táborhoz való tartozás és hűség teljesen egyértelmű kinyilvánításában, a szocialista tábor egysége fontosságának kihangsúlyozásában, valamint egyes belpolitikai intézkedésekben is Lengyelországban igen előnyös változások történtek.

A magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatására tehát olyan körülmények között került sor, amikor a lengyel párt- és kormányvezetés egy korábbinál határozottabb és következetesebb bel- és külpolitikai vonalat követ,

anélkül azonban, hogy e politika vitelét már hatásosan össze tudná kapcsolni az ideológiai egység *egyidejű*⁶ megvalósítására irányuló *határozott* intézkedésekkel. (Eddigi ilyen irányú erőfeszítéseik csak kezdeti eredményekkel jártak.⁷) Ebből következik, hogy a lengyel tömegek és ezen túlmenően a középkáderek, sőt egyes vezetők körében is bizonyos tanácstalanság nyilvánult meg, amit többek között például a város főútvonalainak utolsó percben történt fellobogózásában is megmutatkozott. Amikor tehát a magunk részéről úgy értékeljük, hogy küldöttségünk varsói fogadtatása *melegebb is lehetett volna*, ezt a fentiekén kívül annak tudatában állítjuk, hogy

- 1) a lengyel tömegek általában hidegebb természetűek, nem szoktak érzelmeiknek hangos szóval kifejezést adni, vérmérsékletük más;
- 2) értesüléseink szerint a munkástömegeket belpolitikai megfontolásokból nem vonultatták fel (folyamatban lévő normarendezés okozta elég rossz hangulat miatt). Összesen 1500 ember mozgósítását tervezték, de a zuhogó eső még ezt a számot is lecsökkentette;
- 3) Varsó lakossága túlnyomórészt nem munkástömegekből tevődik össze. A varsóiakra hatott leginkább az 1956–57-es évek revizionista demagógiája.

A delegáció érkezésekor és visszautazásakor a varsói pályaudvaron a baráti misszióvezetőkön kívül megjelent Japán, az EAK és India nagykövete, valamint a jugoszláv ügyvivő. Úgy látszik, a nyugati követek megegyeztek abban, hogy a fogadtatáson és a búcsúztatáson nem vesznek részt, viszont a lengyelek által adott fogadáson és a mi fogadásunkon is úgyszólván teljes számban megjelentek.

A magyar küldöttség varsói tartózkodásának egyik legfontosabb momentum a Kultúrpalota kongresszusi termében rendezett nagygyűlés volt.⁸ Mődunkban volt sok lengyel elvtárral beszélgetni, akiknek a nagygyűlésről alkotott véleményét az alábbiakban lehetne összefoglalni: Az összbenyomás nagyon pozitív volt. Kádár elvtárs beszéde őszinte és mértéktartó volt és sok ember egyéni szimpátiájával találkozott. Jellemző és nagyon találó volt az egyik vezető lengyel publicista kijelentése: „A beszéd azért volt nagyon hatásos, mert a lengyelek nyelvén, a lengyelek számára is érthetően világította meg a magyarországi ellenforradalom okait.”

Gomułka elvtárs nyilvános beszédei közül véleményünk szerint ugyancsak a nagygyűlési beszéd volt a legsikerültebb. Világosan és egyértelműen – egyértelműbben, mint eddig bármikor – megmondotta, hogy Magyarországon 1956 októberében ellenforradalom volt. E beszédében már nem volt szó „egyes ellenforradalmi elemekről”, „ellenforradalmi kísérletről”. (Ilyen kitételekkel és óvatos körülírásokkal még találkoztunk a látogatás előestéjén írott *Trybuna Ludu*-cikkben is.) Gomułka elvtársnak a magyarországi ellenforradalomról mondott kijelentései rendkívül nagy segítséget jelentettek a még meglévő zavaros nézetek elleni harcban, és komoly befolyást fognak gyakorolni a közép- és alsófunkcionáriusok

⁶ Aláhúzások az eredetiben.

⁷ Az eredetiben áthúzva.

⁸ A nagygyűlésről lásd: *Népszabadság*, 1960. március 20.

sokszor ingadozó állásfoglalásaira is. Ami a mi véleményünket illeti: Gomulka elvtárs kijelentései lényegében azt jelentik, hogy a lengyel pártvezetés most már szinte fenntartás nélkül elfogadta az MSZMP hivatalos véleményét az ellenforradalom okait és lényegét illetően. Azért mondjuk azt, hogy „szinte”, mert az egyetlen, ami Gomulka megfogalmazásából hiányzott, a külső reakciók erőkre való utalás volt. Az a körülmény, hogy az ellenforradalom okai között a külső reakciók erői helyett az általánosabb „szocializmus ellenségei” kifejezést használta, inkább taktikai, mint elvi kérdés, s összefüggésben van Lengyelország és egyes nyugati országok közötti ismert kapcsolatokkal, illetve azokkal a Lengyelország számára fontos gazdasági érdekekkel, amelyekből a kapcsolatokból folynak.

A sziléziai körút

A Katowice-i fogadtatás valódi, bensőséges, munkásfogadtatás volt. Az ujjongó, bányászruhába, zászlót lengető tömegek, az őszinte együttérzés, sok apró, de jellemző megnyilvánulásai a varsói hangulathoz képest óriási változást jelentettek, s ez természetesen rendkívül jó hatással volt delegációnk minden tagjára, de magukra a lengyel vezetőkre is. Gierk elvtárs elmondotta, hogy őt magát is igen kellemesen lepte meg ez a meleg hangulat. Azon az öt helyen, ahol a magyar párt- és kormányküldöttség a sziléziai fogadás során megállott, igen szívélyes hangulatú üdvözlőbeszéd hangzott el. A Konstal üzemben tartott nagygyűlésre az egész gyár kivonult. A jó hangulatra jellemző volt, hogy Kádár elvtárs egy előre be nem iktatott és nagy tetszést kiváltó rögtönzött beszédet tartott.⁹

Ha megvizsgáljuk, mi lehet az oka a varsói és a sziléziai fogadtatás közötti igen nagy különbségnek, a következőket állapíthatjuk meg:

A sziléziai munkásokhoz nem jutottak el a varsói értelmiség zűrzavaros, értelmetlen sületlenségei és félrevezető demagógiája. Más gyökere van a magyarországi ellenforradalom megítélésének Varsó egyes értelmiségi köreiben és más a sziléziai medencében. A közvélemény irányítása Katowicében és környékén szilárd kezekben van. Nem véletlen, hogy a legnagyobb példányszámú kommunista napilap Katowicében jelenik meg.¹⁰ A magyar küldöttség tagjai nagyon meg voltak elégedve a sziléziai körúttal, s főleg azzal, hogy lehetőségük volt közel kerülni a lengyel dolgozókhoz.

A közös nyilatkozat

A nyilatkozatot előkészítő bizottságot magyar részről Puja elvtárs vezette. Tagja volt Forgács [Egon] elvtárs, a nagykövetség tanácsosa. A lengyel bizottság vezetője Maria Wierna elvtársnő, a Külügyminisztérium főigazgatója, tagjai: Czesak elvtárs, a LEMP KB Külügyi Osztályának vezetője, [Jerzy] Siedlecki elvtárs, a Külügyminisztérium főosztályvezetője és Szybek elvtárs főosztályvezető-helyettes

⁹ Lásd: *Népszabadság*, 1960. március 19.

¹⁰ A *Trybuna Robotnicza*-ról van szó, de ismeretes, hogy a központi pártlap, a *Trybuna Ludu* nagyobb példányszámban jelent meg.

voltak. A tolmácsolást magyar részről Hegedűs [József] elvtárs, lengyel részről Moszczeński látta el. A nyilatkozat letárgyalása 3 napot vett igénybe.

A magyar párt- és kormányküldöttség tárgyalási alapnak elfogadta a lengyel tervezetet. A lengyel nyilatkozattervezetben rendkívül határozottan volt kihangsúlyozva a szocialista tábor egységének fontossága, a kölcsönös együttműködés fejlesztésének és erősítésének jelentősége. A nemzetközi kérdéseket illetően a lengyel tervezet a legrészletesebben a német kérdéssel, az NSZK militarista-revansista politikájával foglalkozott, mindezt éles szavakkal ítélte el. Kielégítően szerepelt a tervezetben a Szovjetunió sikereire, békés kezdeményezéseire való utalás, valamint a Varsói Szerződés és a kommunista és munkáspártok vezetőinek február 4-i moszkvai nyilatkozatára való hivatkozás is.¹¹ A lengyel tervezet nem volt fejezetekre osztva, s teljesen hiányoztak belőle a pártkapcsolatokra való utalások. Nem volt eléggé kifejtve a közös ideológiai alap kérdése, egy szóval nem volt megemlítve az ún. „magyar kérdés” és a két ország közötti kapcsolatokra való utalás is kidolgozatlan maradt.

A magyar bizottság – miután a magyar párt- és kormányküldöttség elfogadta azt a lengyel álláspontot, hogy nem szükséges a hármas fejezetre való tagolás – megállapította és kidolgozta azokat a kérdéseket, amelyek a lengyel tervezetben egyáltalán nem szerepeltek, s amelyeknek a nyilatkozatban való szereplésére súlyt helyezett, valamint kiegészítette azokat a gondolatokat, amelyek a lengyel tervezetben félreérthetően vagy határozatlanul voltak megfogalmazva. Meg lehet állapítani, hogy bár elég hosszú vita eredményeként, de a magyar bizottságnak sikerült álláspontját a legtöbb kérdésben érvényesítenie. (A magyar kérdésre való utalás problémáján kívül az egyes kérdések közös megfogalmazása komoly munkát jelentett, mert az árnyalati differenciák kiküszöbölése sokszor heves vitákat eredményezett. Példának okáért komoly vita alakult ki arról, vajon az erőviszonyoknak a szocialista tábor javára való megváltozása még egy most is tartó folyamat-e, vagy pedig már egy bekövetkezett tény-e. Végül sikerült elfogadtatni az általunk javasolt mondatot, miszerint a nemzetközi erőviszonyokban alapvető változások történtek a szocializmus és a béke javára. A békés együttélés eszméjének kifejtése során a lengyel elvtárssal sokáig tanakodtak, míg elfogadták azt a definíciót, hogy ez „lépésről lépésre utat tör...”. Ugyancsak magyar javaslatra került a nyilatkozatba a Szovjetunió általános és teljes lefegyverzésére vonatkozó javaslatának a két fél által történt határozott támogatása. A tízes leszerelési bizottság munkájára való utalás, az Odera–Neisse határ megemlítése szintén magyar indítvány eredménye. Végül, szinte teljesen a magyar szöveg alapján kerültek a közös nyilatkozatba a két ország közötti viszonyt érintő megállapítások.

¹¹ A VSZ moszkvai PTT ülésén (1960. február 4.) a tagállamok megvizsgálták a nemzetközi helyzetet, foglalkoztak az általános és teljes leszerelés, valamint a német békeszerződés kérdésével. Elhatározták, hogy a tagállamok folytatni fogják a tanácskozást a párizsi csúcsertekezlet előkészítésével kapcsolatban. Foglalkoztak a szovjet hadsereg létszámának további csökkentésével is. A kiadott nyilatkozatban megállapították, hogy „a nemzetközi helyzetben határozott javulás tapasztalható”, és „normális viszonyok kezdenek megteremtődni”. Üdvözltek, hogy egyre élénkebb a keleti és a nyugati országok közötti kapcsolatrendszer. *Népszabadság*, 1958. február 5.

Külön kell szólni néhány szót az ún. „magyar kérdés”-nek a nyilatkozatba történt beviteléről. Az eredetileg javasolt szöveggel szemben, melyben a két fél elítéli az ún. „magyar kérdés” napirenden tartására irányuló kísérleteket, a lengyel elvtársak a következő szöveget javasolták: „... úgy vélik, hogy az ún. magyar kérdés napirenden tartására és a Magyar Népköztársaság elleni rágalomhadjárat szítására irányuló próbálkozások egyedül azoknak a köröknek az érdekeit szolgálják, amelyek szeretnék fenntartani a hidegháborús állapotokat és az enyhülés és együttműködés megakadályozására törekednek”. E szövegből látható, hogy ők megkerülték a kérdés közös elítélését. Kádár elvtárs a magyar bizottságot olyan instrukcióval látta el, közölje a lengyel bizottsággal, hogy a magyar delegáció e kérdésnek a nyilatkozatban való megemlítéséhez nem ragaszkodik, e kérdés nem bír különösebb jelentőséggel, és ezért a nyilatkozatból nyugodtan ki lehet hagyni. A magyar bizottság csak akkor járul hozzá e kérdésnek a nyilatkozatban való bennmaradásához, amennyiben lengyel részről az eredeti magyar szöveget elfogadják. A lengyel bizottságot a magyar állásfoglalás teljesen váratlanul érte és megzavarta. Nem tudták megérteni, miért nem ragaszkodunk már a kérdésnek a nyilatkozatban való szerepléséhez. A magyar bizottság a kapott utasítás alapján eljárva érzékeltette – bár ki nem mondotta –, hogy amennyiben az eredeti magyar szöveg elfogadásra kerülne, a magyarkérdés bennmaradhatna a nyilatkozatban. A lengyel bizottság nehéz helyzetbe került (Wierna elvtársnő pl. elővette Gomulka nagygyűlési beszédét, s pontosan megnézte a magyarországi forradalomról mondottakat), s már nem tudott kitérni a magyar szöveg elfogadása előtt. Így ez a rész a mi intencióknak megfelelően került be a nyilatkozatba.

A közös nyilatkozat elkészítése során elhangzott érvelésekből és kialakult vitából meg lehet kockáztatni egy olyan következtetést, mintha a lengyel KÜM – legalábbis a magyar kérdésben, de valószínűleg más nemzetközi kérdésekben is – egy-két lépéssel a LEMP vezetői mögött járna, túlzottan aggályoskodó, illetve olyan felfogásban mérlegeli a szavak jelentőségét, amelyen a legfelső lengyel vezetés már túltette magát.)

A nagykövetség fogadása

Fogadásunk nagyon jól sikerült, s azon megjelent a LEMP Politikai Bizottságának minden tagja, a KB és a kormány sok tagja s a lengyel közelet összes fontosabb személyisége. A baráti misszióvezetőkön és diplomatakon kívül szinte teljes számban részt vettek a nyugati diplomáciai képviselvek vezetői, közöttük az amerikai követ is. A fogadáson rendkívül baráti, fesztelen hangulat uralkodott. A megnyitó és pohárköszöntők elhangzása után Kádár elvtárs és a magyar delegáció több tagja körbejárta a termeket, és közvetlen beszélgetést folytatott a lengyel közelet számos kiváló képviselőjével. Jó ötletnek bizonyult és a hangulatot emelte, hogy erre az alkalomra egy katonazenekart vettünk igénybe.

A varsói baráti diplomata körében a magyar küldöttség lengyelországi útja nagy figyelmet keltett. Már a delegáció tiszteletére adott fogadásunkon élénken érdeklődtek a látogatás eredményességével kapcsolatos véleményünkről. (A delegáció elutazása óta pedig engem már felkeresett [Grigorij] Pascsenko szovjet tanácsos, valamint a román és albán nagykövet, Forgács elvtársat pedig a német

és koreai tanácsos. A baráti diplomaták kérdései főleg a következő témákra irányultak: a lengyel elvtársak hogyan viszonyultak az ideológiai kérdésekhez, a Szovjetunió kezdeményezéseihez, a szocialista tábor egységéhez, a pártközi és államközi kapcsolatok fejlesztésének szükségességéhez. Megkérdezték, hogy az ún. „magyar kérdés” elítélésére lengyel vagy magyar javaslat alapján került-e sor. A közös nyilatkozat ez utóbbival kapcsolatos kitételét igen hasznosnak tartják. Általában a közös nyilatkozattal meg voltak elégedve.

E beszélgetésekből észrevehető volt, hogy a baráti diplomaták a lengyel belső helyzet alakulásának megítélését illetően óvatosan derülátók. Különösen a német diplomaták felfogásában történt komoly változás. A német tanácsos pl. elmondta, hogy a lengyel kormánynak a német kérdésben a legutóbbi hónapokban történt határozott kiállása a korábbi ingadozó és az NSZK politikáját bizonyos illúziókkal kísérő jelenségekkel szemben minőségi változást jelent. A német diplomaták szerint ez elsősorban az NDK vezetők türelmes, meggyőző munkájának eredménye. E beszélgetések során persze elhangzottak egyes leegyszerűsített és elvileg vitatható megállapítások is, általában azonban az a vélemény, hogy a lengyelországi helyzet kezd jó irányba alakulni, s ehhez a magyar elvtársak mostani látogatásukkal nagy segítséget adtak. Még további ilyen látogatásokra lenne szükség – mondták –, hogy a lengyel elvtársak végleg kigyógyuljanak abból a felfogásból, miszerint túlértékelik a belső reakció erejét, és még nem mernek elég bátran támaszkodni a párt mögött felsorakozó becsületes munkástömegek alkotó erejére.

Sajtóvisszhang

A magyar párt- és kormánydelegáció lengyelországi tartózkodásával kapcsolatos lengyel és nemzetközi sajtóvisszhangról külön jelentésben számolunk be. Tekintettel azonban arra, hogy nyugati lapok csak egészen korlátolt mértékben állnak rendelkezésünkre, javasoljuk, hogy a Sajtóosztály állítsa össze e látogatás nyugati értékelését, s ebből az összeállításból egy példányt a nagykövetségnek is küldjön meg. Ez részünkre nagyon hasznos lenne.)

Néhány általános következtetés

- 1) A magyar párt- és kormánydelegáció lengyelországi látogatásának egyik legnagyobb eredménye kétségkívül az, hogy elősegítette a magyarországi ellenforradalom kérdésében még meglévő bizonytalanság és eszmei tisztázatlanság felszámolását, a helyes nézetek és vélemények felszínre kerülését. A látogatás eredményei igazolták mindazokat a lengyel elvtársakat, akik kezdettől fogva jól ítélték meg a magyarországi ellenforradalmat.
- 2) Gomułka elvtársnak a nagygyűlésen elhangzott egyértelmű állásfoglalása nyilvánvalóan hozzá fog járulni a pártonbelüli ideológiai egység megszilárdulásához.
- 3) A magyar párt- és kormánydelegáció lengyelországi tárgyalásai nem maradhatnak hatás nélkül a helyes irányba haladó lengyel belpolitikai lépések következtetése továbbfolytatására. Az elmúlt 2 év hazai és itteni fejleményei tették szükségessé ezt a látogatást, amely minden bizonnyal a két párt eddiginél sokkal intenzívebb együttműködésének kezdetét is jelenti.

- 4) A látogatás az államközi kapcsolatok továbbfejlesztése szempontjából is jelentős mérföldkő. A nézetek kicserélése alkalmat adott néhány, még függőben lévő kérdés felvetésére és megoldásának elősegítésére is. Az aláírt hosszúlejárati árucsereforgalmi megállapodás révén Magyarország egyik igen előkelő helyen álló kereskedelmi partnere lett a több mint 100 országgal kereskedő Lengyelországnak. Ezt a tényt, valamint az árulisták összetételében történt komoly szerkezeti változást itteni illetékes körök nagyra értékelik.
- 5) A látogatás jó alkalmat szolgáltat arra is, hogy felfigyeljünk a tudományos és kulturális együttműködés nem kielégítő voltára. Ezen a téren mindkét fél részéről sok pótolnivaló van. Az a körülmény, hogy a lengyel elvtársak a legkülönbözőbb kulturális és képzőművészeti irányzatoknak egyaránt publikálási és működési lehetőséget biztosítanak, egyáltalán nem a LEMP elvi álláspontja, hanem egy olyan kényszerhelyzet, amelyből a lengyel elvtársak mielőbb meg szeretnének szabadulni. Ehhez azonban segítségre, támogatásra van szükségük. (Az absztrakt irányzatok elleni küzdelem fontosságát egyre inkább kezdik felismerni, és éppen a múlt hónapban került sor 1956 óta első ízben a szocialista realista felfogást képviselő képzőművészeti alkotások kiállítására. Az állami szervek ma már nem vásárolják meg ezeket az absztrakt „műveket”, ugyanakkor a párt feladta azt a korábbi álláspontját – amit főleg Morawski¹² képviselt –, hogy az „absztrakció magától is kifutja magát”. A mai lengyel kultúrpolitika irányítóinak egyik legnagyobb gondja az eddigi elhagyott, háttérbe szorított, sokszor szinte gúny tárgyává tett szocialista-realista alkotások felkarolása. Természetesen ez nem lesz egy gyors folyamat, mert ennek az egyedül helyes irányzatnak éppen az említett okok miatt kevés élvonalbeli képviselője van, másrészt az ún. türelmi politika még lehetővé teszi a nyugatimádók, kultursznobok s egyéb reakciós elemek hosszabb ideig tartó utóvéd-harcát.) A hivatalos kultúrpolitikai szervek ma már sokkal inkább, mint korábban, igénylik a baráti országok ilyen értelmű segítségét.
- 6) A közös nyilatkozatnak az idegenforgalom fejlesztésére vonatkozó kitétele lengyel körökben komoly visszhangot keltett. Már most fel szeretnénk hívni illetékes szerveink figyelmét, készüljenek fel arra, hogy a nyár folyamán az egyéni és csoportos cserelátogatások számának nagymérvű növekedésére van kilátás.

Mindent egybevetve, megállapíthatjuk, hogy a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi tartózkodása alatt a pozitív és biztató tényezők messze felülmúlták a néhány negatív, s inkább külsőségekben megnyilvánuló jelenségeket. A látogatás és a lefolytatott tárgyalások okvetlenül hasznosak voltak. Az a véleményünk, hogy a látogatás eredményeivel meg lehetünk elégedve, s úgy véljük, hogy ezt a megállapítást a párt- és kormánydelegáció tagjai is osztják.

Katona János
nagykövet

¹² Jerzy Henry Morawskit 1960 februárjában váltották le az oktatási tárca éléről, kikerült a PB-ből is. L. még 78. sz. dokumentum, 12–14. l.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 4. doboz, 26. tétel, 001259/10/1960. 1–10. – magyar nyelvű gépellátvány – Készítette Forgács Egon három példányban: kettő a Központnak, egy a Nagykövetségnek

24b

KÁDÁR JÁNOS SZÓBELI BESZÁMOLÓJA AZ MSZMP KB 1960. MÁRCIUS 30-I ZÁRT ÜLÉSÉN A MAGYAR PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG LENGYELORSZÁGI ÚTJÁRÓL

Budapest, 1960. március 30.

Szigorúan bizalmas!

1. Beszámoló a magyar párt- és kormány delegáció útjáról 1960 márciusában, Lengyelországban.

Előadó: Kádár János elvtárs.

A delegáció nagy érdeklődéssel készülődött az utazásra, mivel a lengyel párttal viszonyunkban a múltban néhány sajátos probléma volt, egyes kérdésekben nem voltunk teljesen azonos nézeten.

Az út egész ideje alatt minden állomáson és minden fokon bensőséges baráti fogadtatásban részesültünk, a tárgyalásokat a teljes őszinteség jellemezte. Mindezek miatt politikai vonatkozásaiban a delegáció útja várakozáson felül sikerült. Határtalan volt a lelkesedés, 3–4 percért több ezren összegyűltek.

A küldöttség munkája többoldalú volt. Külön voltak a párt- és külön a kormány-tárgyalások. A párt megbeszéléseken a lengyel elvtársak teljes politikai bizottsága részt vett. A kormány-tárgyaláson a többi lengyel párt képviselői is megjelentek.¹³ A tárgyalások kedvezően folytak úgy a politikai, mint a gazdasági kérdésekben és elmélyítették a két nép kapcsolatát.

A magyar és a lengyel fogadások (amelyeknek nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint nálunk) jól sikerültek. A diplomáciai testületek majd valamennyien képviseltették magukat.

Fock elvtárs gyűlése is jó sikerült.¹⁴ A varsói nagy aktíván – amelyen kb. 3.500-an vettek részt a hangulat némileg természetesen más volt, mint a tömeggyűléseken, de ezt a hangulatot is a szívéllyesség jellemezte, az összes kérdésekre a hallgatók jól reagáltak.

¹³ Az Egyesült Parasztpárt és a Demokrata Párt

¹⁴ Nagygyűlés a chorzówi Konstal Művekben. *Népszabadság*, 1960. március 19.

Rengeteg alkalmi találkozón vett részt a delegáció. Szirmai elvtárs tárgyalta Ochab elvtárral és a lengyel párt központi lapjának szerkesztőségével. Trautmann elvtárs a lengyel építésügyi miniszterrel tárgyalta.

A párttárgyalásokon mi is teljes nyíltsággal adtunk tájékoztatót, a Dögei-féle nézeteket is illusztrációképen elmondottuk.¹⁵

Nyilvános fellépéseinken a saját harcunk tapasztalatait mélyebben ismertettük, mivel ez nem volt a múltban kellően megvilágítva.

Gomułka elvtárs a varsói nagyaktíván egyértelműen foglalt állást az MSZMP politikája mellett. A beszélgetés során kifejtették, hogy a közvélemény előtt ők a magyar ügyet sokat nem foglalkoznak – ezt saját viszonyukkal is – és mással elfogadhatóan meg is indokolták. Úgy tekintik, hogy a magyar helyzet rendbejött, ez jó a lengyel párt számára, jó a szocialista tábornak. Nem is tudtak a 150 fiatal „kivégzéséről”.¹⁶

Tájékoztatót adtak a belső párt kérdésekről. Ezt is teljes őszinteséggel.

A párton belül küzdenek még a szektás és revizionista nézetek ellen. Azt képviselő egyes párttagok ellen. De az egység ennek ellenére megvan. Vannak egyes szektás csoportok, számuk nem nagy, akik még illegális röpiratokat is kiadtak. Eljuttatták ezeket a kongresszus küldötteihez, miben Gomułka elvtársat, Hruscsov elvtársat támadták.¹⁷ A revizionista nézeteket főleg értelmiségi párttagok, például, olyan írók képviselik, akik nem fogadják el a szocialista realizmust mint irányzatot.

Az országon belül még harcot kell vívniuk a párt vezető szerepéért, helyzetük nem azonos a miénkkel e tekintetben.

Két más párt is működik, az Egyesült Parasztpárt, amelynek ereje és befolyása van a falun (ez falun bizonyos bonyodalmakat is okoz) és a Demokrata Párt, ezzel a párttal különös probléma nincsen. Tagjai különböző kispolgári rétegekből adódnak. A párt harcára vezető szerepéért a sajtó frontján lévő helyzet a legjellemzőbb. Sok napilap és folyóirat jelenik meg, amelyiknek kiadása, szerkesztése különböző kezekben van. A párt napisajtója 1.6 millió példányt, a nem kommunista befolyás alatt álló sajtó 3 millió példányt reprezentál. Ez magával hozza, hogy a sajtó területén jelentős harc folyik.

A lengyel munkásosztállyal nincs problémájuk. Nehezebb a helyzet a parasztsággal és az értelmiséggel, az ideológia és a kultúra frontján, főleg a képzőművészet terén (ezen belül a festészet terén) folyik a harc. A tájékoztatás szerint az egyetemeken fellépnek az ellenséges nézeteket képviselőkkel szemben. Az Írószövetség vezetését a lengyel párt Központi Bizottsága hagyta jóvá.

A legnagyobb politikai probléma az állam és az egyház viszonyában mutatkozik. A katolikus egyház a reakció hatalmas politikai pártja – annak tekintik. Ráadás-

¹⁵ 1957. május 9-től földművelésügyi miniszter. Erőszakos kollektivizálási elképzelései miatt 1960. január 5-én leváltották, majd pekingi és hanoi nagykövetté nevezték ki. Állomáshelyét nem foglalhatta el, mert 1960. február 12-én szektás és pártellenes nézetei miatt a KB kizárta soraiból. Diplomáciai megbízatását június 10-én visszavonták, 1962. január 9-én kizárták a pártból, minden állami tisztségéről le kellett mondania.

¹⁶ Feltehetően városi legenda, amit Nyugaton is terjesztettek.

¹⁷ A LEMP III. kongresszusáról van szó, amelyre 1959. március 10–19-én került sor

sul a katolikus egyház Lengyelországban monopolhelyzetben van. A püspöki kar részéről nincs meg a lojalitás (természetesen egyes püspökök fellépése között van árnyalatnyi különbség). Az egyház ellen a harc másfél év óta élesedett, mivel a püspöki kar nem tartotta be az állammal kötött megállapodásokat. Harc folyik a hitoktatásért (25 ezer iskolából 5 ezerben nincs vallási oktatás). Az állam harcot folytat a nagymértékű templomépítés ellen is. A lengyel elvtársak tudják, hogy hosszú harcra kell számítaniuk, de nem tesznek elvi engedményeket. Most árnyalatnyilag enyhült a viszony feszültsége, ez részben az állami repressziók miatt van, az egyszerű papok békességben szeretnének élni.

A lengyel emigrációs csoportoknak az otthoni eseményekre, emberekre különösebb befolyásuk nincs.

Ami a gazdasági helyzetet illeti, az nehezebb, mint nálunk, nagyobb nehézségek vannak, holott alapjában természeti kincsekben, berendezésekben az ország gazdagabb, mint mi vagyunk. Az ipar az utóbbi években 9,9%-kal nőtt. A beruházást 1960-ban némileg csökkentik. Az ipari termelés emelkedését 92%-ban a termelékenység növekedésével akarják elérni, ez a törekvés a jelenlegi munkaerő helyzetből is fakad. Most volt normarendezés, a beralapot 8-9%-kal csökkentették. Ez természetesen valami nagy lelkesedést nem váltott ki.

Jelentős problémát okoz, hogy nem tudják a növekvő anyag- és energiaellátást zavartalanul biztosítani.

A mezőgazdasági termelésük a múlt évben valamit csökkent a rossz időjárás következtében. Az ideai áttelelés sem volt jó. Mezőgazdasági termelési eredményeikkel nincsenek megelégedve, ennek megoldását tekintik központi kérdésnek, minden alá kívánnak rendelni a mezőgazdasági termelés növelésének. Ennek fő nehézsége az egyéni gazdaságok nagymértéke, nagy száma. Az állami gazdaságokban erőlyesen hozzáálltak a rendcsinálásához, csökkentették a felesleges dolgozók számát.

A mezőgazdasági beruházásokra nem tudnak sokat fordítani, 1960-ban 4 ezer traktort adnak a mezőgazdaságnak. Fizetési, illetve külkereskedelmi mérlegük is rendkívül feszített. Tavaly 2 millió tonna kenyérgabonát hoztak be, az idén is hasonló igények vannak – a behozatalt nyugatról képzelik el.

Ez a helyzet visszatükröződik az életszínvonalban, a nominálbér valamit nőtt, a vásárlóerő csökkent.

Bizakodnak a lengyel elvtársak a nehézségek megoldásába, azt átmenetinek tekintik és a bizakodásnak minden alapja megvan, hatalmas termelési potenciával rendelkeznek (ipar).

A mezőgazdaság szocialista átszervezésében a következő a kép. Az össz-földterület 12% állami, 1,5%-on szövetkezeti, 70% az egyéni gazdálkodók birtokában van. A múlt évben 250 termelőszövetkezet alakult és 120 feloszlott, az idén 200 alakult, alig oszlott fel termelőszövetkezet. 27 ezer paraszt ember van a szövetkezetekben.

A mezőgazdaság szocialista átalakításának jövőjére vonatkozóan vannak elképzelések. A jövő útját hangoztatják, de konkrét rendszabályokat nem tesznek. Most döntőnek a termelés növelését tartják. Működnek úgynevezett mezőgazdasági körök, (nálunk annak idején a gép-használati szövetkezetek) fejlődnek. Minden

második faluban van ilyen kör, és minden 5., 6. paraszt tagja. Erősen érdeklődtek a mi mezőgazdaságunk átalakításának kérdései iránt, és mi felajánlottuk, küldjenek küldöttséget – vezetőkből – akik tanulmányozzák a mi mezőgazdaságunk helyzetét.

Összefoglalva: benyomásunk szerint Lengyelországnak nagy, erős, forradalmi hagyományokkal rendelkező pártja van. Marxista-leninista vonalat visznek. Harcban állnak a párt politikai vonalának érvényesítéséért. A Központi Bizottságunk törekvései világos, lendülettel harcolnak, helyes politikai irányvonaluk van, sok fronton helyzetük nehéz, de megvan az az erő, hogy ezeket leküzdjék. (Az osztályellenség szervezettebb, mint nálunk.)

Az a tapasztalatunk, megbecsülik a mi eredményeinket, kapcsolatait a két pártnak, az országnak erősíteni akarják. Ezt tanúsítják a politikai, gazdasági, kulturális egyezmények. A gazdasági egyezmény 1956-ig 110% növekedést irányoz elő.

Kádár elvtárs a beszélgetések során megmondotta a lengyel elvtársaknak, hogy a látogatás eredményei jobbak, gazdagabbak, mint azt gondoltuk.

Kéri a tájékoztatás elfogadását.

A KB egyhangúlag tudomásul veszi a tájékoztatót.

MNL OL M-KS 288. f. 4/31. ő. e. 1–4. – magyar nyelvű gépelt tisztázat – Készült három példányban.

Kádár 1960. március 24-én beszámolt lengyelországi tapasztalatairól Ty. F. Stikov budapesti szovjet nagykövetnek is: „azt mondanám, hogy az eredmények nagyobbak, mint számítottunk. A LEMP vezetőivel és a kormány tagjaival történt találkozók kivételesen meleg és baráti jellegűek voltak.” Kádár egyébként Varsóban két alkalommal is beszélgetett a varsói szovjet nagykövettel, P. A. Abraszimovval is, illetve Hruscsov is felhívta és érdeklődött, „hogyan zajlik lengyel barátainkkal a találkozó és a megbeszélések, és hogyan érezzük magunkat”. (Lásd: *Szovjet diplomáciai jelentések Magyarországról a Hruscsov-korszakban*. Összeállította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Baráth Magdolna. Budapest, Napvilág Kiadó–Politikatörténeti Intézet, 2012, 245.)

25.

FELJEGYZÉS JAN BYSTRZYCKI, A LENGYEL OLVASÓTEREM IGAZGATÓJA A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUMBAN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1960. augusztus 5.

Feljegyzés

Tárgy: J[an] Bystrzycki, a Lengyel Olvasóterem vezetőjének¹ látogatása.

Augusztus 5-én, kérésére felkeresett J[an] Bystrzycki, a Lengyel Olvasóterem vezetője.² A beszélgetést azzal kezdte, hogy bár bemutatkozó látogatása óta hat hónap telt el,³ de ezidáig nem volt módjában felkeresni, mivel közben az idő nagy részét Varsóban töltötte, ugyanis hosszabb kórházi ápolásra szorult.

Néhány szóval tájékoztatott az Olvasóterem működéséről. Elmondása szerint az Olvasóterem a legutóbbi időszakban láthatóan megjavította kulturális-propagandamunkáját. Ez nem csak a rendezvények számszerű növekedésében, de főleg azok minőségében és tartalmában mutatkozik. Például hozta fel a Chopin-év magyarországi megünneplését, Lengyelország 1000 éves fennállásával kapcsolatos rendezvényeket stb. Legnagyobb eredménynek azonban azt tartja, hogy az Olvasóterem tevékenysége már nemcsak a Váci utcára korlátozódik, hanem eljut az üzemekbe és vidéki központokba. Megváltozott az Olvasóterem látogatóinak köre is. A korábbi sok tekintetben politikailag bizonytalan személyek – akik a Lengyel Olvasótermet, ennek légköre és a lengyel események tisztázatlansága miatt előszeretettel keresték fel – azok most a politikailag szilárdabb vezetés és ezen keresztül az Olvasóterem légkörének pozitív megváltoztatásával elmáradoznak. Viszont helyettük újabb, egészségesebb elemek jelentkeznek a Lengyel Olvasóteremben. (Például a KISZ, úttörők, Lengyelországba utazó turisták százai stb.) A Lengyelországba üdülésre utazóknál megemlítette, hogy az Olvasóterem – nyári időszakban – egy utazási iroda szerepét is betölti.

¹ Jan Bystrzycki 1960 elején vette át a Lengyel Kultúra vezetését. Korábban öt évig vitte Varsóban a Lengyel Kultúrkapcsolatok Intézetét, majd a varsói Chopin Intézet igazgatója volt. 1959-ben rövid ideig a londoni Lengyel Kultúra igazgatója volt, ám betegsége miatt erről le kellett mondania, gyógyulása után Berlin és Budapest között választhatott.

² Tollal megcsillagozva, a lap alján kézírással a következővel kiegészítve: „XIV. ker. Abonyi u. 14. sz. alatt lakik”.

³ Erre 1960. február 4-én került sor.

Az Olvasóterem problémái közül felhozta a helyiség kérdését. Ismételten kérte ennek a problémának mielőbbi megoldását. Hangsúlyozta, hogy az új helyiség biztosításától függ munkájuk további javulása.

Tájékoztatott arról, hogy lengyel politikai plakátokból szeptemberben egy nagyobb kiállítást óhajtanak rendezni. Ennek megrendezését eredetileg az Olvasóteremben tervezték, azonban tekintettel a plakátok mennyiségére (kb. 300 db.) és a kiállítás politikai jellegére, szeretnék azt egy megfelelőbb helyen megrendezni. Kérte, segítsük nagyobb kiállítási helyiség szerzésében.

Végül személyi problémáiról beszélt. Felesége TBC-s, jelenleg szanatóriumban van. Az orvosok azt javasolják, hogy keressenek megfelelőbb lakást, lehetőleg „zöld övezetben”. Szándékában áll ez ügyben rövidesen felkeresni a Diplomáciai Testületet Ellátó Igazgatóságot (DTEI), hogy felkínálja lakását egy külterületi lakás-csere megoldására.

Budapest, 1960. augusztus 8.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 7. doboz, 40. tétel, 005045. – magyar nyelvű fogalmazvány – A jelentést a Külügyminisztérium II. Politikai Osztályán Bölcsei József III. o. titkár készítette. Megkapta Puja Frigyes külügyminiszter-helyettes, Várkonyi Péter, a Sajtóosztály vezetője, a DTEI és a II. Politikai Osztály. A lap alján kézírással: „A Lengyel Olvasóterem helyiségproblémáját az Iroda cserehelyiség hiányában egyelőre nem tudja megoldani.”

26.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM IRÁNYELVEI A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ÉS A LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁG KAPCSOLATAINAK FEJLESZTÉSÉRE

Budapest, 1960. november 28.

Kollégiumi előterjesztés

Szigorúan titkos!

Tárgy: Irányelvek a Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság kapcsolatainak fejlesztésére.

A Lengyel Népköztársasághoz fűződő politikai, gazdasági és kulturális kapcsolataink alapelveit a magyar–lengyel párt- és kormányküldöttség 1960. évi tárgyalásain hozott határozatok szabják meg. A két kormányküldöttség teljesen azonos nézeteket vallott a kül- és belpolitikai kérdésekben.

A Lengyel Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság kapcsolatainak alapvető tartalma a két szocialista ország együttműködésének minden területen való fokozása. Magyar részről arra kell törekednünk, hogy az együttműködés során támogassuk a Lengyel Népköztársaság kormányának a lengyel szocialista erők megszilárdítására irányuló politikáját, és a hagyományos magyar–lengyel barátságnak mindinkább szocialista tartalmat adjunk.

I. Külpolitikai téren

A szocialista tábor egységének állandó erősítése, a békés egymás mellett élés politikája megköveteli külpolitikánk szorosabb összehangolását. Ennek érdekében:

1. A két ország közötti külpolitikai együttműködés módozatait minél előbb ki kell dolgozni, úgy hogy a rendszeres külpolitikai együttműködés és konzultáció már 1961-ben meginduljon.
2. A kölcsönös információk cseréjének kifejlesztését elsősorban olyan országok viszonylatában szorgalmazzuk, ahol a lengyel külpolitikai tevékenység tapasztalatai és eredményei jól hasznosíthatók: pl. skandináv viszonylatban, továbbá a gazdaságilag elmaradott afrikai, latin-amerikai, valamint közel- és távol-keleti országok tekintetében.
3. Fokozottabban igénybe kell venni a Lengyel Népköztársaság befolyását a nemzetközi szervezetekben a „magyar kérdés” felvetése elleni harcban vagy más célkitűzések érdekében (pl. kapcsolattartás olyan szervezetekkel,

melyeknek nem vagyunk tagjai, de számunkra mégis érdekesek – GATT, FAO).

4. Minden erővel támogatni kell Lengyelországnak a nyugatnémet felfegyverzés elleni harcát a Nyugat-Németország irányában folytatott külpolitikai tevékenységünket össze kell hangolni az ilyen irányú lengyel tevékenységgel.

II. Politikai téren

Kapcsolataink fejlődésében a lengyel szocialista erők támogatását tartjuk mindenekelőtt szem előtt. Ebből kiindulva a fő feladatunk a lengyel kormány egyre határozottabb és következetesebb politikai és gazdasági vonalvezetésének támogatása.

1. A személyes kapcsolatokat (egyres meghívások, delegációk meghívása) bővíteni kell, mert ezek jó lehetőséget nyújtanak tapasztalatcserére fontos politikai és gazdasági kérdésekben. Ezt főképpen olyan területen szorgalmazzuk, ahol tapasztalataink átadása lehetséges és célszerű (pl. részünkről a szövetségi mozgalom és a kulturális terület vonalán), illetőleg ahol tapasztalatokat szerezhethetünk. A két ország vezetői személyes kapcsolatai és tájékoztatása céljából juttassunk el minél több baráti látogatásra és üdülésre szóló meghívást is.
2. Jó kapcsolatot kell teremteni az illetékes lengyel tájékoztatási szervekkel az együttműködés, a kölcsönös informálás és tapasztalatcsere megfelelő formáinak kialakítására. Színvonalasabb propagandamunkát kell folytatnunk Lengyelországban a Magyar Népköztársaság dolgozóinak életéről és a szocializmus építésében elért eredményeiről.
3. Elő kell segíteni a társadalmi szervezetek kapcsolatait. A testvérvárosok kapcsolatainak további szélesítését és újabb baráti társaságok létesítését Lengyelországban azonban nem tartjuk indokoltnak.

III. Gazdasági kapcsolatok

Küldképviselteink munkájában egyre nagyobb jelentőséget kell adni a gazdaságpolitikai tevékenységnek. Éppen ezért varsói nagykövetségünk munkájának gerincét is ennek kell képeznie. Ennek megfelelően:

1. A két népgazdaság azonos irányú fejlődéséből fakadó nehézségeket figyelembe véve állandóan kutatni kell gazdasági együttműködésünk újabb lehetőségeit, különös tekintettel az ipari szakosítás, a termelési kooperáció, közös beruházások stb. területén. Az együttműködés eddig jól bevált formái mellett és ezeken belül is keresni kell az újabb módszereket és formákat, amelyek eredményesebbé teszik gazdasági együttműködésünket olyan, számunkra is igen fontos területeken, mint a szén, réz és alumíniumtermelés kooperációja.
2. Kapcsolataink fejlődésének perspektíváit a Magyar–Lengyel Gazdasági Együttműködési Bizottság létrehozása és a megkötött hosszúlejáratú gaz-

dasági egyezmények határozzák meg. Feladatunk e bizottság eredményes működését elősegíteni.

3. Fel kell tárnunk a két ország közötti árucseré bővítésének lehetőségeit, különös tekintettel a Magyar–Lengyel Gazdasági Együtműködési Bizottság munkája során kibontakozó új területekre.
4. Az eddiginél fokozottabb mértékben össze kell hangolnunk kereskedelmi tevékenységünket a gyengén fejlett országok és egyes más országok viszonylatában (Ausztria).

IV. Kulturális téren

1. Különös figyelmet kell fordítani a mélyebb és alaposabb elvi együtműködést kívánó kultúrpolitikai kérdésekre. Az egyes lengyel kulturális területek ismert problémáira való tekintettel nem célszerű kulturális kapcsolatainkat egyenlő mértékben fejleszteni. Ebben a munkában tehát fontossági sorrendet kell megszabni.
  - a) Elsősorban a lengyel kulturális élet pozitív erőit – a szocialista és realista talajon álló művészeket, írókat stb. – kell támogatnunk.
  - b) Minden erőnkkel segítséget kell nyújtani a lengyel szervezeteknek a nyugati és a revizionista behatolás leküzdésére irányuló kulturális munkában.
  - c) Folytassunk – a rendelkezésre álló szerény anyagi eszközökkel – a széles lengyel tömegekre ható szocialista kulturpropagandát.
  - d) Az MNK szocialista kultúrája ismertetése a varsói Magyar Intézet feladata. Biztosítani kell az Intézet számára a szükséges személyi és anyagi feltételeket.

V. Egyéb területen

1. A lengyel féllel együtműködve megvizsgáljuk, hogy kapcsolataink továbbfejlesztése céljából milyen új egyezmények megkötése, illetve a jelenleg hatályban lévő egyezmények közül melyek módosítása lenne kívánatos.
2. Növelni kell a szervezett keretekben mozgó idegenforgalmat és több figyelmet kell fordítani a sportkapcsolatokra.

Budapest, 1960. november 28.

MNL OL XIX–J–1–j, Lengyelország (1945–1964), 4. doboz. 26. tétel, 00249/33/1960. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány – Készült a Külügyminisztérium I. sz. Területi Osztályán.

27.

HENRYK GROCHULSKI BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET FELJEGYZÉSE A KÁDÁR JÁNOSSEL 1961. NOVEMBER 22-ÉN FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1961. november 25.

Feljegyzés

H[enryk] Grochulski, a LNK budapesti nagykövete Kádár J[ános],
az MNK miniszterelnökével 1961. november 22-én folytatott megbeszéléséről.

Kádár J[ános] elvtárs a megbeszélés alatt hangsúlyozta, hogy az országaink közötti kapcsolatok jelenleg jól alakulnak. Pártjaink, amelyeknek 4-5 évvel ezelőtt sok bajuk volt a személyi kultusz kérdésével, ma az SZKP XXII. kongresszusának fényében jobb helyzetben vannak, mint a táborunk többi pártja. Úgy fogalmazott, hogy „nálunk, az MNK-ban a személyi kultusz gyökerestül ki lett tépve”. Kádár elvtárs az országaink közötti együttműködés további elmélyítésének lehetőségeit és szükségét mindenekelőtt gazdasági területen látja. Figyelembe véve azt, hogy a szocialista országokban a gazdaságfejlesztés 20 éves távlati terveit dolgozzák ki, mindent meg kell tenni, hogy a szocialista építkezés további szakaszában elkerüljük a korábbi időszak hibáit, amikor táborunkban a megfelelő munkamegosztás hiánya volt jellemző. Beszélgetőtársam megjegyezte, hogy informálva van arról, hogy országaink képviselői között folynak konzultációk.

Folytatva mondanóját e témában, elmondta, hogy e munkákat két elv alapján lehet tovább folytatni:

1. A megállapodások kiindulópontja az lehet, hogy mit szeretne a két ország termelni, tekintetbe véve itt a specializációt és a mindkét fél számára előnyös munkamegosztást,
2. a fő irány- és alapelv a hosszú távú tervek kidolgozásában a külkereskedelem lehet.

Kádár elvtársnak az a véleménye, hogy a szakértők általában a második feltevést veszik kiindulópontnak és kifejezte az ebből eredő aggodalmát. Az eddigi, csak a kereskedelmi cserére támaszkodó konzultációk – Kádár elvtárs szerint – a mi oldalunkról a következő elvekben fejeződnek ki: gépet gépért, nyersanyagot nyersanyagért. Ez a típusú álláspont az MNK számára nem elfogadható, mivel következményeiben nagy gazdasági nehézségeket okozhat.

A beszélgetőpartnerem példákkal szolgált, érvelve, hogy az MNK kevés olyan nyersanyaggal rendelkezik, amelyek cserére rendelkezhetők, ellenben a gépgyártás területén szigorú munkamegosztásnak kell érvényesülni. Beszélte a Szovjetunióval és Csehszlovákiával folytatott előnyös cseréről, és elmondta, hogy szeretné, hogy

az országaink közötti együttműködést kétoldalúan előnyös legyen, de az MNK-nak ügyelnie kell saját érdekeire is, mert „ha másképp viselkednénk, akkor az országunkhoz való kulcsokat át kellene adnunk Kennedynak” – mondta szó szerint Kádár elvtárs.

Megemlítette példaképpen a vegyipart, amelyet jelenleg minden szocialista országban fejlesztenek, ugyanakkor úgy látja, hogy vegyipar előnyösen fejlődő kereteiben tekintetbe kell venni a messzemenő specializációt és munkamegosztást. A magyarok nem akarják fejleszteni például a műszálipart, inkább a gyógyszeriparba akarnak a továbbiakban beruházni, amely már most is magas termelési szintet ért el. Megemlítette az autóbuszgyártást, amelyet bővíteni szándékoznak a termelés e területén szerzett megfelelő tapasztalatokra való tekintettel. Ugyanígy a magyarok nem szándékoznak személyautógyárakat építeni, sem széles körben fejleszteni a traktorgyártás 2-3 típusa kivételével, mivel ezeket mindenekelőtt Csehszlovákiából szerzik be, amiért cserében kombájnokat szállítanak.

Elmondva a saját véleményemet ebben a témában, hangsúlyoztam, hogy e kérdések közül sok, például a KGST-ben a gépgyártás terén a munkamegosztás még mindig nincs megfelelően kidolgozva.

Kádár elvtárs véleménye, hogy a KGST gépgyártás ügyével foglalkozó bizottságától nem lehet sokat várni, mivel egyik ország szakértője sem akar lemondani azokról a gyártásokról, amelyeket már az adott ország ural. *Kádár elvtárs az egyes országok kormányvezetőségei szintjén történő gyakoribb egyeztetések szükségét látja.*¹

A tárgyalófelem, hangsúlyozva néhányszor az országaink közötti jó kapcsolatokat azt kérte, hogy fordítsunk figyelmet a magyarokkal konzultációt folytató szakértőink álláspontjára a távlati tervek ügyében, akik saját téziseikre támaszkodva megnehezítik a meg egyezések elérését, és maguk nem képesek számos alapvető ügyet megoldani. Van olyan vélemény, hogy a további konzultációkban a 20 éves terv ügyében az MNK álláspontját kell tekintetbe venni.

Kádár elvtárs úgy gondolja, hogy a tárgyalásoknak e témában alapvető jelentőségük van, mivel ettől függ a terv kidolgozásának minősége, amely a legközelebbi jövőben a szocialista építkezés meghatározó szakaszává válik az egyes szocialista országokban.

Kádár elvtárs búcsúzásakor kérte, hogy hassunk az LNK magyarokkal tárgyalásokat folytató szerveinek álláspontjára a 20 éves távlati fejlesztési terv ügyében az MNK földrajzi és történelmi feltételeinek figyelembevételének irányába.

*

Mivel az idő nem tette lehetővé a felvetett téma kibontását, mert a beszélgetés nagyon elhúzódott volna, azt gondolom, hogy ebből, amit Kádár elvtárs elmondott, le kell vonni azt a következtetést, hogy a magyar elvtársak úgy látják, hogy a 20 éves tervről folyó tárgyalásokban nem veszik figyelembe megfelelő szinten a magyar elveket és lehetőségeket.

¹ Kiemelés az eredetiben.

Ez bizonyos értelemben visszatérés ahhoz a tézishez, hogy a Magyar Népköztársaságnak segítséget kell nyújtani, és főképpen, figyelembe kell venni a nyersanyaghelyzetüket és az ezzel kapcsolatos struktúrát és a gazdaságuk fejlődési irányát. Arról van szó, hogy a 20 éves tervről velük folytatott tárgyalásokon olyan irányelvekkel kell fellépni, amelyek teljesen kielégítik a „két felet”, az ún. beszélgetőtársam álláspontjából – a magyar felet.

Budapest, 1961. november 25.

Henryk Grochulski

AMSZ, Dep. I. 57/65. W. 12. 18–22. – lengyel nyelvű gépelt fogalmazvány Henryk Grochulski saját kezű aláírásával (ford.: Mitrovits Miklós).

1961. november 27-én fogadta be a lengyel Külügyminisztérium. A dokumentum első lapján Siedlecki aláírása mellett: XII. 21-i dátum.

A jelentés alapján a minisztérium munkatársa, L. Szybek „sürgős feljegyzés” címmel készített összefoglalót Wiernának címezve. Ezt a feljegyzést megkapta Cyrankiewicz, Kliszko, Jędrychowski, Jaroszewicz, Roman Fidelski, Trąpczyński és Olszewski (AMSZ, Dep. I. 57/65. W. 12. 5–7.).

28.

HENRYK GROCHULSKI BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉSE A LENGYEL–MAGYAR KAPCSOLATOK 1955–1962 KÖZÖTTI IDŐSZAKÁRÓL

Varsó, 1962. június 12.

Titkos

[I.] A LEMP és az MSZMP közötti kapcsolatok

A közvetlen pártgyűttműködés 1956 előtt, a LEMP és az akkori MDP (Magyar Dolgozók Pártja) között sporadikus jellegű volt.

1956 után, egészen a lengyel párt- és kormányküldöttség 1958-ban Magyarországon tett látogatásáig, W. Gomułkaival és J. Cyrankiewicz-csel az élen, közvetlen pártgyűttműködés nem volt.

Hangsúlyozni kell, hogy a magyar pártban, ebben az időszakban még bizalmatlanság uralkodott a LEMP-pel kapcsolatosan, számos hamis elképzelés volt, amelyeket gyakran jóindulatúan elmondtak, de olyan félelmeket tartalmaztak, hogy a LEMP nehezen uralja a helyzetet Lengyelországban, illetőleg hogy enged a reakciós és revizionista körök nyomásának.

Másfelől maga az MSZMP élénken érdekelt volt politikájának széles körű elfogadtatásában, mind belföldön, mind külföldön, annak ellenére, hogy a politikai stabilizáció az országban és a pártban nem volt még teljesen megszilárdulva. Ebben a helyzetben a párt- és kormányküldöttségünk utazása komoly támogatást jelentett az MSZMP-nek és vezetésének, másfelől alapvető lépést jelentett abba az irányban, hogy gátat szabjon a LEMP-ről és a lengyelországi helyzetről kialakult homályos képzeteknek. A széles fórumot, amelyen sor került a politikai és gazdasági eredmények összegzésére és a további perspektíva kijelölésére, az MSZMP VII. kongresszusa jelentette 1959 novemberében. A baráti pártok küldöttségei teljes támogatásáról biztosították az MSZMP vezetését, ami jelentősen hozzájárult a kádári vezetés tekintélyének megerősítéséhez a pártban, és ugyanígy komoly hozzájárulást jelentett a politikai helyzet konszolidációjához Magyarországon.

[Ignacy] Loga-Sowiński¹ elvtárs beszéde az MSZMP VII. kongresszusán,² amely hangsúlyozta a magyar párt eredményeit, és valós képet adott a LEMP politikájáról, valamint az országunk helyzetéről is, nagyon pozitív benyomást

¹ 1957–1965 között az Államtanács elnökhelyettese, illetve 1958–1971 között a Nemzeti Egységfront Országos Bizottságának elnökhelyettese. E minőségeiben vett részt az MSZMP VII. kongresszusán 1959. november 30.–december 5. között.

² A kongresszuson szovjet részről Nyikita Hruscsov, az NDK részéről Walter Ulbricht, Csehszlovákiából Karol Bacilek vett részt. Loga-Sowiński beszédét lásd: *Népszabadság*, 1959. december 3.

keltett, és kétségtelenül hozzájárult a légkör további javulásához az MSZMP-ben pártunkkal kapcsolatosan.

1960 márciusában a magyar párt- és kormánydelegáció tett látogatást Lengyelországban Kádár elvtárrsal az élen. E látogatás alatt, egyebek között, meg tárgyalták a LEMP és az MSZMP közötti pártgyüttműködés felélesztésének ügyét, elhatározták további küldöttségek és munkacsoportok cseréjét, amelyek feladata a pártmunka tapasztalatainak kicserélése és országaink problémáinak kölcsönös megismerése és tanulmányozása.

Hazatérése után Kádár elvtárs tájékoztatást adott a lengyelországi látogatásról, ami elhangzott a KB-ban a központi aktíván,³ és beszámolt e látogatásról a parlamentben, ami szintén hozzájárult a LEMP-ről és a lengyelországi helyzetről kialakult hamis felfogások kisimításához, különösen a központi párt- és állami aktívában. Sok ilyen volt, amit kirendeltségünk világosan érzett a munkájában.

A magyar párt- és kormányküldöttség Lengyelországban tett látogatása után hamarosan, már 1960 májusában Magyarországra érkezett a LEMP egy 12 fős küldöttsége [Ryszard] Strzelecki KB-titkár elvtárrsal az élen.⁴ A látogatás gazdag programja és küldöttségünk csoportokra osztása lehetővé tette a pártmunka és az MNK belső helyzetének elég széles körű megismerését mind a városban, főképpen az iparban, mind a mezőgazdaságban. Küldöttségünk érdeklődése kiterjedt a főiskolákra is, illetve Budapesten az [MTA] Mezőgazdasági Intézetre és a Műszaki Egyetemre. A küldöttség néhányszor tájékoztatást adott pártunkról és az országban kialakult helyzetről, és jelentősen hozzájárult a lengyel problémák iránti érdeklődéshez és annak megértéséhez mind a pártkörökben, mind az üzemekben.

Az MSZMP küldöttsége is hozzájárult a lappangó kétségek letöréséhez, ami még az MSZMP-ben, különösen a közép és az alsó pártkörökben a pártunk politikájával kapcsolatban léteztek. Gáspár elvtárrsal a budapesti bizottság első titkárával az élen, amely 1961. július-augusztusban járt Lengyelországban. E küldöttség tagja volt néhány megyei és budapesti titkár, illetve a KB néhány munkatársa. Ez a küldöttség, miután visszatért Magyarországra, széles körben propagálta eredményeinket, és elismerését fejezte ki a LEMP politikájának. Gáspár elvtárs személyesen magyarázta el egy 600 fős kollektíva előtt, vidékre utazása előtt, pártunk vívmányait, amelyben aláhúzta, hogy semmiben nem különbözünk, mivel a LEMP politikája teljes mértékben a lenini elvekre támaszkodik.

Ugyanakkor döntő mozzanat volt pártjaink közötti kapcsolatok legutóbbi alakulásában az SZKP XXII. kongresszusára való felkészülés és a XXII. kongresszus által teremtett keretek.

Az MSZMP teljes mértékben elfogadja és megvalósítja a gyakorlatban a XXII. kongresszus fő politikai téziseit, amelyek másfelől megerősítik – ahogy Kádár elvtárs hangsúlyozta a *Népszabadság*nak Moszkvában adott interjújában⁵ – az SZKP

³ L. 24b dokumentum.

⁴ A küldöttség 1960. május 3. és 16. között tartózkodott Budapesten, május 14-én Kádár János is fogadta őket. *Népszabadság*, 1960. május 4., május 15., május 17.

⁵ *Népszabadság*, 1961. november 5.

és az MSZMP eddigi politikája közötti összhangot. Ezt a tézist megerősíti az MSZMP KB plénumának 1961 novemberében elfogadott határozata az SZKP XXII. kongresszusának jelentőségéről.⁶ A LEMP és az MSZMP közös és azonos álláspontot képviselt a Kínával folytatott vita ügyében és az Albán Munkapárt magatartásának értékelésében. Hasonló a helyzet a KGST tevékenységének és a szocialista tábor országai közötti gazdasági együttműködés tökéletesítésének irányába tett lépések szükségessége értékelésében is, különösképpen a nemzetközi munkamegosztás területén.

Magyarország belső demokratizálódása, amely nagyobb méretekben az MSZMP VII. kongresszusa után kezdődött, nagyobb lendületet vett közvetlenül az SZKP XXII. kongresszusa előtt és után, ami azt eredményezte, hogy megnőtt az érdeklődés a lengyelországi demokratizálás módszerei és eredményei iránt. Az MSZMP különösen azon szervezeti és politikai formák iránt érdeklődik, amelyek leginkább kedvezők a párt és a tömegek közötti kötelek megerősítésének. A kérdések e sorába számítja az MSZMP mindenekelőtt a politikai munkát a Népfront keretein belül, a parlamenti és a tanácsok választási rendszerének demokratizálását, a népi hatalom vidéki szervei jogosítványainak növelését, az ipari irányítás reorganizációját, a pártönkívüliekkel kapcsolatos káderpolitikát és sok más. A legutóbbi nemzeti tanácsi választásokon szerzett tapasztalataink tanulmányozása érdekében Lengyelországba látogatott egy küldöttség az MSZMP KB Szervezési Osztályának vezetőjével, Sándor József elvtárral az élen.

A legutóbbi másfél év alatt felfigyeltünk a magyar sajtó megnövekedett érdeklődésére a lengyel ügyek iránt – ugyanezt el lehet mondani a lengyel sajtóról is a magyar ügyekkel kapcsolatban.

Az idei év első hónapjaiban történt egy pártdelegáció-csere a KB apparátusából a sajtóügyeket irányító elvtársak vezetése alatt. E küldöttségeknek mindkét országban komoly jelentőséget tulajdonítottak. [József] Siemek elvtárs vezette delegációnk Szirmai elvtárral, az ideológiai ügyek KB-titkárával történt találkozásán számos elismerő értékelés hangzott el pártunkról, többek között Szirmai elvtárs hangsúlyozta, hogy az MSZMP figyelemmel kíséri Gomulka elvtárs minden megnyilatkozását, értékeli tapasztalatait és komoly hozzájárulását a nemzetközi munkásmozgalom ügyéhez.

A LEMP és az MSZMP közötti kölcsönös pártkapcsolatok leginkább tekintélyt parancsoló hitelesítése idén márciusban pártküldöttségünk találkozásának és tárgyalásainak légköre volt, amelyeket [Władysław] Matwin⁷ elvtárs vezetett. Kijelenthető, hogy e kapcsolatokat jelenleg a teljes őszinteség és az igazi barátság jellemzi. Kádár elvtárs az említett küldöttséggel való találkozásán hangsúlyozta, hogy pártjaink között nincs semmilyen probléma, együttműködünk mind a szocialista tábor keretein belül, mind a nemzetközi életben, és ideálisnak nevezte a pártjaink közötti kapcsolatokat. A nagykövet meg tudja erősíteni Kádár elvtárs

⁶ Az MSZMP Központi Bizottságának határozata az SZKP XXII. kongresszusának jelentőségéről (1961. november 17.). In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962*, i. m., Kossuth 504–513.

⁷ 1955–1963 között a LEMP KB titkára.

mondatát, bár ma is lehet találkozni pártunk politikával kapcsolatos ismeretek hiányával, még ha kivételesen is, csak az alsó párt- vagy állami szervezetekben.

Folyamatosan erősítik a hírt, hogy a pártszervezetek közelgő választásain személyi változások lesznek az MSZMP megyei bizottságaiban, különösen pedig a járási bizottságokban, ahol a titkárok közül sokan nem tartanak lépést az új iránnyal, és nem képesek kellőképpen szervezni munkájukat az MSZMP vezetésének követeléseivel összhangban. A nagykövet úgy ítéli meg, hogy e változások végrehajtása után elmennek azok az emberek, akik nem értik azon változások értelmét, amelyek a nemzetközi munkásmozgalomban bekövetkeztek, beleértve a LEMP-ben, illetve az MSZMP-ben is.

II. Lengyel–magyar gazdasági kapcsolatok

I. Lengyel–magyar kereskedelmi csere

Az 1955-ös év lezárja az 1951–1955. évekre aláírt első lengyel–magyar többéves terv időszakát.

A lengyel–magyar árucseré-forgalom és annak struktúrája ebben az időszakban az alábbi összetételt mutatja:

1. Lengyel–magyar forgalom (millió deviza zlotyban)

Év	Lengyel import az MNK-ból	Lengyel export az MNK-ba	Forgalom
1951	111,9	123,5	235,4
1952	122,7	113,9	236,5
1953	125,4	109,7	235,1
1954	117,1	98,2	215,3
1955	122,4	105,6	228,0

2. A lengyel–magyar forgalom áruszerkezete

	1951		1952		1953		1954		1955	
	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.
Gépek és berendezések	38,2	13,8	39,6	6,8	41,5	1,5	42,6	1,3	32,1	8,0
Tüzelőanyag és nyersanyag	27,2	79,0	20,8	89,8	18,5	93,9	24,2	96,0	29,3	86,7
Élelmiszer	9,1	3,9	21,1	1,6	26,8	3,1	18,1	1,4	26,6	4,2
Iparból származó fogyasztási cikkek	25,4	3,3	18,7	1,8	13,2	1,5	15,1	1,3	12,0	1,1
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ahogy a fenti összeállításból kitűnik, hogy a többéves terv korábbi éveihez viszonyítva, 1954–1955-ben csökkent a forgalom. Ez a helyzet az MNK-ban a beruházások korlátozása miatt alakult ki. Ez a következő elemekből állt össze:

1. a magyar félnek nehézségei voltak a számunkra fontos időpontokban a nagyobb kapacitású energetikai berendezések szállításában,
2. a motorvagonok importjának felfüggesztése a leszállított vagonpark rossz minősége miatt.
3. a „Mávag” és az „Ikarusz”-autóbuszok importjának felmondása, a konstrukciós hibák, illetve az alkatrészek hiánya miatt.

A fentiekkel kapcsolatban láthatóan javult a forgalom struktúrája. Csökkent a gépek és a berendezések részaránya, az üzemanyag és a nyersanyagok, valamint az élelmiszer-cikkek javára a lengyel importban, miközben az exportunkban egyidejűleg nőtt a beruházási szállítások részaránya.

Az 1955-ös forgalom tárgyát jelentő fő áruk közül ki kell emelni:

Az MNK-ból érkező lengyel importban: bauxit, timföld, alumínium, olajtermékek, hengerelt gyártmányok, gyógyszerek, cipők, agrár-élelmiszeripari cikkek, valamint gépek és berendezések.

Az MNK-ba irányuló lengyel exportban: ugyanakkor – szén, koks, cink, fa, vegyi cikkek és a beruházási eszközök nem nagy mennyisége. (1951–1952-ben a gépek és berendezések magas százalékos aránya az MNK-ba szállított lengyel tehervagonok nagy számának eredménye volt.)

Az ötéves szerződés végrehajtása után, az 1956-os évre aláírásra került egy egyéves árucseré-forgalmi és fizetési megállapodás, amely az LNK és az MNK közötti addig elért eredményekhez viszonyítva a forgalom legmagasabb szintjét írta elő. Ennek megvalósítását ugyanakkor az októberi ellenforradalmi események lefékezték.

A tényleges forgalom 1956-ban (millió deviza zlotyban)

Lengyel import az MNK-ból	Lengyel export az MNK-ba	Forgalom
92,3	99,1	191,4

és annak áruszerkezete a következőképpen alakult (%-ban)

	Import	Export
Gépek és berendezések	26,2	8,0
Tüzelőanyag és nyersanyagok	32,1	87,2
Agrár-élelmiszeripari cikkek	29,3	0,6
Iparból származó fogyasztási cikkek	12,4	4,2
Összesen:	100,0	100,0

A csere összetételében közelített az 1955-ös év összetételéhez, majd 1956-ban további, számunkra pozitív változások álltak be annak struktúrájában.

1957-ben is éves szerződés keretei között valósult meg az árucseré. 1956-tal összehasonlítva a forgalom jelentősen nőtt, számunkra magas szaldóegyenlegnél a Lengyelország által deklarált hitelszállításokkal kapcsolatban 40 millió deviza zloty értékben.

A hitelt a kamatokkal együtt, évi 2% értékben, négy egyenlő részletben kellett megfizetni, 1959–1962 között.

1957-ben a forgalom az alábbiak szerint alakult (millió deviza zlotyban)

Lengyel import az MNK-ból	Lengyel export az MNK-ba	Forgalom
83,0	130,4	213,4

és annak áruszerkezete a következőképpen alakult (%-ban)

	Import	Export
Gépek és berendezések	27,9	6,9
Tüzelőanyag és nyersanyagok	33,1	90,3
Mezőgazdasági-élelmiszeripari cikkek	13,6	0,6
Iparból származó fogyasztási cikkek	25,4	2,8
Összesen:	100,0	100,0

Az MNK-ból érkező lengyel importban újabb növekedés állt be a gépek és a berendezések, illetve az iparból származó fogyasztási cikkek tekintetében, a nyersanyagok, de különösen az agrár-élelmiszeripari cikkek részarányának csökkenése mellett. 1957-ben a Magyarországon kialakult gazdasági nehézségek miatt felfüggesztésre került a magyar gabona Lengyelországba szállítása, amely a korábbi években komoly szerepet játszott az MNK-ból érkező importban.

A lengyel exportban ugyanakkor a gépek és berendezések további növekedését jegyezzük fel, az iparból származó fogyasztási cikkek és az agrár-élelmiszeripari cikkek részarányának kisebb esése mellett. A nyersanyag részaránya majdnem változatlan szinten maradt.

Az 1957. évre szóló éves jegyzőkönyv szerinti a szállítások befejezése után, 1958. március 3-án aláírásra került az 1958–1961. évekre szóló árucseré-forgalmi és fizetési megállapodás és az 1958. évre szóló árucseré-forgalmi és fizetési jegyzőkönyv.

A többéves terv megvalósításának első évében, 1958 májusában, Gomulka és Cyrankiewicz elvtársakkal az élen lengyel párt- és kormányküldöttség tett látogatást Magyarországon.⁸

A két fél által aláírt nyilatkozatban pontosan meghatározták többek között a gazdasági területen lévő feladatokat is:

⁸ L. 18., 18a–b dokumentum.

1. a lengyel–magyar árucseré-forgalom további bővítése az 1958–1960. évekre szóló megállapodás keretei között,
2. az 1961–1965. évekre szóló alapvető árucikkek kölcsönös szállításáról jegyzőkönyv egyeztetése és aláírása,
3. egy Lengyel–Magyar Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottság felállítása,
4. a kölcsönösen kedvező szállítási lehetőségek jobb kihasználása, különösképpen a lengyel kikötőkön keresztüli tengeri tranzit.

Az 1958. májusi nyilatkozat határozataival egyetértésben és az LNK és az MNK kormányküldöttségei között Budapesten folytatott tárgyalások eredményeképpen aláírásra került az 1961–1965. évekre szóló alapvető árucikkek kölcsönös szállításáról szóló jegyzőkönyv.

A nyilatkozat rendelkezéseinek végrehajtásában és az LNK és az MNK közötti gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzése érdekében 1958 októberében létrejött a Lengyel–Magyar Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottság, amely a két ország nemzetgazdaságai egyes ágazatai fejlődésének összekapcsolását célozta meg, összhangban a gazdaságfejlesztés távlati terveinek elveivel és tekintettel a természeti és gazdasági körülményeikre, az ipari és mezőgazdasági termelés kooperációjának és specializációjának állandó bővítésére, illetve a tudományos-műszaki együttműködés fejlesztésére is.

Az Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottság keretein belül összehívott ágazati albizottságok munkálatai hozzájárultak a kereskedelmi csere jelentős bővítéséhez, ami kifejezésre jutott az 1960. március 20-án Varsóban aláírt 1961–1965. évekre szóló árucseré-forgalmi és fizetési megállapodásban.

Az 1958–1960. évekre szóló többéves megállapodás megvalósítása közben alapvető változások történtek a lengyel–magyar forgalomban, amelyek tükrözték a külkereskedelmünk struktúrájában bekövetkező általános változásokat.

A nyersanyag-export mellett egyre nagyobb jelentőségűek lettek ebben az időszakban a szerszámgépek, a textilipari, az építőipari és útépítő, a kohászati és az öntödei gépek, illetve a személyautók és a mezőgazdasági gépek.

A lengyel–magyar forgalom növekedése és strukturális változásai az 1958–1960. években az alábbi összetételt mutatják (millió deviza złotyban):

1. Forgalom az 1958–1960. évekre szóló többéves megállapodás előirányzatai szerint

Év	Import az MNK-ból	Export az MNK-ba	Forgalom
1958	86,3	76,9	163,2
1959	95,1	77,1	172,2
1960	110,2	90,7	200,9
Összes forgalom:			536,9

2. A tényleges forgalom az 1958–1960. években

Év	Import az MNK-ból	Export az MNK-ba	Forgalom	%-os növekedés a többéves megállapodás irányzataihoz képest
1958	135,4	114,6	249,0	53
1959	146,3	148,3	294,6	73
1960	184,3	185,9	370,2	85
Összes forgalom:			913,8	70

3. A forgalom áruszerkezete az 1958–1960. években (%-ban)

	1958		1959		1960	
	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.
Gépek és berendezések	27,6	13,5	22,8	21,2	34,7	35,4
Tüzelőanyag és nyersanyag	26,7	79,4	33,4	74,9	36,2	57,6
Mezőgazdasági-fogyasztási termékek	4,7	4,7	12,3	0,6	8,7	0,8
Iparból származó fogyasztási cikkek	41,0	2,4	31,5	3,3	20,4	6,2
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ahogy a fenti összeállításból kitűnik, a tényleges forgalom az 1958–1960. időszakban 70%-kal nőtt globálisan a többéves megállapodás előirányzataihoz képest, a forgalom struktúrájának szisztematikus változása mellett exportunkban a gépek és berendezések alapvető növekedése és a nyersanyag-export részarányának csökkenése irányában.

Az 1958–1960. évekre szóló megállapodás keretein belül a szállítások lezárulása után, 1961. január 28-án az 1960. március 20-i megállapodás keretein belül aláírásra került az 1961–1965. évekre szóló árucseré-forgalmi és fizetési megállapodás, és az 1961. évre szóló árucseré-forgalmi és fizetési jegyzőkönyv.

Alább megadjuk az 1961–1965. évekre szóló többéves megállapodásban lefektetett forgalom volumenét és struktúráját, valamint az 1961-ben realizált tényleges forgalmat és a folyó év január 11-i megállapodásból következő forgalmat, az 1962. évre szóló árucseré-forgalomról és fizetésekről a speciális szállítások nélkül (millió deviza zlotyban):

1. Az 1961–1965. évekre szóló többéves megállapodás értékei

Év	Import az MNK-ból	Export az MNK-ba	Forgalom
1961	184,8	170,3	355,1
1962	192,3	185,3	377,6
1963	200,9	196,0	396,9
1964	209,0	197,5	406,5
1965	212,4	197,0	409,4

2. Az 1961-ben megvalósult tényleges forgalom

Import az MNK-ból	Export az MNK-ba	Forgalom	Százalékos növekedés az 1961. évre szóló megállapodás értékeihez viszonyítva
233,0	203,0	436,0	22,8

3. Az 1962. évre meghatározott forgalom a folyó év január 11-i jegyzőkönyvvel összhangban

Import az MNK-ból	Export az MNK-ba	Forgalom	Százalékos növekedés az 1961. évre szóló megállapodás értékeihez viszonyítva
263,0	225,5	488,5	28,5

Az idei évben forgalom további bővülése várható.

4. A gépek és berendezések és mozgó áruk előírányzott részaránya az 1961–1965. évekre szóló lengyel–magyar forgalomban (millió deviza zlotyban):

	1961		1962		1963		1964		1965	
	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.	Imp.	Exp.
Gépek és berendezések	74,6	68,1	78,8	74,6	85,0	84,2	91,2	80,9	91,9	74,6
Mozgó áruk	110,2	102,3	113,5	110,7	115,9	111,8	117,8	116,6	120,5	122,4
Összesen:	184,8	170,4	192,3	185,3	200,9	196,0	209,0	197,5	212,4	197,0

5. Az 1961-ben megvalósult forgalom struktúrája

	Gépek és berendezések	Tüzelőanyag és nyersanyagok	Fogyasztási cikkek	Ipari eredetű fogyasztási cikkek	Összesen
Lengyel import az MNK-ból	39,6	34,1	3,5	22,8	100
Lengyel export az MNK-ba	37,0	53,9	5,6	3,5	100

6. Az 1962. évre meghatározott forgalom szerkezete

Lengyel import az MNK-ból	43,4	33,6	2,2	20,8	100
Lengyel export az MNK-ba	41,5	50,3	0,3	7,9	100

Az 1961–1965. évekre lefektetett árucserre jellemző vonása a forgalom szisztematikus növekedése a gépek és berendezések nagyon magas részaránya mellett.

Beruházási exportunkban az alapvető szerepet a szerszámgépek, tehervagonok, motorizált eszközök, bányászati, kohászati és öntödei berendezések, textilipari gépek és erősáramú berendezések szállítási játszanak.

Az MNK-ba irányuló mozgó áruk exportjában a fő helyen állnak: kőszén, koks, cink, cinkpor, horganyzott bád, vegyszerek, tűzálló alumínium, gipszkő, fa, vetőburgonya, só és kén.

Beruházási importunkban alapvető szerepet játszanak a vegyipar számára szükséges berendezések, motorvonatok, belsőégésű motorvonatok, autóbuszok, a kábelipar számára szükséges gépek, földmérő eszközök, szerszámok, a fogyasztási ipar számára szükséges gépek, szerszámgépek és gőzturbinák.

Az MNK-ból érkező mozgó áruk importja magába foglalja mindenekelőtt az olajszármazékokat, a cinkkoncentrátumokat, a bauxitot, a timföldet, az alumínium blokkokat, a gyógyszereket, a pamutvásznat, a bőrcipőt, a szőrmebundát, a keményített zsírokat, a vetőmagot, a bort és friss gyümölcsöt.

Figyelembe véve az 1961. évi terv megvalósítását, valamint az idei évre szóló elveket, meg kell állapítani, hogy a tényleges forgalom 1961-ben és az 1962-re tervezett forgalom jelentősen túllépi az 1961–1962. évekre szóló többéves megállapodásban előírt forgalmat.

Külön hangsúlyozni kell, hogy a lengyel beruházási szállítások Magyarország irányába szisztematikusán növekednek. A lengyel gépexport dinamikus növekedését az LNK és az MNK között 1955–1962-ben a beruházási forgalom alább megadott mutatói illusztrálják (1955 = 100):

	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Lengyel beruházási import	100	61	60	90	92	175	257	328
Lengyel beruházási export	100	215	480	970	1570	3295	4170	5045

A részvétel növekedése abszolút számokban és a gépek és berendezések kölcsönössége a lengyel–magyar forgalomban a következőképpen alakultak (millió deviza zlotyban):

	Lengyel beruházási import	Százalékos arány a MNK-ból érkező globális importban	Lengyel beruházási export	Százalékos arány a MNK-ba irányuló globális exportban
1955	36,5	30,8	2,0	2,1
1956	22,6	24,9	4,3	4,5
1957	22,0	27,0	9,6	7,4
1958	32,8	28,9	19,4	12,8
1959	33,5	22,9	31,4	21,2
1960	63,9	34,7	65,9	35,4
1961	92,6	39,6	83,4	27,0
1962 (terv)	118,2	43,4	100,9	41,5

II. Lengyel–magyar gazdasági együttműködés

Az 1958 májusában a párt- és kormányküldöttség által aláírt nyilatkozat rendelkezéseinek végrehajtása és a gazdasági kapcsolatok további szorosabbra fűzése érdekében 1958 októberében létrejött a Lengyel–Magyar Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottság. Fő célként a két ország gazdaságfejlesztésének koordinációját állította maga elé, különös figyelemmel az ipari termelés koordinációját és specializációját érintő kérdésekre.

A bizottság 1958 októberében megtartott I. ülésén 5 albizottságot és két munkacsoportot hoztak létre. Az I. és a II. ülés között gazdasági területen elért lényeges eredményekhez kell sorolni: a magyar timföldért lengyel kohászati alumínium kölcsönös szállításának ügyében az 1965–1970. évekre szóló megállapodás elérését.

E megállapodás keretei között az alább megadott mennyiségű timföld és alumínium leszállítására kerül sor:

	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Magyar timföldszállítások	10	20	60	70	80	80
Lengyel alumíniumszállítások	2,2	4,4	13,2	15,4	17,6	17,6

Ettől függetlenül sor kerül még évi 50 ezer tonna timföldszállításra klíringben, – egy lengyel–magyar vegyesvállalat életre hívása a „Haldex” meddőhányóinak⁹ kitermelésére és a munka megkezdése az első kísérleti üzem a „Michał-bánya” beindítása¹⁰ céljából.

Ezen kívül az albizottságok munkálatai hozzájárultak a kereskedelmi csereforgalom bővüléséhez, és megteremtették az alapot a további munka számára az ipari termelés specializációja és a kooperációja területén.

A bizottság II. ülése, amelyre 1959 októberében került sor Budapesten, megerősítette a bizottság addigi munkáját és kijelölte az új feladatokat a gép- és vegyipari együttműködés területén.

A II. és a III. ülés közötti időszakban elindult a „Michał”-bányánál a meddőhányók kitermelésére létrehozott kísérleti üzem. Az ebben az üzemben elért gazdasági és kitermelési eredmények megadták annak alapját, hogy döntés szülessen további ilyen típusú üzemek építésének ügyében. Jelen pillanatban három üzem épül, és 1967-ig a „Haldex” összesen 10 feldolgozóüzemet szándékozik beindítani, amelyek évente kb. 500 ezer tonna szenet és néhány százezer tonna más értékes ipari nyersanyagot termel.¹¹

Az albizottságok munkáinak ebben az időszakban az is célja volt, hogy részletesen megállapítsák a kölcsönös szállításokat, amelyek a termelési megosztás területén az első szakaszban végrehajtott megállapodásokból eredtek, amelyek aztán bekapcsolódtak az aktuálisan kötelező ötéves megállapodásba.

Idén februárban, Varsóban, a bizottság III. ülésén értékelték az albizottságok eddigi munkáját és kijelölték az együttműködés új irányait, és elrendelték, hogy a figyelmet a két ország gazdaságának alapvető problémáira összpontosítsák.

⁹ 1957-ben tárgyalások kezdődtek a sziléziai szénbányászati meddőhányók közös feldolgozására. Sorozatos tárgyalások, valamint kísérletek után 1959. április 16-án a Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság államközi egyezményt kötött. A felek 50–50%-os részesedésével Katowicében 1959. június végén megalakult a Haldex Rt. a lengyelországi meddőhányók anyagának ipari hasznosítására, a Tatabányán kikísérletezett eljárás szerint. A magyar részvényesi feladatot a Tatabányai Szénbányászati Tröszt tölti be, a felügyeletet pedig – az illetékes tárcákkal együttműködve – a nehézipari miniszter látja el. A beruházásokhoz általában Magyarország szállítja a gépeket és gépi és a villamos berendezéseket. A kinyert szén – tervezett önköltségen – 50–50% arányban kerül megosztásra, a bányatömedékeltetésre és építőanyagok gyártására felhasználható termékeket pedig teljes egészében a lengyel fél veszi át tervezett egységáron. Az egyezmény 5 milliós tonna szén kitermelését célozta, annyi üzem létesítését irányozva elő, hogy a széntermelés 1965-től elérje az évi 300–500 ezer tonnát. A beruházási és üzemeltetési költségek klíring rubelben kerülnek elszámolásra. MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 17. doboz, 176. tétel. 005864

¹⁰ Az első kísérleti üzem a „Michał-bányán” 1961. július 1-jén kezdte meg működését.

¹¹ Például tömedékanyagot, cementipari alapanyagot, kerámiai alapanyagot.

A III. ülésen döntést hoztak a tudományos-műszaki együttműködés kérdéseinek az Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottságba történő bekapcsolásáról is, és próbaképpen az LNK és az MNK egyes minisztériumai közötti közvetlen együttműködés megkötéséről.

Az állandó bizottság III. ülése munkájának és az ebben az időszakban, Varsóban az LNK és az MNK gazdasági terveinek koordinációja ügyében lefolytatott konzultációk eredményeképpen megállapították a lengyel–magyar gazdasági együttműködés következő területeit:

- a vegyiparban (gyógyszeripar, növényvédő eszközök, elektromos szigetelő anyagok, szerves és kistérfogató szervesetlen kémiai termékek),
- a vas- és színesfém kohászatban (hengerelt gyártmányok cseréje, a szabad termelő erők kihasználása a színesfémek hengerelése az MNK-ban),
- gépek, berendezések és szállítási eszközök területén (úsóflotta és felszerelés, vasúti gördülőállomány, személyautó-ipar, vontatók, villamos berendezések, gyengeáramú villamos berendezések, fémmegmunkáló szerszámgépek, kábelgépek, öntödei berendezések, élelmiszeripari gépek és berendezések, ipari szerelvények, görgőscsapágyak, fogaskerekek, precíziós termékek és kohászati berendezések).

Ezen felül, figyelembe véve aényt, hogy az LNK és az MNK között a kereskedelmi árucseré jelentősen túllépte a tervezett forgalom irányszámait, és a növekedés további tendenciáit mutatja, elrendelték a két ország külkereskedelmi szerveinek az 1961–1965. évekre szóló kölcsönös áruszállításokról szóló megállapodás megfelelő kibővítését.

III. Lengyel–magyar tudományos-műszaki együttműködés

A lengyel–magyar tudományos-műszaki együttműködés sokoldalú, és átfogja a nemzetgazdaság különböző területeit.

Ezen együttműködés keretei között tudományos-műszaki tapasztalatcserére kerül sor a dokumentációk kölcsönös átadása és a szakemberek cseréje formájában a gyakorlatok átvétele, illetőleg a konzultációk folytatása érdekében.

A tudományos-műszaki együttműködés komoly segítséget jelent mindkét fél számára az új ipari berendezések üzembeállításánál, a termelés új választékának beindításánál és a kitermelés tökéletesítésénél a technológiákat illetően.

A tudományos-műszaki együttműködés keretein belül a szénbányászat, a gép- ipar, a hajógyártás, a vegyipar, valamint az erdészet és az építőipar területén szerzett tapasztalatainkat átadtuk, és továbbra is átadásra kerülnek a magyar fél számára, felhasználva cserébe a magyar tapasztalatokat a színesfémkohászat, a hírközlési, gyógyszeripari, élelmiszeripari, építőipari és mezőgazdasági területen.

Az 1955–1961. években megvalósított határozatok mennyiségét a Tudományos-Műszaki Együttműködés keretében az alább elhelyezett összeállítás mutatja be:

Év	A lengyel fél által megvalósított határozatok száma	A magyar fél által megvalósított határozatok száma
1955	44	33
1956	50	18
1957	78	57
1958	49	50
1959	51	46
1960	65	58
1961	78	60

IV. A tranzit kérdése

Az 1958 májusában a párt- és kormányküldöttség által aláírt nyilatkozat rendelkezéseivel összhangban, a kölcsönösen megfelelő tranzit lehetőségeinek jobb kihasználása ügyében 1958 decemberében aláírtak egy megállapodás a Kikötői Igazgatóság és a Nemzetközi Közlekedési és Szállítmányozási Központi Igazgatóság és a magyar fél között, ami meghatározta azokat az elveket, amelyek mellett a magyar fél használhatja a mi kikötői és szállítmányozási szolgáltatásainkat.

1958 végén a magyar rakományok rendszeres akvizíciója céljából Budapesten létrejött a Hajózás és Kikötők képvisellete.

A megállapodás aláírása és a Hajózás és Kikötők képviselétének létrehozása Budapesten hozzájárult a lengyel kikötőkön keresztül magyar tranzit komoly növekedéshez, amiről az alábbi számok tanúskodnak:

1. A tengeri fuvarokból elért bevétel a lengyel hajók általi magyar áruszállításért

Év	Bevétel ezer deviza złotyban	Növekedési mutató
1958	2027,4	100
1959	3543,5	177
1960	5803,1	290
1961	8008,3	395

2. A lengyel hajók által szállított magyar árutömeg

Év	Árutömeg tonnában	Növekedési mutató
1958	51 100	100
1959	76 160	149
1960	93 680	183
1961	118 047	231

3. Lengyel kikötőkön keresztül szállított magyar árutömeg

Év	Magyar árutömeg tonnában	Növekedési mutató
1958	173 700	100
1959	232 638	134
1960	255 447	147
1961	260 556	150

Ahogy a fenti összeállításból kiderül, a lengyel hajók által szállított magyar árutömeg viszonylag gyorsabban növekedett, mint a lengyel kikötőkön keresztül szállított árutömeg általában, és még gyorsabban növekedett az átlagos fuvarbevétel egy tonna rakományért, a szállításban a darabáru részarányának állandó növekedésével együtt.

Idén február 17-én, Budapesten aláírásra került az 1961–1965. évekre szóló lengyel–magyar áruszállítási megállapodás. Az e megállapodásból az előírányzott magyar árutömeg a lengyel kikötőkön keresztüli tranzitban és a lengyel hajókon történő szállítására vonatkozó számai a következőképpen alakultak:

Év	Lengyel kikötőkön keresztüli szállításokra	Növekedési mutató	Lengyel hajókon történő szállításokra	Növekedési mutató
1961	300 ezer tonna	100	160 ezer tonna	100
1965	450 ezer tonna	150	270 ezer tonna	168

A fentebb említett megállapodás keretei között, folyó év április 2-án Budapesten a C. Hatwig szállítási vállalat által aláírt 1962. évre szóló szállítási jegyzőkönyvben összehangolásra kerültek a magyar árutömeg a Lengyel Államvasutakon, valamint a lengyel kikötőkön keresztül és a lengyel hajókon történő szállítását érintő részletek. A jegyzőkönyvben előírányozták, hogy a folyó évben a magyar rakományok lengyel kikötőkön keresztüli szállítása elérje a kb. 300 ezer tonnát.

III. Lengyel–magyar kulturális együttműködés

Két évvel és még részben egy évvel ezelőtt is a magyar vezetés értékelése szerint Magyarország kulturális politikája helyesebb volt, mint Lengyelországé. Elismerve az elsőbbségünket az ipar és a külkereskedelem eredményeiben, illetve a nemzetgazdaság tervezése területén, a magyar vezetés képviselői kijelentették, hogy a szocialista kulturális forradalom fejlődésében az ő eredményeik összehasonlíthatatlanul nagyobbak, mint Lengyelország eredményei e területen.

Ennek az értékelésnek az alapja a kulturális életünk felszínes megfigyelése volt és az, hogy annak negatív jelenségeit kultúrpolitikánk lényegének és specifikumának vették. A fő vád az a megállapítás volt, hogy a mi intézményeink és párt-

szerveink megadják magukat a liberális beállítottságú lengyel értelmiségnek. A magyar elvtársak szerint pártunk túlságosan magas fokú türelme a revizionista elemekkel szemben, akik elsősorban a kulturális fronton foglalnak el erős pozíciókat, megteremtette belülről az egyház, kívülről a kozmopolita ideológia befolyásának kiterjesztését különösképpen a lengyel ifjúságra és értelmiségre.

Ezen értékelésből kiindulva, mint pártunk gyengeségének bizonyítéka a kulturális területen, egyes magyar elvtársak próbáltak „segíteni” a LEMP vezetőségének a lengyel kultúrában a marxizmus-leninizmus tisztaságáért folytatott harcban, a magyar sajtóban közzétett cikkek felhasználásával, amelyek felfedték a lengyel kulturális életben lévő szocialistaellenes elemeket (*Népszabadság* cikke¹² 1960 májusában).

A magyar kulturális vezetők azzal vádoltak minket, hogy a földrajzi övezetre való tekintet nélkül propagáltuk külföldön a lengyel nemzeti (tradicionális) kultúrát, mialatt ők betartják az elveket, hogy a kapitalista országokban a magyar nemzeti kultúrát, a szocialista országokban pedig a magyar szocialista kultúrát propagálják.

E vezetőket idegesítették a magyar értelmiség képviselőinek, benne a legkiválóbb alkotók (pl. Kodály) számos kijelentései, amelyek konfrontálták „a kultúra fejlődésének szabadságát és az esztétikai nézetekkel szembeni toleranciát Lengyelországban” és „a kulturális élet messzemenő centralizációját és igazgatását Magyarországon”.

A magyar vezetés a magyar értelmiség lengyel kultúra iránti szimpátiáját ebben az időszakban úgy határozta meg, mint a nyugati kultúra iránti szimpátiát. 1960 közepén a LEMP KB Titkársága a szobrászat¹³ és a lengyel rádiózás és televíziózás¹⁴ területén hozott határozatainak átadása az MSZMP KB-nak fordulatot jelentett a kulturális politikánk magyarországi értékelésében.

E határozatokat mintának tekintették a kulturális élet konkrét irányításában a marxizmus-leninizmus elveinek alkalmazására a szocialista országokban. Erre Magyarországon az MSZMP VII. kongresszusa után, a kulturális területen történő demokratizálás kibővítésének folyamatával került sor, amelyben a Kádár-vezetésnek különös nehézségei voltak az 1956 utáni politikai stabilizáció elérését illetően.

E határozatok téziseinek a magyar párt az alkotókhoz és a magyar művészekhez fűződő viszonyának gyakorlatában történő alkalmazásának hasznosságát elismer-

¹² 1960 májusában nem látott napvilágot a lengyel kulturális életről szóló cikk a *Népszabadságban*. Feltehetően arra a cikksorozatra utalt a lengyel nagykövet, amely 1960 februárjában jelent meg Nemes János tollából (Lengyelországi jegyzetek I–V. *Népszabadság*, 1960. február 7., 9., 10., 11., 12.). A III. részben Nemes bírálja a Radomban látott XV. lengyel országos képzőművészeti kiállítást absztrakt műveit, és szóvá teszi, hogy a helyi pártvezetőknek nincs ellenük semmi kifogása. A IV. részben pedig a kritizálja és kigúnyolja a varsói Görbe Kör Klubban tapasztalt „revizionista” nézeteket.

¹³ A LEMP KB Titkársága 1960 áprilisában fogadta el az „Irányelvek a kulturális politika és a szobrászat területén” (*Wytyczne w sprawie polityki kulturalnej w dziedzinie plastyki*) című határozatot. Ebben meghatározták, hogy egy kiállításon maximum 15%-ot tehetnek ki az absztrakt művek.

¹⁴ A LEMP Titkárságának 1960. júniusi határozata a filmezésről (*Uchwała Sekretariatu KC PZPR w sprawie kinematografii*) csak októberben lett ismert a lengyel filmesszakma számára.

ve, az MSZMP KB és az MNK kulturális minisztériumának képviselői hangsúlyozták, hogy nagyobb súlyt fognak fektetni a kultúrával foglalkozó magyar központi aktíva e tézisekkel való megismertetésénél a szocialista realizmus tekintélye visszaállításának ügyére, mint ami Lengyelországban van. Egyetértve jelenleg a tudomány, a kultúra és a művészet egyes területein folytatott politikánk helyességével, kivéve a lengyel szobrászatban kialakult helyzettel, a magyar elvtársak úgy tartják, hogy a lengyel kultúra iránti érdeklődés Magyarországon csökkent azóta, hogy „pártunk sokkal határozottabban foglalkozik a kultúra ügyeivel az LNK-ban” (azaz a tárgyalt határozatok elfogadása óta). Ez szoros kapcsolatban van a magyar társadalom egy részének a nyugati kultúra és művészet iránti érdeklődésével.

A magyar szakemberek és a kulturális aktivisták megismerkedése a kultúra területén elért élen járó eredményeinkkel, ugyanakkor nem a lengyel kultúra iránti csökkenő érdeklődésről tanúskodik a magyar szakemberek és társadalom részéről. Ez főleg a műszaki és társadalmi, az oktatás, az irodalom, a film és a színház, illetve a sajtó, rádió és a televízió iránti érdeklődést érinti.

A lengyel szobrászatot a magyar kultúra hivatalos tényezőinek többsége bírálja, miközben a magyarok többsége magasra értékeli a plakát és a grafika mellett. A hívek mellett, a legtöbb ellenzőre főképpen a magyar szakemberek és alkotók, festők, szobrászok, ahogy főképp a fotóművészek között talál. A szobrászatunk modern, főképp a színes formáinak ugyanakkor vannak követői a magyar értelmiség fiatal alkotói között.

A kirendeltségnek politikánkkal és kulturális eredményeinkkel kapcsolatos tájékoztató munkájában jelentős segítséget jelentett [Tadeusz] Galiński¹⁵ miniszter a „Kultúra fejlődése a Népi Lengyelországban” című a *Béke és Szocializmusban* megjelent cikke.¹⁶ A kirendeltség megismertette ezt a magyar kultúra több mint 100 központi aktivistájával.

Nagyon hasznos volt a lengyel–magyar kapcsolatok és a kulturális együttműködés ügye számára Szecsődi László, az MSZMP KB kulturális és tudományos osztályának, a kulturális ügyeket irányító osztályvezető-helyettesének idei látogatása Varsóban. Számunkra nagyon hasznos tájékoztatást adott az MSZMP PB-nek, amelynek a megbízásából Lengyelországba érkezett, a párt kultúráirányításáról Lengyelországban. Szecsődi nagyon pozitív benyomást és értékelést kapott a LEMP alkotókhoz és értelmiséghez fűződő munkájáról, és azt át is adta a vezetésnek és a munkatársainak.

E tapasztalatokat a magyar elvtársak alkalmazni akarják a saját munkájukban. Ugyanakkor továbbra is úgy tartják, hogy a magyar feltételek között inkább lehetséges és szükséges, mint Lengyelországban az alkotók mozgósítása a szocialista realizmus mint a szocialista művészet uralkodó esztétikai irányzata tekintélyének visszaállítására.

¹⁵ 1958–1964 között kulturális miniszter.

¹⁶ L. Tadeusz Galiński: A kultúra fejlődése az új Lengyelországban. *Béke és Szocializmus*, III. évf. (1960) 11. sz. 107–120.

A magyar pártvezetésnek és a párttag alkotók és művészek egy részének, akik a legközelebb állnak a KB-hoz (az alkotó és művészeti szövetségek elnökei és egyes elnökségi tagjai) nem felelnek meg kultúránk képviselőinek megfogalmazásai a szocialista művészet témájában, amelyeket a magyar kultúra világával történő találkozókon tettek.

Vonatkozik ez [Jerzy] Putrament író megfogalmazására – „a szocialista realista irodalom olyan irodalom, amelynek művei a szocialista ideológiának a szerző általi belső elfogadásának kifejeződései, amely olyan művészi formát alkalmaz, amely leginkább hat az olvasó érzéseire”, és annál inkább [Władysław] Strzelecki forgatókönyvíró megfogalmazására „a szocialista realista művészet egy olyan művészet, amely a szocialista országokban keletkezett tartalmában haladó, formájában szép”.

Van bizonyos fenntartás a lengyel művészeti alkotások és a színházaink és koncerttermeink repertoárjának tartalmával kapcsolatban, a magyar elvtársak egyre inkább hajlanak arra, különösen az SZKP XXII. kongresszusa után, hogy művészeti eredményeink jelentős részét, különösen a filmben, színházban és irodalomban a magyar művészek és alkotók felhasználják.

Ennek fényében a párt képviselőinek álláspontja jóindulatúbb felénk, mint a kulturális állami apparátusé.

A központ, amely dönt könyveink kiadásáról és megvételéről, a lengyel színdarabok bemutatásáról, a lengyel filmek megvételéről és a lengyel zenedarabok előadásáról továbbra is fenntartásokkal van a lengyel művészeti alkotások iránt. E fenntartásokhoz társul a félelem, hogy a részvétel a lengyel kultúra propagandájában ne váltsa ki kritikát és kedvezőtlen értékelést a párt részéről.

Ez arról tanúskodik, hogy a lengyel kulturális ügyekben való tájékozódásban végbement számunkra pozitív változás még nem ért le a párt KB-ból ezekhez a pártszervekhez. Ezért a kirendeltségnek jelenleg az a kötelessége, hogy tevékenységét az államapparátus aktívájában fejtsse ki. A korábban a fő erőfeszítés a pártapparátusban folytatott munkára irányult.

A kirendeltségünk az államapparátussal kapcsolatos kulturális területen végzett munkájának nehézségeiről tanúskodik az a tény, hogy még egy évvel ezelőtt a magyar külügyminisztériumból elbocsátották a lengyel ügyek referensét, aki a mi kulturális politikánk értékelésével foglalkozott azért, mert jóindulatúan állt a mi életünk ezen szeletének ügyéhez.

Figyelembe véve mind a pártvezetés, mind a Kulturális Kapcsolatok Intézete érdeklődését a Lengyelországgal folytatott kulturális együttműködés fejlesztésében a tudomány, az oktatás, az irodalom, a film és a színház területén, a kirendeltség igényt tart a Magyarországgal való kulturális cserére szánt személyi, anyagi és pénzügyi eszközök koncentrációjára, főképp az együttműködés ezen területein.

A múlt évben Lengyelország a harmadik helyre lépett Magyarországnak más országokkal bonyolított kulturális szakemberek személyes cseréje területén, az NDK és a Szovjetunió után, megelőzve Csehszlovákiát. Tekintettel arra, hogy az NDK és a Szovjetunió csökkentette a Magyarországgal folytatott kulturális cserére szánt kiadásait, megvan a lehetősége, hogy Lengyelország a Szovjetunió után a második helyre lépjen.

A kirendeltség véleménye szerint erőfeszítéseinket ugyanakkor nemcsak a személycserére kell összpontosítani, hanem az eddigieknél sokkal jelentősebb mértékben az anyagi cserére. Hozzá kellene kezdeni *Polska* havilap (5-7 ezer) és *Polski Przegląd* (3-5 ezer) hetilap magyar mutációjának kiadásához és terjesztéséhez, illetve a kirendeltség cikkek és recenziók lefordítására kijelölt alapjának növelésének, amely inspirálja a magyar sajtót és magyar kiadókat, a színházak igazgatóit és rendezőit, a zenei élet vezetőit és a mozik vezetőit a lengyel művészeti alkotások kiadására, kiállítására, megvalósítására és vetítésére az eddigieknél nagyobb körben. Meg kellene növelni a kirendeltségnek a magyar kulturális világ aktivistáival folytatott kapcsolataira és találkozóira szánt költségvetést is (a nagykövetség sajtó és kulturális osztálya rendelkezik az ilyen típusú tevékenységre, illetve a kiadói tevékenységre kijelölt alappal évi 60 ezer forint értékben, ami nem elegendő).

Ahelyett, hogy növelnénk az állam költségére Magyarországra utazó kulturális szereplők számát, sokkal helyesebb lenne a lengyel kultúráról szóló cikkek számának növelése, a több lengyel kiadvány megjelentetése, valamint a magyarországi mozik, színházak és koncerttermek lengyel repertoárjának bővítése.

Nem kellene ugyanakkor korlátozni a tudomány és az oktatás területén a csere-személyek mennyiségét. A tudomány és az oktatás – szükségleteink nézőpontjából – fontos és hasznos ágazataiban, az ilyen cserét még növelni is kellene. A rövid távú kutatóutak helyett 1-2 éves tudományos állásokat kellene létesíteni a tudományos munkák előkészítésére, a káderképzés szempontja szerint, illetve a nemzetgazdaság számára fontos tudományos kutatások folytatása érdekében.

A tanárok részvételét korlátozni kellene a mindkét országot érdeklő nevelési-didaktikai konferenciákon (ezek eddig főleg turista utak voltak).

A személyes csere keretein belül főképpen a párt kultúrában érdekelt vezetők közötti cserét kell előnyben részesíteni. Célszerű lenne az MSZMP KB által meghívott [Wincenty] Kraško elvtárs érkezésén kívül, ha [Andrzej] Werblan elvtárs és Óvári [Miklós], az MSZMP KB a tudomány és oktatás ügyei irányító osztályvezető-helyettese között is lenne kapcsolat.

Hasznos lenne egy, a tudomány, az oktatás, valamint a kultúra és a művészet területén működő vezetők közötti cserét lebonyolítani. Az utóbbi két év alatt Galiński miniszter magyarországi útján kívül nem volt cserelátogatás és párbeszéd a két ország kulturális vezetőinek központi szintjén.

Galiński elvtárs látogatása, amely az SZKP XXII. kongresszusa előtt és alatt zajlott, Benke [Valéria] miniszter nem viszonyult jóindulatúan kultúránk ügyeihez, nem hozhatott nagyobb eredményt a lengyel–magyar kulturális kapcsolatok teljes aktivizálása és fellendülése terén.

Összegezve, hangsúlyozni kell, hogy jelenleg nincsenek már politikai akadályok a lengyel–magyar kulturális kapcsolatok aktivizálása számára.

Az alapvető probléma jelenleg eljutni azokhoz a tényezőkhöz, amelyek megvalósítják a kulturális cserét és az együttműködést Lengyelországgal, illetve a kirendeltség általi inspirálás ügye a lengyel tudomány és a szocialista művészet műveinek és alkotásainak az eddiginél szélesebb terjesztésére Magyarországon.

Az MNK-ban kiadott lengyel könyvek, bemutatott filmek, színművek és lengyel zenei alkotások számának növelése lehetőségeiről tanúskodik az utóbbi két év során az e területen bekövetkezett haladás is.

1960-ban 8 lengyel szerző könyve,¹⁷ 1961-ben 10 könyv jelent meg.¹⁸ Az utóbbi két év alatt 5 lengyel témájú könyv jelent meg magyar szerzőktől (*Lengyelország története*, *A lengyel irodalom története*, *A lengyel zene története*, *Chopin* és egy riportgyűjtemény Lengyelországról, a *Varsói hajnal*).¹⁹ Az ezt megelőző években ilyen kiadványok nem voltak.

Mialatt 1960-ban csak három lengyel filmet mutattak be, 1961-ben ötöt, és előkészületben van további 7 lengyel film bemutatása.²⁰

1961-ben két kortárs lengyel zenealkotást mutattak be (Serocki²¹ és Lutosławski²²), miközben a megelőző években nem mutattak be egyetlen kortárs lengyel zeneszerző darabját sem. Nagyon komolyan nőtt a magyar rádió programjában a lengyel irodalmi és zenei alkotások száma.

A tudományos együttműködés területén lényeges haladás következett be. Az ismerkedő-turisztikai csere helyén az együttműködés jelenleg főképpen meghatározott témákban a közös kutatómunkára koncentrálódik.

¹⁷ Valójában csak a szépirodalmat tekintve több mint 8 lengyel szerző jelent meg 1960-ban: H. Bechlerowa–M. Mackiewicz: *Hogyan kínálta tejjel a cica az állatokat?* (Móra), Arkady Fiedler: *Robinson szigete* (Móra), Aleksander Fredro: *Életjáradék* (Európa), Czesław Janczarski–Zdzisław Witwicki: *Ki lakik az erdőn?* (Móra), *Visszahulló kő. Elbeszélések* (Európa), Stanisław Lem: *A világűr csavargója* (Európa), Bolesław Prus: *A fáraó* (Európa, 3. kiadás), Jerzy Putrament: *Szeptember* (Kossuth), Władysław Reymont: *Parasztok* (Európa, 3. kiadás), Henryk Sienkiewicz: *Tűzzel-vassal* (Európa), Juliusz Słowacki: *Mazepa* (Európa), Andrzej Strug: *A sárga kereszt* (Európa), Wanda Wasilewska: *Hajsza* (Kossuth), Jadwiga Wernerowa: *Vöröské* (Móra).

¹⁸ 1961-ben 12 lengyel szépirodalmi mű jelent meg magyar nyelven: Adam Bahdaj: *Félidő 0:1* (Móra), Tadeusz Breza: *A bronzkapu* (Európa), Tadeusz Dolega-Mostowicz: *Hanka asszony naplója* (Magvető), Maria Konopnicka: *Árva Mariska és a manók* (Móra), uő: *Krysta. Elbeszélések* (Magyar Helikon), Jadwiga Korczakowska: *Mit tud Kati egyedül?* (Móra), Stanisław Lem: *Magellán-felhő* (Móra), Adam Mickiewicz: *Válogatott versei* (Móra), Bolesław Prus: *A bábu* (Európa, 2. kiadás), Dawid Rubinowicz: *naplója* (Európa), Jan Marcin Szancer: *Egy hiú kis gida kalandjai* (Móra), Maria Terlikowska: *Panni és a bocskok* (Móra), Jan Szczepański: *Odüsszeusz a hegyekben* (Európa).

¹⁹ Perényi József: *Lengyelország története*. Budapest, Gondolat, 1962; Kovács Endre: *A lengyel irodalom története*. Budapest, Gondolat, 1960; Várnai Péter: *A lengyel zene története*. Budapest, Zeneműkiadó, 1959; Jemnitz Sándor: *Fryderyk Chopin*. Budapest, Gondolat, 1960; Ruffy Péter: *Varsói hajnal*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1961.

²⁰ 1960-ban valójában csak két lengyel filmet mutattak be Magyarországon (*Ember a medvebőrben*. Rendezte: Jerzy Zarzycki; *A Sas tengeralattjáró*. Rendezte: Leonard Buczkowski), 1961-ben pedig négyet (*Az első év*. Rendezte: Witold Lesiewicz; *Keresztesek I–II*. Rendezte: Aleksander Ford; *Kiábrándulás*. Rendezte: Wanda Jakubowska; *Szerencsés Tóni*. Rendezte: Halina Bielinska). 1962-ben egy magyar filmes delegáció utazott Varsóba, és ezzel a kapcsolatok normalizálódtak. A magyar fél 21 játékfilmet vett át. Ezzel szemben a lengyelek nem vettek át azonnal minden felajánlott filmet (pl. *Pacsirta, Sodrásban*), csak másodszori kérésre. Magyar filmexport: 1962–8, 1963–8, 1964–9; Lengyel filmexport: 1962–21, 1963–9, 1964–13. MNL OL XIX-I-22. 97. doboz. Jelentés – 1964.

²¹ Kazimierz Serocki (1922–1981) lengyel zeneszerző, zongorista. Több ismert lengyel film zenéjét is ő szerezte (Chopin ifjúsága, *Keresztesek*, *Özönvíz*). Az 1958-tól minden évben megrendezésre kerülő „Varsói Ősz” modern zenei fesztivál egyik szervezője.

²² Witold Lutosławski (1913–1994) lengyel zeneszerző, karmester, zongorista. Fryderyk Chopin és Karol Szymanowski mellett tartják számon. A „Varsói Ősz” egyik fő szervezője.

1961-ben nyolcvankilenc fővel növekedett a Lengyelországba látogató magyar tudósok száma az 1960-as évvel összehasonlításban. Ez arról tanúskodik, hogy megnőtt a magyarok érdeklődése a lengyel tudomány iránt.

E tényezőket jobban ki kellene használni a tudományos együttműködés tervei és a nemzetgazdaságunk szükségleteinek, illetve a KGST keretein belül Magyarország és Lengyelország gazdasági együttműködésének irányelveinek összekapcsolásával.

[...]²³

AMSZ, Dep. I. 57/65. W. 12. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat (ford.: Mitrovits Miklós).

Az összefoglaló jelentést Henryk Grochulski budapesti lengyel nagykövet készítette, és 1962. június 6-án megküldte J. Siedleckinek, a lengyel Külügyminisztérium I. főosztályának (Dep. I.) igazgatójának. A II. fejezetet a Kereskedelmi Tanácsos Irodája (BRH) készítette. A dokumentum egy Henryk Grochulski saját kezű aláírásával hitelesített kísérőlevéllel érkezett Varsóba. Az összefoglaló jelentést 1962. június 15-én megkapta Maria Wierna is.

²³ A dokumentum még két pontot tartalmaz: IV. A konzuli kapcsolatok és V. Az LNK budapesti nagykövetségének kapcsolatai a magyar külügyminisztériummal és a Budapesten akkreditált diplomáciai testülettel. (Tartalmilag nem kapcsolódik a fentiekhez, ezért nem közöljük.)

29.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE A BUDAPESTI LENGYEL OLVASÓTEREM TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Budapest, 1962. június 27.

Feljegyzés

Tárgy: A Lengyel Olvasóterem tevékenysége

A Lengyel Olvasóterem vezetőjével, [Jan] Bystrzycki elvtárrsal és helyettesével [Stanisław] Sochacki elvtárrsal sikerült megfelelő kontaktust kialakítani. A korábbi gyakorlattal ellentétben kb. egy év óta rendszeresen küldenek meghívókat budapesti rendezvényeikre, sőt legutóbb meghívtak bennünket a lengyel színházi kiállítás miskolci bemutatójára is. A küldött meghívók alapján többé-kevésbé átfogó képet tudunk alkotni az olvasóterem munkájáról, más forrás egyébként nem igen áll rendelkezésünkre, mert az olvasóterem nem adja le munkatervét a Kulturális Kapcsolatok Intézetének, és esetenkénti rendezvényeit sem jelenti be annak.

Folyó hó 9-én korábbi megállapodás értelmében Tamás elvtárrsal együtt látogatást tettünk a Lengyel Olvasóteremben, és alapos beszélgetést folytattunk az Olvasóterem munkájáról.

Feljegyzésünkben a kapott meghívók és az olvasóterem vezetőjével és helyettesével folytatott beszélgetés alapján rövid áttekintést adunk az olvasóterem ez évi munkájáról.

A Lengyel Olvasóterem rendkívül intenzív és túlzás nélkül állíthatjuk, eredményes munkát végez. Január 5–11. között „lengyel hét”, március 10–21. között pedig „lengyel napok” elnevezés alatt egész sor rendezvényt szervezett. Januárban több helyen bemutatta a „Lengyel Munkáspárt megalakulásának 20. évfordulója”¹ c. plakátkiállítást. Február 15-én filmbemutatót rendezett az olvasóteremben. Márciusban „300 éves a lengyel sajtó” c. kiállítást mutatott be a MÚOSZ székházában sajtókonferenciával egybekötve. Március 9-én az olvasóteremben megszervezte a magyar és lengyel nők baráti találkozását a Nemzetközi Nőnap alkalmából. Április 9-én Broniewski-émlékműsort² rendezett és az Egyetemi Színpadon. Május 9-én Karol Szymanowski³ halálának 25. évfordulóján hangversenyt rendezett az Országos Filharmónia kamaratermében. Május 28-án baráti találkozót tartott az

¹ A Lengyel Munkáspárt (Polska Partia Robotnicza) 1942. január 5-én alakult meg, majd 1948. december 16-án egyesült a Lengyel Szocialista Párttal és jött létre a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP).

² Władysław Broniewski (1897–1962) lengyel költő, a forradalmi líra képviselője. 1962. február 10-én hunyt el.

³ Karol Szymanowski (1882–1937) lengyel zeneszerző, zongoraművész.

olvasóteremben a Lengyel Népőrség megalakulásának 20. évfordulójával kapcsolatban. Május 29-én a Néphadsereg Központi Házában⁴ emlékestet rendeztek az említett évforduló alkalmából. Május 15-én került sor a lengyel színházi kiállítás megnyitására a Vígsházban, amelyet sajtókonferencia előzött meg.

Az olvasóterem vidéki tevékenységéről nincs átfogó ismeretünk, azonban tudunk arról, hogy vidéken is aktív tevékenységet végez, pl. komolyabb rendezvényekre került sor ebben az évben Karcagon, Miskolcon, Szegeden, és e hónap végén Debrecenben kerül sor jelentősebb rendezvényre.

Az olvasóterem tevékenységének eredményességéhez nagyban hozzájárul a lengyel nagykövetségtől és személyesen Grochulski nagykövettől kapott támogatás. A rendezvényeken mindig jelen van a lengyel nagykövetség 1-2 tagja, több esetben részt vesznek a külkereskedelmi kirendeltség tagjai és a katonai attasé is. A fontosabb rendezvényeket a nagykövet nyitja meg, vagy legalábbis megjelenik azokon. Így Grochulski elvtárs nyitotta meg a „lengyel hét” és „lengyel napok” elnevezésű rendezvénysorozatot, továbbá a lengyel színházi kiállítást. A nagykövet részt vett a magyar és lengyel nők baráti találkozóján, a Lengyel Népőrség megalakulásának 20. évfordulójára rendezett baráti találkozón. Grochulski elvtárs részt vett az olvasóterem miskolci, karcagi és szegedi rendezvényein.

Az olvasóterem nagyon jól együttműködik a Hazafias Népfronttal, az Országos Béketanáccsal, a MÚOSZ-szal, a különböző művészszövetségekkel és klubokkal, a Partizán Szövetséggel stb. Ezeknek a szervezeteknek segítségével végzi a munkáját a fővárosban, de vidéken is. Az említett szervezetek segítségével és támogatásával az olvasóterem vezetője messzemenően elégedett.

A társadalmi és tömegszervezetekkel szemben rendkívül gyenge, majdnem semmilyen kapcsolata nincs az olvasóteremnek az illetékes párt és állami szervezetekkel (Művelődésügyi Minisztérium, Kulturális Kapcsolatok Intézete, pártközpont Tudományos és Kulturális Osztálya). Az említett párt- és állami szervezetek képviselői nem tesznek eleget az Olvasóterem meghívásának, még a jelentősebb rendezvényein sem jelennek meg. Bystrzycki elvtárs ebből olyan messzemenő következtetéseket vont le, hogy ezek a szervezetek egyrészt nem tanúsítanak érdeklődést az olvasóterem munkája iránt, másrészt kritikusan szemlélik munkájukat. Ebből adódik Bystrzycki elvtárs szerint az, hogy a szaksajtó „nem mer” kritikát, értékelő cikket megjelentetni a Lengyel Olvasóterem munkájáról, a lengyel kulturális életről példának említette a lengyel színházi kiállítást, amellyel kapcsolatban sajtókonferenciát is tartottak, és kész anyagot is adtak pl. a *Nagyvilágnak*, azonban semmilyen szaklapban nem jelent meg kritika vagy értékelő cikk a kiállításról. Bystrzycki elvtárs elismerte ugyanakkor, hogy a politikai napilapok általában néhány soros hírben megemlékeznek az olvasóterem rendezvényeiről. Hangsúlyozta, hogy egészen más a helyzet a vidéken, ahol az illetékes párt és állami szervezetek képviselői is megjelennek a rendezvényeken, és a sajtó is közöl érdemi tudósítást rendezvényeiről, pl. a színházi kiállítás miskolci bemutatója.

Bystrzycki elvtárs elmondta, hogy munkájukban felhasználják a Lengyelországból egyezményes alapon Magyarországra érkező művészeket, tudósokat,

⁴ A Magyar Néphadsereg Központi Tiszti Ház (Tiszti Klub), Budapest, Váci utca 38.

tanulmányutásokat. Esetenként előadóművészeket hívnak meg egy-egy rendezvényükre, pl. a színházi kiállítás megnyitására Lengyelországból érkezett szakember. Nehézséget okoz, hogy több esetben nem tudnak az egyezményes utazásokról. Hangsúlyozta, hogy szeretnék jobban felhasználni a Lengyelországba kiutazó és onnan visszatért művészeinket, tudósainkat, tanulmányutásainkat. Sajnos, nem tudnak előre a kiutazásokról, és utólag nem értesülnek minden esetben.

Bystrzycki elvtárs bíráló észrevételeket tett arra vonatkozóan, hogy Magyarországon nem ismerik pl. Szymanowski neves zeneszerzőt, mert a Kultúra nem vásárol Szymanowski-kottát és lemezt, de Budapesten Chopin-kottát és lemezt sem lehet kapni.

A szakemberek és művészek gyakran fordulnak hozzájuk kottáért és lemezért, a Lengyelországba utazó turisták is állandóan ostromolják az olvasótermet útmutatókért. Az igény oly nagy, hogy közelről sem tudják kielégíteni.

Bystrzycki elvtárs a beszélgetés során ismételt felvetette a helyiségcseré ügyét. Hangsúlyozta, nem tudják megérteni, hogy az Autoker kiköltöztetése és az átalakítás tervének elkészítése még mindig húzódik, annak ellenére, hogy a pénz már biztosítva van. A megfelelő helyiség hiánya akadályozza munkájukat. Komolyabb rendezvényt az olvasóteremben nem tudnak szervezni. Az új helyiségben nagyobb létszámú nyelvvoktatást, sokkal több rendezvényt és árusítást is fognak folytatni.

A Bystrzycki és Sochacki elvtárral folytatott beszélgetésen a fentebb említett problémák kapcsán felvetődött, hogy szükség lenne egy konzultációs megbeszélésre az illetékes szervek (Művelődésügyi Minisztérium, KKI, pártközpont Tudományos és Kulturális Osztálya, Külügyminisztérium) és a hazánkban működő baráti kul-turális intézetek vezetői között. Javasoljuk, hogy egy ilyen megbeszélésre kerüljön sor a Kulturális Kapcsolatok Intézetében. Ez annál is inkább célszerű volna, mert segítséget nyújtana ahhoz, hogy a Lengyel Olvasóterem és a többi kulturális intézet tevékenysége közötti aránytalanság megszüntethető legyen.

Budapest, 1962. június 27.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 7. doboz, 40. tétel, 005045. – magyar nyelvű gépelt tisztázata – A feljegyzést a Külügyminisztérium I. sz. Területi Osztálya lengyel referatúráján Váczi László II. o. tiktár készítette. Kapta Puja Frigyes külügyminiszter-helyettes, Rózsa Irén főosztályvezető, a Kulturális Kapcsolatok Intézete és az Osztály.

30.

FELJEGYZÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA A MAGYAR PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1963. MÁJUS 16–18-ÁN ŁAŃSKBAN FOLYTATOTT TÁRGYALÁSAIRÓL

Budapest, 1963. május

Feljegyzés
a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Lengyel Egyesült Munkáspárt
képviselőinek 1963. május 16–18. között Lengyelországban lefolytatott
találkozásjáról

Szigorúan bizalmas!

I.

A találkozón részt vett magyar részről: Kádár János, a KB első titkára, a Minisztertanács elnöke, Apró Antal, a Politikai Bizottság tagja, a Minisztertanács elnökének helyettese, Nyers Rezső, a Politikai Bizottság póttagja, a Központi Bizottság titkára, Erdélyi Károly, külügyminiszter-helyettes, Bölcskei József, tolmács.

Lengyel részről jelen volt Władysław Gomułka, a LEMP Központi Bizottságának első titkára, Józef Cyrankiewicz, a Politikai Bizottság tagja, a Minisztertanács elnöke, Zenon Kliszko, a Politikai Bizottság tagja, a Központi Bizottság titkára, Stefan Jędrychowski, a Politikai Bizottság tagja, az Országos Tervhivatal elnöke, Marian Naszkowski, a Központi Bizottság tagja, külügyminiszter-helyettes, Jerzy Zieliński, tolmács.

A kétnapos baráti látogatás során a résztvevők 14 és fél órát szenteltek egymás tájékoztatására, a kölcsönös eszmecserére.

II.

Kádár elvtárs tájékoztatta a lengyel elvtársakat az országunk életében a VIII. kongresszus óta bekövetkezett jelentősebb eseményekről, továbbá külpolitikánk *következő fontosabb*¹ kérdéseiről: a Jugoszláviához, a Német Szövetségi Köztársasághoz, a Vatikánhoz fűződő kapcsolataink alakulásáról, Magyarország helyzetéről az ENSZ-ben. *A találkozó során Kádár elvtárs* áttekintést adott népgazdaságunk fejlődéséről, az e területen előttünk álló fontosabb feladatokról.

¹ Helyette kézzel: aktuális.

A magyar–lengyel politikai kapcsolatokat Kádár elvtárs nagyon jóknak nevezte. Ezzel kapcsolatban *utalt arra, talán*² jövőre sort kellene keríteni felsőfokú küldöttségcserére. Utalt a magyar–lengyel gazdasági együttműködés kiszélesítésének néhány megoldandó kérdésére, így javasolta, hogy a Magyar Népköztársaság magára *tudná vállalni*³ a 600–1000 lóerős dieselmotorok gyártását, és egyes vasúti motorkocsik előállítását. Ezzel kapcsolatban javasolnánk lengyel barátainknak az említett termékeknek nálunk történő vásárlását. Ugyancsak teljes egészében magunkra tudnánk vállalni a dömpér- és az autóbuszgyártást, ez esetben lengyel barátainktól szereznénk be személy- és teherautó-szükségletünket. Ez utóbbi termékek előállítása terén *esetleg* kooperálhatnánk még Csehszlovákiával is. *Kádár elvtárs*⁴ javasolta a jelenleg évi 800 000 tonnát kitevő lengyel szénszállításoknak 1980-ra évi 2 millió tonnára történő felfuttatását. Felajánlotta, hogy a csehekkel azonos feltételek mellett bekapcsolódnánk a lengyel rézbányászat fejlesztésébe, s a lengyel rezet magyar alumíniumszállítással is tudnánk kompenzálni.

Az általános kérdések kapcsán Kádár elvtárs tájékoztatást adott a kínai elvtársakkal fennálló nézeteltéréseink legújabb fejleményeiről,⁵ továbbá a KGST-ben kiobbant vitával kapcsolatos álláspontunkról.⁶

III.

Gomulka elvtárs nagy örömét fejezte ki a találkozó létrejötte alkalmából.

1. A tájékoztatást a lengyel gazdasági helyzet elemzésével kezdte. Számukra a gazdasági kérdések jelenleg központi problémát jelentenek. Az ő gazdasági helyzetük sokkal súlyosabb. A mezőgazdasági év nagyon rossz volt. Az előző évhez képest a termés 12%-kal csökkent, ez vonatkozik elsősorban a növénytermesztésre:

	1961	1962
gabona/ha	18 q	16,1 q
burgonya	150 q	125 q
cukorrépa	265 q	220 q

² Helyette kézzel: javasolta.

³ Helyette kézzel: vállalná.

⁴ A kiemelt szavak az eredetiben áthúzva.

⁵ A magyar–kínai kapcsolat – ahogy a szovjet–kínai viszony is – az 1960-es kommunista és munkáspártok moszkvai értekezletétől kezdve folyamatosan romlott, és éles ideológiai vitához vezetett. Az első nyílt összecsapás a KKP 1963. március 9-i levele volt, amelyre az SZKP 1963. március 30-án válaszolt. Egy 1962-es külügyminisztériumi elemzés szerint „a magyar–kínai politikai kapcsolatok alakulása szorosan követte a nemzetközi munkásmozgalomban kialakult ideológiai vita hullámzásait”. Végül az 1962 decemberében sorra kerülő MSZMP VIII. kongresszusára érkezett kínai delegáció jelentette jó ideig az utolsó kapcsolatot a két ország között. Vámos Péter: „Mi történt a kínaiakkal?” A magyar–kínai kapcsolatok 1956–1966 között. *Kül-Világ*, VI. évf. (2009) 1. sz. 1–25.

⁶ Erről lásd: Feitl, i. m. 2014.

Külön aláhúzta a burgonyatermés csökkenésének káros hatásait. *Számukra*⁷ a burgonya az egyik alapvető mezőgazdasági növény, vetésterülete megközelíti az 1 800 000 hektárt.

A mezőgazdasági termékek csökkenésével *párhuzamosan*⁸ növekedett az állatlétszám, ez még jobban kiélezte a takarmányhelyzetet.

A rossz gazdasági év miatt nem tudták teljesíteni mezőgazdasági exporttervetüket, ellenkezőleg, növelni kellett a mezőgazdasági importot, elsősorban takarmánygabonából. A tervek szerint 3 millió tonna gabonát akartak behozni, ténylegesen 3 millió 200 ezer tonnára van szükség. A Szovjetuniótól kaptak 800 ezer tonnát, bár a szerződések szerint csak 400 ezer tonna járt volna, de a gyakorlat az, hogy végül is a Szovjetunió mindig megduplázza a Lengyelországba irányuló gabonaszállításait. Amerikától hitelbe kaptak 600 ezer tonnát. A hiányzó 1 800 000 tonnát a kapitalista világban kell megvenni. A felsoroltak csak a gabona importra vonatkoznak, ő nem tért ki külön a koncentrált takarmányok importjára. *Ezen okok miatt meg kellett változtatni a tervmutatókat.*

A nehéz mezőgazdasági év miatt a nemzeti jövedelem csak 2%-kal nőtt, 18 év alatt ez volt a legalacsonyabb növekedési⁹ mutató.

A terven felüli gabona és takarmányimport miatt növelni kellett a kapitalista országok felé irányuló exportot, külföldre kellett szállítani egy sor, a belső piacra szánt terméket (szén, hengerelt áru stb.), csökkenteni kellett a belső készleteket. Tovább romlott a fizetési mérleg, a rövid lejáratú hitelek összege 1 év alatt 20 millió dollárral nőtt, s jelenleg 125 millió dollárt tesz ki. A fenti hiányosságok miatt a külkereskedelem hatalmas összegű pönalét volt kénytelen fizetni.

A nehéz helyzet arra kényszerítette a vezetést, hogy az 1963-ra betervezett 8,5% helyett 5%-ra csökkentse az ipari termelés növekedésének ütemét. Az évi 5%-os növekedés reálisnak tekinthető, bár ebben még nem szerepel az idei kemény tél okozta visszaesés. Lengyelországban 100 téli napon a *hideg*¹⁰ mínusz 20–40 °C között mozgott, ténylegesen ez három hónap termelés kiesést jelent. A nagy hideg miatt az országon belül az átlagosnál 2 millió tonnával több szenet használtak fel.

Lengyelországnak 1963-ban terv szerint 17 millió tonna szenet kell exportálni, ez fele-fele arányban oszlik meg a szocialista és a kapitalista országok között. A szocialista országok felé a tervet csak mennyiségileg tudják teljesíteni, ez természetesen nehézségeket fog okozni. [Otakar] Šimůnek¹¹ már most bejelentette, ha a lengyelek nem adnak a betervezettnél 200 000 tonnával több darabos szenet, ők nem tudják teljesíteni az NDK, Magyarország és Románia irányában vállalt kokszzállításait. A kapitalista országok felé 1 millió tonnával csökkentik az exportot, ez még jobban bonyolítja a fizetési helyzetüket.

A szénhelyzet javítása érdekében az első negyedév minden vasárnapjára műszakot szerveztek, így elérték azt, hogy a hétköznapi az átlagos 362 000 tonna

⁷ Helyette kézzel: Náluk.

⁸ Helyette kézzel: egy időben.

⁹ Kézzel betoldva.

¹⁰ Helyette kézzel: hőmérséklet.

¹¹ 1959 és 1968 között csehszlovák miniszterelnök-helyettes.

szén helyett¹² vasárnaponként 300 000 tonnát bányásztak. A helyzet javítására az egész évre betervezték havi egy vasárnapi műszakot, de ez abnormális helyzet, ez az állapot sokáig nem tartható fenn.

Rosszul alakult az első negyedévi ipari termelés is. Az elmúlt év hasonló időszakához képest az idei első negyedévi tervet 101,4%-ra teljesítették, ugyanakkor 600 millió zlotyval lépték túl a beralapot. Az első negyedévben a termelékenységi mutatók 0,5%-kal csökkentek, ugyanakkor növekedtek az anyagköltségek. Most központi feladat az első negyedévi lemaradás felszámolása. A legtöbb területen ezt sikerül megvalósítani, de egy sor termelési ágban lehetetlen behozni a lemaradást.

A takarmányhiány miatt 8%-kal csökkent a sertésállomány, a felvásárolt sertések súlya 125 kg-ról 115 kg-ra csökkent. Feszített a piaci helyzet, emelkedik a mezőgazdasági termékek piaci ára. Húsból, tejből, vajból nem lehet kielégíteni az igényeket, s mert a fenti termékekben hiány van, a tervezettel szemben jelentősen megnőtt a kenyér, a liszt, a makaróni és a cukor fogyasztása.

Csökkent az egy főre eső húsfogyasztás. Az állati zsiradékot is beleszámítva, 1961-ben 1 főre 52,6 kg hús jutott, ez 1962-ben 50 kg-ra csökkent, a jelenlegi nehéz helyzet miatt 1963-ban további csökkenéssel lehet számolni. Az első negyedévben 14%-kal kevesebb tejet vásároltak fel, mint a múlt év hasonló időszakában. Ezért nehézségek jelentkeztek a lakosság, elsősorban a városok lakóinak tejellátásában. Az állati termékek mennyiségének gyors növelésére most sem lehet számítani, mert a kemény tél, a takarmányhiány miatt rossz az állatok kondíciója.

2. A nehéz gazdasági helyzet miatt szükségessé vált a szén, a villanyáram, a gáz árának, továbbá a központi fűtés költségeinek 100%-os emelése. Bár a lakosság jövedelmének csökkenését más forrásokból igyekeztek kompenzálni, mégis elégedetlenség nyilvánult meg a lakosság körében. Szerencsére ez átmeneti jelenség, az emberek ma már túl vannak ezen a munkások, az áremelések ellenére is igyekeznek behozni a termelési elmaradást. A május 1-i ünnepségek is szépen sikerültek, országosan 7-8 millió ember vett részt azokon. A hangulat mindenhol jó volt.

Foglalkoztak a házbérek összegének felülvizsgálásával is. Az állam dotációt ad a házbérekhez, például Varsóban egy lakásra számítva az állam évente egy havi lakbér összegével járul hozzá a lakások állagának fenntartásához. Miután e rendszabály széles köröket érintett volna, s elégedetlenséget váltott volna ki, elálltak a gondolattól.

1962-ben a létfenntartási költségek 2,8%-kal emelkedtek. Csökkentek a reálbérek, de a fogyasztás országos méreteiben nem csökkent, mert a tervezettnél gyorsabban nőtt a foglalkoztatottak száma. Az ötéves terv szerint a tervidőszak folyamán 700 ezer fővel nő a foglalkoztatottak száma, ez az irányzat ténylegesen három év alatt teljesül.

Az elmúlt évek során nem növekedtek a reálbérek. Mint ismeretes, 1959-ben felemelték a húsárakat, ez a reálbérek 2%-os csökkenését eredményezte. 1960-ban sikerült behozni az előző évi csökkenést, majd 1961-ben a reálbérek 2%-kal nőttek,

¹² Helyette kézzel: szénen felül.

1962-ben viszont 0,5%-kal csökkentek. 1963-ban, miután a piaci árak rosszul alakulnak, aligha lehet számítani a reálbérek növekedésére. Az ötéves tervben 22-23%-kal kellene nőni a reálbéreknek, ez irreális szám, ennek teljesítéséhez nagyon kedvező feltételekre lenne szükség. Nagyon elégedettek lesznek, ha a fenti szám felét sikerül teljesíteni.

Veszélyes jelenség *figyelhető meg*¹³, ugyanis a vásárlóerő gyorsabban nő, mint az árumennyiség, ez évben és jövőre ez nagy gondot jelent. Romlott az áruellátottság, az árumennyiség összege meghaladja ugyan a forgalomban lévő pénz mennyiségének összegét, de egyes termékekben – hús, hal, tej, tojás, ipari termékek – nem tudják kielégíteni a keresletet. A lakosság jelenleg 25 milliárd zlotyt tart a takarékbán, a bankjegyforgalom összege 30 milliárd zloty.

*A jelenlegi fő feladat nem a helyzet javítása, hanem a további romlás megakadályozása.*¹⁴ 1963-ban ismételtelen csökkenteni kell a mezőgazdasági exportot. Az ötéves tervben a mezőgazdasági termékek növekedését 22-23%-ban állapították meg, ez nem megy. Ha lenne több műtrágya, gép, akkor talán több realitása lenne a tervnek. Jelenleg 1 hektárra 50 kg tiszta hatóanyagú műtrágya jut. Lengyelországban a földterület kétharmada homokos, a szocialista országok közül itt a legrosszabbak a talajviszonyok, ezért világviszonylatban itt a legnagyobb a rozs és a burgonya vetésterületének aránya. A műtrágyatermelés jelentős növelése nélkül lehetetlen emelni a növénytermelés hozamát.

3. Lengyelország művelhető földterülete 21 millió hektár. Ennek 12%-át állami gazdaságok, 1%-át termelészövetkezetek, 87%-át egyéni gazdaságok művelik. 100 hektár művelhető területre 47 szamosállat, 63 sertés, és 13 ló jut. Lengyelországban jelenleg 2 700 000–2 800 000 ló van, ez több, mint amennyi lóval az Egyesült Államok rendelkezik. Jelenleg 83 000 traktor van, ténylegesen 400 ezer traktorra lenne szükség. Ez esetben a 100 hektárra eső lóállományt 6 főre tudnák csökkenteni. Míg az említett traktormennyiséget nem érjük el, nehéz lenne beszélni a mezőgazdaság szocialista átalakításáról. Miután jelenleg is sok gabonát kell importálni, a lengyel vezetés nem kísérletezhet kollektivizálással, mert ha az nem járna sikerrel, akkor felborulna az egész népgazdaság egyensúlya. Ha elhatároznák a kollektivizálást, akkor – egyéb veszteségeket nem számítva – átmenetileg évi 5-6 millió tonna gabonát kellene importálni. Ki tudná ezt adni? A Szovjetunió így is nehezen tudja megadni az évi 800 ezer tonnát. (A Szovjetunió teljesen ellátja az NDK gabonaszükségletét, évi 2 millió tonna gabonát ad Csehszlovákiának.)

Tehát mielőtt a kollektivizáláshoz fognánk, a testvéri szocialista országok biztosítsanak nekünk 320 ezer traktort, és több éven át adjanak évi 5-6 millió tonna gabonát. Ez esetben meg lehet kísérelni a dolgot.

A jelen körülmények között a szocialista szektor növelésének két útja van: egyrészt a most 1 millió hektárt kitevő állami tartalékföldeket fokozatosan átadják az állami gazdaságoknak. Másrészt az öreg parasztok egy része nyugdíj fejében

¹³ Helyette kézzel: hogy.

¹⁴ Kiemelés az eredetiben.

hajlandó leadni földjét az állami gazdaságoknak. Ez is növeli a szocialista szektor arányát.

A nehéz mezőgazdasági helyzetre való tekintettel a Központi Bizottság legutóbbi ülésén¹⁵ olyan döntést hoztak, hogy az *ipari beruházások rovására növelni*¹⁶ fogják a mezőgazdasági beruházások összegét.

A mezőgazdaság előtt jelenleg álló legfontosabb feladatok: a minőségi megtermelés növelése, annak megszervezése; 1965-re el szeretnék érni, hogy a vetőanyagot 4 évenként megújíthassák. Növelni kívánják a műtrágyatermelést. Az öt éves tervben épül egy hatalmas nitrogénműtrágya-gyár, igaz az csak 1966-ban fog termelni. A hiányzó káli műtrágyát az NDK-tól, továbbá a Belorussziában levő, a Szovjetunióval együtt közösen kitermelendő bányákból fogják beszerezni. A többi szocialista országgal együttesen bővíteni kell a növényvédőszer termelését. Növelni kell a traktorparkot; jelenleg Lengyelország évente 16 ezer traktort gyárt, most tárgyaltak a csehekkel a traktorgyártás szakosításáról, 1966-tól megosztanak bizonyos traktorcsaládokat, Lengyelország a 30-40 lóerős gépek gyártására áll rá, de ugyanakkor egységesíteni fogják a fűrészegységeket is.

Jelenleg 1 kg hús előállításához 8 takarmányegység szükséges, feladatnak tekintik ennek lecsökkentését 5 takarmányegységre. Annak ellenére, hogy évente 11 millió tonna takarmányt használnak fel az állatok etetésére, mégsem racionális az állattenyésztés, mert kevés a magas fehérjetartalmú takarmányok részaránya. Feladatnak tekintik a magas fehérjetartalmú takarmánytermelés megszervezését.

A lengyel talajok 70%-a savanyú talaj, ezt meszezni kellene, mert ez esetben *nőne*¹⁷ a termelés, évi 3 millió tonna mészre lenne szükség, jelenleg csak 80 ezer tonna van. Ezt a feladatot is meg kell oldani. A legutóbbi központi bizottsági ülésen új alapokra helyezték az állami gazdaságok dolgozóinak anyagi érdekeltségét. Az eddigi nyereségrészesedési rendszer helyett most olyan fizetési rendszert vezetnek be, amelyik egyrészt biztosítja az állandó fizetést, másrészt a termelés mennyiségének növekedésétől függően adják a prémiumot. Az új fizetési rendszert több évre előre dolgozzák ki.

A felsorolt rendszabályok a mezőgazdasági termelés mennyiségének növelését vannak hivatva megvalósítani.

Lengyelországban jelenleg az állami gazdaságok adják a felvásárolt gabona 30%-át, húsból, tejből százalékban kevesebbet adnak, mint a magyar állami gazdaságok.

4. A fizetési mérleg nagyarányú deficitje miatt a következő öt éves tervben jelentős mértékben korlátozni fogják a Nyugattal folyó kereskedelmet. A Nyugattal folytatott lengyel külkereskedelem hátrányosabb helyzetben van, *mint mi*¹⁸, ugyanis a

¹⁵ 1963. február 26–27-én került sor a LEMP KB XII. plénumára, ahol a mezőgazdasági beruházások növeléséről és a mezőgazdasági termelés további növeléséről hoztak határozatot. AAN, KC PZPR 1354, Sygn: 237/II/35.

¹⁶ Kiemelés az eredetiben, kézírással egy kérdőjel a lap szélén.

¹⁷ Áthúзва, helyette: növekedne.

¹⁸ Áthúзва az eredetiben.

magyar külkereskedelmi struktúra 40%-a gép, ugyanakkor a lengyelek csak 28%-ban tudnak gépeket exportálni.

A lengyel külkereskedelem 60%-a szocialista országokkal, 40%-a nem szocialista országokkal bonyolódik, ezen változtatni kell. Lengyelország népgazdasága erősen érzi a gyengén fejlett országokkal folytatott kereskedelmet, ezen országoknak 10-12 évre szóló hitelt kell adni, a visszafizetést állandóan prolongálják. Az adott hiteleket aligha kapjuk vissza. Most például Indonézia mondott csődöt.

Lengyelország kaphatna 8-9 évi törlesztésre 2-300 millió dollár összegű kapitalista hitelt, de nem fogadja el, mert nem a tudná *hogya*¹⁹ visszafizetni.

Lengyelország évente 600 millió dollár volumenű évi külkereskedelmi forgalmat bonyolít a kapitalista országokkal.

5. A Német Szövetségi Köztársasággal a közelmúltban 3 éves kereskedelmi megállapodást kötöttek. Megállapodtak abban, hogy az NSZK külkereskedelmi képviseletet állít fel Varsóban.²⁰ A németek konzuli jogokkal felruházott képviseletet akartak létrehozni. Lengyel részről feltételként szabták a teljes jogú diplomáciai kapcsolatok felvételét, Lengyelország nyugati határainak elismerését.

A varsói nyugatnémet kereskedelmi képviselettel kapcsolatban a következőkben állapodtak meg: a képviselet nem a Külügyminisztériummal, hanem a lengyel Külkereskedelmi Minisztériummal tartja a kapcsolatot. A képviselet hivatalos tevékenységéhez biztosítják a szabad mozgás, a szabad tevékenység jogát, a postai küldemények sértetlenségét, a rejtjelszolgálati jogot, az épület biztonságát, a besorozottak személyi sértetlenségét, hivatali tevékenységük során lengyel bíróság nem tehet lépést ellenük. Vámmentességet biztosítottak a képviselet vezetőinek küldeményeire.

Lengyelországnak 1956 óta van érvényes fizetési megállapodása az NSZK-val. Ennek hatálya nyugat-Berlinre is kiterjed olyan formában, hogy szerepel benne a következő kitétel: „...Nyugat-Berlin a nyugatnémet márkaövezetbe tartozik...”. Ezt a fizetési megállapodást most meghosszabbították.

A képviseletet 6 hónap múlva állítják fel. A nyugat-németek kulturális egyezményt is akartak kötni, de ezt lengyel részről nem fogadták el. A nyugatnémetek ugyancsak javasolták a zászló és a címer használatának engedélyezését Varsóban, lengyel részről ehhez nem járultak hozzá.

A nyugatnémetekkel történt megállapodás jelentősége abban áll, hogy megingatták vele a Hallstein-doktrínát.²¹ A nyugatnémetekénél nagyobb mértékben fog nőni a lengyel export. Az NSZK hivatalos körei részéről megszűntek a Lengyelország ellen irányuló revizionista kirohanások.

¹⁹ Áthúzva az eredetiben.

²⁰ 1963. március 7-én kötötték meg a lengyel-NSZK kereskedelmi megállapodásokat, amelynek értelmében az NSZK kereskedelmi képviseletet létesíthet Varsóban.

²¹ Walter Hallstein nyugatnémet politikus nevéhez köthető alapelv, amely meghatározta az NSZK külpolitikáját az 1950–1960-as években: a bonni kormány nem ismeri el sem az NDK önálló állami létét, sem azon államokat, amelyek diplomáciai kapcsolatot tartanak fenn az NDK-val.

Miután az NSZK-nak Magyarországgal szemben nincsenek határproblémái, a két ország feltételezhetően előbb létesít diplomáciai kapcsolatot, mint Lengyelország, vagy Csehszlovákia.

6. Az állam és egyház helyzete más, mint a többi szocialista országban. Ennek oka: a katolikus egyház monopolhelyzetben van Lengyelországban, a lakosság 95%-a katolikus. Ugyanakkor a püspöki kar nagyon reakciós.

Az állam és az egyház két alkalommal, 1950-ben és 1956-ban kötött megállapodást egymással.²² A megállapodásokat egyik fél sem tartja be.

1958-ban a lengyel vezetők levelet intéztek Wyszyńskihez, közölték vele, amíg a püspökök ellenségesen viselkednek, s nem lesznek lojálisak, addig nem lesz megállapodás, nem lesz béke.

Mint ismeretes, 1956 után rövid ideig viszonylag békében élt az állam és az egyház, a továbbiakban az egyház lehetetlen magatartása miatt előbb a felszín alatt, majd nyíltan megkezdődött a harc.

A legnagyobb ütközőpont az ifjúság hitoktatása. 1956-ig az iskolák 25%-ában a tanulók mintegy 30%-a vett részt hitoktatásban. 1956-ban az egyház felhasználta a zavaros helyzetet, s ennek eredményeként²³ az iskolák csaknem 100%-ában ismét bevezette a hitoktatást.

1956 után több lépés történt az egyház visszaszorítására. Fő feladatnak tekintették a hitoktatás kivételét az iskola épületéből. Az 1956 végétől 1961-ig folyó harc eredményeként elértük, hogy az iskolák 75%-ából kivették a hittant.

1961-ban törvényt hoztunk, ez megtiltja a hitoktatást az iskola épületében.²⁴ Jelenleg egyetlen iskolában sincs hitoktatás. A törvény lehetővé tette, hogy plébániákon, templomokban, magánházakban, papok vezetésével a gyermekeket hitoktatásban részesítsék. A szerzeteseknek nem engedélyezik a hitoktatást.

Az 1961-es törvény előírja a hitoktatás állami ellenőrzését is. A törvény végrehajtási utasítása szerint be kell jelenteni a hitoktatás helyét, a hitoktatás tanmenetét. A rendelet előírja a hitoktatók beszámolási kötelezettségét. Minden hitoktatónak működési engedélyt kell kérni az illetékes iskolai hatóságtól. Az előírások szerint a hitoktatók és a hitoktatás adminisztrálásával foglalkozó személyek havi 1000 zlotyig terjedő fizetést kaphatnak.

²² Az első megállapodást 1950. április 14-én kötötte a lengyel kormány és a püspöki kar. E *modus vivendi* relatív szabadságot biztosított a vallásgyakorláshoz. Ezt a megállapodást a hatalom nem tartotta be, sőt Stefan Wyszyńskit 1953-ban le is tartóztatták. A második megállapodásra 1956 októberében került sor, amikor Gomulka a felfokozott társadalmi hangulat lecsillapítását várta az egyháztól, Wyszyńskinek cserébe sikerült elérnie, hogy a hitoktatás visszatérhetett az iskolákba, szabadon engedték a bebörtönzött papok, szerzetesek és apácák sokaságát, szabadabbá vált mind a vallásgyakorlás, mind pedig a lelkipásztori munka, újraindították a *Tygodnik Powszechny* katolikus hetilapot a régi szerkesztőséggel, a Szejmben képviselői mandátumhoz jutott az egyház a ZNAK-csoporton keresztül.

²³ Áthúzva az eredetiben.

²⁴ 1961. június 15-én lépett életbe az oktatási és nevelési rendszeréről szóló törvény (Ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania, Dz.U. 1961 nr 32 poz. 160).

E rendelet nagy ellenállást váltott ki a püspökök részéről. Megtiltották a papoknak a hitoktatás bejelentését, a beszámolást és a pénz elfogadását. Ezért 1961-ben újult erővel fellángolt a harc az állam és az egyház között.

Jelenleg az állam ellenőrzi a hitoktatók *munkájának*²⁵ mintegy 75%-át. Jelenleg az alacsonyabb korosztályú gyermekek fele jár hittanra.

1961-ben 1500 pap jelentkezett fizetésért, számuk később nyomásra 600 főre csökkent.

Az egyház visszaszorításának másik fontos eszköze az adóztatás.

Az egyháznak évi 3 milliárd zloty bevallott jövedelme van. Ennek 65%-át adó formájában elveszik. Az istentiszteleteken kívül megtiltottak mindenféle gyűjtést. Az egyháznak birtokai nincsenek, épületeit elveszik, ha az adót nem fizetik, mindent lefoglálnak és elvesznek. Az egyház befolyásának aláásására, a káderutánpótlás megakadályozására az állam katonai szolgálatra hívja be a papnövendékeket. Az esetek többségében a katonai szolgálat letelte után a növendék polgári pályát választ.

Beszüntették az egyházi építkezéseket, új templomok építésére nem adnak engedélyt.

1956 óta Gomulka elvtárs háromszor találkozott Wyszyńskivel. Legutóbb ez év április végén Wyszyński kérésére újabb találkozóra került sor.²⁶

Wyszyński ekkor a kérések, kívánságok, sérelmek garmadáját mondta el. Kijelentette, ők nem akarnak harcolni az állam ellen, őket az bántja, miért kárhoztatják őket a másodrendű állampolgárok szerepére saját hazájukban.

Gomulka elvtárs példákkal bizonyította káros tevékenységüket. Hangsúlyozta, míg ez meg nem szűnik, nem lesz enyhülés, nem lesz megállapodás. A papok most igyekeznek a lojalitás keretei között alkalmazkodni.

Wyszyński 59 éves, reakciós beállítottságú pap, de okosabb, hajlékonyabb, s ezért veszélyesebb is Mindszentynél. Ő nem lép fel a földbirtokok, a királyság, a régi rend visszaállítása érdekében. Wyszyński azt hirdeti: a kommunisták elvették mindenünket, most tiszták vagyunk, mint Krisztus, szegények, mint a nép, tehát az egyház a szegényekhez, a néphez tartozik, a nép részét képezi. Ez a körmönfont érvelés a szocializmus ellen irányul.

Wyszyński nyilvánosan el akarja kerülni azt a vádat, hogy ő a rendszer ellen van, ő hangoztatja, az egyház nem az állam, az elnyomás ellen küzd.

Az egyház csak az Állami Egyházügyi Hivatalon keresztül érintkezhet bármilyen más állami szervvel. Ez ellen, mint személyek tiltakoznak, arra hivatkoznak, ez sérti a püspökök állampolgári jogait.

Van egy felsőszintű vegyes állami egyházi egyeztető bizottság.²⁷ Eddig mindössze egyszer ült össze, a jövő hónapban ismét összeül.

²⁵ Áthúzva az eredetiben.

²⁶ Valójában ez már a negyedik találkozó volt: 1957. május 1., 1958. január 18., 1959. január 11., 1963. április 26.

²⁷ A lengyel kormány és a püspöki kar közötti vegyesbizottságot még 1950-ben hozták létre (lásd: 18. l.), de valójában nem működött. A bizottság munkáját 1956 novemberétől újították meg, de 1958 végétől ismét meglehetősen rendszertelenül és hatástalanul működött egészen addig, amíg

A *Gomułka elvtárrsal folytatott beszélgetés során*²⁸ Wyszyński meg akarta tudni, mi a lengyel vezetőség álláspontja az állam és az egyház viszonyának további perspektíváiról, Lengyelország és a Vatikán közötti kapcsolatok jövőjéről.

[Bolesław] Bierut idején 1951-ben felmerült, hogy rendezni kellene a kapcsolatokat Lengyelország és a Vatikán között. Miután Wyszyńskit bezárták,²⁹ a Vatikán nem válaszolt, később ez nem merült fel.

Wyszyński ellene van Lengyelország és a Vatikán kapcsolatai normalizálásának. Ez megnehezítené a kommunizmus elleni harcot, hiszen ha nuncius van a kommunista kormány mellett, ez a kommunizmus elismerését jelenti a Vatikán részéről. Wyszyński viszont nem ismeri el a kommunizmust, a jelenlegi kormányt, ő a mai helyzetet átmenetinek tekinti, ő szeretné megrövidíteni a rendszer életét. A nuncius jelenléte Lengyelországban csökkentené Wyszyński súlyát, akkor a Vatikán a Lengyelországra vonatkozó értesüléseit nem Wyszyńskitől, hanem saját nunciusától kapná.

A Vatikán és a Wyszyński vonala eltér egymástól. Az egyház fennmaradása érdekében XXIII. János szeretné normalizálni a kapcsolatokat a kommunizmussal, ő arra számít, ennek eredményeként az egyes szocialista országokon belül majd növekednek az egyház lehetőségei.³⁰

XXIII. János álláspontja reális, ő tudomásul veszi, hogy a világ változik, a régi helyzet nem térhet vissza. Wyszyński ellenkezőleg gondolkodik, ő még arra is kész lenne, hogy letartóztatást vállaljon, mert így mártírnak képzelhetné magát. Mi őt nem tartóztatjuk le.

Wyszyński saját érdekében szeretne volna felhasználni Mindszenty helyzetét. Hangsúlyozta, ő lojálisabb, mint Mindszenty, nem tett olyan szélsőséges lépéseket. Hivatalos helyen megmondták neki, ha követte volna Mindszenty útját, úgy járt volna, mint Mindszenty.

Wyszyński május 6-án Rómába utazott, jelenleg is ott tartózkodik. A pápánál tett látogatása után felkereste Willmant, a római lengyel nagykövetet.³¹ Érzékeltette, hogy a pápa hajlandóságot mutat a Lengyelországgal történő hivatalos kapcsolatok felvételére. Lengyel részről elképzelhetőnek tartják, hogy a Vatikán mint állam, rendelkezze konzuli képviselettel Lengyelországban. Wyszyński szerint hasznosabb lenne, ha magasabb szinten, első nuncius képviselné a Vatikánt Varsóban.

A római zsinatra 26 püspököt engedtek ki.

Lengyelországban jelenleg 12 ezer pártmunkásra 14 ezer pap jut. A katolikus egyháznak 68 püspöke van.

1963 augusztusában a kormány részéről befagyasztották a bizottság munkáját. Lásd: Antoni Dudek-Ryszard Gryz: *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*. Kraków, Znak, 2003, 101–216.

²⁸ A kiemelt rész kézzel írva.

²⁹ A prímást 1953. szeptember 26-án tartóztatták le és 1956. október 28-án engedték szabadon.

³⁰ A Vatikán XXIII. János pápasága alatt kezdett új keleti politikájába, hogy kieszközölje a „vasfüggönyön” túli egyházak püspökeinek részvételét a második vatikáni zsinaton (1962–1965). Felhasználta a zsinat kínálat találkozási lehetőségét a kapcsolatfelvétel előkészítésére a szocialista kormányokkal, tehát a katolikus egyház pozícióinak erősítésére törekedett.

³¹ Adam Willman 1959 októberéig volt az LNK budapesti nagykövete. Ekkor már (1962–1967) Rómában teljesített nagykövetségként szolgálatot.

7. A magyar–lengyel politikai kapcsolatokról szólva Gomułka elvtárs hangsúlyozta, hogy azok testvéries, bensőségesek, elvtársiak, őszinték.

Valamennyi alapkérdésben közös platformon vagyunk, a revizionizmus és a dogmatizmus elleni harcban azonosak a pozícióink. A különbség legfeljebb annyi, hogy a fejlődési szakaszok nem mindenben fedik egymást. A magyar elvtársak egy sor kérdésben sokkal előbb vannak, mint mi.

1956-ban a legnagyobb szerencsétlenséget a dogmatizmus jelenhette. Ezen az alapon kinőtt a revizionizmus. 1956 végén ez volt a legnagyobb veszély.

Ma más a helyzet. Úgy értékeljük, a magyar elvtársak sokkal előbbre vannak a revizionista, dogmatikus maradványok felszámolásában. A lengyel pártban ma már egyik elhajlás sem jelent veszélyt. Mégsem vagyunk elégedettek, mert egyes körökben, egyes területeken, főként az értelmiségnél még érződik a revizionista befolyás.

Pártunkban jelenleg hiányoljuk az ideológiai offenzívát. Ez a mostani időszak legfontosabb feladata, ez hosszabb időre szóló harcot jelent.

A revizionizmus fogalma alá nem feltétlenül szükséges mindent bevonni, mert értelmiségi körökben még érvényesül a nyugati befolyás, hatnak a szociáldemokrata elképzelések is.

Hangsúlyozni kell, ez a veszély elsősorban az országon belül hat, kifelé nem jelentkezik, ezért nem kell félni a kapcsolatok bővítésétől.

A lengyel újságírók nem azok ma már, akik voltak 1956-ban. A hiba talán az, hogy a tolluk nem elég éles, nem jól írnak. Az újságíróknál, a kiadóknál, a párt-szerű marxista kritikát hiányoljuk.

Mi nem óhajtjuk részleteiben irányítani és befolyásolni az alkotó értelmiség munkáját, mi csak az irányvonalat adjuk meg. Az alkotó értelmiségtől azt követeljük, helyesen adják vissza az élet tényeit, segítsék elő közös nagy ügyünk fejlődését.

A párt a művészi munka irányát adja meg, részleteiben nem irányít, nem megy olyan mélyen és aprólékosan bele a művészi munkába, mint azt Hruscsov elvtárs tette.³²

Lengyelországban sok absztrakt festő van. Rendeletileg nem tiltják be ezt az irányzatot, De nem vásárolják meg a műveiket, anyagilag nem támogatják őket. Nem békülnek meg velük, nem engedik, hogy tömegbefolyásuk legyen, velük nem lehetséges ideológiai együttélés. A legfontosabb feladat az, hogy megfelelő ellenpropagandát fejtsen ki a film, a színház, a sajtó, a televízió.

Hiányoznak a jó kritikusok, akik nem felhívásra, nem unszólásra, hanem meggyőződésből, szívük parancsára szállnának szembe a helytelen nézetekkel. A magyarok előbbre vannak e téren, Magyarországon a tömegek is egészen más-ként reagálnak az eszmeileg hibás művekre.

Miután a művészeti szövetségekben is vannak a pártnak emberei, az ottani helytelen irányzatok nem jelentenek közvetlen veszélyt.

³² 1962. december 1-jén művészeti kiállítást rendeztek Moszkvában a Manyezsben, ahol Hruscsov élesen bírálta az absztraktot mint „a népüktől idegen” művészetet. Nyíltan vitába szállt vele Ernszt Joszifovics Nyeizvesztnij szobrásszal.

*Ennek ellenére*³³ gyenge a pártmunka művészeti körökben, nincsenek az eseményeket befolyásolni tudó szilárd emberek.

A feladatok világosak előttünk, erőnktől, időnktől függően fogjuk azokat megoldani.

Tapasztalataink azt igazolják, hogy a nagy megrázkódtatások hosszú ideig éreztetik hatásukat. Ezen mi magunk sem tehetjük túl magunkat egyik napról a másikra.

1956-ban Magyarországon minden brutálisan jött ki, ezért ott más volt a reakció, s ott mindent sikerült lezárni. Ha valami elemi erővel tör fel, annak azonnal megvan az ellenakciója is.

Lengyelországban nem voltak letartóztatások, nem voltak büntetések, mert erre nem volt meg a megfelelő ok. Nálunk nincsenek Déry Tiborok. Hiányoznak azok, akik az ellenség táborába tévedtek, de akik a továbbiakban végigjárták a súlyos iskolát, megértették saját tetteik súlyát, s most megtalálták helyüket.

Az eltérő helyzet miatt nekünk eltérő módszereket, a kényes kérdések miatt gyakran kompromisszumokat kellett alkalmazni.

8. A Lengyel Egyesült Munkáspárt szervezeteinek élete jó, a pártszervezetek erősek, jól dolgoznak. A párt évről évre fejlődik. Nő a tagság létszáma, jelenleg 1 400 000 fő.

1957 után, a felülvizsgálattól számítva, 400 ezer új taggal nőtt a párt létszáma. Jó a párt viszonya a műszaki értelmiséghez. A tagjelöltek száma 250 000 fő.

Problémát jelent a nagy papírhiány, ez befolyásolja propagandamunkánkat. Remittenda a pártsajtónál nincs.

Egyetértünk a pártmunkásküldöttségek cseréjének bővítésével, de ez nem turisztika, a küldöttségeknek konkrét feladatokat kell megoldani.

Nemzetközi kérdésekben, a KGST-ügyeket illetően pártjaink, kormányaink véleménye azonos. A kínaiak és a románok nálunk nem találnak támogatásra.

Az alapvető kérdésekben – így pl. ipari téren – kell pártmunkásküldöttségeket cserélni. Mezőgazdasági téren nem szükséges, ez Lengyelországnak nem sokat ad, Magyarországnak meg éppen semmit. Ha sor kerülne mezőgazdasági pártmunkásküldöttség cseréjére, az egyelőre egyoldalú lenne, a konkrét termelési kérdésekkel viszont jobb állami szervek vonalán, de elsősorban a KGST keretében foglalkozni.

9. Megköszöni a párt- és kormányküldöttség cseréjére vonatkozó magyar javaslatot. A meghívással egyetértenek, a Politikai Bizottság legközelebbi ülésén megvitatják, s konkrét, az időpontra vonatkozó határozatot hoznak.

10. A két ország gazdasági kapcsolata jelentősen fejlődött. Ebben szerepe van 1958. évi találkozásunknak is, hiszen az árucseré-forgalom azután kezdett rohamosan nőni. A fejlődés figyelemreméltó, a jelen helyzetben még tovább kell azt fejleszteni.

³³ Kézzel betoldva.

11. A KGST-ben a tavalyi értekezlet óta elért eredmények nagyon szerényeknek nevezhetők.³⁴ Keveset értünk el a szakosítás és a kooperáció terén.

Az elégtelen fejlődés okát elsősorban az egyes országok vezetőinél fellelhető szubjektivitásban kell keresni, egyesek nem értették meg az együttműködés fontosságát. A gazdasági együttműködés ütemét gyorsítani kell. Ezt elősegítik a két-háromoldalú megállapodások.

Még tisztázni kell az együttműködés néhány alapvető kérdését.

Elsőrendű feladat a szocialista országok nyersanyagbázisának, anyagszükségletének a biztosítása. E feltétel nélkül nem lehet meghatározni a fejlődést. A KGST-országok nyersanyag- és anyagellátását csak a Szovjetunió biztosíthatja. Míg e kérdést nem rendezzük, távlati terveink kidolgozását addig nem tekinthetjük reálisnak.

Látszatra Lengyelország nyersanyagban gazdag országnak tűnik, ez nem így van.

Kőolajtermelésünk évi 200 ezer tonna, 1980-ra 20 millió tonnára lesz szükség. Hiányzik a vasérc is. Igaz, ebből van valamennyi, de a kitermelése nagyon drága.

A fenti okok miatt távlati terveinkben szerény célokat tűztünk ki, de azok még így sem reálisak. Valószínű módosítani kell a távlati terveket.

Bár Lengyelország rendelkezik bizonyos színesfémekkel, így rézzel, nikkellel, cinkkel, ólommal, alumíniummal, de mindez kevés.

A lengyel szénvagyon saját szükségletre 500 évre lenne ugyan elegendő, de a termelés növekedése nincs arányban az országon belüli fogyasztás emelkedésével.

12. Kádár elvtárs kérte, hogy az évi 800 ezer tonna szenet 2 millió tonnára emeljük. E kérés teljesítése nem látszik reálisnak.

A szénbányászat fejlesztése hatalmas beruházásokat igényel. E beruházások a legdrágábbak, a leghosszabbak és a legkevésbé hatékonyak. Számolni kell azzal, hogy időközben több bánya kimerül. A jelenlegi szint fenntartása érdekében új bányákat kell létesíteni, ez újabb eszközöket von el.

A szénbányászati beruházások – azok hatalmas összege miatt – teljesen visszavetnek bennünket. Míg egy bánya termelni kezd, 6-7 év múlik el. Teljes kapacitással csak 10-12 év múlva dolgozik. Egy évi 6 millió tonnát termelő szénbányába 3 milliárd zlotyot kell befektetni. Tehát új bányák létesítése esetén hosszú évekre milliárdokat fagyasztunk be.

Nekünk 80 millió tonnával kellene emelni a termelést, ehhez 35-40 új bányát kell feltárni. Ezt saját erővel nem bírjuk megcsinálni.

A lengyel szénvagyon viszonylag kis területre, Sziléziára koncentrálódik. Ott minden együtt van, egy komplexumot alkot. Oda már nem csupán pénzt, hanem munkaerőt, szállítási kapacitást is kell biztosítani.

³⁴ 1962. június 6-7-én került sor a KGST XVI. ülészakára Moszkvában. A tagállamok kormányfőinek helyetteseiből Végrehajtó Bizottságot alakítottak, és elfogadták a nemzetközi munkamegosztás és a specializáció új programját, valamint egy 20 éves együttműködési programot.

A szénzállítások 40%-a Katowice vidékéről indul ki, az ottani szállítási dugók fojtogatják az egész lengyel népgazdaságot. Tavaly e térség közlekedési útvonalainak fejlesztésére 2 milliárd 200 millió zlotyt fordítottunk.

Mindössze 3 éve raktuk le a rézbányászat alapjait, a bányák csak 1970-ben fognak teljes kapacitással dolgozni. Ez közös beruházásunk a csehekkel, mi kértük fel őket, hogy a beruházási költség megtérüljön. A termelés nem fedezi majd a mi saját szükségletünket sem, tehát, hogy a cseheket kielégíthessük, nekünk rezet kell importálni. Csak 1972-ben lesz elég rezünk.

Három rézbányát alapoztunk, most még egyet akarunk létesíteni. A négy bánya teljes kiépítéséhez 55 milliárd zloty beruházás szükséges. 1970-ben 230 ezer tonna rezünk lesz.

Az 55 milliárd zloty mostani ötéves tervünk összes beruházásainak a 10%-át teszi ki.

További geológiai kutatásokat folytatunk, ott még további rézvagyon lehet, hogy mennyi, nem ismerjük.

Ha a rézvagyon nagyméretűnek bizonyul, akkor lehetővé tesszük, hogy más országok is csatlakozhassanak az egyelőre kétoldalú beruházáshoz. Ehhez sok pénz kell, nekünk erre jelenleg pénzünk nincs, a jövőben sem lesz.

A beruházások még nem teljesek, mert feldolgozó üzemek, kohók, erőművek kellenek. Mindez nagyon tőkeigényes beruházás.

Nowa Hutát 13 éve építjük. Magára a kohóra és a járulékos beruházásokra eddig 20 milliárd zlotyt költöttünk. Nowa Huta jelenleg még nem termel annyit, hogy a további beruházásokat fedezné. Ha *Nowa Huta* eléri a teljes kapacitást, évi 8 millió tonna acélt fog termelni.

Elvileg egyetértene a magyar elvtársaknak a dömpér, a személy, a tehergépkocsi gyártásra vonatkozó javaslataival. Helyes, ha Magyarország is bekapcsolódik a csehszlovák–lengyel együttműködésbe. Ez elvi állásfoglalás, a továbbiakban konkrét formában ki kell dolgozni az együttműködés kereteit. Ehhez további tárgyalásokra van szükség.

Konkrét kérdésekben még a csehekkel sem jutottak előre, az együttműködés csak 1968-ban kezdődik. A közös tehergépkocsi-gyártás alapja a lengyel Star és a cseh nagy Škoda gépkocsitípusból alakul ki.

Könnyű teherautók gyártása ügyében már tárgyalnak az NDK-val.

Dömpert Lengyelország nem szándékozik már gyártani.

Jelenleg Lengyelország évi 2500 autóbust gyárt. Ez sok vonatkozásban összefügg a tehergépkocsi-gyártással, hiszen közös az alváz, a motor stb. Miután ez így van, most nem tudnánk felelősséggel vállalni az autóbustgyártás beszüntetését, ez hatalmas deficitet jelentene, ugyanakkor nagy a kereslet is autóbustra.

Talán kooperálni kellene, tipizáljuk az alkatrészeket. Lengyelország nem városi, hanem távolsági autóbustokat kíván gyártani, a motorok közül a fekvőhengeres benzinmotorokat gyártják.

600 lóerős dízeleket minden mennyiségben átveszünk, bár azok gyengék, csak meghatározott helyen lehet hasznosítani őket. Lengyelországban is folynak előkészületek dízelgyártás terén, itt is kooperálni, szakosítani kellene. Két-háromoldali megállapodást kellene kötni a modern mozdonygyártásra.

Egyre élesebben vetődik fel a szocialista országok gépexportjának kérdése. Exportjában mindenki növelni akarja a gépek arányát. Ezt a végtelenségig nem lehet vinni. Előzetesen meg kell valósítani a szakosodást és a kooperációt.

Rengeteg olyan gép van, amit Nyugatról hozunk be. Erre kellene szakosodni.

Csehszlovákia, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság, Magyarország együttvéve hatalmas ipari potenciállal rendelkezik, az említett országok együttesen évi 20 millió tonna acélt állítanak elő. Ezen a bázison mindenféle gépet előállíthatnánk. Ennek ellenére a finommechanikai gépeket Nyugatról hozzuk. Ezen kellene változtatni. A KGST keretében – még ha Románia nem is értene egyet – ezt a kérdést rövid idő alatt megoldhatnánk.

Van acélunk, vannak feldolgozó üzemek, jöjjenek össze a szerkesztők, s átlapodjanak meg finommechanikai gépek gyártásában. Bizonyos kezdeti eredmények már vannak e téren, de ezek csak az első lépések.

Kezdeményezőnek kell lenni, nem szükséges minden kérdésben bevárni a KGST ajánlásait, menjünk eléje az eseményeknek, kössünk két-három-négyoldalú megállapodásokat, s azt terjesszük a Végrehajtó Bizottság elé.

13. Lengyelországban elvileg alapján úgy értékeli a kínai helyzetet, mint a magyar elvtársak. A párttagság, a tömegek, az egész nép a Szovjetunió álláspontját támogatja. Vannak ugyan a pártjában egyes személyek, akik a kínai és az albán álláspontot *támogatják*³⁵, de ezek egyesek, nem befolyásolják a párt politikáját.

A varsói kínai nagykövetség is terjesztett kínai anyagokat. Két éve figyelmeztették is őket, akkor abbahagyták, később a határvita idején ismét aktivizálódtak. Legutóbb lengyel, orosz és nyugati nyelveken terjesztették a *Zsenminzsipao* vitacikkeit. A cikkeket külföldről postán is beküldték, ezeket a posta az esetek többségében kiszűri, ez nem probléma.

A pártszervezetekben nem beszéltünk sem a kínai, sem az albán ügyről. Miután ez nálunk nem probléma, mi nem foglalkozunk vele.

A vitát ők akarják kiszélesíteni, ebben mi nem játszunk a kezükre. Pártjaink között semmi kapcsolat nincs. Nekünk is megküldték az SZKP-hoz intézett levél másolatát.

Nemrég szakembereket és turistákat engedtünk Kínába, őket meg akarták nevelni. A turistáknak mindenhol adtak broszúrákat. A szakembereknek előadásokat is szerveztek. Most előre kioktatjuk turistáinkat.

Az itteni kínai nagykövet is hív mag magához vendégeket, még a Központi Bizottság apparátusából is, de ilyenkor nagyon óvatosan viselkedik, vitát nem kezdeményez, puhatolódzik a mi álláspontunk felől. A kínai nagykövet bírálta a legutóbbi, az SZKP-hoz intézett kínai levél tartalmát, ugyanakkor kifogás tárgyává tette a szovjet levél egyes megállapításait is.

A kétoldalú tárgyalásokat illetően mi pesszimisták vagyunk. A KKP nem akar megegyezni, ugyanakkor aligha hihető, hogy most nyílt töréssig vinné a dolgot, valószínűbb, hogy fenn akarja tartani a jelen állapotot.

³⁵ Helyette kézzel: osztják.

Castro látogatása³⁶ méltó válasz a kínai kirohanásokra, az ő nyilatkozatai a legjobb helyen és a legjobb formában hangzottak el. Castro nyilatkozatai gyengítették Kínát. Castro kiütötte a kezükből azokat a fegyvereket, amelyeket ők fel akartak használni.

A mostani megbeszélés az első lépést jelenti újabb kétoldalú megbeszélések felé.

Véleményünk szerint a legjobb megoldás ma az, ha fenntartjuk a jelenlegi helyzetet, ha nem érezzük a szituációt, ha nem vesszük ki a dolgokat.

A nagy találkozó homályos dolog, arra rövid időn belül aligha kerül sor.

14. Albániával kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy mi nem hívtuk vissza nagykövetünket Albániából, mert a szakítás idején nekünk csak ideiglenes ügyvivőnk volt Tiranában. A kereskedelmi kapcsolatok sem igen változtak. Az albán nagykövet itt van Varsóban.

Cyrankiewicz meghívta a poznaí vásárra az albánokat és a kínaiakat is.

Az elmúlt egy-két évben az albánok kereskedelmi téren nem nagy aktivitást tanúsítottak. Most fellendülés észlelhető, úgy látszik, teljesíteni akarják a kötelezettségeiket.

15. Románia helyzete sokkal jobban bánt bennünket.

Amit Kádár elvtárs elmondott, segít megérteni, *azt*, honnan is erednek a mostani román fenntartások. Az okok valószínűleg a nacionalizmusban keresendők, bár külsőleg úgy viszik, mint gazdasági kérdést. Számolni kell azzal, ha ők látják álláspontjuk tarthatatlanságát, megpróbálnak politikai támogatást keresni. Már most kacsintgatnak Kína és Albánia felé.

A magyarok jobban ismerik a romániai helyzetet, de meggondolandó, érdemes-e arról beszélni a Központi Bizottság ülésén, talán célszerűbb megvárni a felső szintű találkozót, meghallgatni ott Dej³⁷ elvtárs álláspontját.

Mi ezt a kérdést a felső szintű találkozóig sem a PB-ben, sem a KB-ban nem vetjük fel. A románok azért vitték a Központi Bizottság elé az ügyet, hogy egyrészt megerősítsék saját magukat, másrészt kész tények elé állítsanak bennünket.

A KGST-kérdésekkel mi nem foglalkozunk a mostani KB-ülésen, ez élezné a helyzetet. A KB-ülésen mi csupán a Végrehajtó Bizottság beszámolójával foglalkozunk.

Bukaresti nagykövetünk jelzése szerint nincs kizárva, hogy Dej elvtárs nem vesz részt a moszkvai találkozón. Ez nagyon rossz dolog lenne.

Hogy Kína nem jön, az számunkra világos. Albániára kézzel legyinthetünk. Sokkal nehezebb a helyzet Romániával, hiszen eddig mindig velünk tartott.

Dej elvtárs érvelése nacionalista ízű, ezért teljesen elfogadhatatlan. Nekik számolni kellett volna azzal, hogy állásfoglalásunkról értesül az ellenség, azonkívül az öntudatlan tömegekben felkorbácsolják a nacionalizmust. Az ellenség azt han-

³⁶ Fidel Castro 1963 márciusában látogatott először Moszkvába, ahol a „Szovjetunió hőse” címmel tüntették ki.

³⁷ Gheorghe Gheorghi-Dej (1901–1965) a Román Kommunista Párt első titkára.

goztatja, hogy a Szovjetunió kizsákmányol más szocialista országokat, s íme, most a románok valami hasonlóval állnak elő.

A nyugati sajtó már erőteljesen foglalkozik ezzel az üggyel. Románia kiválása nagy győzelem lenne a Nyugat számára, hiszen ők most is arról kiabálnak, hogy szét fog hullni a szocialista világ.

Megfelelő helyen a legélesebb formában fel kell lépni a román elvtársak helytelen nézetei ellen. Nem világos, ki kezdeményezte a kialakult helyzetet, a szálak Dej elvtárshoz vezetnek. Romániában vannak olyan rétegek, amelyekben erős a nacionalizmus, ezeknek a rétegeknek a nézetei érvényesülhetnek a párt politikájában is.

Amikor legutóbb nálunk találkoztunk Dej elvtárssal, ő hangsúlyozta a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésének szükségességét. Akkor megállapodtunk a delegációcserében, a kereskedelmi forgalom bővítésében. A kitűzött határidő már rég lejárt, de ők delegációt még nem küldtek.

Ők az utóbbi időben elsősorban a kapitalista országokkal igyekeztek fejleszteni külkereskedelmüket. Ez talán azzal magyarázható, hogy Nyugatról a legkorszerűbb gépeket kapták. Ők arra hivatkoznak, hogy az NDK és Csehszlovákia késedelmesen és rossz gépeket szállított.

Nagy előny a román elvtársak szempontjából, hogy szabad devizájuk van, s azonkívül aranybányászattal is foglalkoznak.

Ha ők Nyugatról akarnak vásárolni, ezt senki nem tiltja meg nekik.

Dej elvtársnak Hruscsov elvtárshoz intézett levelében mi elsősorban a hangnemet ítéljük el, helytelen, fennhéjázó volt a levél érvelése is. Nálunk csak a Politikai Bizottság tagjai ismerik a levelet. A Központi Bizottság ülésén mi nem fogjuk ismertetni.

A nézeteltérések gyökerét nem a mostani Végrehajtó Bizottsági üléseken, hanem korábbi időszakban kell keresni. Valószínű szerepet játszanak a különböző – magyar, moldáv – nemzetiségi megfontolások.

Ha a tulajdonképpeni ok a nacionalizmus, akkor ők igyekezni fognak szövetségesekre találni a táboron belül, vagy kívül. Elsősorban a kínaiak és az albánok lehetnek a szövetségeseik. Lehetséges, ez a szövetség nem lesz állandó, mert lesznek olyan kérdések, amelyekben az álláspontjuk majd eltér egymástól.

A mostani román állásfoglalás azt is előreveti, hogy az országon belül nem fognak tovább demokratizálni, hanem ellenkezőleg, még görcsösebben ragaszkodnak majd a régi módszerekhez.

Ha nem találnak bázist internacionalista alapon az országon belül, akkor a nacionalista bázisra fogtak építeni. Ez egy nagyon összetett kérdés, nekünk nem szabad elsietni a dolgokat. Talán szükség lenne egy konzultációra. Tudomásunk szerint Hruscsov elvtárs is mérlegeli a Dej-zsel való találkozás lehetőségét.

Amikor Dej nálunk járt, megígérte, hogy egy év múlva nem hivatalosan eljön. Mi ennek örültünk, meg is hívtuk, de nem jött. Betegsége, elfoglaltságra hivatkozott. Gondolkoztunk azon, hogy most megújítjuk a meghívást. Számolunk azzal, hogy ismerve álláspontunkat, nem fogadja el, mert azt hiheti, hogy mi sérteni akarjuk az ő szuverenitását.

Megállapodtunk egy másik variánsban: ha ő nem jönne, esetleg tőlünk menne el valaki, mehetnék én, vagy Cyrankiewicz elvtárs.

Kérdés, mit adna egy ilyen beszélgetés? Úgy tűnik, talán lehetne rájuk hatni. Az önök helyzete sokkal nehezebb, önökkel szemben bizalmatlanabbak.

Andropov elvtárs most beszélt velük, úgy tudjuk, missziója nem járt eredménnyel.

Ami a KGST-t illeti, ha a román elvtársak nem akarnak együttműködni, akkor cselekedjenek saját belátásuk szerint, az együttműködés nem kötelező, de mi követeljük meg, hogy a mi együttműködésünket ugyanakkor ők ne akadályozzák.

*

A kérdések megtárgyalása után Kádár elvtárs örömét fejezte ki, hogy a találkozó létrejött. Az együtt eltöltött időt hasznosan kamatoztattuk, a találkozó légköre testvéri, bensőséges volt.

Kádár elvtárs aláhúzta, az összes kérdésekben álláspontunk azonos, együtt harcolunk a helyes marxista-leninista elvek érvényesítéséért. E találkozó még közelebb hozott bennünket egymáshoz.

Hasznos lesz, ha a találkozások e formájával a jövőben is élünk.

Gomułka elvtárs egyetértett Kádár elvtárs szavaival, *testvéri üdvözlését küldte a magyar elvtársaknak,*³⁸ a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság nevében üdvözlük a magyar elvtársakat.³⁹

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 15. doboz, 171. tétel, Sz.n. 1–26. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány, dátum és aláírás nélkül.

A fogalmazvány alapján készült tisztázat megtalálható: MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 5. doboz, 26. tétel, 00767/10. szigorúan titkos mellékletében (azonban e tisztázat jelentősen rövidebb, ezért a fogalmazványt közöljük). A megbeszélésekről a lengyel fél készített egy 97 gépelt oldal terjedelmű „szó szerinti” jegyzőkönyvet is (lásd: AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/63. 166–263.). Az itt közölt feljegyzés tartalmában nem mutat eltérést az említett lengyel jegyzőkönyvhöz képest.

A találkozóra lengyel kezdeményezésre került sor. Aleksander Zawadzki, Lengyelország Államtanácsának elnöke 1962-ben Magyarországon üdült. Miután nagy érdeklődést tanúsított a magyar mezőgazdaság iránt, és az e téren szerzett tapasztalatairól tájékoztatta Gomułkát, a lengyel vezetés úgy döntött, hogy nem hivatalos látogatásra hívja a magyar pártvezetést. Erről Erdélyi Károly 1963. május 8-án tájékoztatta a budapesti szovjet nagykövetet (l. *Szovjet diplomáciai jelentések Magyarországról a Hruscsov-korszakban...* i. m., 336.). A megbeszélésekre a Mazuri-tavaknál fekvő Łańskban került sor.

Kádár János az MSZMP Politikai Bizottsága 1963. május 21-i ülésén számolt be lengyelországi útjáról, a beszámolót a testület tudomásul vette. A látogatás tapasztalatairól a Minisztertanácsot is tájékoztatták. Ezenkívül a PB megbízta Nemes Dezsőt, hogy legközelebbi ülésére készítsen javaslatot arra, hogy ősre célszerű lenne meghívni Magyarországra a

³⁸ Kihúzza az eredetiben.

³⁹ Kézzel írva az eredetiben.

lengyel párt- és kormánydelegációt. Władysław Gomułka 1963. május 23-án számolt be a találkozóról a LEMP Politikai Bizottsága ülésén, ahol arról is döntöttek, hogy elfogadják a magyar vezetés meghívását. (AAN, KC PZPR 1534, Sygn.: XI A/176. 284.)

1963. május 31-én Nemes Dezső levelet intézett Zenon Kliszko-hoz, amelyben javasolta, hogy lengyel párt- és kormánydelegáció 1963 őszén látogasson Magyarországra, a viszontlátogatásra pedig 1964. július 22-én kerüljön sor. Kliszko válaszában egyetértett a javasolt időponttal. Gomułka is megköszönte a meghívást azzal, hogy még egyeztetni kell az időpont ügyében. Azt is elmondta, hogy ezt a találkozót nagyon elő kell készíteni: „miután pártjaink között minden lényeges kérdésben azonos elveket vallunk, igen nagy súlyt kell helyezni a gazdasági kérdések összehangolására. Mi lengyelek örülünk annak, hogy országaink között az árucseré gyors ütemben fejlődik, de itt hiba volna ezt a lengyel vagy a magyar külkereskedelmi szervek jó munkájának betudni. Mindenesetre az a tény, hogy mi 1963-ban elértük az árucseré-forgalom 1965-re beütemezett volumenét, ez mindenekelőtt azt bizonyítja, hogy igen nagy lehetőségek vannak még földerítetlenül és kihasználatlanul; de ma már csak növelni az árucseré-forgalmat országaink között, kevés. Tovább kell lépni a gazdasági kapcsolataink fejlesztése területén, konkrétan az ipari kooperáció és integráció területén is. Sem mi lengyelek, sem önök magyarok eddig ezzel a kérdéssel megfelelő alapossággal nem foglalkoztunk, pedig itt óriási lehetőségek vannak kihasználatlanul.” (l. MNL OL M-KS 288. f. 5/301. ő. e.). A tárgyalásokra 1963. november 18–22-én Budapesten került sor (l. 33. és 33a–b dokumentum).

31.

SZILÁGYI DEZSŐ VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET LEVELE MARJAI JÓZSEFNEK A VARSÓI MAGYAR KULTURÁLIS INTÉZET HELYISÉGE ÜGYÉBEN

Varsó, 1963. szeptember 30.

Szigorúan titkos!

Marjai József elvtársnak,
főosztályvezető
Budapest

Kedves Főosztályvezető Elvtárs!

Mint Ön előtt ismeretes, a budapesti Lengyel Olvasóterem új helyiségeinek végleges megoldása már évek óta húzódik. E rendezetlen állapot a mi munkánkra is kihat. Ugyanis propagandatevékenységünk megjavítása érdekében szeretnénk Intézetünk jelenlegi – e célnak nem megfelelő – helyiségét egy alkalmasabb helyiségre elcserélni.¹ Természetes azonban, hogy amíg a budapesti Lengyel Olvasóterem helyiségének kérdése véglegesen meg nem oldódik, mi a varsói Intézetünk helyiségének ügyében lengyel szervekhez nem fordulhatunk.

Kérem tehát, szíveskedjék odahatni, hogy ez a régóta húzódó ügy most már rövidesen megoldást nyerjen.

Elvtársi üdvözlettel:
(Szilágyi Dezső)²
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 7. doboz, 40. tétel, 005045. – magyar nyelvű gépelt tisztázata, Szilágyi Dezső s. k. aláírásával.

¹ A varsói Magyar Kulturális Intézetéről van szó.

² Szilágyi Dezső (1897–1967) az MNK varsói nagykövete 1960 és 1963 között, e levelet éppen hazahívása (szeptember 27.) után írta.

31a

SZTANKÓ PÁL VÁLASZA SZILÁGYI DEZSŐNEK

Budapest, 1963. október 12.

Szigorúan titkos!

A budapesti Lengyel Olvasóterem helyiségcseréjének kérdése

Hivatkozással Nagykövet elvtárs fenti számú főnöki levelére, közöljük, hogy a Lengyel Olvasóterem helyiségcseréjének ügye a megoldás útján van. Az AUTÓKER már kiköltözött a helyiségekből, s miután elkészítik és elfogadják a helyiség átépítésének, átalakításának végleges tervét, megkezdődnek az átépítési munkálatok.³

Budapest, 1963. október 12.

(Sztankó Pál)
osztályvezető-helyettes

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 7. doboz, 40. tétel, 005045. – magyar nyelvű gépelt tisztázata, Sztankó Pál s. k. aláírásával.

³ 1963. szeptember 12. és 20. között egy lengyel mérnökcsoport érkezett Budapestre, hogy felmérje az új helyiségek átalakítási munkáit és költségeit. Lengyel Olvasóterem új helyiségét Budapesten a Nagymező és a Népköztársaság (ma Andrássy) utca sarkán található épületben jelölték ki. Az átépítés után kialakított 690 m² területen a következő helyiségeket tervezték: kiállítóterem, könyvtár, mozi-terem, tanterem, elárusító pont, az igazgatóság szobája titkársággal, dekorációs műhely, gazdasági és egyéb helyiségek (ruhatár, raktár, kazán). A tervek szerint a helyiség átépítésének 1963. október 1-jén kellett megkezdődnie és a munkálatokat 1964. május 30-ig kell befejezni. Magyar részről Mináry Olga és Fábry Katalin építészmérnökök végezték a munkálatokat. AMSZ, Dep. I. 28/67. W. 22.

32.

JAVASLAT A MAGYAR ÉS LENGYEL ÁLLAMPOLGÁROK UTAZÁSÁNAK MEGKÖNNYÍTÉSÉRE

Budapest, 1963. november 15.

Feljegyzés

Tárgy: Javaslát a magyar és lengyel állampolgárok utazásainak megkönnyítésére

Apró és Jędrychowski elvtársak novemberi tárgyalásain megállapodás jött létre arról, hogy további könnyítéseket vezetünk be a két ország állampolgárainak kölcsönös útlevél nélküli utazására.¹ Az új utazási rendszer elvi vonatkozásait a lengyel párt- és kormánydelegáció magyarországi látogatásakor hagyják jóvá.

I.

A jelenleg érvényben lévő rendszer – a vízumkényszer teljes megszüntetése – 1961 márciusában lépett életbe.² A magánutazások ettől kezdve a személyi igazolványhoz rendszeresített betétlappal történnek. Mindkét fél állampolgárai betétlappal évente egy esetben utazhatnak, és az engedély 30 napi tartózkodásra jogosít. A megállapodás egyaránt érvényes a rokoni és baráti látogatásokra. A betétlap megszerzésének előfeltétele a hivatalos meghívólevél, amelyet nálunk a tanács, Lengyelországban a közjegyző igazol.

A két ország közötti magánutazások száma az elmúlt években gyorsan nőtt.

¹ Az előzményekhez tartozik, hogy 1956. szeptember 21-től – magyar javaslat alapján – a két ország között kölcsönösen megszűnt a vízumkényszer a diplomata-, szolgálati, illetve polgári vagy kollektív útlevéllel rendelkező állampolgárok részére. Az 1956-os magyar forradalom után a magyar fél felbontotta e megállapodást, és ideiglenesen újra életbe léptette a vízumkötelezettséget. 1959. február 1-jétől – szintén magyar kezdeményezésre – újra megszüntették a vízumkötelezettséget a diplomata- és szolgálati útlevelekre. Majd az 1960. márciusi varsói tárgyalásokon újra szóba került a vízummentesség kérdése. A magyar javaslat szerint a mentesség vonatkozna a hivatalos ügyben polgári útlevéllel utazókra, a két ország utazási irodáinak megállapodása alapján létrejövő turista-utazások céljára kiállított útlevelekre, illetve a kollektív útlevéllel rendelkező sportolókra. MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 23. doboz, 260. tétel, 003190.

² 1961. március 1-jén életbe lépett új szabály szerint a magánutazások személyi igazolványhoz kötött betétlappal történtek, azaz megszűnt a két ország közötti vízumkényszer. Mindkét fél állampolgárai betétlappal évente egy esetben utazhattak be a másik országba, és az engedély 30 napi tartózkodásra jogosított fel. A megállapodás egyaránt érvényes volt a rokoni és baráti látogatásokra is. A betétlap megszerzésének előfeltétele a hivatalos meghívólevél volt, amelyet Magyarországon a tanács, Lengyelországban a közjegyző igazolt.

	Magyarországból Lengyelországba (a Stat. Hiv. kimutatása alapján)				Lengyelországból Magyarországra			
	1960.	1961.	1962.	1963. VI. 30.	1960.	1961.	1962.	1963. IX. 30.
Magánutazás	5 800	13 800	17 300		8 400	12 000	18 500	
Ebből: kollektív utazás (utazási irodák útján és üdülés céljából)	5 000	12 400	14 600		6 600	9 700	15 500	
Összesen:	9 200	19 300	23 300	8300	15 500	19 000	27 500	28 700

Megjegyzés: A magán és kollektív utazók létszáma közötti különbséget a rokonlátogatók adják.
Az összlétszámban pedig a hivatalos és egyéb utazások is szerepelnek.

A megállapodás óta különösen növekedett a Lengyelországból hozzánk érkező egyéni utazók száma. Ugyanakkor a két utazási iroda egyezménye alapján a társasutazásokon résztvevők száma is jelentős emelkedést mutat. A magyar szervek elsősorban arra törekedtek, hogy az utazások nagyobb része az IBUSZ keretében történjék, bár a magánlátogatások elé sem gördítették semmiféle akadályt.

Az egyéni utazók az MNB-től rokonlátogatás esetén legalább 14 napi tartózkodást figyelembe véve maximálisan 1170 zlotyt (1000 Ft), a turisták 2450 zlotyt (2100 Ft) kaphatnak. Lengyel részről a Magyarországra utazóknak 900 Ft-ot (1050 zł) utalnak ki. Társasutazás esetén a magyarok napi költőpénz összege maximum 150 Ft (175 zł) lehet, a lengyel állampolgárok ennél alacsonyabb forintösszeget kapnak.

Az egyéni kiutazók Magyarországra való visszatéréskor 4000 forint, a kollektív utazásban résztvevők 1000 Ft értékű, nem kereskedelmi célokat szolgáló tárgyakat hozhatnak be vámmentesen. A lengyel vámszabályok szerint az utas kifelé 1000, hazatérőben 1500 zloty értékű tárgyat vihet magával vámmentesen.

Az utazásra jogosító betétlapokat a magyar állampolgárok Budapesten az IBUSZ-nál, vidéki viszonylatban a megyei rendőrkapitányságokon kapják meg.

A betétlapért nálunk 75 forintot (88 zł) kell fizetni. A várakozási idő nyáron 3-4 hét, egyébként kb. 2 hét. A lengyel állampolgárok a betétlapokat a megyei (vajdasági), a megyei jogú városokban a városi rendőrkapitányság, Varsóban pedig a fővárosi rendőrkapitányság útlevélosztályán szerzik be.

A betétlapokért 460 zlotyt (395 Ft) fizetnek. Csúcsforgalom idején a betétlapot 5-6 hét, egyébként 2-3 hét alatt állítják ki.

Pénzek beváltása: Magyar állampolgár a magával vitt pénzből lengyel bankokban, szállodákban és utazási irodában 120 forintot, és lengyel állampolgár viszont 150 zlotyt válthat be.

II.

Az útlevel nélküli utazások jelenlegi rendszerén lengyel viszonylatban még további könnyítéseket lehet bevezetni. Véleményünk szerint erre a helyzet politikailag megérett, és ez az intézkedés mindkét országban igen kedvező hatást váltana ki.

A két ország közötti utazások megkönnyítésére vonatkozó megállapodás a következő fő intézkedéseket tartalmazná:

1. a) Mindkét ország állampolgárai érvényes személyi igazolványukkal minden korlátozás nélkül utazhatnak a másik országba, az utazásra való jogosultságnak a személyi igazolványba való bevezetésével. Ezt az utazni kívánók számára a személyi igazolványba annak érvényességének időtartamára mindkét országban a személyi igazolvány kiadására jogosult helyi szervek vezetik be. Kívánatos, hogy az utazásra való jogosultságot igazoló bélyegző az „érvényes a Lengyel Népköztársaságba (MNK-ba) való utazásra” kitétel mellett tartalmazzon olyan figyelmeztetést, hogy 30 napi tartózkodásra érvényes, és munkavállalásra nem jogosít.
- b) A személyi igazolvány kiállítására jogosult szervek a személyi igazolványoknak lengyelországi utazásra szóló érvényesítését 24 órán belül adják ki, és ezt csak bűnözők, munkakerülők, visszaeső politikai bűnözők, bírósági ítélet stb. esetén tagadják meg.
- c) Ugyanez a szerv személyi igazolványnak a másik országba való érvényesítését visszavonja, ha annak tulajdonosa arra a fent felsoroltak valamelyikének megfelelő okok egyikét szolgáltatja (utazási, valuta és vámszabályokat tudatosan megsérti, azokkal visszaél, spekulál, csempészik, a másik országba tett utazási során megsérti a törvényeket, árt a két nép barátságának és kizárását az utazásból a másik ország szervei hivatalosan kérik).
2. Mindkét ország nemzeti valutája a másik országba korlátozás nélkül kivihető és a hivatalos bank-, valamint beváltóhelyeken a másik ország valutájára az érvényben lévő nem kereskedelmi árfolyamon átváltható. Mindkét ország a harmadik országgal és annak állampolgáraival, valamint saját állampolgáraival szemben érvényesíti a másik ország valutájának védelmét célzó intézkedéseket.
3. Mindkét ország érintett szervei – még a megállapodás érvénybelépése előtt – kötelesek annak zavartalan lebonyolításához szükséges közös és kölcsönös intézkedésekben megegyezni (pénzügyi és vámhatóságok, határőrség, IBUSZ-ORBIS, vasút stb.).
4. Mindkét ország a megállapodás zavartalan végrehajtásának biztosítására a két külügyminisztérium egy-egy felelős munkatársát jelöli ki, akik szükség szerinti időközökben (esetleg a két ország egyes érintett szervei képviselőinek bevonásával) a bonyolítással kapcsolatos tapasztalatokat közösen megvizsgálják és a szükséges intézkedések gyors megtételére mindkét ország vezető szerveinek javaslatokat tesznek.

Megjegyzés: a javaslat megegyezik a magyar–csehszlovák viszonylatban készült javaslatommal. Személyes véleményem szerint annak ellenére, hogy a magyar–lengyel viszonylatban a javaslat elfogadása esetén a várható negatívumok (utazások számának hirtelen növekedése, spekulációs lehetőségek stb.) nagyobbak, mint csehszlovák viszonylatban (a forgalom felfuttatásának a tartalékai nagyobbak, a nem kereskedelmi árfolyam a lengyel félnek kedvezőbb, több cikknél nagy az árrés), az ebből eredő negatívumokat – különösen ha a rendszert mindhárom országban be lehet vezetni – a politikai előnyök mellett elenyészőnek tartom.

III.

Véleményem szerint helyes lenne a lengyel elvtársaknak bejelenteni, hogy Csehszlovákiának ugyancsak a fenti javaslatot kívánjuk átadni. A tárgyalásokat valószínűleg még ebben a hónapban megkezdjük (ennek időpontja a csehszlovák féltől függ). Amennyiben lengyel részről egyelőre nem kívánnak ilyen széleskörű megegyezést, átmeneti megoldásként a forgalom két fő kérdésében az alábbi, minimális célkitűzések elérésére törekedjünk:

1. Egyéni utazások bonyolítása személyi igazolvánnyal és betétlappal az eddigi kategóriák és meghívólevél követelésének megszüntetése mellett, de a betétlapok kiadásának egyszerűsítésével és meggyorsításával. A betétlapok több évre és évente legalább kétszeri (esetenként 30–30 napos) utazásra jogosítanak.
2. A forint és zloty átválthatóságának bevezetése bizonyos értékhatárig (30 napos utazás esetén 7000 Ft, illetve 8000 zloty).

Megjegyzés:

a) Ebben az esetben is bele kell dolgozni a megállapodásba a II. fejezetben ismertetett javaslat kiegészítő rendelkezéseit (II. 3., 4. pont.);

b) Véleményem szerint a II. pontban kifejtett javaslat kifejtése különösen csehszlovák viszonylatban azért is célravezetőnek látszik, mert így a III. fejezet minimális célkitűzéseinek elérése valószínűbb.

c) Az új megállapodás létrejötte esetén ugyanazon belső intézkedések megtételét látom szükségesnek, mint amelyek a magyar–csehszlovák viszonylatban készült javaslatom IV. pontjában szerepelnek.³

Fentiek részletesebb indokolását a magyar–csehszlovák viszonylatról készült jelentésem tartalmazza.

Budapest. 1963. november 15.

³ 1964. július 20. Magyarország és Lengyelország között megszűnt a vízumkényszer. A személyi igazolvány mellé kiállított betétlappal lehet utazni, ettől kezdve a magyar fél meghívólevelet sem kért a beutazáshoz. Az úti okmányokhoz lásd még: Bencsik Péter–Nagy György: *A magyar úti okmányok története 1945–1989*. Budapest, Tipico Design Kft., 2005.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 23. doboz, 260. tétel, 003190. – magyar nyelvű gépelt tisztaát – A feljegyzést Marjai József készítette a Külügyminisztérium II. sz. Területi Osztályán. Kapta Péter János külügyminiszter és Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettes.

33.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1963. NOVEMBER 18–19-I MAGYARORSZÁGI TÁRGYALÁSAIRÓL

Budapest, 1963. december 3.

Feljegyzés
a magyar- és a lengyel párt- és kormányküldöttség
1963. november 18–19-i tárgyalásáról¹

Szigorúan titkos!

Magyar részről a tárgyalásokon rész vett: Kádár János, Apró Antal, Kállai Gyula, Szirmai István, Ajtai Miklós, Péter János, Vályi Péter, Bíró József, Martin Ferenc, Párdi Imre, Hollai Imre, Darvasi István, Erdélyi Károly és Szita János elvtárs.

A lengyel tárgyaló fél: W[ładysław] Gomułka, J[ózef] Cyrankiewicz, Z[enon] Kliszko, S[tefan] Jędrzychowski, M[arian] Naszkowski, K[azimierz] Olszewski, T[adeusz] Kropczyński, H[enryk] Grochulski, M[aria] Wierna, E[dward] Bartol, T[adeusz] Findziński és J[erzy] Albrecht elvtárs.

A két fél kölcsönösen tájékoztatta egymást saját országának belső helyzetéről, megvitatta a magyar–lengyel gazdasági együttműködés kérdéseit, továbbá véleményyt cserélt a nemzetközi helyzet időszerű problémáiról.

I.

A kölcsönös üdvözlések után az 1963 májusában, a Mazuri tavaknál, hazánk belső helyzetéről adott információhoz kapcsolódva² Kádár János elvtárs tájékoztatta lengyel vendégeinket gazdasági problémáinkról, terveinkről, a készülő szervezeti intézkedésekről, az ötéves terv időarányos részének teljesítéséről, ez évi tervünk végrehajtásáról, továbbá az 1964. évi népgazdasági terv célkitűzéseiről.³

¹ A lengyel küldöttség 1963. november 18. és 22. között tartózkodott Magyarországon. Látogatást tettek Dobi Istvánnál, az Elnöki Tanács elnökénél, koszorúztak a Hősök terén, látogatást tettek a Csepeli Szerszámgépgyárban és a Chinoin Gyógyszerárugyárban, illetve díszelőadáson vettek részt az Állami Operaházban és két fogadáson (az Országházban és a Magyar Néphadsereg Tiszti Házában). Ellátogattak Székesfehérvárra a Könnyűféműbe és végül egy nagygyűlést tartottak a budapesti Sportcsarnokban.

² L. 30. dokumentum.

³ Kádár beszámolójáról nem áll rendelkezésre részletes feljegyzés, viszont a tárgyaláshoz készített előzetes javaslatból rekonstruálható, hogy miről esett szó: 1. „Folytatjuk a VIII. kongresszus ha-

Gomułka elvtárs elmondta: a lengyel népgazdaság problémái hasonlítanak a magyarországihoz, a különbség annyi, hogy a lengyel nehézségek sokkal súlyosabbak. A lengyel öt éves terv három éves szakasza teljesítésének értékelése azt mutatja, hogy a tervezetthez képest valamennyi alapvető területen lemaradás van.⁴ A három év alatt termelt javak értéke 200 milliárd zlotyval kevesebb a tervezettnél.

A mezőgazdasági termelést katasztrofálisnak minősítette. Három éven át rossz volt a termés; különösen nehéz az idei év; az 1961. évihez képest 1963-ban a termés 18%-kal csökkent. Ez az állatállomány 14%-os visszaesését eredményezte. Mivel Lengyelországban az élelmiszeripar adja az ipari termelés 24%-át, az élelmiszeripari termékek teszik ki az export 18%-át, ezen belül a kapitalista országokba irányuló szállítások 40%-át, – rosszul alakult az ipari termelés, tovább romlott a kereskedelmi és fizetési mérleg. A korábbi években szokásos húsexport helyett 1963-ban 46 ezer tonna húst szükséges importálni, továbbá 2,6 millió tonna kenyér- és takarmánygabonát kell behozni. E tételek miatt a fizetési mérleg 1963-ban 145 millió dollárral romlott.

1963-ban az ipari termelés 4,9–5%-kal nőtt, 18 év alatt ez a legalacsonyabb növekedési mutató, két és félszer alacsonyabb az egy esztendőre jutó átlagnál.

Az eddigi tapasztalatok azt igazolják, hogy a népgazdasági tervek feszítettek voltak, továbbá, hogy nem lehet hosszabb időszakon át tartalékok nélkül gazdálkodni – az ilyen módszer szükségszerűen visszaüt.

Az 1963. év gazdasági nehézségei – amelyekben szerepet játszik a nehéz tél okozta hatmilliárd zlotys termékkiesés is –, éreztetik hatásukat az ország életének minden területén. A vásárlóerővel szemben nincs megfelelő kínálat, lehetetlenné vált a fizetések emelése, bár 1961–1963 időszakában a reálbérek csak 6%-kal növekedtek.

A tervtől eltérő mértékben nőtt a foglalkoztatottak száma; az állami iparban három év alatt a tervezett 350 ezer fővel szemben 745 ezer fővel emelkedett. A nemzeti jövedelemnek az utolsó 3 évben bekövetkezett 15,6%-os növekedésével

tározatainak végrehajtását; 2. „A politikában a párt eddigi irányvonalának következetes folytatása: – a szocialista nemzeti egység megteremtése – kulturális nevelőmunka továbbfejlesztése; iskola-reform végrehajtása stb.”; 3. „A népgazdaság fejlődése: – alapjában kedvező, a II. öt éves terv irányzatainak megfelelően halad”; 4. Ipar: „az 1963. évi termelési terv előreláthatólag 100%-ra teljesül (kb. 7%-os növekedés); „befejeztük az iparirányítás átszervezését; 5. „Legfontosabb feladatunk most a népgazdaságnak energetikai anyagokkal való ellátása.” Nagy gondot jelent a szénigény kielégítése; 6. A mezőgazdaság 96%-a szocialista szektor, 1963-ra a mezőgazdaság bruttó termelésének 11,1%-os emelését terveztük, de ténylegesen csak 3,8-4% lesz; 7. A nemzeti jövedelem 1958-hoz képest 1962-ben 130% (6,8%-os évi átlag); 8. A reáljövedelem 1957-hez képest 116%, a reálfogyasztás 121%; „A lakosság ellátása alapjában megfelelő”; 9. A jelentős kenyér- és takarmánygabona-import miatt 60 millió dollár hiány mutatkozik a tőkés fizetési mérlegben; A lengyel–magyar együttműködésben „nem lehetünk elégedettek a gépipari szakosodás eddigi eredményeivel.” MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 5. doboz, 7469.

⁴ Az 1961–1965. évi második öt éves tervről van szó. A terv célja az átmenet megvalósítása az iparosítás új, magasabb szakaszába. A terv 40,6%-os nemzetijövedelem-növekedést irányzott elő, de csak 35%-os növekedést sikerült elérni; ugyanígy a reálbérek növelésénél kitűzött 23% helyett csak 7,7%-ot értek el.

egy időben a fogyasztás 33%-kal nőtt. A munka termelékenysége az utolsó 3 évben a tervezett 20% helyett ténylegesen csak 15%-kal nőtt.

A párt és a kormány 1963-ban két alkalommal volt kénytelen árrendezéshez folyamodni. 1963 áprilisában felemelték a szén, a villamos-energia és a gáz árát. Igaz, a falusi lakosság kivételével az érintett néprétegeket fizetésemeléssel kárpótolták.

Az árrendezés megszüntette az állami dotációt, és takarékoskodásra szoktatja az embereket.

1963 szeptemberében a vaj kivételével fölemelték a tejtermékek felvásárlási és eladási árát, továbbá a sör kivételével felemelték a szeszes italok, valamint a gyufa és az ecet eladási árát.⁵ Az áremelés célja a kedvezőbb termelési feltételek biztosítása és az állami dotáció megszüntetése volt.

A Politikai Bizottság a napokban megvitatta a közeljövőben a KB-ülés napirendjén szereplő 1964. évi terv fő arányait.⁶ A terv alapvető problémája a kapitalista eladósodás megállítása. Sajnos erre kevés eszköz áll rendelkezésre. 1963-ban a Szovjetunió a korábbi években szállított 800 ezer tonna gabona helyett csak 100 ezer tonnát tud adni, azt is 1964 első felében. A szovjet vezetők közölték: az elkövetkező években nem tudnak gabonát exportálni szocialista országokba. Ezt tudomásul kell venni. A korábban a Szovjetunióból vásárolt kenyérgabonának Nyugaton történő beszerzése évi 50 millió dollárral terheli meg a fizetési mérleget. Nehezíti a helyzetet, hogy az előző években a búzáért a Szovjetunióknak szállított árukat, minőségi okokból, a nyugati államok nem hajlandók átvenni. Most olyan termékféleségek előállítására szükséges áttérni, amelyekkel a kapitalistákat ki lehet fizetni. A bonyolult gabonahelyzet miatt le kellett venni a napirendről a kapitalista országokkal folytatott kereskedelem volumenének csökkentését.

Az ipari termelés 1964-ben 6,4%-kal nő, ugyanakkor 100 ezer fővel csökken a foglalkoztatottak száma. A termelés növekedése teljes egészében a munka termelékenységének a növelése útján realizálódik. A reálbérek az 1963. év szintjén maradnak. Az új gazdasági évben megszigorítják a bérfegyelmet. A beruházások összege az 1963. év szintjén marad; csökkentik a nem termelő beruházásokat, így a lakásépítés ütemét. 1964-ben csak a már megkezdett beruházások megvalósítását folytatják.

⁵ 1963-ban kétszer is ún. árrendezést hajtottak végre Lengyelországban. Áprilisban felemelték a szén, a villamosenergia és a gáz árát.

⁶ 1963. október 19-én a LEMP PB 1. napirendi pontként tárgyalta a kérdést. A PB nem fogadta el a Tervbizottság által beterjesztett javaslatot, mert az negatívan hatna „az egész népgazdaságra”, különösen a külkereskedelemben és a belső piacon. A PB egyúttal javasolta a tervezet átdolgozását, és terv megvalósítását a vásárlóerő korlátozásán keresztül, illetve az 1964-es beruházások 1963-as szinten tartásával látta lehetségesnek. A PB utasította a Tervbizottságot, hogy ennek érdekében 1964-ben 1. komolyan csökkentse a tervezett globális beralapot és a foglalkoztatottságot a társadalmisított gazdaságban (munkafelvételstop, faluból városba áramlás lassítása, túlórákifizetések tiltása, a prémiumrendszer megváltoztatása stb.); 2. maximális mértékben csökkentse az új beruházásokat, különösen a nem termelő, társadalmi-kulturális és kommunális beruházásokat; 3. kizárólag a munka termelékenységének növelése fényében állapítson meg egy termelésnövekedést 1964-ben. A határozatot lásd: *Centrum Władzy*, i. m. 2000, 362–364.

Az 1964. évben növelik a mezőgazdaságba és a mezőgazdaságnak dolgozó iparágakba irányuló beruházásokat. Ez a tendencia érvényesülni fog a mostani ötéves terv hátralévő éveiben és a következő ötéves terv egész időszakában. A szocialista országok gazdálkodásának rendkívül kedvezőtlen mutatója, hogy mezőgazdasági jellegük ellenére kénytelenek élelmiszereket és takarmányt importálni kapitalista országokból. Megfelelő beruházási politikával fel kell számolni ezt az abszurd helyzetet, amely világméretben okoz kárt a szocialista országoknak.

A műtrágyagyártás növelése (1963-ban 60 kg tiszta hatóanyagú műtrágya jutott egy hektárra), a mezőgazdaság gépesítése, a növénynemesítő munka megjavítása elő fogja segíteni e feladat megoldását, a négy fő gabona 1963. évi hektáronkénti 17,3 q termésének a megnövelését. Nagy gondot jelent a művelhető föld 70%-át kitevő savanyú talajok meszezése. Vannak tartalékok a helyes és tudományos takarmányozás megszervezésében is: ma az állatok hizlalására a szükségesnél 50%-kal több takarmányt használnak fel.

A mezőgazdaságban az elkövetkező években nőni fog a szántóterület 12%-át kitevő állami gazdaságok szerepe. Földvásárlások, a tartalékföldek átadása útján az elkövetkező két évben 200 ezer hektárral, az új ötéves tervben egy millió hektárral nő a gazdaságok területe. Az 1963. évben az állami gazdaságok szolgáltatják a felvásárolt gabona 35%-át, a minőségi vetőmag 90%-át, az élőállat 4%-át, a tejtermékek 20%-át. Évről évre javulnak az állami gazdaságok gazdálkodási mutatói.

A párt ügyei jól állnak, a LEMP egységes, nem fenyegeti revizionista vagy dogmatikus veszély. A két irányzat közül Lengyelországban mégis inkább a revizionizmus jelentett némi problémát. 1964 első felében pártkongresszus lesz.⁷

A mezőgazdaság pártirányításának megjavítására a Központi Bizottság, a megyei s a járási pártbizottságok mellett a mezőgazdasággal foglalkozó szervek munkáját koordináló, társadalmi alapon működő mezőgazdasági bizottságokat hoztak létre.

Az ideológiai munka tökéletesítése érdekében a Központi Bizottság mellett a KB egyik titkárának vezetésével ideológiai bizottság kezdte meg a tevékenységét.⁸

A LEMP-nek ma 1 470 000 tagja van. 1960-tól 1963 második feléig a párttagság létszáma 600 ezer fővel nőtt. Az új tagok 48%-a munkás; 35%-a 25 éven aluli, tehát a párt fiatalodik.

Szellemi dolgozó	a párttagság	43,8%-a
munkás	"	39,5 "

⁷ A LEMP IV. kongresszusára 1964. június 15–20-án került sor. A kongresszus állást foglalt a gazdaságirányítási rendszer részleges és folyamatosan végrehajtandó javításáról. Fő célja volt, hogy a jövőben különböző gazdasági bizottságoknak kell foglalkozni a teljesítménymutatókkal és annak növekedésének kérdésével, a vállalatok és egyesületek pénzügyi rendszerével és az operatív tervek meghosszabbításának problémájával. A határozatból kiderült, hogy alapvetően nem terveztek átfogó gazdaságirányítási reformot, csupán egy-egy részterületen terveztek változásokat mint például a vállalati önállóság növelése és a nyereségesebb gazdálkodásra való ösztönzés. A központi tervutasítási rendszer továbbra is megmaradt. Lásd: *A Lengyel Egyesült Munkáspárt IV. kongresszusa. 1964. június 15–20.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1964.

⁸ 1963. július 4–6. között a LEMP KB XIII. plénümán határozatot hoztak az ideológiai munka gyökeres megváltoztatásáról. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: 237/II/36.

paraszt	"	11,5%-a
egyéb	"	5,2 "
örvendetes, hogy párttag		
a mérnökök	37,0%-a	
a technikusok	36,6 "	
a tanítók	30,5 "	

Főiskolai végzettséggel rendelkezik a párttagok 27,3-a. A funkcionáriusok száma 1956-hoz képest 47%-kal csökkent.

II.

A magyar–lengyel kapcsolatok tárgyalása során a két fél meghallgatta Jędrychowski és Apró elvtárs tájékoztatóját gazdasági együttműködésünk helyzetéről.

A magyar–lengyel állandó gazdasági együttműködési bizottság két tagozatának elnöke hangsúlyozta a gazdasági együttműködésben 1958 óta elért nagy fejlődést: aláhúzta, hogy a jelen időszakban a termelési kapcsolatok kialakítását kell szorgalmazni, ugyanakkor éljünk az árucseré-forgalom növelésének a lehetőségével is.

Apró és Jędrychowski elvtárs a közöttük már korábban lefolytatott megállapodás szerint javasolta az árucseré-forgalom bővítését 1964–65-re, a két- és háromoldalú szakosodási lehetőségek felderítését és realizálását a hajógyártásban, a járműiparban, a mezőgazdasági gépgyártásban, a műszer- és szerszámgyártó iparágakban, a híradástechnikában, a vaskohászatban, a vegyiparban; indítványozták az utazási könnyítések bevezetését.⁹ (Az együttműködési területek részletes felsorolását, a megvalósítás ütemtervét az Apró és Jędrychowski elvtárs által aláírt, a Politikai Bizottság és a Kormány tagjainak másolatban megküldött jegyzőkönyv tartalmazza.)¹⁰

Jędrychowski elvtárs hangsúlyozta, hogy a termékek szakosítása során a munka- és az anyagigényes gyártmányokat a felek között egyenlő arányban, igazságosan kell elosztani. Lengyel részről kíváncsúnak tartanak, hogy igazságosan állapítsák meg a kooperációban az anyagigényes és munkaigényes áruk termelésének és szállításának az arányát, tehát nyersanyagért nyersanyagot, gépet gépet szállítsanak. Jędrychowski elvtárs észrevételezte, hogy a magyar fél kevés gyógyszeripari terméket vásárol Lengyelországtól, s a kölcsönös turistaforgalomban a magyar utazók száma alacsonyabb a hazánkba látogató lengyel turisták számánál.

Kádár elvtárs utalt arra, hogy a mostani időszakban új vonások jelentkeznek gazdasági együttműködésünkben, s a nehézségek ezzel függnek össze. Átmeneti időszakban van gazdasági együttműködésünk: az árucseré-forgalom időszakából megyünk át a kooperáció és termelési szakosítás időszakába. A fejlődés lehetőségeit csaknem teljes mértékben kimerítettük az árucseré-forgalom terén. A további fejlődés lehetőségét a szakosodás a kooperáció nyitja meg. A kooperáció módszereit

⁹ L. 32., 34. sz. dokumentum.

¹⁰ L. 33b sz. dokumentum.

és formáit viszont még nem dolgoztuk ki. A kooperáció fejlesztéséhez a tervek – különösen a távlati tervek egyeztetése, ezen belül a beruházások koordinálása szükséges.

A lengyel elvtársak által hangoztatott igazságos elvvel, a kiegyenlített alapokon történő áruféleség-cserével, a gyógyszer szállításokkal, a turistaforgalommal kapcsolatban Kádár elvtárs megjegyezte: e kérdések mechanikus kezelése csak korlátokat jelenthet gazdasági együttműködésünkben. Kerülnünk kell az egyoldalú előnyökkel járó kapcsolatok kialakítását, de az adottságok figyelembevételével törekedjünk rugalmas megoldásokra. Ne egy áruféleség területén ragaszkodjunk az igazságos arányokhoz. Az egyes gyártmányféleségek szállításában mutatkozó pozitívumokat kompenzáljuk más áruféleségekkel. Utalt a Belkereskedelmi Minisztérium és a SZÖVOSZ vonalán bonyolítható fogyasztási cikkcseréi lehetőségeire.

Kádár elvtárs hangsúlyozta, mivel a KGST keretében elakadt a sokoldalú együttműködés ügye, törekedjünk két-háromoldalú, a KGST kereteiben vagy azon belül történő megállapodásokra. A mostani gazdasági tárgyalásokon megvitatott kérdések végrehajtására hivatott elvtársak a közeljövőben tűzzék napirendre a problematikát, más érdekelt szakemberek bevonásával oldják meg azokat.

Gomułka elvtárs erőteljes bírálatban részesítette a KGST fogyatékoságait, hogy nem lehet a termelés koordinálásában előrehaladni. Egyetértett Kádár elvtárral abban, hogy az árucseré-forgalom lehetőségeit alapján kiaknáztuk, a termelési szakosodásban és a kooperációban viszont még csak a kezdet kezdetén vagyunk, Véleménye szerint a KGST-országok által előállított termékeknek még 1%-a sem ered valószínűleg szakosított termelésből.

Gomułka elvtárs hosszan foglalkozott a munkaigényes és anyagigényes termékek cseréjének problémájával. Lengyel részről olyan benyomás alakult ki, hogy a magyar fél magának szeretné megtartani a munkaigényes termékek előállítását, s másoknak kívánja átadni az anyagigényes, néha tulajdonképpen félkész áru számba menő gyártmányokat. Lengyelország rendelkezik bizonyos ásványi kincsekkel, de az alapanyagipar fejlesztése hatalmas megterhelést jelent a nehéz helyzetben lévő lengyel népgazdaságra. Ezeket a nehézségeket még növelné, ha a lengyel népgazdaság számára hátrányos feltételek alapján alakulna ki a feldolgozóipar termékeinek szakosodása.

Kádár elvtárs azzal zárta le a véleménycserét, hogy az együttműködési terveket végrehajtó szakembereknek a két fél szempontjainak figyelembevételével rugalmas, konstruktív megoldásokra kell törekedniük.

III.

A nemzetközi helyzet, a pártok közötti kapcsolatok, a nemzetközi kommunista mozgalom kérdéseiről folytatott eszmecserék során alapvető egységünk jutott kifejezésre. Pártjaink, országaink történetének rokon vonásai különösen elősegítik egymás jó megértését.

A megbeszélések során is hangsúlyozta a delegáció a moszkvai atomcsend-egyezmény¹¹ pozitív jelentőségét, annak a nemzetközi életre és a közvéleményre gyakorolt kedvező hatását.

A lengyel elvtársakat nyugati területeik és az Odera–Neisse határ problémái miatt is közvetlenebbül és nagyon mélyen foglalkoztatja a német kérdés. Bonn revansista politikája, a multilaterális atomtőzerőre¹² irányuló terv. Közös nyilatkozatunk kifejezte ezekben a kérdésekben is egységes álláspontunkat.

A nemzetközi kommunista mozgalomban meglévő véleményeltérésekkel kapcsolatban megállapítottuk, hogy amennyire lehetséges, le kell szűkíteni az imperialisták lehetőségeit a vitának a nemzetközi munkásmozgalom elleni kihasználására.

Szükségesnek látják a szocialista országok külpolitikai akcióinak összehangolását, az előzetes konzultáció és véleménycseré rendszeresítését.

Kádár elvtárs tájékoztatta a lengyel elvtársakat, a Szovjetunióban járt párt- és kormányküldöttségünk útjáról,¹³ a Novotny,¹⁴ Tito elvtárral történt találkozájáról,¹⁵ az ENSZ-beli helyzetünkről,¹⁶ a magyar–amerikai,¹⁷ a magyar–NSZK kapcsolatok alakulásáról, a Vatikánnal folyó tárgyalásokról.¹⁸

Gomułka elvtárs tájékoztatást adott a lengyel–nyugatnémet kapcsolatokról,¹⁹ a Vatikánnak Lengyelország iránti magatartásáról, Rapacki külügyminiszter algériai útjáról.

Nagyra értékelik hétéves utunkat. Úgy vélik: a hazánk gazdasági fejlődése sokkal eredményesebb volt, mint Lengyelországé. Kiemelkedőnek tartják a párt és a tömegek kapcsolatainak helyreállításában elért eredményeinket. A saját munkájuk szempontjából hasznosnak tartják tapasztalatainkat, ezért mindig szívesen létesítenek kapcsolatokat velünk.

¹¹ 1963. augusztus 5-én Moszkvában a Szovjetunió, az USA és Nagy-Britannia képviselői aláírták a részleges nemzetközi atomcsendegyezményt, amely „korlátlan ideig” tiltja a kísérleti atombombarobbanást az atmoszférában, a víz alatt és a világűrben, de nem tiltotta a föld alatti robbantásokat.

¹² Sokoldalú NATO-atomhaderő (MLF – *Multilateral Force*). A program keretében az NSZK területére atomfegyvereket szándékoztak telepíteni.

¹³ Erre 1963. július 10–22. között került sor.

¹⁴ 1963. október 1–4. között Kádár János vezetésével párt- és kormányküldöttség látogatott Csehszlovákiába, ahol megállapodást kötnek a közös dunai erőmű építéséről.

¹⁵ 1963. szeptember 9–12. között Karagyergovóban került sor Tito és Kádár hivatalos találkozására. L. Kádár János nemzetközi tárgyalásai, 1956–1988. Dokumentumok. Szerk.: Földes György–Gelériné Lázár Márta–Mitrovits Miklós–Takács Róbert. Budapest, Napvilág Kiadó, 2014 [megjelenés alatt], 83–92.

¹⁶ 1962. december 20. Az ENSZ leveszi a napirendről a „magyar-kérdést”, majd 1963. július 1–3. között Magyarországon járt U-Thant ENSZ-főtitkár. Lásd: Kádár nemzetközi tárgyalásai... 77–82.

¹⁷ Erről lásd: Borhi László: *Magyar–amerikai kapcsolatok, 1945–1989. Források*. Budapest, MTA TTI, 2009.

¹⁸ 1963 tavaszán indultak tárgyalások Magyarország és a Vatikán között a Mindszenty-kérdés rendezéséről. 1963 áprilisában Franz König bécsi bíboros, majd májusban Agostino Casaroli bíboros járt Magyarországon. Mindketten találkoztak Mindszenty József bíborossal, illetve utóbbi Prantner Józseffel, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével és Puja Frigyes külügyminiszter-helyettestel, és tárgyalt a megüresedett püspöki székek betöltéséről, illetve Mindszenty bíboros helyzetének rendezéséről. MNL OL M–KS 288. f. 4/62. ő. e.

¹⁹ 1963. március 7-én aláírták a lengyel–NSZK kereskedelmi megállapodásokat Varsóban, amelyek értelmében az NSZK kereskedelmi képviselőket létesíthetett Varsóban.

Gomułka elvtárs magyar párt- és kormányküldöttséget hívott meg Lengyelországba, örülnének, ha a látogatásra 1964. július második felében, a Lengyel Népköztársaság fennállásának 20. évfordulójával kapcsolatos ünnepségek idején kerülne sor.²⁰

Kádár elvtárs magyarországi üdülésre hívta meg Gomułka elvtársat.²¹

IV.

A lengyel párt- és kormányküldöttség a magyarországi látogatást, a tárgyalásokat, üzemek, intézmények meglátogatását nagyon melegen értékelte.

A tárgyalások légköre rendkívül jó és elvtársias volt. A problémák ismertetése, a megoldások keresése, az őszinteség és nyíltság, elvtársiasság szellemében folyt.

Budapest, 1963. december 3.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1965), 5. doboz, 26. tétel, 007469/6/1963. – magyar nyelvű gépelt másolat – 00767/10. szig. titk. melléklete. Másolat a Külügyminisztérium 1963. december 3-án készült 313/PJ/1963. sz. feljegyzéséről.

33a

ERDÉLYI KÁROLY KÜLÜGYMINISZTER-HELYETTES FELJEGYZÉSE KÁDÁR JÁNOS ÉS WŁADYSŁAW GOMUŁKA SZŰK KÖRŰ MEGBESZÉLÉSEIRŐL

Budapest, 1963. november 29.

Erdélyi Károly feljegyzése Kádár János és Władysław Gomułka szűk körű megbeszéléseiről. Budapest, 1963. november 20-án és 22-én

November 20-án és 22-én a küldöttségek vezetői Kádár, ill. Gomułka és Cyrankiewicz elvtárs – magyar részről Kállai [Gyula] és Szirmai [István] elvtársak, a lengyel delegációból pedig Kliszko elvtárs bevonásával – szűk körű megbeszélést tartottak. Ez alkalommal az általános nemzetközi politikáról, a kommunista mozgalomról folytattak eszmecserét, kölcsönösen tájékoztatták egymást országaink nemzetközi helyzetéről, s végül összegezték a látogatás eredményeit.

²⁰ Kádár lengyelországi útjára 1964. október 12–17. között került sor. L. 36. sz. dokumentum.

²¹ Erre tudomásunk szerint nem került sor.

A moszkvai atomcsend egyezmény után kialakult helyzet:

Gomułka elvtárs: Én is beszéltem [Walter] Lippmannel. Ő úgy nyilatkozott, hogy Kádár elvtárrsal folytatott beszélgetés alapján széles lehetőségek mutatkoznak a nemzetközi együttműködésre. A velem folytatott beszélgetés ennek ellenkezőjét mutatja, s úgy értékelte, hogy én nem látok lehetőséget az együttműködésre. A moszkvai egyezmény szerintünk is pozitív lépés. Enyhülést hozott a Szovjetunió és USA kapcsolatában, ugyanakkor véleményünk szerint mind a nyugati, mind a szocialista országok sajtója eltúlozza az egyezmény jelentőségét. A nemzetközi helyzetben mi nem látunk enyhülést. Ez az egyezmény elsősorban nyugatnak és ezen belül USA-nak hasznos. Ugyanakkor várható volt, hogy kiváltja az USA és Franciaország közötti ellentéteket, továbbá erős ellenérzésre talál a kínaiaknál is. Az egyezmény utáni helyzet nem hozott újabb elemeket és új lehetőségeket. Egyelőre az alapvető kérdésekben nincs mód a kompromisszumra. Ez az egyezmény olaj volt a tűzre a kínai-szovjet vitában.²²

Ha megnézzük az európai helyzet fő tényezőit, az sem mutat kedvezőbb felteteleket a megegyezésre. Például a német kérdés. Nincs semmi reális alap, hogy ez belátható időn belül rendeződjék. Ha bár Kennedy²³ is beszélt a megoldásról, de tudjuk, hogy nem enged elvéből. A német egység nyugati elgondolás szerinti rendezése számunkra elfogadhatatlan. Vagy például a kelet-európai országok „status quo”-jának elismerése és a velük való viszony normalizálása is gátló körülmény. A fentiekhez, ha hozzávesszük Kuba és Vietnam irányában tapasztalható merevséget USA részéről, mindez is mutatja, hogy nem tudunk a nyugattal megegyezni.

Kádár elvtárs Lippmannel kapcsolatban kifejtette: Feltételezhető, hogy van bizonyos eltérés Gomułka elvtárs és köztem, ami a nemzetközi helyzet értékelését és a lehetőségeket illeti, de ez nem lényeges. Amit Lippmannak mondtam, az személyes véleményem volt. Lippmann megkérdezte tőlem, milyen lépés lehetséges a kelet-nyugat viszonyának javítására. Hangoztattam, hogy valamilyen nagyobb lépésre nem látok lehetőséget a jelenlegi helyzetben. – Tehát látható, hogy ebben álláspontunk Gomułka elvtárrsal megegyező. – De ugyanakkor látok kisebb lépésekre lehetőséget. Erről beszéltem Lippmannak. Beszéltem például a szovjet csapatok esetleges kivonásáról, az amerikai embargóról stb. Ha ezeket és hasonlókat megvizsgálánk, bizonyos, hogy javulást hozna a nemzetközi helyzetben. De legfontosabb, hogy ők nyugaton reálisan nézzék a helyzetet. Ingyen

²² Kádár és Gomułka 1963. májusi tárgyalásai (I. 30. sz. dokumentum, 4. lj.) után még jobban elmérgesedett a szovjet-kínai viszony. Előbb a KKP intézett levélben támadást az SZKP ellen (június 14.), majd az SZKP válaszolt (június 16.). Az elmérgesedő ideológiai vita valójában egy stratégiai-világpolitikai hatalmi vetélkedés is volt a két nagyhatalom között. Mindez hatással volt a Szovjetunió és szövetségesei politikájára is. Az SZKP KB 1963. június 18–22. között, a LEMP KB 1963. július 4–6. között, a CSKP KB 1963. december 18–19-én, az MSZMP KB pedig 1963. augusztus 2-án foglalkozott „időszerű bel- és külpolitikai, illetve ideológiai kérdésekkel”. A kínai kérdéstről Erdélyi Károly külön is beszélgetést folytatott Marian Naszkowski lengyel külügyminiszter-helyetttel november 21-én a Székesfehérvár felé vezető úton. MNL OL M–KS 288. f. 5/320. ő. e. 125–128.

²³ John Fitzgerald Kennedy (1917–1963) az Amerikai Egyesült Államok 35. elnöke 1961 és 1963 között, 1963. november 22-én merénylet áldozata lett.

nem kapnak semmit. Egyoldalú előnyökhöz sem jutnak, csak kölcsönös előnyökről lehet szó. Feltehető, hogy Lippmann a vele folytatott beszélgetés alapján nagyobb lehetőséget látott.

Ami a szovjet csapatok magyarországi tartózkodását illeti, jól tudjuk, hogy ez a nemzetközi helyzet függvénye, és nem belpolitikai oka van. Ez a kérdés része lehet a külföldön tartózkodó idegen csapatok kivonása megegyezésének – mondtam Lippmannnak. Beszéltem kelet–nyugat közötti gazdasági kapcsolatok lehetőségéről, USA és a szocialista országok, s ebbe természetesen Magyarország kapcsolatának megjavításáról. Számítsák ki az amerikaiak – mondtam – mit hozott nekik az embargó. Rájöhetnek, hogy az csődöt mondott, mert a Szovjetunió gazdasági és hadiereje megnövekedett, eddig is kibírtuk, és ezután is meg leszünk nélkülik. Persze a gazdasági kapcsolat bővítése kölcsönösen hasznos lenne számunkra.

Lippmann úgy tudom, befolyásos személy az amerikai körökben és véleményét figyelembe veszi.

Lehet, hogy a lengyel elvtársak és köztünk adott esetben és bizonyos vita-kérdésben van eltérés. Ezért kellene nekünk gyakrabban találkozni, annál is inkább, mert úgy látjuk, hogy a lengyel elvtársak sokat foglalkoznak nemzetközi kérdésekkel. Mi talán kevésbé, minket elsősorban a belső gazdasági kérdések kötnek le. Igaz, kapunk a Szovjetuniótól és a lengyel elvtársaktól tájékoztatást, de ez legtöbbször késve jön, és az írásos anyag nem mindig kielégítő. Gomulka elvtárs – folytatta Kádár elvtárs – ismeri azon álláspontunkat, hogy a Varsói Szerződés külügyminiszterei sűrűbben konzultáljanak egymással. Bevezetett gyakorlat, hogy országaink vezetői a KGST-tanácskozásokon évenként találkoznak, de ott nem jut idő a nemzetközi kérdések konzultálására. E találkozások eredményességét jelenleg nagyban zavarják a KGST-ben meglévő problémák. A kétoldalú találkozásokon is kevés időt szentelünk nemzetközi kérdéseknek. Egyetértünk, hogy a mostani helyzet alapján a nemzetközi kérdésekben gyökeres változás nem várható. Lehetnek azonban enyhülési vagy merevedési ciklusok.

Elveinknek megfelelően törekednünk kell a hidegháborús légkör csökkentésére, a béke erősítésére, és ezért tárgyalnunk kell nyugattal.

Az atomcsend-egyezmény értékelése részünkről: tudjuk, hogy alapvető kérdéseket nem oldott meg, de enyhítette a helyzetet, tehát hasznos és igyekeznünk kell, hogy az egyezményt tovább szélessítsük. Szerintünk ez az egyezmény nem jelent több előnyt nyugatnak, azonban politikailag mégis nagyobb hasznot húztak belőle azáltal, hogy a kínaiak nem írták alá, vagyis egy olyan helyzet jött létre, hogy a szocialista tábor nem egységesen lépett fel. Véleményem szerint, ha az egyezményt nem írtuk volna alá, a kínaiak ettől függetlenül támadnák a Szovjetuniót. Ez csak egy adott alkalom volt a kínaiaknak. Sajnos a szakadás, ha formailag nem is, de gyakorlatilag megtörtént. A kínaiakkal szemben nagy türelemre és rugalmasságra van szükség. Azonban semmiképpen nem fogadhatjuk el a kínaiak azon kijelentését, hogy a Szovjetunió az egyezmény aláírásával elárulta a szovjet népet, a szocialista országokat és a függetlenségi harcot. Mivel a kínai nyilatkozat²⁴ hivatalos okmány volt, arra válaszolnunk kellett.

²⁴ L. 30. sz. dokumentum, 4. lj.

Egyetérttek, hogy akár egyoldalúan is szüntettük be a vitát. De addig, amíg a kínaiakkal valamire nem jutunk, mi nem szüntethetjük be a nemzetközi politikát. Diplomáciánk nem lehet üresen járó malom. Jelenleg mi redukált egység alapján folytatjuk harcunkat és tevékenységünket. Ma a Szovjetunió és az európai szocialista országok tömörülése harcol annak ellenére, hogy egyeseknél (például az albánoknál és a románoknál) van ingadozás. Pluszként viszont bevehetjük Mongóliát.²⁵

Gomułka elvtárs hangoztatta: Ha a Szovjetunió megkonzultálta volna velünk a moszkvai egyezmény kiterjesztését, mi azt helytelenítettük volna. A kiterjesztés Kína izolálását jelenti és azt semmi esetre sem fogadhatjuk el. Vagy például legutóbb a latinamerikai atommentes övezet létesítésére vonatkozó javaslatnál a Szovjetunió ugyancsak nem konzultált, és mi sem konzultáltunk egymással. Most a szavazás előtt hogy állunk? Az a megállapodás, hogy tartózkodjunk a szavazástól? Ez a tartózkodás nemzetközi szempontból nekünk káros. Egyébként is már világos, hogy ebben a kérdésben nem leszünk egységesek, mivel Románia ellenvéleményt jelentett be. A hibák elkerülése végett szükséges a rendszeres és gyakori konzultáció. Törekvésünk nemcsak az, hogy a vitát kell mielőbb be-
szüntetni, de egyben tisztáznunk és egyeztetnünk kell az álláspontokat a nemzetközi mozgalom kérdéseiben. A kínai KP nem ellenség, egyezségre kell jutunk velük. Többen felvetik – mondotta Gomułka elvtárs –, hogy a lengyelek miért olyan tartózkodóak a szovjet–kínai vitában. Egyes kínai vezetők ezt a tartózkodást úgy fogták fel, mintha mi mellettük foglalnánk állást. Persze ez teljesen alaptalan. De tény, hogy a jugoszláv példából tanulva, mi igen megfontoljuk, amit teszünk. Véleményünk szerint csak türelemmel és józansággal lehet a nézeteltéréseket elsimítani.

Gomułka elvtárs foglalkozott a NATO-n belüli atomhatalom kérdésével: Leszögezte, hogy nem fogadhatunk el olyan egyezményt, amely a többoldalú atomtőőerő megteremtését szolgálja. Az atomkísérletek teljes betiltása azzal a nyugati feltétellel, hogy a NATO-n belül közös atomerő jöjjön létre, igen veszélyes és elfogadhatatlan. Az ilyen egyezmény szemben állna az atomcsendmegállapodással, növelné az atomfegyverrel rendelkező hatalmak számát, és nagyban erősítené Nyugat-Németország pozícióját. Ez az egyezmény elsősorban Nyugat-Németország és USA érdeke. Az NSZK céljai ismeretese: támogatást keres USA-nál kelet-európai politikájához, azaz NDK megsemmisítéséhez és a határok revíziójához. Anglia és Franciaország fél az NSZK erejétől, és ezért igyekeznek USA törekvéseivel szemben fellépni.

²⁵ 1963. október 8-án Gomułka levelet írt Hruscsovnak, amelyben Mongólia esetleges felvételét a VSZ-be Kína-ellenes cselekedetnek nevezte. Szerinte erről tárgyalni kell a kínaiakkal is, hiszen ha konzultáció nélkül történik meg, akkor az a szocialista tábor végleges kettészakadásához fog vezetni. Felhívta Hruscsov figyelmét arra, hogy az egyeztetés hiánya miatt bírálja Kína az atomcsendegyezményt is, mert ez Kína izolációját jelenti nemcsak a szocialista táboron belül, hanem az egész nemzetközi szintén. Gomułka az egység érdekében „ésszerű kompromisszum” megkötését javasolta Kínával. A levelet lásd: *Tajne dokumenty Biura Politycznego PRL – ZSRR 1956–1970*. Red.: Andrzej Paczkowski. Londyn, Aneks, 1998. 170.

A mi eltökélt álláspontunk, hogy a Szovjetunió a fenti egyezménybe nem mehet bele. Értesülésünk szerint a szovjet vezetőknek nem ilyen egységes az álláspontja. Ők azt tartják, hogy az egyezmény megköthető, vagy esetleg elzárkózhatunk előle. Szerintük, ha elzárkózunk az egyezmény elől, akkor Nyugat-Németország egyedül létrehozza a saját atomfegyverét. Az egyezménnyel viszont többoldalúan biztosítható lenne az, hogy az atomfegyver birtoklása egy meghatározott keretben maradjon. A szovjet elvtársak emellett taktikai lépésekre is gondolnak, pl. arra, hogy az aláírás után, amennyiben a helyzet úgy alakulna, retorzióként felbonthatnánk a moszkvai atomcsend-egyezményt. A lengyel álláspont az, hogy ha a Szovjetunió enged, ez mindenképpen veszteség számunkra.

Kádár elvtárs leszögezte: a mi alapálláspontunk is az, hogy nem mehetünk bele olyan egyezménybe, amely lehetővé teszi, az atomfegyverrel rendelkező államok számának gyarapodását.

Gomułka elvtárs említést tett arról: tudomásuk van egy új kubai kezdeményezésről. Fidel Castro felvetette, hogy csatlakozni kívánnak a Varsói Szerződéshez. Bizonyos – mondotta Gomułka elvtárs –, hogy ez a lépés nagy jelentőségű lenne a szocialista tábor szempontjából, de tudnunk kell, hogy ugyanakkor maga után vonná az új világháború kitörésének lehetőségét. Veszélyesebben ismétlődne meg az előző helyzet Kuba körül, ezért mi nem támogathatjuk. Feltehető, hogy USA ezt úgy fogná fel, mint ellene irányuló háborús előkészületet. Feloldva érezné magát a Karib tengeri válság rendezésekor vállalt kötelezettségek alól, különféle módon támadná Kubát, (és a Varsói Szerződés tagállamait), nagyarányú Kuba-ellenes diverzáns tevékenység venné kezdetét stb.

Nagy problémát jelent számunkra Kuba gyanakvása a Szovjetunió irányában. Számolnunk kell azzal, ha javaslatukat visszautasítják, ezt újabb barátságtalan lépésnek veszik. Így erősödik a kínai befolyás Kubában.

Beszéltünk a szovjet elvtársakkal – Rapacki külügyminiszter tárgyalt Gromiko²⁶ elvtárrsal. A szovjet elvtársak egyetértenek, hogy ne tegyünk eleget a kubai kérésnek.

A kubai párttal szemben – mondotta Gromiko elvtárs – van egyéb kételyünk is. A kubai párt csak legnagyobb jóindulattal nevezhető marxista-leninista pártnak. A vezetőknél hiányzik az ideológiai tapasztalat. Hevességük és meggondolatlanságuk veszélyezteti a nemzetközi helyzetet. Márpedig ha belépnének a Varsói Szerződésbe, úgy ezt követően a Varsói Szerződés csapatai kerülnének Kubába. Elsősorban szovjet csapatok, amelyek rakétafegyverrel vannak felszerelve. Nem lehetünk biztosak abban, hogy a kubai vezetők adott esetben – rakéták birtokában – nem ragadtatnák-e el magukat valamilyen felelőtlen lépésre.

A fentiekre válaszolva Kádár elvtárs megjegyezte: nem volt eddig tudomásunk, hogy Kuba kérése ilyen komoly formát ölt. Valóban nem lenne helyes, hogy csatlakozzanak a Varsói Szerződéshez, mert ez igen veszélyes helyzetet teremtené.

Gomułka et. hosszabban elemezte a kínaiakkal fennálló konfliktus kérdését. A vita rendkívül ártalmas számunkra. Természetesen ebben a vitában a lengyel párt a Szovjetunió mellett áll. Aggaszt bennünket azonban a vita kimenetele,

²⁶ Andrej A. Gromiko (1909–1989) 1957 és 1985 között a Szovjetunió külügyminisztere.

az a hang, amelyet mindkét fél használ. Nekünk minden erőnkkel arra kell törekednünk, hogy megakadályozzuk a helyzet elmergesedését és a teljes szakadást. A szocialista tábor ereje az egységben van. Kína döntő tényező a világpolitika alakulásában. Nem szabad őt izolálnunk. A vitában egyébként mindkét fél hibás. Egyaránt felelősek, hogy a pártok belső, bizalmas ügyeit a nyilvánosság elé vitték. Sajnos a vita egészéből olyan érzésünk támad, hogy az a nagyhatalmi sovinizmus versengésének megnyilvánulása.

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom problémáiról szólva Gomulka elvtárs rámutatott az ideológiai viták kedvezőtlen fejleményeire. A vita megtépázta az egyes testvérpártokat, ebben új jelenségek és problémák jelentkeztek, például két szocialista ideológia: a békés és háborús elmélet. Mindent meg kell tennünk a vita megszüntetésére, mert a frakcióharc mozgalmunk legnagyobb ellensége.

Magyarország nemzetközi helyzetéről: Kádár elvtárs tájékoztatást adott a magyar párt és kormányküldöttség Szovjetunióbeli látogatásáról. Viszonyunk a Szovjetunióval elvtársi és bensőséges, ez áll pártjaink kapcsolatára is. A szovjet elvtársakkal több gazdasági kérdést egyeztetünk. A megállapodások realizálásánál – a tervezések módosításával kapcsolatosan – hasonló nehézségeink vannak, mint Önöknek. Megállapodtunk kooperációs jellegű kérdésekben, például magyar vegyipari berendezések szállítására. A bonyolításokat nehezítik az ottani szervezeti változások, hogy ezt egyszerűsítsük, javasoltuk a Magyar–Szovjet Vegyesbizottság létesítését. Ebben meg is egyeztünk.

Találkoztam Novotny elvtárral. Ez a találkozó nem hivatalos formában történt. A beszélgetés központi kérdése a gazdasági együttműködés megvitatása volt. Novotny elvtárral megállapodtunk a kétoldalú, illetve háromoldalú együttműködés szükségességében. Például a járműipar, a kohászati kooperáció terén. Egyetértettünk egy programozó iroda létesítésében. Most sok függ attól, hogy a megállapodást gazdasági vezetőink mennyiben realizálják.

Látogatást tettem Tito elvtársnál is. Elsősorban az állami kapcsolatokról, döntően a gazdasági együttműködésről tárgyaltunk. Emellett beszéltünk a társadalmi szerek kapcsolatainak bővítéséről, a jó szomszédi viszony kialakításáról. A kapcsolatoknál, részünkről a fokozatosságot hangsúlyoztunk, nehogy aztán visszakoázásra kényszerüljünk. A pártkapcsolatok helyreállítását jelenleg nem látjuk reálisnak. Majd később, ha a helyzet erre megérlik. Gazdasági kérdésekben meg egyeztünk különböző szakbizottságok létrehozására, például gépipar terén. Ezek a bizottságok már dolgoznak.

Úgy véljük, a jugoszláv vezetők szorosabb együttműködést akarnak kialakítani a szocialista országokkal. Nehezíti az együttműködést a jugoszláv gazdasági élet strukturális felépítése, mely eltér a miénktől.

Mindenesetre megállapítható, hogy az utóbbi másfél évben a jugoszlávok helyes vonalat visznek, ez megmutatkozik a párt vezető szerepének erősítésében, a központi tervezés új irányelveiben és a velünk való együttműködési hajlandóságban. Az említett kérdésekben a jugoszláv vezetőknek erős harcot kell folytatni a belső ellenlábasokkal és a visszahúzó erőkkel. Megegyeztünk abban, hogy jövőre Tito elnök Magyarországra látogat. Még nem döntöttük el, hogy látogatása hivatalos,

vagy baráti lesz. Reméljük, hogy az idő kedvező irányba viszi a magyar–jugoszláv kapcsolatok elmélyülését.

Legutóbb levelet kaptam [Ion Gheorghe] Maurer elvtárstól, amelyben közölte, hogy villanyáram szállítására segítséget kértek Lengyelországtól és tőlünk is segítséget kér. Most a tél elején ez nem kis nehézséget okoz számunkra, de lehetőségeinkhez képest hajlandók vagyunk segítséget nyújtani. Azt válaszoltam, hogy 80-100 MW áram transzferálását meg tudjuk oldani. Itt Gomulka elvtárs közbevetőleg megjegyezte, hogy amikor ők ígéretet tettek a román kérés részbeni teljesítésére, nem számoltak azzal, hogy az áram szállítása nehézséget okoz Magyarországnak. Ezért a szállítás módját felülvizsgálják.

Tájékoztatót adtam a lengyel elvtársaknak ENSZ-beli helyzetünkről. Ráműtattam, hogy hosszú ideje küzdünk az úgynevezett magyar kérdés megszüntetéséért. Meghívtuk U Thant főtitkárt. Őszintén beszéltünk vele 1956-ról. U Thant szerint a szovjet csapatok magyarországi tartózkodása nem áll ellentétben a nemzetközi joggal. Mi őt korrekt és jóindulatú embernek ismertük meg.²⁷

Magyarország és USA kapcsolatáról: hosszabb idő óta tárgyalások folynak a kapcsolatok normalizálásáról. Ez ideig eléggé amerikai módra történt. Találkoztam Moszkvában [Averell] Harimannel, szóba került a nagykövetek cseréje, ennél a Mindszenty-ügy képez akadályt. Az amerikaiak értéséreadtuk, hogy a Mindszenty-ügyről a Vatikánnal kívánunk tárgyalni. Tavasz óta hivatalosan tárgyalunk a Vatikán képviselőjével a Mindszenty-kérdésről, és a püspökök kinevezéséről. A zsinat idején szintén tárgyaltunk, de legutóbb a Vatikán részéről megmerevedést tapasztaltunk. Valószínű, hogy e hónap végén a tárgyalásokat Budapesten folytatjuk. A Vatikánnal bizonyos kompromisszumot kívánunk elérni.

Kapcsolatunk NSZK-val: a két külügyminisztérium már két éve tárgyal. Korábban nem sikerült megegyezni a nyugat-berlini klauzula és a gazdasági kapcsolatok meghatározása kérdésében.²⁸ Kb. két héttel ezelőtt a tárgyalások eredményesen zárultak azzal, hogy belementünk egy olyan megállapodásba, amely lényegében Nyugat-Berlinre is érvényes, azaz a nyugatnémet márka érvényességi területét foglalja magába. Ez a rész a megállapodáshoz csatolt levélben szerepel. A megállapodás értelmében kölcsönösen kereskedelmi képviselőket állítunk fel – konzuli jogok nélkül. Három éves kereskedelmi szerződést írtunk alá (1963–1965. évek). A kereskedelmi forgalom 1963-ra exportban 206 millió márkát, importban 184 milliót tesz ki. A megállapodás értelmében jövőre a forgalmat 25%-kal növeljük.²⁹

²⁷ L. e dokumentum, 16. l.

²⁸ A tárgyalásokat a magyar fél az ún. nyugat-berlini klauzula betartásával folytatta. Az SZKP KB még 1960 szeptemberében alakította ki azt az álláspontot, hogy Nyugat-Berlint nem tekinti az NSZK részének, tehát az NSZK-val folytatott kereskedelmi kapcsolatok nem terjedhetnek ki Nyugat-Berlinre. Az MSZMP PB 1960. szeptember 13-án hasonló határozatot hozott. Lásd: Ruff Mihály: A magyar–NSZK kapcsolatok (1960–1963). *Múltunk*, XLIV. évf. (1999) 3. sz. 12–13.

²⁹ Magyarország kereskedelmi forgalmában a tőkés országok közül az NSZK az első helyen állt. 1963 szeptemberében kezdődtek tárgyalások Budapesten, amelynek két fő témája volt: 1. egy hároméves kereskedelmi megállapodás; 2. egy nyugatnémet kereskedelmi iroda létesítése. Végül 1963. november 10-én került aláírásra az a magyar–NSZK kereskedelmi megállapodás, amelynek

A megállapodásnál bizonyos körülmények befolyásoltak bennünket; pl. a román–nyugatnémet egyezmény. Nyom bennünket a kereskedelmi forgalom fontossága is, továbbá, ha ez év végéig nem született volna köztünk megegyezés, úgy a közös piac rendelkezéseinek 1964. január 1-jén történő életbelépésével akadályok gördülének exportunk útjába.

Egyéb kérdésekről: Kádár elvtárs közölte, hogy meghívást kapott [Dzsaváharlál] Nehrutól és [Gamal Abden-]Nasszertől. Mindét meghívás gondot okoz számára. Az első főleg a kínai–indiai határvita miatt. Az pedig, hogy Nasszer meghívásának eleget tesz, a magyar–izraeli kapcsolatokat fogja kedvezőtlenül befolyásolni. A magyar–izraeli diplomáciai kapcsolatok meddősege Nasszernek szimpatikus, de Izrael igen rossz néven veszi.

Lengyelország nemzetközi kapcsolatairól szólva Gomułka elvtárs elmondta, hogy legutóbb említésre méltó változás nem történt. Rapacki külügyminiszter járt Algériában. Megegyeztek, hogy Lengyelország segítséget nyújt az algériai hadsereg felszereléséhez. Ugyancsak Rapacki elvtárs néhány nappal ezelőtt Egyiptomba utazott. Miután Kliszko elvtárs jugoszláviai látogatásának tapasztalatairól idő hiányában e megbeszélésen nem tudott tájékoztatást adni, Gomułka elvtárs megígérte, hogy azt írásban fogják elküldeni. Gomułka elvtárs egyben javasolta, hogy a két ország közötti nemzetközi kapcsolataink alakulásáról és főbb eseményeiről rendszeresen írásban is tájékoztassuk egymást. Felvetette tovább, helyes lenne, ha a két ország külügyminiszterei időnként találkoznának, és eszmecserét folytatnának az aktuális nemzetközi kérdésekről. Ezzel Kádár elvtárs egyetértett.

Gomułka elvtárs elmondta, hogy a lengyel–nyugatnémet kereskedelmi megegyezés elsősorban NSZK szempontjából fontos.³⁰ NSZK a kereskedelmi kapcsolatokat politikai eszközként kezeli. Ilyen módon próbál politikai kapcsolatot létesíteni a szocialista országokkal anélkül, hogy a Hallstein-doktrínát feladná. NSZK egyúttal a velünk kötött egyezményeket Franciaországgal szemben is felhasználja. Tény az, hogy az NSZK-val kötött kereskedelmi szerződéseink hasznosak, mivel a mi exportunk magasabb, azonban perspektívában számolnunk kell azzal, hogy a mezőgazdasági kivitelünk csökkenni fog.

A lengyel állam és egyház viszonya. Ebben nincs újabb fejlemény, esetleg annyi, hogy az új pápa³¹ megválasztása után a helyzet kedvezőtlenebb. Wyszyński bíboros Franciaországban kinyomtatta szentbeszédeinek gyűjteményét és ezt Lengyelországban akarta terjeszteni. A lengyel vámhatóságok az egészet elkobozták.

értelmében megnyitották a frankfurti magyar és a budapesti NSZK kereskedelmi képviselőket. Az 1964. július 8-án életbe lépett megállapodás a német márka és a magyar forint érvényességi területére nyert alkalmazásáról, vagyis a korábbi nyugat-berlini klauzulát nem vették figyelembe. MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 5. doboz, 7469. L. még: Kiss J. László. Az első államközi megállapodástól a diplomáciai kapcsolatok felvételéig. A magyar–NSZK kapcsolatok egyévtizede (1963–1973). *Külpolitika*, III. évf. (1976) 3. sz. 40–64.

³⁰ L. 30. dokumentum 19. l.

³¹ XXIII. János pápa (1958–1963) 1963. június 3-án hunyt el. Rövid pápasága idején az egyházi élet megújítását kívánta elérni, valamint fontosnak tartotta a nemzetek közti béke, a kelet–nyugati párbeszéd ügyét. Utódjául 1963. június 21-én VI. Pált (1963–1978) választották meg.

Végül Gomulka elvtárs a LEMP és a kormány nevében magyar párt és kormányküldöttséget hívott meg Lengyelországba. A látogatást szeretnék összekapcsolni a népi Lengyelország fennállásának 20. évfordulójával, ezért javasolja, hogy a magyar delegáció 1964. július második felében utazzék.³²

Kádár elvtárs a meghívást köszönettel elfogadta.

A küldöttségek munkáját értékelve Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy a folytatott tárgyalásokkal meg vagyunk elégedve. Ez alapján az illetékes szakvezetők jobban tudnak dolgozni. Meghatározhatunk a szocialista munkamegosztás és kooperáció irányait. Nagyra becsüljük az eszmecserét, amely olyan őszinte volt, mint az elvtársak között kell, hogy legyen. Nekünk Önök álláspontjának megismerése segítséget jelent. A jövőben mi is több időt fordítunk nemzetközi kérdések elemzésére. A mostani tárgyalások egy újabb állomást jelentenek, és ezt különböző formában és vonalon kell folytatni. Kérjük az elvtársakat, ha idejük engedi, gyakrabban látogassanak el hozzánk minden hivatalos megkötöttség nélkül. Meghívjuk Gomulka elvtársat üdülésre. Kliszko, Cyrankiewicz és a többi vezető elvtársat, akik már jártak nálunk, ismerik az utat hozzánk, ezért őket nem kell külön meghívni.

Gomulka elvtárs válaszában megköszönte a vendéglátást, hangoztatta, hogy lengyel részről nagyra értékelik a találkozás jelentőségét, amely jobb feltételeket teremtett elsősorban a gazdasági együttműködésre. Ha akadnak is nehézségek az együttműködésben, ezek kölcsönös jóakarattal mindig leküzdhetők. Fontosnak tartja, hogy a jövőben a kétoldalú baráti találkozók mellett három vagy többoldalú megbeszélésekre is sor kerüljön, például lengyel–csehszlovák és magyar vezetők között.

Megjegyzés: Gomulka elvtárs kérte, hogy a beszélgetés tartalmáról – annak szigorúan bizalmas jellege miatt – csak a legilletékesebb magyar vezetők kapjanak tájékoztatást.

MNL OL XIX-J-1-u, Erdélyi Károly iratai, 14. doboz, 007469/8 – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány másodpéldánya. – A dokumentum végén kézírással: „A lengyel–indiai kapcsolatok és a lengyel–jugoszláv kapcsolatok, ez a két részlet kimaradt.”

³² Erre 1964 októberében került sor, l. 36. sz. dokumentum.

33b

JEGYZŐKÖNYV A LENGYEL–MAGYAR GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS RŐL

Budapest, 1963. november 22.

Jegyzőkönyv
a Magyar–Lengyel Állandó Gazdasági Együtműködési Bizottság
két tagozata elnökeinek megállapodásairól, amelyeket az MNK és LNK
párt- és kormányküldöttségeinek 1963. november 18–22-ig Budapesten tartott
tárgyalásai alkalmával kötöttek

Szigorúan titkos!

Apró Antal és Stefan Jędrychowski elvtársak, a Magyar–Lengyel Állandó Gazdasági Együtműködési Bizottság magyar és lengyel tagozatának elnökei, az illetékes szervek képviselőinek részvételével megvitaták a két ország közötti gazdasági együttműködés időszerű kérdéseit, valamint a gazdasági kapcsolatok további jelentős elmélyítésének kérdéseit.

I.

A tárgyalások eredményeként a Bizottság két tagozatának elnöke megállapodott a következőkben:

1. A két ország közötti árucseré-forgalom további növelésének kérdése

Az MNK és LNK közötti árucseré-forgalom további jelentős növelését a szocialista nemzetközi munkamegosztás alapján, a két ország gazdasági lehetőségeit és adottságait figyelembe vevő gazdasági együttműködés fejlesztésén keresztül lehet biztosítani.

Az árucseré-forgalom bővítését ezért elsősorban a gépek és berendezések, vegyipari termékek és ipari fogyasztási cikkek kölcsönös szállításának növelése útján kell elérni. Ezen célkitűzések megvalósítása érdekében

a) fejleszteni kell a két ország közötti kooperációt és gyártásmegosztást a gépipar egyes területein, elsősorban a közúti és vasúti járműgyártás, a műszeripar és híradástechnika területén,

b) figyelembe véve azt, hogy mindkét országban az elkövetkezendő időszakban a vegyipari termelés jelentős fokozása van előirányozva, biztosítani kell a két ország fejlesztési terveinek összehangolását (szakosítás, kooperáció, beruházások koordinálása) és ennek alapján a vegyipari termékek kölcsönös szállításának növelését,

c) a lakosság áruellátása választékának bővítését szem előtt tartva, növelni kell a két ország között a fogyasztási cikkek cseréjét. Ezért a két ország illetékes szervei állapodjanak meg a fogyasztási cikkek cseréjének növelésében 1964-re, valamint a további időszakban, különös tekintettel a könnyűipari és a gépipari fogyasztási cikkek területén.

Annak érdekében, hogy a két ország közötti áruforgalom már 1965 évtől jelentősen növekedjék, javasolják megbízni a két ország külkereskedelmi szerveit, hogy 1965. I. negyedében, az 1965. évre érvényben lévő kereskedelmi megállapodások bővítése céljából – elsősorban a gépek és berendezések szállítása területén – tárgyalásokat folytassanak.

2. A vaskohászat terén való együttműködés kérdései

Célszerűnek tartják javasolni a két ország kormányának, hogy a vaskohászati termelés koordinálása céljából közös szervet hozzanak létre a CsSzSzK részvételével, a hengereltárak termelése terén.

3. Az 1968–1970. évi népgazdasági tervek koordinálása

A felek szükségesnek tartják, hogy a KGST Végrehajtó Bizottságának 7. ülésén elfogadott ajánlásoknak megfelelően a két ország tervező szervei 1964. I. félévében folytassák le az 1966–1970. évi népgazdasági tervek konzultációját.

Feladatul tűzik ki a tervező szervezeteknek, hogy a konzultáció során az együttműködés kiszélesítése érdekében hangolják össze az 1966–1970. időszakra előirányzott beruházásaikat, és fogantossítsanak intézkedéseket a szabad kapacitások kihasználása és a gazdaságilag indokolatlan párhuzamos kapacitások keletkezésének megelőzése érdekében.

4. Magánszemélyek utazásának megkönnyítése

A felek megállapodtak abban, hogy megbízzák illetékes szerveiket olyan megállapodás kidolgozásával, megkötésével és 1964. január 1-jével történő bevezetésével, amely az eddigiekkel szemben jelentősen megkönnyíti a két ország állampolgárainak magánjellegű és szervezett utazásait.

II.

A Magyar–Lengyel Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottság két tagozatának elnöke megállapodott abban, hogy a gazdasági együttműködési munka hatékonyságának növelése érdekében a Bizottság V. ülészáráig a szakértő csoportok a következő kérdéseket fogják megvizsgálni és jóváhagyásra előterjeszteni:

A) A vegyipar területén

1. Az LNK vegyipari minisztériuma, illetve az MNK Nehézipari Minisztériuma 1964. I. negyedében kicserélik vegyiparuk előzetes fejlesztési terveit az 1966–1970. évekre és a tervek koordinálása érdekében kétoldalú megbeszéléseket tartanak. Ezeken a megbeszéléseken kidolgozzák a két ország tervhivatalai részére a tárgyalási anyagokat.
2. A magyar fél közölte elemi kényszerűségét, amely magasabb, mint azt korábban bejelentette, mert az MNK importigénye időközben növekedett. (1965: 60 000 tonna, 1970: 100 000 tonna). A kényszerűség kérdése a tervező szervezetek 1970 időszakára vonatkozó tervkonzultációja keretében kerül megtárgyalásra.
3. A lengyel fél tudomásul vette, hogy a növényvédőszeres szakosításának keretében az MNK a ciánklorid előállítására szakosodik, és Lengyelország ilyen irányú szükségleteit a külkereskedelem útján fedezi. A magyar fél kéri, hogy az LNK közölje álláspontját a beruházásokban való deviza-hozzájárulását illetően.

A felek elhatározzák, hogy ezt a kérdést 1963. év végéig tisztázzák.

4. Az MNK gyógyszeriparának további gyorsütemű fejlesztését irányozza elő. A gyógyszeripari termékek területén az együttműködés kielégítően fejlődik, és a jövőre nézve is kedvező perspektívát nyújt, amit a kétoldalú konzultációkon kell konkretizálni. Az LNK érdekelt abban, hogy növelje gyógyszeralapanyag-szállításait az MNK részére. Ezzel a kérdéssel a gyógyszeripari munkacsoport legközelebbi ülésén – a tervkonzultáció előtt – foglalkozzék.
5. A villamos szigetelő anyagok területén ez ideig egyeztetett szakosítást, valamint a szerves vegyipari termékek kölcsönös szállítására vonatkozó javaslatokat a külkereskedelem útján kell megvalósítani.
6. Az MNK érdekelt a vegyipar területén komplett berendezések, technológiai vonalak, licenciák, dokumentációk LNK-ból történő beszerzésében.

Egy magyar szakértő csoport lengyelországi tanulmányútja során értékes tapasztalatokat szerzett ezen a területen. A magyar fél ezen anyag kiértékelése alapján kidolgozza konkrét javaslatait és az 1965–1970-es évekkel kapcsolatos tervkonzultáció keretében átadja azokat a lengyel félnek.

B) A gépípar területén

1. Energetikai berendezések

Meghatározták a kölcsönös igényeket és szállítási lehetőségeket, ipari gőzturbináknak és vízturbináknak az MNK-ból az LNK-ba, valamint ipari kazánoknak és alkatrészeinek az LNK-ból az MNK-ba történő szállítását illetően.

A szakértők által az 1964–68 évekre vonatkozólag létrehozott megállapodásokat az éves kereskedelmi jegyzőkönyvekben figyelembe fogják venni.

Az 1970-ig terjedő szállításokat a két ország tervező szerveinek következő konzultációja alkalmából fogják véglegesen megállapítani.

2. Erőáramú berendezések

Megállapodás jött létre a bányászat és részben a vegyipar számára szükséges sújtólég- és robbanásbiztos felszerelések műszaki feltételei és szabványosítása tárgyában.

Ennek alapján megállapodtak az LNK-ból az MNK-ba irányuló szállításokat illetően azzal, hogy a megállapított mennyiségek sokkal magasabbak, mint a hosszúlejáratú megállapodás előirányzatai, és mind a két ország tervező szervei között 1970-ig előzetesen egyeztetett számok.

A szakértők által megállapított mennyiségeket figyelembe kell venni az éves kereskedelmi jegyzőkönyvekben és alapul kell venni a kölcsönös szállítások 1970-ig történő egyeztetésénél.

Az elektromos kemencék területén előzetes javaslatokat dolgoznak ki, amelyek alapján a munkacsoport készítse elő a szakosításra és kölcsönös szállításokra vonatkozó ajánlásokat.

Megállapodás jött létre, hogy az MNK bekapcsolódik az LNK, NDK és CSSZSZK közötti együttműködésbe a 0,6–100 kW teljesítményű motorok gyártásánál: szakosítását illetően.

3. Híradástechnikai ipar

Ezen a területen a kölcsönös szállítások eddig a két ország által hagyományosan gyártott választékon alapultak.

A munkacsoport 1963 októberében lefolytatott találkozója alkalmával megállapítást nyert, hogy nagy lehetőségek vannak a forgalom növelésére, valamint gazdasági előnyök biztosítására, egyes alkatrészek, főegységek szakosításában való megállapodás útján, ami által korlátozható a két országban gyártott termékek párhuzamos termelése.

Kíváncsú, hogy a szakértői munkacsoport folytassa munkáját, különösen a szakosítás területén.

A híradástechnikai iparban való együttműködés elmélyítése érdekében célszerűnek tartják, hogy a szakértői munkacsoport alakítsa ki az együttműködés új formáit a következő területeken:

1. Félvezető diódák és tranzisztorok
2. Automata telefonközpontok (Crossbar típus)
3. Speciális adócsövek

Megbízák a két ország illetékes szerveit, vizsgálják meg annak lehetőségét, hogy a jövőben a tudományos, műszaki konstrukciós munkákat közösen végezzék.

4. Mezőgazdasági gépek és traktorok

Kíváncsú a külkereskedelmi szervek aktivizálása annak érdekében, hogy nagyobb mértékben használják ki a szakosítási ajánlásokat a mezőgazdasági gépek területén a forgalom növelése irányában.

A magyar fél meg fogja vizsgálni annak lehetőségét, hogy a jövőben lengyel gyártmányú 23 és 40 LE-s traktorokat alkalmazzon.

5. Hajóipar

Az LNK növelheti behozatalát az MNK-ból speciális hajóipari termékekben (úszódaruk, kis halászhajók, vontatóhajók), amennyiben az MNK az LNK-tól hajófelszereléseket vásárol. Létre kell hozni egy szakértői munkacsoportot az együttműködés részletes megtárgyalására, az áruválaszték és a kölcsönös szállítások mértékének megállapítására.

6. Kábelipari gépek

Megállapodás jött létre az MNK-ból az LNK-ba 1964-ben történő kábelgép-szállításokra, az egyeztetett szállításokat a külkereskedelmi szerveknek kell realizálniuk.

Megállapítást nyert, hogy az MNK érdeklődik bizonyos kábelgép típusok behozatala iránt az LNK-ból az 1965. évben.

Megállapodtak abban, hogy mindkét ország szükségletei kielégítésénél elsősorban az MNK-ra és LNK-ra szakosított gépek szállítását fogja figyelembe venni, feltéve, hogy azok műszaki színvonala ki fogja elégíteni a vevő ország igényeit.

Megtárgyalták az 1968–1970. években bonyolítandó kölcsönös szállítások előzetes értékeit és megállapították, hogy távolilag lehetőség van komplett berendezések harmadik piacokra való szállítására.

Célravezető a szakértői munkacsoport működésének folytatása, különösen a két fél által gyártott gépek paramétereinek meghatározása és a gyártott gépek műszaki színvonalának emelése érdekében.

7. Élelmiszeripari gépek

A szakértők eddigi együttműködése nem adott kielégítő eredményeket. Nem kerültek kidolgozásra, szakosításra és kooperációra irányuló javaslatok, amelyek a kölcsönös áruszállítások növelését célozták volna.

1963. novemberében meg kell tartani a két ország szakértőinek találkozóját, amelyen meg kell határozni a sör- és keményítőgyárak, valamint a két országot érdeklő egyéb berendezések területén való együttműködés módját.

8. Műszeripar

Utasítani kell a műszeripari munkacsoportot, hogy az eddig lefolytatott tervhivatali konzultációk eredményére támaszkodva 1964. I. negyedének végéig dolgozzon ki javaslatokat az elektromos és elektronikus mérőműszerek, orvosi műszerek, optikai felszerelések és ezen iparághoz tartozó más fontosabb felszerelések gyártás-szakosítására, kooperációjára és kölcsönös szállításaira vonatkozóan.

A munkacsoport által kidolgozott javaslatokat a két ország tervező szerveinek az 1966–1970 évekre vonatkozó tervkonzultációja alkalmával figyelembe fogják venni.

9. Autóipar

A magyar fél új javaslatokat terjesztett elő az autóbuszok és 8 tonnás tehergépkocsik, valamint egyéb gépjárművek kölcsönös szállításai és szakosítása tárgyában. A lengyel fél közölte, hogy kész ezeket a javaslatokat tanulmányozni és odahatni, hogy ezt a problémát a két ország szakértő csoportja megvitassa oly módon, hogy 1984. I. negyedének végéig ki lehessen dolgozni a két ország között ezen iparágban folytatott együttműködés kiszélesítésére vonatkozó álláspontot.

10. Vasúti járműipar

Mindkét fél megállapította, hogy célszerű lenne az erőfeszítéseket a dieselmotordonyok főegységeinek gyártásának szakosításához és megosztásához szükséges alapok megteremtésére összpontosítani.

E tervek realizálása érdekében megbízzák a szakértők munkacsoportját, hogy folytassa munkáját és tegyen javaslatokat a főegységek és alkatrészek kölcsönös szállítására, valamint a kooperációra vonatkozóan.

Ugyanakkor mindkét fél kész arra, hogy a 800 LE-s dieselmotordony üzemi próbáinak lefolytatása után közös tervező irodát hozzon létre, melynek feladata lenne a 800 LE-s egységes motordonykonstrukció kidolgozása. Ennek gyártása a jelben a főegységek szakosítása és a két ország közötti kooperációs szállítások alapján folya.

Közelebbi javaslatokat ebben az ügyben a szakértők munkacsoportjának kell kidolgoznia.

11. Csiszolószemcsegyár

Megállapodás született, hogy 1963 végéig találkoznak a két ország szakértői a csiszolószemcsegyár építésénél megvalósítandó együttműködés elveinek ismételt megvitatása céljából.

Jelen jegyzőkönyv készült két példányban, magyar és lengyel nyelven azzal, hogy mindkét szöveg azonos érvényű.

Apró Antal sk.

a Magyar–Lengyel Állandó Gazdasági
Együttműködési Bizottság
magyar tagozatának elnöke

Stefan Jedrychowski sk.

a Magyar–Lengyel Állandó Gazdasági
Együttműködési Bizottság
lengyel tagozatának elnöke

MNL OL XIX–J–1–j, Lengyelország (1945–1965), 5. doboz, 26. tétel, 7063/3. – magyar nyelvű gépelt tisztázat – Készült 90 példányban. Megkapták a Politikai Bizottság és a kormány tagjai. A dokumentum melléklete tartalmazza a magyar–lengyel gazdasági együttműködés továbbfejlesztésére vonatkozó munkatervet.

A megállapodás előzményéhez tartozik, hogy Apró Antal és Stefan Jędrzychowski 1963. november 4–6. között Budapesten előkészítő tárgyalásokat folytatott a magyar–lengyel gazdasági kapcsolatok bővítése tárgyában [l. AMSZ, Dep. I. 28/67. W. 22., illetve MNL OL XIX–J–1–j, Lengyelország (1945–1965), 5. doboz, 007469.]. A megállapodást az MSZMP PB 1963. november 12-én hagyta jóvá.

A látogatás idején jelentették be, hogy megkezdte a próbatermelést Berentén a Lengyelország segítségével felépített első magyar pernyebetongyár, valamint együttműködési szerződést írtak alá a Gödöllői Agrártudományi Egyetem és a Varsói Mezőgazdasági Főiskola között, Veszprémben pedig magyar–lengyel barátsági estet rendeztek a budapesti Lengyel Olvasóterem és a Hazafias Népfront szervezésében. *Népszabadság*, 1963. november 20., 21., 22. A gazdasági együttműködésről szóló szerződés mellett a két fél közzétett egy közös nyilatkozatot is: *Népszabadság*, 1963. november 24.

A látogatás után Erdélyi Károly 1963. november 26-án fogadta a Szovjetunió budapesti nagykövetét, G. A. Gyenyiszovot, és – Gomułka kérése ellenére – részletesen beszámolt a tárgyalásokról. Erdélyi Lengyelországról elmondta, hogy ott „nem teljesül a terv a szénbányászatban, a vaskohászati üzemekben, néhány gépgyártó üzemben és az építőiparban. [...] a párton belül teljes az egység, nincsenek ellenzéki csoportok, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy nincsenek ellenzéki érzelmű személyek. A LEMP-ben vannak revizionista nézetű elemek. Lengyelországban harc folyik a katolikus egyháznak a tömegekre gyakorolt befolyása és a nyugati burzsoá ideológia behatolása ellen.” A külpolitikai kérdésekről azonban csak annyit közölt, hogy „Kádár és Gomułka elvtárs megállapították teljes nézetazonosságukat az SZKP KB-val” és nem tett említést a nemzetközi kérdésekben meglévő nézetkülönbségekről (l. *Szovjet diplomáciai jelentések Magyarországról a Hruscsov-korszakban...* 383–384.).

34.

FELJEGYZÉS A MAGYAR–LENGYEL ÚJ UTASFORGALMI MEGÁLLAPODÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL

Budapest, 1963. december 22.

Feljegyzés

Szigorúan titkos!

Tárgy: Magyar–lengyel új utasforgalmi megállapodás előkészítése.

A kapott utasítás szerint december 19-én és 20-án Varsóban a lengyel külügyminisztérium illetékes munkatársaival megbeszéléseket folytattam a felső szintű megállapodás alapján 1964. január 1-től életbe léptetendő utazási könnyítések, illetőleg az új magyar–lengyel utasforgalmi egyezmény előkészítéséről.¹ A megbeszélések főbb pontjai a következők voltak:

1. December 19-én Findzińskinél, az I. sz. főosztály vezetőjénél kezdődtek a megbeszélések, melyeken jelen volt Jerzy Roszak, a lengyel külügyminisztérium konzuli főosztályának vezetője. A nagykövetség részéről Rosta [Endre] tanácsos vett részt, Findziński főosztályvezető köszönettel nyugtázta a magyar–csehszlovák egyezmény² és az ahhoz tartozó bizalmas jegyzőkönyv előzetes átadását, és közölte, hogy a maguk részéről is államközi egyezménybe kívánják foglalni magyar–lengyel viszonylatban az utasforgalommal kapcsolatos kérdéseket. Ez azonban valamivel hosszabb előkészítő munkát igényel, és így január 1-jéig nem készülhetnek el. Annak érdekében, hogy mégis teljesítsük az utazási könnyítések 1964. január 1-jén történő életbe léptetésére vonatkozó felső szintű megállapodást, a következőket javasolják:

A két ország állampolgárainak magáncélból történő utazásainak feltételeit az 1961. január 20-án Bárány Vencel, a magyar külügyminisztérium útlevélosztályának vezetője, valamint Roszak, a lengyel külügyminisztérium konzuli főosztályának vezetője által aláírt jegyzőkönyv szabályozza. A jegyzőkönyvben foglalt rendelkezéseket jegyzékváltással erősítették meg. Ennek alapján megszűnt a két ország közötti vízumkényszer, és 1961. március 1-jétől bevezették a betétlapos utazások rendszerét. Ahogy Findziński és Roszak hangsúlyozta, ez a megállapodásuk volt ezen a téren az első, és a legutóbbi időig ez tárta legszélesebbre a kapukat. A szövegek vizsgálata és a tőlünk kapott szóbeli információ alapján úgy látják, hogy gyakorlatilag

¹ Az előzményekhez l. 32. sz. dokumentum.

² Magyarország és Csehszlovákia között 1960. szeptember 1-jén szűnt meg a vízumkényszer.

nem sok a különbség az 1961-es magyar–lengyel jegyzőkönyv rendelkezései és a most megkötött magyar–csehszlovák egyezmény között, tulajdonképpen csak két kérdés van, amiben előreléptünk, az egyik a meghívólevelek intézményének, a másik a konzuli útlevelekre a vízumkényszer megszüntetése. Ezzel kapcsolatban is hangsúlyozták, hogy a gyakorlatban a meghívólevelek követelését az utóbbi időben már nem veszik komolyan, és annak felmutatása nélkül is kiadják a Magyarországra utazni kívánó lengyel állampolgárnak a betétlapot. (Megjegyzés: A magyar nagykövetség konzuli osztálya szerint a legutóbbi napokig is azt tapasztalják, hogy az illetékes útlevélkiadó lengyel hatóságok meghívólevelet kérnek, lehetséges, hogy az egyes vajdaságokban – a helyzet formális rendezésének hiányában – különböző a gyakorlat.)

Mivel tehát új egyezmény megkötésére – elsősorban az azzal kapcsolatos belső előírások és formák miatt – január 1-jéig már nincsen mód és a jelenleg érvényes rendszer is jegyzőkönyv felvételével, majd jegyzékváltással lépett életbe, azt javasolják, hogy hivatkozva ezen dokumentumok megfelelő pontjaira, a lengyel külügyminisztérium és a magyar nagykövetség közötti jegyzékváltással szögezzük le az 1964. január 1-jétől életbeléptetendő következő módosításokat:

- a két fél betétlapok kiadását nem teszi függővé meghívólevelek felmutatásától;
- a vízumkényszer megszűnik a két fél által kiadott és a másik országra érvényesített konzuli útleveleknél is;
- a két fél előkészíti a következő időszakban megkötendő és a kérdés minden részletét rendező utasforgalmi egyezményt;
- a meghívólevelek szükségtelenségéről mindkét fél rövid közleményt ad ki a sajtóban.

Az új egyezmény megkötéséig mindkét fél – a lengyel javaslat szerint – az eddigi gyakorlatot folytatná, illetőleg egyetértenek azzal, hogy magyar részről 1964. január 1-től teljesen a csehszlovák viszonylatnak megfelelő módon kezelhetjük a gyakorlatban a magyar állampolgárok Lengyelországba utazását. Lengyel részről továbbra is (legalábbis az egyezmény létrejöttéig) a vajdaságok adnák ki a betétlapokat. Nem változtatnának saját állampolgáraik utazási pénzügyi vonatkozásainak eddigi rendszerén sem. (Betétlap ára 400 zloty, kb. napi 80 Ft-nak megfelelő pénz rendelkezésre bocsátása és a nem kereskedelmi árfolyamhoz 30% pótlék felszámítása a turistaalap javára.)

Tekintettel arra, hogy a lengyel javaslat ésszerűen, egyszerűen és logikusan oldotta volna meg az egyezmény létrejöttéig is az utazási könnyítésekkel kapcsolatos feladatokat, és azon kívül semmi kockázatot nem jelentett volna számunkra, azt teljes mértékben elfogadhatónak tartottam. Magyar részről ez a megoldás lehetővé tette volna az utazási könnyítéseknek Csehszlovákiával és Lengyelországgal közös szövegű közzétételét, amelynek politikailag és gyakorlatilag is sok előnye lett volna.

2. Miután Erdélyi elvtárstól olyan utasítást kaptam, hogy sem jegyzőkönyv aláírása, sem jegyzékváltás nem lehetséges, Findzińskit ebéd után azonnal felkerestem. Findziński a magyar referens társaságában fogadott. Az általam elmondottakon először láthatóan csodálkozott, majd közölte, hogy azt a maga részéről elfogadja,

mivel azonban délelőtt kifejtett javaslatukat előzetesen felsőbb szinten jóváhagyták, az attól való eltéréshez hozzájárulást kell kérnie. Erről értesíteni fog. Hozzáfűzte, hogy *teljesen* szóbeli megállapodás alapján a kérdés megoldását nem tartja lehetségesnek, valószínűnek tartja, hogy mégis ragaszkodniuk kell egy kettőnk közötti jegyzőkönyv aláírásához vagy emlékeztető átadásához. Közöltem Findzińskivel, hogy a kettő közül az emlékeztetőt helyeznénk előtérbe.

Maria Wierna főigazgatónál december 20-i látogatásom során ez a kérdés újra szóba került. Wiernát egyébként kérésére részletekbe menően tájékoztattam a magyar–csehszlovák egyezményről, a beszélgetések menetéről és arról, ahogyan képzeljük annak gyakorlati végrehajtását.

3. December 20-án közvetlenül ebéd előtt nála tett újabb látogatásom során Findziński emlékeztetőt adott át, mely a következő szöveget tartalmazza:

„Emlékeztető

A Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság között a vízumkényyszer megszüntetéséről 1961. január 20-án Budapesten aláírt jegyzőkönyvben a kölcsönösség alapján 1964. január 1-től a következő változtatások tépnek érvénybe:

1. A jegyzőkönyv 1. pontjában megszűnik a konzuli útlevelek átutazó vízummal történő láttamozásának szükségessége, amennyiben az említett útlevelek érvényessége kiterjed mindkét Fél területére.
2. A jegyzőkönyv 2. pontjában a másik Fél területére történő magánjellegű utazás engedélyezésekor mindkét fél állampolgárai részére megszűnik a meghívólevelek bemutatásának szükségessége.

Varsó, 1963. december 20.”

Előző napi javaslatukkal szemben csak annyi az eltérés, hogy amennyiben az 1961-ben aláírt jegyzőkönyv és jegyzékváltás rendelkezéseit módosító megállapodásunk most hasonló formában (ugyancsak jegyzékváltással) jött volna létre, akkor a konzuli útleveleknél hajlandók lettek volna a vízumkényyszer teljes megszüntetésére. Az emlékeztető szerint viszont csak az átutazó vízumokat szüntetik meg.

Szóban abban állapodtunk meg, hogy erről nem adunk ki sajtóközleményt, de a gyakorlatban már az emlékeztetőben foglaltak szerint járunk el 1964. január 1-jétől. Egyébként lengyel részről minden vonatkozásban az eddigi gyakorlat és az 1961. január 20-án aláírt jegyzőkönyv rendelkezései eszerint járnak el, míg magyar részről bevezethető a magyar–csehszlovák viszonylatban alkalmazásra kerülő eljárás. Findziński közölte, hogy erről illetékes szerveiket, valamint külképviseleteiket december 21-én tájékoztatják, és kiadják a szükséges rendelkezéseket.

Megállapodtunk abban is, hogy a magyar–csehszlovák egyezmény szövegét, illetve annak mellékletét egyúttal hivatalosan átadott magyar javaslatnak tekintik azzal, hogy nem ragaszkodunk ugyanahhoz a formához. (Az egyezmény és a jegyzőkönyv egybe is foglalható.) Mind Findzińskinél, mind Wiernánál hangsúlyoztam, hogy az egyezmény megtárgyalására és megkötésére szívesen látjuk

Budapesten delegációjukat. Ezzel mindketten egyet is értettek. Megállapodtunk abban, hogy mihelyt a saját tervezetükkel elkészülnek, azt eljuttatják hozzánk, és közlik a tárgyalások időpontjára vonatkozó javaslatukat is. Nem hivatalosan Findzinski elmondta, hogy a delegáció vezetőjéül miniszterhelyettest fognak javasolni. Mivel azonban csak két külügyminiszter-helyettesük van, elképzelhető, hogy ez a programjukba nem fog beleférni. Ebben az esetben a delegációt és a tárgyalásokat főosztályvezető fogja részükről vezetni, és az egyezményt a budapesti lengyel nagykövet, illetve magyar részről külügyminiszter-helyettes írná alá. Ez így megfelelné a magyar-csehszlovák egyezmény létrejötténél alkalmazott szintnek.

4. Fentiek alapján a következő teendőket látom:

- a) 1964. január 1-jétől a Lengyelországba utazó magyar állampolgárokra ugyanazt az eljárást kell alkalmazni, mint a Csehszlovákiába utazókra, azzal a különbséggel, hogy ezt nem publikáljuk. A lakosság tájékoztatása csak az egyezmény aláírása után történik meg.
- b) A magyar külképviseletek ennek megfelelő tájékoztatást kapnak, különös tekintettel a konzuli útlevéllal rendelkezők számára az átutazó vízum megszüntetésére.
- c) A magyar-csehszlovák szövegeknek megfelelően elő kell készítenünk a budapesti tárgyalásokat. Varsói nagykövetségünk – Martin elvtárral történt megállapodás alapján – a lengyel előkészületeket figyelemmel kíséri és arról folyamatosan tájékoztatást ad.
- d) Az egyezménnyel kapcsolatos tárgyalások megkezdéséig nem feltétlenül szükséges, hogy az érintett magyar szervek külön közvetlen tárgyalásokat kezdjenek lengyel partnereikkel, viszont amennyiben ilyen tárgyalásokat akár a lengyel fél kezdeményez, akár úgymint tervbe voltak véve, azok során már törekedni kell a magyar-csehszlovák viszonylatnak megfelelő elvek és gyakorlat alkalmazására. Kivételt képez az IBUSZ, ahol ajánlatosnak tartom, hogy késedelem nélkül vegyék fel a kapcsolatot lengyel partnerükkel, az ORBIS-szal, hogy az eddigi megállapodásaikat egyéni utazásokra, egyéni turisták számára nyújtandó szolgáltatásokra is kiterjesszék.

Budapest, 1963. december 22.

MNL OL XIX-J-1-j, *Lengyelország (1945-1964)*, 23. doboz, 260. tétel, 003190. – magyar nyelvű gépelt tisztázata Marjai József s. k. aláírásával (261/II.) – A feljegyzést Marjai József, a Külügyminisztérium II. sz. Területi Osztálya osztályvezetője készítette. Kapta Péter János külügyminiszter, Mód Péter, a külügyminiszter első helyettese, Erdélyi Károly és Bojti János külügyminiszter-helyettesek, Tatai József, a Külügyminisztérium Igazgatási Főosztályának vezetője és Szűcsné, valamint a varsói magyar nagykövetség.

35.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE A BUDAPESTI „LENGYEL KULTÚRA” TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Budapest, 1964. május 28.

Feljegyzés

Tárgy: A Lengyel Kultúra

A Lengyel Kultúra (eddig Lengyel Olvasóterem)¹ a magyar–lengyel kulturális egyezmény alapján 1951 óta működik.

A Lengyel Kultúra programja: széles körben megismertetni a népi Lengyelország életét, munkás hétköznapjait, a szocializmus építésében elért eredményeit, városainak új arculatát, tájait; még szorosabbra fűzni a baráti szálakat a magyar néppel.

A Lengyel Kultúra a legkülönbözőbb intézményekben, üzemekben, iskolákban, művelődési otthonokban rendez előadásokat; tájékoztató anyagokat, előadókat, kiállításokat bocsát rendelkezésre, filmbemutatókat tart. A Lengyel Kultúrát elsősorban a Lengyelországgal kapcsolatot tartó szakemberek, munkások, fiatalok (főleg egyetemisták) látogatják. Munkatársai igyekeznek kapcsolatot tartani a magyar társadalom minden rétegével. Vidéken havonta 4-5 rendezvénye van.

A több mint egy évtizede sikeresen folyó lengyel nyelvtanfolyamon eddig kb. 5000 magyar állampolgár sajátította el a lengyel nyelvet kezdő, haladó és tolmács fokon. A tanfolyam díjmentes. Évente átlag 1000 jelentkező van, de sajnos eddig csak a jelentkezők felének tudták biztosítani a nyelvtanítást. (Helyszűke miatt.)

A Lengyel Kultúra eddigi legsikeresebb magyar nyelvű kiadványai az alábbiak voltak:

A lengyel Szejm működése,
A lengyel népi tanácsok tevékenysége,
Magyar–lengyel fegyverbarátságról szóló könyv
(magyar–lengyel közös kiadvány).²

Rendszeresen megjelenő magyar nyelvű kiadványa nincs. Ugyanakkor a legfontosabb politikai, gazdasági és kulturális dokumentumokat (pl. a LEMP IV. kongresszusának tézisei) magyar nyelven terjeszti.

1962-ben a LEMP megalakulása 20. évfordulója megünneplésének jegyében tartotta rendezvényeit. 1963-ban a népi lengyel hadsereg megalakítása 20. évfor-

¹ A Lengyel Olvasóterem 1964-től Lengyel Kulturális és Tájékoztató Központ néven működött.

² Stanislaw Andrzej Sochacki: *Fejezetek a lengyel–magyar fegyverbarátság történetéből*. Budapest, Országos Béketanács, 1964.

dulójának méltatása, 1964-ben pedig a népi Lengyelország fennállása 20. évfordulója megünneplése jegyében bonyolódnak a Lengyel Kultúra rendezvényei.

Rendezvényeit rendszerint a Hazafias Népfront szervezeteivel karöltve az MSZMP, tanácsi és társadalmi szervek közreműködésével szervezi.

Budapest, 1964. május 28.

*Állandó jellegű előadások
a Lengyel Kultúrában*
(Ismeretterjesztő előadássorozat Lengyelországról)

1. TUDOMÁNY ÉS KULTÚRA

Tudományos tárgyú, irodalmi, színházi, zenei, képzőművészeti, filmművészeti, pedagógiai stb. előadások.

2. TÁRSADALOM ÉS NÉPGAZDASÁG

Politikai, társadalmi és gazdasági témájú előadások

3. MI ÚJSÁG LENGYELORSZÁGBAN?

Riportbeszámolók a lengyel élet aktuális kérdéseiről

NYILVÁNOS FILMELŐADÁS

minden pénteken 18 órakor

*

A LENGYEL KULTÚRA
állandó és rendszeres szolgáltatásai

TÁJÉKOZTATÁS	– a lengyel életet érintő minden kérdésben
KÖNYVTÁR	– különböző nyelveken megjelent lengyel könyvek kölcsönzése
ZENEI KÖNYVTÁR	– lemezek, kották, magnószalagok, zeneirodalom rendszeres kölcsönzése
KIÁLLÍTÁSOK	– különböző témájú teljes kész kiállítások kölcsönzése és a Lengyel Kultúra helyiségében rendszeresen rendezett kiállítások szabad megtekintése
FILM	– játékfilmek, dokumentum-, táj- és kísérleti filmek (16 és 35 mm-es, magyar kísérszöveggel) kölcsönzése
DIAFILM	– különböző témájú diafilmek kölcsönzése
FOTOSZOLGÁLAT	– aktuális és archív fotók az érdeklődők és a sajtó rendelkezésére, valamint kis kiállítások céljára
ÚJSÁGOK ÉS FOLYÓIRATOK	– a fontosabb lengyel sajtótermékek az olvasó teremben megtalálhatók és igénybe vehetők
A LENGYEL KULTÚRA	– a különböző témakörben megjelenő magyar nyelvű kiadványok állnak az érdeklődők rendelkezésére.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1964), 7. doboz, 40. tétel, 005045. – magyar nyelvű gépellt tisztázat Horváth József s. k. aláírásával (209/II.) – A feljegyzést készítette a Külügyminisztérium II. sz. Területi Osztálya lengyel referatúráján Horváth József III. titkár. Kapta Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettes.

36.

JEGYZŐKÖNYV A MAGYAR–LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÖZI TÁRGYALÁSOKRÓL

Varsó, 1964. október 12., 13. és 16.

Magyar–lengyel párt- és kormányközi tárgyalások.

Varsó

(1964. október 12.)

Władysław Gomułka: Ismételt üdvözlöm Kádár elvtársat és a magyar küldöttség valamennyi tagját. Javasolom, hogy állítsuk össze megbeszéléseink napirendjét. Úgy gondolom, az lesz a leghelyesebb, ha kölcsönösen tájékoztatjuk egymást; legalábbis nekünk az a szándékunk, hogy tájékoztassuk Önöket legfontosabb belső problémáinkról, s megvitatjuk a nemzetközi helyzettel kapcsolatos kérdéseket. Ha Kádár elvtárs és a többi magyar elvtárs egyetért vele, mi kezdenénk meg ezt a tájékoztatást.

Kádár János: ... (néhány szó érthetetlen) ... a nemzetközi kérdéseket és kettőnk kapcsolatait. Ha egyetértenek vele, azt javasolnám, hogy parallel dolgozzanak a közös nyilatkozaton. Mi megneveznénk, részünkről Péter János külügyminiszter elvtársat, aki ezzel foglalkozik.

Továbbá felvetnénk, hogy ha esetleg szükségessége mutatkozik – a tárgyalások során érintenénk olyan kérdéseket, amelyekkel a továbbiakban majd foglalkoznak – akkor csinálnánk ilyen belső emlékeztetőt. Ez nem valami aláírt dolog, de tapasztalataink szerint hasznos. Erre részünkről megneveznénk Nyers [Rezső]¹ elvtársat. Azért ajánlanám ezt a módszert, mert így nekünk nem kell, hogy a későbbiekben gondunk legyen ezekre a kérdésekre. Az önök emberei eljuttattak egy tervezetet hozzánk – azt mi alapul elfogadjuk.

Władysław Gomułka: Részünkről is kijelölnénk majd azokat az elvtársakat, akik részben a közös nyilatkozattal, részben egyéb munkákkal kapcsolatban kapnának megbízást. Ha Kádár elvtárs megengedi, akkor elkezdeném tájékoztatómat.

Mint köztudott, nálunk elsősorban gazdasági kérdések állnak most előtérben. Mivel a párt- és kormányvezetés a legtöbbet gazdasági kérdésekkel foglalkozik, idejének legnagyobb részét arra fordítja, a tájékoztatást gazdasági kérdésekkel kezdeném.

Magyarországi látogatásunk idején, tavaly már tájékoztattuk az elvtársakat arról, hogy milyen nehéz volt nálunk az 1962-es és az 1963-as gazdasági év.² Az idén a két alapvető népgazdasági ágban, az iparban és a mezőgazdaságban eltérően alakul helyzetünk. Az iparban ebben az évben jelentős eredményeket

¹ 1962-től az MSZMP KB gazdaságpolitikai titkára és a KB Államgazdasági Bizottságának elnöke.

² L. 33. és 33a-b sz. dokumentum.

értünk el, a korábbihoz viszonyítva javult a helyzet, ugyanakkor azonban – a rossz, kedvezőtlen időjárás miatt – továbbra is nehéz a helyzet a mezőgazdaságban. Az év végéig természetesen még hátra van néhány hónap, éppen ezért nem tudunk végleges adatokat mondani, s ilyen adatok alapján értékelni a helyzetet, az elmúlt háromnegyed év eredményei alapján azonban már kirajzolódik a képe annak, hogy az év végén iparunk milyen eredményeket mutathat fel. Ilyen becslések alapján úgy néz ki, hogy 1964-ben ipari termelésünk 1963-hoz viszonyítva kb. 8%-kal fog növekedni. Ez meghaladja a tervezettet, hiszen 1964. évi tervünkben 6,4%-os növekedést irányoztunk elő. Ez a növekedés egyben magasabb az 1963. évinél is, mivel 1963-ban az ipari termelés 5,5%-kal emelkedett. Ha a termelési értékeit vesszük alapul: az iparban a termelési érték kb. 2,5%-kal lesz magasabb a tervezettnél. Természetesen az egyes iparágak között eltérés van; van, ahol magasabb lesz a tervteljesítés, van, ahol alacsonyabb. A legmagasabb tervteljesítés – illetve túlteljesítés – a vegyiparban és a gépiparban lesz. A vegyipar az előző évhez viszonyítva kb. 13%-kal, a gépipar kb. 12%-kal termel többet.

Mint már említettem, a mezőgazdaságban a helyzet sokkal rosszabb. Az ez évi tervet nem teljesítjük a mezőgazdaságban. Szeretném megjegyezni, hogy a mezőgazdaságban a tervezés kb. két év óta változáson ment keresztül: megmutatkozik ez abban is, hogy a növénytermelés hozamainak tervét az előző négy év átlagára építjük. Ez a tervezési módszer már az ez évi mezőgazdasági tervre is vonatkozik, tehát mind a gabonaneműek, mind a burgonya és az egyéb növényfajták termés hozamainak terveit nem az előző év eredménye, hanem a megelőző négy év átlaga alapján állapítottuk meg.

Mielőtt az adatokra rátérnék, szeretném megjegyezni: nálunk az a szokás, hogy évente három termésbecslést végzünk. Eddig két termésbecslés adataival rendelkezünk, a harmadik még hiányzik, s ezért nem végleges adatokat jelent az, amit mondok.

Az eddig rendelkezésünkre álló adatok alapján a mezőgazdasági termelés tervének teljesítése úgy néz ki, hogy kb. 1%-kal elmarad a tervtől, azaz 98,9 illetve 99%-os lesz. A növénytermelés hozamai kb. 2%-kal maradnak el a tervezettől.

Az alacsony gabonahozamokat elsősorban az okozta, hogy a késő tavaszi, illetve a kora nyári hónapokban szárazság volt Lengyelországban, májusban az egész hónapban s június elején azt lehet mondani, hogy nem volt eső. A gabonaneműek hozama ez évben, a négy alapgabonát figyelembe véve, tehát a búzát, a rozst, az árpát és a zabot – ez tavaly 17,2 mázsát tett ki hektáronként – 16,3 mázsa lesz, az eddigi becslések alapján legalábbis ennyinek mutatkozik.

Ez annyit jelent, hogy az idei tervhez képest 450 ezer tonnával lesz kevesebb a gabonahozam, az előző évihez viszonyítva pedig 800 ezer, illetve 900 ezer tonnával alacsonyabb. A gabonamennyiség, amit az idén betakarítunk, kb. 14 200 000–14 300 000 tonna lesz.

A gabonaneműekhez hasonlóan – ami nálunk rendkívül fontos – a repcetermés szintén nagyon gyenge, a hektáronkénti hozam kb. 2 mázsával kisebb, mint az előző évben volt, de ezt el lehet mondani a szénatermésre, a pillangósokra, a hüvelyesekre is.

Ebből következik, hogy takarmánybázisunk az idén is nagyon gyenge, kisebb, mint az elmúlt évben volt. Ha figyelembe vesszük azt is, hogy az állatlétszámon belül növekedett a szarvasmarha-állomány, igaz, hogy nem jelentősen, kb. 40 ezer darabbal, de ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy a szarvasmarha-állományon belül kb. 50 ezerrel csökkent a tehenek száma, s nagyobb mértékben, kb. 10%-kal, azaz 1 millió 160 ezer darabbal növekedett a sertésállomány. E növekedés ellenére sertésállományunk még mindig nem éri el az 1962. évi szintet, amikor a legnagyobb volt, ehhez még mintegy 800 ezer darab hiányzik.

Szeretném megjegyezni azt is, hogy mi általában júniusban végzünk állatszámolást, tehát ezek az adatok, amelyeket említettem, júniusra vonatkoznak, s így lehetséges – és a tendencia is azt mutatja – hogy a későbbi hónapokban növekedni fog az állatlétszám: feltehető, hogy már el is érte az 1962. évi szintet, sőt talán már meg is haladta, ezek szerint tehát a sertésállományunk létszáma 13 millió db körül mozog.

Amint tehát az elvtársak látják, ilyen kettős irányzat mutatkozik: egyrészt – ami kedvező és helyes –, hogy növekszik az állatállomány, ugyanakkor a takarmánybázisunk tovább szűkül.

Takarmányhelyzetünket valamelyest javítani fogja a répa és a burgonya-terméshozamok várható növekedése.

Jelentősen növeltük ebben az évben a répaföldek területét – ez 450 ezer hektár körül mozog, azaz 60 ezer hektárral több, mint tavaly. A becslések alapján azzal számolunk, hogy a hektáronkénti hozam 285-290 mázsa lesz. Egyesek derűlátóan 300 mázsára is becsülik a hozamot, de úgy néz ki, hogy a reális a 285-290 mázsa. Ha összevetjük a hektáronkénti hozamokat az elvetett terület nagyságával, akkor kb. 13 millió tonna répatermással számolhatunk az idén, ami kb. 2 200 000-2 300 000 tonnával több a tavalyinál.

Jónak ígérkezik a burgonyatermés. Míg tavaly az átlagtermés hektáronként 158 mázsa volt, az idén előreláthatólag eléri a 160 mázsát hektáronként, tehát magasabb lesz a múlt évinél. Nálunk a burgonya ugyanolyan fontos, mint Önöknél a kukorica; a burgonya termésének egész mennyisége kb. 45 millió tonnát fog kitenni.

A húsfelvásárlás kb. az 1963. évi szinten mozog, bár az első háromnegyed év eredményeit alacsonyabbak a múlt évinél; a tavalyihoz viszonyítva az év első háromnegyedében kb. 30 ezer tonnával kevesebb húst vásároltunk fel. A tejfelvásárlás is az elmúlt évi szinten mozog, a tejfelvásárlás az előző évhez viszonyítva kb. 80 millióval növekszik.

További adatokat nem akarok ismertetni, miután ezek általában ismertek, mert minden beszédünkben, nyilatkozatunkban megtalálhatók az ide vonatkozó konkrét számadatok.

A következőkben a beruházásokról szeretnék beszélni. Idei tervünk kb. 9,5%-kal magasabb, mint a tavalyi. Valószínű, hogy ezt az előirányzatot teljesíteni fogjuk, sőt egész kis mértékben túl is teljesítjük. A beruházások teljesítésével kapcsolatban azonban meg szeretném jegyezni, hogy a szocialista szektor beruházásait nem fogjuk a tervnek megfelelően teljesíteni – tehát a tervezettnél alacsonyabb lesz – viszont a nem szocialista szektorban, ami nálunk a mezőgazdaságot, a kisiparosokat

és egyéb más rétegeket jelenti, túlteljesítjük, mivel elég sok a társadalmi munkával megvalósított felajánlás.

Beruházási politikánkat ebben az évben az jellemzi elsősorban, hogy koncentráltuk a beruházásokat, tehát igyekeztünk a beruházásokat a korábbi szét-szórtság helyett a legfontosabb helyekre összpontosítani, hogy ezzel elejét vegyük a sok megkezdett beruházásnak.

Még valamit beruházási politikánkkal kapcsolatban: az idei évtől kezdve két éves beruházási tervet készítünk, azaz 1964. évi beruházásainkat összehangoltuk az 1965. évvel, és az 1965. évi beruházásokat összekapcsoljuk az 1966. évvel.

Tehát, amint említettem, beruházási tervünket ebben az évben, kis eltéréssel, a tervnek megfelelően teljesítjük.

A foglalkoztatottság kapcsolatban szeretném tájékoztatni az elvtársakat arról, hogy ezen a téren rendkívül érélyes intézkedéseket tettünk. A foglalkoztatottak számát 1964-ben 100 000 fővel terveztük növelni.

Meg kell mondanom, a foglalkoztatottság arányával, a munkaerőhelyezettel kapcsolatban, hogy a foglalkoztatottsági tervet „túlteljesítjük”, nem sikerült az előirányzatot tartani, s úgy néz ki, hogy év végére kb. 150 ezer fővel növekszik a foglalkoztatottak száma. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a termelés – mint az elején említettem – a tervnél nagyobb, akkor ez a jelenség normálisnak nevezhető, s ha ehhez még hozzávesszük azt is, hogy a növekedés része a munkatermelékenység növekedéséből fakad, akkor ez a jelenség kedvezőnek mondható.

Az iparban a munkatermelékenységi emelkedését 4,5%-ra terveztük, az eddigi eredmények alapján viszont az várható, hogy ez 6%-os lesz. A munkatermelékenység növekedésénél természetesen a termelési értékeit vesszük alapul, ehhez viszonyítjuk az emelkedést. Az építőiparban a munka termelékenységének emelkedését 8%-kal terveztük meg, az eddigi eredmények alapján az várható, hogy 12%-ot tesz ki.

Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy az építőiparban a foglalkoztatottak száma kevesebb, kb. 40 ezerrel, mint az elmúlt évben volt.

A munkatermelékenység említett növekedése az építőiparban annak következtében várható, hogy egyrészt szigorú intézkedéseket vezettünk be a fegyelem megjavítására, s azt is figyelembe kell venni, hogy az elmúlt év abnormális volt az építőiparban, tudniillik a hosszú tél akadályozta az építőmunkák normális menetét. De nem ez a döntő, nem ez a legfontosabb.

A legfontosabb az, hogy az építőiparban sikerült a munkák megszervezésén javítani, s ebben az esztendőben jelentős mértékben fokozódott az építőipar gépesítése. Ehhez járul még az is, hogy erős szigorításokat vezettünk be a túlóráknál. Ez évre 20%-kal kevesebb túlórát terveztünk be, mint amennyi tavaly volt. Még tovább is lehetne sorolni azokat az intézkedéseket, amelyek közrejátszottak az említett eredmények elérésénél, érdemes itt arról is szólni, hogy a hiányzások aránya kb. 20%-kal kevesebb az előző évi helyzethez viszonyítva, s a ki nem használt munkaórák száma is jelentősen, kb. 30%-kal csökkent, a betegségekből adódó mulasztások aránya pedig mintegy 6%-kal alacsonyabb, mint a megelőző esztendőben volt.

Az említett jó mutatók elérésében természetesen közrejátszott a pártszervezetek tevékenysége az építőiparban, a gazdasági irányítási munka megjavítása. De nem ez a legfontosabb véleményünk szerint, hanem az, hogy ebben az évben volt pártunk IV. kongresszusa, felszabadulásunk 20. évfordulója, s az ezekkel kapcsolatos felajánlások segítettek az említett mutatók elérésében.³

A beralap a tervnek megfelelően alakult ebben az évben, nincs beralaptúllépés a szocialista szektorban, s a beralapnak megfelelően az várható, hogy a reálbérek másfél százalékkal emelkednek az idén.

A névleges bérek kb. 3%-kal lesznek magasabbak az elmúlt évhez viszonyítva. De ha figyelembe vesszük a létfenntartási költségek párhuzamos növekedését, akkor – ahogy említettem – a reálbér kb. 1,5-1,6%-kal fog emelkedni ebben az esztendőben.

Külkereskedelmünk előreláthatólag úgy alakul, hogy a tervet teljesíteni fogjuk. Külkereskedelmi forgalmunkban különösen fontos és jelentős számunkra, hogy az exporttervet mintegy 6%-kal túlteljesítjük, s az import a tervhez viszonyítva kb. 2,5-2,7%-kal kevesebb lesz.

Ha a külkereskedelmi forgalom alakulását vizsgáljuk, akkor természetesen külön kell választanunk a szocialista országokkal, illetve a kapitalista országokkal folytatott kereskedelmünket. Sajnos árucseré-forgalmunk a kapitalista országokkal továbbra is kedvezőtlen képet mutat. A kapitalista országokba irányuló exportunk a tervezettnél kb. 2%-kal alacsonyabb, viszont importunk 10%-kal magasabb. Az import ilyen nagyarányú növekedése elsősorban a kapitalista országokból behozott gabonával függ össze. Amint említettem, a gyenge terméseredmények s ugyanakkor a fokozott takarmányszükségletek kényszerítettek bennünket arra, hogy a gabonaimportot – elsősorban takarmánygabona importunkat – növeljük. Kb. 880 ezer tonnával több gabonát hozunk be, mint amennyit eredetileg terveztünk, előirányoztunk, összesítve ez annyit jelent, hogy kb. 3 millió tonna gabonát és takarmánygabonát fogunk ebben az évben importálni.

Nyers Rezső: Ez nem világos. Naptári évben?

Władysław Gomułka: Naptári évben, tehát az adatok, amelyeket említettem, naptári évre vonatkoznak, azaz a naptári évben 880 ezer tonnával több gabonát hozunk be, mint amennyit a tervben előirányoztunk.

Erre az évre a kapitalista országok viszonylatában aktív szaldót terveztünk, mivel azonban az import a tervezettnél magasabb, ezért szaldónk passzív lesz. Ez annyit jelent, hogy adósságunk az idén a kapitalista országokban ötvenegynéhány millió dollárral fog növekedni.

Ha az elmondottakat figyelembe vesszük, meg kell állapítanunk, hogy helyzetünk egyáltalán nem rózsás, sőt rossznak mondható. Viszont a szocialista országokkal folytatott árucseré-forgalmunk részünkről kedvező képet mutat, itt aktív szaldónk van, a tervet túlteljesítjük. Röviden tehát összefoglalóan így jellemezhetném ez évi gazdálkodásunk helyzetét.

³ A LEMP IV. kongresszusa 1964. június 15-től 20-ig ülésezett, a felszabadulás 20. évfordulóját pedig 1964. július 22-én ünnepelték.

Néhány szót szeretnék szólni 1965. évi tervünkről. Azok az adatok, amelyeket felsorolok, természetesen még nem véglegesek, a kidolgozás stádiumában vannak, a terv azonban kb. ezek között a határok között fog mozogni. Az ipari termelés kb. 7,5%-kal emelkedik. A mezőgazdasági termelés növekedése – mint említettem, az előző négy év átlagát véve alapul – kb. 2,7%-os lesz. A beruházások kb. 8,5%-kal növekednek az idei év teljesítéséhez képest. Ez a szocialista szektorra vonatkozik, a nem szocialista szektornál 5,5%-os emelkedést tervezünk. A munkatermelékenység növekedését 5,4%-ra tervezzük. Ez, ha az elvtársak az idei eredményekkel összehasonlítják, az ez évinél jóval alacsonyabb. Az építőiparban a munkatermelékenység 6,5%-kal fog növekedni a terv szerint, ami csaknem a fele az idei emelkedésnek. A foglalkoztatottság az ez évinél sokkal magasabb lesz – ezt évek óta nem tudjuk leszorítani – tehát várhatóan a jövő évben több új munkaerő beállítására kerül sor. Hogy a foglalkoztatottak száma pontosan mennyivel fog növekedni, milyen lesz a tervelőirányzat, ezt még nem tudnám megmondani, mert az Állami Tervbizottság éppen most harcol a minisztériumokkal a létszámkeret megállapítása ügyében. A minisztériumok igényei szerint kb. 350 ezerrel növekedne a foglalkoztatottak száma, de ezt természetesen nem tudjuk elfogadni, ezért ma még folyik a vita.

Úgy gondoljuk, hogy 1965-ben a foglalkoztatottak száma mintegy 250 ezer fővel növekszik. Itt még meg szeretném jegyezni, hogy a jövő évi létszámterveket nem adjuk ki az év elején azonnal a megfelelő reszortoknak, hanem majd a terv teljesítésének, illetve az év közben felmerülő igényeknek megfelelően fogjuk elosztani, azaz több tízezres létszámot tartalékolunk erre a célra. A foglalkoztatottak számának növekedését elsősorban olyan területeken tesszük lehetővé, amelyek számunkra fontosak: itt elsősorban az exportra termelő üzemekre, továbbá az új gyártmányok bevezetésével foglalkozó üzemekre gondolunk.

Ami a béreket illeti, nagyon meg lennénk elégedve, ha a következő évben a reálbérek az ideihez hasonló mértékben növekednének, azaz 1,5-1,6%-kal, ez nagyon jó lenne. Természetesen most még nem lehet megmondani, hogyan alakul majd a reálbér-emelkedés a jövő évben, de az egy főre eső személyes fogyasztást 3,8%-kal nagyobbra tervezzük, mint ez évben. Az elvtársak előtt úgy vélem ismeretes, hogy a reálbérek növekedése összefügg a foglalkoztatottság mértékével, a munkatermelékenység növekedésével és az egyéb műszaki mutatók javulásával, illetve romlásával.

A nemzeti jövedelem – becslés szerint – kb. 5%-kal lesz nagyobb. A nemzeti jövedelemből a nettó beruházások aránya a jövő évben 17%-kal növekszik, ez valamivel alacsonyabb az ez évinél, amikor 17,3%-ot tesz ki.

A jövő évi terv legnagyobb, s még mindig nyitott problémája a kapitalista országokkal folytatandó külkereskedelmünk. Utasítást adtunk az összes minisztériumnak, hogy keressék azokat a lehetőségeket, amelyekkel növelhetjük a kapitalista országokkal folytatott forgalmunkat, hogy mérlegünkön javítsunk.

Jövőre – az ideihez hasonlóan – rendkívül nagy problémát jelent majd számunkra a kapitalista országokban szabad devizáért vásárolt gabonamennyiség ellentételezése: sajnos már az idén sem és a jövő évben sem kaphatunk a Szovjetuniótól gabonát. Az elmúlt esztendőben a Szovjetunió évente átlagosan

800 ezer tonna gabonát szállított a részünkre. A helyzetünket ezen a téren nehezíti, hogy egyrészt a Szovjetunió már az idén sem tud részünkre gabonát szállítani, másrészt az, hogy jelentősen megnövekedett a behozatal, s ezt mind nyugatról kell beszerezni.

A gabonabehozatalnál a korábbi években viszonylag kedvező helyzetet jelentett számunkra az a lehetőség, hogy az Egyesült Államokban hitelbe vásárolhattunk gabonát. Ez a lehetőség – amint az elvtársak előtt is ismeretes – az Egyesült Államok Kongresszusának határozata alapján megszűnt, tehát hosszúlejáratú hitelre a jövőben nem vásárolhatunk ott gabonát. Az Egyesült Államok felajánlja, hogy középlejáratú hitelre továbbra is szállít nekünk gabonát; ehhez viszony nincs kedvünk, mert középlejáratú hitelekért esetleg kedvezőbb feltételek mellett is vásárolhatunk.

Éppen most kaptunk a Moszkvában tárgyaló kereskedelmi küldöttségünktől egy számunkra nyugtalanító hírt, hogy a Szovjetunió a jövőben csökkenteni fogja a gyapotszállításokat országunkba, 1965-ben 28 ezer tonnával kevesebbet kapunk. Amennyiben a Szovjetunió nem teljesítheti a gyapotszállításra vonatkozó kívánságunkat – ami évi viszonylatban 82 ezer tonnát tesz ki –, kénytelenek leszünk ezt a szükségletet nyugati országokból beszerezni, s ez a fizetési mérlegünket tovább rontja majd.

Tehát összefoglalóan azt lehet mondani, hogy népgazdaságunk szűk keresztmetszetének tehát leggyengébb pontjának a kapitalista országokkal folytatott külkereskedelmünk mutatkozik. Ez jelentős mértékben közrejátszik népgazdaságunk fejlődésének ütemében és nehézségeinkben. Röviden ezeket tudtam elmondani az elvtársaknak 1965-re vonatkozólag.

Néhány szót a belső piaccal kapcsolatban. Mint említettem az elvtársaknak, állatállományunk az elmúlt években jelentősen csökkent, s a felvásárlás ebben az évben sem éri el az előirányzatot, ami azt mutatja, hogy nem tudtuk a piaci szükségletet kielégíteni. Ugyanakkor a vásárlóerő növekszik, ha nem is nagymértékben. Ha figyelembe vesszük a foglalkoztatottság emelkedését, bizonyos rétegeknél a fizetések emelését, rendezését – ez mind maga után vonja a vásárlóerő növekedését. A piacon elsősorban húshiány tapasztalható, tehát nem tudunk a keresletnek megfelelő mennyiségű húst piacra vinni. A belső piacon kiskereskedelmi forgalmunknak ez az egyik központi problémája, tehát, hogy nem tudjuk a keresletnek megfelelő húsmennyiséget biztosítani.

A piacon a húshiányon kívül problémát jelent még a vajellátás; ezen a téren szintén nem tudjuk kielégíteni az igényeket, annak ellenére, hogy vajexportunkat csökkentettük, és ugyanakkor piacra dobtunk vaját helyettesítő termékeket, margarint, és egyebet.

Ami az általános hangulatot illeti, azt mondhatjuk, hogy a közhangulat jó, nem találkozunk olyan jelenségekkel, amelyek ennek ellenkezőjét bizonyítanák. Ebben az évben megfigyelhettük, hogy a munkások, az üzemek kollektívái elég jelentős mértékben aktivizálódtak. Munkásaink kedvezően fogadták azt a célkitűzést, hogy az elavult, régi termékek gyártását szüntessük meg, és törekedjünk új, korszerű termékek előállítására. Természetes, hogy a termékek modernizálása, a gyártmányok fejlesztése hosszú folyamat, de nálunk ez a folyamat megindult, és

ami a legfontosabb – amint említettem – a munkásosztály részéről és ugyanakkor az irányítószervek részéről is megértésre, támogatásra talál.

Falun megfigyelhető a gazdálkodás fellendülése. A falvakban elég sok a beruházás, amit bizonyít az előbb említett számadat, hogy a nem szocialista szektor beruházásait jóval túlteljesítjük. A falusi beruházásokat azonban gátolja, hogy az építkezési anyagok iránti igényeket nem tudjuk kielégíteni, annak ellenére, hogy az idén 60%-kal több cementet biztosítottunk a falusi építkezésekhez. Ez még mindig nem elegendő.

Állandóan nő a műtrágya iránti kereslet. Sajnos ezt sem tudjuk kielégíteni, mivel a műtrágyagyárak – elsősorban nitrogénműtrágya-gyárak – most épülnek. Jelenleg a hektáronkénti műtrágya-felhasználás tiszta hatóanyagban 60 kg. Ez véleményünk szerint kevés, de többet egyelőre nem tudunk biztosítani. 1965-ben kb. 12%-kal több műtrágyát tudunk biztosítani a mezőgazdaságnak, de ez – a szükségletet figyelembe véve – még mindig nem lesz kielégítő. Most tervbe vettük, hogy nyugatról egy nagy nitrogénműtrágya-gyárat vásárlunk. A tárgyalások már több mint háromnegyed éve tartanak, e napokban várható, hogy a szerződést aláírjuk.

Az új gyár beállítása műszakonként 500 tonna ammóniák termelését jelenti majd, s a gyár felszerelésének költsége 40-50 millió dollárba kerül. Jelenleg 3 műtrágyagyár épül Lengyelországban: Puławyban, Tarnówban és Kędzierzynben: e gyárak építése kb. 1969–1970-re fejeződik be, illetve akkor indul meg a teljes termelés. Így azt tervezzük, hogy 1970-re a hektáronkénti műtrágya-felhasználás tiszta hatóanyagban el fogja érni a 130 kg-ot.

A mezőgazdaság fellendüléséhez természetesen az is hozzájárult, hogy egyre több lehetőséget biztosítunk a beruházásokhoz. Pártunk kongresszusán erre vonatkozóan részletesen kifejtettük az álláspontunkat, éppen ezért most nem tartom szükségesnek, hogy ezekről még egyszer részletesebben beszéljek.

Ami a belső helyzetünket illeti, itt továbbra is fennáll az a nagyfokú ellentét, amiről korábban már tájékoztatást adtunk, az állam és az egyház közötti viszonyban. Mi úgy értékeljük, hogy a mi Wyszyńskink megfelel az Önök Mindszentyjének, azzal a különbséggel, hogy az Önöké az amerikai követségen ül, a mienk meg szabadon jár nálunk. A püspöki karral meglevő ellentétünk azonban távolról sem jelenti azt, hogy ennek a tömegek körében valamilyen káros politikai kihatása van.

Azt az intézkedést, amit korábban elrendeltünk, hogy a hitoktatási helyeket be kell jelenteni, véghez tudtuk vinni, annak ellenére, hogy a püspöki kar megtiltotta, hogy bejelentsék. Az elvtársak tájékoztatására szeretném részletesebben megmagyarázni, mit jelent ez az intézkedés. Miután az iskolákban megszüntettük a hitoktatást, lehetővé tettük, hogy magánházaknál vagy más épületekben hittant oktassanak, de azzal a kikötéssel, hogy ezeket a helyeket kötelesek nekünk bejelenteni. E helyek, illetve az ott folyó hitoktatás ellenőrzése a megyei tanácsok oktatási osztályainak hatáskörébe tartozik.

A püspöki kar ezzel az intézkedéssel szemben két vonatkozásban lépett fel. Egyrészt úgy, hogy tiltakozott, megtiltotta a papjainak, hogy bejelentsék a hitoktató helyeket, másrészt úgy, hogy tiltakozott az ellen, hogy a tanácsok oktatási osztályai ellenőrzést gyakoroljanak. Wyszyński szeretné az egész katolikus éle-

tet a kezébe venni, s úgy irányítani, ahogy azt ő elképzei. A római zsinaton⁴ betöltött szerepével sem vagyunk megelégedve, mert ultrajobboldali álláspontot képvisel odakint, s az ő szószéke, szócsöve elsősorban a Szabad Európa Rádió. Minden beszédét, írását a Szabad Európa Rádión keresztül adja le, ott fejt ki propagandatevékenységet. Fellépéseiben agresszív, provokatív.

Értékelésünk szerint Wyszyński államellenes, kormányellenes tevékenysége nem talál megértésre sem a nép széles tömegei körében, sőt azt is lehetne mondani, hogy még a hívők körében sem. Ha az országban most valami államellenes csoportosulást vagy ilyen réteget keresünk, akkor azt elsősorban az egyház keretében találjuk meg a püspöki kar vezetése alatt.

Nem jó a helyzet az írók körében sem. Sajnos meg kell mondani, hogy az írószövetség pártszervezete revizionista és burzsoá liberális személyek befolyása alatt áll. Sőt ezt még kiegészíthetem azzal, hogy az átlagírók sokkal rendesebben viselkednek, kevesebb problémánk van velük, mint pl. az írószövetség pártszervezetével. Sokat lehetne beszélni arról, mi okozta, hogy a helyzet így alakult, én néhány szóban csak azt szeretném aláhúzni: ott követtük el a hibát, hogy 1956-ban nem nyúltunk megfelelő erős kézzel az írókhoz, nem távolítottunk el az író párttagok közül azokat, akiket akkor el kellett volna távolítani. Egyes elvtársak akkor azon a véleményen voltak, hogy majd idővel ezek megjavulnak. Sajnos a gyakorlat azt mutatja, hogy javulnak, de rossz irányban. Most foglalkozunk azzal, hogy olyan határozatokat hozzunk, olyan lépéseket tegyünk, amelyeket 1956-ban kellett volna tennünk az írók vonalán.

Az elvtársak valószínűleg hallottak arról, hogy 34 író levelet intézett Cyrankiewicz elvtárhoz.⁵ Ezt a politikai akciót egy népes írócsoport szervezte, mégpedig azzal a hátsó gondolattal – amit egyébként végre is hajtottak –, hogy a levelet nyugaton jelentetik meg. A levelet nyugatra küldték, hogy ezzel a kormány ellen egy politikai kampányt kezdenek. Ennek a szervezett csoportnak, amely ezt az akciót megszervezte, sikerült olyan írókat is a maga oldalára állítania, akiknek egyáltalán nem volt szándékukban, hogy nyugati lapokon, illetve a Szabad Európa Rádión keresztül lépjenek fel majd a lengyel kormány ellen. Meg voltak győződve arról, hogy olyan levelet írnak alá, amit közvetlenül a miniszterelnök címére küldenek, nem pedig olyat, amely majd nyugaton jelenik meg. Ezzel az akcióval szemben mi megfelelő mozgalmat indítottunk el. Felvilágosító, meggyőző munkával elértük azt, hogy az aláírók közül tizenegyen visszavonták aláírásukat. Ugyanakkor egy még szélesebb körű mozgalmat indítottunk, amelynek keretében az írók tiltakoznak a levél ellen, s a Szabad Európa Rádió címére tiltakozó felhívás ment, amelyet 630-an írtak alá, főleg írók és tudósok.⁶ Azt, aki a levélírás

⁴ A Második Vatikáni Zsinat.

⁵ 1964. március 14-én Antoni Słomiński átadta Józef Cyrankiewicznek a „34-ek levelét”, amelyben a cenzúra ellen tiltakozott 34 lengyel értelmiségi. L. Kovács István: *Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél. Piłsudski... Katyń... Szolidaritás. A XX. századi lengyel történelem sorsfordulói*. Budapest, Magyar Napló, 2012, 270–271.

⁶ A Lengyel Írószövetség pártalap szervezete kezdeményezésére született egy válaszlevél, amely kiállt a hatalom mellett. Később többen tiltakoztak, hogy akaratuk ellenére került a nevük az aláírók közé.

szervezői közül tulajdonképpen az egész kezdeményezője volt, letartóztattuk és pár napon belül megindul ellene a bírósági eljárás. Meg kell mondani, hogy ez az írócsoport csupa agg emberből állt, és éppen ezért nem is tudunk valamilyen megfelelő nyomást gyakorolni rájuk, illetve megfelelő intézkedést tenni. Öreg aggastyánokról van szó. A letartóztatott Wańkowicz szintén 70 éven felüli. Beismerte, hogy ő küldte el a levelet a Szabad Európa címére. Természetesen először húzódozott a beismeréstől, miután azonban mi ezt bizonyítani tudtuk neki, kénytelen volt beismerni. Éppen előrehaladott korára való tekintettel nincs szándékunk bebörtönözni, csak intő példaként bírósági eljárást folytatunk le vele szemben.⁷

Az értelmiség egyéb rétegei – tudósok, főleg a műszaki értelmiség körében a helyzet megfelelő, elég jó, nincs semmi olyan problémánk, ami szükségessé tenné, hogy külön foglalkozzunk velük.

Párttagságunk létszáma növekvő tendenciát mutat, s ugyanakkor pártunk aktivizálódik. A párttagok száma jelen pillanatban 1 600 000 körül van. Nem folytatunk semmiféle tagtoborzó kampányt, ennek nem látjuk szükségességét. Az új tagjelöltekkel szemben egyre nagyobb követelményeket támasztunk, s a szocializmus ügye iránt odaadó embereket veszek fel a pártba.

Az írószövetség előbb említett pártszervezetének problémái mellett még van egy terület, ahol a pártmunka és a pártszervezet tevékenysége nagyon rossz: ez a kereskedelem. Itt a legnagyobb problémát az jelenti, hogy a kereskedelemben dolgozó vezető funkcionáriusok könnyen lefizethetők, s elég nagy azoknak a száma, akik mint párttagok a kereskedelemben dolgoznak, és belekeveredtek különböző machinációkba. A legutóbbi időben néhány jelentős méretű gazdasági visszaélést lepleztünk le a belkereskedelem területén: itt elsősorban a hús-spekulánsok ügyére gondolok, azonkívül a magvakkal és más termékekkel spekulálók csoportjára.

A húspanamában résztvevő személyek tevékenységének mértékére vonatkozóan a nyomozás még folyik. Kb. 340-re tehető azoknak a száma, akik részt vettek ebben a húspanamában, s közöttük van három igen jelentős beosztásban levő vezérigazgató is. A nyomozás alapján majd lefolytatjuk velük szemben az eljárást, mégpedig elég kemény eljárást.⁸

A húspanama abban a formában jelentkezett, hogy egyrészt igyekeztek a vevők rovására különböző machinációkat elkövetni a húsüzletekben, azaz kevesebb húst adtak ki, mint amennyit feltüntettek, az így szerzett többletet pedig busás áron másutt értékesítették.

Ez a nagyméretű, széleskörű visszaélés Varsóra vonatkozik. Ezt követően érélyes ellenőrzést tartottunk az ország más részein is. Az ellenőrzés eredménye

⁷ Melchior Wańkowicz lengyel író, publicista (1892–1974). A levél Nyugatra juttatásáért letartóztatták és elítélték, de a hatalom nem merte végrehajtani az ítéletet. Magyarul Kovács István fordításában megjelent *A Monte-Cassino-i csata* című könyve 1979-ben.

⁸ 1964. november 20-én kezdődött meg a Lengyel Népköztársaság egyik legnagyobb botránypere. A vádlottak a vád szerint húslopásban és számlahamisításban vettek részt. Az ügyész négy halálos ítéletet kért, de a varsói vajdasági bíróság csupán egyet hagyott helyben, amit végre is hajtottak. Négy igazgatót életfogytiglani, a többi vádlottat pedig 9–12 éves börtönbüntetésre ítélték.

– sajnos – azt mutatja, hogy hasonló panamák voltak más városokban is, Katowicében és főleg az ottani bányavidéken.

Hogy a jövőben elejét vegyük az ilyen visszaéléseknek, új ellenőrzési módszereket, rendszert fogunk bevezetni a belkereskedelemben.

A népi Lengyelország fennállásának 20. évfordulója alkalmából amnesztiát hirdettünk. Az amnesztia elsősorban olyan személyekre vonatkozott, akik korábban gazdasági visszaéléseket követtek el: ezeknek a büntetését elengedtük. Az amnesztiának ugyanakkor volt egy nagyon jellemző rendelkezése is: lehetővé tettük a büntetés elengedését olyan személyeknek, akik gazdasági visszaélést követtek el, s ezt nem jelezték, és nem is leplezték le őket. Ha tehát valaki önként jelentkezik és beismeri, hogy visszaéléseket követett el, akkor lehetősége van arra, hogy a büntetést elkerülje. Az amnesztia meghirdetését követően számos személy jelentkezett is, és beismerte korábbi ilyen tettét. Elsősorban a katowicei vajdaságban jelentkeztek jelentősebb számban ilyen személyek az amnesztia után.

Az ifjúság vonalán a helyzet jó, ifjúsági szervezeteink szépen fejlődnek, erősödnek, tevékenykednek, e téren nincsenek különösebb problémáink. Munkánkban természetesen megfelelő helyet foglal el, hogy az ifjúság eszmei, politikai fejlődését a jövőben is kézben tartsuk és irányítsuk.

Azt lehet mondani, hogy pártunk egységes, bár találkoztunk kisebb csoportokkal, amelyek frakciós tevékenységet folytattak. Itt elsősorban említeném meg, hogy tudomásunkra jutott egy olyan csoport szervezkedése, amely dogmatikus pozícióból, az albán nagykövetség segítségével anyagokat juttatott ki Albániába.⁹ Ezeket kinyomtatták és onnan akarták visszajuttatni hozzánk, s itthon terjeszteni. Az anyag dogmatikus pozícióból szállt szembe pártunk irányvonalával. Mi még idejében észrevettük e csoport tevékenységét, és mielőtt az anyagot terjeszteni tudták volna, elkoboztuk, amikor megérkezett postán. A továbbiakban pedig ügyeltünk arra, hogy ami anyag még később jön, elkobzásra kerüljön, tehát elejét vegyük annak, hogy saját anyagaikat itt széles körben terjesszék. Ezzel kapcsolatban az itteni albán nagykövetség titkárát kiutasítottuk. Ez ellen az albánok tiltakoztak, de albániai képviselőtünkkel szemben semmiféle ellenlépést nem foganatosítottak, s hogy mi ezt az ügyet a sajtóban nem publikáltuk, elégedetteknek is látszanak. E csoport tagjai közül harmincat letartóztattunk, nagy részüket azonban időközben kiengedtük, egyesek ellen pedig bírósági eljárás van folyamatban. Úgy értékeljük, hogy ez az ügy egyáltalán nem jelent valami különös problémát pártunk életében, sőt még a varsói pártszervezetnél sem, ahol ez a csoport működött.

Néhány szót szeretnék mondani a kommunista és munkáspártok tanácskozására vonatkozólag. Kádár elvtárs és a többi magyar elvtárs bizonyára tudja, hogy felszabadulásunk 20. évfordulójának ünnepségein itt járt Hruscsov elvtárs,

⁹ Kazimierz Mijal (1910–2010) 1956-ig a párton belül a befolyásos sztálinisták körébe tartozott, majd Gomulka hatalomra jutása után a Beruházási Bank élére került. Ezzel együtt Gomulka ellenzékét képviselte, bírálta a katolikus egyházzal kötött kompromisszum és a kollektivizálás elmaradása miatt. Kínában és Albániában keresett szövetségeseiket. 1965-ben megalapította Lengyelország Kommunista Pártját, 1966-ban kizárták a LEMP-ből, majd Albániába távozott.

Novotny elvtárs, Ulbricht elvtárs,¹⁰ és mi beszéltünk ezekkel az elvtársakkal az új tanácskozást előkészítő bizottság létrehozásáról. Egyetértettünk akkor ennek a bizottságnak a létrehozásával, de a következő javaslatot fűztük hozzá:

Tekintettel arra, hogy nem jelentette be az előkészítő bizottságban való részvételét mindannak a 26 országnak a pártja, amely az 1960. évi tanácskozásnál¹¹ közreműködött, mi a bizottság munkájának előkészítését és tevékenységét két szakaszban javasoljuk. Azt indítványoztuk, hogy az első ülészen jöjjenek össze azoknak a pártoknak a képviselői, amelyek bejelentették részvételüket az előkészítő bizottság munkájába. A pártok képviselői ilyen összetételben dolgozzák ki mindazokat a javaslatokat, tervezeteket és dokumentumokat, amelyek alapját képeznek a további munkának. Ezeket az okmányokat küldjék el a többi testvérpárthoz, és a testvérpárok mondjanak véleményt ezekről a dokumentumokról. Nem tartjuk kizártnak azt sem, hogy a tanácskozás összehívása előtt a testvérpártok a felmerülő kérdésekben nyílt vitát fognak folytatni.

Második szakaszként azt javasolnánk, hogy üljön össze még egyszer a szerkesztőbizottság, de már kibővített összetételben. Azt még meg lehetne beszélni, hogy ide kooptáljuk új pártok képviselőit, vagy a többi pártok képviselői megfigyelőként vegyenek részt ezen a második előkészítő értekezleten, s akkor ez a második ülészen dolgozná ki tulajdonképpen a tanácskozás anyagainak tervezetét.

A javaslatunk megtételénél abból indultunk ki: azért lenne helyes egy második szakasz közbeiktatása az értekezlet előkészítésénél, mert így az első szakaszban, az első ülészen kidolgozott anyagokkal kapcsolatban az összes testvérpárt véleményt mondhatna, a véleményüket figyelembe vehetnénk a következő anyagok kidolgozásánál. Ez az egyik indok. A másik ok pedig az: ne nézzen úgy ki az értekezlet előkészítése, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja által kidolgozott anyagok alapján ülne össze az értekezlet, vagyis hogy a Kínai Kommunista Párt ne köthessen bele ezekbe az anyagokba azzal, hogy az SZKP dolgozta ki őket, mert miután a második szakaszban figyelembe vettük a testvérpártok véleményét, álláspontját, akkor már a testvérpártok összességének vagy nagyobb részének álláspontjába ütköznének a kínaiak esetleges mesterkedései, illetve az értekezlettel kapcsolatos lépései. A második szakaszban kidolgozott dokumentumok tehát már a testvérpártok többségének véleményét tartalmazzák.

Akkor, az ezen az értekezleten jelen levő elvtársak elfogadták ezt a módosító javaslatunkat, azonban az SZKP Központi Bizottsága által a testvérpártok részére szétküldött levélben ez a javaslat ilyen formában nem szerepel. Az SZKP Központi Bizottságának adott válaszukban a most ismertetett álláspontunkat még egyszer

¹⁰ Gomułka–Hruscsov–Ulbricht–Novotny tárgyalásaira 1964. július 22-én került sor Varsóban.

¹¹ 1960. november 10-én került sor a nemzetközi kommunista- és munkáspártok moszkvai értekezletére. A tanácskozáson folytatódott a szovjet–kínai vita. A kulisszák mögött lengyel–kínai, lengyel–szovjet egyeztető tárgyalásokra is sor került. Gomułka közvetítése hozzájárul ahhoz, hogy a felek „ideológiai fegyverszünetet” kötöttek, és minden jelen lévő fél aláírta a közös nyilatkozatot. A nyilatkozat inkább a szovjet álláspontot tükrözte, de például az imperializmus változatlan természetéről és a jugoszlávok „elítéléséről” szóló passzusok a kínaiak sikere volt. A Szovjetunió, Lengyelország, az NDK és Csehszlovákia kiadott egy másik nyilatkozatot is a nyugatnémet imperializmus ellen.

felvehettük, belevettük abba. Sőt ezt az álláspontunkat a válaszlevelünkben ki-egészítettük azzal: helyes lenne, ha az első szakaszban összeülő szerkesztőbizottság, miután kidolgozta tervezetét, a legfontosabb kérdésekre vonatkozóan – akár levél formájában, akár küldöttség útján megkeresné azokat a fontosabb testvérpártokat, amelyek nem szándékoznak részt venni a tanácskozáson – gondolunk itt a Kínai Kommunista Pártra, az indonéz, a japán kommunista pártra – s az első szakasz szerkesztőbizottságának képviselői az általuk kidolgozott okmányokat bemutatnák ezeknek a pártoknak, s igyekezzenek őket rávenni, hogy vegyenek részt a következő szakasz munkájában, illetve az értekezleten.

Levelünk elküldése után az első internacionálé ünnepségein részt vett szovjet küldöttség vezetője Berlinből visszatérőben megszakította itt az útját, s akkor Andropov elvtárral Kliszko elvtárs beszélgetést folytatott ezekről a lengyel javaslatokról. Andropov elvtárs teljes egyetértését fejezte ki a lengyel javaslatokkal kapcsolatban.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága levelének szétküldése után egy sor új esemény következett be. Gondolunk itt elsősorban Togliatti elvtárs halálára, Togliatti elvtárs emlékiratának megjelentetésére a sajtóban,¹² továbbá tudomásunkra jutott, hogy a román testvérpárt nem szándékozik részt venni sem az előkészítő bizottság munkájában, sem pedig az értekezleten. Úgy gondoljuk, az olasz elvtársak álláspontja, annak ellenére, hogy megjelentették Togliatti emlékiratát, nem jelentene nehézséget abban az irányban, hogy javaslataink alapján részt vegyenek az előkészítő bizottság munkájában és az értekezleten. De egészen más helyzet alakult ki a román elvtársak álláspontjával kapcsolatosan. Úgy néz ki, hogy itt egy új front van kialakulóban, és széles rés nyílik sorainkban. Mert ami az albánokat illeti, ez közismert, mindenki tudja, hogy ott mi a helyzet. A kínaiakkal szembeni ellentétéről pártunk kongresszusán elég részletesen beszéltünk, ez is közismert. Most azonban itt vannak a románok. Vajon mit válaszolunk? Az első kérdés az lesz: mi van itt, mi a helyzet, mi történt? Tehát már ismét kényszerítve vagyunk arra, hogy magyarázkodjunk a román elvtársak ismert, illetve legutóbbi álláspontjával kapcsolatosan.

Mi a román álláspontról csak most legutóbb, a Kínai Népköztársaság fennállásának 15. évfordulójával kapcsolatos ünnepségek idején értesültünk. Még egyelőre nincs kialakult álláspontunk erről. Az ünnepségek idején küldöttségünk vezetőjével, [Witold] Jarosiński¹³ elvtárral [Ion] Maurer¹⁴ elvtárs, a román küldöttség vezetője közölte, hogy ők már júniusban bejelentették [Nyikolaj] Podgornij¹⁵ elvtárson keresztül az SZKP-nak, hogy nincs szándékukban részt venni sem az előkészítő értekezlet munkájában, sem az értekezleten. A román küldöttség Pekingbe utazóban megszakította útját Moszkvában és Hruscsov elvtárral több órás vitát,

¹² Palmiro Togliatti, az Olasz Kommunista Párt főtitkára 1964. augusztus 24-én hunyt el. Togliatti elvtárs feljegyzése a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseiről és egységéről. *Társadalmi Szemle*, 1964, 10. sz. 45–58.

¹³ 1961 és 1983 között a lengyel Nemzeti Egységfront Országos Bizottsága Elnökségének tagja és titkára.

¹⁴ 1961 és 1974 között a román Minisztertanács elnöke.

¹⁵ 1960-tól az SZKP KB elnökségének tagja.

eszmecserét folytatott. Tudomásunk szerint mindkét fél kitartott álláspontja mellett. Ahogy Maurer elvtárs tájékoztatta küldöttségünk vezetőjét erről a megbeszélésről, állítólag Hruscsov elvtárs kijelentette Maurernek, hogy az SZKP kész lemondani az értekezlet összehívásáról és az előkészítő bizottság összehívásáról abban az esetben, ha a Kínai Kommunista Párt részéről megszűnnek a gyalázkodó, ellenséges hangú támadások a Szovjetunió Kommunista Pártjával szemben. Maurer elvtársat megkérték arra, hogy ezt a javaslatot terjessze elő, továbbítsa a kínai elvtársaknak. Mielőtt küldöttségünk visszautazott volna Pekingből, delegációnk vezetője felkereste Maurert, hogy érdeklődjék a szovjet javaslatok átadásával kapcsolatos visszhangról. Maurer akkor úgy válaszolt, hogy eddig még tulajdonképpen nem is volt módjában átadni ezeket a javaslatokat a kínaiaknak, bár ő tett róla említést, de még nem volt módjában, hogy részletesen beszámoljon a kínai vezetőknek Hruscsov elvtárs ezen javaslatáról.

Tehát ebből következően egész új helyzet alakult ki, ami azt mutatja, hogy a kínaiak megerősödve kerülnek ki ebből a vitából, az értekezlet elhalasztása ugyanis az ő részükre lenne kedvezőbb. Éppen ezért feltételezhető, illetve nem tudjuk most pontosan, nem vagyunk biztosak abban, hogy a szerkesztő bizottság december 15-re tervezett összehívása megtörténik-e. Lehetséges, hogy itt változás lesz.

Elfelejtettem megemlíteni azt, hogy mi olyan javaslatot is tettünk az SZKP-nak, hogy még a szerkesztő bizottság összehívása előtt találkozzanak az európai szocialista országok pártjainak képviselői – természetesen Jugoszlávia és Albánia kivételével – továbbá ebbe még vonják be az olasz és a francia kommunista párt képviselőit. E találkozón az lenne a feladat, hogy a december 15-re összehívandó szerkesztő bizottság részére megfelelő téziseket dolgozzanak ki.

Egyébként ezt a javaslatunkat a július 22-i megbeszélésen felvetettük, akkor egyetértettek vele. Hruscsov elvtárs is egyetértett vele, azonban nem reagáltak erre vonatkozóan. Az Andropov elvtárral való találkozón ismét felvetettük ezt. Andropov elvtárs egyetértett vele, azzal a kitételrel, hogy nincs szükség arra, hogy az összes európai szocialista ország pártjainak képviselői találkozzanak, elegendő lenne, ha 6-7 tagú bizottság dolgozna ki ezeket a téziseket, tehát nem feltétlenül szükséges, hogy ott legyenek a román, a bolgár elvtársak és mások.

Az értekezlet összehívásával kapcsolatban a legnagyobb problémát természetesen az jelenti; ha megnézzük a szocialista táborhoz tartozó országok pártjainak álláspontját, akkor úgy néz ki a helyzet, hogy azoknak fele nem kíván részt venni, illetve megfelelő formában még nem nyilatkozott arról, hogy részt vesz-e, vagy sem. Ide tartozik Kína, Korea, Vietnam, Albánia, Románia, sőt még Kuba is ingadozik, tehát azt lehet mondani, hogy hat ország testvérpártja nem venne részt az értekezleten, márpedig az nagyon fontos tény lenne, ha a szocialista országok pártjai közül hatan hiányoznának, s akkor mi lenne vajon akár az előkészítő bizottság munkájának, akár az értekezletnek az eredménye. Ez ilyen alapon könnyen szakadáshoz vezethet, illetve eredménytelenül kell, hogy végződjék ez a munka.

Végkövetkeztetésként azt kell levonni: feltétlenül szükséges, hogy több vagy kevesebb párt képviselői üljenek össze, vitassák meg a további tennivalók módjait, s azok lehető legeredményesebb formáját.

Egy következő kérdés, amelyről beszélni szeretnék – s ez bennünket, lengyeleket különösen mélyen érint – a német kérdés rendezése, illetve Nyugat-Németország bevonása a sokoldalú atomerő keretébe. Az elvtársak előtt bizonyára ismeretes, hiszen már hivatalosan is bejelentették, hogy még az év vége előtt a NATO-államok keretében létrehozzák a többoldalú atomtőerőt. Ez olyan kérdés, amelyet feltétlenül meg kell beszélnünk részleteiben, hogy milyen álláspontot foglaljunk el, milyen lépéseket tegyünk vele szemben, mert mindkét pártot – a lengyelt és a magyart is – egyformán érinti, s még egyik párt sem dolgozta ki, hogy milyen lépéseket fog tenni ebben a kérdésben. Egy hír szerint a Szovjetunió e vonatkozásban egyoldalúan lép fel. A hír arra vonatkozik, hogy Adzsubej elvtárs egy neves lengyel újságíróval beszélgetést folytatott, s úgy nyilatkozott, hogy akkor Hruscsov elvtárs lemondja az NSZK-ba tervezett utazását, hogy ezzel is tilakozzék a sokoldalú atomerő létrehozása ellen.¹⁶

Még hátra vannak a magyar–lengyel kapcsolatok kérdései, de sajnos az időnk lejárt: éppen ezért nem szeretnénk tovább igénybe venni vendégeink türelmét, s azt javasoljuk, hogy ezeket a kérdéseket a legközelebbi, holnapi találkozónk alkalmával beszéljük meg.

Kádár János: Egyszerűen folytatjuk, Ön majd folytatja.

Władysław Gomułka: Javasoljuk, hogy Rapacki elvtárs vegyen részt a közös nyilatkozat szerkesztő bizottságában, annak vezetőjeként, Jędrychowski elvtárs pedig a gazdasági kérdésekről szóló feljegyzés elkészítésénél.

Köszönjük szépen a megjelenést, egyébként másfél óra múlva ismét találkozunk a mai fogadásunkon.

Magyar–lengyel párt- és kormányközi tárgyalások második napja

Varsó

(1964. október 13.)

Władysław Gomułka: Azt javasolnám, hogy most tekintsünk el a kétoldalú kapcsolatok megbeszélésétől, ezt hagyjuk egy későbbi időpontra, s megkérnénk Kádár elvtársat, hogy most ő adjon részünkre tájékoztatást.

Kádár János: Ha megengedik, elkezdem. Tájékoztatónk úgy készült, hogy kb. ugyanazokat a kérdéseket érinti, mint az Önöké. Most már kb. azt a sorrendet is fogom követni, amelyet Gomułka elvtárs követett ismertetőjében.

Amagyar gazdasági helyzet: Legutóbbi találkozásunk után fejeztük be az 1963. évet. Elmondanám néhány adatát annak, hogy végződött nálunk az 1963-as esztendő. Az ipari termelés az előző évhez viszonyítva 7%-kal növekedett, a mezőgazdasági termelés 4,5%-kal, a nemzeti jövedelem pedig 5%-kal. Sajnos ez a különben elég jó mutató belső tartalmában nem ilyen jó. Olyan mínuszokat tartalmaz, hogy építőiparunk csak 92%-ra teljesítette tervét, gépipari exporttervünk – ami nálunk nagyon nagy jelentőségű – csak 98%-ban valósult meg; végül a mezőgazdasági termelés összetételében nagyon egyenetlen volt. Gabonatermésünk nem sikerült,

¹⁶ 1964 júliusában Alekszej Adzsubej az *Izvesztijja* főszerkesztője (és Hruscsov veje) volt.

ennek következtében 500 ezer tonna kenyérgabonát kellett vásárolnunk a nyugati piacon. Úgy, hogy a gazdasági év végeredményei között sajnálatos módon ott van fizetési mérlegünk romlása is nyugati viszonylatban.

Néhány szó ez idei évről. Én is elmondanám – ugyanúgy, ahogy Gomulka elvtárs ismertette velünk – tervszámainkat és a becslésen alapuló várható teljesítést 1964-ben. Ez természetesen becslés. Ipari termelésünk tervezett 5,6%-os növekedésével szemben 7-8%-os növekedés várható. A mezőgazdasági termelés növekedésének tervszáma 3,8%, a várható teljesítés 2 és 3% között lesz.

Erről egy kicsit részletesebben szölok. A takarmánygabonák közül az őszi árpa termése – ami nagyon fontos – rosszul sikerült. Burgonyánál a termés métermázzában a terv szerint hektáronként 97 mázsa kellett volna legyen, s a valóságban 83 métermázsa lesz. Itt megemlítem, hogy a burgonya nálunk nem takarmánynövény, hanem élelmezési. A búzánál hektáronként 20 q-t terveztünk és a termés 18,4 q lett. Megemlítem 14%-kal növeltük az előző évihez képest. Bár az átlagtermés nem a terv szerint alakult, a megnövelt vetésterület eredményeképpen a megtermelt kenyérgabona a jövő aratásig elég lesz az országnak. Tervünk szerint valami kis tartalékot is szerettünk volna elérni, ez nem sikerült, de a jövő aratásig elég lesz a megtermelt kenyérgabona. Legfontosabb takarmánynövényünknek, a kukoricának a termése a terv szerint alakul, ami azt jelenti, hogy hektáronként 25,8 q-t várunk.

Ezt a növénycsoportot nézve tehát most olyan a helyzet nálunk, hogy kenyérgabonát az idén nem kell importálnunk, de takarmánygabonát valószínűleg érezhető mennyiségben kell vásárolnunk nyugaton, főleg az árpatermés kiesése miatt.

A más termények közül a cukorrépánál 252 q-t terveztünk, s a termés 261 mázsa, tehát valamivel több lesz.

A szőlőtermés az idén megint jó, azt lehetne mondani, kicsit jobb a vártnál, s az idei termés-számításunk szerint megfelel 4 800 000 hektoliter bornak.

Állattenyésztés, állati termékek: Nálunk a múlt évben az állatállomány valamelyest csökkent. Ennek következtében a kivágási tervet alacsonyra vettük, különösen a szarvasmarhánál és a sertésnél, s bizonyos rendszabályokat határoztunk el, hogy ezt a csökkenési tendenciát megállítsuk. Sikerült is megállítani. Némileg növekedett a szarvasmarha-állomány is, komolyabban növekedett a sertésállomány, viszont az idén jelentékenyen csökkent az állami kézbe kerülő húsmennyiség mind szarvasmarhából, mind sertésből. Komolyan növekedett a baromfihús, a tojás- és a tejfelvásárlás ebben az évben. Ez azonban nem tudta teljesen ellensúlyozni a szarvasmarha és a sertéshús kiesést. Mivel a közellátást 1964-ben legalább az előző év színvonalán akartuk tartani, ezért bizonyos exportunk kiesett, sőt időszakonként vásároltunk is húst, és ez fizetési mérlegünket ebben az évben rontotta. A mi húsexportunk, a szarvasmarha, marhahús exportunk elég jelentékeny, amit a nyugati piacra szoktunk vinni. Az idén ez nagyrészt kiesett.

Ezeket a különböző egyenetlenségeket is figyelembe véve, az idei mezőgazdasági év eredményeinek fő számait a következőkre becsüljük: A mezőgazdasági termelés bruttó értékét 3,8%-os növekedésre terveztük.

Ez a valóságban 2-3%-os növekedés lesz, amint már említettem. Ezen belül a növénytermesztésnél 5,8%-os növekedést terveztünk, ez azonban csak 1% lesz. Az állati termékeknél 1%-os növekedést terveztünk és végül 4,5%-os növekedés lesz.

Ezekben benne van az az egyenetlenség, amiről szóltunk. Csak példaként említem, hogy a baromfi- és a tojáshozam a vártnál sokkal nagyobb mértékben növekedett, és ebből exportálunk is.

Idei népgazdasági tervünk egyik mutatója: a beruházásnál – a tavalyihoz képest – 5,5%-os növekedést tervezünk. Az emelkedés 7-8%-os lesz. Ezen belül – amint az este Gomulka elvtársnak említettem – nálunk a mezőgazdasági beruházás ebben az évben az összes beruházás 23%-a. Ez megfelel annak a törekvésünknek, hogy mi is szeretnénk egyenesbe hozni a mezőgazdaságot.

A foglalkoztatottsági probléma nálunk másképpen jelentkezik, mint Lengyelországban. Talán azt lehetne mondani: úgy tudjuk, hogy Önöknél a foglalkoztatottság a probléma, nálunk pedig a munkaerőhiány. Különösen erősen jelentkezik a munkaerőhiány az építőiparban. A terv szerint 6,5%-kal kellett volna növekednie a foglalkoztatottak számának, de ennek még a harmada sem lesz meg. Építőiparunk az idén sem fogja teljesíteni a tervét.

Megemlítem itt: az előállott helyzetben szerepet játszik az is, hogy a termelőszövetkezetek erősödnek, s a jövedelem növekszik a tsz-ekben. Az átszervezés három éve alatt nálunk kb. 250 ezer ember ment el faluról. Ez a tendencia megfordult, s ezeknek az embereknek egy része visszament. Ez különösen megmutatkozik az építőiparnál, amely mindig a faluról kapja az új munkaerőt.

A munka termelékenysége az iparban kb. 4,5%-kal növekszik ebben az évben. A reálbér 1,8%-os növekedését terveztük, s ez a valóságban 2,3%-os lesz.

Külkereskedelmünk és a fizetési mérlegünk nem jól alakul. Az export a tervezett 5,3 helyett 6%-kal, viszont az import a tervezett 5,6% helyett 8-9%-kal fog növekedni.

Ahogy az elvtársak látják, a népgazdaságban egy alapvető fejlődés és növekedés van, ami megmutatkozik az iparban és a mezőgazdaságban is, a termelés növekszik az összes főbb ágazatokban, ugyanakkor ilyen egészségtelen tendenciák is jelentkeznek: ez a jelenség kifejeződik abban is, hogy belső költségvetési egyensúlyunk is nagyon szorossá vált, de még inkább a külkereskedelmi és a fizetési mérlegünk. A költségvetésnél eddig minden évben plusz jelentkezett, az idén viszont csak az egyensúly állott fenn. Még inkább rosszul alakul az export-import-, illetve a fizetési mérleg. Ez minden viszonylatban így van: tehát a szocialista országok viszonylatában is romlott a mérlegünk ebben az évben, nem tudtuk teljesen kiegyenlíteni lengyel viszonylatban sem a szállításokat ez ideig, hasonlóképpen csehszlovák viszonylatban is, s a szovjet szállításokat sem tudjuk teljesen kiegyenlíteni. Sokkal jelentősebb a romlás és feszítettebb a probléma a tőkés piaccal kapcsolatos helyzetünknel. Így a belső gazdasági helyzetünket illetően nehézségek és komoly problémák vannak régtől fogva a mezőgazdaságban, ahol – meg kell mondanom – a helyzet javul, de ez az eddigi erőfeszítések és eredmények ellenére még mindig probléma.

De ezen kívül nekünk most már ezzel egyenlően nagy jelentőségű problémát jelent gépiparunk és építőiparunk. Más vonatkozásban olyan problémák van-

nak, hogy biztosítanunk kell a népgazdaság belső egyensúlyát és javítanunk kell külkereskedelmünk helyzetét. Ezért nekünk most meg kell fognunk a beruházásokat és a fogyasztást is. Ez valószínűleg oda fog vezetni, hogy a fejlődés ütemét kicsit csökkentenünk kell, és a kibocsátott vásárlóerőt is korlátoznunk kell. Foglalkozunk azzal, hogy a lakbért „elővesszük” és növeljük, a közlekedési tarifákat hasonlóan, és általában meg kell vizsgálnunk, hogy az életszínvonal ne növekedjék a tervezettnél nagyobb mértékben. Másképp kifejezve: nálunk az történik, hogy – ha nem is katasztrofális mértékben, – de bizonyos mértékben egyrészt a beruházásokat mindig túlteljesítjük, szóval a tényleges volumenben is túlteljesítjük, költségben még inkább, azaz a kivitelezési összeg mindig lényegesen magasabb, mint az előre megszabott összeg; másrészt a létszámnövekedés valamivel mindig magasabb, mint a tervezett a foglalkoztatottak száma, mindig, minden évben valamivel nagyobb a tervezettnél. Ezen kívül a kiáramló vásárlóerő is minden évben valamivel magasabb volt, mint a tervezett, és – ami különösen gépiparunknál jelentkezik – annak növekedése nemzetközi fizetési mérlegünket nem javítja, hanem rontja. Ez olyasmiből is adódik tőkés, kapitalista viszonylatban, hogy gépeket és berendezéseket vásárolunk, azután nagyon sok alkatrészt kell vásárolnunk nyugati piacon, meg anyagot, viszont végtermékeinkkel nem vagyunk képesek ezt a nyugati piacon ellensúlyozni. A gépipari termékek minőségileg nem olyanok, hogy ellensúlyozni tudják azt, amit nyugaton vásárolunk a gépipar számára.

Végül még azt szeretném elmondani a gazdasági helyzetről, hogy úgy látszik, mi most jutottunk egy olyan periódusba, amikor komolyabban és erősebben meg kell fognunk a dolgokat. Ezt meg is fogjuk csinálni. Megismétlem: ezt a jól át nem gondolt fejlesztést meg kell változtatnunk. Itt persze olyasmiről is szó van, hogy bennünket bizonyos mértékig helyzetünk kényszerített erőteljes fejlesztésre, hiszen nálunk 1953-tól 1957-ig fejlesztés gyakorlatilag nem volt, s valahogy utol kellett érni magunkat. Az elvtársak tudják, hogy 1953-ig is volt egy erőltetett, nem egészséges fejlesztés, ami nem felelt meg a követelményeknek, rossz műszaki bázison alapult, s ez a népgazdaságban bizonyos strukturális torzulással járt. Azután, az 1953 nyarától 1957 nyaráig tartó mély krízis az országnak azt jelentette, hogy sem az iparban, sem a mezőgazdaságban, sem a honvédségnél, egyetlen fontos területen sem volt tényleges fejlődés, minden állt négy esztendőn keresztül egy ponton.

És az élet minden más területén: a lakásépítésnél, a közlekedésnél, egyebeknél. Egy olyan megfogalmazást szeretnék itt használni, amit párthatározatban még nem mondtunk ki, de úgy lehetne kifejezni, hogy az elmúlt években elvégeztük a népgazdaság terén azt, ami az elemi konszolidációt jelenti, másodsorban pedig az alapvető fejlődésben behoztuk azt az elmaradást, ami a magyarországi események miatt a többi szocialista országokhoz viszonyítva volt. Most úgy kell tekintenünk a dolgot, hogy ez a periódus befejeződött, és nagyon komolyan elő kell vennünk a gazdaság fejlesztésének minőségi oldalát.

Egyébként az ilyen területek között, ahol sokat kellett behoznunk, meg kell említenem az életszínvonalat is: itt szintén volt behoznivalónk, s úgy vesszük, hogy ez alapján véve meg is történt.

Ezeket a követelményeket próbáltuk érvényesíteni részben az 1965-ös tervben, részben az új ötéves terv készítése során. 1965-ös tervünk még nincs: ez olyan stádiumban van, hogy mint tervről még nem beszélhetek róla, mert a Központi Bizottságnál, a kormánynál ez még nem volt. A Központi Bizottság illetékes osztályai, a Tervhivatal már természetesen dolgoznak ezen, s ezért beszélhetek bizonyos elképzelésekről az 1965-ös tervvel kapcsolatban.

Ezek az elképzelések a következők: Az ipari termelést 4-5%-kal gondoljuk növelni jövőre, tehát lényegesen kisebb mértékben, mint eddig, s ezen belül kell érvényesítenünk azokat a követelményeket, amelyekről az előbb szóltam. A mezőgazdaságnál reálisan 2-3%-os növelést képzelhetünk el, s a nemzeti jövedelem 4%-os növelését lehet megtervezni. A beruházások fő összegét – úgy gondoljuk – csak az idei színvonalon tervezhetjük jövőre is, magasabban semmi esetre sem. Ezen belül kell megterveznünk és érvényesítenünk a beruházások megfelelő koncentrálását, hogy jó irányban hassanak. Ez a tervezés olyan stádiumban van, hogy kb. december elején vihetjük a Központi Bizottság és valószínűleg a kormány együttes ülése elé, vagy a Központi Bizottság elé. Ezzel az üléssel kapcsolatban olyan elképzelésünk is van, hogy ott néhány ilyen nagyon fontos gazdasági kérdést megvizsgálna és megtárgyalna a Központi Bizottság. Ilyen az iparfejlesztés néhány általános elképzelése kicsit nagyobb távlatban, az élet-színvonalra vonatkozó elképzelés nagyobb távlatban, és meg kell vizsgálnunk magát az 1965-ös tervet, s ha sikerül, akkor a legközelebbi ötéves tervünk vázát is.

Ennyit szerettem volna a gazdasági kérdésekről elmondani.

Most a belpolitikai helyzetről teszek említést.

A pártunkon belüli helyzetet jónak ítéljük. A párt ismert politikája alapján nálunk egység van, s a párt növekedése megítélésünk szerint nagyon egészséges.

A felvettek szociális megoszlása olyan, hogy munkások, általában az alkotó munka emberei kerülnek a pártba és a fiatalság. A termelőszövetkezeti parasztok között is növekszik a párttagság létszáma, bár nem olyan mértékben, mint máshol. A fiatalok között is jónak nevezhető a helyzet. A párttagság létszáma kerekén 530 ezer, az ifjúsági szövetségé¹⁷ pedig 750 ezer. Megfelelően érvényesül a párt vezető szerepe is a Hazafias Népfront, a tömegszervezetek vonalán, az áttételek és az állami végrehajtó szervek vonalán is. Így a tömegkapcsolat jó, és általában az ország belpolitikai helyzete jónak mondható. A pártnak van tekintélye, és nem csak utasításokat hajtanak végre, hanem támogatják a párt politikáját.

Ugyanakkor azért van közvéleményünkben bizonyos nem egészséges rész is. Ez nem rendelkezik meghatározó szereppel, de azért megemlítjük. Mi van a párton belül? Helyenként valami kis szektarianizmus van, aztán valami csekély kis jobboldali, revizionista féle magatartás is mutatkozik helyenként. Nálunk is történt egy hasonló eset, mint Önöknél, amit – hogy egyesítsük tapasztalatunkat – megemlítek. Nem az ügy súlya miatt beszélek róla.

A múlt év őszén történt az, hogy egy albán diplomata behívott a követségre három magyar állampolgárt, egy párttagot és két pártonkívülit. Az egyik bizonyos Nagy Sándor nevű Sztálin-díjas, egyébként jelentéktelen író volt. Azt már az este

¹⁷ Kommunista Ifjúság Szövetség (KISZ).

megemlítettem ott az asztalnál, hogy nekünk összesen két Sztálin-díjas írónk volt – kvalitásban egyik sem volt valami nagy író – az egyik revizionista zászlóvivő lett 1956-ban, majd disszidált és most a nyugatiak zsoldjában dolgozik Párizsban.¹⁸ A másik itt konspirált és most börtönben ül. Úgy, hogy elfogyott, Sztálin-díjas íróból több nincs. Nos, ezek mit csináltak? Az albán diplomata azt mondta nekik, hogy kell egy illegális, igazi marxista pártot szervezni, és felszólította ezt a három embert, hogy dolgozzák ki a programtervezetét ennek a pártnak. Akkor elkezdték a konspirációt, valahány hónapig dolgoztak, be is szerveztek összesen kb. 25-30 embert, Budapesten és egy-két helyen. Ezek között voltak egyszerű párttagok is, pártönkvüliek is. S kiadtak illegális röpiratot is, kis számban és primitív technikával. Ezt terjesztették. Hatóságaink márciusban letartóztatták a csoport vezetőit. Kb. 6-8 vezetőt tartóztattak le, s a többi ellen szabadlábon folytatják az eljárást. Ezzel egy időben ezt az albán diplomatát kiutasítottuk. Hírt adott a Magyar Távirati Iroda – egyszerre – az őrizetbe vételekről és a kiutasításról. Ez a két hír ugyanazon a napon jelent meg az újságokban. Azután megvolt a tárgyalás is ebben az ügyben, s ezek az emberek különböző – az egyik három és fél, a másik másfél, a harmadik 8 hónapi, s a többiek is ilyesfajta büntetéseket kaptak. Az albánok annak ellenére, hogy nyilvános hír volt, nagyobb harc nélkül lenyelték a kiutasítást. A perben dokumentálva van az ő bűnösségük, de a pernek ez a része zárt tárgyalás volt, a nyilvánosság kizárásával.

A dologhoz tartozik még az is, hogy többoldalú és hiteles információnk van arról, hogy a kínaiak állnak mögötte, nem dokumentálva, de többoldalú és hiteles információnk van róla. Nekik van egy olyan döntésük, hogy egyrészt a diplomáciai apparátusukat a szocialista országokban felhasználják illegális tevékenységre – ez az ő külügyminisztériumuk utasítása –, azon kívül van egy olyan döntésük, hogy az európai szocialista országokban ezt közvetlenül nem a kínai diplomatáknak kell csinálniuk, hanem az albánokon keresztül végzik ezt a tevékenységet, akik jobban ismerik az európai viszonyokat. Ez az ő álláspontjuk.

Megemlítem azt is, hogy ennek az egész ügynek a pártban sem szélesebb gyökere, sem visszhangja nem volt. Erre az ügyre mi figyelmet fordítottunk azért, mert az említett 25-30 ember között, akiket beszerveztek, egy belügyi tiszt és egy munkásőr is volt. Ez mutatja, hogy milyen irányban szeretnének ők dolgozni. Vidéken beszerveztek egyszerű rendes munkásembereket, gyári munkásokat is. Rendes, becsületes munkásembereket is, akiket ilyen forradalmi frázisokkal meg tudnak szédíteni.

A nemzetközi kommunista mozgalomban jelenleg folyó vitánk ilyen reményeket ad az imperialistáknak is, de az ilyen belső oppozíciós elemeknek is. Az ő fő értékelésük valahogy az, hogy bennünket leköt ez a nagy vita, s nekik vannak lehetőségeink.

Bizonyos élénkülés van nálunk ilyen fasiszta maradványok és horthysta katonatisztek vagy nem tudom kiknek a körében, közöttük börtönviseltek meg revizionistaféle elemek is vannak, akiknek a többsége most nincs a pártban, de a politikánk következtében ők azért léteznek a közéletünkben, mert még ha büntetve

¹⁸ Aczél Tamásról van szó.

is voltak, amnesztiát kaptak, s van valami létezési lehetőségük. Lehet, hogy cikkeket írnak, irodalmi műveket produkálnak, könyvtárakban tevékenykednek, s folyóiratok szerkesztésére is van bizonyos közvetett személyi befolyásuk.

Érdekes az ő taktikájuk. Úgy látszik, valahogy ők is elemzik a helyzetünket, és figyelik azt, hogy mi az a határ, ameddig el lehet menni. Van egy ilyen törekvésük, hogy addig a határig, ameddig a helyzet megengedi, mindenféle cikkeket elhelyeznek a lapokban, folyóiratokban stb. Azt akarom tehát mondani, hogy fellépésük nem agresszív, tartózkodnak az olyasfajta akciótól, mint amelyet Önök említettek az írói memorandummal kapcsolatban. De azért nagy óvatossággal álláspontjukat a közéletben szeretnék éreztetni. Ez a törekvésük nem is teljesen sikertelen. Nálunk a folyóiratokban, a könyvkiadásban megjelennek helytelen, káros dolgok is, nem kifejezetten rendszerellenesek, de olyanok, amelyek szemben állnak a mi politikánkkal és világnézetünkkel. Erre lehetőséget ad nekik vezetési szisztémánk is. Mi ugyanis a lehetőségek szerint kerüljük azt, hogy a Központi Bizottság vagy a kormány direkt avatkozzék bele egy folyóirat szerkesztésébe vagy egy könyvkiadó vállalat vezetésébe. Nálunk cenzúra, előzetes központi ellenőrzés nincs a publikációk felett. Mi azt szeretnénk, hogy a szerkesztőségek, a kiadó vállalatok legyenek azok, amelyek megszűrik, mi a helyes, mi a helytelen.¹⁹ Nos, ezek általában azért mégsem olyan érettek és szilárdak, tudniillik ezek a szerkesztőségek és kiadói vezetőségek, s itt vannak a lehetőségek, amelyeket ezek a jobboldali elemek kihasználnak.

Van nálunk még egy társaság, amely szóra érdemes. Ezeket úgy hívjuk, hogy volt koalíciós politikusok. Nálunk az elmúlt 20 év történetéhez hozzátartozik, hogy a felszabadulás után létrejött egy négy pártból álló koalíció, s ez kormányzott 1949-ig. Annak idején ezt a koalíciót Rákosiék felszámolták. Lehetne filozofálni azon, hogy ez helyes volt-e, vagy nem volt helyes. Ha gondolkozunk rajta, azt hisszük, hogy idő előtt számolták fel, de most már nincs értelme ezen filozofálni, mert nálunk attól az időtől kezdve ez éles osztályharci kérdéssé vált. S 1956-ban, amikor ez az ellenforradalmi revizionista áramlat volt, s aztán már visszafelé fordult, ez volt az ő utolsó pozíciójuk, hogy tudniillik a koalíciót állítsuk újra helyre, és helyezzük újra működésbe. Ez annak idején nem történt meg, s jelenleg is ez minimális követelmény ellenzéki köreinkben, s az imperialisták támogatják ezt, minden vonalon, ideértve természetesen a Szabad Európát is. Az ő vonaluk Magyarországgal kapcsolatban most az, hogy tudomásul veszik a jelenlegi helyzetet, sőt – ahogy ők mondják – el is kell ismerni bizonyos eredményeket. Ezt csinálják is, és nyomást akarnak gyakorolni rendszerünkre, kormányunkra, hogy menjünk tovább a „liberalizálás” terén. Ennek az a minimális programja, hogy legyen egy koalíció, amelyben bent vannak a kommunista, az engedélyezett szociáldemokrata kiscgazdapárt és egy parasztpárt.

Nálunk kb. 200 vagy több olyan ember van, aki valamikor szerepet játszott a szociáldemokrata pártban, de most nem tagja az egyesült pártnak,²⁰ szerepet játszott a kiscgazdapártban és a volt parasztpártban, ezek azonban mind jobboldali

¹⁹ L. erről Takács Róbert: *Politikái újságírás a Kádár-korban*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2012.

²⁰ Az MSZMP-nek.

elemek, mert akik többé-kevésbé pozitívak voltak, azok ma is ott vannak közéletünkben.

Mert akik pozitívak voltak, azok vagy benne vannak a mi egyesült pártunkban, vagy a parlamentben, vagy a népfrontban, léteznek és működnek.²¹

Ezek egymással fenntartják a kontaktust. Összeesküvésszerű szervezetük, mondjuk, nincs, ezek – azt a kifejezést lehetne használni – kávéházi politikus módon kontaktusban vannak egymással, s a jelenlegi helyzetet meg a békés egymás mellett élést meg a vitánkat a kínaiakkal úgy ítélik meg, hogy ez nekik kedvez, és mindenféle kombinációkkal foglalkoznak, híreket terjesztenek.

Ezek között előtérbe kerültek és ilyen hangadók voltak a szociáldemokraták, aminek a fő oka az, hogy ők közvetlen támogatást élveznek kívülről. Kontaktusban vannak az osztrák vezető szociáldemokratákkal, s látható és bizonyított, hogy az osztrák szociáldemokraták itt bizonyos missziót vállaltak magukra. Ez a szocialista internacionálé legutóbbi tanácskozásán is napirenden volt; s ők ezt csinálják.

E vállalkozás élén, úgy látszik, hogy Pittermann²² van, akivel mi kontaktusban vagyunk állami vonalon: ő tényleg dolgozik Ausztria és Magyarország, Ausztria és Csehszlovákia viszonyának normalizálása érdekében, sűrűn megfordul nálunk, s nem csak nálunk, és ezzel a normalizálási munkával párhuzamosan felvette a kapcsolatot ezekkel a belső ellenzéki elemekkel, s bátorítja, segíti őket. Még azt is megemlítem, hogy ezt nem is ilyen összeesküvésszerűen csinálja, hanem szinte nyíltan, valahogyan el akarja velünk fogadtatni, mintha ez volna a jó viszony ára. Mi tehát most a normalizálásért dolgozunk Pittermannal is, és ugyanakkor védekeznünk kell az ilyen törekvések ellen.²³

Belső ellenzékünk köréből utoljára megemlítem a klérust, ami persze másképpen jelentkezik nálunk, mint Önöknél, de nálunk is van. Nálunk több egyház van, s számottevő részarányú a protestáns egyház. Annak előtte Magyarországon a lakosságnak 30-35 %-a protestáns volt.

Nekünk az összes egyházakkal normális a viszonyunk: mind a felső szinten, mind általában a papsággal, ideértve a katolikus püspöki kart is. Persze nem teljesen azonos a viszony a protestáns egyházak vezetőségével és a katolikusokéval. A protestáns egyházakat nálunk progresszív emberek vezetik, akik őszintén és komolyan hívei a szocializmus építésének. A katolikusoknál pedig az a helyzet, hogy a püspöki kar elfogadja a Hazafias Népfront céljait, tudomásul veszi, hogy a szocializmus építése folyik. Ebben az esetben természetesen nehéz volna azt

²¹ Kádár „szövetségi politikájáról” lásd: Tabajdi Gábor: *Kiegyezés Kádárral. Az MSZMP szövetségi politikája (1956–1963)*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2013.

²² Bruno Pittermann 1957–1967: az Osztrák Szocialista Párt elnöke, 1966-ig kancellárhelyettes, 1964–1976: a Szocialista Internacionálé elnöke.

²³ 1963 folyamán rendszeressé váltak a magyar–osztrák megbeszélések, a megbékélési folyamat csúcspontját Bruno Kreisky osztrák külügyminiszter 1964. október 31-i és Pittermann 1965. január 29-i látogatása jelentette. L. *Kádár János nemzetközi tárgyalásai...* 93–100 és 116–119. Pittermann találkozni akart a magyar szociáldemokratákkal: Révész Andrással és Kelemen Gyulával. Kelemennel létre is jött a találkozó, amit Kádár ingerült hangnemben szóvá is tett, és tiltakozott a belügyekbe történő beavatkozás ellen. Lásd: Gecsenyi Lajos: A szembenállástól a kiegyezésig. A magyar–osztrák viszony a megbékélés útján (1959–1970). *Külügyi Szemle*, 12. évf. (2013) 2. sz. 83.

mondani, hogy őszintén vannak a szocializmus mellett, de formailag ezt ők így mondják, s ez jó lehetőséget teremt arra, a katolikus papságnál – az egészen magas rangú papoknál, meg a középfokúaknál is, s az egyszerű papoknál is –, hogy tömegesen aktívan részt vegyenek a népfront, a békemozgalom munkájában, és ezt tényleg őszintén csinálják. Például a Hazafias Népfront Országos Tanácsában – ami kb. 150 tagú testület – ott vannak az egyházak prominens vezetői is, közöttük a katolikus egyház prominens vezetői is.²⁴

Egy területen azért mindemellett, az együttműködés mellett folyik a harc közöttünk, s ez az hitoktatás. Minden évben van ilyen júniusi kampány, amely minden különösebb botrány nélkül folyik, de azért van, s ez harc. Nálunk ugyanis a hitoktatás fakultatív és az iskolában van, s a szülőnek be kell jelentenie a beíratásnál, hogy akarja, vagy nem akarja a gyereket hittanra taníttatni. Ennek az egész kérdésnek csak az általános iskolában van jelentősége.

Mi törvényes eszközökkel és a felvilágosítással előrehaladunk ezen a téren. Ebben a pedagógusok is segítenek nekünk. Itt egyébként a következő a helyzet: az általános iskolák hallgatói közül 1957-ben a gyerekek 46%-át írárták be hittanra. Ez az arány évről évre csökken, és ebben a tanévben a gyerekek 15%-át írárták be hittanra.

Belső helyzetünkkel kapcsolatban még megemlíteném, hogy bizonyos területen, az egész ideológia területén kampányba kezdünk. Most volt nálunk a Központi Bizottság szervezésében országos jellegű konferencia, amelyen kb. 400 ember vett részt, döntően az ideológia területén dolgozó pártfunkcionáriusok, de meghívtunk valamennyi pártunkívült is. A konferencia célja az volt, hogy lássuk, hogyan állunk jelenleg az ideológia frontján, milyen problémák vannak. Egyszerűen konzultatív célja volt. Megítélésünk szerint hasznos, jó volt, s a konferencia valóban mai problémákkal foglalkozott. Elgondolásunk az, hogy az egész kérdést a Központi Bizottság elé terjesztjük, és ha megszületik a határozat, akkor szélesebb körű kampányt fogunk indítani. Úgy számítjuk, hogy talán januárban sikerül a Központi Bizottság elé vinni, s azután hosszantartó munka következik. Nem úgy képzeljük el, hogy hetekig kell csupán foglalkoznunk ezzel, tartósabb munkát kell végeznünk az ideológiai területen.

Szeretnék említést tenni a Magyar Népköztársaság vonatkozásában egy pár külpolitikai kérdésről. Az imperialistáknak megváltozott taktikájuk, az hogy a békés egymás mellett élés viszonyai között lazításra törekszenek, azt akarják elérni, hogy bomlasszák a szocialista országok egységét, és lazítsák a rendszer belső szilárdságát. Ennek megfelelő dolgok történtek a mi külpolitikai kapcsolatainkban is. Persze bizonyos szerepet játszott az, hogy a kampány, amit az imperialisták a Magyar Népköztársaság ellen 1956 után folytattak, már számukra is értelmetlenné vált és bebizonyosodott hatástalansága. Szóval összeomlott az imperialistáknak az

²⁴ 1964. március 19–20-án került sor a HNF III. kongresszusára, ahol 170 tagú Országos Tanácsot választottak. Az egyházak képviselőiben: dr. Bartha Tibor debreceni református püspök, dr. Bereczky Albert nyugalmazott budapesti református püspök, dr. Bertóczy Miklós római katolikus pápai prelátus, dr. Brezanóczi Pál római katolikus apostoli kormányzó, dr. Hamvas Endre római katolikus csanádi püspök, dr. Horváth Richárd római katolikus templomigazgató, dr. Vető Lajos budapesti evangélikus püspök. *Magyar Nemzet*, 1964. március 21.

abszolút tagadás, a bojkott negatív álláspontja. Ennek megfelelően az ENSZ-ben a magyar kérdés lekerült a napirendről. Meg kell mondani, hogy ez tulajdonképpen az amerikaiakkal folytatott tárgyalások eredményeként következett be. Mi megmondtuk és világos volt, hogy visszafelé nem lépünk, viszont azt sem akarjuk, hogy mit tudom én, az ő presztízsüket tapossuk; ellenben ők valahogy bújjanak ki ebből a helyzetből. Ezt ők megtették, így is történt. Egész sor NATO ország kezdeményezte, hogy a követségi szintet nagykövetségi szintre emelje.

Ezek között külön megemlíteném Kanadát, amellyel korábban egyáltalán nem volt diplomáciai kapcsolatunk. Most az ő kezdeményezésükre ez követségi szinten létrejön. Megragadom az alkalmat, s megköszönöm pártunk és kormányunk nevében a lengyel elvtársaknak, hogy annyi évig Kanadában képviselték az érdekeinket, és vesződtek az ottani ügyeinkkel.²⁵

Az USA-val tárgyalgatunk persze, idestova most már másfél esztendeje a kulisszák mögött arról, hogyan lehetne normalizálni a viszonyt. Köztünk persze szabályos diplomáciai kapcsolat van, csak ügyvivők állnak a képviseletek élén. Itt abban a két kérdésben összponstosul a normalizálás, hogy egyrészt ők hagyják abba a támadásokat a különböző nemzetközi szervezetekben velünk szemben, másrészt majd követeket kell kinevezni.

Meg kell mondanom azt is, hogy a kérdés első fele nagyjából megoldódott: az ENSZ-ben, az UNESCO-ban, a bécsi atomenergia konferencián, meg nem tudom én hol, abbamaradtak ezek az amerikai támadások, s már magyar jelölteket ajánlanak, és el is fogadnak különböző tisztségekbe, természetesen más országbelieket is.

A közvetlen kapcsolatokat illetően az USA kormánya azt mondja, hogy normalizálni akarja és fogja is a viszonyát Magyarországgal a választások után. Különböző jelekből úgy látszik, hogy tényleg akarja ezt. Mi is akarjuk. Úgy látszik, hogy ez a kérdés fél éven belül nagyjából megoldódik.²⁶ Természetesen ezt még jelenleg nehezíti az a körülmény, hogy Mindszenty vendégségben ott van náluk az amerikai követségen; ezt a kérdést majd még megemlítem.

De előbb meg akarom mondani, hogy az osztrákokkal is folyamatban van a viszonyunk normalizálása. Van egy terv, amely szerint Kreisky külügyminiszter e hó végén Magyarországra jön,²⁷ s itt aláírásra kerül egy-két már parafált egyezmény: vagyoni jogi egyezmény, ahol sikerült számunkra elfogadható megállapodást kötni, aztán a határral kapcsolatos néhány kisebb problémára vonatkozó egyezmény, s valószínűleg nagykövetségre emeljük a diplomáciai képviselet szintjét.

Meg akarom említeni a Vatikánnal kötött egyezségünket is. Annak idején még az előző pápa kezdeményezésére kontaktus jött létre közöttünk, azóta folytak a tárgyalások, s most szeptemberben befejeződtek.²⁸ A tárgyalások során minden

²⁵ L. 24. sz. dokumentum.

²⁶ A magyar-amerikai kapcsolatokról lásd: Borhi László: *Magyar-amerikai kapcsolatok 1945–1989. Források*. Budapest, MTA TTI, 2009.

²⁷ L. e dokumentum, 23. l.j.

²⁸ 1964. szeptember 15-én Prantner József miniszter, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és Agostino Casaroli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációjának helyettes titkára Budapesten aláírta az Apostoli Szentsek és a Magyar Népköztársaság részleges egyezményét a magyarországi

szóba került, ami érintheti a kettőnk közötti viszonyt, ide értve a Mindszenty-kérdést is. A végén az történt, hogy azokat a kérdéseket, amelyekben nem tudtunk megállapodni, félretettük, és megállapodtunk azokban, ahol mindkét fél számára elfogadható megoldás volt.

Miben egyeztünk meg? A legfőbb kérdés a püspökök kinevezése volt. Itt az történt, és az volt a helyzet, hogy ragaszkodtunk a magyar kormány előzetes jóváhagyásához a kinevezendő személyeknél. Ez érvényesült. Megfelelő eljárást dolgoztunk ki arra, hogy mi előzetesen megmondjuk, hogy elfogadjuk-e a jelölteket, és a pápa csak azután nevezi ki őket. Ez volt az eljárás, amiben megegyeztünk.

Zenon Kliszko és Stefan Jędrychowski: Ki terjeszti elő a püspökök jelölését?

Kádár János: A jelölést a püspöki kar terjeszti elő, s akkor megindul a tárgyalás. Nekik több jelöltet kell megjelölniük, mi megmondjuk, hogy melyiket jelöljük, és a Vatikán kinevezi.

Először megegyeztünk ebben az eljárásban. Másodszor konkrétan megegyeztünk bizonyos személyekben, a püspöki kar elnökének, az érseknek a személyében s még további 6-7 ilyen nagyobb funkcióban, illetve azok betöltőinek személyében.

Ennek a konkrét megegyezésnek az ereje abban van, hogy betöltötték két püspökség vezető tisztségét, ahol püspökök léteznek, de mi valahol falun tartjuk őket, ilyen kijelölt tartózkodási helyen. Nos, ezeket most betöltötték. Nem került betöltésre Mindszenty posztja – ez nyitva maradt, mert a Mindszenty-kérdést általában félretettük.

A másik dolog, amiben megegyeztünk, vagy a harmadik, hogy az összes katolikus papnak, püspöktől kezdve le kell tennie az államesküet a magyar alkotmányra. Ugyanazt az esküt kell letenniük, mint például nekünk, amikor a minisztertanács tagjai lettünk. Ezzel kapcsolatban ők valamit kértek – ehhez ragaszkodtak, s mi ezt tudomásul vettük. Arról van szó, hogy valami levelet írtak – a püspöki kar tagjai – a mi Egyházügyi Hivatalunknak. Ebben olyasmi van, hogy ők ezt az esküt úgy értelmezik, hogy az nem ütközhet papi lelkiismeretükkel. Persze ez az eskü hatályán semmit sem változtat, mert az a törvény összes előírása szerint érvényes, akármilyen levelet írtak is közben. Nos, azután ez az új kinevezés már így is történt; az Elnöki Tanácsnál az újonnan kinevezettek letették az esküt, reflektorfényben – ahogy ez illik, ahogy kell. S hiába, az eskü azt mondja, hogy „...a Magyar Népköztársaság Alkotmányához, törvényeihez hű leszek.” Ha ezt megszegi, akkor – akármilyen levelet írtak – már el lehet menni a bírósághoz.

Egy további kérdés, amiben megegyeztünk, a Római Magyar Intézettel kapcsolatos. Ez egy katolikus intézmény, amelyet a felszabadulás óta disszidens papok kormányoztak.

Kállai Gyula: Azok szállták meg annak idején.

---

püspökök kinevezéséről, valamint az egyház szabad lelkipásztori tevékenységéről. A megállapodás alapot teremtett a párbeszéd felújítására. Ez volt az első nemzetközi jogi érvényű egyezmény a Vatikán és egy szocialista ország között. VI. Pál pápa aznap hat katolikus főpásztort nevezett ki Magyarországon. Lásd: *A Szentsek és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*. Bev., vál., jegyz.: Szabó Csaba. Budapest, Szent István Társulat–Magyar Országos Levéltár, 2005.

Kádár János: Persze a Vatikán jóváhagyásával. Ez most visszakerül a magyar egyház rendelkezése alá. Ez meg is történt, onnan a disszidens papokat eltávolították. Az intézet a papi képzést szolgálja, de most már az Egyházügyi Hivatal útján szavunk van abban, hogy ott ki fog tanulni.

Továbbá megegyeztünk még abban, hogy majd folytatjuk a megbeszéléseket más kérdésekben. A Mindszenty-kérdés lekerült a napirendről; ez úgy áll, ahogy állt. Mi az egész egyezséget pozitívnak értékeljük, mert tulajdonképpen eddigi gyakorlatunkat hagyta jóvá, és a kinevezett személyek is azok, akikkel mi évek óta dolgozunk. Ezek között persze van mindenféle ember, de mi évek óta dolgozunk velük.

Pozitívnak tartjuk annak ellenére, hogy a Mindszenty-kérdés nem oldódott meg, mert úgy véljük, hogy ez inkább Mindszentyre és a híveire csapás, mint ránk nézve.

Még egy nemzetközi kérdést említenék meg, s itt szeretnék reflektálni Gomulka elvtárs tegnap elhangzott javaslataira: ez a német kérdés, illetve a többoldalú NATO-atomfegyverkezés.

Azt hiszem, hogy ami a német kérdés lényegét illeti, álláspontunk nem újkeletű, ismeretes, és teljesen egyezik az Önökével. Mi Önökkel együtt azt tartjuk, hogy nagy és súlyos kérdés Európa népei számára, a világ népei számára, s a béke védelmét érinti. Ebben a helyzetben valóban új momentum lesz, ha létrejön a többoldalú NATO-atoműtőerő, amelynek részesei lennének a nyugatnémetek is. Bár úgy tűnik nekünk, hogy ebben még mindig nincs egység a NATO vezető államai között, de tény, hogy az amerikaiak erőltetik és sürgetik ennek elfogadását. A mi ismert közös álláspontunk az, hogy a Varsói Szerződés országaival együtt harcolunk ellene. Úgy vélem, hogy minden lehetséges eszközzel együtt harcolnunk kell ellene.

Ami a kettőnk dolgát illeti, mi most együtt vagyunk, s azt hiszem, hogy álláspontunkat a közös nyilatkozatban leszögezhetjük, s ez így helyes és kívánatos.

Ezen túlmenően, ahogy Önt Gomulka elvtárs tegnap hallgattam, arra gondoltam: akármilyen sánta is e pillanatban az egységünk, mégis érdemes azzal a gondolattal foglalkozni, – én ezt felvetem – hogy kísérletet tegyünk arra, hogy maga a Varsói Szerződés hallassa a szavát. Ezen gondolkozni kell. Erre én azt gondolom, ugyanúgy, mint a kínaiak nemzeti ünnepével kapcsolatban, ha oda sem megyünk el, akkor hova megyünk el, s ha a Varsói Szerződés ebben a kérdésben nem tud egyetértésre jutni, és közösen fellépni, akkor nem tudom, hogy miben lehet. Ha a Varsói Szerződés ebben nem tud állást foglalni, akkor miben tudunk állást foglalni? Úgy vélem, hogy ezzel kapcsolatban konzultálnunk kellene a szovjet elvtársakkal, s a többiekkel is. Én egyébként nem hiszem, azzal a hírrel kapcsolatban, hogy Adzsubej egy lengyel újságíróval beszélgetett, hogy a szovjet kormány azt gondolja, hogy annyiban merülne ki összesen a tennivaló, hogy elmegy-e Hruscsov elvtárs Bonnba vagy sem, bár természetesen ennek is megvan a maga jelentősége.

Władysław Gomułka: Ez az én feltételezésem volt, Adzsubej nem mondta így pontosan az újságíróval folytatott beszélgetésben. Viszont arról volt szó, hogy Hruscsov elvtárs egyáltalán nem megy, de nem ezzel kapcsolatban nem megy.

Kádár János: Akkor itt valami félreértés van a részemről. Az újságírókat mérsékeltén tisztelem és Adzsubejt is, ha valamit akar mondani, de az még nem a mi pozíciónk, és nem is a szovjet kormány pozíciója. Bocsánatot kérek, mert itt újságírók is vannak, Én így mondom, ahogy Öntől hallottam: arra gondoltam, hogy tanácskoznunk kellene a szovjet elvtársakkal, s a Varsói Szerződés képes volna rá, hogy mondjon valamit ebben a kérdésben, s ez még több lenne, mintha a szovjet kormány egyedül csinál valamit, vagy mi ketten mondunk valamit. Ezen legalábbis érdemes volna gondolkozni.

Van még egy kérdéscsoportom, ez a nemzetközi kommunista mozgalommal kapcsolatos. Mit csinálunk? Menjünk tovább, vagy fejezzük be a mai tanácskozást? Azt gondolom, hogy ez fél óra alatt megtörténhetne.

Władysław Gomułka: Folytatjuk. Tessék.

Kádár János: Akkor ezzel be is fejezem, és már csak a kétoldalú kapcsolataink kérdése marad hátra.

Szeretném megemlíteni lengyel barátainknak néhány megbeszélésünk témáját. E megbeszéléseket kétoldalúan folytattuk az utóbbi időben. Az első a jugoszlávokkal volt. Itt csak egyetlen egy dolgot akarok megemlíteni. Viszonyunk velük normálisan alakul, jónak nevezhető. Azt hisszük, ez helyes. Itt most már minden a helyére van téve, a jugoszláv–magyar viszonyban, ami nem is volt olyan könnyű, figyelembe véve az előzményeket; Egyrészt valamikor a Rajk-pert, másrészt azt, ami 1956-ban az ő számlájukra került. De rendben van; amit kellett tisztáznunk, azt tisztáztuk. Jelenleg kapcsolataink fejlődnek állami, gazdasági, kulturális téren. Pártkapcsolatban is vagyunk egymással, de ennek mindez idáig nincs hivatalos jellege. Mi nem siettünk, s ezt meg is mondtuk egyenesen a jugoszláv elvtársaknak, mert figyelembe véve az előzményeket, ez nem egyszerű dolog, ennek érnie kell. Ők ezt elfogadták. Jelenleg úgy állunk, hogy azt mondtuk: amennyiben Önök meghívják bennünket kongresszusukra, mi oda küldöttséget delegálunk – azt gondoljuk, hogy tulajdonképpen ez volna a magyar–jugoszláv viszonylatban a hivatalos pártkapcsolatok helyreállítása.

Szeretném azt az impressziókat is közölni Önökkel, hogy jelenleg a jugoszláv párt pozitív irányban fejlődik, és ebben az irányban lehet segíteni őket. Ez kötelességünk is. Úgy véljük, ennek része az, hogy ők önkritikát nem fognak gyakorolni; programjukat, ami miatt legutóbb összevesztünk velük, formálisan nem fogják dezavualni. Azt hiszem, ha ezt követelnénk tőlük, akkor nem jó irányban befolyásolnánk őket. Ők viszont gyakorlatukban már korrigáltak, s én azt hiszem, nekünk ez is elegendő.

Annak idején programjukban nagyon kifogásoltuk, hogy a párt szerepe eltűnt belőle, azután szovjetellenes volt. Mindkét kérdésben van már pozitív változás. Ugyanakkor mi nem tartottuk száz százalékig jónak azt a deklarációt, amit az év elején a jugoszláv és az olasz testvérpárt kiadott,²⁹ mert azért abban valami olyan értelmezés volt, mintha a jugoszláv elvtársak mindig is helyes úton jártak volna, s ez nem igaz. Azt hiszem, ahogy nem lenne helyes most azt követelni tőlük, hogy

²⁹ Palmiro Togliatti és Josip Broz Tito 1964. január 21-én Belgrádban kiadott közös közleményéről van szó. *Borba*, 1964. január 25.

térden állva gyakoroljanak önkritikát, ugyanúgy nem szabad szentesítenünk az egész jugoszláv gyakorlatot 1948-tól, mert ez elvi és politikai hiba volna.

Hogy vagyunk mi, magyarok a román elvtársakkal? Vannak közös problémáink a KGST-n belül, amelyek, azt hiszem, azonosak, ezen kívül azonban a magyar-román viszony rosszabb, mint más... (egy szó érthetetlen). Ez sok minden miatt van így; a történelmi előzmények miatt, azután jelenleg is sok magyar él ott. A statisztikán lehetne vitatkozni, de 2 millió biztos. Mi – akarjuk, vagy nem akarjuk – érezzük, Magyarországon érződik az, ami Romániában történik, s ugyanez van fordítva is. Nagyon erős a kölcsönhatás.³⁰

Meg kell mondanom, hogy ezek a tünetek, amelyek Romániában az utóbbi időben voltak: ez a brüszk mozgalom a KGST kérdésében, a szovjetellenes dolgok, a nacionalista dolgok, azután bizonyos helytelen változtatás egy korábban elfogadható nemzetiségi politikában, nagyon rontják, mérgezik a viszonyunkat. Ez sok veszélyt hord magában. Mert ha ott nacionalizmus van, nálunk ugyanazt váltja ki, a közvéleményben, s meg kell mondanom, a pártban is. Olyan hamar be tudnak nálunk gerjedni még PB-tagok is, hogy rögtön az jut az eszembe, amit Lenin mondott, hogy kaparj meg egy orosz bolsevikot, rögtön kibújik belőle a nagy orosz sovíniszta.

Most mit csinálunk mi? Óvakodunk attól, hogy a román pozíció – amit egyébként elítélünk – nyilvánosan bíráljuk, mert nem akarunk olajat önteni a tűzre. Ugyanakkor nagyon erős nyomás alatt állunk, Központi Bizottságunk a közvélemény részéről, s a párttagság részéről is, hogy mi történik Romániában, illetve mivel sokszor tudják, hogy mi történik, miért nem lépünk fel ellene.

Sok kellemetlen dolog történt. Megnyílt például egy bizonyos fajta utasforgalom a két ország között az utóbbi két évben, aminek a lehetősége korábban majdnem teljesen ki volt zárva, s ez olyan helytelen gyakorlattal párosul, ami nagy visszatetszést kelt. Például: meg kell neveznie az illetőnek, hogy hova utazik, s ha onnan egy másik helységbe akar menni, akkor be kell mennie a rendőrhatalósághoz, s ha nem megy be, akkor előállítják, és így tovább. Legutóbb, szeptember elején visszairányították négy vagy öt napi teljes magyar postaküldeményünket (*Kállai Gyula*: Magyar lapokat, folyóiratokat). Ez olyan kérdés, hogy vannak postai egyezmények is a világon, s ezt Argentína sem csinálhatja meg így, minden további nélkül, ezt háborús viszonyok között szokták csinálni, s persze ezt mindenki tudja is. A végén diplomáciai lépésre kényszerültünk, akkor rendbe hozták ezt a kérdést, de máig sem tudom megmondani, hogy miért csinálták.

Stefan Jędrychowski: Ez egy esetben történt meg?

Kádár János: Öt vagy hat napi postaküldeményről volt szó.

(*Darvasi István*: Több, mint 100 zsákot.)

Ilyesmit sokat lehetne mondani, de most nincs értelme részletezni. A lényeg az, hogy minket nagyon nyugtalanít a helyzet, a közös okaink miatt, s még azért is, mert számunkra, Magyarországnak külön nagy problémája. Mi februárban elhatároztuk, hogy megpróbálunk nem hivatalos eszmecserét kezdeményezni

³⁰ L. erről Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2007, 63–112.

a románokkal, egyszerűen beszélgetni a dolgokról, s javítani a helyzeten. Erre választ 60 nap után kaptunk (*Darvasi István*: májusban), mégpedig olyan választ, hogy a következő hónapban menjünk hivatalos párt- és kormányküldöttséggel Romániába, meghívásra. Mi újra válaszoltunk, és közöltük, hogy nem ezt kértük, hanem nem hivatalos tárgyalásokat kértünk. Azután el is küldtek hozzánk egy öt-hat tagból álló, magas szintű küldöttséget, amelyet [Nicolae] Ceaușescu elvtárs vezetett.³¹ A küldöttségben több PB-tag volt. A beszélgetés két-két és fél napig tartott, s tűrhető körülmények között zajlott le. Az összes lényeges kérdést érintettük, de egyet sem úgy, hogy érezzük a helyzetet, vagy megsértsük őket, hanem problémaként. Megmondtuk egyenesen azt is, hogy ilyen viszonyok között nem mehet hivatalos párt- és kormányküldöttség Romániába, mert az nem jó, nem használható módszer most. Lényeges kérdésekről kell beszélnünk. Mi lesz? Mi kifejtünk egy álláspontot, ők az ellenkezőjét? Vagy becsapjuk az embereket? Hát azt nem lehet.

Beszélgettünk, kifejtettük álláspontunkat; megegyezni nem tudtunk, mert az általunk kifogásolt dolgok egy részét a román elvtársak tagadásba vették, azt mondták, hogy nem így van. S így nehéz tárgyalni, meg megállapodni. Mi mégis hasznosnak tartjuk ezt a találkozót; őszintén, s mégis elvtársi módon tudtunk beszélgetni ezekről a súlyos problémákról, és megegyeztünk abban, hogy ezt folytatjuk – valamikor ősszel vagy az év folyamán. Ezt szeretnénk is. A megbeszélést, ami lezajlott, meg amit még terveztünk, úgy hívjuk, mint előkészítő megbeszélés egy hivatalos magyar párt- és kormányküldöttség romániai utazása előtt.

Annyit tudok csak mondani, hogy nagyon nehéz a helyzet, és a helyzetet még nehezíti az, hogy nem tudjuk, mit csináljunk. Nagyon könnyű lenne elítélnünk a helytelen román pozíciót a KGST vagy más kérdésben – párttagságunk egyetemesen támogatna, a közvélemény is, de akkor beszereznének olyan nacionalista támogatókat, hogy az nem válna ügyünk javára. Véleményünk szerint ezek a nem helyeseltető román pozíciók ártanak közös ügyünknek, de legtöbbször magának a Román Népköztársaságnak ártanak. Veszélyes útra léptek, amikor ilyen nacionalista húrokat pengetnek. Hasonlatképpen mondtam nekik: Nézzenek ide, ha valakinek Magyarországon nacionalista kell, akkor Mindszenty jobb, mint Kádár. S ez más országokban is így van, minden országban, máig is ez a dolog logikája. Ha nacionalista meg szovjetellenes kell, akkor Romániában is vannak olyanok, akik jobbak erre, mint a kommunisták.

Még a nemzetközi tanácskozásról, s ezzel be is fejezem. Beszéltünk az olasz elvtársakkal, bizonyára önöknél is volt küldöttség. Úgy tudjuk, hogy több szocialista országban küldtek delegációt.

Władysław Gomułka: Nálunk nem voltak.

Kádár János: Nálunk voltak; a románoknál voltak, a cseheknél is, több helyen. Ilyen két-két tagú küldöttséget menesztettek, hogy pozíciójukat ismertessék. Megmondtuk nekik, hogy ami Togliatti elvtárs feljegyzését illeti, azt nagyra értékeljük, mert egy nagy tapasztalattal rendelkező, elméletileg felkészült elvtárs őszin-

³¹ 1964. július 1–3. között a Román Munkáspárt küldöttségének látogatása Budapesten Nicolae Ceaușescu KB-titkár vezetésével. L. Földes, i. m. 2007, 70–72.

te írása, amely eleven kérdéseket érint, a mai idők igazi kérdéseit. Ugyanakkor más dolognak tartjuk azt, hogy mit kezdünk ezzel a feljegyzéssel.³² Mert ezt egy ilyen tapintatos formában akartuk mondani, hogy a teljes közzététel vitatható.

A mi vitánk és a tanácskozásunk kérdése. Központi Bizottságunknak vannak határozatai. Kinevezett küldöttségünk van, a decemberi tanácskozáson részt veszünk attól függetlenül, hogy hány párt küldi el, vagy nem küldi el a képviselőit. Ez az elhatározásunk.

A tanácskozással kapcsolatban megfontolások, problémák természetesen nálunk is vannak, s aggodalom is van. Arra gondolunk, az az óhajunk, hogy közös ügyünket előrevigyük, hogy az egységet erősítsük és ne a szakadást segítsük elő. Hogy ez hogyan fog sikerülni, azt persze mi sem tudjuk megmondani. Álláspontunk olyan, hogy mi azt az eljárási módot, amit Gomulka elvtárs itt kifejtett, a lengyel javaslatot, amit bizonyos elemeiben a szovjet elvtársak nekünk szintén ajánlottak, el tudjuk fogadni. Azt is, hogy ilyen kétszakaszos legyen az előkészítés, tehát, hogy a decemberi tanácskozás ne a végleges okmányt bocsássa ki, hanem küldjék meg a többi pártoknak, s aztán még munka következze, s azt is el tudjuk képzelni és helyeselnünk is, hogy már decemberre is úgy készüljünk, hogy ne csak az SZKP javaslatai alapján kezdjük meg a munkát, hanem más pártok is kezdjék meg a munkát, több okmány legyen.

Ami itt a bizonyos aggodalmat illeti, hogy az olasz elvtársak is elmondták, hogyan fog kinézni, hogy a szocialista országok pártjai közül csak a fele lesz ott a decemberi tanácskozáson: ezt persze ma még nem tudjuk, hogy kik lesznek ott. Mert vannak olyan információink is a vitapartnerek köréből, a kínaiak tájáról, hogy ők is mérlegelnek, s több variánsra készülnek fel, olyanra is, hogy elmegy oda egy párt a velük egyetértők közül, s ott harcol a decemberi tanácskozáson. Azt hiszem, hogy ez náluk sincs még véglegesen eldöntve.

Ami a románokat illeti, mi ismerjük egy korábbi álláspontjukat, amelyben azt mondták, hogy ők olyan tanácskozáson vesznek részt, ahol minden párt ott van. Ugyanakkor ismerünk egy olyan román közlést is, hogy azt mondják: hogy részt vesznek-e, azt majd az akkori szituáció fogja meghatározni. Az utolsó szót tehát még ők sem mondták ki a decemberi tanácskozással kapcsolatban.

Úgy gondoljuk, azért kellene dolgoznunk, hogy lehetőség szerint mindenki legyen ott, vagy a legtöbb párt a szóban forgó 26 közül.

Gondolkoztam azon, amit Ön tegnap mondott itt, hogy Maurer elvtárs mit közölt a lengyel elvtársakkal Pekingben, hogy Hruscsov azt mondta neki: mondja meg a kínaiaknak, hogy hagyják abba a támadást, s akkor nem lesz tanácskozás. Azt hiszem, hogy ezt így, minden további nélkül, Maurer elvtársék információja alapján nem fogadhatjuk el száz százalékig, meg kell majd érdeklődni, hogy mit mondtak neki a szovjet elvtársak. Nem hiszem, hogy a szovjet elvtársak szó szerint ilyesmit mondtak volna.

Hogy hány ország vesz részt a szocialista országok pártjai közül mennyi lesz ott? Álláspontunk, Központi Bizottságunk álláspontja mögött az van, hogy feltétlenül kell tanácskozni.

³² L. e dokumentum 12. lj.

Nekem személyileg az a véleményem, hogy most, e pillanatban főleg nem azon kellene vitatkoznunk, hogy milyen lesz a nagy értekezlet, hogy hogyan kell azt előkészíteni. Azt hiszem, arra kellene figyelmünket fordítani és erőfeszítésünket összpontosítani, hogy ez a decemberi tanácskozás a lehető legjobb feltételek között üljön össze. Mert az ember azt gondolja, hogy azért ülünk össze, hogy ott megállapodjunk abban, hogyan és miként lehet a nagy világértekezlet kérdésével foglalkozni. Úgy értettem Gomułka elvtársat, hogy Önöknek is az az álláspontjuk: okvetlenül kell valamilyen formában tanácskozni. Nekünk is ez a véleményünk, mert valaminek történnie kell, különben a negatív folyamat folytatódik. Tényleg, lassan szétszedtek minket darabokra – részben a kínai vezetők és részben az imperialisták, akik szintén beledolgoznak ebbe.

Ha az ember belegondol, hogy most mi van... A KGST felső szintű ülését, amit két évvel ezelőtt hoztunk létre, az idén nem tudjuk összehívni, mert nincs egység közöttünk és nem célszerű a helyzetet élezni. Most itt van ez a tegnap napirendre került probléma, ami egyébként nagy kérdés, a német probléma és a NATO-atomütőerő. Gondolom, hogy a Varsói Szerződésnek mint olyannak kellene a szavát hallatnia. S olyan a szituáció, hogy még azon is gondolkodnunk kell, hogy ezt a szükséges lépést hogyan tudjuk megközelíteni. Nos, akkor mit csinálunk a továbbiakban? Ha semmit sem csinálunk, az a legrosszabb a mi körülményeink között.

Azt gondolom: jöjjünk össze decemberben annyian, amennyien tudunk, és valahogy tanácskozzunk arról, hogy hogyan tovább. Ha mondjuk a mi helyes álláspontunkon maradunk, s tudjuk, hogy az egységet akarjuk erősíteni és nem a szakadást, akkor, ha 3 párt, ha 9 párt, ha 18 párt, vagy nem tudom mennyi tud összejönni, akkor is ki kell tudnunk dolgozni olyan pozíciót, amit minden kommunista és munkáspárt támogathat, ha egyáltalán híve az egység vonalának. Hogy mi mit nevezünk világértekezletnek, az más kérdés, de a jelenlegi helyzet minket politikailag, erkölcsileg, morálisan kötelez a tanácskozásra. Azt hiszem, hogy jogilag jelenleg olyan a helyzet – jelenleg nincs Internacionálé –, hogy annyi párt jön össze tanácskozni és olyan kérdésben, ahány párt abban megegyezik. Ezt nem a decemberire értem, annak összehívása szerintünk törvényes, s sikeréért dolgoznunk kell. Én a továbbiakra gondolok. Úgyhogy nem tudom, ha a világértekezlet úgy néz ki, hogy nagyon tolódik, akkor valami más tanácskozási rendszerre kell áttérni. Azt azonban nem lehet elképzelni, hogy amikor egy velünk szemben tömörült ellenséggel állunk szemben, amelynek megvannak a maga ellentétei, és velünk szemben mégis egységes tud lenni, nos, akkor mi ne próbáljunk valamit csinálni. Amikor ellenséget mondok, nem a kínaiakra gondolok, hanem az imperialistákra, mert egységes NATO jelenleg úgyszólván nincs, de azért az alapkérdésekben egységüket velünk szemben mégis érvényesíteni tudják. Legalább ennyire nekünk is képeseknek kell lennünk, a Varsói Szerződés országainak is, a KGST országainak is, a szocialista országoknak is.

Ennyiben tudtam elmondani Központi Bizottságunk álláspontját, illetve egyik-másik szóba került kérdésben az én értelmezésemet. Köszönöm.

Władysław Gomułka: Szívből megköszönöm Kádár elvtársnak ezt a részletes, mindenre kiterjedő tájékoztatást. Mivel az idő előrehaladott, azt javasolom, hogy

majd egy későbbi időpontban – amire valószínűleg még lesz alkalmunk – ülünk össze, és az itt felmerült problémákat tárgyaljuk meg a továbbiakban.

Kádár János: Azt hiszem, időben nem állunk rosszul; még tudunk kétszer is tárgyalni. Megmondom őszintén, mi nagyon örülnénk, ha még tudnánk beszélgetni. Ez segítség számunkra is.

Władysław Gomułka: Természetes – amint most is kiderült, hogy a kölcsönös tájékoztatás, a véleménycsere, az álláspontok egyeztetése feltétlenül hasznos és fontos, hogy a továbbiakra vonatkozóan megfelelő módszert, álláspontot alakítsunk ki. Holnap, amikor vidékre utazunk, a vonaton is lesz néhány óra, amikor szűkebb körben is beszélgethetünk ezekről a kérdésekről.

Kádár János: Időben nem állunk rosszul. Ezek életünk alapvető kérdései.

Władysław Gomułka: Így van.

Magyar–lengyel párt- és kormányközi tárgyalások

Varsó

1964. október hó 16.

W. Gomułka: Legutóbbi tárgyalásainkon abban állapodtunk meg, hogy legközelebb a két ország gazdasági kapcsolatairól fogunk beszélni. Kádár elvtárs fenntartja ezt a véleményét, hogy mai megbeszélésünk gazdasági kérdésekkel foglalkozzék?

Kádár: Igen, ez helyes, de javasolom, hogy utána foglalkozzunk egy kicsit a közös nyilatkozat kérdésével is.

W. Gomułka: A mi részünkről a kérdést Jędrychowski elvtárs foglalná össze, de ha Kádár elvtárs úgy gondolja, mi azt is lehetővé tesszük, hogy Kádár elvtárs tartsa először...

Kádár: Kérem, tessék...

Stefan Jędrychowski: Legutóbb ülésezett a Magyar–Lengyel Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottság és ezzel egyidejűleg a két ország tervező szervei között konzultáció zajlott le.³³ A Gazdasági Együttműködési Bizottság értékelte a lengyel párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatása óta, valamint a bizottság előző ülészaka óta a bizottság keretében végzett munkát. Megállapította, hogy az ipar egyes területein a szakosítási és a termelés megosztási, kooperációs munkák kedvezően haladnak előre. Így szakosítás jött létre a híradástechnika és az elektronika területén, elsősorban az elektronlámpák és a rádióalkatrészek, berendezések vonalán. Ezen kívül az ország védelmét szolgáló rádiólokációs iparban is szépen fejlődik együttműködésünk. Az erősáramú iparban kidolgoztuk az együttműködés kérdését a robbanásbiztos elektromos motorok, valamint az elektromos gépek és műszerek kérdésében és a hordozható transzformátorállomások szakosítása vonatkozásában. Az ipari armatúrák területén tehát az együttműködés szintén jól halad előre.

³³ 1963. november 22-én írták alá a lengyel–magyar gazdasági együttműködésről szóló jegyzőkönyvet. L. 33b sz. dokumentum.

A vegyipar területén megegyeztünk az együttműködésben a gyógyszeriparban és a növényvédő szerek gyártása vonatkozásában. Ezzel egyidejűleg a bizottság kezdeményezéseket tett, javasolt olyan területeket, ahol a szakosításnak, a kooperációnak illetve az együttműködésnek van lehetősége. Ez vonatkozik az elektronika, a távközlés további területeire, a félvezetők illetve tranzisztorok gyártására, a technológiai vonalon, a bányászat számára szükséges kifesztültségű berendezések gyártására, a vegyiparban használatos kapcsoló-berendezésekre, néhány motorcsoportra, ipari elektromos kemencékre, finommechanikai és mérőműszerekre, automata elemekre és optikai mérőműszerekre.

A bizottság elfogadta azt, hogy a hajóipar területén is szélesíteni kell az együttműködést, továbbá az orvosi műszerek gyártása, a gyógyszeripar területén, a finomvegy szer-gyártásban, az elektorizolációs anyagok terén, a festékiparban és a gumiiparban.

Hasonlóan kedvezően fejlődik a műszaki-tudományos együttműködés, s különösen eredményes a tudományos kutatóintézetek közötti közvetlen együttműködés.

A bizottság egyidejűleg megállapította, hogy sem a KGST keretében, sem a kétoldalú megállapodások nyomán létrejövő együttműködési kérdések nem kapnak megfelelő súlyt és helyet a külkereskedelmi forgalomban. Ezért utasítást adott a két külkereskedelmi minisztériumnak, hogy ezt közelebbről vizsgálja meg.

Ami a műszaki-tudományos együttműködést illeti, a bizottság javasolta, hogy a jövőben még jobban szélesítsék ki az együttműködést az intézetek közötti kutató- és kísérleti munkák szervezésében, koordinálásában.

Van néhány olyan kérdés, amit a bizottság az elmúlt időszakban nem tudott megoldani. Az egyik ilyen fontos kérdés a dízelmozdony-gyártásban való együttműködés meghatározása. Véleményünk szerint eddig azért nem sikerült eredményt elérni, mert valamelyik fél számára a javaslatok nem voltak elfogadásra alkalmasak. Korábban a magyar fél azt javasolta, hogy mi ne gyártsunk 800 lóerős dieselmotort. Mi ezt nem tudjuk elfogadni. Javasoltuk továbbá azt, hogy a kisebb lóerőjű dízelmozdonyoknál szintén csináljunk megosztást.

Mivel az a véleményünk, hogy a dízelmozdonyok felhasználásának lehetősége a vontató-erőtől függően a legkülönbözőbb, leghelyesebbnek az látszik, ha megosztást hajtunk végre az egyes kategóriák között. Ezt a javaslatunkat a magyar fél nem fogadta el. Tudniillik a magyar félnek az az álláspontja, hogy 350 lóerő aluli dieselmotort nem szándékozik gyártani, tehát itt nincs megosztás.

Miután most már ismerjük az álláspontokat, úgy gondoljuk, hogy ezek alapján meg kell nézni, mit tehetünk.

Ha a 800, illetve az ennél erősebb dízelmozdonyokat tekintjük, akkor meg kell állapítanunk, hogy mindkét ország a gyártás előkészítésének hasonló fázisában van. Mindkét félnek megvan a saját konstrukciója, azonban ez még nem véglegesített, mivel nem kutatták ki a szükséges gyártási időt. Úgy véljük: amennyiben ezek a mozdonyfajták mindkét országban beválnak a gyakorlatban, akkor beszélhetünk arról, hogy egységesítsük a gyártást közöttünk, illetve a megfelelő alkatrészek átadásával együttműködést alakítsunk ki.

Ez tehát egy nyitott kérdés, de nem vettük le a napirendről, s a bizottság továbbra is foglalkozik ezzel.

A másik probléma, amelyet eddig nem sikerült megoldani, a közúti járműiparra vonatkozó együttműködés, ezen belül a legfontosabb a teherautó-gyártás, illetve az autóbuszgyártás megosztásának kérdése.

Mint ismeretes, hasonló kérdésekről beszéltünk a csehszlovákokkal is. A magyar fél időben bejelentette, hogy szeretne csatlakozni ehhez a lengyel–csehszlovák tárgyaláshoz illetve tervhez, s ezáltal háromoldalúvá lehetne fejleszteni e téren az együttműködést.

Mivel a lengyel–csehszlovák javaslat eddig még – azt lehet mondani – semmiféle formában nem konkretizálódott, világos, hogy ez a körülmény akadályozta Magyarország csatlakozását az együttműködéshez.

Legutóbbi tárgyalásaink alapján azt javasoltuk a magyar elvtársaknak, hogy helyesebbnek látszik, ha ennek az együttműködésnek a kérdéseit új alapokra helyezzük. Apró elvtárs, a kétoldalú együttműködési bizottság magyar tagozatának elnöke hozzám intézett levelében ezt a kérdést fel is vetette, ugyanakkor jelezte azt is, hogy a magyar fél megállapodott a Szovjetunióval autóbusz, illetve nagyobb teherbírású tehergépkocsik gyártására. Apró elvtárs ebben a levelében a megállapodás főbb pontjait is vázolta, amelyeket a Szovjetunióval való együttműködés terén bevezetnek.

A magyar elvtársakkal folytatott beszélgetés alapján kifejtettük azt a véleményünket, hogy csatlakoznánk, készek vagyunk a magyar elvtársakkal kooperálni és szakosítani, de csak abban az esetben, ha az érdekelt felek között teljes egyenlőség alapján jönne ez létre, vagyis a kölcsönös szállítások értékben kiegyenlítődnének.

Ami az erre az együttműködésre vonatkozó szállításokat illeti, mi ugyanúgy azt javasoljuk, hogy az anyagigényes, illetve a munkaigényes termékek kölcsönös szállítása szintén egyenlítse ki egymást.

A másik feltétel, amelyet szeretnénk érvényesíteni ebben az együttműködésben, az, hogy a legmodernebb műszaki megoldások alapján történjék a termelés. Ezzel kapcsolatban megállapítottuk, hogy egyik fél sem rendelkezik olyan tehergépkocsi-motorral, amely megfelelné ezekhez a teherautókhoz és elérné a világszínvonalat.

Megkérdeztük a magyar elvtársakat, hogyan képzelik megoldani a motorgyártás ügyét. Egyben tájékoztatjuk a magyar elvtársakat arról, hogy nálunk mérlegelik azt a lehetőséget, hogy egy világviszonylatban elismert cégtől szerezzük be e motor licencét.

Apró elvtársnak írt válaszlevelünkben megkérdeztük a magyar elvtársakat, hogyan képzelik el a mi együttműködési lehetőségünket most, miután már a Szovjetunióval, sőt a csehszlovákokkal is előrehaladtak ezen a téren a tárgyalások, mert a munkánkat megkönnyítené, ha a magyar fél a koncepcióját konkrét formában előterjesztené.

A legutóbbi vegyesbizottsági ülészakon a magyar elvtársak még nem tudták konkrétan ismertetni velünk a koncepciót, sőt arról sem tudtak nyilatkozni, hogy erre mikor kerülhet sor. Akkor abban állapodtunk meg, hogy Lázár elvtárs a mostani látogatás idején közölni fogja a koncepció előterjesztésének időpontját. Szeretném ezzel kapcsolatban leszögezni: rendkívül fontos nekünk, hogy minél előbb dönthessünk ebben a kérdésben, mivel már hosszú hónapokat elveszítettünk,

s mivel a nagy teherbírású tehergépkocsikban népgazdasági szinten nálunk hiány mutatkozik, feltétlenül szükséges, hogy mielőbb megoldjuk ezt a problémát.

Éppen ezért nálunk előbb vagy utóbb dönteni kell a termelés megkezdésének kérdéséről.

Ami a két ország tervező szervei közötti konzultációt illeti, meg kell mondani, hogy megegyezést értünk el mind a kölcsönös szállítások szintjének kérdésében az 1966–1970-es évekre vonatkozólag, mind pedig a kölcsönös szállítások összetételének kérdésében. Kezdetben eltérés volt közöttünk a timföldszállítások mennyiségét illetőleg és más hagyományos nyersanyagszállításokkal kapcsolatban, de ezeket kölcsönösen megmagyaráztuk, tisztáztuk, s azt lehet mondani, hogy ma már a kérdés világos, megegyezésre jutottunk a fűtőanyagok, hagyományos nyersanyagok kölcsönös szállításának problémájában.

Ugyanígy megállapodtunk a gépek és berendezések kölcsönös szállításában, ennek összetételében, ezen belül a Magyarországról Lengyelországba exportált gépek és berendezések specifikálása majdnem 100%-osnak mondható, viszont a lengyel gép- és berendezés-szállítások specifikációja csak kb. 80%-ra tehető. A magyar fél vállalta, hogy 1965 első negyedévének végéig a további specifikációt végrehajtja és jelzi. Ugyancsak megegyezést értünk el a tranzitszolgáltatások szaldója kérdésének rendezésében. Ez természetesen a jövőben is Lengyelország részéről mutat aktívumot, elsősorban a tranzitszolgáltatások jelentik itt a fő tételt. Megjelöltük azokat az áruajtákat, amelyekkel a magyar fél fizet, e tartozások egyharmadát elsősorban könnyűipari cikkekkel fogjuk fedezni, a fennmaradó kétharmad részben viszont a lengyel fél számára szükséges gépek, berendezések és közszükségleti cikkek kerülnek szállításra. E cikkek meghatározása az évente sorra kerülő kereskedelmi tárgyaláson történik meg.

1964-től kezdődően 1970-ig a kölcsönös árucseré-forgalom 70%-kal fog növekedni. Ezen belül mind exportban, mind importban a gépek és berendezések szállítása kiegyenlítődést mutat, az összforgalmon belül mindkét oldalon eléri a 43-44%-ot. A magyar fél a lengyelek által szállított fűtőanyagot és nyersanyagot ipari fogyasztási cikkekkel és mezőgazdasági termékekkel egyenlíti ki.

Egy kérdést nem sikerült rendezni, nevezetesen a magyaroknak azt a kérését, hogy növeljük a lengyel tehervagonok szállítását. A magyar elvtársak nemcsak azt kérik, hogy fenntartsuk a jövőben is a jelenlegi mennyiségű szállítást tehervagonban, hanem azt is, hogy ezt a jövőben emeljük. Két komoly ok szól amellett, hogy a jövőben a jelenlegi feltételek között nem tudunk eleget tenni a tehervagon-szállításnak. Az egyik az, hogy nálunk kohászati termékekben deficit van. Ez elsősorban abból adódik, hogy a kohászat részére előírányzott beruházásokat csökkentenünk kellett. Ezzel párhuzamosan a jövőben a kohászati termékek gyártásának fejlődése csak elég mérsékelt lehet. Éppen ezért a jövőben minden olyan országnak, amely tőlünk tehervagont kért, illetve amelynek szállítunk, azt a feltételt állítjuk, hogy járuljanak hozzá a tehervagongyártáshoz, kohászati termékek szállításával, kerékpárok, fékberendezések és más kohászati termékek szállításával.

A másik ok pedig az, hogy nálunk a legutóbbi időben csökkent a tehervagongyártás, és lehetőségeink e téren a jövőben is korlátozottak. Az utóbbi

években meg kellett változtatni néhány vagongyár termelési profilját. Ebből adódóan a kereskedelmi partnereink által kért, igényelt tehervagon mennyiségének csak egy részét tudjuk biztosítani. Ennek alapján, ennek megfelelően a magyar fél igényét is csak részben tudjuk teljesíteni. Most folyik nálunk a tehervagongyártás kapacitásának felmérése, a jelen pillanatban nem is mondhatnám meg számokkal, hogy mire vagyunk képesek, mennyit szállíthatunk. Éppen ezért a tervező szervek között lefolytatott konzultáción nem adtunk adatokat. Olyan formában vettük be a szövegbe, hogy ez év végéig közöljük a számadatokat a tehervagon-szállításokra vonatkozóan. Kötelezettséget vállalunk a magyar igény egy részének teljesítésére, de csak abban az esetben, ha a magyar fél ugyanúgy vállalja, hogy a tehervagonok gyártásához szükséges említett kohászati termékeket átadja nekünk.

Az Ajtai elvtárs és közöttem lefolyt beszélgetés során a magyar fél még más témákat is felvetett. Többek között felvetette annak az együttműködésnek a lehetőségét, esetleg közös beruházásokat, hogy néhány új vegyipari termék gyártását közösen szervezzük. Ilyen például a titánoxid-gyártás és más termékek.

Mivel ezekről a kérdésekről korábban nem beszéltünk, s a magyar javaslatok is elég kezdeti stádiumban, tehát nem eldöntött formában történtek, s egy sor kérdést még meg kell vizsgálni a nyersanyagbázis szempontjából, abban állapodtunk meg, hogy ezeket a kérdéseket tovább vizsgáljuk, s majd későbbi időpontban döntünk.

Ami a titánfehér-kérdést illeti, nálunk van olyan elképzelés, hogy gyárat építsünk ennek termelésére, sőt már beszéltünk az NDK-beli elvtársakkal is, akik szintén érdekeltek ennek a termelésében, s még abban is, hogy közös beruházásokkal építsük. Úgy gondolom, amennyiben megegyezünk, akkor lehetőség van arra, hogy Magyarország is bekapcsolódjék e közös gyártásba. A legfontosabb azonban az, hogy a titánfehérhez honnan szerezzük be az alapanyagot. Ezt a kérdést elsősorban a Szovjetunióval kell egyeztetni, azt, hogy a Szovjetunió milyen mennyiséget szállíthatna nekünk, illetve mérlegelni kell, hogy esetleg nyugati országokból importált alapanyaggal kifizetődő-e nálunk ilyen gyárat létesíteni.

Ezt és az előző kérdést csak példaként említettem meg, amelyek még nem megoldottak közöttünk, illetve amelyekről tárgyalásokat folytatunk.

Visszatérve a tehervagonokra, az előbbieken elfelejtettem megemlíteni, hogy ugyanúgy negatív választ kellett adnunk a magyar félnek a mezőgazdasági pótkocsikra vonatkozó igényére, kérésére. Ennek az az oka, hogy most a mezőgazdasági termelés fejlesztésének meghatározásából adódóan nagyon megnőtt a kereslet a lengyel mezőgazdaságban ilyen pótkocsik iránt, tehát nem tudunk máshova szállítani belőlük. Sőt ahhoz, hogy a hazai igényeket kielégítsük, mivel a termelési kapacitásunk nem elég, új gyárat kell létesítenünk. Köszönöm szépen. Ezt szerettem volna elmondani.

Kádár János: Köszönöm Jędrychowski elvtárs ismertetését: gazdasági együttműködésünk valamennyi kérdését részletesen érintette, amelyek ma napirenden vannak. Ehhez szeretnék néhány észrevételt tenni, anélkül, hogy nagyon belemerülnék a részletekbe.

A bizottság maga, lassan hat esztendő, talán a legrégebbi a hasonló kétoldalú bizottságok között, s nagyon sok kérdés megoldását előbbre vitte, hasznosan dolgozott. Azt gondolom, hogy gazdasági együttműködésünk kidolgozása, ösz-

szehangolása sok vonalon folyik, tervhivatalok, minisztériumok között, azonkívül az ilyen jellegű találkozók is, mint amilyenek ma vagyunk, de operatív a döntő ennek a bizottságnak a munkája.

Tudniillik én arra gondolok, hogy ha csak a szakminisztériumok vonalára bízunk az egész együttműködést, akkor a tapasztalatok szerint sok vonalon megrekedünk. Az ilyen jellegű megbeszéléseken – mint amilyenek ma vannak közöttünk – sajnos nem tudunk vállalkozni a részletek kidolgozására. Úgyhogy én tulajdonképpen azt akarom kérni: azokon az elvi alapokon kívül, amelyekben Központi Bizottságaink, kormányaink megegyeznek, az összehangolást és azoknak az elgondolásoknak az érvényesítését, amelyekben megegyeztünk, kell ennek a bizottságnak elvégeznie. A bizottság hatékony munkáját bizonyítja, hogy a jelenlegi legfontosabb kérdésekkel foglalkozik, a legközelebbi ötéves tervünk kidolgozásával.

Meg szeretném mondani: ami bennünket illet, jelentős eredménynek tartjuk azt, hogy az egyeztetés azt eredményezte, hogy körülbelül 70 százalékkal növekszik a forgalom. Nagyon jó az is, sok kooperációs kérdéssel foglalkoztak, és egynéhányban megegyezés is létrejött. Ez megfelel a mi előző tárgyalásaink megállapításának; egyetértésben és együtt megállapítottuk, hogy forgalom növelésére törekszünk, ez azonban nem maradhat az egyszerű árucserénél, hanem mindinkább kooperációnak és specializációnak kell kitöltenie. Azt, hogy kapcsolataink mindinkább kooperációs jellegűvé válnak, úgy képzelem el: nem lehet, hogy eddigi kapcsolatainknál egy sorompót engedünk le vagy vonalat húzunk, és elvágunk mindent, s valami teljesen újat akarunk azonnal megteremteni. Valamilyen átmenetnek kell lennie. Úgy gondolom, ez szükséges ahhoz, hogy ezek a gazdasági kapcsolatok organikusan, törés nélkül fejlődjenek, bővüljenek – az általunk kívánt irányban.

Ezért számunkra sajnálatos, hogy a tervezgetés során nem sikerült megállapodnunk hagyományosan szállított cikkekben, így a tehervagonok és a pótkocsik kérdésében. Azok a közlések, amelyek ezzel kapcsolatban elhangzottak a lengyel elvtársak részéről, számunkra érthetők. Azonban azt gondolom, hogy ezeknek a megítéléseknek az érvényesítése minden átmenet nélkül, ez nehézségekkel jár. Úgyhogy Központi Bizottságunk megbízott minket azzal, hogy kérjük a lengyel elvtársakat: ezt a kérdést ne töröljék, a lengyel tehervagon és pótkocsiszállítást, hanem kérjük, hogy vegyék figyelembe a mi helyzetünket és valahogy együtt dolgozzunk, s találjuk meg az átmenetet arra, ami végső fokon a lengyel elvtársak elgondolásait is ki fogja elégíteni. Ugyanis az történt, hogy mi valóban kértük az eddigi szállítást, sőt még többet is – a népgazdaság növekvő szükségletei szerint.

Jędrzychowski elvtársék felvetették, hogy amennyiben ez napirenden van, kooperációs megoldást nyerjen. Mi javasoltuk, hogy az eddig hagyományosan szállított mennyiséget kérjük, s amit afölött kérünk, annál már nézzük meg a kooperációt és a magyar szállításokat is, amikkel belesegítenénk a tehervagonok építésébe. Itt felmerült, hogy magyar kerékpárokat és hasonlókat szállítsunk ezekhez a vagonokhoz. Mi természetesen nem zárkozunk el e kérdés megvizsgálása előtt, csak azt kérjük, hogy valami átmenetet biztosítsanak számunkra, hogy mi is meg tudjuk oldani a mi problémáinkat, mert egy csapásra, pl. ebben a két

termékben nem tudunk átállni. Ugyanígy, amikor arra gondolunk, hogy gazdasági együttműködés, kooperáció, specializálás az országaink között, ezt úgy tekintjük, hogy ennek természetesen meg kell felelnie a kölcsönös érdekeknek, mindkét fél érdekeinek, ez magától értetődik. Azonban úgy vélem, hogy szocialista országaink között számtalan gazdasági viszonylatban ez e pillanatban nem érvényesült száz százalékig. Azt hiszem, hogy a kölcsönös érdekek tisztán és száz százalékig csak a tőkésekkel való relációkban érvényesülnek, mert mi semmit sem veszünk tőlük, ami nekünk nem kell, és ők sem vesznek semmit sem tőlünk, ami nekik nem kell. Biztos, hogy abban a relációban ez így van.

A mi kapcsolatainkban azért van még egy valami a kölcsönös érdekeken kívül, s gondoljuk, hogy ennek a jövőben is meg kell lennie: ez a szocialista segítség elve. Ha jelenleg a tehervagon- és a pótkocsi-szállítás – ahogy Önök mondták – ilyen nehézségekkel jár az Önök számára, ezt mi megértjük, és úgy értjük, hogy eddigi szállításaik bizonyos fajta segítséget jelentettek számunkra, most azt kérjük, hogy ezt egycsapásra ne vonják meg tőlünk.

Még egyszer szeretném hangsúlyozni, hogy mindazokkal az elvi megítélésekkel, amelyek jelenleg felmerülnek közöttünk, hogy milyen irányban és hogyan kell kapcsolatainknak fejlődniük, egyetértünk, de azt kérjük, hogy ezt tekintsük mint célt, ami felé törekszünk, és ne csütörtökről péntekre akarjuk megoldani, mert úgy nem fog menni.

Még szeretném ismételni most azt, hogy ezek a különböző kooperációs témák, amelyek felmerültek, nagyon nagy figyelmet kívánnak, nyilván reálisak, érdemes volna kidolgozni és megvalósítani őket.

A következőre gondolok: ha egyetlen egy terméket tekintünk csak, minden mástól függetlenül, s azon belül akarjuk törvényesíteni azokat az elveket, amelyeket Jędrychowski elvtárs itt felsorolt, tehát hogy anyagigény, munkaigény tekintetében teljesen egyenlítsük ki a dolgot, s hogy egyforma legyen a két fél hozzájárulása egyetlen gyártmányon belül, én mint laikus, azt hiszem, hogy ez nem lehetséges nyersanyag, munka stb. terén. Úgy vélem, hogy ez egy terméken belül megoldhatatlan. Ezt nem mint szakember mondom, hanem mint laikus. Azt el tudom képzelni, hogy egyidejűleg több rokon témáról kell tárgyalni és meg kell egyezni, s ha úgy adódik, akkor az egyik termékben az egyik fél ad több nyersanyagot és kevesebb munkát, s azt ki kell egyenlíteni más termékben, és így kell valamilyen megállapodást kidolgozni és realizálni.

Ami az ilyen kooperációs témákat illeti, önökkel egyetértésben látunk egy egész sor olyan területet, ahol reális és megvalósítható az elképzelésünk. Meg is nevezném azokat, amelyek világosak, reálisak és megvalósíthatók.

Jędrychowski elvtárs említette azt az elvi megegyezést, amely a magyar és szovjet fél között létrejött a közúti járműgyártás terén; hogy mi javasoltuk, hogy esetleg vizsgálják meg a lengyel elvtársak: esetleg bővítsük ki magyar–szovjet–lengyel kooperációvá. Ha a lengyel elvtársakat ez érdekli, mi lehetségesnek tartjuk, hogy ezzel komolyan foglalkozzunk. Hogyan képzelhető ez el? Úgy, hogy akár mi felvetjük a szovjet elvtársaknak ezt a gondolatot, s akkor hármasban megvizsgáljuk a témát. Ennek realitása abban van, hogy ez teljes részletességben magyar–szovjet viszonylatban e pillanatban nincs, tehát ha valami ésszerű meg-

oldást tudunk kidolgozni hármaskooperációra, nem hiszem, hogy a szovjet elvtársak ez elől elzárkóznának. Mi szívesen benne vagyunk.

Az elvtársak közölték velünk most a napokban, a beszélgetések során, hogy van egy döntésük, hogy vásárolnak egy megfelelő nyugati licencet korszerű teherautóra. Mi a helyzet nálunk? Nekünk is van egy határozatunk, hogy vásárolunk egy jó nyugati licencet megfelelő teherautó-motor gyártásához. Szóval nekünk is van ilyen határozatunk. Miért hoztuk mi ezt a határozatot? Mert három éve keresünk partnert, vagy megoldást erre a kérdésre a szocialista országok viszonylatában, és nem találunk. A helyzet minket is kényszerít arra, hogy megoldjuk saját problémáinkat. Azt gondolom, ez nem zárja ki azt, hogy még megvizsgáljuk: nem tudunk-e itt, ebben a kérdésben együttműködni. Nekem tehát az volna a kérésem és a javaslatom, hogy Jędrychowski elvtárs és Apró elvtárs vonalán sürgősen foglalkozzanak vele, mert a mi döntésünk úgy szól, hogy március elején elkezdjük realizálni, nem tudunk tovább várni. Gondolom, érdemes volna megnézni, jó volna, ha sikerülne valami megállapodásra jutni, mert azt hiszem, mindketten jobban járnánk anyagilag. Ha azonban nem tudjuk megcsinálni, valószínűleg az fog történni, hogy Önök is vásárolnak, mi is vásárolunk, és a tőkésnek fog jól járni. Önök sem tudnak várni – ezt mi teljesen megértjük – hasonló okokból, mint mi.

Amikor ajánlottunk valami kis emlékeztetőt, ilyesmire gondoltunk... Igen foglalkozzanak a dízelmotor kérdésével tovább, a kooperáció kérdésével, a közúti jármű problémájával. A hajóipar vonalán is van bizonyos lehetőség és a Jędrychowski elvtárs által itt megemlített műszer, híradástechnika, gyógyszer, növényvédőszer vonalán. Ezek a fontosabb megnevezett, közelmúltban felmerült főbb témák, de még vannak mások is, amelyekkel érdemes foglalkozni.

Ennyiben kívántam Jędrychowski elvtárs beszámolójára reagálni. Ehhez még egy általános kiegészítést szeretnék fűzni. Kormányunknak, Központi Bizottságunknak meggyőződése, hogy mi a szocialista országok viszonylatában és megnevezetten a Lengyel Népköztársaság viszonylatában el fogjuk érni azt, amire törekszünk. Mégpedig azt, hogy gazdasági kapcsolataink bővüljenek és jellegükben magasabb színvonalúak legyenek a jövőben. Vagyis arról van szó, hogy az egyszerű árucseréről áttérünk a kooperációra és a specializálásra mindkét ország előnyére. Ez a meggyőződésünk nagyon erős, mert azok az elvek, amelyek itt most már világos szocialista elvek, megfelelnek kölcsönös érdekeinknek is és közös szocialista céljainknak is. Azt is merem mondani; nemcsak lehetséges, hanem elkerülhetetlenül szükséges is, hogy ezen az úton haladjunk. Minél előbb sikerül ezt realizálni, annál jobb.

Ehhez csak azt akarom ismételtlen hozzáfűzni, hogy reálisan, hajlékonyan kell kezelni a ma kérdéseit és nem kezelhetjük mereven őket, mert akkor nagyon nehezen haladunk előre ezen az úton, holott gyorsan kell haladnunk a kooperáció és az igazi specializálás felé.

Köszönöm, ezt akartam most elmondani.

Władysław Gomułka: Ha megengedi Kádár elvtárs, néhány szóban én is válaszolok mindazokra, amiket Kádár elvtárs itt felvetett.

Teljes mértékben helyeseljük Kádár elvtársnak azt a véleményét, hogy együttműködésünket fokról fokra szélesíteni kell, s a jövőben mindinkább magasabb formákra kell áttérni, állásfoglalásunk e téren nem mai keletű. E törekvésünket legjobban bizonyítja az a három évvel ezelőtti, a KGST legmagasabb szintjén tett kezdeményezés, amelynek az volt a célja, hogy a szocialista országok együttműködését a legmagasabb szintre emeljük.

A többi baráti országokkal eddig folytatott tárgyalásaink alapján az a véleményünk, hogy az együttműködési kapcsolatok fejlesztése elé elsősorban nem a mi oldalunkról, nem a mi részünkről gördültek akadályok, hanem ellenkezőleg, egyik-másik ország támasztott nehézségeket részünkre, hogy együttműködésünket szélesíthessük. Világos, hogy az együttműködés akkor lehet egészséges, ha mindkét fél számára kölcsönösen előnyöket hoz. Természetesen az is rendkívül fontos, hogy e kölcsönös előnyöket ne csak mai szemszögből vizsgáljuk, hanem tekintsünk előre, s azt is nézzük meg, hogy majd a jövőben hogyan fog ez alakulni.

Az a véleményünk – és ez nemcsak elméleti, teoretikus következtetés, hanem a gyakorlatból is tudjuk –, hogy a jövőben egyre nagyobb nehézségekkel találja magát szemben a szocialista országok közötti gazdasági együttműködés abban az esetben, ha nem keresünk újabb, magasabb formákat ezen a téren.

Egyébként szeretném itt megemlíteni az elvtársaknak, hogy legutóbbi magyarországi látogatásunk alkalmával már javasoltuk a magyar elvtársaknak, hogy működjünk közre a szállítóeszközök gyártásában. Ha megnézzük, hogy mi történt ezen a téren – persze itt volt egy-két nehézség, amelyekről Jędrychowski elvtárs beszélt –, a csehszlovák elvtársakkal például sikerült egyezségekre jutni – de nem ez a legfontosabb: a legfontosabb az, hogy lényegében egy lépéssel sem haladtunk előre. Meg kell mondanom, hogy e kérdésekben – amint más kérdésben is – nem elegendő csak a jóakarat, hanem valamit tenni is kell, nehogy olyan dolgok, olyan problémák elé kerüljünk, mint ebben az esetben is, vagy a csehszlovák elvtársakkal más kérdésben is, amikor bennünket szabályszerűen félrevezettek.

Mi a csehszlovák elvtársakkal már három évvel ezelőtti megállapodtunk, meg egyeztünk nagyobb teherbírású gépkocsik közös gyártásában. Sőt az előkészítő munkák is minden téren megkezdődtek. Sok szakemberünk ott dolgozott szerkesztő irodákban, azon kívül gazdasági számításoknál, és az a csehszlovák konstrukció, ami időközben elkészült, lényegében a mi segítségünkkel készült el. Mi természetesen meg voltunk győződve arról, hogy ebből az együttműködésből valami lesz. S ahogy tegnap Kádár elvtársnak már röviden említést tettem erről a kérdésről; a csehszlovák elvtársak jelen pillanatban olyan feltételeket szabnak, amelyek lehetetlenné teszik együttműködésünket, vagyis azt, hogy ebből valami legyen. Nemcsak úgy néz ki a helyzet, hogy nem akarják most az együttműködést, hanem azt hiszem, eredetileg is az volt a tervük, hogy minket tartsanak vissza. Ez az elmúlt három év alatt be is következett. Ezáltal mi elmaradtunk tőlük, hátramaradtunk. Lehetséges, hogy a csehszlovák elvtársak azt gondolják, hogy nekik ebben saját szempontjukból igazuk van. Lehetséges, hogy azt állítják, náluk

nagyobb a termelési kapacitás, ők kidolgozták ezt az új konstrukciót, a termelés beindult náluk, és készek a jövőben nekünk szállítani belőle.

Ez a politika nagyon rövidlátó politika, s a szocialista országok viszonylatában elfogadhatatlan. Az említett tehergépkocsik – tekintettel az országon belül nálunk meglevő nagy szükségletre és szükséglet-növekedésre – nem biztosíthatók import útján véleményünk szerint, és főleg nem biztosítható olyan úton, hogy tőlünk ezekért a szállítmányokért nem fogadják el az általunk felajánlott gépeket.

Nem azért vetettem fel ezt a kérdést, mintha Önökhöz kapcsolódna, hanem elsősorban azért, hogy rámutassak: a nehézségek, amelyek az együttműködésben keletkeztek, nem a mi oldalunkról indultak ki. Ami viszonyt a mi kapcsolatainkat illeti: legutóbbi látogatásunk óta a közúti járműgyártás szakosítására vonatkozóan az történt, hogy Önök a Szovjetunióval állapodtak meg e kérdésben. Mi most nem akarunk ezzel kapcsolatban szemrehányást vagy észrevételt tenni, mert amennyiben Önöknek a Szovjetunióval történt megegyezés jó, hasznos, akkor természetesen igazuk van, hogy megkötötték. De azért szeretném megmondani azt, hogy hiszen akkor, látogatásunk idején mi arról beszélgettünk, hogy együtt fogunk működni. Kádár elvtárs most tájékoztatott bennünket arról, hogy a szovjet elvtársaknak nem lenne kifogása az ellen, hogy esetleg ezt a kétoldalú együttműködést többoldalúvá fejlesszük, bővítsük, tehát hogy mi, lengyelek is csatlakozzunk hozzá. Mi ezt a javaslatot nagyon szívesen fogadjuk, de itt is azt kell figyelembe venni, az a legfontosabb, hogy ennek a koncepciónak az érvényesülése, tehát a köztünk kialakítandó vagy kialakuló szakosítás, együttműködés ugyancsak az egyenjogúság alapján jöjjön létre. Miután Önök már egymás között megállapodtak ebben a koncepcióban, éppen ezért mi azt kérhetjük, várhatjuk Önöktől, hogy adják át, ismertessék velünk ennek részleteit. Tehát éppen ezért amellett vagyok, támogatom azt a javaslatot, hogy a mi megfelelő szakembereink, akár a Tervhivatal vonalán, akár más vonalon folytassanak tárgyalásokat a magyar, illetőleg a szovjet elvtársakkal, hogyan tudnánk csatlakozni ehhez a kétoldalú együttműködéshez.

Tegnap utazásunk során már arról is tájékoztattam Kádár elvtársat, hogy hogyan néz ki nálunk az autóbusz, illetve a tehergépkocsiba szükséges motorlicenc megvásárlásának ügye. Mivel kiderült, hogy önök ugyanilyen helyzetben vannak, éppen ezért én úgy látom, érdemes ezzel foglalkozni, van arra lehetőség, hogy a közös termelés beindítása érdekében itt kialakítsuk az együttműködést. Nem tudom, jól értettem-e Kádár elvtársat, amikor egy időpontról tett említést, hogy licenc megvásárlásának a jövő év márciusáig kell megtörténnie; vagy pedig addig a tárgyalások befejeződnek, vagy már a termelés megindul akkor.

Kádár János: Nem addig, akkor.

Władysław Gomułka: Akkor kezdődnek a tárgyalások a licenc megvásárlása ügyében?

Kádár János: Nem akkor mi gyakorlatilag hozzáfogunk a termelés előkészítéséhez, körülbelül ebben az időpontban akarjuk megkezdeni a termelést.

Władysław Gomułka: Azért kérdezzük, mert nálunk például a licencvásárlásokkal kapcsolatos tárgyalások néha hosszú hónapokig folynak. És még itt sem az a legnehezebb, hogy megvásároljuk a licencet, mert ezt a kérdést gyorsan el

lehet intézni, hanem az, hogy azután a különböző szagképek, berendezések, felszerelések megvásárlása és ideszállítása kerül hosszú időbe. Mi már szintén utasítottuk a saját gazdasági vezető szerveinket, kérjenek különböző cégektől, különböző országokból ajánlatokat, s ezeknek elbírálása után tegyenek javaslatot arra, hogy hol szerezhetjük be a legkedvezőbbben ezt a licencet. Ezzel kapcsolatban azt szeretném hangsúlyozni, hogy a licenc megvásárlásának ügyét vagy most döntsük el közösen, vagy nagyon rövid időn belül, de semmiképpen se várjunk vele márciusig, mert akkor már semmi jó sem fog kijönni ebből.

Kádár János: Szeretném megismételni azt, amit mondtam: azt kértem, hogy nagyon sürgősen kezdjünk foglalkozni ezzel a kérdéssel, mert úgy számoljuk, hogy legkésőbb március 1-ig tudni kell, hogy lehetséges, vagy akkor hozzá kell fognunk.

Nyers Rezső: A licencvásárlás teljesen elő van készítve.

Kádár János: Érdeklődtünk, ismerünk ajánlatokat, de még nem vásároltuk meg. De ez az az időpont, amikor valamiféle elhatározásra kell jutni. Minél előbb, annál jobb. Ezt mint legkésőbbi időt említettem, s azt kértem, hogy sürgősen foglalkozzunk ezzel a kérdéssel.

Władysław Gomułka: Kádár elvtárs, a dolog valójában úgy néz ki, hogy most már az önök gazdasági szervei és a mieink is foglalkoznak a licenc megvásárlásának ügyével, s mindkét fél egyénileg, minden együttműködést mellőzve teszi meg ezeket a lépéseket. Világos elvtársak, hogy ha az Önök emberei és a mi embereink is külön utakon, de lényegében ugyanazokhoz a cégekhez fordulnak, akkor ezek a cégek vagy ezek az országok látják, hogy mind több ország érdekelt a megvásárlásban, s így sokkal nagyobb feltételeket állíthatnak fel velünk szemben, s ez kárt fog okozni nekünk, éppen ezért az a véleményünk, hogy már most elvi megegyezést kell kötni, hogy együttműködjünk ebben a tekintetben, Amennyiben ez most nem történik meg, akkor romlanak az együttműködés további kérdései. Éppen ezért mi most kijelentjük: jussunk elvi megegyezésre a licencvásárlásban, s ha a magyar elvtársaknak az megfelel, egyetértőnek vele, akkor máris létrejöhet az egyezés.

Teljes mértékben támogatom mindazon együttműködésre vonatkozó javaslatokat, amelyek itt elhangzottak, hogy együttműködésünket legkülönbözőbb területeken tovább szélessük.

A számunkra kölcsönösen egyik legfontosabb kérdésre, a tehervagonok szállításának ügyére visszatérve a következőket szeretném elmondani:

Először is szeretném megcáfolni Kádár elvtársnak azt a véleményét, hogy mi minden előzetes értesítés nélkül, megszüntetjük ezeknek a vagonoknak a szállítását. Mi már két, sőt három éve a KGST-ben, a KGST egyes bizottságaiban kijelentettük, hogy 1965 után nem vagyunk képesek eleget tenni a baráti országok ilyen irányú igényeinek, és nem tudunk nekik szállítani. Ez egyébként a KGST megfelelő jegyzőkönyvében megtalálható.

Tehát az érdekelt országokat már három évvel korábban értesítettük erről. Ugyanakkor Lengyelország nem az egyedüli ország, amely megkapta a szakosítást a tehervagonok gyártására. Ilyen szakosítási javaslatot kapott Lengyelország, Bul-

gária, Csehszlovákia, sőt a Német Demokratikus Köztársaság is, amely azonban 1964-ben beszünteti a gyártást, sőt Románia is.

Egyébként tudjuk, hogyan néznek ki ezek a szakosítási ajánlások. Elsősorban azokra az államokra szakosítanak, amelyeknél megvan a megfelelő gyár, megvan a termelési kapacitás. Egyesek azt csinálják, hogy beszüntetik a gyártást, mások pedig a meglévő feltételekre alapozzák a termelést. Tehát magának a szakosításnak a kritériuma nagyon tág. De más oldalról is tudnánk egy sereg példát felhozni, hogy bizonyos országok megkapták a szakosodást egyes termékek gyártására, viszont voltak olyan országok, amelyeknek nem volt ez a feladata, de ha nekik tetszett bizonyos termékek gyártása, akkor ők maguk, ajánlás nélkül is gyártották, előállították azokat a termékeket. Tehát ezek alapján látjuk azt, hogyan néz ki a szakosítás ügye országaink között, hogy néz ki a legtöbb szocialista ország között, milyen tendenciák mutatkoznak.

Nem tudjuk, milyen a tendencia az Önök országában, azonban azt tudjuk, hogy a többi országban az a tendencia, hogy megszüntessék e cikkek termelését, mivel a tehervagonok gyártása anyagigényes munka és nem kifizetődő. Nem tudom, hogy Önök gyártanak-e tehervagonokat, vagy nem. Tudjuk, hogy gyártottak tartályvagonokat, tartálykocsikat, de úgy értesültünk, hogy ezt is megszüntetik, ennek a gyártását is.

Mi elemeztük külkereskedelmünk helyzetét és összehasonlítottuk a többi baráti országéval. Sajnos, ebből a számításból az jött ki, hogy a mi külkereskedelmünkben van a legtöbb anyagigényes cikk, s éppen ezért külkereskedelmünk nem kifizetődő. A mi külkereskedelmünk struktúrájában, összetételében a legkevesebb a gép és egyéb berendezés. Ebben az ügyben a Központi Bizottság és a IV. pártkongresszus határozatot hozott, s függetlenül attól, hogy ezen cikkek gyártása és szállítása nagyon anyagigényes, számunkra egyáltalán nem kifizetődő – s ez a legfontosabb ebben a kérdésben. A KGST-országokban e cikkekre vonatkozólag eddig állandó stopárak voltak. Ezek az árak jelen pillanatban magasabbak, mint a világpiaci árak. Körülbelül két éve folytatnunk tárgyalást, hogy ezen cikkek árat felemelték.

Ami konkrétan a tehervagonokra vonatkozik: itt az árkérdés fordítva mutatkozik meg, mégpedig úgy, hogy a világpiacon, illetve a kapitalista országokban a tehervagonok ára jóval magasabb volt, ugyanakkor pedig nálunk alacsonyabb. Mi a szocialista országok részére szállított egy tonna tehervagonért 241 dollárt kapunk. Számításaink szerint ugyanezen tehervagonok tonnájának ára a kapitalista országokban 280 dollár.

Nem azért beszélünk itt most az árkérdésről, mert ez számunkra nagyon fontos. Az árakat más szervek állapítják meg; mi igyekszünk ezeket az árakat elfogadni. Ezt csak azért hozom fel érvként, hogy illusztráljam: számunkra mennyire nem kifizetődő a tehervagonok exportja.

Kádár elvtársnak válaszolva szeretném hangsúlyozni, hogy mi egyáltalán nem mondjuk le teljes mértékben a Magyar Népköztársaságnak szállítandó tehervagonokat. Mi még az elkövetkezendő ötéves terv időszakában is nagy mennyiségben szállítunk a Magyar Népköztársaságnak tehervagont és elsősorban a Szovjetuniónak.

Mi azt egyáltalán nem tudnánk most kijelenteni a Szovjetunió irányában sem, hogy beszüntetjük a szállítást, annál inkább sem, mert ellentételként a Szovjetunióból rengeteg nyersanyagot, vasércet, kohászati termékeket kapunk, ami végső soron kiegyenlítődik, de amit mi nem tudunk megtenni, az az, hogy a tehervagongyártás termelési bázisát tovább bővítjük az elkövetkező időszakban. Mint már korábban említettem az elvtársaknak: ilyen beruházások visszatérülése konkrétan ennél a kérdésnél, a tehervagonoknál is több mint 20 évet vesz igénybe. Tegnap megnéztük Nowa Hutát, megtekintettük a különböző hengerműveket, s látták az elvtársak, hogy a lemezek csomagolásánál,állításánál 3-4 vagon állt csak, ugyanakkor, amikor ez az üzem legalább 20 nyitott teherkocsit kér tőlünk naponta.

Ez is bizonyítja, hogy nálunk a belső szükséglet nagyobb, mint amennyit ki tudunk elégíteni. Említettük az elvtársaknak, hogy a jelenlegi termelési kapacitáson belül még vállalhatnánk, annak ellenére, hogy ez a belső ellátottságunkat csökkentené, s vállalnánk is további tehervagon-szállítást Magyarország részére abban az esetben, ha az ezekhez szükséges bizonyos termékeket, anyagokat – mint említettük, kerékpárokat, kohászati termékeket és egyebeket – kapnánk.

Szeretném az elvtársaknak szemléltetni, hogyan alakul a jelen pillanatban a helyzet, mit szállítunk, s a következő öt éves tervben mi az elképzelésünk. A jelen pillanatban – négy tengelyre átszámítva – 3390 tehervagont szállítunk. Ebben a számban természetesen vannak kéttengelyes kocsik is, szénvagonok és egyéb, speciális vagonok; tehát négy tengelyre átszámítva az öt éves terv időszakában 3390, vagyis csaknem 3400 darabról van szó. A magyar elvtársak a következő öt éves terv időszakra 10 800 db négytengelyes tehervagont kérnek tőlünk. A termelési kapacitásainkat, a lehetőségeinket figyelembe véve, amit mi felajánlhatunk, magunkra vállalhatunk, az 2900 db négytengelyű tehervagon. Egyáltalán nem szándékom, hogy a kereskedelmi forgalmunkat most gyógyszerári mérlegen pontosan kicentizzem, hogy az megfeleljen a 100:100 aránynak. Amint már beszélgettünk róla, ha összehasonlítjuk exporttermékeink értékét – itt konkrétan a Magyarországnak szállított gépek és berendezések értékét tekintem, illetve azoknak a gépeknek és berendezéseknek az értékét, amelyeket mi veszünk át – akkor bizonyos, hogy a mérleg – az egy tonnára átszámított érték alapján – a magyar szállítások javára dőlne el, tehát sokkal nagyobb értékben kapunk mi, mint amilyen értékben mi szálltunk.

Természetesen nincs szándékunkban felvetni, hogy ez kiegyenlítődjék. Szeretnénk hangsúlyozni: amennyiben lenne további termelési kapacitásunk tehervagonok gyártására, akkor eleget tennék a magyar elvtársak igényének. Az elkövetkezendő öt éves tervben több mint 25 000 vagont tervezünk exportálni. Ezzel szemben a szocialista országok részéről begyűjtött igénylista több mint 40 000 db. Ahhoz tehát, hogy ezt az igényt kielégítsük, még kb. 20 000 vagonos kapacitású új gyárat kellene létesíteni. Waniolka elvtárs bizonyíthatja, hogy utasítást adtunk, hogy a jelenlegi termelési kapacitással még többet gyártsanak.

Gondoljuk, hogy az a többlet, amelyet sikerül a jelenlegi kapacitás jobb kihasználásával elérni, talán fedezné az Önök kívánságát.

Elmondhatom, csehszlovák elvtársakkal úgy egyeztünk meg, hogy amennyivel többet kérnek tőlünk, a mi igényünknek, javaslatunknak megfelelően adják ezeket a kiegészítő termékeket a gyártáshoz. Egyébként úgy tudom, hogy Jędrychowski elvtárs a kétoldalú gazdasági vegyesbizottság legutóbbi ülészakán arra tett ígéretet, hogy az év végéig a magyar igényeket megvizsgáljuk, és végleges választ közlünk. Azon túl, amit mondtam, jelen pillanatban többet nem tudnék mondani. Ha még sikerül vagy ötszáz vagont kikényszeríteni iparunktól, gyárainktól, akkor én kész vagyok arra, hogy ezt Önök kapják. De annak, hogy ezt a problémát még egyszer a kétoldalú vegyesbizottság keretén belül mérlegeljék, nézzék, annak nincs értelme. Mi teljes mértékben megértjük pártjuk Központi Bizottságának azon határozatát, amit nekünk tolmácsoltak. Ezt igyekszünk megérteni, s hogy részünkről segítőkészség nyilvánul meg, arra bizonyíték, hogy készek vagyunk műszaki segítséget is nyújtani ahhoz, hogy Önöknél a tehervagongyártás meginduljon.

De értsék meg, elvtársak, jelenlegi termelési kapacitásunk alapján nem vagyunk képesek többre. S ahogy Önöknél is megvannak a különböző szükségletek az egyes területeken, ugyanúgy – az elvtársak tudják – nálunk is megvannak, nem tudunk mást csinálni, csak valahogy közösen közös nevezőre jutni e problémák megoldásában.

Kádár János: Amit Gomulka elvtárs legutóbb mondott, ez a dolog lelke, és ez kell hogy vezessen bennünket a további munkában. S különben is, ha ezt ilyen módon közelítjük meg és kezeljük, akkor hasznos megegyezésre jutunk.

Ami a tehervagon kérdését illeti, köszönjük és tudomásul vesszük Gomulka elvtárs tájékoztatását, hogy még megvizsgálják, és az év végéig megmondják a végső számokat, hogy mire számíthatunk. Azzal egyetértetek, hogy ezt a kérdést már hiába adjuk a bizottságnak. Önök ismerik a mi helyzetünket és problémánkat. Ennek ismeretében kérnénk, nézzék meg még egyszer, s akkor közölgék velünk az év végéig, hogy mire számíthatunk.

Ami a teherautó-motor licencét illeti, hogy mi most egyezzünk meg itt valamilyen: a jelenlegi helyzet pontosan úgy néz ki, ahogy Ön jellemezte. Ugyanazoknál a tőkés cégeknél érdeklődünk. Ők ezt tudják, ez a helyzet számunkra hátrányos. Kíváncsi és szükséges, hogy hamar vizsgálják meg, hogyan tudunk ebben együttműködni. Nem tudok pontos terminust mondani, de én el tudom képzelni, hogy megegyezünk abban: a tőkés cégekkel való tárgyalást – nem tudom én – két hónapra felfüggesztjük vagy abbahagyjuk kölcsönösen és ez idő alatt felderítik az együttműködés lehetőségét ezen a téren. Azt gondolom, ebben tudnánk megegyezni, mert a kérdés maga megvizsgálásra szorul, úgy, ahogy Gomulka elvtárs mondta; itt nem egyszerűen a licencről van szó, hanem ténylegesen a kooperációról és az együttműködésről. Ezért azt tudnám ajánlani: egyeznünk meg abban, hogy most további lépéseket nem teszünk ebben a másfél-két hónapban a licenc megvásárlására, hogy legalább ne rontsuk ott a helyzetünket, ahol esetleg együtt vagy valamelyikünk vevőként jelentkezik végül is. Ezt tudnám javasolni.

József Cyrankiewicz: Úgy gondolom, ennek technikai kérdései közül a legfontosabb az, hogy az ajánlatokat begyűjtsük. Elsősorban meg kell állapodnunk abban, hogy mit akarunk elérni, milyen erejű motorra van szükség. Ezután meg kell

egyeznünk abban, hogy a termelést hogyan osztjuk meg egymás között úgy, hogy a kooperáció mindkét fél számára hasznos legyen.

És figyelembe véve azt, hogy a lengyel belső szükséglet nagyon magas e téren. Mert meg kell mondanom: ha vásárolunk ilyen licencet, akkor a termelési kapacitásunk, amit beindítunk, nem fogja fedezni a szükségletünket sem, tehát majd későbbi időpontban kerülhet sor, hogy ebből exportáljunk is. Természetes, hogy termelésünk bizonyos százalékát exportra fordítjuk, de abban is meg kell egyeznünk, hogy mi legyen ennek a mértéke. [Zygmunt] Ostrowski³⁴ miniszter szerint végén Horgos [Gyula]³⁵ elvtárssal tárgyalásokat folytatott. A magyar elvtársak akkor úgy nyilatkoztak, hogy nekik a jelen pillanatban a legmegfelelőbb lenne a Fiat-licenc, bár más cégektől is kértek ajánlatot. Mi ugyanúgy széles körben keressük a lehetőségeket. Az eddigi ajánlásokat elbírálva úgy néz ki, hogy nekünk is a francia, az angol és az olasz cég licencvásárlása lenne a legmegfelelőbb. Mivel az ajánlatok elbírálása és beszerzése nálunk most van folyamatban, éppen a jövő héten fogunk tárgyalni a Leyland céggel, ezért a jelen pillanatban ezt nem tudnánk felfüggeszteni. Úgy véljük: még egy rövid ideig gyűjtjük be ez ajánlatokat, s utána ülünk össze, találkozunk, és akkor beszéljük meg, hogy a két ország szempontjából mi lenne a legcélszerűbb, a leghasznosabb, s akkor majd – éppen az elbírálás alapján – megállapodhatnánk abban, hogy melyik licencet vásároljuk meg, és hogy osszuk meg a gyártást, a kooperációt. Azt javasoljuk tehát, hogy fejezzük be az ajánlatok gyűjtését, s kb. egy hónap múlva ülünk össze és egyeztessük az eddigi tapasztalatokat. Természetesen számolhatunk azzal a veszéllyel is, hogy közben esetleg mindkét ország dönt valamilyen licenc megvásárlása tekintetében, s lehetséges az is, hogy éppen ugyanazt a licencet gondoljuk megvásárolni. Amint a javaslatunkat megtettük, feltétlenül hasznos és szükséges, hogy együtt döntsünk ebben a kérdésben. De azt szeretném hangsúlyozni, már nem látjuk értelmét, hogy ezt még tovább vigyük, mert ha még fél évet várunk ezzel, akkor ugyanott leszünk fél év múlva, ahol jelenleg vagyunk, s nem vittük előre az ügyet. Éppen ezért megismétljük a javaslatunkat, hogy rövid ideig még gyűjtsünk ajánlatokat, amelyekre még szükségünk van, s utána a lehető leggyorsabban ülünk össze, beszéljük meg, tárgyaljuk meg a kérdést, s egyezzünk meg ne csak a licenc vásárlásában, hanem a gyártáshoz szükséges gépek, berendezések megvásárlása tekintetében is.

Úgy véljük, hogy egy hónap elteltével készen leszünk arra, hogy leüljünk tárgyalni Önökkel. Természetesen csak olyan motor vásárlásáról lehet szó, amelyet már ismerünk, amely ma is gyártás alatt van, nem várhatunk még egy újabb típusra. Természetesen megfelelő vonóerejű és modern motort szeretnénk megvásárolni, és olyan országban vegyük ezt meg, amely számunkra a legkedvezőbb feltételek között adhatja el. Tehát konkrétan azt javasoljuk, hogy egy hónap múlva ülünk össze és tárgyaljunk erről.

Kádár János: Cyrankiewicz elvtárs javaslata célravezető, elfogadjuk.

³⁴ 1962–1965: lengyel nehézipari miniszter.

³⁵ 1963–1975: magyar kohó- és gépipari miniszter.

A mai beszélgetésünkkel kapcsolatban javasolom, hogy a szóba került témákat valami kis belső emlékeztetőben jegyezzük fel, s ennek alapján dolgozzunk. Bízunk abban, hogy ez jó eredményekre fog vezetni.

Köszönöm szépen. Ezzel a kérdéssel körülbelül végeztünk, s még a nyilatkozat kérdésével kellene foglalkoznunk.

Władysław Gomułka: Azt gondolom, hogy az illetékes elvtársak számoljanak be.

Adam Rapacki: Úgy értékelem, hogy a ma reggelig folytatott egyeztetésünk a közös nyilatkozat szövegéről eredményes volt. Megegyeztünk, de tudomásom szerint a magyar elvtársak részéről egy-két észrevétel van a szöveggel kapcsolatosan.

Péter János: Szabad?

Wł. Gomułka: Ma Kádár elvtárs elnököl. (Derűltség.)

Péter János: Mi tegnapelőtt Rapacki elvtárssal lényegében az egész szöveget egyeztetettük. Tegnap este kaptuk Rapacki elvtárs üzenetét, hogy a szöveg harmadik fejezetén rövidítsünk. Ez a harmadik fejezet a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseire vonatkozik. A rövidítésre vonatkozó javaslat azt tartalmazta, hogy egyrészt a Kínai Kommunista Pártra vonatkozó bekezdést hagyjuk ki a szövegből, másrészt pedig a szövegből a pártok tanácskozására vonatkozó részt hagyjuk ki. Ezzel a javaslattal – egy kis módosítással – egyetértünk, mégpedig a következő módosítással:

A Kínai Kommunista Pártra vonatkozó bekezdés első felét hagyjuk meg, a második felét töröljük. Vagyis ennek a szakasznak azt a részét hagyjuk benne a szövegben, amely azt tartalmazza, hogy sajnálattal állapítja meg mindkét fél, hogy a Kínai Kommunista Párt vezetői eltértek az 1957-ben és 1960-ban, a kommunista és munkáspártok tanácskozásán közösen kidolgozott alapvető megállapításoktól. Ide tegyünk pontot, és ami ez után következik, azt hagyjuk ki.

Kádár János: Szóval „tevékenységük jellege... stb.” ez elmaradhat.

Péter János: S akkor ezután következik annak a meggyőződésünknek a kifejezése, hogy minden pártnak kötelessége hozzájárulni...

Kádár János: Nem.

Nyers Rezső: ...hogy ne terjedjen ki...

Péter János: Ez az ő javaslatuk, az később jön.

Kádár János: Ez után az említett megállapítás után következzen a másik logikusan.

Péter János: Ez után maradjon meg a következő szöveg, ennek a bekezdésnek az utolsó mondata, amely azt mondja, hogy a két párt úgy véli, hogy az ideológiai téren fennálló ellentéteknek nem kellene kiterjedniük az államközi kapcsolatokra.

Kállai Gyula: És nem feltételes módon, hogy „kellene”.

Kádár János: Ezt kijelentő módon: „nem kell”.

József Cyrankiewicz: A lengyel szövegben így van.

Martin Ferenc: Úgy látszik, rosszul fordították.

Péter János: Még egyetlen szóra van módosító javaslatunk. A következő mondat végén szó van arról, hogy pártszerű légkörben folytatott viták útján kell egyeztetni az álláspontokat. Az a javaslatunk, hogy a „viták” szó helyett használjuk azt a szót, hogy „tanácskozások”.

József Cyrankiewicz: A vita szónak nálunk szélesebb a fogalma.

Nyers Rezső: A magyar nyelvben a tanácskozásnak szélesebb a fogalma.
Kállai Gyula: A tanácskozás szélesebb, mert az magába foglalja a vitát is, a nézetek egyeztetését is, esetleg nem ellentétes nézetek egyeztetését is.

József Cyrankiewicz: Lengyel értelmezésbe viszont a tanácskozás szűkebb, a vita akár tíz tanácskozás is lehet.

Kádár János: A magyar közgondolkodásban a vita tulajdonképpen a sajtóvitát jelenti, arra gondol mindenki, a nyilvános vitára.

Adam Rapacki: ...magyar elvtáraknak megfelelne az, hogy megbeszélések?

Kádár János: Jó. Nyugodtan. Pártszerű tanácskozáson teljes számban.

Adam Rapacki: Pártszerű szellemben.

Kádár János: Igen. A többi, ahogy Önök javasolták, ami a tanácskozásról volt.

Péter János: Ennyi a javaslatunk.

Adam Rapacki: Megengedi Kádár elvtárs, hogy folytassam?

Kádár János: Tessék.

Adam Rapacki: Szeretném megmagyarázni, miért javasoltuk, hogy a Kínai Kommunista Párt tevékenységére vonatkozó megállapítást hagyjuk ki. A jelen pillanatban nem szeretnénk nehézséget gördíteni a szocialista tábor két vezető hatalma közötti kapcsolatokhoz.

Kádár János: Megmondom, hogy bennünket mi vezet a javaslatunkban. Azt hiszem, hogy ma reggel találkoztunk ezzel a kérdéssel, ma kaptuk meg a módosítási javaslatot, csak pár szót tudtunk váltani. Körülbelül érthető, hogy miért merült fel az éjszaka a módosítás gondolata. Egy bizonyos szituációban vagyunk.³⁶ Mi is beszéltünk erről, s mi nem a két nagy párt nehézségeire gondoltunk e pillanatban, hanem a saját pártunk álláspontjára. Nézzék elvtársak, őszintén kell beszélni, mi sem tudunk sok mindent, amit szeretnénk tudni. Azonban nekünk magunknak is van saját pártunk, saját határozatunk, saját álláspontunk. Az éjszaka beszéltem Budapesttel, hogy érdeklődjem: ma lesz egy publikáció, mit csinálnak az otthoniak. De nekik csak az a szűk kommuniké fog rendelkezésükre állni, ami nem sokat mond, magyarázatként, argumentációként semmit sem mondott, csak a tényt közli. Mi azt ajánlottuk az otthon levő elvtársaknak, hogy egy dolgot mondjanak, hogy *a mi pártunk álláspontja nem változott*.³⁷ Ezt meg kell mondani, mert különben zavart keltene. Ezért fogadjuk el mi az Önök javaslatát a tekintetben, hogy itt ne mondjuk a kínaiaknak azt, hogy szakadárok, bomlasztók vagy nem tudom, milyen tevékenységet folytatnak, mert ez most, ebben a szituációban elhagyható. Ugyanígy ésszerűnek tartjuk azt is, hogy maradjon ki innen a decemberi értekezletre való utalás.

Bennünket ugyanaz vezet, amit Rapacki elvtárs mondott, hogy ne nehezítsük bizonyos problémák megközelítését ebben a szituációban, hanem könnyítsük.

³⁶ Nyikita Hruscsovot 1964. október 14-én mentették fel az SZKP KB első titkára pozíciójából. Utóda Leonid I. Brezsnyev lett. A magyar fél reakciójáról l.: Baráth Magdolna: Kis októberi forradalom. Hruscsov leváltása és a magyar pártvezetés; a lengyel fél reakciójáról: Alekszandr Sztikalin: Hogyan fogadta Władysław Gomułka Hruscsov leváltását? *Múltunk*, 52. évf. (2007) 4. sz. 170–225.

³⁷ Kiemelés az eredetiben.

Ugyanez miatt azt gondoljuk, helyes annak megállapítása – ha a lengyel elvtársak egyetértenek velünk, közös megállapítása, egyszerű ténymegállapítás, hogy a kínai vezetők eltértek az 1957-es, 1960-as okmányoktól. Ez elvi kérdés. Álláspontunk nem változott egyik napról a másikra.

Ezt részben enyhíti az a másik megállapítás, hogy ennek az ideológiai ellentétnek nem kell az államok közötti kapcsolatokra kiterjednie.

Szeretném megmondani, miért gondoljuk, hogy helyes volna ezt leszögezni. Úgy adódott, hogy Hruscsov felmentése után ez lesz az első hasonló jellegű nemzetközi kommunista okmány, amelyet a közvélemény megismer. Most csak a saját nevünkben tudunk beszélni, most Varsóban vagyunk, s én még jobban ki tudnám fejezni magamat, ha a saját nevemben beszélhetnék. Megítélésem szerint *a kínaiakkal való vitának nem Hruscsov volt az oka*.³⁸ És olyan érdekes helyzet van, hogy a kínaiak ezt terjesztik diplomáciai és mindenféle úton. A héten közölte a Kínai Népköztársaság hivatalos képviselője, hogy nekik nincs ellentétük az SZKP-val, nincs ellentétük a Szovjetunióval, nincs ellentétük az SZKP Központi Bizottságával, csak Hruscsovval.

Én ezt nem hittem akkor sem, amikor mondták és ma sem hiszem, Hruscsov leváltása után sem. Én *nem hiszem, hogy nekünk olyan nagyon könnyű lesz majd a kínai elvtársakkal megegyezni. Ez nem volt könnyű Hruscsovval sem a mi sorainkban és nem lesz könnyű Hruscsov nélkül sem*.³⁹ Ez az én személyes meggyőződése. Nagyon rossz volna szerintem, ha a kínai elvtársak a jelen szituációt félreértették, s ők azt hinnék, hogy nekik mindenben igazuk volt. Nagyon nagy hiba volna a mi részünkről, ha mi ezt a hiedelmet segítenénk. Elvtársak, meggyőződéseim szerint – s azt hiszem, itt ezt nem is kell magyarázni – *nem egy személlyel kapcsolatos problémáról van szó, hanem egészen másról*. S elvtársaim, a helyzet az, hogy tegnap este volt egy egyeztetett szövegünk. S ha Hruscsov ma első titkár és miniszterelnök lenne, akkor mi nem is beszéltünk volna a nyilatkozatról, az természetesen is maradt volna.

Nos, ez megváltozott; Hruscsov ma nem első titkár, nem miniszterelnök, de ez ezeken az ideológiai megítéléseken nem változtat. Azt hiszem, felesleges felsorolni, hogy miben van nézeteltérésünk a kínai elvtársakkal. S én meg vagyok győződve arról, hogy *ezek az ideológiai nézeteltérések ma ugyanúgy érvényesek, mint ahogy a múlt héten érvényesek voltak*. Ezért gondoljunk arra, hogy senkiben olyan benyomás ne keletkezhessék, hogy egy egyébként rendkívül fontos személycsere miatt az alapvető elvi kérdésekben a megítélés azonnal megváltozott. Ezért javasolnánk, hogy *ez az elvi megállapítás legyen benne*. Mi úgy gondoljuk, hogy ez hasznos volna, bizonyos zavarokat elkerülnénk. Ugyanabból a megfontolásból indultunk ki, mint Rapacki elvtárs, de úgy látszik, nem ugyanarra a következtetésre jutottunk. A jövődő tárgyalásokat, elvtársi vitákat, tanácskozásokat gondolnánk segíteni akkor, ha ideológiai pozícióink mellett kitartunk.

Szeretném azt az említett egy szót is megindokolni. Mi Hruscsov első titkárságával együtt nem temettük el a jövődő tanácskozás gondolatát. Amit mi ketten együtt megállapítottunk, hogy igenis szükséges széleskörű konzultáció

³⁸ Kiemelés az eredetiben.

³⁹ Minden kiemelés az eredeti dokumentumban.

és tanácskozás, az azt hiszem, úgy is érvényes, hogy Hruscsov volt az első titkár és úgy is érvényes, hogy nem ő. Ezért ajánljuk azt a kifejezést a „viták” helyett, hogy „tanácskozások”, mert mi ebbe beleértjük az esetleges decemberi és mindenféle más tanácskozást is. Szóval, *ne legyen az embereknek olyan benyomásuk, hogy most minden megváltozik, mert nem változik meg minden.* Ha ez ilyen eszközökkel megoldható lett volna, akkor azt hiszem, Hruscsov sem habozott volna, akkor már három évvel ezelőtt kérte volna felmentését. Itt más dolgokról van szó.

Władysław Gomułka: Mivel rövid az időnk, ezért csak röviden szeretnék egy-két észrevételt tenni. Bár alapjában véve egyetértek Kádár elvtárral, Kádár elvtárs fejtegetésével, *de az én nézőpontom egy-két dologban más. Kétségtelen, hogy azok az ideológiai ellentétek, amelyek a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban voltak, Hruscsov elvtárs eltávozása után is megmaradtak.* És feltétlenül szükséges, hogy a mi közös nyilatkozatunkban megtalálható legyen közös politikai állásfoglalásunk ezekről a kérdésekről.

Nekem még nem volt módom, alkalmam, hogy áttanulmányozzam a közös nyilatkozat szövegét, de úgy gondolom, hogy a közös állásfoglalás szerepel ebben a nyilatkozatban. Mégpedig pozitív formában. *Amikor mi a békés egymás mellett életről beszélünk, amikor különböző létrejött egyezmények mellett foglalunk állást, amikor hangsúlyozzuk, hogy minden ellentétes problémát békés tárgyalások útján lehet megoldani, s amikor a XX. illetve a XXII. kongresszusról beszélünk, akkor tulajdonképpen állást foglalunk a kínaiakkal szembeni vitában, akik tagadják ezeknek a főbb elveknek a lényegét.* Valóban arra kell törekednünk, hogy ha a tömegek elolvassák ezt a közös nyilatkozatot, ne legyen olyan érzésük, hogy a politikánk esetleg változott, s azt hiszem, hogy a mi politikánk benne van ebben a szövegben. Nem ma hangsúlyozzuk először azt a meggyőződésünket, hogy *helytelen gyakorlat, amikor ilyen közös nyilatkozatokban vagy más dokumentumokban elítéljük bizonyos más párt tevékenységeit.* Az eddigi közös nyilatkozatokban ilyen megfogalmazások szerepeltek. Nem tudom pontosan, hogy a szovjet elvtársakkal folytatott legutóbbi tárgyalásainkról kiadott közleményben hogy szerepeltek ezek a kérdések, de az általunk készített és elfogadott közös nyilatkozatokban mi az ilyen kijelentéseket igyekeztünk amennyire csak lehet, csökkenteni, enyhíteni. Mert ha mi elítélünk egy ilyen közös nyilatkozatban más pártokat vagy személyeket, akkor az *semmiképpen sem az egységet segíti elő, hanem a meglevő ellentéteket érinti.* Itt is szerepel egy olyan megállapítás, hogy sajnálattal állapítjuk meg, hogy a Kínai Kommunista Párt vezetői eltértek az 1957-es, 1960-as megállapodás alapjaitól. *De hol van Albánia? Hol van Japán? Indonézia és egy sor más párt, mint a koreai, a vietnami stb., miért csak a Kínai Kommunista Pártot támadjuk?* Talán ők csak egyedül vannak? Hiszen ez sokkal szélesebb jelenség, mint ahogy mi itt közöljük. Logikusan tehát azt következtetném, hogy az általam felsorolt összes pártokat meg kellene itt nevezni, de vajon helyes, indokolt lenne-e ez? Ha ezt nem tartjuk indokoltnak, akkor ugyanúgy nem kell kiemelni itt a Kínai Kommunista Pártot sem. Az a véleményem, *sokkal helyesebb az, amikor pozitív formában teszünk megállapításokat; és ilyen pozitív megállapításnak tűnik e rész második bekezdése, amikor azt mondjuk, hogy az ellentétes álláspontokat ideológiai téren ne vigyük át az államközi kapcsolatokra, továbbá, hogy mindkét párt kifejezi azt a meggyőződését, hogy az összes szocialista ország, kommunista-*

és munkáspárt hozzájárul a nemzetközi kommunista mozgalomban bekövetkezett ellentétek megszüntetéséhez, és pártszerű megbeszélések folytatásával a meglévő ellentéteket megszüntetik, a marxizmus-leninizmusra alapozva. Vagy még inkább az, hogy az ideológiai ellentéteket ne vigyük át államközi kapcsolatokra.

Azt gondoljuk tehát, hogy itt minden megtalálható, amit mondanunk kell, mégpedig pozitív formában van itt. Mert úgy gondolom, hogy a jövőbeni tanácskozáson a legfontosabb kérdés, ami megvitatásra kerül, éppen ez a rész, amit itt hangsúlyozunk. Vajon helyes-e az a gyakorlat, amelyet mi eddig alkalmaztunk? Hiszen ismereteseink előttünk a NATO keretében meglévő ellentétek. Amennyiben megnézzük a NATO tanácskozásokról kiadott közlemények szövegét, vajon találunk-e olyan kitélt, ahol az egyik ország támadja a másikat? Nincs ilyen gyakorlat náluk. Persze a sajtó így vagy úgy kommentálhatja ezeket.

De hivatalos közleményekben nem támadják, nem ítélik el egymást kölcsönösen, és úgy gondolom, hogy politikailag ezek szerint bölcsebbek, mint mi. Éppen ebből kiindulva nekem az a véleményem, hogy azt az első bekezdést a Kínai Kommunista Pártra vonatkozólag hagyjuk ki.

Ami a jövőbeni tanácskozásokra vonatkozik, jelen pillanatban nem tudunk mondani semmit. Teljes mértékben egyetértek Kádár elvtárrsal, hogy Hruscsov elvtárs eltávozása egyáltalán nem jelenti a tanácskozás megszüntetését, illetve elkerülését. A tanácskozásra legalább annyira szükség van – ha nem jobban – mint korábban. Ami a tanácskozásra vonatkozik, azt hiszem, ahogy itt szerepel a közös nyilatkozatban, ez megfelelő, ezt így kinyilatkoztathatjuk. Majd a továbbiakban kell két vagy többoldalú kapcsolatok útján a tanácskozást előkészíteni, annak részleteit megtárgyalni.

Az biztos, hogy mindenki észreveszi, ha most, közös nyilatkozatunkban Kína elítélése nem fog szerepelni. Annál inkább észreveszik ezt, mert Hruscsov távovozása után kiadott első két párt közötti nyilatkozatban nem lesz benne. Az a véleményem, hogyha ezt így elhagyjuk, ez a változtatás jó jellegű lesz, nem pedig ellenkezőleg, hogy kihasználják majd velünk szemben.

Ugyanúgy, mint Kádár elvtárs lényegében saját véleményét fejtette ki, én is csak saját nevemben beszéltem eddig, mert még nem egyeztettem véleményemet a többi elvtárrsal. Visszatérve a közös nyilatkozatra: az a véleményem, hogy miután itt eltérés van köztünk, bízzuk meg az elvtársakat, hogy még továbbra is egyeztessék ennek szövegét, s ha szükségessége látszik annak, hogy még üljünk össze egyszer, akkor valamikor, esetleg a fogadáson beszélhetünk róla.

Kádár János: Az, hogy hol, egyszerűbb, mint hogy mikor. Esetleg délután a fogadáson tudunk egy pár szót váltani.

Szeretnék még annyit megjegyezni, hogy meggyőződésem szerint a mi két pártunk Központi Bizottságának álláspontja azonos, és ugyanazok a szándékok vezérlik az érintett kérdésekben. Ez biztos, ez meggyőződésünk. A közös nyilatkozat természetéből folyik, hogy abban csak az lehet az utolsó betűig, amiben mi ketten egyetértünk. Ha külön, saját magunk nevében beszélünk, azt mondunk, amit akarunk, de a közös nyilatkozatban csak az lehet, ami mindkettőnk véleménye. De azért figyelembe véve ennek a nyilatkozatnak a megjelenési időpontját és azokat a nagy kérdéseket, amelyeket ez érint, talán ne sajnáljuk a fáradságot

és az elvtársak még napközben foglalkozzanak egy kicsit vele, s ott a fogadáson valahol egy kis időt kell majd találnunk, hogy szót váltsunk, s akkor mondják meg az elvtársak, hogy miben egyeztek meg. Még tudunk egy pár szót váltani és megegyezünk.⁴⁰

Tekintettel arra, hogy közös tárgyalásainknak tulajdonképpen végére értünk, szeretném küldöttségünk nevében megköszönni azt a tájékoztatást, amit a lengyel elvtársaktól kaptunk álláspontjukról a különböző kérdésekben, ami számunkra rendkívül értékes. Meg szeretném köszönni az őszinte, nyílt elvtársi légkört, ami tanácskozásainkat jellemezte, s én megismétlem azt a meggyőződésünket, hogy ezek a tárgyalásaink komolyan segíteni fognak kapcsolataink, együttműködésünk további fejlesztésében, és hasznosak lesznek közös, nemzetközi ügyünk számára is. Azt hiszem, az, hogy nem minden kérdésben tudunk itt mindjárt egy nagypecsétes egyezséget kötni – ez velejár a hasonló találkozásokkal és ez a jövőben is így lesz. Ezt főleg a gazdasági kérdésekre értem, mert ezek a beszélgetések mindenképpen hasznosak, mert elősegítik, hogy jobban megértsük egymást, és hogy végül is, előbb vagy utóbb ezekben a kérdésekben megegyezésre jussunk. Köszönöm az elvtársi tanácskozást.

Władysław Gomułka: Szeretném én is megköszönni a lengyel a küldöttség tagjai nevében a magyar elvtársak közreműködését, hogy kölcsönösen kialakítottuk egyes kérdésekben az álláspontot, s köszönöm a kapott tájékoztatást.

Mindenekelőtt kiemelem az Önök látogatásának azt a jelentőségét, illetve találkozásunknak azt a részét, amelyben bennünket kölcsönösen érdeklő kérdéseket vitattunk meg, eszmecserét folytattunk és kölcsönösen tájékoztatást adtunk egymásnak. Úgy gondolom, nagyon helyes volt, hogy így történt, bár meg kell mondanom, hogy a hosszúra nyúlt tanácskozásaink talán elvették azt a lehetőséget, hogy az elvtársak közelebbről megismerkedjenek városainkkal, vagy találkozzanak népünkkel, de sajnos ilyen rövidre szabott programban nincs is lehetőség arra, hogy mindennek eleget tegyünk. Arra gondolok: hasonló helyzetben, amikor két testvérpárt küldöttsége tárgyalásokat folytat egymással, elsősorban az a legfontosabb, hogy lehetőségük legyen vendégeinknek, hogy megismerkedjenek országunk helyzetével, aktuális kérdéseivel. Úgy vélem, hogy ezt lényegében sikerült megtenni. Bizonyos, hogy találhattunk volna még olyan egyéb témákat, amelyekről érdemes lett volna beszélni, de úgy gondolom, hogy a legfontosabb témákról azért szót ejtettünk, s ami a legfontosabb: találkozásunk, megbeszéléseink és a kölcsönös tájékoztatás elvtársi légkörben, nagyon jól folyt le.

Teljes mértékben egyetérték Kádár elvtárssal abban, hogy az Önök látogatása elősegíti kapcsolataink további bővülését, gazdasági együttműködésünk kiszéle-

⁴⁰ Végül olyan kompromisszumos megoldás született, amelyből teljes mértékben elhagyták a Kínára vonatkozó részt és csupán azt állapították meg, hogy „minden szocialista ország, valamennyi kommunista és munkáspárt köteles hozzájárulni a nemzetközi munkásmozgalomban fennálló véleménykülönbségek leküzdéséhez, a felmerült nézeteltérések csökkentéséhez és az álláspontok egymáshoz való közelítéséhez [...] hogy az ideológiai ellentéteknek nem kell kiterjedniük az államok közötti kapcsolatokra”. A tervezett decemberi tanácskozásról szóló részt szintén teljes egészében elhagyták. *L. Népszabadság*, 1964. október 20.

sítését, s mindkét ország szempontjából fontos, pozitív eredményeket jelent a jövőre vonatkozóan.

Küldöttségünk nevében szeretném megköszönni személy szerint Kádár elvtársnak s az összes jelenlevő magyar elvtársnak azt a közvetlen baráti tárgyalási hangnemet, amely a megbeszéléseinket jellemezte, s nagyon köszönjük a magyar elvtársaktól kapott tájékoztatást, ami számunkra rendkívül hasznos.

Holnap még egy nagy közös rendezvényünk lesz, ami tulajdonképpen a társadalom széles rétegeivel való találkozást teszi majd lehetővé. Helyes lenne, ha a rendezvény előtt kicserélnénk az ott elhangzó beszédek szövegét, tartalmát.⁴¹ Sajnos a mi szövegünk nemzetközi vonatkozásait – éppen a megváltozott helyzetre való tekintettel – még alaposan át kell dolgozni, ezért csak azt ajánlhatom fel a magyar elvtársaknak, hogy holnap reggelig átadom, s akkor még esetleg egyeztetni lehet. Holnap van még egy másik rendezvény, a varsói autógyár meglátogatása. Így sajnos úgy alakul a program, hogy lényegében foglalt a holnap délelőtti és a nagygyűlés előtti idő.

Kádár János: Gomułka elvtárs, nem volna lehetséges, hogy valamilyen formában még késő este megküldjék, mert mi hasonló helyzetben vagyunk?

Władysław Gomułka: Nincs időm.

Kádár János: Természetesen nekünk is van egy kész beszédünk, s persze ezt is hasonlóan át kellene vizsgálni. Tulajdonképpen az egész napunk foglalt. Ha nem tudunk semmit sem tenni ma, akkor holnap reggel kicseréljük, nincs más lehetőség.

Władysław Gomułka: Amilyen gyorsan lehet, megpróbáljuk majd holnap egyeztetni.

Kádár János: Nem tudunk mást csinálni.

Még egyet szeretnék megemlíteni: köszönöm Gomułka elvtárs értékelését. Még egy dologban kellene megállapodnunk, abban, hogy a közleményt mikor tesszük közzé. Természetesen célszerű volna nem halasztani. Kedd volna a napja, úgy hallom, hogy volt ilyen elképzelés.

Władysław Gomułka: Vasárnap nem lehetne?

Erdélyi Károly: A vasárnapi lapokban lesz a nagygyűlés és a két pályaudvari beszéd, a búcsúzás.

Władysław Gomułka: A holnap délelőtti órákban sor kerül az aláírásra, akkor ki lehetne adni.

Kádár János: Van egy ilyen propaganda vagy agitációs meggondolás, mégpedig az, hogy nálunk a vasárnapi sajtóban szeretnénk leadni a gyűlés anyagát és az elhangzott beszédeket. Ez is elég olvasnivaló, és ha ez elfogadható, talán célszerű

⁴¹ A varsói Tudomány és Kultúra Palotájában megtartott nagygyűlésen elhangzott beszédeket I. Népszabadság, 1964. október 18. Gomułka az SZKP belügyének tartotta Hruscsov leváltását, és egyúttal kiállt az SZKP XX. és XXII. kongresszusainak határozatai mellett. Kínát nem említette meg külön, de a közös nyilatkozat szellemében beszélt a „nézeteltérések” leküzdésének szükségességéről. Azt viszont hangsúlyozta – ami a nyilatkozat szövegéből kimaradt –, hogy a magyar és a lengyel párt „állást foglalt a kommunista és munkáspártok világértelmezésének összehívásáért [...] az értekezlet feladata a kommunista világmozgalom egységének megszilárdítása”. Kádár is kiállt a nemzetközi tanácskozás mellett, ugyanakkor sem Kínát, sem pedig Hruscsov leváltását nem érintette.

lenne a nyilatkozatot a kedd reggeli lapokban közzétenni. Azért ajánljuk ezt, mert nálunk hétfőn nem jelenik meg a párt hivatalos lapja. Azt hiszem, ebben meg-egyezhethetünk.

Władysław Gomułka: Jó, rendben van.

Kádár János: Köszönjük.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország (1945–1965), 5. doboz, 26. tétel. 00767/18. – magyar nyelvű hangszalagról leépelt fogalmazvány.

A két küldöttség 1964. október 14-én vonattal Krakkóba utazott, ahol többek között sor került a Nowa Huta-i kohászati művek meglátogatására. Ekkor jött a hír, hogy Moszkvában az SZKP KB ülésén leváltották Nyikita Hruscsovot és Leonyid Brezsnyev vette át az SZKP vezetését. Másnap a két küldöttség visszautazott Varsóba. Az út alatti tárgyalásokon Kádár és Gomułka mellett lengyel részről részt vett Zenon Kliszko és Marian Naszkowski, magyar oldalról Kállai Gyula és Nyers Rezső. Gomułka – még Hruscsov leváltása előtt – kifejtette, hogy a sokoldalú atomtőerő (MLF) létrehozásának az a célja, hogy az USA Európában fenntartsa a saját hegemoniáját, és az NDK helyzetét gyengíti azzal, hogy az NSZK-t bevonja e projektbe. Vagyis az MLF létrehozása változást jelentene az eddigi erőrendszerben. Gomułka szerint a Szovjetunió nem érzékeli kellő mértékben a veszélyt. Szerinte nem lehet az enyhülést egyoldalúan, csakis a szocialista tábor engedményeinek árán végrehajtani, hiszen az ilyen politika a tábor meggyengüléséhez vezet. Gomułka a kubai rakétaválság megoldását is a Szovjetunió és a szocialista tábor vereségeként értékelte: a Szovjetunió visszavonulása a Nyugat pozícióját erősítette. Kínával kapcsolatban pedig elmondta, hogy a béke ügyét a szocialista tábor egységével kell összekötni, „ezért nem lehet elvetni en bloc a Kínai Kommunista Pártot sem. [...] Meg kell találni a módját annak is, hogy a Kínai Népköztársasággal beszéljünk.” Kádár válaszában elmondta, hogy a szocialista tábor nemzetközi tárgyalásainak 1957-es és az 1960-as dokumentumaiban nem vették megfelelően figyelembe, hogy a különböző országokban nem egyformán kell az egyes problémákhoz viszonyulni: „Például vegyük az együttműködés problémáját a szociáldemokratákkal. Másképp néz ki ez a probléma Olaszországban és másképp Indonéziában. Vagy nézzük az atomháború veszélyének ügyét. Más ennek a kérdésnek az élessége Európában és más Ázsiában, sőt még e fogalmak tartalma is más a különböző kontinensek országai számára. Ázsia és Afrika népei számára a fő probléma, amellyel találkoznak a kolonializmus és nem az atomháború veszélye.” Gomułka válaszul elmondta, hogy az álláspontokban a különbség mélyebb, mint azt Kádár gondolja, szerinte a széttagoltság állapotában nem lehetséges felvenni a harcot az imperializmussal, éppen ezért elutasítja egy, a kínaiak ellen irányuló tanácskozás koncepcióját. Azt is megkérdőjelezte, hogy fontosabb lenne a közeledés a szociáldemokráciához, mint a szocialista országok kölcsönös közeledése. (AAN, KC PZPR 1354, Sygn. XI A/63. 620–633.). E dokumentumból nem derül ki, de Nyers Rezső visszaemlékezése szerint Gomułka „nagyon éles jelzőket” használt Hruscsovra, és keményen bírálta a Szovjetuniót, mert az megsarolta Lengyelországot az árkérdésben (l. Huszár Tibor: *Beszélgetések Nyers Rezsővel*. Budapest, Kossuth Kiadó, 2004, 298–299.).

A magyar delegáció 1964. október 18-án érkezett Budapestre vonattal. Kádár a Nyugati pályaudvaron tartott beszédében szólt először Hruscsov leváltásáról (*Népszabadság*, 1964. október 20.), majd MSZMP PB 1964. október 21-én tartott ülésén szóban is beszámolt az útról (MNL OL M–KS 288. f. 5/347. ő. e. 15–24.). Az MSZMP PB ülése előtt 1964. október 20-án Kádár János fogadta a Szovjetunió budapesti nagykövetét, G. A. Gyenyiszovot, és részletesen beszámolt lengyelországi útjáról (*Szovjet diplomáciai jelentések Magyarországról a Hruscsov-korszakban...* 470.).

37.

FELJEGYZÉS A LEMP PB SZÁMÁRA A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1965. NOVEMBER 19-ÉN MAGYARORSZÁGON TETT HIVATALOS LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1965. november 19.

Feljegyzés
a lengyel küldöttség a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetésével folytatott
tárgyalásáról
(Budapest, 1965. november 19.)

Titkos

1965. november 19-én, az esti órákban a lengyel küldöttség Jugoszláviából Lengyelországba tartó visszaútján megállt Budapesten, ahol kétórás megbeszélésre került sor az MSZMP vezetésével.

A megbeszéléseken lengyel részről részt vettek: Władysław Gomułka, Józef Cyrankiewicz, Zenon Kliszko, Piotr Jaroszewicz, Marian Naszkowski, Kazimierz Olszewski, valamint a LNK budapesti nagykövete, Jan Kiljańczyk.

Magyar részről: Kádár János, Kállai Gyula, Péter János, Erdélyi Károly és a MNK varsói nagykövete, Martin Ferenc.

Kádár: Kedves Gomułka elvtárs, kedves Cyrankiewicz elvtárs, kedves elvtársak és barátok. Szívből köszöntöm és üdvözlöm Önöket a jelen lévő elvtársak, illetve az egész Központi Bizottságunk nevében. Nagy öröm számunkra és szívből örülünk ennek, bármilyen rövid is a találkozó Önökkel. Röviden tájékoztatom Önöket jelenlegi problémáinkról. Néhány napja tanácskozik a Központi Bizottságunk.¹ A tegnapi ülést a nemzetközi problémákkal kezdtük, tájékoztatást adtunk a politikai ügyekről, és tegnap délutántól gazdasági problémákról – a gazdasági mechanizmus irányítása ügyeiről tárgyalunk.² Eddig már húszan jelentkeztek hozzászólásra a vitához. A téma lelkesítő, tehát úgy tűnik, hogy egy egész sor hozzászólást lehet majd hasznosítani. A vita nagyon aktív és érdekes. Úgy néz ki, hogy ezt a problémát kétszer fogjuk tárgyalni – most és a plénum ülése után. Meg fogjuk vitatni a Tudományos Akadémiával, a SZOT-tal és más szervezetekkel. Hivatalos állásfoglalást kérünk tőlük. Dolgozunk még rajta, és március körül még

¹ Az MSZMP KB kibővített ülésére 1965. november 18–20-án került sor. MNL OL M–KS 288.f. 4/76–77. ó e. A kiadott közleményt és az ülésen elfogadott határozatot lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963–1966.* Szerk. Vass Henrik. Budapest, Kossuth Kiadó, 1968, 233–264.

² Lásd: Gazdaságirányítási rendszerünk átfogó felülvizsgálatáról. Nyers Rezső elvtárs előadói beszéde a Központi Bizottság ülésén. *Népszabadság*, 1965. november 21.

egyszer visszatérünk erre a kérdésre. Ezt az ügyet a májusi plénum napirendjére³ szeretnénk tűzni, de már márciusban meghozzuk a végső döntést. Így néz ki a folyamat. Nem akarjuk ezt fejetlenül csinálni. Minden arra mutat, hogy e koncepció alapvető gondolatáról egységesek a nézetek. Most leginkább a részletes irányelvek kidolgozásával foglalkozunk. Ahogy már mondtam a végső döntést jövő év márciusában hozzuk meg. Ez egy olyan kiterjedt probléma, amely további vitákat és kb. 130 szakértő munkáját követeli meg. Vannak politikai aktivisták, szakértők a gazdaság, a tudomány stb. területéről. Ezt a problémát számos bizottságban és a KB-ban is megvitattuk. Jelenleg ezzel foglalkozunk.

Gomułka: Igen, ez roppant fontos ügy.

Kádár: Tegnap szót kértem ebben az ügyben és arra fordítottam a figyelmet, hogy ez a harmadik alapvető probléma, amelyet az utóbbi években elindítottunk: az első probléma volt a hatalom kérdése, a második – a magyar falu szocialista átépítésének ügye. Most ez a harmadik alapvető probléma. Több idáig nincs.

Ez gazdasági kérdés, de nem csak az. Az egész szocialista fejlődés ügye, a nép életszínvonalának kérdése, és érinti a pártmunka egészét.

Meg vagyok győződve, hogy Önök számára ez a téma ismert, mivel egyre több ország foglalkozik ezzel.

Gomułka: Foglalkoztunk hasonló problémákkal nemrég, a IV. plénumon.⁴ Hoztunk egy határozatot ebben a körben, amelyet fokozatosan meg fogunk valósítani az elkövetkező évek alatt. Nem lehet egyből átugrani jelenlegi szakaszt, figyelmen kívül hagyva a létező feltételeket.

A fő változások nálunk ott vannak, hogy több jogosítványt adunk az ipari egyesületeknek,⁵ mint eddig, de a termelő vállalatoknak kell kidolgozniuk a mutatók alapján a rentabilitást. Azaz eltávolodunk a felhalmozás régi mutatóitól. Mindenhol, ahol csak lehetséges, egyre szélesebb körben eltávolodunk a globális termelés eddigi mutatóitól.

Hasonló problémák léteznek mindenhol, és országainkban mindenhol foglalkoznak ezekkel.

Kádár: Általában elértük ugyanazt a szakaszt a fejlődésben, és ugyanazok a nehézségeink.

Gomułka: Egy időben indultunk.

Legutóbb tárgyaltuk az 1966. évi tervet, már a Szejm-ben van, most vitatják a Szejm bizottságaiban.

³ Az MSZMP KB kibővített ülésére 1966. május 25–27-én került sor, ekkor fogadták el „Az MSZMP KB irányelvei a gazdasági mechanizmus reformjára” című dokumentumot. L. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963–1966*, 301–450.

⁴ A LEMP IV. plénumára 1965. július 27–28-án került sor. A plénum meghallgatta Stefan Jędrychowski „A változások irányai a népgazdaság tervezési és irányítási rendszerében” című beszámolóját, majd határozatokat hozott a kérdésben. AAN, KC PZPR 1354, Sygn: 237/II/41.

⁵ Az ipari egyesületek (*zjednoczenie przemysłowe*) több azonos iparági nagyvállalat összevonása következtében létrehozott termelési komplexum. 1958. április 18-án a Minisztertanács 128. számú rendelete alapján 42 ilyen szervezeti egység létezett. 1967-ben tettek egy kísérletet az ipari egyesülések irányítási reformjára, amelyek egészen 1981-ig léteztek. Ryszard Bączek: *Zarządzanie przemysłem w Polsce Ludowej*. Lublin, Wydawnictwa Uczelniane Politechniki Lubelskiej, 1979.

Mindenesetre az 1966. évre szóló mutatók sokkal rosszabbak, mint az idei évben elért termelési mutatók. Meghatározzuk egy nem nagy – 6,5%-os ipari termelésnövekedést, de nem határozzuk meg a mezőgazdasági termelés növekedését, számítva arra, hogy lesz valami tartalékunk az idei betakarításból.

A mezőgazdaságban a fizetések új rendszerére tértünk át. Minden mutatót, amelyek a mezőgazdasági termelést érintik, bevezettünk a tervbe, a mezőgazdaság négyéves átlageredményeire támaszkodva. Például a termés hozamoknál nem az elmúlt év hozamának szintjét vesszük, hanem az elmúlt 4 év átlagát. És éppen az ilyen számításra alapuló mutatók kerültek a tervbe. Ezek is fontos kérdések a mezőgazdasági fogyasztási cikkekkel történő piaci ellátás és az export számára stb.

Kliszko: És a nemzeti jövedelem számára.

Gomulka: Ha jobb évünk lesz, akkor a négyéves átlagnál magasabb termés lesz, és ezt bizonyos tartalékot biztosít számunkra. Attól, hogy a meghatározottnál több lesz, nem fog fájni a fejünk. Ha csupán olyan lesz a betakarítás, amelyet elhatároztunk, ha nehezebb év lesz, akkor legalább a mezőgazdasági termelés nem fogja felborítani a tervmutatókat, hiszen azt alacsonyabb szinten állapítottuk meg.

Ez a lépés számunkra nem rossz, úgy számoljuk, hogy az év végig elérjük az ipari termelés kb. 9%-os növekedését és a mezőgazdasági össztermelés 7%-os növekedését. A mezőgazdaságban ez a legjobb mutató, amit elértünk az utóbbi nagyon sok év alatt.

Kliszko: Sőt száz év távlatában.

Gomulka: Ez a globális termelés növekedése, ugyanakkor maga a gabona 15%-ot tesz ki. Komoly növekedést értünk el a takarmánytermelésben, megújítottuk a sertésállományt. Ugyanakkor idén rosszabb a burgonyatermés (kb. 155–157 q/ha), alacsonyabb a cukorrépa termés – több mint 260 q-val. Igaz, nincsenek még pontos adataink, csak a répa betakarítás után lesz teljes képünk. Ezen felül az idei évben a gyümölcstermés rossz volt. Így van ez, minden második évben rossz a termés. Például ilyen zöldségek, mint a paradicsom vagy az uborka – szintén nem termettek.

Összességében ugyanakkor ez az év ad bizonyos lehetőséget mezőgazdaságban a nehéz helyzetből való kilábalásra. Vannak bizonyos tartalékaink, különösen takarmányban.

Mindazonáltal muszáj gabonát importálnunk. Idén több mint 2 millió tonna gabonát (főleg takarmányt) importáltunk, és ez a mi legnagyobb nehézségünk, amely nyomasztó a gazdaságunkban. A következő ötéves tervben meg akarjuk szüntetni a gabonaimportot, valamint csökkentjük már az 1966. évben a mezőgazdasági fogyasztási termékek exportját az 1965. évhez viszonyítva. A belső piac szükségleteivel kapcsolatban le kellett vennünk 75 ezer tonna vágómarhát az exportról, de ezt le kell fednünk más exporttal.

A fő nehézségünk a fejlett kapitalista országokkal folytatott kereskedelem. Vannak bizonyos kifizetések, törleszteniük kell a korábban felvett hiteleket, kamatot kell fizetnünk, de devizánk nincs, aranyunk nincs. Exporttal kell fizetnünk. Ezért erre a területre helyezzük a fő hangsúlyt, és erre irányítjuk elsősorban a figyelmünket.

December első felében kerül sor a KB plénumára, amelyet éppen a külkereskedelemnek szentelünk.⁶ Nagyon alapos elemzést kell készítenünk, hogy lássuk a fejlődést 10-15 év távlatában, és a jövőben előttünk álló feladatokat.

Így a gazdaság kérdésköre, hasonlóan mint Önöknél, veszi el a legtöbb időnket, a figyelmünk középpontjában áll, számunkra ez a fő probléma.

Kádár: Hasonló problémáink vannak. Az idei gazdasági tervben már csökkentett számokat irányoztunk elő. Hasonló koncepcióból indultunk ki, mint Önök. Az ipari termelés területén 1965. évre csak 5%-os növekedést határoztunk meg. Az 1966. évre még nincs kész a terv, ez a következő hetekben lesz kész. A tavalyi évben, ahogy idén is, csökkentettük egy kicsit a termelés fejlődésének ütemét. Az ipari termelés olyan növekedését, mint amilyen az elmúlt években volt, nem találtuk egészségesnek. Minden ágazatban lineárisan fejlődött a termelés és ezt nem tartottuk túl kíváncsnak, a készletek egyenletlenül növekedtek. Igyekeztünk a problémát megvilágítani és végeredményben szűkítettük a mutatókat.

Hasonlóan zajlik a munka a mezőgazdaság tervét illetően is. Az 1965. évre a mezőgazdasági termelés növekedését 2-3%-osra terveztük, és ez a terv megvalósul. A búza betakarításban a tervezettnél magasabb mutatóink voltak, hasonlóan magasabbak lesznek a kukoricatermelésben is. A cukorrépa területén a terv végrehajtása a megszabott mutatóknak megfelelően valósul meg, ugyanakkor a burgonya betakarítás alacsonyabb lesz. Ami a burgonyát illeti, nálunk nem játszik olyan nagy szerepet, mint Önöknél. A zöldségtermés nálunk szintén gyenge volt, hasonlóan a gyümölcshöz és a szőlőhöz. E két utóbbi kultúra nálunk nagyobb szerepet játszik, mint Önöknél.

Gomulka: Szőlő nálunk szinte egyáltalán nincs.

Kliszko: Csak Zielona Góra-i Vajdaságban van egy kicsi.

Kádár: Nálunk a szőlőtermelés komoly szerepet játszik a népgazdaságunkban. Szőlőből csináljuk a bort.

De mindez kiegyenlítődik, és összességében megvalósul a terv a mezőgazdaságban.

Ami a kifizetések problémáját illeti, nekünk is van belőle minden vonatkozásban. Nemcsak a kapitalista országok viszonylatában, de a szocialistákkal is. Lehet, hogy a fizetési helyzetünk idén kicsit jobb, mint tavaly, de alapvetően a helyzet nem változott. Az a helyzet nálunk, hogy a nemzeti jövedelem 35%-a a külkereskedelemben realizálódik. Így nagyon érzékenyek vagyunk ezen a ponton. A mezőgazdasági termékek exportja nem sikerült olyan mértékben, ahogy elterveztük, mivel nálunk az exportban a zöldség és a gyümölcs komoly szerepet játszik, amelyeknél most rossz volt a termés. Lehet, hogy sikerül megvalósítanunk az exporttervet, ha ezekből a cikkekből kevesebbet exportálunk, és ezeket eladjuk

⁶ A LEMP KB V. plénumára 1965. december 15–16-án került sor, amelyen elfogadták a „Kulcskérdések a külkereskedelem fejlődése területén” c. határozatot. AAN, KC PZPR 1354, Sygn: 237/II/42. A plénum felhívta a figyelmet arra, hogy a gazdaság műszaki megújulása végett a legfontosabb feladat a gépimport fokozása, amely elősegítheti a lengyel export növelését. Ezért a cél az exportra termelő vállalatok körének bővítése, illetve a fejlesztési erőforrásoknak az ilyen vállalatokhoz történő koncentrációja volt.

magasabb áron, mivel Nyugaton szintén rossz volt a termés. Véleményünk szerint az érték általános volumenét teljesítjük.

Gomułka: Ez a legfontosabb.

Kádár: (viccesen) sikerült fedeznünk valamilyen aranylelőhelyet, olajmezőt stb. (nevet).

Cyrankiewicz: Kezdhetjük az együttműködést...

Gomułka: Csatlakozunk a társasághoz.

Kádár: Aranyat valójában nem találtunk, de felbukkant nálunk a termálvíz. Találtunk földgáztelepet is. Ezt sem megvetendő, bár nem ugyanaz, mint az olaj.

Gomułka: A gáz nem megvetendő.

Kádár: De ehhez csővezeték kell (mindenki nevet).

Még leginkább a termálvizet lehet felhasználni, mert a szomszédságban van egy termelőszövetkezet, és épít magának egy erőművet. Legalább a szövetkezet jól jár. Ugyanakkor nem ez a legkomolyabb probléma.

A legkomolyabb problémánk az, hogy mindmáig nem tudunk előállítani ipari termékeket olcsón és a legmagasabb szinten.

Cyrankiewicz: Ez a mi közös problémánk.

Kádár: Az iparcikkek választékai jobbak bizonyos területeken, de az ipari termelés általános szintje elégtelen. Természetesen ez az örökségünkől, elmara-dottságunkból következik, de minden jel arra mutat, hogy Franciaország vagy Olaszország iparának fejlődési üteme magasabb.

Gomułka: Franciaország – igen, de Olaszországban néhány éve leállt.

Kádár: Általában gondolkodom az utóbbi évekre, nem az elmúlt két évre Olaszországban. Ezekben az országokban az utóbbi években az ipari fejlődés sokkal gyorsabb volt, mint nálunk. Úgy nézett ki, hogy – képletesen mondva – az egész országunk egy olyan szocialista termelővállalat volt, amely egyidejűleg valamilyen humanitárius intézmény is, ami gyerekek, öregek, középkorúak stb. ellátásával is foglalkozott. Sőt muszáj volt párhuzamosan eltartanunk sportolókat, színészeket, festőket stb. (nevetés). Ebben a körben ki kellene valamit gondolni, hogyan oldjuk meg. Meg kell találni azt a módszert, hogy a munka embere jobban éljen, de kevesebbet is dolgozzon. Az életszínvonal nem túl magas, bár emelkedett, de az életszínvonal növekedése nem jár együtt megfelelő termelési növekedéssel.

Gomułka: Ez a termelés technológiájának az ügye, a szakemberek és a képzettségük ügye. Egész technológiánk elöregedett. Még ha bizonyos helyeken – a nyugattal összehasonlítva – vannak is egyenértékű szakembereink, a mi termelésünk rosszabb, mivel rosszabb a technológiánk.

Kádár: Talán beszélgethetnénk könnyebb témáról – a nemzetközi helyzetről, oly sok diplomata van itt (nevetés).

Gomułka: Lehet itt tovább filozofálni, ugyanakkor gazdasági ügyekben a földön kell járnunk.

Kádár: Itt még az agitáció sem segít.

Gomułka: Szívesen hallgatjuk az önök koncepcióit.

Kádár: Az a benyomásom és úgy látom, hogy a mi útkereséseink és lépéseink a helyes irányba fordulnak. Ha ezek minden országban egymással összhangban

lezajlanak, akkor leszünk abban a helyzetben, hogy erős alapot teremtsünk a gazdaságunk számára.

Meghatározott szakaszban vagyunk és nem kell kétségbe esni. Úgy gondolom, hogy elértünk jelenleg azt a szakaszt, ahol lennünk kell.

A legutóbbi plénumon a vita közben felszólalt egy közgazdász, akit meghívtunk a plénumra. Egy pártunkívüli ember, lojális, jó közgazdász, együttműködünk vele. Elmondott egy érdekes dolgot. Idézett Lenin beszédéből a NEP-ről, hogy a NEP, a hadikommunizmus szakaszában a javak közvetlen elosztásának elve uralkodott.

Gomulka: Nem a NEP idején, hanem a hadikommunizmus idején.

Kádár: Igen, a közvetlen elosztás elve uralkodott.

Kliszko: Egyenlő elosztás.

Kádár: Nem a közvetett elosztás elve uralkodott, és bizonyos értelemben ennek az elvnek a része a továbbiakban jellemző a szocialista országok nemzetgazdaságára. Igaz, elterveztük, mire vagyunk képesek, és mit fogunk termelni, ki és mennyiért kapja ezeket a javakat, illetve különböző intézkedések segítségével ezt megvalósítottuk.

Nekünk úgy tűnik, hogy kicsit engedni kell az értéktörvényt érvényesülni, több figyelmet kell szentelni a kereslet és a kínálat törvényének. A gazdaság ügyeit nem lehet adminisztratív eszközökkel igazgatni.

Gomulka: Ezt nagyon általános megfogalmazás, nem ismert mi az új ebben a tézisben.

Cyrankiewicz: Ez valami Libermantól.⁷

Gomulka: Igazgatni? Nehéz azt mondani, hogy le lehet mondani az adminisztratív vezetésről, mert maga a terv már adminisztratív vezetés. Ez alapelv, amelyről nem lehet lemondani – ha magáról a tervről van szó a beruházási javak, a nyersanyagok területén, tervezésre van szükség. Tökéletesen tudjuk, mennyi elektromos energiára, hengerelt termékekre és másra van szükségünk – itt a tervezés kérdése kétségen felüli. A feldolgozóipar esetében, amely a piac szükségleteire dolgozik, a lakosság szükségleteinek kielégítésére, nem azt tesszük, hogy kidolgozzuk a legapróbb részletekben, az áruválaszték ezreiben, hogy ki hol fog termelni stb. Hiszen nem tervezünk részletesen. Nálunk a kereskedelem rendel. Évente kétszer megcsináljuk az őszi poznańi vásárt. Eljönnek a piaci szükségletre termelő feldolgozóipar képviselői, és a kereskedelem megrendeli, amit akar, az iparnak pedig végre kell azt hajtania. Bizonyos, hogy itt létezik még az áruválaszték komolyabb bővítésének problémája.

Kliszko: És az áruk minőségének emelése.

Gomulka: Igen. De ez már olyan kérdés, ami nem az irányítás területére tartozik.

Ami az érték ügyét illeti mint olyan, mi már régen eltávolodtunk a voluntarizmustól a saját (belső) árak megállapításában az egyes termékek vonatkozásában. Nem lehet semmilyen gazdasági elszámolás, ha az árak nem a maguk termelési költségeikre támaszkodnak, és nem veszik figyelembe a hasznot. Időnként felül-

⁷ 1962. szeptember 9-én jelent meg a *Pravdában* Jevszej Liberman szovjet közgazdász *Terv, nyereség, haszon* című esszéje, amely az 1965-ös szovjet gazdasági reformok alapvetését tartalmazta.

vizsgáljuk az árakat. Most tervezzük az 1967. évi az élelmiszerárak általános áttekintését, és bizonyos változtatásokat eszközölünk.

Cyrankiewicz: Már másodszor, mert az árakat alapján már nagyon realisan állapították meg.

Gomułka: A normális elv az árak megállapításánál az, hogy vesszük a saját termelési költségeket és plusz 5-10% hasznot. Ugyanakkor van egy csomó anomália, amelyeket nehéz azonnal megszüntetni. Például a halárak. Népünk nem volt hozzászokva a halfogyasztáshoz, de a háború után Lengyelországban fejlődött a halászat. Az emberek azonban nem nagyon akartak halat venni. 15 évvel ezelőtt megállapítottuk tehát a halárakat, alacsonyabban, mint a halászat költségei. 15 éven keresztül nőtt a halászok fizetése, növekedett minden költség, de az árak változatlan szinten maradtak. Az a helyzet, hogy a halak bizonyos fajtájáért kétszer annyit fizetünk a halászoknak, mint amennyiért a boltban megvesszük. Van még néhány textilárunk is (*Cyrankiewicz:* pamutalapú), amelyek árai nem fedezik saját költségeiket. Összességében az egész textiliparban nagy a felhalmozás van, de bizonyos fajtákban nagy a deficit. Ezt ki kell javítani. A legközelebbi években meg akarjuk ezt csinálni. A műszáltermelés fejlődésével kapcsolatban csökkenteni akarjuk azon textíliák árait, amelyek meghatározott százalékban műszál tartalmaznak, és fel kell emelni a deficit textíliák árait. Nagyon fontos, hogy szezononként változik az ára például a zöldségnek, gyümölcsnek, tojásnak. A tojás ára 3-4-szer változik évente.

(*Cyrankiewicz:* nem egyszer még ötször is.) Az emberek ehhez lassan hozzászoknak. Például az almára piaci áraink vannak. Tavaly ebben az évszakban egy kiló alma 3 zlotyba került, ma ugyanez az alma már 15-20 zloty. Ez elkerülhetetlen. Amennyire csak lehetett, át akartunk térni a kereslethez és kínálatához igazított árakra.

Találkoztunk – és különösképpen az elmúlt időszakban – a munkásoknak, a lakosságnak azzal a hozzáállásával, hogy nem szabad az árakon változtatnunk. Minden változtatás elégedetlenséget szült, akár nőtt, akár csökkent az ár. Ma ez a magatartás már teljesen eltűnt, de a helyzet is más.

Kádár: E területen messzebb mentek, mint mi.

Gomułka: Hiszen ebben az évben az ipar új termékek százait termelte, és ha nem lett volna árváltozás, akkor nem lett volna haladás. Nem kell félni, ha egyes közgazdászok – nekünk is vannak ilyenek – megállapítják a nehézségeket a gazdaság állítólagos „irányításában”. Természetesen, mindent meg kell tenni, hogy megszüntessük az adminisztratív fékeket, de az értéktörvény elfogadása a kapitalista törvény kategorizálása szerint nagyon veszélyes dolog.

Cyrankiewicz: A gazdaság egészére kiterjesztve.

Egyes árukkal kapcsolatban tudatosan alkalmazzuk és a jövőben is alkalmazni fogjuk a támogatást. Vannak olyan áruk, mint például a kenyér. Hiszen az emberek eltérően keresnek. Az egyik keres 5 ezret, a másik meg ezret, kenyérben ugyanakkor mindenkinek bővelkednie kell. Tehát itt tudatosan dotálunk. Ugyanúgy tudatosan támogatunk egyes termékeket, mint pl. a cipőt, az iskolai ruházatot. Ha a reálkeresetek az egész népgazdaságban a jelenlegi szintnél átlagosan magasabbak

lesznek, akkor ezeket a dotációkat meg lehet szüntetni. Ennek megszüntetése ma a legszegényebb embereket érintené.

Az értéktörvény alkalmazása ennek a dotációnak a megszüntetését jelentené. Vagyis itt az adminisztratív beavatkozásra elkerülhetetlenül szükség van, ami a mi társadalmi alapelveinkből származik.

A nehézségeink nem a rendszerben vannak, még csak nem is abban, ami ma érvényesül. A nehézségek mindenekelőtt a technika nagyon gyors, világméretű fejlődésének hátterében keletkeznek. Ha 50 évvel korábbi helyzetben lennénk, amikor szintén volt haladás, de lassú volt, akkor fenn tudnánk maradni a világszínvonalon. Ma egy nagy technikai világforradalom tanúi vagyunk, és ezzel egyre nehezebb versenyezni. A gazdag országoknak, amelyek több száz éve termeltek és kizsákmányoltak más népeket, megvannak e lehetőségei és eszközei, vannak megfelelő szakembereik. Nekünk pedig állandóan hiányoznak ezek az eszközök. Hiányoznak a szakemberek is. És érthető, hogy nem lehetnek ilyen szakembereink és eszközeink, amilyenekkel a régi, iparilag fejlett kapitalista országok rendelkeznek. Lengyelországban a népi hatalom 20 éve alatt az egy főre jutó ipari termelést több mint tízszeresére növeltük. Bevittünk faluból az iparba, az építkezésre több mint 3 millió embert. És vannak a gazdaságnak ezek az objektív nehézségei, amelyek gyorsan nőnek. Egy csomó közgazdász pedig a legmagasabban fejlett nyugati országokra néz, és azt gondolja, hogy a mi nehézségeink oka az „irányításban” van. Pedig az ok egyáltalán nem ebben rejlik. Adjunk az üzemeknek – a jelenlegi tervezési és irányítási rendszerben – teljes anyagai ellátást, például a gépiparban és megfelelő minőségű anyagokat, – akkor egy év alatt növelhetjük a termelést 20–25 százalékkal a jelenlegi erők mellett. Csakhogy a mi anyagi mérlegeink feszítettek, nem összetartanak, hanem szakadnak. És akkor, az anyagi mérleg ügyét az értéktörvény meg fogja oldani? Ha nekünk nincs hengerelt árunk, akkor kohók épülnek, hengerművek, kiépül az energetika, csökkenti az ércet stb. Itt semmit nem segít az értéktörvény. Nem alapozhatunk – pl. a nitrogénműtrágya-ipar kiépülésére. Úgy tűnhet, hogy felépítjük a műtrágyagyárat és a probléma meg lesz oldva. Elnézést, nem lesz megoldva. A problémát nem oldja meg maga a műtrágyagyár. Kell még a raktárhálózat, az elosztás, gyakran új utakat kell építeni, hogy a műtrágya eljusson a falura. Szóval itt az egész infrastruktúra bejön a képbe. Nyugaton nincs ilyen probléma, mert ott mindez fokozatosan, évszázadok alatt kiépült. Így hát mi nem engedünk a kritikai hangoknak, amelyek igyekeznek kimutatni, hogy a nehézségek oka csak az ipari irányítás. Sajnos, nem engedhetjük magunkat a kísérletezésre, hogy kimutassuk a közgazdászok e hamis elméletét, de az egyes üzemekben lehet kísérletezni. És ezt tesszük. Teljes jogosítványokat adunk ezeknek az üzemeknek, semmiben nem korlátozzuk őket a fő mutatókon kívül. És azt kell mondanom, hogy nincsenek forradalmi eredmények. Van haladás – jobb vagy rosszabb. Van 30 ilyen kísérleti üzemünk, amelyekben bevezettük a kísérletek különböző formáit. A gyakorlatban ez különbözően alakul. Nem egyszer az üzem a neki adott széles jogosítványokat teljesen más irányban használja ki. Most például a párt levonja a konzekvenciát az egyik ilyen gyár vezetőségével kapcsolatban, amely magasra emelte a fizetéseket elemzés nélkül, és most csökkentenünk kell a béreket.

A bevezetőben beszéltem a mi nagy volumenű terveinkről az ipari és üzemi egyesülések jogosítványainak kibővítéséről. De ezt nyugodtan akarjuk megvalósítani. Először ellenőrizni akarjuk, hogy működik az egyes területeken.

Alapvető ügy a gazdaságunkban a pénzügyi és anyagi tartalékok hiánya. Ez oda vezet, hogy ha felmerül valami megvételének a szüksége 50-100 ezer dollárért, akkor törjük a fejünket, hol találjuk meg ezt az összeget. Az ilyen kiadásokról szóló döntés átmegy nem egyszer egy sor láncszemen. És nekünk mondják: a bürokrácia, az irányítás fékez. Ez nem igaz, ha lenne fél milliárd dollár tartalékunk – nem volna probléma. Az üzem egyik nap beterjeszti az igényeket és másnap megkapja a szükséges eszközöket.

A kapitalistáknak ugyanakkor vannak tartalékai. És mi ma még őket segítjük. Még ma is kizsákmányolnak bennünket pl. a mezőgazdasági fogyasztási cikkek exportján keresztül. A mi költségeinken és más szocialista országok költségeiből él például Anglia. Ő persze utólag megfizeti a saját parasztjait. Ilyen a valóság, és itt az értéktörvény semmit nem segít.

Tisztelem az olyan közgazdászt, aki közvetlenül egy nagy termelőüzemben ül és ismeri az egész működési mechanizmust. De többségben azok, akik az íróasztal mellett ülnek (*Kliszko*: vagy a katedrákon) az elméleti megoldásokra támaszkodva dolgoznak, vagy kidolgozzák a saját koncepciójukat a burzsoá elméletekből kölcsönvettek alapján – ezekből semmi nem jön ki. Létrehozzuk a közgazdászok tanácsát, megteremtjük a közgazdász szolgálatot az üzemek mellett, de leginkább azok értékesek, akik közvetlenül az üzemekben ülnek.

Nem akarok itt semmit mondani, mert a jugoszláv elvtársak az értéktörvény vonalára akarnak lépni, de tény, hogy a reformjuk első eredménye a reálbérek csökkenése volt. A mi feltételeink között ez elfogadhatatlan lenne. Levágnák a fejünket, és az oroszoknak elé vetnének mindenkit kivétel nélkül. Ott más a helyzet, munkanélküliség van, az emberek külföldre mennek munkát keresni.

Vannak dolgok, amelyekhez nagyon óvatosan kell közelíteni.

Maradt még 10 percünk, a nemzetközi ügyek nagyon sok időt vennének el. Azok is szaporodnak és sok ügyben a pártoknak meg kell egyezniük egymással.

Kádár: Lehet, hogy jobb lenne külön találkozni és megbeszélni néhány kiválasztott, 2-3 fontosabb témát, például a KGST és a Varsói Szerződés. Ismertek számunkra a KGST ügyében kialakult vélemények. Más pártok elvtársai egy tanácskozás megszervezésére törekednek a legmagasabb szinten. Szó van róla, hogy ennek néhány hónap múlva kell lennie. Mivel nagyon kevés időnk van, szeretném röviden elmondani, hogy mi mellette vagyunk egy ilyen találkozó összehívásának. Jó lenne találkozni és megbeszélni az eddigi eredményeket és a jövőre vonatkozó feladatokat.

Hasonló találkozást kellene tartani a Varsói Szerződés ügyében is. A számunkra ismert hangulat és vélemények arra mutatnak, hogy van szándék egy ilyen találkozó megszervezésére. Tudjuk, hogy a román elvtársak azt javasolják, hogy ez a találkozó Bukarestben legyen. Mi is egy ilyen találkozó mellett lennénk. Valóban vannak dolgok, amelyek igényik a megbeszélést, és egy ilyen találkozó hasznos

lenne. A korábbi ülés, Varsóban, jó volt, hasznos.⁸ Nekem úgy tűnik, hogy a nem távoli jövőben sor kerülhet egy ilyen találkozóra és nem gondoljuk, hogy rosszabb lenne a januárinál.⁹

Nem belemerülve tehát az egyes problémák megtárgyalásába, mivel nincs már időnk, csak annyit akartam mondani, hogy mi mellette vagyunk mindkét ilyen találkozásonak.

Gomułka: Alapvetően mi is ezen az állásponton vagyunk.

Itt szeretném megjegyezni, hogy Brezsnyev elvtárs most élt a kétoldalú nem hivatalos találkozók jó formájával. Legutóbb kétszer volt ilyen találkozásonk,¹⁰ és amellett voltunk, hogy a pártjaink között és más országok pártjai között szervezzünk ilyen találkozókat a különböző ügyekben való véleménycserékre. Véleménycseréről van szó, illetve a kétoldalú kapcsolatokról és a nemzetközi ügyek szélesebb köréről is.

Kádár: Ez egy jó és hasznos forma. A mi lengyel–magyar kapcsolatainkban már alkalmaztuk (Łańsk).¹¹

Gomułka: De túl hosszú a szünet.

Kádár: Ez egy jó találkozó volt.

Kliszko: Jó és hasznos.

Kádár: Nagyon szívesen folytatjuk az ilyen találkozókat.¹²

Cyrankiewicz: Nem vesztegetve az időt a protokollra.

Gomułka: És a teljes külsőségek nélkül, fotóriporterek nélkül stb.

Kádár: Nyilatkozat nélkül. Igen, ez jó ötlet.

Gomułka: Mi nagyon elégedettek vagyunk az ilyen találkozókkal. Gondolkodni kell a mi találkozóinkról is.

Kádár: Nagyon szívesen foglalkozunk ezzel, ez nagyon jó és hasznos forma.

Gomułka: Nem tudom ebben a pillanatban megmondani pontosabban, milyen időpontban lehetne ezt megtartani, de maga az ötlet nagyon jó.

Kliszko: Mondjuk januárban.

Kádár: Javasoljuk ezt a Politikai Bizottságunknak.

Nem fogunk az ügy körül nagy zajt csapni. Megemlítjük a bizottságban, hogy az ügy felvetődött a mai találkozáson.

Gomułka: Szeretném szívből megköszönni Kádár elvtársnak és minden elvtársnak ezt a találkozót.

Kádár: A magam részéről szintén köszönöm önöknek.

⁸ 1965. január 19–20-án került sor a VSZ PTT VII. ülésére Varsóban. A PTT megvizsgálta a nemzetközi és az európai helyzetet és állást foglal a sokoldalú NATO atomütőerő ellen.

⁹ 1966. július 4–6-án került sor a VSZ PTT VIII. ülésére Bukarestben, ahol elfogadtak egy nyilatkozatot egy kollektív európai biztonsági rendszer létrehozásáról és egy nemzetközi konferencia összehívásáról.

¹⁰ 1965. szeptember 11–12-én és október 29–30-én került sor az említett két tárgyalásra Gomułka és Brezsnyev között.

¹¹ L. 30. sz. dokumentum.

¹² L. 38. sz. dokumentum.

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/64. 5–19. – *lengyel nyelvű gépelt fogalmazvány, 1. számú példány* (ford.: Mitrovits Miklós).

Az MSZMP PB 1965. november 23-i ülésén Kádár János elmondta, hogy Gomułka-val egyetértettek abban, hogy „hasznos és időszerű lenne, ha a közeljövőben protokollmentes, baráti összejövetelen eszmecsere-t folytatnánk a pártjainkat, országainkat kölcsönösen érdeklő kérdésekről”. (MNL OL M–KS 288. f. 5/380. ő. e. 270–273.). A PB ezzel egyetértett, majd Kádár János 1965. november 24-én erről levélben tájékoztatta Gomułkát, és a találkozó időpontjának 1966. január második felét javasolta. (AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/64. 4.) A találkozóról közös közleményt nem adtak ki.

38.

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA AZ MSZMP ÉS A LEMP VEZETŐINEK 1966. JANUÁR 18–19-I BUDAPESTI TALÁLKOZÓJÁRÓL

Budapest, 1966. január 24.

Jelentés a Politikai Bizottságnak
az MSZMP és a LEMP vezetőinek 1966. január 18–19-i budapesti találkozójáról

Szigorúan bizalmas!

I.

1. Az MSZMP KB meghívására 1966. január 18–19-én, Budapesten tartózkodott W. Gomułka, J. Cyrankiewicz és Z. Kliszko elvtárs. A PB határozata alapján magyar részről Kádár, Kállai, Apró és Komócsin [Zoltán] elvtárs tárgyalt velük.

A protokolláris formaságoktól mentes, teljesen munkajellegű összejegvetelen a két párt képviselői összesen 12 órát szenteltek az eszmecseréknek. Kölcsönös megállapodás alapján csupán igen tömör tájékoztatást adtak egymásnak saját országuk életének egyes kérdéseiről, röviden tekintették át a két ország kapcsolatainak helyzetét, s a fő figyelmet és az idő nagyobb részét az időszerű nemzetközi kérdések megvitatására fordították.

II.

2. A kölcsönös üdvözlések után Kádár elvtárs átadta a Központi Bizottság és a kormány jókívánságait. Örömet fejezte ki a találkozó létrejötte alkalmából.

A továbbiakban informálta vendégeinket az 1966 évi népgazdasági tervről, az 1966–70. évi terv előkészületeinek állásáról, a gazdasági mechanizmus munkálatairól, a bevezetett ár- és bérintézkedések összefüggéseiről.

3. A meghívást és a vendéglátást megköszönve Gomułka elvtárs közölte, szíves örömmel jöttek hozzánk, e találkozó is barátságunkat, szívélyes viszonyunkat jelképezi. A lengyel első titkár ezután elmondta, Lengyelországban a közvélemény hangulata jó, az utóbbi időben az ellátás javult, az életszínvonal kicsit emelkedett.

A népgazdaságban az 1965. év nagyon kedvezően alakult, az ipari termelés 9,1%-kal, a mezőgazdaság 7%-kal, a nemzeti jövedelem ugyancsak 7%-kal növekedett. Túlteljesítették a külkereskedelem általános előirányzatait. Az év folyamán gondot jelentett az ipari beruházások határidejének elhúzódása, a mezőgazdasági termékek betakarítását megnehezítő korai hideg ősz, továbbá az, hogy a külkereskedelem nem teljesítette a fejlett kapitalista országokba irányuló gép-export előirányzatait.

Az 1961–1965. évi ötéves tervben csak az ipari termelés növekedett a terv szerint, valamennyi egyéb mutató (mezőgazdaság, nemzeti jövedelem, a munka termelékenysége, reálbérek) növekedése elmaradt a tervezettől. Mindez mutatja, hol vannak a népgazdaság gyenge pontjai. Nagy gondot jelent a foglalkoztatottak számának létszámon felüli növekedése.¹ Szociális és politikai okokból ezen egyelőre nem tudnak változtatni. A nagy munkaerő-kínálat negatívan hat a termelésre, még a vezető gazdasági szerveket is a termelés extenzív fejlesztésének irányába tolja. Az emberfelesleg ellenére is kevés a képzett szakmunkás.

Az 1966. évi tervben csökkentik a fejlődés ütemét, az ipar termelése 6,5%-kal, a mezőgazdaságé 5,7%-kal fog nőni. Fő feladatnak az ipari termékek minősége javítását tekintik, ezért a tervezésben a minőségi mutatókat helyezték a középpontba. Erősen fokozzák az exportot, a fejlett országokba irányuló kivitelben javítani akarják a komplett berendezések és a gépek arányát, mert csak ilyen módon tudják visszafizetni a kapitalista országokból korábban felvett nagy kölcsönöket. A KB decemberi ülését a külkereskedelem munkája megjavításának, az exporttermékek mennyisége és minősége növelésének szentelték.² A mezőgazdaságban a szerződéses termelés kiterjesztése irányában fognak dolgozni.

Az új ötéves tervet a Tervhivatal március végén terjeszti a Politikai Bizottság elé. Az elkövetkező ötéves időszak egyik fontos feladatának a kenyérgabona-import megszüntetését tekintik, ezért a tervben nagy beruházásokat irányoznak elő a mezőgazdaságban. Országainkban a beruházások tervezése és realizálása jelenti munkánk egyik leggyengébb területét. Nem mindig azt tesszük, ami a legfontosabb, nincs koordinálva az egyes beruházások kérdése. Nincsenek beruházási tartalékeszközök, ezért a terven felüli kiadásokra a már betervezett összegekből vesznek el, ez a beruházási ciklus kitolódásának fő oka. E hiba kiküszöbölése végett az 1966–70-re tervezett, 800 milliárd zlotyt kitevő beruházási összeg 5%-át tartalékként zárolják, s azt az előre nem látható többletkiadások fedezésére fogják fordítani.

Lengyelországban a lakáshelyzet változatlanul súlyos problémát jelent. A helyzet megoldására az elmúlt évben felemelték a lakbéreket. Hogy a dolgozók jövedelme ne csökkenjen, a lakbéremelés összegét minden dolgozónak megadták fizetéskiegyenlítésként. A továbbiakban, ha nő az egyes dolgozók fizetése, a dolgozó a fizetésemelésnek csak 50%-át kapja kézhez, a másik felét az állam visszatartja a lakbértámogatás helyett. A lakbér-hozzájárulási összeg fizetését az állam 1970-ben megszünteti. Az emeléssel fedezi a lakások folyó karbantartását, a főjavítást a jövőben az állam fizeti. Elhatározták, hogy a lakásépítésben a szövetkezeti lakások jelenlegi 60%-os arányát 1970-re 90%-ra növelik.

¹ A háborút követő másfél évtizedben egész Európához képest kiemelkedően magas – 15–19,5 ezrelék – volt a lengyelországi természetes szaporulat aránya. 1946 és 1960 között 5 millió 846 ezerrel nőtt a lakosság száma. A lakosság számának robbanásszerű növekedése már a hatvanas évek közepén éreztette hatását a munkaerőpiacon. A becslések szerint a munkába lépő fiatalok száma 1956–1960 között 377 ezer volt, majd 1961–1965 újabb kb. 950 ezer.

² L. 37. sz. dokumentum, 6. lj.

4. Az állam és az egyház viszonyában a helyzet nem sokat változott, a csendes fojtogatás tovább tart. A püspöki kar levele³ támadást jelent Lengyelország „keleti” szocialista orientációja ellen. Azt hangsúlyozza, hogy a vallás Lengyelországot ezer éve a nyugathoz fűzi, s a jelenlegi rendszer idegen a lengyel nép lelkiületének. A püspökök csak egy német államról, az NSZK-ról beszélnek. A levélben bocsánatot kérnek a németeket lengyel részről ért sérelmekért, s nem foglalnak állást Lengyelország nyugati határainak kérdésében.

Levelükkel a püspökök politikailag elszámították magukat. A közvélemény egyöntetűen elítéli e lépésüket. A püspökök támadási felületet nyitottak magukkal szemben, s a LEMP ezt alaposan ki is használja. A levél kapcsán, a közvélemény hazafias érzéseire hivatkozva leleplezik az egyház reakciós vezetését.

Gomułka elvtárs közölte, hogy a pápa lengyelországi útjával kapcsolatos híresztelések alaptalanok.⁴

III.

5. Kétoldalú kapcsolatainkról szólva Kádár elvtárs megállapította, hogy azok normálisan fejlődnek. A megfelelő szervek egyetértésben bonyolítják együttműködésünket minden területen. Hangsúlyozta, a jelen időszakban különös jelentőséggel bír a gazdasági együttműködés fejlesztése. Bár szakosodási együttműködésünk sok tekintetben példamutató lehet más szocialista országok számára, mégis elsősorban a valódi kooperáció kialakítását kell szorgalmaznunk.

Gomułka elvtárs egyetértett Kádár elvtárs értékelésével. Elismeréssel szolt a vegyes gazdasági kormánybizottság munkájáról.

6. Gomułka elvtárs közölte, hogy a francia dízelmozdony licenc közös vásárlására vonatkozó magyar javaslattal a lengyel vezetés egyetért. A lengyel álláspont szerint e közös vásárláson túl érdemes lenne megvenni a mozdonyok kooperációs gyártását. Megállapodás jött létre, hogy Apró és Jędrychowski elvtárs együttes előterjesztést tesz e kérdésben.

7. A lengyel elvtársak hangoztatták: a jövőben nagyobb figyelmet kell szentelni a vállalt kötelezettségek kölcsönös betartásának. Így örülnének, ha mi le tudnánk szállítani a lekötött lucernavetőmagot.

8. Gomułka elvtárs felajánlotta, hogy hajlandók hosszúlejárátú egyezményben kötelezettséget vállalni vetőburgonya szállításokra, amit magyar lucerna- és kukorica-vetőmag szállításokkal lehetne ellentételezni.

³ 1965. november 18-án a lengyel püspökök levelet intéztek a nyugatnémet püspökökhöz. A levél fő tételmondata, hogy „megbocsátunk és megbocsátást kérünk” kivívta a LEMP vezetésének haragját.

⁴ VI. Pál pápa 1963 és 1978 között vezette a katolikus egyházat. A pápa a lengyel állam 1966-os millenniumi ünnepségére szeretett volna Lengyelországba látogatni, de a pártvezetés ezt egyértelműen elutasította.

9. Kállai elvtárs kérésére Cyrankiewicz elvtárs megígérte, megvizsgálják 20 ezer tonna étkezési burgonyának terven felüli szállítását Magyarországra.

10. Cyrankiewicz elvtárs ugyancsak megígérte, hogy az illetékes lengyel szervekkel megfelelő anyagokat állíttat össze számunkra a lengyel lakásszövetkezeti mozgalom eredményeiről.

11. Egyetértés alakult ki abban, hogy célszerűnek látszik a szocialista országok viszonylatában is az átadott licencekért és találmányokért térítést fizetni. Ennek szellemében a két ország illetékesei előbb külön-külön dolgozzák ki, majd egyeztessék azokat az elveket, amelyek szabályoznák a KGST-országok közötti találmány- és licenccsere anyagi elszámolásának módozatait, s ha lehetséges, közös javaslattal forduljanak a KGST Végrehajtó Bizottságához e kérdésben.

12. A kulturális és tudományos kapcsolatok jobb ellenőrzése és rendszeres koordinálása érdekében Kádár elvtárs javasolta kulturális vegyesbizottság létrehozását.⁵ Megállapodás történt, hogy a két párt Központi Bizottságának illetékes titkára megvizsgálja a bizottság létrehozásának kérdését, utána javaslatot visznek pártjaik Politikai Bizottságai elé.

IV.

13. Nemzetközi kérdések kapcsán Kádár elvtárs ismertette álláspontunkat a vietnami kérdésben, tájékoztatást adott a Vietnammal kapcsolatos diplomáciai akcióról.

14. A lengyel elvtársak teljes mértékben egyetértettek álláspontunkkal a vietnami kérdésben. A genfi fegyverszüneti ellenőrzési bizottsági⁶ tagsági jogukkal élve ők közvetíthetnek, ezért a [W. Averell] Harriman látogatásával kapcsolatos valamennyi amerikai lépésről tájékoztatták a vietnamiakat.

A Lengyelország felé történt amerikai diplomáciai lépések kapcsán Gomulka elvtárs tájékoztatást adott a Harrimannel folytatott beszélgetéséről. A beszélgetést Gomulka elvtárs a vietnamiak álláspontjának támogatására, az amerikaiak leleplezésére használta fel. Keményen vitázott Harrimannel, rámutatva, hogy az amerikaiak kilátástalan háborút viselnek, [Lyndon B.] Johnson politikája zsákutcába jutott, s a szocialista országok nem hagyják magára Vietnামot, tehát a harc fokozódni fog. Jelezte, ha az amerikaiak tovább növelik csapataik létszámát Dél-Vietnamban, lehetséges, hogy a szocialista országokból önkéntesek mennek.

Harriman magyarázkodott, Johnson békés szándékairól és a VDK agressziójáról beszélt. Azt állította, a tárgyalások beindulása után hajlandók megvizsgálni a DNFF részvételét is azokon.

⁵ L. erről 45. sz. dokumentum.

⁶ A Nemzetközi Ellenőrzési Bizottságot (*International Control Commission*) 1954-ben Genfben hozták létre Lengyelország részvételével.

Gomułka elvtárs az Egyesült Államok általános politikáját erőteljesen elítélte Harriman előtt, rámutatott, hogy az Egyesült Államok a világ csendőre szerepét tölti be, s politikájában a gangszterizmus módszereit alkalmazza, jog nélkül támad meg népeket.

Harriman elveszítette az önuralmát, s hangját felemelve azt mondta, hogy ez az Egyesült Államok befektetése, a kommunisták cinizmusának megnyilvánulása. Azt állította, hogy nincs szabadság Lengyelországban, mert Gomułka rákényszeríti akaratát a lengyel népre. Miután Gomułka elvtárs kemény visszautasításban részesítette, Harriman 180 fokos fordulatot tett.

Gomułka elvtárs rámutatott, hogy az Egyesült Államok tettei összeegyeztethetetlenek a békés egymás mellett éléssel, azok a kínaiaknak adnak érveket. Kijelentette, mi nem fogadjuk el a szelektív együttműködés politikáját, számunkra Vietnam nem lehet alku tárgya, mindaddig nem lesz hídépítés az Egyesült Államokkal, amíg bombázzák Vietnámot, támogatják az NSZK törekvéseit és nem ismerik el Lengyelország nyugati határait.

A Harrimannel folytatott beszélgetésről tájékoztatták a vietnami és a kínai nagykövetet, majd Hanoiába küldték [Jerzy] Michałowski nagykövetet, hogy szóban tájékoztassa a vietnami vezetőket, és adja át a 12 szocialista ország testvérpártja első titkárainak találkozója vonatkozó javaslatot.⁷

15. A lengyel vezetők megüzenték a VDK államférfiainak, hogy az amerikai szándékoktól függetlenül érdemes lenne mérlegelni a tárgyalások lehetőségét is.

Ho Si-Min elvtárs megköszönte a segítséget és a kezdeményezést. Azt hangoztatta, hogy Vietnam önállóan, függetlenül dönti el, mikor ül a tárgyaló asztalhoz. Most úgy látják, a tárgyalások ideje még nem érkezett el. A lengyel fél elfogadta a vietnami álláspontot, jelezve, hogy tudomásul veszi és támogatja a vietnami pozíciókat.

A vietnami elvtársak felfogása szerint egy második Dien Bien Phu⁸ hozza meg a vietnami kérdés megoldását. A lengyel vezetők felhívták figyelmüket, a katonai problémát sokoldalúan kell elemezni, nem hagyható ki a számításokból egy olyan variáns sem, hogy az amerikaiak kiterjesztik a bombázásokat Hanoi-ra, Hai Phong-ra, sőt egyes kínai területekre is. Ez a háború általánossá válását jelentené.

A lengyel elvtársak benyomása szerint a vietnami vezetésben nincs teljes egység. Álláspontjuk kialakításánál a vietnami vezetők nem hagyhatják figyelmen kívül a kínaiakat, a kínai orientációjú délvietnami vezetőket, továbbá saját párt, állami és katonai apparátusukat, ahol igen erős a kínai befolyás.

Felvetődött a lengyel elvtársaknál olyan impresszió is, talán valamiféle munkamegosztás lehet a kínaiak és vietnamiak között. A vietnamiak nem beszélhetnek velünk úgy, mint a kínaiak, mivel nehéz volna olyan párthoz, országhoz fordulni

⁷ 1966. október 17–22. között került sor a szocialista országok párt- és állami vezetőinek tanácskozására Moszkvában. *Népszabadság*, 1966. október 22.

⁸ Egy észak-vietnami kisváros, ahol az első indokínai háború egyik legnagyobb csatája zajlott 1954-ben a Viet Minh és a francia erők között.

segítségért, amelyet szidnak. Ezért ők udvariasak, mindent megköszönnek. Feltehető, hogy a kínaiak egyetértene ezzel, ugyanakkor ők szidják a Szovjetuniót.

16. A lengyel elvtársaknak úgy tűnik, az amerikai békekezdeményezéseknél a nagyobb szerepet az alibikeresés, a kisebb szerepet a zsákutcából való kijutás játssza. Johnson politikája Vietnamban csődöt mondott. Az elnök azt képzelte, hogy a VDK bombázásával, a hadsereg létszámának Dél-Vietnamban történő növelésével megtöri az ellenállást. Ez a terv megbukott. Most keresik a kiutat. Olyan megoldást szeretnének, hogy a harci cselekmények beszüntetése fejében megtarthassák maguknak Dél-Vietnamot. Ha ez nem megy, a háború folytatódni fog, bár Johnson számára ez sem könnyű alternatíva, hiszen 1967-ben elnökválasztás lesz.

A lengyel vezetés olyan következtetésre jutott, hogy belátható időn belül nem lesz kapcsolat a vietnamiak és az amerikaiak között, tehát a harc élesedni fog. Célszerűnek látszik, hogy álláspontunkat a jövőben is minden fázisban egyeztessük.

17. Kádár elvtárs közölte, hogy támogatjuk a Vietnammal kapcsolatos akcióegység megteremtésére irányuló lengyel javaslatot. Ha a javaslat nem is realizálódik, legalább nehezítse meg azok helyzetét, akik felelősek megosztottságunkért. Ismertette Maurer elvtárs negatív véleményét e kezdeményezésről. Ez meglepte a lengyel elvtársakat azért, mert Ceaușescu elvtárs a javaslat átvételekor kedvezően fogadta azt.

Gomułka elvtárs kifejtette, bár előre számoltak a negatív kínai válasszal, mégis szükségesnek tartották a javaslat megtételét, mert az hozzájárulna a kiút kereséséhez, s egyben elősegíteni politikai egységünk demonstrálását. Ha e javaslat a Szovjetunió részéről indult volna ki, a kínaiak azonnal elvetették volna és támadták volna érte a Szovjetuniót. A javaslattal a lengyelek azt is el akarták érni, hogy a kínaiak ne csak a Szovjetuniót támadják. Ezért javasolták a Varsói Szerződés tagállamainak, hogy ők is forduljanak ebben az ügyben a kínaiakhoz.

A javaslatra eddig egyetértő választ kaptak az SZKP-tól, a CSKP-tól, a BKP-tól, a Mongol NFP-től, az MSZMP-től. Még nem válaszolt a KKP, Albánia, Vietnam, Korea és Románia. A lengyel elvtársak számolnak azzal, hogy a vietnamiak csak a kínaiak után foglalnak állást.

18. Kádár elvtárs átfogóan tájékoztatta vendégeinket Maurer elvtárs magyarországi látogatásáról, a vizit eredményeként kialakult benyomásainkról.⁹ A tájékoztatást meghallgatva Gomułka elvtárs kijelentette, nagyon nyugtalanítja őket a román álláspont. A szocialista országok politikáját vizsgálva, a román vonal a legjobban nyugatbarát jellegű, a RKP vezetői szovjetellenességükkel akarják de-

⁹ 1966. január 10–13. között Ion Gheorghe Maurer, Románia Szocialista Köztársaság miniszterelnöke hivatalos, baráti látogatáson vett részt Budapesten, ahol tárgyalásokat folytatott Kállai Gyulával és Kádár Jánossal. A román vezető igyekezett megnyugtatni vendéglátóit, hogy „a nemzet-különbségek nem jelentősek, és semmi esetre sem elvi jelentőségűek, hanem a két ország eltérő adottságaiból fakadnak”. Lásd: Földes, i. m. 2007. 78.

monstrálni a függetlenségüket. A román politikai magatartás a kínaiakat erősíti, akik azt gondolhatják, hogy Albánia után egy második szövetségesük is van Európában. Nem lehetetlen, hogy Csou En-laj márciusi romániai útjában szerepe van ennek is, az SZKP XXIII. kongresszusának¹⁰ is.

Bár érdemi változással a román politikában nem számolhatunk, mégis tárgyalni kell velük.

19. A Varsói Szerződés üléséről szólva Kádár elvtárs jelezte, hogy támogatjuk Brezsnyev elvtárs javaslatát.

Gomułka elvtárs közölte, Ők is támogatják, de a románok a szerződés szerveinek hatékonyságának megbénítására törekcszenek. Ezért szükségesnek látszik, hogy a jövőben még a románok nélkül is folytassunk közvetlen véleménycserét.

20. A KGST munkájával kapcsolatban Kádár elvtárs megemlítette, szükséges lenne, hogy az első titkárok ülése három év elteltével legalább a nem vitás kérdésekben hallgassa meg a Végrehajtó Bizottság beszámolóját.

Gomułka elvtársék egyetértettek ezzel. Úgy vélik, ha egy ilyen összeövetel tényleges eredménye nem is lesz nagy, a találkozó ténye politikai haszonnal jár. Egyetértettek Kádár elvtárssal abban, hogy ahol lehet közös, ahol ez nem megy, ott két-, vagy háromoldalú együttműködést kell kialakítanunk.

21. Gomułka elvtársék tájékoztatást adtak jugoszláviai útjuk tapasztalatairól.

Lengyelország és Jugoszlávia között fejlődnek a kétoldali, elsősorban a gazdasági kapcsolatok. Véleményeltérésekre főként a vietnami kérdés kapcsán, Kína megítélésében került sor.

A jugoszláv vezetők a nemzetközi kommunista mozgalom egységének helyreállítását Kína elszigetelésével, a szocialista világból való kizárásával képzelik. Ez a szakadás pozíciója.

A vietnami agresszió kérdésében a jugoszláv vezetés egy nevezőre hozza a kínaiakat és az amerikaiakat, sőt nagyobb súllyal ítéli el a kínai agressziót. Gomułka elvtársék kifejtették Titónak, Vietnamban a kínaiak nem követtek el agressziót, ott másról, az álforradalmi jelszavakról van szó, azt kell elítélni.

A gazdasági életben a jugoszláv vezetés a szabad konkurencia elveit akarja érvényesíteni, holott azok nem a szocializmus, hanem a XIX. századbeli korai virágzó kapitalizmus elvei. Az élet már rég túlhaladta ezt az álláspontot, hiszen a kapitalista országok életét is a hatalmas monopóliumok uralják, s a fejlett kapitalista országok is a tervezés elemeinek alkalmazásával akarják stabilabbá tenni saját gazdaságukat. Ez a tendencia a gazdasági fejlődés objektív törvénye. Szocialista ország ilyen elképzeléseket azért nem vallhat, mert a konkurencia következtében csődbejutó vállalatok az össznépi tulajdon pusztulását jelentik, s mi nem békülhetünk meg munkanélküliek hadseregének létrejöttével.

Nem helyeselhető az sem, hogy a jugoszláv vezetők engedélyezik a munkások, köztük a szakmunkások tőkés országokba való tömeges kivándorlását.

¹⁰ 1966. március 29.–április 8. között tartották az SZKP XXIII. kongresszusát.

22. Az Olasz Kommunista Párt pozíciójáról Gomulka elvtárs elmondta, hogy annak idején ők helytelenítették Togliatti jaltai levelének publikálását.¹¹

Véleményük szerint az egységes munkáspárt létrehozása kérdésében indított vita Olaszországban mesterkélt, az élettől elvonatkoztatott dolog. Az egész koncepció azt mutatja, hogy az Olasz Kommunista Párt jelentős mértékben elszakadt a való élettől, s a párt vezetésében is különböző irányzatok vannak, amelyek frakciókká fejlődhetnek. Most arra lenne szükség, hogy az OKP a valóságtól kiindulva mérje fel a helyzetet, mozgósítsa a tömegeket, mert csak így kényszerítheti a jelenlegi kormányt engedményekre.

Kádár elvtárs tájékoztatást adott a Longo elvtárs látogatása alkalmából folytatott eszmecsereéről.¹²

23. Kádár elvtárs ismertette az Osztrák KP belső helyzetéről rendelkezésünkre álló – nyugtalanító – információkat.¹³

24. A nemzetközi kommunista mozgalom jelenlegi megosztott helyzete nagyon aggasztja Gomulka elvtársakat. Vietnam és az indonéz kommunisták brutális mészárlása megosztottságunk következménye.

Gomulka elvtársak egyelőre komornak látják a nemzetközi kommunista mozgalom egysége helyreállításának lehetőségét. Az egységet a jövőben az egyes konkrét akciók egyeztetésében kell keresni.

V.

25. A találkozó során Gomulka elvtársak elmondták, hogy fél évvel ezelőtt a KKP magas szintű pártküldöttséget akart küldeni Varsóba, de lengyel részről közölték, nem látják értelmét a találkozásnak, az adott körülmények között az a helyzet romlását eredményezné,

¹¹ Togliatti 1964-ben – röviddel halála előtt – összeállított jaltai feljegyzéseiben (*Memoriale di Jalta*) megfogalmazott gondolatai szerint a nyugati, „kapitalista” környezetben működő munkáspártok nem lesznek képesek arra, hogy a szó igazi és eredeti értelmében leninista forradalmat vezessenek, illetve az iparilag fejlett országok proletariátusa előtt hosszú távon nem lehet eltitkolni a létező szocializmus anomáliáit sem. L. Andreides Gábor: *Ólomévek – Itália a hetvenes években*. http://www.grotius.hu/doc/pub/FDJHOK/2009_153_andreides_italia.pdf (2014-04-28)

¹² 1965. augusztus 24–30. között Luigi Longo, az OKP főtitkára tárgyalásokat folytatott Magyarországon.

¹³ Kádár elmondta, hogy az MSZMP szoros kapcsolatokat ápol az Osztrák Kommunista Párttal, de nagyon nyugtalanító, hogy ott a vezetésben két irányzat áll egymással szemben: egy jobboldali és egy szektás. Ezért a pártban nagy vita folyt a szociáldemokratákhoz fűződő viszonyt illetően. Az egyik irányzat szerint nem kell a választásokon önálló jelöltet indítaniuk, hanem a szociáldemokratákat kell támogatni, ezért nyilvánosan nem is bírálták őket. A szektás irányzat szerint pedig éppen a szociáldemokraták a legfőbb ellenségeik, így semmilyen együttműködést nem tudnak velük elképzelni. Problémát jelent, hogy a PB-ben a jobboldal, a KB-ban pedig a szektás irányzat volt többségben. Kádár szerint a helyzetet bonyolította, hogy közben alakult még egy kisebb csoport is, amelyet a kínaiak finanszíroznak. Kádár szerint szakadásra van kilátás. AAN, KC PZPR 1354, Sygn: XI A/64. 135–136.

26. Gomulka, Cyrankiewicz és Kliszko elvtárs január 24–25-én találkozik nem hivatalos formában [Antonín] Novotný, [Jozef] Lenárt és [Vladimír] Koucký elvtárssal.¹⁴

27. Az MSZMP KB informálására Gomulka elvtárs átadta a PAP pekingi tudósítójának a kínai helyzetről készített néhány anyagát. (Az anyag a KÜM napi jelentése mellékletében került szétküldésre.)

28. Kállai elvtársék afrikai útjának előkészítésével kapcsolatban Cyrankiewicz elvtárs átadta Ochab elvtárs EAK-beli és etiópiai útjáról készített összefoglalót.

VI.

29. A találkozót értékelve, tartalmát, légkörét, a nézetazonosságot tekintve ez a felsőbb szintű magyar–lengyel összejövetel volt a legjobb, valamennyi, 1956 novemberében megtartott találkozó közül.

A rendkívül bonyolult nemzetközi helyzetben teljes nézetazonosság nyilvánult meg valamennyi megvitatott kérdésben. Példamutatónak értékelhető az összejövetel szívélyes, elvtársi légköre.

A két párt nézetazonosságának demonstrálásán túl, a találkozó hasznos volt nemzetközi szempontból is.

Határozati javaslat

1. A Politikai Bizottság a lengyel elvtársakkal január 18–19-én lefolytatott megbeszélésekről szóló jelentést jóváhagyólag tudomásul veszi.

2. A jelentésben szereplő francia dízelmozdony licenc közös vásárlása, a gyártás specifikációja, a lehetséges kooperáció ügyében a Magyar–Lengyel Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottság magyar tagozatának elnöke – a lengyel féllel történő egyeztetés alapján – tegyen előterjesztést a Minisztertanácsnak.

Felelős: Apró Antal elvtárs
Határidő: 1966. május 31.

3. A Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Bizottsága dolgozza ki és egyeztesse a lengyel féllel a KGST országok közötti műszaki-tudományos dokumentációk és szabadalmak átadása anyagi elszámolásának elveit, s azt, ha lehetséges, közös magyar–lengyel javaslatként terjessze be a KGST Végrehajtó Bizottsága elé.

Felelős: Apró Antal elvtárs
Határidő: 1966. június 30.

¹⁴ 1966. január 24–25-én került sor Wlśában a lengyel–csehszlovák párt- és kormánydelegációk tárgyalásaira, ahol a két ország együttműködésének elmélyítését és szélesítését érintő kérdésekről tárgyaltak. AAN, KC PZPR 1354, Sygn: XI A/34. 1–80.

4. A külkereskedelmi miniszter folytassa le a szükséges tárgyalásokat hosszúlejtárú egyezmény kötésére lengyel vetőburgonyának magyar takarmányvetőmagok ellenében történő szállítására.

Felelős: Bíró József elvtárs

Határidő: 1966. március 1.

5. A magyar–lengyel kulturális vegyesbizottság létrehozásának megbeszélése céljából Szirmai István elvtárs vegye fel a kapcsolatot a lengyel párt Központi Bizottsága illetékes titkárával.

Felelős: Szirmai István elvtárs

Határidő: 1966. április 30.

6. A Politikai Bizottság elfogadja a lengyel elvtársak javaslatát, hogy alkalmas időpontban és helyen Ignacy Loga-Sowiński elvtárs, illetve Gáspár Sándor elvtárs találkozzanak és megbeszélést folytassanak az időszerű nemzetközi szakszervezeti kérdésekről.

Budapest, 1966. január 24.

Összeállította: Erdélyi Károly sk.

Jóváhagyta: Kádár János sk.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1966. év. 77. doboz, 87–130. – magyar nyelvű gépelt tisztázat – Készült 26 példányban. Az első oldal bal felső sarkába kézzel írva „Erdélyi e.” olvasható, a jobb felső sarokban pedig „A KB Irodájának kérjük visszaküldeni!”, pecsét.

A tárgyalásról készült lengyel nyelvű jegyzőkönyv is (lásd: AAN, KC PZPR 1354, Sygn: XI A/64. 36–137). Ebből kiderül, hogy Gomułka rossz néven vette, hogy az előre egyeztetett protokollmentes találkozó koncepciójával ellentétesen a magyar sajtóban hír jelent meg a lengyel delegáció látogatásáról (*Népszabadság*, 1966. január 19.). Ezenfelül a magyar vezetés szerette volna, ha az 1963. májusi lengyelországi találkozóhoz hasonlóan többnapos megbeszéléseket folytatnak, de Gomułka határozottan kijelentette, hogy „holnap este haza szándékozunk menni, vannak bizonyos feladataink és ez nem hagy nekünk sok időt a tárgyalásokra [...] Úgy gondoljuk, hogy két nap alatt ki kell merítenünk a minket érdeklő témákat. Ha valaki feláldozza az alvást és megnézi Budapestet, az már az ő dolga, de nem terveztük, hogy 16 óráig pihenünk. Úgy képzeltük, hogy a Budapestre érkezésünk után azonnal asztalhoz ülünk, és megkezdjük a tárgyalásokat.” A tárgyalások befejeztével rövid kommunikét adtak közre (*Népszabadság*, 1966. január 20.).

39.

MARTIN FERENC VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET FELJEGYZÉSE A KÖTÁBLÁK CÍMŰ LENGYEL REGÉNNYEL KAPCSOLATBAN

Varsó, 1966. december 15.

Szigorúan titkos!

Tárgy: A „Kötáblák” c. lengyel regény margójára

Novemberben jelent meg a Honvédelmi Minisztérium kiadója gondozásában két kötetben és húszezres példányszámban Wojciech Żukrowski író *Kötáblák* című regénye.¹ Maga Żukrowski a mai lengyel prózairodalom elismert vezető alakjai közé tartozik, több regénye és írása magyar fordításokban is megjelent. Itt azok közé az írók közé számít, akik fenntartás nélküli hívei a jelenlegi politikai rendszernek, elfogadják a párt vezető szerepét, és lényegében ideológiájával is egyetértenek. Ilyenformán Żukrowski mind a művészársadalom, mind a közönység, mind pedig a hivatalos vezetés részéről bizalomnak örvendhet.

A vele korábban lefolytatott beszélgetésekből kitűnik, hogy a magyarok iránt általában, s ezen belül az 1956. november óta követett politikai vonalunk iránt is őszinte szimpátiával és elismeréssel viseltetik, s különösen nagyra értékeli Kádár elvtársat, akivel a magyar párt- és kormányküldöttség 1964. októberi lengyelországi látogatása idején személyesen is szeretett volna találkozni.

A szóban forgó regényen Żukrowski évek óta intenzíven dolgozott, s már Kádár elvtárrsal is könyve kapcsán szeretett volna találkozni. Végülis a mű a közelmúltban napvilágot látott.

Jakus [Jenő] elvtárs, aki a regényt elolvasta, nem tartja sikerült alkotásnak. Nyelvezete meglehetősen cikornyás, képalkotása mesterkélt, sok a kiagyaltnak tűnő szituáció, egész kompozíciója szétfolyó és darabos: mindezek a formai defektusok tükrözik a zavaros meseszöveg és a mű egész tartalmának a problematikáját. A könyvről eddig megjelentetett lengyel kritika is vegyes érzelmekkel fogadta a regényt. A *Slowo Powszechnie* c. katolikus napilap elsőként és magasra értékelve üdvözölte, viszont a *Kultura* c. hetilap legutóbbi (december 11-i) száma már sokkal hűvösebb hangú kritikával fogadta. Ez a kritika megállapítja, hogy a regény szerelmi meseszövege „banális és lapos sémák szerint bonyolódik a behálózástól a

¹ Wojciech Żukrowski: *Kamienne tablice*. Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1966. Ez volt mindeddig az egyetlen olyan irodalmi mű, amelyet a szocialista országokban Magyarországról írtak. A regényt eddig 13-szor adták ki, lefordították cseh, orosz és angol nyelvre is. Magyarul mindmáig nem jelent meg annak ellenére, hogy Żukrowskinak számos könyvét kiadták (*A millió elefánt országában*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1962; *Tűzkeresztység*. Budapest, Európa, 1962; *Ariadna éjszakái*. *Elbeszélések*. Budapest, Európa, 1973; *Strand a Styx partján*. Budapest, Magvető, 1979).

jóllakáson keresztül az elhagyásig... Mindez az Úristennel, mint a saját gyengeség, a kényelem és az önzés végső szankciójával” – írja az előbb említett kritika.

A könyv nem is érdemelne különösebb figyelmet, ha mindaz a politikai és erkölcsi csődtömeg, amelyet regényében Żukrowski összehord, nem kapcsolódna igen szorosan az 1956-os időszak magyarországi politikai eseményeihez, ha a cselekmények szereplői nem az indiai magyar nagykövetség akkori diplomatái, nagykövete és beosztottai lennének, akiknek nőügyeken, whisky-ügyeken, valutaügyleteken, egymás elleni áskálódásokon és egyéb efféle „ügyintézéseken” kívül alig-alig van másra idejük, legfeljebb még arra, hogy ha a nagykövet véletlenül halálra gázol egy indiai kisfiút, akkor mielőbb kereket oldjon, s az egész ügyet rávarrja az indiai sofőrre. Hosszadalmas lenne a regényt itt részletesebben ismertetni, s igazságtalan lenne teljességgel elmarasztalni, mert vannak pozitív gondolatai és tisztább oldalai is, mégis a könyv egésze igen kedvezőtlen és torz képet ad még a korabeli magyar politikai morálról és a diplomáciai szolgálatról is. Amikor a napokban [Lucjan] Motyka² kulturügyi miniszter illetékes helyettesével Jakus elvtárs a könyvről alkalmi beszélgetésben negatív magánvéleményét kifejezte, [Zygmunt] Garstecki³ miniszterhelyettes is problematikus alkotásnak minősítette a könyvet, amely nyilván nem lelkesítheti a magyarokat. [Leon] Kruczkowski⁴ elvtárs egyik beszélgetés alkalmával azt válaszolta, tévedés lenne feltételezni, hogy egy szocialista ország nagykövetségén nem fordulhattak elő a Żukrowski könyvében leírtak, mert a *Kötéltárlak* az író önéletrajzi elemekkel telített alkotása, szereplő személyei autentikus személyek. Csak hát, amit a szerző magyar nagykövetségnek, magyar nagykövetnek, magyar tanácsosnak stb. nevez a regényében, az a valóságban az akkor Indiában működő lengyel nagykövetség és a lengyel nagykövet volt, Terey István tanácsos pedig magával Żukrowskival azonos stb... Jakus elvtárs minden esetre furcsállotta, hogy ilyenfajta metamorfózisai számára egy lengyel író éppen az ellenforradalom után tíz évvel éppen a magyarokat választja ki. Eddigi állásfoglalásainkban tovább nem mentünk. Javasolom, hogy a könyv tartalmával – akár rövidített kivonatok formájában is – illetékes elvtársaink mielőbb ismerkedjenek meg, s véleményükről a nagykövetség is kapjon tájékoztatást mihez tartás végett.

Maga a szerző (alkatilag misztikumra hajlamos szentimentális lélek, aki az 1905-ös forradalom után bizonyára Gorkij „istenkeresői” közé tartozott volna), a DNFF filmbemutatóján már az iránt érdeklődött Jakus elvtárstól, hogy kiadják-e könyvét Magyarországon, s mikor tájt kerülhet erre sor. Arra a kérdésre, hogy miért éppen az indiai magyar nagykövetséget választotta ki valamennyi negatív emberi és politikai probléma gyűjtőhelyéül és hordozójául, azt a választ adta, hogy könyvének mottójegyzetében kifejezetten utal arra, hogy a szereplők nem autentikus személyek, s a magyar nagykövetségre azért esett a választása, mert a tárgyalt 1956-os időszakban ez a nagykövetség mutatkozott a legkézenfekvőbbnek a szereplők politikai-emberi konfliktusainak ábrázolására.

² 1964 és 1971 között lengyel kulturális miniszter.

³ 1957 és 1972 között lengyel kulturális miniszterhelyettes.

⁴ Lengyel író, publicista. 1957-től az Államtanács tagja.

Ide kívánczik annak megemlézése, hogy a lengyel cenzúra sokkalta szigorúbb azokkal az alkotásokkal szemben, amelyek a lengyelországi politikai eseményekkel foglalkoznak. Żukrowski művének megjelentetésével lényegében egy időben tiltották be [Jerzy] Putramentnek, a LEMP Központi Bizottsága tagjának *Kishitűek* c. regénye megjelentetését,⁵ amely az 1951–56 közötti időszak lengyel politikai életével, ezen belül a szocialista törvényesség megsértésének problémájával foglalkozott volna. Az indoklás lényege igen tömör: nem célszerű ismét utat nyitni az úgynevezett „leleplező” irodalomnak még akkor sem, ha a szerzőt a jó szándék vezeti. A következő időszak feladata lesz annak konkrét megvizsgálása, hogy Żukrowski könyve esetében miért volt enyhébb a lengyel cenzúra.

Martin Ferenc
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1966. év, 79. doboz, IV-75, 005836. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány (162/1966. sz. t.) – Előadó: Jakus Jenő. Készült 3 példányban, 2 példányban a központ, 1 példány a nagykövetség számára.

A magyar tiltakozás elsőrendű oka, ahogyan az író megfogalmazza Kádár 1956 őszi dilemmáját. „Ki áll majd a nép elé, és ki mondja ki azután, ami történt: bízzatok bennem, kommunista vagyok... Kádár kormányt alakít? De kicsoda is ő saját maga? Minek a nevében hívta be az orosz tankokat a magyarok ellen, ő, aki szintén magyar? Mit akart megmenteni? Ma mindenki ellene van, egy maroknyi csoport kivételével, akik hozzá hasonlóan azt gondolják, hogy megmentik Magyarországot, megmentik azt, ami a borzalmak és a pogrom után még megmaradt. Hihet-e benne a nép, ha ágyúk agitáltak mellette? Az oroszok nem bízhatnak benne, börtönből szabadult, szembenézett a halállal, hamisan megvádolták, megkínózták; abból a börtönből szabadult, melyet elvtársai építettek. Élve szabadult, de vajon megőrizte-e a szocializmusba vetett hitét? El tudja-e feledni az elszenvedett igazságtalanságot? De talán azért hívta be az oroszokat, hogy végre alkalma legyen leszámolni az egykori hőhérokkal, s most fog bosszút állni. [...] Ha azért tette legutóbbi lépéseit, hogy hatalomra jusson és személyesen számoljon le, száz év múlva a tömeg kihurcolja a csontjait a sírjából és a Dunába dobja... Ha valóban meg akarja menteni Magyarországot, magára véve a felelősség, a gyanakvás és gyűlölet szörnyű súlyát, akkor a nép nemcsak hogy megbocsát neki, de hősei sorába emeli, akiknek nevét nemzedékek tisztelettel és hálával fogják emlegetni. [...] Egyedül maradt a küzdőtéren. Ő és a rá figyelmesen ügyelő oroszok. Ha tudni lehetne, hogy mit is akar valójában?” (*Hary Judit fordítása.*)

⁵ A regény 1967-ben végül megjelent. Jerzy Putrament: *Małowierni*. Warszawa, Czytelnik, 1967.

39a

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE A KÖTÁBLÁK CÍMŰ LENGYEL REGÉNY MEGJELENÉSE ELLENI TILTAKOZÁS TÁRGYÁBAN

Budapest, 1966. január 11.

Feljegyzés

Tárgy: Lengyel regény az 1956-os magyarországi ellenforradalomról.

Melléklet: Emlékeztető-tervezet.

Politika, egzotikum, erotika – így lehetne a legrövidebben jellemezni Wojciech Żukrowski lengyel írónak 1966 novemberében a lengyel Nemzetvédelmi Minisztérium Kiadója által 20 000 példányban megjelent *Kötáblák* c. könyvét. Izgalmas, szórakoztató olvasmány a mai Indiáról, az indiai nép életéről, szokásairól, művészetéről, átszőve érdekfeszítő szerelmi történetekkel, ami mind tulajdonképpen azt a célt szolgálja, hogy vonzó miliőt teremtsen tulajdonképpen mondanivaló számára: bemutatni az 1956-os magyarországi ellenforradalmat, egy magyar külképviselet (Új-Delhi) dolgozóinak magatartásán keresztül.

Ami az egzotikumot, az erotikát illeti, az nagyon emlékeztet [Archibald Joseph] Cronin és más „bestseller” írók ilyen jellegű munkáira, természetesen modernizált változatban. Ezért a könyv ezen tulajdonságaival nem érdemes foglalkozni.

S milyennek látja a szerző egy magyar nagykövetség dolgozóit? Éles harc a rúpiáért, a fontért, a pénzártalásért, intrikák, egymás elleni áskálódás, dogmatikus szemlélet és módszer, szerelmi kalandok, feketézés és egyéb becstelenségek egész sora – ez jellemző a szerző szerint 1955–56-ban delhi külképviseletünk vezetőjére és munkatársaira. A különbség az egyes dolgozók között csupán az, hogy „X” az egyik „Y” a másik területen „tűnik ki” nagyobb aktivitással. Igazán rokonszenves személyt csupán egyet találunk: a távírdász kb. 6-7 éves fiát.

Kruczkowski, a lengyel Külügyminisztérium Nemzetközi Kérdések Intézetének igazgatója varsói nagykövetségünk egyik munkatársának, Wilga budapesti lengyel kulturális attasé pedig nekem úgy nyilatkozott, hogy a regényben szereplő magyar diplomatákban az író tulajdonképpen a delhi lengyel nagykövetség akkori diplomatáit rajzolta meg. Żukrowski, a *Kötáblák* szerzője azokban az években kulturális tanácsosként dolgozott az ottani lengyel nagykövetségen, tehát jól ismerte környezetét.

Kétségtelen, hogy az író a magyar nagykövetség dolgozóinak megrajzolásával saját nagykövetségének belső viszonyait felhasználhatta. Mindez azonban csak a modell szerepét tölti be. Véleményünk szerint a szerző azért festette az egész magyar nagykövetséget ilyen színben, hogy ezzel is igazolja: az a társadalom, amelyet ilyen emberek képviselnek, szükségszerűen elérkezik oda, hogy radikális

változásokat hajtson végre. Żukrowski a kollektíván keresztül – amely mégha külföldön is – a magyar társadalom egy részét alkotta, a magyarországi események bekövetkezésének törvényszerűségét próbálja igazolni. Ezen nem változtat az a tény sem, hogy az író a regény elé írt megjegyzésében leszögezi: „Az itt szereplő személyeknek nincs semmi közük azokhoz, akikkel két éves indiai tartózkodásom alatt találkoztam. Különösen nincs semmi hasonlóság regényem hősei és az általam ott megismert akkori magyar diplomaták között”.

Ami az ellenforradalom ábrázolását illeti, a szerzőt nem lehet egyértelműen elmarasztalni. Bár információit főleg az AFP ottani tudósítójától szerzi, így érthető, hogy bizonyos eseményeket helytelenül ad vissza, – mindazonáltal megállapítható nála egy objektivitásra való törekvés. Ezt alátámasztja az is, hogy 1964 októberében, amikor magyar párt- és kormányküldöttség járt Lengyelországban, az író szeretett volna találkozni Kádár elvtárral, hogy az 1956-os magyarországi kép realitásabb megrajzolása érdekében konzultálhasson vele. Az akkor közbejött események azonban ezt nem tették lehetővé.

Felvetődik a kérdés, hogy a *Kőtáblák* c. könyv megjelenése mégis miért árt a magyar érdekeknek.

- 1) Az a kép, amit a delhi nagykövetségünkről rajzol, kompromittálja a magyar diplomatákat a világ szemében. (Ezen nem segít a könyv elején írt, már említett megjegyzés sem.) Különösen kellemetlen számunkra, hogy ezt egy baráti ország írója cselekszi. (A könyvnek egyébként Lengyelországban igen nagy a közönségikere. Értesülésünk szerint a varsói könyvesboltokban az első kiadás példányait napok alatt elkapkodták.)
- 2) Nem tesz jó szolgálatot a szocializmus ügyének és népeink baráti kapcsolatának, hogy pontosan az ellenforradalom 10. évfordulóján egy baráti országban megjelentetnek egy ilyen művet méghozzá a katonai kiadó kiadásában.

Javasoljuk, hogy Erdélyi miniszterhelyettes elvtárs hívassa be Kilijańczyk nagykövetet, és az alábbi emlékeztető átadása mellett, élő szóval fejezze ki előtte a könyv megjelentetése feletti megütközésünket. Meg lehetne említeni a nagykövetnek, helyesnek tartanánk, ha lengyel részről megvizsgálnák a könyv kiadásának körülményeit, és olyan kritikákat jelentetnének meg a napilapokban és irodalmi folyóiratokban, amelyek csökkentenék a könyv negatív hatását. Egyben fel kellene kérni a nagykövetet, hogy az illetékes lengyel szervek tegyenek lépéseket egy második kiadás megakadályozására.

Ugyanakkor helyesnek tartanánk e kérdést pártvonalon is szóvá tenni.

Budapest, 1969. január 11.

Emlékeztető-tervezet

A Magyar Külügyminisztérium fel kívánja kérni a Lengyel Népköztársaság budapesti Nagykövetségének figyelmét az alábbiakra:

1966 novemberében a lengyel Nemzetvédelmi Minisztérium kiadásában 20 000 példányban megjelent a lengyel könyvpiacra Wojciech Żukrowski *Kőtáblák* című könyve. Illetékes magyar szervek véleménye szerint az említett írásmű témájának és szereplőinek megválasztása, cselekményének keretei, hőseinek állásfoglalása nem segíti elő az 1956. évi magyarországi ellenforradalom okainak és összefüggéseinek jobb megértését, a szocializmus közös építésének bázisán nyugvó magyar–lengyel barátság elmélyítését.

A Magyar Külügyminisztérium hálás lenne a budapesti Lengyel Nagykövetségnek, ha megismertetné ezzel kapcsolatban a Lengyel Népköztársaság Külügyminisztériumának ide vonatkozó álláspontját.

Budapest, 1967. január

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1966. év, 79. doboz, 87-817, 00487. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány – Készítette Varga Ferenc a magyar Külügyminisztérium II. Területi Osztályán 4 példányban. Kapják: Péter János, Erdélyi Károly, Szarka Károly és az Osztály.

39b

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE VARGA FERENC ÉS JAN KILJAŃCZYK TALÁLKOZÓJÁRÓL A KŐTÁBLÁK CÍMŰ REGÉNY ÜGYÉBEN

Budapest, 1967. január 14.

Feljegyzés

Tárgy: Beszélgetés Kiljańczyk lengyel nagykövettel

Folyó hó 13-án Szombath elvtárssal a lengyel partnereknél tett látogatás során a nagykövetségen *véletlenül találkoztam Kiljańczyk nagykövettel, aki azzal fogadott, hogy úgy hallja, kifogásaink vannak Żukrowski Kőtáblák c. könyvével szemben.*⁶ Elmondtam neki, hogy azok után, ahogy ez a mű az 1956-os magyarországi ellenforradalomról, a magyar diplomatákról ír, nem meglepő ez a részünkről megnyilvánuló fogadtatás.

⁶ Kiemelés az eredetiben.

Kiljańczyk elvtárs ezt követően hosszasan igyekezett bizonyítani, hogy nincs igazunk. Żukrowski „csak” a delhi magyar diplomatákról ír és nem általában a magyar diplomatákról.

Amikor azonban bizonyítottam neki, hogy az író a nagykövetség valamennyi dolgozóját milyen jellemtelen alakoknak ábrázolja, igyekezett ezt tompítani, annyit mondott, hogy ilyen emberek is vannak a követségeken.

Nem értett egyet azzal sem, hogy a szerző az ellenforradalmat több helyen helytelenül állítja be. Neki az a véleménye, hogy Kádár elvtárs személyét is pozitívan ábrázolja. Egyébként ez nem egy dokumentum – mondotta –, hanem regény, így kell azt kezelünk. Miután nem tudott meggyőzni, csak azt bizonygatta, hogy véleménye szerint ez egy jó regény.

Az egész beszélgetésből azt állapítottam meg, hogy a nagykövet erősen felkészült a könyv megvédésére a magyarok részről várható kifogások ellen.

Budapest, 1967. január 14.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1966. év, 79. doboz, 87-817, 00487/1. – magyar nyelvű gépelt tiszttáza (00487/1) – Készítette Varga Ferenc a magyar Külügyminisztérium II. Területi Osztályán 6 példányban. Kapják: Péter J., Erdélyi K., Szarka, Kukucska János, Szűcs és az Osztály. A dokumentum első lapján kézírással: „Komócsin elvtársnak sürgősen megküldeni. Megküldtük, Szűcsné. I/17.”

Komócsin Zoltán 1967. január 18-án fogadta Jan Kiljańczyk budapesti lengyel nagykövetet és arra kérte, hogy a regénnyel kapcsolatos magyar észrevételeket juttassa el a LEMP KB-hoz. Kiljańczyk ígéretet tett, hogy az észrevételeket továbbítja Kliszónak. A nagykövet elmondta, hogy ő maga is olvasta a könyvet, mentségül azzal érvelt a szerző mellett, hogy „az egész könyvet átítatja egy túlfűtött erotika, és így az olvasók az általunk kifogásolt politikai részeket átsiklanak”. Komócsin pedig elmondta, hogy a magyar párt közvetlenül nem akar az ügybe beleavatkozni, a lengyelek belátására bízzák, hogy mit lépnek. Komócsin Zoltán a találkozóról beszámolt az MSZMP PB 1967. január 24-i ülésén, amely a beszámolót egyhangúan elfogadta. (MNL OL M-KS 288. f. 5/414. ő. e. 168–169.)

A lengyelek 1966. február 2-án a *Trybuna Luduban* egy éles hangú elmarasztaló cikket közöltek. Wacław Sadkowski, a cikk szerzője hosszasan ecsetelte a könyv fogyatékosait, olcsó hatásvadász fogásait. Az 1956-os budapesti események és azok indiai lecsapódásának „szerfelett egyoldalú és felületes” megjelenítésére: „Mintha Żukrowski nem vette volna észre az akkori politikai helyzet összetettségét, amikor is egyre meghatározóbbá vált a reakciós erők befolyása és nyomása, hogy a magyarokra egy antiszocialista rezsimet kényszerítsenek rá. Ehhez kapcsolódik még az 1956-ot megelőző időszakban Magyarországon és a többi szocialista országban előfordult torzulások és hibák okainak rendkívül leegyszerűsített megközelítése. Elfogadhatatlan az is, ahogy ebben a regényben elének tárják a magyar kommunisták magatartását. A fekete-fehér séma dominál a Kötéblákban feltűnő személyek ábrázolásában. A főhősön kívül, aki összes ágykalandja ellenére »még a fehér hónál is tisztább« a végén, a magyar nagykövetség minden munkatársa, az összes kommunista és forradalmi, baloldali múltú ember (akiknek életútját elűt a horthysta körökből érkezett főhőstől) kisebb-nagyobb mértékben demoralizált vagy belül megtört, cinikus karrierista és politikai szerencselovag a műben, akik kizárólag azért hallgatják a Budapestről érkező híreket, hogy megfelelően »helyezkedjenek« és kellően

bebiztosítsák magukat. [...] Az ilyesfajta ábrázoláskor számon kell kérni a belőle fakadó eszmei következményeket, mindazt, amit ezek a jellemrajzok sugallnak abban a konkrét politikai és ideológiai valóságban, amiben ez a regény játszódik.” (Fordította: Tischler János.) Komócsin megállapította, hogy a kritika „valóban helyes elvi, politikai platform alapján marasztalta el a könyvet”. – Az MSZMP PB 1967. április 6-i ülésén a magyar fél lezárta az ügyet (MNL OL M–KS 288. f. 5/421. ő. e. 95.). 1976-ban a *Strand a Styx partján* című regényhez Nemere István írt Żukrowski műveiről utószót. Ebben Nemere Żukrowski legjelentősebb művének nevezi a *Kőtáblákat*, és hosszas tartalmi ismertetőt ad.

40.

KOMÓCSIN ZOLTÁN LEVELE ZENON KLISZKÓNAK

Budapest, 1967. február 17.

*Szigorúan bizalmas!
A címzett saját kezeihez!*

Zenon Kliszko elvtársnak,
a Lengyel Egyesült Munkáspárt
Központi Bizottsága titkárának
Varsó

Tisztelt Kliszko elvtárs!

Tájékoztatom Önt arról, hogy Politikai Bizottságunk¹ jóváhagyólag tudomásul vette Péter János elvtárs beszámolóját a Varsói Szerződés tagállamai külügyminisztereinek február 8–10. napján tartott értekezletéről,² s ugyancsak jóváhagyta a hat külügyminiszter külön jegyzőkönyvben foglalt megállapodását is.³ Ez utóbbival kapcsolatban közölnöm kell még a következőket:

Politikai Bizottságunk egyetért azzal, hogy helytelen lenne, ha az előállott kedvezőtlen helyzetben további szocialista országok is felvennék a diplomáciai kapcsolatot a Német Szövetségi Köztársasággal.⁴ Egyetért azzal, hogy most, egy

¹ Az MSZMP PB 1967. február 13-án tartotta ülését, ahol Komócsin Zoltán számolt be a VSZ tagállamai külügyminisztereinek varsói tanácskozásáról. A PB jóváhagyólag tudomásul vette, hogy Péter János a tanácskozáson elfogadott jegyzőkönyvet „az egység érdekében” aláírta, továbbá helyeselte, hogy „a kialakult helyzetben további szocialista országok most ne létesítsenek diplomáciai kapcsolatot a Német Szövetségi Köztársasággal [...] s az ismert követelések érdekében nyomást gyakoroljanak az NSZK kormányára. A PB döntött a jelen levél megírásáról és elküldéséről a VSZ értekezletén képviselt országok pártjai központi bizottságainak illetékes titkárainak. MNL OL M-KS 288. f. 5/417. 1–2. Lásd még erről: Békés Csaba: Magyarország, a szovjet blokk, a német kérdés és az európai biztonság 1967–1975. In: *Évkönyv 2009*. Szerk.: Rainer M. János–Germuska Pál. Budapest, 1956-os Intézet. 2009, 315–351.

² 1967. február 8–10-én került sor a VSZ tagállamok külügyminisztereinek tanácskozására Varsóban. A felek megállapították, hogy nem időszerű diplomáciai kapcsolatot létesíteni az NSZK-val. Gomulka kijelentette, hogy „az NSZK politikájának fő törekvése, az NDK annexiója”, a „határok megváltoztatása és a második világháború eredményeinek felszámolása”. Lásd: Mitrovits Miklós: Egy barátság nehéz évtizede: A lengyel–magyar viszony szakítópróbái (1956–1968). *Múltunk*, 2011/3. 137–164. A nyilatkozatot a *Népszabadság* nem tette közzé, csupán egy TASSZ-jelentést közölt a találkozásról, amelyben nem esett szó a németkérdésről. *Népszabadság*, 1967. február 11.

³ A megállapodás rögzítette, hogy a külügyminiszterek azon a véleményen vannak, hogy „a diplomáciai kapcsolatok felvétele az NSZK és azon szocialista országok között, amelyeknek nincsenek ilyen kapcsolatai, akkor válik lehetővé, ha az NSZK kormánya lemond az öt megelőző kormányoktól örökölt külpolitikai célkitűzésekről és elismeri a jelenlegi európai helyzetet”. MNL OL M-KS 288. f. 5/417. 30–31.

⁴ Az MSZMP PB 1967. január 10-én megállapította azokat az irányelveket, amelyek alapján az NSZK képviselőivel tárgyalások folytathatók az NSZK esetleges javaslatáról a két ország diplomáciai

ilyen lépés helyett, erőteljes és egyeztetett harcot folytassunk politikai és diplomáciai síkon a nyugatnémet imperialisták ellen az egyedüli képviselő jogáról való lemondásért, az európai határok elismertetéséért, s a többi ismert követelésünkért, számunkra kedvezőbb feltételek kivívásáért. (Ilyen értelmű előterjesztést tettünk február 15-én Központi Bizottságunknak, amely azt elfogadta és határozattá emelte.)⁵

Ugyanakkor megállapította Politikai Bizottságunk, hogy a hat külügyminiszter külön megállapodását rögzítő jegyzőkönyv szövegezése nem felel meg az e kérdésben előttünk álló harc követelményeinek, és félreértésekre is vezethet. A politikában szükségszerű taktikai lépések lehetőségét zárja ki azzal, hogy stratégiai célokat kategorikusan „előfeltételként” fogalmaz és rögzít.

Ezenkívül Politikai Bizottságunk megállapította: Mi a magunk részéről a bukaresti értekezlet⁶ óta minden idevonatkozó elgondolásunkról, ideértve az NSZK-val kapcsolatos terveinket is, véleményezés céljából előzetesen tájékoztattuk minden partnerünket az NDK-tól kezdve Romániáig bezárólag. Ezekre a megkereséseinkre érdemi választ sehonnan nem kaptunk, most mégis előállott egy olyan helyzet, hogy Varsóban tulajdonképpen érdemi tanácskozás nélkül támogattuk egy olyan szöveg elfogadását, amelyet mi, itt a Központi Bizottságban pontosan nem is ismertünk. Mi ezt megtettük a kérdés politikai fontosságára való tekintettel és az egység érdekében, de a helytelen eljárási módot észrevételeznünk kell.

A németkérdésben folytatandó harcunk érdekében, a kérdés alaposabb megvizsgálása, lépéseink jobb egyeztetése céljából Politikai Bizottságunk javasolja, hogy e tárgyban a külön megállapodást kötő hat külügyminiszter elvtárs a közeljövőben folytassa tanácskozását. Ha az elvtársak megtisztelnék bennünket, a magyar külügyminiszter szívesen látja vendégül kollégáit Budapesten, de természetesen nekünk bármely más színhely megfelel.

Fentiekről Politikai Bizottságunk megbízásából tájékoztatom Kliszko elvtársat. (Egyidejűleg hasonló levéllel fordulok a hat külügyminiszter külön megállapodását elfogadó testvérpártjaink Központi Bizottságának illetékes titkárához is.)

Elvtársi üdvözléssel:

Komócsin Zoltán
a Magyar Szocialista Munkáspárt
Központi Bizottságának titkára

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: 237/XXII/1431, 95–96. – magyar nyelvű gépelt tisztázata. A levél lengyel nyelvű fordítása: AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/64., 241–242.

kapcsolatai létrehozásáról. A PB az ügyben nem hozott határozatot. A magyar fél kezdeményezte, hogy Románia, Bulgária és Magyarország hangolja össze lépéseit ebben az ügyben, de választ senkitől sem kapott. 1967. január 24–26. között Budapesten megkezdődtek a magyar–NSZK tárgyalások. MNL OL M–KS 288. f. 5/417. 25–29.

⁵ Az MSZMP KB 1967. február 16-án ülésezett, ahol Komócsin Zoltán beszámolt a kérdésről.

⁶ 1966. július 4–6-án ülésezett a VSZ PTT ülése Bukarestben, I. 37. sz. dokumentum, 9. lj.

40a

ZENON KLISZKO VÁLASZA KOMÓCSIN ZOLTÁNNAK

Varsó, 1967. február

Komócsin Zoltán elvtársnak
A Magyar Szocialista Munkáspárt
Központi Bizottsága titkárának

Tisztelt Komócsin elvtárs!

Köszönöm levelét, amely a hat külügyminiszter megegyezésének fontos ügyét érinti. Megelégedéssel szeretném hangsúlyozni, ahogy az Ön levele is megerősíti, hogy álláspontjaink azonosak a nyugatnémet imperializmussal szemben folytatott harc alapelveit illetően. Közös álláspontot képviselünk abban is, hogy helytelen lenne, ha az NSZK jelenlegi politikájának fényében más szocialista országok diplomáciai kapcsolatokat létesítenének ezzel az országgal.

Ugyanakkor az Ön levele tesz bizonyos észrevételeket a legutóbbi protokolláris eljárás némely körülményére, valamint bizonyos taktikai természetű problémákra vonatkozóan. A szóban forgó levélben javasolják a hat külügyminiszter találkozóját lépéseink jobb összehangolása érdekében.

Pártunk Politikai Bizottsága természetesen készen áll erre, vagy az említett megállapodás megvalósításával kapcsolatos kérdések más vonatkozásainak megvitatására, ha már a magyar elvtársaknak ilyen óhaja van.

Ugyanakkor kétségeket ébreszt bennünk egy ezen a szinten tartandó találkozó célszerűsége ilyen rövid idővel a legutóbbi konferencia után.

Ebben a helyzetben, kedves elvtársak, javasoljuk Önöknek Gomułka és Cyrankiewicz elvtársak találkozóját Kádár és Kállai elvtárssal ezen és más problémák megtárgyalása érdekében, annál inkább, hogy már korábban javasoltunk Önöknek egy ilyen találkozót. A találkozó Budapesten lehetne március első negyedében, például március 3–4-én.

Pártszerű üdvözlettel,

Zenon Kliszko

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/64., 243–244. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat dátum nélkül (ford.: Mitrovits Miklós).

41.

JEGYZŐKÖNYV WŁADYSŁAW GOMUŁKA ÉS JÓZEF CYRANKIEWICZ 1967. MÁRCIUS 8–9-ÉN MAGYARORSZÁGON TETT NEM HIVATALOS LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1967. március ?¹

Jegyzőkönyv
Władysław Gomułka és Józef Cyrankiewicz
nem hivatalos magyarországi látogatásáról
(Budapest, 1967. március 8–9.)

Tikos

A tárgyalásokon² részt vettek:

lengyel részről:

A LEMP LB első titkára, Władysław Gomułka és a PB tagja, a Minisztertanács elnöke, Józef Cyrankiewicz; jegyzőkönyvezte: a KB titkárságának kancelláriája vezetője, Stanisław Trepczyński; tolmácsoltak: a LNK budapesti Nagykövetségének tanácsosa, Jerzy Zieliński és a KÜM munkatársa, Bogumił Dąbrowski.

magyar részről:

A Magyar Szocialista Munkáspárt KB első titkára, Kádár János; a PB tagja, a Minisztertanács elnöke, Kállai Gyula; a PB tagja és KB titkára, Komócsin Zoltán, valamint a külügyminiszter-helyettes, Erdélyi Károly; tolmács és jegyzőkönyvezető.

A tárgyalások március 8-án a lengyel delegáció rezidenciáján, 12.00 órától 14.00 óráig és 16.00 órától 19.00 óráig, március 9-én az MSZMP KB épületében, 10.00 órától 13.30 óráig tartottak.

Kádár: Szívélyesen köszöntöm Gomułka és Cyrankiewicz elvtársakat pártunk Központi Bizottsága és a kormány nevében, örülök az Önök érkezésének. Elhatároztuk, hogy nem hivatalos keretek között a számunkra fontos problémákról kölcsönösen véleményt cserélünk. Az eddigi kapcsolatainkból a lengyel elvtársakkal tudjuk, hogy ez egy jó gyakorlat; a nézetek kicserélése minden alkalommal nagyon hasznos volt. Biztosan most is így lesz.

¹ A dokumentum pontos keltezését nem ismerjük.

² Komócsin Zoltán a Varsói Szerződés hat tagállama külügyekkel foglalkozó KB-titkáraihoz intézett levelére válaszolva, a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezetői javaslatot tettek egy március 3–4. közötti eszmecserére. Miután a magyar pártvezetés moszkvai utazása miatt (Kádár János, Biszku Béla és Erdélyi Károly) 1967. február 25.–március 1. között a Szovjetunióban tartózkodott (MNL OL M–KS 288. f. 5/419. ó. e. 53–63.), ez az időpont nem volt megfelelő. A lengyel fél új időpontot indítványozott, és így került sor e találkozóra.

Ezt követően Kádár elvtárs bemutatta a magyar fél részéről a tárgyalások résztvevőit, és megvitatták a látogatás programját és a napirendet.

Gomulka: Köszönöm a szívélyes üdvözlést. Örülünk, hogy el tudtunk jönni Önökhöz, és hogy elfogadták a találkozóra vonatkozó javaslatunkat. Lehet, hogy jobb lett volna, ha a találkozónkra korábban került volna sor, két-három hónappal ezelőtt. A pártjaink közötti kapcsolatokban mindig keletkeznek problémák, amelyek megkövetelik a tárgyalást.

A találkozóra vonatkozó javaslatunk azzal a levéllel kapcsolatban született, amelyet nekünk és más pártokhoz címeztek a külügyminiszterek konferenciájának összehívásának ügyében. Ezt az ügyet vettük figyelembe, amikor javasoltuk Önöknek a találkozót. Azóta bekövetkeztek bizonyos változások, Önök már jártak Moszkvában.³ Nem ismerjük pontosan a tárgyalások eredményeit, de az Önök javaslatának ügye továbbra is aktuális és elsősorban azt kell megvitatnunk. Szeretnénk továbbá véleményt cserélni a nemzetközi kommunista mozgalomban kialakult helyzetről, és megosztani Önökkel a mi álláspontunkat. Végül beszélhetnénk röviden a kétoldalú kapcsolatokról, de alapjában nincs sok felvetni való ügy, volt Önök-nél Jędrychowski elvtárs, a fő ügyeket megtárgyalták és megegyeztek.⁴

Kádár: Egyetérték az Önök által javasolt tárgyalási renddel. Ezenfelül szeretném javasolni, hogy végül tegyünk közzé egy közleményt, amelyben politikai hangsúlyok lennének.

Gomulka: Egyetérték a közleménnyel. Mindenekelőtt szeretném megtudni, mi vezette a magyar elvtársakat, amikor a külügyminiszterek új konferenciájának összehívását javasolták német ügyben?

Kádár: Elmondom a mi nézőpontunkat ebben az ügyben. Vannak elvi problémák, és azt gondoljuk, hogy azokat ugyanúgy értékeljük, ahogy a lengyel elvtársak. Az események ugyanakkor elég gyorsan alakultak, és nem mindent lehetett megfelelő időben megvilágítani. Beszélgettünk erről ugyanilyen módon, ahogy Önökkel, a szovjet elvtársakkal. Sikerült megvilágítani néhány elhallgatott témát. Örülök, hogy nyitottan megbeszélhetjük Önökkel is.

Hogyan látjuk mi a helyzetet? Először, a Politikai Bizottságunk elvi módon foglalkozott a németkérdéssel a bukaresti tanácskozás után.⁵ Ez volt számunkra a kiindulópont. Bukarestben jó deklarációt fogadtunk el, amely valódi felhívást is tartalmaz a cselekvésre. De Bukarestben határozatot hoztunk egy fontos ügyben, amelyet nem valósítottunk meg, és ezért következtek az elhallgatások. Elhatároztuk ugyanis, hogy sor kerül a külügyminiszterek tanácskozására, és ez a határozat nem lett végrehajtva. A tanácskozásra csak nyolc hónappal később, Varsóban került sor.⁶

³ 1967. február 25–31-én Kádár János, Biszku Béla és Erdélyi Károly látogatást tett a Szovjetunióban.

⁴ 1967. február 6–8-án tanácskozott Budapesten a Lengyel–Magyar Gazdasági Együttműködés Vegyesbizottság VII. ülésszaka. A tárgyaló delegációkat lengyel részről Stefan Jędrychowski, magyar részről pedig Apró Antal vezette.

⁵ Az MSZMP PB 1966. július 12-én vitatta meg a bukaresti felső szintű tanácskozás után kialakult helyzetet. MNL OL M–KS 288. f. 5/400. ő. e.

⁶ L. 40. sz. dokumentum, 2. l.

A helyzetet értékelve a Politikai Bizottságban megállapítottuk, hogy Bukarest után számos új elem jelent meg. Mindenekelőtt az NSZK-ban megbukott a régi kormány, és egy új nagykoalíció alakult.⁷ Ezt egy új és nagyon lényeges elem volt. Másodsor, ez az új kormány diplomáciai akcióba kezdett, amely egyes szocialista országokat érintette. Az NSZK egyszerűen akciót kezdeményezett egyes szocialista országokkal való diplomáciai kapcsolatok létesítése céljából.⁸ Tárgyalások folytak e témában, és Romániával felújították a tárgyalásokat, amelyek már a bukaresti tanácskozás előtt megkezdődtek. Úgy gondoltuk, hogy az a tény, hogy az NSZK kormánya tárgyalásokba kezd egyes szocialista országokkal, szintén új, lényeges elemet jelent. Végül bekövetkezett a harmadik nagyon fontos esemény, ami a Románia és az NSZK közötti diplomáciai kapcsolatok megkötése volt.⁹

Úgy gondoltuk, hogy mindezen három ügy, sőt mindegyik külön-külön is megkövetelték, hogy találkozzunk és konzultáljunk. Sajnos erre nem került sor. Végeredményben a szocialista országok nem reagáltak egyértelmű módon az NSZK kormányának új lépéseire. Eltérő volt az NSZK új kormányának értékelése is. Tehát az új események fényében nem minden volt közöttünk egyeztetve. Nem volt egyhangú még a Románia és az NSZK közötti diplomáciai kapcsolatok felvételének értékelése sem, és ezért az NDK nyílt kritikát gyakorolt.

Szeretném pontosan megmagyarázni, mi vezetett bennünket az események egyes szakaszaiban. Mivel nem voltak közös tárgyalások, ki akartuk küszöbölni ezt a hiányt más módon, és lépéseinkről tájékoztattuk a külügyminisztériumon keresztül a Szovjetuniót és minden népi demokratikus országot. Szeretném megjegyezni, hogy tájékoztatásaink semmilyen visszhangra nem leltek azon elvtársak részéről, akiknek azokat adtuk. Teljesen nyíltan beszéltek erről.

Ha olyan elemekről van szó, mint például a koalíciós kormány értékelése az NSZK-ban, úgy gondoltuk, hogy ez változás volt a korábbi kormányhoz képest. Bizonyos értelemben a mi nézőpontunkból a helyzet rosszabbra változott, mivel az NSZK imperialista politikája szélesebb támogatást szerzett. Egyidejűleg szerintünk nem lenne helyes, hogy az NSZK-ban ily módon kialakult új helyzetet leegyszerűsítsük, és sablonos módon értékeljük. A CDU és az SPD – ezek nem ugyanazok a pártok, vannak közöttük különbségek. Valóban van véleményünk a német szociáldemokráciáról, tudjuk, hogy kongresszusaikon határozottan eltávolodtak a marxizmustól, lemondtak még a vörös zászlóról is, de úgy gondoltuk, hogy nem kell megismételni a történelem hibáit. Tudjuk és beszélünk arról sokat, hogy a németországi fatális események idején, a harmincas és azt követő években, a szociáldemokráciához való viszonyt megterhelte annak hamis értékelése. Elismerik ezt még a német kommunisták is. Ezért úgy láttuk, hogy jó lenne ta-

⁷ 1966-ban az NSZK-ban nagykoalíció jött létre a CDU és az SPD között a kereszténydemokrata Kurt Georg Kiesinger vezetésével. Kádár az MSZMP PB 1967. február 13-án tartott ülésén a bukaresti nyilatkozatot jónak minősítette, majd hozzátette, hogy azóta „teljesen új momentumként jelentkezett, hogy közben a nyugatnémet kormány megbukott, s új kormány, egy koalíciós kormány alakult. Ez új helyzetet idézett elő.” MNL OL M-KS 288.f. 5/417. 8–9.

⁸ A nyugatnémet külügyminiszter Budapesten 1967. január 23–25-én folytatott tárgyalásokat a diplomáciai kapcsolatok felvételéről.

⁹ Románia 1967. február 2-án létesített diplomáciai kapcsolatokat az NSZK-val.

lálkozni és megbeszélni ezeket az ügyeket, hogy egységes legyen az NSZK új kormányának értékelése, és még ha lennének valamilyen különbségek is ebben az értékelésben, arról szintén egyeztethetnénk, hogy milyen módon lépünk fel felük szemben kívül. Hiszen az NDK-s elvtársak már korábban kapcsolatokat tartottak fenn Brandt pártjával.

A Kiesinger-kormány diplomáciai akciójával kapcsolatban, őszintén szólva (lehet, hogy a Politikai Bizottságunk értékelése nem pontos), akkor úgy láttuk, hogy évek óta beszélünk az együttélés politikájáról, amely kapcsolatot teremtet minden állam között, függetlenül annak rendszerétől. Mindig mondtuk, hogy a biztonság és a béke problémái megkövetelik, hogy minden kormány üljön közös asztalhoz és tárgyaljon. A szocialista országoknak a világ közvéleménye szemében nagy bizalmi tőkéje van, a hidegháború időszakában éppen ők tartoztak azokhoz, akik harcoltak az enyhülésért. Hiba lenne ha mi ezekről az elvekről lemondanánk.

Úgy gondoltuk, hogy a diplomáciai kapcsolatok létesítésének problémáját mérlegelni kell, hogy e kapcsolatok létrehozása mit sem változtat az általános helyzeten. A kapcsolatokat meg lehet kötni, és a harc továbbra is folyik. Például tavaly novemberben, hasonlóan a bolgár elvtársakhoz, felemeltük a diplomáciai kirendeltségünk rangját az Egyesült Államokkal.¹⁰ Ez semmiben nem változtatta meg alapvető céljainkat, az amerikai imperializmus értékelését stb. Továbbra is elítéljük az amerikai imperializmust a vietnami agresszióért, a békét fenyegető politikaért. Ezért, amikor a nyugatnémetek felhívást küldtek, beleegyeztünk a tárgyalásokba. Meghatároztuk pontosan a tárgyalások célját: minden oldal előadja a saját álláspontját a diplomáciai kapcsolatok ügyében. És így tettünk. Még egyszer hangsúlyozom, hogy a tárgyalásokat megkezdve az NSZK-val, tájékoztattuk a szocialista országokat, és egyiktől sem kaptunk figyelmeztetést, hogy ezt ne csinálják. Úgy gondoltuk tehát, hogy még ha egyes szocialista országok nem is osztják véleményünket, nincsenek ellene az NSZK-val folytatott tárgyalásainknak.

A tárgyalások lezajlottak, körvonalaztuk a feltételeket, de szeretném hangsúlyozni, hogy a tárgyalások e szakaszában kizárólag abban egyeztünk meg, hogy elméletileg nézve meg lehet kötni a diplomáciai kapcsolatokat. Mivel nem tudtuk ezt az ügyet megtárgyalni szélesebb körben, a saját felelősségünkre tettük.

Ami a Románia és az NSZK diplomáciai kapcsolatainak ügyét érinti. E lépést mi nem helyeseljük. A román elvtársak nem konzultálták meg senkivel. [Corneliu] Mănescu az NSZK felé útutazott Budapesten, és nem mondott nekünk semmit. Néhány nappal később Kiesingertől tudtuk meg, hogy megszületett a döntés a diplomáciai kapcsolatok felvételéről. Úgy értékeltük, hogy ez az aktus valahogy gyengítette a mi frontunkat, törést okozott az egységes sorainkban, és veszélyes helyzetet teremtett. De a tény tény volt. Úgy gondoltuk, hogy ezért nincs értelme kritizálni a románokat, vagy valami ilyesmi, hogy egy ilyen vitából semmi nem jön ki. Ezért tartottuk helytelennek azt a cikket, ami a *Neues Deutschland*-ban megjelent.

Végül a külügyminiszterek tanácskozásának ügye Varsóban. Elmondom, teljesen őszintén, ami nekünk fájt. Megkaptuk a varsói konferencia időpontját, bár az-

¹⁰ 1966. november 28-án emelték nagykövetségi szintre a Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok közötti diplomáciai kapcsolatokat.

előtt más javaslatok voltak. Felállítottuk a küldöttséget a miniszter és két miniszterhelyettes összetételben, megbeszéléseket folytattunk velük. Beszéltem velük személyesen a KB-ban, és elmondtam nekik, hogy törekedjenek arra, hogy minden ügyet megvilágítsanak, hogyan értékeljük az NSZK új kormányát, mit tegyünk a diplomáciai kapcsolatok ügyével, hogy viselkedjünk a Románia és az NSZK közötti kapcsolatok megkötése után stb. Utasítottuk őket, hogy mindent alaposan tárgyaljanak meg, mivel változott a helyzet, és sok új dolog történt a bukaresti tanácskozás után. Bonn gyakorlatilag rákényszerült a Hallstein-doktrína¹¹ feladására, kényszerítette őt a szükség, de a mi sok éves harcunk is. Arattak bizonyos győzelmeket, mivel ők voltak az akció kezdeményezői, de tévedtek abban, hogy a szocialista országok beállnak hozzájuk. Elmondtam Péter elvtársnak, hogy úgy látjuk, Magyarországnak és más szocialista országoknak nem kell még diplomáciai kapcsolatokat kötniük az NSZK-val. Utasítottuk őket, hogy konzultálják meg mindezeket az ügyeket a konferencián a szovjet, a lengyel és az NDK-s elvtársakkal. Ilyen instrukciókkal mentek Varsóba.¹²

A tanácskozás megkezdésének napján Komócsin elvtárs felhívott, hogy volt nála a budapesti szovjet nagykövet, [Fjodor Jegorovics] Tyitov elvtárs, aki nagyon ideges, tájékoztatta őt, hogy a varsói tanácskozáson elő van készítve egy határozat olyan megfogalmazásokkal, hogy jelenleg nincsenek meg a feltételei az NSZK-val való kapcsolatok felvételének. [Andrej] Gromiko elvtárs kérte Tyitov elvtárson keresztül, hogy adjak utasítást a magyar küldöttségnek, hogy aláírja ezt a határozatot.

Azt mondtam Tyitov elvtársnak „Hogyan adhatnánk utasítást, hogy a küldöttségünk aláírjon egy dokumentumot, amelynek a tartalmát nem ismerjük?” Nálunk zajlik a választási kampány, és ezen a napon a PB és a Titkárság tagjai közül mindössze négyen voltak voltak Budapesten. Hogyan dönthetnénk hát erről, hiszen ebben az összetételben nem helyettesíthetjük a Politikai Bizottságot. Hozzá kell tenni, hogy Tyitov elvtárs szintén nem ismerte ennek a dokumentumnak a tartalmát, és semmi többet nem tudott mondani ebben az ügyben.

Ez nem volt helyes és megfelelő viselkedés. Közömbös, mit akart Gromiko elvtárs tőlünk, hiszen mi a delegációt éppen tárgyalni küldtük, konzultációra, a küldöttségünkben volt két KB-tag, fel volt hatalmazva, beszélhetett tehát velük. Sőt ha Gromiko csak velünk akart beszélni, akkor fel tudott volna közvetlenül hívni, és nem közvetítón keresztül intézni az ügyet.

Ennek ellenére utasítást adtunk a küldöttségünknek, hogy írja alá a dokumentumot, bár nem ismertük annak tartalmát. Azt mondtuk: írjátok alá! Írjátok alá két okból:

¹¹ Az NSZK külpolitikájának alapelve, amely szerint a bonni kormány nem ismeri el sem az NDK önálló állami létét, sem azon államokat, amelyek diplomáciai kapcsolatot tartanak fenn az NDK-val. Az első kivételt 1955-ben a Szovjetunióval tették, de a doktrína elvben egészen az 1960-as évek végéig fennmaradt.

¹² Ezzel szemben Kádár az MSZMP PB február 13-i ülésén a következőket mondta: „...akik itt a Politikai Bizottságban és a kormányban foglalkoztunk a dologgal, tudtuk, arról van szó, hogy létrejön a diplomáciai kapcsolat. S kb. így mentek el Varsóba a mi képviselőink.” A magyar vezetés csak a román–NSZK diplomáciai kapcsolatfelvétel után változtatott ezen álláspontján. MNL OL M–KS 288. f. 5/417. 9–10.

– az elv miatt, mivel nekünk szintén az a véleményünk, hogy nem érett meg a helyzet az NSZK-val való diplomáciai kapcsolatok felvételére;

– az egység nevében, mert mi ebben a kérdésben mindent alárendelünk, ez a legfontosabb ügy.

Egyidejűleg elhatároztuk, hogy elmondjuk az elvtársaknak a szocialista országokból, hogy így nem lehet viselkedni. Mi teljes mértékben az egység mellett vagyunk, és mindig leszünk, de az nem lehet mentség az ilyen viselkedésre. Számunkra ennek nagyon kellemetlen utóíze volt. Az elvtársak, akik visszajöttek Varsóból, olyan benyomással érkeztek meg, mintha a kulisszák mögött kialakult volna a vélemény, hogy a mi pártunk Politikai Bizottsága döntést hozott az NSZK-val való diplomáciai kapcsolatok felvételéről. Ez nekünk fájt, mivel mi a bukaresti tanácskozás óta állandóan konzultáltunk mindenkivel, és ismert volt, hogy nem áll szándékunkban e kapcsolatok megkötése.

A levelünkkel a miniszterek új tanácskozásának javaslatával azt akartuk mondani, hogy szükségesek a konzultációk, hogy az, ami Varsóban volt ne ismétlődjön meg. Támogatjuk az általunk aláírt határozatban foglalt megfogalmazottakat. Azt a közös harc platformjának tartjuk. De hogy hogyan és milyen formában kell ezt a harcot folytatni – arról még kell beszélni. Mondtuk az NDK-s elvtársaknak, hogy az NSZK-val szemben támasztott öt követelményből az első a legfontosabb: az NSZK mondjon le annak követeléséről, hogy egyedül ő képviseli az egyetlen Németországot. Fontos a taktika, ahogy a továbbiakban viselkedni fogunk.

Egy héttel ezelőtt diplomáciai úton válaszoltunk a nyugatnémet kormányknak – úgy, ahogy velük megállapodtunk – a diplomáciai kapcsolatok ügyében. Tájékoztatunk erről Lengyelország külügyminisztériumát. A válaszuk nagyon általános és nem kötelező. Természetesen nem tartottuk célszerűnek azt mondani, hogy nincs értelme diplomáciai kapcsolatokat kötni, mert így határoztunk Varsóban stb.

A legnagyobb hibának azt tartjuk, hogy Bukarest óta nem volt konzultáció. A helyzet változott, de mi nem tudtunk tanácskozni.

Természetesen mondhattuk volna az NSZK-val folytatott tárgyalásokon, hogy menjetek a pokolba, talán öt év múlva majd beszélhetünk erről! Ugyanakkor ez nem lett volna helyes. A mi álláspontunkról beszéltem legutóbb Budapesten, a nagygyűlésen.¹³ A legutóbbi látogatás alatt mondtam a szovjet elvtársaknak, hogy az ügyet nehéz megmagyarázni, mert a Szovjetuniónak vannak diplomáciai kapcsolatai az NSZK-val, jelenleg Romániának is, és a közvélemény nem ismeri az ügy minden részletét. A szovjet elvtársakkal is teljesen őszintén beszéltem, úgy, ahogy Önökkel, mivel nem akarjuk, hogy valamilyen sűrűlódás legyen közöttünk. Továbbra is sok figyelmet fogunk szentelni az európai ügyeknek, és sok ügyet kell magunknak megmagyarázni.

Igy néz ki az egész ügy, látszólag kicsi, de érezzék át a helyzetünket, hogy itt voltunk Budapesten a vezetőség négy tagja és döntenünk kellett egy dokumentum aláírásáról, amelynek nem ismertük a tartalmát.

¹³ 1967. február 22-én a sportcsarnoki választási nagygyűlésen. *Népszabadság*, 1967. február 23.

Gomułka: Köszönöm Önnek az őszinte tájékoztatást, amely teljes képet adott számunkra az eseményekről. Engedjék meg, hogy most én is előadjam Önöknek, hogyan állnak ezek a dolgok.

Az első alapvető ügy – és ebben az ügyben egyetértünk Önökkel –, hogy nagyon komoly hiba történt azzal, hogy a külügyminiszterek tanácskozását nem hívtuk össze korábban. Volt ilyen döntés Bukarestben, és a magunk részről ezt az ügyet felvetettük a szovjet elvtársak előtt. Megállapodtunk, hogy ezt a tanácskozást összehívjuk. Beszéltünk erről a szovjet elvtársakkal a párt- és kormányküldöttségünk Szovjetunióban tartózkodása idején.¹⁴ Felhoztam ezt az ügyet a mi közös találkozásunkon a Koszmodrom [Bajkonur] meglátogatása után. Ellenzők nem voltak, a szovjet elvtársak egyetértésüket fejezték ki. Végül tavaly december végén Varsóban járt [Borisz] Ponomarjov elvtárs és [Jurij] Andropov elvtárs a pártok európai tanácskozásának előkészítésével kapcsolatban.¹⁵ Mondtam neki, hogy a miniszterek tanácskozása összehívásának ügye nem tűr halasztást. Elmondták nekem, hogy már van döntés az SZKP Politikai Bizottságában, és hogy Gromiko elvtársat utasították e tanácskozás összehívására. Aztán nem történt semmi. Még egyszer felvetettük ezt az ügyet a Brezsnyev, Koszigin és Podgornij elvtársakkal való találkozáson, amikor idén januárban, Lengyelországban tartózkodtak.¹⁶ Csak utána mozdult meg az ügy.

Egy héttel e találkozó után jelent meg a Szovjetunió nyilatkozata Németország ügyében.¹⁷ A szovjet elvtársak megismertették velünk az általuk az ügyben a kül-

¹⁴ A lengyel párt- és kormányküldöttség 1966. október 10–15. között hivatalos látogatást tett a Szovjetunióban. Brezsnyev az NSZK-val kapcsolatban kijelentette, hogy „ha az NSZK lemond a Hallstein-doktrínáról és javasolja a diplomáciai kapcsolatok felvételét, akkor egy elég érdekes helyzet lesz. Utasítani kell a külügyminisztereinket, hogy dolgozzanak ki egy közös álláspontot ebben az ügyben. [...] Magyarországon rövid látogatást tettem. Köztünk teljes nézetazonosság van.” A tárgyalásokról készült jegyzőkönyvet lásd: AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/83. 466, 471.

¹⁵ Ponomarjov és Andropov, az SZKP KB titkárai 1966. december 28-án jártak Varsóban, ahol megbeszélést folytattak Gomułkával, Kliszkoval és Trepczyńskivel. A tárgyalásokról készült jegyzőkönyvet lásd: AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/83. 647–661.

¹⁶ 1967. január 18-án Łańskban tárgyalások folytak a lengyel és a szovjet párt- és kormánydelegációk között. Gomułka közölte Brezsnyevvel, hogy a magyar külügyminiszter, Péter János úgy nyilatkozott neki, hogy Magyarország az NSZK-val történő diplomáciai kapcsolatok felvétele után majd alá fog írni egy kétoldalú szerződést az NDK-val. Rapacki szerint kétséges, hogy ez helyes lépés-e, hiszen az NDK-nak eddig csak a Szovjetunióval és a két szomszédos szocialista országgal (Csehszlovákia és Lengyelország) van ilyen kétoldalú szerződése. Ha a magyarok is ilyen szerződést szeretnének aláírni és Bulgáriával, illetve Romániával nem lesz az NDK-nak ilyen szerződése, akkor az problémákat fog okozni és lazítja a VSZ-t. Brezsnyev válaszként elmondta, hogy összehív egy telefonkonferenciát a külügyminiszterek számára, és biztos abban, hogy a magyarok elfogadják a közös álláspontot. Azt is megígérte, hogy ha még ezután is maradnak kérdések, akkor az első titkárok tanácskozását is össze fogja hívni. Lásd: *Tajne dokumenty...* i. m. 1998, 456–457.

¹⁷ A szovjet kormány 1967. január 27-én (szombat) nyilatkozatot intézett az USA, Nagy-Britannia és Franciaország moszkvai nagykövetségeihez a „nyugatnémet náci és militarista erők tevékenységével kapcsolatban”. A nyilatkozat felhívta a kormányokat, a parlamenteket és a népeket, hogy legyenek éberek a nyugatnémet militarista és neonáci erők aktivizálódásáról tanúskodó tényekkel szemben, és kövessenek el mindent, hogy ezek az erők ne veszélyeztessék a békét. A nyilatkozat a német újfasiszta párt, az NDP tartományi választásokon elért relatíve jobb eredményére reagált ilyen határozottan. A felhívás szerint „a szocialista német állam – az NDK –

ügyminisztériumukon keresztül szétküldött dokumentumot. Elismerem, hogy nem értettünk egyet e dokumentum minden megfogalmazásával. Őszintén szólva, a szovjet nyilatkozat egészében csak két országban lett publikálva: Lengyelországban és az NDK-ban. Más országokban kivonatok jelentek meg, és az ilyen dolgoknak van politikai jelentése. Ha valaki csak a dokumentum kivonatát hozza nyilvánosságra, az azt jelenti, hogy csak pro forma szolidáris azzal.

Kérdeztük a szovjet elvtársakat, miért halogatták ilyen sokáig a miniszterek tanácskozásának összehívását. Brezsnyev elvtárs azt válaszolta, hogy náluk két plénum volt, sok elfoglaltságuk volt, és általában nem kényelmes számukra fellépni ebben az ügyben, mivel nekik vannak diplomáciai kapcsolataik az NSZK-val. Mindenki mondhatja neki ezzel szemben: nektek vannak kapcsolataitok, nekünk meg nem engeditek megkötni!

Nem értettünk egyet ezzel az érveléssel. Lényegében Románia volt az ok. A szovjet elvtársak úgy tartották, hogy Romániát senki nem tartja vissza az NSZK-val való diplomáciai kapcsolatok felvételétől, és ezért egy ilyen tanácskozásra nem jönnek el.

A legutóbbi találkozó alatt Moszkvában beszéltem az NSZK-val való diplomáciai kapcsolatok felvételének ügyéről Ceaușescu elvtárral. Azt mondta nekem, hogy ők készen vannak, s csak az NSZK beleegyezésére várnak. Megkérdeztem: „Hogy lehet ez, más szocialista országokkal való konzultáció nélkül?” De ő azt válaszolta nekem, hogy ők szuverének és hogy saját értékelésük szerint járnak el. Gyakorlatilag már korábban megállapodtak a kapcsolatfelvétel ügyében, Erhard régi kormányával és csak az NSZK-ban bekövetkezett kormányváltás elodázta az ügy befejezését. Tájékoztattam erről a szovjet elvtársakat, de ők egyébként tudtak erről. A szovjet elvtársak olyan álláspontot foglaltak el, amellyel nem teljesen értünk egyet. Fenn akarják tartani az egység látszatát, és ezért nem tesznek meg nélkülözhetetlen, szükséges dolgokat. Szerintünk ez egy egészségtelen helyzetet teremtett a Varsói Szerződés államai között. Románia mindent leblokkolhat, de mi ha fenn akarjuk tartani az egység látszatát, akkor magunknak blokkolunk mindent. Ezt volt a fő oka annak, miért nem került sor a miniszterek tanácskozásának összehívására a megfelelő időben. Hasonló helyzet volt és még bizonyos értelemben van a KGST-ben is. Ugyanakkor elmondtuk világosan, hogy Románia nélkül is dolgozunk kell, még ha ők nem is értenek egyet velünk. (*Cyrankiewicz elvtárs*: a románok vétőjogot akarnak.) Az egység e látszata oda vezetett, hogy a KGST tevékenysége két éve félig meg van bénítva. A románok hirtelen fontosnak érezték magukat, hogy nélkülük nem lehet semmit megcsinálni, hogy másokra tudják az akaratukat kényszeríteni. De ha egyszer-kétszer történik valami nélkülük, akkor megértik, hogy nem fogadjuk el az ő ellenállásukkal. Románia nem léphet ki sem a KGST-ből, sem a Varsói Szerződésből, mert ez az érdekeikkel ellentétes lenne. Nem bírnák ki a társadalmuk nyomását. Ezért úgy gondoljuk, hogy nem helyes a vitát elkerülni az alapvető ügyekben, amelyekben a

---

határainak megváltoztathatatlansága és sérthetetlensége Európa népeinek tartós békéjének és biztonságának egyik legfontosabb alapja [...] csak javíthatatlan kalandorok gondolhatnak a háború utáni határok erőszakos megváltoztatására”. *MTI Külföldi Hírek*, 1967. január 28.

románoknak nincsenek érveik. Így volt a bukaresti nyilatkozattal is: ellenálltak és végül engedni kényszerültek. Így lesz minden más ügyben is. Szerintem a helyzet jobb, ha még az egyes ügyekben nyilvános, de békés vitára kerül is sor, mint ha bele kellene egyeznünk a nemzetközi szervezeteink megbénításába.

Mi is értékeltük az NSZK új kormányát. Nem volt nehéz megérteni az új kormány taktikai változtatásának okát. Emlékezzünk a múltra. Az NSZK kormánya létezésének és a két német állam létrehozásának első pillanataitól az NSZK számára alapvető ügy az NDK megsemmisítése. Ez a cél dominál az NSZK egész politikájában. Korábban ezt az ügyet a négy hatalom felelőssége, az önrendelkezés és a szabad választások alapjára állították. Úgy gondolták, hogy zsarolással, fenyegetéssel stb. képesek a Szovjetuniót arra kényszeríteni, hogy ugyanerre az álláspontra helyezkedjen.

Magának a négy hatalom felelősségének ügyét a németkérdés megoldásáért szintén kicsit másképp látjuk. Hruscsov megfogalmazta a tézist, hogy Németország egyesítése – maguknak a németeknek az ügye. Megismételtük ezt a jelszót, de miután átgondoltuk, úgy látjuk, hogy ez nem helyes. Mondtuk a szovjet elvtársaknak: miért mondotok le a jogokról, amellyel rendelkeztek? Más országok is érdekeltek ebben a problémában. Még de Gaulle is mondja, hogy az ügyet a Kelet és a Nyugat megegyezésével lehet megoldani. Ez az ügy egyetlen helyes felvetése. Ha pl. teljesen absztrakt módon véve, az NDK-ban azon erőknél a hangja hallatszana, amely Németország egyesítését bonni alapokon szeretné, akkor mi történik?, hagynunk kellene ezt az ügyet maguknak a németeknek? Brezsnyev elvtárs és a szovjet elvtársak elismerik, hogy igazunk van, visszavonulnak ebből az egész ügyből, és már az utolsó nyilatkozatban ott vannak a német problémáért vállalt felelősség új elemei.

[Konrad] Adenauer politikája megbukott, nem talált támogatóra sehonnan, sem a NATO-államok, sem a Nyugat más államai között. A bonni kormány régóta tudja ezt, de mivel a hidegháborúra tettek fel mindent, a Bonn által elfoglalt álláspont megfelelt az USA-nak. Éppen az Egyesült Államok és Nagy-Britannia döntöttek az NSZK belépéséről a NATO-ba. De régóta nem halljuk Nyugaton, hogy felvessék az önrendelkezés és a választások kérdését Németországban. Világosan látszik ez különösen a vietnami háború óta. Ez teljesen új helyzetet teremtett, és az NSZK kénytelen új taktikát alkalmazni.

Az Erhard-kormány bukásában és a nagykoalíció létrehozásában számos tényező közrejátszott, amelyekből a legfontosabbak a következők:

- a régi politikai csődje Németország egyesítésének ügyében;
- a még Adenauer által Franciaországgal kötött szövetség zsákutcába jutása;
- pénzügyi nehézségek és ebben a Nyugat-Németországban állomásozó amerikai hadsereg finanszírozásának ügye;
- az atomfegyverrel együttműködésre való törekvés csődje (MLF és sokoldalú erők más formái elbuktak).

A sokéves politikai csőd eredményeként bekövetkezett az erjedés, Erhardnak nem volt már többsége a FDP-vel való koalícióban, mivel az megtagadta a bi-

zalmat. Az igazat megmondva, ebből a három pártból: CDU/CSU, SPD és az FDP – a leginkább realistán az FDP és annak elnöke, Mende¹⁸ gondolkodik.

Az SPD előtt az a probléma állt, hogy a CDU-val vagy az FDP-vel lépjen-e koalícióra? Az SPD ugyanakkor elvetette a koalíció lehetőségét az FDP-vel. Ez az ügy nem csak a kisebbség-többség ügye volt a kormányban ilyen összetételben. Az SPD egyszerűen nem akart koalíciót politikai okokból. Már Adenauer és Erhard helyesen mondták, hogy az SPD külpolitikája nem különbözik az ő politikájuktól, hogy az csak az ő politikájuk másolata. A választó pedig az eredetit akarja inkább, mint a másolatot. Az SPD kongresszusain ugyanaz a revizionista kampány folyik, ami a CDU-ban. Az NDK megsemmisítésének kérdésében nincs közöttük semmilyen különbség.

Az SPD arra a következtetésre jutott, hogy a régi politika csődjével szemben új politikát kell kezdeményezni, de nem akarta a felelősséget magára venni. Különösen aktív ebben az ügyben Wehner, a jelenlegi kormány össznémet ügyekért felelős minisztere.¹⁹ Az ő összes koncepciója alá van rendelve az NDK megsemmisítésének vezető koncepciójának. Kienged különböző próbaballonokat. Nem beszél már az önrendelkezésről, bár ez valamikor a fő törekvés volt. Ugyanakkor az NDK belső kitágítására és gazdasági alárendelésére törekszik. Mi jelöli ki Wehner pozícióját, hogy bizonyos feltételek mellett az NSZK kész elismerni az NDK-t úgy, hogy közben nem mond le egész Németország képviselői jogáról.²⁰ Csak liberalizálni kell az NDK rendszerét, hogy inkább hasonlítson a jugoszlávhoz. Ezen a módon szándékoznak diverziós tevékenységet folytatni még a NSZEP-en keresztül is. Jugoszlávia nem tartozik a blokkhoz, tehát az NDK lépjen ki az Varsói Szerződésből, akkor elismerik őket mint állam. Néhány verziója kiszivárgott ennek a javaslatnak. Tehát az új taktika fő célja ez a politikai diverzió és az NDK belülről történő bomlasztása.

Beszélnék az NDK-nak nyújtandó nagy hitelek lehetőségéről, hogy az NDK gazdasági szervezetét összekössék az NSZK-val. E szálakat nagyon nehéz lesz szétszakítani, az ilyen kötelek szétszakítása mindig keserű következménnyel jár a gyengébb számára. Az NSZK tehát ezen a vonalon halad. A belnémet forgalom már most túllépi a 3 milliárd márkát, az NDK így szerez devizát, igénybe veszi a vámkedvezményeket. Ebben az ügyben ugyanakkor két tendencia ütközik az NSZK-ban, mivel ezek a kereskedelmi kapcsolatok erősítik az NDK-t.

¹⁸ Erich Mende (1916–1988) jogász, német szabad demokrata politikus. Az FDP egyik alapítója, 1963–1966 között az össznémet ügyek szövetségi minisztere és alkancellár. 1949 és 1970 között az FDP elnöke.

¹⁹ Herbert Wehner (1906–1990) német szociáldemokrata politikus. A nyugati orientációt, a piacgazdaságot és a demokratikus szocializmust hirdette. A hatvanas években aktív kapcsolatokat ápolt az NDK-val, mindeközben szükségesnek tartotta a CDU-val alkotott nagykoalíciót. Wehner kacskaringós politikai pályájáról lásd: Konok Péter: *Az eszmék országútján. A nyugati szociáldemokrata kánon dilemmái 1945-től napjainkig*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2011, 83. és 97.

²⁰ Az NSZK kormánya 1949 októberében kinyilvánította, hogy az NSZK-t a német egység megvalósulásáig a német nép egyedüli legitim állami szervezeti képviselőjének tekinti. A nyugati országok külügyminiszterei 1950 szeptemberében elfogadták Bonn „egyedüli képviselői igényét”, és kijelentették, hogy „minden, az NSZK-t vagy Berlint bármely részről ért támadást önmagukat ért támadásként kezelnek”.

Másrészről ezen az úton számítanak arra, hogy megköthetik, és szükség esetén megfojthatják az NDK-t. Ezenfelül ez esélyt ad a politikai diverziónak. Ez egy hosszú távú perspektíva, mivel a jelen helyzetben nem számíthatnak gyors megoldásra.

Előtérbe kerül az a koncepció is, hogy vonják ki a szovjet hadsereget az NDK-ból, akár az amerikai hadsereg NSZK-ból történő kivonása árán is. E javaslat célja világos. 24 órán belül el lehetne foglalni az NDK-t. Katonai szempontból ez teljesen lehetséges lenne (átadni diverziós csoportokat, ún. felkelést kirobbantani stb.). Az egész világnak el lehetne akkor mondani: ez a mi belső német ügyünk! És mi mit mondunk? A szocialista országoknak háborút kell kezdenie? Legyünk agresszorok?

Az NSZK NDK-val közös határán aknazár van, állítólag védelmi célokból. Ismert ugyanakkor, és ezt jól tudja az NSZK, mi nem támadunk. Másról van tehát szó. Arra számítanak, hogy ha mi kilöknénk őket pl. az NDK-ból, akkor az aknazár felrobbanásával nagy háború kezdődne. Az imperializmus mindenre képes. Nem kell erre ma vagy holnap számítani, de 10-20 év perspektívájában elképzelhető. Tudunk-e ezzel szemben gondolkodni napjaink kategóriáiban, vagy nekünk is, mint ahogy ők, 10, 20, sőt 50 éves perspektívában kell néznünk az ügyeket? Nekünk is a jövő kategóriáiban kell gondolkodnunk. Bár azt mondjuk, hogy minden konfliktus Európában atomháborút jelent, nekünk a belső számításainkban nem így kell az ügyet beállítanunk, mivel akkor kizárjuk NDK NSZK általi bekebelezésének veszélyét. Az ilyen eshetőséget sem veszthetjük szem elől, mivel előállhat olyan helyzet, amelyben az NDK elfoglalása helyi ügyként kezelhető (*Cyrankiewicz elvtárs*: Példa – a Rajna-vidék Hitler általi elfoglalása.)

Beszéltem már a diplomáciai kapcsolatok ügyéről az NSZK-val. Kiesinger álláspontja a diplomáciai kapcsolatok ügyében új politikájukból származik, amelynek célja az NDK pozíciójának gyengítése a szocialista táboron belül. Ez természetesen változás ahhoz képest, ami előtte volt. Korábban Adenauer és Erhard (bár ez utóbbi szintén változtatott valamit az álláspontján) nem akartak diplomáciai kapcsolatokat, mivel félték a Hallstein-doktrína megingásától. De már akkor többször felvetették az ügyet, milyen módon lehet ejteni ezt a doktrínát a szocialista országokkal kapcsolatban. Azt, ami a vita tárgya volt, és amit az Erhard-kormány végén Románia számára már bevezetett, most Kiesinger jelenlegi kormánya megpróbálja kiterjeszteni minden szocialista országra is. Az egyetlen félelmük az, hogy más országok, különösen a harmadik világ országai, nem vonják-e le azt a következtetést, hogy az NDK-val lehet diplomáciai kapcsolatokat létesíteni. Többek között ezért kezdték a kapcsolatok létesítését Romániával és nem Jugoszláviával. Romániával az NSZK-nak eddig nem voltak diplomáciai kapcsolatai, de Jugoszláviával voltak ilyen kapcsolatok és éppen a Hallstein-doktrína alapján szakították meg. Az NSZK számára a legnehezebb probléma, hogy magyarázza meg, hogy a kapcsolatok felvétele Jugoszláviával nem jelenti a Hallstein-doktrína visszavonását. Jugoszlávia többször kijelentette, hogy kész a kapcsolatok felvételére az NSZK-val, de a bonni kormány még ingadozik. Valószínűleg azt számolgatja, melyik ország köt akkor majd kapcsolatot az NDK-val. NATO-országok – nem, Latin-Amerika országai – szintén inkább nem, mivel ott az Egyesült Államok uralja a helyzetet.

Tehát néhány más ország jön számításba: Finnország, az arab országok, India. Innen fenyeget a veszély, mert az NSZK-tól függenek ezek az országok gazdaságilag, és ezért van reménye megszorogatni és elijeszteni őket az NDK-val való kapcsolatok felvételétől. Az NDK nem szocialista országok általi elismerésének kérdése – az NSZK nézőpontjából – Bonn új politikájának legnagyobb veszélye. Gyakorlatilag nincs sok előzménye, hogy ezen országok közül valamelyik is kész lenne már most az NDK elismerésére és az NDK-val való diplomáciai kapcsolatok megkötésére. Ezért is jutott a bonni kormány arra következtetésre, hogy megengedheti magának a szocialista országokkal való diplomáciai kapcsolata felvételét.

A dolgok eddigi állásánál, amikor csak a Szovjetunió tart fenn diplomáciai kapcsolatokat az NSZK-val és más szocialista országok nem, az NDK pozíciója erősebb volt abban az értelemben, hogy az NDK társadalma tudta, követeljük a két német állam elismerését, ez minden szocialista ország követelése, de mindenekelőtt a Varsói Szerződésé. Mivel tehát az NSZK nem akarja elismerni ezt a követelést, mi nem kötünk kapcsolatokat az NSZK-val és az NDK társadalma érezte, mekkora a támogatása. Ha ugyanakkor a szocialista országok kapcsolatokat kötnének az NSZK-val, és semmilyen más ország nem kötne kapcsolatokat az NDK-val, akkor az NDK teljesen elszigetelődne. Az NDK társadalma előtt, a NSZEP előtt felmerülne akkor a kérdés: Ha a szocialista országok és a Varsói Szerződés vezetői ennyi nyilatkozatot tettek, amelyek követelték a két német állam elismerését, az NDK szuverenitását, és hogy az NSZK mondjon le Németország kizárólagos képviselési jogáról stb., majd a szocialista országok elfogadják az NSZK-val történő kapcsolat felvételét, az vajon nem jelent-e valamiféle kapitulációt? Hiszen úgy nézne ki, hogy látszatpolitikát folytatunk: kihirdetjük a jelszavakat és a követeléseket, de a gyakorlatban ez semmire nem kötelez minket.

Hiszen vannak szomorú tapasztalataink a múltból. Meghirdettük a Németországgal való békeszerződés jelszavát, fenyegetőztünk, hogy ha az NSZK nem egyezik bele a szerződésbe, akkor különbékét kötünk az NDK-val. Utána bevontuk a zászlót. Ez nem erősítette a pozíciónkat. Valóban találtunk kiutat, lezártuk a határokat Berlinben. De mivel magyaráznánk meg most azt, hogy engedünk a követeléseinkből? Mondják nekünk, hogy a kapcsolatok felvétele ellenére, minden fél hirdetheti a saját álláspontját. És ez a dolgok megoldása?

Legutóbb az NSZK-ban tettek egy javaslatot, hogy a Szovjetunió kössön egyezményt arról, hogy nem alkalmaz erőt. Mit jelent ez? Az NSZK javasolja az erő alkalmazásának betiltását a vitás problémák megoldásánál, vagyis a határok és az egyesítés problémája megoldásánál is. Ha beleegyezőnk ebbe a javaslatba, akkor közvetve elismerjük, hogy a határok, az egyesítés és más ügyek vitathatóak. Alibit adunk hát a politikájuknak, mivel a mi tézisünk szerint sem a két Németország problémája, sem a határok problémája nem lehet vitatható, nem lehet vita tárgya.

Beszéltünk ezekről az ügyekről a szovjet elvtársakkal, legutóbb [Vlagyimir Szemjonovics] Szemjonov²¹ miniszterhelyetessel varsói tartózkodása alatt. Ha a diplomáciai kapcsolatok felvételénél beleegyezőnk abba, hogy Bonn nyilatkozatot

²¹ 1955 és 1978 között a Szovjetunió külügyminiszter-helyettese.

adjon ki arról, hogy ő képviseli egész Németországot, mi pedig utána közzétesszük a saját nyilatkozatunkat, akkor gyakorlatilag elismerjük Bonn politikáját.

A német egyesítés ügyét állandóan napirenden tartjuk. Ugyanakkor úgy gondoljuk, hogy ezt a problémát le kell venni a napirendről. Én még valamikor régebben javasoltam Hruscsov elvtársnak, hogy jelentse be az egyesítés következő megoldását: mondjuk 20 éven keresztül nem fogunk beszélni az egyesítésről, és utána elővesszük az ügyet. Hiszen Adenauer a maga idejében követelte, hogy adjunk neki 10 éves perspektívát. Határozottan úgy tűnik nekünk, hogy Németország egyesítésének problémáját le kell venni a napirendről. Részben tulajdonképpen ez benne van a legutóbbi szovjet nyilatkozatban (arról, hogy kialakult a két állam, és hogy ezt az állapotot nem lehet megváltoztatni). Gyakorlatilag a mi jelszavunkból, hogy létezik két szuverén német állam, következik, hogy nem beszélünk az egyesítés problémájáról. Éppen ettől fél Bonn, alibit akar a saját politikájának. Ilyen alibit ad neki a két nyilatkozat publikálása, hogy mindkét fél marad a saját álláspontjánál.

Az alapvető probléma – az NDK. Hogy megerősödjön ez az állam, nem engedhető meg, hogy elszigetelődjön. Ennek döntő jelentősége van. Képzeli el elméletileg, hogy az NSZK valamilyen módon bekebelezi az NDK-t. Az a mi nagy kudarcunk lenne, a második világháború egyik alapvető eredményének a keresztülhúzása. Hiszen a legutóbbi időben voltak olyan események, amelyeket nem írhatunk fel magunknak pluszként. Ezek közé tartozik a békeszerződés Németországgal, később a kubai válság, és jelenleg Vietnam – az amerikai imperializmus nyílt agressziója a szocialista országok ellen. Ez mind az imperializmus előnyére volt. Most ha bekövetkezne az NSZK szocialista országok általi elismerése, az a Nyugat, az ellenségeink újabb győzelme lenne. Ez nem erősítene minket.

Az egész taktikájuk a szocialista tábor felbomlasztására épül. Erről a témáról egész vagonnyi irodalom van. Azt állítják, hogy a Varsói Szerződés országaiban egy olyan helyzet áll elő, hogy szét lehet bomlasztani ezt a szerződést, hogy megvannak a dezintegráció lehetőségei. Romániával kapcsolatban, bizonyos mértékben ez már meg is történt, de tegyük a kezünket a szívünkre és mondjuk meg őszintén, más szocialista országok is akartak diplomáciai kapcsolatokat kötni az NSZK-val. Például amikor beszélgettem erről [Todor] Zsivkov elvtárrsal, azt mondta nekem, hogy nem tesznek semmit a többi szocialista ország egyetértése nélkül, de tudjuk, hogy a Szovjetunió felé tettek egy olyan javaslatot, hogy kapcsolatokat akarnak az NSZK-val. Tudjuk, milyen Bulgária eladósodottsága az NSZK felé, sokat akarnak venni, és nincs mit exportálniuk. Az NSZK mindenféle gazdasági délibábbal csábítja őket. Nem csak az Önökkel folytatott tárgyalásokon, hanem a cseheknek és a bolgároknak is felvetnek csábító javaslatokat, de nekünk azt mondják, hogy elszigeteltek maradunk, hogy mások nyernek, mi veszítünk. Felmerül a kérdés: hová tartunk, mit akarunk elérni? Vajon ebben az esetben takarózhatunk a békés egymás mellett élés fráziséval? Ha az NSZK be akarja kebelezni az NDK-t, az vajon békés egymás mellett élés? Ezekből az elvekből kiindulva értékeltük a Kiesinger-kormányt, és nagyon nyugtalanított bennünket, ami történik.

A Varsói Szerződés országainak külügyminiszterei tanácskozásán elmondtam, hogy az Odera–Neisse-határ²² nem csak a mi érdekünk. Már sokszor elismételttem, hogy minket nem érdekel az Odera–Neisse-határ elismerése, és hogy ha még az NSZK el is ismeri ezt a határt, az sem változtat semmit az NSZK-val szemben folytatott politikánkban. A mi biztonságunk ügye – az nem nyilatkozatok és aláírások kérdése, hanem saját erőnk kérdése. A mi erőnk alapja pedig a mi egységünk. Ha nincs meg ez az egység, akkor gyengék vagyunk. Tíz tárgyalás sem tömi be ezt a lyukat, amelyet Románia csinált. Jól tudjuk, milyenek azok a diplomáciai tárgyalások. A megfelelő helyzetben bezárulnak, majd szükség esetén megszakadnak. A burzsoá Lengyelországnak sokoldalú tapasztalatai vannak az ilyen tárgyalásokról. Voltak ilyen tárgyalásaink Franciaországgal és Angliával a második világháború előtt, Hitler eltaposott minket, de ők még az ujjukat sem mozdították. Pedig akkor ez burzsoá Lengyelország volt. Azt gondolni, hogy ma, amikor mi szocialista ország vagyunk, jobban meg fognak minket óvni, mint akkor, nonszensz!

A probléma nem oldódik meg az Odera–Neisse-határral. Felvetjük ezt a problémát, mert nekünk kényelmes dolog leleplezni a német militarizmust. Ha elismerik ezt a határt, akkor megfosztanak bennünket egy fontos fegyverünkötől a velük folytatott harcban. A Nyugat már gondolkodik ezen, és azt tanácsolja az NSZK-nak, hogy ismerje el az Odera–Neisse-határt. Addig csak a Szovjetunió garantálja azt, miközben később könnyebb lenne a nyugati országoknak a lengyel társadalomban tevékenykedni. Ez az okoskodás nem alaptalan. Mondhatjuk-e, hogy a mi társadalmunk már olyan, hogy egésze életre-halálra harcolni fog a szocializmusért? Önök mondhatják ezt? Annál inkább az NDK, ahol az egységre való törekvés természetes, vannak családi kapcsolatok stb. Ellenségeink nem katonai megoldásra számítanak, hanem bomlasztásra, pszichológiai befolyásolásra. Ismerve az ellenség taktikáját megfelelően kell viselkedni. Ezen elvekből kiindulva úgy tartjuk, hogy nem szabad diplomáciai kapcsolatokat kötni az NSZK-val.

Olyan helyzet alakult ki, hogy a Szovjetunió elismerte az NSZK-t, de egyetlen kapitalista ország sem ismerte el az NDK-t. Igaz, hogy más volt a helyzet, amikor a Szovjetunió kapcsolatokat kötött az NSZK-val. Ugyanakkor az a tény, hogy a Szovjetunió elismeri az NSZK-t, nagy előnyt biztosít a Nyugat számára, és valamilyen értelemben gyengíti az NDK pozícióját, erősíti az NSZK pozícióját. A történelmi fejlődésből ez következett, bár ezt nem akarta a Szovjetunió. A Szovjetunióknak van hadserege Németország területén, szövetséget kötött NDK-val, tehát az NDK függetlenségének fő garanciája. De tény, hogy a Szovjetunió diplomáciai kapcsolatokat tart fenn az NSZK-val, és pl. Franciaország nem ismeri el az NDK-t, ezt nem könyvelhetjük el a mi előnyünkünként. Természetesen a Szovjetunió ügye speciális, a négy nagyhatalom egyike, speciális felelőssége van a németkérdéssel stb. kapcsolatban. Természetesen örültség lenne, ha most megszakítaná a kapcsot-

²² A második világháború után megszállt Németország és Lengyelország határát az Odera és a Neisse folyó vonalánál állapították meg. Németország 1949-es kettéosztása után az NSZK, amelynek bár így nem is volt közös határa Lengyelországgal, nem ismerte el hivatalosan ezt a határt.

latait az NSZK-val. De ha más szocialista ország Románia példáját követné, az meggyengítené a táborunkat, az a mi dezintegrációnkat jelentené.

Teljesen őszintén szólva, az NSZK egyetlen szocialista országnak sem lenne kész megfizetni az árat az NSZK elismeréséért, sőt még az Odera–Neisse-határra vonatkozó egyezményét sem. De úgy gondoljuk, hogy ez a szocializmussal történő kereskedelem lenne, és mi erre az útra nem lépünk. Más ügy a normális kereskedelmi kapcsolatok fenntartása. Sok éve élesen támadjuk a nyugatnémet imperializmust. Ez is abból ered, hogy mi hitleri megszállás alatt voltunk, lakosságunk egyötöde odaveszett. Egészen elragadtattam magam, amikor elolvastam [Corneliu] Mănescu nyilatkozatát, hogy „a történelem nem osztja meg országainkat”.²³ Ezt egyszerűen azt jelenti: együtt voltunk Hitlerrel a Szovjetunió ellen. Nagyon negatívan értékeljük a román lépést. Az NSZK olcsó pénzért egyszerűen megvette Romániát. Nem fogunk ugyanakkor semmit sem tenni, hogy nyíltan bíráljuk Romániát. Meg kell mindent tenni azért, hogy Romániát magunkhoz kössük. Ők már rosszul érzik magukat, hogy csak ők kötöttek kapcsolatokat az NSZK-val. Keresik az elvtársakat, és bizonyos értelemben ők lettek Jugoszlávia. De Jugoszlávia nem tartozik a Varsói Szerződéshez, és már korábban is voltak kapcsolataik az NSZK-val. Inkább a Varsói Szerződésből akarnának valakit. Románia politikája az NSZK-val szemben attól fog függeni, milyen politikát folytatnak más szocialista országok az NSZK-val szemben. Ha más szocialista országok makacsul kitartanak az NSZK-val szemben, akkor Románia kénytelen lesz élesíteni a vonalát, ugyanakkor, ha elvtársra talál, akkor senki nem fogja túllícitálni Romániát az NSZK-val szembeni engedményekben.

A román elvtársak mondták nekem, hogy nem lehet elvitatni Németországtól az egyesítés jogát. Tehát az önrendelkezés és a német nép egyesítésének joga kategóriáiban gondolkodnak, és nem a szocialista tábor egységének kategóriáiban.

Beszéltem minderről a szovjet elvtársakkal, sőt még többet is mondtam. Hruscsov a maga idejében elismerte, hogy [Lavrentij Pavlovics] Berija el akarta adni az NDK-t az NSZK-nak. Utána maga akart az NSZK-ba menni. Az nem titok, hogy az utolsó időszakban köztünk és Hruscsov között éles viták voltak, becsapott minket, azt mondta, hogy nem megy az NSZK-ba, de készült az útra. És mit mondott a maga idejében Adzsubej? Tudnak erről az NSZEP-ből is az elvtársak.²⁴ Képzeljük el, hogy érzi magát a párt, amelyet mindenki elhagy. Az NSZEP

²³ Utalás Mănescu nyilatkozatára a diplomáciai kapcsolatfelvétel után. A Román Távirati Iroda ezután leszögezte, hogy „Románia, összhangban a békére és a nemzetközi együttműködés előmozdítására irányuló következetes politikájával, aktívan harcol a gazdasági, kulturális, tudományos, politikai-diplomáciai kapcsolatok fejlesztéséért minden országgal, függetlenül annak társadalmi rendjétől”. *MTI, Külföldi Hírek*, 1967. február 1.

²⁴ Adzsubej titkos miszsiót teljesített Bonnban. Egy informális találkozón felajánlotta, hogy a Szovjetunió kész lebontani a berlini falat és beleegyezni Németország egyesítésébe. Felvetette a német határok Lengyelország kárára történő megváltoztatásának lehetőségét is. A lengyel hírszerzés, feltehetően a keletnémet szervektől megkapta azt a hangfelvételt, amelyen mindez elhangzott. Gomułka azonnal levelet írt Hruscsovnak, és tiltakozott a Lengyelország ellen irányuló szovjet-német megegyezés ellen. Ugyanakkor Gomułka a levelet és a hangfelvételt elküldte Brezsnyevnek is. Andrzej Skrzypek: *Mechanizmy autonomii. Stosunki polsko-radzieckie 1956–1965*. Pułtusk–Warszawa, 2005, 295.

vezetősége már kelepcebén volt, az volt a meggyőződés, hogy mindenki, Lengyelországot kivéve, kapcsolatot köt az NSZK-val. Ez azokból az anyagokból derült ki, amelyeket valószínűleg Önök is megkaptak. Hát így néznek ki az ügyek, ha őszintén akarunk beszélni róluk. A szovjet elvtársak osztják a mi álláspontunkat, csak hogy nekik kényelmetlen volt bizonyos dolgokat felvetni, mivel nekik vannak diplomáciai kapcsolataik az NSZK-val és mások mondhatnák: nektek vannak kapcsolataitok, de nekünk nem engeditek megkötni. Tehát mindenkit az NSZEP-hez küldtek.

A kubai válság idején jött a hír, hogy Dej levelet küldött Kennedynak, hogy háború esetén Románia nem vesz abban részt. Hamarosan meghalt Dej, de a románok ezt az információt nem helyesbítették. Ez valamiről tanúskodik. Senki közülünk nem kérdezte meg őket, vajon ez igaz, mindannyian érzékenyek vagyunk. Valójában Románia a legkevésbé félelmetes ebben az utcában, amiben van. Vissza lehet őt fordítani onnan, ez csak a mi politikánktól függ. Előbb vagy utóbb a román társadalomban felmerül a kérdés: miért kötöttünk mi kapcsolatokat, és más miért nem? A románok például nem írnak Kínáról, de tudjuk, hogy a román pártban számos felvetés van arról, hogy mi történik Kínában. A párt vezetésének magyarázó levelet kellett kiadnia, hogy ott a pártban a hatalomért folyik a harc. Nem lehet a pártot elszigetelni a világban zajló eseményekről, ezért megfizetnek!

A Varsói Szerződés országainak külügyminiszterei tanácskozását, mint mindig, a Szovjetunió hívta össze. Kezdetben úgy volt, hogy Berlinben lesz, de a románok a *Neues Deutschland* cikke²⁵ miatt ezt elutasították. Nem tartjuk ezt a cikket a leghelyesebb lépésnek az NSZEP részéről, de állítjuk, hogy az elvtársaknak az NSZEP-ből még élesebb fellépésre is volt alapjuk. A mi nyilatkozatainkban nyilvánosan nem bíráljuk Romániát, de világosan értésre adjuk, hogy nekünk teljesen más az álláspontunk. Ezért a románok nem teszik közzé a mi nyilatkozatunkat. Mi személyesen úgy gondoltuk, ha a románok elutasították a részvételt a miniszterek tanácskozásán Berlinben, akkor megtarthatjuk Románia nélkül, ha nem jönnek, az csak az NDK-val ellenséges álláspontjuk kifejeződése lesz. De a szovjet elvtársak megijedtek, és az egység látszata nevében javasolták Varsót mint a konferencia színhelyét. A románok beleegyeztek Varsóba azzal a megjegyzéssel, hogy a konferencián nem bírálják őket. Erről Koszigin elvtárs tájékoztatott engem az [Walter] Ulbrichttel folytatott beszélgetése után. Természetesen beleegyeztünk, de elmondtuk nekik, hogy nem cselekedtek helyesen. Románia nem kérdezett meg minket, amikor az NSZK-val diplomáciai kapcsolatokat kötöttek, tehát tarthattuk volna nélkülük. Ezért lett a napirend egy kicsit semleges. Ha nyíltan megmondtuk volna, hogy a tanácskozás tárgya a konzultáció NSZK-val történő diplomáciai kapcsolatok felvételének ügye, akkor a románok nem jöttek volna el.

²⁵ A NSZEP központi lapja élesen bírálta a román-nyugatnémet megállapodást, mert a románok nyilvánvalóan nem ragaszkodtak ahhoz, hogy az NSZK lemondjon a németek kizárólagos képviselési jogáról. A német lap szerint ennek a diplomáciai kapcsolatfelvételnek a feltételei nincsenek összhangban az európai biztonsággal. *Neues Deutschland*, 1967. január 31. Majd újabb cikkben követelte „az európai biztonság és a revanspolitikáról való lemondást”. *Neues Deutschland*, 1967. február 4.

Gromiko elvtárs harcosan érkezett és hozta a nyilatkozat tervezetét, amiről beszéltek. Valószínűleg ezt megelőzően Brezsnyev beszélt róla Novotnýval Prágában,²⁶ de ezt nem tudom pontosan. Ha ezt a dokumentumot a miniszterek tanácskozására beadták volna, akkor a románok mondhatták volna, hogy becsapták őket. Ezért voltak ezek a különféle kétoldalú konzultációk. Pontosan én nem tudom, hogyan folytak ezek, mivel magam a tanácskozáson nem vettem részt. Nem tudom tehát, hogy Péter elvtárs mikor kapta meg ezt a dokumentumot. Magán a tanácskozáson Péter elvtárs semleges nyilatkozatot tett. Nem tartalmazta azt, amiről Önök beszéltek, hogy kapott instrukciót arra vonatkozóan, hogy Magyarország nem köt diplomáciai kapcsolatokat az NSZK-val. Nem ismerem, hogyan tájékoztatta Önöket Gromiko Tyitov közvetítésével stb. Ez mind a nem normális helyzet eredménye volt. Oda jutottunk, hogy a NATO-ban tudnak tanácskozni, vitatkozni, de mi nem tudunk magunk között. Értem Önöket, hogy sértve érezték magukat, mert ha hozzám jött volna [Averkij Boriszovics] Arisztov nagykövet²⁷ és követelte volna, hogy adjak utasítást Rapackinak, hogy írjon alá valamit, akkor természetesen megmondtam volna neki, hogy küldd el előbb a dokumentumot!

Soha nem voltak kétségeink, hogy az Önök pártja nem szakad ki az egységes frontunkból. Mindig tudtuk, hogy egy sorban álltok velünk. Ez mind kiderült abból, hogy a tanácskozásra két hónappal később került sor, de ha az még két hónappal később lett volna, akkor még rosszabb lett volna. Nem szerettük volna, hogy azt gondolják, hogy mi nem bízunk Önökben, és hogy bármit csináltunk a maguk háta mögött.

A NSZEP-SPD kapcsolatainak ügye. Azt gondoljuk, hogy német ügyben minden lényeges lépést meg kell konzultálnunk, még akkor is, ha azt a NSZEP teszi. Ők régebben kezdték a vitát a SPD-vel. Nem tudtuk, hogy mire fog ezt vezetni. Kérdeztük erről a keletnémet elvtársakat az SZKP XXIII. kongresszusa alatt. Nem nagyon értettük a magyarázatukat. Azt mondták, hogy ha nem sikerül, akkor az számukra kudarc stb. Az egész kezdeményezést hibásnak tartottuk.²⁸ Nem győzik le a szociáldemokratákat, nehéz velük együttműködni egy államban, nemhogy kettőben, amikor ők gyűlölettel köpködnek az NDK-ra. Hiszen már magának az SPD levelének a hangvétele is sértő volt az NDK számára. Szándékunkban van arról beszélni a német elvtársakkal Varsóban, amikor aláírjuk a barátsági szerződést,²⁹ hogy a fontos ügyekben hasznosak a kölcsönös konzultációk.

²⁶ 1967. február 4–6-án folytatott Antonín Novotný tárgyalásokat Brezsnyevvel és Andropovval Prágában.

²⁷ 1961 és 1971 között a Szovjetunió varsói nagykövete.

²⁸ Az NSZEP nyílt levelet intézett a „németkérdésben” az SPD-hez és a nyugatnémet szakszervezetekhez. A „nyugati fél” 1966-ban válaszolt először. Az NSZEP végül úgy döntött, hogy mégsem folytat kötetlen megbeszéléseket a nyugatnémet kormánnyal. Lásd: Michael J. Sodaro: *Moscow, Germany and the West from Khrushchev to Gorbachev*. Ithaca, Cornell University Press, 1991, 83–84.

²⁹ 1967. március 15-én Varsóban írták alá a lengyel-NDK barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt.

Hogyan tovább? Március 3-án megkaptuk az Önök tájékoztatását az Önök NSZK-nak adott válaszáról. Magukat a kapcsolatokat és a tárgyalásokat az NSZK-val egy bizonyos szinten nem tartjuk rossznak. Hozzánk is eljött annak idején [Berchtold] Beitz,³⁰ de az igazat megmondva ő csak „puhítani” jött. Például a kémek cseréjét javasolta nekünk, ráadásul angolokat. Úgy látszik, neki különböző megbízásai vannak. Természetesen ilyen ügyeket is el lehet intézni, de nem erről van szó. Voltak nálunk, még parlamenti képviselők is, Helmut Schmidt és [Hans Jürgen] Wischniewski. Tárgyaltunk velük magas szinten. Az NSZK kereskedelmi képviselete nálunk tulajdonképpen tetszhalott állapotban van. Arra számítottak, hogy lehetőségük lesz a külügyminisztériummal érintkezni, politikai tárgyalásokat folytatni, de mi határozottan ellenálltunk. Kereskedelmi ügyekkel pedig nem sokat foglalkoznak, mivel nem ez volt a céljuk. Beleegyeztünk a képviseletükbe, mivel régóta volt nekünk is kereskedelmi képviseletünk Kölnben.

Értem most az Önök által tett új javaslatot a miniszterek új tanácskozásáról a konzultáció ügyében. Azt gondolom, hogy a konzultációk mindig szükségesek, amikor a németkérdésről van szó, de más kérdésekben is. Sőt ezt az ügyet valahogy állandósítani kell a Varsói Szerződésben, hogy a külügyminiszterek évente kétszer jöjjenek össze konzultációra. A románok természetesen ellene lesznek, de valahogy el kell ezt az ügyet intézni, mivel a konzultációk szükségesek. Tárgyalni kell erről a szovjet elvtársakkal, hogy folytassunk ilyen konzultációkat akár a románok nélkül. Nincs ebben semmi szörnyű, ha valakit nem érdekel, nem jön a konzultációra. Ha a nézetek kicserélését javasoljuk, konzultációkat meghatározott témára, akkor meg kell magyarázniuk, hogy miért utasítják el a részvételt.

Kállai: A románok a konzultációkat egyoldalúan értik. Minket bevádolnak a Szovjetuniónál, hogy nem akarunk velük konzultálni, de ahogy mi előjövünk egy javaslattal, akkor ők azt elutasítják.

Gomułka: Úgy gondolom, hogy ez egy alapkérdés a Varsói Szerződés számára. Mi a rendszeres konzultációk mellett leszünk, és azok részvételével, akiket ez érdekel. Ez csak a pozíciókat erősíti.

A mi öt követelésünkéről az NSZK-val szemben. Egyetérttek Önökkel, hogy az első a döntő. Ha ez az első megvalósult volna – hogy az NSZK lemond egész Németország képviseletének igényéről és elismeri a szuverén NDK-t –, akkor a többi megoldottnak vehetjük. Tehát ezért kell harcolnunk. Nyugaton senki nem akarja a dolgok jelenlegi állapotának megváltozását. Franciaország, Olaszország, a skandináv országok és mások is a status quo alapján állnak. Lényegében Anglia és Franciaország számára kényelmes, amikor mi az NDK-t védjük, mivel nekik ily módon van egy alkuelemük az NSZK-val szemben. Például az angolok minden javaslatunkat, ami valamilyen formában az NDK elismerésére és ennek az ügynek a szabályozására vonatkozott, érdekesnek értékelték, mondták nekünk, hogy ez érdekes stb., de rögtön utána elmentek az NSZK-ba és azt mondták nekik: nem támogatjuk ezt a javaslatot, ha ti nekünk engedtek ebben vagy abban az ügyben. Ez különösen Franciaországra vonatkozik; nem ismeri el az NDK-t, de leginkább

³⁰ A Krupp-konzern vezére 1961 januárjában látogatott Varsóba. Fogadta őt Cyrankiewicz miniszterelnök, „mint szívesen látott vendéget”. Lásd: *Der Spiegel*, 1961. február 1.

Franciaország lenne szomorú, ha bekövetkezne Németország egyesítése. Számukra kényelmes a jelenlegi helyzet. Ugyanakkor ha tájékozódna, hogy mi engedünk, akkor ők még nagyobb engedményt tennének az NSZK felé.

Semmi nem mutat arra, hogy az NSZK jelenlegi politikája megváltozik, de nincs kizárva, hogy ha a szocialista országok egységes frontjával találkozunk, akkor kénytelenek lesznek valamilyen lépést tenni az engedmények irányába. Akkor majd konzultálni kell, de mindig az NDK-nak, mint szuverén állam az NSZK általi elismerésének ügyét kell az élre tenni. Ha ez bekövetkezett, akkor az már lényeges fordulat lenne az NSZK politikájában, még ha ez taktikai fordulat is. Akkor bekövetkezne az NDK elismerése számos más állam által is. De nem kell ezzel számolnunk a közeli jövőben.

Ahogy tudják, elhatároztuk, hogy felgyorsítottuk a barátsági és együttműködési szerződés megkötését az NDK-val, sőt Romániával kapcsolatban is. Ilyen szerződést kötöttek a csehek is. Természetesen a mi szerződéseink, amelyek a legközelebbi szomszédjaink között kötöttek a mi közös álláspontunk megerősítése céljából, a Varsói Szerződés keretei között valósulnak meg.

Azt, hogy a miniszterek tanácskozásán Varsóban elfogadtunk egy jegyzőkönyvet – megegyezést, amiről a románok hivatalosan nem tudtak, valahogy tudatni kellett velük. Kihasználtuk az alkalmat, hogy az európai biztonság ügyével foglalkozó párttanácskozással kapcsolatban Kliszko elvtárs néhány nappal ezelőtt Bukarestbe ment. Tájékoztatta a románokat szóban a miniszterek által elfogadott dokumentumról, és ezen kívül előkészítette a romániai párt- és kormánylátogatásunkat. A pártok európai pártok tanácskozásán nem vesznek részt.³¹ A mi Központi Bizottságunk képviselője volt Romániában még a szerkesztő bizottság összejövetele előtt, de akkor is kijelentették, hogy a tanácskozáson nem vesznek részt, és ezenfelül levelet küldenek más pártokhoz annak indoklásával, hogy miért nem vesznek részt a tanácskozáson. Nem tették ezt meg, mivel láthatóan nem volt érvük. Most kijelentették Kliszko elvtársnak, hogy ezt a levelet nem írták meg, de a tanácskozást helytelennek tartják és nem vesznek rajta részt. Többé-kevésbé ugyanúgy érveltek, ahogy a *Scinteia* utolsó cikkében. Ami a mi párt- és kormányküldöttségünk látogatását illeti Romániában, már az SZKP XXIII. kongresszusa alatt elmondták nekünk, hogy adósak vagyunk nekik egy ilyen látogatással. Beleegyeztünk, hogy 1967-ben meglátogatjuk őket. Eleinte tavaszra gondoltunk, de mivel ők nem vesznek részt Karlovy Varyban a tanácskozáson, akkor júniusban megyünk vagy ősszel. Inkább ősszel lesz ez, bár a románok szeretnék, hogy ez előbb legyen.

Ahogy mondtam, beszéltünk nekik a miniszterek tanácskozásán elfogadott jegyzőkönyvről, de a szöveget nem mutattuk meg. Kijelentették, hogy tudnak valamit róla, megköszönték, hogy úgy döntöttük, tudatjuk velük. Ez minden! Nem lehetnek követeléseik, mivel nem voltak érdekelt felek, mint hogy már kötöttek

³¹ 1967. április 26-án zajlott le az európai kommunista és munkáspártok Karlovy Vary-i értekezlete, ahol leszögezték az európai kollektív biztonsági rendszer alapjait. Elismerték a fennálló európai határok, különösen az Odera–Neisse-határ és a két német állam határainak megváltoztathatatlanágát, valamint egyenjogú, szuverén NDK létezését. Elvetették az NSZK által hirdetett egyedüli képviselést. *Népszabadság*, 1967. április 27.

diplomáciai kapcsolatokat az NSZK-val és az ő miniszterhelyettesük, [Mircea] Malița nem vett részt a jegyzőkönyv aláírásában. Nem teszünk semmilyen lépést Romániával szemben, hogy őket ellökjük, ellenkezőleg megteszünk mindent, hogy magunkhoz kössük őket. Kliszko elvtárs által sugalmaztuk nekik, hogy a nagykövetségük forduljon az illetékes kapitalista országokhoz, hogy kössenek diplomáciai kapcsolatokat az NDK-val. Elmondtuk a románoknak, hogy ehhez van joguk, minthogy az NSZK nagykövetségei is interveniálnak ezekben az országokban, hogy ne ismerjék el az NDK-t. Általános megfogalmazásokkal magyarázkodtak, hogy mindig harcolnak a két német állam elismeréséért stb.

Április 3-án megyünk Bulgáriába párt- és kormánylátogatásra. Ezt gyakorlatilag vizsgátlátogatás. Utoljára 1958-ban voltunk ott, hasonlóan egyébként mint Romániában.³² A NSZEP kongresszusára³³ a legmagasabb szinten küldünk delegációt, hasonlóan a Karlovy Vary-i tanácskozáshoz.

Kádár: Néhány megjegyzés az Ön által felvetett ügyekhez.

Nagyon hálás vagyok, hogy Gomułka elvtárs ilyen részletesen előadta a lengyel álláspontot a németkérdéssel kapcsolatban. Az, amit elmondott, számunkra világos, érthető, és megfelelő alapnak tartjuk ahhoz, hogy közös harcot folytassunk. Sajnálom, hogy nem találkozhattunk három hónappal korábban kétoldalúan, vagy még jobb lett volna a Varsói Szerződés tagállamainak körében. A szovjet elvtársak azzal magyarázták, hogy állítólag az NSZK-val meglévő diplomáciai kapcsolataik nem könnyítették meg nekik egy ilyen konferencia megszervezését. Úgy gondoljuk, hogy nem ez volt számunkra a fő probléma, hanem a kérdések egész komplexuma. (*Gomułka:* Természetesen.) Korábban kellett volna megbeszelnünk a németkérdést, meg kellett volna állapodnunk a további cselekvés taktikájában.

Egyetértünk Önökkel, hogy perspektivikusan kell nézni az ügyet, hogy megfelelő stratégiát és taktikát fogadhassunk el. E taktikát kell minden eszközzel és minden fronton vinni, mind a propagandában, mind a diplomáciában és a gazdasági kapcsolatokban is. Ha a békés egymás mellett élésről van szó, pártunk mint marxista-leninista párt úgy érti azt, mint a harc formáját, amit abszolút fenn kell tartanunk. Ez nem csak elméleti alap, hanem a fő fegyverünk. Fölényt biztosít számunkra a világ más országaihoz fűződő kapcsolatainkban.

Gomułka elvtárs részletesen előadta, mi vezeti az imperializmust a saját harcában. Ők az NDK-val, mi az NSZK-val állunk szemben. (*Gomułka:* Ezért mondtam, hogy Németország megosztottsága eltarthat 50-100 évig is.) Minden a mi egységünkötől függ. A külügyminiszterek tanácskozása előtti helyzetről szólva, akkor mindegyikünk úgy gondolta, hogy valahogy elintézi a dolgot saját maga. Azt gondolom, hogy képesek vagyunk közös frontot fenntartani a bolgárokkal és a csehekkel. Ezek az államok nem foglaltak el elvben eddig más álláspontot. A hibák csak abból keletkeztek, hogy nem volt folyamatos egyeztetés. Tíz nappal a miniszterek tanácskozása előtt beszéltem telefonon Brezsnyevvel. Mondtam: készítsétek fel jól Gromikót a tanácskozásra, mivel különböző álláspontok lehetnek.

³² A lengyel párt- és kormánydelegáció 1958 májusában járt Szófiában, majd onnan érkeztek Budapestre, és végül Bukarestben zárták le körútjukat.

³³ Az NSZEP VII. kongresszusára 1967. április 17. és 22. között került sor.

Gomułka elvtárs mondta, hogy a helyzet változik, és változtatni kell a taktikát. Igen, de náluk és nálunk is. Hogy változzon a mi taktikánk? Például a vietnami elvtársak állandóan jönnek különböző egyoldalú követelésekkel. Ez nem helyes út. Jó kapcsolataink vannak Ulbricht elvtárral, megértjük őket, nem irigyeljük őket, de nem egyszer meg is lepnek minket. Jönnek különböző kész követelésekkel, például támogassuk őket kormányvonalon ilyen vagy olyan módon. Kérték, hogy vegyük be Ulbricht 10 pontját³⁴ az utóbbi párt dokumentumokba. Hasonlóan viselkednek a Békevédők Tanácsban, az Olimpiai Bizottságban stb. Annak idején a magyaroknak nagy befolyása volt a sportban, és kérésükre segítettünk az NDK-s elvtársaknak a közös német csapat megalakításában. Azután eljöttek hozzánk, és kérték, hogy segítsünk azt szétverni. Minket ez nem bánt, de nem könnyíti meg a cselekvésünket. Minden ilyen ügyben a megfelelő időben és a megfelelő módon konzultálni kell. Nehéz bekapcsolódnunk olyan ügyekbe, amelyek előbb megjelennek a *Neues Deutschland*-ban. Nem meglepő, hogy nálunk aztán megjelenik a következő vicc: Mi a különbség egy nyugatnémet és egy keletnémet között? Az, hogy a keletnémetet szeretni kell!

Alaposan előkészíthetünk egyes ügyeket, kidolgozhatjuk, de előtte meg kell beszélni. Ezt nem lehet sablon, amit sokszorosítunk. Beszélt Ön a NSZEP és az SPD kapcsolatairól. Ez szintén probléma volt, vajon mások segíthetnek a keletnémet elvtársaknak. Vannak például különböző kapcsolataink az SPD-vel, megpróbáltunk néhány ügyet elkezdni, de a keletnémet elvtársak visszavonultak. A német probléma alapkérdés, és állandó tárgyalandó téma.

Táborunknak hosszú távú tervei vannak, és közös célért harcol. Fegyverünk az egység, és teljesen egyetértünk Önökkel, hogy a fiktív egység lerombolja a valódi egységet. Persze nem arról beszélek, hogy verjük a szét az KGST-t és a Varsói Szerződést, de nem fogadhatjuk el a gyengeséget. Egyetértünk Önökkel teljesen ebben az ügyben, foglalkozni kell vele. Vegyük például a külügyminisztereket, ha például [Václav] Davidnak van valami problémája, akkor meg kell hívni a kollégákat a szocialista országokból konzultációra. Hiszen a Varsói Szerződés még konzultációra is kötelez minket.

Még egy probléma. Közös céljaink vannak, népeink sorsa össze van kötve, és vagy helyesen alakítjuk, vagy nehéz helyzetben találjuk magunkat. Érinti ez a német ügyeket is. Ugyanakkor muszáj különbségeket tennünk a hangsúlyok között, Önök Lengyelországban beszélnek, mi meg Magyarországon. Például Cyrankiewicz elvtárs utolsó beszédében van egy bizonyos rész, amelyet szeretnék ebből a szövegből kommentálni. A mondatának első részével, amely arról szól, hogy „a háború következtében meghúzott határok Európában sérthetetlenek”, teljesen egyetértünk, és mi is így fogalmazunk. De Cyrankiewicz elvtárs ebben a fordulatóban hozzá volt téve az, hogy „igazságos határok”. Mi ezt Magyarországon nem mondhatjuk, kifejtettük ezt az ügyet már nem egyszer. Magyarország aláírta a békeszerződést a második világháború után és azt gondoljuk, hogy ez egy igazságos dolog volt, mert visszaállította a Hitler előtti állapotot, de ha a magyar határokról van szó, nem mondhatjuk, hogy azok „igazságosak”. Mint ismert az első világháború után a

³⁴ Nem tudható, hogy Ulbricht melyik javaslatára utalnak.

magyarok $\frac{1}{3}$ -a az országunk határain kívül maradt. Beszélt erről már Lenin is, hogy ez igazságtalan volt. Mint látják, bizonyos megfogalmazások jók lehetnek Önöknél, károsak nálunk.

Politikai Bizottságunk mielőtt a szovjet elvtársakkal és Önökkel tárgyalásba kezdett, értékelte a német problémát. Megtettük ezt a külügyminiszterek tanácskozása után is. Úgy gondoljuk, hogy közös frontot kell létrehoznunk, mert Románia ebből a frontból kiesett, és harcolnunk kell az NDK-ért, mert ez központi kérdés és a mi közös célunk. Mindezt megírtuk, mivel a Politikai Bizottság írásos határozatot hozott ebben az ügyben. Karlovy Varyban ki kell dolgozni valamilyen platformot, hogy érthető legyen a munkásosztály számára az országainkban és a kapitalista országokban.

Az NSZK-val létesítendő diplomáciai kapcsolatok ügyében írt válaszukban, amit a nyugatnémeteknek küldtünk, nem mondtuk meg, hogy a tárgyalásokat megszakítjuk. Elmondtuk nekik, hogy előadjuk az álláspontunkat. Ha a keletnémet elvtársak helyesnek tartják, kötünk velük szerződést. Hamarosan jön hozzánk [Otto] Winzer³⁵ elvtárs, megbeszéljük vele, szükséges-e és ha igen, mikor egy ilyen szerződés. Ugyanakkor elismerem, hogy az NSZK-val létesítendő diplomáciai kapcsolatok ügye a tömegagitáció szempontjából nem világos. Sokat gondolkodtam erről. Ha történelmi nézőpontból nézzük, akkor két blokk áll egymással szemben, mi és a NATO, eltérő álláspontot foglalunk el: mi azt mondjuk, hogy van két német állam, ők, hogy egy és hogy az az NSZK. Elismerik az NSZK jogát egész Németország kizárólagos képviselőjére. Logikusan véve nem ismerik el az NDK-t se de jure, se de facto. Éppen csak elkezdik most használni az NDK nevét. Mindig mondtuk, hogy van két német állam, de soha nem mondtuk, hogy nem kötünk diplomáciai kapcsolatokat az NSZK-val. Ellenkezőleg, állandóan hirdettük, hogy normalizálni akarjuk a kapcsolatokat minden állammal. Vajon az NDK elszigetelődik, vagy sem, ha minden szocialista állam diplomáciai kapcsolatokat létesít az NSZK-val? Beszéltünk erről Tito elvtárral is. Azt mondta, hogy Jugoszlávia nem tesz semmilyen lépést, hogy az NSZK-val kapcsolatokat létesítsen, de ha az NSZK tesz ilyen kezdeményezést, akkor beleegyeznek. Az ő nézőpontjukból, ha Jugoszláviával való diplomáciai kapcsolatokat az NSZK szakította meg,³⁶ és most az NSZK ilyen üggyel jön elő, akkor ez végeredményben Jugoszlávia győzelme lesz.

Ha az NSZK nálunk erős frontba ütközik, akkor más irányba fog próbálkozni, különösen Jugoszláviával. Az egyszerű emberek között kialakul ugyanakkor egy kép, hogy három szocialista országnak vannak diplomáciai kapcsolata az NSZK-val, másoknak meg nincsenek. Bár országainkban más és más a helyzet, az emberek között ez érthetetlen lesz. Már régen elgondolkodtam azon, vajon ez elszigeteli-e az NDK-t vagy sem. Természetes, hogy ez javítja Bonn pozícióját és gyengíti az NDK-jét. Az NDK-ban rosszabb körülmények között kellene dolgozni, de ezek az országok, amelyek rendelkeznek diplomáciai kapcsolatokkal az NDK-val, azokat továbbra fenntarthatnák. Mivel azért harcolunk, hogy az NDK-nak

³⁵ 1965 és 1975 között az NDK külügyminisztere.

³⁶ 1957. november 19-én az NSZK megszakította Jugoszláviával a diplomáciai kapcsolatokat, mert az elismerte az NDK-t.

legyenek diplomáciai kapcsolataik más országokkal, akkor vajon a mi országaink által az NSZK-val való diplomáciai kapcsolatok létesítése után az NDK számára nehezebb lenne ilyen kapcsolatok kötnie? Hiszen Bonn nem diktálhat mindig a különböző országoknak, például az arab országoknak, hogy köthetnek-e diplomáciai kapcsolatokat az NDK-val. Most ez nem aktuális, de a maga idején így gondolkodtunk. Egyes országokra, ilyenek például Finnország, Egyiptom, lehetne hatni, hogy ismerjék el az NDK-t. Így gondoltunk tavaly novemberben és decemberben, és ezért egyeztünk bele az NSZK-val való kapcsolatokba. Ha most határozottan tartani fogjuk a pozíciónkat, akkor néhány hónap múlva az NSZK elismerheti, hogy a Romániával kötött diplomáciai kapcsolataiban nem nyert, sőt veszített. Nem kell ugyanakkor saját magunknak rontani a pozíciónkat. Mindig mondtuk, hogy kapcsolatokat, tárgyalásokat akarunk a Nyugattal, mivel ők a hidegháború ellen voltak, valahogy meg kell hát magyaráznunk ezt az ügyet.

Nekünk is hasonló kereskedelmi kapcsolataink vannak az NSZK-val, mint Bulgáriának. 1956 után a Nyugat más országai nem szívesen tartottak velünk gazdasági kapcsolatokat, és az NSZK ebben az időszakban majdnem monopolhelyzetben volt nálunk. Jelenleg kibővítettük a kapcsolatokat Olaszországra, Angliára és más kapitalista országokra. Ugyanakkor az NSZK tud nyomást gyakorolni. De mi nem gondoljuk, hogy akkor el kell adni az NDK-t. Nyílt harcot vehetünk fel az NSZK-val, fordulhatunk a szovjet elvtársakhoz, Csehszlovákiához, Önkökhöz, és meg vagyunk győződve, hogy fogunk tudni harcolni. De muszáj egységesnek lennünk, mivel egyébként az ellenségeink nem hülyék. Romániával kapcsolatosan tudomásul kell venni a tényt, hogy nekik vannak diplomáciai kapcsolataik az NSZK-val, továbbra is harcolni kell Romániával együtt, vagy nélkülük, de soha nem ellenük. Feltételezem, hogy Romániának még nagy nehézségei lesznek.

A magyar–román kapcsolatok nehezek. Romániában nagyszámú magyar népesség él, több mint a Szovjetunióban, Jugoszláviában és Csehszlovákiában. Ezek közül az országok közül egyikben sincs nemzetiségi probléma. Ausztriában is lehet beszélni magyarul és minden rendben. Hasonlóan más országokhoz. Románia rossz, nem leninista, nacionalista politikát folytat. Nemrég meghalt a mi nagy zeneszerzőnk, Kodály. Kiváló ember, akadémikus, bár nem kommunista – a Népfőrtagja. Jól együttműködött velünk. Mi kampányt folytatunk a nacionalizmussal szemben, mivel másképp nem tudnánk létezni. Éppen másfél évvel ezelőtt Kodályt meghívták Bukarestbe valamilyen találkozóra. Megkérdezett engem, elfogadhatja-e a meghívást, mivel elhatározta, ha elmegy, megmondja a románoknak, hogy nem lenini nemzetiségpolitikát folytatnak. Azt tanácsoltam hát neki, hogy ne fogadja el a meghívást. Sok becsületes, hazafias gondolkodású ember esik bele ily módon a nacionalizmusba. Romániába kell mennünk párt- és kormánylátogatásra, de állandóan eltoljuk a látogatás időpontját. Találkozunk nem hivatalosan különböző szinteken is. Közeledik a szerződés aláírásának időpontja, küldöttséget javasolunk a legmagasabb szinten, amely Bukarestbe utazik.³⁷ De

³⁷ Erre csak 1972. február 24–25-én került sor, amikor Bukarestbe látogatott Kádár János és Fock Jenő, hogy a tárgyalások végén aláírják a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést.

párt- és kormányküldöttséggel nem mehetünk.³⁸ Sokszor mondtuk, hogy nincs határprobléma, hogy együtt vagyunk a KGST-ben, a Varsói Szerződésben stb. De most ezt nem mondhatjuk, mert az emberek nálunk azt gondolnák, hogy eláruljuk az országot. Azt akarjuk, hogy jól értsenek minket. Örülünk, hogy elmennek látogatásra Romániába, de különbség van az Önök és a mi helyzetünk között.

Azt gondolom, hogy kimerítettük a német problémát, és most jobban értik, milyen helyzetben voltunk, mi ellen tiltakoztunk, honnan vettük a javaslatokat stb. Találkozni lehet különböző ügyekben, és az mindig haszonnal jár. Az NSZK képes a saját akcióit megbeszélni a saját szövetségeseivel, de mi nem tudtuk. A NSZEP kongresszusára Berlinbe megfelelő delegációt küldünk és készülünk Karlovy Varyra is.

Gomulka: Azt gondolom, hogy érdemes a Kínában kialakult helyzetről is véleményt cserélni. Ott most a kulturális forradalomtól való visszafordulás megy végbe, ami többek között abban nyilvánul meg, hogy előbb-utóbb iskolába terelik az ifjúságot, megtiltják az ingyenes utazásokat a vonaton, az önkényes vándorlásokat stb. Jelenleg számos olyan szervezet feloszlásának vagyunk tanúi, amelyeket a kulturális forradalom azért hívott létre, hogy harcoljanak azok ellen, akik a „kapitalista úton járnak”. A sajtóinformációk szerint e szervezetek közül némelyeket likvidálják mint ellenforradalmi szervezetek és önkritikára kényszerítik őket. A legfontosabb ügy, hogy elfogadták a párt- és az államapparátus általános védelmét. Gyakorlatilag bizonyos emberek rehabilitációja zajlik, akiket korábban eltávolítottak az állásukból. Például a pekingi pártbizottságot majdnem a régi összetételben építették újjá, a titkárt rehabilitálták. Mindenütt a régi káderek rehabilitációjáról olvasunk. Nagyon fontos jelenségek zajlanak a hadseregben, tilalmat vezetnek be, a parancsnokság bejegyzése nélkül, a kulturális forradalom levezénylésére, a hatalom átvételére a minisztériumokban. Nemrég feloszlatták a kommunákat Sanghajban és Pekingben, amelyeket korábban a forradalmi szervezetek mintájára hoztak létre.

Nem ismerjük pontosan, hogy néz ki a KKP vezetőségének összetétele, mivel nem hozták a nyilvánosságra, de minden arra mutat, hogy Lin Piao-t, aki Mao [Ce-tung] után a második személynek tűnt, háttérbe szorították, és mint elsőszámú személy megjelent Csou En-laj. Mindezek az események, ha homályosak is, arról tanúskodnak, hogy a régi vonaltól visszafordulás következik.

Felmerül a kérdés, milyen okai vannak e fordulatra? Szerintünk Mao, aki a kulturális forradalom fő vezetője volt, elszámította magát. A párt- és az államapparátus erősebbnek bizonyult, mint gondolta. Másodszor, a hadsereg soraiban, amelynek Kínában meghatározó ereje van, létrejött valamilyen ellenállás. A belső hírek szerint, amelyekkel rendelkezünk (nem tudjuk, hogy igazak-e) Lin Piao ellenezett egyes lépéseket, amelyekre sor került a hadseregben a kulturális forradalom idején, a vezérkar főnökének eltávolítását, a forradalmi bizottság létrehozását a hadseregben, bohócsapkák adása a parancsnokoknak stb. Kialakult az ellenállás. Ezen felül, talán megfelel az igazságnak, hogy a katonai parancsnokok egyes tartományokban nem engedelmeskedtek a kulturális forradalom utasításainak, és nem engedték meg

³⁸ 1977. június 15–16-án volt találkozó, vagyis nem utazott a magyar küldöttség Bukarestbe.

a hatalom átvételét. Így vált hát a hadsereg, a párt- és az államapparátus után, a következő tényezővé, ami a kulturális forradalom visszafordítására kényszerített.

A következő tényező kétségkívül az ország életében kialakult anarchia volt. Hiszen ott voltak a gabonaelrablás, a munkamegszakítás, a sztrájkok tényei, a fiatalok felhívása Peking elhagyására, amelynek nem vetette alá magát az ifjúság. Ez az anarchia kétségkívül kezdett visszaütni a termelésre, bár nincsenek erről pontos híreink. A hatalomátvétel a gyárakban elkerülhetetlenül a termelés dezorganizálásához vezetett. Eközben jelenleg Kínában a tavaszi vetés időszaka van, és ennek elhanyagolása éhínséget jelentene. Ezért van az, hogy a parasztokat folyamatosan munkafelvételre szólítják fel a földeken, a hadsereg bevonása ebbe az akcióba, a katonák levelei a parasztokhoz stb. mind arról tanúskodnak, hogy ebben a szakaszban jobban kellene állni.

Nem lényegtelen a kulturális forradalom a korábban a KKP-hoz közeli pártok, mint a japán és a koreai, nem beszélve már az egész nemzetközi munkásmozgalomról, általi elítélése miatti általános elégedetlenség. A kulturális forradalom eredményeképpen Kína komoly elszigeteltségbe került a világban. Ugyanakkor véleményünk szerint a forradalom visszafordításának fő okai *belső*, és nem *külső* ügyek voltak.

Eddig nincs világos képünk, miért lett szabadjára engedve a kulturális forradalom, és mit akart ezzel Mao elérni? A kulturális forradalom egész ideje alatt, sem Mao csoportja, sem mások nem hirdették meg saját programjukat és a harc célját. Nem kétséges, hogy a harc valamilyen ügyért folyt, hogy a KKP-on belül volt valamilyen ellenzéke Maonak. Mao tehát bevonta a fiatalokat az akcióba, hogy ily módon törje le az ellenzékét. Ez nem sikerült neki. Az ellenzék erősebb volt, mint elképzelte. Minden arra mutat, hogy az ellenzék egyik fő alakja Liu Sao-csi volt. Hogy ő mit képviselt, azt nehéz megmondani.

Belső információink szerint, nagyjából két hónappal ezelőtt Mao állítólag hívatta magához Liut és arra kérte, ismerje be saját hibáit és gyakoroljon önkritikát. Liu azt válaszolta: „Te vagy az első ember Kínában, tehát a legnagyobb felelősséget viseled; ha ezt arányosítom, akkor te viselsz 70%, én csak 30% felelősséget. Még ha elfogadjuk, hogy én 50%-ban viselek felelősséget, akkor a másik felét magadra kell vened és szintén önkritikát kell gyakorolnod.” E beszélgetés után kezdődött az erőszakos támadás Liu Sao-csi ellen Kínában.

E beszélgetés után volt egy beszélgetés Csu-Te marsallal, akit beteg hordágyon vittek, Mao felszólította, hogy álljon az oldalára. A marsall elutasította a kérését, és azt mondta, hogy Mao elveszejtí Kínát.

Vannak még inkább hiteles információk. Külső jelek arra utalnak, hogy Mao nem talált sem a pártban, sem a hadseregben a vezetők támogatására, és kénytelen volt bevonni a zászlót.

Mao koncepciójában talán valamilyen nagy ugrás ötlete volt. Legújabbban a kínaiak valamennyire kijöttek a nagy ugrás, a kommunák stb. korábbi szakasza által okozott nehézségekből. Ebben egy kicsit jobb helyzetben Mao feltételezte, hogy meg lehet ismételni a régi koncepcióját, és újra többet lehet kifacsarni a népből a felhalmozás céljából. Ebben talán az atomfegyverek, a rakéták stb. költségeinek ügye dominált. Hiszen Kína nagyhatalmi pozíciót akar elfoglalni, azt gondolják, hogy atomfegyverrel kell rendelkezniük, az pedig sokba kerül. Honnan vegyék

az eszközöket, ha nem a népből kikényszeríteni? Ezért a kulturális forradalom egész időszakát átszötte a káros kiegyenlítés koncepciója. Figyelemmel követtem a kulturális forradalom minden anyagát, mit írtak a vörösgárdisták, és ebből kibontakozott egy bizonyos program. Összehasonlították például a miniszterek, igazgatók, munkások és parasztok kereseteit és bíralták azt mint helytelent. Még nemrég a forradalom egyik vezető jelszava volt a harc az „ökonomizmus” ellen. Ha meg akarjuk fejteni ezt a jelszót, akkor a munkások három kategóriája rejtőzik mögötte „állandó, szezon és szerződéses”. Az állandó munkások kapták a legjobb fizetéseket, prémiumokat, különböző ellátásokat, természetbeni juttatásokat stb., mint például a vasutasok stb. A szezon- és szerződéses munkásokat minden ellátástól megfosztották, a szezonmunkások ezen felül csak akkor kaptak fizetést, amikor dolgoztak. A kulturális forradalom idején Mao csoportja kihasználta a szezon- és szerződéses munkások elégedetlenségét, és elragadta őket a harcba az ellen, ami a „hatalomnál” van. Azokat a munkásokat, akik különböző anyagi ösztönzőket kaptak, úgy nevezték, hogy „a kapitalista úton járók”.

Soha nem fejtettük meg, mit jelent a „kapitalista út” hangoztatása. Ezt a vádat velünk szembe is felvetették. Természetesen nem a kapitalizmus visszaállításáról van szó, hanem arról, hogy Mao azt gondolta, hogy az ösztönzők és az anyagi érdekeltég rendszere a kapitalista módszerek átvételét jelenti és a kapitalizmus visszatérésével fenyeget. Innen a vád a munkások megvételeiről azon gyárakban, amelyekben az adminisztráció, a szezon- és szerződéses munkások támadását le akarván győzni, felemelte a fizetésüket az állandó munkások szintjére. Ily módon védekeztek az üzemek egyes vezetői a vörösgárdisták nyomásával és a bohócsapka adásával szemben. Kiabáltak, hogy megvásárolják a munkásokat, és előkerült a vád az „ökonomizmusról”. A helyzet tehát nagyon bonyolult volt és most is az, és nem fejtettük meg, nem érthető a nemzetközi munkásmozgalom számára, a mi párttagjaink számára.

Kína egy zárt ország, nem ad statisztikai adatokat és híreket. Nehéz valamint is megtudni, ahogy másfelől nehéz hatni rá például a rádió keresztül, mert még azt sem ismert, hány családnak van rádióvevője Kínában, amin keresztül lehet hallgatni a külföldet. De függetlenül ettől, a mi pártjainknak nem sikerült levizsgáznunk a kínai események megvilágításának időszakában. Hiányoznak a hírek, amelyek lehetővé tennék megmagyarázni az ügy egészét. Hiszen nem lehet mindent abból levezetni, hogy Mao úgy akarta. Tény, hogy Kínában megvoltak a feltételek, amelyek között lehetségesek voltak olyan esetek, amilyenek nem voltak lehetségesek más szocialista országokban. Ez az ő specifikumukból ered, másképp közelítenek ott az emberek az élet ügyéhez, máshogy tekintenek a történelemre stb. Függetlenül ugyanakkor a specifikumtól minden népben van valami közös, mindenki arra törekszik, hogy jobban tudjon élni. Ha valahol keresni kell a kulturális forradalom leggyengébb pontját, amely megvalósíthatatlan volt, az *kiegyenlítés* ügye.

Egy ország sem tud fejlődni, ha olyan módszereket akar alkalmazni, amelyek nem alkalmasak az adott fejlődési szakaszhoz. Nincs és nem lesz olyan lehetőség, hogy felépítsük a szocializmust csak az osztálytudat alapján, hogy az emberek odaadjanak maguktól mindent, de cserébe majdnem semmit sem kapjanak.

Ily módon egyes szakaszban az emberek kis csoportja viselkedhet, de nem az egész munkásosztály vagy még inkább a parasztság, mivel ők a saját munkájuk anyagi eredményeiben érdekeltek. Megmutatkozott ez már a népi kommunák időszakában. Akkor Kínában hirdették a szocializmus szakaszának átugrásáról és a kommunizmusba való azonnali átmenetről szóló elméletet. Nem véletlen, hogy az embereknek ugyanez a csoportja erőltette akkor a kommunák ötletét. Ugyanakkor ez megbukott és vissza kellett vonni, bár nem tették ezt hivatalosan. Ugyanakkor gyakorlatilag visszatértek a telkekhez, brigádok alakultak, és megkezdtek a nagy ugrás és a „három zászló” hanyatlását megállítani. Ezért sincs Mao koncepciójának ebből a szemszögből semmilyen esélye.

Felmerül a kérdés, vajon azzal szemben, hogy az így kompromittálódott Mao és a diszkreditálódott elképzelése, vajon elvesztette jelentőségét? Hamis lenne egy ilyen következtetés. Sőt Mao nem minden ellenfele követeli az eltávolítását. Majdnem isteni, érinthetetlen pozícióba emelték. És ezért az ellenzék nem vállalhatja magára Mao eltávolításának feladatát. Mindazonáltal a kulturális forradalom nagymértékben kiélezte mind KKP-n belüli kapcsolatokat, mind az egész nemzetközi kommunista mozgalomban. Meg tépázódott a párt tekintélye. Nem maradhatott büntetlenül, hogy hónapokon keresztül diszkreditálták a párttagságot, megszegyenítették, szégyensapkákban vezették az aktivistákat az utcákon stb. A párt tekintélyét tehát megtépázták, és kiéleződtek a belső ellentétek, nem csak a párt vonaláról, hanem a személyi jellegről is. Ez a megszegyenítés, köpködés a káderekre nem maradhatott nyom nélkül az emberek lelkében. Ezért a rehabilitáció és az egyes aktivisták jelenlegi újra munkába állítása ellenére, a harc továbbra is folyik, annak ellenére, hogy azok az emberek egyelőre hallgatnak. Ezért véleményem szerint hibás lenne arról beszélni, hogy a helyzet stabilizálódik, hogy mindentől el lehet tekinteni, ami történt. Természetesen Mao és csoportja nem ismeri be a hibákat. A hibákat, sőt a gyilkosságokat másokra fogják kenni. Ezért olvasunk most néhány forradalmi szervezetben letartóztatásokról, sőt az „ellenforradalmi” tettért való kivégzésekről. Annak ellenére, hogy a kulturális forradalom jelszavát továbbra is fenntartják, nem ismert, milyen formákat ölt most a forradalom. Lehet hasonló, mint a kommunáktól való eltérés után: a jelszó marad, de a gyakorlat más lesz.

Nem ismert, milyen új szervezeti formák lesznek, vajon az új háromtagú forradalmi bizottságok megmaradnak-e a párt- és az államapparátus újjáépítése után. A jelenlegi esetek ugyanakkor elégedetlenséget szülhetnek a kulturális forradalom azon szervezetein belül, amelyeket feloszlattak. Az apparátust, amelyet korábban azzal támadtak, hogy „a kapitalizmus útján jár”, most megvédik. Az emberek fejében tehát káosz lesz, a fogalmak keveredése. Ugyanakkor Mao a tévedhetetlenség tekintélyével még szükséges, mint általános kötőanyagelem. Nehéz a perspektívát értékelni, de vitán felüli a dolog, hogy a fordulat bekövetkezett és Mao Ce-tung koncepciója megbukott.

Lényeges ügyekről nem tudunk, nevezetesen, hogy viszonyulnak Mao ellenzéki csoportjai a Szovjetunióhoz. Hiba lenne ugyanakkor úgy gondolni, hogy Mao minden ellenfele a Szovjetunióval való kapcsolatok normalizálásának híve.

Vannak ilyen emberek biztosan, de ez inkább egy kis csoport, és nincs bátorságuk nyíltan ezzel fellépni.

Nemrég volt egy nagy provokációt, hogy szakítsák meg a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval. Ezekben a napokban jött vissza Pekingből a nagykövetünk, aki együtt a nagykövetségünk munkatársaival, más nagykövetségek képviselőivel, részt vett a repülőtéren a szovjet munkatársak elutazásával kapcsolatos eseményeken. Borzalmas dolgokat mesélt, és ez az ember elég jól tájékozott az ottani kapcsolatokban, ismeri még a kínai nyelvet is. Értékelése szerint, kínaiak tömege a repülőtéren jött össze olyan emberekből, akik kétségkívül az állambiztonsági apparátus munkatársai. Minden az belügyminisztériumból vagy a külügyminisztériumból valakinek a világos utasítására történt. Parancsot kaptak a verésre, de ezen kívül is tehettek, amit akartak. Használták a könyököket, szakszerűen ütötték a vesét, köpködtek, becsméreltek. Ily módon egy egész órán át körbefogták a szovjet munkatársakat és a nagykövetségüket segítő képviselőket, és gyötörték őket. Nagykövetünk testi sérüléseket szenvedett, nem beszélve már arról, hogy összefestették az autóját, és hogy a „revizionisták kiszolgálója” és „lengyel disznók” kiáltások a tapintatosak közé tartoztak.³⁹ Ily módon a kínaiak megtették mindent, hogy kiprovokálják a Szovjetunióval való kapcsolatok megszakítását. Örülünk, hogy szovjet elvtársak nem engedtek a provokációnak. (Ha Hruscsov lett volna, akkor kétségkívül sor került volna a kapcsolatok megszakítására, ahogy Albániával történt; akkor is meggondolatlanul). Örültek volna ennek az imperialisták, mivel Kínában maradhattak volna, de a szocialista országoknak muszáj lett volna megszakítani a kapcsolatokat. Ez kedvező alkalom lett volna ellenfeleinknek. Ezzel kapcsolatban érdemes megfigyelni, hogy a franciák jellemző álláspontot foglaltak el. Az ő tanácsosukat is megverték Pekingben, de ő nemcsak, hogy nem vonnak le következtetéseket, de most még a tényeket is tagadják. Világosan látni, hogy értékeli ők e térségnek a jelentőségét, és hogy szeretnének ottmaradni. Nekünk is értékelnünk kell ezt a pozíciót, és nem engedni, hogy kiűzzenek.

A kommunista- és munkáspártok világtalálkozójának ügye. Mindannyian egyetértettünk, hogy e tanácskozást össze kell hívni, de eddig ez még mindig csak ötlet. Milyen céljaink vannak a tanácskozás előtt? Mit akarunk elérni ezzel a tanácskozással, milyen ügyeket akarunk rajta felvetni és hogyan akarjuk megoldani, hogy viszonyulunk a kínai problémához? Ezekre a kérdésekre eddig senki nem ad választ. Konceptió sincs, kinek kell összehívni ezt a tanácskozást, a pártok milyen csoportjának és mikor?

Kínai kérdés és a KKP vonala központi kérdés a nemzetközi kommunista mozgalomban, és nem lehet, hogy ez ne legyen a tanácskozás tárgya. Eleinte a Politikai Bizottságunk tagjai között értékeltük ezeket az ügyeket, és úgy gondoltunk, hogy eddig semmilyen előkészítő munkát nem tettünk. Az ötlet felvetése a tanácskozás

³⁹ 1967. február 5-én Witold Rodzińskit pekingi lengyel nagykövetet és a kíséretében lévő lengyel diplomatákat órákon keresztül inzultálták a pekingi repülőtéren. Másnap a lengyel Külügyminisztérium behívatta a varsói kínai nagykövetet, és éles hangú tiltakozó jegyzéket adott át neki. *MTI, Külföldi Hírek*, 1967. február 6.

összehívására még nem előkészület. Hiszen a világtanácskozás, ha össze kell hívni, és mi az összehívása mellett vagyunk, nem válhat fel nem robbant bombává. A kínai üggyel kapcsolatban az egész nemzetközi mozgalomban zavar van. Lényegében a mi magyarázatunk ezzel kapcsolatban arra korlátozódik, hogy azt mondjuk: a KKP nem áll a marxizmus–leninizmus talaján, eltávolodik a proletár internacionalizmustól és nacionalista, az imperializmust szolgálja. Ezt mind igaz, de az embereket ez nem győzi meg. Szükséges ezeket az ügyeket megvilágítani, a világkonferencia összehívásától függetlenül is, de annál inkább, ha a tanácskozást összehívjuk. Ha a világtanácskozásra a nemzetközi mozgalom határozott többsége eljön, akkor e pártok vezetőségeinek tájékozódni kell minden említett ügyben.

Ki adja ezt a tájékoztatást a pártoknak? Az értékelést megteheti mindenki, úgy ahogy én ezt megtettem itt. Mások másképp értékelik. De véleményünk szerint szükséges a kínai események egységes értékelése. Megteheti ezt a szocialista országok pártjainak és más pártoknak a képviselőiből létrehozott valamilyen kollektíva. Nemrég beszéltem erről Ponomarjov elvtárrsal, és rámutattam, hogy a jelenségeket más módon szükséges magyarázni, mint eddig. Persze sokat írnak nálunk is és a Szovjetunióban is, de ez nem magyarázat, amely orientálná a párttömegeket, összességében valahogy sántít. Ponomarjov elvtárs elmondta nekem, hogy szándékukban áll elkezdeni ezt a munkát, és számos elemzést akarnak készíteni a kínai ügyben. Ráműtattam azokra az elemekre, amelyekről itt beszéltem. Elmondtam neki, hogy szükséges lenne a tények, jelenségek alapos, higgadt elemzése jelzők nélkül, erős komoly érvek. Ponomarjov elvtárs egyetértett velem. A magam részéről az ilyen elemzések hiányát érzem. Ha lennének ilyen kidolgozott anyagok minden párt számára, akkor elő lehetne készíteni kollektíven. Valójában ezt az ötletet nem vettem fel a szovjet elvtársaknak, de gondolom, hogy ebben a témában érdemes velük tárgyalni. Egy dologtól tartok, hogy ha ez a nagy munka nem lesz elvégezve, az anyagok nem lesznek publikálva, akkor nehézségeink lesznek a tanácskozás összehívásával. (Cyrankiewicz: A kapitalisták intenzíven dolgoznak ezeken a problémákon.) Ők bővebben és mélyebben, sőt gyakran objektívebben értékelik a kínai eseményeket, mint mi. Nehéz ugyanakkor újraindítani ezeket a feldolgozásokat, bár a párt tagjai követelik az állandó magyarázatot. Mi valami kevésként mondtunk e témában, de nem érezzük feljogosítva magunkat, hogy kész magyarázattal menjünk a párttagokhoz. A pártszervezetek levelet követelnek a Központi Bizottságtól, ami magyarázatot adna a kínai eseményekre. Egyszerűen nehéz megírunk egy ilyen levelet, hogy más pártok ne mondhassák, hogy ez nem így van, hogy ők a mi értékelésünkkel nem értenek egyet. Ha mindezek az ügyek ott lesznek a világtanácskozáson, akkor mi lesz? Mindenki más álláspontot fog képviselni? Inkább ki kellene dolgozni egy egységes értékelést, amelyet a tanácskozáson lehetne kommentálni. Azt gondolom, hogy ez egy alapvetően megoldandó ügy a tanácskozás előtt. Valójában sok párt eljön e nélkül is a tanácskozásra (mi és Önök is talán), de más pártokról van szó, mindenekelőtt azokról, akik ingadoznak a tanácskozáson való részvétellel kapcsolatban.

Vegyük Latin-Amerika ügyét. A kubaiak új koncepcióval álltak elő, hogy a marxizmust nem lehet Latin-Amerika országaiban alkalmazni. Ismerjük ezen

felül Fidel Castro anarchista koncepcióit. De tény, hogy ezen a kontinensen az egyes pártokban dezorientáció és ingadozás uralkodik, hogyan viselkedjenek. Ez a probléma szintén figyelmet érdemel. A délamerikai pártok egészen más álláspontot képviselhetnek a tanácskozáson, sőt támadhatnak minket, a pártjaink fő vonalát, hogy csak az, amit ők csinálnak, az a forradalmi út, és mi opportunisták vagyunk.

Nem kis problémát jelent India. Ott gyakorlatilag két kommunista párt létezik. (Más országokban, mint Belgium, inkább jelentőség nélküli csoportok vannak.) Indiában a Kína-barát párt – ez nem egy fiktív csoport, nem lehet azt mondani, hogy a KKP megvette őket, bár konkrét kínai téziseken alapul. Van társadalmi támogatottsága. Az utolsó választásokon a két kommunista párt megnőtt, az IKP még a kormányt is átvette Kerala államban. Meghatározott erőt képviselt a parlamentben. Felmerül a probléma, hogy viszonyuljunk ehhez a jelenséghez. A tanácskozásra hívjuk meg csak a „mi pártunkat”, és a másikat nem hívjuk?

Így hát van számos megoldatlan probléma, függetlenül attól, amit általában szeretünk mondani a világban kialakult helyzetről, az alapvető elveinkről, a harmadik világ országairól stb. Az 1960-as moszkvai nyilatkozatban⁴⁰ beszéltünk ezekről az ügyekről, de azóta az élet előrehaladt, sok minden változott. Én magam nem érzek erőt, hogy mindezen ügyekben referáljak, de érzem a szükségét, hogy azok megfelelően elő legyenek készítve, ha azt akarjuk, hogy a pártok világtanácskozása pozitív befektetés és mozgalmunk számára előre lépés legyen. Kínával kapcsolatban van olyan ötlet, hogy a tanácskozás forduljon egy békés felhívással a kínai kommunistákhoz, hogy ne mélyítsék a szakadást, és járuljanak hozzá az erők összefogásához. Beszéltem erről nagyvonalakban a szovjet elvtársakkal, de konkrét választ eddig nem kaptunk. Azt mondják, hogy dolgozni kell rajta. Hiszen ehhez szükséges egy kis idő!

Az októberi forradalom 50. évfordulójára a szovjet elvtársak meghívják a pártok széles körét a nemzeti felszabadító mozgalmak és mások képviselőit. Lesz alkalom a véleménycserére és a tárgyalásokra. Ki lehet ezt használni, de könnyebb lenne ezt megtenni, ha elő volna már készítve valamilyen bázisa a következő világkonferenciának, mit kell adnia, milyen problémák lesznek felvetve. De ehhez szükségesek lennének a kidolgozott anyagok, amelyekről beszéltem.

Hamarosan sor kerül az európai pártok tanácskozására Karlovy Varyban. E tanácskozás célja pontosan meghatározott, az európai biztonságnak szenteljük. Felmerül a kérdés, korlátozzuk csak erre, vagy más ügyeket is hozzáköthetünk? Például az Osztrák Kommunista Párt a szerkesztő bizottságból visszatérve Varsóban kijelentette, hogy a Karlovy Vary-i tanácskozáson csak az európai biztonság ügyének megtárgyalására kerül sor, és hogy nem igaz, hogy a kínai üggyel, a világtanácskozás stb. ügyével is valahogy foglalkozna. Előre ezt mind kijelentette. Hasonló állásponton vannak más pártok is, ahogy ez a különböző nyilatkozatokból és publikációkból kiderült. Időközben Novotný elvtárs elmondta nekem, hogy Karlovy Varyban fel fogja vetni a kínai ügyet. Ez az ügy tehát nincs egyeztetve.

⁴⁰ A kommunista és munkáspártok 1960. november 10–december 1. közötti moszkvai tanácskozásán elfogadott nyilatkozata. Lásd: *A nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai 1945–1976*. Szerk.: Fencsik László. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 31–62.

Félek, mert nem lehet zagyvalék: az egyik felveti ezeket az ügyeket, mások tiltakoznak stb.

Visszatérve még a világtalálkozó ügyére, nem tudjuk, hogy a szovjet elvtársak hogy gondolják az összehívását, kinek kell ezt megszervezni. El lehet jutni a 18 párt csoportjához, amelyek 1965-ben Moszkvában összejöttek,⁴¹ de reaktiválni kellene e csoportot. Kinek kell ezt megtenni és hogy? Felmerül a gondolat, hogy az európai tanácskozás tehetne egy kezdeményezést a világtalálkozó ügyében. Nem vagyunk ellene, de nem tudjuk, hogy reagálnak erre más pártok. Sok a kérdőjel. A világtanácskozás ügyét felvetették a bolgár pártkongresszuson,⁴² majd az ügy tulajdonképpen elhalt. Mozgalmunkban nem egyszer vannak átgondolatlan lépések. Ha valaki mond valamit nyilvánosan, akkor azt gondolja, hogy ez már el van intézve. Hiszen a bolgárok jöttek ezzel az üggyel a kongresszuson, akkor most folytassák? Pártunk képviselője nem támogatta ezt a javaslatot a bolgár kongresszuson, mivel nem volt ilyen instrukciója, és csak az Önök kongresszusán⁴³ beszéltünk erről a témáról, hogy ne ítéljenek el minket a külön álláspontunkért. De mi komolyan közelítünk az üggyhez, és azt gondoljuk, hogy ma a deklaráció semmit nem jelent. Már ma mondja a Nyugat, hogy visszavonulunk a tanácskozástól, mert véleménykülönbségek vannak köztünk. Magunk sem tudjuk, mondjuk-e valamit e témában Karlovy Varyban. Tudjuk, mit mondjunk az európai biztonság ügyében, de nem tudjuk, hogy viszonyuljunk más ügyekhez. És ez fontos, mert bár ennek zárt tanácskozásnak kell lennie, így is minden kikerül. Például más pártok képviselői, mint az olaszok és az osztrákok helyesnek tartják nyilvánosan beszélni arról, ami a tanácskozásunkon történik. Az OKP képviselői a szerkesztő bizottság ülésének elején meg akarta torpedózni még az európai tanácskozás ügyét is, csak később változtatott álláspontján. Sem Brezsnyev elvtársnak, sem Ponomarjov elvtársnak, akikkel beszéltem, nincs koncepciója, hogy járjanak el ezekben az ügyekben, csak mondják, hogy gondolkodni kell. Igen, gondolkodjunk!

A vietnami ügy sokkal rosszabbul néz ki, mint a mi moszkvai találkozásunk idején. Gromiko akkor beszámolt, hogy Amerika tárgyalni akar, de jelenleg már kétségtelen, hogy az amerikaiak nem akarnak tárgyalásokat, csak a katonai megoldásra törekszenek.

Tavaly év végén, a bolgár párt kongresszusa alatt közvetítettünk egy kezdeményezésben a vietnami tárgyalások ügyében. [Henry] Cabot Lodge [Jr.] nagykövet közvetítési javaslattal fordult a mi nagykövetünkhöz, [Bohdan] Lewandowskihoz Saigonban. Elmondta, hogy az amerikaiak tárgyalni akarnak, hogy megértik, hogy Észak-Vietnam nem fog visszavonulni stb., és tett egy ígéretes javaslatot. Mindezt Orlando, olasz nagykövet jelenlétében. Megállapodtunk a vietnami elvtársakkal, Lewandowski mindenről tájékoztatatta Pham Van Dong miniszterelnököt, informáltuk a Varsóban lévő vietnami elvtársakat is erről, mindenféle

⁴¹ 1965. március 1–5. tanácskozott Moszkvában 18 kommunista és munkáspárt képviselője a kommunista mozgalom egységének helyreállításáról. Az ott elfogadott nyilatkozatot l. *Népszabadság*, 1965. március 10.

⁴² A Bolgár Kommunista Párt IX. kongresszusa 1966. november 14–19. között volt.

⁴³ Az MSZMP VIII. kongresszusát 1966. november 28.–december 3. között rendezték meg, jelen volt Leonyid Brezsnyev is.

sugalmazás nélkül. A vietnami elvtársak megállapodtak abban, hogy mindent, amit az amerikaiak Lewandowskinak mondtak, megismétljék a varsói nagykövetségen keresztül. Átadtuk ezt [John A.] Gronouski nagykövetnek Varsóban, aki felhatalmazást kapott a tárgyalásokra, de kissé megváltozott azzal kapcsolatban, amit Lewandowskinak mondtak. Ennek fényében még vita is kialakult köztünk, és az amerikaiak között, hogy kavarunk és visszavonulnak. Időközben megtámadták Hanoi lakókerületét. Világossá vált, hogy az amerikaiak egyáltalán nem akarnak tárgyalni. Lehetséges, hogy csak szondázni akartak, az is lehet, hogy ez az USA vezetésén belül meglévő eltérő tendenciák megnyilvánulása volt. Természetesen a vietnamiak az egészről visszavonultak. Így hát már akkor világos volt, hogy az USA-ban a katonai megoldás kurzusa került előtérbe. Az amerikaiak aztán ránk akartak kenni mindent, hogy mi állítólag új feltételeket és követeléseket vetettünk fel stb. Le akartuk őket leplezni nyilvánosan, de nem tudtuk ezt megtenni a vietnamiak nélkül, de ők ebbe nem mentek bele. Az ügy kihasználatlan maradt, és csak nemrég derült ki más csatornákon az Egyesült Államokban.

Világos ügy, hogy az amerikaiak a katonai megoldásra számítanak. Ebbe az irányba hajtja őket a kínai helyzet is, a kulturális forradalom. A belső ügyekkel elfoglalt kínaiak nem tudnak beavatkozni Vietnamban. Jelenleg a vietnami elvtársak is mondják, hogy szó sincs tárgyalásokról, kénytelenek harcolni a végső győzelemig. Tehát ők is a katonai megoldást akarják. Nincs más kiút, segítségért folyamodnak, értésre adják, hogy a kínaiak csökkentik saját segítségüket. Ennek következtében a vietnami elvtársak jelenleg élelmiszersegélyért folyamodnak. Kínától láthatóan kevesebbet kapnak, mint korábban. De lehet, hogy a kínaiak így gyakorolnak rájuk nyomást. A vietnami fél megállapodott legutóbb, hogy a szovjet fegyverszállítmányt kínai területen vietnamiak kísérik. Előfordul, hogy a kínaiak lerántották, megrongálták, ellopták, leköpték a szovjet rakétákat és más fegyvereket. Közlebbi ismereteink az aktuális erőviszonyokról nincsenek. Ismert, hogy sor került az amerikai hadsereg további növelésére, tehát nehéz időszakkal, eskalációval kell számolni. Az ügy hosszú időre elhúzódik.

Az atomsorompó-egyezménnyel⁴⁴ kapcsolatban a szovjet elvtársak előterjesztették a javaslatukat és mi elfogadjuk.

Kádár: Nagyon köszönjük az Ön tájékoztatóját, számunkra nagyon érdekes volt. Kezdem az ügyeket a végéről.

Két nappal ezelőtt az atomsorompó-egyezmény ügyét megtárgyaltuk a Politikai Bizottságunkban, és előterjesztettük a minisztertanácsnak.⁴⁵

Kínai ügyekben a mi információink és következtetéseink hasonlóak az Önökéhez. Teljesen egyetértünk Önökkel. Úgy gondoljuk, hogy komolyan kell viszonyulni ezekhez az ügyekhez, mivel ezek lényeges kérdések. A KNK a szocialista táborhoz tartozik, és minden rossz, ami ott történik, visszaüt ránk, mivel a szocializmust

⁴⁴ A Szovjetunió, az USA és Nagy Britannia 1968. július 1-jén írta alá az atomsorompó egyezményt. L. Nemzetközi szerződések 1945–1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződései. Szerk.: Halmosy Dénes. Gondolat Könyvkiadó, 1985, 421–427.

⁴⁵ Az MSZMP PB 1967. március 7-i ülése 3. naprendi pontjában tárgyalták a termonukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozására vonatkozó szerződéstervezetet és azt a PB határozatban támogatta. MNL OL M-KS 288. f. 5/419.

érinti. Ez a probléma már régen napirenden van, függetlenül attól, hogy írni fogunk-e róla vagy sem. És így kell foglalkoznunk ezekkel az ügyekkel. Például az atomsorompó-egyezmény ügyéről tájékoztatni kell Kínát, és újra lesz egy probléma.

Hasonlóan, ahogy Önök, mi is úgy látjuk, hogy Kínában két politikai koncepció között folyik a harc, amelyek közül az egyiket – Mao koncepcióját – jobban ismerjük, a másikat csak közvetve tudjuk értékelni. Még azt sem lehet tudni, hogy Mao ellenfeleinek koncepciója marxista koncepció-e vagy más. Csak azt tudjuk, hogy folyik a harc Mao koncepciójával szemben. Lehet, hogy még évekig tart, egyszer kicsit kialszik, aztán újra feléled. Azt is gondoljuk, hogy Mao tekintélye nagyot esett a pártban és az államban, valamint külföldön is. Mao presztízse nemcsak személyében, hanem politikai vonalában is csökkent. Mindez egy kicsit a középkori vallási háborúkra emlékeztet: mindenki ugyanarra a bibliára hivatkozott és mindenki másképp interpretálta.

Gomułka elvtárs értékelése nagyon pontos. Csak azt lehet hozzátenni, hogy a munkásosztály, a parasztság és az egész társadalom nem csupán az anyagi helyzetének javulását várja, hanem a demokráciát és a szabadságot is a szocialista rendszer keretein belül. És ha ez nincs, akkor ki tudja, vajon nincs-e nagyobb jelentősége, mint az anyagi ügyeknek.

Tudjuk, mi az anarchia, az nem csak az apparátus megsemmisítésének ügye, hanem az állam egész alapját kényszerítik térdre. Kínában a párt, mint vezető erő, illetve az államapparátus a tekintélyét ledöntötték. Ez hatással van az ifjúságra, amely meg lett bolondítva, és a kommunizmus további sorsára, tehát ez komoly ügy. Tudjuk, hogy ha valamely időszakban az ifjúság eltéved, akkor utána nehéz visszahúzni és elméleti útra terelni. Kínában ez az ügy már nem csak az ifjúságé, hanem az egész párté. Sokat vesztenek ebben.

A jelenlegi helyzetben nehéz a helyzet mélyebb elemzését elvégezni. Ugyanakkor arra kell számítani, hogy a legközebbi évek folyamán a KKP nem lesz komolyabb politikai erő, sokáig bénult lesz. Ebből le lehet vonni negatív következtetéseket a nemzetközi kommunista mozgalom számára, de nehéz valami pozitívet mondani.

A vietnami ügy. Úgy gondoljuk, hogy a kínaiak már nem tudnak olyan negatív szerepet játszani ebben az ügyben és olyan nyomást gyakorolni, mint két évvel ezelőtt. Információnk szerint, hogy Ho Shi Min és Pham Van Dong voltak Pekingben, de Csou En-laj és a KKP más vezetőinek nem volt még idejük sem beszélni velük. Legutóbb kijelentették a vietnamiak előtt, akik bemutatták nekik a nemrég publikált nyilatkozatot: csináljátok, amit akartok! A vietnami ügyet Önökhöz hasonlóan értékeljük. Azt gondoljuk, hogy tavaly januárban a vietnami elvtársak jobban kihasználhatták volt a tűzszünetet. Akkoriban az Egyesült Államokban is más helyzet volt. De ezt a lehetőséget elfecsérelték. Most mindkét fél katonai megoldást akar. Olyan információnk van, hogy az amerikaiak be akarják fejezni a háborút 1968-ban az Egyesült Államokban tartandó választások miatt. Addig a harci tevékenység fokozásával kell számolni Vietnamban. Úgy, ahogy önök is, azt gondoljuk, hogy mi csak propaganda-, diplomáciai harcot folytathatunk és segítséget nyújthatunk. Ebben az ügyben a vietnamiaktól függünk. A szovjet elvtársak elkeseredéssel beszéltek velünk ezekről az ügyekről. Az SZKP KB határoza-

tot hozott Vietnam megsegítéséről 600 milliárd rubel értékben ebben az évben. A vietnami elvtársak még további 270 milliárd rubel segítséget követelnek. A szovjet elvtársak úgy gondolják, hogy egy ilyen méretű segítség gazdasági probléma kezd lenni, mivel a tervekben nem volt előirányozva. Ezen felül, ami fontosabb, nem tudják, mennyit kapnak ebből a segélyből a vietnamiak és mennyit a kínaiak. A szovjet elvtársak a legmagasabb szinten hívják tárgyalásra a vietnami felet, hogy megbeszéljék ezeket az ügyeket.

A kommunista és munkáspártok világtanácskozásának ügye. Gomulka elvtárs helyesen festette le a helyzetet. Szeretném hangsúlyozni, hogy ez az ügy természetesen napirenden van. A nemzetközi mozgalomban különböző irányzatok és tendenciák vannak, de a többség egyetért abban, hogy meg kell tartani ezt a tanácskozást, és ennek a követelésnek internacionalista jellege van. Mindenütt úgy tartják, hogy egy ilyen tanácskozás megerősítene bennünket, segítené a munkánkat. Elismerem azt is, hogy nem fogadjuk el azt, ami a bolgár kongresszuson történt. Úgy nézett ki, mintha a bolgárok népszavazást követelnének tőlünk a világkonferencia ügyében. Beszéltünk erről a szovjet elvtársakkal, a mi kongresszusunkon kicsit lefékeztük, hogy ne legyen „szavazás” a tanácskozás ügyében. Véleményünk szerint jól történt, hogy az ügy napirendre került, de nem jó, hogy ilyen egyenetlen módon: felvetettünk egy ügyet, aztán minden elcsendesült. Ez árt a tanácskozás ötletének. Meg kell határoznunk, miről és milyen módon fogunk eszmét cserélni ezen a tanácskozáson. Nem foglalkoztunk eddig ezzel az üggyel. A Politikai Bizottság határozatot hozott, ami hangsúlyozza, hogy a tanácskozás mellett vagyunk és amellett, hogy annak fórumjellege legyen, amelyen a közös harc ügye fog dominálni, hogy ne ítéljen el más pártokat, még a KKP-t sem, hogy ne támadja azokat a pártokat, amelyek különböző okokból nem tudnak részt venni a tanácskozáson, hogy ezeket a pártokat inkább magunkhoz húzzuk.

Válaszolva Gomulka elvtárs kérdésére, a kínai ügyekben szeretném elmondani, hogy gondolkodtunk arról, hogy a zárt tanácskozáson alakítsunk ki egy közös álláspontot, amit nem kell közzétenni. Egy nyilvános határozat elfogadása esetén a KKP megnevezése nélkül kell beszélni erről a témáról. Meg kellene még egyszer vitatni ezeket az ügyeket az októberi forradalom 50. évfordulója előtt. Beszéltünk erről a szovjet elvtársakkal és egyetértettünk, hogy nem kell összekeverni ezt a két dolgot: a forradalom évfordulóját és a világtanácskozás ügyét. A forradalom évfordulója alkalmából lesz alkalom e témák megbeszélésére, csak tudni kell, miről beszéljünk. (*Gomulka: Ez a lényeg!*)

A tanácskozás ügyében hozott KB-határozatunkban megfogalmaztuk ezt az ügyet úgy, hogy a világtanácskozás mellett vagyunk, hogy a tanácskozás javára fogunk dolgozni, hogy a tanácskozást az egyes pártok részvételétől függetlenül meg kell tartani. Ezenfelül megírtuk, hogy a KB felhatalmazza a PB-t, hogy szükség esetén a tanácskozás közös kezdeményezője lehet. Úgy gondoljuk, hogy egyetlen párt, még az SZKP sincs abban a helyzetben, hogy egy ilyen tanácskozás összehívását kezdeményezze, és ezért szükséges, hogy a szocialista országok néhány pártja, ezen felül az OKP és az FKP, hogy Latin-Amerika két pártja és Ázsia (lehet valamilyen arab párt), legyenek kezdeményezők a tanácskozás összehívásában. Lehet, hogy a mi pártjaink felvállalhatnák ezt az ügyet, és elkezdhetnék

tárgyalni erről a témáról az SZKP-val, függetlenül attól, ki lesz később a tanácskozás kezdeményezője. Szerintem a szocialista országok közül legalább öt párt szívesen belemegy a kezdeményezés felvállalásába. El kell végre kezdeni, mivel ellenkező esetben elmegy újabb nyolc hónap és semmi nem lesz megcsinálva. Tegyük meg hát ezt az első lépést! (*Gomulka*: Visszatérhetünk a régi, 18 pártból álló szerkesztő bizottság koncepciójához?) Azt is lehet!

Úgy gondoljuk, hogy az európai tanácskozás alkalom lesz a világtanácskozás ügyének megvitatására. Fel lehet használni e tanácskozás tapasztalatait a világtanácskozás összehívásához. Ami Novotny elvtárs szándékait illeti, hogy az európai tanácskozáson vessük fel a kínai problémát és a világtanácskozás ügyét, szintén azt gondolom, hogy ezt csak olyan módon lehet megtenni, hogy ne veszélyeztesse az európai tanácskozást. Le lehet például zárni az európai tanácskozás ügyét, aztán megtárgyalni a világtanácskozást, hogy ne keverjük ezt a két ügyet. A világtanácskozás ügyét inkább az európai tanácskozáson kívül kellene megvitatni, például valamelyik szünet alatt, vagy ebédnél. Az európai tanácskozás margóján 2-3 párt kezdeményezhetné a világtanácskozás megtárgyalását.

Néhány szó a kétoldalú és a belső viszonyainkról. Jelenleg a kongresszus utáni kampányt folytatjuk. Az idei év első felében számos politikai akcióba kezdtünk, hogy kihasználjuk a kongresszus utáni felélénkülést. A kongresszust jól fogadta a párt minden tagja és az egész társadalom. A kongresszus platformja a választási kampány kiindulópontja. Januárban lezajlott a Hazafias Népfront kongresszusa,⁴⁶ amely elfogadott egy bővebb választási platformot, mint ami a pártkongresszuson lett elfogadva. Mindenütt nagy és egészséges a társadalmi aktivizálódás. Fel akarjuk éleszteni a parlament tevékenységét. Az új választási rendszer szerint bevezettük az egyéni választókerületeket, és egyes kerületekben két jelöltet állítottunk. Idén az első felévben lesz még a szakszervezetek kongresszusa, az ifjúsági szervezet kongresszusa és a mezőgazdasági termelősövetkezetek országos kongresszusa.

A második félelvtől kezdve a gazdasági reformmal kapcsolatos ügyekkel akarunk foglalkozni. Ezzel kapcsolatban számos problémát meg akarunk oldani. A gazdasági reform bevezetése teljes gőzzel indul 1968 első félelvtől. Ez egy nagyon bonyolult feladat, számos szervezeti, jogi ügy, az árak kérdése, életszínvonal stb. vár megoldásra. 1964 végére sikerült megfékeznünk és visszafordítanunk számos negatív gazdasági jelenséget. Számos területen sikerült javítanunk (a rentabilitás, a gazdasági elszámolás, a fizetések stb. ügyét). Ezekkel a problémákkal foglalkozunk a reform bevezetésének időszakában is. A hangulat általában javult az országban, nőtt a hatalom iránti bizalom.

Elégedettek vagyunk a kétoldalú kapcsolatainkkal. Gazdasági kapcsolataink fejlődést mutatnak, folyamatosan oldjuk meg a minket érdeklő ügyeket a megfelelő szervek segítségével.

Még egyszer köszönöm Önöknek a találkozást és tájékoztatást.

⁴⁶ Elírás, a HNF Országos Tanácsa ülésezett 1967. január 20-án. *Népszabadság*, 1967. január 21.

Gomułka: Kiderül, hogy még túl kevés időt is terveztünk a tárgyalásokra. Nem beszélünk a közelebbi kétoldalú kapcsolatok és a KGST országai közötti kapcsolatok ügyéről. Sürgős ügy a köztünk lévő járműipari kooperációs megállapodás. Mint ismert Magyarországnak hátsó hidakat kell szállítania nekünk, de nem oldódott meg az árkérdés, miközben a szállítások ideje közeledik. Szeretnénk ezt a kooperációt hosszú távúként kezelni, de az eltérés, ami az árakat illeti, komoly: a világpiaci ár egy ilyen hídért kb. 1250-1280 dollár, a magyar fél 1500 rubelt kér, mi pedig már 1400 rubelbe belegyeztünk. Kérjük Önöket, hogy legyenek figyelemmel erre az ügyre.

Cyrankiewicz: Az Önök minisztere azt mondja, hogy ha az Önök gyára 1500 rubel alatti áron fogja szállítani a hidakat, akkor vesztesége lesz, mivel magasabbak a költségek.

Kádár: Rendben, megmagyarázzuk ezt az ügyet kormányzati úton.⁴⁷

Gomułka: Elvben a világpiaci árak talaján kell állni. Nehéz figyelembe venni az elszámolásainkban a saját költségeket. Ez lehetetlen!

Cyrankiewicz: Nyitott kérdés az Önök által 1970 után nekünk szállítandó timföld ügye is.⁴⁸ Jędrzychowski elvtárs az Önöknél tett látogatása alatt előadta a szénszállításra vonatkozó javaslatot is. Hosszútávon ezek a szállítások Önöknek olcsóbbak lesznek, mint a kitermelés saját költsége. Kérjük, hogy legyenek figyelemmel ezen ügyekre.⁴⁹

Kádár: Magyarázatot kérünk ezekről az ügyekről a kormánytól, és megküldjük Önöknek a válaszokat.

⁴⁷ A hátsó hidak szállításáról még 1966. január 17-én született megállapodás a két ország között az 1966–1970. évekre. A lengyelek fizetési problémája abból adódott, hogy azt a kb. 200 millió zlotyt, amit a hátsó hidak importjára kellett volna fordítaniuk, nem tervezték bele folyó öt éves tervükbe. E tárgyalások után Apró Antal miniszterelnök-helyettes 1967. április 28-án levelet intézett Stefan Jędrzychowskihoz, amelyben tájékoztatta a lengyel kormányt arról, hogy Magyarország 1967 és 1970 között összesen 10 ezer tehergépkocsikba való hátsó hidat fog exportálni 1460 rubel/darab áron. A lengyel fél válaszában még 1450 rubeles árat ajánlott azzal, hogy a következő öt éves tervben már a magyarok által kért összeget fizetik. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/372. 69–72.

⁴⁸ 1967. május 7–10. között Varsóban lezajlottak az 1971–1975. évekre vonatkozó lengyel–magyar tervezetű tárgyalások a timföldszállítások ügyében. A magyar fél közölte, hogy 1970 után évente 140 ezer tonna timföldet tud Lengyelország részére leszállítani, illetve csökkenteni szeretné a Lengyelországból érkező alumínium importját. Ezzel szemben a lengyelek 1971-ben és 1972-ben 160–160 ezer, 1973-ban 210 ezer, 1974-ben 240 ezer, illetve 1975-ben 250 ezer tonna timföldet kértek, ám végül tudomásul vették a magyar álláspontot. A lengyel fél azt kérte, hogy ha timföldet nem tud, akkor más termékeket, pl. kohászati termékeket, színesfémeket vagy ként szállítsanak Lengyelországnak. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/372. 73–74.

⁴⁹ Apró levélben közölte a lengyel féllel, hogy Magyarország áttér más energiaforrásokra és ezért csökkenteni fogja a szénkitermelést, így 1965-ben még 31,4 millió tonnát, 1967-ben már csak 27,5 millió tonnát bányásznak ki, ráadásul mindez 1965 és 1970 között nagyjából 18-19 ezer ember átirányításával is jár más ágazatokba. Ennek következtében Magyarország nem tud több szenet importálni Lengyelországból 1970 után sem (AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/372. 69–70.). Ezt követően végül megállapodtak a felek, hogy 1971 és 1975 között évente, 1971-ben 650, 1972–73-ban 500–500, 1974-ben 450, illetve 1975-ben 400 ezer tonna szenet szállít Lengyelország Magyarország számára (AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/373. 60.).

Gomulka: Köszönöm Önöknek a saját és az egész küldöttség nevében ezt a hasznos véleménycserét. A tárgyalásaink légköre nagyon kellemes, a vita pedig hasznos volt

Ezt követően a két fél megállapodott a nyilatkozat egyes megfogalmazásaiban. Ezzel a tárgyalások befejeződtek.

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/64. 245–290. – lengyel nyelvű gépelt fogalmazvány (ford.: Mitrovits Miklós).

A tárgyalásokról a magyar fél (Erdélyi Károly) is készített jelentést, amelyet Kádár János jóváhagyott. A jelentést az MSZMP Politikai Bizottsága 1967. március 21-én tárgyalta és jóváhagyólag tudomásul vette (MNL OL M-KS 288. f. 5/420. ő. e. 52–71.).

Közlemény a találkozóról: *Népszabadság*ban 1967. március 10.

42.

JAN KILJAŃCZYK BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET JELENTÉSE A LENGYELORSZÁGI ESEMÉNYEKKEKEL KAPCSOLATOS MAGYARORSZÁGI VISSZHANGRÓL

Budapest, 1968. május 10.

Feljegyzés

Titkos

A lengyel események¹ visszhangjai Magyarországon eltérő mértékben halkulnak a különböző körökben, és lényegileg nem térnek el a legutóbbi tájékoztatókban adott értékeléstől. Hozzá kell tenni, hogy nem jelentőség nélküliek a csehszlovákiai események, amelyek különbözőképpen hatnak mind a párt és magyar kormány hivatalos álláspontjára, mind a társadalom érdeklődésére, erről lejjebb.

Hivatalos álláspont

A lengyelországi események kezdetétől fogva az MSZMP vezetősége és a magyar sajtó teljes mértékben támogatta a LEMP vezetőségének álláspontját, és különösképpen Gomulka elvtárs fellépését, amely lehetővé tette a magyar elvtársak számára, hogy felvilágosító akciót hajtsanak végre mindenekelőtt a pártaktívában és az egyetemi hallgatók között. Cyrankiewicz elvtárs Szejmben elmondott beszédét teljes egészében lefordították magyarra, bár nem került terjesztésre ilyen körben, mégis tovább erősítette az MSZMP álláspontját számára lépéseink helyességét illetően. Jelentősek voltak ez időben Nyers, Komócsin és Apró elvtársak látogatásai Lengyelországban² és azok a propagandaanyagok, amelyeket otthonról kaptunk és azonnal továbbítottuk a Központi Bizottsághoz, a Külügyminisztériumhoz és a sajtóhoz. A magyar vezető elvtársak egyértelmű hivatalos állásfoglalása ellenére eleinte éreztük, hogy vannak bizonyos fenntartások, és határozott fellépésünket, illetve foganatosított lépéseinket lebecsülik. Ezt azzal lehetne magyarázni, hogy nem ismerték eléggé az események alakulását és azok okait. Úgy tűnik, hogy jelenleg a csehszlovákiai események tükrében az MSZMP vezetőségének már nincsenek kétségei, és meg vannak győződve lépéseink helyességéről. Minden alkalommal és különösen a csehszlovákiai események tárgyalásánál a magyar elvtársak hangsúlyozzák, hogy a párt és a munkásosztály azonnali mozgósítása helyes intézkedés volt. A Lengyelország iránti érdeklődés továbbra sem csökken,

¹ Az 1968 márciusában lezajlott lengyelországi diáktüntetésekéről van szó. Lásd erről Mitrovits Miklós: *Mi történt Lengyelországban 1968-ban? Egyenlítő*, VI. évf. (2008) 7–8. sz. 52–58., Kovács, i. m. 2012, 267–275., illetve e kötetben a 44. sz. dokumentumot.

² Nyers Rezső 1968. április 1–6. között, Komócsin Zoltán április 3–4-én, Apró Antal pedig április 9–13. között folytatott tárgyalásokat Varsóban. Nyers és Komócsin pártmeggívásra érkezett, Apró pedig a magyar–lengyel gazdasági együttműködési bizottság 8. ülészakán vett részt.

és érezhető hatása van, hogy egyre több anyaghoz jutnak. Ugyanakkor itt el kell mondani, hogy az eseményekkel kapcsolatos hivatalos és a nem hivatalos beszélgetésekben a nagykövetség lengyel munkatársait, sőt amennyire számunkra ismert, a Lengyelországból érkezőket és az itteni lengyelséget sem faggatják.

Ugyanakkor úgy gondoljuk, hogy a propagandánk eddigi hiánya, hogy a magyar elvtársak nem ismerik történelmünk egyes problémáit, megkívánja részünkről a további felvilágosító munkát. Ennek legjobb példája lehet a *Memento* című a többrészes dokumentumfilm³ a második világháborúról, amelyet az itteni televízióban legutóbb bemutatnak. Ebben a filmben Lengyelország hozzájárulása a fasizmus legyőzésében nem kellőképpen volt bemutatva, és csökkentette a megtett erőfeszítéseinket. Az Auschwitzhoz fűzött kommentárokat talán a mi Nagy Enciklopédiánkból merítették.

Nem hivatalos álláspont

A nagykövetség a nem hivatalos kapcsolatokban nem találkozik ellenséges cselekménnyel. Március óta összesen hét levelet kaptunk, amiből hatot cionista, egyet pedig antiszemita pozícióból írtak. Ezen kívül egy telefonhívást kaptunk azzal a kérdéssel, hogy igaz-e, hogy Lengyelországból kidobják a zsidókat, mert ott van a nővére és aggódik miatta.⁴ A tájékoztatásunk után az ismeretlen csempeli telefonáló megnyugodott, és megköszönte a tájékoztatást.

A birtokunkban lévő információk szerint a lengyelországi események témájában nem volt mostanában külön felolvasó-propaganda akció (a pártaktívában és az egyetemi körökben végzett akcióról korábban jelentettünk). A politikai-tájékoztató munka ugyanakkor talán egy kicsit megerősödött, de a fő téma a csehszlovákiai események.

Érdemes hangsúlyozni azt a tényt, hogy május 9-én, a Pártfőiskolán Garai [Róbert]nek, a KB külügyi osztályvezető-helyettesének előadása után nagyon sok kérdés kapott Lengyelországgal kapcsolatban. Garai szerint e kérdések a lengyel és a csehszlovák események összekeveréséről tanúskodnak, amit a magyar sajtó elégtelen tájékoztatásával magyarázott.

Megfigyelhető bizonyos polarizáció egyes körökben, ami talán nem csak az európai szocialista országokban zajló eseményekkel függ össze, hanem a neofasizmus növekedésével is az NSZK-ban.

Bogumił Dąbrowski
a nagykövetség I. titkára

AMSZ, Dep. I. 9/74. W. 8. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat Bogumił Dąbrowski s. k. aláírásával (ford.: Mitrovits Miklós). – 1. sz. példány. A dokumentum első oldalán, felül: D.I. W-0-22/4/68.

³ Közel 4 éves munka eredményeként 1968 áprilisában került adásba a „Memento” című magyar filmsorozat, amely a II. világháború időszakát és annak előzményeit dolgozta fel.

⁴ Lengyelországból közel 20 ezer zsidó származású állampolgárt kényszerítettek 1967–1968-ban emigrációba.

Készült 3 példányban. Két példány Adam Kruczkowski külügyminiszter-helyettes számára, egy pedig az irattárba. A jelentést Jan Kiljańczyk budapesti nagykövet 1968. május 1-én küldte meg Kruczkowskinak.

42a

JAN KILJAŃCZYK BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET JELENTÉSE A LENGYELORSZÁGI ESEMÉNYEK MAGYARORSZÁGI VISSZHANGJÁRÓL

Budapest, 1968. május 11.

Titkos

Feljegyzés

a magyar társadalom hangulatáról és a politikai légkörről, amely a Magyarországra érkező lengyel párt- és kormányküldöttségre vár.

Erre a kérdésre a következőképpen lehet válaszolni:

A lengyelországi eseményekkel kapcsolatban a magyar sajtó és televízió hivatalos közleményei azokra a lengyel forrásanyagokra támaszkodtak, amelyek érintették a márciusi eseményeket és azok következményeit. Törekedtek arra, hogy elmagyarázzák a magyar társadalomnak a LEMP politikai irányvonalát és tevékenységét a revizionizmussal és a reakcióval folytatott harc jelenlegi szakaszában. Ezt szolgálták a Lengyelországban lezajló nagygyűlésekről, értekezletekről, a meghozott döntésekről és határozatokról szóló információk, illetve a fontosabb beszédek részleteinek közzététele (Gomułka és Cyrankiewicz elvtársak beszédeit egészében lefordították magyar nyelvre és átadták az aktíváknak a LEMP politikájának megmagyarázása céljából).

Bár a magyar sajtó kommentárjaiban általában került az állásfoglalást, ugyanakkor a lengyel témában közzé tett anyagok összessége már a maga nemében kommentár és állásfoglalás volt. Óvatosan bántak azokkal a jelentésekkel, amelyek pártunk anticionista politikáját hangsúlyozták. Ez a problematika mindenekelőtt a lengyel vezetők felszólalásainak idézésén keresztül jelent meg.

Általában Lengyelország számára baráti, de egyes kérdésekben semleges hangnemben tájékoztatták a társadalmat. Például a magyarok nem foglaltak állást a Nyugaton indított lengyelelles kampánnyal szemben. Nem tájékoztattak erről és nem is szálltak szembe ezzel.

Ugyanakkor a párt- és állami aktívát (főleg az újságírókat) teljes mértékben tájékoztatták. Az MTI Bizalmas Tájékoztatói minden fontos nyugati kommentárt közöltek lengyel témában, és az országunkban zajló eseményekről teljes szemlét adtak a nyugati újságírók beszámolóiból.

Érdemes még hangsúlyozni, hogy a magyar sajtó beszámolt a varsói gettó-felkelés évfordulójáról, és a nagykövetség által adott anyagokkal összhangban kommentálta.

A lengyel küldöttség látogatása alkalmából a magyar sajtóban jóval több és gazdagabb lengyel témájú írás jelenik meg. Megjelentek már az első cikkek, amelyek a LNK által számos területen elért vívmányairól festenek képet, és elismerésüket fejezik ki a lengyel nép, a párt és a kormány felé. Ilyen típusú publikációk megjelenése várható a látogatás végéig. Erről tanúskodnak az előkészületi anyagok, például – a televízióban egy órás program az Odera–Neisse-határról, illetve a *Nowe Drogi* 5. számának bevezető cikkének megjelentetése a *Társadalmi Szemlében* stb.⁵

*

A lengyel események értékelésében, amelyek a hivatalos propagandacsatornákon kívül megjelennek, a következő hozzáállással lehet – általában – találkozni:

- a) Negatív hozzáállás, amely túlnyomó részben a zsidó származású magyarokra jellemző, akiknél a „lengyel antiszemitizmusról” alkotott nyugati verzió eltkarja az események objektív értékelését.
- b) A lengyel események teljes egészében nem értése és az a feltételezés – támogatva egyes előadók által az aktívatálalkozókon – különösen, ha a cionizmus elleni fellépésről van szó, hogy a lengyel elvtársak túlzásba esnek.
- c) A LEMP politikai vonalának és gyakorlati tevékenységének teljes elfogadása a jelenlegi szakaszban. Ezen értékelés tekintetbe veszi mindenekelőtt annak a politikának a helyességét, amely egész tevékenységében a munkásosztályra mint alapvető társadalmi erőre és a szocializmus építésének garanciájára támaszkodik Lengyelországban.

*

A nemzetközi politika problémáival és a nemzetközi munkásmozgalomban kialakult helyzettel kapcsolatban az utóbbi időben megfigyelhető az MSZMP tevékenységének aktivizálódása. Ez abból is ered, hogy Magyarország annak a nemzetközi tanácskozásnak a házigazdája, amelynek célja a nemzetközi kommunista mozgalom tevékenysége egységének megerősítése.⁶

A csehszlovákiai események legutóbbi értékelésében Magyarország véleményét az aggodalom jellemzi, ami kifejezésre jutott már a *Népszabadság* első publikációiban is, amelyek arra figyelmeztetnek, hogy a helyzet ebben az irányban való további fejlődése a szocialistaellenes erők olyan aktivizálódását okozhatják, ami egy má-

⁵ A lap valójában nem a bevezető szerkesztőségi cikket közölte, hanem csupán a *Nowe Drogi* májusi számának rövid tartalmi ismertetőjét adta. *Társadalmi Szemle*, (1968) 6. sz. 93.

⁶ 1969. március 16–17-én került sor a VSZ PTT X. ülésére Budapesten. A résztvevők közzétették a „budapesti felhívás” néven ismertté vált dokumentumot, amelyben felhívással fordultak valamennyi európai államhoz, hogy egyesítsék erőfeszítéseiket az európai béke és biztonság megszilárdítására. *Népszabadság*, 1969. március 18.

sodik 1956-os Budapesthez vezethet. Hasonló álláspontot foglalt el Komócsin Z[ol-
tán].

NSZK. Az utóbbi hónapokban megfigyelhető, hogy megnövekedett azon cikkek száma, amelyek a Nyugat-Németországban zajló eseményekkel foglalkoznak, különösen az NPD választási sikere után.⁷ Ez arra ösztökélte a magyar sajtót, hogy cikkek sorozatát jelentesse meg, amelyek rámutatnak arra a veszélyre, amit az újjászülető náciizmus hordoz, és figyelmeztetnek az NSZK-ban zajló eseményeknek az európai békét veszélyeztető következményeire. Ezek a cikkek figyelmeztetnek az NSZK-ból érkező fenyegetésre, és felhívják a figyelmet Bonn keleti politikájának szerepére és jellegére.

A nagykövetség II. titkára
Jerzy Barnert

AMSZ, Dep. I. 9/74. W. 8. – lengyel nyelvű gépelt fogalmazvány Jerzy Barnert saját kezű aláírásával (ford.: Mitrovits Miklós). 2. sz. példány. A dokumentum első oldalán, felül: D. I.W-0-50-1-68.

A dokumentumot Jan Kiljańczyk 1968. május 11-én küldte meg Ryszard Frąckiewicz, a külügyminisztérium Sajtó- és Tájékoztatási Főosztálya igazgatója részére. A dokumentum három példányban készült, a címzetten kívül a külügyminisztérium I. főosztálya és az irattár is kapott egy-egy példányt.

⁷ A Nationaldemokratische Partei Deutschlands egy nyugatnémet újjászította párt, amely az 1968 áprilisában a baden-württembergi tartományi választásokon 9,8%-ot ért el.

43.

JEGYZŐKÖNYV A MAGYAR–LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1968. MÁJUS 15–16-I BUDAPESTI TÁRGYALÁSAIRÓL

Budapest, 1968. május 15–16.

Jegyzőkönyv a magyar–lengyel tárgyalásokról
(Budapest, 1968. május 15., Országház)

Kádár János: Még egyszer szívből üdvözlöm Önöket, s javaslom, hogy kezdjük meg a munkát. Az első kérdés az lenne, hogy az elvtársak egyetértenek-e a programjavaslatunkkal. A második az lenne, hogy azt hiszem, a jó előkészítő munka után talán mindjárt a megbeszélés elején konstatálhatnánk, hogy a szerződés szövegét illetően egyetértettünk, s ezzel kapcsolatosan a munka befejeződött, hogy a megfelelő példányt előkészíthessék az aláírásra.

Ami a tárgyalásainkat illeti, a propozíciónk úgy szól, hogy három alkalom volna a megbeszélésre. A terv szerint most volna másfél óránk, délután két és fél óránk, s azon kívül holnap délelőttre is beállítottunk időt, ha szükséges, megbeszélésre. Úgy gondolom, hogy most és délután plenárisan tárgyalhatunk, s esetleg este megállapodhatnánk abban, hogy holnap hogyan folytassuk.

Magának a szerződésnek¹ az ünnepélyes aláírási aktusa holnap délutánra van tervezve, ahol nyomban elhangzana a két beszéd,² közvetítéssel a rádióban, a televízióban. Részünkről engem jelöltek ki. Nekem van valami szövegem, el fogom Önökhöz juttatni. Nem tudom, egyetértenek-e?

A megbeszélésnél témaként ilyen szokás szerinti javaslatunk volna, legalábbis kérdéscsoportokat illetően. A magunk részéről felkészültünk arra, hogy valami tájékoztatást adnánk a helyzetünkről, érintenénk kétoldalú kapcsolataink kérdését, harmadik kérdéscsoportnak pedig általában a nemzetközi helyzetet, s végül a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseit javasoljuk. Persze az egyes kérdéscsoportokon belül belátásunk szerint szabályozzuk, hogy mire fordítsunk kevesebb időt. Ez volna a javaslatunk.

Władysław Gomułka: Részünkről egyetértünk ezekkel a javaslatokkal, elfogadjuk, megfelelőnek tartjuk.

Kádár János: Köszönjük szépen. Azt hiszem, akkor konstatálhatjuk, hogy a programunk rendben van, s a szerződés szövegét egyeztetethetik az előkészítő munka során, és előkészíthetik aláírásra.

¹ E találkozó alkalmával került sor az új magyar–lengyel baráti, kölcsönös segítségnyújtási egyezmény aláírására. A szerződés szövegét l. *Népszabadság*, 1968. május 17.

² A beszédek: *Népszabadság*, 1968. május 17.

Władysław Gomułka: Én is úgy tudom, hogy a külügyminisztériumok egymás között már egyeztették a szöveget, s részünkről semmi hozzátenni, kiigazítani való nincs ehhez. Ha az elvtársaknak sincs kiegészítésük a szerződés szövegéhez, (*Kádár János:* Nincs.), akkor megbízhatjuk az illetékeseket, hogy a végleges szöveget mielőbb készítsék el.

Kádár János: Teljesen egyetértünk. Ezt úgy vesszük, hogy megállapodtunk.

És akkor a megállapított idő holnap este 6 óra. Megállapodtak az aláírást illetően is, hogy két-két ember írja alá.

Akkor ezzel végeztünk is. Ha megengedik, talán elmondanám, hogy nálunk mi a helyzet.

Nagyon röviden a Magyar Népköztársaság belpolitikai helyzetéről. Mondhatjuk, hogy a Magyar Népköztársaság belpolitikai helyzete nyugodt és szilárd. Viszonyaink kiegyensúlyozottak, különleges probléma jelenleg nincs. Majd egyes vonatkozásban szeretném érzékeltetni, hogyan látjuk mi ezt.

Ami a pártot illeti, a kongresszusunk³ több fontos határozatot hozott, amelyek a munka alapját képezik az egész országban. Például megállapítást nyert, hogy a szocializmus teljes felépítésének szakaszában vagyunk, és minden ebből következik. Mert ott elvi döntés történt a gazdaságirányítás reformjára vonatkozólag, ami nagy jelentőségű dolog. Született egy sor elvi jelentőségű döntés, amely a munkás-paraszt szövetséget, a parasztság helyzetét érinti; többek között a földtulajdon viszonyainak rendezésére született elvi döntés. Tudniillik a valóságban a birtokviszonyok és a tulajdonviszonyok eltértek egymástól. A tulajdonviszonyok olyanok, hogy állami gazdaság van, illetve termelőszövetkezet, s körülbelül ez a földterület 95-96%-át fogja át; ebből mintegy 14% állami gazdasági és mintegy 80%-a a földterületnek a termelőszövetkezetekhez tartozik, olyan módon, hogy a földtulajdon joga a telekkönyvben egyénileg még a régi paraszt nevében volt. Itt tért el a birtoklás és a tulajdon. És elvi állásfoglalás született, amely szerint a mi kongresszusunk deklarálta, hogy a termelőszövetkezetek közös földtulajdonát támogatja olyan értelemben, hogy ezt az állami gazdaságokkal egyformán szocialista tulajdonként ismerjük el.

Viszont ennek a gyakorlati megvalósulását rugalmas és demokratikus eljárásban szabályoztuk, vagyis aki nem él és nem dolgozik a szövetkezetben, de földtulajdona van, az bizonyos türelmi idő után – talán öt év múlva – el kell döntse, hogy visszamegy-e a szövetkezetbe, vagy a földjét megváltja. Tudniillik nálunk földjáradékot fizetünk, és most már nagyon sok olyan földtulajdonos volt, aki már évekkel ezelőtt elment a faluról, és postán kapta a pénzt. Aki viszont bent van a szövetkezetben, annak saját elhatározásától függ, hogy felajánlja-e földjét a szövetkezetnek, vagy pedig felveszi a földjáradékot. Tehát ez különböző, attól függően, hogy ott él-e a földön és dolgozik-e, vagy pedig nem ott van.

³ 1966. november 28.–december 3. között tanácskozott az MSZMP IX. kongresszusa és döntött a gazdasági reformok elindításáról, valamint a kultúrában a szocialista és a humanista törekvések támogatásáról. L. *A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusának jegyzőkönyve. 1966. november 28.–december 3.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

Ugyancsak a kongresszus állást foglalt egy sor olyan egyéb dologban, ami a parasztság számára előnyös és kedvező, ilyen a nyugdíjrendszer, a betegségi biztosítás stb. Szóval itt olyan rendszabályokat támogatott a kongresszus, hogy közel kerüljenek a munkásokhoz és az alkalmazottakhoz a parasztok. Aztán a garantált munkarészesedés, azonkívül ez a gazdasági reformmal is összefüggött, hogy a felvásárlási árakat emeltük.

Mindezeket a kongresszust követően a parasztsággal széles körben megvitattuk, volt egy országos termelőségvetkezeti kongresszus⁴ is, és csak azután lett törvény belőle.⁵ Elmondhatjuk, hogy így az egészet együtt jól fogadták a parasztok. Zárójelben megjegyzem, már sok éve tapasztaljuk, hogy az, amit régen úgy kezeltünk, hogy a paraszt ragaszkodik a földhöz, a fiatal nemzedékből nyomtalanul eltűnt, nincs meg. Ezeket a mindenféle szociális dolgokat tehát nagy gonddal kezeljük, mert az idős parasztember problémája az igazi probléma itt.

Azt lehet mondani, hogy a munkás-paraszt szövetség tovább erősödött, és minőségileg is magasabb szintre került, mert most már a szocializmus alapján erősödött ez.

Ezek a különböző kongresszusi döntések a végrehajtás vonalába kerültek, törvények lettek, a gazdasági reformot január 1-jével bevezettük. Ugyanúgy ezeket a parasztságra vonatkozó dolgokat is. Nagyon jó benyomást keltett, hogy a kongresszus december elején fejezte be a munkáját, s a legközelebbi időben, 3-6 hónapon belül már mind végrehajtásra került, amit a kongresszus javasolt.

Ami magát a pártot és a párttagságot illeti, itt is volt egy változás, amit a kongresszus elhatározott. A kongresszus úgy határozott, hogy megszünteti a tagjelölti intézményt. Olyan indoklással, hogy most már sok éve együtt vannak az emberek, együtt dolgoznak, ismerik egymást, s nem kell ilyen kétszeres felvétel. Akkor körülbelül 35 000 tagjelöltünk volt. A kongresszusi döntés után az alapszervezetek ezeket az ügyeket egyénileg felülvizsgálták, s körülbelül 31 000-32 000 embert felvettek a pártba. Ezzel a párttagág létszáma 600 000 fő lett. Ez azt jelenti, hogy az összlakosság 8,5%-a, a keresők 12,5%-a párttag nálunk. Elmondhatom, hogy a pártban egység van, normálisan végzik a párttagok a munkájukat, s az állami szerveken, a tömegszervezeteken, a tömegmozgalmakon keresztül a megfelelő kontaktus van az összlakossággal, s országosan folyik a politikai munka. Nálunk a pártonkívüliek irányában a szakszervezeteken és az egyéb tömegszervezeteken kívül a Hazafias Népfront dolgozik, aminek olyan a felépítése, hogy azt mi mozgalomnak nevezzük. Itt tehát nem tömegszervezet. Vannak Hazafias Népfront-bizottságok, bennük összesen 110 000 ember. Ez azt jelenti, hogy van Országos Tanács, van fővárosi, megyei, kerületi, járási és falusi ilyen bizottság. Ezek különböző akciókat kezdeményeznek és folytatnak, s elég nagyszámú aktivistával dolgoznak. Ezek a szervezetek elég nagyszámú pártonkívülit mozgatnak meg.

⁴ 1967. április 20–22-én került sor a termelőségvetkezetek I. országos kongresszusára Budapesten.

⁵ L. az 1967. évi III. törvény a mezőgazdasági termelőségvetkezetekről, illetve az 1967. évi IV. törvény a földtulajdon és a földhasználat továbbfejlesztéséről.

A gyakorlatban ennek konkrét szerepe paraszti, értelmiségi tömegekben van. Mert a gyárakban van pártszervezet és szakszervezet, itt pedig a legkülönbözőbb rétegekből való emberek vannak – bezárólag a különböző egyházak papjaiig –, s igen aktívan tevékenykednek a különböző bizottságokban. Az Országos Tanácsban vannak vezető püspökök, egyházfők, katolikusok és más vallásúak, beleértve a katolikus püspöki kar jelenlegi elnökét is. Például választások idején ez úgy mutatkozik meg, hogy a népfrontnak ilyen közjogi szerepe is van, tehát a jelölés törvényességét a népfront állapítja meg. Bizonyos politikai munkát is végez a népfront, folyamatosan, s a választások idején különösképpen. Ez gyakorlatilag – mondjuk – úgy jelentkezik, hogy a különböző egyházak hivatalosan még az istentiszteletek keretében is felhívják, hogy a népfront jelöltjeit támogassa a lakosság. Ez a katolikusoknál és a protestánsoknál megvan.

Most tavasszal népfönt kongresszus volt.⁶ Egészséges, normális kongresszus volt. A társadalom fő kérdéseivel foglalkoztak, s a párt politikájának megfelelően.

Összegezve: nyugodt és normális a helyzet van most nálunk. Azonban bizonyos eseményekkel kapcsolatban az embereket például foglalkoztatja a román pozíció, a csehszlovák események és más dolgok. Ez inkább pozitív formában jelentkezik nálunk, inkább olyanfajta aggodalom van, hogy ne változzék nálunk a politikai irányvonal. Meg kell mondani, hogy nálunk 1956-ban ismertebb írók, művészek és hasonlók negatív szerepet játszottak, s most még ők is úgy lépnek fel, hogy ne változtassunk a politikán. Tényleg, nekik az élet kemény iskolát adott. Van közöttük néhány, aki üldögélt valahány évet már, de közben okosodott. Ők már tudják, hogy hol van a „határ”. Ők már ezt kipróbálták. De tényleg – nem viccelődve – van egy olyasmi, hogy átgondolta, megértette a mi társadalmunk a párt politikáját és taktikáját, és elfogadja azt. Most itt van a gazdasági irányítás reformja. Ezzel kapcsolatban szeretném elmondani, hogy január 1-jén bevezettük, s az mindenestre nagyon fontos, hogy a gazdasági élet zökkenője nélkül, politikai konfliktusok nélkül sikerült átállni erre; ami azt jelent, hogy a termelés is és a fogyasztás is zökkenők nélkül ment, tehát a piacon sincsen anomália. Voltak persze különböző aggodalmak, amelyeket az ellenség is szított, hogy munkanélküliség lesz, a közfogyasztási cikkek ára felugrik és hasonlók. És az emberek tapasztalják, hogy ilyesmi nincs. A foglalkoztatás normális, a piaci ellátás rendes, a kiskereskedelmi árak általános színvonalában a terv szerint mintegy 2%-os emelkedés lett volna, de egyelőre még az sem következett be. Talán még inkább körülbelül 2%-os árnívócsökkenés következett be. Ez persze még nem a végleges, de azért köszönhető annak, hogy felkészültünk, valami kis árukészlet is volt, és a piac nyugalmit sikerült biztosítani. Így elsődlegesen azt tudjuk tehát Önöknek mondani, hogy zökkenő nélkül bevezettük a gazdasági irányítás reformját. Az egész persze még évek kérdése, míg teljesen kialakul. De nagyon fontos az indítás.

Most valamit a gazdasági helyzetünkről. Természetesen a gazdasági vezetési reform indításánál fő jelszavunk az, hogy normálisan teljesítsük öt éves tervünket. Új irányítási szisztémával, de a cél ugyanaz. Az első néhány hónap azt mutatja,

⁶ A Hazafias Népfönt IV. kongresszusát 1968. április 17–19. között tartották.

hogyan ez nagyjából így is történik. Ilyesfajta számok vannak az első negyedévről, a múlt évihez viszonyítva: az ipari termelés 5%-kal növekedett, azon belül az építőipari 10%-kal, a mezőgazdasági cikkek felvásárlása 25%-kal növekedett a múlt évihez képest.

Itt meg kell jegyezni, hogy múlt év első negyedéve alacsony és rossz volt. A sertésállományban nagy visszaesés volt, az idén valamit javult ugyan a helyzet, s így jött ki a 25%.

A szarvasmarha-termelést ösztököltük a felvásárlási ár emelésével.

Valamit a sertéstermelésben is sikerült elérni, úgy hogy ez az árumennyiségben jelentkezett.

A lakosság pénzjövedelme ez idő alatt 9%-kal növekedett, a kiskereskedelmi forgalom pedig 6%-kal. Tudniillik valamit javult a takarékosági helyzet is. Mert a reform bevezetése előtt valami pénzt visszatartott a lakosság, a bevezetés után viszont, amikor látták, hogyan alakul a helyzet, ugrásszerűen növekedett a takarékbetét-állomány. Negyedév alatt a takarékbetét összege 10%-kal növekedett, körülbelül 3 milliárd forintot tettek takarékbába, ez 10%-os többletet jelent.

Władysław Gomułka: Ebből az következik, hogy összesen 30 milliárd?

Kádár János: Körülbelül. Ez a tünet egészséges, jó, s örülünk neki.

Valamit a mezőgazdaságról is szeretnénk szólni. A termelőszövetkezetek megszilárdultak nálunk. Úgy lehetne mondani: politikailag az, hogy tsz, vagy nem tsz, itt szinte nem téma. Valahogy úgy élnek, dolgoznak és foglalkoznak ügyeinkkel az emberek, mintha nálunk a tsz-ek már évtizedek óta lennének.

A termelőszövetkezetek bevételei ebben a negyedévben 20%-kal magasabbak voltak, mint az előző évben. Ez már annak köszönhető, hogy a felvásárlási árak növekedtek, s azon kívül az értékesített árumennyiség is növekedett. Az összes szövetkezeteken belül úgy tekintjük, hogy az egynegyede az, amit gyengének nevezünk. Ezek különböző okoknál fogva tarthatók gyengéknek. Részben a természeti adottságaik miatt.

Władysław Gomułka: Ha szabad valamit kérdezni, az előbb azt hallottuk, hogy a első negyedévben az áruvásárlás mennyisége 25%-kal növekedett, s egyidejűleg a felvásárlási árakat is emelték, a termelőszövetkezetek bevételei viszont csak 20%-kal növekedtek. Ezt a két számot most pontosan nem tudom a helyére tenni.

Kádár János: Ebben szerepet játszik az is, hogy bizonyos olyan cikkek, ipari termékek ára is emelkedett, amiket felhasznál a mezőgazdaság.

Władysław Gomułka: Ezek szerint az agrárrolló a tsz-eknek nem kedvező, tehát nyitott.

Kádár János: Ezt így nem lehetne mondani.

Fock Jenő: Nem. Az agrárrolló most javult.

Władysław Gomułka: Amennyiben a felvásárlási árak emelkednek. Hány százalékkal? És ugyanúgy nőtt a felvásárolt áru mennyisége. A felvásárlás ma döntően az állami gazdaságokból és a termelőszövetkezetekből adódik. Amennyiben a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok által felhasznált ipari cikkek ára nem emelkedett volna, abban az esetben a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok bevételei magasabbak, számításaim szerint 30%-on felül lennének. Ha

viszont a bevételeik csak 20%-kal emelkedtek, ez azt jelenti, hogy a mezőgazdaság által felhasználására kerülő ipari cikkek ára nagyobb arányban növekedett.

Kádár János: Mindjárt megmondom. Ez az év első negyedéve. Az egész mezőgazdasági árnívó olyan, hogy ez az úgynevezett agrárrolló csökken, az összes mezőgazdasági termékeket véve alapul. Ez a differencia abból adódik, hogy az első negyedévben értékesített áru a mezőgazdasági termékeknek csak bizonyos csoportját jelenti. Ebben csak állati termékek vannak, hús és hasonló, növényi termék viszont nincs benne.

Władysław Gomułka: Igen. De mi az összehasonlítást mindig az előző év megfelelő időszakához viszonyítjuk. Nyilván akkor is ugyanilyen árukat vásároltak fel, mint a mostani negyedévben.

Fock Jenő: Nemcsak a felvásárlásból van a parasztságnak jövedelem, a felvásárlás csak egy része, más a piacon keresztül értékesül. Ebben az évben cukorrépát januárban, februárban már nem értékesítettek, tavaly viszont nagy mennyiség állt még rendelkezésre.

Kérdés: Az a kérdésem, hol vannak az okai annak a különbségnek, amiről itt szó van. Nem tudom ugyanis pontosan, hogy a termelőszövetkezetek bevételeinek milyen részét alkotják a felvásárlási árak és milyen részét a szabadpiaci árak. Lehet, hogy nem pontosan értettem, hogy most például miért nem adnak cukorrépát a szövetkezetek?

Kádár János: A növényi termékeket értékesítették január előtt.

Közbeszólás: Kádár elvtárs, egyszerű a magyarázata a dolognak. A 20%-os paraszti jövedelem csak személyi jövedelememelkedés. Most a tsz-ek nagyobb összeget fordíthatnak beruházásra.

Persze itt külön kell venni a személyes jövedelmeket és külön, ami beruházásra megy, mert ez teljesen más. Ebben az esetben a beruházásokat nem kell nekünk figyelembe venni. Például a tsz-paraszt szintén beruház, saját beruházásokat végez a bevételeiből, tehát azt a 20%-ot ez már nem érinti, ha a tsz-paraszt saját maga ruház be, mert az az ő jövedelméből történik.

(Władysław Gomułka): Most már világos. Köszönjük.

Kádár János: Ami Gomułka elvtársat érdekli, az az általános árnívó. Az olyan, hogy a felvásárlási árakat a növényi termékeknél is és az állattenyésztés vonalán is... (a szöveget érteni nem lehetett.) Ugyanakkor bizonyos ipari termékek ára is növekedett, amit a mezőgazdaság használ fel. De mi ezt pontosan megnéztük és most csökkentettük ezt az úgynevezett agrárrollót.

Ami a fogyasztási árakat illeti, még meg akarom említeni, hogy most azért nem kellett áremeléseket eszközölni, mert mi korábban már igen komolyan emeltük az árakat. A marhahús ára 46%-kal emelkedett, már mint a fogyasztási ára. Tehát ez már megvolt korábban, úgyhogy most ilyenekre nem került sor, és ez is elősegítette a sima átmenetet.

Visszatérve még a szövetkezetekre, mint említettem, a negyede tekinthető gyengébbnek, a többi általában jó szövetkezet. És rá lehet mondani, hogy külülbelül minden negyedik olyan, ami egészen jónak nevezhető. Például most voltam egy megyei viziten, és kiszámították ott és ki is mutatták, hogy az invesztáláshoz képest jobbak az eredményeik, mint az állami gazdaságoké. De ez már a legjobb

negyede. Tehát számunkra nagyon megnyugtató és társadalmunk egész állapotát nagyon befolyásolja, hogy politikailag most már megszilárdultak ezek a tsz-ek, a parasztság otthonosan mozog bennük, és termel, dolgozik. Persze az átszervezés időszakában a faluról sok fiatal elment, még a szülők is küldték őket, de most megindult bizonyos visszaszivárgás. Úgyhogy most éppen a közgyűlés idején még jelentős számú új tag jött, például a jó szövetkezeteinkben valósággal sorbanállnak, fel vannak iratkozva stb. A jövedelem, a kereset jó, rendszeres havi járadék van, a gépesítésben is előbbre mentek és most már a fiatalok megtalálják helyüket a termelőszövetkezetekben. Ilyen tehát a helyzet nálunk.

Még a mezőgazdasággal kapcsolatban megemlíteném, hogy meglehetősen súlyos aszály van az országban. Október óta, beleértve a téli csapadékot is, egyes vidékeken szinte alig volt csapadék, és most is nagyon nehéz a helyzet. Még nem tudjuk a folytatást, de beszélgettünk Losonczi [Pál]⁷ elvtárral kint a repülőtéren, ő maga egyébként parasztember, s valamikor a tsz-ben dolgozott, kitüntetett tsz elnöke volt. Aztán földművelésügyi miniszter lett, s onnan került az Elnöki Tanács elnöki tisztébe. Arról beszéltünk: ha nem lenne ez a nagyüzemi művelés, ami őszi szántás, meg sok minden egyebet jelent, akkor már katasztrófa lenne. A növényzet egyelőre még megvan, még mindig nem volna késő, ha volna eső.

Władysław Gomułka: Bulgáriában hatalmas esőzések voltak az utóbbi időben.

Kádár János: Nálunk nem volt.

Władysław Gomułka: Ma olvastam a sajtóban: esik.

Kádár János: Nem tudom, mit csináljak. A repülőtéren találkoztam egy pappal, mondtam, hogy imádkozzatok, mi meg... Mást nem tudunk csinálni.

Władysław Gomułka: Tényleg nincs más tanács a jelen pillanatban.

Kádár János: Csak pár szóval akarom érinteni a tudományos, kulturális életet, az ideológiai frontot. Nem kívánom részletezni, mert nincsenek különlegesebb események.

A pártközpont napirendre tűzte, s foglalkozik a tudományos munka irányításának megjavításával. Valamikor belátható időn belül napirendre tűzi a Központi Bizottság. Szeretnénk javítani. Most volt a Tudományos Akadémián közgyűlés. Rendesen folyt le. A problémák ismertek, hogy hogyan lehetne a tudományos kutatást intenzívebbé tenni, és jobban a gyakorlat szolgálatába állítani. Beleértve mind a társadalomtudományokat, mind a természettudományokat.

Az irodalmi életben normálisak a viszonyok. Valami kis többszínűséget engedünk, mondjuk azzal a normával, hogy rendszerellenes nem lehet színmű, könyv vagy bármi más, de ezen belül nem kizárólag csak szocialista vagy kommunista irodalmi mű van.

Mi általában – úgy mond – ezzel a bizonyos kiadói cenzúrával dolgozunk, szóval nem a Központi Bizottság mondja meg azt, hogy milyen könyv jelenjék meg, milyen darabot tűzhetnek műsorra, vagy milyen cikkek jelenhetnek meg, hanem a szerkesztőségek, a színházigazgatók, a könyvkiadók felelnek érte, van hatáskörük, a Központi Bizottság, a minisztérium irányító szerepét, kontrollját

⁷ 1967–1987 között az Elnöki Tanács elnöke, korábban tsz-elnök volt Barcsón.

ezekre a pontokra összpontosítottuk, s nem közvetlenül az alkotó művészekkel való birkózásra.

Az ország külpolitikai tevékenységéről is szeretnék valamit mondani. Ami a szocialista országok viszonyait illeti, Önök ezt – úgy vélem ismerik, egy irányban dolgozunk, nagyon gyakran együtt, meg egy asztalnál is, és a két és többoldalú kapcsolatok terén is ugyanazt a politikát követjük.

Mi tavaly tavasszal kezdeményeztük a barátsági szerződést az NDK-val. Mi javasoltuk, az akkori politikai szituációban,⁸ s helyesen tettük. Rendesen, normálisan történt, az ország közvéleménye jól fogadta, s ennek abban a szituációban külön mondanivalója is volt.⁹ Szeptemberben a Szovjetunióval kötöttük meg az új szerződést.¹⁰ Ez nagyon jól alakult nálunk, mert szeptemberben volt, s összeesett a Szovjetunióban az 50 éves jubiláris eseményekkel. Ezekről mi az országban illő módon megemlékeztünk, s nagyon sok jó, megfelelő kiadvány, művészi alkotás született, és az internacionalista gondolkodás, érzés erősítésében nagyon sokat segített ez az 50 éves jubileum. Ez még szubjektív okoknál fogva is nagyon jelentős volt, mert a Szovjetunió magyar veteránoknak nagy számban kitüntetés adományozott. 1300 ilyen ember volt nálunk, s a kitüntetésük különösen falkában, nagy szenzáció volt. Nagyon jó volt.

Most mi kötjük meg ezt a szerződést. Ezt követően esedékes a csehszlovákokkal. Ez egyébként csak egy év múlva lett volna esedékes és a csehszlovákok szorgalmazták, hogy politikai megfontolásból hozzuk előbbre, s úgy gondoljuk, hogy ez helyes. Ez most június közepe táján lesz meg.¹¹

Terveink szerint Bulgáriával szeptember kötünk barátsági szerződét, azonkívül tárgyalásban vagyunk a románokkal, most már nem is tudom mióta. Ezzel azonban nem sietünk. Volt vitakérdés is, az ismert problémák miatt, ők nem akartak belevenni semmiféle utalást a német imperializmusra, meg az a bizonyos konzultációs pont is közrejátszott, de hát ezek a tárgyalások most szünetelnek, azonban látjuk a Szovjetuniónál, hogy végül is ők elfogadták ezeket a pontokat. Mi ezzel nem nagyon sietünk, mert ennek van egy sajátos vonása, mert önmagában véve ez talán helyes volna, de kicsit megtéveszti a közvéleményt az ilyesmi. Sok mindennel nem értünk egyet, s ilyen ünnepélyes alkalommal ott veszekedni nem volna helyes, mert akkor becsapjuk az embereket.

Volt ez a Népfront-kongresszusuk, ott a Központi Bizottság megbízásából én üdvözöltem a kongresszust, és nyilvánosan elmondtam, hogy sajnálatos, de ilyen kérdésekben a román álláspont más. Szófiában, amikor együtt voltunk, Ceaușescu felvetette, és mi is mondtuk, hogy talán nem hivatalosan kellene tárgyalni és találkozni, mert ezt mi már évek óta csináljuk velük, hogy hivatalos küldöttségeket

⁸ L. erről 41. sz. dokumentum.

⁹ 1967. május 18-án, Budapesten írták alá a Magyar–NDK Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződést.

¹⁰ A Magyar–Szovjet Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés aláírására 1967. szeptember 7-én, Budapesten került sor.

¹¹ 1968. június 13–15-én csehszlovák párt- és kormányküldöttség járt Magyarországon Alexander Dubček és Oldřich Černík vezetésével, aláírásra került a magyar–csehszlovák új Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés.

nem cserélünk már régen, húzzuk is már vagy két esztendeje, hogy oda kellene mennie a magyar pártnak, s most ezt mérlegeljük, hogy majd mikor, melyik alkalmas időpontba. Ez sem sürgős persze. Ők egyébként most nagyon mozognak, nagy érdeklődést tanúsítanak úgy látszik a nemzetközi munkásmozgalom kérdései iránt, már hivatalos kérést intéztek hozzánk, hogy adjunk tájékoztatót a múlt heti moszkvai tanácskozásról. Azt hiszem, Önökhöz is fordultak ilyen kéréssel. Mihozzánk ugyanis nyilvános kérést intéztek. Tegnap szintén üzentek, hogy politikai bizottsági szinten valami konzultációt kellene tartani a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseiben, sürgősen. Még ezen a héten. Hát ezekkel persze megfelelően foglalkozunk.

A jövő hónapban esedékes tőlünk egy hivatalos párt- és kormányküldöttség utazása a Szovjetunióba.¹²

Ezekkel az általános nemzetközi kérdésekkel kapcsolatban külpolitikai munkánkat nem részletezem, mert azt hiszem ezt ismerik. A vietnami kérdésben, a közel-keleti kérdésben, az atomsorompó ügyében, a mi embereink összehangoltan járnak el az ENSZ-ben is. Most nekünk van ott egy nem állandó tagságunk ebben a Biztonsági Tanácsban, ott is „egyeztetett vonalon” működik az emberünk. És ebben a megélénkült nemzetközi helyzetben a mieink is működnek és dolgoznak.

Itt járt nemrégiben a svéd, a belga, az iraki, a jugoszláv, az egyiptomi külügyminiszter. Most esedékes az iráni külügyminiszter látogatása a közeljövőben. Aztán a közelmúltban volt Fock elvtárs Franciaországban,¹³ s terveink szerint el kellene látogatnia Fock elvtársnak Ausztriába is, viszonzni egy korábbi látogatást. Aztán várjuk ide a mongol államelnököt, [Zsamszrangij] Szambu elvtársat, ezután az indiai elnököt. Általában tehát azt csináljuk, amit mindnyájan ezekben a relációkban. Tehát egyeztetett vonalon dolgozunk mi is az európai biztonsági kérdésében és más kérdésekben egyaránt.

Még megemlíteném, hogyan alakul a helyzetünk az Egyesült Államokkal. Van, ami nem változott és van, ami változott. Alapvetően a helyzet, a viszony nem változott az Egyesült Államok és a Magyar Népköztársaság között. Mindszenty továbbra is ott ül náluk. Változás annyiban van, hogy körülbelül másfél éve meg egyeztünk velük, hogy nagykövetségi szintre emeljük a diplomáciai kapcsolatunkat. Ennek végrehajtásaként ők a múlt évben nagykövetet neveztek ki Budapestre, aki idejött, átadta a megbízólevelét, s itt elkezdett működni. Mi azonban nem neveztünk ki nagykövetet. Ez összefüggésben van bizonyos konfliktussal: ők disszidáltatták az ügyvivőnket.¹⁴ Körülbelül egy éve. Mindenféle politikai célzattal és szándékkal. Ezért a helyzet most kicsit ilyen egyenetlen, hogy itt nagykövet van, nekünk meg nincs ott nagykövetünk. Érdemi előrehaladás általában nincs

¹² 1968. június 27.–július 4. között tett hivatalos látogatást Moszkvában a magyar párt- és kormányküldöttség.

¹³ Fock Jenő 1968 márciusában járt hivatalos úton Párizsban. 1956 után ez volt az első magyar kormányfői látogatás Nyugat-Európában. L. Pierre Bouillon: Egy párbeszéd kezdete: magyar–francia kapcsolatok az enyhülés hajnalán. *Múltunk*, 56. évf. (2011) 3. sz. 126.

¹⁴ Radványi János 1962–1967 között a washingtoni magyar nagykövetség ideiglenes ügyvivője, majd hazahívása előtt menedékjogot kért az Egyesült Államokban.

a kapcsolatok terén. Ezeket szerettem volna előadni a belső helyzetünkéről és nemzetközi kérdésekről. Azt hiszen körülbelül be is fejezhetjük.

Władysław Gomułka: Ha megengedi Kádár elvtárs, lenne néhány kérdésem az elmondottakkal kapcsolatosan.

Kádár János: Tessék.

Władysław Gomułka: Őszintén bevallom, nem ismerem pontosan, hogy a mezőgazdaságban milyen mértékben, arányban támogatják a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok amortizációs alapjait, s kapnak-e dotációt. Különösen arra való tekintettel – amint hallottuk, – hogy a termelőszövetkezeteknek körülbelül egynegyede gyenge. Ahogy hallottam, az állami gazdaságok területe körülbelül 14%. Szeretném megkérdezni, jövedelmezőek-e ezek az állami gazdaságok, azaz az amortizációt maguk tudják-e fedezni.

A gazdasági reformmal kapcsolatban: bár igyekeztem figyelemmel kísérni a sajtóanyagokat, amelyek megjelennek a magyar gazdasági mechanizmusról, mégsem vagyok kellően tájékozódva, nem ismerem, hogy alakul most a centrális tervezés az új gazdasági mechanizmusban, s hogy néz ki a vállalatok szintjén. Szeretném megtudni, hogy most az üzemek milyen központi mutatókat kapnak, tekintettel arra, hogy a mechanizmusban a különböző üzemek önállóságot élveznek.

A következőkben viszont gyakorlati tanácsokat és tájékoztatást szeretnék kapni arra vonatkozóan, hogy az új gazdasági mechanizmusban hogyan alakul a külkereskedelem tervezése, mennyiben folynak be az egyes üzemek, vállalatok a külkereskedelem lebonyolításába, s ami bennünket külön érint, hogy az új gazdasági mechanizmus nem gátolja-e a szocialista országok között a külkereskedelmi kapcsolatokat.

Nagyon hálásak lennénk, ha ez elvtársak ezekre választ adnak.

Kádár János: Ha megengedik, Nyers elvtárs válaszol.

Nyers Rezső: A mezőgazdasági termelőszövetkezetek összességében az államtól dotációt kapnak. A támogatás összege körülbelül ugyanakkora, mint amennyi a reform előtt volt. A támogatást döntő többségükben a gyenge termelőszövetkezetek kapják. A célja az, hogy a kedvezőtlen természeti körülmények negatív hatását kiegyenlítsse. Tudniillik a felvásárlási árakat nem a legrosszabb viszonyok között gazdálkodó gazdaságok önköltségére építettük, hanem az átlagos viszonyok között lévőkére. Ha a legrosszabb földekre alapoztuk volna a felvásárlási árakat, akkor ez még 10%-os árszintemelkedést jelentett volna. Inkább úgy határoztunk, hogy dotációt adunk, így ez nem gyűrűzik be az egész gazdasági életbe. Egy része a támogatásnak bizonyos termékek termelése után van folyósítva, például tejtermelésnél. Ebből minden termelőszövetkezet részesedik. De nem ez az alapvető, hanem az, hogy a gyenge termelőszövetkezetek kapják a dotációt. A közepes és a jó termelőszövetkezetek képesek saját bevételeikből amortizációs alapot képezni. Lehet számítani majd nehézségekre a későbbiekben, azoknál a szövetkezeteknél, ahol magas a hitelfelvétel aránya. Szóval mi számítottunk arra, hogy később lesz ilyen. Akkor állami eszközökkel el tudjuk ezt intézni.

Az állami gazdaságoknál összességében jövedelmezőséget tapasztalunk, minden dotáció nélkül. Korábban csak úgynevezett tervárak beiktatásával voltak

jövedelmezők, valójában fiktív jövedelmezőség volt a korábbi árak mellett. Az árkiegészítéssel úgy állapítottuk meg ugyanis az árakat. Papíron nyereséget mutattak, de valójában ráfizetések voltak. Most ezzel a kétlépcsős áremeléssel, a felvásárlási-áremeléssel összességében nyereségessé válnak. Amortizációs alapot tudnak képezni, beruházási alapot tudnak képezni, a béreket fizetni tudják. Pontosan nem tudnám megmondani, a gazdaságoknak hány százaléka veszteséges terv szerint, úgy gondolom, körülbelül 20%-a az állami gazdaságoknak veszteséges lesz ezután is. De összességében nem ráfizetéses.

Kérdés: Én arról olvastam, hogy az Önök állami gazdaságai az elmúlt évben több mint egymilliárd tiszta nyereséggel zárták a gazdálkodási évet.

Nyers Rezső: Az egymilliárd tavalyi nyereségben benne van az, hogy az árukra kiegészítést adtunk. Január 1-től kezdve már nemcsak papíron lesz nyereség, hanem úgy lesz nyereség, hogy amortizációt képeznek és hitelt is vesznek fel és visszafizetnek. Nem lesz persze nagy jövedelmezőség. Állítom azonban, hogy mindezt az árrendezés nélkül nem tudtuk volna elérni.

A központi tervezés rendszere lényegében azonos az eddigi rendszerrel. Ott van különbség, hogy centrálisabban a Tervhivatal irányítja a tervezést. Az ágazati minisztériumoknak a tervezésben betöltött szerepe csökkent. A kormány elé ugyanolyan megalapozott népgazdasági tervet terjeszt be a Tervhivatal, mint eddig. A népgazdaság legfőbb mérlegeit elkészítjük, a népgazdasági arányokat is meghatározzuk, a legfőbb mérlegeket elkészítjük. A Tervhivatal a vállalatok adataira alapozva végzi a munkát. Bekapcsolódnak ebbe az ágazati minisztériumok is, de nem megy keresztül az egész tervezés rajtuk, mint korábban. Már öt-hat éve a régi rendszerben sem ment keresztül az ágazati minisztériumokon, mert olyan lassú volt emiatt a tervezés, hogy gyakorlatilag együtemű tervezést valósítottunk meg, tehát az ágazati minisztérium lényegileg részt vett a Tervhivatal munkájában. Azt kell mondanom tehát, hogy a népgazdaság egész termelését, forgalmi és realizációs folyamatait központilag megtervezi a Tervhivatal, a kormány elé viszi, és erről kormányhatározat születik. Ezekben a tervszámokban most több a túl-ig-es adat, ahol nem merev adat van. Tehát bizonyos mozgásteret enged a végrehajtásnak.

Władysław Gomułka: Ez éves, vagy több éves?

Nyers Rezső: Eddig csak a több éveseknél volt így, most az éveseknél is.

Władysław Gomułka: És itt is alkalmazzák a túl-ig-et?

Nyers Rezső: Az éveseknél is. Például Kádár elvtárs említette, hogy a kiskereskedelmi árak tervét nem lehetett pontosan előírni.

Władysław Gomułka: Például ez évben az éves tervnél hogy néz ki a túl-ig az ipari termelésnél?

Nyers Rezső: Az ipari termelésnél 6-7%. Tavaly ezt még úgy hoztuk meg, hogy 6% volt a terv, a valóságban mindig magasabb volt. Központilag a vállalatok a következő mutatókat kapják: a termelés volumenére, a nyereségre, a beralapra nem kapnak központi mutatót. Az anyagellátásra sem kapnak általában központi mutatót, ez csak nagyon kevés anyaggal kapcsolatban van, amelyek hiánycikkek. Ellenben megkapják azt, hogy az állami költségvetésből mennyit fordíthatnak beruházásra.

Władysław Gomułka: Amit az állami költségvetésből kapnak, abból meg van határozva, hogy mennyit fordíthatnak beruházásra?

Nyers Rezső: Nem. A beruházásra külön kapnak. Az ipari vállalatok saját alapjukból a beruházásaik 40%-át tudják fedezni, 60%-át állami költségvetésből vagy bankhitelből. A nagy beruházásokra a kormány hoz tételes határozatot. Ezen kívül a kormány ebben az évben 7,5 milliárd forintos beruházási hitelalapot is elhatározott, ezt átadta a banknak, s meghatározta, hogy milyen feltételek mellett folyósíthat hitelt a bank, bizonyos célokat is meghatározott, hogy milyen fő célokra fordíthatják. Ezt már a banktól kapják meg a vállalatok versenytárgyalás alapján. Tehát ez az egyik terület, amire központi tervet kap a vállalat.

Władysław Gomułka: Ha szabad még ehhez visszatérni, egy nagyon egyszerű példán keresztül szeretném ezt megvilágítani: amennyiben az összipari beruházást száznak vesszük, ebből mennyi az üzemek saját beruházása, mennyi amit az üzemek bankon keresztül vesznek fel, s hány százalék az, amit a központi költségvetésből biztosítanak?

Nyers Rezső: 40% a saját alap, 20% a bank, és 40% az állami.

Władysław Gomułka: Csak 40 százalék a központi? Nem kevés?

Nyers Rezső: Ez a 40% a vállalatoknak még kevés. Tudniillik ez a 40% a számításaink szerint ahhoz még nem elegendő, hogy a vállalat a meglévő termelő berendezéseit úgy karbantartsa, úgy pótolja, hogy fenntarthassa a már meglévő berendezésének műszaki színvonalát. Az elvi szisztémánk az, hogy a vállalat feladata és felelőssége, hogy a meglévő berendezéseit műszaki szinten tartsa. Az állam feladata a gazdaság bővítése. Ehhez a műszaki szinttartáshoz körülbelül 50% saját beruházás kell. Ez a 40% valamivel kevesebb lesz, mint a vállalatok amortizációs alapja.

Władysław Gomułka: Ez egy másik kérdés. Vegyük például a nettó beruházásokat. A számadást, amit végeztünk, most tegyük át a nettóberuházásokra.

[*Nyers Rezső*] Milyenek az arányok ebben az esetben? Majdnem százszázalékosak. Tudniillik a nemzeti jövedelemben gondolkodva ez egyszerűen pótlási alap, a vállalatok saját beruházása.

Kérdés: Úgy látszik nem teljesen azonos kérdésekről beszélünk. Minden üzem a generáljavításokat és a folyójavításokat a saját kereteiből fedezi. Éppen ezért van különbség a nettó beruházások és a bruttó beruházások között. Nálunk a bruttó beruházások aránya körülbelül... százalék – ebben benne vannak a javítások is –, és körülbelül 19 és valamennyi százalék a nettó beruházás. Ez a döntő. Ez a döntő abból a szempontból, ami a termelési kapacitás növelését szolgálja. Mert az előző beruházásnál csak a már elhasználódott... termelik újjá, most viszont, hogy kapacitás van, az üzem csak abban az esetben tud saját beruházásokat eszközölni, ha jövedelemmel rendelkezik. Én azt tudom, hogy vitákat is felvethet ez, de amennyiben az üzemek saját eszközeiről beszélünk, minden esetben mi azt nézzük, hogy az üzemeknek mi a tiszta bevételeik, mert ez adja az alapot a saját beruházáshoz. Én már leszámítottam azokat az összegeket, amelyek az újratermeléshez szükséges alapokra szükségesek, itt tehát tiszta nyereségről beszélek. Lehet, hogy Önöknél más rendszert, alapokat alkalmaztak, éppen

ezért számomra nehéz pontosan megérteni, hogy a központi beruházásokra az összberuházásokból csak 40%-ot fordítanak.

Nyers Rezső: Mi használunk bruttó és nettó áru... fogalmat. Azon kívül a nemzeti jövedelemből való felhasználásnál használjuk a felhalmozás fogalmát is. Ha most azt nézem, hogy a nemzeti jövedelemből mennyi az akkumuláció, ezen összeg felett lényegében az állam ma 100%-ig rendelkezik, mert a gyakorlati gazdasági életben beruházásként kezeljük nemcsak a felhalmozási alap összegét, hanem a pótlási alap összegét is.

Kérdés: Fock elvtárs említette, hogy az újratermeléshez szükséges a beruházások 50%-a. Ez rendkívül magas, és szerintem nem lehet az össz-iparra vonatkoztatni, hanem csak fontos kulcspárágakra lehet alkalmazni ezt az 50%-ot. Mert ebből az következik, hogy amennyiben nekem felhalmozásra van 20%, akkor ebből csak 10%-ot tudok nettó beruházásokra fordítani. Szerintünk a rekonstrukció már teljesen más fogalom.

*(Nyers Rezső?)*¹⁵ A pótlás fogalmába tulajdonképpen minden belefér. Lényegében ez maga azért rekonstrukciónak nevezhető.

Ezenkívül megkapják a vállalatok a központilag befizetendő nyereségadók összegét, továbbá azt, hogy a nyereségükből milyen kulcs alapján képezzenek részesedési alapot, vagyis a nyereségüket hogyan osszák el. Előbb az állam leveszi a nyereségadót, s a fennmaradóra kapnak egy kulcsot, hogy hogyan osszák el.

Władysław Gomułka: Mennyi az állóeszközökre és mennyi a forgóeszközökre?

Nyers Rezső: Igen, és mennyi a dolgozók részesedése.

Władysław Gomułka: Beralapra vagy jutalmazási alapra és egyébre, mert ez már jövedelem, ez tiszta haszon.

Nyers Rezső: Ez béren felüli részesedés. Azzal, hogy ebből ők felhasználhatnak béremelésre is. Nemcsak év végi részesedést fizetnek, hanem béremelésre is felhasználhatják, de ez lényegében mégis prémiumalap. Ez plusz.

Władysław Gomułka: Értem, világos.

Nyers Rezső: Ezenkívül megkapják az állami dotáció összegét bizonyos termékekre, ahol dotáció van, s megkapják a külkereskedelem exportszubbvenciójának az összegét.

Kádár János: Ahol ez szükséges bizonyos cikkeknel.

Władysław Gomułka: Ez bizonyos választékféleségekre vonatkozik elsősorban?

Nyers Rezső: A dotációt termékféleségekre, a szubbvenciót nem termékekre, hanem az export összvolumenére kapják. Tehát ha az export összvolumenét növelelik, akkor többet kapnak, ha az kevesebb, akkor kevesebbet. Ezen kívül kormányhatározat kötelezi a vállalatokat arra, hogy 4%-ig emelhetik az átlagbéreket.

Kádár János: Ez ebben az évben van. Évenként meg van határozva.

Nyers Rezső: A külkereskedelem tervezésében a legfontosabb változás, amit végrehajtottunk, az, hogy bevezettük az egységes devizaszorzót. Az importnál és az exportnál ugyanaz a devizaszorzó van. Ez a rubelnél 40 forint, a dollárnál 60 forint. A külkereskedelem tervezése az államközi egyezményeken, a vállalatok magánjogi megállapodásán s a termelő és a külkereskedelmi vállalatok közös

¹⁵ A szöveg értelmezése alapján feltételezhető, hogy innen újra Nyers Rezső vette át a szót.

anyagi érdekeltségén alapul. Az árreformunk és a külkereskedelmi reformunk lényege az, hogy 40%-kal megemelte a tőkés importárakat, tehát az egész dollárviszonylatból származó árakat. A szocialista viszonylatban, a rubel viszonylatban az importárakat viszont 14%-kal leszállította. Tehát érdemesebb ma a vállalatoknak szocialista viszonylatból importálni, mint tőkés országokból. Tudniillik a korábbi rendszerünkben voltak szigorú állami előírások, hogy honnan importáljanak, de teljesen ellentétes volt a gazdasági érdekeltséggel: olcsóbb volt a tőkés import, mint a szocialista. Ez sajnos összefügg a rendezetlen valutakérdésekkel, s ez elsősorban minden szocialista országban így van.

Nos, a külkereskedelmi vállalatok döntő zömmel nem saját számlára kereskednek, hanem az iparvállalatokkal közös érdekeltségben. Korábban az volt, hogy külön kapta meg a külkereskedelmi tervét az iparvállalat, s külön a külkereskedelmi vállalat. Az iparvállalat átadta a terméket a külkereskedelmi vállalatnak, s akkor elkönyvelte, hogy exportra. Jelentette a Statisztikai Hivatalnak, a minisztériumnak, s megkapta a pénzt, azt felhasználta, az áru pedig nem egy esetben a külkereskedelem raktáraiban maradt. Jelentős külkereskedelmi raktárkészlet van.

Az ipari minisztériumok rendszere azt jelentette, hogy 110%-ra teljesítették az exporttervüket. Most viszont ha a külkereskedelem raktárában van az áru, akkor az az iparé még.

A szocialista országokkal ez évben, a reform első évében az államközi egyezményeket időben megkötöttük, egyedül Kínával nem sikerült megkötöni.

A tőkés külkereskedelemmel jobb az egyenlegünk, mint tavaly volt. A tervhez képest azonban még elmaradás van. A vállalatok tervei és a népgazdasági terv között distancia van.

Władysław Gomułka: Köszönöm a felvilágosítást.

Kádár János: Tartsunk most ebédszünetet, és majd a Pártközpontban folytatjuk a tanácskozást.

Jegyzőkönyv a magyar–lengyel tárgyalásokról (Budapest, 1968. május 15., MSZMP KB székháza)

Władysław Gomułka: Ha megengedik az elvtársak, pártunk szempontjából a legfontosabb kérdéssel, a kongresszusi előkészületekkel kezdeném. Ez év folyamán pártunk és népünk szempontjából legfontosabb esemény a kongresszus lesz.¹⁶ Jelenleg a kongresszusi irányelveken, téziseken dolgozunk. Ezt a KB által létrehozott bizottság végzi. Június végén a Központi Bizottság ülést tart, ahol ezeket a téziseket előterjesztjük és jóváhagyásukat kérjük. A legfontosabb munka, a kongresszus előkészítése tulajdonképpen most folyik. Pártunk sorra kerülő V. kongresszusa a megelőzőktől talán abban különbözik, hogy most egyre nagyobb hangsúlyt helyezünk a politikai, az ideológiai kérdésekre. Ez égető szük-

¹⁶ 1968. november 11–18-án tartották a LEMP V. kongresszusát. A kongresszus állást foglalt a szelektív és intenzív gazdaságfejlesztés programja és a gazdaságirányítás részleges reformja mellett.

ségszerűség számunkra a jelen pillanatban, hogy politikai, ideológiai kérdésekkel foglalkozzunk.

Ami a gazdasági kérdéseket illeti, tekintettel a kongresszus időszakára, jelen pillanatban sokat nem tudunk mondani a gazdasági helyzetünkről, a távlatokról. Konkrétan még nem sokat tudunk mondani a kongresszuson az elkövetkezendő ötéves tervre vonatkozóan, mivel az ötéves terv előkészítő munkálatai addig még nem kerülnek, s nem is kerülhetnek olyan stádiumba, hogy a kongresszuson már részletesebben foglalkozhatnánk vele. Ami tehát a gazdasági perspektíváinkat illeti, itt inkább általános képet, irányelveket tudunk majd megrajzolni, viszont annál részletesebben foglalkozunk az elmúlt két év gazdasági fejlődésének eredményeivel.

Ami a gazdasági fejlődésünket illeti, azt lehet mondani, hogy főbb mutatóiban túlteljesítjük az ötéves terv előirányzatait 1966-ra, 1967-re, 1968-ra vonatkozóan egyaránt, azonban azt is meg kell mondani, hogy egy sor nehézséggel találkozunk, ami a gépek és a berendezések exportjára és importjára vonatkozik.

Ezekkel a kérdésekkel már a kongresszusi irányelvekben s magán a kongresszuson is részletesen szándékozunk majd foglalkozni. Miben mutatkoznak meg ezek a nehézségek az említett területen? Abban, hogy nem teljesítjük a tervelőirányzatot, azaz az exportban nem tudjuk teljesíteni azt, amit előirányoztunk, nem érjük el a tervet, viszont az importban túllépjük. Ez egyaránt vonatkozik a szocialista és a kapitalista országok viszonylatára. E téren veszélyeztetve látjuk az elképzeléseinket.

Most még nem tudnám megmondani, hogyan és milyen formában kerül a kongresszusra, de határozott szándékunk, hogy ott napirendre tűzzük, s részletesen megvizsgáljuk a KGST-országok közötti együttműködés kérdéseit. Ez a kérdés nemcsak a mi szempontunkból, de az összes KGST-országok szempontjából is rendkívüli jelentőséggel bír.

Mint az elvtársak bizonyára tudják, kidolgoztuk a KGST-országok szorosabb, hatékonyabb együttműködésének kérdéseit, ezt megküldtük, eljuttattuk az összes testvérpárthoz, többek között Kádár elvtárs is valószínűleg megkapta,¹⁷ és mi ebben javaslatot teszünk elképzeléseink szerint arra, hogy milyen formában gondoljuk, hogy a KGST szervezeti testületét, annak munkáját megjavítsuk, előbbre vigyük. Mi már a különböző nemzetközi találkozók, megbeszélések sorozatosan felvetettük, a szocialista országoknak össze kell jönniük, hogy megbeszéljék az együttműködés kérdéseit, hogy keressék azokat az új, hatékony formákat, amelyek az együttműködést elősegíthetik, előbbre vihetik.

Amint az elvtársak áttanulmányozzák levelünk tartalmát, akkor máris tájékozódhatnak arról, milyen formákra gondolunk. Úgy véljük, a jelenlegi helyzet nagyon rossz, és a perspektívákat tekintve veszélyes. Szerintünk nemcsak gazdasági, közgazdasági, gazdaságpolitikai vonatkozásokból kell kiindulnunk, mivel ez

¹⁷ A KGST integrációjára vonatkozó javaslatot a lengyel fél 1968. április 3-án nyújtotta át nem hivatalos formában. Gomułka májusban hivatalosan is megküldte a dokumentumot a KGST-országok vezetőinek, és június 20–25. közé egy felső szintű értekezletet is javasolt, de ezt az idő rövidsége miatt a tagországok elvetették. L. Feitl, i. m. 2013, 1383.

szervesen összefügg azzal, hogy az országaink közötti politikai kapcsolatokat minél szorosabbra fűzzük. Szerintünk a politikai egység alapját, kiinduló pontját a gazdasági együttműködés, a gazdasági kapcsolatok jelentik, arra épül a politikai együttműködés.

Amikor veszélyről beszélünk, elsősorban arra gondolunk, hogy a szocialista országok még nem tudták mindezekig kidolgozni a gazdasági együttműködés elfogadható alapelveit, amelyekre mi tudnánk építeni a további együttműködésünket. Nincs még eddig kidolgozva az ár-kérdés, nincs kidolgozva a termelési költségek közös bázisa vagy összehasonlító alapja.

Nehéz lenne nekünk megmondani, de azt hiszem, bármelyik állam, ha megkérdeznék, hogy tulajdonképpen milyen elemekből tevődik össze az ár, akkor az árképző elemeket nem tudnák még meghatározni. Azt gondolom, hogy az összes gazdasági kérdéshez ez a kiinduló alap, azaz hogy közösen meghatározzuk, megállapodjunk az árképző elemekben, az, hogy ebben egységes felfogás érvényesüljön. Mi ezekről az árképző elemekről a mi anyagunkban már beszélünk. Világos, egyáltalán nem törekszünk ebben az anyagban arra, vagy nem vindikáljuk magunknak azt a jogot, mintha nem lehetnének ebben hibák, s hogy az teljesen tökéletes, amit leírtunk. Az általunk felvetett dolgokhoz természetesen mindenkinek joga van megtenni észrevételét, vitatkozhatunk is, azonban a legfontosabb törekvésünk az, hogy annak az anyagnak az alapján közösen jussunk egységes állásfoglalásra a felvetett kérdésekben.

Tudatában vagyunk annak is, hogy mindaz, amit javasunk, felvetünk ebben a levélben, nem oldható meg mondjuk fél év vagy egy év alatt, de feltétlenül el kell kezdenünk. Ez egy hosszabb folyamat lesz, ezt tudjuk, de minél gyorsabban elkezdjük, annál könnyebb lesz majd kidolgozni az egységes állásfoglalást. Amíg nem tudunk megállapodni ezekben a kölcsönös összetevő elemekben, addig nem tudunk összehasonlító számításokat sem végezni az ipari termelés költségeire vonatkozóan.

Már pedig azt is tudjuk, hogy a kooperáció, a munkamegosztás és a gazdasági együttműködés szempontjából rendkívül fontos a termelési költségek összehasonlíthatósága. Amíg ezt nem tudjuk elvégezni, addig a kooperációs munkamegosztást sem tudjuk elvégezni, addig a kooperációs munkamegosztást sem tudjuk előbbre vinni. És éppen ezért van az, hogy ha szakértőink összeülnek egymással bizonyos kérdések kidolgozására, akkor rögtön szembetalálják magukat egy olyan áthatolhatatlan fallal, ami éppen abban mutatkozik meg, hogy az árképző elemek hiánya miatt egyszerűen nem tudjuk a termelési költségeket, az értéket meghatározni.

Addig nem tudjuk konkrétan meghatározni gazdaságilag akár az import, akár az exportköltséget – tegyük fel, hogy az importot meg akarom vizsgálni –, amíg hiányoznak az elemek, amelyek alapján el tudom dönteni, hogy kifizetődő-e vagy nem kifizetődő számunkra. Általánosságban természetesen lehet orientálódni. Azt már tudjuk, hogy nem kifizetődő számunkra a vasérc bányászása. Ugyanúgy tudjuk, hogy a saját gyapjunk sokkal drágábbá kerül, mintha behozzuk; s még egy sor példát meg lehetne említeni. De ha konkrétan akarnánk hasonlítani, hogy

mibe kerül egy tonna vasérc előállítás a Szovjetunióban és nálunk, az említett elemek hiánya miatt a jelen pillanatban ez egyszerűen lehetetlen.

Mi sokszor találkoztunk olyan tézisekkel, hogy a nyersanyagok exportja nem kifizetődő. De ugyanezzel a kérdéssel találkozunk a szovjet sajtóban, szakmai folyóiratokban is, ahol az ottani szakemberek szintén felvetik, hogy a Szovjetunió-nak nem kifizetődő a nyersanyagok exportja. Mi nem zárjuk ki e tézisek helyességét, de ma senki nem tudja nekünk megmondani, hogy mibe kerül a különböző nyersanyagok előállítása, éppen azért, mert az árképző elemek országaink között nincsenek kidolgozva. Eddig úgy nézett ki a helyzet, hogy mindenki felállította saját magának az árképző elemek rendszerét. Mi tudjuk, hogy Önöknél nagyon drága a szénttermelés, azt is tudjuk, hogy nálunk olcsóbb. De nem tudnánk pontosan megmondani, hogy mennyivel olcsóbb nálunk és mennyivel drágább Önöknél, mert az Önök árrendszere, az árképzési elemeik másképpen vannak felépítve, mint nálunk, tehát hiányzik az összehasonlítás lehetősége, azaz nem egységes a mi viszonylatunkban, s ugyanúgy a többi ország viszonylatában sem. Ugyanakkor azt hiszem, hogy Önöknél sem ismertek pontosan ezek az elemek. Meggyőződésem, hogy például Önök nem számítanak bele a termelési költségbe olyan vonatkozású dolgokat, mint a szociális juttatás vagy egy sor már kérdés, amit a fizetésen kívül élveznek a dolgozók. Ezek nem szerepelnek benne, holott nagyon lényegesek. Én például délelőtt nagyon érdeklődtem a mezőgazdasági állóeszközök amortizációs problémáiról, mert végső soron, ahogy a termelési költségeket nézzük, egy sor olyan tényező közrejátszik a költségek meghatározásánál, amit a jelen pillanatban nem veszünk figyelembe, vagy esetleg másképp vesznek figyelembe Önöknél, és másképp nálunk. Itt van például az amortizációs kérdés, annak leírása. Van, ahol ez mint dotáció szerepel, tehát az állam biztosítja, s van ahol kényszerítenek arra, hogy a saját eszközeikből fedezzék. De akárhogy nézzük, így vagy úgy van-e számolva, végső soron ennek a kész termékben jelentkeznie kell. Akár így mutatjuk ki, akár úgy mutatjuk ki, benne van az áru értékében. Mi – nagyon helyesen – mindig hangsúlyozzuk, hogy a közgazdasági szemléletnek, a számításoknak érvényesülniük kell. Ez az alapvető. Itt van egy nagyon fontos példa: a feldolgozóipar. Soha nem lehet tudni, hogy ez kifizetődő-e, vagy sem. Rengeteget vitatkoztunk erről, de nem tudtunk eljutni egy olyan meggyőző vagy kielégítő állásfoglalásig, ahol így vagy úgy be tudtuk volna konkrétan bizonyítani helyes gazdasági számítások alapján, hogy ennek vagy annak a cikknek az importja vagy az exportja mennyire kifizetődő, vagy nem. E nélkül pedig nagyon nehéz tervezni, nagyon nehéz munkamegosztásról beszélni, ha nem ismerjük, nem hangoljuk össze, nem tisztázzuk egymással az árképző elemeket. Ez az egyik probléma.

A másik a valuta átválthatósága. Eddig még nem határoztuk meg a valuta átválthatóságának helyes rendszerét, módszerét, s tulajdonképpen nem létezik közöttünk az átválthatóság. Minisztereink, pénzügyminisztereink, szakembereink időnként összejönnek, és akkor megbeszélik ezt a devizadolgot egymás között. De ez a devizaszorzó, amelyben megállapodnak, általában mindig egy-egy nagyon szűk, konkrét területre vonatkozik, és még hozzátenném, hogy ezeken a területeken sem megalapozott. Kétélyeink vannak az ottani elfogadott elvekről.

Soha nem jutunk el egy olyan ideális helyzethez, hogy véglegesen, teljesen elfogadható, megalapozott devizaszorzót tudnánk kialakítani. Abból indulunk ki, hogy számunkra kell egy generális, egy általános devizaszorzó. Vegyük például a turisztikát. Lesznek olyan országok, ahol a megállapított árfolyam számukra nagyon kedvező, mivel hozzájuk megy nagyon sok turista; viszont mások azt fogják mondani, hogyan lehet ilyen magasan megállapítani, hiszen azok nyernek, akikhez viszik a pénzt, akikhez mennek a turisták. Véleményünk szerint ez a felfogás nem helyes, ez egy régi felfogás, mert úgy gondolom, a valutaárfolyam önmaga is szabályozó szerepet tölt be, hiszen ha az magasan van megállapítva, akkor idővel mind kevesebben mennek abba az országba, mert számukra az nem kedvező.

Itt számunkra az a legfontosabb, hogy milyen módszerekkel állapítjuk meg az árfolyamokat. Ez szorosan összefügg egyébként azzal, amiről délelőtt az elvtársak beszéltek, hogy Önök már megállapították a devizaszorzót – mert ez esetben szorzóról van szó – a szocialista országok viszonylatában 1 rubel 40 forint és kapitalista viszonylatban 1 dollár 60 forint. Nagyon fontos lenne a tapasztalatokat összegyűjtve megállapítani, hogy ez mind szocialista, mind kapitalista viszonylatban külkereskedelmi vonalon milyen eredményeket, milyen pozitív vagy negatív tapasztalatokat fog majd hozni; annál inkább fontos ez a tapasztalatlesztűrés, mert véleményünk szerint a külkereskedelem forgalmának problémáit tekintve ezek lesznek azok az alapvető tapasztalatok, amelyek alapján majd mi a további együttműködést meg tudjuk határozni.

Nem akarok belemenni a részletkérdésekbe, szakkérdésekbe, erről majd vitatkozzanak országaink szakemberei egymással, hiszen hozzájuk tartozik ez a kérdés. Mi itt elsősorban a probléma megoldásának tulajdonítunk nagy figyelmet, mert a jelenlegi helyzeten nem tudunk változtatni elméletileg sem, egyetlen egy ország, baráti ország sem. Világos, hogy minden ország törekedni fog majd arra, hogy amennyiben az átválthatóság létrejön, meggátolja saját valutájának kiáramlását más országba, valamilyen kereteket szab meg erre vonatkozóan, nehogy rendkívül eladósodjék a másik országgal szemben. Itt például megemlíteném, hiszen Önök is tudják, hogy turisztikai vonatkozásban vagy annak következtében passzív szaldónk van a Magyar Népköztársaság viszonylatában. Éppen ezért már most kénytelenek vagyunk korlátozó intézkedéseket bevezetni.¹⁸ Valószínű, hogy ilyen biztonsági szelepeket a többi ország is, legalább is majd az első időszakban, fel fog állítani. De tulajdonképpen majd az adja a teljes lehetőségét a valuta átválthatóságának, amikor majd a belső árak, a belföldi árak egyes országokban is közel kerülnek egymáshoz. Természetesen ez megint hosszú folyamatot jelent, ezt mindnyájan tudjuk. De arról van szó, hogy minél előbb el kell kezdeni ezt a folyamatot. Egységes árak soha nem lesznek, s mint ahogy a kapitalista országokban sincsenek, nálunk sem lesznek. Az árak lehetnek majd többé-kevésbé közeliek, azonosak, megegyezők, de tudjuk azt, hogy odaát a valuta átválthatósága megvan.

¹⁸ A korábbi könnyítésekéről l. 32. és 34. sz. dokumentum.

Azt is tudjuk, hogy például Amerikában az árak a belpiacon magasabbak, mint Európában. Vagy például Angliában, Franciaországban, az NSZK-ban magasabbak, mint Olaszországban. De mindig tapasztalható, megfigyelhető kiegyenlítődési tendencia, s a legfontosabb az, hogy a valuta átváltható. Nekünk is olyan irányban kell tehát haladnunk, hogy egy bizonyos időn belül a valuta átválthatóságát – a megközelítő árakat is figyelembe véve – rendezni tudjuk.

Mi nagyon nagy jelentőséget tulajdonítunk ama koncepciónk elfogadásának, hogy nemzetközi pénzt hozzunk létre.¹⁹ Nem fogom kifejtteni, miről van szó, sajnos nincs rá idő, s nem is vagyok szakembere ennek a kérdésnek, de megemlítem: mindenesetre arról van szó, hogy nagyon mélyen gondolkozzunk el e kérdés fölött, s úgy véljük, ha valaki ezt a kérdést megnyugtató módon, a leghelyesebben rendezni tudja, akkor ezt csak a szocialista országok tehetik meg. Éppen a szocialista országoknak van meg az a lehetőségük, hogy ezt a nemzetközi pénzt kialakítsák, létrehozzák, nem feltétlenül aranyalapokon, hanem valami más javakra támaszkodva. Tudjuk, hogy ez sok vitát jelent majd, de mi az erre vonatkozó koncepciónkat a végsőkéig fogjuk védelmezni. Annál inkább, mert a koncepciónknak megvannak a gazdasági előnyei, de különösen a politikai jelentősége.

Ha csak a jelenlegi helyzetből indulnánk ki, ami a szocialista országokban adva van, akkor könnyen felmerülhetne bárkiben, hogy egyáltalán miért van erre szükség. Azért van erre szükség, mert mi perspektívában fel akarunk hagyni a csak kétoldalú dolgokkal. Már most látnunk kell, hogy már a jelen pillanatban is adva van az bizonyos országokban, hogy egyes területeken az egész táborra hassanak bizonyos cikkek termelésénél, de a jövőben ennek még inkább meglesz a lehetősége, s éppen ezért a sokoldalú kapcsolatokra kell építenünk. El kell tehát kezdenünk, s ezt ismételtén hangsúlyozom. Ez bizonyos liberalizációt jelent, azaz, hogy az együttműködésünket nem korlátozzuk kétoldalú kapcsolatokra, mert így ezek a kétoldalú kapcsolatok már fojtogatnak bennünket, ki kell kerülnünk ebből a helyzetből, éppen ezért már most úgy kell előre néznünk – keresve az utakat –, hogy szélesebb körű együttműködésre tudjunk jutni. Én nem tartom kizárólagosnak, hogy ilyen rendszer, szisztéma kialakuljon például kapitalista országokban, mert ez elméletileg és gyakorlatilag is lehetséges. Nekünk is el kell kezdenünk, hogy keressük a lehetőségeket, hogy nyissuk meg az utakat. Mindaz, amit a jelen pillanatban országaink külön-külön tesznek, az eltávolító, centrifugális erő. Nem erről van szó, hanem az integrációról, hogy tömörítsük országainkat; márpedig az említett nemzetközi pénz egyik nagyon fontos tényezője az integrációnak. Azonkívül – mint említettem – rendkívül nagy politikai jelentősége is van. Jelenleg az a helyzet, hogy ha valakinek a zsebében van ezer dollár, akkor bárhova elutazhat, ezen az értéken belül bármelyik országban mindent elintézhet. Ha valakinek ezer rubel van a zsebében, akkor legfeljebb csak a Szovjetunióba utazhat, ott tudja elintézni a dolgokat, ha a Szovjetunió állampolgára. Miért ne érhetnénk el mi is elméletileg és gyakorlatilag, hogy ha bárkinek, akit alkalmasnak tartunk rá, adunk ebből az új nemzetközi pénzből

¹⁹ A KGST belső elszámolásában 1964-től használták az ún. transzferábilis rubelt, ez azonban nem jelentett valódi pénzt. A lengyelek valódi közös valuta létrehozásában gondolkodtak.

ezer egységet, hogy az oda utazzék a szocialista táboron belül, ahova akar, s ezt felhasználhassa. Persze ez egyáltalán nem jelenti azt – ha létrehozunk egy ilyen nemzetközi pénzegységet –, hogy bárki, aki akar, utazhat és fog is utazni, mert még a leggazdagabb országok – Amerika s legutóbb Anglia is – korlátokat szabnak a kiutazásoknál. De az a lényeg, hogy a lehetősége meglegyen ennek. Mert mondjuk meg őszintén, hogy az egyszerű munkás szemében jelen pillanatban a kapitalizmus „felsőbbrendűsége” miben mutatkozik meg? Hogy ha pénze van, bárhova mehet az az egyszerű munkás, az az egyszerű ember, és a pénzét mindenütt átválthatja, tehát szabadon utazhat. Nem értik meg, hogy nálunk miért nem lehetséges ez. Ezáltal mi sokkal rosszabb helyzetbe állítjuk magunkat, mint ami ténylegesen van vagy lehetséges. Éppen ezért hangsúlyozzuk mi azt, hogy arany nélkül, aranyalap nélkül is létrehozhatunk nagyon értékes nemzetközi pénzegységet. Ahol aranyalapra van a valuta értéke számítva, s ezek össze akarják majd hasonítani az aranyalappal, akkor tessék, nem leszünk ellene; de egyáltalán nem fogadjuk el azt, hogy aranyalapra van szükség, és hogy mindenképpen a pénz, a pénz értéke az arannyal függ össze.

Nem kívánom folytatni, csak néhány elemét ragadtam ki. Mindez, amiről beszélek, már összefüggésben van azzal, hogy ha közösen az említett dolgokban meg tudnánk állapodni, vagy annak egyes vonatkozásaiban a kongresszusig, akkor bizonyára a gazdasági együttműködést, a kapcsolatokat a szocialista országok között előbbre tudnánk vinni, mert mi ebben látjuk az együttműködés lényegét, alapját.

Kérjük a magyar elvtársakat, bízzák meg szakembereiket, specialistáikat, szakértőiket, hogy az általunk átadott anyag rájuk vonatkozó részét érdemben tanulmányozzák, vizsgálják meg, s nagyon hálásak lennénk, ha a mi koncepcióinkra, a mi téziseinkre vonatkozóan általában a magyar elvtársaktól pozitív választ kapnánk. Véleményünk szerint a mi koncepcióink nem ellentétesek a magyar elvtársak új gazdasági mechanizmusával, sőt általánosságban máris megállapíthatjuk, hogy éppen a gazdaságirányítás reformjának kiterjesztését szolgálhatják bizonyos részletei.

Amint bevezetőmben említettem, pártunk kongresszusa előtt nem a gazdasági kérdések, hanem *a politikai, ideológiai kérdések állnak, ezek képezik a legfontosabb problémát nálunk, különösen a legutóbbi márciusi események*²⁰ tükrében. Az események háttere valószínűleg nagyjából a magyar elvtársak előtt is ismeretes, azon eseményeké, amelyeket mi márciusi események néven nevezünk. Ezt azért nevezük márciusi eseményeknek, mert márciusban történt az egyetemi diákok tüntetése, *akiket nagyon könnyű belevinni ilyen és hasonló jellegű megmozdulásokba. Amennyiben mi úgy állapítanánk meg és az eseményekből arra a következtetésre jutnánk, hogy a diákok fellépése szocialistaellenes jellegű volt egységesen, természetesen a megmozdulások kezdeményezői, inspirálói a szocializmus elleni harc jelszavával, annak jelszavával csinálták,*²¹ és ez tény, hogy az alapja ezeknek a megmozdulásoknak mindenképpen

²⁰ L. erről 42. és 42a sz. dokumentum.

²¹ A dokumentumban az itt kiemelt rész mellett a baloldali margón tollal figyelemfelkeltő cíllal „?!” jeleket tettek.

a szocialistaellenes, burzsoá koncepciók jelentkezése volt. De hát ok nélkül semmi nem történik. Bizonyára csak azért tudták az egyetemi ifjúság bizonyos részét megmozgatni, mert erre volt valami adottság. A fő oka egyébként az volt, hogy a mi politikai, ideológiai munkánk az egyetemen, sőt a középiskolákban is, távolról sem kielégítő. És sehol sincs vákuum: köztudott dolog ugyanis, hogy ahol nem mi dolgozunk, ott más tevékenykedik. És mindaz, ami Lengyelországban most legutóbb történt, egy hosszú folyamat eredménye, mert a hiányosságoknak következménye nem tör ki azonnal elemi erővel és nem is került sor arra, hanem egy hosszú folyamat nyomán egymásra rakódnak az ilyen események, és akkor egy ponton aztán megtörténik a robbanás.

A márciusi események, a diákmegmozdulások gyökere – értékelésünk szerint – egészen 1956-ig nyúlik vissza, amikor nálunk megszüntették a marxizmus-leninizmus oktatását az egyetemeken. Ugyanakkor viszont a különböző karokon, szakokon – filozófiai, szociológiai – egyre inkább a filozófiai irányzatok terjesztését, a képzést helyezték előtérbe, miközben már elhatároztuk, hogy visszaállítjuk közvetett formában a marxizmus-leninizmus oktatását a főiskolákon, az egyetemeken, politikai tudományok tárgy alatt, de meg kell mondanom, hogy ennek bevezetése, visszaállítása nagyon lassan haladt előre, a legutóbbi időkhöz csak az egyetemi hallgatók 50%-ára terjedt ki. Nagyon sok körülmény akadályozta, hogy érvényesíteni tudjuk ezt a határozatot, például a megfelelő felkészültségű előadók hiánya, s egy sor más nehézségünk is volt.²²

Az ifjúság helyes nevelésében bizonyára szerepet játszottak az egyetemi pártszervezetek, az ott működő különböző ifjúsági szervezetek, ez azonban nem volt kielégítő, s meg kell mondanom, hogy egységes, átfogó ideológiai, nevelési rendszer a főiskolákon a mai napig sincs nálunk megvalósítva.²³

1956 után úgy nézett ki a helyzet, hogy rövid ideig folytattuk a kétfrontos harcot, tehát a dogmatizmus és a revizionizmus ellen. A dogmatikus frontot nagyon gyorsan likvidáltuk. A párton belül csak nagyon kevés olyan párttag maradt, aki megcsontosodott dogmatista nézeteket képviselt a korábbiakban is, de befolyásuk a párton belül nem volt. Ebből a dogmatikus irányzatból az albánok létrehozták a Mijal vezette lengyel kommunista pártot.²⁴ Időnként aztán felhívásokkal fordulnak hozzánk, s a rádión keresztül adások hangzanak el. De ez semmiféle problémát nem jelent számunkra.

Központi problémává vált viszont nálunk a revizionizmus. Kénytelenek voltunk olyan lépéseket tenni, hogy 1956 után rövidesen plénumon, KB-ülésein foglalkoztunk ezzel a kérdéssel, ahol határozatot született a revizionisták kizárására a pártból, azaz *tagrevíziót rendeltünk el*. Ezt annak idején az egész pártban végrehajtottuk, azzal a kivétellel, hogy néhány pártalapszervezetben – például az íróknál és a tudósoknál – akkor nem történt meg. Meg kell mondanom: az elvtársaink nem érezték

²² Az egész bekezdés tollal bekeretezve.

²³ Az egész bekezdés tollal bekeretezve.

²⁴ Kazimierz Mijal 1965. december 4-én hozta létre az illegális Lengyel Kommunista Pártot (KPP). „Mijal csoportja” olyan régi LEMP-tagokat tömörített, akiket Gomulka kizárta a pártból. Mijal 1966-ban illegálisan Albániába távozott, ahol a Radio Tirana lengyel nyelvű adásait szerkesztette. Mijal később, 1978-ban Kínába tette át székhelyét, majd 1983-ban tért vissza Lengyelországba. 1984-ben rövid időre letartóztatták. L. 36. sz. dokumentum, 9. l.

elég bátorságot ahhoz, hogy ezeken a területeken is rendet teremtsenek, hanem inkább azt mondták, hogy vigyázni kell, nagyon óvatosan, nagyon tapintatosan kell kezelni ezeket a területeket, mert ott esetleg kirobbanhat valami. Végző soron tehát, mivel az íróknál, a tudósoknál, a művészeknél nem hajtottuk végre a tagrevíziót, kompromisszumra került sor. Ennek következtében az említett *pártszervezeteknél állandó alkudozás volt, s megtörtént az, ha valahonnan valakit kizártak, aki az ő emberük volt, akkor demonstratív visszadobálták a párttagsági könyvet.* Az Írószövetségben, a művészeti alkotó szövetségekben a pártszervezetek nagyon gyengén működtek, s még azt is merném mondani, hogy sokkal rosszabb volt a helyzet, mint a pártonkívüliek körében. Jellemző, hogy ezek a revizionista, burzsoá, liberális elemek az Írószövetségben belül, akik a párt tagjai voltak, nem akartak kilépni onnan, nem akartak eltávozni, s ez egy taktikai meggondolás volt a részükről. Már az elmúlt évben a varsói írótagozat pártszervezetéből néhány tagot kizártunk, de különösen most, a márciusi események után ez megtörtént, s arra is sor kerül, aki még bent van. Éppen ezért, az említettek miatt volt mindig kezdeményezője, kiindulópontja a szocializmus, a párt elleni támadásoknak az Írószövetség.

Ugyanilyen revizionista alapokból nőttek ki a tudományos intézetek pártszervezeteiben is a pártellenes *kisebbségi csoportosulások*, amelyek végző soron aztán a burzsoá ideológiának terjesztőivé váltak. És ezek az említett személyek a *varsói egyetemen gyülekeztek*, a humán szakokon, a társadalomtudományi szakokon. És az egyetem említett szakjain ezek a professzorok az ő felfogásuknak megfelelően nevelték az ifjúságot, az egyetemi hallgatókat. Előadásaikban nem egy esetben nagyon éles bírálatot, párt és szocializmus ellenes fellépést tapasztaltunk. Ezek a professzorok, tudósok nagyon nagy képzettségű személyek voltak, fő képviselőjük [Leszek] *Kołakowski* és [Stefan] *Żółkiewski* professzor és mások voltak.²⁵ Ők a támadásaikat nem az utóbbi időben indították csak el, hanem már korábban is támadtak bennünket, és meg kell mondani, mi tulajdonképpen nem is tudtunk, hogyan reagáljunk erre, hogyan válaszoljunk. Azt lehet mondani, hogy védtelenek voltunk.

Az elvtársaknak az volt a véleményük, hogy nehéz őket elmozdítani, máshová helyezni, ehhez a jogi alapfeltétel sem volt biztosítva, hiszen csak magának a miniszternek van joga, hogy a professzorokat felmentse, s helyezze. Viszont kihasználták ők ezt a helyzetet, úgyhogy mind erősebben felléptek velünk szemben, s támadtak bennünket. *Büntetlenül kihasználták a türelmünket és lázították az egyetemi hallgatókat.* Igaz, a pártszervezetekben elmondták az elvtársak a véleményüket, hogy nem így áll a helyzet, hogy nem az a helyes, amit ők hangoztatnak, de végeredményben nem tudtunk hatékonyan, határozottan fellépni.

Meg kell mondani, hogy a Varsói Egyetem említett karain olyan klasszikus helyzet állt elő, hogy az ő felfogásuk, koncepciójuk megegyezett azzal, amit most

²⁵ A diákmozgalom leverése után 25 professzort – köztük *Kołakowskit* – elbocsátottak a Varsói Egyetem filozófiai karáról, és ezzel egyidejűleg *Żółkiewskit* is eltávolították a Lengyel Tudományos Akadémia I. osztályának titkári pozíciójából. Lásd: Jerzy Eisler: *Polski rok* 1968. Warszawa, IPN, 2006, 439.

legutóbb a csehszlovák párt a januári plénumban²⁶ meghirdetett. Azaz hogy az ott előadott és hangoztatott burzsoá ideológia ellen mi csak politikai eszközökkel tudunk fellépni vagy harcolni ellenük, azaz a mi szocialista ideológiánkat csak politikai eszközökkel terjeszthetjük. Mivel az említett professzorok állandóan együtt voltak a hallgatókkal, és az egyetemisták bizonyos értelemben függtek tőlük, ezáltal az említett professzorok befolyása a diákságra sokkal erősebb volt, azaz a burzsoá ideológia érvényesült körükben. Így kezdődött ez. Nem beszélve arról, hogy az elmúlt két-három évben már egy sor szocialistaellenes fellépés volt az egyetemen. Jelenleg csak a márciusi dolgokról beszélnek. Mindenesetre állandó vitában, összeütközésben voltunk velük, illetve kerültek ők velünk. Államellenes tevékenység miatt, az opposziós platformjuk miatt már két évvel ezelőtt két személyt három éves börtönbüntetésre ítéltünk az egyetemen.²⁷

Már régóta elkezdődött tehát az, amire most sor került. Ha mi annak idején azonnal kidobtuk volna, kizártuk volna a pártból a revizionistákat, akkor bizonyára nem következett volna be az, ami történt. Mi otthagytuk ezeket a revizionistákat. Az első vagy a kezdeti állásfoglalásuk nem tűnt annyira ellenségesnek, annyira revizionistának, mint ahogy ez a későbbiekben megnyilvánult, de ma már látjuk, hogy a revizionisták később teljesen átálltak, a burzsoá ideológia harcosai, vezéralakjai lettek, s még azt is mondhatnám, hogy ellenforradalmárokká váltak. Éppen ezért az egyetemisták képezték azt az alanyt, amelyet most az események során velünk szemben harcra mozgósítottak, be tudtak vetni.

Azzal, hogy mi és hogyan történt, részletesen nem kívánok foglalkozni, de mindenesetre az volt a szándékuk, hogy kimenjenek az utcára, az egyetemistákat kivigyék az utcára, s azt gondolták, hogy az egyetemisták majd magukhoz vonzzák a többieket; bár a munkásosztály irányában nem voltak lehetőségeik, nem volt meg a kapcsolatuk, mégis úgy vélték, hogy a munkásosztály is őket fogja támogatni, és problémát okoznak nekünk, megkeverik a dolgot. Mi nem engedtük ki őket az utcára, amikor ki akartak menni, felsorakoztattuk a rendőrséget. Az is biztos, hogy a mi rendőrségünk nem lép fel olyan erősen, nem veri úgy a diákokat, mint a francia vagy az olasz, de nem engedte, hogy a törvényeket megsértsék, használták a gumibotokat, azonban arra nem került sor – mint ahogy hangoztatták –, hogy egyeseket úgy megvertek, hogy kórházba szállították őket. Viszont nemcsak Lengyelországban hangoztatták, hogy a rendőrség brutálisan üti-veri a diákokat, hanem világgá is kürtölték, s arra hivatkoztak, hogy mert a rendőrség veri a diákokat, gyerünk, segítsünk nekik, a védelmükre kell kelni. Érdekes viszont, hogy azonnal kaptak külföldről támogatást, pénzbeli segílyt. Először csak delegációkat menesztettek különböző városokba, hogy ütik-verik a diákokat. Azonnal pénzsegélyhez jutottak, például Wrocławban, s finanszírozni akarták az ottani megmozdulásokat.

²⁶ 1968. január 3–5-én tartották a CSKP KB plénumbát, amely felmentette tisztségéből Antonín Novotnýt, és a CSKP KB első titkárává Alexander Dubčeket választotta. Ezzel megkezdődött a „Prágai tavasz” néven ismert folyamat.

²⁷ Jacek Kurońt és Karol Modzelewskit 1965-ben 3,5–3,5 év börtönbüntetésre ítélték a „Nyílt levél a párthoz...” című forradalmi-marxista elemzésükért.

Minden erőfeszítésük ellenére azonban ez a kampány nem hozta meg az általuk várt eredményt. *A diákok döntő többsége, kétharmada nem vett részt ebben, félreállva figyelt.* Varsóban több mint 35 000 diák volt, de azoknak a száma, akik tényleg aktívan közreműködtek az eseményekben, *nem több mint ezer.* De ahogy ilyenkor lenni szokott, nagyon sok volt a bámészkodó, az összegyűlemlett ember, akik valami eseményre, valami csemegére várva szemlélték, hogy mi történik.

Mi azonnal mozgósítottuk a pártszervezeteket, elsősorban a munkások között, mivel meg kell mondani, hogy *az egyetemi pártszervezetek nagyon rosszul vizsgáztak,* mert közönyösek voltak. Más egyetemeken talán jobb volt a helyzet, például a Sziléziai Egyetemen, ahol a hallgatók létszáma eléri a 15 000-et.²⁸ Ott semmi nem történt, de a Varsói Egyetem pártszervezete, legalábbis az első időben, semmit sem tudott csinálni. A munkások viszont azonnal, nagyon élénken reagáltak erre.

Amint Önök is tudják, összehívtuk a varsói pártaktivát,²⁹ s a párt akkor értékelte a helyzetet, nyíltan, őszintén beszélt róla, s azt lehet mondani, hogy *derékba törtük az események folyamatát.* A százezreket mozgató nagygyűlések mellett a különböző üzemekben a gyűlések, összejövetelek, pártnapok ezreit szerveztük meg, s meg kell mondani, hogy a munkásosztály *egységesen támogatta a pártot,* kiállt mellettünk. Ekkor *határoztuk el, hogy a leginkább ellenséges személyeket eltávolítjuk az egyetemekről,* s egy sor professzort felmentettünk. *A többségük zsidó származású.*³⁰

Meg kell mondani, hogy egyik-másik egyetemen vagy karon a professzoroknak és a tudományos dolgozóknak több mint 50%-a zsidó származású. De nemcsak erről volt szó, hiszen mi nemcsak zsidókkal szemben léptünk fel, hanem ugyanúgy az ellenséges beállítottságú lengyelekkel, tehát azt néztük konkrétan az egyes személyeknél, hogy mi az állásfoglalásuk és mennyire káros a tevékenységük.³¹ Mi ezt csak ilyen körülmények között, amelyek bekövetkeztek, tudtuk tenni, más körülmények között a párt nem lett volna erre képes.

Általában az a tapasztalat, hogy a hibák egyre inkább gyarapodnak, és ezeknek a leküzdése, megszüntetése csak olyan körülmények között lehetséges, amikor valami megrázkódtatásszerűen következik be. *A pártban, mozgalmunkban ezt követően nagyon pozitív jelenségeket tapasztaltunk.* Bár meg kell mondani, hogy voltak bizonyos demagóg jellegű fellépések is a sajtóban és másutt, de ennek igyekeztünk elejét venni. Azóta a sajtóban, különböző összejöveteleken nagyon

²⁸ Valójában a Sziléziai Egyetem akkor még nem is létezett, 1968. június 8-án jött létre és 1968 szeptemberében kezdte meg az első tanévet; 1968 márciusában csupán a krakkói Jagelló Egyetem kihelyezett tagozata működött Katowicében.

²⁹ Az aktívagyűlésre 1968. március 19-én kerül sor, Gomułka beszédét l. Władysław Gomułka: *A szocializmus építésének problémái.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1970, 127–155.

³⁰ L. e. dokumentum, 25. lj.

³¹ Valójában Gomułka kollektívan Lengyelország elhagyására szólította fel a zsidóságot, szó sem volt egyéni elbírálásról: „Kétségtelen, hogy a lengyel állampolgárságú zsidók bizonyos kategóriájához tartozó emberek érzelmileg és értelmileg nem Lengyelországhoz, hanem inkább Izrael Államhoz kapcsolódnak. Az ilyen emberek nyilvánvalóan zsidó nacionalisták. [...] Feltételezem, hogy a zsidók ezen kategóriájához tartozó emberek előbb vagy utóbb elhagyják országunkat. [...] készek vagyunk kíváncsi útlevelet adni mindazoknak, akik Izraelt tekintik hazájuknak.” Lásd: Gomułka, i. m. 1970, 151. Az anticionista kampány eredményeképpen több mint 13 ezer zsidó származású lengyel állampolgárt utasítottak az ország elhagyására.

egészséges légkör és vitaszellem uralkodik, bírálják mindazoknak a tudósoknak a műveit és tevékenységét, akik ezekben az eseményekben szerepeltek és az írószövetségben belül is úgy néz ki, hogy javul valamit a helyzet. Megszűnt az a korábbi terrorisztikus légkör, ami jellemezte az írószövetség belső életét, amikor is egyes emberek egyszerűen nem mertek szót emelni a hangadókkal szemben, mert félték a megtorlástól.

Tehát azt mondhatnánk, hogy létrejött az offenzíva alapfeltétele, a szelleme kezd kialakulni, és mi azóta is igyekszünk biztosítani, hogy az egészséges, helyes kritika a különböző összejöveteleken, a sajtóban meglegyen.

Nem akarom most részletezni, hogy ezeket a kérdéseket a kongresszusunk téziseiben hogyan fogjuk össze, de mindenesetre mi még tovább akarunk menni ezen a téren is egy lépéssel, és azt akarjuk kialakítani, hogy egyes egészen felelős beosztásban, helyen dolgozó személyeknek a bírálata is meglegyen, nem úgy, hogy mint embert diszkvalifikáljuk, hanem hogy *egészséges módon* és formák között rámutassunk tevékenységének hiányosságaira és emberi gyengeségeire. Néha hasznos és szükséges, hogy ilyen módon is fegyelmezzük az embereket.

Úgy véljük, az ilyen egyes személyeket érintő bírálat alkotó jellegű és hasznos. De nem szabad lehetővé tenni demagóg jellegű megnyilatkozásokat ilyen kritika gyakorlások közben, hanem a helyes, pártyszerű alapokból kell mindig kiindulni egyes emberek vizsgálatánál.

Mint az elvtársak is bizonyára értesültek, az események következtében a nemzetközi cionista sajtóban lengyelelles kampány indult, és bennünket antiszemitizmussal vádolnak. Gyarló dolog lenne, ha bennünket antiszemitizmussal vádolnának – egységesen a pártot és a kormányt. Viszont eddig olyan helyzet alakult ki, hogy *nem lehetett a zsidók nacionalizmusával szemben korábban fellépni, még párton belül sem, mert azonnal antiszemitának bélyegezték bennünket*. Erről a kérdésről mi tulajdonképpen csak az izraeli agresszió³² idején kezdtünk mint időszerű kérdésről ismét beszélni. A háború rövid ideig tartott, csak hat napig tartott, és *mégis ilyen rövid idő alatt több mint 500 zsidó származású lengyel állampolgár jelentkezett önkéntesen az izraeliek megsegítésére, vagy gratulációkat és támogató táviratokat küldött*. Néha ez olyan formák között történt, ami a lengyel nép befeketítését jelentette. Ennek alkalmával a gdański műegyetem egyik professzorának olyan levelét mutattuk fel, mint bizonyítékot, hogy maga a professzori kar kénytelen volt eltávolítani, kivetni őt sorai közül. Olyan csúnyán, gyalázatos módon köpködött ránk abban a levélben. Az az ember, aki a műegyetem ifjúságának nevelője volt.

Nekünk tehát határozott álláspontot kellett akkor elfoglalnunk, mert nem nézhettük közömbösen az eseményeket. Éppen akkor ülésezett a szakszervezetek kongresszusa, s mi felhasználva ezt az alkalmat, néhány kemény, bíráló szót mondtunk a nemzetközi cionista mozgalom ellen. Azt mondtuk, hogy aki – zsidó származású állampolgár – el akar távozni, ki akar vándorolni Lengyelországból, tessék, megteheti, nem fogjuk meggátolni. Tulajdonképpen nem is Izrael Állammal szemben léptünk fel akkor, hanem az imperializmus ellen, elsősorban az amerikai

³² A hatnapos arab–izraeli háborúról van szó (1967. június 5–10.).

imperializmus ellen, a nyugatnémet militarizmus ellen, s azt vizsgáltuk, hogy ez mennyiben van összefonódva Izraellel.

Már a márciusi eseményeket megelőzően a nemzetközi cionista sajtóban nagyon brutálisan támadtak bennünket. Erre nem reagáltunk. A márciusi események viszont megmutatták, hogy milyen hatással vannak a zsidó származású lengyelekre, mert például az első egyetemista megmozdulások kezdeményezői közül, 13 közül, akiket felelősségre vontunk, 12 zsidó származású volt.³³ Tehát az események alatt és az események tükrében már erősen felléptünk a cionista támadásokkal szemben, s széles körben lelepleztük azokat. Világos, hogy ilyen körülmények között az országban egy meghatározott légkör keletkezett. Sokan korábban nem is tudták, hogy mi a cionizmus. Még hozzátenném, hogy ez a 12 felelős beosztású lengyel vezetők gyermeke. Nekünk tehát a márciusi események idején kellett megmagyaráznunk, hogy mi a cionizmus, s a zsidó nem azt jelenti, hogy egyenlő a cionistával. Megmondtuk azt is, hogy amikor a nemzetközi cionizmus bennünket támad, ez egyáltalán nem azonos azzal, hogy a zsidók támadnak bennünket. Mi tehát kiigazítottuk a helytelen nézeteket, felvilágosítottuk a tömegeinket. Mindenesetre meg kell mondanom, hogy a nemzetközi cionista sajtó kampánya nagyon felhergelte a tömegeket a lengyelországi zsidók ellen, bár azt is meg kell mondanom, hogy mi megkülönböztetést korábban nem tettünk. Nincs is kimutatás arról, hogy mennyi a zsidó nálunk, a zsidó állampolgárainkat egyenjogúként kezeltük. Számításaink szerint 25-30 ezerre tehető a zsidó származású lengyel állampolgárok száma.

Ami felszínre hozta ezt a helyzetet, a határozott állásfoglalásunk az izraeli agresszió elítélésében. Minket magunkat meglepett, hogy a lengyelországi zsidók közül olyan sokan támogatták az izraeli agressziót. Nem félünk attól, hogy ez az ellenünk folyó kampány ártana a nemzetközi pozíciónknak. De azzal kapcsolatban, ami azóta történt, tehát a további lengyelelles kampánnyal Csehszlovákiában és Jugoszláviában, meg kell mondanunk, hogy elsősorban olyan csehszlovák párttagoktól ered a kezdeményezés, akik szintén zsidó származásúak. Ugyanezt tapasztaltuk a Jugoszláviában megmutatkozó lengyelelles kampánnyal kapcsolatban. A jugoszláv párt olyan felelős tagjai, akik zsidó származásúak, a sugalmazói ennek a kampánynak. Csehszlovákiában például volt olyan, aki azt hangoztatta, hogy hitleri módszereket alkalmaznak nálunk. Nem tudom, hogy egyáltalán tudja-e, hogy mi a jellemző a hitleri módszerekre. Nem tudom, hogy aki nem látta, vagy nem ismerte a helyzetet, el tudja-e képzelni, hogy a hitleri megszállás borzalmi közepette mi lengyelek hogyan, milyen formában próbáltuk menteni a zsidókat. Nemcsak a lengyel kommunisták, hanem az egész nép. Nincs pontos statisztikánk, de számításaink szerint százezerre tehető azok száma, akik lengyelek segítségével megmenekültek. Viszont tudni kell azt, hogy ha valaki zsidónak segítséget nyújtott, főbelövés járt érte. Arról sincs statisztikánk, hogy annak idején a zsidóknak jutott segítségért hány lengyel pusztult el. A londoni

³³ A márciusi eseményekkel kapcsolatosan összesen 2732 főt tartóztattak le, ebből 60 főt állítottak bíróság elé. Legtöbbször néhány hónapos börtönbüntetést kaptak. A megmozdulások fő kezdeményezőjének tartott Kuroń és Modzelewski 3,5-3,5 éves, a gdański Jakub Szadaj pedig 10 éves börtönbüntetést kapott.

emigráns kormányhoz tartozó honi hadsereg kimutatása szerint több mint ezer lengyelt lőttek agyon zsidóknak nyújtott segítségért. A megszállás idején Varsó alatt, egy városkában éltem, ott volt egy elvtárunk, kommunista, akinél egy bejelentett zsidó élt. Az összes zsidó akkor hamis papírokkal volt ellátva. A rendőrség akkor razziákat tartott bizonyos körzetekben, és a férfiakat különösen könnyen ellenőrizték, engem ugyanígy ellenőriztek, a nőknél nem lehetett így. A szomszéd házban laktam, és megállapították az illetőről, hogy zsidó. A rendőrség nemcsak a zsidót, hanem az illető cipéjét is elvitte. Természetesen a zsidó megpróbálta menteni magát, s végül egy emberséges német volt az, aki felpofozta ezt a házigazdát, s elengedték a zsidót. De gyakorlatilag általában, ha valakinél zsidó származású személyt találtak, azonnal főbe lőtték.

Itt most mit állítanak a cionisták? Azt, hogy mi a hitleristákkal közösen a zsidóságot gyilkoltuk. A varsói felkelés³⁴ sem zajlott volna le, a varsói gettóban³⁵ történetek sem következtek volna be a mi segítségünk nélkül. Szállítottuk nekik a fegyvert, én magam személyesen is. És csak a véletlenül múlt, hogy nem kaptak el. Néhányan, akik a gettó közvetlen szomszédságában laktak, azok voltak az összekötők. Én az összekötőmhöz meghatározott időre odaszállítottam a gránátokat. Az volt a szerencsém, hogy amikor a Gestapo jött értem, akkor nem tartózkodtam odahaza, és csak reggel, amikor visszatértem, mondták, hogy éjszaka kerestek. Nem egyszerű dolgok ezek számunkra, különben, akik átéltek, ismerik az akkori helyzetet, nagyon szenvedélyesen és élénken reagálnak mindazokra a vádakra, amelyeket velünk szemben a cionisták felhoznak.

A jelen pillanatban azt lehet mondani, hogy a helyzet csendes. A Varsói Egyetemen, néhány szakon, a miniszter felfüggesztette a tanítást. Körülbelül ezer diákot érintett ez. Néhány nappal ezelőtt feloldottuk a tilalmat, tehát ismét folyik ezeken a szakokon is a tanítás, s *nyolcvan*at nem vettek vissza az érintett mintegy 1200 diák közül.³⁶ A letartóztatott diákok száma nem nagy, *jelen pillanatban körülbelül száz*an vannak letartóztatásban, mert május elsejéig mi még ezeket visszatartottuk. A legnagyobb büntetés, amit kiróttak rájuk, *hat hónapi börtön*. Azok kapták, akik a rendőröket bántalmazták, *ütlegelték*. A többiek nagy része szabálysértésért lett felelősségre vonva.

A márciusi események után még körülbelül egy hónapig állandóan hangoztatták, hogy újabb gyűlésre készülnek, újabb tüntetésre. A legutóbbi dátum Lenin születésnapjával volt kapcsolatos, arra készítettek elő röplapokat, de nem lett belőle semmit. A május elsejei felvonuláson sokkal több diák vett részt Varsóban is és más városban is, mint korábban. Harcos szellemben csatlakoztak a többiekhez.

A jelen pillanatban egy sor olyan kérdéssel foglalkozunk, amelyek az egyetemek strukturális felépítésének, az eddigi szakok meghatározásának módosítását je-

³⁴ A varsói felkelés 1944. augusztus 1-jétől október 2-ig tartott. L. erről Norman Davies: *A varsói felkelés. A „44-es varsói csata”*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2008.

³⁵ A varsói zsidó gettó felkelése 1943 januárjától május 16-ig tartott. L. erről Szokolay Katalin: *És a varsói gettó felkelt...* Budapest, Kossuth Kiadó, 1983.

³⁶ 1968. március 28-án a Varsói Egyetem Gazdasági és Filozófia Karain minden szakon, illetve a Pedagógia Karon a pszichológia szakon felfüggesztették az oktatást, mindez összesen 1616 diákot érintett.

lentik. Szándékunkban van, hogy majd sor kerül az egyetemi felvételek rendszerének, az ösztöndíj-rendszernek és az egyetemi, a főiskolai reformmal kapcsolatos más kérdéseknek a megvitatására és rendezésére.

Az egyház az események első szakaszában – azt lehet mondani – semleges álláspontot foglalt el. Később a püspöki kar egy szolidarizáló levelet olvasott fel, körözött, amelyben az egyetemistákat támogatták, de tekintettel arra, hogy Vatikán, az olasz püspöki kar milyen álláspontot foglalt el a római egyetemi tüntetésekkel kapcsolatban, a lengyel püspöki kar nem akarta magát elkötelezni, legalábbis határozatban nem akart kiállni az egyetemisták támogatására.

Az állam és az egyház között talán nem olyan éles formában, de fennáll a feszültség. Állásfoglalásunk Wyszyńskivel szemben semmit nem változott, továbbra is szorosan tartjuk, nem engedjük ki. A Vatikánnak sem tetszik minden, amit Wyszyński csinál, de nem is akarja dezavuálni, s hivatalosan nem is akarja őt támogatni. Ő azért velünk szemben továbbra is tartja az oppozíciós álláspontját, mert az a véleménye, hogy Lengyelországban az egyház helyzete erős. Mivel nekünk van áttekintésünk a helyzetről, éppen ezért nincs különösebb hajlandóságunk arra, hogy leüljünk és tárgyaljunk vele.

Mi a jelen pillanatban a Vatikánnal semmiféle megbeszélést, tárgyalást nem folytatunk, persze mindig nyitva áll az út, akár az ő oldalukról, akár a mi szándékunkból, erre megvan a lehetőség.

Néhány tájékoztatást adnék a továbbiakban a gazdasági helyzetünkről. Amint az elvtársak bizonyára tudják, az elmúlt évben kénytelenek voltunk emelni a hús árát. Átlagosan 17,5%-kal emeltük a húсарakat. Ez elsősorban abból adódott, hogy a keresletet nem tudtuk kielégíteni, s így próbáltuk átmenetileg csökkenteni a gyorsan növekvő fogyasztás ütemét. Az egy főre eső húsfogyasztás körülbelül akkora nálunk, mint Önöknél: 1967-ben csaknem 52 kiló volt. Az utóbbi években nagyon gyorsan emelkedett a húsfogyasztás, s ezt nem tudtuk követni. Mivel nem tudtunk megfelelő húsmennyiséget biztosítani, mindenütt sorok álltak.

Amikor felemeltük a húсарakat, a fizetéseknel ugyanakkor bizonyos – nagyon kismértékű – rekompenzációt adtunk. Persze amikor csak kis mértékben tudunk rekompenzálni, az ilyen intézkedés nem vált ki lelkesedést. De kényszerültünk erre a lépésre.

Viszont tettünk egy sor nagyon kedvező hatást kiváltó lépést, például rendeztük a nyugdíjakat. 1970-ig három szakaszban fogjuk végrehajtani a nyugdíjak emelését. Erre a célra 14 milliárd zlotyt folyósítunk. Annak érzékeltetésére, hogy ez mit jelent, megemlítem, hogy ezt megelőzően évente nyugdíjra 25 milliárdot fordítottunk, s a nyugdíjemelés mértéke 1970-ig 14 milliárdot tesz ki. Ebben benne vannak az egyéb szociális juttatások is. Kifejezetten nyugdíjra körülbelül 14 milliárdot fordítottunk évente. Tehát ez a 14 milliárd nagyon komoly összeg. És a régebbi, tehát a háború előtti nyugdíjakat is emeljük, és sokkal kedvezőbb új elveket állapítottunk meg azok részére, akik most kerülnek majd nyugdíjazásra. Ez bizonyos fokig mérsékelte a húсарak emelése utáni elégedetlenséget.

Az, hogy szükséges volt a húсарak emelése, mutatja az idei első negyedév is. Ez év első negyedében az előző év hasonló időszakához viszonyítva 2,5%-kal alacsonyabb az élőállat-felvásárlás. Különösen az élősertés felvásárlása alacso-

nyabb, közel 13%-kal. Viszont a szarvasmarhahús felvásárlása az első negyed-
évben csaknem 32%-kal magasabb volt az előző évhez viszonyítva. Általában arra
törekszünk, hogy a jövőben minél jobban növeljük a szarvasmarha-állományt,
viszont tartani kívánjuk a jelenlegi sertésállományt, amely 14,5-15 millió darab.
Tehát nem a sertésállomány számszerű növelésére törekszünk, hanem azon
belüli cserére, forgásra, hogy minél több sertéshús jusson a piacra. Az utóbbi
időben a sertésállomány visszaesett. Ez részben azzal magyarázható, hogy a
húsárakat, tehát a kiskereskedelmi árakat felemeltük, viszont a felvásárlási árakat
nem emeltük. Ez különösen megmutatkozik az élősertés felvásárlásánál, azaz
más részről összefüggésben van azzal, hogy egyre több a fekete sertésvágás
a gazdaságokon belül, amit nem az államnak adnak el. Tehát, ha tavaly nem
emeltük volna a húsárakat, akkor ma nagyon nehéz helyzetben lennénk, lehet,
hogy az egész piaci helyzetet az felborítaná. Jelenleg ez bizonyítja azt, hogy
szükséges lépés volt ez.

Az elmúlt évben a mezőgazdaságban általában véve jó esztendő mutatkozott.
Az 1966-os jó mezőgazdasági évhez képest is valamivel magasabb volt a mező-
gazdasági termelés, globálisan 3%-kal. Jobb volt a gabonatermés, a kenyérgabona
átlagosan hektáronként 19,5 mázsa volt. Búzából több lett, több mint 22 mázsa volt
az átlagtermés. Egyes vajdaságokban aszály volt, ezt a rozs nagyon megsínylette.

A gabonafelvásárlási tervet teljesítettük. A felvásárlási terv 3 650 000 tonna volt,
ezt már túlteljesítettük, körülbelül 80 000 tonnával. Nagyon jó volt a cukorrépa-
termés, rekordtermés volt az elmúlt esztendőben. 345 mázsa hektáronként a termés.
És ebből adódott, hogy nagyon sok most a cukor nálunk, de az exportja nem
kifizetődő. Egymillió hétszázötvenezer tonna cukrot állítottunk elő. De mivel ná-
lunk a cukorfogyasztás 38 kilogramm fejenként, ebből is ki lehet számítani, hogy
több százezer tonna cukor maradt exportra.

Korábban csak különböző ipari növényekre kötöttünk szerződést, repcére,
cukorrépára, most viszont már három év óta gabonára is szerződést kötünk.
Egymillió négyszázezer hektárra kötöttünk szerződéses gabonatermelést és ezt
125-ra teljesítettük. 20%-kal magasabb lesz, mint amit tavaly szerződésileg lekö-
töttünk.

A mezőgazdaságnak évről évre egyre több műtrágyát adunk. Körülbelül
ugyanannyi jut hektáronként, mint Önöknél. Egy hektárra 86 kilogramm jut, tisz-
ta hatóanyagban. Önöknél is körülbelül ugyanez a mennyiség jut. Ez évben 16%-
kal több műtrágyát kap a mezőgazdaság, és 1970-re 136 kiló jut tiszta hatóanyagban
egy hektár mezőgazdaságilag megművelt területre. Új műtrágyagyárak – nitrogén
és foszfor műtrágyagyárak – épülnek.

Ez évben a tavasz korábban köszöntött be hozzánk, s úgy néz ki a helyzet,
hogy a mezőgazdaságnak ez hasznára válik. Gyorsabban beindult a vegetáció,
gyorsabban fejlődnek a növények. Áprilisban nagyon meleg volt, s nem esett az
eső, ez veszélyes helyzetet teremtett. Voltak olyan napok, amikor árnyékban 30 fok
volt. Nem is emlékszem, hogy nálunk áprilisban bármikor lett volna 30 fok meleg.
De később esett az eső, nem sok, s időnként esik, és ha a továbbiakban is ennyi
csapadék lesz, akkor a kilátásaink jók a mezőgazdaságban. Már kalászosodik a

rozs. Ilyen jelenséggel sem találkoztunk korábban, hogy május elején kalászosodik a rozs. A vegetációt tehát gyorsabban beindult, mint bármikor korábban.

Az iparban is kedvezőek az első negyedévi mutatók. Az első negyedévre több munkanap jutott, mint az előző negyedévben, s ennek következtében az ipari termelés – az előző időszakhoz viszonyítva – 10,4%-kal növekedett. De ha bekalkuláljuk ezeket a napokat, akkor az egy munkanapra eső adat 9,3%. Az éves terv 7,1%. Persze ennél sokkal jobb a gépiparban, a vegyiparban, az építőanyag-iparban. Az élelmiszeriparban is magasabb, de itt elsősorban az említett cukorgyártás nyomta meg. Nálunk az élelmiszeripar nagyon előkelő helyet foglal el, az értéket nézve 18%-át teszi ki a termelésnek.

A beruházási tervet valamivel több mint 20%-ra teljesítettük az első negyedévben. Ez egy-két százalékkal jobb, mint az előző évek első negyedévében volt, de ha számításba vesszük a kedvező időjárást, akkor érthető, hogy előbbre haladhattunk. Körülbelül 15%-kal nőttek a beruházási ráfordítások az előző év azonos időszakához képest. A különbség a 15 és a 20% között abból adódik, hogy egy sor gépet már korábban megvásároltunk. Így éves viszonylatban 5,6%-ra tervezzük a beruházások növekedését. De ezt magasan túlszárnyaljuk. Ez feszültséget fog majd okozni az anyaggazdálkodásban, az anyagmérlegünkben. Éppen ezért arra törekszünk, hogy az építőanyag-iparban a tervet jelentősen túlteljesítsük, különösen a hengeranyagokban.

Az építő-szerelő üzemek termelése 11%-kal növekedett az előző negyedévben. Az éves tervünk 8,8%.

Az első negyedévben tehát az indítás jó volt, bár ez az időszak nem jellemzi az egész évet. Az ipari tervek túlteljesítése egyben maga után vonta a munkabérek túllépését. Ezeket 11%-kal léptük túl. Ez összefügg az alkalmazotti létszám terven felüli növekedésével. Az éves tervben 3,1%-kal van beütemezve az alkalmazottak létszámának növekedése a szocialista szektorban, s 4,5 %-kal növekedett az első negyedévben. Ebből az iparra 4,2% jut. Ez azt mutatja, hogy az iparon kívül sokkal gyorsabb az alkalmazottak létszámának növekedése. Például a kereskedelem 6%-kal több munkaerőt foglalkoztat.

Tehát a munkaerő létszámnövekedése, a terv túlteljesítése, ez a bérek mennyiségének emelését vonta maga után. Az ipari termelés 60%-a a termelékenységből, 40%-a a munkaerő foglalkoztatottságból ered. Vannak bizonyos tizedszázalékban eltérések, de megközelítőleg ez az arány.

Nem minden tervmutató kedvező és jó. Nálunk általában mindig a munkaerő-foglalkoztatottsága feszültséget okoz. A terv eddigi éveiben még a foglalkoztatottsági tervet mindig túlléptük. Ez a jelenség önmagában kedvezőtlen, mert ez egy bizonyos relatív munkaerőhiányt okoz. Sokkal többen vándorolnak el a mezőgazdaságból az iparba, mint amennyit beterveztünk, emiatt van munkaerőhiány a mezőgazdaságban.

Ugyanúgy, mint Önöknél, a takarékbetét-állomány nálunk is nagyon gyorsan emelkedik. Az előző negyedévben 2,4%-kal nőtt a takarékbetét-állomány. A jelen pillanatban 68 milliárd zloty van a takarékbetétben. Részben mutatja ez azt, hogy az embereknek van bizalmuk a pénz iránt, de állandó készenlétben kell lennünk, hogy megfelelő árumennyiséget tudjunk ezzel szembeállítani. Januárban például

s február elején is voltak olyan hírek nálunk, hogy kicserélik a pénzt, és akkor óriási felvásárlási láz mutatkozott. Ebben persze volt jó is, mert eladtak egy sor olyan árut, ami korábban nem volt kelendő. Amikor az emberek látták, hogy van áru bőven és vásárolhatnak, akkor abbahagyták a vásárlást, és ismét visszavitték a pénzt.

A legsúlyosabb probléma, a legnagyobb nehézségeink a külkereskedelem vonalán vannak. Igaz, teljesítettük, de sokkal magasabban teljesítettük túl az importot, különösen a kapitalista országokból származó importot. Nekünk van egy olyan gyanúnk, hogy a külkereskedelemben bizonyos manipulációk vannak. Azért, hogy a külkereskedelem a tavalyi eredményekről sokkal kedvezőbb képet mutasson, egy sor tranzakciót áttett erre az évre, és éppen ezért ez év első negyedében az A-csoporton belüli import 200%-kal magasabb a korábbinál. A szocialista országok viszonylatában 150%-os ez az importnövekedés. Ez az a probléma, ami bennünket a leginkább foglalkoztat, a legtöbb gondot fordítunk rá, és ez nyugtalanít bennünket.

Nem kívánom Önöket elárasztani a gondjainkkal, Önöknek szintén megvannak a saját problémáik. Nem tudom, ma vagy holnap jó lenne a kétoldalú kapcsolatainkról is beszélni. Tekintettel arra, hogy a magyar–lengyel kapcsolatok közül a külkereskedelmi kapcsolatunknak van néhány problémája, úgy gondolom, bár nem ez a testület az, amelyik meghatározná majd az új ötéves terv árucsereforgalmát, mégis jó lenne, ha néhány szót váltanánk a kétoldalú gazdasági kapcsolatok problémájáról is. Erre ma már nincs idő, úgy gondolom, ha a protokollt tartani kívánjuk, akkor be kell fejeznünk, de szeretnénk megbeszélni Önökkel a további timföldszállítás kérdését, ugyanakkor Önök csökkenteni akarják a szénbehozatalt. Viszont szeretnék a magyar elvtársak, ha a csökkentett szénmennyiség helyett más nyersanyagot adnánk. Ugyanakkor érdemes lenne megbeszélni a szénkitermelésben való közreműködését a magyar elvtársaknak, itt közös beruházásra gondolunk. Azért gondolom, hogy holnap még érdemes lenne beszélgetnünk.

Kádár János: Tekintettel arra, hogy vacsorapartnereink is vannak, azért javasolnánk, hogy most fejezzük be és holnap folytassuk. Úgy tűnik, hogy időnk lesz, nem vagyunk nagyon megszorítva ilyen szempontból, és ha megfelel Gomulka elvtárséknak, akkor folytathatjuk ezzel a témával.

Władysław Gomułka: Én is valóban így gondolom, mert szeretnénk befejezni.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1968. év, 61. doboz, 87-1. 00676/31. – magyar nyelvű gépell fogalmazvány.

43a

FELJEGYZÉS A MAGYAR ÉS A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1968. MÁJUS 16-I SZŰK KÖRŰ MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1968. május 16.

Feljegyzés

a magyar és a lengyel párt- és kormányküldöttség PB tagjainak 1968. május 16-án
az MSZMP KB-ban tartott szűk körű megbeszéléséről

Szigorúan titkos!

I. Kétoldalú kapcsolatok

Gomułka elvtárs hangsúlyozta, hogy a kétoldalú kapcsolatok alapvető és legfontosabb részét a gazdasági együttműködés képezi. Az árucseré-forgalom az elmúlt időszakban rendben fejlődött, bár az utóbbi években az ütem csökkent. Nem sikerült megvalósítani az autópári együttműködésre vonatkozó elképzeléseket. Lemaradás lengyel oldalon van, mivel a lengyel fél nem volt felkészülve a kooperációra. Jelen pillanatban célszerűbbnek mutatkozik, ha a kooperáció gyakorlati bonyolítását az Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottság hatásköréből az árucseré-forgalom területére tesszük át.

Az idegenforgalom alakulása a lengyel félre kedvezőtlen, a szaldó tíz egy néhány milliós passzívumot mutat. Emiatt kénytelenek korlátozni a lengyel turisták magyarországi utazásait.

Felül kell vizsgálni a kölcsönös nyersanyagszállításokat, és itt is megfelelő arányokat kell kialakítaniuk.

Magyar részről bejelentették, hogy csökkentik a lengyel szén átvételét (a korábbi 900 ezer tonnáról 400 ezer tonnára). Ha erre sor kerül, valamivel csökken a lengyel nyersanyagszállítás. Eddig ugyanis rendszeresen a lengyel fél szállított több nyersanyagot, amelynek értéke elérte a 14 millió rubelt. Most a magyar elvtársak viszont a szén helyett más nyersanyagot kérnek, többek között cinket és hengerelt árut. Ezt a kérést nem tudják teljesíteni, mivel az említett cikkekből náluk is deficit mutatkozik. *Gomułka elvtárs* kérte, vizsgáljuk felül a lengyel szénszállításra vonatkozó álláspontunkat. Ők hajlandók az energetikai szén mellé még kokszosítható szenet is adni.

Teljesítik a lengyel kénsszállításra vonatkozó magyar igényt. Ez idő szerint 3000 tonna ként exportálnak hozzánk, 27 rubeles tonnánkénti áron. Javasolják, hogy kössünk hosszúlejáratú megállapodást, amiben rögzítjük az 1970. utáni szállítás mennyiségét. A lengyel kénsszállítás növelése rekompenzálná a szén kiesést. Természetesen a hosszúlejáratú megállapodásban állandó árakat kellene lefixálni.

A 27 rubeles ár irreális. A franciák, akik közismerten nagy kénexportőrök, 40 dollárt kapnak a kén tonnájáért. Legutóbb mi a lengyelektől 30 ezer tonna ként vettünk át 52 dolláros áron. Ez túl magas, és ugyanakkor az egész ügylet helytelen. A szocialista országok ne vásároljanak egymástól dollárért.

A lengyel elvtársaknak az a véleménye, hogy helyesebb, ha a magyar ipar a pirit helyett lengyel ként dolgoz fel, ehhez hajlandók újabb kénsavgyárakat is szállítani. (Úgy tudják, a már működő lengyel kénsavgyár termelési mutatói nagyon jók.)

Gomułka elvtárs kérte, hogy a jövőben a felemelt magyar timföld mennyiséget szállítsuk (140 ezer tonna).

Anyersanyagszállításokra kössünk hosszúlejárátú, 10-15 éves megállapodásokat, és így biztosíthatjuk az ipar szükségletét, de egyben megtervezhetjük a szükséges beruházásokat. A kénszállításra vonatkozó megállapodást helyes lenne még ez évben aláírni.

Kádár elvtárs a kétoldalú kapcsolatokat értékelve elmondta, hogy a jelenlegi kapcsolatok, beleértve a gazdasági együttműködést is, jónak mondhatók. Az elmúlt időszakban az árucseré-forgalom jelentősen, három és félszeresen emelkedett, bár az utóbbi években az ütem lelassult. Nehezen indulnak be az együttműködés új formái. E téren határozottabb intézkedésekre van szükség. A gazdasági együttműködés nemcsak gazdasági, hanem politikai kérdés. Ma nekünk egyidejűleg kell foglalkoznunk az időszerű és perspektivikus együttműködési kérdésekkel.

Magyarországon napirendre tűztük a hatékonyabb gazdálkodás megalapozását. Hasonló lépések történnek a többi szocialista országban is. Kidolgoztuk és január 1-jével bevezettük az új gazdasági mechanizmust. Tudjuk, hogy a reform önmagában és egy-egy országban külön-külön nem vezethet eredményre, ez szorosan összefügg a nemzetközi munkamegosztással. A gazdasági együttműködés számunkra alapvető, mivel nálunk a nemzeti jövedelem 40%-a a külkereskedelemben realizálódik. Ez egymagában mutatja a kérdés súlyosságát. (Lengyelországban a külkereskedelem jelentősége valamivel kisebb, mivel ott a nemzeti jövedelemnek 30%-a realizálódik.) Kereskedelmünk 70%-a szocialista országokkal bonyolódik és 30%-a kapitalista relációban. Továbbra is kénytelenek vagyunk a kapitalistákkal kereskedni. Persze jobb lenne, ha a szocialista országok dolgoznának egymással. Az adott viszonyok között erre nincs teljes lehetőség. A szocialista országok gazdasági integrációját nem alapozhatjuk csak a Szovjetunióra, de azt a Szovjetunió nélkül sem lehet megoldani.

Ami a lengyel elvtársak javaslatait illeti: a lengyel anyag két hét múlva kerül a Politikai Bizottság elé, és ha ott megbeszéljük, azonnal választ adunk. Kádár elvtárs hangoztatta, hogy mi már azt előzetes formában, Moszkvában jelezte, a lengyel javaslatokat ésszerűnek tartjuk. Ezzel a témával mi is foglalkozunk, a magyar szakemberek éppen most dolgoznak hasonló jellegű elképzelések kidolgozásán. Konceptiónk még nem készült el.³⁷

³⁷ A KGST integrációjára vonatkozó magyar tervezet 1968 júniusában öltött hivatalos formát, de csak 1969. január 21-én hozták nyilvánosságra, amikor Nyers Rezső az MSZMP Politikai Akadémiáján megtartotta az elképzelésről szóló előadását. Lásd: Feitl, i. m. 1385–1388.

A kétoldalú kapcsolatokhoz: mi az együttműködést – a KGST elvei alapján – a testvéri segítségnyújtás és a kölcsönös előnyök figyelembevételével folytatjuk, természetesen gondot fordítunk a magyar érdekekre.

Véleményünk szerint nem lehetséges minden téren azonos arányokat felállítani és kiegyenlítést elérni. Egyes megállapodások az egyik félnek, mások viszont a másik félnek előnyösebbek. Az együttműködésben és kooperációban elérhetők a fő arányok, de részletekben nem. Mi a lengyel kényszállítás kérdését és a többi hosszúlejárátú egyezményeket elvileg vetjük fel azzal, hogy a megállapodásokon időközben ne változtassunk, mert a módosítások következtében elveszthetjük bizalmunkat és biztonságérzetünket a hosszúlejárátú megállapodások iránt. Mint tudjuk, a lengyel elvtársak a szénszállításokban időközben nem egyszer megváltoztatták álláspontjukat. 1956 után mi sok szemet kértünk a lengyel elvtársaktól. Erre a gazdasági élet vérkeringésének beindításához nagy szükségünk volt. (Köztudott, hogy az ipari termelés alapját az energia adja, ez pedig a szén.) Az energiabázis erősítése nálunk még évtizedeken át központi probléma lesz.

Miben változott a szénszállításra vonatkozó lengyel álláspont? Egyszer normális kereskedelmi feltételek között, máskor csak dollárért akartak szemet adni. Az említett változtatások miatt a magyar szénbányászatban nagyarányú beruházásokra kényszerültünk. A lignit kitermelésére 6 milliárdot fordítottunk. Ezeket a beruházásokat már nem tudjuk leállítani. Ennek ellenére mi megvizsgáljuk a további lengyel szénszállításra vonatkozó javaslatokat.

Fock elvtárs: A szocialista országok gazdasági integrációjának elmélyítését célzó lengyel javaslatok helyesek, és ez megítélésünk szerint nem mond ellent a magyar gazdasági mechanizmusnak, sőt azzal egybevág. Nekünk érdekünk az integráció erősítése. Mi úgyszintén keressük a gazdasági együttműködés hatékonyabb formáit. Vizsgálódásaink talán szélesebb kört ölelnek fel, mint a lengyel elvtársaké. Egy sor kérdésben hasonló következtetésekre jutottunk. Eddigi következtetéseinket és a magyar koncepciót, amint elkészül, eljuttatjuk a lengyel elvtársakhoz. Egyelőre nehéz lenne megmondani, hogy az integrációs javaslatokról a KGST-ben mikor tudunk majd közösen tárgyalni.³⁸ Így helyesebb, ha jelenleg a tárgyalásokat bilaterálisán kezdjük el, és ha közös álláspontot alakítunk ki, ezzel befolyásolhatjuk a többieket.

Alapprobléma a kereskedelmi forgalom liberalizálása. Ennek megvalósítása nehéz lesz, de kisebb mértékben (a fogyasztási cikkek exportjában) máris lehetséges. Arra gondolunk, hogy első lépésként az árufeleslegeket 15-20%-os terjedelemben cseréljük egymással.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a magyar–lengyel autóipari együttműködés most nem megy, és véleményünk szerint itt a külkereskedelmi szakemberek nem tudnak eredményt elérni. Ebben a lengyel elvtársak vannak lemaradva. Ha a lengyel elvtársak meggyorsítják a szóban forgó cikkek termelését, akkor a kooperáció később megvalósulhat.

³⁸ Erre csak 1969. április 23–26-án a KGST XXIII. moszkvai ülésén került sor.

Az idegenforgalom problémáihoz: természetesen minden ország szabályozhatja a turizmus terjedelmét. Szerintünk nem helyes ezt a kérdést leegyszerűsíteni csak a szaldó szempontjából. Az összforgalom nagyságában a turizmus igen jelentéktelen részt képez. A lengyel elvtársak passzív szaldóját más vonalon, pl. a magyar tranzitszállítások növelésével ki lehet egyenlíteni.

Ne ragaszkodjunk mindenben az 1:1 arányhoz, mert ez ellentmond az integrációs törekvéseknek.

Mi az elkövetkezendő években csökkentjük a széntermelést, és végső soron 24 millió tonnára megyünk vissza. A széntermelés csökkentése politikai probléma, hiszen nálunk 30 ezer főt érintő létszámcsökkenést von maga után.

Mi a kénsvagyártást piritnyersanyagra alapozzuk, legalábbis ez volt a tervünk. A lengyel elvtársak mostani javaslata alapján megvizsgáljuk, hogy átálljunk a lengyel kén feldolgozására.

A megállapodást 20-25 évre gondoljuk megkötni. Ez alatt a beruházások teljesen amortizálódhatnak.

Valóban nem reális a 27 rubeles ár, s úgyszintén abnormális az 52 dolláros. Nekünk évi 100-120 ezer tonna kénre lesz szükségünk. Az említett mennyiségre 1971-72 utáni években lesz majd szükségünk.

Gomułka elvtárs újabb felszólalásában közölte, hogy a lengyel kőszéntermelés 1975-ig 130 millió tonnára emelkedik. Ezenkívül 24 millió tonna barnaszenet bányásznak. Kőszénből 25 milliót exportálnak. A félmillió tonnás magyar kiesés számunkra nem jelent problémát. Kokszolható szénből náluk is hiány van.

A szükséglet egy részét a Szovjetunióból importálják.

Gomułka elvtárs javasolja, hogy a lengyel-magyar gazdasági együttműködés elmélyítésére vonatkozó elveket szakértők egyeztessék. Megemlítette, hogy a kooperáció vonalán tapasztalt hiányosságokkal a LEMP PB foglalkozott. Most vizsgálják, hogy a hiányosságokért személy szerint ki a felelős.

Az idegenforgalom problémáira visszatérve *Gomułka elvtárs* megemlítette, hogy a magyar turisták Lengyelországban személyenként alig 15 forintot hagynak, viszont a Magyarországra látogató lengyel turisták ennek több mint tízszeresét költik el. A lengyel eladásodást mielőbb rendezni kell.

Kádár elvtárs megállapította, hogy a kétoldalú kapcsolatok fő kérdéseiben azonos az álláspontunk, és a perspektívákat tekintve szintén egyetértés van közöttünk.

II. Nemzetközi kérdések

Kádár elvtárs megjegyezte, hogy nem kíván foglalkozni az egész nemzetközi helyzettel, csak néhány kérdést érint.

1. A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása:

A Karlovy-Varyban elhangzott kezdeményezés helyes volt.³⁹ Mindaz, amit e kérdésben azóta tettünk, eredményes. Három fázis van mögöttünk: a 18 test-

³⁹ L. 41. sz. dokumentum, 31. lj.

vérpárt moszkvai értekezlete,⁴⁰ a budapesti konzultatív találkozó⁴¹ és az Előkészítő Bizottság budapesti első ülése.⁴² A dolgok a várakozásnak megfelelően alakulnak. Kezdeményezéseinkhez 64-65 testvérpártot sikerült tömöríteni. Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy a szervezési munka nagy körültekintést és türelmet kíván tőlünk. Az elvi pozíciónkból nem engedhetünk, de rugalmasnak kell lennünk az eljárás és bonyolítás módjait illetően. Pontosan egyeztetett fellépésre van szükség, hogy elkerüljük azokat a kedvezőtlen jelenségeket, ami pl. a budapesti konzultatív találkozó alkalmával a románok magatartása miatt történt. Világos, hogy az elvi igazság a mi oldalunkon van, de végső soron az mentette meg a helyzet elmérgesedését, hogy nagy türelmet tanúsítottunk. Arról, hogy a románok politikailag elszigetelődtek, egyedül ők tehetnek.

2. KGST-problémák:

A KGST eddigi tevékenységét lényegében azonosan értékeljük. A további eljárás útja világos előttünk. Még sokat fogunk egymással konzultálni. El kell érniünk, hogy a KGST problémáit annak hivatalos szervében napirendre tűzzük. Helyes lenne a lengyel javaslatokat mielőbb eljuttatni a többi tagállamokhoz is (beleértve a románokat és mongolokat). Még nem tudni, hogy a javaslatok egyeztetésében, de főleg azok megvalósításában a tagállamok közül hányan fognak részt venni.

3. A Varsói Szerződés kérdései:

Megbeszéléseket folytattunk [Ivan Ignatyevics] Jakubovszkij marsallal, a Varsói Szerződés katonai szervezetének fejlesztéséről. A további munka alapjául elfogadjuk a kidolgozott elképzeléseket. Közös érdekünk a Varsói Szerződés katonai jellegének erősítése. Bizonyosra vehető, hogy a románok nélkül leszünk kénytelenek ezt a kérdést egyeztetni. A románoknak nem előnyös, hogy kimaradjanak a Varsói Szerződésből, de tény, hogy a katonai együttműködésben már vagy két éve nem működnek közre. Könnyen lehetséges, hogy a románokkal az következik be, ami a NATO-ban a franciákkal.

4. A csehszlovákiai helyzettel kapcsolatosan:

A csehszlovákiai eseményekkel a Politikai Bizottságban foglalkoztunk. Kádár elvtárs írásos és szóbeli beszámolóját a moszkvai értekezletről a PB megvitatta és jóváhagyta.⁴³ Mi a csehszlovák szocialista rendszer féltéséből indulunk ki. Nem titkoljuk, hogy a magyar értékelés nem esik egybe a lengyel elvtársakéval. Az álláspontunk nem áll szemben egymással, csak fokozati különbség van. Szerintünk a

⁴⁰ 1967 novemberében Moszkvában, az 1917. októberi forradalom (NOSZF) 50. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi tanácskozás.

⁴¹ 1968. február 26.–március 5.: 65 ország kommunista és munkáspártja küldöttségének budapesti találkozója.

⁴² 1968. április 24–28.

⁴³ 1968. május 8-án Moszkvában tanácskoztak Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, az NDK és a Szovjetunió kommunista pártjai első titkárai a Csehszlovákiában kialakult helyzetről. Az MSZMP PB május 14-én ülésezett. A jegyzőkönyvet l. MNL OL M–KS 288.f. 5/455.

lengyel elvtársak súlyosabban ítélik meg az ottani helyzetet. Mi megértjük azt, ami a lengyel vezetőket vezeti aggodalmukban.

Jelenleg Csehszlovákiában sokféle erő működik, mind a párton belül, mind másutt. Miben áll a magyar és a lengyel értékelés különbözősége? Szerintünk a jelenlegi csehszlovák vezetés magva egészséges. Mi bizalmat érzünk a Dubček elvtárs vezette csoport iránt. Ez persze nem jelenti azt, hogy minden fellépésükkel egyetértünk. Legfontosabb, hogy él a párt, ez számunkra megnyugtató és biztosíték. Nekünk kötelességünk őket támogatni. Bízunk abban, hogy az ellenforradalom nem kerekedik felül.⁴⁴

Ha Dubček elvtárral sikerül megegyezni, hasznos lehet a katonai hadgyakorlat megrendezése Csehszlovákiában, bár elképzelhető, hogy ez bizonyos helyzetben rossz hatást váltana ki.⁴⁵ Ami az esetleges katonai beavatkozást illeti, a jelenlegi csehszlovák helyzet nem olyan, hogy erre szükség lenne, és ugyanakkor a beavatkozás nemzetközi hatását nem szabad elhanyagolnunk. Végso soron, amennyiben nem találunk más kiutat, nekünk katonai segítséggel kell megvédenünk a szocializmust Csehszlovákiában. Ugyanúgy, mint ez Magyarországon történt 1956-ban.

Abban nincs különbség közöttünk, hogy a helyzet Csehszlovákiában nyugtalanító és veszélyes. Meggyőződésünk, hogy Csehszlovákiából nem lesz Románia, vagy Jugoszlávia, habár nyomást gyakorolnak rájuk. Vigyázzunk, nehogy kialakuljon egy olyan szituáció, miszerint Tito és Ceaușescu van a csehszlovákok mellett, mi viszont ellenük.

Fentiekre reagálva *Gomulka elvtárs* kifejtette, hogy a kommunista és munkáspártok nagy tanácskozásának előkészületei látszólag tervszerűen és rendben folynak, de az előkészületi munkálatok során tapasztalt egyes negatív jelenségek és megnyilvánulások arra engednek következtetni, hogy bőven akad probléma. Ezek közül legnagyobb problémát a tanácskozás dokumentumainak elkészítése jelenti. Nekünk arra kell törekedni, hogy olyan dokumentumot dolgozzunk ki, amelyet a testvérpártok döntő többsége magáévá tesz. Be kell látnunk, hogy ilyen alapidokumentum összeállítása nehéz lesz. Jelenleg nincs egységes platform még az alapvető problémában, az imperializmus elleni harc taktikájának és stratégiájának kérdéseiben sem. A nemzetközi tanácskozáson nekünk olyan okmányt kell elfogadtatnunk, amely választ ad korunk legfontosabb ideológiai és politikai kérdéseire. Ha ilyen dokumentumot nem sikerül elfogadtatni, akkor a nemzetközi tanácskozás formális lesz, és végeredményben csak egy politikai demonstrációt fog jelenteni. Jelenleg a nemzetközi munkásmozgalomban sok olyan erő működik, amely nem az összefogás, hanem a decentralizálás irányában hat.

A kínai és albán párt helyzete különleges, de még ebben sem egységes a testvérpártok megítélése. Ezt a kérdést sem tárgyaltuk meg közösen.

⁴⁴ L. erről Mitrovits Miklós: Kádár és Dubček 1968-ban. In: *Kádár János és a 20. századi magyar történelem. Tanulmányok*. Szerk.: Földes György–Mitrovits Miklós. Budapest, Napvilág Kiadó, 2012, 125–146.

⁴⁵ 1968. június 20-tól 30-ig „Šumava” fedőnév alatt közös VSZ törzsszervezési gyakorlatot tartanak Csehszlovákia területén.

A nemzetközi munkásmozgalomban mélyül az ideológiai zavar, és az elmúlt tíz év alatt ezt képtelenek voltunk tisztázni. Lengyel részről már korábban javasolták, hogy a *Béke és Szocializmus* c. folyóirat legyen a mozgalom vitafóruma. Jelenleg ez a folyóirat olyan cikkeket közöl, amit nem érdemes elolvasni.

A Varsói Szerződés katonai szervezete megerősítésének kérdéséhez: hibát követtünk el, hogy a szerződést katonailag nem erősítettük meg. Tarthatatlan állapot, hogy az egyes tagországok katonai egységei nincsenek alárendelve a főparancsnokságnak. Mindez a NATO-ban megvalósult. Nálunk viszont a hadsereg az adott pártnak és kormánynak van alárendelve. Mi túlságosan beleértük magunkat abba, hogy a háború nem robbanhat ki. Vigyázzunk, mert ezért drága árat fizethetünk. A Varsói Szerződés felemás katonai helyzetének következtében a főparancsnokság adott körülmények között képtelen hatékony cselekvésre. Tehát mielőbb érvényt kell szerezni annak a követelménynek, hogy a tagországok katonai egységeit alárendeljék a főparancsnokságnak. Világos, hogy a románok nem járulnak hozzá, és nem helyeslik a Varsói Szerződés katonai megerősítését.

A szóban forgó javaslatokkal kapcsolatosan a szovjet és a lengyel elvtársak várják a magyar választ, annál inkább, mivel tudomásuk szerint a többi érdekelt tagországok már közölték Jakubovszkij elvtárrsal egyetértő válaszukat.⁴⁶

A csehszlovákiai helyzettel kapcsolatosan Gomulka elvtárs kifejtette: minden jel arra enged következtetni, hogy Csehszlovákiában az ellenforradalmi elemek dominálnak, és az ottani folyamat rendkívül nagy veszélyeket rejt magában. A magyar és a lengyel elvtársak helyzetmegítélése közötti különbség egyrészt abból fakad, hogy nem azonos nézőpontból vizsgáljuk az eseményeket, és a magyar elvtársak leegyszerűsítik az ellenség aknamunkáját Csehszlovákiában.

Egyáltalán nem biztos, hogy Dubček elvtárs fennmarad, lehet, hogy ő egy átmeneti vezető. Dubček elvtárs, mint az események mutatják, nem képes a helyzet gyors és alapos rendezésére.

A csehszlovák hadsereg kicsúszott a párt irányítása alól, és most a hadsereg úgy néz ki, mintha valamiféle szakszervezet lenne. Demagóg követelések hangzanak el, pl. szállítsák le a szolgálati időt 6 hónapra, adjanak rendes szabadságot és szociális juttatásokat a katonáknak stb. Támadják a katonai vezetőket, az illetékes honvédelmi miniszterhelyetteseket.

Sehol a világon nincs az, ami a csehszlovák sajtó vonalán előállott. Az újságírók egyes csoportjai saját tulajdonának tekintik a lapokat, és azt írják, amit akarnak. Ez ellenforradalmi helyzet. Dubček elvtárs nem tud hatni a sajtóra.

Vagy nézzük az elkötelezett pártunkívüliek klubjának tevékenységét.⁴⁷ Lapjuk, a *Reporter* ellenforradalmi cikkeket közöl.

⁴⁶ 1969. március 16–17-én került sor a VSZ PTT X. ülésére Budapesten, ahol öt katonai okmányt fogadtak el a VSZ katonai megerősítéséről. 1. Határozvány a VSZ tagállamai honvédelmi miniszterei bizottságáról; 2. Határozvány a VSZ tagállamai egyesített fegyveres erőiről és az egyesített parancsnokságról; 3. Határozvány a VSZ tagállamai egyesített fegyveres erőinek katonai tanácsáról; 4. Határozvány a VSZ tagállamai egységes légvédelmi rendszeréről; 5. Elvi vázlat a VSZ tagállamai EFE parancsnoka vezetési szerveinek létrehozásáról.

⁴⁷ 1968. április 5-én Prágában megalakult az Elkötelezett Pártunkívüliek Klubja. Programja szerint a Nemzeti Front tagjaként a többi politikai szervezettel egyenrangú partnerként kívánt fellépni, hosszú távon pedig el kívánta érni a pártunkívüliek egyenjogúsítását a párttagokkal.

Gazdasági téren sem jobb a helyzet. A problémák rendezésére Csehszlovákia a Szovjetuniótól és Nyugatról akar hitelt kérni. Erről már tárgyalások folynak. Különösen veszélyes, hogy hitelkérelemmel éppen a nyugatnémetekhez fordultak.

Külpolitikájuk vonalvezetése sem világos. Kendőzetlenül az NSZK felé kacsintgatnak.

A csehszlovák párton belül van egy erős jobbszárny. Ezek képviselői: [František] Krigel és [Čestmír] Čisáň már a burzsoá demokráciát készíti elő. Egyébként a párt új akcióprogramja is ezt tükrözi. Revizionista program az, amely azt hirdeti, hogy a szocializmus ellenségeivel szemben csak politikai eszközökkel kell fellépni. Dubček elvtárs vonala rossz, s egyáltalán nem lenne jó, ha az ő elgondolásai érvényesülnének. Abban sincs igaza Dubček elvtársnak, hogy az öt testvérpárt legutóbbi moszkvai megbeszélése nehezítette a csehszlovákiai helyzetet. Ő nem akarja megérteni, hogy az öt testvérpárt segíteni kíván neki. Egyébként a csehszlovák elvtársak, feltehetően időhiány miatt, úgysem vettek volna részt ezen a moszkvai találkozón.

Mint a különböző információk mutatják, az ellenség nagyon gyorsan megértette, hogy a jelen körülmények között nekik Csehszlovákiában nem szabad továbbmenni. Az imperialisták 1956 után levonták a megfelelő következtetéseket és új taktikát dolgoztak ki. Ma nem a fegyveres ellenforradalom kirobbantására törekszenek, hanem a szocialista országok megosztására. Ez fellazítási politikájuk lényege. Eredménye a román példa, és most Csehszlovákia.

A CSKP balszárnya, [Drahomír] Kolder elvtárs csoportja, de a vidéki kerületi pártvezetők – mint a megyei első titkárok legutóbbi konferenciája bizonyítja – látják, hogy a helyzet tarthatatlan és az események határozott fellépést követelnek. [Josef] Smrkovsky először szintén revizionista nézeteket hangoztatott, de gyorsan rájött, hogy milyen erős az ellenforradalmi veszély. Most már azt emlegeti, hogy a szocializmus ellenes erőkkel szemben a rendszert fegyverrel kell megvédeni.

Végezetül Gomulka elvtárs ismét leszögezte: a magyar és a lengyel vezetők között a csehszlovákiai helyzet megítélésénél alapján véve ott van a különbség, hogy az ellenforradalom terminológiáját másképpen értelmezzük. Ha az MSZMP nem fogadja el azt a megállapítást, hogy Csehszlovákiában megértek az ellenforradalom feltételei, akkor álláspontja nemcsak a lengyel párttal ellentétes, hanem más szocialista országgal, sőt a csehszlovák vezetők egy részével is.

(Ezzel a megbeszélés – az idő előrehaladása miatt – bezárult.)

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1968. év 61. doboz. 81-1. 00676/87-1. – magyar nyelvű gépelt tiszttáza.

A látogatás alatt 1968. május 16-án az Országház kupolacsarnokában aláírták az új Magyar–Lengyel Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződést. A szerződés teljes szövege: *Népszabadság*, 1968. május 17.

44.

KÁDÁR JÁNOS FELSZÓLALÁSA A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE 1968. JÚNIUS 6-I KIBŐVÍTETT VÁLASZTMÁNYI ÜLÉSÉN A LENGYELORSZÁGI ESEMÉNYEKSEL KAPCSOLATBAN

Budapest, 1968. június 6.

Jegyzőkönyv
a Magyar Írók Szövetsége 1968. június 6-i kibővített választmányi
üléséről¹

A következő kérdés: hogyan lehet értékelni a lengyel helyzetet? Tudniillik vannak vélemények, hogy a lengyel társadalom válságjelenségei mélyebbek, mint a csehszlovákoké? Így van-e ez? Ott a párt egyébként szilárdabbnak látszik, mint mondjuk Csehszlovákiában, legalábbis az intézkedéseiből úgy tűnik.

Azután helyes-e a csehszlovák és lengyel belső ellentmondások kiéleződésével kapcsolatban elsősorban, vagy ha nem is elsősorban, de nagyon hangsúlyosan az imperialista ideológiai diverziót emlegetni? Ha ezt csináljuk, nem akadályoz-e bennünket a komplexebb helyzetelemzésben és a helyesebb következtetésekben? Azután vajon Lengyelországban a cionizmus kérdésének bevetése nem erősíti-e az antiszemitizmust és nem olyan engedmény-e ez a tömeghangulat hatására, amellyel marxista pártnak nem helyes élni?

[...]

Másodszor emlegetem a lengyeleket és még fogom egyszer emlegetni. Sokan nem értik meg az ő idegességüket vagy merevségüket a német kérdés megítélésében. De képzeljék el, amikor ott azt mondják, hogy német kérdés, meg NSZK, ez ott abban a pillanatban azt jelenti, mintha nálunk arról volna szó, hogy Dunántúl, és hogy még itt lesz-e holnapután, vagy hogyan lesz. Ez egy olyan tényező, amit figyelembe kell venni.

[...]

Valamit még a lengyel eseményekről. Én a lengyel helyzetről a következőt tudnám mondani, ami talán az Önök számára egy további vonást adhat a helyzet megítéléséhez, hiszen nagyjából egyformán tudjuk, hogy mi van ott. A helyzet

¹ A Magyar Írók Szövetsége 1968. június 6-i kibővített választmányi ülése. Kádár beszédéről lásd: Fejtl István: Kiegészítés vagy fegyverszünet? Kádár János 1968-ban az Írószövetségben. *Múltunk*, LIII. évf. (2008) 4. sz. 150–195. A beszédből csak a lengyel vonatkozású részeket közöljük.

körülbelül úgy fejezhető ki, hogy a lengyel elvtársak értékelése szerint az ő fő bajuk nem az a színdarab volt, illetve nem annak a betiltása,² és nem is az egyetemisták tüntetései, hanem a fő bajok – ezt becsületesen megmondták – a társadalmon belül levő bizonyos ellentétek és feszültségek, amelyek fennállnak. Ők tehát ezt tudják. Ebből valamit meg is neveztek, s ennél sokkal többet én sem tudok. Azt mondták, az ő problémájuk most abban van, hogy 1956-ban leszámoltak a dogmatizmussal, a szektariánizmussal és a szektánsokkal, de nem számoltak le, vagy nem tudtak leszámolni a revizionizmussal. Innen maradtak nekik olyan maradványaik, amelyeknek a mai helyzetet köszönhetik. Az egyházak és a falu kérdését nem emlegették. Itt inkább elsődlegesen a tüntetésekről, meg ilyesmiről van szó. És van is okuk rá, hogy ezt mondják, mert ott olyan dolgok vannak, amikre mi nem is gondolunk. Lengyelországban a főiskolákon megszüntették 1956-ban a marxizmus oktatását és ez mind a mai napig szünetel. Két évvel ezelőtt bevezettek valami politikai tudományos ismertetést, vagy más ilyesmit, de még ez sem az, amit akartak. Ifjúságuk között ott maradtak a revizionisták, ez hatott, ezek ebben a szellemben nevelték és vezették az ifjúságot, ezek gazemberek. Ezt mondják. Ezért ne lepődjenek meg, ha a közeljövőben olyasmit látnak Lengyelországban, amit ők a revizionizmussal való leszámolásnak, vagy a revizionista maradványok felszámolásának tartanak.

Én tudom, hogy ez komplikált kérdés, és a magyar és a lengyel értékelés között van különbség bizonyos dolgokban a jelenlegi lengyel helyzetet illetően is. Mi például túlzottnak tartjuk a cionizmus emlegetését, és egyszerűen helytelennek, hogy valamilyen gyerek valamilyen cselekedete miatt a szülőt érje megtorlás. Ezt, mint módszert elítéljük, nem is alkalmaztuk, pedig ilyen ügyeink nekünk is voltak bőven. Ilyesmit azonban nem csináltunk és ezt elítéljük. Ott ilyen problémák vannak. Régi nézeteltéréseink 56 végétől vagy két esztendőn keresztül – mert akkor nem volt meleg barátság a lengyel és a magyar párt- és állami vezetés között, – abból eredtek, hogy mindent fordítva csináltunk. Az összes ismert kérdések rokonkérdések voltak, de mindent fordítva csináltunk. Ők fordítva, és mi fordítva.

Ennek az volt a következménye, hogy őket saját közvéleményük azzal támadta, hogy mi történik Magyarországon, minket pedig más oldalról támadtak, hogy Lengyelországban lám így lehet megoldani a kérdést. Ők előbb utána engedtek és aztán próbáltak húzni visszafelé. Gomułka elvtársnak, akit barátilag nagyon tisztetek, 1958-ban mondtam is, hogy „Gomułka elvtárs, jobb előbb gorombának lenni, és utána finomkodni, mert ezért nem haragszik meg senki, mint előbb finomkodni és később kénytelenségből gorombáskodni, mert ez senki nem szereti.” Ez a probléma nemcsak ennyiből állt, de tény, hogy bizonyos kérdések megítélésénél ők akkor nem folytattak kétoldalú harcot, amikor mi meghirdettük azt a saroktételt, hogy elhatároljuk szocialista felfogásunkat mindkét irányban.

² 1967. november 25-én a varsói Nemzeti Színházban bemutatták Kazimierz Dejmek rendezésében Adam Mickiewicz *Ősök* című drámáját. A darabot szovjetellenes áthallásai miatt 1968. január 16-án betiltották. Az utolsó előadáson már valódi tüntetés zajlott a cenzúra ellen. A betiltás elleni tiltakozóakciókból bontakozott ki a márciusi tüntetéssorozat.

Persze ez azért beállítottság és szimpátia kérdése is. Én a lengyel szocializmus gyöngye pontjának a mezőgazdaság szocialista átalakításának hiányát, és a klérussal folytatott harc gyenge eredményeit tartom. Mert az más természetű. Ott van egy szovjetellenes nacionalizmus, valamikor oroszellenes volt. Ez egy olyan furcsa dolog, ezek a lengyel nacionalista körök is ragaszkodnak a szovjet csapatokhoz. Ott él, egy még erősebb németellenesség. Ilyen furcsa helyzet van, ilyen problémák vannak.

PIL 765. f. 84. ő. e. – magyar nyelvű géppel írt másodpéldány.

44a

JAN KILJAŃCZYK BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET
JELENTÉSE

KÁDÁR JÁNOSNAK AZ 1968. MÁRCIUSI
LENGYEL ESEMÉNYEKKEK KAPCSOLATOS
MEGNYILATKOZÁSÁRÓL

Budapest, 1968. június 10.

Feljegyzés

Kádár János Lengyelországról tett megnyilatkozásáról az írókkal való
1968. június 6-i találkozón

E találkozón számos kérdés érintette a jelenlegi lengyelországi helyzetet.

Kádár ezekre válaszolva elmondta:

Sokan nem értik meg az ő „idegességüket” és „merevségüket” a németkérdés megítélésében. Ha a magyaroknak – mondta Kádár – NSZK-val vagy Németországgal összekapcsolódna a mi dunántúli területünk ügye abban az értelemben, hogy mi lesz e földek sorsa holnap vagy holnapután, akkor majd sokkal világosabbá válik mindenki számára Lengyelország álláspontja.

A fő probléma Lengyelországban nem az *Ősök* bemutatásának betiltása, hanem bizonyos ellentétek, amelyek a társadalomban megjelentek. 1956-ban leszámoltak a dogmatizmussal és a szektarianizmussal, de nem győzték le a revizionizmus. A jelenlegi helyzet a revizionizmus maradványainak eredménye.

1957-ben kizárták az iskolák és tantermek programjából az ideológiai oktatást. Ugyanakkor megmaradtak a revizionista nézeteket valló pedagógusok az állásaikban, és többek között ők nevelik a fiatalságot. Nem lehet tehát csodálkozni bizonyos jelenségeken Lengyelországban, a revizionizmus maradványaival való harcként kell őket kezelni. Lengyelországban a helyzet bonyolult és vannak bizo-

nyos nézetkülönbségek köztünk és a lengyel elvtársak között annak értékelésében. Például mi nem tartjuk helyesnek a cionizmus emlegetését. (E mondat értelme olyan volt, hogy szembe lehet szállni a cionizmussal túlzott zaj nélkül is.)³

A nagykövetség II. titkára
Jerzy Barnert

AMSZ, Dep. I. 9/74. W. 8. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat Jerzy Barnert saját kezű aláírásával (ford.: Mitrovits Miklós) – A jelentés két példányban készült, egyet Adam Kruczkowski külügyminiszter-helyettes, egyet pedig az irattár kapott. A dokumentumot Jan Kiljańczyk 1968. június 10-én küldte el a címzettnek.

³ Vö.: 44. sz. dokumentum.

45.

FELJEGYZÉS A MAGYAR–LENGYEL KULTURÁLIS ÉS TUDOMÁNYOS VEGYES BIZOTTSÁG LÉTREHOZÁSA ÜGYÉBEN

Varsó, 1969. június 17.

Feljegyzés a lengyel–magyar kulturális és tudományos vegyes bizottság
létrehozása ügyében Jędrychowski miniszterrelvtárs részére

Az ügy 1965. október 25-re nyúlik vissza, amikor az MSZMP KB bemutatta téziseit pártunk Központi Bizottságának (csakúgy, mint a KGST-hez tartozó többi országnak, pártnak) a Magyar Népköztársaság és a szocialista országok tudományos és kulturális kapcsolatainak ügyében.¹

A tézisek alapján a következő javaslatokat tette a magyar pártvezetés:

- Kétoldalú megegyezések alapján létre kell hozni egy kormány szintű vegyes bizottságot, amely évente legalább egyszer megtárgyalja a Magyarország és Lengyelország közötti tudományos együttműködés helyzetét, és ez alapján megszabja a további fejlődést szolgáló feladatokat.
- A KGST Műszaki-Tudományos Bizottságának² napirendjére kell vennie a KGST-tagországok műszaki-tudományos együttműködésének problematikáját, valamint utána kell néznie a KGST-n kívüli országokkal való két- vagy többoldalú műszaki-tudományos együttműködések lehetőségeinek.

Az MSZMP bemutatott még egyéb, a tézisekkel megegyező, a műszaki-tudományos kapcsolatok további fejlődését szolgáló javaslatokat.

1966-ban a következők válaszoltak az MSZMP PB levelére: Az SZKP, a CSKP, az NSZEP, hogy támogatják a tézisekben foglaltakat. 1967-ben a magyar javaslatok nyomán létrejött a Magyar Szovjet Tudományos és Kulturális Együttműködés Vegyesbizottság.

A magyar javaslatok ügyében elfoglalt álláspont a külügyminisztérium feljegyzésében került megfogalmazásra, ezt kapta meg a pártvezetés (1966. I. 17.). Ebben hangsúlyozták, hogy komolyabb konzultációra van szükség, hogy kicseréljük tapasztalatainkat a kapitalista országokkal való együttműködésről, illetve hogy javítsuk a szocialista országok együttműködését. A külügyminisztérium egyúttal kétségeit is kifejezte arra vonatkozóan, hogy a kulturális és tudományos együtt-

¹ Az MSZMP PB 1965. október 12-én fogadta el a Magyarország és a szocialista országok közötti kulturális kapcsolatok irányelveiről szól határozatot (MNL OL M-KS 288. f. 5/377. ó. e.), amelyet Szirmai István október 25-én egy levél kíséretében megküldött a lengyel félnek (AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: 237/XXII/1431, 15–25.).

² 1962-ben hozták létre a KGST Tudományos és Műszaki Kutatásokat Koordináló Állandó Bizottságot az ágazatok közötti komplex kérdések megoldására.

működés ügyeiben célszerű-e életre hívni egy kormány szintű vegyes bizottságot, valamint, hogy a KGST Műszaki-Tudományos Bizottságának munkáját kell-e azzal bővíteni, hogy koordinálja a szocialista országok és a nem KGST-tagok műszaki-tudományos megegyezéseit.

Azon a megbeszélésen, amelyet 1966. augusztus 16-án folytatott a LEMP KB tagja, Kliszko elvtárs az MSZMP KB tagjával, Szirmai elvtárral, Kliszko elvtárs javasolta, hogy mindkét országban hozzanak létre a pártok részéről egy bizottságot, amely előkészíti és megvitatja a kulturális együttműködésre vonatkozó ügyeket. Szirmai elvtárs ezen bizottság mellett ajánlotta még egy másik bizottság felállítását is, amely a politika- és társadalomtudomány területének kérdéseivel foglalkozik.³

A határozatok eredményeképpen az MSZMP KB átadta pártvezetésünknek az anyagot, amelyet a magyar bizottság dolgozott ki a „Magyar–Lengyel Kulturális Együttműködés ügyében” 1966. november 18-án,⁴ a következő javaslatokkal:

- A kulturális együttműködés terén decentralizálni kell a kapcsolatokat, a me-rev kereteket és szerződéseket találkozókkal, konferenciákkal és az alkotók közötti közvetlen megbeszélésekkel kell helyettesíteni.
- Úgy kell elrendezni a szerzői jogokat és a honoráriumokat, hogy az összegek emelése által mindkét ország alkotói és művészei személyesen is érdekeltek legyenek abban, hogy műveiket lefordítsák és kiadják, növelni kell a legki-válóbb művészek számát a kiadásban.
- Új kulturális szerződést és hosszú távú, 3-5 évre szóló együttműködési szer-ződést kell kidolgozni.⁵
- Létre kell hozni a tudományos-kulturális együttműködés kormány szintű ve-gyesbizottságát.⁶
- A két külügyminisztériumnak egyezményt kell aláírni a budapesti Lengyel Kultúra és a varsói Magyar Intézet tevékenységéről.⁷
- Meg kell valósuljon az előző megbeszéléseken elhangzott lengyel javaslat, hogy meghívják egy kulturális delegációt a legkiválóbb személyek részvételével.

³ Szirmai e találkozón elmondta, hogy az MSZMP PB arra a következtetésre jutott, hogy „...a szocialista országok együttműködésének köre e területen nem felel meg az aktuális szükségleteknek. [...] Megváltozott a helyzet. A kapitalista országokkal való békés egymás mellett élés is új problémákat hoz létre ezen együttműködés számára.” Kliszko abban egyetértett, hogy a kulturális és tudományos együttműködést jobban kellene koordinálni, de azt is elmondta, hogy nehézségeket lát a KGST keretein belül egy ilyen bizottság összehívásában és „ezeket a nehézségeket nehéz lesz leküzdeni”. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: 237/XXII/1431. 72–74.

⁴ Az MSZMP KB 1966. november 18-i ülésén tárgyalták a KB kongresszusi határozattervezetét, és ebben foglalkoztak ideológiai kulturális és nemzetközi kérdésekkel is: MNL OL M–KS 288. f. 4/84. ő. e.

⁵ 1969. január 31-én, Budapesten aláírásra került egy kulturális egyezmény és a kulturális és tudományos együttműködés terve. AMSZ, Dep. I. 28/74. W. 10.

⁶ A felek 1971 májusában állapodtak meg, de csak 1972 szeptemberében hozták létre a Tudományos és Kulturális Együttműködés Lengyel–Magyar Vegyesbizottságot, amelynek első ülésére Budapesten került sor 1972. december 20–22. között. L. 54. sz. dokumentum.

⁷ A Magyar Népköztársaság Kormányának és a Lengyel Népköztársaság kormányának meg-állapodása a varsói Magyar Kulturális Intézet, valamint a budapesti Lengyel Kulturális Tájékoztatási Központ tevékenységéről csak 1973. augusztus 15-én, Budapesten került aláírásra.

- Meg kell vizsgálni a lehetőségeket az oktatás és a népművelés terén a kapcsolatok fejlesztésére.

A külügyminisztérium pozitívan viszonyult ezekhez a javaslatokhoz 1967. január 21-én adott írásos válaszában, abban az egyben fejezte ki kétségét, hogy valóban szükség van-e egy kormány szintű vegyes bizottságra. Ezeket a javaslatokat is tárgyalták L. Motyka és Ilku P[ál] miniszterek megbeszéléseiken, levelezéseikben. A magyar vezetés Gomułka és Cyrankiewicz elvtársak 1967. március 8-i budapesti munkalátogatása során újra felvetették a közös bizottság létrehozásának ügyét. Kádár elvtárs érintőlegesen beszélt arról, hogy milyen pozitív tapasztalataik vannak a magyar–csehszlovák és a magyar–szovjet vegyesbizottság működését illetően. Gomułka elvtárs javasolta, hogy az ügyet újra vizsgálják meg a két ország azon KB titkárai, akik az ideológiai front problematikájáért felelősek, és ismertessék a levont következtetéseket.

A LEMP KB Külügyi Osztályának információi szerint a kormány szintű vegyesbizottság életre hívását illetően ez idáig negatív volt az illetékes osztályok véleménye. Úgy tűnik azonban, újra fontolóra kell venni az ügyet. A bizottság létrehozása kiutat jelentene a magyar elvtársak javaslatával való évek óta tartó szembenállásból, és nem gondoljuk, hogy negatív hatással lenne a magyar–lengyel kulturális kapcsolatok állapotára.

Hasonlóan aktuális probléma egy ilyen kormánybizottság felállítása a Szovjetunióval. A szovjet elvtársak hasonló javaslatot tettek.

W[ładysław] Napieraj

[a lengyel külügyminisztérium I. főosztályának igazgatója]

AMSZ, Dep. I. 28/74. W. 10. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázata* (ford.: Németh Orsolya) – 2. számú példány. Az 1. példányt kapta Stefan Jędrychowski. A dokumentum első oldalán felül: D.I W-0-217/1/69.

46.

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA STEFAN OLSZOWSKI ÉS BISZKU BÉLA 1971. JANUÁR 6-I BUDAPESTI MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Budapest, 1971. január 8.

Jelentés

*a Politikai Bizottságnak a Lengyel Egyesült Munkáspárt Politikai Bizottságának
tájékoztatójáról*

Szigorúan bizalmas!

1971. január 6-án Budapestre érkezett Stefan Olszowski, a LEMP PB tagja, a KB titkára, hogy tájékoztassa az MSZMP Központi Bizottságát az 1970. decemberi lengyelországi eseményekről, azokat kiváltó okokról, valamint a lengyel testvérpárt új vezetésének a legközelebbi időszakra vonatkozó elképzeléseiről.¹ Kíséretében volt Marian Renke, a LEMP KB póttagja, a Külügyi Osztály helyettes vezetője.

Olszowski elvtársat Biszku Béla elvtárs fogadta. A beszélgetésen részt vett Aczél György és Garai Róbert.

Olszowski elvtárs tolmácsolta a LEMP Politikai Bizottsága Titkársága és Gierek² elvtárs üdvözlését a magyar párt vezető szerveinek és személyesen Kádár elvtársnak, majd a következő tájékoztatást adta:

I.

A lengyel párt új vezetősége kötelességének érezte, hogy a Varsói Szerződés tag-államainak testvérpártjait, valamint az olasz és francia kommunista pártokat tájékoztassák a lengyelországi eseményekkel kapcsolatban. Az események értékelése

¹ 1970. december 12-én a lengyel kormány bejelentette, hogy a hús és más fogyasztási cikkek kiskereskedelmi árát jelentősen megemelik. A döntést a LEMP PB 1970. november 30-i ülésén hozták meg. A lakosság tiltakozással reagált, december 14-én sztrájkba léptek a gdański Lenin Hajógyár, majd azt követően más gyárak és üzemek munkásai is, elsősorban Gdyniában, Gdańskban és Szczecinben. A LEMP PB úgy döntött, hogy pacifikálja a tengermelléki városokat, és engedélyezte a fegyverhasználatot. 550 tankot, 750 páncélozott járművet, kb. 110 repülőgépet és helikoptert, 5 ezer rendőrt és 27 ezer katonát vezényeltek a sztrájkoló városokba. Az akció során a katonaság a tömegbe lőtt. Az összecsapásoknak Elblągban egy, Gdańskban 6, Szczecinben 15 és Gdyniában 17 halálos áldozata és összesen 1164 sebesültje volt, majd mintegy 3200 embert tartóztattak le. A tragédia következményeként december 20-án leváltották Władysław Gomułkát, és helyére Edward Gierket választották meg. L. Tischler János: Véres végjáték. *Élet és Irodalom*, 2005. január 21.; Andrzej Paczkowski: *Fél évszázad Lengyelország történetéből 1939–1989*. Budapest, 1956-os Intézet, 1997, 255–260.

² Edward Gierek (1913) eredetileg bányász. 1948-tól a LEMP tagja, 1949–1954 között a LEMP katowicei vajdasági pártbizottságának tagja, 1957-től első titkára. A LEMP KB tagja 1954-től, illetve a PB tagja 1956-ban, majd 1959-től. 1970-től 1980-ig a LEMP első titkára.

előzetes, nem lép fel a teljesség igényével. A LEMP Központi Bizottsága 1971. január végén vagy február elején ülést tart, ahol alaposabb elemzésre kerül sor.³

Lengyelországban az utóbbi hetekben kibontakozott válság tartós jellegű. Válságjelek mutatkoztak a LEMP V. kongresszusa előtt is, az 1968-as márciusi események során. A LEMP vezetői, elsősorban Gomułka, Kliszko és [Bolesław] Jaszcuk elvtárs már akkor tanácstalanul álltak az eseményekkel szemben. Magán az V. kongresszuson is politikai negatívumok voltak tapasztalhatók. A vezetők egy része görcsösen ragaszkodott a kulcspozíciókhoz, arra törekedett, hogy Gomułka és Kliszko elvtársak kezében korlátlan hatalom maradjon.

*A lengyelországi válságjelenségek, amelyek tükröződnek a társadalom szinte minden rétegénél, a következő alapvető okokra vezethetők vissza:*⁴

1. *A vezetés lenini normáinak megsértése a párt és az állami élet területén:*

a) A pártélet lenini normáit minden szinten megsértették. Csorbították a párt felső szerveinek jogait, sőt a Központi Bizottság szerepét is minimálisra szűkítették.

A Központi Bizottság ülésein nem volt tárgyalagos és nyílt vita. Politikai Bizottságban és a Titkárságban sem volt lehetőség a megfelelő munkára. A Politikai Bizottság nem dolgozott tervszerűen, funkciója leszűkülte. Pl. 1967-ben 13, 1968-ban 11, 1969-ben 9, és 1970-ben a válság kirobbanásáig, decemberig, csupán 6-szor ülésezett. Üléseinek időpontja és témája kizárólag az első titkártól függött. Előfordult, hogy két PB-ülés között három hónapos időszak telt el. Az üléseken nem lényegi, hanem részletkérdésekkel foglalkoztak.

A Titkárság lényegileg fiktív, formális munkát végzett, csupán a folyó ügyeket regisztrálta. A különböző kérdésekben az anyagok szétküldése és röpszavazás útján döntöttek. Mivel az anyagokat az első titkár már jóváhagyta, azokon változtatni nem lehetett.

b) A vezetés jogkörének szűkülésével párhuzamosan megnőtt Gomułka elvtárs személyi hatalma, és ezzel együtt szaporodtak a hibái. Olszowski elvtárs megjegyezte, hogy Gomułka elvtárs személyéről ilyen vonatkozásban kínos beszélni. Hiszen olyan elvtársról van szó, aki egész életét a munkásmozgalomnak szentelte. A pártot egy szűk vezető csoport – Gomułka, Kliszko és Jaszcuk elvtárs – irányította. Ők hárman kapták az információkat, ezeket nagyrészt titokban tartották. A vezető szervek megkerülésével ők hozták a legfontosabb határozatokat s inspirálták az első titkárt cselekvésre. Gomułka elvtárs egyre bizalmatlanabbá vált a pártvezetés tagjaival szemben. A pártaktívával nem volt kontaktusa. Elszakadt a tömegektől, az élettől, az egész pártban megszűnt a vita és a bírálat.

³ A LEMP KB VIII. plénumára 1971. február 6–7-én került sor, ahol értékelték a decemberi eseményeket. A plénum teljes anyaga: VIII Plenum KC PZPR. *Nowe Drogi. Numer Specjalny*. 1971. Létrehoztak egy bizottságot, amely 1971 novemberére elkészítette az eseményekről szóló jelentését. Lásd: *Tajne dokumenty Biura Politycznego. Grudzień 1970*. Opr.: Paweł Domański. Londyn, Aneks, 1991, 429–464.

⁴ Kiemelések az eredeti dokumentumban.

c) A pártvezetés és a kormány között is szakadék keletkezett. A kormányt és annak vezetőjét az első titkár szüntelenül és élesen bírálta. Gomulka elvtárs személyeskedéssel is sértegette Cyrankiewiczet. Ennek következtében Gomulka és Cyrankiewicz elvtársak között állandósultak az ellentétek. A kormány elnökségének munkája majdnem teljesen megbénult.

2. A párt vezetésének hibás irányvonala:

a) Az új ötéves terv elkészítésénél semmibe vették a munkásosztály érdekeit. A vállalati munka hatékonyságát mint elszigetelt kérdést vizsgálták, függetlenül a társadalmi szükségletektől, a fogyasztók, elsősorban a munkásosztály érdekeitől. Például: 1971. január 1-től bevezették az új ösztönzési rendszert. Két évre befagyasztották a fizetéseket, s csak két év után helyeztek kilátásba bizonyos béremelést. A fizetések befagyasztása, a perspektíva megvonása a jobban kereső rétegeket érintette.

Az 1970. december 13-án bevezetett áremelés pedig (különösen az élelmiszerek, a hús, a kása, a liszt stb.) főképpen az alacsonyabb keresetű munkásrétegek helyzetét rontotta. Ezáltal az egész munkásosztályt átfogó antagonizmus keletkezett.

Az árrendezés, azaz egyes fogyasztási cikkek árának felemelését, illetve egyes iparcikkek árának csökkentését nem megfelelően mérlegelték. Pl. jelentősen csökkentették a televíziókészülékek árát, s azt széles körben propagálták. Kiderült azonban, hogy olyan típusok árát szállították le, amelyek gyártását már megszüntették. Ennek következtében az áruházi készletek hamar kimerültek. Ugyan ez történt pl. a női harisnyákkal, ahol a készletek szintén hamar elfogytak. Ma még nem világos, hogy az ügyben illetékesek tudtak-e ezekről a dolgokról, vagy sem. Jaszczuk elvtárshoz hiába fordultak kérdésekkel, választ nem adott.

Az áremeléseket titokban készítették elő, erről még a Titkárság egyes tagjai sem tudtak. Tulajdonképpen az intézkedések eldöntése, érvénybe léptetése után terjesztették azonnal a Központi Bizottság ülése elé. A Központi Bizottság nem tudott arról, hogyan fogadta a párttagság a Politikai Bizottságnak az érintézkedésekkel kapcsolatos levelét, holott azt kedvezőtlenül fogadták, vagy kinevették az intézkedések indoklását. A KB ülésén Gomulka elvtárs – figyelmen kívül hagyva az intézkedések kedvezőtlen fogadtatását – zárszavában további áremeléseket helyezett kilátásba. Az akkori kritikus helyzetben ez provokációként hatott. Ezért a zárszónak ezt a részletét – Gomulka elvtárs kívánságával ellentétben – nem publikálták.

Hivatalos vagy félhivatalos megállapítás arra vonatkozóan még nem hangzott el, hogy a régi vezetés az érintézkedéseket nem a lengyel-nyugatnémet szerződés aláírása⁵ következtében növekedett tekintélyének árnyékában kívánta-e megvalósítani. Feltételezhető, hogy ilyen kalkulációk is voltak.

⁵ 1970. december 6–9. között Willy Brandt kancellár lengyelországi látogatása idején kijelentette, hogy az NSZK elismeri Lengyelország nyugati határait, és aláírásra került a két ország kapcsolatainak normalizálásáról szóló szerződés. L. *Nemzetközi szerződések...* 439–441.

b) Sor került az elért szociális eredmények részleges likvidálására. Emelkedtek az üdültetési, a bölcsődei, óvodai díjak, korlátozták a szociális célú építkezéseket. Mindez türelmetlenséget, meg nem értést váltott ki a dolgozók legszélesebb rétegeiben. Ezek az intézkedések a való élettől elszakadtak, nem feleltek meg a reális helyzetnek.

c) Hiányosságok voltak a kádermunka területén.

Ezt még alaposan elemezni kell, azonban ma már világos, hogy az utóbbi időben történt káderintézkedések helytelenek voltak, nem a valóságos helyzeten alapultak.

d) A párt mezőgazdasági politikája nem oldotta meg a legfontosabb kérdéseket. Többször elhatárolták a gabonakérdés megoldását, azaz a nagymérvű kenyér-gabona-import megszüntetését. Ennek ellenére állandóan évi két millió tonna gabonát kell importálni.

A parasztság lényegében nem reagált az eseményekre. A falvakban nyugalom volt, a beszolgáltatási kötelezettségeket is teljesítették. A parasztság Lengyelországban favorizált helyzetben volt. A munkások életszínvonalát negatívan érintő intézkedések a parasztság számára gyakran kedvezők, érdekelt az élelmiszerárak emelésében mint árutermelő. A parasztság kevés élelmiszert vásárol, az iparcikkárak csökkenése viszont kedvező számára.

e) Hiányosságok voltak a szövetséges országokkal való kapcsolatokban. Fontos kérdésekben, jelentős lépések előtt nem konzultáltak a szövetségesekkel. Zökkenők vannak a gazdasági együttműködésben. Nem teljesítik a Szovjetunióba irányuló exportfeladatokat, pl. a hajó- és a repülőgép-szállításokat, pedig ez igen hasznos lett volna. Nem volt megfelelő koncepció a kapcsolatok javítására, a zökkenők elhárítására. A vállalatok kapitalista relációban magasabb prémiumot kaptak az exportfeladatok teljesítéséért, mint szocialista relációban. Ez bizonyos mértékig érthető, hiszen szabad deviza kitermelésről van szó, azonban, ha ennek politikai és társadalmi következményeit figyelembe vesszük, nem fogadható el ez a gyakorlat.

II.

Olszowski elvtárs a következőkben adott tájékoztatást az 1970. decemberi eseményekről:

A decemberi események idején Gdańskban, Gdyniában és más tengerparti városokban összesen 41 személy halt meg és 1108 személy sebesült meg, ebből 100 súlyosan. 3161 főt tartóztattak le. Ezek nagy többsége munkás. Utána még letartóztattak 280 személyt, akik ellen eljárás folyik. Ebből 131 munkás, 29 diák, 13 értelmiségi, 4 maszek, 48 munkakerülő és 5 egyéb. A letartóztatottak között van 4 LEMP-tag és a Szocialista Ifjúsági Szövetség 24 tagja. A rendfenntartó erőknél is sok a sebesült. Egy rendőr sérülés következtében meghalt, 1 katona halálának okára pedig nem derült fény.

Az anyagi veszteségeket ma még nem tártak fel pontosan. Megítélésük szerint a közvetlen kár kb. 100 millió zloty. (Üzletek kifosztása stb.) 33 rendőrségi és kato-

nai autót gyújtottak fel és több személykocsit megrongáltak. Az épületkárok összegét még nem ismerik.

Az 1956-os poznańi eseményekhez viszonyítva a személyi veszteség és az anyagi kár lényegesen kisebb, de a megmozdulások sokkal nagyobb területet öleltek fel.

Az események december 14-én, hétfőn kezdődtek el Gdańskban, elsősorban a hajógyárakban. Kb. 300 személy az utcára vonult. A vajdasági pártbizottság szervezőtitkára megpróbált szólni a tömeghez, nem engedték szóhoz jutni, erőszakkal elvették rádiós kocsiját. A kocsi hangszóróját felhasználva arra szólítottak fel a lakosságot, hogy menjenek az utcára. A tömeg gyorsan nőtt és egyre növekedett a huligán elemek száma is. Amikor a tömeg a rádióhoz közeledett, született döntés a biztonsági erők bevetésére. Délutánra a rendőrség szétszórta a tömeget, amely ezután kisebb csoportokban gyülekezett. Jelszavakat hangoztattak, általános sztrájkra szólítottak fel.

December 15-én tízegynéhány üzemben teljesen leállt a munka. A sztrájk-követelések központjában gazdasági kérdések álltak, de itt-ott politikai jelszavakat is hangoztattak. A hajógyári dolgozók és a hozzájuk csatlakozott huligánok a rendőrkapitányság és a pártbizottság épülete elé vonultak. A pártbizottság épületét felgyújtották. Egyes hangok a párt aktivistáinak fizikai likvidálását követelték. Ez a helyzet megkövetelte, hogy a tömegekkel szemben erőszakkal lépjenek fel. A biztonsági és a rendőri erők azonban túl gyengék voltak, szükségessé vált katonaság bevetése.

A párt felső vezetésében az események megoldásának módszereit illetően nézeteltérések keletkeztek, Kliszko elvtárs véleménye az volt, hogy frontális, fegyveres támadást kell a tömeg ellen intézni. Elképzelhető, hogy ez milyen áldozatokkal járt volna. 70 ezer emberről volt szó, a tömeg szűk területen tömörült. A tömeg összetétele vegyes volt. Voltak közöttük munkások, ellenséges elemek, de ott voltak a párt emberei is, akik a tömegbe vegyülve próbálták azt lecsillapítani. Ezenkívül asszonyok és gyerekek is a tömeghez sodródtak. A vezetésben végül is az a vélemény győzött, hogy vegyszerekkel, könnyfakasztó gázzal kell a tömeget szétoszlatni. Ez végül sikerült.

Estére további katonai erősítés érkezett, és az események lecsillapodtak. Másnap az üzemekben sztrájkok kezdődtek. A hajógyárból újból ki akartak vonulni az utcára, ezt azonban fegyveres erő alkalmazásával sikerült megakadályozni. Így az előző nap eseményei nem ismétlődtek meg. Ebben az esetben a pártvezetés egyetértett abban, hogy a fegyverhasználat jogos és szükséges volt. Csütörtökön a sztrájk áttért Gdyniára.

Itt az eseményeknek figyelemreméltó háttere van, amely további vizsgálatot igényel. Ugyanis szerdán este [Stanisław] Kociołek⁶ elvtárs a televízióban beszédet mondott, amely jó hatást váltott ki. Felszólította a munkásokat, hogy térjenek

⁶ 1968 és 1971 között a LEMP PB tagja, 1970 júniusától decemberig miniszterelnök-helyettes is. 1967–1970 között a gdański vajdasági pártbizottság első titkára. 1970. december 16-án este a televízióban felszólította a munkásokat, hogy reggel térjenek vissza a munkához. Ennek nyomán másnap reggel a gdyniai Hajógyárba tartó munkásokra tüzet nyitottak a fegyveres erők.

vissza a gyárakba. Az emberek többsége vissza is tért, bár még nem mindenki vette fel a munkát. Éjszaka [Zenon] Kliszko és [Ignacy] Loga-Sowiński elvtársak, akik akkor az események színhelyén tartózkodtak, visszarepültek Varsóba, hogy Gomułka elvtárrsal konzultáljanak a helyzetről és a teendőkről.

Azt javasolták, hogy a munkásokat ne engedjék vissza a gyárakba, mert azokat elfoglalják, és utána folytatják a sztrájkot. Pontosan nem tudni, mi történt, de másnap reggel a munkásokat nem engedték be a gyárba, hanem rájuk lőttek. Ennek következtében kritikus helyzet alakult ki Gdyniában.

Külön említést érdemel a katonaság helyállása. A tisztikar tudta, miről van szó, tisztában volt azzal, hogy ez az áldozat szükségtelen volt. Ennek ellenére a katonaság helyállt.

Ezzel az incidenssel Gdańskban és Gdyniában tulajdonképpen befejeződtek az események. Ugyanakkor válságos helyzet alakult ki Szczecinben. A tömegek ott is az utcára vonultak és felgyújtották a pártbizottság épületét. A tömeget sikerült volna szétoszlatni, a pártbizottság épületét is meg lehetett volna menteni, azonban a helyi elvtársak nem akartak tűzparancsot kiadni, később mégis sor került fegyverhasználatra, amikor bizonyos csoportok megkísérelték, hogy a börtönből bűnözőket szabadítsanak ki. A fegyverhasználat ebben az esetben indokolt volt.

Szczecinben bonyolult politikai helyzet alakult ki. A sztrájk általános és szervezett volt, majdnem valamennyi ipari üzemre kiterjedt. Sztrájkbizottságok jöttek létre, amelyek hatalmi szervekké alakultak át, és két napon keresztül tulajdonképpen ezek a sztrájkbizottságok képviselték a hatalmat Szczecinben.⁷ A sztrájkbizottságok érdekes módszereket alkalmaztak: utasításokat adtak ki, hogy a munkások ne dolgozzanak, ellenállásra szólítottak fel.

A munkásokat ugyanakkor felszólították arra is, hogy őrizték meg a gépeket, ne engedjenek azokhoz hozzányúlni. A kikötői munkát rendesen ellátták. Az ott állomásozó hajókkal incidensre nem került sor. A szovjet haditengerészet éppen ott tartózkodó kisebb egységét is rendesen kiszolgálták. Az üzletekben folyt a munka, de mindenütt kiírásokkal: „Dolgozunk, de szolidárisak vagyunk a sztrákolókkal”. A közlekedést lebonyolító járműveket hasonló feliratokkal látták el. A sztrájkbizottságok ilyen magatartása miatt vált a politikai helyzet igen bonyolulttá.

Pontosan még nem ismeretes a sztrájkbizottságok háttere és összetétele. A szczecini bizottság elnöke munkás volt, régebben katonatiszt.⁸ Az események előtt nem tartották nyilván rendszerellenes elemként. A sztrájkbizottságban LEMP-tagok is voltak. A helyzetre jellemző, hogy az egész időszak alatt a pártbizottság egyes szervei is működtek, de csak mint a sztrájkbizottságok partnerei.

⁷ December 18. után 117 üzem sztrájkolt, a munkások létrehozták a Városi Sztrájkbizottságot, majd 21 pontban megfogalmazták követeléseiket, köztük a Központi Szakszervezeti Tanács feloszlását és egy munkások által létrehozott autonóm szakszervezet működésének engedélyezését.

⁸ Nem tudni kire gondol. A városban létrejött Városi Sztrájkbizottság elnöke Mieczysław Dopierała hajógyári munkás, 1959-től a LEMP tagja volt. 1970. december 18-án ő állt a városvezetéssel folytatott tárgyalások élén. Edmund Bałuka szintén hajógyári munkás, a sztrájkbizottság tagja volt, ő vezette a sztrájkot a hajógyárban. Egyik sem volt katonatiszt.

Ez a helyzet megkövetelte, hogy ne erővel, hanem politikai eszközökkel oldják meg. Tartani kellett attól, hogy ez a szisztéma országszerte elterjed. Csütörtökön egy sor varsói üzemben is hasonló tünetek mutatkoztak.

Varsóban nem került sor drámai eseményekre. Ebben nagy szerepe volt a varsói városi pártbizottság jó munkájának.

A helyzet megoldásával kapcsolatosan Gomułka elvtársnak és legközelebbi munkatársainak a véleménye az volt, hogy a megmozdulásokat szét kell lőni, semmi más intézkedésre nincs szükség. Gomułka elvtársnak még csütörtökön, sőt pénteken is ilyen véleménye volt. Már nagyon rosszul érezte magát, dolgozni képtelen volt, csak egy fotelben ült, s állandóan azt a tézist hangoztatta, hogy a nemesi Lengyelországot a nemesek, a burzsoá Lengyelországot a burzsoázia, a szocialista Lengyelországot pedig a munkások teszik tönkre.

Gomułka elvtárs félt egy szovjet beavatkozás lehetőségétől. Hangoztatta, hogy szovjet intervenció következik be, s ezzel vége lesz a lengyel függetlenségnek, az alkotmánynak, vége lesz mindennek, amit Lengyelország eddig elért.

A pártvezetés tagjainak egy része arra a véleményre jutott, hogy ezeket a jelenségeket figyelembe véve, egyetlen kiút lehetséges: a párt vezetésében radikális változtatásokat kell eszközölni.

Csütörtökön este Gomułka elvtárs megkapta az SZKP KB-nak a LEMP Politikai Bizottságához intézett levelét. A pártvezetés, a PB tagjai a levél tartalmával nem ismerkedhettek meg, mivel Gomułka elvtárs azt elzárta. Cyrankiewicz elvtárs általánosságban ismertette a levél tartalmát.⁹ A pártvezetés tagjai szombaton ismét beszéltek Gomułka elvtárral. Arra a következtetésre jutottak, hogy Gomułka elvtárs nem maradhat tovább a párt élén. Ebbe Gomułka elvtárs is beleegyezett. Kívánsága az volt, hogy a Politikai Bizottság tagja maradjon. Ezt nem fogadták el. Szombaton súlyosan megbetegedett, látási zavarok léptek fel, teljesen munkaképtelenné vált.

A szombaton megtartott KB-ülésen Gomułka elvtárs már nem tudott részt venni.¹⁰ Az ülés reális értékelést adott az ország helyzetéről. Elhatározták, hogy összehívják a Központi Bizottság ülését. Az ülés előtt még egy PB-ülést tartottak, amelyen döntöttek a vezetés összetételéről. Vasárnap délután ült össze a KB VII. plénuma, amely Gierek elvtársat megválasztotta első titkárrá és végrehajtották az ismert személyi változásokat.¹¹ A KB tagjait tájékoztatták az ország helyzetéről.

⁹ 1970. december 18-án este 21 órakor a varsói szovjet nagykövet felhívta Gomułkát, hogy át kell neki adnia Brezsnyev levelét. Végül éjfél előtt Cyrankiewicz vette át a levelet, amelyet másnap a PB-ülésen Gomułka ismertetett. A szovjet vezetés aggodalmát fejezte ki az események miatt, és megfelelő politikai és gazdasági lépéseket sürgetett. Arra is felhívta a figyelmet, hogy csak a munkásosztályra támaszkodva lehet elkerülni a szocialistaellenes erők további aktivizálódását. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a szükséges politikai és gazdasági lépések megtétele kizárólag a LEMP feladata. Jerzy Eisler: „Polskie miesiące” czyli kryzys(y) w PRL. Warszawa, IPN, 2008, 197–198.

¹⁰ 1970. december 19-én valójában PB-ülést tartottak, amelyen Gomułka nem volt jelen, ezzel szemben meghívottként részt vett Wojciech Jaruzelski honvédelmi miniszter. Lásd: *Tajne dokumenty...* 86–107.

¹¹ A LEMP KB VII. plenumára 1970. december 20-án került sor. A jegyzőkönyvből részleteket közöl: *Tajne dokumenty...* 107–125.

Az ülés felhatalmazta a Politikai Bizottságot a legszükségesebb intézkedések megtételére. Aznap este Gierek elvtárs beszédet mondott a tévén, amely komoly hatással volt az általános hangulatra.

A vezetésben végrehajtott változásokat a munkások egyetértéssel fogadták. Hétfőn a gyárak többségében felvették a munkát. Csak a szcczecini hajógyárban próbálkoztak még részleges sztrájkkal. A gdański hajógyár munkásai elhatározták, hogy megpróbálják az okozott károkat helyrehozni, ezért karácsony első napján is dolgoztak. A helyzet már akkor olyan volt, hogy a párt saját erejére tudott támaszkodni, a pártaktíva munkához tudott kezdeni. Ez is igazolja, hogy szükséges volt a vezetésben a változásokat végrehajtani.

Az események alatt a gazdasági jellegű követelések domináltak. A munkások az árak visszaállítását és a fizetések emelését követelték. A politikai követelések elsősorban a vezetésben végrehajtandó változásokra szorítkoztak. Voltak elvételre olyan jelszavak is, hogy az üzemi szakszervezeti bizottságból zárják ki a kommunistákat, szabad szakszervezeteket hozzanak létre. Figyelemreméltó, hogy szovjetellenes jelszavakat egyáltalán nem hangoztattak, s nem hangzottak el követelések a Varsói Szerződésből való kilépésre. Valószínű, hogy az események elhúzódása esetén ilyen jelszavak is felszínre kerültek volna.

A lengyel elvtársak érdekes jelenségnek tartják, hogy kedd éjjelig semmiféle ellenséges rádió, még a Szabad Európa sem avatkozott be az eseményekbe. Feltételezik, hogy Nyugaton nem tudták pontosan mi történik, bár ez nem valószínű. A gdański svéd konzulátus szerdáig nem küldött központjának semmiféle hírt a zavargásokról. Szerdán a kikötőtől kissé távolabb horgonyzó nyugatnémet hajó kapitánya adott le rádiójeleket az eseményekről. Feltételezik, hogy később a Szabad Európa Rádió a szcczecini és a gdański rádióadóból értesült az eseményekről. A tenger melléki városok újságíróinak állásfoglalása az eseményekkel kapcsolatban jó volt. Dezertálás, utasításmegtagadás nem történt.

Nem tudnak egyértelmű választ adni arra a kérdésre, hogy miért éppen a tenger melléki területen történtek az események. Hasonló helyzet bárhol kialakulhatott volna. Közrejátszott, hogy a hajógyárakban a normák rendezése és bérek befagyasztása miatt a hangulat kiéleződött. Mélyebb analízis szükséges azonban annak megállapítására, hogy a munkások miért léptek fel a párt és annak vezetése ellen.

Az egyház az események idején nyugalmat tanúsított. Az eseményekbe nem avatkozott be. A kezdeti konszolidáció időszakában azonban különböző követelésekkel kezd fellépni.

Az új pártvezetés normalizálni akarja az egyház és az állam, valamint az állam és a Vatikán viszonyát. Számolniuk kell azonban azzal, hogy Wyszyńskivel nagy nehézségeik lesznek, a vele folytatandó vita nem lesz könnyű.

A szövetséges pártok, társadalmi és tömegszervezetek, köztük a Lengyel Demokrata Párt és az Egyesült Parasztpárt támogatták a változást. Különösen az Egyesült Parasztpárt támogatása nem formális, mivel közel 400 ezer tagja van, és falun nagy befolyással rendelkezik. Az események idején a pártban mindössze egyetlen negatív jellegű követelés hangzott el, mégpedig az, hogy a parasztpárt vezetésén belül is legyenek változások, mivel a párt elnökét Czesław Wycechet

– aki egyben a lengyel Szejm elnöke is – határozatlannak és erélytelennek tartják. A LEMP álláspontja az, hogy a változtatásra nincs szükség, mivel nem érdekeltek abban, hogy erős vezetés jöjjön a parasztpártban.

Az egyetemi ifjúság nem kapcsolódott be az eseményekbe. Az árváltozások őket nem érintették. Az 1968. márciusi események után sok lényeges változás történt az egyetemek oktatószemélyzetének összetételében, vezetésében és a párt-szervezetekben. Ezek hatása érezhető volt.

Az értelmiség körében is közel két éve megnyugvás tapasztalható. A párt kapcsolata az értelmiségekkel javult. Az események során egyes írók felléptek, akiket egyébként is antiszocialista elemként tartanak számon.

Az eseményeket követően bizonyos nacionalista tünetek is jelentkeztek, megélénkültek a revizionista körök is, amelyek egy össznépi vita kiprovokálására spekulálnak. Bizonyos dogmatikus tendenciák is fellelhetők, elsősorban a párt néhány idősebb tagjánál. A dogmatizmusnak komoly bázisa nincs. Az albán és a kínai befolyás, amely elsősorban a tiranai rádió adásain keresztül érvényesül, csak kis létszámú csoportra hat.

A Központi Bizottságban a változások és intézkedések hatására nagyfokú hangulatváltozás következett be. Megkezdődött a Politikai Bizottság, valamint a KB Titkársága munkájának tervezése. Olszowski elvtárs hangsúlyozta, hogy ebből a szempontból a lengyel vezetés és személyesen az ő számára, rendkívül hasznosak a magyar tapasztalatok.

Január végén vagy február elején megtartják a KB következő plénumát, azzal a feladattal, hogy az eseményeket analizálják, és levonják a szükséges tanulságokat.¹²

A Politikai Bizottság felmentett tagjait is meghívták az ülésre. Gomułka elvtárs valószínű nem vesz részt azon betegsége miatt. Nagyon rossz idegállapotban van. Esetleges részvétele kellemetlenséget okozhatna. A többiek valószínű ott lesznek. Ettől a plénumtól, illetve az itt tanúsítandó magatartásuktól függ, mi lesz a további sorsuk, megmaradnak-e a Központi Bizottságban.

Szeretnék elkerülni, hogy a vezetésből kikerültekkel, különösen Gomułka elvtárral szemben valamiféle „számla benyújtás” történjék. Gomułka elvtárs hosszú időn keresztül volt a lengyelországi munkásmozgalom vezetője. A mozgalmat irányította a háború előtt és a megszállás időszakában is. 1948-ban igazságtalanul elítélték. Rendkívül komoly szerepe volt az 1956-os válság megoldásában. Tevékenységében sok volt a pozitív elem. Helytelen s elhibázott dolog lenne, ha most bűnbakot csinálnának belőle. Az új vezetés nem engedi meg, hogy a sajtóban vagy a nyilvánosságra kerülő dokumentumokban egyértelműen Gomułka elvtárs számlájára írják az eseményeket. Ilyen tendenciák vannak, elsősorban azok részéről, akik már korábban szemben álltak vele, vagy akik le voltak neki kötelezve.

Más elvtársakkal kapcsolatban hasonlóképpen szeretnének eljárni. Ez természetesen nagymértékben rajtuk is múlik, attól, hogy a plénumon nem nehezítik-e meg a helyzetet. Bizonyos, hogy a plénumon bírálják majd ezeket az elvtársakat, de fontosnak tartják, hogy nézetek és a politikai vonalvezetés hibái és ne emberek ellen harcoljanak. Olszowski elvtárs személyesen attól tart, hogy Jaszczuk elv-

¹² Lásd: 3. lj.

társsal problémák lesznek. Ő most ugyanis azt a véleményt hangoztatja, hogy nem lenne semmiféle probléma, ha egy klikk (új vezetés) nem távolította volna el a vezetésből Gomulka elvtársat.

A pártaktívát még a plénum előtt informálják az alapvető kérdésekről, de széles körű népi vitát nem akarnak kezdeményezni a problémákról.

Véleményük szerint elengedhetetlenül szükséges a következő feladatok megoldásai:

- A legalacsonyabb jövedelmeket emelni kell. Erre közel 8 milliárd zlotyt fordítanak. Az elosztás módját több mint 100 üzemben konzultálták meg a munkásokkal. 1971 végéig meg akarják javítani a legalacsonyabb jövedelmű dolgozók életszínvonalát és a belső ellátási piac helyzetét.

- Kormányhatározat született arról, hogy a kiskereskedelmi árakat, elsősorban az élelmiszerárakat legalább két évre befagyasztják.

- A munkásosztály munkájának hatékonyságát fokozni kell. Kéréssel fordultak a munkásokhoz, hogy évente négy vasárnapot dolgozzanak pótdíjak nélkül, elsősorban az exportra termelő és fogyasztási cikkeket gyártó üzemekben. A bányászok már elhatározták, hogy közel 1 millió tonna szenet termelnek terven felül. Ezt a mennyiséget exportálják, a belső ellátás javítása érdekében. A kohászok negyed millió tonna kokszt megtakarítását ajánlották fel.

- A mezőgazdasági politika vonatkozásában sokoldalú, mélyreható változásokon kell gondolkodni. Erre elsősorban a gazdaságok hatékonyságának növelése érdekében van szükség. A gazdaságok felaprózottak, jelentkezik a fiatalok elvándorlásának, a falu elöregedésének folyamata is. Tanulmányozni kell a baráti országoknak a nagyüzemi szocialista mezőgazdasággal kapcsolatos tapasztalatait, s fel kell mérni, hogy Lengyelországban lehet-e ezeket követni, vagy új utakat kell keresni. A mezőgazdasági politika a jövőben hatékony intézkedéseket igényel. Túl gyors, türelmetlen, radikális lépéseket nem lehet tenni, mivel ezek ellenállást, lázadást válthatnak ki. De szükség van komplex elemzésre és megfelelő, átfogó intézkedésre.

- Az ötéves terv kidolgozására még nem került sor. Több variáns készült már, azonban a tervet még nem véglegesítették. Az az elképzelésük, hogy az 1971-es évet kiveszik ebből az ötéves tervből és felhasználják arra a célra, hogy az ötéves terv elkövetkező négy évére megfelelő alapokat hozzanak létre. Foglalkozniuk kell a lakásépítési program, az ország gépesítésének perspektívája kérdésével és néhány új iparág fejlesztésével. A szénbányászat korlátozásának elvét elvetik, ellenkezőleg, fejlesztik a bányászatot. Fokozzák a repülőgépgyártást és a geológiai kutatásokat.

- Külpolitikai téren az eddigi vonalhoz képest semmiféle változást nem terveznek. Szeretnék, ha az internacionalista kapcsolatok Lengyelország és a többi szocialista ország között továbbra is megmaradnának, sőt erősödnének. A pártközi kapcsolatokban a szocialista országok pártjaival és a nyugati kommunista pártokkal is szeretnék a kapcsolatokat még barátiabbakká és nyugalmasabbakká tenni, és szeretnék kiküszöbölni azt a megalomániát, amely a korábban lengyel pártvezetés részéről időközönként jelentkezett.

A feladatok megoldásának elősegítésére a baráti országok támogatását is szeretnék igénybe venni. Nem segélyekre, hanem hosszúlejáratú hitelekre, valamint az árucseré-forgalom nagyobb mérvű, kölcsönös növelésére gondolnak.

Az ország politikai helyzetét pillanatnyilag a várakozó álláspont jellemzi. A nép bizalmat előlegezett az új vezetésnek. Ha a vezetés egy-két év alatt nem ad megfelelő perspektívát, ez a bizalom megszűnik. Az új vezetés alapvető feladatának tartja, hogy haladéktalanul hozzáfogjanak a feladatok megoldásához, új módszerek kidolgozásához a párt és az állami élet minden területén.

IV.

Biszku elvtárs a tájékoztatást megköszönte, hangsúlyozta, hogy a magyar párt iránti bizalom jelének tekinti. Biztosította Olszowski elvtársat, hogy pártunk vezetése az új lengyel vezetés törekvéseit támogatja, s munkájában mindenkor számíthat testvéri segítségünkre. Sok sikert és eredményeket kívánt a lengyel párt tevékenységéhez. Megkérte Olszowski elvtársat, hogy adja át az MSZMP Politikai Bizottsága, Titkársága és Kádár elvtárs üdvözlét a LEMP Politikai Bizottságának, Titkárságának és Gierék elvtársnak.

Javasoljuk, hogy a Politikai Bizottság a jelentést vegye tudomásul. Bízva meg Komócsin Zoltán elvtársat, hogy a Központi Bizottság következő ülésén e jelentés alapján adjon tájékoztatást.¹³

Garai Róbert

MNL OL M–KS 288. f. 5/542. ő. e. 9–25. – *magyar nyelvű gépelt fogalmazvány Garai Róbert s. k. aláírásával* – Készült 3 példányban az MSZMP KB Külügyi Osztályán.

¹³ Az MSZMP KB 1971. január 28-i ülésén Komócsin Zoltán a 2. napirendi pontban beszámolt az időszerű nemzetközi kérdésekről, benne a lengyel eseményekről is. Említést tett Stefan Olszowski budapesti látogatásáról. MNL OL M–KS 288. f. 4/111. ő. e. 52–58.

46a

BISZKU BÉLA SZÓBELI BESZÁMOLÓJA AZ MSZMP PB 1971. JANUÁR 12-I ÜLÉSÉN A STEFAN OLSZOWSKIVAL FOLYTATOTT TÁRGYALÁSÁRÓL ÉS A LENGYELORSZÁGI HELYZETRŐL

Budapest, 1971. január 12.

Jegyzőkönyv
a Politikai Bizottság 1971. január 12-én tartott üléséről

Szigorúan bizalmas!

1. Jelentés a lengyelországi helyzetről

Biszkú Béla elvtárs:

Néhány dolgot szeretnék elmondani kiegészítésül:

A jelentés visszatükrözi mindazt, amit Olszowski elvtárstól kaptunk. Amikor jelezték, hogy Olszowski elvtárs ilyen céllal hozzánk látogat, felvetettük: jelentessünk-e meg közleményt. Ők azt válaszolták, hogy nem kell. Közben a lengyel elvtársak mégis kiadtak egy közlést, amit mi átvettünk.

A benyomásokról: a tájékoztatót Olszowski elvtárs délelőtt 11 órakor kezdte el. Volt nála egy szöveg, de lényegében szabadon beszélt, nyugodt hangnemben, de érezhetően visszafogottan. Több részletkérdést megemlített, többször aláhúzta, hogy ez vagy amaz az értékelés előzetes, és majd január végén vagy február elején lesz központi bizottsági ülés, ahol újabb értékelésre kerül sor.

A mai külügyi tájékoztatóban olvastam, hogy a szcczecini területi első titkár személyében változás történt.

Többször visszatért arra, hogy kellő mélységig még nem ismerik az események hátterét. Különösen Szcczecinben olyan helyzet állt elő, hogy két napon keresztül „kettős hatalom” volt. Tulajdonképpen, amikor ők az eseményekről tájékoztatót adtak, azt mondták: a gdański és a gdyniai események olyanok voltak, amelyek veszélyes helyzetet teremtettek, de politikailag súlyosabbnak ítélte meg a szcczecini eseményeket. Olyan volt a helyzet, attól tartottak, hogy országos méreteket ölt a szcczecini példa, áttérjed Varsóra és az ország más területeire. Az embernek olyan benyomása volt, mintha a szcczecini eseményekben a pártszervezet is részt vett volna.¹⁴ Például szovjet hajók kötöttek ki a szokásos célból: víz, élelemfelvétel stb. a sztrájkbizottság utasítására ezeket a hajókat is rendszeren kiszolgálták. Olszowski elvtárs ezt nem mondta, de nekünk az volt a benyomásunk, hogy az események

¹⁴ Ez valóban így volt, a városi sztrájkbizottság elnöke, Mieczysław Dopierała párttag volt, l. 7. ljj.

hátterében a pártszervezetek is részt vettek. Ennyire szervezett volt. Azt mondták, hogy itt további vizsgálatok folynak.

Még két dolgot említenék meg: az egyik a kollektív vezetés hibája, a lenini normák megsértése. Ezzel összefüggésben többször is visszatérően aláhúzták: nem akarnak személyi kérdést csinálni, nem akarnak bűnbakot keresni. Ez természetesen függ az illető elvtársak magatartásától – ezt elsősorban Gomułka elvtársra értették, aztán Kliszóra. Legrosszabbnak ítélték meg Jaszczuk szerepét, tevékenységét. Azt mondták, hogy a Központi Bizottság ülésén tanúsítandó magatartásuk alapján járnak el. Persze az ember gondolkozik azon, hogy ezt hogyan lehet kikerülni. Lehet érezni, hogy az előző vezetés hibáira céloznak, bár név nélkül. Ők inkább a politikai, társadalmi kérdésekre helyezik a súlyt, bár ennek komoly analízisével nem rendelkeznek. Amikor erről szólott Olszowski elvtárs – az ő tájékoztatója háromnegyed kettőig tartott, volt egy szünet, és négy óra előtt fejeződött be – a következőt vetettük fel: sajnáljuk az eseményeket. Annak azonban örülünk, hogy a Politikai Bizottság foglalkozott vele, hogy kézben tartották az eseményeket, és saját erejükből meg tudták oldani. De ez a megoldás olyan, amit – véleményem szerint – véglegesnek tekinteni nem lehet. Mélyebb analízisre van szükség. Beszélt Olszowski elvtárs az elkövetett hibákról, a lenini normák megsértéséről – ez a politikai vonal –, de ő elsősorban gazdasági természetű hibákat emleget, megemlítette a mezőgazdaságot is mint nagy társadalmi kérdést, de ami az itt meglevő problémákat előidézte, ezeket nem érintette.

Azt is mondtuk: örülünk annak, hogy nem akarnak személyi élt adni ezeknek a kérdéseknek. Olyan helyzet van, hogy itt nem lehet csak egy személyt felelőssé tenni. Természetesen a vezetőnek döntő felelőssége van ennek a helyzetnek a létrejöttében, de hát ők is ott voltak a vezetésben! Ezek a jelek már megvoltak az 1965-ös kongresszus¹⁵ idején is, tulajdonképpen társadalmi, gazdasági problémák és a legfontosabb pártfórumukon kikerülték! Én ezen a kongresszuson ott voltam, hat napig ültem ott, de azt, hogy mit jelent a revizionizmus, ők mit értenek alatta stb. nem hallottam. Meghallgattam a beszámolót, a felszólalásokat, senki nem beszélt ezekről a kérdésekről. Megítélesem szerint, ha azok az elemek, amelyek a diáksztrájkok mögött álltak, most felülkerekednek, olyan helyzet állt volna elő, mint 1968-ban Csehszlovákiában. Akkor, 65-ben Gomułka elvtárs foglalkozott zárszavában ezzel a kérdéssel. Mindenki csak valamilyen személlyel kapcsolatban érintette ezt a problémát. Ő mondta: nem szabad ezt leszűkíteni, a revizionizmus elleni harcot nem szabad káderekérdésnek tekinteni. Persze a kérdéssel magával nem foglalkozott a kongresszus. Lehetetlen dolog, hogy ilyen jelenségeknél nem keresik meg a társadalmi összefüggéseket. A mezőgazdasággal kapcsolatban nekik volt egy politikai indoklásuk: addig, amíg a határkérdés meg nem oldódik, a parasztkérdéshez nem lehet hozzányúlni.

Miért helyeseltük, hogy az egészet ne szűkítsék le személyi kérdésre? Nemcsak azért, mert ez nem jelent megoldást. Hanem azért, mert visszaüt a vezetésre. A Központi Bizottságban is, a Politikai Bizottságban is ott vannak azok az elvtársak, akik korábban is ott voltak. Miért nem léptek fel? Hiszen olyan veszély, mint

¹⁵ A LEMP IV. kongresszusa 1964. június 15-től 20-ig ülésezett, 1965-ben nem volt kongresszus.

ami korábban a kommunista mozgalomban volt, hogy véleménynyilvánításért börtönbe csukják, nem fenyegetett. El lehet létezni persze egy darabig azzal, hogy egy-két személyt a felelősség középpontjába állítanak, de ha nem hatolnak a dolgok mélyébe, átmenetileg ugyan ez megoldja a problémát, de végleges megoldást nem jelent.

Olszowski elvtárs elmondta, hogy különböző intézkedéseket hoznak, illetve terveznek a Központi Bizottság ülésén, de nem tudtak és nem is tudnak most perspektivikus, átfogó programot kidolgozni. Ez nyugtalanító! Az a benyomásom, hogy a vezetésen belüli helyzet sem konszolidálódott, ami a Politikai Bizottságot illeti. Lehet, hogy ezt nem jól érzékeljük. Olszowski elvtárs véleményéből erre lehetett következtetni.

Ők legfontosabbnak a gazdaságpolitikai feladatokat tartják. A mezőgazdaságot olyan értelemben, hogy „fejlesztjük”. Ezzel kapcsolatban rákérdeztünk: természetesen most a parasztkérdéshez, a szövetkezetek fejlesztéséhez hozzányúlni nem lehet, de perspektivikusan mi az elképzelésük. Azt mondták, hogy nem foglalkoztak vele, de szükségesnek tartják a kérdés tanulmányozását, úgyszintén a különböző szocialista országok tapasztalatainak tanulmányozását a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, közöttük a magyar párt tapasztalatait is, és majd ezek szerint fogják meghatározni saját országuk mezőgazdaságának helyzetét. Ez egy nagyon bonyolult kérdés. 1968-ban még az volt a problémájuk: ha nem szervezik át a mezőgazdaságot, körülbelül 3 millió munkahelyet kell létesíteniük öt év alatt. Ha a mezőgazdaságban változást irányoznak elő, ennek a létszámnak a nagyságrendje sokszorosára fog emelkedni. Nagyarányú egyébként az eláramlás a faluról.

Kérdéseket tettünk fel az értelmiséggel kapcsolatos helyzetre, erre pozitív választ kaptunk. Nincs problémájuk az értelmiséggel.

Megfejtethetlen számukra, miért nem alakult ki az események során szovjet-ellenes hangulat. Valószínű, később kialakult volna. Inkább a belső társadalmi problémákra tették az emberek a fő hangsúlyt.

Közltek, hogy a románoknak is adnak tájékoztatást, de rövidebbet, mint nekünk.

A beszélgetés alatt felvetettünk olyan kérdéseket: ideje lenne változtatni azon a helyzeten, ami most a szocialista országok között van: ha egy szocialista országban politikai, társadalmi problémákat észlel egy másik testvérpárt, észrevételeit szabadon megtehesse, anélkül hogy megsértené ezzel a másikat. Nem igaz, hogy mi nem láttuk, nem érzékeljük, hogy ott valami probléma van. Ezt mutatták a diákzavargások is.

Szeretném jelenteni a Politikai Bizottságnak: tájékoztattuk az elvtársakat arról, hogy pártszervezeteinket két esetben tájékoztattuk a lengyelországi eseményekről. A közép fokú pártszerveknek azt mondtuk először, hogy nem volt semmi. A másik egy szélesebb tájékoztató volt, amely kifejezetten Gierek elvtárs beszédét adta vissza. Idéztünk ebből a tájékoztatóból. Elkerülhetetlen volt saját párttagságunk tájékoztatása.

Javasolom, hogy a Politikai Bizottság a tájékoztatót vegye tudomásul.

Ezenkívül szükség van a sajtó megfelelő orientálására ebben a kérdésben. Ne foglalkozzon a sajtó ugyanúgy ezekkel az eseményekkel a továbbiakban, mint

annak idején a csehszlovák eseményekkel vagy majdnem úgy. Nem kell naponta jelenteni, hogy a lengyel Politikai Bizottság mit határozott, milyen kérdéseket elemzett stb., tehát ne ilyen frontjellegű tájékoztatás legyen. Ha szükség mutatkozik rá, térjünk vissza majd erre a kérdésre.

Javaslatot tettünk arra, hogy ezt az anyagot a Központi Bizottság ülésén Komócsin Zoltán elvtárs a tájékoztatójában ismertesse.

Brutyó János elvtárs:

Benne van a jelentésben, hogy milyen vezetési módszer alakult ki, amelynek eredményeképpen szinte három hónapig nem ülésezett a Politikai Bizottság. Nem történt-e valamilyen formában célzás arra, hogy ezek a vezetési módszerek alsóbb szinten hogyan hatottak? Én ismerem az ottani SZOT¹⁶ vezetési módszerét, s meg kell mondanom, ott is hasonló a helyzet. Van egy 37 tagú Központi Ellenőrző Bizottságuk, ezt ők felosztották öttagú fegyelmi csoportokra, s ezek döntenek, a Központi Ellenőrző Bizottság mint testület nem ülésezik. Olyan helyzet van ott, hogy például három ember kizárhat egy párttagot. Erről a beszélgetés során nem esett szó?

Losonczi Pál elvtárs:

A 2. oldal második bekezdésének első mondata számomra nem egészen világos. „Lengyelországban az utóbbi hetekben kibontakozott válság tartós jellegű”. Valóban ilyennek minősítik?

Biszkú Béla elvtárs:

Brutyó elvtárs kérdésére: erről nem beszéltek. Ezzel kapcsolatban a következőket mondták csak: szakadás jött létre a vezetés, konkrétan a Politikai Bizottság, a Titkárság és a pártapparátus, a közép fokú pártszervek, továbbá a tömegek között. A közép fokú pártszervekről, a pártapparátusról úgy beszéltek: ezek a különböző hibákat, problémákat jelezték, de le lettek intve. Azt állította a vezetés, hogy az apparátus sötétnek látja a helyzetet, s valójában ez nem olyan. Még a gazdasági intézkedések időszakában is jeleztek problémákat: amikor kiküldték a Politikai Bizottság levelét a pártszervezeteknek, az apparátus jelezte, hogy sok helyen ki-nevették, rosszul fogadták az indoklásokat. A vezetés reagálása erre is negatív volt. Alsóbb szinten előfordult, hogy a munkásküldöttségeket a területi első titkárok nem fogadták. Ez is a munkamódszerre vall.

Losonczi elvtárs megjegyzésére: „tartós jellegű válság” – ez részben visszaható értelmű, részben az ő beszámolójukból úgy vettük ki, hogy ezeknek a kérdéseknek a megoldása hosszabb időt igényel. Nekik pozitív programot kell adniuk a tömegeknek, mert abban az esetben, ha ezt nem teszik meg, ez a vezetés is lejáratja magát. Ők mindent meg fognak tenni annak érdekében, hogy megfelelő programot adjanak. Egyébként a program abból áll, ami itt fel van sorolva. Véleményem szerint ezek ilyen „tűzoltó” intézkedések. Ezzel a személyi változással tulajdonképpen az események kézbe lettek véve, a pártszervezetek befolyása most már érvényesül, de

¹⁶ Centralna Rada Związków Zawodowych – CRZZ (Szakszervezetek Országos Tanácsa)

ez még korántsem megoldás. A változás állapotában van még a párttagság is, de különösen a tömegek. Egyelőre a vezetés megszerezte a bizalmat.

Fock Jenő elvtárs:

Azt szeretném javasolni, ne menjünk bele a lengyel helyzet elemzésébe, fogadjuk el a lengyel elvtársak értékelését. Reméljük, hogy ezzel nem kell majd úgy foglalkoznunk, mint a csehszlovák helyzettel, de persze, ez még valamennyi ideig foglalkoztatni fog bennünket is, a nemzetközi munkásmozgalmat is, őket is. Hiszen vannak, szinte naponta jönnek ezzel a jelentéssel ellentétes értesülések a külügy részéről, az MTI részéről. Ez sem csodálni való, hiszen ebben a helyzetben még nem látnak világosan. Ez teljesen érthető.

Ugy néz ki, hogy a mi központi bizottsági ülésünk körülbelül egybe esik a lengyel Központi Bizottság ülésével. Valószínű, akkor adnak majd egy újabb értékelést. A mi Központi Bizottságunk ülésén a nemzetközi események kapcsán a lengyel kérdésről is adjunk tájékoztatót, de ne csináljunk külön lengyelkérdést, amivel aztán hónapszámra foglalkozunk mi is, és foglalkoztatjuk a párt, az ország közvéleményét. Ahogy szoktuk: a nemzetközi kérdéseken belül foglalkozunk a lengyel eseményekkel. Éppen ezért azt javaslom, hogy ezt a jelentést most küldjük ki a Központi Bizottság tagjainak. Azért is jó lenne, hogy lássa a Központi Bizottság, most hogyan értékeli a lengyel elvtársak a helyzetet, s majd három hét elteltével milyen új jelenségek lesznek. S nehogy úgy fogják fel, hogy esetleg mi rosszul értékeli a dolgot. A KB ülésen Komócsin elvtárs a nemzetközi kérdések kapcsán ezt a jelentést egészítse ki újabb momentumokkal, vagy az ezzel ellentétes dolgokat magyarázza meg, ha majd azok világosabbá válnak.

Egyetértek azzal, amit Biszku elvtárs mondott, hogy a sajtó hogyan foglalkozzon a kérdéssel. Nem kell nekünk úgy foglalkoznunk az eseményekkel, ahogy a lengyel sajtó foglalkozik a kérdéssel. Hogy ott egy vajdasági titkárt leváltottak, az nálunk nem esemény. Nekünk nem kell arról hírt adni, hogy a lengyel Politikai Bizottság kéthetenként tart ülést és miben határozott, milyen ügyeket tárgyalt. Ha a lengyel sajtó ezt lehozza, hozza. Mi ne hozzuk. Természetesen nagyobb jelentőségű beszédet, illetve annak ismertetését hozza a sajtó.

Aztán vigyázni kell a sajtónkra olyan értelemben is, nehogy ellentétbe kerüljünk saját magunkkal a lengyel események kapcsán. Nehogy ellentétbe kerüljünk a saját véleményünkkel. A lengyel sajtó most önkritikát gyakorol gazdasági kérdésekben, nem is annyira azért, amit csináltak, hanem ahogy csinálták. Azt mondják az volt a baj, hogy normát rendeztek. Nálunk is rendeztek normát, sőt a minisztertanács fel is hívta a figyelmet arra, hogy a normát rendezni kell. Ha mi ezt mint hibás lépést lengyel vonatkozásban hangsúlyozzuk, s azt írjuk: az volt a baj, hogy árat emeltek stb., ellentétbe kerülünk saját magunkkal egy év, két év múlva meghozandó intézkedéseinkkel. Vagy például: megállapítják, hogy nyugati orientáció van. Ilyen Lengyelországban nem volt, s nálunk sincs a gazdasági életben. A mi gazdasági szerveink ötször, hatszor annyi licencet vásároltak nyugatról, mint az előző esztendőben, de ettől még külkereskedelmi forgalmunk 40%-a a Szovjetunióval bonyolódik, ennél nagyobb százaléka pedig a szocialista országokból. Ha lehozzuk azt, amit a lengyel sajtó ír a nyugati orientációról, a mi embe-

reink nem értik meg, hogy akkor, ha ez baj, mi miért csináljuk. Ebből a szempontból is lényeges tehát, hogy mi hogyan informáljuk a közvéleményt a lengyel eseményekről. Arról kellene írni, hogy hogyan tudunk segíteni, hogyan tudunk helyesen orientálni – a kongresszus állásfoglalásaiból elő kell venni azokat a kérdéseket, amelyek erősen összefüggnek a lengyelországi hiányosságokkal, Lengyelországra való utalás nélkül. Egyébként a sajtónk – helyesen – hozott már ilyen cikkeket, írásokat. Ezeknek a számát kellene szaporítani, mert ezzel helyesen orientálhatjuk a közvéleményt, s egyben a lengyel elvtársaknak is segítünk. Segítjük őket hozzá, hogy elvi alapon rendezzék a dolgot, s ne csússzanak abba az irányba, hogy személyi kérdést csináljanak. Nehogy néhány elvtárs – Gomułka, vagy Jaszczyk elvtárs – helytelen magatartása miatt rá csússzanak egy helytelen útra. Ennél többet mi nem tudunk csinálni. Vigyázzunk arra, hogy önmagunknak ne csináljunk bajt, s saját elvi állásfoglalásunkkal szemben ne informáljuk saját közvéleményünket azzal, hogy hozzuk a lengyel híreket.

Javasolom, hogy ezt a jelentést nézzük át, vigyázzunk arra, hogy félreérthető fogalmazás ne maradjon benne. Egyébként ez a „tartós válság”. Ezek társadalmi problémák, amelyek hosszú ideig, 5-10 évig is megmaradnak. Az '50-es években meg lehetett volna náluk csinálni a mezőgazdaság szocialista átszervezését, ők ezt a lehetőséget elszalasztották. Ebben a helyzetben még a mi pártvezetésünk sem tudná elhatározni, hogy csináljuk meg.

Nemes Dezső elvtárs:

Egyetértek ezzel a jelentéssel, fogadjuk el.

Azzal is egyetértek, hogy a jelentést a Központi Bizottság tagjai kapják meg, de bizonyos kérdéseket célszerűbb megtartani a szóbeli tájékoztató számára. Például: mennyi a kár, mennyi a sebesültek, a halottak száma, vagy Gomułka elvtárs mennyire félt egy szovjet beavatkozás lehetőségétől stb. Ezeket az írásos jelentésből ki kellene hagyni, s majd a szóbeli tájékoztatóban elmondani. Ez a jelentés több mint 100 példányban kimegy, s nincs meg a garancia arra, hogy esetleg egy példány sem kerülhet illetéktelen kezekbe.

Tulajdonképpen három kérdést szeretnék említeni: a jelentésből kitűnik: megsértették a kollektív vezetés lenini elvét, s ez súlyosabb, mint ahogy mi elképzeltük...

Fock Jenő elvtárs:

Elképzelhetetlennek tartom. Voltam ott 2-3 esetben a közelmúltban, s a velünk foglalkozó PB-tagok sajnálkoztak, hogy nem lehetnek velünk, mert PB-ülésre mennek – hétfői napon tartják rendszeresen a PB-üléseket, ezt is elmondták.

Biszkú Béla elvtárs:

Amikor Olszowski elvtárs erről beszélt, mi rákérdeztünk, s ő ismét megerősítette, hogy így volt.

Nemes Dezső elvtárs:

A második oldal középső bekezdésében szó van az V. kongresszusukról, már ott is érezhetőek voltak politikai negatívumok, a vezetők egy része görcsösen ragasz-

kodott a pozíciójához. Ez azt jelenthetné, hogy már ott napirenden volt Gomulka elvtárs leváltásának a kérdése, csak ő ragaszkodott az újraválasztásához?

Fock Jenő elvtárs:

Ott arról volt szó, hogy Gomulka elvtárs Kliszko személyéhez ragaszkodott. Másról nem volt szó.

Nemes Dezső elvtárs:

Ha a vezetés lenini normáit így megsértik, ez egy formája a politika eltorzulásának. Ha a politika torzul, a vezetés módszere is torzul.

Felvetődött a parasztság kérdése. Nyilvánvaló, hogy most nem lehet megoldani ezt a kérdést. De ha a lengyelek érdeklődnek a magyar tapasztalatok után, megmondhatjuk, hogy nálunk 1957 elején mi is azt mondtuk: nincs napirenden ez a kérdés, de mint elvi kérdést fenntartjuk. Egyébként lengyel viszonylatban a pártnak a parasztpárttal együtt kell megoldania. Ahhoz, hogy a megoldás feltételei megérlelődjenek, szükséges a párt elvi álláspontja, világos legyen már akkor is, amikor a megoldás lehetősége még nincs itt.

A társadalmi ellentmondásoknak van egy másik oldala is: az életszínvonal általában alacsonyabb, mint nálunk Magyarországon, de a vezető rétegek jövedelmi szintje magasabb, mint a mi vezetőink jövedelmi szintje. Olyan széthúzása van a jövedelmeknek, ami az adott átlagos életszínvonalat nehezíti. Fokozottabban jelentkezik ez az áremeléseknél, aminek sajátos vonása, hogy a rekompenzációt a jobb keresetűek számára jelentette, és nem jelentett rekompenzációt a rosszul keresők számára. Azt hiszem, ez is szerepet játszik az eseményekben.

Felvetődött az a kérdés, a lengyel elvtársak fontolgatják: mi volt az oka, hogy nem volt szovjetellenesség. Ez tényleg érdekes vonás. És a választ erre nekik kell megadni. Az ember feltételezi, sőt biztos, hogy az eseményekbe bekapcsolódtak ellenséges elemek, és mégis tartózkodtak szovjetellenesség szításától. Valószínű, e mögött taktikai elgondolás rejlik, hogy kevesebb érvet adjanak szovjet beavatkozásra.

Apró Antal elvtárs:

Megítélésem szerint ez a jelentés elég tárgyilagos képet ad. Örölnünk kell annak, hogy ezeket az eseményeket saját erőből meg tudták állítani. Reméljük, hogy újabb, hasonló dolgok nem fordulnak elő.

Egyetértek azzal, hogy mi ne elemezzük a lengyel helyzetet, ezt nekik kell elvégezni. Természetesen azzal számolni kell, hogy nagyon sokan meg fogják azért tőlünk kérdezni, hogy egy magyar, egy csehszlovák tapasztalat után, hogyan fordulhatott elő ilyesmi Lengyelországban, hogyan történhettek meg ezek a hibák? Mert azt meg kell mondani, hogy durva hibák húzódnak meg az események mögött.

Felvetődött a kollektivizálás kérdése: néhány évvel ezelőtt egy-két százalékot előrementek, a következő esztendőkből pedig visszaesett. Hogy a párt mennyire nem fordított erre gondot, mutatja, hogy a lengyel mezőgazdaság 85%-a kis árutermelő gazdaság.

Ez előtt két évvel a lengyel párt meghirdette, hogy a kenyérgabona-szükségletüket otthon termelik meg. Meghirdettek egy gabonaprogramot. E program realizálása érdekében azonban keveset tettek, s most megint a Szovjetunióhoz fordultak kenyérgabonáért, részben nyugatról szerezték meg. Azért teszem szóvá ezt a kérdést, mert 1956-ban, a legnehezebb helyzetben sem mondott le pártunk a mezőgazdaság szocialista átszervezéséről. Mi már akkor magunk között beszélünk arról, hogy erre feltétlenül szükség van. Amikor a lengyel mezőgazdaság átszervezésére megvolt a lehetőség, de a lengyel elvtársak ezt elmulasztották, mi mondogattuk magunk között, hogy a lengyeleknek ez az opportunizmusa vissza fog ütni. Szomorúan kell megállapítanunk, hogy így történt, s ez nagy kár nekik is, de a szocialista tábornak is. Nem tettek határozott intézkedéseket, nem alakítottak ki olyan bázist a népgazdaság két nagy ágazatában, amire támaszkodni tudhattak volna, s ezért nagy az élelmiszerimportjuk.

Egyébként, ami a nyugati importjukat illeti: 26% körül van, ez hasonló a miénkhez.

Évente 3-400 ezer ember keres munkát. Úgy tudom, a lengyel falvakban ma olyan a helyzet, hogy tömegesen ajánlják fel szegényparasztnak a földjeiket, mennének el gyárba dolgozni. Ez a tömeg körülbelül másfél-kétmillióra becsülhető, elhelyezését nem tudják megoldani. Ez szintén súlyos társadalmi kérdés.

Ami a lengyel politikát illeti: évek óta jelentik azok az elvtársak, akik részt vettek párt, állami, gazdasági tárgyalásokon, hogy a lengyel politikai magatartást az idegesség jellemzi. A gazdasági kérdéseknél – azt hiszem – a legnagyobb hibát a beruházásoknál követték el. Most az utóbbi években kapkodó gazdasági vezetést lehet ott látni. Ezt tapasztaltam saját tárgyalásainkon, a velük kötött megállapodások nem realizálásában, sokszor odáig fajult a dolog, hogy a lengyel minisztertanácsban vonták felelősségre azt a személyt, aki nem biztosította a megállapodások betartását. Egyik oldalról nemtörődomség, a másik oldalról radikalizmus, a végrehajtás során fegyelmetlenség.

Egyetértek azzal, hogy a jelentést szerkesztve küldjük meg a Központi Bizottság tagjainak. Egyetértek Fock elvtárs javaslatával is, és a lengyelországi eseményekről szóló tájékoztatóban addig menjünk el, ameddig szükséges. Ne izgassuk a közvéleményt. A jelentést vegyük tudomásul Biszku elvtárs szóbeli kiegészítőjével együtt, s megfelelő szerkesztés után küldjük ki a Központi Bizottság ragjainak.

Biszku Béla elvtárs:

Az elhangzottakkal kapcsolatban: a gazdasági helyzet javításával kapcsolatban olyan kijelentéseket tettek, hogy évente négy vasárnapot dolgoznak pótlék nélkül. Azt is elmondták, hogy hiteleket szocialista országoktól szeretnének felvenni. Tájékoztatóként elmondták, hogy 1956-ban, amikor Gomulka elvtárs vette át a párt vezetését, a Szovjetuniótól két milliárd régi rubel hitelt kaptak, azonkívül 250 millió dollárt. Főleg a gazdasági együttműködést tartják fontosnak a szocialista országokkal.

Jönnek ellentétes hírek: Olszowski elvtárs határozottan azt mondta, hogy Gomulka elvtárs nem fog részt venni a következő KB-ülésen, most meg azt olvasom, hogy készül a felszólalására. Természetesen ez bennünket ne befolyásoljon.

Egyetértek azzal, ami elhangzott, a jelentés kiküldéséről.

A kört azonban szélesítsük ki: kapják meg a Központi Bizottság tagjai, a budapesti, megyei pártbizottságok első titkárai, a KB osztályvezetői. A megfelelő részek kihagyásáért Aczél és Óvári elvtársak legyenek a felelősök. A félreérthető dolgokat pontosítani kell.

Fock Jenő elvtárs:

Javasolom, hogy a jelentést a kormány tagjai is kapják meg.

Brutyó János elvtárs:

Az előző jelentést megkapták a KEB tagjai is.

Biszkú Béla elvtárs:

A jelentést megkapja Brutyó elvtárs és bocsássa majd a KEB tagjainak a rendelkezésére.

Amit Fock elvtárs mondott a sajtóról, az helyes. Vigyázzunk a sajtóra. A parasztkérdés: a beszélgetés során erre sor került. Beszéltünk arról, hogy mi hogyan foglalkoztunk ezzel: elvi állásfoglalásunk megvolt természetesen a hatalom megszilárdítása érdekében nem fogtunk rögtön hozzá, nem tűztük rögtön napirendre a mezőgazdaság szocialista átszervezését, hanem megvártuk a legalkalmasabb időpontot.

Az ellenség taktikája: az ő elemzésükből nem lehetett kivenni, úgy értékelték, mintha ezekről a kérdésekről, azok várható kihatásával az ellenség még nem lett volna tisztában. De ők ezt még vizsgálják. Arra hivatkoztak, hogy a Szabad Európa Rádió is csak a szcczecini és a gdański rádió után kezdett foglalkozni az eseményekkel.

Ajánlom, hogy a jelentést fogadja el a Politikai Bizottság és a megnevezett kör – KB tagjai, megyei, budapesti első titkárok, KB osztályvezetők, Minisztertanács tagjai, Brutyó elvtárs – kapja meg. A szerkesztésért Aczél és Óvári elvtársak a felelősök.

Jegyzőkönyvezte:
(Takács Gyuláné)

MNL OL M–KS 288. f. 5/542. ő. e. 54–67. – magyar nyelvű gépelt tisztázat – Készült: 2 példányban

Az MSZMP PB 1971. január 12-i ülésén a PB a tájékoztatót – Biszkú Béla szóbeli kiegészítőjével együtt – tudomásul vette és szükségesnek tartotta, hogy az elhangzott észrevételek alapján tegyék pontossá. E szöveg jóváhagyásával Aczél Györgyöt és Óvári Miklóst bízták meg. A határozat értelmében a jóváhagyott anyagot megkapták a KB tagjai, Brutyó János, a KEB elnöke, a KB osztályvezetői, a budapesti és megyei pártbizottságok első titkárai, a Minisztertanács tagjai. Továbbá megbízták Komócsin Zoltánt, hogy a KB következő ülésén a nemzetközi kérdésekről szóló tájékoztatójában térjen ki a lengyelországi eseményekre is.

47.

TADEUSZ HANUSZEK BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET FELJEGYZÉSE A MAGYAR TÁRSADALOM LENGYELORSZÁG-KÉPÉRŐL

Budapest, 1971. január 28.

A magyar társadalom Lengyelország-képe

Titkos!

A mai magyar társadalom a lengyelek iránt táplált szinte általános rokonszenvének gyökere a két nemzet ezer éves hagyományos baráti viszonyában keresendő. Országaink hasonló fejlődési folyamatai, a dinasztikus kapcsolatok, az, hogy egyik fél sem szándékozta leigázni a másikat, amikor közös határaink voltak, a nemzeti felszabadító harcokban nyújtott kölcsönös támogatás – együttműködésük „a népek tavasza idején” –, az a tisztelet, amellyel a magyarok saját nemzetükhöz és hőseikhez viszonyulnak, mind azt eredményezi, hogy a mai napig élő a nemzeteinket a múltban összekötő baráti szálak emlékezete, annak ellenére, hogy nagyon részleges és felületes Lengyelország történelmének és belső viszonyainak ismerete.

A nemzeteink múltbéli kapcsolatairól szóló ismereteket a magyarok leginkább az iskolából hozzák magukkal. A lengyel történelemnek főleg azon tényeire koncentrálnak, melyek közvetlen kapcsolatban vannak Magyarország történetével, és ezek interpretációja, amelyet leginkább a hazafias nevelés szükségletei diktálnak, eltérnek a lengyel historiográfia értelmezésétől. A történelem tankönyv például nem említi Sobieskit, amikor a törökökkel vívott bécsi csatát tárgyalja. Általában kijelenthetjük, hogy a magyarok hagyományos barátsága a lengyelek felé az évszázadok folyamán a patriotizmus és a nemzeti érdekek védelme talaján növekedett és vált tartóssá. Nem általánosan ismert tények a magyarok és a lengyelek közös harca a Párizsi Kommün barikádjain, a Spanyol Köztársaság védelmében vagy az, hogy számos lengyel vett részt 1919-ben a Tanácsköztársaságot védő harcokban, mind nagy jelentőségűek a két ország közötti internacionalista kapcsolataiban, és nem mindenki tartja ezeket a hagyományos barátság új tartalmának fejlődése és erősítése alapjának, annak ellenére, hogy a Magyar Népköztársaság vezetése erőfeszítéseket tesz ez ügyben.

A spontán segítség és szívélyesség, amellyel a lengyel menekültek találkoztak a magyar társadalom részéről az 1939. szeptemberi vereséget követően, és a nyomás, amely az akkori államvezetésre nehezedett, hogy segítsenek nyugatra juttatni a lengyel katonákat és tiszteket a magyaroknak abban az általános meggyőződésében keresendő, hogy minden erővel támogatni kell azokat, akiktől elvették a hazájukat, és akik más frontokon kívánnak harcolni érte. A lengyelek akkoriban együttérzést és csodálatot keltettek a magyarokban, mivel olyan

patrióták voltak, akik elsőként, egyetlenként és magányosan szálltak szembe a megszálló hitleri seregekkel, a vereség után pedig harcolni akartak az elvesztett országért. A magyarok tevékenységének mozgatórugója a lengyel ügyben akkoriban a lengyel hazafias igazság általános és mély megértése volt.

A magyarok büszkén emlékeznek a II. világháborúban a lengyeleknek nyújtott segítségre, hangsúlyozzák, hogy sem az akkori kormány, sem a goebbelsi propaganda nem tudta megváltoztatni a lengyel nemzethez fűződő viszony alapjait. A hitleristák által megszállt Lengyelországról, a lengyel ellenállási mozgalmáról, a frontokon harcoló lengyelekről szóló híreknek csak egy része jutott el Magyarországra, és az is különféle értelmezésben. A felszabadulás után sem töltötték ki a rést erről az időszakról a magyar hírekben. Ennek igen sok oka volt, többek között az, hogy nagyon összetett volt a lengyel helyzet mind a megszállás alatt, mind a felszabadulás után, hogy a magyar propaganda nem akart a szovjeteken kívül más nemzetet is emlegetni a fasizmussal vívott harc kapcsán, valamint az MSZMP vezetésének 1956 utáni dogmatikus vonala, illetve a gyenge lengyel propaganda. Ennek eredményeképpen a magyarok például keverik a gettófelkelést a varsói felkeléssel.¹ Nem sokat tudnak a lengyel ellenállási mozgalmáról. A jugoszláv, a francia és a csehszlovák partizánok harcai ismertebbek itt, mint azok a harcok, amelyeket a lengyel partizánok vívtak a szövetséges frontokon. Ezért van nagy hatással a *Szeptembertől májusig* című film a magyar politikusokra és azokra a magyarokra, akik ismerik a II. világháború történetét.

A magyarok egyáltalán nem ismerik a lengyel munkásmozgalmat. A két ország illegális kommunista pártjainak különösen nehéz helyzete a két világháború között ellehetlenítette, hogy kölcsönösen megismerkedjenek a mozgalom hagyományaival. A kormányok azonban kiválóan megértették egymást. A lengyel szanációs rendszer a kijevi hadjáratra,² a magyar reakció az 1919-es Tanácsköztársaság napjaira emlékezett. A kommunistaellenesség összekötötte a két nemzet kormányait, uralkodó osztályait. A társadalom széles rétegeit megfosztották a kölcsönös kapcsolatoktól és a gazdasági életet, a baloldali csoportosulások és pártok tevékenységét érintő információktól.

Az MSZMP vezetősége törekvése, hogy a tömegtájékoztatási eszközökön keresztül pártunk életének fontosabb eseményeivel kapcsolatosan népszerűsítse a lengyel munkásmozgalmat. A lengyel munkásmozgalom kérdései helyet kapnak a Magyar Népköztársaság párt és gazdasági középkádereinek képzésében, a megyei pártiskolák és a budapesti Pártfőiskola programjában. Lipkovics [Károly] elvtárs foglalkozik ezzel, aki az iskolának ezt részlegét vezeti, szakértője a területnek.³

Jelentős hiányok mutatkoznak a lengyel történelem alapvető eseményeit illetően, főleg a 19. század második felétől napjainkig, a gazdasági és társadalmi

¹ L. erről 43. sz. dokumentum, 34–35. l.

² A lengyel „szanációs rendszer” az 1926. májusi puccstól Józef Piłsudski 1935-ben bekövetkezett haláláig tartott. A „kijevi hadjárat” alatt pedig az 1920-ban lezajlott lengyel–bolsevik háborúban aratott lengyel győzelmet értették. Lásd Szokolay Katalin: *Lengyelország története*. Budapest, Balassi Kiadó, 2006, 146–157, 168–178.

³ Például könyvet is írt lengyel témában, l.: Lipkovics Károly: *A szocialista építés fő kérdései Lengyelországban*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1965.

fejlődést érintő nem kielégítő információk okán a magyarok bár tájékozódnak a nálunk zajló aktuális politikai folyamatokról, és ezek komolyan érdeklik is őket, számos problémánk nem világos, nem érthető számukra. Az átlag magyarokban, főleg azokban, akik a pártban dolgoznak, kétségeket és fenntartásokat ébreszt az, hogy Egyesült Parasztpárt és a Demokrata Párt részt vesz a kormányban és a Szejm munkájában, vagy a két ifjúsági szervezet, a Szocialista Ifjúsági Mozgalom és a Falusi Ifjúsági Szövetség tevékenysége, valamint a hagyományos szervezési formákon alapuló cserkészlet, az állam és az egyház viszonya, valamint a mezőgazdaság egyéni jellege.

A magyar tömegtájékoztatási eszközök nem népszerűsítik Lengyelország fentebb említett, aktuális belső ügyeit, a párt és a gazdasági aktíva köreiben azonban élénk vita folyik. A magyarok gondosan követik az országunkban végbemenő politikai és gazdasági folyamatokat. Ezek értékelése és a viszonyulás ezekhez igen különböző. Az 1956-os év Lengyelországban pozitív változásokat hozott, de a magyarok számára ez mindenekelőtt az ellenforradalom és a fájdalmas élmények éve. Ezért a magyarok a lengyelekkel folytatott beszélgetéseikben nem szívesen beszélnek 1956-os ügyekről. Itt-ott találkozni azzal a véleménnyel, hogy a lengyelországi események bátorították fel a magyar reakciót, mintegy jelszót adva az ellenforradalmi tevékenységhez. Lengyelországban nem voltak olyan tragikusak a következmények, mint Magyarországon, pedig a társadalmi-gazdasági élet megújulásának folyamata mégis Magyarországon és Jugoszláviában valósult meg, míg Lengyelországban – ahogy a magyarok látják – nem történtek alapvető változások.

A márciusi lengyelországi eseményeknek nagy visszhangja volt Magyarországon, nagyon ellentétes vélemények alakultak ki – néhány dicsérő és támogató állásponttól kezdve az egészen haragos ellenségességig. Az erre vonatkozó hírek visszafojtottak, megkésették és részlegesek voltak. Ez a magyar közvélemény tájékozatlanságát eredményezte, kedvezett az értetlenség növekedéséhez, a rés keletkezésének, és az e problémával kapcsolatos félreértésekhez és kétértelműséghez vezetett. Nem lehet véletlen, hogy még a pártlap, a *Népszabadság* is éppen 1968. március 14-én jelentette meg Óvári Miklós, az MSZMP KB titkára *Hazafiság és nemzetköziség* című előadását:⁴

„A legfontosabb szabály az, hogy a nacionalizmus ellen bármely országban is jelentkezik, nem lehet nacionalizmussal harcolni, csak internacionalizmussal. [...] Elítéljük a cionizmust, leleplezzük Izrael agresszív politikáját, harcoltunk és harcolunk a burzsoázia ellen, bármilyen nemzetiségű, de kommunista nem lehet antiszemita. [...] Kommunista nem lehet faji előítéletek rabja. E kérdésekben egyértelmű, félreérthetetlen magatartásra és kiállásra van szükség.”⁵

A márciusi lengyelországi eseményeket illető információs rést serényen igyekeztek kitölteni a Szabad Európa magyar hallgatói, a rádió ugyanis ebben az időszakban többszörös kommentársorozatot szentelt Lengyelországnak, amelyet

⁴ Az előadás az MSZMP Politikai Akadémiáján hangzott el.

⁵ *Népszabadság*, 1968. március 14.

leginkább a nem magyar származású értelmiség terjesztett el a társadalomban. Kifejezték nyugtalanságukat, hogy Lengyelországban terjed az antiszemitizmus, fájdalommal eltelve osztották meg egymással az állítólagosan megsértett irodalmárok, tudósok, gazdasági és politikai szakemberek neveit, hangsúlyozva, hogy mi mindent tettek a lengyel gazdaságért és kultúráért. Tömegtájékoztatói eszközeink felvilágosító-propagandaakciója ellenére, ezek az ügyek a mai napig nem világosak, és felháborítják a magyar egyetemisták egy részét. Ettől kezdve érezhető, hogy a kulturális, tudományos és kereskedelmi körök jelentős része nem igazán akar szorosabb köteléket Lengyelországgal, bár nem jegyeztek fel olyan nyílt fellépést, amely bírálná a Lengyel Népköztársaság fellépését a márciusi eseményekkel kapcsolatban.

Időnként olvashatók olyan cikkek, amelyek barátságtalanul írnak Lengyelországról. Például a *Magyarország* cikke kedvezőtlen fényben tünteti fel a lengyel nőket, Csorba Tibor rádióinterjúja a *Neueste Nachrichten* című, külföldieknek szóló budapesti magazinban pedig *Górnik Zabrze* focicsapatot *Górnik-Hildenburg*nak nevezi.⁶

A decemberi lengyelországi események hatalmas megrendülést váltottak ki a magyar társadalomból. A magyar hatalom attól tartott, hogy ide és a többi szocialista országba is áttérjednek a zavargások.⁷ Növelték a boltok hús- és élelmiszerellátottságát. Azonnal közzétették a Lengyelországból érkező közleményeket. A magyar társadalom tisztában volt azzal, hogy a nehéz gazdasági helyzet volt az események közvetlen kiváltó oka, és képtelen volt megérteni, hogy mi vezetett egy ilyen helyzethez 25 év szocialista gazdálkodás után.

A LEMP KB VII. plénuma eredményeiről szóló közleményt,⁸ és a megkönynyebbüléssel fogadták lengyelországi hangulat megnyugvásáról szóló híreket, bár még mindig nagy az érdeklődés az iránt, mi történik Lengyelországban, és a magyar társadalom feszülten várja az újabb híreket. A lengyelekhez intézett kérdések főleg az élelmiszerárakat, az ellátást és a béreket érintik.

Az itteni párt és gazdasági aktíva az egyéni és fejletlen mezőgazdaságunkban látja a nehézségek fő okát. Erről tanúskodnak a mezőgazdaságunkat érintő részletes kérdések. A legtöbb magyar káder, aki felszólal a témában, úgy véli, hogy mezőgazdaságunk jellege kétségtelenül megnehezíti a tervezést, nem teremt lehetőséget a modernizálásra és a termelékenység növelésére, ezért fékezi az ország gazdasági fejlődését. A jelenlegi rendszer megtartása mellett nem látnak reális esélyt a mezőgazdasági termelés ügyének megoldására. Szükségesnek látják a gazdasági szövetkezetek ellátási, eladási és szervezési tevékenységét, azonban ez nem teremti meg az alapvető mezőgazdasági előrelépés feltételeit.

⁶ Zabrze város 1945-ben vált Lengyelország részévé, korábban a hitleri Németországhoz tartozott. A város neve 1945 előtt Hildenburg volt, és a futballcsapat stadionját Adolf Hitler Stadionnak hívták. A Zabrze Górnik klubot egyébként 1948-ban alapították, az egyik legsikeresebb csapat Lengyelországban, és a magyar Szusza Ferenc volt vezető edzője.

⁷ L. erről a 46. és 46a sz. dokumentumokat.

⁸ *Népszabadság*, 1971. december 22. A lap közölte a PAP jelentését a plénium döntéseit, illetve Edward Gierek rádió- és televíziós beszédét is.

Az itteni aktívát érdekli a lengyel egyházi vezetők hozzáállása a decemberi eseményekhez és az új lengyel államvezetéshez, valamint a LEMP-en belüli dogmatikus befolyások ereje. Ez az érdeklődés az eltérő hagyományok, valamint az állam és az egyház kapcsolata sajátosságainak meg nem értéséből fakad, illetve hogy a lengyel jelenségeket az MSZMP ismert tézisének keresztül vizsgálják, mely szerint két fronton kell folytatni az ideológiai harcot: egyrészt a revizionisták ellen, másrészt a dogmatizmus ellen. Az itteni aktíva nagy része úgy véli, hogy Gomulka elvtárs távozása, amelynek be kellett következnie, az ő – mint aktív kommunista – számára hatalmas személyes tragédia.

*

Nem egységes a magyar társadalom ismerete a lengyel gazdasági problémákat illetően. Majd minden átlag magyar tudja, hogy Lengyelország nagy ország, bőven van nyersanyagkészlete (szén), szép tájai vannak (Zakopane és környéke), hosszú tengerpartja és tengeri kikötői, így jelentős gazdasági lehetőségei vannak. Itt-ott, főleg az idősebb nemzedék körében, akik ismerik az úgynevezett Galíciát, egy I. világháború előtti, szétszaggatott Lengyelország képe alakult ki, amely nyomorúságát valószínűleg még tovább mélyítette a szeptemberi vereség.

A magyar társadalomnak csak egy kis része van tisztában az aktuális lengyel gazdasági problémákkal. Ide főleg a szakértők és az olyanok tartoznak, akik betöltött tisztségükből vagy munkakörükéből következően kapcsolatban állnak Lengyelországgal. Azonban a társadalom e részének gazdasági ügyeink iránti érdeklődése nem túl nagy, és mindenkinek saját szakterületére vagy betöltött funkciójára korlátozódik. Sok gazdasági tevékenységet folytató ember és termelésvezető között, valamint az ipari üzemek körében él az az alapvető meggyőződés, hogy technikai és tudományos vívmányaik sokkal magasabb szinten vannak, mint Lengyelországban. Ezek a nézetek abból erednek, hogy Lengyelországból nincs megfelelő tájékoztató és propagandatevékenység, illetve abból, hogy a magyar intézmények és kiadók nem igazán népszerűsítenek és publikálnak a lengyel ipar fejlődését és tudományos-műszaki eredményeit ismertető anyagokat. Például az itteni Kohó- és Gépipari Minisztérium könyvtára csak két, nem igazán a fő profiljába vágó kiadványt rendelt meg 1970-ben, a *Lengyelország* és az *Aktualne problemy informacji i dokumentacji*⁹ című folyóiratokat, más országokból pedig – ideértve az ázsiai és az afrikai országokat is – összesen több száz kiadványt hozatott be.

Egy átlag magyar elképzeléseit jelenlegi ipari termelésünkről főképpen a magyar kereskedelem kínálta lengyel áruk választéka és minősége formálja. Az olyan üzemekben foglalkoztatott magyar dolgozók, amelyekben lengyel gyártmányú felszerelések találhatók, mint például a Vegyi Kombinátban vagy a szolnoki Cukorgyárban, nagyra értékelik ezeket a szállítmányokat. Magyarországon, amely jelentős kapitalista importtal rendelkezik, keresettek a lengyel fogyasztási és beruházási termékek, és így csak akkor vannak jó vélemények

⁹ Magyarul: *A tájékoztatás és a dokumentálás aktuális problémái.*

iparunkról és gazdaságunkról, ha ezek minősége és ára versenyképes a más országokból importált termékekkel szemben. Azt azonban ki kell jelenteni, hogy ez idáig a lengyel ipar nem sok terméke vívta ki ezt az elismerést. Meg lehet említeni a kénsav- és a cukorgyártáshoz szükséges eszközöket, a bányászati gépeket, pengéket, abroszokat, egyes kozmetikai termékeket, turisztikai és sportfelszereléseket, az alkohol tartalmú italokat, a sört. Magyarországon igen megnövekedett a szükséglet személyautókra, azonban a rendelések teljesítése sorában még mindig a lengyel Fiatra kell a legkevesebbet várni. Használói közül sokan panaszkodnak a kocsik egyes alkatrészeinek minőségére és árára, valamint arra, hogy nincsenek cserealkatrészek.

Az elmúlt években, a két ország közötti megnövekedett kereskedelmi cserének, az együttműködésnek, szimpóziumoknak, szakmai kiállításoknak, a lengyel gépeket és berendezéseket szállító technikai szolgáltatások minősége javulásának, a reklamációk megfelelő intézésének, a műszaki napok megrendezésének, a vásároknak stb. köszönhetően a jobban eljutnak a gazdasági együttműködéssel foglalkozó intézményekhez és személyekhez a lengyel gazdasági termelést érintő információk. Az itteni tömegtájékoztatási eszközök azonban igen gyengén informálják a társadalmat a lengyel iparról, és csak kevés lengyel termék reklámja jut el a fogyasztókhoz. Szükség van arra, hogy tegyenek valamit annak érdekében, hogy megváltozzon az átlag magyarok hozzáállása, miszerint a magyar, cseh vagy német gépek, berendezések, mindennapi használati cikkek jobbak, mint a lengyelek. Ennek megoldásához nem elég csak a reklám, főleg, ha az olyan olvashatatlan és semmitmondó, mint az a neon, amelyik a Łucznik varrógépet reklámozza a fővárosban.

A magyar gazdasági körök érdeklődnek a lengyel gazdaság tervezési és irányítási módszereiben bekövetkezett változások iránt. Ugy véljük, hogy az iparvállalataink önállóságának növelése lehetővé teszi a magyar üzemek számára a közvetlen gazdasági és tudományos-műszaki együttműködést, illetve pozitív hatással van a kooperációra és a specializációs szerződések megkötésére. Értékelik, hogy Lengyelország a szocialista országok gazdasági integrációjának híve, és törekszik arra, hogy kooperációs és specializációs szerződéseket kössön, bár az, hogy nem lettek kihasználva az ebben rejlő kétoldalú lehetőségek, az a mi rugalmatlanságunk következménye. A hivatalos szervek az együttműködést hirdetik, de valójában sok esetben fékezik annak fejlődését. Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy a budapesti vállalatok egy része a Lengyelországgal történő együttműködés mellett van, vidéken azonban ez az elterjedt vélemény. Vannak olyan szakmai képviselők is, akik nem szívesen működnek együtt Lengyelországgal, hangsúlyozva az NSZK-val és az Ausztriával folytatott gazdasági együttműködésből származó hasznot. A kapitalista országokkal folytatott szélesebb körű együttműködésére irányuló tendencia alakulására az is hatással van, hogy az itteni ipar és kereskedelem képviselőinek személyesek az érdekei, mivel ez igen vonzó szolgálati utakkal és a nyugati cégek értékes ajándékaival párosul.

A kooperációs szerződésekkel összefüggő ügyek elhúzódó és nem túl precíz intézése azt a nézetet alakítja ki, hogy a köteleességeiket szolidan és időben teljesítő kapitalista cégekkel folytatott együttműködés hasznos, míg az együttműködés a

szocialista országok vállalataival képtelen túllépni a megbeszélések szakaszán, pedig éppen fordítva kellene lennie. A két nemzetet összekötő hagyományos barátságban a múltban nem tükröződött kellőképpen a két kulturális és művészeti értékekben gazdag társadalom közeledésében. A lengyel–magyar kulturális együttműködés elmúlt 25 évében tett azon erőfeszítések, hogy megmutassuk a magyar társadalomnak a lengyel kultúra értékeit és legkiválóbb eredményeit, egyelőre nem hozták meg a várt hatást. A lengyel kultúra és irodalom ismerete a magyar társadalom különböző köreiben nagyon felületes és egyenlőtlen. Egy átlag értelmiségi tudja, hogy Lengyelországnak voltak világhírű alkotói és gondolkodói, de csak alig néhány nevet ismer, és nem mindig tudja, hogy miben értek el sikereket. Magyarországon nagy népszerűségnek örvend a klasszikus lengyel irodalom, főleg [Henryk] Sienkiewicz és [Bolesław] Prus művei, akik műveinek olvasottsága megegyezik a legnépszerűbb magyar írók olvasottságával, például Jókai [Mór]éval vagy [Móricz] Zsigmonddal, a *Fáraó* öt magyar kiadást ért meg. Ami a kortárs irodalmat illeti, [Igor] Newerly könyve, az *Egy boldog élet* 88 ezer példányban jelent meg. Ki kell azonban jelteni, hogy az elmúlt években magyarul kiadott lengyel irodalom nem tükrözi objektív módon, hogy mi történik a kortárs lengyel irodalomban, ugyanis a legszívesebben olyan műveket fordítanak le, amelyekkel pártunknak meggyűlt a baja ([Jerzy] Andrzejewski, [Tadeusz] Konwicki, [Jacek] Bocheński, [Jan] Kott és mások). Teljesen ismeretlen a lágerirodalom, nem fordítják [Jarosław] Iwaszkiewicz, [Pola] Gojawiczyńska, [Jerzy] Putrament prózáját, nem adták ki [Leon] Kruczkowski drámáit (a *Németeket sem*), [Jerzy] Broszkiewicz műveit. Teljesen ismeretlen [Cyprian Kamil] Norwid, [Stanisław] Wyspiański, [Władysław] Broniewski.

A lengyel film ezzel szemben a magyar nézők nagy elismerésének örvend. A magyar értelmiség és diákság nagyra értékeli [Andrzej] Munk, [Andrzej] Wajda és [Jerzy] Kawalerowicz filmjeit. Kedvenc színészük Z[bigniew] Cybulski. A mai napig nagy sikerű film a *Keresztesek*. Igen nagy népszerűsége tettek szert a *Négy páncélos és egy kutya*,¹⁰ illetve a *Kockázat* című televíziós sorozatok, főleg azokban a körökben, ahol kisebbek az elvárások a filmgyártással kapcsolatban. A főszerepeket játszó színészek közül egyesek Cybulskit, mások [Stanisław] Mikulskit kedvelik jobban. Annak ellenére, hogy a sajtóban kritikus hangvételű recenziók jelentek meg a *Kockázatról*, Kloss-Mikulski népszerűsége óriási.¹¹ A film teljesen kielégíti azt a szükségletet, hogy bemutassuk a kisebb országok részvételét a hitlerizmus elleni harcban. A fiatalok számára ő testesíti meg a bátor, intelligens, a jó ügyért kockázatot vállaló, ügyességben, tehetségben és a mások fölötti hatalom gyakorlásában kiemelkedő hőst. Az itteni közönség a rövid tudományos filmekről

¹⁰ A Janusz Przymanowski könyve alapján Andrzej Czekalski és Konrad Nalecki rendezte a sorozatot, amely a második világháború történetébe nyújtott betekintést. A cselekmény 1942 és 1945 között játszódik és egy az Első Lengyel Hadseregben harcoló harckocsi legénységének kalandjait követi.

¹¹ Az Andrzej Konic és Janusz Morgenstern rendezte *Kockázat* című tévésorozatot 1968-ban mutatta be a magyar televízió. Stanisław Mikulski Kloss kapitány szerepében nagy népszerűségnek örvendett.

és a gyerekeknek szóló rajzfilmekről és elismeréssel nyilatkozik, utóbbiakat a felnőttek is szívesen megnézik.

A lengyel kortárs színház egy elég kevésbé ismert szegmense a lengyel művészetnek a magyar társadalomban. Csak egy kisebb, színházi kritikus, rendező, forgatókönyvírói rétegnek vannak mélyebb ismeretei a lengyel színházról. Ők, kevés kivételtől eltekintve, nagy elismeréssel éltetik a lengyel művészet eme területét. A lengyel színház ismertségét társulataink magyarországi vendég szereplései sem növelték, mivel nagyon kevés ilyen volt, és csak az úgynevezett „protokoll közönség” látta.

A lengyel zenének sem nagyobb az ismertsége. Chopin nevét mindenki ismeri. A kortárs zenét illetően a magyar zenerajongók egy köre a rádióból és lemezfelvételtől ismeri [Krzysztof] Penderecki, [Grażyna] Bacewiczówna és [Tadeusz] Baird munkásságát. Kiváló karmestereinket, szólistáinkat, zenészeinket szinte senki sem ismeri. Lengyel lemezekre elenyésző a kereslet a piacon. Az elmúlt években voltak esetek (valószínűleg nem véletlenek), hogy az együttesek és szólistáink Magyar Népköztársaságban való fogadásáért és fellépéséért felelős személyek nem vették komolyan kötelességeiket, mint például a poznańi és kulkai gyermekkórus ittléte idején.

A lengyel képzőművészet gyakorlatilag ismeretlen Magyarországon. Az a néhány kiállítás és a magyar és a lengyel művészek igen kevés és laza kapcsolata nem kedveznek annak, hogy a művészet e területe szélesebb körben népszerűvé váljon.

A magyar társadalom hagyományosan sportszerető, és így a lengyel sporteredményeket illetően is elég szélesek az ismeretei.

A lengyel tudományt illetően egy átlag magyar tudja, ki volt M[arie] Curie-Skłodowska és [Nikolausz] Kopernikusz. Annak ismerete elenyésző, hogy mit tettek hozzá a lengyelek a világ tudományának kincsestárához, ezen azonban nincs is mit csodálkozni, hiszen nálunk sem sokan ismerik a négy magyar természettudományi Nobel-díjas nevét. A magyar tudósok érdeklődése a lengyel tudomány iránt elég szerény, főleg a történelem, a közgazdaságtan, a pszichológia és a pedagógia érdekli őket. Az iskolai tankönyveknek kétségkívül nagy hatása van arra, hogyan viszonyulnak nemzetünkhöz a gyerekek, az ifjúság, főleg igaz ez a történelemkönyvekre. Az, hogy az országainkat a régmúlt időkben összekötő kapcsokat szűkszavúan és szárazan tárgyalják, azzal magyarázható, hogy arra törekszenek, hogy a barátság hagyományos tartalmait új, nemzetközi értékekkel helyettesítsék. Hiányzik azonban a legújabb kori történelmet tárgyaló könyvekből az olyan tények teljes körű ismertetése, mint a lengyelek részvétele a Magyar Tanácsköztársaság védelmében.¹² Egyes könyvek elhallgatják Lengyelország fegyveres részvételét a hitlerizmus elleni harcban, nem írnak az ellenállási mozgalomról, vagy nem értékelik annak jelentőségét, elhallgatják a lengyel seregek harcait, amelyeket a Vörös Hadsereg oldalán vívtak a felszabadító harcokban és Berlin bevételekor, és ez nyugtalanságot és aggályokat ébreszt.

¹² Lásd erről Stanislaw Andrzej Sochacki, a Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ igazgatója 1964-ben magyarul kiadott könyvét: *Fejezetek a lengyel–magyar fegyverbarátság történetéből...* i. m.

A lengyel nyelv kétségtelenül nehéz a magyaroknak, mégis sok magyar beszéli vagy szeretné megtanulni. Ismeretének foka különböző, az újságírók jobban beszélik, míg a kereskedelemben vagy a vendéglátásban dolgozók szókincse arra korlátozódik, amire a lengyel ügyfelekkel folytatott beszédben szükség van. Annak oka, hogy a magyarok érdeklődnek a lengyel nyelv iránt, és szeretnék azt megtanulni, abban keresendő, hogy a magyarok hagyományosan barátsággal viszonyulnak a lengyelekhez, illetve hogy nő a két ország közötti turisztikai forgalom és bizonyos mértékben a politikai és gazdasági ügyek iránti érdeklődés is. Az orosz nyelv kötelező oktatásának bevezetése a magyar iskolákban növelte a szláv nyelvek iránti érdeklődést, és bizonyos mértékig megkönnyítette a lengyel nyelv elsajátítását, mely még könnyebb is a latin betűket használó magyarok számára. A Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ nyelvtanfolyamaira jelenleg annyian jelentkezők, hogy az meghaladja annak befogadóképességét.

*

Magyarországon ismerik és elismerik Lengyelország jelentőségét a nemzetközi szinten. Lengyelország külpolitikáját, békés nemzetközi kezdeményezéseit egy biztonságos rendszer és az európai együttműködés létrehozására tett őszinte törekvésként értékelik. Sokra tartják Lengyelországnak a Varsói Szerződésben betöltött politikai és katonai szerepét is. A Lengyel Népköztársaság és az NSZK között zajló megbeszélések felkeltették a magyar közvélemény érdeklődését. A hivatalos szervek türelmetlenül várják azok hivatalos befejezését, mert az lehetőséget teremtené a Magyar Népköztársaság és az NSZK közötti tárgyalásokra. A magyar párt- és kormányvezetés úgy véli, hogy azoknak a szocialista országoknak van döntő szavuk és elsőbbségük az NSZK-hoz fűződő viszony normalizálásában, amelyek a legtöbbet szenvedtek a hitleri megszállás alatt. Belpolitikájában igyekszik korlátozni azon csoportok tevékenységét, amelyek már hosszabb ideje követelik a magyar–NSZK viszony normalizálását.

Egy átlag magyar nem teljesen érti Lengyelország álláspontját az NSZK-val folytatott tárgyalásokban, mivel lényegesen liberálisabbá teszi viszonyt az NSZK-hoz a német nyelvterülettel való hosszú távú kulturális és gazdasági kapcsolat, illetve az, hogy itt nem merültek területi követelések.

A lengyel álláspont helyességét megingatta az NSZK propagandája, amelyet többek között a magyarországi német kisebbsége (nagyjából 220 ezer ún. sváb) tevékenysége segítségével végez, akiket erős kötelek fűznek Nyugat-Németországhoz. A nehézség, hogy a magyarok megértsék Lengyelország hozzáállását az NSZK-hoz, összefügg a Lengyelország által a II. világháború után visszaszerzett területek ügyével is. Sok magyar úgy fogja fel, hogy azért igazságosak a jelenlegi lengyel határok, mert a nyugati területeket azokért a keleti területekért cserébe kapta az ország, amelyeket a Fehérorosz és az Ukrán Szovjetköztársaságnak adtak. Az NSZK-val szembeni álláspontunkat érintő magyar propaganda valószínűleg azért nem nagyon beszél a visszaszerzett területek kérdéséről, mert attól tart, hogy az a trianoni szerződést juttatná a magyarok eszébe, amikor is Magyarország elvesztette magyarok lakta területeit (Erdély,

Vajdaság, Szlovákia egy része), és nem szeretnének a Magyar Népköztársaság jelenlegi határai megváltoztatását célzó hangulatot kelteni.

A Lengyel Népköztársaság és az NSZK közötti szerződés aláírását kedvezően fogadta a magyar közvélemény, mint egy eddig vitás ügy normalizálását, amely egyben lehetőséget teremt a Magyar Népköztársaság és az NSZK viszonyának szabályozására, illetve a két ország az eddiginél szélesebb gazdasági együttműködésére, amelyben a magyarok óriási gazdasági hasznot látnak.

*

Az átlag magyar Lengyelország-képének alakulásában alapvető jelentősége van az úgynevezett tömegtájékoztatási eszközöknek.

Azt kell mondani, hogy a magyar sajtó egyre gyakrabban tájékoztat országunk életének különböző területeiről, a magyar propaganda számára kényelmetlen problémákat azonban elhallgatják, mint például a lengyel mezőgazdasági politika kérdései. A nagykövetségek által átadott anyagok ritkán jelennek meg, azonban az itteni újságírók tollából születő cikkek hitelesebbek a magyar olvasó számára. Azok az újságírók írnak különösen értékes anyagokat, akik a megkötött szerződések és egyezmények értelmében vagy magánúton látogatják országunkat. Ezek az anyagok leginkább a vidéki és az üzemi sajtóban jelennek meg, a központi sajtó inkább hírügynökségi jelentéseket közöl, és Lengyelország külpolitikájára és a fontosabb belső eseményekre összpontosít. Például a decemberi események idején a PAP és az állandó varsói tudósító jelentéseit hozták le, illetve Fock és Biszku újívi programadó cikkeiben¹³ pedig egyértelműen, bár nem közvetlenül utaltak a lengyel helyzetre, foglalkoztak a jelenleg országunkra nehezedő problémákkal (a párt és az állam életének lenini normái, az életszínvonal és a lakosság ellátásának emelése).

A lengyel sajtó szerepe a magyar társadalom tájékoztatásában elenyésző, mivel nagyon kis mennyiségben, 2-3 napos késéssel jut csak ide.

A magyar rádióban számos Lengyelországgal foglalkozó műsor hallható, amelyek alapvetően elég jól megismertetik az itteni hallgatót országunk életének legfőbb problémáival. A rádió zenei repertoárjában azonban nagyon alul reprezentált a kortárs lengyel klasszikus és könnyűzene.

A magyar televízió hosszú ideig kerülte a lengyel vagy Lengyelországgal foglalkozó programok vetítését, ebben most javulás érzékelhető. Több az aktuális lengyel eseményeket érintő információ, növekedett a tévéfilmek és riportok száma. Jelenleg – mindenekelőtt a nagy népszerűségnek örvendő, gyermekeknek szóló rajzfilmeknek és a *Kockázat* című sorozatnak köszönhetően – olyan a légkör, amely kedvez a lengyel és a magyar televízió együttműködése kiszélesítésének és elmélyítésének. A nyomtatott sajtó, a rádió és a televízió nagyon keveset foglalkozik azzal, hogy megfelelő képet alakítson ki a magyar társadalomban a lengyel gazdasági és műszaki vívmányokat illetően. A rádió és a tévé csak ritkán és nem túl lelkesen használja ki, ha országunk élete valamely területének képviselői

¹³ Fock Jenő: Új esztendő küszöbén. *Népszabadság*, 1971. január 1.

ideérkeznek. A Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ által szervezett találkozók a fent említett emberekkel, szükségszerűen szűk körben zajlanak, és nem tudják helyettesíteni a széles magyar közönség előtt való fellépést, amely csak a rádió és tévé közreműködésével lehetséges.

Kirendeltségeink tájékoztató és propagandatevékenysége elég széleskörű, és lépésről lépésre javul. A gyenge oldala, hogy a legtöbb rendezvényre Budapesten kerül sor, és csak egy kisebb kört foglal magában. Kirendeltségeink legtöbb munkatársa nem beszél magyarul, ez megnehezíti a közvetlen kapcsolatot és korlátozza a szervezők és a résztvevők közötti kommunikációt. A magyarországi Polonia programjában az is szerepel, hogy közelebb hozza Lengyelországot a magyar társadalomhoz. Ezt a feladatot azonban nem tudja széles körben teljesíteni, mivel nem túl nagy létszámú (2-3 ezer fő), aktívját idősök alkotják. Ebben a helyzetben a Polonián alapuló Bem Társaságnak is korlátozottak a lehetőségei.

A turisztikai cserének is hatalmas jelentősége van abban, hogyan alakul a magyarok országunkról alkotott képe. A magyar turisták legszívesebben Zakopanéba és Krakóba utaznak. A Tatra és a krakkói műemlékek óriási látványosságok számukra. Miután hazatérnek, dicsérik Lengyelország turisztikai értékeit, illetve azt a szívéllyességet, ahogy a lengyelek fogadják őket, ellenben bírálják a vendéglátóipari egységeket, a hozzá nem értést, a túlzott alkoholfogyasztást, a turisztikai szolgáltatások elégtelenségeit (nincs hely a szállodákban, primitívek a kempingek, a lengyel kereskedelmi egységeknek gyenge az ellátottsága, kevés a benzinkút, az autószerelő).

A lengyel turistákat alapvetően szívesen látják Magyarországon. A magyarok segítőkészek, közvetlen kapcsolatot létesítenek a lengyel turistákkal, címet cserélnek velük, meglátogatják őket Lengyelországban. A magyar hatalom nagymértékű toleranciával viseltetik turistáink olyan kihágásait illetően, mint például a vámszabályok megszegése, a helytelen viselkedés a boltokban, az apró lopások az áruházakban stb. Véleményük szerint más, olyan országok turistái is okoznak gondokat a gazdaságnak, akik természetükből fakadóan komolyabbak a lengyeleknél. Nem hozzák fel annak ügyét, hogy a lengyelek felvásárolják az árukészletet, ugyanis az értékcikkek eladását külföldieknek az export egyik leggazdaságosabb formájának tekintik. A magyarok Lengyelország-képére a több csatornán át érkező imperialista politikai diverzió van a legnegatívabb hatással. Az egyik ilyen a külföldi rádióadók tevékenysége. Különösen veszélyes a Szabad Európa hallgatása, amelynek propagandája a fontos események idején többszörösére erősödik, széles társadalmi rétegekhez jut el, számol a magyar hallgató mentalitásával, szembeállítja a két ország belügyeinek megoldását, valamint kihasználja a két nemzetet összekötő hagyományos barátságból fakadó érzéseket.

A lengyelül tudó magyar állampolgárokra rossz hatással vannak a nyugaton megjelenő lengyel kiadványok, legfőképp a párizsi *Kultura*.¹⁴ Ezek eljutnak az itteni

¹⁴ A legjelentősebb lengyel nyelvű emigráns havilap. Jerzy Giedroyc alapította 1947-ben Rómában, majd Párizsba helyezte át székhelyét. 2000-ben jelent meg utoljára. Nem csupán a lengyel emigráció képviselői, hanem a hazai ellenzéki értelmiség első számú fóruma volt.

értelmiséghez, a *Kultura* például körbejár a budapesti egyetem egyes tudományos munkatársai között.

Nem hiányoznak a magyar társadalomból azok az elemek sem, akik elég barátságtalanul állnak hozzá a mai lengyel politikához. Hatásuk a magyar társadalom jelentős hányadára elsősorban a csehszlovákiai augusztusi és a márciusi lengyel események idején volt látható. A fentebb említett körök egyes tagjai magas pozíciót töltenek be a párt- és gazdasági apparátusban vagy olyan intézményekben, amelyek közvetlen hatással vannak a közvélemény alakítására, például kiadókban, a rádióban, a televízióban, a kulturális életet szervező intézményekben. Nem könnyű ez ellen valamit tennünk, mivel a Lengyelországgal folytatott árucseré nehézségei mindig magyarázhatók a magyar gazdaság érveivel, és azt, hogy a magyar sajtóban, rádióban, tévében megjelenő anyagok nem túl bőbeszédűek vagy mellőzik az alapvető tényeket, indokolható azzal, hogy nincs ennyi hely az újságok hasábjain vagy a programban.

Mégis úgy tűnik, hogy a következetes harc hatására, amelyet a Szovjetunió vív a cionizmus ellen és a márciusi lengyelországi események, illetve a '68-as csehszlovák helyzet következményei hatására ezen elemek tevékenységi területe valamivel csökkent. Mindenesetre alapvetően nem tudnak káros hatást gyakorolni a Lengyelországhoz fűződő pozitív és szívélyes hozzáállásra, amely egyrészt a Kádár elvtárs köré csoportosuló pártvezetés következetes internacionalista politikájának, másrészt a hagyományos baráti köteléknek köszönhető, amely a magyarok esetében – akiket lenyűgöz saját múltjuk – különösen nagy szerepet játszik.

Ezért a magyarokkal folytatott kapcsolatokban alapvető jelentősége van annak, hogy egyenrangú partnerként kezeljük őket, az élet minden területén elismerjük eredményeiket.

Következtetések

A magyar nemzet barátságos viszonyulása a lengyelekhez és Lengyelországhoz megfelelő platform a két ország kapcsolatainak kiszélesítéséhez és elmélyítéséhez az élet minden területén. A kapcsolatok szorosabbá tételének nemcsak gazdasági jelentősége van a két ország számára, hanem a szocialista tábor országai egységének erősödését is szolgálja, és ellenáll a kapitalista országok magyar társadalomra gyakorolt politikai és gazdasági befolyásának. Országunk e téren viszonylag fontos szerepet tölthet be, ugyanis a Romániával, Csehszlovákiával és a Szovjetunióval való együttműködés nem örvend nagy népszerűségnek a magyar társadalom körében.

Arra irányuló tevékenységünk alapelve, hogy elmélyítsük és tartóssá tegyük a Lengyel és a Magyar Népköztársaság közötti kapcsolatokat, és ezáltal megfelelő képet alakítsunk ki országunkról a magyar társadalomban, az kell, hogy egyenrangú partnerként kezeljük a magyarokat, tiszteljük nemzeti hagyományait, elismerjük társadalmi, kulturális és gazdasági sikereiket. Annak érdekében, hogy a magyar társadalomban megfelelő kép alakuljon ki Lengyelországról, arra kell törekedni, hogy növeljük a pártok, a pártszervek és a két társadalom képviselői kölcsö-

nös látogatásainak hatékonyságát, többek között úgy, hogy csökkentsük a protokolláris kereteket az érdemi kapcsolatok javára.

E cél érdekében, és figyelembe véve a szocialista országok együttműködésének jelentőségét és egységének erősítését feltétlenül szükséges, hogy a leggondosabban megválogassuk a Magyar Népköztársaság kirendeltségeire küldendő lengyel kádereket – mind általános, politikai-szakmai szempontból, mind pedig idegennyelv-ismeretüket illetően.

*

A magyarok lengyelek iránt táplált internacionalista tartalmakra támaszkodó baráti érzéseinek elmélyítése és tartóssá tétele érdekében szükséges:

- A publicisztikákban jobban hangsúlyozni a lengyelek és a magyarok közös részvételét a nemzetközi, magyar és lengyel forradalmakban (Párizsi Kommün, Októberi Forradalom, a Magyar Tanácsköztársaság védelme, a spanyolországi harcok, a magyarok segítségnyújtása a lengyel menekülteknek, a közös harc a hitlerizmus ellen), találkozókat kell szervezni, népszerűsíteni a magyar és a lengyel veteránok alakját, hangsúlyozni a szocializmus építésére vonatkozó tapasztalatcseréből következő kölcsönös hasznát, megemlékezéseket kezdeményezni a mindkét nemzet életében fontos eseményekről, a magyar és a lengyel kiválóságok életéről, akik hozzátettek valamit a lengyel–magyar barátsághoz;

- Össze kell ismertetni egymással a magyar és a lengyel történelem tankönyvek szerzőit, akik kölcsönös konzultáció útján segítenek abban, hogy a megfelelő javítások és kiegészítések bekerüljenek a könyvekbe, főleg a két nemzet kapcsolatait illetően.

*

- Bővebben, szélesebb körben, tervszerűen és hatékonyan kell tájékoztatni a magyar társadalmat a Lengyel Népköztársaság az élet minden területén elért sikereiről, és az együttműködés javítására kell törekedni minden területen. E célból javítani és tökéletesíteni kell a kulturális együttműködést;

- Jobban oda kell figyelni és élő kapcsolatot kell tartani a lengyel irodalom magyar fordítóival, segíteni kell, hogy képzetesebbek legyenek, el kell nekik juttatni azokat a műveket, amelyeket a legjobban szeretnénk, hogy megjelenjenek a Magyar Népköztársaságban.

Figyelmesen kell folytatni a politikai irodalom, a publicisztika, a szépirodalom, a tudományos irodalom (főleg a társadalomtudományok), a népszerű oktató irodalom terén zajló legértékesebb művei listának cseréit, együtt kell működni a kétoldalú ajánlatok megvalósításában, ügyelni kell arra, hogy a publikálásra szánt és kiadott művek listáin legyenek mindkét országban államilag elismert és kitüntetett művek azzal a céllal, hogy ezen az úton növeljük az eszmei kritériumokat;

- A két ország irodalmi és művészeti folyóiratainak közvetlen együttműködésbe kell kezdeni a kölcsönösség elve alapján, a kortárs irodalmi élet problémáit érintő elméleti és kritikai anyagokat kell ezekben megjelentetni;

– Életre kell kelteni az írószövetségek közötti együttműködést, hosszabb időre kell meghívni magyar írókat országunkba, hogy így lehetőségük legyen jobban megismerni azt, és hogy megfelelő személyes kapcsolatokat alakíthassanak ki alkotóinkkal;

– A lengyel és a magyar könyvterjesztők találkozzanak meghatározott időközönként (például évente egyszer), hogy megbeszéljék a művek népszerűsítésének állapotát és a konkrét feladatokat;

– Színházi szemlék szervezése kölcsönösségi alapon: lengyel darabok bemutatása Magyarországon, lengyel színházi napok, díszletekből rendezett kiállítások, a két ország színházáról szóló szimpóziumok szervezése;

– A legjobb lengyel drámák megjelentetése a magyar színházi folyóiratokban, valamint rendszeresen el kell juttatni a megfelelő lengyel színművek listáját Magyarországra, hogy az itteni színházak is be tudják azokat mutatni;

– Magyar rendezőket és díszlettervezőket meg kell hívni Lengyelországba, hogy megismerkedjenek az ott zajló munkálatokkal;

– Gyakrabban kell meghívni a másik ország zenekarait és szólistáit, illetve törekedni kell arra, hogy az eddigieknél több lengyel zeneszerző műve kerüljön a magyar programokba;

– Buzdítani kell a kiváló lengyel művészeket, hogy lépjenek fel a Magyar Köztársaságban, például a honoráriumok növelése segítségével;

– Az eddiginél szélesebb körben kell fiatal lengyel művészeket küldeni a Magyar Népköztársaságba, biztosítani kell nekik a megfelelő propagandát és a lehetőséget, hogy baráti kapcsolatot létesíthessenek a fiatal magyar művészekkel;

– Olyan lengyel nagyjátékfilmeket kell ajánlani a magyaroknak, amelyek figyelembe veszik az itteni néző mentalitását, és bővítik ismereteit Lengyelország múltjáról és jelenéről, hangsúlyt kell fektetni az ünnepélyes filmbemutatókra, az eddiginél körültekintőbben kiválasztott eladási szerződéseket kell kötni, szélesíteni kell a filmgyártásban való együttműködés és esetleg a rendezők csereprogramját is;

– Teljes mértékben ki kell használni, hogy sok magyar szeretné elsajátítani a lengyel nyelvet, több kurzust kell indítani a Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központban, biztosítani kell a megfelelő segédanyagokat, tartani kell a kapcsolatot fent említett tanfolyamok végzett diákjaival. A lehetőségekhez mérten vidéken is szervezni kell tanfolyamot, és segítséget kell nyújtani a tanulást vezető személyeknek;

– Ki kell használni a jól működő utazási irodákat, akik csoportos utazásokat szerveznek a magyaroknak Lengyelországba, hogy megismerjék látványosságainkat és nagy ismeretértékű útvonalakat. Egy ilyen akció a megfelelő reklám függvénye, de főleg az kell hozzá, hogy elismerjék a kirándulások programjának egyeztetéssel foglalkozó lengyel hivatalokat és utazási irodákat. Növelni kell a lengyelek Magyarországra történő csoportos utazásának számát a meghatározott útirányokat és programokat illetően, valamint több valutával kell ellátni őket. Több csereprogramot kell szervezni a tanároknak, a diákoknak, az üzemi dolgozóknak, a szakszervezeti csoportoknak. Be kell jelölni a térképeken

a magyarországi, lengyel–magyar barátság tiszteletére állított emlékműveket, terveket kell kidolgozni újabbak felállítására.

*

Az, hogy a magyar társadalomnak az eddiginél közelebbi és szélesebb körű ismeretei legyenek a lengyel gazdaság fejlődését és eredményeit, valamint a hatékony együttműködés lehetőségeit illetően, a következőket követeli meg:

- Növelni kell az olyan kiadványok és publikációk számát, amelyek a Lengyel Népköztársaság egyes iparágai termelési eredményeiről, valamint a technikában és a korszerű technikai és technológiai megoldásokban történt előrelépésekről informálnak;

- Formailag és tartalmilag is gondosabban kell elkészíteni azokat a kiadványokat, amelyek az ipari és kereskedelmi vagy külföldi tájékoztató-reklám célú rendezvények alkalmából jelennek meg (mint például a technika hete szimpózium, kiállítások, bemutatók, előadások), ezeket elég korán szét kell küldeni az érdekelt intézményeknek és személyeknek;

- Körültekintőbben kell kiválasztani a fent említett rendezvényeken dolgozó kádereket abból a szempontból, hogy mennyire ismerik a bemutatott szakmát, milyen az általános ismeretük az ország gazdaságáról és gazdaságpolitikájáról, valamint a képességeik alapján, hogy tudnak-e magyarul vagy egy másik, szélesebb körben ismert nyelven (angol, orosz, német);

- Utazást kell szervezni a legkiválóbb gazdasági szakembereknek, főleg az olyan területekről, ahol szükség van a népszerűsítésre, hogy találkozzanak és előadásokat tartsanak az itteni szakembereknek és tágabb gazdasági körökben is;

- A lengyel félnek ki kell dolgozni egy reális távlati koncepciót a két- és többoldalú együttműködés hasznait figyelembe véve, illetve jobb és felelősségteljesebb munkára van szükség az egyes szerződéseket előkészítő munkacsoportok részéről. A hosszú távú gazdasági együttműködés kidolgozása a lehetőségek és a szükségletek kölcsönös megkülönböztetésén kellene hogy alapuljon, figyelembe véve a két ország ipari beruházásainak koordinációját és a termelési licenceket;

- Jobban oda kell figyelni azon a fogyasztási és tartós cikkek minőségére és választékára, amelyeket kereskedelmünk Magyarországra exportál. A magyar piacon ez idáig nagy elismerésnek és népszerűségnek örvendtek a német, osztrák és angol termékek, a lengyel áruk azonban csak a II. világháború után kezdtek el szélesebb körben terjedni, ezért az itteni társadalom és a szakemberek szemében szolid minőségük, vonzó áruk és esztétikus küllemük teheti őket elismertté;

- A Magyar Népköztársaság által vásárolt összes géphez és berendezéshez biztosítani kell minden cserealkatrészt;

- Fejleszteni és szélesíteni kell a szerviztevékenységek körét;

- Növelni és javítani kell az egyes termékekre vonatkozó ügynöki és reklámtévékenységet, onnan kezdve, hogy fel kell hívni a figyelmet az esztétikus kinézetre, a reklám- és szórólapokon keresztül, a tévé- és filmriportok szervezéséig a kiállításokról, bemutatókról stb.;

- A reklámokból el kell tüntetni a többi ország termékeit;

– Új mintákat kell kidolgozni, amelyet összekötik a hasznos, a megismerési és az esztétikai értékeket.

*

A Lengyel Népköztársaság elért eredményei népszerűsítésére, és annak érdekében, hogy megfelelő kép alakuljon ki Lengyelországról a társadalomban elengedhetetlen:

– A testvérvárosok és testvérmegyék, az együttműködő tanszékek, iskolák, üzemek együttműködésének kiszélesítése.

*

Magyarországon a tömegtájékoztatási eszközök is nagy szerepet játszanak abban, hogy az emberek az élet minden területén megismerjék Lengyelország érdemeit. Emiatt a következőkre van szükség:

– El kell mélyíteni a tervezett együttműködést a két ország tévéje, rádiója és sajtója között, amelynek az a célja, hogy ezen eszközök segítségével bemutassák az alábbiakban felsorolt tartalmakat és problémákat:

– Továbbra is törekedni kell arra, hogy több olyan publicisztika, televíziós és rádiós program kapjon helyet, amelyek a lengyel tudományos-műszaki és ipari eredményekről informálnak, illetve növelni kell a lengyel termékek reklámozására szolgáló eszközök számát a tömegtájékoztatásban;

– Meg kell hívni a magyar újságírókat és publicistákat Lengyelországba, úgy kell szervezni az ottlétüket, hogy minél mélyebben megismerhessék a népszerűsítésre szoruló kérdéseket;

– Megfelelően választott anyagokat (szövegeket, filmeket, felvételeket) kell eljuttatni a magyar újságíróknak, publicistáknak, televíziós és rádiós szerkesztőknek; ezek lehetnek az alapjai cikkeiknek és műsoraiknak.

*

A Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ tevékenységei közé be kell építeni a fentebb említetteket annak érdekében, hogy a magyar köztudatban megfelelő kép alakuljon ki országunkról. A központ feladatai ez ügyben:

– Azokra a körökre kell koncentrálnia, amelyeknek nagy befolyása van a magyar közvélemény formálásában, és a korlátozott lehetőségekre való tekintettel azokat a köröket kell elérnie, amelyek fontosak Magyarország fejlődése szempontjából;

– Ki kell használnia, hogy nagy az érdeklődés Lengyelország iránt, ebben leginkább azokra a magyarokra kell építeni, akik rokonszenvvel viszonyulnak országunkhoz, többek között azokra, akik lengyel egyetemet végeztek, és Budapestre kerültek dolgozni, mégpedig azért, mert ennek a városnak már fővárosokhoz viszonyítva igen nagy szerepe van az ország gazdasági és kulturális-tudományos életében;

- A rendezvényeket illetően nem a mennyiségre, hanem a minőségre kell a figyelmet fordítani;
- Kereskedelmi tevékenységében tudatosan növelnie kell az olyan termékeket, amelyek a lehető legteljesebben mutatják be országunkat.

Tadeusz Hanuszek
a Lengyel Népköztársaság
nagykövete

AMSZ, Dep. I. 19/76. W. 8. – *lengyel nyelvű gépelt fogalmazvány* (ford.: Németh Orsolya). Az első oldalon felül: D I. – W-0-22/2/7-2. – Készült 7 példányban, e dokumentum a 3. számú példány. Az első 5 példány a címzethez, két példány az irattárba került.

A lengyel nagykövetség az elemzéshez kérdőívet töltetett ki a munkatársaival 1970 második felében. A dokumentumot Tadeusz Hanuszek 1971. január 30-án megküldte Władysław Napieraj, a lengyel külügyminisztérium I. főosztályának igazgatója számára és kérte segítségét a megfogalmazott javaslatok megvalósításában. 1971. május 19-én Napieraj levélben tudatta Hanuszek nagykövettel, hogy feljegyzését minden illetékes osztály megkapta.

1971. április 2-án Jerzy R. Nowak készített egy feljegyzést Napieraj részére, amelyben észrevételeket fűzött a nagykövetség feljegyzéséhez. Ebben értékesnek és figyelemre méltónak tartotta a dokumentumot, amely nem hallgatja el a problémákat sem. Véleménye szerint a lengyel történelem tényeinek interpretálása azonban nem a magyar hazafias nevelés szükségleteinek megfelelően történik, ahogy a dokumentum állítja, hanem éppen a hazafias hagyományok elhallgatása az egyoldalúan felfogott „nacionalizmussal folytatott harc” nevében. Kiemelte azt is, hogy Magyarországon elhallgatják, hogy a Teleki-kormány és a magyar nemzet segítséget nyújtott a lengyeleknek 1939-ben, hogy Teleki, Bárdossy és Kállay Miklós is fasisztaként van beállítva, és nem tesznek közöttük különbséget. Ezért inkább tudatosan elhallgatják azokat a pozitív cselekedeteket, amelyeket a Teleki-kormány tett. A lengyelek második világháborús szerepvállalásának elhallgatása mellett felhívja a figyelmet Kardos G. György *Új Írás*-ban publikált *Sasok a porban* című regényére, amely negatív fényben állítja be a második világháború alatt harcoló lengyel katonákat (I. erről még 49. és 49a sz. dokumentum). Nowak azt is megemlíti, hogy az utóbbi időben egyre gyakrabban tapasztal ellenszenvet a magyar tömegtájékoztatás és a hivatalok részéről a lengyelekkel szemben, valamint hogy egyre gyakrabban hall olyanokat, hogy Lengyelország a „sovinizmus, az antiszemitizmus és a dogmatizmus bástyája”. Végül ő is tett néhány javaslatot: le kell fordítani magyarra olyan angol, francia és német nyelvű könyveket, amelyek a lengyelek második világháborús szerepvállalásáról szólnak; meg kell hívni Lengyelországba publicistákat és tájékoztatni őket a Lengyelországban kialakult valós helyzetről; Magyarországra is gyakrabban kell küldeni hosszabb időre publicistákat, hogy mélyebb ismereteket szerezzenek az országról; le kell fordítani magyar nyelvre olyan könyveket, mint Roman Bratny *Kolumbuszok* című regénye.

A nagykövetség elemzését és Nowak feljegyzését is figyelembe véve került aláírásra 1971. április 4-én Varsóban az 1971–1972. évekre szóló magyar–lengyel kulturális együttműködési egyezményre vonatkozó végrehajtási terv. A nagykövetség által felsorolt problémákat a lengyel fél megtárgyalta a magyar küldöttséggel, és a „lehetőségekhez mérten” döntöttek azok megoldásáról.

48.

FELJEGYZÉS A LEMP PB SZÁMÁRA A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1971. MÁJUS 15-I BUDAPESTI TÁRGYALÁSAIRÓL

Budapest, 1971. május 15.

Feljegyzés

Edward Gierek elvtárs, a LEMP KB első titkára, Piotr Jaroszewicz elvtárs,
a Lengyel Népköztársaság minisztertanácsának elnöke,
Kádár János az MSZMP KB első titkára és Fock Jenő, a Magyar Népköztársaság
miniszterelnöke között lezajlott tárgyalásról

A tárgyaláson részt vettek még: Komócsin Zoltán elvtárs, az MSZMP KB titkára,
a Politikai Bizottság tagja, illetve Gyenes András elvtárs, az MSZMP KB Külügyi
Osztályának vezetője.

A tárgyalásra 1971. május 15-én, Budapesten, 11.00 és 13.15, illetve 16.00 és 21.10
között került sor.

I. Információcsere a két ország helyzetéről és a pártok tevékenységéről

Gierek elvtárs:

Bevezetőjében megköszönte, hogy a magyar pártvezetés beleegyezett a találkozó
létrejöttébe, illetve a LEMP Központi Bizottsága és Politikai Bizottsága nevében
üdvözölte a magyar pártvezetőséget. Abban vagyunk érdekeltek, hogy pártjaink
között a lehető legjobb viszony legyen.

Gierek elvtárs ezután rátért Lengyelország aktuális helyzetére, ismertette a
decemberi események jellegét és okait. Az áremelés állt az események közvetlen
hátterében. Ez volt az utolsó csepp a pohárban. A lengyel társadalomban régóta
nőtt az elégedetlenség a korábbi pártvezetéssel szemben, ugyanis az mindvégig
a „nadrágszj szorosabbra húzásának” politikáját folytatta. Időnként felteszik
nekünk a kérdést: ha nem született volna meg az áremelésről szóló döntés, akkor
is bekövetkeztek volna a decemberi események? Ma már elmondhatjuk, hogy
így sem kerülhettük volna el a konfliktust. Ha nem decemberben, akkor néhány
hónappal később került volna rá sor.

A KB V. plénuma elfogadott egy határozatot az úgynevezett az érdekeltség
anyagi ösztönzéseinek rendszeréről,¹ amely bevezetése, annak következményei

¹ A LEMP KB V. plénumára 1970. május 19–20-án került sor, amelyen Bolesław Jaszczuk elő-
terjesztette az „Anyagi ösztönzők rendszere megjavításának alapvető problémái és irányai a nép-

miatt, még súlyosabb konfliktust váltott volna ki, mint a decemberi volt. Azért következett volna be egy ilyen konfliktus, mert az anyagi érdekeltségű ösztönzési rendszer, amely népesség jövedelemnövekedését korlátozó politika folytatása, a gyakorlatban a munkásosztály egyes képviselői számára minimális fizetésemelést jelentett, mások bérezése pedig ugyanannyi marad, míg megint mások esetleg kevesebbet kerestek volna az elért szinthez viszonyítva. A decemberi események tehát a „nadrágszój szorosabbra húzását” megcélzó határozatok egész szövevényének következményei voltak. A decemberben történekről beszélve hangsúlyozni kell, hogy azok az egész országot érintették, bár a Tengeremelléken voltak a legtragikusabbak, ahol vér is folyt. Ha december 20-án nem hoztuk volna meg a KB VII. plénuma ismert döntéseit, akkor 21-én az ország az összes nagy ipari központjából ezrek vonultak volna az utcára. Valószínűleg ez lett volna az általános sztrájk kezdetének napja. Ugyanis 19-én és 20-án csak az érzelmekre hatva és nem észérvekkel sikerült meggyőznünk az embereket az ország több régiójában, hogy maradjanak bent az üzemekben, és dolgozzanak.

A helyzet veszélyességéről tanúskodik az a tény, hogy a decemberi események alkalmával az Polgári Rendőrség, a Lengyel Hadsereg és a Varsói Szerződés első vonalának minden erejére szükség volt az állami intézmények és gyárak védelmében. Elkerültük azt a borzalmas tragédiát, amelynek következtében messze veszélyesebb dolgok történtek volna, mint Csehszlovákiában. Ez esetben százezres nagyságrendű lenne az áldozatok száma.

Gomułka elvtárs írt néhány szót a Politikai Bizottságnak.² Sajnos még mindig nem fogja fel, milyen veszély lebegett Lengyelország felett decemberben. A KB VIII. plénumának döntését államcsínyként kezeli.³

A KB VII. plénumát⁴ követő három hónapban a helyzetünk a kötéltáncához hasonlított. Voltak spontán és szervezett sztrájkok, utóbbiakat azok az erők szervezték, akiknek nem kedvez az új vezetés.⁵

---

gazdaságban” (Podstawowe problemy i kierunki usprawnienia systemu bodźców materialnych w gospodarce uspołecznionej) című anyagot, és ennek megfelelően határozatot is hoztak. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: 237/II/54.

² Az 1971. március 27-én írt levelet lásd: *Tajne dokumenty...* 219–281.

³ L. 46. sz. dokumentum, 3. l.

⁴ L. 46. sz. dokumentum, 11. l.

⁵ 1971. január 22-én Szczecinben újra sztrájkba lépett a hajógyár és 23 másik üzem. Két nappal később Edward Gierek Szczecinbe érkezett, hogy személyesen tárgyaljon a hajógyári munkásokkal. A kemény vitákkal tarkított viharos beszélgetés éjjel két óráig tartott. Másnap Gierek váratlanul Gdańskba repült, ahol a Vajdasági Nemzeti Tanács épületébe összehívtak egy alaposan kiválogatott 181 fős munkásdelegációt (minden hatodik résztvevő a titkosszolgálatoknak jelentett, közülük 45 LEMP-tag volt). A nyolcórás találkozón részt vett még Edward Babiuch, Piotr Jaroszewicz és Franciszek Szlachcic is. A jól előkészített gyűlésen mégis számos éles kérdést tettek fel a munkások: „Miért szólított fel Kociołek a munkára, amikor a hadsereg elfoglalta a hajógyárat?”, „Miért kell minden változásért a munkásoknak a vérüket ontani?”, „Ki adta ki a tűzparancsot?”, „Miért van ilyen gazdasági anarchia?” Gierek a gyűlés végén feltette a kérdést: „Segítetek, hát?” A válasz mérsékelt taps volt, de a későbbi propaganda hatására elterjedt, hogy a munkások spontán kiáltották: „Segítünk!”. A sztrájkok azonban folytatódtak: február 10-én sztrájkba lépnek Łódźban a textilgyári és a cipőgyári munkások. A munkabeszüntetés oka a januárban életbe lépett új fizetési rendszer volt, miszerint 200-300 zlotyval csökkent a bér. Február 12–15. között Łódźban sztrájkolt 6 textilgyár,

Döntést hoztunk arról, hogy megemeljük a legkevesebbet keresők fizetését, megemeltük a járadékokat, a nyugdíjakat és a családi pótlékot, ezután eltöröltük az 1970. december 13-i áremelést. Nem tudtuk a KB VII. plénuma után azonnal eltörölni, mert akkor még nem rendelkezünk olyan mennyiségű áruval, amely kielégítette volna a megnövekedett keresletet. Ez akkor inflációhoz vezetett volna. Ezért volt szükségünk erre a három hónapra, hogy biztosítsuk a piaci pénzeszközökkel egyensúlyban lévő árukészletet.

A Politikai Bizottság ülésén, amely a KB VII. plénuma összehívásáról döntött, Gomulka elvtárs, mielőtt bevonult a kórházba, azt javasolta, hogy 3 hónapra függesztjük fel az áremelés szülő határozat megvalósítását, és ez alatt az idő alatt magyarázzuk el a munkásosztálynak, hogy miért van erre szükség. Szükségtelen alátámasztani, hogy miért nonszensz egy ilyen javaslat. Az áremelés eltörlése azáltal vált lehetővé, hogy húsvásárlási hitelt kaptunk a Szovjetuniótól.⁶ Ebben az évben ugyanis 160 ezer tonna húst és zsiradékot kell importálnunk.

Ugyanakkor egy tucat olyan döntést is hoztunk, melyek ösztönzik mezőgazdaságunkat, ezen belül az állattenyésztést is. E határozatoknak már láthatók is az első eredményei. Bejelentettük, hogy eltöröljük a kötelező gabona, hús és burgonya beszolgáltatást a falvakban. A kötelező beszolgáltatás csak Lengyelországban maradt fent abban a formában, ahogy azt még a megszállás alatt megállapították. Rengeteg olyan határozat is született, amelyek a belső piaci igényeket és az exportot kielégítő termelést ösztönzését szolgálják. Felhívással fordultunk a munkásosztályhoz, hogy havi egy vagy több vasárnapon is dolgozzanak, főleg azokban az üzemekben, ahol társadalmi szükséglet a termelés.

Folyik az egész párt aktivizálása. A LEMP tagjainak nagy része jól vizsgázott a nehéz konfliktushelyzetben. Mint mindenütt, itt is akadtak gyenge emberek, akik összetörtek, passzívak, sőt időnként ellenségesek lettek. Ők azonban jelentéktelen alakok voltak. Ebben a pillanatban azt lehet mondani, hogy pártunk tagjainak hangulata és nézetei megegyeznek a KB és a kormány céljaival. Nem túlzás azt állítani, hogy ha holnap azzal a kéréssel fordulnánk a munkásosztályhoz, hogy dolgozzanak még plusz két-három napot, akkor egy részük pozitív választ adna felhívásunkra. A társadalmi fegyelem folyamatos növekedése figyelhető meg. Érthető, hogy egy olyan megrázkódtatás, amelyet társadalmunk átélt, a fegyelem bizonyos lazulásához vezetett. De már mostanra jelentősen javult a társadalmi fegyelem, melynek kiváló példája a termelési feladatok egyre jobb és időben történő elvégzése. A gazdaság egyes területein, ha jobban el tudnánk látni anyagokkal, magasabb lehetne a termelés. A tengermelléki hajógyárakba például,

---

nagyjából 12 ezer munkás. Követelték, hogy Gierek utazzon Łódźba, de csak a Piotr Jaroszewicz, Jan Szydłak és Józef Tejchma összetételű kormánydelegáció érkezett meg. A tárgyalások alatt 32 üzem 55 ezer munkása sztrájkolt, néhányan utcai barikádokat emeltek, demonstrációt tartottak a centrumban. Végül február 15-én a lengyel kormány visszavonta az áremeléseket.

⁶ Edward Gierek és Piotr Jaroszewicz február 5-én tárgyalt Moszkvában, ahol 100 millió dolláros hitelre kaptak ígéretet, majd 10 nappal később a szovjet kormány döntése értelmében ez meg is valósult. Ezenfelül 1971. február 24-én Mihail Szuszlov Moszkvába hívta Edward Babiuch és Józef Tejchma KB-titkárokat. A tárgyalások eredményeképpen a Szovjetunió húst és más élelmiszercikkeket szállított Lengyelországnak a társadalmi elégedetlenség lecsillapítására.

ahol a legdrámaibbak voltak a decemberi események, bádogot kell importálnunk, hogy biztosítani tudjuk a hajó egységek alkatrészeinek termelését. A részvétel és az alkotó munka ilyen hangulata jellemző az egész országra. Ez a május 1-i felvonulásokon derült ki leginkább. Évek óta nem volt már ilyen jó hangulat és ilyen tömeges részvétel május 1-én. Még a Tengerszállóknál is, a decemberi események tragédiájának helyszínén, ahol nagy az elkeseredés, jól sikerültek a május 1-i felvonulások. Valóban volt rengeteg, piros kis zászló és transzparens is, amelyek feliratai a vérengzésért felelős bűnösök megbüntetését követelték, de nem kell ezen csodálkozni. Egyébként mi magunk kezdeményeztük, hogy a LEMP Üzemi Bizottságai helyezzenek virágokat az elesettek sírjaira.

Az SZKP XXIV. kongresszusán⁷ megegyeztünk a szovjet elvtársakkal, hogy 300 felvonulót küldünk Leningrádba május 1-re a gdański, gdyniai és szcczini hajógyári munkások közül. Olyanokat is küldtünk a csoporttal, akik egy kissé nyughatatlanok voltak. Mára ők lettek a Szovjetunióval való barátság legjobb nagykövetei, pártunk segítői. A szovjet elvtársak a lehető legjobb véleménnyel vannak az ottlétükről.

Eközben Gomułka és Kliszko elvtársak és sokan mások a mai napig azon a véleményen vannak, hogy a decemberi tengerszállóknai eseményeknek nem volt semmiféle gazdasági háttere, hanem ellenforradalmi jellegűek voltak. Gomułka elvtárs utolsó levelében egyenesen azt írja, hogy munkásingben mászkálhatnak az ellenforradalmárok. Nem tagadjuk ezt az általános tézist, de a decemberi tengerszállóknai események nem az ellenforradalmi erők műve volt. Gomułka elvtárs osztályozása, miszerint ellenforradalmárokként kezeli a munkásokat, alaptalan.

Ugyanakkor sem Gomułka elvtárs, sem a többi elvtárs nem tartotta szükségesnek, hogy leveleikben vagy felszólalásaikban arról szóljanak, hogy emberek haltak meg, vér folyt a Tengerszállóknál. Inkább hallgatással kendőzik el e tényt. Olyan követelések nehezédnek ránk, hogy vonjuk jogi felelősségre Gomułka elvtársat a fegyverhasználatot engedélyező határozat tragikus következményeiért. Ezt nem áll szándékunkban megtenni. Ennek következménye a pártot veszélyeztetné. Arra koncentrálunk, hogy olyan határozatokat dolgozzunk ki, amelyek lehetővé teszik, hogy kijussunk ebből a helyzetből. De nem hallgathatjuk el az igazságot, hogy valójában Gomułka elvtárs volt az, aki kiadta az utasítást, hogy fegyverrel lépjenek fel a munkások ellen, a többi elvtárs, Kliszko, Loga-Sowiński és Kociołek pedig szívesen hajtották ezt végre, azt gondolván, hasznos lesz. Gomułka elvtárs és a vezetőség többi volt tagja jelenleg igen magas járadékokban részesül, és jól élnek.

A párt politikai fellendülése és az élet pozitív stabilizációja körülményei között kádercseréket végzünk a pártvezetésben, a kormányban és egyéb intézményekben. Körültekintően tesszük ezt, hogy nem engedve a pártaktívának.

Lecseréltünk egy egész sereg vajdasági pártbizottsági első titkárt, mindenekelőtt azokat, akiknél nem volt garancia arra, hogy megfelelnek a pártmunka jelenlegi követelményeinek. Igen sok – nem feltétlenül politikai téren – kompromittált embert is felmentettünk az állásából. Az új munkastílus okán egyesek maguk

⁷ 1971. március 30. és április 9. között került megrendezésre.

hullanak ki. Kulturált módon válnak szét útjaink, nem akarjuk, hogy politikai ballaszt legyen belőlük.

Jelenleg a LEMP VI. kongresszusára készülünk, amelyre még ebben az évben sor kerül.⁸ Előkészítjük az ország társadalmi-gazdasági fejlődése irányvonalának tervét. Az irányvonalak kiindulási pontjaként a társadalom életszínvonalának növekedése ügyét jelöltük meg. Egyszerre szeretnénk biztosítani az életszínvonal növekedését és fenntartani a fejlődés ütemét.

Alapvető jelentőségű, hogy megnyerjük az emberek teljes bizalmát a párt munkájához és politikájához. És, ha ennek érdekében a gazdaság valamely területén egy kissé fékezni kell a fejlődést, vagy hátra kell lépni egyet, készek vagyunk ezt megtenni. De úgy véljük, hogy nem lesz szükség ilyen döntések meghozatalára.

Az új ötéves terv direktívaiban korrekciót szándékozunk végrehajtani az A és B csoportok növekedési tempójában, méghozzá az utóbbi javára.

A fő hangsúlyt gazdaságunkban meglévő minden létező tartalék kihasználására fektetjük. Ezek a munkatermelékenység növekedése, valamint a befektetett termelőerők jobb kihasználása, hogy emelni tudjuk a gépipar termelési mutatóit. Ez összefügg a lakásépítés feltétlenül szükséges növelésével. Képesek vagyunk a befektetési ciklusok rövidítésére és a materiális gazdaság tökéletesítésére.

Kijelenthetjük, hogy sikerült legyőznünk az alapvető politikai nehézségeket, ami azonban nem jelenti azt, hogy nem történhet az ország valamely pontján munkabeszüntetés. Túl nagy volt ahhoz a társadalmi megrázkódtatás, hogy mindenütt hirtelen le lehessen csillapítani a kedélyeket.

Fontos és komoly probléma a piaci egyensúly biztosítása egy olyan helyzetben, amikor nagyobb mennyiségű pénz van a nép kezében. Ebben a pillanatban nem fenyeget az egyensúly felborulásának veszélye. Megfelelő mennyiségű devizát gyűjtöttünk össze az elengedhetetlenül szükséges fogyasztási cikkek importjára, de jobb szeretnénk további import nélkül megoldani a piac ellátását.

A nehézségek ellenére optimisták vagyunk, mivel gyorsan közeledünk a gazdaság és a hangulat stabilitásának eléréséhez. Természetesen nem egy „szigorú” stabilizációról van szó, az most egyébként is lehetetlen Lengyelországban. Az emberek érdemben fogják értékelni a tevékenységünket és rámutatnak hibáinkra. Figyelmesen végig kell hallgatnunk ezeket a hangokat, és a lehetőségekhez mérten meg kell valósítani a hasznos követeléseket.

(Kádár elvtárs kifejezte a magyar elvtársak kétségeit az áremelést megszüntető határozat okaira nézve. Vajon nem a különböző társadalmi erők nyomására született-e a döntés, mivel a megemelt árakat már korábban kompenzálták a fizetések, a járadékok, a nyugdíjak és a családi pótlék emelésével.)

Gierek elvtárs Kádár elvtárs kérdésére válaszolva kijelentette, hogy a pártvezetés kezdettől fogva el akarta törölni az áremelést, bár egy későbbi időpontban. A lódzi sztrájkok azonban előrébb hozták a döntés végrehajtását. Ha lett volna megfelelő

⁸ Erre 1971. december 6. és 13. között került sor, ahol Gierek új gazdaság- és társadalomfejlesztési programot hirdetett. A kongresszus jelszava a „Megújulás” (Odnowa). Az újra megválasztott vezetés hangsúlyozta, hogy a szocializmus építésének „együtt kell járnia a tömegek anyagi és kulturális körülményei állandóan érezhető javulásával”.

menyiségű tartalék, azonnal meg lehetett volna hozni ezt a döntést. Mivel ezek a feltételek nem voltak adottak, időre volt szükség a megszerzésükhöz.

Jaroszewicz elvtárs:

Az áremelés eltörlése következtében 5 milliárd zlotyval nőtt a népesség bevétele. Ez volt a legolcsóbb változat. De januárban vagy februárban nem volt lehetőség ezt véghezvinni. Az előző évi mennyiséghez képest ugyanis csak 70%-nyi hússal rendelkezünk. Voltak, akik egyenesen arra bíztattak minket, hogy vezessünk be élelmiszerjegyeket. Úgy ítéltük meg, hogy a munkásosztály egyes részeinek lényegesen rosszabb a helyzete, mint azt előtte gondoltuk. 2,5 millió család költségvetésének részletes vizsgálata rámutatott, hogy az áremelés nem lett teljes mértékben kompenzálva. Ez a probléma a kétgyermekes családok esetében jelentkezett a legsúlyosabban. Ezért döntöttünk a feszültség csökkentésének eme alapvetően legolcsóbb verziója mellett. Természetesen az áremelés visszavonásáról szóló döntést akkor hozhattuk meg, amikor már biztosak lehettünk a szovjet hitelben. Mostanra kirajzolódott egy olyan lehetőség, hogy nem használjuk fel az egész hitelt húsvásárlásra. Ugyanis gyors növekedés mutatkozik a vágóállatok felvásárlásában. Négy hónap elteltével 15 ezer tonnával több, mint feltételezték, és februárban még alacsonyabb volt a felvásárlás, mint az előző év ugyanezen időszakában. Nem voltak még ösztönzők az állattenyésztés fejlesztésére. Az ipari fejlődés az év első négy hónapjában dinamikus, 16,6%-os növekedést mutat. Ugyanebben az időszakban a globális béralap 7,1%-kal, az átlagfizetés 3%-kal nőtt. Ehhez különböző okok egész hálója társul. Egyfelől az akkori feszült társadalmi helyzetben lehetetlen volt felszórni a termelési terveket. Másrészt az akkori ötéves tervben nem volt előirányozva semmiféle eszköz a munkatermelékenység növekedésének megfizetésére. Az volt a koncepció, hogy a munka termelékenységének növekedéséért csak 1972 közepén fizetünk, így a munkásoknak nagyjából másfél évig meg kellett hitelezniük a termelékenység növekedését. Ez egyfajta állami kölcsön volt a munkásosztálytól. Csak januárban változott meg ez a rendszer.

A termelés növekedésének dinamikáját veszélyezteti a élelmiszeripar, mivel az első negyedévben az csak 90,9%-ban teljesült, míg a gépipar 112%-ban. Meg vagyunk győződve, hogy teljesítjük az éves tervet, és a piacon meglévő néhány milliárd zloty többletet kompenzáljuk az árutömeggel. Az ipari termelés dinamikus növekedést mutat. Jól működik a szállítmányozás és az építőipar.

Kádár elvtárs:

Ezek az információk igen értékesek számunkra, mert segítenek mélységeiben megérteni Lengyelország helyzetét. Már Moszkvában is beszéltünk arról,⁹ hogy a decemberi események nagy érdeklődést, ugyanakkor bizonyos nyugtalanságot váltottak ki Magyarországon.

Az MSZMP KB és a kormány a kapott információk alapján megértette a decemberi események hátterét és okait. Értjük és helyesnek tartjuk a döntéseket, amelyeket a LEMP új vezetősége hozott, a KB VII. plenumának határozataitól

⁹ Kádár az SZKP XXIV. kongresszusán járt Moszkvában.

kezdvé a gazdasági problémákat érintő döntésekkel együtt, melyek célja, hogy biztosítsák az életszínvonal növekedését, erősítsék a párt és a dolgozó tömegek közötti köteléket. Úgy vélem, hogy a lengyel kommunisták az elmúlt év december 20-án helyesen vették kézbe az ügyeket. Nagyra értékeljük, hogy a lengyel kommunisták saját erejükből találták meg a megfelelő kivezető utat ebből a nehéz helyzetből. Megértjük, hogy rengeteg az olyan probléma, melyek megoldásához még jó pár év szükséges, de a döntő fordulat megtörtént.

Pártvezetésünk és kormányunk nagyra értékeli az önök munkája eredményét, teljes szívből kívánjuk, hogy sikereket érjenek el. Osztozunk optimizmusukban, és örülünk neki. Bizalommal tekintünk a baráti Lengyelország további szocialista fejlődésére. Országainkat és pártjainkat összeköti a kommunizmus közös nagy eszméje. A Magyar Népköztársaság népessége 10 millió, ebből 5 millióan dolgoznak a nemzeti gazdaságban és egyéb területeken. Az MSZMP 650 ezer tagot számlál, a Kommunista Ifjúsági Szövetség 850 ezret. A párttagok és a nem párttagok szövetségének legfőbb platformja a Hazafias Népfront. Ez egy tömeges társadalmi mozgalom. Különböző bizottságaiban nagyjából 100 ezer ember tevékenykedik. A HNF Országos Tanácsának 150 tagja van, ők kiválóan visszatükrözik Magyarország társadalmi struktúráját. Találhatók köztük párttagok, párton kívüliek, szabad szakmák, alkotóközösségek, társadalmi szervezetek, különböző felekezetek képviselői. A front ideológiai alapja, hogy elismerik a kommunista párt vezető szerepét, és elfogadják a szocializmus építésének programját.

1956 óta következetesen valósítjuk meg a pártmunka és a pártvezetés módszereit az ország irányításában. Ennek lényege, hogy a párt vezető szervének valamennyi tagjának, illetve a kormányban vezető tisztséget betöltő kommunistáknak havonta egyszer kötelező részt venni egy találkozón egy üzemben, intézményben vagy az üzemi bizottság ülésén. E találkozók tervét a Politikai Bizottság ülésén határozzák meg. Ez a módszer nálunk átment a vizsgán, ugyanis biztosítja a rendszeres kapcsolatot a pártvezetés és a tömegek között. E találkozók konzultációs és tájékoztató jellegűek, nézeteket cserélnek a résztvevők. Jó hangulatban zajlanak, bármilyen témában adott a szabad társalgás lehetősége.

A második kérdés a Központi Bizottság határozathozatali módszere. Azt az alapvető követjük, hogy az ország alapvető problémáit a végleges döntéshozatal előtt többször is megvizsgálja a Központi Bizottság. Az anyagok elkészítésébe pártonkívüli szakértőket is bevonunk. Széles körben konzultálunk a szakszervezetekkel és a különböző munkáscsoportokkal a Központi Bizottság alapkonceptiójáról. E konzultációk eredményei adják az alapot a végleges határozathozathozatalhoz.

Nemrég ért véget az MSZMP X. kongresszusa,¹⁰ ahol értékeltük az ország helyzetét és a szocializmus építésében megtett előrelépést. A nemzetközi helyzet értékelésére is sor került. Az ötéves terv tervezetét még a kongresszus előtt elfogadta a parlament. Azért tudtunk így eljárni, mert gazdaságpolitikánk általános

¹⁰ 1970. november 23–29. között került sor az MSZMP X. kongresszusára. Kádár állást foglalt a szocialista demokrácia és a decentralizáció további szélesítése mellett, ugyanakkor Leonid Breznyev felszólalásában korrekciókat javasolt a gazdasági mechanizmus reformjában.

alapjaiban nincs semmiféle változás. A Hazafias Népfront is elfogadta a X. kongresszus határozatait. A kongresszus után üléseztek az ágazati szakszervezetek, az Országos Szakszervezeti Kongresszus.¹¹ Teljes mértékben szem előtt tartjuk a szakszervezetekhez való tartozás önkéntes mivoltát, még csak tagsági díjat sem szedünk. Ennek ellenére a dolgozó nép 90%-a szakszervezeti tag. 1956 után úgy határoztuk meg a szakszervezetek szerepét, hogy azok egyfelől a termelés növekedésének tényezői, másfelől pedig az egyes szakszervezetek tagjainak jogait védő intézmények. Az MSZMP X. kongresszusa megerősítette a szakszervezetek eme két szerepét. Azt is elmondtunk, hogy társadalmunkban léteznek bizonyos ellentétek és érdekeltérések, amelyekre egy megfelelő módszerrel kell kidolgozni a megoldást. A munkásosztály és a szövetkezeti parasztság érdekei eltérnek. Ellentét van a jövőbe tekintő tervek és a dolgozó nép pillanatnyi érdekei között. Úgy véljük, hogy a társadalmi konfliktusok kialakulásának megelőzésében éppen a szakszervezetek játszanak fontos szerepet. Az a gyakorlat, hogy a SZOT és a kormány képviselői évente kétszer részletesen megtárgyalják a bérpolitikát. A SZOT elnöke részt vesz a kormányüléseken, szavazati joga van, az ágazati szakszervezetek képviselői pedig a minisztériumi üléseken vannak jelen.

A legfontosabb esemény a Magyar Népköztársaság életében az országgyűlési képviselő és helyi tanácstagi választások volt.¹² Az MSZMP X. kongresszusának határozatai szolgáltatták a választások alapjait. A választások jó politikai légkörben zajlottak, jó eredménnyel zárultak. Először is új választási rendszer lépett életbe.¹³ Ennek értelmében jelölógyűléseken mutatjuk be az országgyűlési és tanácsai jelöltek. Az kerül fel a jelöltlistára, aki megkapja a gyűlés résztvevői szavazatainak 1/3-át. Csupán egyetlen követelmény van a jelöltekkel szemben, nevezetesen hogy ismerjék el magukénak a Hazafias Népfront programját. A tanácsok 60 ezer helyére háromezernél több jelölt volt. A 7 millió 400 ezer választóból egy millió választhatott két jelölt közül. 3 parlamenti és 85 tanácsai választóközvetben voltak további választások. A választásokon 98%-os volt a részvétel, és 99% szavazott a Hazafias Népfront jelöltjeire.¹⁴ Azokban a körzetekben, ahol több jelölt volt, a Népfront jelöltjei a szavazatok 30-40%-át nyerték el. A választások befejeztével az országgyűlés felállította az Elnöki Tanácsot és a kormányt. A kormány összetételében nem voltak nagyobb változások. 3 miniszteri posztot történt csere. Apró elvtársat megválasztották a parlament elnökévé, aki ezt megelőzően miniszterelnök-helyettes volt, és évekig volt a KGST állandó képviselője. Az Elnöki Tanács összetételében úgyszintén 3 változás történt. Az államhatalom legitimálása azt a több mint egy éve tartó politikai kampányt zárta le, amely a kongresszusra való felkészüléssel kezdődött. A kongresszuson kijelentettük, hogy a nemzeti jövedelem 98%-át az államosított szektor termeli. Ez azt jelenti, hogy az iparnak és a mezőgazdaságnak csak 1-4%-a van magánkézben.

¹¹ Lásd: *A Magyar Szakszervezetek XXII. Kongresszusa, 1971. május 4–8.* Budapest, Táncsics Könyvkiadó, 1971.

¹² A választásokra 1971. április 25-én került sor.

¹³ Az 1970. évi III. törvény eltörölte a Hazafias Népfront jelöltállítás monopóliumát, tehát elvben bárki bárkit jelölhetett.

¹⁴ 352 mandátumból 224-et szereztek meg MSZMP-tagok, 128-at pedig pártönkívüliek.

Az életbe lépett gazdasági reform alapja, hogy a mutatókat nem osztjuk le az egyes üzemekre. Az üzemek tájékoztató jelleggel kapják meg a kormány központi tervét, és elkészítik saját terveiket. Az elmúlt három évben ezt a módszert alkalmaztuk, ebből azt a tapasztalatot szűrtük le, hogy a tervezés jobb lett a gazdaságunkban, mint azelőtt volt. A kormány természetesen biztosítja magának, hogy befolyással lehessen a gazdaságra, erre szolgálnak az ún. gazdasági szabályozók, amelyek minden üzemre kötelezően vonatkoznak. Az egyik ilyen szabályozó az árrendszer. (Az ár $\frac{1}{3}$ -át az állam állapítja meg, a második $\frac{1}{3}$ -a korlátozott ár, amely megszabott határok között ingadozhat, a harmadik $\frac{1}{3}$ -a pedig szabad ár.) Hangsúlyozni kell, hogy az állandó és a korlátozott árak az alapvető élelmiszerekre és a legfontosabb iparcikkekre vonatkoznak. A következő gazdasági szabályozó az állami adórendszer, amely a vállalatok által eltért haszonra terhelődik, és ezt olyan árucikkek támogatására fordítjuk, amelyekbe az államnak különböző okokból muszáj befektetni. A fizetések is központilag szabályozottak, ezt úgy kell érteni, hogy megszabott határok között ingadozhatnak. Ha túlságosan az előre meghatározott összeg fölé emelkednének, akkor megnövelt progresszív adókkal szabályozzuk. A harmadik szabályozó a hitelrendszer. Alapvetően minden ipari és mezőgazdasági üzem folyamodhat hitelért, de különböző feltételekkel kaphatja meg: más a hitel összege, a visszatérítés határideje és a kamat mértéke. A vállalatok e szabályozókra támaszkodva határozzák meg termelésük mértékét és struktúráját. Általánosságban elmondható, hogy a szabályozók jól vizsgáztak. A kormány évente egyszer megvizsgálja hatékonyságukat, elvégzi a szükséges módosításokat. A fennálló gazdasági rendszer bonyolultabb, mint az előző volt, amely a mutatók felosztásán alapult. A rendszer segítségével mindenekeelőtt azt szeretnénk elérni, hogy a gazdasági tervek minél jobban megfeleljenek a szocializmus építési folyamata szükségleteinek. Leginkább olyan szükségletekről van itt szó, mint a belső piac és az export. Ezen a területen már komoly eredményeink vannak. Az elmúlt években nagyjából 3-6% volt az olyan termék, amelyeket nem tudtunk sem a saját piacunkon, sem exportként értékesíteni. Az áruk értéke növekvő tendenciát mutatott. Attól kezdve, hogy bevezettük az új rendszert, szisztematikusan csökken az ilyen áruk termelése. Az új rendszer eredménye tehát az a tény, hogy az ipari és mezőgazdasági termelés növekedése a nemzeti jövedelem egyre nagyobb növekedésével jár. Azelőtt figyelembe kellett vennünk a nemzetgazdaság általános érdekeit és az egyéni érdekeket, jelenleg egyre inkább kollektív érdekről beszélhetünk, amely egyre nagyobb hatással van a termelés hatékonyságának növekedésére, az üzemi eszközök kihasználására. Ugyanis a megszerzett haszon egy részét minden üzem további fejlesztésekre használja fel, a másik részt pedig szétosztja az állomány tagjai között. Gazdaságunk általánosságban véve szocialista tervgazdaság, a reform lényege, hogy kihasználjuk a gazdasági törvények működését. Hiszen a szocialista országokban is létezik ártermelés, belső piac és export. Magyarország gazdasági fejlődése az elmúlt három évben meghaladta az előző évek ütemét; ez minden területen tapasztalható, a nemzeti jövedelemben, az életszínvonalban, az ipari és mezőgazdasági termelés mértékében. Szinte az összes, a szocialista országokkal szemben vállalt gazdasági kötelezettségünknek eleget tettünk. Ezek minden üzem számára kötelezők. A fizetési mérleget illetően sem

rosszabb a helyzet, mint a megelőző években. Magyarország külkereskedelmének struktúráját évek óta az jellemzi, hogy a kereskedelmi forgalom 70%-a szocialista, 30%-a pedig kapitalista országok irányába zajlik. Magyarország nem rendelkezik készletekkel a legalapvetőbb nyersanyagokból, ami a kőolaj kitermelést illeti, az csak az országos szükséglet $\frac{1}{3}$ -át elégíti ki. Így gazdaságunk fellendítése érdekében is nagy mennyiségű nyersanyagot, félkész gyártmányt, energiát kell importálnunk. A külfölddel folytatott cserekereskedelemből származik a nemzeti jövedelem 40%-a. Ami az életszínvonalat illeti, az elmúlt öt éves terv alatt 18%-kal nőttek a reálbérek, ez valamivel több a tervezettnél, a reálbevételek pedig 34%-kal, ami azt jelenti, hogy nőtt a foglalkoztatottság. A juttatások, a nyugdíj és a családi pótlék mértéke is emelkedett. Hasonló mutatók várhatók a következő öt évben is. 1971-ben előreláthatólag 5-6%-kal nőnek majd a nominálbérek, a reálbérek pedig a 2%-os ármozgás levonása után 3-4%-kal.

Azt már nyilvánosságra hoztuk, hogy június 1-től 20%-kal nő több szakma, többek között a tanárok, az egészségügyi dolgozók és a fegyveres erők átlagkeresete. A kongresszuson és a KB plenáris ülésein is foglalkoztunk a kultúra és az oktatás fejlődésének ügyével, a művelődésügy reformjával és az ideológiai problémákkal. Pártunk és az értelmiség viszonya normálisnak mondható. Nem mondhatjuk, hogy az ideológiai nézetek terén teljes egység uralkodik, de az kétségtelen, hogy a kultúrában és a tudományban a marxizmus-leninizmus hegemoniájáról beszélhetünk mint fő tendenciáról. A pártiskolában és a marxizmus-leninizmus oktatásának egész rendszerében 2 millió hallgató vesz részt. Az értelmiség túlnyomó többsége elismeri a párt vezető szerepét, támogatja annak politikáját. Ez az írókra, képzőművészekre, újságírókra és egyéb alkotókra vonatkozik. Ami az értelmiséggel való munkamódszert illeti, arra fektetjük a legnagyobb hangsúlyt, hogy közvetlen kapcsolat legyen a Központi Bizottság és a különböző értelmiségi körök között. A pártvezetés folyamatos politikai kapcsolatban áll e körökkel. Folyóirataink hasábjain, a rádióban és a televízióban beszélgetések és viták zajlanak. Csak az antimarxista és egyéb idegen koncepciókat nem engedjük publikálni. Ha olyan nézetek jelennek meg, amelyek nem teljesen felelnek meg a marxizmus-leninizmus elveinek, vitába szállunk velük. Nálunk nem létezik sajtócenzúra, van viszont szerkesztőségen belüli ellenőrzés, amely a kiadói felelősségre és önállóságra támaszkodik.

1956-ban az értelmiség, főleg a humán értelmiség, fellepett a párt ellen. Súlyos konfliktusok voltak, embereket kellett bebörtönözni. Mostanra alapjaiban változott meg a helyzet. Ha valahol a világban, de főleg, ha egy szocialista országban, nő a feszültség, az az értelmiség részéről is nyugtalanságot vált ki. Ez azonban másfajta nyugtalanság, mint amilyen 1956-ban volt.

Gierek és Jaroszewicz elvtársak kérdéseire válaszolva Kádár elvtárs kifejtette, hogy a pártban évek óta olyan választási rendszer működik, ahol a jelöltek jelentkezése nyilvános, de megszavazásuk titkos. Ez a rendszer az egész pártra érvényes, a Központi Bizottságtól kezdve az alapszervezetekig. A legutóbbi kongresszuson immár másodszorra választotta a Központi Bizottság titkos szavazással a Politikai Bizottságot és a Titkárságot (a jelölések nyilvánosak voltak). Az a gyakorlat, hogy még a Nótanács tagjai is, akiket a kongresszus választ be a Köz-

ponti Bizottságba, szavaznak a Politikai Bizottság és a KB Titkárság jelöltjeire. Nagyon ritka az olyan eset, hogy több a jelölt, mint ahány mandátum van.

Fock elvtárs:

Az elmúlt években jó viszonyt alakítottunk ki a párt és a kormány, illetve a kormány és a szakszervezetek között. Arról van szó, hogy a párt a legfontosabb dolgokra koncentrálhasson, és egy egész sor jogkörrel ruházta fel a kormányt és az államigazgatást. A Szakszervezetek Kongresszusa előtt például csak a vezetőségi jelöléseket, a SZOT általános titkárát, valamint a törvénytervezeteket erősítette meg a Központi Bizottság. Az elmúlt években módosult a munka törvénykönyve, amely több jogot biztosít a munkásoknak.

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/2. 367–384. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat (ford.: Németh Orsolya).

48a

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1971. MÁJUS 17-ÉN, BUDAPESTEN FOLYTATOTT TÁRGYALÁSÁRÓL

Budapest, 1971. május 17.

Jelentés

a Politikai Bizottságnak a lengyel vezetőkkel folytatott tárgyalásokról

Szigorúan bizalmas!

E. Gierek, a LEMP Központi Bizottságának első titkára és P. Jaroszewicz, a LEMP PB tagja, a Lengyel Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke, az MSZMP Központi Bizottsága és a magyar kormány meghívására 1971. május 15. és 16-án tartózkodott Budapesten. A lengyel elvtársak kérésére a látogatásra protokollmentes formák közt került sor. A május 15-én folytatott kötetlen eszmecsere magyar részről Kádár János, Fock Jenő, Komócsin Zoltán és Gyenes András vett részt.

1. E. Gierek és P. Jaroszewicz elvtárs, a Lengyel Népköztársaság belső helyzetéről az alábbi tájékoztatást adta:

A korábbiakban már informálták az MSZMP Központi Bizottságát a decemberi eseményeket kiváltó okokról. A jobb megértés miatt az eseményeket megelőző évek egész politikáját szemügyre kell venni. Az események hátteréhez tartozik, hogy a

lengyel párt politikájával szembeni fenntartások hosszú időn át halmozódtak és növekedtek. Ennek a politikának a lényege az ún. „nadrágszjij meghúzás” volt. Ha nem került volna sor az ismert áremelésekre, akkor sem lehetett volna elkerülni a konfliktust. Akkor néhány hónap múlva robbant volna ki.

A Központi Bizottság már az V. ülésén olyan dokumentumot fogadott el, amelyet ha megvalósítanak, még élesebb konfliktusra kerül sor, mint a decemberi. Ez az intézkedés a munkásosztály nagy részénél minimális bérfeljesztést, másoknál a bérek stagnálását, egyeseknél pedig csökkentést irányzott elő. A decemberi eseményeket egy sor más intézkedés is megelőzte, s ezek mind az életszínvonallal függtek össze. A tömegek megmozdulása nemcsak a tengervidékre terjedt ki, hanem az egész országra. Ha december 20-án nem tartják meg a KB VII. plénumát, országos sztrájkra került volna sor. A Központi Bizottság december 20-i állásfoglalásával és az ismert határozatokkal olyan tragédiát sikerült megakadályozni, amely felmérhetetlen következményekkel járt volna.

Az elmúlt öt hónap alatt a lengyel pártvezetőség nehéz körülmények között állt helyt. A sztrájkok egész sorára került sor, amelyek egy része spontánul alakult ki, másrésztük nagyon jól szervezett volt. Sok határozat született ez idő alatt, amelyek közül a legfontosabbak az alacsony keresetűek fizetésének felemelése, a családi pótlék növelése, magasabb nyugdíjak megállapítása, az áremelés visszavonása, a kötelező beszolgáltatás megszüntetése. Több határozat született a piac stabilitásának megteremtésére, a Szovjetuniótól kapott hitelt, *elsősorban* 160 ezer tonna hús, 30 ezer tonna zsiradék vásárlására szándékoznak ez évben fordítani. *Az időközben megtett intézkedések hatására a szerződés kötések a parasztsággal meggyorsultak. Így a kapott deviza egy részét tartalékolni tudják.*¹⁵

A párt vezetése a kritikus időszakban maximálisan támaszkodott a párttagságra és a munkásosztályra. A párttagság nagy többsége jól vizsgázott. Jó légkör alakult ki az új pártvezetés és a tagság között, amely szükség esetén lehetővé tenné még nagyobb aktivitás kibontakoztatását. A munkásosztály, a nagyüzemek dolgozói vasárnapi és ünnepi műszakokat vállaltak, hogy elkerüljék az inflációt. Erősödik a társadalmi fegyelem, a termelés növekszik. Május 1. megünneplése is jó hangulatban zajlott le, országsszerte nagy tömegek vettek részt a demonstrációkon, jó hangulat jellemezte a tengerparti városokat is, ahonnan 300 tagú delegációt küldtek Leningrádba, olyan munkásokból összeválogatva, akik az események során ingadozó magatartást tanúsítottak. Azóta ők a lengyel-szovjet barátság legjobb propagandistái. Nincs igazuk Gomulka, Kliszko és más elvtársaknak, amikor a tengeremléki megmozdulásokat egyértelműen ellenforradalmi megmozdulásoknak minősítik.

W. Gomulka elvtársnak nagy szerepe volt az eseményeket kiváltó intézkedések meghozatalában. A Központi Bizottsághoz az utóbbi időben írott leveleiből viszont az derült ki, hogy még mindig nem látja milyen veszélyes helyzetet idézett elő, és a KB VII. plénumát változatlanul puccsnak minősíti.

Nagy nyomás nehezedett a pártvezetésre Gomulka és a többi elvtárs bíróság elé állítása kérdésben. Bár felelősségüket nem lehet eltussolni, a pártvezetés

¹⁵ A kiemelt részek kézírással.

ezeket az extrém törekvéseket visszaszorítja. Sajnálatos, hogy az érintett vezetők közül eddig még senki sem vetette fel saját felelősségét a tengermenti vérontásért. Gomulka elvtárs felelőtlenül adta ki a tűzparancsot, Kliszko, Loga-Sowiński és Kociołek szívesen hajtotta ezt végre, mert ők is egyetértettek azzal, hogy az események ellenforradalmi jellegűek. Az említettek nyugdíjat kapnak, nyugodt körülmények közt élnek.

A párt- és államapparátusban sok személyi változásra került és kerül sor, ezeket megfontoltan végzik. Azokat váltották, vagy váltják le, akiknél nem látnak személyi garanciát arra, hogy a párt új munkastílusának megfelelően tudnak dolgozni.

Most folyik a LEMP soron következő kongresszusa irányelveinek kidolgozása. Az irányelvekben érintett valamennyi kérdés kiindulópontja a nép életszínvonalának emelése. Az alapvető cél, hogy az életszínvonal emelését az eddigi fejlődési ütem megtartása mellett ériék el. Attól sem riadnak vissza, hogy a népgazdaság egészének érdekében egyes területeken fékezzék az ütemet. Remélik, hogy a beruházások terén nem kényszerülnek jelentős csökkentésre, de ha szükséges, azt is megteszik. Az A és B szektor vonatkozásában a következő öt évben helyesebb arányok kialakítására törekszenek. Fontos feladat a tartalékok jobb hasznosítása, elsősorban a munka termelékenysége terén. Az eddigi kapacitás jobb kihasználása érdekében egyes iparágakban, így pl. a gépiparban két műszak bevezetésre gondolnak. Nagyobb összegeket szándékoznak fordítani a lakásépítésre.

A kongresszust még ez évben szeretnék megtartani. Ezen olyan javaslatokat akarnak előterjeszteni, amely nemcsak a társadalom várakozásának felel meg, hanem biztosítja a célkitűzések eléréséhez szükséges eszközöket és az eddigi fejlesztési ütem fenntartását is. Nagyon fontos kérdésnek tekintik a munkásosztály bizalmának visszaszerzését. Optimisták, bíznak abban, hogy az elkövetkező hónapokban el tudják érni a teljes stabilizálódást. Ezt a stabilizálódást a dolgozók véleményének meghallgatása, a velük való konzultálás útján akarják megvalósítani.

Kádár János elvtárs az ismertetésre reagálva kifejtette, hogy a kapott információk alapján a mi Központi Bizottságunk és kormányunk érti a lengyel elvtársak helyzetét. Megértjük az intézkedések célját és lényegét. Nagyra értékeljük azt a körülményt, hogy a legkritikusabb időben sikerült a kommunistáknak kezükbe venni az ügyeket és egy nagyon nehéz helyzetből kivezetni az országot. Érdekeltek vagyunk a Lengyel Népköztársaság helyzetének normalizálásában, mert a Lengyel Egyesült Munkáspártot és a Lengyel Népköztársaságot fontos és nélkülözhetetlen partnerünknek tekintjük.

Kádár János és Fock Jenő elvtárs, a Magyar Népköztársaság belső helyzetének ismertetése során kitért: az MSZMP 1956 óta alkalmazott munkamódszerére; tömegkapcsolatainak formáira; a vezető pártszervek működésére; a szakszervezetek feladataira. Tájékoztatást adtak a választásokról, gazdasági munkánkról, nemzetközi gazdasági kapcsolatainkról, kulturális életünkről.

A lengyel elvtársakat elsősorban a magyar szakszervezetek tevékenysége, gazdasági reformunk és jelenlegi gazdasági életünk vitatott kérdései, valamint a pártválasztások gyakorlata érdekelte. Ezekre a kérdéseikre Kádár és Fock elvtárs válaszolt.

2. A kétoldalú együttműködés helyzetéről E. Gierek és P. Jaroszewicz elvtárs az alábbi véleményt fejtette ki:

Az 1971–75-ös évekre külkereskedelmi forgalmunkban 35%-os növekedést irányoztunk elő. Ez elég jó célkitűzés. Az első évi terv teljesítése jól halad, de nem problémamentes. Lemaradás van a magánjogi kötések területén, ahol csak 80%-nál tartunk. Nagy a lemaradás a magyar gépszállítás területén. A Lengyel Népköztársaság nagyobb mértékben szeretne vásárolni, de ennek akadályát képezi a megfelelő választék hiánya is, de leginkább, a megoldatlan árkérdések. Az árakról folyó tárgyalásokat célszerű lenne mielőbb befejezni oly formában, hogy részben megmaradnának a régi árak, részben újak megállapítására kerülne sor.

A korábbi évek gyakorlatával szemben most jelentős lengyel aktívum mutatkozik a száldóban. Lengyel számítások szerint 1971. április végén ez az aktívum 31 millió rubelt tett ki. Tekintettel a lengyelországi helyzetre, kéri, hogy a különbözetet a piaci ellátást javító árukkal egyenlítsük ki.

A magyar fél a csehszlovák és NDK relációban mutatkozó aktívuma terhére csehszlovák, illetve NDK árukat is szállíthatna Lengyelországnak.

A Magyar–Lengyel Állandó Gazdasági Együttműködési Bizottság vizsgálja felül az árulistákat és tárja fel a bővítés lehetőségeit. A lengyel fél nemcsak fogyasztási cikkeket, hanem beruházási eszközöket is kész átvenni, például tejipari, húsipari üzemi berendezéseket, baromfitenyésztő-telepet, melegházakat stb.

A gyártásszakosítás és a kooperáció területén csak kezdeti eredményekről lehet beszélni. A további előrelépés attól függ, milyen komolysággal kezeljük ezeket a kérdéseket. Az együttműködés bővítésére nagy lehetőség kínálkozik az elektrotechnika, az elektronika, a szerszámgépipar, a kohászat és a vegyipar területén. Erősíteni kell az együttműködést a licencvásárlások egyeztetésében is.

Az Erikson cég bevonásával meg kell állapodnunk a telefonközpontok gyártásának kérdésében. A lengyel fél hosszú évekre szeretné biztosítani a magyar szállításokat, ha a magyar fél vállalni tudja a lengyel kooperációs bedolgozást. Ha ebben nem sikerül megállapodni, kénytelenek lesznek a készülékek országon belüli gyártását megoldani az 1975. utáni időszakban.

Lengyelország 1975 után beindítja a kiskategóriájú személygépkocsik gyártását. Eddig még nem kötelezték el magukat, ezért hajlandók a gyártást Magyarországgal közösen megoldani. A kooperáció kérdésében azonban még a jelenlegi ötéves terv időszakában meg kellene állapodni. A magyar fél érdeklődése esetén a szakértők már a közeljövőben megkezdhetnék tárgyalásaikat.

Lengyelország számára gondot okoz a régi, 15 évvel korábbi típusú traktorok gyártása. Licencvásárlás alapján készek lennének a magyar féllel közösen megoldani a traktorgyártás problémáit is.

Kádár János és Fock Jenő elvtárs a kétoldalú együttműködés kapcsán hangsúlyozta: kapcsolataink megfelelnek két szocialista ország kapcsolatának. Párt- és állami kapcsolataink, politikai együttműködésünk normálisan fejlődik, ugyanakkor gazdasági és kulturális területen vannak olyan működési zavarok, amelyek nem új keletűek, hanem az elmúlt évek során alakultak ki. Mi nem azt keressük

és magyarázzuk, hogy ki mennyire hibás ezek kialakulásában, hanem arra törekszünk, hogy internacionalista módon türelmes munkával megszüntessük ezeket a felhalmozódott nehézségeket.

A lengyel elvtársak által felvetett konkrét problémák ismertek előttünk. A mi számításaink szerint a következő öt évre előirányzott forgalomnövekedés nem 35, hanem 37%-os, de mi ezt is alacsonynak tartjuk. Az összes szocialista országgal ennél magasabbak az előirányzataink, és tudjuk, hogy ugyanez a helyzet a lengyel elvtársak esetében is.

A magyar gépszállítások és az árak kérdése erősen összefüggenek egymással, A mi adataink szerint a lengyel fél által javasolt ármódosítások évi 20 millió rubel veszteséget jelentenének számunkra. Mindkét félnek rugalmasabban kellene kezelni a kérdést. Mi a magunk részről 5-6 millió rubeles árveszteséget figyelembe tudnánk venni, és a lengyel félnek sem lenne szabad ennél többre törekedni, mert ellenkező esetben a magánjogi szerződés megkötése tovább húzódik és az általunk amúgy is alacsonynak vélt forgalomnövekedést sem tudjuk biztosítani.

A mi számításaink szerint a magyar negatív szaldó 1970 végén 21 millió rubel volt. Újabb adataink nincsenek, valószínűnek tűnik, hogy ez év április végén közel van a 30 millióhoz, mert a magyar gépszállítások valóban akadoznak. Kötelességünknek érezzük, hogy ezt a tartozást mielőbb kiegyenlítsük, de nem a régi módon – a magyar import leállításával. A mi véleményünk szerint a szaldókérdést 2-3 éves távon kellene nézni, ahogy ezt a szovjet, csehszlovák és NDK-s partnerekkel is tesszük.

A passzív szaldónkat mi *elsősorban* magyar árukkal akarjuk kiegyenlíteni, *de készek vagyunk megvizsgálni csehszlovák áruk re-exportját is. E mellett helyes lenne, ha a turistaforgalomban a lengyel fél már nem alkalmazná a teljes paritást, hanem szabaddá tenné az emberek magyarországi utazását. (Azt a választ kaptuk, hogy már hoztak határozatot 30%-os növelésre, de még egyszer felülvizsgálják ezt a kérdést.)*¹⁶

A gyártásszakosításról és kooperációról kifejtett lengyel véleménnyel egyetértünk. Jelenleg például a gépszállításoknak csak 10-15%-a történik szakosítás és kooperáció formájában.

A telefonközpontok gyártására vonatkozó lengyel javaslatot elfogadhatónak tartjuk, *és úgy gondoljuk, hogy a licencadó céggel is meg lehet ebben állapodni.*

A kisautógyártásban csak olyan formájú együttműködést tudunk elképzelni, amelyet a Szovjetunióval és részben Jugoszláviával már megvalósítottunk, illetve Csehszlovákiával, az NDK-val és Romániával tervezünk. Arra nincs anyagi lehetőségünk, hogy a csehszlovák–NDK kooperációhoz hasonló gyártásban részt vegyünk.

*A gazdasági kérdéseken túl Kádár szóvá tette együttműködésünket a kulturális területen. Javasolta, hogy hozzunk létre (a magyar–szovjet gyakorlathoz hasonló) Kulturális Együttműködési Vegyesbizottságot.*¹⁷ *A lengyel elvtársak elvileg egyetértettek javaslatunkkal.*

¹⁶ A kiemelt részek kézírással betoldva.

¹⁷ L. erről a 45. és az 54. sz. dokumentumokat.

3. A nemzetközi kérdések tárgyalása során E. Gierek elvtárs a következő kérdéseket érintette:

A nemzetközi fórumokon jó az együttműködésünk, de mind a kétoldalú, mind a többoldalú egyeztetést fontos nemzetközi kérdésekben tovább kell javítani.

A lengyel vezetésnek úgy tűnik, hogy a KGST-ben a korábbi években összehangoltabb munka folyt, mint manapság. Elismerik, hogy e tekintetben a lengyel közreműködés sem volt mindig példamutató. Most meg vannak a feltevések arra, hogy erősítsük ilyen irányú tevékenységünket.

Az európai biztonság kérdésében mind a magyar, mind a lengyel diplomácia nagy aktivitást fejt ki, főképpen a nyugat-európai országokban. A Magyar Népköztársaság diplomáciai munkáját a lengyel elvtársak nagyra értékelik. Szeretnék, ha a két ország diplomáciája között még szorosabb együttműködés alakulna ki. Köszönet illeti az MSZMP-t és a magyar kormányt azért a támogatásért, amelyet a lengyel-NSZK szerződés ratifikálásának kérdésében nyújt.

Kéri, hogy a Vatikán kérdésében tegyék lehetővé az illetékes magyar és lengyel szervek konzultációját, mert a nemrég megkezdődött tárgyalásaik során szeretnék felhasználni a magyar tapasztalatokat.

A nemzetközi kommunista- és munkásmozgalom kérdéseiben az SZKP XXIV. kongresszusa alkalmával már kifejtették álláspontjukat. Azóta új momentum nem merült fel.

Lengyelország nemzetközi kérdésekben a közeljövőben nem szándékozik kezdeményezésekkel fellépni.

Gierek elvtárs kérte, hogy Kádár János elvtárs mondjon véleményt a jugoszláviai helyzetről, mert az utóbbi időben a lengyel vezetéshez aggasztó hírek jutottak el az ottani eseményekről.¹⁸

Kádár János elvtárs tájékoztatójában hangsúlyozta, hogy együttműködésünk a nemzetközi kommunista mozgalomban és külpolitikai területen elvi alapokon nyugszik és egyértelmű. Az összes lényeges kérdésben azonos állásponton vagyunk. A mi pártjaink központi kérdése a Szovjetunióhoz, az SZKP-hoz való viszony. Ezért ha elkésve is, üdvözljük a lengyel elvtársaknak azt az elhatározását, hogy a döntő jelentőségű decemberi plénum után Moszkvába látogattak, és ezzel is deklarálták az SZKP-val és a Szovjetunióval való szoros barátságukat és együttműködésüket.

Kádár elvtárs a továbbiakban ismertette az MSZMP Központi Bizottsága és a magyar kormány álláspontját a Varsói Szerződés, a KGST kérdéseiben, részletesen indokolta az integrációval kapcsolatos magyar pozíciót. Kitért a csehszlovák helyzetre,¹⁹ a nyugat-európai kommunista pártok ezzel kapcsolatos állás-

¹⁸ Kádár nagyon nehéznek értékelte a Jugoszláviában kialakult helyzetet. A jelenlegi válság okait a nacionalista tendenciák erősödésében és az egyes köztársaságok közötti ellentétek elmélyülésében látta. Egyúttal hangsúlyozta, hogy Tito álláspontját és személyét kell támogatni. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/2. 395.

¹⁹ Ezzel kapcsolatban Kádár elmondta, hogy a CSKP-ban és a társadalomban erősödnek a leninista erők, de a CSKP-ban fennáll a veszélye nem csupán a Dubček, hanem még a Novotný által elkövetett hibák megismétlődésének is. Kádár szerint a katonai beavatkozás szükséges volt, de nem lehetnek rá büszkék, ráadásul megnehezítette az osztályharcot a kapitalista országokban. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/2. 393.

foglalásaira, a magyar–román,²⁰ a magyar–jugoszláv, a magyar–kínai viszony elvi kérdéseire és politikáinkra, végezetül a magyar–vatikáni kapcsolatokra.²¹ *Ez utóbbival kapcsolatban kijelentette: megfelelő szerveink bármikor készek a konzultációra, sok éves tapasztalataink ismertetésére.*²²

A megbeszéléseket mind a lengyel, mind a magyar vezetők szükségesnek és nagyon hasznosnak minősítették. Reményüket fejezték ki, hogy a pártjaink és kormányaink közötti együttműködés, a mostani megbeszélések konstruktív, őszinte szellemében fog folytatódni. E. Gierек elvtárs szeretne Kádár János elvtárral még ez évben, Varsóban találkozni és azt az alkalmat is felhasználni a konzultáció folytatására.²³

Határozattervezet

1. A Politikai Bizottság a magyar–lengyel tárgyalásokról szóló jelentést tudomásul veszi.
2. A Politikai Bizottság felkéri a kormányt, hogy a tárgyalások során felmerült gazdasági kérdéseket tűzze napirendre és megoldásukra hozzon határozatot.

MNL OL M–KS 288. f. 5/555. ő. e. – *magyar nyelvű gépelt fogalmazvány* – Készítette Gyenes András, jóváhagyta Kádár János. (Készült 4 példányban 1971. május 17-én.)

Az MSZMP PB 1971. május 19-i ülése 2. napirendi pontban tárgyalta a jelentést, és vita nélkül elfogadta. A PB döntött arról, hogy a felmerült gazdasági kérdéseket a kormány tűzze napirendre és megoldásukra hozzon határozatot. A szerkesztett szöveget Komócsin Zoltán és Óvári Miklós jóváhagyása után megkapták a kormány tagjai és megjelent a KB Agitációs és Propaganda Osztályának tájékoztatójában. A PB megbízta Komócsin Zoltánt, hogy a tárgyalásokról tájékoztassa az SZKP Központi Bizottságát.

A találkozó végén kiadott közlemény: *Népszabadság*, 1971. május 18.

²⁰ Kádár elmondta, hogy Magyarország számára problémát jelent az RKP nacionalista politikája, hiszen sok magyar él Romániában. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/2. 394.

²¹ A magyar vezetők tájékoztatást adtak a vatikáni kapcsolatokról és elmondták, hogy „értik, hogy a lengyelországi helyzet más, mint a magyarországi, ahol a katolikus egyháznak nincs monopolhelyzete és ahol a történelemben mindig a nemzeti érdekek elárulásának politikáját folytatták”. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/2. 395.

²² A kiemelt rész kézírással betoldva.

²³ Erre 1973. március 14–16. között került sor. L. 55. és 55a sz. dokumentum.

49.

TADEUSZ HANUSZEK BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET FELJEGYZÉSE A SIMÓ JENŐVEL 1971. SZEPTEMBER 18-ÁN FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL A *HOVÁ TŰNTEK A KATONÁK?* CÍMŰ REGÉNY ÜGYÉBEN

Budapest, 1971. szeptember 20.

Feljegyzés

Tadeusz Hanuszek és Simó Jenő művelődésügyi miniszter
1971. szeptember 18-i megbeszéléséről

Titkos

Simó miniszterhelyettes (aki az alkotói tevékenységgel összefüggő valamennyi ügyért felelős) azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy látogassam meg. A [Művelődési Minisztérium] Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályának igazgatóhelyettese, Boross Róbert elvtárs társaságában fogadott. Simó elvtárs arról értesített, hogy hamarosan megjelenik a Magvető Kiadó gondozásában Kardos G. György *Sasok a porban* című regénye, amely az *Új Írás* című irodalmi havilap hasábjain folytatásokban már olvasható volt.¹ A regény azonban megváltoztatott, és *Hová tűntek a katonák?* címmel jön ki.² A példányszámot érintő kérdésemre Simó elvtárs a 20-30 ezres nagyságrendet jelölte meg, amelyet közepesnek nevezett. Magyar viszonylatban ez azonban magasnak nevezhető.

Simó elvtárs emlékeztetett arra, hogy a lengyel elvtársak elégedetlenkedve fogadták az említett mű egyes részleteit,³ és hogy ezt a problémát mindkét fél átbeszélte állami és pártsíkon is. Azért foglalkoztunk ezzel a könyvvel – folytatta Simó –, mert érdekesnek ítéltük. Hasonló véleménnyel vagyunk a szerzőről is, akinek első, a vitát megelőző regényét több nyelvre is lefordították és kiadták.

A magyar elvtársak pozitívan értékelik azt, ahogy a szerző mindkét könyvében a palesztin problematikával foglalkozik, mivel véleményük szerint segít megérteni a közel-keleti helyzet jelenlegi alakulását. Az a bonyolult helyzet, amelyben ez a régió a II. világháború éveiben találta magát, megnehezítette Kardos dolgát abban,

¹ *Új Írás*, 1970. 1. sz. 3–31.; 2. sz. 40–63.; 3. sz. 52–73.; 4. sz. 66–86.

² Kardos G. György: *Hová tűntek a katonák?* Budapest, Magvető Kiadó, 1971. A regény egy trilógia második darabja. Az első könyv 1968-ban jelent meg *Avraham Bogatir hét napja* címmel, a záró rész pedig 1977-ben *A történet vége* címmel. Kardos G. György (1925–1997) a korszak egyik elismert írója és dramaturga. A *Hová tűntek a katonák?* egy gedarai tudószanatóriumban játszódik, ahol arabok, zsidók, lengyelek és olaszok konfliktusait követhetjük végig a II. világháború borzalmi közepette. A reménytelenségtől lassanként ismét fellángolnak az ősi sérelmek. Egyetlen ember van, aki elutasítja a bosszúvágyat, egy régi vágású, haldokló lengyel ezredes, aki az utolsó pillanatig próbálja megőrizni emberi méltóságát.

³ L. a 47. sz. dokumentum legendáját.

hogy megfelelően világítson rá minden problémára, ebben keresendő annak az oka is, hogy nem a legjobban mutatja be a lengyel környezetet. Ezek a hibák azonban nem vonnak le a teljes mű értékéből.

Ezzel kapcsolatban már folyó év tavaszán megegyeztünk a szerzővel és a kiadóval, hogy a fenntartásokkal kezelt részek átdolgozásra kerülnek. Mostanra értesítették az illetékes körök vezetőit, hogy a változtatások megtörténtek, mindenki elégedett, hogy lassan lezárhatjuk ezt az elhúzódó ügyet, az *Új Írás* olvasói pedig egy olyan regényt vehetnek kezükbe, amelyben már nincsenek félreértésekhez vezető részek.⁴

Simó elvtárs ezután, időnként a szöveget is használva, amelyet felteszem, a kiadó küldött neki, rátért a változtatások megvitatására. A regény első változatának egyes részei – mondta – olyan összehasonlításban ábrázolják a palesztinai lengyel katonákat, amelyből az következik, hogy nacionalisták voltak. Az ilyen regényrészleteket, amelyek arra utalnak, hogy a lengyel katonák nacionalisták vagy antiszemiták, kihúzták vagy teljesen átszerkesztették. Kihúzták azt a részt is – referált tovább Simó elvtárs –, amelyben arról van szó, hogy a közösségi ház előtt álló lengyelek csoportjából cefreszag áradt. Ugyanígy kihúztuk a Litwin nevű tiszt nagyzolásait, aki arra büszke, hogy szétlőtte az olasz kommunistákat. A dalrészletet, amelyet a lengyel katonáknak állítólag Monte Cassino alatt kellett énekelni, egy másikkal helyettesítettük, amelyet manapság dalol a lengyel hadsereg. A vulgáris kifejezéseket, amelyek a lengyelek száját hagyják el, kihúztuk.

Ily módon – a Simó véleménye szerint – figyelembe lettek véve a lengyel elvtársak megjegyzései, a regény az átdolgozás és többszöri átolvasás után – melyek során kiderült, hogy nem tartalmaz félrevezető részleteket – hamarosan, még ebben az évben megjelenik könyv formájában.

Végighallgattam Simó miniszterhelyettest, emlékeztettem rá, hogy mennyire rossz hatást váltanak ki és sértők az olyan – leginkább külföldi – vélemények, melyek nacionalistának és antiszemitának állítják be a lengyeleket. Tekintettel arra a tényre, hogy sem a régi, sem az új szöveget nem ismerem, kifejeztem kétségeimet, hogy biztosan nem tartalmaz-e a könyvformátum ilyen elemeket, és hogy a javítások változtatnak-e a hozzáállás jellegén. Mellékesen rákérdeztem, hogy olvasta-e a regényt. Azt felelte, hogy csak az első változatot, ami a másodikat illeti, tökéletesen megbízik a kiadó igazgatójában.⁵ Értésemre adta, hogy a párt is ténylegesen foglalkozott a problémával. Emlékeztettem, hogy mennyire meg voltunk döbbenve, amikor a könyvespolcokon megjelent a magyar könyvek között Wiesenthal *A gyilkosok közöttünk járnak* című műve. Simó elvtárs azt válaszolta, hogy e Romániában magyar nyelven kiadott könyv behozataláról egy olyan elvtárs döntött, aki nem tájékozódott az ügyben, milyen szerepet tölt be Wiesenthal.⁶ A magyar elvtársak eltüntették a könyvet a könyvesboltok polcairól.

*

⁴ Valóban, a Magvető Kiadó által megjelentetett regényből kikerültek a lengyeleket nyíltan antiszemitának beállító mondatok.

⁵ Kardos György (1918–1985) 1961-től a Magvető Kiadó igazgatója.

⁶ Simon Wiesenthal (1908–2005) a nácivadász bécsi Wiesenthal-központ vezetője *A gyilkosok közöttünk járnak* c. könyve magyarul megjelent: Bukarest, 1970.

Kihasználva a lehetőséget, megkérdeztem, hogy a magyar fél mikor kíván hozzászólni ahhoz a lengyel megegyezési tervezethez, melyet folyó év júliusában nyújtott be [Jan] Druto nagykövet,⁷ és amely a Lengyel–Magyar Kulturális és Tudományos Együttműködés Vegyes Bizottságát akarja életre hívni. A találkozón jelen lévő Boros elvtárs arról informált, hogy a tervezetet lefordították magyarra, elküldték az összes olyan intézménybe, amelyek előreláthatólag részt vesznek a bizottságban. Mostanában érkeznek az első válaszok. Miután valamennyit megkapták, a magyar fél rövid időn belül benyújtja saját javaslatait. Ma már elmondhatjuk, hogy pozitív lesz a válasz. A magyar fél beleegyezik a minisztériumi szintű bizottság létrehozásába.

A Lengyel Népköztársaság nagykövete
Tadeusz Hanuszek

AMSZ, Dep. I. 17/77. W. 11. – *lengyel nyelvű gépelt fogalmazvány Tadeusz Hanuszek s. k. aláírásával* (ford.: Németh Orsolya) – Készült 5 példányban. A feljegyzést Hanuszek 1970. szeptember 20-án megküldte Władysław Napieraj, az I. főosztály igazgatója részére.

49a

JERZY R. NOWAK FELJEGYZÉSE
KARDOS G. GYÖRGY *HOVÁ TŰNTEK A KATONÁK?*
CÍMŰ REGÉNY MAGYARORSZÁGI FOGADTATÁSÁRÓL

Budapest, 1972. március 15.

Feljegyzés
Kardos lengyelelles regénye és a magyar értelmiség
belső megosztottsága

Titkos

Kardos *Sasok a porban* (jelenlegi címe: *Hová tűntek a katonák?*) című lengyelelles regényével kapcsolatban Magyarországon igen nagy jelentősége van az egyes körökön belüli határozott megosztottságnak. Kardos könyve csak bizonyos jól meghatározható nemzetiségű (zsidó) körökben örvendett lelkes fogadtatásnak, ahol 1968 óta ellenségesen viszonyulnak Lengyelországhoz és a lengyelekhez. Az állítólagos „internacionalisták” szószólói propagálták a legmelegebben a könyvet, ők azonban valójában azok, akikben nincs semmiféle hazafias vagy nemzeti

⁷ Korábban római és párizsi nagykövet, 1969 és 1972 között a lengyel Külügyminisztérium főigazgatója.

érzés, olyan emberek, akik arról híresek, hogy nem bírják elviselni a magyar patriotizmust, és akiket gyűlölnék a magyar patrióta körök.

Igen feltűnő a tény, hogy éppen a „nacionalistaellenes” fórum élén álló hetilap, az *Élet és Irodalom* hasábjain jelent meg a leglelkesebb recenzió Kardos regényéről,⁸ amely Thomas Mann *Varázshegyéhez* hasonlítja ezt a művésziileg gyengécske könyvet, és a következő rosszindulatú célzást tartalmazza a lengyel diplomáciai intervenciót illetően: „*Irodalomtól független körülmények miatt olyanfajta felcsigázott szakmai várakozás is megelőzte, amely könnyűvé teszi könyvkereskedők dolgát.*” A recenzió szerzője Faragó Vilmos, aki az állítólagos „nacionalista” jelenségek elleni támadásaitól vált hírhedtté, illetve főleg az 1967-ben publikált „Kicsi ország” című cikke miatt, melyben nacionalista jelenségeként értékelte azt, hogy az iskolákban megkérdezett gyerekek igennel feleltek arra a kérdésre, hogy büszké-e rá, hogy magyarok. A cikk akkoriban a magyar társadalom általános felháborodását váltotta ki, illetve jó néhány veszélyes sajtóvita is kialakult (többek között az Írószövetség elnöke, Darvas József is hozzászólt).⁹

Valószínűleg az sem lehet véletlen, hogy a Kardos regényét igen élénken népszerűsítő emberek egyike a magyar patrióta irányzat egyik legnagyobb ellenfele, a lépten-nyomon nacionalizmust kiáltó, a rendkívüli politikai befolyással bíró E. Fehér Pál,¹⁰ aki az MSZMP KB központi lapja, a *Népszabadság* kulturális rovatának vezetője. E. Fehér már azelőtt „mesterműként” emlegette Kardos regényét a *Népszabadság* hasábjain, hogy az könyv formájában megjelent volna, és példányokat küldött egyes vidéki szerkesztőségeknek, hogy reklámozzák a könyvet.

Maga a könyv a Magvető Kiadónál jelent meg, amelynek igazgatója a magyar múltat illetően szélsőségesen kritikus hozzáállásáról híres, zsidó származású Kardos György, aki abszolúte kompromittálható azért a múltbéli tevékenységeért, amelyet az ötvenes években az állambiztonságban végzett¹¹ (nem rokona a *Sasok a porban* szerzőjének).

Az is figyelemreméltó, hogy a Kardos regényéről szóló másik lelkes kritika az *Új Írás*ban jelent meg,¹² amely szintén a patriotizmust ellenző és kozmopolita körök fellekvára. A recenzió szerzője, Abody Béla is rosszindulatú megjegyzést tett a Kardos regénye kapcsán történt lengyel diplomáciai beavatkozást illetően, például hogy az írókat „nem kötelezik a történészek és a kulturdiplomácia módszerei”. Az ilyen típusú megjegyzések természetesen kedvezően hatnak, hogy a

⁸ Faragó Vilmos: Síkföldi Varázshegy. *Élet és Irodalom*, 1972. március 4. Faragó valóban Thomas Mann regényéhez hasonlítja a művet, de nem művészi szempontból, hanem tartalmilag.

⁹ Faragó Vilmos az *Élet és Irodalom* 1967. január 7-i számában közölte a „Kicsi ország” című cikket, amely elindított egy vitát. Darvas József a *Népszabadság* 1967. január 29-i számában megjelent „Kicsi ország?” című cikkében valóban bírálta a szerzőt, és az egész szellemiségétől elhatárolódott. Darvas szerint a nacionalizmus ellen nem lehet úgy harcolni, hogy eközben a nemzeti történelmet deheroizálják.

¹⁰ E. Fehér Pál (1936–2013) újságíró, kritikus. 1971-től a *Népszabadság* kulturális rovatvezetője és a szerkesztőbizottság tagja. 1972-től 1990-ig a *Kritika* munkatársa.

¹¹ 1949 végétől az Államvédelmi Hatóságnál (ÁVH) a katonai elhárítás főosztályvezetőjének helyettese volt alezredesi rangban.

¹² Abody Béla: Második bemutatkozás. *Új Írás*, XII. évf. (1972) 3. sz. 125–128.

regény körül a szenzáció légköre alakuljon ki, és meg hozzák neki a „tiltott gyümölcs” népszerűségét. Láthatólag ezt a célt szolgálják a februárban, a kulturális és társadalmi lapok számára rendezett különleges sajtókonferencián elhangzott kijelentések is.

A sajtótájékoztató során egyes újságírók feltették a kérdést, hogy „mi lett Kardos könyvével”, hogy bevonták-e stb., mivel eleinte nem lehetett megtalálni könyvesboltokban, annak ellenére, hogy bejelentették. Erre a kérdésre az egyik kulturpolitikus (amennyiben jól informáltak, Simó miniszterhelyettes) kijelentette, hogy „a könyvet semmi esetre sem vonták be”, éppen ellenkezőleg, „az egész készletet eladták pult alatt” (a magyar viszonyokhoz képest hatalmas, 28 500-as példányszámban jelent meg). Mint később kiderült, ez a válasz nem felelt meg az igazságnak, mert a valóságban – mint később elmagyarázták – a könyv tévedésből tovább maradt a raktárakban, mint kellett volna, és csak másfél hét elteltével jelent meg nagy mennyiségben a könyvesboltokban ez az állítólag „pult alatt eladott” mű. Úgy tűnik, hogy e tény ismeretében a sajtótájékoztatón történeteket úgy kell értelmezni, mint direkt próbálkozást arra, hogy mesterséges érdeklődést kreáljanak a könyv körül.

A magyar patrióta körökben teljesen más hozzáállás tapasztalható Kardos könyvével kapcsolatban. Ott szégyenkezés és felháborodás tapasztalható a benne található, a baráti lengyel nemzetre vonatkozó botrányos rágalmak miatt. Gyakran elhangzik az a vélemény, mely szerint a könyv egyetlen célja az volt, hogy a lengyel „nacionalizmus” felkorbácsolásán keresztül csapást mérjen a magyar patriotizmusra. Egyik magyar beszélgetőpartnerem Kardos egyik mondatával kapcsolatban, amely egy lengyel tiszt szájából hangzik el, és a következőképpen néz ki: „Az első golyót a németeknek, a másodikat a zsidóknak”, hozzátette, hogy a harmadikat, a legjobban célzottat (vagyis Kardos regényét) pedig a magyaroknak. Ezzel arra mutatott rá, hogy a könyv kiadása mindenekelőtt magyar érdekeket szolgál. Magyar körökben azt a véleményt fejezték ki, mely szerint egyes cionista csoportoknak, amelyek Kardos könyvét propagálják, elég jól jönne egy esetleges komoly vita a lengyel sajtóban a magyarokkal, mert ily módon „kölsönösen összekülönböznének a magyar és a lengyel nacionalisták”, mivel Lengyelországban tévesen a magyarok és meghatározatlan magyarországi körök lengyelelleses fellépéseként értékelnék a könyvet. Gyakran megismétlődtek azok az aggályok, hogy hamarosan több nyelven is kiadják a könyvet, de leginkább az NSZK-béli megjelenéstől félnek, mert ott Kardos már régóta pozitívan értékelt figura (előző regénye részletekben megjelent a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* hasábjain, a Münchenben megjelenő jobboldali magyar emigráns havilap, az *Új Látóhatár* pedig 1970 szeptemberében lelkes recenziót közölt a *Sasok a porbanról*, amelyben megfelelően kihangsúlyozta a lengyelelleses elemeket).

Néhány magyar beszélgetőpartnerem lelkiismeret-furdalásának adott hangot, és készen áll arra, hogy olyan recenziót írjon, amelyben megtámadja Kardos regényét, amiért az hamisan és sértően beszél a lengyelekről, meghamisítja a történelmi igazságot stb., de ugyanakkor arra is rámutattak, hogy Magyarországon jelenleg nincs olyan lap, amely egy ilyen kritikát megjelentetne.

Tehát a kozmopolita tendenciák szószólói tartják ellenőrzésük alatt szinte az egész tömegtájékoztatást (a kulturpolitikusok és a főszerkesztők túlnyomó többsége zsidó származású). A múlt évben két kulturális folyóiratnál is (*Kritika*, *Kortárs*) kivették a vezetést a patrióta körök kezéből, és a kozmopolita koncepció képviselőinek adták át. Ez a tény a gyakorlatban annyit tesz, hogy megszűnt a magyar sajtó utolsó két patrióta fóruma. Ebből következik a hozzánk pozitívan viszonyuló magyar politikai körök erőtlensége és elkeseredettsége.

Jerzy Robert Nowak
a Nagykövetség II. titkára

AMSZ, Dep. I. 17/77. W. 11. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat Jerzy R. Nowak saját kezű aláírásával (ford.: Németh Orsolya). – Készült 3 példányban, 2. számú példány. 1972. március 15-én Hanuszek megküldte Ryszard Frelek, a LEMP KB Külügyi Osztálya vezetőjének.

50.

FELJEGYZÉS ZENON TARNOWSKI ÉS MOLNÁR FERENC MEGBESZÉLÉSÉRŐL E. FEHÉR PÁL A KRITIKÁBAN MEGJELENT CIKKÉRŐL

Budapest, 1972. szeptember 9.

Feljegyzés

dr. Molnár Ferenc elvtárs, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási
és Kulturális Osztály helyettes vezetőjénél tett látogatásáról

Titkos

Szeptember 8-án látogatást tettem Molnár elvtársnál. A találkozót Molnár elvtárs kezdeményezte. Beszélgetőpartnerem először arról kérdezett, ismerem-e E. Fehér Pál cikkét Nemeskürty István *Requiem egy hadseregért* című könyvéről.¹ A cikk a *Kritika* című kulturális folyóirat augusztusi számában jelent meg.² Miután igennel válaszoltam, beszélgetőpartnerem ismertette a Kulturális Osztály álláspontját a cikk lengyel elemeit illetően. Az álláspont a következő: A magyar fél (a KB) úgy véli, hogy a cikk (a benne található lengyel vonatkozásokat illetően) hibás és hamis. Molnár elvtárs nem sokkal azután, hogy a cikk kijött a *Kritikában* behívatta az osztályra E. Fehér Pált, és rámutatott a számos hibára és hamis értéktételeire. Miután visszatér szabadságáról a *Kritika* főszerkesztője³ – tette hozzá beszélgetőpartnerem –, vele is el fog beszélgetni.

Kifejtve ezeket az elemeket, Molnár elvtárs azt mondta, az volt a szerző hibája, hogy az 1939-es lengyel hadsereget a II. Magyar Hadsereghez hasonlította, amely Voronyeys alatt szenvedett vereséget a második világháborúban, hibás és hamis volt azon eszmék összehasonlítása, amelyek nevében harcoltak az 1939. szeptemberi katonák a hitleri seregek által képviselt eszmékkel.⁴ Mindezt elmondtam E. Fehér Pálnak – tette hozzá Molnár elvtárs.

¹ Nemeskürty István: *Requiem egy hadseregért*. Budapest, Magvető Kiadó, 1972.

² *Kritika*, 1. évf. (1972) 7. sz. 20–21.

³ A *Kritika* 1963–1971-ig a MTA folyóirata volt, 1972-től kezdve Pándi Pál lett az új főszerkesztő és megváltozott a lap is, ideológiailag „megfelelő” irányt vett.

⁴ E. Fehér a lengyel hadseregről a következőket írta: „a vereség okainak vizsgálatából nem maradhat ki az sem, hogy milyen ideológia nevében küzdött ez a hadsereg. Milyen morális erőt képviselhetett az a politikai és katonai vezetés, mely létét arra alapozta, hogy a Szovjetunió elleni »egészségügyi zóna« szerepét töltheti be, amely két évtizeden keresztül szorgalmasan részt vett a Közép-Európa egyetlen demokratikus állama, Csehszlovákia ellen szervezett akciókban. [...] Arról van szó, hogy a lengyel hadsereg, illetve a lengyel kormányok ugyanazt az ideológiát, félfasiszta, katonai diktatúrát célzó hatalmi rendszert tekintették eszménynek, amit Horthy, illetve a közép-európai fiókfasiszmusok szerettek volna, illetve megvalósítottak. [...] Lengyelország alkalomszerű, földrajzi ellenfél volt, intermezzo a szovjet elleni nagy háború előtt, melyben – ha erre felkérlik őket – az akkori lengyel polgári politikusok is örömmel részt vettek volna. A lengyel hadsereg nem

Beszélgetőpartnerem ezután megkérdezte, mi az én véleményem a cikket illetően. Egyetértettem azzal, hogy a szerző kijelentései hibásak, hamisak. Hozzátettem, hogy sértik a lengyel nemzetet, az 1939 szeptemberében harcoló katonákat. Kifejeztem meggyőződésemet, miszerint lehetetlen, hogy a szerző nem tudott a 6 millió lengyel áldozatról, arról, hogy mit jelent nemzetünknek Lengyelország megszállása, vagy arról, hogy a megszállók célja az volt, hogy biológiailag eltöröljék a lengyel nemzetet, illetve kihangsúlyoztam a cikkíró számos tévedése közül az egyiket, mely szerint „Lengyelország alkalomszerű, földrajzi ellenfele volt a hitleristáknak”. Hozzátettem, hogy a magyar tömegtájékoztatási eszközöknek hála, egyre gyakrabban találkozhatunk olyan anyagokkal, amelyek, igazi, valós képet adnak a társadalomnak arról, hogy milyen szerepet játszott a lengyel hadsereg és nép a II. világháború frontjain a fasisztákkal folytatott harcban, ebből kifolyólag még inkább zavar minket E. Fehér Pál cikke, mivel a történelmi források mindenki számára érthetőek és elérhetőek.

Molnár elvtárs válaszában teljes mértékben egyetértett velem, és arra kért, ne vonjuk le azt a következtetést, hogy az ilyen típusú téves értékelések jellemzik Magyarországon a lengyel tematikát, és kifejezte azon reményét, hogy a tárgyalt tény nem lesz negatív hatással a lengyel–magyar kapcsolatok fejlődésére. Osztottam beszélgetőtársam véleményét, és végezetül arra kértem, hogy hálások lennének, ha a magyar elvtársak elgondolkodnának azon, hogyan lehetne elmagyarázni az igazságot 1939 szeptemberéről a *Kritika* olvasóinak.

Molnár elvtárs azt felelte, hogy erről is fog beszélni a lap főszerkesztőjével, Pándi Pállal.

*

Ahogy a bevezetőben már említettem, a találkozóra Molnár elvtárs kezdeményezésére került sor, de közben mi magunk is látogatásra jelentkeztünk az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályánál, ugyanabban az ügyben, amelyet Molnár elvtárs is előterjesztett. Feltételezhető, hogy a magyar elvtársak maguk is felfedezték E. Fehér Pálnak a *Kritikában* megjelent cikke hamis értékítéleteit. A Molnár elvtárssal folytatott beszélgetésből mindenesetre ez következett. De az is feltételezhető, hogy a Művelődési Minisztérium hozta tudomásukra, ott ugyanis folyó év augusztusának végén látogatást tett J. R. Nowak elvtárs, a nagykövetség II. titkára, aki, miután felfedezte E. Fehér Pál cikkét a *Kritikában*, mintegy mellékesen – látogatása céljától függetlenül – említést tett róla beszélgetőpartnerének.

A fenti információtól függetlenül tény, hogy a magyar elvtársak hibásnak és hamisnak tartják azt, ahogy a cikk a lengyel elemeket bemutatja. Az a benyomásom, hogy a magyar elvtársakat (és személyesen Molnár elvtársat) nyugtalansággal töltötte el az a tény, hogy az említett recenzió megjelent a *Kritikában*. Mindenesetre Molnár elvtárs nem adott konkrét bizonyosságot arra nézve, hogy az elvtársak

---

csupán azért vesztett, mert túlerő állt vele szemben, hanem azért is, mert lényegében azoknak az eszményeknek a nevében támadták meg, melyeket ők maguk is képviseltek.”

megfelelőképpen fognak reagálni E. Fehér Pál cikkére, bár beszélgetőpartnerem szavaiból és a beszélgetés hangulatából arra lehet következtetni, hogy nem akarják szőnyeg alá söpörni az ügyet.

Zenon Tarnowski
II. titkár

AMSZ, Dep. I. 17/77. W. 11. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat Zenon Tarnowski saját kezű aláírásával (ford.: Németh Orsolya) – Készült 3 példányban, 1. számú példány.

50a

JERZY R. NOWAK TÁJÉKOZTATÓ FELJEGYZÉSE E. FEHÉR PÁL KRITIKÁBAN MEGJELENT CIKKÉRŐL

Varsó, 1972. szeptember 27.

Tájékoztató feljegyzés
az 1939-es lengyel–német háború hamis értékeléséről
a *Kritika* magyar folyóiratban

Titkos

A *Kritika* című magyar kulturális havilap 1972/7. számában jelent meg E. Fehér Pál recenziója Nemeskürty István *Requiem egy hadseregért* című könyvéről, amelynek témája a II. Magyar Hadsereg a szovjet seregektől elszenvedett 1943-as doni veresége.

A tárgyalt szövegben (a Lengyelországot érintő rész teljes fordítása a csatlományban) E. Fehér a hadsereg szétverése katonai okai mellett az ideológiát is említi, amely nevében a katonák harcoltak. Tézise alátámasztásához egy teljes mértékben használhatatlan összehasonlításba kezd, ugyanis a II. Magyar Hadsereg vereségét, amely részt vett a Szovjetunióval szembeni agresszióban, párhuzamba állítja az 1939-ben a hitleristák ellen harcoló lengyel seregek vereségének okaival.

Szembetűnő a tény, hogy ez a publikáció augusztus 30-án, éppen a szeptemberi események évfordulója előtt került kereskedelmi forgalomba, illetve egy olyan időpontban, amikor Magyarországon a tömegtájékoztatási eszközök egyre gyakrabban tájékoztatják helyesen a magyar társadalmat arról, hogy a lengyeleknek milyen szerepe volt a hitleri Németország legyőzésében.

Az is igen furcsa, hogy a recenzió szerzője, E. Fehér, az MSZMP KB lapja, a *Népszabadság* a kulturális rovatának vezetője (úgyszintén részt vesz a Kardos G. György *Hová tűntek a katonák?* című lengyelelles regényének népszerűsítésében – a mű korábbi címe *Sasok a porban*).

Az említett recenzió ügyében Molnár F[erenc] elvtárs, a Kulturális és Közoktatási Osztály helyettes vezetője ismertette a hivatalos álláspontot nagykövetségünk II. titkárával, Z[enon] Tarnowskival, és azt állította, hogy a magyar fél a benne található lengyel vonatkozások miatt hibásnak és hamisnak tartja a recenziót. Molnár elvtárs ezen kívül arról is informált, hogy behívatta a szerzőt, és rámutatott hibáira, hamis értékeléseire. A *Kritika* főszerkesztőjével is el fognak beszélgetni.

AMSZ, Dep. I. 17/77. W. 11. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat* (ford.: Németh Orsolya). Not. Nr. 0-699/D.I./72. sz. *feljegyzés* – Nowak feljegyzését Jerzy Roszak küldte el, címzettje Józef Czyrek, kapták még: Wojciech Jaruzelski, Stefan Olszowski, Franciszek Szlachcic, Jan Szydlak, Jerzy Łukaszewicz, Ryszard Frelek, Stanisław Wroński.

51.

JERZY R. NOWAK TÁJÉKOZTATÓJA TOKODY GYULA ÉS NIEDERHAUSER EMIL NÉMETORSZÁG TÖRTÉNETE KÖNYVÉVEL KAPCSOLATBAN

Budapest, 1972. november 6.

Tájékoztató

a lengyel–német kapcsolatok bemutatásában tapasztalható sértő hibákról
a Magyarországon kiadott *Németország története* című könyvben

Néhány napja jelent meg a magyar könyvesboltok polcain a Tokody Gyula–Niederhauser Emil szerzőpáros *Németország története* című műve.¹ A könyv néhány sértően hamis információt tartalmaz a lengyel–német viszonyt illetően, és teljes mértékben részrehajló, idealizált képet ad a német történelemről. Azok az állítások a legfelháborítóbbak, amelyek azt mondják, hogy az Oderától és a Neissétől keletre fekvő területek 1945-ben „lengyel megszállás alatt álltak”, illetve hangsúlyozzák, hogy Potsdamban csak az arra időre jelölték ki az Odera–Neisse-határt, amíg sor nem kerül a végleges lengyel–német határ meghúzására. Tokody és Niederhauser könyvének megfelelő részei így hangzanak:

– 346. o.: „Bár hivatalosan a porosz államot a Szövetséges Ellenőrző Tanács csak 1947 februárjában szüntette meg, gyakorlatilag annak területei szovjet, illetve lengyel megszállás alá kerültek, vagy pedig a többi német állam részévé váltak.”

– A 347. oldalon a potsdami konferenciáról esik szó: „A határok kérdésével foglalkozva pedig hozzájárult, hogy a lengyel–német határ a végleges rendezésig az Odera és a Neisse folyók vonalát kövesse, és Königsberg (Kalinyingrád), valamint környéke szovjet közigazgatás alá kerüljön”.

– A 284. oldalon a lengyel–német határ ügyének határozatairól írnak, melyeket az első világháború után hoztak: „A legnagyobb lengyel kikötőt Gdańskot (Danzig) és környékét a Népszövetség felügyelete alá helyezték, és létrehozták a „korridort”, egy 70 km széles területet, amely Lengyelországgal kötötte össze a kikötővárost, valamint a Balti-tengert (a Gdańsktól nyugatra, észak-nyugatra tengerparti sáv). A korridor, amelynek felügyeleti jogát a lengyelek kapták meg, elválasztotta Kelet-Poroszországot Németország többi részétől, állandó súrlódás forrásává lett és 1939-ben a második világháború ürügyéül szolgált.”

¹ Tokody Gyula–Niederhauser Emil: *Németország története*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

A könyvben említést sem tesznek a zgorzeleci lengyel–német egyezményről.² Figyelemreméltók azok a megjegyzések, amelyeket a szerzők a német történelem egyes eseményeinek szentelnek. Feltűnő, hogy nem egyszer szerfölött kevés teret kapnak a szélsőségesen negatív események, miközben egyes, mindenki számára ismeretes momentumokat túlexponálnak. Elégge szembetűnik az a tény, hogy a II. világháborúban elkövetett német gyilkosságoknak *mindössze 16 sort szentelnek*, miközben a tábornokok Hitler elleni, nem túl haladó szellemiségű összeküvésének háromszor annyi hely, *majdnem 50 sor jut*.

Hét oldalon keresztül tárgyalja a német tudomány és kultúra XX. századi sikereit (ezen belül megemlíti például a rakétaipar eredményeit, de bármiféle értékelés nélkül, hogy ezek mire szolgálnak). A szerzők ugyanakkor egy sort sem írnak Varsó, Oradour-sur-Glane vagy Lidice bűnös megsemmisítéséről, Coventry lebombázásáról stb., a veszteségekről, amelyeket Európa egyes nemzetei szenvedtek el a náci megszárlás eredményeképpen, a meggyilkolt lengyel vagy jugoszláv állampolgárok számáról. A könyv első felében bővebb információ található arról, miként tevékenykedtek a német császárok Nyugat- és Délnyugat-Európában, az olasz okkupációban; ezek fényében teljesen a feledés homályába merül az az agresszió, amelyet keleten követtek el, a szlávok üldözése, Lengyelország, Csehország, Magyarország lerohanása a *Drang nach Osten* következetesen használt keretein belül.³ (A könyvben egyébként egyszer sem jelenik meg a *Drang nach Osten* kifejezés). Németország X–XV. századi véres keleti expanziójáról mindössze nagyjából 20 sort találunk.

Oroszlán Henrik (1129–1195) szász herceget onnan ismerjük, hogy kegyetlenül leigázta a szláv területeket, ő a könyörtelen német keleti expanzió szimbóluma, akit a könyv olyan emberként mutat be, aki sokat tett a városok fejlődéséért, széles körű nemzetközi kapcsolatokat épített. Keleten elkövetett agresszív cselekedeteiről egy szót sem ejtenek. Rengeteg ilyen példát lehetne még hozni. Nyugtalanító a tény, hogy nem ez az egyetlen olyan eset, amikor a magyar publikációk idealizálják a német történelmet.

dr. Jerzy Robert Nowak
a nagykövetség II. titkára

AMSZ, Dep. I. 16/77. W. 11. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat Jerzy Robert Nowak saját kezű aláírásával. Első oldalon felül: 205/D I-W-50-11-72 24.11. (ford.: Németh Orsolya) – Készült 4 példányban.*

J. R. Nowak feljegyzése alapján Tadeusz Hanuszek 1972. november 9-én felkereste Nagy Miklóst, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály vezetőjét és panaszt tett az ügyben. Különösen a 346. oldalon olvasható mondatot sérelmezte, amely szerint az egykori porosz állam egyes területei „lengyel megszállás alá kerültek”,

² 1950. június 6-án megkötött Görlitzi/Gorzeleci Államszerződés, amelyben a Német Demokratikus Köztársaság és a Lengyel Népköztársaság elismerte a két ország között fennálló és (a Potsdami Szerződésben) megállapított államhatárt, azaz az Odera–Neisse-határvonalat.

³ Kifejezés a német keleti kolonizációt jelenti, amely a középkori német keleti irányú terjeszkedésre vonatkozik.

illetve kifejezte csodálkozását, hogy az Akadémiai Kiadó gondozásában ilyen állítások megjelenhetnek. Nagy válaszában elmondta, hogy a felelősség a kiadót terheli, ő maga sem a könyvet, sem a szerzőket nem ismeri, és megígérte, hogy ha megismerkedett a bírált szöveggel, akkor majd visszatérnek az ügyre. Hanuszek jelentése szerint Nagy Miklós nem jelentkezett november 20-ig. Nowak feljegyzéséről és az általa tett tiltakozásról november 22-én jelentett Varsóba.

Nagy végül november 29-én fogadta Hanuszeket ebben az ügyben, és egy „szerencsétlen ügynek” nevezte az egészet. Elnézést kért a nagykövettől és minden kompetens lengyel szervtől a könyv hibás megfogalmazásaiért, amelyekkel nem ért egyet és nagyon sajnálja. Majd emlékeztetett arra, hogy a könyv 248. oldalán arról is szó van, hogy Németország okkupálta néhány száz éven keresztül Poznań vidékét és a Tengermelléket. Nagy elmondta azt is, hogy a *Századok* folyóiratban meg fog jelenni egy recenzió, amely felhívja ezekre a hibákra a figyelmet. [E recenzió végül nem jelent meg.] Azt is megígérte, hogy amennyiben lesz második kiadás, az nem fogja a bírált mondatokat tartalmazni. Erre 1984-ben került sor, és valóban átfogalmazták a korábbi mondatokat, például úgy, hogy „Németország területét négy övezetre osztották”, és nincs szó lengyel megszállásról. A határkérdést érintő mondatot is átfogalmazták a szerzők, ami így hangzott az 1984-es kiadásban: „Németország helyzetét a potsdami konferencia rendezte véglegesen.”⁴ Nagy elmondta azt is, hogy a magyar félnek nem áll szándékában helyesbítést közzétenni a sajtóban, ugyanis nem akarják, hogy százezrek ismerjék meg e hibás megfogalmazásokat. Nagy elutasította azt a lengyel javaslatot is, hogy a hasonló esetek megelőzése céljából konzultációkat folytassanak a magyar és a lengyel szakértők, szerinte az ilyen pártkonzultációk szembeállnak az 1956 után kialakított kultúrát és tudományt irányító rendszerrel, és az önállóság alapelvét be is akarják tartani. (AMSZ, Dep. I. 16/77. W. 11.)

⁴ Tokody Gyula–Niederhauser Emil: *Németország története*. 2. kiad. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984, 346.

52.

JERZY R. NOWAK FELJEGYZÉSE D. MAJOR KLÁRA *LÁNGOLÓ VILÁG* CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

Budapest, 1972. november 16.

A lengyeleknek a német fasizmus legyőzésében játszott szerepének
elhallgatása a II. világháború magyar történetében

Bizalmas

A jelenleg a budapesti könyvesboltok polcain található, nagy példányszámban kiadott *Lángoló világ. A második világháború története* című ifjúsági könyv,¹ melynek szerzője Major Klára, különösen ékes példája annak, hogy hallgatják el Lengyelország szerepét a német fasizmus felett aratott győzelemben. Az 1939-es, németek ellen folytatott lengyel védőháború leírása leginkább a német hadsereg túlerejére koncentrál. Az 52. oldalon található két fénykép képaláírásán, mely szerint „a lovasság meg a korszerűtlen tüzérség szállt szembe a páncélosokkal, hiszen Lengyelország nem volt felkészülve a harcra” és a szövegben található egy mondaton kívül, mely a lengyel lovasság tankok elleni harcát írja le, egy szó sem esik a lengyelek harcairól a támadások ellen. A könyv említést sem tesz a Westerplatte, Varsó, Hel, Modlin hősiességéről vagy a Bzura menti harcokról. A második világháború 1939 utáni történetének leírásában semmi sincs a lengyelországi ellenállási mozgalomról, a varsói felkelésről, a lengyel seregek keleten, illetve nyugaton folytatott harcairól.

A könyv ugyanakkor hosszasan tárgyalja az olyan országok ellenállási mozgalmait, amelyek sokkal kevesebbet tettek hozzá a fasizmus feletti győzelemhez, mint Lengyelország. Többek között:

- Az egész 115. oldalt és a rajta szereplő képeket a norvég partizánharcoknak szentelték.
- A 116., 117. és 139. oldalakon a francia ellenállási mozgalomról van szó.
- Majdnem két oldal, a 121–122. szól a cseh ellenállási mozgalomról (a Heydrich elleni merényletről három helyen is ír a könyv, a 110., a 120–121. és a 158. oldalon).
- Nagyjából egy oldalt szentel a német ellenállásnak (122–123).
- A 137–139. oldalakon részletesen tárgyalja a német összeesküvéseket, különösen az 1944-es Hitler ellenit.

A szerző a 121. oldalon Lidice lerombolásáról ír, de egy szó sem esik Varsó 1944–45-ös elpusztításáról. A 29., 30., 31., 106., 107., 109. oldalakon arról van szó, hogy a hitleristák üldözték a zsidókat, lengyel nevek azonban sehol sem kerülnek elő, amikor a nácik más nemzetek ellen irányuló mészárlásait tárgyalja.

¹ D. Major Klára: *Lángoló világ. A második világháború története*. Budapest, Móra Kiadó, 1967 [1972].

A könyv végén lévő néhány oldalas kronológiában sem tesznek említést azokról a harcokról, amelyeket a lengyelek 1939 szeptemberétől 1945 májusáig folytattak a németek ellen. A következőkről azonban találunk információt:

- A norvég partizánok felrobbantották a nehézvíz előállító gyárat.
- A cseh partizánok merényletet követtek el Heydrich ellen.
- Manolisz Glezosz letépte a német zászlót az Akropoliszról.
- Meghalt a német Hitler-ellenes ellenállási mozgalom egyik szervezője.
- Párizsi felkelés.

Lengyel ügyben 1939 októbere és 1945 májusa között az egyetlen kronológiai információk Varsó 1945. január 17-i felszabadulása (azt már nem mondják meg, ki vett részt a felszabadításban). A könyv szerzője, aki teljes mértékben elhallgatja Lengyelország szerepét a fasizmus feletti győzelemben, gondosan bemutat Lengyelországra nézve kevésbé pozitív információkat, amikor a következőket írja:

- 41. o. „Vagy önök úgy gondolták – üvöltötte hisztérikusan –, hogy a lengyelek átengednék a területükön orosz csapatokat? Nem. Ezt nem gondolta senki”,
- 47. o.: A lengyelek nem akartak együttműködni a Szovjetunióval Németországgal szemben,
- 58. o.: Lengyelország nem akart szovjet segítséget a hitleristák elleni harcban,
- 41. o.: Lengyelország részt vett Csehszlovákia felosztásában,
- 89–90. o.: A német villámháború sikere a lengyel seregekkel szemben.

A Major Klára könyvében található lengyel témájú információk különböző aránya nem abból következik, hogy a szerző nem volt tisztában Lengyelország szerepével a fasiszták felett aratott győzelemben, hanem az író rosszindulatából. A könyvet szakmailag Pamlényi Ervin ellenőrizte, aki jelenleg a legfontosabb magyar történelmi folyóirat, a *Századok* felelős szerkesztője. (Gyakorlatilag Pamlényi irányítja a lapot). Major Klára egy gyermek és ifjúsági könyvekkel foglalkozó (Móra) kiadó pártszervezetének titkára, ez adta ki az ő könyvét is.

A tény, hogy a magyar ifjúságnak készült történelemkönyv teljesen elhallgatja Lengyelország szerepét a fasiszták felett aratott győzelemben még nagyobb kárt okoz, hogy a könyv a híres, a tanuló ifjúságnak készült *Képes történelem* című sorozatban jelent meg. Ez már a második, változatlan kiadása, az első 40 000 példányban jött ki 1967-ben, most 1972-ben 34 000-es példányszámban nyomták újra.

Major Klára könyvének ügye rámutat, hogy feltétlenül szükséges nagyobb figyelmet szentelni annak, hogy a magyar köztudatban évek óta elhanyagolják, hogy Lengyelország szerepet játszott a fasiszták felett aratott győzelemben.

Jerzy Robert Nowak,
a nagykövetség II. titkára

AMSZ, Dep. I. 16/77. W. 11. – lengyel nyelvű gépelt tisztázata Jerzy Robert Nowak saját kezű aláírásával (ford.: Németh Orsolya). Az első oldalon felül: Zatl/D I-W-50-10-72 20.11. – Készült 4 példányban.

A feljegyzést Tadeusz Hanuszek nagykövet 1972. november 16-án küldte el Varsóba a LEMP KB Külügyi Osztályára.

53.

JERZY R. NOWAK FELJEGYZÉSE A MAGYARORSZÁGON MEGJELENT LENGYELORSZÁGOT NEGATÍV SZÍNEN FELTÜNTETŐ PUBLIKÁCIÓKRÓL

Budapest, 1972. november 20.

Feljegyzés

a Magyarországon megjelent Lengyelországot negatív színben feltüntető
publikációkról

Titkos

Ebben az évben néhány drasztikus jelenséget észleltünk az ügyben, hogy Magyarországon egyértelműen lengyelelles publikációk jelentek meg, mint Kardos G. György híres regénye, a *Sasok a porban* (a Nagykövetség ezt érintő feljegyzése: Nr. 0-24-27-72), valamint E. Fehér Pál idén augusztusi cikke (feljegyzés: 0-24-70-72). Informáltunk a Tokody és Niederehauser-féle *Németország történetéről* (feljegyzés: 0-24-81-72), amely olyan információt tartalmaz, hogy a volt Poroszország egy része 1945-ben „lengyel megszállás alatt volt”, és így érveket biztosít a nyugatnémet revizionistáknak, valamint arról, hogy megjelent a második világháború történetének egy népszerű, az ifjúság számára készült kiadása, amely teljes mértékben elhallgatja, hogy Lengyelországnak szerepe volt a fasiszták felett aratott győzelemben (feljegyzés: 0-24-79-72).

Ezek a művek azonban sem nem az elsők, sem nem elszigetelt lengyelelles nézőpontú kiadványok, amelyek napvilágot láttak Magyarországon. Az alábbi dokumentáció célja, hogy megmutassa azon anyagok egy részét, amelyek jellegzetesen visszatükrözik, hogyan próbálják már hosszú ideje és következetesen a Lengyelország- és lengyelellesség lelkületében formálni a közvéleményt.

Ezek a próbálkozások a cionista körökből származnak, amelyek nagyon erős a pozíciókkal rendelkeznek az itteni kiadókban, tömegtájékoztatói eszközökben és kulturpropaganda apparátusában. A tézisek, amelyeket e körök hangoztatnak, összhangban vannak azzal, amit a nyugati lengyelelles cionisták hirdetnek.

Az alább idézett magyarországi publikációkból származó részleteket a lengyel antiszemitizmus különböző, szélsőséges formáinak ismétlődésére is rámutatnak, vagyis a „hagyományos lengyel antiszemitizmusról” van szó. Némely publikáció olyan kijelentéseket is megenged magának, hogy a németek csak megelőzték a lengyeleket a zsidóktól való megszabadulást illetően, és a németek a zsidókkal szemben „csak lengyel elődeik alattomos tetteit folytatták”. Az alább

idézett, az auschwitzi táborról szóló könyv szerzője, Betlen Oszkár azt írta, hogy az ott fogvatartott, „nemzeti érzelmű lengyel rabok hatalomra jutnának Lengyelországban, maguk építenének gázkamrákat”.¹

Talán nem véletlen, hogy Magyarországon lelkes hangvételű ismertetés jelenhetett meg a leghangosabb lengyelelleses gúnyművekről, J. Kosiński *Festett madaráról*² és J. F. Steiner *Treblinkájáról*,³ vagy az, hogy Magyarországon kaphatók a hírhedt Simon Wiesenthal könyvei, melyek Romániában jelentek magyar nyelven, a Magyar Népköztársaság és Románia kiadói egyezsége keretében.

A rosszindulatú, Lengyelországot érintő részletekben különösen szívesen használják, a lengyel történelmi valóság elferdítésén alapuló „lengyel nacionalista-sovinizta gőg antiszemitizmussal szövetkezett”, „az esztelen, nacionalista lengyel kevélység” és a „vak lengyel nacionalizmus” kritikáját. Ez a kritika csak a negatív oldalát mutatja a lengyelek tevékenységének, és elfeledkezik a pozitívumokról (például a lengyel hadsereg 1939-es tevékenységének lentebb említett értékelése, Sikorski tábornok személyéről vagy a lengyel csapatok napóleoni háborúkban való részvételéről alkotott ítélet stb.).

Az, hogy a különböző folyóiratokban időről időre megjelennek mindenféle macacs és pedáns ítéletek a szélsőséges lengyel nacionalizmusról és antiszemitizmusról, meghatározza a hangulatot, a hozzáállást, a lengyeleket pedig hosszú távra a „nacionalista” és „antiszemita” címkékkel látja el.

Az ilyen típusú véleményformálás még károsabb olyan körülmények között, ahol elhallgatják az információkat a lengyel nemzet pozitív eseményeiről, próbálják elhallgatni vagy kicsinyíteni Lengyelország szerepét a hitleri fasizmus felett aratott győzelemben. Kedvezett ennek az éveken át folytatott kiadói politika, amely azt eredményezte, hogy a lengyel művek közül nagyon szívesen és bőven fordítottak, reklámoztak Wygodzki⁴ típusú műveket. Főleg olyan publikációkat fordítottak le és népszerűsítettek széles körben, amelyek a lengyel zsidók szenvedéseit mutatják be a varsói gettófelkelés után, ugyanakkor elkerülték a lengyel ellenállási mozgalom hősiességét bemutató írások fordítását.

Az ügy, hogy megfékezzük a Lengyelországot kedvezőtlen színben ábrázoló művek megjelenését, igencsak alapvető, mivel hogy a szerzők ezeket nem csak egy alkalommal használják fel, hanem először megjelenik egy ismertető egy folyóiratban, utána egy ismertető gyűjteményben stb. Kardos *Sasok a porban* című köny-

¹ Betlen Oszkár: *Élet a halál földjén*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

² Jerzy Kosiński: A festett madár című műve 1990-ben jelent meg először magyar nyelven az Európa Kiadónál. A könyvismertetőt lásd Nagy Péter: A lengyel árvácska. *Nagyvilág*, XI. évf. (1966) 9. sz. 1417–1418.

³ Jean-François Steiner: *Treblinka* című műve máig nem jelent meg magyar nyelven. A könyvismertetőt lásd Várkonyi Tibor: Megállt az idő Treblinkán. *Magyar Nemzet*, 1966. május 8.

⁴ Stanisław Wygodzki zsidó származású lengyel író. Többek között ő fordította lengyelre Bertold Brecht műveit. Megjárta a koncentrációs táborokat, majd 1947-től Varsóban élt, 1968-ban a cionistaellenes kampány idején kényszerült emigrációra, és Tel-Avivban telepedett le. Önálló kiadványban magyar nyelven a *Zenés üdvözlés* című műve jelent meg Kerényi Grácia fordításában 1963-ban az Európa Kiadónál. Elbeszélései megjelentek a *Nagyvilág* folyóiratban, illetve különböző gyűjteményes kiadványokban is.

ve először részletekben jött ki egy újság hasábjain, aztán nagy példányszámban megjelent könyv formájában, legutóbb pedig bejelentették, hogy az NSZK-ban lefordítják. Betlen Oszkár a mondanivalója szempontjából egyértelműen lengyel-ellenes könyve nemcsak hogy két kiadást is megért Magyarországon, hanem lefordították és kiadták Csehországban, Szlovákiában, az NDK-ban, Romániában és Bulgáriában.

Annak forrását, hogy egyes magyar publikációk ellenünk irányulnak, talán a következő tényben kell keresni: A magyarországi kozmopolita és cionista körök rendkívül rosszállóan nézik a magyar patriotizmus minden egyes megnyilvánulását, nacionalistának értékelik azokat, a hagyományos lengyel–magyar barátságra két „szélsőségesen nacionalista” nemzet barátságaként tekintenek.

Magyarországon tartanak a nacionalizmustól, mivel az 1956-ban robbanás-hoz vezetett, illetve, mert több millió magyar él a határokon túl, a Magyar Népköztársasággal szomszédos országokban. Ezt a félelmet azonban kihasználják azok az elemek, akik az internacionalizmus maszkja mögé rejtőzve igazából kozmopoliták, és megnehezítik, hogy a patriotizmus teljes mértékben összekapcsolódjék a szocializmus ideológiájával. Ezek az elemek 1956 óta attól tartanak, 1968 márciusa óta pedig még inkább, hogy az, hogy a lengyel patriotizmusnak túl nagy jelentőséget tulajdonítanak, ragályos lehet a lengyelekkel kapcsolatban álló magyarok számára, aminek végeredményeképpen alááshatja a magyar élet azon domináns pozícióit, amelyet ezek a körök uralnak. Ezen körök ebből kifolyólag célszerűnek tartják a magyar–lengyel kapcsolatok különböző formái fejlődésének fékezését, illetve, hogy rossz színben tüntessék fel a lengyeleket és Lengyelországot a magyar társadalom előtt, lerombolják a megszakíthatatlan magyar–lengyel barátság mítoszt.

Jól érzékeltetik mindezt Tilkovszky Loránt történész (zsidó származású) szavai, aki a Magyarország történetét leleplezők egyik legfőbb szószólója: „A két nemzet ezeréves barátságában régebben elsősorban a szentséggel teli pillanatokat választották ki... azok, akik lelkesen éltetik Kossuthot és Bem apót, a legszívesebben tudomást sem vennének a „hagyományos lengyel–magyar barátság” Horthy és Pilsudski nevével fémjelzett szakaszáról.”

Elég feltűnő a tény, hogy a lengyeleknek címzett rosszindulatú publikációk legelkötelezettebb hívei ugyanazok, akik (Rényi Péter, E. Fehér Pál, Nemeskürty István stb) lépten-nyomon belekötnek az értékes magyar nemzeti hagyományokba, „leleplezván” azokat mint az állítólagos nacionalizmus megjelenési formáit. Másrészt figyelemreméltó a tény, hogy a Lengyelországot rossz színben feltüntető kiadványok általában negatív visszhangot keltenek a magyar patrióta értelmiségi körökben. A jelenlegi magyar kiadói és tömegtájékoztatási helyzetre való tekintettel azonban az ilyen reakció nem kaphat megfelelő publicitást. Az sem elhanyagolható, hogy az olyan lengyelelles művekre, mint Betlen Oszkár vagy Julesz könyve⁵ a lengyelbarát magyarok hívták fel a figyelmemet, hogy az Írószövetség vezetőségének szeptemberi ülésén éppen egy olyan ember ítélte el

⁵ Julesz Miklós: *Kirándulás a pokolban*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1971.

súlyosan E. Fehér lengyelelles cikkét, aki az alkotó körök patrióta szárnyának egyik szószólója, az irodalomkritikus és egyetemi docens Czine Mihály.⁶

Úgy tűnik, hogy a Lengyelországot és a lengyeleket negatív színben feltüntető írások a magyar pártvezetés nagy részének tudta nélkül és akarata ellenére látnak napvilágot, nincsenek tisztában a cionista körök akciójának jellegével és nagyságával, mely keretében lengyelelles megfogalmazásokat és kommentárokat csöpögtetnek a népnek. A hozzánk ellenségesen viszonyuló körök ügyesen kihasználják azt a tényt, hogy Magyarországon nem létezik a cenzúra mint intézmény, a megjelenésekről a kiadók, a főszerkesztők és a felelős szerkesztők döntenek (nagy részük zsidó származású).

Úgy tűnik, hogy a Lengyelországot rossz színben feltüntető publikációk megjelenésének határozott megfékezése ügyében az hozná a legnagyobb eredményt, ha leülne a tárgyalni a magyar és a lengyel KB külügyi osztályának vezetői.⁷ Amennyiben a Külügyi Osztály elfogadna egy ilyen konzultációt, magyar nyelven is elkészíteném a dokumentációt a magyar publikációkban megjelenő, a Lengyelországot negatív fényben feltüntető jelenségek témájában, illetve felhívnám a figyelmet arra, hogy elhanyagolják a lengyel nemzet történelme pozitív elemeinek népszerűsítését. Attól tartok, ha nem kerül sor egy ilyen találkozóra a KB Külügyi Osztályainak vezetői között, a konkrét ügyekbe való felszólásaink ismét nem lesznek hatékonyak, vagy, ami még rosszabb, arra szolgálhatnak az említett körökben, hogy tovább formálják az értelmiség véleményét abba az irányba, hogy „a lengyel fél folyamatos tiltakozása korlátozza az alkotói szabadságot Magyarországon”. Találkoztam már olyan próbálkozással, amely előre nem látható módon azt hirdette, hogy szeptemberben azért vonták vissza a *Forrás* című vidéki folyóirat összes példányát, mert a lengyelek tiltakoztak (feljegyzés: 0-24-86-72).⁸

Úgy tűnik, a jövőben következetesebben kell a megkülönböztető politikát folytatni a különböző magyarországi a körökkel, a támogatásokat pedig (ösztöndíjak, kitüntetések stb.) őszinte barátainknak kell adni.

Úgy vélem, jelenleg az a legfontosabb, hogy mihamarabb megjelenjen Magyarországon egy összefoglaló könyv, amely érdekesen mutatja be Lengyelország részvételét a hitleri fasizmus legyőzésében.

A Lengyelországot negatív színben feltüntető hangokkal szemben érdemes fontolóra venni néhány lengyel film bemutatását Magyarországon (Wajda egyes filmjei stb.). Azon azonban el kéne gondolkodni, hogy a nélkülözhetetlen nemzeti önelszámolás olyan, a lengyel néző számára érdekes elemeit, mint a *Tűzkép csata után*, a *Sámson* vagy az *Eroica*, érdemes-e feltétel nélkül exportálni olyan országokba, ahol nincsenek tisztában nemzetünk pozitív tulajdonságaival, hősiességével, önfeláldo-

⁶ Czine Mihály (1929–1999) irodalomtörténész, kritikus. 1964–1974 között az ELTE docense. 1973-tól a *Látóhatár* főszerkesztő-helyettese.

⁷ Kiemelés az eredeti dokumentumban.

⁸ A szeptemberi számban Fábián László röviden utalt a cseh és a lengyel fiatalok rendszerellenes fellépéseire („Ifjúság, státuszjelképek, ideálok”), ezért a terjesztést leállították, a főszerkesztőt, Varga Mihályt pedig leváltották. Lásd: Müller Rolf: Célkeresztben a *Forrás*. Kísérlet egy állambiztonsági történet rekonstrukciójára. *Forrás*, 43. évf. (2011) 1. sz. 78–93.

zásával és szenvedéseivel. Ezek a filmek ilyen esetben inkább a számunkra kedvezőtlen, egyoldalú, negatív Lengyelország-kép formálódásának kedveznek, ami nem éri meg az export kockázatát.

dr. Jerzy Robert Nowak,
a nagykövetség II. titkára

AMSZ, Dep. I. 17/77. W. 11. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat Jerzy Robert Nowak s. k. aláírásával (ford.: Németh Orsolya). Az első oldalon felül: Zał/D I.-W-0-50-5-72 18.12. – Készült 3 példányban, 2. sz. példány.

54.

JELENTÉS AZ I. MAGYAR–LENGYEL KULTURÁLIS ÉS TUDOMÁNYOS VEGYES BIZOTTSÁG ÜLÉSÉRŐL

Budapest, 1972. december 20–22.

Jelentés

az I. Magyar–Lengyel Kulturális és Tudományos Vegyes Bizottság üléséről
Budapest, 1972. december 20–22.

A Lengyel és a Magyar Népköztársaság miniszterelnökei és első titkárai 1971. májusi találkozásának határozatai megvalósítása keretében 1972 szeptemberében létrehozták a Magyar–Lengyel Kulturális és Tudományos Együttműködési Vegyes Bizottságát, melynek első ülésére Budapesten került sor, 1972. december 20–22. között.¹

A lengyel küldöttséget a bizottság lengyel szekciójának vezetője, a kulturális és művészeti miniszterhelyettes, Tadeusz Kaczmarek vezette, a magyart pedig a Magyar Népköztársaság művelődésügyi miniszterének első helyettese, dr. Orbán László.

A bizottság meghatározta a működési alapelveket és az 1973-as munkatervet, értékelte a tudomány, a kultúra és a művelődés területein a kétoldalú kapcsolatok aktuális állapotát, elemezte a kiadók együttműködésének problémáit, döntést hozott arról, hogyan történjen Magyarországon Kopernikusz születésének 500., Lengyelországban Petőfi születésének 150. évfordulójának ünneplése, és hogyan emlékezzenek meg a lengyel–magyar kulturális egyezmény 25. évfordulójáról. A bizottság javaslatokat fogadott el azon körök és intézmények számára, amelyek megvalósítják a kulturális cserét, céljuk az eddigi együttműködés erősítése.

A kultúra, a tudomány és a művelődés területének kölcsönös kapcsolatait értékelve, a lengyel félnek az volt a meglátása, hogy függetlenül a múlt évben bekövetkezett javulástól, a megvalósult együttműködés szintje és területei elmaradnak a két fél lehetőségeitől, főleg ami a kulturális cserét illeti, Lengyelországban ez van az egyik legalacsonyabb szinten a szocialista országokkal történő együttműködések közül. A magyar elvtársak egyetértettek ezzel az értékeléssel, amelyet az aláírt jegyzőkönyv is tükröz, és bizonyos módosításokkal elfogadták javaslatainkat a kétoldalú kulturális és tudományos együttműködés kiszélesítését és elmélyítését illetően. A következők voltak ezek:

1. Magasabb szinten kell foglalkozni a lengyel nyelv magyarországi és a magyar nyelv lengyelországi oktatásával (szerettük volna, hogy a budapesti és a debreceni egyetemek lengyel lektorátusai átalakuljanak önálló tanszékekké).

¹ Az előzményekről l. 45. sz. dokumentum.

2. A bizottság ellenőrizze és hagyja jóvá a történelem- és földrajzkönyveket, 1973-ban meg kell határozni a javítások alapelveit, módját és határidejét mindkét fél tankönyveit illetően.

3. Növelni kell az együttműködést a felsőoktatási intézmények és a tudományos dolgozók csereprogramjaiban (a múlt évben ezen a területen nem volt együttműködés).

4. A színházak és az alkotókörök kapcsolatainak kiszélesítése.

A lengyel fél számos konstruktív ajánlatot tett a kiadói együttműködésre vonatkozóan. Ezek elég részletesen szerepelnek a bizottság záró jegyzőkönyvében. Abban is megegyeztek, hogy mindkét országban lehetséges és szükséges kiadni olyan népszerű könyveket, amelyek bemutatják a lengyel és a magyar nemzet szerepét a hitleri fasizmussal vívott harcban, a Magyar Népköztársaság és a népi Lengyelország tetteiről, valamint másik fél munkásmozgalmáról szólnak.

Tudatában annak a ténynek, hogy Magyarországon nemrég olyan könyvek és cikkek láttak napvilágot, melyek kedvezőtlen fényben tüntetik fel a lengyeleket, főleg a II. világháború fegyveres erőfeszítéseit, Kaczmarek miniszter felhívta a figyelmet arra, hogy mindenképpen szükséges a kölcsönös véleményezés alapelveinek bevezetése, amely a két ország történelmi és társadalmi-politikai problémáit bemutató publikációk kiadásával foglalkozó kiadók együttműködését jelenti.

Ehhez a problémához akkor is visszatértek, amikor a KB Kulturális Osztályának vezetőjénél, Nagy Miklósnál tettek látogatást – ezúttal a házigazda vetette föl. A találkozón részt vett Aczél György elvtárs KB-titkár és PB-tag is. Nagy Miklós elvtárs kifejezte sajnálkozását, hogy a fentebb említett publikációk megjelenhettek,² és a kiadói munka hatvanas években bekövetkezett túlzott decentralizációjával magyarázta a tényt. Hangsúlyozta, hogy súlyos figyelmetlenségeket követtek el a felügyelet részéről. A magyar elvtársak kifejezték azon reményüket, hogy ezek a tények nem zavarják meg baráti viszonyunkat, kérték, hogy fogadjuk bocsánatkérésüket, és arról biztosítottak, hogy a jövőben ilyesmi nem fordulhat elő. Nagy Miklós elvtárs nagy érdeklődést mutatott a bizottság munkája iránt, gyümölcsözőnek nevezte a megbeszéléseket és mindent teljes mértékben elfogadott. Aczél György elvtárs felszólalásában a politikai, de főleg a társadalom- és történettudományos munkákkal foglalkozó kiadók a szocialista országok megfelelő pártszervei által végzett koordinálásával kapcsolatos problémákat és kérdéseket vetett fel. A magyar elvtársak dolgoznak a problémán, és a legközelebbi jövőben szeretnék ismertetni álláspontjukat az ügyben. Aczél György elvtárs hangsúlyozta, hogy intenzívebbé kell tenni a megfelelő szinteken a pártkapcsolatokat, mivel azok az utóbbi két évben jócskán meggyengültek.

Ilku Pál miniszter³ is fogadta a küldöttséget. A megbeszélés folyamán a magyarországi Kopernikusz-ünnepségekről és a lengyelországi Petőfi-megemlékezésekről folyt az eszmecsere.

² Ezekről l. 49–53. sz. dokumentumok.

³ 1961 és 1973 között művelődésügyi miniszter.

1973-ban két további ülése lesz a bizottságnak.⁴ Ezeket a következő problémáknak szentelik: közös irányvonalak kidolgozása a kulturális és tudományos együttműködés terén, a lengyel nyelv magyarországi és a magyar nyelv lengyelországi oktatása helyzetének elemzése, bizottsági javaslat kidolgozása a Magyar és a Lengyel Népköztársaság megalakulásának 30. évfordulója megünneplésére a másik országban, illetve az 1973-ban bevezetett kétoldalú kulturális, tudományos és művelődési együttműködés értékelése. Alapvetően egyetértettek abban, hogy a bizottság üléseinek állandó napirendi pontja lesz az előző ülés javaslatainak megvalósulásáról szóló jelentéstétel.

A magyar elvtársak a látogatás egész ideje alatt igyekeztek szívélyes légkört teremteni, a bizottság ülésein csakúgy, mint a félhivatalos találkozók alkalmával, hangsúlyozták, hogy mennyire érdekeltek a bizottság munkájában, mivel ebben látják a további kétoldalú együttműködés eszközét.

AMSZ, Dep. I. 5/78. W. 10. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat (ford.: Németh Orsolya). Az első lapon felül: Zat/D I-54-1-73 16.07.

⁴ L. 56. sz. dokumentum.

55.

TÁJÉKOZTATÓ A LEMP PB SZÁMÁRA A MAGYAR PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1973. MÁRCIUS 14–16. KÖZÖTT LENGYELORSZÁGBAN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1973. március 19.

Tájékoztató

a Lengyel és a Magyar Népköztársaság párt- és kormányvezetők
találkozójáról

1973. március 14–16 között Varsóban munkatalálkozó zajlott a magyar vezetőkkel: a Magyar Szocialista Munkáspárt KB első titkárával, Kádár János elvtárssal és a Magyar Népköztársaság Munkás–Paraszt Forradalmi Kormány miniszterelnökével, Fock Jenő elvtárssal. A magyar vendégeket elkísérte az MSZMP KB Külügyi Osztályának helyettes vezetője, Perjési [László] elvtárs és a Tervhivatal elnökhelyettese, Drecin [József] elvtárs.

Lengyel részről a LEMP KB első titkára, Edward Gierek elvtárs és a Minisztertanács elnöke, Piotr Jaroszewicz elvtárs vezette a megbeszélést. Egyes találkozókon részt vett R[yszard] Frelek is, a Titkárság tagja és a KB Külügyi Osztályának vezetője, K[azimierz] Olszewski, a Minisztertanács vezetőjének helyettese, illetve K[azimierz] Secomski, a Tervbizottság elnökének első helyettese.

A magyar vezetőkkel találkoztak a Politikai Bizottság és a KB Titkárságának tagjai, a kormányvezetés és a Lengyel Népköztársaság egyéb vezető funkcionáriusai.

A találkozó legfőbb célja az volt, hogy a felek információt cseréljenek arról, hogyan fejlődik a szocializmus építése a két országban, kijelöljék a Magyar és a Lengyel Népköztársaság barátsága és együttműködése elmélyítésének és kiterjesztésének fő irányvonalait, valamint hogy eszmét cseréljenek az aktuális nemzetközi helyzetről és a kommunista és munkásmozgalom nemzetközi problémáiról.

Mind a több személy részvételével, mind – a második napon – az első titkárok és Minisztertanács Hivatalában a miniszterelnökök között létrejött megbeszélések teljes egyetértésben zajlottak a kölcsönös segítségnyújtás további fejlődését és minden egyes területet, valamint a nemzetközi problémák értékelését illetően.

A találkozó tehát elérte célját. A megbeszélések baráti, őszinte, szívélyes hangulatban zajlottak. A találkozó után a felek közös nyilatkozatot adtak ki, amely jól tükrözi ezt.

I. Megismertettük a magyar elvtársakat a VI. kongresszus¹ határozatainak megvalósulásával, nagy hangsúlyt fektettünk az ország fejlődésének stratégiai alap-

¹ L. 48. sz. dokumentum, 8. l.j.

elveire, melynek lényege, hogy összekapcsoljuk a befektetések magas szintjét – főleg azokat, amelyek elősegítik a gazdaság gyors modernizálását – a társadalom életszínvonala érezhető növekedésével. Bemutattuk tapasztalatainkat és további szándékainkat a párt ideológiai és szervezeti erősítésére, vezető szerepének növelésére, a társadalommal és a munkásosztállyal való kapcsolat erősítésére vonatkozóan. Informáltuk a magyar elvtársakat arról, hogy dolgozunk az állami szervek erősítésén, változtatásokat tervezünk a területi közigazgatás struktúrájában, hangsúlyoztuk, hogy ezeknek az a célja, hogy jobb szervezési körülményeket biztosítsanak az ország gazdasági fejlődésének felgyorsulásához, a mezőgazdaság szocialista átalakításához. Néhány egyéb ügyet is említettünk, többek között, hogy mit csinál Gomulka elvtárs és a többiek, akik elhagyták a pártvezetést.

Kádár elvtárs néhány alkalommal kifejezte az MSZMP elismerését a LEMP és vezetése jelenlegi politikáját és Lengyelország fejlődését illetően.

II. A magyar elvtársak ismertették, hogy a X. kongresszust² követően melyek a párt és az állam legfőbb problémái, és többek között a következő ügyekre tértek ki.

Az MSZMP KB legutóbbi, novemberi plenumán³ elemezték, hol tart a kongresszus által kijelölt feladatok megvalósítása. Ennek eredménye az a határozat, amely a kongresszus határozatával egybehangzóan meghatározza a jelenlegi ötéves ciklus további éveire a párt irányvonalát.⁴ Sokféle egyéb gazdasági és társadalmi problémát is érint, főleg a külföldi beruházásokat és a kereskedelmet, a bér- és árpolitikát. A pártügyekben is született egy határozat.⁵ Ez évi maximum 3%-ban határozza meg párttagok számának növekedését (jelenleg 750 ezer tagja és jelöltje van), főleg a munkásosztály, a műszaki értelmiség és az ifjúság körében. A párt létszámának ésszerű arányainak megtartása a hívó szó, a társadalomhoz (jelenleg 8%) és az államosított gazdaságokban dolgozókhöz (12%) képest. Az ideológiai munka megerősítése keretein belül általánosan bevezették a tantervbe a marxizmus-leninizmust mint kötelező tantárgyat.

Folynak az előkészületek és a kampány az április 15-re meghirdetett választásokra. A magyar elvtársak, hogy magasabb szintre emeljék a politikai munka szintjét a társadalomban, meg akarják változtatni az országgyűlési és tanácsi választási ciklust. Ezt úgy képzelik el, hogy a négyéves ciklusban kétevente tartának felváltva országgyűlési és tanácsi választásokat.⁶ Parlamenti választások alkalmával inkább az általános, egész országot érintő ügyekre, míg a tanácsi választásoknál a területi problémákra kívánnak koncentrálni.

A magyar elvtársak különösen részletesen ismertették a gazdasági problémákat, ezen belül is az öt éve bevezetett gazdasági reform megvalósulását. Ennek

² Uo. 10. lj.

³ Erre 1972. november 14–15-én került sor.

⁴ A Központi Bizottság állásfoglalása a X. kongresszus határozatainak végrehajtásáról és a tennivalókról. In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1971–1975*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1978, 370–394.

⁵ Uo. 394–404.

⁶ Ennek megfelelően az Elnöki Tanács a helyi tanácstagok általános választását 1973. április 15. napjára tűzte ki.

lényege, hogy kettős alapra helyezték az irányítási rendszert – egyrészt van egy központi gazdasági terv, amelyet törvényileg kötelező betartani, másrészt van egy önálló termelési program, amelyet a vállalatok dolgoznak ki, de figyelembe kell venniük a központi tervezet elveit, illetve a gazdasági fejlődés úgynevezett természetes szabályozóit, mint a foglalkoztatáspolitikát, a piac szükségleteit, a vállalat nyereségét, az adók és a hitelek. A központilag nem tervezett beruházási területeket a bankok határozzák meg.

1969 és 1972 között évente 5,7%-kal nőtt a termelés és 6,1%-kal a nemzeti jövedelem. Magyarországon a termelést csak a munka termelékenysége növelésével lehet növelni, mivel munkaerőhiány van. 1971-ben nehézségek jelentkeztek a befektetések és a fogyasztás közötti arányok megingása miatt. A külföldi kereskedelmi mérleg – mind a szocialista, mind a nyugati országokkal – komoly károkat szenvedett. 1972-ben a fejlődés ütemének fékezése javított a helyzeten. A befektetések 2%-kal, a termelés 5,6%-kal (a mezőgazdaságban 4%-kal), a nemzeti jövedelem 5%-kal nőtt. Csökkent az import mennyiségi növekedése – 1971-hez képest 1972-ben csak 3%-kal volt magasabb, míg az export 21%-kal nőtt, ami javított a kereskedelmi mérlegen.

A novemberi plénum eredményeképpen a kormány erősebben tartja kézben a befektetési ügyeket, és lépéseket tesz a tervezési folyamatok elmélyítésére, tökéletesítésére. Létrejött a Tervbizottság,⁷ amely egyedülálló módon minisztériumi jogkört élvez. A plénum határozata arra kötelezi a kormányt, hogy alaposan vizsgálja meg a 40-50 kiválasztott kulcsfontosságú vállalat helyzetét.

Kádár elvtárs hosszasan időzött a nemrég egyes élelmiszerekre (tej, alkoholtartalmú italok, dohánytermékek) bevezetett árváltozás, a fizetésemelések és az adórendszer szabályozása témájánál. Különösen azt az újdonságot emelte ki, hogy ezeket az árváltozásokat két hónappal az életbe lépésük előtt nyilvánosan bejelentették. A társadalom nyugodtan fogadta a döntést, mivel fizetésemelést kaptak kompenzációként, elsősorban a legalacsonyabb keresettel rendelkezők, mindenekelőtt a járadékokat és a nyugdíjat emelték fel. A pártban már régóta gondolkodnak a húzáremelés szükségességéről, de ezt egyelőre politikai okokból nem tehetik meg. De a KB döntött arról, hogy 1976 elején felemelik a hús árát, és ezt már nyilvánosságra is hozták azzal az információval együtt, hogy kompenzáció gyanánt csökkentik a textiláru árát. A magyar elvtársak elismerik, hogy a Magyar Népköztársaságban az elmúlt néhány évben nem volt elégséges az életszínvonal növekedése. Ezért tervezik most a fizetések magasabb szintű növelését. Szándékukban áll a nagyipari munkások alapbérének egyszeri 8%-os, míg az építkezési dolgozók bérének 6%-os felemelése. Ugyanakkor azt is tervezik, hogy az átlagbér a munka termelékenysége és az előléptetések növekedése miatt bruttó 4,5%-kal fog növekedni. Az elmúlt években alapvetően sikerült megvalósítani a IX. kongresszus határozatát arról, hogy a parasztok jövedelmét felemeljék a munkásosztály átlagkeresetének szintjére; mostanra viszont a munkások fizetésének emelése elengedhetetlenül szükségessé vált, ez leginkább a nagyipari

⁷ Az Állami Tervbizottság 1973-ban jött létre, első elnöke Lázár György volt.

dolgozókra vonatkozik, náluk ugyanis az elmúlt néhány évben lényegesen kisebb volt a jövedelmek emelkedése.

A Magyar Népköztársaságban a külkereskedelem a nemzeti jövedelem nagyjából 40%-át teszi ki. A párt és a kormány egyértelműen meg akarják tartani ennek eddigi irányait és arányait, de úgy, hogy a jövőben ennek a kereskedelemnek a 70%-a a szocialista országok felé irányuljon.

Kádár elvtárs nagyon röviden tájékoztatott arról, hogy az MSZMP-nek jelenleg nincsenek komolyabb problémái a kultúra és az oktatás területén. Véget ért az értelmiségiek elleni „hadiállapot”, vagy beszervezték, vagy semlegessé tették őket.⁸ A humán tudományok területén időnként megjelenik egy-egy egészségtelen jelenség, de a párt ezeket azonnali hatállyal legyőzi.

III. A megbeszélések során részletesen tárgyalták a Magyar és a Lengyel Népköztársaság viszonyát. A felek kijelentették, hogy az álláspontok egységességén és a két párt együttműködésén alapulva a magyar–lengyel kapcsolatok az élet minden területén kedvezően alakulnak.

Mindketten nagyra értékelték és komoly lépésnek tartották a magyar–lengyel viszony szorosabbra fűzésében Henryk Jabłoński elvtárs, az Államtanács elnöke látogatását és Franciszek Szlachcic elvtárs⁹, a PB tagja és a KB titkára által folytatott tárgyalásokat.

A magyar elvtársak hangsúlyozták, hogy tovább óhajtják szélesíteni a két párt, kormány és ország együttműködését. A közelmúltbeli viszonyokat értékelve Kádár elvtárs azzal a tézissel állt elő, hogy ez a kapcsolat nem tudott volna megfelelően fejlődni, ha 1956-ban nem lett volna hasonló helyzetben a két ország, noha utána különböző irányt vett a fejlődésük. Magyarországon elengedhetetlenül szükséges volt egy erős és határozott kurzus, amely aztán fokozatosan enyhült. Lengyelországban éppen ellenkező volt a helyzet, ott először lazára engedték a gyeplőt, majd az idő előrehaladtával egyre szorosabbra húzták. Az, hogy a fejlődés irányában ilyen különbségek voltak, kölcsönös bizalmatlansághoz vezetett.

Jelenleg, ahogy azt Kádár elvtárs is aláhúzta, minden feltétel adott a két párt és a két ország közötti viszony kedvező és széles körű fejlődéséhez. A magyar párt elismeréssel figyeli a LEMP fegyelmezett politikáját és működését, amelyet 1970 decembere óta folytat. Semmi akadálya nincs annak, hogy határozottan felgyorsuljon a kölcsönös együttműködés fejlődésének üteme. Ez baráti, pártközi és nemzetközi alapon történik, a két országnak és az egész szocialista közösségnek is hasznára válik. A Lengyelországgal való kapcsolat nemcsak az MSZMP KB, hanem az egész magyar nemzet óhaja – világított rá Kádár elvtárs.

IV. A megbeszéléseken részletesen tárgyalták az eddig elért eredményeket és a két ország gazdasági együttműködésének jövőbeni irányait. Elsősorban a növekvő árucseré eredményeit elemezték, amely közel 9%-kal nőtt, 1972-ben pedig nagyjából 16%-kal. Az 1973-as egyezmény szerint az 1972-es szinten kell tartani

⁸ 1973 májusában letartóztatták Haraszi Miklóst *Darabbér* című könyvéért.

⁹ Erre 1972. november 1–4. között került sor. Lásd: AMSZ, Dep. I. 11/77. W. 11.

a forgalmat, különben a kölcsönös forgalom megvalósulása jóval magasabb lesz a többéves szerződésekben foglaltaknál (évente átlag 20%-kal haladja meg) és ez bizonyos problémákhoz vezetne.

Az egyik ilyen, hogy a lengyel félnek rendeznie kell negatív fizetési mérlegét, ez 1973 végére már nagyjából 86 millió rubel lesz, ennek 50–50%-át kell 1974-ben és 1975-ben kiegyenlíteni. A magyar fél hangsúlyozta, hogy nem szándékozik nagy problémát csinálni a negatív mérlegből, mivel az elmúlt években fordított volt a helyzet. Bemutattuk azokat az exportajánlat jellegű konkrét javaslatokat, amelyek lehetővé teszik, hogy a vállalt kötelezettségek teljesüljenek a legközelebbi kétéves ciklusban. A felek közösen elhatározták, hogy minden lehetőséget kihasználják a kereskedelmi forgalom növekedési ütemének emelésére 1973-ban és az azt követő években is.

A növekvő áruforgalom dinamikáját elemezve Fock elvtárs egyetértett abban, hogy feltétlenül szükség van a két ország erőteljes együttműködésére, hogy még 1973-ban, de 1974-ben és 1975-ben mindenképpen tudják növelni az áruforgalmat az évi 43 millió rubeles negatív mérleg törlesztése mellett. Meggyőződését fejezte ki, hogy ebben az ügyben nyugodtan kell cselekedni, nem szabad kizárni annak a lehetőségét, hogy például 25 milliárd rubel aktívum marad fenn 1976-ra.

Amellett, hogy megtárgyalták a növekvő árucserével és a fizetési mérleg szabályozásával kapcsolatos ügyeket, a figyelmet az együttműködési kötelek kiszélesítésére és az új szakosításos egyezmények megkötésére fordították. Eddig ugyanis csak az általános áruforgalom 16%-át tették ki a kooperációs szállítmányok, majd a timföldről és a kénről szóló egyezmény keretében lebonyolított kölcsönös szállítások levonása után a kooperációs és szakosításos szállítások már csak az 5%-át teszik ki a teljes forgalomnak. Mindkét oldal elismerte, hogy a kooperáció és a szakosítás kiszélesítése kell legyen az alapvető iránya a lengyel–magyar gazdasági együttműködés tovább fejlődésének.

Részletesen bemutatunk számos lengyel javaslatot, amelyek mindenekelőtt a gépiparban (Fiat 126p, autóbuszok), az elektro- és rádiótechnikai iparban történő kooperációra és szakosításra vonatkoznak, illetve az 1973 februárjában életre hívott közös bizottság tevékenységére, amely energetikai berendezésekkel, gép-, vegy- és könnyűiparral foglalkozik.

A bővülő együttműködés különálló részét jelenti a teljes objektumok és berendezések szállítása további növelésének lehetősége, elsősorban olyan területeken, mint a kénsavgyár, a cukorgyár, az élelmiszer- és papíripari vagy a farostlemezt gyártó üzemek. Ugyanez vonatkozik Lengyelországra is az olyan teljes objektumok importálása terén, mint az állattenyésztő gazdaságok, a takarmány-feldolgozók, a baromfifeldolgozó üzemek és a szerelő állomások. Továbbá a kérdések önálló csoportját képezi a közös vállalkozások létrehozása, mindenekelőtt a közös ipari létesítmények megépítése. Ez többek között egy cellulózgyár felépítését és a kész állattenyésztő gazdaságok termelését és kiegészítését érinti.

Folytatódik az együttműködés a nyersanyagtermelés különböző területein, illetve a kohászatban és a színesfémiparban.

A megbeszélések folyamán egyeztették a központi tervező szervek együttműködésének és szerepük megerősítésének irányvonalát a két ország hosszú távú együttműködésének és annak fejlesztésének koncepciója kialakításában.

Megvitatásra kerültek továbbá:

– a magyar–lengyel együttműködés egyes problémái, mint például az állattenyésztő gazdaságok beszállítása, 30 ezer tonna acélszerkezet beszállítása nyersanyagért cserébe (építési acél vagy cement), a valamint a szövetkezeti szervezetek együttműködése a szolgáltatások területén; illetve egyeztettek arról is, hogy lengyel szakemberek segítenek a magyaroknak a rézérc felkutatásában és hasznosításában.

– az 1973-as évre, majd az 1974–75-re szóló szerződéskötés sürgetésével kapcsolatos ügyek, főleg az elhangzott ajánlatok kihasználása szempontjából, illetve arra nézve, hogy a lengyel export 60%-a Magyar Népköztársaságba irányuljon.

Fock elvtárs elismerte, hogy jó eredményeket hozott az eddigi lengyel–magyar együttműködés, ezen belül is külön ki kell hangsúlyozni a nyersanyagok (timföld, kén) területén, valamint a vegyiparban, főleg a műszálas szövetek terén, a gumiparban és a gyógyszerészetben elért sikereket. Ugyanez vonatkozik a gép- és a könnyűipar egyes részeire is.

Fock elvtárs jellemzett további közel húsz olyan helyet, ahol ki kell bontakoztatni a konkrét törekvéseket, még hozzá a kölcsönös áruforgalom növelése, a szakosítás és a kooperáció szempontjából. A legnagyobb hangsúlyt a vegy- és a gépipar további perspektíváira helyezték azzal, hogy meg kell szüntetni a Fiat 126p egyes elemei és az autóbuszok alkatrészei gyártásában jelentkező együttműködési problémákat. Fock elvtárs javasolta, hogy mérlegeljék az együttműködés lehetőségeit a harmadik ország piacán is, például a kőolajimport esetében.

Fock elvtárs véleménye szerint számos folyó ügyet már rögtön szabályozni tudnak, amint a küldöttség visszatért Budapestre, ehhez számos operatív döntést kell meghozni.

A felek a következőkre jutottak:

1. A sürgős folyó ügyeket mindkét fél a lehető legrövidebb idő alatt tisztázza, és operatív megoldja.
2. A további elemzést igénylő ügyek második csoportját előkészítik, hogy folyó év áprilisában átnézhesse azokat a Lengyel–Magyar Gazdasági Együttműködés Állandó Bizottság, amelynek döntése biztosítja majd ezek megfelelő megvalósítását.¹⁰
3. A harmadik ügycsoportot pedig, amely a több évre szóló és távlati tervek koordinálásával függ össze, amit a hosszú távú együttműködési terv magában foglal majd.
4. A következő szervezési határozatok kerültek elfogadásra:

¹⁰ 1973. április 12–14. között ülésezett Budapesten a Lengyel–Magyar Gazdasági Együttműködés Állandó Bizottságának nem soros ülése Kazimierz Olszewski és Vályi Péter vezetésével.

- a) mindkét fél a lehető legrövidebb idő alatt elkészíti saját területe jelentéseit, a Politikai Bizottság határozataink és a Minisztertanács végrehajtó határozatainak tervezetét.
  - b) Ezen dokumentumok, a részletes javaslatok és a kormányrendeletek elkészültéért a Gazdasági Együttműködés Állandó Bizottság lengyel és magyar vezetői a felelősek.
  - c) A minisztertanács határozatai mindkét országban meghatározzák a meghozott rendeletek és a kölcsönös kötelezettségek megvalósulásának határidejét és formáját.
5. Alapelveként elfogadásra került, hogy a két ország miniszterelnökei felelősek a most elfogadott határozatok megvalósulásáért, valamint úgy döntöttek, hogy a miniszterelnökök évente egyszer munkatalálkozót tartanak¹¹ abból a célból, hogy megvalósuljanak a kölcsönösen vállalt kötelezettségek, valamint hogy olyan döntések szülessenek, amelyek feltétlenül szükségesek a feladatok megvalósulásához az együttműködés gyorsuló fejlődése terén.
6. A felek elfogadták, hogy ehhez el kell érni a kölcsönös áruforgalom 1972-ben elért 295 millió rubeles szintjét, 1975-re nagyjából 500 millióra, 1980-ra pedig 700-800 millióra kell növelni. Általános elv még a létrejövő negatív fizetési mérleg szabályozása a kölcsönös áruforgalom dinamizálása alapján.

Összességében pozitívan értékelhetjük a gazdasági ügyekben folytatott megbeszélések eredményét. Rengeteg folyó ügyet sikerült szabályozni, meghatározták a fejlődés további irányát, tehát megalapozták a lengyel–magyar gazdasági kapcsolatok további dinamizálódását.

V. Az első titkárok közötti megbeszéléseken az aktuális nemzetközi kérdéseket tárgyalták meg, hangsúlyozva, hogy a helyzet alakulása az elmúlt időszakban teljes mértékben alátámasztotta a krími találkozón¹² hozott döntések helyességét, valamint, hogy mindkét párt következetesen és aktívan erősíti a szocialista közösség egységes vonalát. Gierek elvtárs informálta Kádár elvtársat az SZKP-val és a Szovjetunióval való testvéri együttműködés fejlődéséről, valamint részletesen ismertette a Lengyel Népköztársaság kapcsolatait a közösség többi országával.

A LEMP KB első titkára arról is beszélt Kádár elvtársnak, hogyan alakul Lengyelország viszonya Skandináviával, Franciaországgal, az Egyesült Államokkal és több más országgal. Bemutatta a testvérpártokkal ápolott kapcsolatainkat, illetve a francia, olasz, skandináv és japán szociáldemokrata pártokhoz fűződő viszonyunkat is.

¹¹ Ennek megfelelően 1973. augusztus 9–11-én Fock Jenő Varsóban (AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/453. 64–69.; MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1973. év. 73. d. 87–13, 003660/6.), 1974. augusztus 7–8-án Piotr Jaroszewicz Budapesten (AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/480. 444–453.; MNL OL M–KS 288. f. 5/643. ő. e. 13–28.), 1976. augusztus 2–3-án Lázár György Varsóban tett látogatást. 1977-ben pedig Edward Gierek és Piotr Jaroszewicz Budapesten tett hivatalos látogatást (l. 60. és 60a sz. dokumentumok).

¹² 1972. július 31-én a Krímben tanácskoztak a szocialista országok vezetői.

Kádár elvtárs válaszában hangsúlyozta, hogy teljes mértékben egyetért Gierék elvtárs kijelentéseivel és értékelésével, és hogy ne ismételje a már elmondottakat, csak néhány témában osztaná meg reflexióit.

Miután röviden ismertette a magyar–szovjet viszony alakulását, többek között arról beszélt, hogy milyen politikát folytat Magyarország az NSZK-val szemben. Kijelentette, hogy az MSZMP teljes szolidaritást vállal Csehszlovákiával a müncheni egyezmény semmissé tételének ügyében.¹³ Emlékeztetett arra, hogy a kommunisták már a háború előtt is harcoltak a megállapodás eltörléséért, ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni. A csehszlovák elvtársak a mi támogatásunkkal kell hogy megoldják az ügyet. Figyelmeztetett, hogy ennek 2-3 hónap alatt meg kell történnie, mivel tapasztalatból tudja, hogyha nem végzik el megfelelő időben az ilyesmit, akkor az ügy 2-3 évre is lekerülhet a napirendről. Az NSZK-val történő diplomáciai kapcsolat felvétele ügyében kijelentette, hogy hárman maradtak a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal és Bulgáriával, tárgyalnak egymás között, és szolidárisak lesznek Csehszlovákiával. Nem sürgős, hogy a Magyar Népköztársaság felvegye a kapcsolatot az NSZK-val. Nincsenek vitás kérdések, és a jelenlegi helyzet nincs hatással a kölcsönös viszonyokra, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a Magyar Népköztársaságnak az NSZK a legfőbb kereskedelmi partnere. Az NSZK-nak változó az álláspontja az ügyben, hogy létesítsenek-e diplomáciai kapcsolatot a Magyar Népköztársasággal, egyszer sürgetnék a dolgot, másszor azt állítják, hogy nekik nem sürgős.¹⁴ Kádár elvtárs ennek kapcsán megemlítette, hogy Magyarországon mintegy negyed millió német származású magyar állampolgár él. A háború előtt még 500 ezren voltak, de 1945 után a felét kitelepítették. Az akció hirtelen megszakadt. Akiiket az NSZK-ba telepítettek, szoros kapcsolatot ápolnak családjukkal. Nem lehet megállítani az ide-oda utazgatást. Alapvetően nincs probléma a német kisebbséggel, de látható e kapcsolatok negatív hatása.

A Francia és az Olasz Kommunista Párt, illetve az egyéb nyugati pártok és Csehszlovákiához való viszonyulását illetően Kádár elvtárs kijelentette, hogy az e pártokkal folytatott megbeszélések során Magyarország is igyekszik előmozdítani ezeket az ügyeket, de egyelőre eredmény nélkül. A francia elvtársak közölték, hogy készek befejezni a témáról szóló vitát, de Kádár szerint a meghozott határozatokat nem vonják vissza. A csehszlovák elvtársaknak maguknak is kellene beszélgetniük ezekről az ügyekről a francia és az olasz testvérpártok vezetőivel.

A Románia politikájáról szólva Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy az ismert politikai és ideológiai különbségektől függetlenül Magyarország további nehézségekbe ütközik, amelyeknek okozója az a nacionalista politika, amelyet az Erdélyben élő 2-2,5 millió főt számláló magyar kisebbséggel szemben alkalmaznak. Ez a nacionalizmus növekedését eredményezi Magyarországon, amit nehéz meg-

¹³ Az 1938. szeptember 29-én Németország, Olaszország, Franciaország és Nagy-Britannia által aláírt müncheni egyezményről van szó, amely Csehszlovákia felosztásáról intézkedett. Csehszlovákia és a szocialista tábor folyamatosan követelte az NSZK-tól, hogy nyilvánítsa semmissé a szerződést.

¹⁴ Végül Magyarország és az NSZK 1973. december 21-én létesített egymással diplomáciai kapcsolatokat.

szüntetni. Vannak családi kötelékek, és óriási a társadalmi érdeklődés Romániában kialakult helyzet iránt.

A politikai megbeszélések során nagy figyelmet szenteltek a vietnami helyzetnek, többek között annak kapcsán, hogy Magyarország és Lengyelország is tagja a Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságnak. Kijelentették, hogy elengedhetetlenül szükséges, hogy a két ország együttműködjön a bizottságon belül, és, hogy a fontosabb ügyekben egyeztessenek a Szovjetunióval.

A koreai, kínai és vietnami elvtársak álláspontját mérlegelve Kádár elvtárs kijelentette, hogy megérti, hogy a vietnamiak nehéz helyzetbe kerültek az egyes ügyekben elfoglalt álláspontjuk miatt. Megvan az az erényük, hogy ha nem akarnak állást foglalni, akkor hallgatnak. Félnek a kínaiaktól. A vietnami–kínai ellentét az indokínai helyzet stabilizálódásától függően fog elmélyülni. A Kínai Népköztársaság nem mond le arról, hogy beleszólhasson Vietnam ügyeibe. Koreának teljesen más az álláspontja. Nemrég megkapta Kim Ir Szen levelét, amelyet az összes szocialista országnak címzett. A levél lényege, hogy Korea megoldottnak tekinti Indokína problémáját, és most néhány évig nyugodtan lehet Korea ügyével foglalkozni.

Ami a magyar–amerikai kapcsolatokat illeti, aláírásra került egy kártérítési szerződés.¹⁵ A Magyar Népköztársaság ezt azzal a feltétellel írta alá, hogy vele szemben is érvényesül a legnagyobb kedvezmény elve. Az amerikaiak ezt nem tudták garantálni, de megígérték, hogy ismertetik a Kongresszussal a javaslatot. Magyarország jelenleg a kártérítés 1/3-át fizeti, ha vonatkozni fog rá a klauzula, akkor az egészet. Szóba került Szent István koronája és a koronázási ékszerek ügye is, de inkább csak presztízsből. A magyar–amerikai kapcsolatok fokozatosan fejlődnek, ez mindkét fél érdeke, annál is inkább, hogy Nixonnak tervei vannak. Kádár elvtárs megemlítette, hogy Nixon elnök már kétszer is tervezett látogatást a Magyar Népköztársaságba. Először akkor, amikor Bukarestbe utazott, amikor úgy ítélte meg, hogy problémás a helyzet, másodszor pedig, mikor Moszkvába látogatott. Az MSZMP PB mindkét esetben megvizsgálta a negatívumokat és a pozitívumokat, úgy vélte, hogy a több a negatívum, és elutasította az elnök látogatását.¹⁶

Kádár elvtárs bemutatta a Magyar Népköztársaság és a Vatikán kapcsolatainak már ismeretes alakulását, és hangot adott annak a véleménynek, hogy bár a Vatikán igyekezik nyomást gyakorolni az ügyben, Magyarország egyelőre nem tervez diplomáciai kapcsolatba lépni vele, mivel az megnehezítené az állami politikát a Püspöki Karral szemben, illetve a Vatikán képviselője közvetítése ered-

¹⁵ 1973. február 23. és március 6. között Vályi Péter miniszterelnök-helyettes az USA-ba látogatott, ahol aláírta a magyar–amerikai vagyoni jogi megállapodást. Eszerint Magyarország 18,9 millió dollárt fizet az amerikai javakra vonatkozó követelésekért, és lemondott 3,3 millió dollárnyi magyar érdekeltségről. Cserébe az USA felszabadította a befagyasztott magyar számlákat, és Magyarország a továbbiakban élvezheti a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény elvét. L. Borhi, i. m. 2009, 916–917.

¹⁶ Ezzel szemben 1972. május 31.–június 1. között Richard Nixon amerikai elnök hivatalos látogatást tett Lengyelországban, ahol gazdasági kérdésekről (hitelnyújtás, licencvásárlás) tárgyaltak. Ennek eredményeképpen lengyel kereskedelmi kirendeltség nyílt San Franciscóban, lengyel konzulátus létesült New Yorkban és amerikai konzulátus Krakkóban. L. Skrzypek, i. m. 2010, 204–206.

ményeképpen a Püspöki Kar helyzetét is. Nagyra kell azonban értékelni a Vatikán pozitív szerepét Vietnam és az EBEÉ ügyében, ebben a lelkületben kell fenntartani a kapcsolatokat.

Közel-Kelet: A helyzet bonyolult és folyamatosan változik. [Muhammad Anvar] Szadat – közölte Kádár elvtárs – úgy vágta ki a szovjet szakértőket, mint egy őrült, de semmit nem kapott cserébe Amerikától. Figyelemmel kell kísérni a helyzetet, és a megfelelő pillanatban reagálni kell rá.

Kádár elvtárs néhány alkalommal még visszatért arra, hogy szükség van külön megbeszélésekre a csúcstalálkozókon vagy a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete, illetve a KGST ülései alkalmával. Szükségesnek látja az olyan ügyek megvitatását, mint a Spanyolországgal vagy Görögországgal kapcsolatos politika. EBEÉ, bécsi megbeszélések, az antiimperialista erők világtalálkozója és egyéb kérdések.

A politikai ügyekben folytatott megbeszélések megerősítették, hogy az alapvető kérdésekben a két párt egy állásponton van. Mindkét fél hangsúlyozta, hogy mindenképpen szükséges a további szoros együttműködés a nemzetközi politikában.

A magyar elvtársak az MSZMP PB és a Magyar Népköztársaság kormánya nevében hivatalos magyarországi látogatásra hívták a lengyel párt- és kormánydelegációt. A meghívást örömmel elfogadták, a küldöttség látogatását a megfelelő időben külön egyeztetik majd. A megbeszélések során mindkét fél megerősítette a baráti kapcsolatokat, különösképpen a két kormány és párt vezetőinek munka- és informális kapcsolatait további fejlődésének és szorosabbá tételének szándékát.

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/453. 41–54. – lengyel nyelvű gépelt tisztázata (ford.: Németh Orsolya).

A tájékoztató Edward Gierek és Piotr Jaroszewicz utasítására készült 1973. március 19-én. A dokumentumot a LEMP KB Titkársága 1973. március 20-i ülésén a „különfélék” napirendi pont alatt vitatta meg.

55a

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA KÁDÁR JÁNOS ÉS FOCK JENŐ 1973. MÁRCIUS 14–16-I VARSÓI TÁRGYALÁSAIRÓL

Budapest, 1973. március 19.

Jelentés

a Politikai Bizottságnak Kádár János elvtárs és Fock Jenő elvtárs
lengyelországi látogatásáról
(1973. március 14–16.)

Kádár János elvtárs és Fock Jenő elvtárs a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának és a Lengyel Népköztársaság Minisztertanácsának meghívására március 14–16. között baráti látogatást tett Lengyelországban, viszonzva E. Gierek elvtárs és P. Jaroszewicz elvtárs 1971. május 15–16-i magyarországi látogatását.

A látogatás programjában a fő helyet a kétoldalú eszmecsere foglalta el, a tárgyaló felek összesen több mint 10 órát fordítottak a megbeszélésekre. Magyar részről varsói nagykövetségünkön viszonztuk a lengyel fél vacsoráját, amelyen részt vettek a LEMP Politikai Bizottsága, Titkársága, a Minisztertanács Varsóban tartózkodó tagjai, valamint a politikai és társadalmi élet vezető személyiségei.

Az előzetes egyeztetésnek megfelelően plenáris megbeszélésre, valamint Kádár János elvtárs és E. Gierek elvtárs, Fock Jenő elvtárs és P. Jaroszewicz elvtárs külön megbeszélésére került sor.

A plenáris megbeszélésen magyar részről részt vett: dr. Perjési László, a KB Külügyi Osztályának helyettes vezetője, Drecin József, az Országos Tervhivatal elnökhelyettese és Némethi József varsói nagykövetünk.

Lengyel részről részt vett: Ryszard Frelek, a LEMP KB Titkárságának tagja, a Külügyi Osztály vezetője, Kazimierz Olszewski, miniszterelnök-helyettes, Kazimierz Secomski, az Állami Tervbizottság elnökhelyettese.

I.

1. A plenáris megbeszélésen Kádár János elvtárs tájékoztatást adott pártunk, s hazánk helyzetéről, az MSZMP X. kongresszusa határozatainak végrehajtásáról. Ismertette a KB múlt év novemberi határozata végrehajtásának tapasztalatait és soron levő feladatainkról szolt.

Kétoldalú kapcsolatainkat értékelve hangsúlyozta, hogy politikai kapcsolataink párt, állami vonalon minden szinten jók, s minden területen fontosnak tartjuk az együttműködés fejlesztését a jövőben is. Méltatta a két párt és a két ország vezetői között az elmúlt időszakban lezajlott kölcsönös találkozók jelentőségét. Aláhúzta,

hogyan a mostani találkozónak internacionalista kapcsolatainkat, egységünket, testvéri barátságunkat erősíti.

Vázolta gazdasági kapcsolataink helyzetét, aláhúzte, szándékunk, hogy tovább bővítsük mind a hagyományos áruforgalmat, mind a kooperációt és a magasabb rendű együttműködést. Érzékeltette, hogy gazdasági kapcsolataink az elmúlt időszakban néhány ponton megtorpantak. Utalt a két ország forgalmában a mi oldalunkon lévő jelentős, mintegy 60 millió rubeles aktívumra. Aláhúzte, hogy ezt nem dramatizáljuk, de perspektívában az egészséges tendencia biztosítását szükségesnek tartjuk. Kifejezte, hogy mindazon feltételekkel rendelkezünk, amelyek gazdasági kapcsolataink továbbfejlesztése érdekében szükségesek. Utalt a két ország miniszterelnöke külön megbeszélésének fontosságára, s ezzel összefüggésben gazdasági kapcsolataink helyzetének és a további tennivalóknak beható, alapos vizsgálat útján történő megalapozott fejlesztésének szükségességére.

Kulturális kapcsolatainkról szólva hangsúlyozta, hogy a jelenlegi eredmények biztatóak, minden területen kontaktusban vagyunk egymással, s ha rendszeresen foglalkozunk a kérdésekkel, úgy jelentősen fejleszteni lehet kétoldalú együttműködésünket a tudomány, kultúra és a szellemi élet területén is. Utalt ezzel kapcsolatban az 1956-os időszakból eredő problémákra, majd hangsúlyozta, most új helyzet van, s mindkét ország érdeke az, hogy kapcsolataink ezen a területen is fejlődjenek.

2. E. Gierek elvtárs tájékoztatást adott belső helyzetükről. Elmondotta, hogy két és félmillió párttagságuk fő figyelmét most a LEMP VI. kongresszusa határozatainak megvalósítására összpontosítják; jó eredményeik vannak, az ország dinamikusan fejlődik.

1972-ben az ipari termelés 11%-kal növekedett, 4%-kal haladta meg a terv-előirányzatot, erre eddig példa nem volt. Az elmúlt két évben az ipari termelés 19%-kal növekedett. A mezőgazdaságban 1972-ben 8%-kal, az elmúlt két évben 12%-kal nőtt a bruttó termelés. 1972-ben a nemzeti jövedelem 9%-kal növekedett, két év alatt 17%-kal. Ötéves tervük előirányzatát e téren már 47%-kal teljesítették. A LEMP VI. kongresszusán elfogadott gazdaságpolitika eredményes végrehajtása lehetővé teszi a beruházási célkitűzések, továbbá az életszínvonal növelése érdekében tervezett intézkedéseik túlteljesítését. Az elmúlt két évben a reálbérek 12%-kal növekedtek. Megemlítette, hogy kongresszusuk 17-18%-os reálbér növekedést irányzott elő 5 évre. A foglalkoztatottak száma eléri a terv-időszak végére tervezett szintet. (800 000 fő a növekedés.) Az árfegyasztás 1971-től kezdődött gyakorlatát folytatják 1973-ban is. Külkereskedelmi forgalmuk az elmúlt két évben 30%-kal emelkedett. Elsősorban a szocialista országokkal bővült a forgalom. Nagy erőfeszítéseket tesznek a korszerű ipari termékek előállítására érdekében. Nagy számban vásároltak külföldi licenceket. Nagy súlyt helyeznek a nehéziparra, ezen belül a gépiparra, továbbá az élelmiszeriparra, a textiliparra, valamint a mezőgazdaság korszerűsítésére. Kiemelten foglalkoznak a szénfém kohászat és a járműipar fejlesztésével.

A mezőgazdaság helyzetével és fejlesztésével kapcsolatban hangsúlyozta: a gépésztés szorgalmazásával a falu szocialista átalakulását készítik elő. A közigazgatási

reform is ezt szolgálja. (4400 kisközség helyett 2380 nagyközséget hoztak létre).¹⁷ Különválasztották az államhatalmat és igazgatás szervezetét, biztosították, hogy a falvak adminisztratív vezetői megfelelően képzett, felkészült, stabil emberek legyenek. 100 mintaközséget létesítettek.

Eredményeiket értékelve hangsúlyozta, hogy a párt és az állami szervek nagy erőfeszítéseket tettek. A munkásosztályra támaszkodva, segítségét igényelve akarnak előrelépni. Gondjuk a munka termelékenységének, a munkafegyelemnek a javítása. Az elmúlt évben a munkásosztálytól 20 milliárd zloty többletterméket kértek, s ezt 36 milliárd zlotyra teljesítették. Ezzel együtt sem használták még ki a rendelkezésre álló tartalékokat.

A gazdasági munka fogyatékoságai között megemlíttette a munkaidő nem megfelelő kihasználását, az alacsony munkatermelékenységet, a munka- és üzemszervezés elmaradottságát. Nem tartják kielégítőnek a szolgáltatásban elért eredményeiket. Nem megfelelő a beruházási hatékonyság. Nagy tartalékaik vannak az anyaggazdálkodás, a nyersanyag-felhasználás területén. Ez évben Központi Bizottságuk foglalkozik majd ezekkel a kérdésekkel. Egyik központi problémájuk a piaci egyensúly biztosítása. A lakosság jövedelmének növekedésében hamarosan elérik az 1975-re tervezett szintet. Az 1973-as évet terveik megvalósítása szempontjából döntő évnek tekintik, 30 milliárd zlotyval akarják túlteljesíteni az éves célkitűzéseket. Az első két hónap eredményei jók.

E. Gierek elvtárs elmondotta, hogy ez év őszén országos pártértekezletet tartanak.¹⁸ Nem akarnak kiadni olyan jelszót, hogy négy év alatt vagy négy és fél év alatt kell teljesíteni az 5 éves tervet, de várhatóan korrigálni, emelni fogják előirányzataikat. A tervezés javítása érdekében számos intézkedést hoztak. A jövőben a tervezés társadalmi, gazdasági jellegét kívánják fejleszteni. 15-20 év alatt meg kívánják duplázni a lakásépítési programot. (Kiadták az „Új Lengyelország” felépítésének jelszavát).¹⁹ Foglalkoznak az 1990-ig szóló távlati tervekkel. Megemlíttette, szeretnék megkezdeni a Szovjetunióval és más szocialista országokkal a távlati tervkoordinációt.

A gazdaságirányítási rendszer új koncepciójának kidolgozása céljából 1971-ben párt- és állami bizottságot hoztak létre. Saját eredményeiket, tapasztalataikat alapul véve felhasználják más szocialista országok, köztük hazánk tapasztalatait is. Néhány intézkedést máris bevezettek: 360 ipari üzem kísérletképpen már új irányítási rendszerben dolgozik (az ipari termelés 20%-át adják). A reformot kiterjesztik az állami apparátusra is. Új alapokra helyezik a közoktatást, a kádereképzést. A falusi közigazgatás átszervezésével megkezdődött az egész állami élet reformja.

¹⁷ Az 1973. január 1-jén életbe léptetett törvény szerint megszűntek a kisközségek (gromada): 4315 kisközség helyett 2366 nagyközséget (gmin) hoztak létre.

¹⁸ 1973. október 22–23-án került sor a LEMP I. országos pártkonferenciájára. Gierek az elmúlt három év sikereit hangsúlyozta. Számos tervszámot megemelt, úgymint a nemzeti jövedelem növekedését, a lakásépítés számait, a fogyasztási alap növelését és a reálbérek emelését. A konferencia deklarálta, hogy „Lengyelország szocialista fejlődésének felső szakaszának elején” áll. Döntést hoztak az ún. nagy gazdasági szervezetek (WOG) létrehozásáról, amelyek állami, szocialista konszernként működnek nagyobb önállósággal, mint más vállalatok.

¹⁹ A jelszó így hangzott: Budowa „drugiej Polski” – A „második Lengyelország” felépítése.

Központi Bizottságuk tárgyalni fogja az oktatásügy reformját. A KB mellett létrehozták a káder továbbképzés központját is. Létrehozták újra a Politikai Tudományok Főiskoláját.

Hangsúlyozta, bátran, kezdeményezve haladnak az állami élet, a népgazdaság irányításának korszerűsítése útján. Fontosnak tartják a munkásosztály vezető szerepének biztosítását. A társadalmi élet, a gazdaság fejlesztésének területén elért eredményeik nagy hatással vannak az ideológiai életre is. Ez hatással van a dolgozók szocialista tudatának formálására. A dolgozó tömegekben erősítik azt a meggyőződést, hogy a népjólét növekedésének a szocialista rend az egyedül lehetséges eszköze. Jó légkörben igyekeznek növelni az emberek szocialista tudatát. Elsősorban a nagyüzemi munkásbázisra építenek. 160 nagyüzem életével közvetlen foglalkoznak. A szakszervezetekről szólva elmondotta, hogy korábban nem kevés szindikalista és anarchista jelenséget tapasztaltak. Ezeket radikálisan felszámolták, s eltávolították azokat a vezetőket, akik nem fogadták el a párt vezető szerepét. Erősítették befolyásukat a Nemzeti Egységfrontban.²⁰ Nagyobb társadalmi, politikai rangot adnak az Egységfrontnak, élére köztisztletnek örvendő pártönkívüli lengyel tudóst állítottak.²¹ Pozitívan értékelik a szövetséges pártok kongresszusainak tapasztalatait. A LEMP VI. kongresszusának irányvonalára épülő határozatokat hoztak. A parasztpárt²² jelentős erőt képvisel falun. Elismeri a LEMP politikai vezető szerepét és jó együttműködésben dolgoznak a LEMP agrárpolitikai célkitűzéseinek²³ megvalósítása érdekében.

A szocialista demokrácia fejlesztéséről szólva megemlítette: helyreállították az alkotmányos előírásokat és törvényes jogokat, növelték az országgyűlés [Szejm] szerepét, a kormány tekintélyét, a társadalmi önkormányzati szervek hatáskörét. Széleskörű konzultációkat folytatnak a társadalom valamennyi rétegével, döntéseik előtt kikérlik a szakértők, tudósok véleményét. Ez a gyakorlatuk jó légkört teremt a társadalom életében. Foglalkoznak az alkotmány módosításával, hogy a Népi Lengyelország szocialista viszonyait megfelelően tükrözze. Az alkotmányban rögzíteni kívánják a párt vezető szerepét. Készülnek a Lengyel Népköztársaság 30 éves évfordulójára. Az évfordulónak magas politikai, ideológiai rangot kívánnak adni.

A közelmúltban Központi Bizottsági ülésükön foglalkoztak az ifjúság kérdéseivel. Előkészületben van az ifjúsági törvény. Jelenleg 5 ifjúsági szervezetben 5 millió fiatal tömörül. Az a tervük, hogy áprilisban létrehozzák a Lengyel Ifjúsági Szövetségek Szocialista Föderációját.

A belső ellenséges erők tevékenységéről szólva elmondotta, hogy elsősorban az egyházi vezetés egy szűk körét tartják veszélyesnek. Arra törekszenek, hogy a reakciós klérus ne kapjon lehetőséget arra, hogy egy-egy rossz intézkedést ki-

²⁰ Front Jedności Narodu – a magyar Hazafias Népfront lengyel megfelelője.

²¹ Janusz Groszkowski (1898–1984) villamosmérnök, a Lengyel Tudományos Akadémia elnöke, 1971. június 17-től 1976. február 23-ig a Nemzeti Egységfront elnöke.

²² L. erről 58. sz. dokumentum, 3. l.

²³ A LEMP KB döntése értelmében új árakat állapítottak meg az élelmiszercikkekre, és 1972. január 1-jétől eltörölték a kötelező beszolgáltatást, valamint kiterjesztették a társadalombiztosítást a mezőgazdaságból élőkre is.

használva támadásba lendülhessen. Éberséget tanúsítanak és felkészültek a határozott ellenintézkedésekre is.

A Vatikánnal kapcsolatban eredménynek tartják, hogy még az NSZK-val kötött szerződésük előtt rendezni tudták az egyház helyzetét a nyugati lengyel területeken.²⁴ A Vatikánnal való további lépéseikre vonatkozóan még nem alakult ki világos koncepciójuk.

A Lengyelországban jelentkező revizionista tendenciákról szólva hangsúlyozta, hogy megítélésük szerint a helyzetük ebből a szempontból hasonló a többi szocialista országokéhoz. Tapasztalatuk szerint sok az olyan emberük, aki az új dolgokat revizionista jelzővel látja el. Egyesek a hibákat is ilyen felületes pozícióból vizsgálják. Az ideológiai front helyzetével elégedettek, pozíciójuk egyre erősebbé válik. Az írókkal jó a kapcsolatuk, – fokozzák az eszmei nevelést és javítottak anyagi helyzetükön is. Az értelmiség között a munkát hosszabb távra irányozzák elő. Tapasztalataik egyre kedvezőbbek a kulturális és szellemi élet különböző területén.

A párt belső helyzetéről szólva Gierek elvtárs aláhúzta, hogy helyzetük normális, sok azonban soraiban a véletlen elem. Az utóbbi időben több mint 10 ezer főt távolítottak el a párt soraiból. Az új tagok felvételénél a minőségi szempontokat helyezik előtérbe. Komoly kádercserék történtek. Alapvető kritériumuk az, ki, hogyan viszonyul a jelenlegi politikához. A káderek körében ma már stabilitást sikerült kialakítani. Rendezték ez év január 1-től a pártmunkások fizetését. Nagy figyelmet fordítanak a káderek nevelésére, a pártoktatásra. 300 káderük kapott továbbképzést a Szovjetunióban. A közelmúltban a Politikai Bizottság is foglalkozott a kádermunkával. Komplex módon fogják fel a káderképzés, továbbképzés, a káderek kiválasztása és megfelelő beosztásba való helyezésének ügyét. A Központi Bizottságuk ülésén is megtárgyalják ezt a kérdést.

A párt vezető szerepének erősítésére minden területen nagy figyelmet fordítanak. Ennek elsősorban politikai eszközökkel szereznek érvényt, bár ez több munkát jelent, de eredményesebb. Megfelelő munkamegosztást hoztak létre a párt, az állami szervek és a társadalmi szervezetek között. Felszámolták azt a korábbi torz gyakorlatot amikor mindenben a pártban, a Politikai Bizottság szintjén döntöttek.

Jelenleg a vezető szervek újraválasztásának kampánya zajlik minden szinten. Utalt arra, hogy az egészségtelen lokálpatriotizmusnak nagy hagyományai vannak Lengyelországban, az egyes területek szinte önálló köztársaságok, ez ellen most fellépnek.

A párt vezetőinek tevékenységéről szólva aláhúzta, gyakran találkoznak az emberekkel, rendszeresen látogatják az üzemeket. Széles fronton dolgoznak, lenini módon kívánják értelmezni a párt vezető szerepét.

²⁴ Valójában utána: 1972. június 26-án VI. Pál pápa kibocsátotta az *Episcopium Poloniae* című bullát, amelyben rendezte öt nyugat-lengyelországi egyházmegye jogállását, azaz a Vatikán elismerte, hogy e területek, amelyek a második világháború után Lengyelország részeivé váltak a lengyel püspökségek alá tartoznak.

Gierek elvtárs végül a párt korábbi vezetőinek jelenlegi helyzetéről szólva elmondotta: Gomułka elvtárs nyugdíjban van, egészséges, sokat ír. Magatartására nem panaszkodhatnak, elkeseredett ember. A decemberi események után kezdetben sok minden felgyülemlett benne, feltehető, hogy volt olyan vágyakozása is, miszerint az újaknak talán nem sikerül minden. Érdemeit, mondotta, nem kívánták kisebbiteni, sőt védték, most a népi Lengyelország fennállásának 30. évfordulója alkalmából, ahol kell érdemeiről is beszélni fognak. Z. Kliszko, Jaszczuk, M. Spychalski, R. Strzelecki elvtárs helyzetéről elmondta, valamennyien nyugdíjban vannak, különböző módon éltek át az eseményeket, nincs problémájuk velük, a korábbi szinten biztosítják életfeltételüket, fizetésüket.

Cyrankiewicz elvtársat kissé másként értékeli. Megválasztották a Lengyel Béketanács elnökévé. Úgy vélik, hogy ebben a funkcióban tapasztalatait hasznosíthatja, és megfelelő munkát végezhet.

II.

Kádár János elvtárs és E. Gierek elvtárs külön megbeszélésén Gierek elvtárs javaslatára elsősorban a nemzetközi kérdésekről folyt eszmecsere.

1. Gierek elvtárs kifejtette, a Krímben elfogadott platform alapján dolgoznak, a nemzetközi helyzetben azonban sok új vonás van. Az összehangolt fellépés érdekében szükségesek a gyakoribb tanácskozások. A helsinki találkozás előtt, de főleg a vietnami helyzettel összefüggésben nagyon időszerűnek tartja a Politikai Tanácskozó Testület összehívását. Jelezte, hogy a soron következő ülésre Varsóban kerül sor, feltehetően még e félév folyamán.²⁵

Lengyel–szovjet kapcsolatokat értékelve elmondotta, hogy azok rendkívül jók; a szovjet vezető elvtársakkal szívélyes, elvtársi és közvetlen kapcsolatban vannak. Széleskörű pártmunkásküldöttség csere folyik. Ez idő szerint több mint 800 lengyel diák, pártmunkás végzi tanulmányait a Szovjetunióban. A Szovjetunió megalakulásának 50. évfordulóját magas szinten és bensőséges keretek között ünnepelték. A lengyel–szovjet gazdasági kapcsolatok dinamikusan fejlődnek. Feladatuknak tartják az ütem növelését. Az őszi folyamán szovjet párt- és kormányküldöttséget várnak Lengyelországba.²⁶

A lengyel–NDK kapcsolatokról szólva utalt az elmúlt időszakban lezajlott legfelső szintű találkozókra. Jelezte, hogy ez év júniusában lengyel párt- és kormányküldöttség utazik az NDK-ba. Nagy súlyt helyeznek a barátság demonstrálására, hathatós segítséget nyújtanak az NDK-nak nemzetközi pozíciói megerősítéséhez. Gazdasági kapcsolatuk jó. 80 különböző megállapodást kötöttek,

²⁵ A VSZ PTT soros ülésére Varsóban csak 1974. április 14–15-én került sor.

²⁶ Erre előbb sor került: 1973. május 11–12-én Brezsnyev és a szovjet delegáció Bonnba tartva megállt Varsóban, és hivatalos tárgyalásokat folytatott a lengyel vezetéssel. Brezsnyev Lenin-renddel tüntette ki Giereket. A tárgyalásokon a lengyel vezetés sikert ért el abban, hogy a szovjetek ígéretet tettek a katowicei kohó építéséhez szükséges nyersanyagszállításra.

ebből 40-et 1972-ben. Napirenden van az ipari kooperációs megállapodások mielőbbi realizálása. Ismertette a lengyel–NDK határnyitás tapasztalatait.

Csehszlovákiával viszonyuk jó, utalt a felső szintű kontaktusokra. Kifejezte afeletti örömeiket, hogy Csehszlovákiában konszolidálódott a helyzet. Megemlítette, hogy Tito és [Georges] Marchais elvtárssal folytatott megbeszélésükön szóba került az 1968-as csehszlovákiai helyzet. Tito elvtárs részéről nagyobb megértést tapasztalt, míg a francia elvtársak – úgy látják – nem tudják túltenni magukat az 1968-ban hozott határozatukon. Hangsúlyozta, segítséget kell nyújtanunk a müncheni diktátum mielőbbi annulálásához. Megemlítette, hogy Brandt kancellár már korábban javaslatot tett egy lengyel–NSZK találkozóra. Legutóbb ezt megújította. A találkozó ügyében konzultáltak az NDK és a csehszlovák vezetőkkel. Azt tanácsolták, hogy ne siessenek a találkozó megszervezésével.

A lengyel–bolgár kapcsolatokat jónak értékelte. Eredményes gazdasági együttműködés bontakozik ki pl. a hajógyártás területén. Bulgária számos ipari berendezést szállít. A kontingensek megszüntetése kedvezően befolyásolja az áruforgalom alakulását.

Romániával kapcsolataik hűvösek. N. Ceaușescu elvtárs többszöri rábeszelésére múlt évben elhatározták magukat a romániai látogatásra, azonban az ismert román politikai magatartás miatt elhalasztották ezt. N. Ceaușescu elvtárs rendkívül dühösen reagált erre a lengyel lépésre. Gazdasági kapcsolataik viszonylagosan jók.

A lengyel–jugoszláv viszony javulásához kedvezően járult hozzá Tito elvtárs lengyelországi látogatása. Jugoszláv részről, belső problémáik megoldását illetően rendszeresen véleményt kérnek a lengyel vezetőktől. Beindult a pártmunkásküldöttségek cseréje. Széleskörű a lengyel–jugoszláv gazdasági együttműködés, különösen eredményes az ipari kooperáció. Részesedése a kölcsönös áruforgalomban mintegy 30%-os arányt képez.

A lengyel–albán kapcsolatok továbbra is igen rosszak. Albán részről ideológiai aknamunkát folytatnak Lengyelországgal szemben. A kétoldalú politikai problémákat tetézi, hogy Tiranában egy kétfágú ún. „lengyel kommunista párt” működik, bár ők ennek a csoportnak létezését nem veszik komolyan, de nem is becsülik le azt.

A lengyel–kínai kapcsolatok gazdasági kérdésekre korlátozódnak: az áruforgalom az ismert ideológiai és politikai ellentétek ellenére növekszik. Eredményesen működik a közös halászati vállalkozás.

A lengyel–kubai kapcsolatok nem teljesen zökkenőmentesek. Utalt Castro elvtárs lengyelországi látogatása kapcsán felmerült problémákra. Gierke elvtárs jövőre ellátogat Kubába, de ezt megelőzően még Jabłoński államelnök utazását tervezik.

Vietnammal kapcsolatban rámutatott, hogy hosszú ideje el vannak kötelezve. Több mint 10 éve részt vesznek az indokínai Nemzetközi Ellenőrző Bizottságban. Nem tartják kielégítőnek a vietnamiaktól kapott információkat. Még olyan kérdésekben sem kapnak tőlük tájékoztatást, amelyekben elengedhetetlen a gyors egyeztetés (példaként megemlítette a párizsi konferencia előkészületeit). Próbálják a helyzetüket megérteni és részükről a jövőben is minden támogatást és segítséget megadni Vietnammal.

Az európai tőkés országokkal kapcsolatban elmondotta, hogy a skandináv országokkal jó kapcsolatot alakítottak ki. Különösen kedvezőnek ítélik meg a lengyel–finn viszonyt. Jaroszewicz miniszterelnök járt Svédországban. A svéd vezetőkkel politikai és pártkérdésekről is tárgyaltak, megállapodtak, hogy fogadják a svéd szociáldemokraták küldöttségét. [Kalevi] Sorsa finn miniszterelnökkel legutóbbi lengyelországi látogatása során érdemi eszmecserét folytatták, beleértve a pártközi kapcsolatokat is. Előzetesen kikérték a Finn Kommunista Párt véleményét erről.

A lengyel–francia kapcsolatok évszázadokra nyúlnak vissza. Ezek jelenleg sem rosszak. Nagyra értékelik, hogy annak idején de Gaulle, a tőkés országok vezetői közül elsőként ismerte el Lengyelország nyugati határait. A lengyel–francia kapcsolatok erősítése mellett szól, hogy Franciaországban mintegy 1 millió lengyel származású személy él. Utalt arra, hogy a múlt év októberében több fontos egyezményt írtak alá. Franciaország másfél milliárd frankos hitelt nyújt, amelynek felvétele lényegében már megtörtént. Megemlítette, hogy [Georges] Pompidouval beható eszmecserét folytatott a német kérdéssel. A francia államfő nyíltan kifejtette, hogy nem érdekük a két Németország egyesítése.

Angliával kapcsolataik elhidegültek. Megemlítette, hogy spanyol részről szorgalmazták a diplomáciai kapcsolatok felvételét, azt azonban a Spanyol Kommunista Párt nem fogadta kedvezően. Mindkét országban kereskedelmi képviselő működik. Gazdasági kapcsolatok széleskörűek.

Az USA és Lengyelország viszonyának javításához mindkét országnak érdeke fűződik. Utalt a lengyel–amerikai kapcsolatok ismert sajátosságaira. Terveik szerint Gierke elvtárs még ez év őszén látogatást tesz az USA-ban.²⁷

A fejlődő országokkal való kontaktusaik közül kiemelte Indiával való jó kapcsolataikat. Fejlődnek kapcsolataik a latin-amerikai országokkal. Különösen Brazília mutat aktivitást. Jó a viszonyuk néhány afrikai országgal, ezek elsősorban anyagi segítséget várnak Lengyelországtól.

Egyelőre nem látják a közel-keleti helyzet rendezésének lehetőségét. Véleményük szerint óvatosságot és józanságot kell tanúsítani, s e kérdésben nem kell elkötelezni magunkat.

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseiről szólva aláhúzta, arra kell törekedni, hogy a meglévő feszültséget ne érezzük, az egységet javítsuk. Utalt a köztünk lévő nézetazonosságra.

A tőkés országokban működő testvérpártokkal fennálló kapcsolataikról elmondotta, hogy az elmúlt két évben több mint 130 pártküldöttség járt Lengyelországban. Ezenkívül számos szocialista és szociáldemokrata pártvezető kontaktust kezdeményezett velük, többek között megemlítette, hogy [François] Mitterandot – a csehszlovák kérdésben elfoglalt álláspontja miatt – nem fogadták.

²⁷ Erre csak 1974. október 8. és 13. között került sor, amikor Gerald Ford elnök fogadta a Fehér Házban Edward Gierket. Megállapodtak arról, hogy 1976-ban a kereskedelmi forgalom 1 milliárd dollár lesz, és ez perspektivikusan a rákövetkező öt évben ennek a kétszeresét is eléri majd. Lengyelország számos vám- és adókedvezményt is kapott. Viszontlátogatásra is sor került 1975. július 28-án. Lásd: Skrzypek, i. m. 2010, 232–244.

Végül E. Gierék elvtárs a magyar–lengyel kapcsolatokat értékelve, azokat őszintének és elvtársiasnak nevezte. Törekednek, hogy azok még jobbak legyenek. Figyelemmel kísérik az MSZMP és a testvéri magyar nép eredményeit, tanulmányozzák a gazdasági életben bevezetett és alkalmazott módszereket. Javasolta a gyakoribb találkozókat minden szinten és minden területen.

2. Kádár János elvtárs reagálva az E. Gierék elvtárs által adott tájékoztatásra hangsúlyozta nézeteink azonosságát.

Kifejtette, hogy alapvető elvi kérdésnek tartjuk a Szovjetunióhoz fűződő viszonyunkat. Ez az a mag, ami köré tömörülünk. Fél évszázada a Szovjetunió betölti úttörő szerepét. Egyetlen szocialista ország sem tud helyes politikát folytatni a Szovjetunió és a vele való szoros együttműködés nélkül. Aláhúzta, hogy a lengyelországi krízis leküzdését nagy jelentőségűnek értékeljük a szocialista közösség ügye szempontjából. Mi nagyra értékeljük azt a tényt, hogy az új lengyel vezetés 1971 decemberében azonnal helyes álláspontot foglalt el a Szovjetunióval való viszony kérdésében.²⁸

Csehszlovákiával kapcsolatban kifejtette, hogy a müncheni diktátum érvénytelenítésének nagy nemzetközi jelentősége van. Együtt harcolunk az annulálásért, s e célból további befolyást kell gyakorolnunk az NSZK-ra. Utalt arra, hogy 1968-ból van még maradvány. Rámutatott, hogy a tőkés országok államközi vonalon úgy viszonyulnak Csehszlovákiához, mintha 1968 nem lett volna, de néhány kommunista párt részéről továbbra is érezhető fenntartás. Az a véleményünk, hogy ne folytassunk vitát a testvérpártokkal e kérdésben, mert azt bizonyára úgy sem fogjuk elérni, hogy az akkor hozott határozataikat most megváltoztassák. Példaként említette, a francia elvtársak joggal félnek attól, hogy adott esetben a NATO is hasonló lépésre szánná el magát a francia burzsoázia hatalmának védelmében.

Utalt arra, hogy helyes és időszerű volt lengyel részéről a diplomáciai kapcsolatok felvétele az NSZK-val.²⁹ A magyar–NSZK diplomáciai kapcsolatok rendezése ügyében kapcsolatban vagyunk a csehszlovákokkal és a bolgárokkal. Az NSZK Magyarországnak jelentős gazdasági partnere. Mindkét országban kereskedelmi képviselőlet működik. Bizonyos pártkapcsolat van a szociáldemokrata párttal.

A magyar–román kapcsolatokról elmondotta, hogy nekünk a közös problémákon túl még speciális nemzetiségi problémánk is van a románokkal. Minden rossz román politikai lépés nacionalizmust vált ki nálunk. Hangsúlyozta, hogy közös gondunk: merre tart Románia. A jelenlegi helyzet nyugtalanító.

Kubával kapcsolatban kifejtette Kádár elvtárs, hogy mi Fidel Castro elvtárs európai útját és a kubai politikában tapasztalható változásokat pozitívan értékeljük. F. Castro magatartásáról az a véleményünk, hogy inkább forradalmár, mint ki-

²⁸ 1971 decemberében Brezsnyev is részt vett a LEMP VI., előrehozott kongresszusán, ahol megdicsérte a lengyel vezetőket a válság megoldásáért.

²⁹ Erre 1972. szeptember 14-én került sor, miután május 17-én az NSZK ratifikálta az 1970. december 7-én Lengyelországgal kötött kétoldalú egyezményeket.

forrott marxista. Jelezte, hogy mi is rendelkezünk meghívással és szándékunkban áll ellátogatni Kubába, de hogy mikor, az még megállapodás tárgya.

Kádár János elvtárs tájékoztatta E. Gierék elvtársat Kim Ir Szen elvtársnak a közelmúltban részünkre átadott üzenetéről, és ismertette elképzelésünket az arra adandó választ illetően. Kellő józansággal kell a koreai javaslatokat és fejleményeket kezelni, reális dolgokban segíteni kell őket.

Vietnammal kapcsolatban kifejtette, hogy kettős feladatunk van: az Ellenőrző Bizottságban teljesítjük kötelességünket, segítséget nyújtunk a vietnamiaknak, kértük őket, adjanak maguknak két-három hónapot, míg a helyzet kialakul, és közöljék velünk reális elgondolásaikat. A vietnami kérdésben rendszeres és szoros koordináció szükséges közöttünk a vietnamiakkal, vagy akár nélkülük is.

Az USA-val kapcsolataink sajátosak, abban több a negatívum, mint a pozitívum. Ráadásul még [az] 1956-os „magyar ügy” is bonyolítja a dolgot. Amerikai részről is javítani akarják a viszonyt. Most kötöttük meg a vagyoni jogi egyezményt, ezt előrelépésnek tartjuk.

A Vatikánnal évek óta tárgyalunk. Több megállapodás történt. Szorgalmazza a diplomáciai kapcsolatok felvételét. A mi álláspontunk, hogy most erre ne kerüljön sor, mert egyházügyi szempontból nem lenne előnyös számunkra.

A közel-keleti helyzetről szólva hangsúlyozta, hogy a mi álláspontunk is az, hogy a problémát békés rendezés útján kell megoldani.

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalomról szólva Kádár elvtárs hangsúlyozta, mi az egység erősítéséért, az 1969-évi közös platform alapján dolgozunk. Utalt arra, hogy [Rodney] Arismendi elvtárs, az Uruguay Kommunista Párt főtitkára felvetette, hogy lassan érdemes lesz foglalkozni a kommunista és munkáspártok újabb nemzetközi értekezletének összehívásával.

Kifejtette: ha van olyan ügy, amiben többen érdekeltek vagyunk, akkor a kétoldalú konzultációt is meg kell javítanunk, nehogy olyan helyzet álljon elő, hogy bizonyos dolgokról – mint például az NDK–spanyol diplomáciai kapcsolatok felvétele – csak utólag újságból értesülünk. Támogatjuk a sokoldalú konzultációkat. Véleményünk szerint is jelenleg már számos olyan fontos kérdés van napirenden, amelyek sürgős konzultációt igényelnek (Helsinki, Vietnam stb.) Kifejezésre juttatta, hogy hajlandók vagyunk minden érdemleges konzultáción részt venni.

Kádár és Gierék elvtárs végül megállapodtak abban, hogy a miniszterelnökök a plenáris ülésen beszámolnak arról, mit végeztek a gazdasági együttműködés kérdéseiről folytatott tárgyalásukon.

III.

Fock Jenő elvtárs és P. Jaroszewicz elvtárs külön megbeszélésén a kétoldalú gazdasági kapcsolatok voltak napirenden.

1. Jaroszewicz elvtárs kifejtette, pozitívan értékeli az áruforgalom és a műszaki-tudományos együttműködés fejlődését. A lengyel gazdasági igények gépekben és fogyasztási javakban dinamikusan növekedtek és a magyar gazdaság szállítási érdekeivel is találkoztak.

Az eredmények ellenére az 1973. évi kereskedelmi együttműködés problémákkal terhes, a lengyel export, illetve a magyar import lelassult, 2%-os lesz csak a növekedés.

A lengyel passzívummal kapcsolatos megértésünkért köszönetét fejezte ki. Az 1974–75-ös években szeretnék egyenlíteni tartozásukat. Árufelajánlási listát készítenek, s azt egyeztetik velünk, kéri, hogy vizsgáljuk meg az import fokozásának lehetőségét.

Kifejezte, hogy a kooperációs tárgyalásokat, illetve szerződéseket továbbfejleszhetők tartja. Eddig felmerült együttműködési témákban a megállapodások meggyorsítását kell fő feladatnak tekinteni. Az egyes témákban a szakértői tárgyalások lelassultak. Megemlítette, hogy a közúti járműgyártási együttműködésben további együttműködési lehetőségeket lát.

Utalt arra, hogy a lengyel népgazdaság számos ágazata nagy műszaki-technikai fejlődés előtt áll. Ez kiszélesíti az együttműködési lehetőséget. Ezek sorában tartoznak az alábbiak:

- az elektrotechnikai és rádióipar. Javasolta az alkatrész-gyártás koordinációjának megvizsgálását és egyes tartós fogyasztási cikkekben való szakosodás megvizsgálását is.

- az energetikai gépek gyártása terén a turbinagyártásban való együttműködés,

- a szerszámgyártás, a mezőgazdasági gépgyártás, a vegyipari gépgyártás területén rejlő együttműködési lehetőségek vizsgálata. Szennyvíztisztító berendezések, mérőműszerek és automatikák kooperációja,

- a vegyipar, ahol továbbra is nagyok a lehetőségek az együttműködésre,

- a műbörgyártás. Ajánlotta a műszaki cikkek kooperációs lehetőségeinek vizsgálatát,

- a komplett berendezések területén a kénsavgyártás, a cukoripar, az élelmiszeripar, a cellulóz-papír ipar berendezéseinél ajánlotta a lengyel szállítókésztséget, továbbá közös üzem létesítését a cellulóziparban és az állattenyésztési berendezések közös gyártását. Aláhúzta a lengyel érdekeltséget a marhahizláló telepek, valamint a takarmány előkészítő üzemek vásárlásában.

Ismertette azt az elképzelést, hogy a távlati együttműködést ki kellene terjeszteni nyersanyagokra is. Ennek kapcsán kijelentette, hogy érdekeltek:

- a timföld-szállításokban,

- a kohászati szakosításban és választék cserében,

- lengyel horgany ellenében, horganykoncentrátum importjában,

- a melegen és hidegen hengerelt lemezek cseréjében,

- az alumínium feldolgozásban stb.

Elmondotta, hogy Lengyelországban fokozták a tervgazdálkodás szerepét, megerősítették a központi tervezés tekintélyét. Örömmel látják mondotta, hogy Magyarországon hasonló törekvés érvényesül. Ebben az együttműködés fejlesztésének fontos eszközét látják. Nagyra értékelik a két tervhivatal eddigi egyeztető munkálatait, valamint a Magyar–Lengyel Kormányközi Bizottság eddigi tevékenységét.

K. Secomski elvtárs, a Tervhivatal első elnökhelyettes kérte, Fock elvtársat, hogy a magyar szervek gyorsítsák meg az állattenyésztési telepek berendezéseinek magánjogi [szerződéseinek] kötéseit, mert ők már az épület beruházásaival elkészülnek és fogadni tudják a berendezéseket.

Elmondotta, hogy 3 geológusokból és bányamérnökökből álló csoport áll utazásra készen a magyar rézkitermelési együttműködési lehetőségek tanulmányozására és konzultációjára. A NIM meghívását várják.

Közölte, hogy az OKISZ-szal való tárgyalásra felkészültek, várják az OKISZ meghívását.

Ismertette álláspontjukat, amely szerint elfogadják a magyar ÉVM ajánlatát, és 30 ezer tonna acélszerkezet szállítása ellenében készek a magyar félnek cementtel fizetni. Kéri gyors döntésünket.

Külkereskedelmi miniszterük kérte, hogy külkereskedelmi minisztériumunk ne tiltsa meg egyes áruk Lengyelországba való kiszállítását. Úgy tudják, hogy a szaldó miatt nem engedjük szőrmék, kesztyűk, iskolai és irodaszerek, 12 MW turbógenerátor és 10 db állattenyésztési farm exportját Lengyelországba. Mindent megtesznek, hogy az export kínálat lengyel választékát növeljék.

2. Fock Jenő elvtárs válaszában kifejtette, hogy a két ország gazdasági kapcsolatainak eddigi alakulásával és jelenlegi helyzetével alapján véve elégedettek vagyunk. A külkereskedelmi forgalom rövidtávon lehet kedvező vagy kedvezőtlen, de hosszú távon és tartósan csak a gazdasági és műszaki-tudományos együttműködés alapozhatja meg fejlődését. Aláhúzta, hogy a külkereskedelemben jelenleg fennálló nehézségeink jelentős része alapvetően azzal függ össze, hogy az utóbbi három évben nem sikerült jelentősebb eredményt elérni a két ország termelési szakosításában és együttműködésében.

Elmondotta, hogy az eddig elért eredményeket alapján mi is pozitíven értékeljük. Jelentősnek tartjuk a timföld-alumíniumipari együttműködést, a kénegyezményt, a műszálipari szakosítási megállapodást, az autóipari kooperációs megállapodást és a több kisebb jelentőségű szakosítási és kooperációs kapcsolatot (gyógyszer, gumiipar, finomvegyszer, szerszámgép, elektromos műszerek stb.). Két olyan terület van – mondotta – ahol évek óta minimális az előrehaladás, ez a könnyűipar és a gépipar. Sajnáljuk, hogy a gépiparban több éves munkabefektetés ellenére meghiúsult két jelentős együttműködés, az autóbúsziparban és a telefonközpontok gyártásában, ezek hosszú évekre biztosították volna a két ország gazdasági kapcsolatainak dinamikus fejlődését.

A termelési kapcsolatokban kedvezően ítéljük a jövőbeni kilátásokat is. A közel jövőben megoldható feladatok közül legjelentősebbnek a vegyiparban előirányzott polimerkémiai együttműködést tekintjük, amely poliesterselyem Lengyelországból történő szállításai ellenében magyar részről PVC-szállításokat irányoz elő 1978-tól kezdve oldalanként évi mintegy 20 millió rubel értékben. Az együttműködés műszaki feltételei tisztázottak, úgy látja, hogy ez év közepéig meg lehet kötni a vonatkozó együttműködési megállapodást.

Utalt arra, hogy hosszabb idő óta kevés eredményt hozó tárgyalásokat folytatunk a FIAT 126p típusú kiskategóriájú személygépkocsi gyártásában való magyar koo-

perációról. Kifejtette, hogy érdekeltek vagyunk ebben az együttműködésben, kész-személygépkocsik szállítása ellenében. A két fél álláspontja közötti eltérések könnyen áthidalhatók, ha a megoldást a magyar–szovjet személyautó-kooperációban kialakult megoldások alapján keressük. Az árkérdések tisztázására a FIAT-árjegyzéket kell alapul venni, mind az alkatrészek, mind a kész jármű árának meghatározására. A magyar kooperációs szállításokat a teljes lengyel termelési mennyiségre kell előíranyozni és a szerződést legalább 10 évre kössük meg. Kifejtette igényünket, hogy harmadik országnak is szállítani kívánunk alkatrészeket. Ha tehát a FIAT cég szállításainkat hajlandó fogadni, akkor ezt lengyel részről ne akadályozzák. Mielőbb tisztázni kell a nyitott kérdéseket, hogy mielőbb dönthessünk a beruházásokban és mielőbb elkezdhessük az alkatrészek szállítását.

Kifejtette, hogy célszerű időnként felső szintről beavatkozni a vállalati szintű hosszú ideig folyó tárgyalásokba, hogy indokolatlan nehézségek ne befolyásolhassák a mindkét ország számára előnyös együttműködés mielőbbi megvalósítását.

Fock Jenő elvtárs rámutatott, hogy az energetikai gépgyártás terén magyar részről a széleskörű együttműködésben minden szükséges gazdasági és műszaki feltétellel rendelkezünk. A svájci BBC cégtől megvásárolt licencszerződésünk módot nyújt legkorszerűbb paraméterekkel rendelkező 200 MW teljesítmény feletti turbinák gyártására.

Megemlítette, hogy a közelmúltban az Interkompoment koordinációs iroda létrehozásáról aláírt megállapodás lehetőséget teremt az elektronikai és híradástechnikai ipar fejlesztési előirányzatainak összehangolására, szakosítás és termelési kooperáció megvalósítására az alkatrészgyártás terén. A legfontosabb feladatunknak azt tartjuk, hogy az iroda mielőbb megkezdje a tényleges tevékenységét.

Kifejezte, hogy egyetértünk az állattenyésztő-telepeket és berendezéseket gyártó közös vállalat mielőbbi létrehozásával, amely a két ország igényeinek kielégítésén kívül jelentős export feladatokat is előirányozhat. Készek vagyunk a megállapodás megkötésére. Javasolta, hogy részletesen vizsgáljuk meg a lengyel növendékszarvasmarha Magyarországon történő hizlalását nyugati országokban való értékesítés céljából, dollár alapon történő elszámolással.

Fock Jenő elvtárs a két ország külkereskedelmi kapcsolatait értékelve utalt arra, hogy a két ország külkereskedelmi forgalma 1968–1972 között évente 15%-kal növekedett. Ez idő alatt a magyar export megduplázódott, míg a magyar import csupán 37%-kal nőtt. 1972 végén a lengyel tartozás 62 millió rubelt tett ki, ami egy évi importunknak közel felét jelenti és nagyobb a valamikori magyar tartozásnál. Továbbra is az a véleményünk, hogy a két ország közötti fizetési egyensúlyt nem mechanikusan évenként, hanem hosszabb távon kell biztosítani. Jelen esetben is egyetértünk az egyensúlynak a forgalom növekedésével párhuzamos helyreállításával. Úgy véljük, hogy a magyar export növekedésének fenntartásával importunk oly módon fokozható, hogy 1975 végéig megközelítő egyensúly alakuljon ki a két ország fizetési mérlegében, bár azt sem tartjuk lehetetlennek,

hogyan 1976-ra 20-25 millió aktívum marad fenn. El kell kerülni, hogy az egyensúly a magyar export csökkenése útján jöjjön létre.

Közölte, hogy a jelzett árufelajánlási listát tanulmányozzuk és megteesszük a megfelelő intézkedéseket vásárlásaink fokozására. Ugyanakkor mi is összeállítottunk egy árulistát, melyben hozzávetőlegesen 30-40 millió rubelt kitevő igényünket állítottuk össze.

Utalt arra, hogy a probléma megoldása érdekében szükségesnek tartjuk, hogy a lengyel elvtársak fokozzák erőfeszítéseiket az áruszállítási lehetőségek feltárására minden árucsoportban azzal, hogy lehetségesnek tartjuk a tartozás kiegyenlítését 50%-ban gépek és berendezések szállításával. Fokozni kell lengyel részről a piackutató munkát is, amelyhez magyar részről megfelelő segítséget adunk. Úgy látjuk azonban, hogy e kérdés megoldásában a lengyel félre hárul a munka nagyobb része.

A külkereskedelmi miniszter elvtárs által jelzett akadályokat magyar exportban megvizsgáljuk és minden esetben, amikor magyar részről szállítóképesség, vagy valamilyen kötelezettség vállalás áll fenn, intézkedéseket teszünk a szállítások teljesítésére.

A kormányközi bizottság feladatáról szólva rámutatott, hogy a hosszú távú együttműködés irányainak és legfontosabb területeinek meghatározása a legfőbb célja. A két ország központi tervező szervei e célkitűzésekre alapozzák az 1975–1980-ra szóló tervkoordinációs munkát és a tervezgetett feladatok elvégzésével teremtsék meg az alapot a külkereskedelmi forgalom egészséges fejlődéséhez.

Kifejtette, hogy érdekeltek vagyunk távolban is a két ország közötti együttműködés fenntartásában és lehetőség szerinti tovább fejlesztésében a nyersanyag-kitermelés és anyagszállítások terén. Így a timföld-alumíniumipari együttműködés fenntartásában, a lengyel kén-szállítások folytatásában és esetleges növelésében, a vas- és színesfém kohászati termékek választékcseréjének és kölcsönös bérfeldolgozásának jelentős bővítésében, a közös nyersanyagbázison alapuló cellulózgyártás létrehozásában és a magyarországi rézvagyon lengyel közreműködéssel történő hasznosításában.

Véleményünk szerint a legközelebbi jövőben meg kell kötni néhány olyan termelési együttműködésre vonatkozó megállapodást, amely biztosítja a két ország gazdasági együttműködésének 1975 utáni fejlődését:

- lehetőséget látunk az 1975-ig szóló, mintegy 72 millió rubel értékű kölcsönös szállítást előirányzó autóiipari kooperációs megállapodás, mintegy 50%-kal történő bővítésére,

- a FIAT 126p kiskocsi termelési kooperációjára szóló megállapodást véleményünk szerint 15-20 évre is megkötethetjük,

- lehetőséget látunk a lengyel autóbusszgyártásban való együttműködésre, amely kooperációs részegységek kölcsönös szállításait irányozhatja elő;

- célszerű lenne kétoldali kooperációs megállapodás kialakítani az önműködő vasúti kocsik kapcsolók gyártásában,

- ismételten meg kell vizsgálni a számítástechnikai gyártásszakosítás és kooperációs együttműködés lehetőségeit,

– egyetértünk a könnyűipari termelési együttműködés fejlesztésének szükségességével, magyar részről is elsősorban a műbörgyártásban látunk erre lehetőséget, de célszerű vizsgálni a lehetőségeket a könnyű ipar más területén is,

– folytatni és bővíteni kívánjuk a jól működő műszálipari szakosítási együttműködést,

– nagy jelentőségűnek és még az idén aláírhatónak tartjuk a polimer-kémiai (polieszter-selyem, PVC) megállapodást,

– készek vagyunk a komplett állattenyésztő farmok gyártását végző közös vállalat létrehozására és a dollár elszámoláson alapuló közös szarvasmarha-hizlalás megvalósítására,

– szükségesnek tartjuk fejlesztési célkitűzéseink összehangolását, termelési kapcsolatok kialakítását a könnyűszerkezetek gyártása és harmadik országokba történő exportálása terén,

– a lakosság ellátásban fontos szerepet játszó tartós fogyasztási cikkek gyártását és kölcsönös szállítását célszerű széleskörűen megvizsgálni a kétoldalú együttműködés fejlesztése érdekében,

– nagyobb figyelmet kell fordítani a harmadik piacokon folytatott kétoldalú együttműködés kérdéseire, főleg a fejlődő országok tekintetében. A fejlődő országok számos igénnyel lépnek fel közös vállalatok alakítására, amelyeknek megítélésünk szerint csak közös erőfeszítéssel tudnánk eleget tenni. Az együttműködés lehetőségét az alábbi területeken látjuk:

– nyersfoszfát közösen történő kitermelése, a helyszínen műtrágyává való feldolgozása,

– a gyapotot termelő országokban fonodák építése közös vállalkozásban,

– nyersbőrfeldolgozó üzem létesítése a termelő ország területén,

– a dél-jemeni kőolajvagyon kiaknázásában való részvétel magyar–lengyel–algériai–jemeni közös vállalkozásban.

Fock Jenő elvtárs végül megemlítette, hogy célszerű lenne fokozni kétoldalú együttműködésünket a fejlett nyugati országokban való licenc vásárlásaink koordinálásában.

Összefoglalva megállapítható, hogy kétoldalú együttműködésünk tovább fejlesztésének biztosításában vannak sürgősen megoldandó feladataink, amelyeket külkereskedelmi minisztereinknek kell megoldani az ágazati minisztériumok és érdekelt vállalatok bevonásával. Ezek a feladatok elsősorban a két ország között kialakult fizetési helyzettel és a jelenlegi ötéves kereskedelmi egyezmény teljesítésével függnek össze.

A feladatok másik része a két ország központi tervező szerveire hárul és szorosan összefügg az 1975–80 évekre szóló népgazdasági tervek koordinációjával. Végül adódnak távlati feladatok, amelyek megoldása a kétoldalú kormányközi bizottság hatáskörébe tartozik.

Jaroszewicz elvtárral egyetértettünk abban, hogy valamennyi érintett kérdés fontos szerepet játszhat gazdasági együttműködésünk továbbfejlesztésében, ezért megvalósítási lehetőségük vizsgálatát nagy gonddal kell elvégezni.

Fock Jenő elvtárs és P. Jaroszewicz elvtárs egyetértettek abban, hogy mindkét részről valamennyi feladat végrehajtásának felelősségét a kétoldalú Együttműködési Bizottság elnökeire, Vályi Péter és K. Olszewski miniszterelnök-helyettes elvtársakra ruházzuk.

Megállapodtak abban is, hogy ez év második felében, s azt követően évente egyszer személyesen is találkoznak a gazdasági együttműködési feladatok végrehajtásának ellenőrzése, áttekintése, a szükséges intézkedések előmozdítása céljából.

IV.

A közös záró megbeszélésen Fock Jenő és P. Jaroszewicz elvtárs beszámoltak külön megbeszélésük eredményeiről. Kádár János és Edward Gierek elvtárs egyetértőleg tudomásul vette beszámolójukat.

Befejezésül Kádár János elvtárs és Edward Gierek elvtárs méltatta a magyar–lengyel legfelsőbb szintű találkozó jelentőségét, kölcsönösen megállapították, hogy a jelen találkozó tovább erősítette a két párt, a két ország, a magyar és a lengyel nép internacionalista testvéri barátságát és együttműködését, a teljes nézetazonosság és egység jegyében. Átadta a meghívást lengyel párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatására.

Ezt követően jóváhagyták a közös közlemény szövegét, amely a március 17-i lapokban nyilvánosságra került.³⁰

Javaslat:

1. A Politikai Bizottság vegye tudomásul a jelentést és hagyja jóvá Kádár János és Fock Jenő elvtárs lengyelországi tárgyalásait.
2. A Politikai Bizottság felkéri a Minisztertanácsot, dolgozza ki a jelentés alapján a magyar–lengyel kétoldalú kapcsolatok továbbfejlesztéséhez szükséges intézkedéseket, s biztosítsa azok végrehajtását.
3. A KB Külügyi Osztálya tartsa kézben a két párt közötti, a külügyi együttműködés 1972/73 évi tervét, s biztosítsa annak végrehajtását.
4. A jelentést megfelelően szerkesztve közöljük az Agitációs- és Propaganda Osztály tájékoztatójában (fekete-fehér).

MNL OL M–KS 288. f. 5/607. ő. e. 15–41. – *magyar nyelvű gépelt fogalmazvány*. Készítette dr. Perjés László s. k. aláírással jóváhagyta Kádár János és Fock Jenő – Készült 27 példányban az MSZMP KB Külügyi Osztályán

Az MSZMP PB a 1973. március 27-i ülésén a jelentést és Kádár János szóbeli beszámolóját tudomásul vette és a javaslatokat határozattá emelte. Kádár az ülésen elmondta, hogy 10 órát fordítottak tárgyalásokra, ezenkívül részt vettek egy gyárlátogatáson [Świerczewski mérőműszer-gyárban] és egy városnézésen [megtekintették az észak–déli irányú gyorsforgalmi út építését, a királyi vár építését és a Piwna utcában *Címerekhez* nevű XVI. századi fo-

³⁰ Lásd: *Népszabadság*, 1973. március 17.

gádót]. A gazdasági együttműködést illetően Kádár a jelentéshez hozzátette: „...együttműködésünk nehézkesen halad. A lengyelek a maguk vezetésének azt mondják: a magyarok miatt nem megy. Megállapítható a lengyelek részéről, hogy eléggé rapszodikus gondolatok merülnek fel részükről, nem eléggé meggondoltan. [...] Megegyeztünk abban, hogy ezzel a gyakorlattal szakítunk.” Ugyanakkor a LEMP-ről meglehetősen pozitívan nyilatkozott: „a lengyel pártnak világos, határozott programja van; annyiban hasonló a miénkkel, hogy céljaink közősek.”

56.

JELENTÉS A II. MAGYAR–LENGYEL KULTURÁLIS ÉS TUDOMÁNYOS VEGYES BIZOTTSÁG ÜLÉSÉRŐL

Varsó, 1973. április 2.

Jelentés

a II. Magyar–Lengyel Kulturális és Tudományos Vegyes Bizottság üléséről
Varsó, 1973. április 2.

Folyó év március 26–28. között zajlott Varsóban a Lengyel–Magyar Kulturális és Tudományos Együttműködés Vegyes Bizottság második ülése. A megbeszélésen a következő kérdésköröket vitatták meg:

1. Közös, a hosszú távú tervek számára kedvező kulturális és tudományos együttműködés kidolgozása.
2. Olyan lépések elhatározása, amelyeknek célja a fordítók számának növelése és jobb felkészültsége.
3. A lengyel nyelv magyarországi és a magyar nyelv lengyelországi tanítása helyzetének vizsgálata.

ad 1. A bizottság ülésével egy időben megtárgyalásra és aláírásra került az 1973. évre vonatkozó kulturális, tudományos és művelődésügyi együttműködésről szóló terv.

A felek egyetértettek abban, hogy ez egy átmeneti terv és 1974-től a Magyar és a Lengyel Népköztársaság kulturális, tudományos, művelődésügyi és egészségügyi együttműködésének programozása és tervezése a többéves terv keretén belül fog zajlani, amelyben kijelölik az együttműködés fő irányait, területeit és arányait, valamint részletezik a fontosabb rendezvényeket, amelyek hosszabb előkészületeket és koordinációt igényelnek. A tervnek feltételezni kell a kétoldalú együttműködés fejlődését.

Hozzákezdünk az 1974–1978. évi terv tervezetének kidolgozásához, amelyet folyó év októberéig bemutatunk a magyar félnek. Úgy véljük, hogy amennyiben szükséges, a vegyesbizottság 1975 végéig tudja korrigálni a tervet, és hozzá tudja igazítani a két ország nemzetgazdaságának ötéves tervéhez.

Az illetékes minisztériumok, intézmények és szervezetek, amelyek megvalósítják a kulturális cserét, többéves tervre támaszkodva fogják aláírni az időszaki (általában kétéves) közvetlen együttműködési egyezményeket.

ad 2. Folytatva az előző ülés arra irányuló munkáját, hogy Magyarországon ne jelenhessenek meg olyan művek, amelyek nem megfelelő módon ábrázolják a lengyel valóságot és történelmet, valamint arra, hogy mindkét országban

több fordítás jelenjen meg a legkiválóbb művekből, a bizottság számos konkrét kiegészítő javaslatot fogadott el e téren:

- Rendszeresen tájékoztatják és ajánlatokat tesznek egymásnak, melyeket a kompetens kiadói intézmények dolgoznak ki.
- Sor kerül a lengyel és a magyar kiadói körök vezetőinek találkozójára, hogy eldöntsék, az ajánlott címekből melyeknek van helye a két ország kiadói terveiben.
- Szisztematikus felkészítő munkába kezdenek, hogy legyenek arra szakosodott szerkesztők, akik jól ismerik a lengyel problematikát Magyarországon és a magyar problematikát Lengyelországban.
- Kétévente fordító és szépirodalmi találkozót szerveznek.
- A bizottság megnövelte a fordítók és szerkesztők néhány hónapos foglalkoztatásának időbeli korlátait.

ad 3. A bizottság legutóbbi ülésén a magyar fél beleegyezett abba, hogy feljebb emelje a magyarországi lengyel oktatás rangját, hogy az megközelítse a lengyelországi hungarológiai tanulmányok szintjét. Ez a probléma évekig megoldatlan volt, pedig a kétoldalú találkozók alkalmával nem egyszer foglalkoztunk ezzel.¹ A polonisztika nem külön szak Magyarországon. Második szakként lehet tanulni a ruszisztika után, amelyet prioritásként kezelnek a budapesti és a debreceni egyetem Szláv Filológiai Intézetében.

A bizottság elfogadta azt a javaslatot, hogy ezeken egyetemeken legyen külön lengyel filológiai szakirány a Szláv Filológiai Intézetben belül, és hogy növeljék a hallgatók számát ezen a szakon. Hogy odafigyeljenek a polonisztika és hungarológia megfelelő fejlődésére, mindkét fél mindkét országban kétévente kerekasztal-megbeszélésen értékeli a lengyel magyarországi és a magyar nyelv lengyelországi oktatásának programját; ezt felváltva rendezik Varsóban és Budapesten.

A bizottság magyar szekciójának vezetőségét fogadta [Jan] Szydla és [Jerzy] Kwiatek elvtárs. A találkozón Németi József, a Magyar Népköztársaság nagykövete is részt vett. Ezenkívül látogatást tettek a Külügyminisztériumban [Jan] Bisztya miniszterhelyettesnél, és a Művelődésügyi Minisztériumban [Jerzy Romuald] Wołczyk miniszterhelyettesnél. A magyar küldöttséget Orbán László a Magyar Népköztársaság Művelődésügyi és Kulturális miniszterének első számú helyettese vezette.

Csatoltam átnézésre a bizottság ülésének jegyzőkönyvét.

¹ A lengyel nyelv középiskolai oktatása a budapesti I. László gimnáziumban folyt szisztematikusan 1968-ig. Az iskola vezetése úgy döntött, hogy 1973-tól a lengyel nyelvet mint második idegen nyelvet oktatja. Az egyetemi képzésben a budapesti ELTE Bölcsészkarán évi 3-8 polonista hallgató tanult ebben az időszakban, illetve rendszeres nyelvtanfolyamokat indított a budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ. Ez utóbbiban 1951 és 1973 között mintegy 10 ezer (!) fő vett részt nyelvtanfolyamokon, ebből 450 nyelvvizsgázott, 40 fő pedig tolmácsvizsgát is tett. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1935-től fakultatív keretek között volt tanulható a lengyel nyelv, 1972. február 1-jétől pedig lengyel nyelvi lektort is alkalmaztak. 1973 első félévétől a budapesti, pécsi és debreceni TIT is hirdetett lengyel nyelvtanfolyamokat. 1972-ben megállapodás született Varsányi Istvánnal egy új korszerű lengyel nyelvkönyv elkészítéséről is. AMSZ, Dep. I. 5/78. W. 10.

AMSZ, Dep. I. 5/78. W. 10. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat* (ford.: Németh Orsolya) – A dokumentumot Karol Drozd készítette Wojciech Chabasiński igazgató számára. Kapta J. Roszak és T. Mulicki.

Az ülésen döntöttek a III. vegyes bizottsági ülés napirendjéről is, amely majd az MNK és az LNK létrejötte 30. évfordulójának kölcsönös megünnepléséről, a filmművészet területén folytatandó együttműködésről, valamint az oktatásról és a bizottság korábbi határozatainak megvalósításáról tárgyalnak.

57.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE A MAGYAR–LENGYEL KAPCSOLATOK TERÉN FELMERÜLT PROBLÉMÁKRÓL

Varsó, 1976. december 7.

Feljegyzés

Szigorúan titkos!

Tárgy: A magyar–lengyel kapcsolatok terén felmerült problémák

1976 novemberében egymást követően különböző problémák jelentkeztek a magyar–lengyel kapcsolatokban. Ezek jelentősége külön-külön nem nagy, de majdnem egy időben történő jelentkezésük indokoltá teszi, hogy felfigyeljünk rájuk.

1. Varsói nagykövetségünk november 15-én jelentette, hogy a lengyel Külügyminisztérium I. Területi Főosztálya részéről „nem hivatalos formában észrevételeket tettek” Meruk Józsefnek, a *Magyar Hírlap* november 9-i számában megjelent, a szovjet–lengyel kapcsolatokat méltató cikkéhez.¹ Kifogásolták, hogy a cikk olyan érzéseket támaszt az olvasóban, mintha a szovjet–lengyel kapcsolatokban problémák lennének.² Közlötték azt is, hogy a cikk pontatlanságokat tartalmaz.

Megjegyzés: Véleményünk szerint a cikk hangvétele egészében pozitív, ezért az idézett részek észrevételezése túlzott érzékenységre vall. A cikk végkicsengése mindenképpen az, hogy a lengyel–szovjet barátság állandóan erősödik, a Szovjetunió internacionalista segítséget nyújt most is a gondokkal küszködő Lengyel Népköztársaságnak.

El kell ismerni azonban, hogy a kölcsönös szállítások tételeinek felcserélésével, a külkereskedelmi forgalom előirányzott növekedésével kapcsolatos észrevételek helytállóak, ezek téves adatok. Erre fel kell hívni a cikk írójának figyelmét.

2. November 18-án nagykövetségünk jelentette, hogy a lengyel Külügyminisztérium Sajtófőosztályán munkatársunknak „nem hivatalos” formában szóvá tették a *Magyar Hírlap* október 24-i számában megjelent „Vámvizsgálat” c. cikkében foglaltakat.³ A cikk többek között lengyel állampolgárok vámszabálytalanságaival

¹ Meruk József: Szovjet–lengyel tárgyalások. Szélesedő együttműködés. *Magyar Hírlap*, 1976. november 9.

² A szerző említést tett arról, hogy nyugati szakértők szerint nem egyenrangúak a lengyel–szovjet kapcsolatok és „valamiféle szovjet megszorításokról véltek tudni”, de ezt cáfolni igyekszik.

³ Fahidy József hosszú cikkben mutatta be a Szob–Štúrovo vasúti csomóponton lejártszódott eseményeket. 800 lengyel turista érkezik egy különvonattal, akik Magyarországról aranytárgyakat visznek haza vagy éppen valutát csempésznének át a határon. *Magyar Hírlap*, 1976. október 24.

foglalkozott. Lengyel részről jelenlegi nehéz helyzetükben nem tartják szerencsésnek az ilyen szabálytalanságok nyilvánosságra hozatalát.

Megjegyzés: Anélkül, hogy a lengyel állampolgárok szabálysértéseinek tényét kétségbe vonnánk, mi sem tartjuk szerencsésnek, hogy ezzel a sajtó is foglalkozik. Hasonló példákat a lengyel fél is publikálhatna magyar turistákkal kapcsolatban.

3. November 19-én a lengyel nagykövetség kóktélján G. Sokolowski, a nagykövetség sajtótanácsosa elmondta Hárs Gábor lengyel referensnek, érthetetlennek tartja, hogy a magyar sajtó miért hozza első oldalon, szenzációként tálalva a szénellátás korlátozásával kapcsolatos lengyel intézkedéseket. Véleménye szerint ez nem használ a magyar–lengyel kapcsolatoknak, őket sem segíti nehéz helyzetükben.

Megjegyzés: A magyar hírlapok november 18-án a következőképpen hozták a hírt: a *Népszava* a 4. oldal alján 19 sorban, a *Magyar Hírlap* a 3. oldal közepén 26 sorban, a *Népszava* pedig a 2. oldal alján 32 sorban.⁴

Mindhárom lap, de a rádió és a tévé híradása is, teljes egészében a *Trybuna Ludu* által közölt indokolást fűzi a hírhez, nevezetesen a fogyasztás növekedésével és a felvásárlási hullám növekedésével magyarázza az intézkedést.

A fenti tények igazolják, hogy a lengyel részről tett észrevételek nem jogosak.

4. Józef Wysocki, az 1848-as szabadságharc lengyel honvédtábornoka mellszobrát a Múzeum-kertben avatták fel. Az ünnepség megrendezésével kapcsolatban lengyel részről általában sértődöttséget tapasztalunk. A budapesti Lengyel Nagykövetség kezdeményezésére és tervei szerint az 1976. november 26-i átadási ünnepségen magas rangú lengyel személyiségek vettek volna részt. (A HM-javaslatot kapott, hogy Jaruzelski lengyel honvédelmi miniszter esedékes magyarországi látogatásának⁵ programját kapcsolják össze a szoborátadási ünnepséggel, s az átadási ceremóniára hívjunk meg lengyel katonai díszszázadot és zenekart is.) A szobrot Janusz Wiczorek miniszter, a Minisztertanács Hivatalának vezetője, a Harci és Vértanusági Emlékműveket Gondozó Tanács elnöke kívánta átadni. Tekintettel azonban arra a magyar döntésre, hogy az átadási ünnepségen csak magyar katonai díszszázad vesz részt, illetve a meghívás későn (november 19-én) történt, Wiczorek elvtárs „hivatali elfoglaltságára” hivatkozva lemondta részvételét. Így Lengyelországból senki sem érkezett az ünnepségre, a szobrot Jędrychowski nagykövet adta át.⁶

⁴ Mindhárom lap MTI-hírként adta közre, amely a *Trybuna Ludu*ra hivatkozik: azt állítja, hogy a hosszú hideg tél miatt bekövetkezett fogyasztásnövekedés miatt szükséges a szénkorlátozás. A *Magyar Hírlap* és a *Népszava* közleménye szó szerint megegyezik.

⁵ Wojciech Jaruzelski 1977. június 20–24. között tett hivatalos látogatást Magyarországon, fogadta őt Kádár János is. L. 59. sz. dokumentum.

⁶ Magyar részről Házi Vencel külügyminiszter-helyettes és Király Andrásné, a Budapesti Pártbizottság titkára és Farkasinszky Lajos, Budapest Fővárosi Tanácsa elnökhelyettese volt jelen az ünnepségen. Farkasinszky ünnepi beszédében szól arról, hogy „a felszabadulás új, szocialista tartalommal töltötte meg a két nép történelmi eredetű évszázados kapcsolatát, barátságát, s ezt a sokoldalú baráti kapcsolatot jelképezi a magyar szabadságharcban küzdött lengyel honvédtábornok mellszobrának felállítását”. *Népszabadság*, 1976. november 27.

Megjegyzés: Az ünnepség – a budapesti lengyel nagykövetség véleménye szerint is – rendben lezajlott, megrendezése példás volt, elérte azt a célt, hogy demonstrálja hagyományos barátságunk aktualitását. A kellemetlen epizódokat főként az okozta, hogy a Lengyel Nagykövetség – elsősorban [Jerzy] Zieliński követtanácsos – az illetékes fővárosi vezetőkkel való egyeztetés nélkül tett javaslatot a lengyel szervezetnek az ünnepség lebonyolítására és annak külsőségeire, illetve a magyar illetékesekkel később ismertette a szobor átadásával kapcsolatos elképzeléseiket. Az ügyben a lengyel elvtársak csaknem végig a Külügyminisztériumot megkerülve jártak el. A helyzet pontos ismeretéhez tartozik az is, hogy a Fővárosi Tanács is később jelentkezett a Külügyminisztériumban problémáival, a pártközpont döntését is később kérte, s a meghívólevelet is az utolsó pillanatban továbbította Wiczorek miniszternek. Ilyen előkészítés mellett, amikor az MSZMP KB Agit. Prop. Bizottsága nem értett egyet a lengyel katonai egység meghívásával és az ünnepséggel kapcsolatos lengyel elképzelésekkel – amely meggyőződésünk szerint Zieliński elvtárs ötlete volt –, a lengyel elvtársak feltehetően központjuk tájékoztatása során a saját, kellően nem átgondolt előkészítő munkájuk felvetése helyett a magyar illetékesekre hárították a felelősséget.

5. Jerzy Zieliński, a budapesti lengyel nagykövetség követtanácsosa elmondta a II. Területi Főosztály vezetőjének, hogy Wysocki honvédtábornok mellszobrának – amelyet a lengyel kormány ajándékként állítottak fel Budapesten – a magyar határon történő behozatala komoly gondot okozott. A magyar vámőrök 3 órán keresztül nem voltak hajlandók a szobrot beengedni, közben a magyar vámos minősíthetetlen megjegyzéseket tett a lengyelekre általában. Zieliński elvtárs szerint Farkasinszky [Lajos] elvtárs, a Fővárosi Tanács elnökhelyettese ígéretet tett arra, hogy a szükséges előzetes intézkedéseket megteszi.

Megjegyzés: A Konzuli Főosztály az ügyben tájékoztatást kért a Vámőrség Országos Parancsnokságától. A tájékoztatást még nem kaptuk meg. Zieliński elmondásából azonban kiderül, hogy a szobrot gépkocsival, mindenféle írásos engedély, illetve az ehhez hasonló esetekben szokásos kísérőlevél nélkül hozták be. Megítélésünk szerint – bár a magyar fél hanyagsága sem kizárható – elsősorban a lengyel fél tehet a történetekről.

Ha a szobor behozatalának engedélyezése a hivatalos úton történik, az eset nem fordulhatott volna elő.

A fenti tények arra mutatnak, hogy a lengyel fél az utóbbi időben – nehéz belső helyzetükre való tekintettel⁷ – érzékenyebben reagál a velük kapcsolatos nem egyértelmű magyar állásfoglalásokra.

⁷ Utalás az 1976. júniusi eseményekre. Az újabb áremelések bejelentésére a munkások több városban sztrájkba léptek. Ursusban, Plockban és Radomban összetűzésekre is sor került a rendőrséggel. A legsúlyosabb helyzet Radomban alakult ki, ahol néhány napra a rendkívüli állapotot is be kellett vezetni. Az események után 1976. szeptember 23-án a brutális megtorlás áldozatainak védelmére megalakult a Munkásvédelmi Bizottság (KOR), hogy segítse a társadalmi önszerveződést. Elsődleges feladatukként a jogi és anyagi segítségnyújtást jelölték meg. A KOR megalakulása hatékonyabbá és szervezettebbé tette az ellenzéki munkát.

Ebben – a jelek szerint – jelentős szerepet játszik a budapesti Lengyel Nagykövetség.

Javasoljuk, hogy

1. a budapesti nagykövetség diplomataival folytatott beszélgetéseket használjuk fel a lengyel magatartás okainak pontosabb megismerésére, és amennyiben arra mód van, megfelelő formában a félreértések tisztázására;
2. a Sajtóosztály hívja fel az illetékesek figyelmét, hogy a lengyel vonatkozású cikkeket átgondoltabban, a lengyel belső gazdasági helyzet problémáit szem előtt tartva jelentessék meg;
3. varsói nagykövetségünk kísérje figyelemmel és jelentse a kapcsolatainkat érintő lengyel megnyilvánulásokat, nyújtson segítséget a lengyel észrevételek esetleges mélyebb okainak megismeréséhez.

Budapest, 1976. december 7.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1976. év, 89. doboz, 87–14, 005887. – magyar nyelvű gépelt tiszttáza – Készül a magyar Külügyminisztérium II. Területi Főosztálya Lengyel referatúráján 3 példányban. Kapta Roska István.

58.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM TÁJÉKOZTATÓJA A LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁG BELSŐ HELYZETÉRŐL, KÜLPOLITIKÁJÁRÓL ÉS A MAGYAR–LENGYEL KAPCSOLATOKRÓL

Budapest, 1977. április 21.

Tájékoztató
a Lengyel Népköztársaság belső helyzetéről, külpolitikájáról
és a magyar–lengyel kapcsolatokról

Szigorúan titkos!

I.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt 1970 decembere óta nagy erőfeszítéseket tesz a tömegek bizalmának megszerzéséért és elmélyítéséért. A VI. kongresszuson, majd az I. országos pártkonferencián elfogadott program alapján törekedett a társadalom és a gazdasági élet ellentmondásainak és feszültségeinek feloldására, a párt vezető szerepének, irányító tevékenységének fokozására.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt 1975. december 8–12. között tartotta VII. kongresszusát, amely megállapította, hogy a társadalmi és a gazdasági élet különböző területei erőteljesen fejlődtek az elmúlt években. A fejlesztési program céljait megvalósították.¹

A párt helyreállította a lenini normákat, tökéletesítette munkastílusát, rendszeresen foglalkozott eszmei-ideológiai kérdésekkel a két kongresszus között.

A párt taglétszáma kb. 2,5 millió, közülük csaknem 1 millió munkás és 230 ezer paraszt. 1975-ben tagkönyvcserét hajtottak végre. 1976 tavaszán sor került az 1956-ban rétegszervezetekre bomlott ifjúsági szervezetek egyesítésére, a Lengyel Szocialista Ifjúsági Szövetség létrehozására.

1975-ben közigazgatási reformot hajtottak végre. A korábbi 17 vajdaságot 49 vajdasággá szervezték át és megszüntették a járásokat.² Az átszervezés nagyfokú kádermozgatással járt együtt, ennek negatív hatása sokáig érezhető volt.

Az 1976 februárjában módosított alkotmányban rögzítették a lengyel társadalomban az utóbbi években történt változásokat, leszögezték a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezető szerepét, a Szovjetunióhoz és a szocialista országokhoz fűződő szövetséget. Az alkotmánymódosítás előkészületei nem voltak zavartalanok.

¹ Edward Gierek kongresszusi beszámolóját és a kongresszusi határozatokat lásd: *A Lengyel Egyesült Munkáspárt VII. kongresszusa. 1975. december 8–13.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1976.

² Az új közigazgatási rendszer 1975. június 1-jétől 1998. december 31-ig volt érvényben. A reform értelmében megszüntették a járásokat. Térképen ábrázolva l. Paczkowski, i. m. 1997, 273.

Egyes pontjaival szemben fellépett a katolikus klérus és az értelmiségiek egy szűk csoportja is.³

Az 1976 márciusában tartott választások után a Lengyel Egyesült Munkáspártnak 261, a parasztpártnak 113 és a Demokrata Pártnak 37 képviselője van a Szejmben. 49 képviselő pártunkívüli.⁴

A lengyel párt nagy erőfeszítéseket tett, hogy pótolja a korábbi mulasztásokat az ideológiai nevelésben, a kulturális és a tudományos életben. Az internacionalizmus erősítése mellett nagy figyelmet szentel a haladó hagyományok ápolásának. Fokozottabb támogatásban részesíti a hazafias nevelést szolgáló műveket. A főiskolákon az ideológiai képzést teljesebbé tették.

Készülnek a tízosztályos általános iskolai oktatás bevezetésére.

A lengyel vezetés a katolikus egyházzal a nyugalmi állapot fenntartására törekszik. Gierek elvtárs 1976. szeptemberi mieleci beszédében az állam és az egyház együttműködésének lehetőségeiről szólt. Az egyház erre azzal reagált, hogy a néhez gazdasági helyzetben mérsékelt magatartásra intette a hívőket.⁵

Az egyház tartózkodik az élesebb összeütközésektől, de változatlanul szemben áll a párt minden olyan javaslatával vagy intézkedésével, amely a szocialista világnézet erősítését vagy a szocialista társadalmi viszonyok továbbfejlesztését szolgálja. A püspöki kar politikai szerep betöltésére törekszik, és rendszeresen állást foglal a jogalkotás, az államirányítás különböző kérdéseiben. Az egyház taktikájára jellemző, hogy a több mint fél éve folyó ellenzéki mozgáshoz nem csatlakozott, attól lényegében távol tartja magát.

A belpolitikai helyzet igen összetett, a gondok nem lebecsülendők. Az utóbbi két évben egyre inkább érezhetővé váltak azok a feszültségek és ellentmondások, melyeknek gyökere a népgazdaság aránytalanságaiban – ezen belül a mezőgazdaság egyéni termelésének túlsúlyában – és az egyház különösen nagy befolyásában keresendő. Gyengült a párt tömegkapcsolata is. A lengyel elvtársak az elmúlt néhány hónapban nagy erőfeszítéseket tettek a feszültségek feloldására, a felgyülemlett problémák megoldására.

³ Az alkotmánymódosításnak három olyan pontja volt, amely tiltakozást váltott ki: 1. A LEMP vezető szerepet tölt be a társadalomban és az államban; 2. Az LNK politikájában támaszkodik a Szovjetunióval kötött barátságra, együttműködésre és kölcsönös segítségnyújtásra; 3. Senki nem élhet a jogokkal és a szabadsággal oly módon, hogy aláássa a politikai és társadalmi rend, valamint az LNK jogrendjének alapjait. A Püspöki Kar 1975. március 12-én levélben tiltakozott a kormánynál a módosítások ellen, majd novemberben a LEMP készülő kongresszusához is elküldte észrevételeit. Ezenkívül Edward Lipiński december 5-én levelet küldött 59 értelmiségi aláírásával a Szejmhez, illetve Tadeusz Kowalik 7 értelmiségi aláírásával Edward Gierekhez, amelyben tiltakoztak az alkotmánymódosítás ellen. Később még több levelet is megfogalmaztak a tiltakozók. Végül 1976. január 23-án a Szejm elfogadta – kisebb korrekciókkal – az alkotmánymódosításokat. Egy héttel később Jerzy Andrzejewski vezetésével 101 értelmiségi fordult petícióval a Szejmhez. Andrzej Friszke: *Protesty przeciw poprawkom do konstytucji w 1976*. In: *Uó: Przystosowanie i opór. Studia z dziejów PRL*. Warszawa, Biblioteka „Więzi”, 2007, 231–255.

⁴ A választásokra 1976. március 21-én került sor 98,27%-os részvétel mellett. Az eredmények: LEMP 255, Egyesült Néppárt (parasztpárt) 117, Demokrata Párt 39, pártunkívüliek 49 mandátum.

⁵ 1976. szeptember 3-án látogatta meg Gierek a mieleci Közlekedési Eszközök Gyárát.

A katolikus kléruson kívül érezhetően jelen vannak más, szocializmusellenes erők is. A szocialista építést akadályozó szerepükkel, a lengyel közvélemény egy részére gyakorolt hatásukkal számolni kell.

Az 1976. júniusi áremelési tervet tömegmegmozdulások kudarcba fullasztották. Később ún. Munkásvédelmi Bizottság alakult, amely ellenzéki mozgalmat próbált szervezni.⁶ Az ellenzéki jelenségek június után kibővültek. A Bizottságnak a nemzetközi reakció által felszított tevékenysége az értelmiség egy részét jelentősen befolyásolta, ezt az utóbbi hetekben a vezetés következetes és elvi állásfoglalása, magatartása lokalizálni tudta. Napjainkban e Bizottság átalakulóban van, s most „Emberi és Polgári Jogok Védelmi Bizottsága”⁷ néven igyekszik a munkáját folytatni.

A jelenlegi lengyelországi helyzet nehéz, de ez nem fedheti el, hogy a lengyel társadalom szocialista vonásai erősödtek az utóbbi években és a lengyel nép kimagasló eredményeket ért el a szocializmus építésében.

II.

A lengyel népgazdaság – az aránytalanságok ellenére – 1971–75. évi tervét lényegesen túlteljesítette. Az ipari termelés 1975-ben a tervezett 48-50%-kal szemben, 64,4%-kal haladta meg az 1970. évit.

A nemzeti jövedelem ugyanezen idő alatt 5,9%-kal nőtt. 19,4%-kal emelkedett a mezőgazdasági termelés. 1975-ben a szocialista szektor részaránya a művelés alatt álló földterület 20%-a volt, 1974-ben csúcseredményt ért el a szarvasmarha- és sertésállomány (13, illetve 21,5 millió darab). A lengyel népgazdaság komoly tehertétele az ország gabona- és takarmányellátásának biztosítása (évente – főként tőkés relációból – 8 millió tonna gabonát importálnak).

A dolgozók reálbére 1971–1975. között 40%-kal emelkedett. Az átlagbérek 1975-ben 1300 zlotyval voltak magasabbak, mint 1971-ben.

Öt év alatt 1 millió 125 ezer lakást építettek, 50 ezerrel többet a tervezettnél. Fokozatosan térnek át a munkaidő csökkentésére. Jelenleg évente 12 szabad szombatot biztosítanak. Az ingyenes orvosi ellátást 6,5 millió mezőgazdasági dolgozóra is kiterjesztették. A szülési szabadságot 16 hétre emelték. Növelték a gyermeknevelési pótlékot. Jelentősen emelkedett a lakosság élelmiszerfogyasztása, nőtt az igény a szolgáltatások iránt. A megnövekedett kereslet miatt egyes cikkekből nem tudják az igényeket kielégíteni, különösen húsból, hentesáruból, némely tartós fogyasztási cikkből, többek között bútorból. Az alapvető élelmiszercikkek ára huzamosabb idő óta nem változott.

1976-ban az ipari termelés 10,7%-kal emelkedett az 1975-ös évhez viszonyítva és 2,6%-kal haladta meg az éves tervelőirányzatot.

⁶ L. 57. sz. dokumentum, 7. l.

⁷ Helyesen: Mozgalom az Emberi és Polgári Jogok Védelmére (ROPCiO). 1977. március 25-én Andrzej Czuma és Leszek Moczulski alapította a mozgalmat, amely a piłsudskista-függetlenségi hagyományhoz, illetve a kereszténydemokrata és a nemzeti tábor áramlataihoz állt közelebb.

Az 1976. évi mezőgazdasági terméseredmények nem érték el a tervezettet (rossz gabonatermés, csökkenő állatállomány). 1974-hez viszonyítva a szarvasmarha-állomány 1, a sertésállomány több mint 3 millió darabbal csökkent.

1976–80. között az ipari termelés 48-50, a nemzeti jövedelem 42, a reálbérek 16-18%-os növelését tervezik – 2,6 millió zlotyt kívánnak beruházni. Figyelemre-méltó, hogy a VII. kongresszuson elfogadott előirányzatokhoz képest jelentősen növelik a mezőgazdasági beruházásokat (az összberuházások 22%-a), továbbá a lakásépítésre, a fogyasztási cikkek termelésének fokozására és a szolgáltatások bővítésére fordítandó beruházási összegeket. A tervezett 20 év helyett 15 év alatt kívánnak felépíteni 7,3 millió lakást.

A mezőgazdasági termelést 1980-ra 16-19%-kal, a szarvasmarha-állományt 14 millió, a sertésállományt pedig 21-22 millió darabra kívánják növelni. Úgy tervezik, hogy 2 millió hektár föld állami átvételével 1980-ra 30%-ra emelkedik a mezőgazdaság szocialista szektorának aránya. Egyelőre nem tervezik a falu szocialista átalakításának lényegesebb gyorsítását.

III.

A Lengyel Népköztársaság külpolitikai tevékenységének fő irányait a Lengyel Egyesült Munkáspárt VII. kongresszusa határozta meg.

A Lengyel Népköztársaság a szocialista országokkal egyeztetett külpolitikai tevékenységet folytat. Több mint száz országgal tart fenn diplomáciai kapcsolatot. Nemzetközi tevékenységével hatékonyan járul hozzá a kommunista és munkáspártok egységének erősítéséhez és a szocialista országok egyeztetett külpolitikájának sikereihez. Kezdeményezően tevékenykedik a helsinki záróokmányban⁸ foglaltak végrehajtásának elősegítéséért. Az egyeztetett politika képviselője jellemzi a lengyel külpolitikai tevékenységet az Egyesült Nemzetek Szervezetében és a különböző nemzetközi szervezetekben is.

Nemzetközi tevékenységükben igyekeznek maximálisan kihasználni a Lengyelország számára sok szempontból kedvező történelmi és politikai előfeltételeket. A Lengyel Népköztársaság külpolitikai lehetőségeit és jelentőségét időnként hangsúlyozzák.

Külpolitikájukat nagy hatékonysággal igyekeznek kihasználni külgazdasági érdekeik biztosítására. A tőkés erőforrások kedvező kiaknázása érdekében az egyes nemzetközi kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásaik időnként visszafogottak.

Az enyhülést fékező erők tevékenységének hatására fokozódott és élesedett a szocializmusellenes propaganda Lengyelországgal szemben. Az utóbbi hónapokban tovább fokozódott lengyel külpolitikai aktivitás a belső helyzet normalizálását is kívánja szolgálni.

⁸ Az 1966-os bukaresti, majd az 1969-es budapesti felhívások következtében megindult tárgyalások eredménye volt az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEE) életre hívása. A tárgyalások lezárásaként 1975. augusztus 1-jén, Helsinkiben 35 ország vezetője által aláírásra került egy záróokmány, amely három fő kérdéskörrel foglalkozott: 1. az európai biztonsággal; 2. gazdasági, tudományos, technikai és környezetvédelmi kérdésekkel; 3. humanitárius és egyéb területeken folytatandó együttműködéssel.

A Lengyel Népköztársaság a marxizmus-leninizmus és a proletár internacionalizmus elvei alapján építi kapcsolatait a szocialista közösség országaival.

A szovjet–lengyel politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok fejlesztése, a szövetség és barátság erősítése állandó tényezője a lengyel külpolitikának. Gyakoriak a felső szintű találkozók, a nemzetközi kérdésekben folytatott konzultációk. A szocialista közösség országai közül kiemelt helyet foglal el a másik két szomszédos ország, a Német Demokratikus Köztársaság és Csehszlovákia.

A fejlett tőkés országok irányában a békés egymás mellett élés elvei alapján fejlesztik kapcsolataikat.

Kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő kapcsolataik alakításának. Igyekeznek az amerikaiakat befolyásolni az európai kérdésekben, az enyhülési folyamat támogatására, eredményesen használják fel az ott élő lengyel emigrációt.

A lengyel külpolitikában Franciaország minden tekintetben prioritást élvez.

A Német Szövetségi Köztársasággal az ún. humanitárius szerződések ratifikálása után a kapcsolatok látványosan fejlődtek, de a legutóbbi hetekben fokozódott lengyelelleanes kampány miatt újra megtorpantak.

Lengyelország példaszerű, jószomszédi viszony építésére törekszik a skandináv országokkal.

A Vatikán mellett diplomáciai jellegű képviseletet létesítettek.

A fejlődő országokkal Lengyelország az érdekazonosság, a szolidaritás elve és a kölcsönös előnyök alapján fejleszti kapcsolatait. Politikai kapcsolataikat igyekeznek hasznosítani a gazdasági téren rejlő lehetőségek hatékonyabb kiaknázására.

IV.

1. A magyar–lengyel kapcsolatok az eltelt két évben tovább fejlődtek, országaink együttműködése zavartalan. Teljes a nézetazonosság pártjaink között a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom, a nemzetközi politika és a szocializmus építésének legfontosabb kérdéseiben.

A Magyar Szocialista Munkáspárt és a Lengyel Egyesült Munkáspárt között folyamatos az együttműködés. Edward Gierek elvtárs részt vett az MSZMP XI., Kádár János elvtárs pedig a LEMP VII. kongresszusán. A munkaterheknek megfelelően rendszeres a pártmunkásküldöttségek cseréje.

Párt- és kormányküldöttségünk utoljára 1963-ban tett hivatalos látogatást Lengyelországban.⁹ Losonczi Pál elvtárs 1974-ben járt Lengyelországban.¹⁰

1977. január végén az Országgyűlés küldöttsége viszonzta a lengyel Szejm delegációjának 1973. évi magyarországi látogatását.¹¹

⁹ L. 30. sz. dokumentum.

¹⁰ 1974. október 28–31. között.

¹¹ 1973. november 26. és december 1. között Budapestre érkezett a Szejm küldöttsége Jan Szydlak vezetésével, és tárgyalta Apró Antallal, Varga Gáborral és Polyáki Jánossal, illetve Losonczi Pállal. A viszontlátogatásra 1977. január 28.–február 3. között került sor Apró Antal vezetésével, a küldöttséget fogadta Edward Gierek és Piotr Jaroszewicz.

Lázár elvtárs 1976 nyarán folytatott megbeszéléseket Varsóban.¹² Érdemi együttműködés van a különböző tárcák, a minisztertanácsok titkárságai, tanácsi hivatalai, valamint az egyházügyi hivatalok között. A miniszteri találkozók is rendszeresek. Puja elvtárs ez év februárjában tett látogatást Lengyelországban.¹³

Társadalmi szervezeteink között a kapcsolatok széles körűek.

A Lengyel Nemzeti Egységfront küldöttségét ez év tavaszára várjuk.

Az elmúlt két évben Maróthy László elvtárs több ízben találkozott Zdzisław Kurowski elvtárral, a Lengyel Ifjúsági Szervezetek Föderációjának elnökével. A két ifjúsági szervezet, illetve az Állami Ifjúsági Bizottság és a Lengyel Nevelési Tanács írásban rögzítette az együttműködés további menetét.

Fejlődik a szervezett ifjúsági turizmus. (1976-ban 7,1 ezer magyar kiutazó 13,1 ezer lengyel beutazó volt. Az 1977. évre 8,5 ezer magyar kiutazót és 16,9 ezer lengyel beutazót terveztek.) Rendszeres az együttműködés a fővárosok, valamint a 6-6 testvérmegye között. Az idegenforgalom 1976-ban erőteljesen nőtt országaink között. A külügyminisztériumok kapcsolatait az 1977–1978-ra aláírt együttműködési terv szabályozza. Eredményes az együttműködésünk a nemzetközi szervezetekben, valamint a többoldalú megbeszéléseken és egyeztetőkön.

2. Gazdasági kapcsolataink továbbfejlődtek az elmúlt két év során. Szocialista külkereskedelmi partnereink sorában Lengyelország a negyedik helyen áll (5-6%), Lengyelországnak mi is negyedik partnere vagyunk (3%).

Országaink árucseré-forgalmának értéke 1971–1975-ben 1,7 milliárd rubel volt. Az 1976–1980 évekre 2,6 milliárd rubel forgalmat irányoztunk elő (kb. 60%-os növekedés). 1976-ban az előirányzatnak lényegében megfelelő árucseré-forgalom volt – 500,6 millió rubel. Az 1977-re aláírt jegyzőkönyv 1976-hoz képest 16%-os növekedést irányoz elő – 581,8 millió rubelt.

1975 végén fizetési mérlegünket 129 millió rubel összegű aktívummal zártuk. Ennek terhére a lengyel fél Kabán egy cukorgyár kulcsrakész felépítését kezdte meg.¹⁴ Aktívumunk 1976 végére 60 millió rubelre csökkent.

1976-ban további öt évre hosszabbítottuk meg a timföld-alumíniumegyezményt. Az érvényben levő kén–gabona-egyezmény biztosítja csaknem teljes kénimportunkat.¹⁵ Jelentős kooperációs megállapodások vannak a közúti járműiparban, a szintetikus vegyszerek, a gumiipari termékek, a gyógyszerek, a finomvegyszerek gyártásában.

¹² 1976. augusztus 2–3. között.

¹³ Puja Frigyes 1977. február 14–16-án látogatott Varsóba, ahol tárgyalt Emil Wojtaszekkel, Edward Gierekkel és Henryk Jabłońskival. AMSZ, Dep.I. 8/82. W. 5.

¹⁴ 1979-ben kezdte meg működését a lengyel kivitelezésben – a magyar aktívum törlesztéseként – Kabán létesített napi 6000 tonna répát feldolgozni képes Hajdúsági Cukorgyár.

¹⁵ A magyar népgazdaság számára kén-szükségletét két egyezmény garantálta. Egyfelől még 1968-ban egy 15 éves kénegyezményt kötött a magyar és a lengyel állam az 1970–1985-ös időszakra, másfelől 1976-ban aláírásra került az 1976–1980. évekre szól ún. gabona–kén-egyezmény, amely alapján a magyar fél gabonát (búzát és kukoricát) szállít lengyel kénért cserébe. L. Róna Gábor: *Gazdasági partnerünk: Lengyelország*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1980, 57.

3. Kulturális kapcsolataink jól fejlődnek az 1976–1980-ra szóló munkaterv alapján. A Kulturális és Tudományos Vegyes Bizottság rendszeresen működik.

Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulója alkalmából több mint 100 rendezvényt tartottak Lengyelországban.

A varsói Magyar Intézet és a budapesti Lengyel Kultúra hathatósan és eredményesen dolgozik.

Javult a kölcsönös könyvkiadás, rendszeresebbé vált a színházi együttműködés. Kölcsönösen átvesszük egymástól az évi filmtermés mintegy felét.

Tudományos kapcsolataink a korábbinál elmélyültebbek és konkrétabbak.

Állandóan fejlődnek közép- és felsőoktatási kapcsolataink, rendszeressé vált az intézmények közvetlen együttműködése. Továbbra is fennáll az a lengyel igény, hogy az ELTE Bölcsészettudományi Karán önálló lengyel tanszék alakuljon.

Bővültek a magyar és a lengyel tömegkommunikációs és propagandakapcsolatok is. Az újságírók és tévé forgatócsoportok cseréje rendszeres.

A lengyel sajtóban pártunk politikája, a szocializmus építésében elért eredményeink általában megfelelő teret kapnak.

Budapest, 1977. április 21.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1977. év. 84. doboz, 87–2, 002794. – magyar nyelvű gépelt tisztázata – Készült a magyar Külügyminisztériumban.

59.

JELENTÉS A WOJCIECH JARUZELSKI LENGYEL NEMZETVÉDELMI MINISZTER VEZETÉSÉVEL ÉRKEZETT KATONAI DELEGÁCIÓ MAGYARORSZÁGI LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1977. június 30.

Jelentés

a lengyel nemzetvédelmi miniszter vezetésével érkezett
katonai delegáció magyarországi látogatásáról

Szigorúan titkos!

A jóváhagyott magas szintű látogatások tervének megfelelően, meghívásomra, június 20–24-én Wojciech Jaruzelski hadseregtábornok elvtárs, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Politikai Bizottságának tagja, a lengyel nemzetvédelmi miniszter katonai küldöttség élén, hivatalos baráti látogatást tett hazánkban.

A küldöttség tagjaként elkísérte Józef Urbanowicz vezérezredes, a miniszter általános helyettese, Mieczysław Obiedziński, miniszterhelyettes, továbbá a Lengyel Néphadsereg hat vezető beosztású parancsnoka.¹

I.

A lengyel vendégekkel a következő programot bonyolítottuk le:

- hivatalos tárgyalások;
- egy harckocsi ezred, valamint a honi légvédelmi kiképző központ megtekintése;
- látogatás a Hajdu-Bihar megyei Pártbizottságon;
- az épülő kabai cukorgyár, a debreceni Magyar Gördülőcsapágy Művek, a nádudvari Vörös Csillag Termelőszövetkezet meglátogatása.
- A küldöttség részt vett a tiszteletére szervezett katonagyűlésen Debrecenben, valamint megtekintette a Magyar Néphadsereg Művészegyüttesének műsorát.²

¹ A delegáció tagjai voltak: Józef Baryła altábornagy, a politikai főcsoportfőnök első helyettese; Henryk Rapacewicz altábornagy, a Sziléziai Katonai Körzet parancsnoka; Dr. Michał Janiszewicz vezérőrnagy, a nemzetvédelmi miniszter titkárságvezetője; Jan Łazarczyk vezérőrnagy, honi légvédelmi parancsnok; Zbigniew Blechman ezredes, páncélos hadosztályparancsnok; Stanisław Zak ezredes, Bem József Rakéta és Lövész Csapattiszt Főiskola parancsnoka; Edward Dysko vezérőrnagy, a budapesti nagykövetség katonai és sajtóattaséja.

² 1977. június 21-én a küldöttség Budapestről Kabára vonattal érkezett, majd onnan tovább Nádudvarra, ahol egy filmvetítéssel egybekötött tájékoztatót vett részt, ezt követően Debrecenbe utazott, ahol meglátogatta a légvédelmi kiképző központot, és részt vett egy katonagyűlésen, majd a

A küldöttség koszorút helyezett el a Hősök terén, a Gellérthegyen, a felszabadító harcokban elesett lengyel katonák sírján³ és a Bem-szobornál.

A vendégek tiszteletére vacsorát adtam, amelyet a lengyel nagykövet koktéllal viszonzott.

II.

A küldöttséget fogadta Kádár János és Lázár György elvtárs.⁴ Előzőleg Losonczi Pál elvtárs kitüntetéseket nyújtott át Jaruzelski elvtársnak és a küldöttség tagjainak.

Jaruzelski elvtárs a Központi Bizottságnál, illetve az Elnöki Tanácsnál átadta Gierek, Jabłoński és Jaroszewicz elvtársak, a lengyel párt- és állami vezetők üdvözlétét, jókívánságait Kádár, Losonczi és Lázár elvtársaknak, a magyar párt- és állami vezetésnek, a magyar népnek.

Kádár elvtárs megköszönve ezt, elvtársi, baráti üdvözlétét, jókívánságait küldte a magyar párt- és állami vezetők nevében a lengyel párt- és állami vezetőknek, személy szerint Gierek, Jabłoński és Jaroszewicz elvtársaknak.

III.

Jaruzelski elvtárs által Kádár elvtársnál, a hivatalos tárgyalásokon, egyéb alkalmakkor kifejtett vélemény, állásfoglalás az alábbiakban foglalható össze:

Visszatérően hangsúlyozta, hogy népeinket, hadseregeinket sok rokonvonás, tényező fűzi össze; a történelmi kapcsolatok ma már a szocializmus építésében és védelmében teljesednek ki.

A lengyel társadalmi, politikai, gazdasági helyzetet summázva elmondotta, hogy az elmúlt három évtizedben Magyarországon nagyobb előrehaladást értünk el, mint ők Lengyelországban. A Lengyel Népköztársaság egészéről, ezen belül az iparról szólva kifejtette, hogy lényegében nekik is hasonló nehézségekkel kell megküzdeni a különböző negatív külgazdasági hatások következtében, mint nekünk. Így például a kialakult cserearányok számukra is kedvezőtlenek, ha nem is olyan mértékben, mint számunkra. Jelentős gondjukként említette, hogy termékeik jórészenek minősége nem kielégítő, mindenekelőtt a laza technológiai fegyelem,

Hajdú-Bihar megyei Pártbizottság által adott vacsorán az Aranybika Szálloda különtermében. Június 22-én a delegáció előbb meglátogatta a csapágygyárat, majd a hajdúszoboszlói Béke Gyógyfürdőben pihentek, ahol este a fürdő színháztermében koncertre került sor. Június 23-án indultak Tatára, ahol megtekintettek egy harcokcsizó alakulatot.

³ A solymári temetőben.

⁴ Erre 1977. június 24-én 12.00 és 13.10 óra között került sor. Kádár a mezőgazdaság átszervezésével kapcsolatban elmondta, hogy „örülünk, hogy akkor oldottuk meg, úgy érezzük most, hogy megtaláltuk a megfelelő időt rá. A paraszt most már lépne ki a szövetkezetből. [...] A mezőgazdaság átszervezését nagyon megfontoltan, körültekintően kell végrehajtani, mivel nagyon összetett feladat.” Jaruzelski ezzel kapcsolatban annyit mondott, hogy náluk is „folyik a falu átalakítása, természetesen a sajátosságok figyelembevételével. Gondjaik vannak a megfelelő ellátás biztosításával, elsősorban a hússal.” MHL, MN 1979, 1197. doboz/2361. ő. e. 8/00234. 40–42.

valamint az üzem- és munkaszervezés hiányosságai miatt. Hangsúlyozta azonban, hogy gazdasági fejlődésük dinamikus, s adottak a feltételei annak, hogy leküzdjék a kialakult nehézségeket. Szilárd elhatározásuk: maradéktalanul megvalósítják a Lengyel Egyesült Munkáspárt VII. kongresszusán elhatározott célkitűzéseket.

A különböző megbeszéléseken is szólt róla, de különösen a Nádudvaron látottak alapján – a látogatás egész ideje alatt egyre többször visszatérve – Jaruzelski elvtárs és a küldöttég tagjai kifejtették azt a véleményüket, hogy a lengyel mezőgazdaságban a helyzet bonyolult, amelynek alapvető oka, hogy mezőgazdaság átszervezésével lemaradtak és a korábbi hibás nézetek következményeit most viselik. Ez jelenleg elsősorban a lakosság húselátásában, általában az ellátásban érezteti hatását. Bízónak tartják, hogy a legutóbbi években a termelőszövetkezetek száma megtöbbszörözött. Bizonyosra veszik, hogy ez a tendencia tartós lesz, s erőfeszítéseik következtében javulni fog az ellátás.

Nádudvaron rendkívül nagy érdeklődéssel és elismeréssel ismerkedtek a mezőgazdasági nagyüzem termelési tevékenységével, a termelőszövetkezet szervezésének, fejlődésének összefüggő folyamatával, a fejlődés főbb állomásaival, mind ezen túl a Hajdu-Bihar megyei agráripari egyesülés, valamint a kukorica- és iparinövény-termesztési együttműködés lényegével, munkájával, annak hatékonyságával. Jaruzelski elvtárs a látottak alapján többek között úgy nyilatkozott, hogy „baráti irigységgel” nézik a magyar mezőgazdaság eredményeit, s a látottak és hallottak arra ösztönzik, hogy hazatérve kiemelten számoljon be azokról. Véleménye szerint a lengyel pártvezetésnek nagyon oda kell figyelni a magyar mezőgazdaság tapasztalataira.

A kabai cukorgyár-építkezést imponálónak nevezte; a lengyel építők vezető gárdája előtt hangsúlyozta küldetésük fontosságát, s annak szükségyszerűségét, hogy becsülettel tegyenek eleget kötelességüknek. Külön kitért arra: jó dolognak tartja, hogy a cukorgyárat építő lengyel munkások Nádudvar szomszédságában több éven át közvetlen közlőrl láthatják a szocialista mezőgazdaság előnyeit.

*

A lengyel és magyar néphadsereg közötti kapcsolat, együttműködés – amint azt a tárgyalásaink során kölcsönösen megállapítottuk – egészségesen fejlődik, sokoldalú, amely különösképpen a műszaki-technikai és a hadiipari együttműködés terén mutatkozik.⁵

A katonai kérdésekről folytatott megbeszélések megerősítették, hogy a honvédelemmel kapcsolatos munkánk, a két hadsereg helyzete, fejlesztésének, felkészítésének rendje és az ezekkel összefüggő gondjaink (létszám, káderellátás, távlati fejlesztés stb.) – bizonyos sajátosságok mellett – lényegében azonosak. Célkitűzé-

⁵ A lengyel és a magyar katonai delegációk a Honvédelmi Minisztériumban folytattak tárgyalásokat 1977. június 20-án és 24-én. Megállapították, hogy a haditechnikai export magyar részről a következőképpen alakult: 1971–1975 között 72,7 millió rubel volt, illetve 1976–1980. évekre 120,8 millió rubel az előirányzat. Az import 1971–1975 között 73,1 millió rubelt tett ki és 1976–1980. évekre 124,1 millió rubelt irányoztak elő. HL MN 1979, 1197. doboz/2361. ő. e. 8/00234. 25–26; 43–50, 51–55.

sük, hogy a védelem olyan színvonalát tartsák fenn, amely mindenkor megfelel a követelményeknek. Megvalósíthatónak tartanak különböző nagyobb jelentőségű korszerűsítő célkitűzést.

A küldöttség tagjai általában nagy elismeréssel szóltak a Magyar Néphadseregéről, a néphadseregünkben tapasztaltakról; a szervezettség, a kiképzés, az utánpótlás és egyéb más, általuk közvetlenül megismert kérdésekről.

IV.

A küldöttség részére összeállított programmal vendégeink elégedettek voltak, arról nagy elismeréssel nyilatkoztak, úgy minősítették, hogy számukra a lehető leghasznosabb – telitalálat – volt. Különösen a nádudvari s a kabai látogatás ragadta meg őket érzelmileg és gondolatilag egyaránt. (Nádudvart eredetileg is azzal az elhatározott céllal állítottuk be a programba, hogy egyrészt a szocialista mezőgazdaság mai fejlettségi színvonaláról, másrészt annak perspektívájáról képet adjunk.)

Vendégeink a teljes programmal kapcsolatban lényegre törő, mélyreható érdeklődést tanúsítottak és igen sok gyakorlatias kérdést tettek fel; konkrétan érdeklődtek viszonyaink iránt, s ezt tükrözték kérdéseik is.

Jaruzelski elvtárs több alkalommal is hangsúlyozottan köszönte a programot.

Ugyancsak kifejezte köszönetét azokért a kitüntetésekért, amelyekben ő, a delegáció és a kíséret tagjai részesültek.⁶

*

Összegezve: a Wojciech Jaruzelski elvtárs által vezetett katonai küldöttség látogatása jelentősen hozzájárult kapcsolataink, együttműködésünk sokoldalú fejlesztéséhez, erősítette elvtársi fegyverbarátságunkat, jól szolgálta szövetségi rendszerünk szilárdítását.

Ennek szellemében megállapodtunk, hogy:

- továbbfejlesztjük a két hadsereg vezetőinek és közép-kádereinek hivatalos munkakapcsolatait; a műszaki-technikai fejlesztés és kutatás, a haditechnikai termelés terén kialakult együttműködést, kooperációt; előadók cseréjét; egymás tapasztalatainak megismerését; a kultur és sport kapcsolatokat;

- megvizsgáljuk – kérésükre – a Lengyel Néphadsereg egyes tisztjeinek a Magyar Néphadsereg katonai akadémiáján való képzésének lehetőségét. (Jelenleg 35 magyar hallgató tanul Lengyelországban katonai-műszaki akadémián).

*

⁶ Jaruzelski a Vörös Zászló Érdemrendet, a küldöttség többi tagjai közül Józef Urbanowicz és Mieczysław Obiedziński a Vörös Csillag Érdemrendet, a többiek pedig a Kiváló Szolgálatért Érdemrendet kapták meg.

Wojciech Jaruzelski elvtárs meghívott katonai delegáció élén hivatalos látogatásra Lengyelországba.

*

Kérem jelentésem tudomásulvételét.

HL HM Titkárság, 1979. év, 1197. doboz/2361. ő. e. 8/00234. kötet. 27–31. – magyar nyelvű gépelt tiszttáza – Készült 9 példányban, 1. sz. példány (Nyt.sz: 0074/33/1977). Sokszorosítva 53 példányban.

Felterjesztve és megküldve közvetlenül Kádár Jánosnak, Biszku Bélának, Gyenes Andrásnak, Rácz Sándornak, Lázár Györgynek, Borbándi Jánosnak és Puja Frigyesnek.

A látogatásról részletesen beszámolt mindkét ország katonai sajtója: *Néphadsereg*, 1977. június 11. 18. 25. és július 2., illetve *Żołnierz Wolności*, 1977. június 21., 23., 24., 26.

A látogatás második napján a delegáció érkezéséről MTI-közlemény jelent meg: *Népszabadság*, 1977. június 21. A tárgyalások végén újabb közlemény jelent meg arról, hogy Kádár János és Lázár György fogadta a lengyel küldöttséget. *Népszabadság*, 1977. június 25.

60.

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1977. OKTÓBER 5–6-ÁN BUDAPESTEN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1977. október 7.

Jelentés

a Politikai Bizottságnak a lengyel vezetőkkel folytatott megbeszélésekről

Szigorúan bizalmas!

Az MSZMP Központi Bizottságának és a Magyar Népköztársaság kormányának meghívására október 5–6-án baráti látogatáson Budapesten tartózkodott Edward Gierek, a LEMP Központi Bizottságának első titkára és Piotr Jaroszewicz, a LEMP Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnöke. Kíséretükben volt: Ryszard Frelek, a KB titkára, Jerzy Waszczuk, a KB tagja, a Titkárság vezetője. Lucjan Piątkowski, a KB Külügyi Osztálya vezetőjének első helyettese, Maciej Wirowski, a Tervbizottság elnökhelyettese.

A megbeszéléseken magyar részről Kádár János elvtárs vezetésével Lázár György, Gyenes András, Katona István, Berecz János és Drecin József elvtárs vett részt.

A magyar és a lengyel vezetők megbeszélésekre mintegy hat órát fordítottak. A plenáris ülésen kölcsönös tájékoztatás hangzott el országaink belső helyzetéről, pártjaink külpolitikai tevékenységéről; áttekintették kapcsolataink alakulását; véleményt cseréltek a nemzetközi helyzet főbb kérdéseiről.

Kádár János elvtárs hangsúlyozta, hogy Központi Bizottságunk nagyra értékeli pártjaink internacionalista kapcsolatát, állami szerveink, társadalmi szervezeteink együttműködését, népeink testvéri barátságát. Kifejezte meggyőződését, hogy a jelenlegi találkozó is hasznosan fogja segíteni együttműködésünk további elmélyítését, az egészséges alapokon nyugvó kapcsolataink továbbfejlesztését.

Az ország belső helyzetéről adott tájékoztatójában ismertette a XI. kongresszus határozata alapján folyó szocialista építőmunka eredményeit. Szólt gazdasági építésünk legfontosabb feladatairól és gondjainkról. Kétoldalú kapcsolatainkat dinamikusan fejlődőnek, problémamentesnek értékelte. Ismertette pártunk külpolitikai tevékenységét és a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom legfontosabb kérdéseiben elfoglalt álláspontját.

Edward Gierek elvtárs a jelenlegi nemzetközi helyzetben különösen fontosnak nevezte a kétoldalú kötetlen eszmecseréket, amelyek elősegítik egymás álláspontjának jobb megismerését, tevékenységünk eredményesebb összehangolását.

Hangsúlyozta: a jövőben gyakoribbá kell tenni a legfelsőbb szintű munkatalálkozókat.

1. Az ország belső helyzetéről elmondotta, hogy a lengyel népgazdaság, a VII. kongresszuson kitűzött feladatokkal összhangban, eredményesen fejlődik. Az országban általában nyugalom van, érvényesül a párt vezető szerepe. A dolgozók többsége magáénak vallja és támogatja a párt politikáját.

Az elmúlt időszakban különösen jelentős eredményeket értek el a nyersanyag- és alapanyag-termelő ágazatokban, továbbá az iparban. Mindez lehetővé teszi a mezőgazdasági termelés lemaradásának ellensúlyozását. Az eredmények mellett részben belső okok, részben külső körülmények hatására, bizonyos területeken a fejlődéssel járó feszültségek jelentkeztek. Ezek megoldására a párt- és állami vezetés figyelmet fordít. A népgazdaság teherbíró képességének szempontjából komoly problémát jelent a beruházási feladatok teljesítése, a demográfiai csúcs következményeként jelentkező mintegy 5 millió új munkahely létesítése, az öt évre előirányzott 1,575 ezer lakás felépítése, s a lakosság pénzjövedelmének növekedésével összhangban a megfelelő árufedezet biztosítása.

Az egyik legfontosabb feladat a mezőgazdaság helyzetének megoldása. Ezzel a kérdéssel – mint a népgazdaság egészének alakulását befolyásoló tényezővel – a KB pléniumain több alkalommal foglalkoztak. A legutóbbi, 6. plénumon hangsúlyozták az egyéni parasztgazdaságok jelentőségét az ország élelmiszerellátásban.¹ A lengyel népgazdaság sajátos helyzetére tekintettel arra törekednek, hogy az eddiginél fokozottabb mértékben használják ki az egyéni gazdaságokban rejlő lehetőségeket. Ez a feladat nem jelenti azonban a LEMP VII. kongresszusán a mezőgazdaság szocialista átszervezésére hozott határozatok módosítását. Az önkéntesség teljes betartásával törekednek az állami és szövetkezeti szektor arányának növelésére. Jelenleg a lengyel mezőgazdaság 37%-a tartozik a szektorhoz és úgy tervezik, hogy 1985-re elérik az 50-60%-os arányt. Ezzel sikerülne a jelenlegi, átlagosan 5-5,5 hektár nagyságrendű, mintegy 3,2 millió egyéni gazdaság számát jelentősen csökkenteni és a lakosság hús- és egyéb élelmiszeripari cikkekkel történő ellátását javítani.

A felhalmozódott problémák okaival és azok megoldását szolgáló intézkedésekkel átfogóbban a KB múlt évi 5. plénumán foglalkoztak, és a kongresszus által megszabott keretek között úgynevezett „gazdasági manővert” határoztak el.² Ennek lényege, hogy a termelési beruházásokra fordított eszközök egy részét a nem-termelő ágazatokba csoportosítják át, fokozzák a lakosság áruellátását, a lakásépítés meggyorsítását szolgáló beruházásokat. A Központi Bizottság október 7-8-i ülésén³ átfogóan értékeli a korábbi elfogadott gazdasági határozatok teljesítését, ami

¹ A LEMP KB VI. plénumára 1977. január 21-én került sor. L. VI. Plenum KC PZPR 21 stycznia 1977 r. *Podstawowe dokumenty i materiały*. Warszawa, Książka i Wiedza, 1977.

² A LEMP KB V. plénumát 1976. december 1-jén tartották. Gierek beszámolóját l. Edward Gierek: *Válogatott beszédek, cikkek*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1978, 274–300.

³ L. IX Plenum KC PZPR 7–8 października 1977 r. *Podstawowe dokumenty i materiały*. Warszawa, Książka i Wiedza, 1977.

lényegében a jövő év januárjában tervezett második országos pártértekezlet⁴ előkészítésének beindítását is jelenti.

Úgy tervezik, hogy a pártértekezleten megerősítik a kongresszus által elhatározott gazdaságpolitikát. A tervnek megfelelően fejlesztik a fémkohászatot, az acéltermelést, a szén-, a kén- és a rézbányászatot. A többi szocialista országhoz képest gyorsabb ütemben fejlesztik a gépipart, és fokozottabban törekednek a meglévő géppark modernizálására. A népgazdaság nagyarányú fejlesztését az eddigiekhez hasonlóan, a jövőben is részben saját eszközökből és nem kis mértékben külföldi hitelfelvételekből tervezik megoldani. Bár a hitelfelvétel bizonyos aggodalmat váltott ki egyes szocialista országok részéről – mondotta Gierek elvtárs – szükséges volt, mert saját eszközökből képtelenek lettek volna megoldani az előttük álló feladatokat. A gazdasági vezetés úgy értékeli, hogy a kapitalista világban végbemenő infláció következtében a hitel visszafizetésnél a lengyel népgazdaság előnyösebb helyzetbe került.

Az ország politikai, ideológiai helyzetét jónak értékelte. Utalt arra, hogy az utóbbi időben egyes nyugati országok vezetői részéről tett felelőtlen kijelentések az emberi jogok védelméről az országon belüli ellenséges erők tevékenységének felélénkülését eredményezte. Úgynevezett munkásvédelmi, majd később az emberi jogok védelme bizottságot alakítottak.⁵ Befolyásuk azonban csekély a munkásság körében. Ezért a lengyel vezetés az egyes szocialista országokban alkalmazott módszerekkel ellentétben, mindenekelőtt a bizottság tagjainak elszigetelésére törekedett. Úgy értékeli, hogy a politikai eszközök alkalmazásával sikerült a bizottságok befolyása alatt álló emberek nagy részét semlegesíteni.

Az elmúlt években sajátos kapcsolatokat sikerült kialakítani az állam és a katolikus egyház között. Tudatában vannak, hogy szervezett ellenséggel van dolguk, amely kifinomult taktikai érzékkel védi érdekeit és veti fel követeléseit. Ugyanakkor úgy értékeli, hogy a papság jelentős része és a hívők nagy többsége a szocializmus oldalára állt.

A lengyel vezetés véleménye szerint a szocializmus pozícióinak erősödése jellemzi Lengyelország belső fejlődését. Ezt bizonyítja a párt és a tömegek kapcsolatának állandó erősödése; a népgazdaság szerkezeti átalakítása terén kitűzött feladatok teljesítése; az 1976-ban végrehajtott alkotmánymódosítás, amely törvénybe iktatta a szocializmus építésének feladatát, a párt vezető szerepének elismerését; az ifjúsági rétegszervezetei egyesítése és egységes szocialista ifjúsági szövetség létrehozása; az önkormányzati és tanácsi rendszer fejlesztése, a közigazgatási reform végrehajtása.

2. A magyar–lengyel kétoldalú kapcsolatokat a LEMP KB első titkára jónak, dinamikus fejlődőnek értékelte. Népeink kölcsönös kapcsolatát erősíti a szocialista célok egysége, pártjaink, nézetazonossága valamennyi fontos kérdésben.

⁴ A LEMP II. országos értekezlete 1978. január 8–9-én volt. Gierek beszédét l. Gierek, i. m. 1978, 301–345.

⁵ L. 57. sz. dokumentum, 7. l., illetve 58. sz. dokumentum, 7. l.

A lengyel vezetés szerint gazdasági téren az elért eredmények mellett számos kihasználatlan lehetőség van. Javasolta, hogy a kormánysszervek dolgozzanak ki javaslatokat gazdasági együttműködésünk fejlesztésére, az árucseré-forgalom növelésére.

3. Lengyelország külpolitikai tevékenységében a szorosan együttműködő szocialista országokkal egyeztetve jár el. Megkülönböztetett figyelmet fordítanak a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatokra. Kiemelt jelentőséget tulajdonítanak Csehszlovákiával és az NDK-val folytatott együttműködésnek. Romániával és Jugoszláviával mindenekelőtt gazdasági vonalon fejlődnek kapcsolataik.

Kínával és Albániával politikai kapcsolataik nincsenek, gazdasági vonalon az utóbbi időben némi javulás tapasztalható Kína esetében.

A tőkés országokkal fenntartott kapcsolatokat mindenekelőtt gazdasági érdekeik határozzák meg. Legkiterjedtebb kontaktusaik – a hagyományos barátság alapján – Franciaországgal vannak. A fejlődést jól szolgálják azok a lengyel származású franciák – mondotta Gierék elvtárs –, akik jelenleg Franciaországban vezető beosztásban vannak. A lengyel vezetés úgy értékeli, hogy Edward Gierék elvtárs legutóbbi franciaországi látogatása⁶ további lendületet adott mindenekelőtt a gazdasági együttműködés fejlődésének. Sajnálatosnak tartják, hogy franciaországi látogatása során – a lengyel próbálkozás ellenére – nem került sor hivatalos találkozóra az FKP vezetőivel.

Az NSZK-val kedvezően alakulnak a gazdasági kapcsolatok. Az utóbbi évek dinamikus fejlődését azonban némileg lassították a kétoldalú árucseré-forgalomban jelentkező problémák. A helsinki tanácskozást követően kölcsönös megegyezés alapján sikerült rendezni számos politikai jellegű kérdést is. Szeptemberre tervezték [Helm] Schmidt kancellár varsói látogatását, amelyet azonban az NSZK kérésére, a Schleyer-ügy miatt későbbre halasztottak.⁷ A lengyel vezetés értékelése szerint Schmidt kancellár sajátos elképzelésekkel rendelkezik a kétoldalú kapcsolatok fejlesztéséről. Ennek lényege, hogy szeretné a régmúlt eseményeket elfelejteni és távolítól a kapcsolatokat fejleszteni, amelybe beleérti Németország egyesítésének gondolatát is. Ezért a lengyel vezetés fokozott éberséggel figyeli és fogadja a kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó NSZK javaslatokat.

Olaszországgal ugyancsak jól alakulnak gazdasági kapcsolataik. November végén tervezik E[dward] Gierék elvtárs látogatását. Az olasz vezetőkkel folytatandó

⁶ Gierék a hetvenes években háromszor is találkozott francia államelnökökkel. Először 1972. október 2–3-án Párizsban Georges Pompidou, majd 1977. szeptember 12–14. között szintén Párizsban Valéry Giscard d'Estaing fogadta. Végül sor került még franciaországi látogatásra 1979. szeptember 7–8-án. Lásd: Dariusz Jarosz–Maria Pasztor: *Polska–Francia 1970–1980: relacje wyjątkowe?* Warszawa, Oficyna Wydawnicza, ASPRA-JR, 2006.

⁷ Hanns Martin Schleyert, a CDU politikusa, a Német Munkaadók Szövetségének elnökét 1977. szeptember 5-én elrabolta a Vörös Hadsereg Frakció (RAF), szabadon bocsátásáért cserébe követelték Andreas Baader szabadon engedését. Schleyert október 19-én meggyilkolták. A LEMP PB Schleyer elrablása után, 1978. szeptember 18-án határozott az NSZK-val folytatott kapcsolatok lassításáról, valamint a Szovjetunióval, Csehszlovákiával és az NDK-val folytatott kapcsolatok szorosabbra fűzéséről. Schmidt varsói látogatására csak 1979. augusztus 17–18-án került sor. L. Skrzypiek, i. m. 2010, 288–295.

megbeszélések mellett látogatást tervez a pápánál is.⁸ Ehhez kedvező feltételként értékelte Kádár János elvtárs vatikáni látogatását.⁹ Olaszországi tartózkodását felhasználja az OKP vezetőivel való találkozásra is.

Skandináv országokkal kapcsolataik problémamentesek, jól alakulnak.

Az USA-val jól fejlődik az együttműködésük. A több mint 10 millió lengyel származású USA állampolgár komoly mértékű befolyással van a kapcsolatok alakulására. Az amerikai adminisztrációban lévő lengyel származású egyének többsége az együttműködés fejlesztése mellett foglal állást. Ez a törekvés jutott kifejezésre abban is, hogy Carter érdeklődést mutat lengyelországi látogatás iránt.¹⁰ A lengyel vezetés pozitívan reagált a kezdeményezésre. A december elején sorra kerülő látogatást a kétoldalú kapcsolatok áttekintése mellett a lengyel vezetés számos, a szocialista országokat érintő probléma megtárgyalására is szeretné felhasználni. A látogatás kapcsán számolnak a szocialistaellenes erők tevékenységének megélénkülésével.

4. A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom helyzetét értékelve Gierek elvtárs elmondotta, hogy néhány nyugat-európai testvérpárt – köztük az OKP, FKP, Spanyol KP – az utóbbi időben tartózkodó magatartást tanúsít Lengyelországgal kapcsolatban. Ezért, a kontaktusok fenntartása érdekében, a LEMP is óvatosan nyilatkozik az eurokommunizmus kérdésében. Álláspontjukat kétoldalú találkozókra fejtik ki és kerülnek az említett pártokkal a nyilvános vitát, úgy értékelte, hogy magatartásuk megegyezik az MSZMP-vel. Edward Gierek elvtárs olaszországi látogatása, az FKP küldöttségének közelgő lengyelországi látogatása jó alkalom lesz az álláspontok további ismertetésére.

Edward Gierek elvtárs megújította a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatására szóló meghívást és kérte, hogy a küldöttséget Kádár János elvtárs vezesse. Javasolják, hogy a látogatásra jövő év második negyedében kerüljön sor.¹¹

II.

A plenáris ülést követően kétoldalú megbeszélésekre került sor.

Kádár János elvtárs Edward Gierek elvtárral véleménycserét folytatott a KGST keretében folyó gazdasági együttműködésről, az integráció továbbfejlesztésének kérdéseiről és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója alkalmával sorra kerülő ünnepségek előkészületeiről.

Lázár György elvtárs Piotr Jaroszewicz elvtárral áttekintette az 1980-ig terjedő időszakra tervezett árucseré-forgalom további bővítésének lehetőségeit. Egyet-

⁸ Erre 1977. november 28–30. között került sor. L. Maria Pasztor: Wizyta Edwarda Gierka we Włoszech (28–30 listopada 1977 r.). *Wrocławskie Studia z Polityki Zagranicznej*, (2010) III. 135–151.

⁹ Kádár 1977. június 9-i vatikáni látogatásáról a magyar fél hivatalosan is adott információkat a lengyel vezetés számára. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: LXXVI/557. Kádár és VI. Pál látogatásáról lásd: *Kádár János nemzetközi tárgyalásai...* i. m. 438–446.

¹⁰ Jimmy Carter 1977. december 29–31-én látogatott Varsóba.

¹¹ L. 61., 61a–b sz. dokumentum.

értettek abban, hogy az árucseré-forgalom bővítése a kölcsönös érdekek alapján, a már átadott magyar igények figyelembevételével kívánatos, s megvan a lehetősége annak, hogy 1978 februárjáig megegyezésre jussunk. A két ország tervező szerveinek feladatul szabták az egyezmények előkészítését.

Véleményt cseréltek az 1980 utáni együttműködésről. Hangsúlyozták, hogy olyan megoldásokat kell keresni a kapcsolatok fejlesztésénél, amelyek mindkét ország érdekeit, objektív körülményeit figyelembe véve, a legelőnyösebb feltételeket biztosítják mindkét ország számára. Lengyel részről kifejtették, hogy tartósan érdekelték a gabonaféleségek importjában és keresni fogják a kölcsönösen előnyös megoldásokat e téren. Lázár elvtárs hangsúlyozta, hogy a magyar gabonaszállításait csakis olyan termékek ellenében tudjuk biztosítani, amelyek tőkés importunkat mentesítik. Lengyel részről felvetették a tartós együttműködési lehetőségeket biztosító burgonya-, gyümölcsfeldolgozó üzem létesítését. Felajánlották, készek több vegyipari berendezés szállítását biztosítani, esetleg közös vállalatok létesítése útján.

A két miniszterelnök megtárgyalta az alapvető nyersanyagok és energiahordozók szállításának kérdéseit. Javasoltuk, hogy az 1980 utáni együttműködés kiinduló alapjául célszerű lenne a már kölcsönösen kialakult szállítások volumenét rögzíteni. Jaroszewicz elvtárs hangsúlyozta, hogy az energiahordozók szállítása fejében szénhidrogének szállítását igénylik Magyarországról. Ezt, adottságainkat figyelembe véve, nem tartjuk lehetségesnek, s kértük, vegyék számításba más, nem bányászati anyagféleségek, vegyipari termékek szállításának lehetőségét is.

Lengyel részről tájékoztattak arról, hogy a lengyel építőipari kapacitások magyarországi kihasználását 1980 utáni időszakban is érvényben lévőknek tekintik.

A két ország miniszterelnöke utasítást ad a tervező szervezeteknek a felvetett kérdések mielőbbi tisztázására, s konkrét javaslatok kidolgozására.

Gyenes András elvtárs Ryszard Frelek elvtárral áttekintette az MSZMP és a LEMP közötti kapcsolatok alakulását, és szót váltottak a magyar párt- és kormányküldöttség jövő évi lengyelországi látogatásával kapcsolatos kérdésekről. Véleményt cseréltek a két pártnak az FKP-hoz, az OKP-hoz, a nyugat-berlini Kommunista Párthoz és az Osztrák Kommunista Párthoz fűződő kapcsolatairól. A lengyel elvtársak kérésére részletes tájékoztatást adott Kádár János elvtársnak E[nrico] Berlinguer elvtárral folytatott tárgyalásairól és J[osip] B[roz] Tito elvtárral történt találkozásáról.¹²

*

Összességében megállapítható, hogy a lengyel vezetők látogatása, a lezajlott megbeszélések hasznosan járultak hozzá egymás álláspontjának megismeréséhez, s jól szolgálják kapcsolataink további elmélyítésének ügyét.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1977. év. 84. doboz, 87-2, 003393/7. – magyar nyelvű gépelt tisztázata (Inf/700) – A jelentést Berecz János és Kovács Béla állította össze, jóváhagyta Kádár János. Készült 28 példányban.

¹² 1977. szeptember 22–24-én Kádár Jugoszláviába látogatott, majd 1977. szeptember 30.–október 3. között Enrico Berlinguer, az Olasz Kommunista Párt főtitkára tartózkodott Budapesten.

60a

TÁJÉKOZTATÓ A LEMP PB SZÁMÁRA A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1977. OKTÓBER 5–6-ÁN BUDAPESTEN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1977. október 8.

Tájékoztató

a LEMP KB első titkára, E[dward] Gierek elvtárs és a minisztertanács elnöke,
P[iotr] Jaroszewicz elvtárs Magyarországon tett baráti látogatásáról

1977. október 5-6-án került sor Budapesten Edward Gierek elvtárs, a LEMP KB első titkára és Piotr Jaroszewicz elvtárs, a LEMP PB tagja, a minisztertanács elnöke baráti találkozására Kádár János elvtárral, az MSZMP KB első titkárával és Lázár György elvtárral, a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnökével. A Magyar Népköztársaságban tett látogatás a magyar elvtársak meghívása alapján történt. A két ország vezetőinek előző találkozására 1973 márciusában került sor Lengyelországban.¹³

A Budapesten zajló megbeszéléseken részt vettek továbbá: lengyel részről R. Frelek elvtárs, a KB titkára, J. Waszczuk elvtárs, a KB titkárság kancelláriája vezetője, M. Wirowski elvtárs, a minisztertanács Tervbizottságának elnökhelyettese és L. Piątkowski elvtárs, a KB Külügyi Osztálya helyettes vezetője, valamint magyar részről Gyenes András a KB titkára, Katona István a KB osztályvezetője, Berecz János, a KB Külügyi Osztályának vezetője és Drecin József, az Országos Tervhivatal elnökhelyettese.

A látogatás célja, hogy erősítsék a két párt és a két állam testvéri együttműködését, magasabb szinten valósítsák meg sokoldalú kapcsolataik fejlődését, megerősítsék az MSZMP és a LEMP közötti ideológiai-politikai kapcsolatokat, a szorosabbá tegyék a gazdasági együttműködést azzal a céllal, hogy maximálisan kihasználják az e területen rejlő tartalékokat, lehetőségeket, tartóssá válják a két nemzet barátsága, elmélyüljön a pártok és az államok együttműködése a szocialista országok közössége békés irányvonalának megvalósításában a nemzetközi szinten.

A megbeszélések folyamán E[dward] Gierek és Kádár J[ános] elvtársak kölcsönösen tájékoztatták egymást arról, hogy hol tart a LEMP VII. és az MSZMP XI. kongresszusán hozott határozatok megvalósítása, illetve hogyan alakul az országok helyzete. Részletesen tárgyalták a magyar–lengyel kapcsolatok további fejlődésének kulcskérdéseit, főleg a gazdasági együttműködést illetően. A nemzetközi helyzetről és a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban végbe menő folyamatokról is eszmecserét folytattak.

¹³ L. 55. és 55a sz. dokumentumok.

A találkozó teljes mértékben elérte célját. A megbeszélések igazolták a pártok és a kormányok azon óháját, hogy minden téren tovább erősítsék a két ország kapcsolatait. Nagyra értékelték az elmúlt években a gazdasági és a tudományos-műszaki együttműködésben elért eredményeket, meghatározták ezek fejlődésének irányát a következő évekre, illetve hosszú távra is. A találkozó megerősítette, hogy valamennyi tárgyalt, nemzetközi és ideológiai kérdésben egyeznek az álláspontok. Kinyilvánították egyetértésüket abban, hogy megalapozzák a szocialista országok közösségének egységét, erősítsék a Varsói Szerződés országai politikai-védelmi szövetségét, fejlesszék a KGST-n belüli gazdasági integrációt, és hogy valóban létrejöjjön egy szoros együttműködés a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal, közösen mélyítsék el az enyhülés politikáját.

Mind a tárgyalások, mind a közös ebéd a Politikai Bizottság tagjaival és az MSZMP KB titkáraival szívélyes, baráti légkörben zajlottak. Kádár elvtárs, Lázár elvtárs és a többi magyar elvtársak őszinte szimpátiával viseltettek a lengyel vezetés és pártunk politikája felé.

Újra hivatalos látogatásra invitálták a Magyar Népköztársaság párt- és kormányküldöttségét Lengyelországba. Abban állapodtak meg, hogy a látogatás 1978 első felében történjék.¹⁴

A budapesti találkozóról kiadott közös közlemény¹⁵ amellett, hogy tartalmazza a megbeszélések fő témaköreit, azt is megerősítette, hogy egyeznek a pártok és államok álláspontjai a lengyel-magyar együttműködés további fejlesztése és a fontos, aktuális nemzetközi problémák kérdésében is.

I.

A LEMP VII. kongresszusa határozatainak megvalósulásáról és Lengyelország helyzetéről szólva Edward Gierek elvtárs rámutatott arra a hatalmas társadalmi-gazdasági előrelépésre, melyet az elmúlt hat évben ért el az ország, valamint beszélt arról, hogy mit tesz a párt és a kormány, hogy elérje a jelenlegi ötéves tervben meghatározott társadalmi és gazdasági célokat. A LEMP KB első titkára tájékoztatta a magyar elvtársakat a KB IX. plénumának összehívásáról és a II. országos értekezlete előkészületeiről. Kádár J[ános] elvtárs mély elismerését fejezte ki pártunk és annak vezetése által az elmúlt években megvalósított politika felé.

Az MSZMP KB első titkára stabilnak értékelte Magyarország *politikai helyzetét*, amely teljes mértékben megfelel a szocializmus építése jelenlegi szakaszának. A magyar társadalom aktívan részt vesz a szocializmus építésében, a párt irányítása alatt és a XI. kongresszus határozatainak megfelelően. A nemzetben egység uralkodik, a 700 ezer tagot számláló párt élénk kapcsolatot ápol a tömegekkel.

A kongresszus utáni időszakban tagrevíziós kampányt és személyes beszélgetéseket folytattak. Ezek eredményeképpen 27 ezren hagyták el a pártot (csak

¹⁴ L. 61., 61a–b sz. dokumentumok.

¹⁵ Közös közlemény Edward Gierek és Piotr Jaroszewicz látogatásáról. *Népszabadság*, 1977. október 7.

34 olyan ember volt, aki azért, mert nem értett egyet a politikájával). Ez a párt egységéről tanúskodik.

Magyarországon egypártrendszer van, de nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy minden pozitív – különböző körökből és különböző nézeteket valló – erőt bevonjanak a szocializmus építésébe. Fontos szerep jut ebben a Népfrontnak, amelynek politikai aktívája a bizottságokban nagyjából 400 ezer embert számlál, ennek 10-12%-a párttag.

Magyarországon mostanra az összes egyházzal szabályozták a viszonyt (a felszabadulás után a népesség 60%-a volt katolikus, 30% protestáns és 10% egyéb vallású). Először a protestáns egyházzal tárgyaltak, majd néhány kisebb felekezettel, végül két évvel ezelőtt a katolikus püspöki karral. A magyar egyház hivatalosan belépett a Népfrontba, vannak képviselői annak tanácsában, ami nyilvánosan felelős a szocializmus építéséért, az állam pedig garantálja a vallásszabadságot és az egyházak autonómiáját, ez a megegyezés alapja. Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy nemrégiben olaszországi látogatása során találkozott VI. Pál pápával. Nem tárgyaltak a Vatikánnal a diplomáciai kapcsolatok felvételéről, de elfogadták a püspökök kinevezésének azon módját, amely vétőjogot biztosít a Magyar Népköztársaság államhatalmának a megnevezett jelöltekkel szemben, ami kompromisszumot jelent, de eredményesen működik (az egyházi hatalmak között nincsenek egyértelműen antikommunista elemek).

A gazdasági ügyekről szólva Kádár János elvtárs elmondta, hogy Magyarországon a szocializmus építése ugyanabban a szakaszban van, mint Lengyelországban, és a problémák is ugyanazok. Abban azonban mégis különböznek, hogy Magyarországnak nincsenek nyersanyag- és üzemanyagkészletei, ami annak fényében, hogy ezek ára növekszik a világpiacon – mind a nyugati, mind a KGST országokban –, nagy terheket ró a gazdaságra: a jelenlegi ötéves tervben ez plusz 2,5 milliárd amerikai dollárt és 2,5 milliárd rubelt jelent. Problémát okoz a nemzetgazdaság egyensúlyának biztosítása: az export–import, a vásárlóerő növekedése, az adósságok stb. A Magyar Népköztársaság demográfiai dinamikájában is különbözik Lengyelországtól, néhány éve itt a legalacsonyabb a népesség növekedése. Nincs szabad munkaerő. A termelés növelése csak nagy erőfeszítések árán érhető el, kizárólag a munka termelékenységének növelésével.

Ebből kifolyólag a jelenlegi ötéves első évére előírt tervben számos mutató nem teljesült, ez ugyanúgy vonatkozik az ipari termelésre (6%-os helyett 4%-os növekedés), a mezőgazdaságra (4% helyett mínusz 3%), a nemzeti jövedelemre (4%-os helyett 3%-os növekedés). Ezen nehézségek ellenére sem utal semmi az összeomlásra, a terv a fő mutatók alapján megvalósul. A feladatok megvalósulása jobban megy az idei évben, mint előtte, a gabona-, a kukorica-, a zöldség- és a gyümölcstermés is jóval bőségesebb idén. Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy Magyarországnak a KGST felé is vannak kötelességei, minden ajánlatot elfogadnak, amely az országaink közötti áruforgalom növekedését szolgálja.

Az MSZMP széleskörű *ideológiai tevékenységet* folytat. Több mint két millióan részesülnek ideológiai oktatásban, különböző formákban. A felsőoktatási intézményekben kötelező tárgy a marxizmus.

Nagy súlyt helyeznek arra, hogy egy jól képzett munkáskáder-állomány jöjjön létre, és hogy tiszteletet vívjanak ki a fizikai munka számára.

A nemzeti jövedelem nagyjából 3%-át fordítják tudományos kutatásokra. Ezen költségek növelése problémát okoz, csakúgy, mint a kutatási eredmények jobb hasznosítására. A párt jó kapcsolatot ápol a tudományos és kulturális körökkel. Csak 34 ember fejezte ki szolidaritását az ún. csehszlovák Charta¹⁶ aláíróival, ami arra utal, hogy nincsenek fenntartásaik a magyar helyzettel kapcsolatosan. A pártvezetés mindent megtesz, hogy a legjobb hangulatot biztosítsa az alkotói körökben.

II.

A megbeszélések során, a plenáris üléseken, illetve a Gierék és Kádár elvtársak, valamint Jaroszewicz és Lázár elvtársak személyes találkozóin is nagyra értékelték a magyar–lengyel együttműködés dinamikus és sokoldalú fejlődését az elmúlt években.

Hangsúlyozták, hogy kulcsfontosságú a két marxista–leninista párt szoros együttműködése, a kormányok jó együttműködése és a széles körű parlamentáris, társadalmi és egyéb kapcsolatok léte. Úgy határoztak, még szorosabbra húzzák ezeket a kapcsolatokat.

A jövőbeni gazdasági és tudományos–műszaki szoros együttműködésnek szentelték a legnagyobb figyelmet.

E[dward] Gierék és Kádár J[ános] elvtársak beszédeikben pozitívan értékelték a gazdasági kapcsolatok fejlődését, ez képezte az alapját a jelenlegi ötéves terv utolsó éveire és az 1980 utáni időszakra szóló feladatok meghatározásának.

A két miniszterelnök, P[iotr] Jaroszewicz és Lázár Gy[örgy] gazdasági tárgyalásait munkaügyi eszmecsere jellemezte, a végén a számos határozat és javaslat született a kormányzervek számára a gazdasági együttműködés feladatainak megvalósítására.

A lengyel–magyar kölcsönös áruforgalom 1976-ban meghaladta az 520 millió rubelt, folyó évre 580 millióra emelik áruforgalmat. Ezzel egy időben 1975 végére 129 millió rubellel csökkent a Lengyel Népköztársaság fizetési passzívuma, 1977. augusztus végére nagyjából 60 millió rubelre. A kereskedelmi forgalom növekedése a mélyülő munkamegosztás következménye. A kooperatív és szakosítási szerződésekből eredő szállítmányok a kereskedelmi forgalom 35%-át teszik ki, és az ötéves periódus során megközelítik az 1 milliárd rubel összeget.

Fejlődik a nyersanyagok és a termeléshez szükséges anyagok cseréje is. Gabonát vásároltunk Magyarországtól kénért cserébe, timföldet pedig alumínium blokkokért.

¹⁶ 1977. január 7-én 242 cseh értelmiségi aláírásával megjelenik a *Charta '77* nyilatkozat. A következő hetekben letartóztattak számos cseh ellenzéki személyt. Két nappal később 34 magyar értelmiségi Pavel Kohuthoz, a *Charta '77* egyik szövivőjéhez írt levelében szolidaritásáról biztosította a mozgalmat.

A többéves kereskedelmi szerződés megvalósulásának állapota, valamint a Lengyel-Magyar Gazdasági Együttműködés Állandó Bizottsága eddigi megbeszélései és a központi tervezési szervek konzultációi mind arra mutatnak, hogy van lehetőség a kölcsönös szállítások kiszélesítésére. Három tematikus csoportba foglalták ezeket a problémákat.

Az első a kölcsönös szállítások 1980-ig való kibővítését érinti. Megegyeztek, hogy február végéig a Külkereskedelmi Minisztérium a központi tervezési szervekkel közösen aláírják a többéves megállapodások kibővítéséről szóló megfelelő dokumentumokat. Lengyelország érdekelt többek között 14 ezer darab teherautóhoz tartozó hátsó híd, 300 városi közlekedéshez szükséges autóbusz, sertés- és baromfi-hizláló gazdaságok a hozzájuk tartozó berendezésekkel együtt, valamint vasbeton vasúti talpfák gyártásához szükséges technológiai eszközök beszállításában. Magyarország Bizon-Gigant gabonakombájnok, bizonyos típusú építőipari és útépítő gépek, személyvagyonok és vasúti vágányok, befecskendező szivattyúk, dízelmotorok, írógépek és egyéb termékek vásárlásában érdekelt.

A második csoportba olyan problémák tartoznak, melyek a jelenlegi ötéves ciklust és az 1980-ig terjedő időszakot is érintik. Ide tartoznak a gabonafelvásárlás és az építőipari szolgáltatások. Lázár miniszterelnök a búzaeladás feltételeiről szólva hangsúlyozta, hogy annak a második szakaszban kell terhelni a Magyar Népköztársaság mérlegét. Megegyeztek, hogy az a feladat, hogy 1978-ra találjanak a tranzakcióhoz egy olyan szerződéskonstrukciót, amely mindkét fél számára kényelmes körülmények között teszi lehetővé a megvalósítást. Az 1978 utáni időszakra azt ajánlották, hogy dolgozzanak ki egy szélesebb körű koncepciót a mezőgazdasági termékek, a búza, valamint a nyersanyagok és egyéb anyagok cserekereskedelmére.

A Magyar Népköztársaság leginkább abban érdekelt, hogy részünkről széles körben megvalósuljanak az építőipari szolgáltatások mind 1980-ig, mind az azt követő időszakban. Előzetesen úgy ítélik meg, hogy e szolgáltatások értéke 1980-ig elérheti a 90 millió rubelt.

Magyarország ezenfelül érdekelt a vastag és az energetikai feketekőszén szállításának növelésében. Érveinkre, melyek szerint szén és energiát csak szénhidrogénért cserébe tudunk szállítani, azt válaszolták, hogy készek elfogadni egy ilyen koncepciót, de nem szénhidrogénnel, hanem kőolajból vagy földgázból gyártott energiahordozóval.

Az 1980-ig terjedő időszakra úgy ítélik meg, hogy a kölcsönös érdekek 150-240 millió rubel értékű árura vonatkoznak.

A harmadik tematikus csoportba tartozik az időbeni horizont és az 1980 után időszak kölcsönös érdekeltségeinek kidolgozása. Megegyeztek abban, hogy különösen intenzíven kell dolgozni a nyersanyagok és egyéb anyagok cseréje, valamint a kooperációs és szakosított termelés növekedésének elérésén. Ezekben az ügyekben a központi tervezési szerveknek kell vezetniük a konzultációt, úgy hogy azok 1978-ban befejeződhesen.

Ezen témák mellett a következő javaslatok hangzottak el:

- a széles nyomtávú vasút lehetőségeinek bővítése a kölcsönös áruszállításhoz;
- a burgonya-feldolgozók kapacitásának növelése a Lengyel Népköztársaságban a Magyar Népköztársaság szükségleteinek kielégítésére – magyar hitellel;
- ugyanilyen alapelvek alapján a gyümölcsfeldolgozás kapacitásának növelése a Magyar Népköztársaságban Lengyelország szükségleteinek kielégítésére;
- egy a kapitalista országok piacára támaszkodó közös kereskedelmi vállalat alapítása, egy kiválasztott területen.

A gazdasági együttműködés minden problémájának megtárgyalása a kölcsönös megértés légkörében zajlott, a felek a gazdasági együttműködés szorosabbá tételére törekedtek, úgy hogy az mindkét ország érdekeit szolgálja, a KGST komplex programjával¹⁷ összhangban.

III.

A tárgyalások folyamán széleskörű eszmecsere folyt a szocialista közösség országai egységének jövőbeni erősítéséről, az európai helyzet alakulásáról, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom problémáiról.

A LEMP KB első titkára rámutatott arra, hogy az elmúlt években milyen kedvezően fejlődött Lengyelország kapcsolata a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal. Lengyelország továbbra is azon lesz, hogy tovább erősítse a közösség egységét és pozícióját.

Edward Gierek elvtárs áttekintette Lengyelország és az egyes kapitalista országok kapcsolatait is, részletesen beszámolt franciaországi látogatása lefolyásáról és eredményeiről, az NSZK-hoz fűződő viszony normalizálásának legfőbb problémáiról, tervezett olaszországi látogatásáról és az osztrák kancellárral történő találkozóról.¹⁸ Az első titkár tájékoztatást adott Carter elnök lengyelországi útjáról szóló amerikai kezdeményezésről,¹⁹ illetve a látogatással kapcsolatos alapelveinkről, hangsúlyozva, hogy a legfontosabb annak bemutatása, hogy a szocialista országok egységes vonalat képviselnek az enyhülés erősítésében, valamint álláspontunk bemutatása a kulcsfontosságú szovjet–amerikai párbeszédet és a stratégiai fegyverek korlátozásáról való megegyezést illetően.

Kádár János elvtárs a maga részéről különösen nagy figyelmet szentelt a közelmúltban lezajlott olaszországi látogatásának és a pápával történt találkozájának. A magyar–olasz viszony és az enyhülés politikája szempontjából igen pozitívan értékelte a találkozót, továbbá hangsúlyozta, hogy jól sikerült a megbeszélés VI. Pál pápával. A Vatikánnal való párbeszéd – ahogy mondta – lehetséges és szükséges. A pápa kitart a II. vatikáni zsinat irányvonala mellett, de a felelős az enyhülés politikájáért és a békéért is. Kádár elvtárs kijelentette, hogy a pápával

¹⁷ A KGST komplex programját 1971. július 29-én a KGST XXV. ülésén fogadták el. Célja a gazdasági együttműködés további erősítése és tökéletesítése, valamint a KGST-tagállamok szocialista integrációjának fejlesztése volt.

¹⁸ Edward Gierek 1977. november–december fordulóján látogatott Rómába, december 1-jén fogadta VI. Pál pápa is (lásd még 9. l.). Bruno Kreisky osztrák kancellár pedig Gierek kedvelt beszélgetőpartnere volt, 1973 és 1979 között ötször találkoztak. Paczkowski, i. m. 1997, 269.

¹⁹ Lásd: 10. l.

való találkozása alkalmával azt is megvizsgálták, hogy „eljött az ideje, hogy a Vatikán elismerje a szocialista társadalmi rendszert”, valamint szemügyre vették a Vatikán és a nyugati kommunista pártok viszonyát.

Olaszország mellett az NSZK és Ausztria Magyarország legfőbb nyugati partnerei, főleg gazdasági szempontból. Kádár elvtárs mindhárom országban tett már látogatást,²⁰ és pozitívan értékelte a viszonyt velük. Magyarország igyekszik élenkíteni a kapcsolatot Franciaországgal, aminek a két miniszterelnök kölcsönös látogatása is kedvez. Ami az Egyesült Államokhoz fűződő viszonyt illeti, Magyarország szeretné megkapni a legnagyobb kedvezmény elvét, illetve visszaszerezni a koronázási ékszereket. Nemrég Magyarországon járt Billy Graham, a baptista egyház ismert prédikátora azt az üzenetet hozta Carter elnöktől Kádár elvtársnak, hogy az Egyesült Államok nagyon szeretné, ha javulna a két ország viszonya.²¹ Kádár elvtárs kijelentette, hogy véleménye szerint az USA nem akarja megszakítani az enyhülés politikáját, bár Carter elnök a hadiipari komplexum nyomása alatt van. Kulcskérdés a fegyverkezési verseny megfékezése, és mindenekelőtt az, hogy egyezség szülessen a Szovjetunióval a stratégiai fegyverek korlátozásáról.

Az MSZMP KB első titkára hangsúlyozta, hogy a Magyar Népköztársaság teljes összhangban cselekszik a Szovjetunióval, Lengyelországgal és a többi szocialista országgal a nemzetközi szintén, kijelentette, hogy a nemzetközi helyzetet az enyhülés folyamata jellemzi, bár „némiképpen lassult a menete, és közösen kell arra törekednünk, hogy újabb lendületet vegyen e folyamat”.

Magyarországnak a Szovjetunióhoz és a többi szocialista országhoz fűződő viszonyának alakulásáról szólva az MSZMP KB első titkára részletesen beszámolt arról, hogy nemrég találkozott Tito elvtárral, illetve a romániai nemzetiségi problémákról is.

E[dward] Gierék és Kádár J[ános] elvtársak eszmecsereét folytattak még Kína helyzetéről és a Kínai Népköztársaság külpolitikájáról. Megállapították, hogy a kínai vezetés szovjetellenes és az enyhüléssel szembe fordított politikájának negatív következményeinek korlátozása érdekében feltétlenül szükséges a további szoros együttműködés a Szovjetunió politikájával.

Az eszmecsere megerősítette a teljes nézetazonosságot a kommunista és a munkásmozgalom aktuális problémáit, ezen belül az ún. eurokommunizmust illetően. Kádár elvtárs részletesen beszámolt a közelmúltban E[nrico] Berlinguer elvtárral folytatott tárgyalásokról és G[eorges] Marchais elvtárs tervezett magyarországi látogatásáról.

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/572. 4–16. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázata* (ford.: Németh Orsolya) – A tájékoztatót 1977. október 8-án Gierék és Jaroszewicz utasítására készítették. 1977. október 14-én megküldték a PB tagjainak és póttagjainak, a KB titkárainak és a Titkárság tagjainak. 1977. október 19-én a LEMP PB tudomásul vette. (AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/680. 18–31.)

²⁰ 1976. december 6–7. között Ausztriában, 1977. július 4–7. között az NSZK-ban.

²¹ Billy Graham 1977. szeptember elején járt Magyarországon. L. Borhi, i. m. 2009, 772.

61.

TÁJÉKOZTATÓ FELJEGYZÉS A LEMP PB SZÁMÁRA A MAGYAR PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1978. JÚNIUS 21–23-ÁN LENGYELORSZÁGBAN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1978. június 26.

Tájékoztató

a Magyar Népköztársaság párt- és kormányküldöttsége
1978. június 21–23. között tett lengyelországi látogatásáról

A LEMP KB, a Lengyel Népköztársaság államtanácsa és minisztertanácsa meghívására 1978. június 21–23. között az MSZMP KB első titkára, Kádár János elvtárs vezetésével hivatalos baráti látogatásra érkezett Lengyelországba a Magyar Népköztársaság párt- és kormányküldöttsége.

A találkozó alkalmat teremtett a két országot és nemzetet összekötő hagyományos barátság kinyilvánítására, lehetőséget nyújtott a kölcsönös politikai és gazdasági kapcsolatok áttekintésére, valamint a két párt és állam együttműködésére a szocialista államok közösségének békés irányvonalának megvalósításban a nemzetközi szinten.

A delegáció meglátogatta a žeraíni személyautógyár üzemét,¹ ahol barátsági nagygyűlésre került sor, amelyen beszédet mondott E[dward] Gierek és Kádár J[ános] elvtárs is. Meglátogatták a Varsó melletti Radzikówban található Növénytermesztő és Akklimatizációs Intézetet, valamint megtekintették Varsó városát is. A magyar vendégeket szívélyesen fogadta a főváros népe.

A Lengyel Népköztársaság küldöttsége, melyet E[dward] Gierek elvtárs vezetett és a Kádár J[ános] elvtárs vezette magyar delegáció megbeszéléseket folytatott, amelyeken a következő személyek vettek részt:

– lengyel részről: H[enryk] Jabłoński, P[iotr] Jaroszewicz, E[dward] Babiuch, R[yszard] Frelek, E[mil] Wojtaszek, T[adeusz] Pietrzak;

– magyar részről: Lázár Gy[örgy] a PB tagja, a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnöke, Gyenes A[ndrás] az MSZMP KB titkára, Puja F[rigyes] az MSZMP KB tagja, külügyminiszter, Garamvölgyi J[ózsef] a Magyar Népköztársaság varsói nagykövete.

A magyar delegáció üdvözlésekor E[dward] Gierek elvtárs azon meggyőződésének adott hangot, miszerint a látogatás kedvező hatással lesz a két ország kapcsolatának fejlődésére és az együttműködés szorosabbá tételére, hangsúlyozta, hogy éppen 30 éves a lengyel–magyar barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés. Kiemelte, hogy a LEMP elismeréssel és tisztelettel vi-

¹ Ebben a gyárban készültek a Polski Fiat 125p, valamint a Polonez személyautók.

szonyul azokhoz a sikerekhez, amelyeket a Magyar Népköztársaság ért el a fejlett szocialista társadalom építésében. Rámutatott arra, hogy a Magyar Népköztársaság jelentős mértékben hozzájárul a szocialista közösség országainak együttműködése erősítéséhez, és a koordinált külpolitikájuk megvalósulásához.

Kádár János beszéde

Kádár J[ános] elvtárs elégedettségének adott hangot, hogy lehetőség nyílt a lengyelországi látogatásra, hangsúlyozta, hogy a lengyel–magyar barátság hagyományokban gazdag, és a szocializmus építésének feltételei között mindkét országban új tartalmakkal bővült. A magyar társadalom nagyon nagyra értékeli a lengyel nemzet hősi múltját és a szocializmus építésében elért eredményeit. A magyarok különösen sokra tartják a baráti Lengyelország a LEMP VI. kongresszusa után elért eredményeit, elismerésüket és tiszteletüket fejezik ki a Lengyel Népköztársaság vezetői felé, akik képesek voltak legyőzni a megnövekedett nehézségeket és a dinamikus fejlődés útjára vezetni az országot, amivel kivívták a nemzet teljes támogatását és a nemzetközi munkásmozgalom elismerését.

Az MSZMP pozitívan értékeli a magyar–lengyel kapcsolatokat minden területen, azok hatékonyságát, valamint hogy azokat a barátság és az internacionalizmus szelleme járja át. Jelen találkozó alkalmat teremt, hogy lendületet kapjon a már meglévő együttműködés.

A *Magyar Népköztársaság belső helyzetét* bemutatva, Kádár J[ános] elvtárs arról beszélt, hogy többhónapos előkészület után az MSZMP KB kibővített plénuma értékelte a helyzetet a két kongresszus között félúton.² Az általános mérleg pozitív lett. A KB plenáris üléseinek határozatai sikeresen megvalósultak. A párt megerősítette vezető szerepét, olyan politikát folytat, mely a nemzeti egység széleskörű platformján alapszik. Domináns szerepet játszik a munkásosztály. Az elmúlt években rendezték a viszonyt az egyházzal. A Magyar Püspöki Kar legutóbbi lelképásztori levelében tiszteletét fejezi ki azok iránt, akik életüket adták a Magyarország felszabadulásáért, és kijelentették, hogy készek hozzájárulni a szocializmus építése feladatainak megvalósításához.

A *gazdasági helyzet* stabil. A kiegyensúlyozott fejlődést jelölték ki a gazdaságpolitika legfőbb irányvonalának, ennek rendelték alá a növekedés ütemét. A jelenlegi ötéves terv első két évében (1976–1977) 11%-kal nőtt a nemzeti jövedelem, 12%-kal az ipari termelés, 8%-kal a mezőgazdasági termelés. Magyarország bruttó nemzeti jövedelme 5%-kal, az ipari termelés 5-6%-kal, a mezőgazdasági termelés 2-3%-kal, a fogyasztás 3,2%-kal, a reáljövedelmek 3%-kal, a fizetések 2,8-3%-kal nőttek. A népesség vásárlóerejének növekedését teljesen ellátja a belső piac árukínálata.

Az energetika és a külkereskedelem területén tapasztalhatók a legnagyobb gazdasági nehézségek (a nemzeti jövedelem 1%-os növekedése 1,5%-os külke-

² Az MSZMP KB kibővített ülésére 1978. április 19–20-án került sor (MNL OL M-KS 288. f. 5/156–157. ő. e.). Az MSZMP KB határozatát a XI. kongresszus óta elvégzett munkáról és a párt feladatairól lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1975–1980*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983, 758–779.

reszkesedelmi fogalomnövekedés követel meg). Ez a beruházások megvalósulásában is érezhető. Túl hosszúak és költségesek a beruházási ciklusok. Súlyos probléma a munkaerőhiány. A termelés növekedése 100%-ban a munkatermelékenység növekedéséből kell, hogy következzen. Ezért a népgazdaság irányítási szervezetét tökéletesíteni kell.

A világpiaci árak és a KGST-országok között folyó kereskedelem változásai miatt a magyar gazdaság a jelenlegi ötéves ciklusban 2,5 milliárd dollár és 2,5 milliárd rubel veszteséggel számolhat. A magyar import költsége jelenleg átlagban 20%-kal magasabb, mint négy évvel ezelőtt. Növekszik a Magyar Népköztársaság nyugati adóssága,³ a recesszió pedig súlyos exportnehézségeket okoz. A magyar elvtársak azon a véleményen vannak, hogy a nyugati adósságot most már nem szabad tovább növelni. Erőfeszítéseket tesznek a gazdasági hatékonyság növelésére. Az a szándékuk, hogy 1980–1981-re általános változtatásokat hajtanak végre a beszerzési és az eladási árak rendszerében.

Úgy vélik, hogy a KGST-n belül túl lassan halad az integráció. Ez nem a KGST alapelvei tökéletlenségéből, hanem a szubjektív, de legyőzhető nehézségekből adódik. Úgy gondolják, hogy az együttműködés fejlesztésének hatalmas lehetőségei vannak a KGST-ben, amelyeket ki kell használni. Ez leginkább a magyar–lengyel gazdasági együttműködés további fejlesztésére vonatkozik.

A Magyar Népköztársaságban széleskörű ideológiai-nevelési tevékenység folyik. Évente 2 millióan vesznek részt a különböző típusú iskoláztatásban. Az egész iskolarendszerben kötelező tantárgy a marxizmus–leninizmus. Arról van szó, hogy az internacionalizmus lelkületében neveljük a társadalmat, főleg az ifjúságot. Nagy hangsúlyt fektetünk a tudományos és a kutatómunka fejlesztésére. Erre a célra fordítjuk a nemzeti jövedelem 3%-át.

Annak ellenére, hogy erős a Magyar Népköztársaság gazdasági alapja, az utóbbi időben fékezni kellett a gazdasági fejlődés ütemét. Felmerült ugyanis egy olyan félelem, hogy nyugtalanság keletkezhet, amely politikai feszültséggé alakulhat át.

A nemzetközi ügyekről szólva Kádár J[ános] elvtárs hangsúlyozta, hogy a Magyar Népköztársaság, Lengyelországhoz hasonlóan a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolat fejlesztését, illetve a Varsói Szerződésen és a KGST-n belüli együttműködést állítja az első helyre. Magyarország érdekelt a szocialista országokkal való együttműködés továbbfejlesztésében.

Magyar Népköztársaság és Románia viszonyában nehézségek vannak, leginkább a romániai magyar kisebbség miatt. Magyar Népköztársaság megfontoltan és az internacionalizmus pozíciójából közelíti a problémához. Azon az állásponton van, hogy a probléma Románia belső ügye. A közelmúltban Bukarestben megjelent néhány polemizáló cikk a témában. A Magyar Népköztársaság nem fog sajtóvitába bonyolódni, mert nem akar okot adni a nyugatnak, hogy ezt „az emberi jogok védelme” címszó alatt kihasználja. Mikor nemrég megbeszélést folytattak N[icolae]

³ Magyarország bruttó adóssága 1978-ban 7586 millió dollárt, nettó adóssága pedig 4461 millió dollárt tett ki. Földes György: *Az eladósodás politikatörténete 1957–1986*. Budapest, Maecenas, 1995, 268–269.

Ceaușescuval, nyíltan kimondták, hogy azokkal az ügyekkel kell foglalkozni, amelyek összekötik, és nem azokkal, amelyek szétválasztják a két országot.⁴

A Magyar Népköztársaság kapcsolatai Jugoszláviával jelenleg normálisak, jó szomszédiak. Ugyanakkor számos kérdésben nincs egyetértés. Az el nem kötelezettek mozgalmát⁵ illetően a Magyar Népköztársaság nem ért egyet Jugoszlávia álláspontjával, amely e kereten belül nem tesz különbséget baráti és nem baráti mozgalmak között, például egy lapon említi a szocialista Kubát Szaúd-Arábiával. A magyar elvtársak aggodalommal figyelik a jugoszláv–kínai kapcsolatok alakulását.

Kína problémáját érintve Kádár J[ános] elvtárs elmondta, hogy a Magyar Népköztársaság nem ismeri teljes mértékben a Kínai Népköztársaság belső helyzetét. Természetesen az MNK nem ért egyet Kína a Szovjetunió és a közösség többi országa, valamint Kuba és Vietnam ellen irányuló külpolitikájával.

A harmadik világ országaival szemben Magyarország a szocialista országok közös politikáját valósítja meg.

Miután visszaszolgáltatták a koronát és a koronázási ékszereket, az Egyesült Államokkal normalizálódott az ország kapcsolata.⁶ Utolsó stádiumában van a legnagyobb kedvezmény elvének ügye, már csak a Szenátus jóváhagyására van szükség.⁷ Amerika összeköti ezt az ügyet az úgynevezett Jackson-féle módosítással (a zsidók emigrációja).⁸ Ebben a kérdésben Magyarország semmilyen engedményt nem tett. Mivel nem látható az USA-val való kapcsolatok széles fejlődése, a szocialista országok alapelveit követik velük szemben.

Tizennégy év tárgyalás után sikerült normalizálni a viszonyt a Vatikánnal. Az államnak jelenleg vétőjoga van a püspökök kinevezésében, akiknek egyébként az alkotmányra kell fölesküdniük.

Kádár J[ános] elvtárs nagyra értékelte a magyar–lengyel politikai kapcsolatok fejlődését, kijelentette, hogy jó lenne, ha a többi szocialista ország is hasonló kapcsolatban állna egymással. Az MNK, csakúgy, mint az LNK, úgy véli, hogy minden lehetőség adott, hogy még jobbak legyenek e kapcsolatok.

Nagy szerepet játszanak az első titkárok, a miniszterelnökök és miniszterek rendszeres találkozói, valamint a vajdaságok, városok és az üzemek együttműködése.

Az MNK nagyra értékeli a Lengyelországgal folytatott gazdasági együttműködést. Hétszeresére nőtt az 1960 óta tartó kölcsönös kereskedelmi csere. Az 1976–1980. évekre vonatkozó többéves kereskedelmi szerződésben megállapítottak több

⁴ Kádár és Ceaușescu 1977. június 15-én Debrecenben, majd 16-án Nagyváradon folytattak tárgyalásokat. L. Kádár János nemzetközi tárgyalásai... i. m. 447–456.

⁵ 1961-ben Belgrádban alapított nemzetközi szervezet. Tagjai nem tartoztak sem a NATO, sem a VSZ szervezetéhez. Az alapítók közt volt Indonézia elnöke, Sukarno, India miniszterelnöke, Dzsavaharlál Nehru, Egyiptom elnöke, Gamal Abden-Nasszer és Josip Broz Tito.

⁶ Erre 1978. január 6-án került sor Budapesten.

⁷ 1978. július 7.

⁸ Az ún. „Jackson–Vanik törvénymódosítást” még 1974-ben fogadta el az amerikai szenátus. Lényege, hogy megtiltja azon országok számára a legnagyobb kedvezmény megadását, amelyekben korlátozzák a kivándorlást és más emberi jogokat.

mint 3 milliárd rubel nagyságot érnek el. A termelési szakosítás és a kooperáció részaránya a forgalom több mint egy negyedét teszi majd ki. Magyarország pozitívan értékeli a Lengyelországgal folytatott áruforgalomban, hogy a fizetési mérleg egyensúlyba került.

Kádár J[ános] elvtárs elismerését fejezte ki a kabai cukorgyárat építő lengyel vállalatok felé. E beruházásnak óriási a jelentősége a magyar gazdaság számára.

Kérte, hogy mérlegeljük a kokszt és a kémiai nyersanyagok Magyarországra történő szállításában meglévő késések ledolgozásának lehetőségeit.

A magyar elvtársak úgy vélik, hogy további lehetőségek rejlenek a hosszú távú gazdasági együttműködés kiszélesítésében, nem csak az 1980–1985 közötti időszakra, hanem a következő 15 évre is. Hozzá kellene kezdeni a két ország kapitalista országok területéről érkező importjának racionalizálásához is.

Pozitívan értékeli a kulturális kapcsolatokat, különösen hogy a két ország kulturális körei nagymértékben részt vesznek a kölcsönös együttműködés fejlesztésében. Úgy vélik, célszerű lenne megújítani a kulturális szerződést.

Szükségesnek látják a szorosabb együttműködést a tudomány területén, különösen a tudományos-kutatási kölcsönös potenciál közös kihasználásában.

Kádár J[ános] elvtárs kiemelte a két ország közötti turistaforgalom fejlődését, és hangsúlyozta, hogy ezt a folyamatot nem szükséges korlátozni. Erősítik ugyanis a két nemzet barátságát és közeledését. Egyes ügyek, például a valutaváltás azonban még tökéletesítésre szorulnak.

Edward Gierek tájékoztatója

E[dward] Gierek elvtárs részletesen tájékoztatót a Lengyel Népköztársaság gazdaságpolitikájáról és belpolitikájáról. Pozitívan értékelte a LEMP VI. és VII. kongresszusainak megvalósult határozatait. Hangsúlyozta, hogy az eddigi eredmények teljes mértékben igazolták a párt irányvonalának és az ország fejlesztési koncepciójának helyességét. Hatalmas beruházási erőfeszítések eredményeképpen megoldásra került a teljes foglalkoztatottsági probléma. Több mint három millió ember számára teremtettek munkahelyet. Az ipari termelés gyors növekedését, és ami ebből következik, a nemzeti jövedelem növekedését akadályozzák a nyersanyagproblémák. Ez többek között a kohászati termékek importjára, a nitrogén műtrágya hiányára, amelyet az okozott, hogy nem volt elegendő mennyiségű földgáz, illetve a szállítási problémákra, főleg a sziléziai régióban vonatkozik.

A mezőgazdaságot illetően, négy sikertelen év után, amit a zord időjárási körülmények okoztak, kénytelenek voltunk nagy mennyiségű gabonát importálni a kapitalista országokból. Ez az import csak 1977-ben több mint 9 millió tonna volt. A múlt évi átlagosnál alacsonyabb burgonyatermés és a szárazság, amely jelenleg 7 millió hektárnyi területet érint 12 vajdaságban, csökkentette a takarmánykészletet, ami visszatükröződik az állattenyésztés, főleg a sertésállomány nagyságában. Az alacsony húsrész nincs hatással a fogyasztás struktúrájának változására. A magas kereslet a húsrész korlátozott kínálat mellett nehézségeket okoz az egész piaci ellátásban. A külkereskedelmet arra köteleztük, hogy gazdálkodjon ki eszközöket a kapitalista országokból történő takarmányimportra, valamint az

ország szükségleteire és az exportra történő termelés fejlesztéséhez szükséges nyersanyagok importjára.

A LEMP VII. kongresszusa és II. országos értekezlete határozatai alapján megvalósulnak a lakásépítés fejlesztésére irányuló feladatok (a jelenlegi ötéves ciklusban 1 575 000 lakás építését tervezik). Már több mint száz házgyár működik. 1986-ra minden családnak önálló lakást biztosítunk. A cementgyártás elérte a 24 millió tonnát.

Megkezdődtek a belső piaci egyensúly, a negatív fizetési mérleg javítását és a gazdálkodás hatékonyságának növelését célzó munkák.

E[dward] Gieriek elvtárs hangsúlyozta, hogy Lengyelország jelenleg modern iparral rendelkezik. Számos példát hozott a lengyel ipar dinamikus fejlődésének jellemzésére. Döntő, hogy maximálisan kihasználják a benne rejlő lehetőségeket és növeljék a munka hatékonyságát.

Tájékoztatója további részében E[dward] Gieriek elvtárs a mezőgazdasági politika irányelveit, az úgynevezett disszidensek ügyét és az állam-egyház viszonyt érintette.

Ismertette a LEMP létszámát (jelenleg nagyjából 3 millió fő), beszélt a munkás-önkormányzatok országos tanácskozásáról, valamint a lengyel munkásmozgalom egyesülésének 30. és a függetlenség visszaszerzésének 60. évfordulója megünneplésének előkészületeiről.

A Lengyel Népköztársaság külpolitikáját értékelve E[dward] Gieriek elvtárs hangsúlyozta, hogy annak fő irányvonalai és alapelvei megegyeznek a Magyar Népköztársaság külpolitikájával. Informált a J[immy] Carterrel és J[osip] Broz Titóval folytatott megbeszéléseiről, és arról, hogy a Lengyel Népköztársaság vezetői Bulgáriában, Angolában és Japánban terveznek látogatást. Kijelentette, hogy Lengyelország számára hatalmas jelentősége van az NSZK-ban kialakult helyzetnek. A Lengyel Népköztársaság ezt éberrel figyeli, a kölcsönösség elve alapján minden lépést megvitát a Szovjetunióval, amit ezen ország felé készül tenni.

Megköszönve a Magyar Népköztársaság hivatalos találkozóra történő meghívását, a LEMP KB első titkára kiemelte a párt- és állami vezetők munkatalálkozóinak célszerűségét.

Gazdasági együttműködés

A lengyel–magyar gazdasági kapcsolatok ügyeit konkretizálva P[iotr] Jaroszewicz elvtárs bemutatta a további ipari kooperáció fejlődését, valamint a nyersanyag és az üzemanyag kölcsönös szállítása területén folytatott együttműködést érintő problémákat. Hangsúlyozta az 1990-ig szóló tervek koordinációján folytatott közös munka nagy súlyát, valamint ismertette az egyelőre átmeneti lehetőségeket a lengyel építőipari szolgáltatások a Magyar Népköztársaságba történő exportjára. Felhívta a figyelmet arra, hogy Magyarország részt vehetne a Lengyelországban megvalósuló hatalmas szénbányászati beruházásokban. A munka felgyorsítását és a feladatok konkretizálását szolgálná a tervezési szervek, az érdekelt minisztériumok együttműködése és – a pártvezetők javaslataival összhangban – a miniszterelnökök rendszeres találkozói.

Gazdasági ügyekben Lázár György, a Magyar Népköztársaság miniszterelnöke is felszólalt. A Tervbizottság elnökei megbeszéléseinek eredményeire hivatkozva azt a nézetet osztotta, mely szerint szükséges kibővíteni a kooperációt és a szakosítást mint a kölcsönös gazdasági kapcsolatokat hatékonyabbá tevő tényezőt. Szorosabbra kellene fűzni a harmadik piacokon való együttműködést. Magyarországnak a lengyel szénipar fejlesztésében való részvételének ügyében a magyar fél akkor foglal állást, ha megismerkedett a konkrét javaslattal.

*

Megköszönve a tájékoztatást a Lengyel Népköztársaság belügyeiről és külpolitikájáról, Kádár J[ános] elvtárs hangsúlyozta, hogy annak mély tartalmát képezi a magyar küldöttség irányába kifejezett hatalmas bizalom. A küldöttség minden tagja azon a véleményen van, hogy a megbeszélések rendkívül őszinték, barátiak és gyümölcsözőek voltak. Úgy hagyják el Lengyelországot, hogy óriási benyomást tett rájuk az újjáépült Varsó, elismerés illeti a lengyel nemzet, pártunk és annak vezetése óriási vívmányait.

Kádár J[ános] elvtárs biztosított arról, hogy megteszik a megfelelő ajánlatokat a lengyel-magyar együttműködés további kiszélesítése ügyében.

Következtetések

1. A találkozó elérte tervezett célját. A látogatás lefolyása és az elvtársi légkörben folyó, őszinte beszélgetések alátámasztották az MSZMP és a MNK törekvéseit a LEMP-pel és az LNK-val folytatott együttműködés elmélyítésére minden területen. Ez teljes mértékben megfelel mindkét oldal érdekeinek, és megteremti a feltételeket az együttműködési területek kibővítésére és az együttműködés irányainak konkretizálására, mind a legközelebbi időszakban, mind 1980 után. A látogatás testvéri megnyilvánulása volt a két párt, állam és nemzet barátságának és együttműködésének, mely új lendületet adott, hogy még intenzívebbé váljanak a sokoldalú lengyel-magyar kapcsolatok.

2. A megbeszélések folyamán megerősítették, hogy tovább mélyíthető a gazdasági együttműködés; ez kell, hogy a témája legyen a két ország tervezési szervei munkamegbeszélésének. Ebben szükség van az érdekelt munkacsoportok aktív részvételére. Ez leginkább az ipari és az építőipari szolgáltatások, a nyersanyag és egyéb anyagok, mezőgazdasági-élelmiszeripari kölcsönös szállítások területén folytatott együttműködést jelenti. A gazdasági együttműködésre az is jó hatással kell, hogy legyen, hogy hamarosan megkezdődik a két ország tudományos és műszaki együttműködése.

3. Ahhoz, hogy bekövetkezzen a két ország társadalmának közeledése, el kell mélyíteni a lengyel-magyar együttműködést a kulturális és a tájékoztatási szférában, valamint a társadalmi és ifjúsági szervezetek, illetve a vajdaságok, a városok és az üzemek együttműködését is. Ezzel a kapcsolatban az érdekelt köröknek, szervezetnek és intézményeknek meg kell határozniuk a feladatok megvalósításának hosszú távú programját.

4. A megbeszélések megerősítették az MNK és az LNK nézetazonosságát a nemzetközi helyzet aktuális problémáit és feladatait illetően, amelyeket a két állam, a

Szovjetunióval és a szocialista közösség többi országával egyetemben a biztonság, az európai együttműködés, az enyhülési folyamatok, a fegyverkezés megfékezése és a leszerelés kérdéseiben felvet. Az általunk képviselt tézis, hogy továbbra is célszerű folytatni a párbeszédet a nyugati országokkal annak érdekében, hogy aktív befolyással legyünk álláspontjukra a béke, a biztonság és a nemzetközi együttműködés ügyében, teljes megerősítést nyert az MNK küldöttségének álláspontjában.

5. A megbeszélések megerősítették a két párt nézetazonosságát a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban lévő problémák értékelésében. A Kínai Népköztársaság vezetőinek tevékenységét egybehangzóan destruktívnak, szovjetellenesnek és a szocializmusra nézve károsnak ítélték. Ugyanakkor kifejezték annak szükségességét, hogy a nyugati kommunista és munkásállamokkal folytatni kell a párbeszédet.

6. A látogatás fontos szerepet játszik a szocialista közösség országainak egysége és szoros kapcsolata erősítésében, illetve a szocialista gazdasági integrációs folyamatok elmélyítésében.

Varsó, 1978. június 26.

AMSZ, Dep. I. 21/82. W. 2. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat (ford.: Németh Orsolya). Az első lapon felül: DI-W-220-4-78.

A dokumentumot 1978. június 26-án Gierek utasítására készítették és ugyanezen a napon szétküldték a PB tagjainak és póttagjainak, a KB titkárainak és a titkárság tagjainak. 1978. június 27-én a LEMP PB ülésén a harmadik napirendi pontban megtárgyalták és jóváhagyták.

A lengyel kormány a tárgyalások alapján kidolgozott és elfogadott egy hét pontból álló határozatot a javaslatok megvalósítására. 1. A Tervbizottság vezetői a magyar szervekkel közösen folytatják a munkát az 1980 utáni gazdasági együttműködés fő irányainak meghatározásáról. 2. Annak érdekében, hogy csökkentsék a nyugatról érkező importot, javaslatokat dolgoznak ki a két ország közötti kereskedelmi csere növelésére. 3. A lengyel fél 1978. december 31-ig kidolgozza és a magyar félnek bemutatja Magyarország a lengyel szénipar fejlesztésében való részvételéről szóló javaslatot; 4. A lengyel fél 1978. december 31-ig kidolgozza a lengyel építőipari vállalatok Magyarországnak nyújtandó szolgáltatásainak alapelveit és feltételeit. 5. Mindent megtesznek annak érdekében, hogy teljes mértékben megvalósuljon az 1978-as kereskedelmi jegyzőkönyvben előírányzott kölcsönös áruszállítás. 6. A lengyel fél 1978. október 31-ig bemutatja a magyar félnek a hosszú távú kulturális és tájékoztatási együttműködés terén tett javaslatait. 7. A lengyel fél 1978. október 31-ig bemutatja a magyar félnek a hosszú távú vajdasági és városi együttműködési program terén tett javaslatait. (AMSZ, Dep. I. 21/82. W. 2.)

61a

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA A MAGYAR PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1978. JÚNIUS 21–23-ÁN LENGYELORSZÁGBAN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1978. június 27.

Jelentés

a Politikai Bizottságnak a magyar párt- és kormányküldöttség látogatásáról
a Lengyel Népköztársaságban

Szigorúan titkos!

A Magyar Népköztársaság párt- és kormányküldöttség Kádár János elvtárs vezetésével 1978. június 21–23. között hivatalos, baráti látogatást tett a Lengyel Népköztársaságban. A küldöttség tagja volt: Lázár György, Gyenes András, Puja Frigyes elvtárs és Garamvölgyi József, a Magyar Népköztársaság varsói nagykövete.

A Lengyel Népköztársaság tárgyaló küldöttségét Edward Gierek, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára vezette. Tagja volt: Henryk Jabłoński, a Politikai Bizottság tagja, az Államtanács elnöke, Piotr Jaro-szewicz, a Politikai Bizottság tagja, a Minisztertanács elnöke, Edward Babiuch, a Politikai Bizottság tagja, a KB titkára, Ryszard Frelek, a KB titkára, Emil Wojtaszek, a KB tagja, külügyminiszter, Tadeusz Pietrzak, a Lengyel Népköztársaság buda-pesti nagykövete.

A küldöttség látogatást tett a varsói Személygépkocsi Gyárban, ahol nagy-gyűlésen találkozott a gyár dolgozóival; megtekintette Varsó történelmi neve-zetességeit és az egyik épülő új lakónegyedet; felkereste a radzikówi mezőgazdasági kutató intézetet. Kádár János és Edward Gierek elvtárs találkozott a sajtó kép-viselőivel.

Kádár János elvtárs tájékoztatást adott a tárgyalásokon hazánk belső helyzetéről, külpolitikájáról és áttekintette a magyar–lengyel kapcsolatok helyzetét.

Kádár János elvtárs hazánk belpolitikai helyzetét az MSZMP Központi Bi-zottsága áprilisi ülésének állásfoglalása alapján ismertette. Hangsúlyozta, hogy a Magyar Népköztársaság belső helyzete szilárd, érvényesül a párt vezető sze-repe, erősödik a szocialista nemzeti egység és annak alapja, a munkás-paraszt szövetség. Az értelmiség elfogadja a párt politikáját és tevékenyen részt vesz valóra váltásában. Tájékoztatást adott a magyar állam és a magyarországi egy-házak rendezett kapcsolatairól.

Hazánk gazdasági fejlődésének ütemét a reális lehetőségek talaján állapítjuk meg, hogy megóvjuk a népgazdaság egyensúlyát. A kedvezőtlen világgazdasági

folyamatokat is szem előtt tartjuk, amikor erőfeszítéseket teszünk gazdasági munkánk javítására, a szocialista országoknak, a KGST-n belül kialakuló együttműködésének elmélyítésére.

A Magyar Népköztársaság a szocialista közösség egyeztetett külpolitikájának szellemében alakítja nemzetközi kapcsolatait. Kiemelt figyelmet fordít kapcsolatainak építésére a Szovjetunióval és a szocialista közösség többi országával. Bővebben szólt a románokkal és a jugoszlávokkal kapcsolatos gondokról. Hangsúlyozta, hogy e két ország viszonyában is megfontolt, felelősségteljes és internacionalista álláspontot képviselünk. Elítélte a Kínai Népköztársaság vezetőinek külpolitikáját.

Kapcsolatainkban nagy figyelmet fordítunk a fejlődő országokra, támogatjuk harcukat a nemzeti függetlenségért, az állami szuverenitásért. Szolidárisak vagyunk az antiimperialista nemzeti felszabadító mozgalmakkal.

A tőkés országok közül kapcsolataink kiterjedtebbek az NSZK-val, Olaszországgal és Ausztriával. Az utóbbi időben két nyitott kérdést rendeztünk az Egyesült Államokkal: visszakaptuk a koronaékszereket és megkötöttük a legnagyobb kedvezmény elvét is tartalmazó kereskedelmi egyezményt. Tárgyalásainkon nem tettünk elvi engedményt, kialakított gyakorlatunk folytatását vállaltuk. Tizennégy évi tárgyalás eredményeként kapcsolatainkat normalizáltuk a Vatikánnal is. Ez fontos tényezője az állam és az egyház rendezett viszonyának.

Kádár János elvtárs meleg szavakkal méltatta a hagyományos magyar–lengyel barátságot, szocializmust építő országaink együttműködését. Kapcsolataink minden területen jól fejlődnek. Felsőszintű találkozóink rendszerezések. Hasznos az együttműködés az állami szervek, a testvérmegyék, a testvérvárosok és a társadalmi szervezetek között. Gazdasági kapcsolataink megalapozottak, jól fejlődnek, és még további lehetőségek vannak azok bővítésére. Reálisnak látszik, hogy a jelenlegi ötéves tervidőszakban elérjük a 3 milliárd rubeles áruforgalmat. A termelési szakosítás és kooperáció részaránya jelenleg áruforgalmunk 25%-át teszi ki, ennek szélesítése kívánatos lenne. Köszönetét mondott a lengyel építőipar magyarországi munkájáért, többek között a kabai cukorgyár építéséért.

Kádár János elvtárs szóvá tette a lengyel kokszt és vegyipari termékek szállítási lemaradását. Kérte, hogy a vállalt kontingenseket teljesítsék. Hangoztatta, hogy a magunk részéről igyekszünk kötelezettségeinket teljesíteni.

Az 1980 utáni ötéves terv koordinálása és a távlati együttműködési tervek kidolgozása során célszerű külön figyelmet fordítani arra, hogy tehermentesítsük népgazdaságunkat olyan termékek kölcsönös szállításával, amelyeket eddig tőkés importból szereztünk be.

Kulturális együttműködésünk jól fejlődik. További lehetőségek vannak tudományos együttműködésünk szélesítésére. Javasolta, hogy a tíz évvel ezelőtt kötött kulturális egyezményt újítsuk fel.

Hasznosnak tartotta a lakosság közvetlen érintkezését, a turizmus fejlődését. E területen vannak bizonyos gondok, azonban változatlanul támogatni kívánjuk a turizmus fokozatos fejlesztését.

Kádár János elvtárs lengyel párt- és kormányküldöttséget hívott meg magyarországi látogatásra.

II.

Edward Gierek elvtárs őszinte hangú, részletes tájékoztatást adott a Lengyel Népköztársaság belső helyzetéről. Kiemelte, hogy sikeresen teljesítik a Lengyel Egyesült Munkáspárt VI. és VII. kongresszusán elfogadott irányvonalat. A megtett út igazolta a kongresszusi határozatok helyességét.

A szocialista építőmunka eredményeként fejlődött a lakosság anyagi, kulturális színvonala, nőtt a termelés és szélesedett annak anyagi bázisa. Lengyelország jelenleg a termelőerők leggyorsabb ütemű fejlődésének időszakában van. Az ország valóságos ipari hatalommá vált. Jelenleg 193 millió tonna kőszén, 40 millió tonna barnaszén, több tízezer tonna kén, 320 ezer tonna rezet, 200 ezer tonna cinket, több mint 20 millió tonna acélt, 24 millió tonna cementet termel. Nagy kapacitású járműiparral, traktor és építőipari gépeket gyártó ágazatokkal rendelkezik. Jelentős az elektronikai ipar is. Úgy vélik, hogy jelenleg a lengyel gépipar a legmodernebb Európában.

A mezőgazdaságban is sikerült előrehaladást elérniük. A szocialista szektor részaránya 1970-ben 12,5% volt, mostanra ez 33%-ra nőtt. Arra számítanak, hogy intézkedéseik meghozzák az eredményeket a tovább fejlesztésben.

Az elmúlt évben sikeresen teljesítették terveiket. A nemzeti jövedelem 5,1%-kal, az ipari termelési 8,6%-kal nőtt, a reálbérek 2,3%-kal emelkedtek. Intézkedéseik nyomán némi javulást sikerült elérni a tőkés fizetési mérlegben is.

Edward Gierek elvtárs részletesen szólt a lengyel népgazdaság alapvető problémáiról. Közülük első helyen említette a lakáshiányt. A jelenlegi ötéves terv időszakában 1 millió 575 ezer lakást kívánnak felépíteni. A lakást igénylők száma azonban eléri a 2 és fél milliót. Ez annak a következménye, hogy 1970 előtt kevés figyelmet fordítottak a lakásépítés ipari módszereire. Azóta mintegy 100 modern házgárat hoztak létre és reálisnak tartják annak elérését, hogy 1985–1986-ra minden lengyel családnak önálló lakása legyen.

A lengyel népgazdaság gyorsabb ütemű továbbfejlesztésének lényeges akadályai a közlekedés és szállítás elmaradottsága. A szénbányászatot is kénytelenek voltak visszafogni, mivel a kitermelt szén elszállítását nem tudták biztosítani. Volt olyan időszak, amikor 3 millió tonna szén várt elszállításra.

A lengyel népgazdaság számára nagy tehertételt jelent, hogy a rossz időjárás következtében az utóbbi négy esztendőben gyenge hozamok voltak a mezőgazdaságban. 1976-ban és 1977-ben a tervezettnél 8-9 millió tonnával kevesebb burgonya termett. Ez a sertésállomány csökkenéséhez vezetett. Kénytelenek voltak több mint 9 millió tonna gabonát és takarmánygabonát importálni, nagyjából tőkés országokból. 1977-ben még sikerült a korábbi szinten tartani a húsellátást (az évi átlagos fogyasztás hús- és zsiradék együtt 70 kg volt). A keresleten meglátszik, hogy a húsarak alacsonyok Lengyelországban. A mezőgazdaság ez évben is nehézségekkel küzd. Az év elején 12 vajdaságban mintegy 5-6 millió hektár területen nagy szárazság volt, és kénytelenek voltak kiszántani a vetéseket. Ismét szembetalálják magukat a jelentősebb mennyiségű gabonaimport problémájával.

A lengyel népgazdaság számára nagy gondot okoz az eladósodás főleg tőkés relációban.⁹ Intézkedéseket tettek a fizetési mérleg javítására. Az elmúlt évben a szocialista export 12,6%-kal, az import 17,4%-kal növekedett. Tőkés relációban az export 8,2%-kal nőtt, az import viszont 5%-kal csökkent 1976-hoz viszonyítva. Ez utóbbiban nagy szerepet játszott a szigorú importkorlátozás. Tagadhatatlan, hogy fontos anyagféleségek importjáról is le kellett mondaniuk és ez hosszú távon nem tartható fenn.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt 1978 elején tartotta második országos pártkonferenciáját. Ez alkalommal intézkedéseket fogadtak el a lengyel népgazdaság problémáinak leküzdésére. Külön figyelmet fordítottak a gazdálkodás hatékonyságának javítására, a gazdaságirányítás módszereinek tökéletesítésére. Komoly munkára van szükség „a gazdasági manőver” eddigi tapasztalatainak összegyűjtésére és értékelésére.¹⁰ A jövőben számolniuk kell azzal, hogy a szabad munkaerő-tartalék kimerül és inkább munkaerőhiány lesz. Bizakodóak gazdasági fejlődésük távlataiban. A kiépített nagy termelőkapacitásoknak meg kell hozniuk a megfelelő javulást.

Edward Gierek elvtárs kedvezően értékelte a lengyel belpolitikai helyzetet, ugyanakkor elmondta, hogy nehézségeik is vannak. Nagy súlyt helyezett arra, hogy bemutassa a Lengyel Népköztársaság speciális helyzetét. Vitába szállt azokkal – a türelmetlenséget tükröző – a testvérpártok részéről felmerülő nézetekkel, amelyek kételkednek a Lengyel Egyesült Munkáspárt mezőgazdasági politikájának és egyházpolitikájának helyességében. Kifejtette, hogy a lengyel vezetés Lengyelország sajátos körülményeiből és feltételeiből kiindulva a lehető legjobb megoldásokat választja. Hangsúlyozta, hogy a szocialista építésben elért eredményeik bizonyítják, hogy helyes úton járnak.

A Lengyel Népköztársaság lakosságának 90%-a katolikus. A püspöki kar ellenében van az államhatalommal szemben. Esetenként kellemetlenkednek a pártnak és a kormánynak, azonban gondosan vigyáznak arra, hogy ne lépjenek veszélyes zónába, amely kiválthatná az államhatalom keményebb visszacsapását. Hivatalosan nem támogatják az ún. belső ellenzékét. Az állam és az egyház viszonyának kedvező vonása, hogy az alsó papságnak mintegy 70%-a az állam és az egyház együttműködése mellett van. Ezek a papok elismerik a szocialista Lengyelországot és ebbe az irányba befolyásolják a hívőket is. A lengyel vezetés értékelése szerint az alsó papságnak nincs is más lehetősége. Számolniuk kell azzal, hogy a hívők egy része inkább a hagyományok miatt tartja magát val-

⁹ 1979-re a lengyel államadósság elérte a 22,3 milliárd dollárt. A lengyel állam a hetvenes évtizedben összesen 56 milliárd dollár hitelt vett fel, ebből 12 milliárdot költött élelmiszerre, 17 milliárdot gépekre és berendezésekre, valamint 27 milliárdot nyersanyagra. 1978-ban a második világháború óta először csökkent a nemzeti jövedelem. L. Wojciech Morawski: *Dzieje gospodarcze Polski*. Warszawa, Difin, 2010, 288.

¹⁰ Az 1976. decemberi KB-plénumon javasolt „gazdasági manőver” (I. 60. sz. dokumentum, 2. l.) nem hozta meg a várt eredményt. 1977 márciusában megszüntették a Nagy Gazdasági Szervezeteket (I. 55a sz. dokumentum, 17. l.), majd novemberben döntöttek a kisebb boltok és a vendéglátóegységek haszonbérletbe adásáról, illetve létrehozták a kereskedelmi boltok hálózatát, ahol drágábban lehetett áruhoz jutni. L. Morawski, i. m. 2010, 286–287.

lásoknak és a vallásos hívők egy része sem engedné meg, hogy a szocialista állam ellen fellépjenek. Nem rendelkeznek országos statisztikával a hívőkről, mert az ilyen kategorizálás csak károkat okozna. Tudják, hogy nem helyes élezni a harcot az egyházzal, mert az felesleges konfliktusokat szülne.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése is vitatott kérdés a külföldiekkel. Tudják, hogy a szocialista szektor aránya alacsony a lengyel mezőgazdaságban. Ezért keresik azokat a formákat, amelyek elősegíthetik a szocialista nagyüzemek létesítését nagyobb megrázkódtatások nélkül.

A lengyel társadalom rendkívül érzékeny a szuverenitás, a nemzeti egység és a függetlenség kérdéseire. Ezt a nyugati propaganda igyekszik kihasználni különböző akciók szervezése útján. Egy időszakban nagy erővel szították a szovjetellenességet Lengyelországban. Kudarcot vallottak.

Mint más szocialista országban, Lengyelországban is van belső ellenzék. Ezt azonban nem tartják veszélyesnek. Az ellenzékiek ellenőrzés alatt állnak. Politikai elszigetelésükre törekszenek. A szocialista államnak megvan az ereje ahhoz, hogy elhallgattassa és politikailag elszigetelje az ellenzékiet, és a közvélemény is egészséges magatartást tanúsít az ellenzéki erőkkel szemben. Példaként említette, hogy az egyetemi hallgatók mozgolódása után az egyetemisták százával kérték felvételüket a pártba.¹¹

Léteznek olyan ellenzékiek, közöttük írók, akik korábban hírhedt dogmatikusok, sztálinisták voltak. Ezek nem jelentenek tényleges veszélyt a hatalom számára, s ennek megfelelően a lengyel vezetés nem foglalkozik velük, de múltjukat leleplezi a társadalom előtt.

Gierek elvtárs összegezve a belpolitikai problémákat hangsúlyozta, hogy az ellenség malmára hajtáná a vizet, ha türelmetlenül, brutális módszereket alkalmaznának, és adminisztratív eszközöket vennének igénybe akár az egyház, akár az ellenzékiek megfékezésére. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy offenzív ideológiai és politikai munkára van szükség a párt és az állam befolyásának növelésére. Ehhez megfelelő kereteket nyújt a közeljövő néhány nagyobb eseménye. Napirenden van a munkás-önkormányzati szervek országos konferenciája. Készülnek Lengyelország függetlenségének 60., a munkáspártok egyesülésének 30. és a népi Lengyelország újjászületésének 35. évfordulójára. Hárommilliónyi párttag, ugyanennyi ifjú kommunista és más társadalmi szervezetek aktív politikai erőt képviselnek, és nagy szerepet játszanak a közvélemény formálásában.

Edward Gierek elvtárs röviden foglalkozott a Lengyel Népköztársaság külpolitikájával. Rámutatott arra, hogy nemzetközi kapcsolataiban a Lengyel Népköztársaság is tartja magát a szocialista közösség országainak egyeztetett külpolitikai vonalához. Fontos találkozókat bonyolítanak le ebben az évben. Gierek

¹¹ 1977. május 7-én Krakkóban holtan találták Stanisław Pijas egyetemi diákot, aki részt vett az egyetemi ellenzéki mozgalomban. A gyanú szerint az állambiztonság emberei verték halálra. Ezt követően május 14–21. között Krakkóban, Poznańban, Gdańskban és Varsóban is megemlékezéseket tartottak Pijas emlékére. A rendőrség a KOR 48 aktivistáját őrizetbe vette, 11 főt letartóztattak. A „vádlottakat” a legképtelenebb vádakkal illették a Hitlerrel való együttműködéstől a cionista összeesküvésig. Végül május 15-én több ezer diák a krakkói Wawelhez vonult, és felolvasták a Diák Szolidaritási Bizottság (SKS) alapító deklarációját.

elvtárs nemrégén járt Jugoszláviában és még ebben az évben párt- és kormányküldöttséget vezet Bulgáriába és látogatást tesz Japánban. Giscard d'Estaing Lengyelországba készül. Jabłoński elvtárs Angolába utazik.

A német kérdésre megkülönböztetett figyelmet fordít a Lengyel Népköztársaság. Az NSZK ügyeiben állandó, őszinte és nyílt konzultációs kapcsolatban állnak a Szovjetunióval. Az Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolataik megfelelőek, a gazdasági kapcsolatok pedig jók. Úgy vélik, hogy az Egyesült Államok nem tanúsít olyan mértékben agresszív magatartást Lengyelország iránt, mint a Szovjetunióval és Csehszlovákiával szemben. Ugyanakkor a lengyeleket nem részesítik olyan előnyökben, mint a románokat. Sajátos tényező a lengyel-USA kapcsolatokban, hogy 12 millió lengyel él az Egyesült Államokban, akiknek többsége változatlanul szimpatizál az óhazával és nem lebecsülhető szerepet játszik az Egyesült Államok belpolitikai életében.

Kínával kapcsolatban megjegyezte, hogy Lengyelország viszonya ugyanolyan, mint a többi testvéri szocialista országhé, bár gazdasági téren némileg előbb tartanak (működik egy lengyel-kínai közös hajózási társaság). Megjegyezte, hogy Mijal, a „Lengyel Kommunista Párt főtitkára” jelenleg Kínában él és részt vesz a szocialista Lengyelország ellen folytatott ellenséges propagandában.¹²

Edward Gierek elvtárs befejezésül köszönettel elfogadta Kádár János elvtárs meghívását Magyarországra és hangsúlyozta, hogy a hivatalos látogatások mellett szükség van a nem hivatalos találkozókra is.

III.

Gierek elvtárs felkérésére *Piotr Jaroszewicz elvtárs* szólt kétoldalú gazdasági kapcsolatainkról. Megállapította, hogy a felsőszintű megállapodások a megvalósítás útján haladnak. Elismerte, hogy kapcsolatainkban vannak nehézségek, mint pl. a lengyel szén- és kokszzállítás lemaradása. Ezt követően összefoglalta azokat a gazdasági témákat, amelyek megoldásában a lengyel fél érdekelt.

A szénzállításokkal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy Lengyelország beruházási hozzájárulást szeretne kapni a szénkitermelés bővítéséhez. Ez lehetővé tenné a magyar igények kielégítését.

Átmenetileg lehetőséget lát az építőipari együttműködés bővítésére. Konkrét tárgyalásokra van szükség a lengyel építőipar magyarországi igénybevételéről.

A lengyel fél érdekelt a nyersanyagok és az élelmiszeripari termékek hosszú távú kölcsönös szállításában.

Megállapodásra van szükség a mezőgazdasági és élelmiszeripari gépgyártásban kialakítható együttműködésről.

Erőfeszítéseket kell tenni a kölcsönös szállítások bővítésére olyan áruféleségekben, amelyek kapitalista importot helyettesítenek.

A következő ötéves terv és a hosszú távú tervegyeztetés meggyorsítása a két ország tervező szerveinek fontos feladata.

¹² L. 36. sz. dokumentum, 9. l.j.

Kádár János elvtárs köszönetet mondott Edward Gierek és Piotr Jaroszewicz elvtárs tájékoztatójáért. Hangsúlyozta: a bizalom jelének tekintjük, hogy a lengyel vezetés őszintén beszélt gondjairól és problémáiról. Mi nem sürgetünk senkit sajátos problémáinak megoldásában és véleményünk szerint valóban nagy körültekintésre van szükség, szem előtt tartva az ország feltételeit. A Lengyel Népköztársaság belső fejlődéséért a teljes felelősséget a lengyel elvtársak viselik. Egyetértett azzal, hogy a miniszterelnökök rendszeresen találkozzanak. Abból kiindulva, hogy az együttműködés minden lehetőségét ki kell használni, kölcsönösen kötelesek vagyunk minden javaslatot megvizsgálni, amely kapcsolataink bővítésére irányul. Megjegyezte, nem volna célra vezető visszatérni arra a korábban gyakran hangoztatott elvre, ami szerint nemcsak az áruforgalom egészében, de az egyes fő árucsoportokban is a teljes kiegyenlítésre kell törekedni. Ez nem előrevinné, hanem fékezne az együttműködés fejlesztését. E helyett a kölcsönös adottságok figyelembe vételével kell megkeresni a gazdasági kapcsolatok bővítésének lehetőségeit.

Lázár György elvtárs egyetértett Jaroszewicz elvtárs értékelésével gazdasági együttműködésünkről. Megjegyezte, hogy tervező szerveink és a gazdasági vegyesbizottság jól dolgozik. A tervhivatali elnökök legutóbbi találkozásán összefoglalták azokat az elveket, amelyeket a tervkoordináció során szem előtt tartanak:

- továbbra is biztosítani kell a dinamikus fejlődést gazdasági kapcsolatainkban,
- kölcsönösen előnyös együttműködési formákat és területeket kell feltárni,
- a nyersanyagok szállításának 1980. évi színvonalát lehetőleg fenn kell tartani a következő ötéves tervidőszakban is,
- gyorsabb előrehaladásra van szükség a termelési szakosításban és a kooperációban,
- fel kell kutatni a harmadik piaci együttműködés lehetőségeit,
- fel kell tárni azon áruszállítások bővítésének lehetőségét, amely tőkés importot helyettesít.

Felhívta a figyelmet arra, hogy sok együttműködési téma ismert országaink között. Arra van szükség, hogy meggyorsítsuk a tárgyalásokat a nyitott kérdések megoldására.

A szén-és kokszzállításokkal kapcsolatban vállalta, hogy Jaroszewicz elvtárs javaslatát is megvizsgáljuk, hogyan segíthetünk a széntermelés bővítésében. Nép-gazdaságunkban azonban olyan adottságok vannak, hogy nem gyártunk sem bányaiipari gépeket, sem koksizoló berendezéseket. Gyártunk viszont olyan gépeket, amelyek közvetve segíthetnek a bányászat fejlesztésében. Az építőipari kapacitás igénybevételének lehetőségével mint eddig, a jövőben is élni fogunk.

Vizsgálatot kell folytatnunk a magyar nyersanyagigények kielégítéséről élelmiszerek szállítása ellenében.

Piotr Jaroszewicz elvtárs azt a kívánságát fejezte ki, hogy ez év októberében jöjjön létre egy munkatalálkozó Lázár György elvtárssal Budapesten.¹³ Lázár elvtárs a javaslatot elvben elfogadta.

*

A magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatása eredményes volt. A tárgyalás és a fogadtatás elvtársi légkörben zajlott és meggyőzően szemléltette a magyar–lengyel barátságot. A tárgyalásokon lehetőség nyílt a magyar tapasztalatok ismertetésére és néhány elvi kérdésben a magyar álláspont kifejtésére. A lengyel vezetők tájékoztatója a Lengyel Népköztársaság gyorsütemű fejlődésének eredményeiről magabiztosságot és bizakodást tükrözött. Nyíltan szóltak nehézségeikről, de úgy tűnt, hogy jórészt leegyszerűsítik, és kissé alábecsülik a meglévő problémákat.

A magyar párt- és kormányküldöttség teljesítette megbízását és ezzel jól szolgálta a magyar–lengyel barátság további elmélyítését, előmozdította országaink együttműködését.

IV.

Határozat-tervezet

1. A Politikai Bizottság jóváhagyólag tudomásul veszi a magyar párt- és kormányküldöttség jelentését a Lengyel Népköztársaságban tett látogatásáról.
2. A Politikai Bizottság felkéri a kormányt, hogy a jelentést tárgyalja meg és tegye meg a szükséges intézkedéseket a tárgyalások eredményeinek a realizálására.

MNL OL M–KS 288. f. 5/749. ó. e. 17–29. – magyar nyelvű gépellt tisztázat Kádár János és Roska István s. k. aláírásával (30/PF/1978. „C”) – A jelentést összeállította Roska István külügyminiszter-helyettes, jóváhagyta Kádár János. Készült 4 példányban, 1. számú példány.

A jelentést az MSZMP PB a 1978. június 27-i ülésén jóváhagyólag tudomásul vette és ajánlotta a kormánynak, hogy tárgyalja meg és tegye meg a szükséges intézkedéseket a tárgyalások eredményeinek megvalósítására.

¹³ 1978. október 21–22-én Lázár György és Kádár János fogadta Budapesten Piotr Jaroszewiczet. AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/483. 106–109.

61b

KÁDÁR JÁNOS SZÓBELI BESZÁMOLÓJA AZ MSZMP PB 1978. JÚNIUS 27-I ÜLÉSÉN LENGYELORSZÁGI ÚTJÁRÓL

Budapest, 1978. június 27.

Jegyzőkönyv
a Politikai Bizottság 1978. június 27-én megtartott üléséről

Szigorúan bizalmas!

1. Jelentés párt- és kormányküldöttségünk lengyelországi látogatásáról

Kádár János elvtárs:

A rend kedvért tűztük a jelentést napirendre, ahogy ez illik. A jelentést az elvtársak megkapták. Úgy látom, ebben minden lényeges dolog benne van, ami ott volt. Néhány szó kiegészítést fűznék csak hozzá.

Szeretném átadni az elvtársaknak a lengyel vezetők szívélyes üdvözlését.

Hogy élő szóban is mondjam: nagyon jó légkörben zajlott le a látogatás. A jó légkört úgy kell érteni, hogy a vezetőkkel folytatott tárgyalásoktól egészen az utcai járókelőkig szívélyes légkör volt. Ez Örvendetes.

Szeretném elmondani: nagyon nyílt és elvtársias módon beszéltek a problémáikról is az eredmények mellett. Ez a jelentésben is érzékeltetve van. Ehhez szeretnék néhány dolgot hozzáfűzni. A jelenlegi lengyel helyzet – nekem úgy tűnik – nem rossz. Ezt csak azért mondom, mert mindenféle híreket hallunk. Talán ez annak köszönhető, hogy mi többnyire a lengyel problémákkal találkozunk. Olvasunk erről az ellenzékről, az egyházi problémákról stb. Ott helyben is érzékeltük a tájékoztatás alapján, a különböző helyeken tett vizitek alapján, hogy óriási tempót diktálnak és igen komoly fejlődés van Lengyelországban. Különösen az ipar vonalán, az iparosítás vonalán. Rengeteg dolgot építenek. Ennek megfelelő ott a hangulat. Van egy bizonyosfajta bizakodás. Érdemes azt is megemlíteni: mi nagyra vagyunk ellátási viszonyainkat, de azért tudni kell, hogy nem minden szocialista országban így fogják fel a kérdéseket, mint mi. Ott például többet használnak fel a beruházásra, mint fogyasztásra. És mennek is előre a fejlődés útján.

Az utóbbi időben valamit redukáltak az eredeti tervcélkitűzésekhez képest; jobban figyelembe veszik az egyensúlyi problémákat most, mint korábban, de még ez a fejlődési ütem is nagy. A jelenlegi lengyel ipar, körülbelül a fele, öt évnél fiatalabb, korszerűbb berendezéssel van ellátva. Az ellentmondások is részben innen adódnak, a problémáik is, de innen adódik ez a lendületes fejlődés is.

És ennek van pozitív hatása – amennyire mi ezt észrevettük. Ezzel összefüggésben a mi ismertetésünkben ennek a dolognak a másik felét kellett aláhúzni: bizony feszültségek miatt kénytelenek voltunk a fejlődési ütemet alacsonyabbra venni. Hangsúlyoztuk, hogy mi nagy figyelmet fordítunk egyensúlyi problémáinkra, és ezért nem tudunk most magasabb ütemet biztosítani. Nemcsak politikai tényező ez. Érinti a magyar–lengyel gazdasági együttműködés kérdéseit is. A szocialista országok gyakorlatában ismételtelen előfordult, hogy nem a mai valóságában nézzük a partnerországot, hanem egy korábbi állapotának megfelelően. Jó volna, ha ezen változtatnánk és a mai valóságában néznénk. Ők tettek különböző indítványokat is nekünk, amelyek nagyon problematikus számunkra. Például ilyen a nyersanyag kölcsönös és kiegyenlített biztosítása – ez nekünk nem egyszerű probléma.

Azért emlegetem ezt, mert nekem úgy tűnik, hogy a lengyel ipar lényegesen korszerű, s mint ilyen, a magyar gazdaságra is hasznos lehet. Ezt elsősorban mint politikai kérdést akartam megemlíteni.

A másik az ő két nagy társadalmi kérdésük: a mezőgazdaság szocialista átszervezése, valamint az állam és az egyház viszonya. Úgy tűnik, nem világos a perspektíva még a lengyel elvtársak számára sem. Van egyfajta idegesség és allergia is ezzel kapcsolatban, s bizonyos fokig ez érthető.

Gierek elvtársék szinte panaszként előadták, hogy egyes szocialista országok részéről kicsit kritikusan nézik Lengyelország mezőgazdasága szocialista átszervezésének kérdését, s ugyanígy az állam és az egyház viszonyát is, szinte azt mondva, hogy a lengyel elvtársak nem csinálnak semmit. Ők persze csak a lengyel viszonyokból kiindulva tudnak ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, és ők nem érezhetik ki a lengyel társadalmon belül azokat a kérdéseket, amelyek megoldása még nem érett meg. Ők dolgoznak a feltételek megteremtésén, és azon lesznek, hogy megoldják.

Harmadik kérdésként szó volt erről a belső ellenzékről; nem tartják veszélyes szimptomának, sőt mintha egy kicsit bagatellizálták volna. Az a véleményük, hogy ez az ellenzék az ő nemzeti összefogásukat, egységüket nem tudja megbontani, mert erre lengyel közvélemény nagyon érzékeny, és nem engedi, hogy megbontsák. Ebből ők nagy problémát nem csinálnak.

Mindhárom dologra el lehet mondani, hogy ők erőszakos módszerekhez nem akarnak nyúlni. Mindezeket a kérdéseket politikai úton, politikai módszerekkel akarják megoldani. Így az ellenzékkel kapcsolatban is azt mondják, hogy politikailag kell őket elszigetelni, politikailag kell leleplezni és nem adminisztratív eszközökkel. Figyelik őket, szemmel tartják őket. „Ha olyan helyzet adódna, nem reszketne a kezünk” – ezt a kifejezést használták. Nem hallottunk egyébként mi világos perspektívát ebben a dologban.

Van egyfajta bizonytalanság is, mintha kerülgetnék a forró kását. Sok éve így alakult ez már.

Megemlítem csak: be volt iktatva a programba egy gyári nagygyűlés, s a szokásos módon elkészült a szöveg is. A lengyel elvtársak a gyűlés reggelén kapták meg, lefordították lengyelre. Miközben kóboroltunk ebben a gépkocsigyárban, amely egyébként tipikus szocialista gyárlátogatás volt, sem mi nem láttunk embereket, sem ők nem láttak bennünket.

60-80 újságíró, meg egyéb kísérő gyűréjében mendegéltünk, felbukkant valahol Babiuch biccentettem is neki. Egy kis idő múlva – miközben az igazgató harsogta a fülünkbe az ismert adatokat – Gyenes elvtárs suttogja: baj van, probléma van. Kiderült, hogy Babiuch megrémült, mert a szövegben volt két mondat arról, hogy Magyarországon milyen az állam és az egyház viszonya, le volt írva, hogy rendezett. Azt kérte, hogy mi ezt feltétlenül húzzuk ki, mert ott ez nagyon komplikált kérdést. Egy óra múlva kezdődik a nagygyűlés, most mit csináljunk? Mondtam Gyenes elvtársnak, hogy csináljanak, amit akarnak. Mi magyarul beszélünk, gondolom, ez nekik segítség lett volna, ha mi mondjuk, hogy Magyarországon az állam és az egyház viszonya rendezett – ez ma is meggyőződése – de ha Babiuch megjegyzi! Alighanem ő az egyházi ügyekért a felelős, s ezért lett ideges. Jó, hogy nem vette észre, hogy mi volt leírva a mezőgazdaság szocialista átszervezéséről. Így kihúztuk az egyházra vonatkozó részt.¹⁴

Azért meséltem ezt el, mert ez is mutatja, hogy hogyan vannak ők ezzel. Később, amikor ez szóba került, elmondták, hogy van két reakciós püspökük; nem is az érseket szidták. Ezek a püspökök követelőznek stb.

Természetesen, mi a válaszban erre a kérdésre is kitértünk. A plenáris tárgyaláson azt mondtam: mi nem tűztük napirendre a lengyel mezőgazdaság szocialista átszervezését és nem is fogjuk. Sem az állam és az egyház viszonyának rendezését. De bevalljuk, amikor találkozhatunk egymással, s Lengyelországról szó kerül, mi is mondtuk ezt, de ez nem negatív dolog, ez a mi szolidaritásunk, együttműködésünk jele. Beleszólni nem fogunk, az Önök feladata ennek megoldása, s mi örülnénk, ha ezek a kérdések megoldódnának.

A gazdasági dolgokról csak annyit – benne van a jelentésben is, Gierek elvtárs a tárgyalás kezdetén közölte: részükről a miniszterelnök készült fel gazdasági témában. Nem volt semmi kifogásunk ellene. Röviden végigmentek és nagy nyomattal, hangsúllyal szóvá tettek bizonyos dolgokat. Például: a szénkitermelést ők akkor tudják fokozni, ha kapnak hozzájárulást. A másik a beruházás: a nyersanyagproblémák megoldása Lengyelország számára rendkívül fontos; jó lenne, ha a szállítás kiegyenlítően történne.

Más témát nem nagyon neveztek meg, de körülbelül kialakult, hogy gabonaszállításra, élelmiszerszállításra gondolnak, élelmiszeripari berendezésekre meg hasonlókra.

Erre válaszolt Lázár elvtárs is, én is. Lázár elvtárs említette a beruházási hozzájárulást, mi szénipari berendezést nem tudunk szállítani, de közvetett úton valamit azért tudunk csinálni.

A kiegyenlített nyersanyag-szállítási problémával kapcsolatban kimondta, hogy 10-15 évvel ezelőtt már találkoztunk ilyen kérdéssel. Próbáltuk ezt az egy az egyben történő kiegyenlítést, végülis ezzel leállítottuk a gazdasági kapcsolatokat

¹⁴ A szövetkezetekről a következőket mondta Kádár: „Politikánknak ereje munkásosztályunk, szövetkezeti parasztságunk egysége és helytállása... [...] Szocialista mezőgazdaságunk nem egészen két évtized alatt kevesebb dolgozóval több mint másfélszeresére növelte termelését. A mezőgazdaság szocialista átszervezése döntően hozzájárult az ország fejlődéséhez ezen belül a magyar parasztság általános felemelkedéséhez, társadalmi, gazdasági, kulturális fejlődéséhez, a falu és a város közti különbségek lényeges csökkentéséhez.” *Népszabadság*, 1978. június 23.

fejlődését. Nehogy most is ez legyen. Van érvényes éves tervünk a nyersanyag-szállításra, ötéves tervünk van, készül a 15 éves terv is, s valahol foglalkozunk a kiegyenlítéssel; ha úgy értik, hogy évenként legyen, vagy negyedévenként, vagy havonként legyen kiegyenlítve kölcsönösen a nyersanyag-szállítás, ez lebénítja az egész forgalmat.

Így kerültek szóba ezek a kérdések.

Ezeket szerettem volna szóban is megemlíteni.

Még egyszer megemlítem: nagyon jó légkörű találkozó volt. A magyar–lengyel barátságért dolgozni tényleg nem nehéz, mert ezt kicsi és nagy Lengyelországban támogatja. Politikailag is rendkívül hasznos volt. A következőkben szerintem az kell, hogy a Lengyel Népköztársaságot úgy nézzük, amilyen: erős, dinamikusan fejlődő ország még a fennálló problémák ellenére is. Gondolkodásunkban ne érjük be azzal, hogy számunkra Lengyelország abból áll, hogy ott nincs szocialista módon átszervezett mezőgazdaság stb.

Apró Antal elvtárs:

Eredményes tárgyalás volt. A jelentést vegyük tudomásul.

Ami a lengyel–magyar forgalom értékelését illeti, számunkra azok az anyagok, amiket Lengyelországtól kapunk, mindenképpen előnyösek. Ha nem kapnánk tőlük, tőkésből kellene behozni. Akármelyik oldalról nézzük, számunkra nagyon hasznos; jó lenne a volument növelni, ha másképp nem lehet, csak hozzájárulással, az olyan hozzájárulás legyen, hogy például gépipari termékekkel támogatjuk őket. Az összetétel nagyon hasznos.

A jelentést átnézve találtam itt olyan számokat, ami kicsit meglepett: 100 darab házgyár stb...

Kádár János elvtárs:

Öt év alatt egymillió lakást akarnak felépíteni.

Apró Antal elvtárs:

Az az elképzelésük, hogy minden lengyel családnak önálló lakása lesz. Ez nagy-ütemű fejlődést jelent. Adja isten, hogy sikerüljön nekik. Kicsit magas mércének tűnik.

Javasolom, hogy fogadjuk el a jelentést és adjunk valamilyen tájékoztatást a pártszerveknek is.

Kádár János elvtárs:

A Minisztertanács is megtárgyalja a jelentést. Egyetértek azzal, hogy szélesebb körben is ismerkedjenek meg vele. Mondjuk azt, hogy a fekete-fehér tájékoztatóban jelenjen meg szerkesztve.

MNL OL M–KS 288. f. 5/749. ő. e. 96–102. – magyar nyelvű gépelt tisztázat – Készült 2 példányban.

62.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE A LENGYEL TURISTÁK VISELKEDÉSÉVEL KAPCSOLATOS ÚJSÁGCIKKEK ÜGYÉBEN

Budapest, 1978. november 24.

Feljegyzés

Tárgy: A lengyel turisták viselkedésével kapcsolatos írások a *Népszabadság*ban.

Varsói nagykövetségünk szeptember 26-án táviratban jelezte, hogy a LEMP KB egyik illetékese elmondta munkatársunknak, *több anyag áll rendelkezésükre magyar turisták lengyelországi viselt dolgairól.*¹ (1. 005176/1978. sz. akta.) Úgy véli azonban – mondotta –, hogy ezek publikálása nem használna kétoldalú kapcsolatainknak.

Az elmúlt egy-két évben lengyel részről több ízben felvetették, hogy a magyar sajtó e témával sokszor foglalkozik² nem kívánatos hangnemben és gyakorisággal. A belső helyzet nehézségei miatt a lengyel elvtársakat érzékenyen érinti minden, kívülről jövő, lengyeleket sértő, illetve sértőnek vélt megnyilvánulás. Ugyanakkor teljes mértékben egyetértenek azzal, hogy *a törvényeinket sértő, a becsületes lengyel turistákra is szégyent hozó „seftelők”, „ügyeskedők” ellen kellő eréllyel fellépjünk.*³

Az utóbbi napokban e téma többször jelentkezett a *Népszabadság* hasábjain.

A november 4-i szám 9. oldalán „Bécsi órák a Keleti előtt” címmel⁴ adtak tudósítást arról, hogy szabadságvesztésre ítélték egy lengyel csempészt. A november 9-i számban, a 10. oldalon karikatúra jelent meg, „Levelesné megmagyarázza” címmel,⁵ amelyben a címszereplő egy lengyel rendszámú kocsni előtt áruikat lenggető emberekre mondja: *„Nem csencselés ez, fiacskám, hanem szocialista integráció.”*⁶

(Megjegyezzük: a Lengyel Népköztársaság e napokban ünnepelte a függetlenség visszanyerésének 60. évfordulóját. A *Népszabadság* november 7-i számában közölte Losonczi Pál elvtárs táviratát,⁷ valamint méltatta az évfordulót, s éppen a fent em-

¹ A kiemelés az eredetiben. A „magyar turisták” tollal bekarikázva.

² A kiemelés az eredetiben. Az „e témával” tollal bekarikázva.

³ A kiemelés az eredetiben. A lap szélére kézírással: „a lengyel, a csehszlovák és jugoszláv turisták szabálytalanságaival (olvashatatlan szó, bankrablás stb.) Ez történik!”

⁴ A cikk szerint Marian Zajac Ausztriából érkezett Magyarországra, hogy Budapesten a Keleti pályaudvar előtt értékesítse azt a kb. 50 db Bécsből származó kvarcórát, amit a rendőrség lefoglalt nála, és ezért a bíróság hat hónapi szabadságvesztésre ítélte. *Népszabadság*, 1978. november 4.

⁵ *Népszabadság*, 1978. november 9.

⁶ A kiemelés az eredetiben. A lap szélén kézírással: „Miért engedjük meg egyáltalán e zsibvásárt?”

⁷ Lengyelország 1918-ban megszerzett állami függetlenségének 60. évfordulója alkalmából Losonczi Pál a következőket írta: „A Nagy Októberi Szocialista Forradalom adta a legnagyobb segítséget ahhoz, hogy a lengyel néptömegek nemzeti függetlenségi harcát siker koronázza, s az ország

lített november 9-i számban adott tudósítást a varsói megemlékezésekről, valamint arról is, hogy hazánkba érkezett a varsói pártbizottság magas szintű küldöttsége.⁸⁾

November 19-én a *Népszabadság* 16. oldalán háromhasábos riportot olvashattunk⁹ „Seftelők között a Baross téren” címmel, a lengyel–magyar „kereskedelemről”. Igaz, a cikk éle elsősorban az ügyletek magyar résztvevői ellen irányul, de könnyen sértve érezhetik magukat lengyel részről is.¹⁰

Nyilvánvaló, hogy a budapesti Lengyel Nagykövetség élénk figyelemmel kíséri e megnyilvánulásokat és ezekről tájékoztatja központját. Elképzelhető, hogy előbb-utóbb esetleg hivatalos formában is szóba hozzák a magyar sajtó ilyen vonatkozású írásait itt vagy Varsóban.

Ezért javasoljuk újból mérlegelni, hogy dolgozzunk ki egy olyan javaslatot a Központi Bizottság illetékeseinek, amely tartalmazza az ilyen jellegű cikkek csökkentésének lehetőségét, illetve tennivalóinkat annak érdekében, hogy az esetek publikálását a legszükségesebb szintre szorítsuk vissza.¹¹

Budapest, 1978. november 24.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1978. év, 86. doboz, 87–3, 005176/1. – magyar nyelvű gépelt tiszttáza – Készítette Hárs Gábor 3 példányban a Külügyminisztérium II. Területi Főosztálya Lengyel referatúráján. Kapja Roska István külügyminiszter-helyettes. A dokumentum első lapján kézírással: „Készüljön javaslat. IX. 27.” – olvashatatlan aláírással.

visszanyerje lehetőségét az önálló állami létre. [...] A lengyel urak hódító vágytól sarkallt politikája az alig-alig létrejött Lengyelországot máris belesodorta a szovjetellenes háborúba. [...] Megalakulása után két évtizeddel Lengyelország ismét idegen elnyomók alá került. [...] Lengyelország függetlenségét a fasiszmus felett aratott győzelemmel a felszabadítók, a szovjet csapatok adták vissza, megnyitva a nemzeti felemelkedés útját e nagy múltú nép előtt.” *Népszabadság*, 1978. november 6.

⁸ Budapestre érkezett a varsói pártbizottság küldöttsége Alojzy Karkoszka vezetésével.

⁹ Horváth Kálmán cikke: *Népszabadság*, 1978. november 19.

¹⁰ Kiemelés az eredetiben. A lap szélén kézírással: „Tehát tűrjük és hallgassuk el csak azért, hogy a lengyelek meg ne sértődjenek?”

¹¹ Kiemelés az eredetiben. A lap szélén kézírással: „ne a publikálást, hanem az eseteket szorítsuk vissza!”

62a

GARAMVÖLGYI JÓZSEF VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET JELENTÉSE A LENGYEL SAJTÓBAN MEGJELENT MAGYAR VONATKOZÁSÚ ÚJSÁGCIKKEK ÜGYÉBEN

Varsó, 1978. november 30.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Lengyel vajdasági napilapban közölt magyar vonatkozású cikkek

A *Głos Wybrzeża*, a LEMP gdański vajdasági bizottsága napilapjának október 6–8-i számában „A siker íze” címmel terjedelmes cikk (mellékelten felterjesztve) jelent meg Magyarországról. Edmund Pietrzak, a cikk szerzője egy ez évi magyarországi útjának tapasztalatai alapján igen elismerően írt a jó ellátásról, a bőséges áruválasztékról, a jó budapesti éttermi és üzlethálózatról. Bemutatta a mezőgazdaságban elért eredményeinket, majd méltatta az új gazdasági mechanizmus bevezetése óta eltelt tíz év sikereit. Mindezek alapján megállapította, hogy a szocialista országok között Magyarországon élnek a legjobban az emberek, bár nem itt a legmagasabb az egy főre eső nemzeti jövedelem. Írását azzal zárta, hogy ezek a magyar sikerek nemcsak lokális jelentőségűek, hanem azokat figyelemmel és szimpátiával követik más szocialista országokban, köztük Lengyelországban is.

Pietrzak tollából ismét megjelent egy cikk, amelyben egy olvasónak az előző írásával kapcsolatos levelére válaszolt. (A cikket és a magyar nyelvű fordítását mellékeljük.) Az olvasó a lengyelországiétől jobb magyarországi életkörülmények és azok okainak állítólagos nem kellő bemutatása miatt defetizmus terjesztésével vádolta meg Pietrzak újságírót. Befejezésül közölte, hogy levelét megküldte magas beosztású pártfunkcionáriusoknak is.

Ezt követően a lap október 28–29-i számában Edmund Pietrzak vitába szállt a levélben foglaltakkal, és határozottan megvédte az előző cikkében írtakat. Elsősorban a levélíró azon okfejtését igyekezett megcáfolni, amely szerint Magyarország a jó életszínvonalát részben az alacsony népszaporulatnak köszönheti. Nem vitatja azonban a levélíró azon megállapításait, hogy a magyar sikerekhez hozzájárult az is, hogy Magyarország a II. világháború előtt kétszer olyan gazdag volt, mint Lengyelország, és háborús pusztítások alig érték.

A cikk befejező részében a szerző kiemelte, hogy nem elszigetelt meggyőződés kifejezése a levélírónak az a gondolatmenete, amelyben nincs hely mások sikereinek elismerésére, ellenben Lengyelországot a világ közepének tartják, saját gondjait, problémáikat igyekeznek objektívizálni, megmagyarázni.

A befejező gondolat az, hogy másoktól is lehet tanulni, mások tapasztalatait, így elsősorban a barátokét is át lehet venni és alkalmazni a saját viszonyokra.

Hasonló jellegű cikk a *Polityka* országos hetilapban jelent meg ez év elején (lásd 6/1/1978 sz. szig. titkos jelentésünket!). Ez a cikk részben úttörő szerepet is játszott

és széles körű pozitív visszhangot váltott ki nemcsak a közvéleményben, hanem felsőbb szinteken is.¹² Ez a mostani cikk viszont arra is rávilágított, hogy nem egyöntetűen pozitív az ilyen jellegű tudósítások lengyelországi fogadtatása. Baráti diplomaták, de egyes lengyel források szerint is a jelenlegi politikai helyzetben a lengyel vezetés számára nem kívánatos más szocialista országok eredményeinek – főleg a mezőgazdaság és ellátás területén – fokozottabb propagálása. A fenti cikk írója is rámutatott arra, hogy a lengyel közgondolkodásban nem elszigetelt jelenség mások sikereinek lebecsülése. Véleményünk szerint ehhez hozzájárul a túlzott lengyel nemzeti büszkeség, önbecsülés.

Valószínűleg az előbbieken kifejtettekkel magyarázható az is, hogy a lengyel televízióból szinten teljesen hiányzik a magyar népgazdaság eredményeinek, sikereinek a bemutatása.

Egyelőre nincs arra vonatkozóan információnk, hogy a két cikk és az olvasó levele váltott-e ki szélesebb visszhangot a közvéleményben vagy felsőbb szinten. Ha birtokába jutunk ilyen információknak, arról azonnal jelentünk.

(Garamvölgyi József)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1978. év, 88. doboz, 87-8, 00481/5. – magyar nyelvű gépett tisztázat (227/Szt/1978) – Készítette Puskás Ferenc 3 példányban az MNK varsói nagykövet-ségén.

62b

GARAMVÖLGYI JÓZSEF VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET JELENTÉSE A LENGYEL SAJTÓBAN MEGJELENT MAGYAR VONATKOZÁSÚ ÚJSÁGCIKKEKRŐL

Varsó, 1979. november 1.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Magyar vonatkozású anyagok a lengyel sajtóban

Az utóbbi egy-két év során a lengyel sajtóban megsaporodott azoknak a hosszabb elemző cikkeknek a száma, amelyek átfogóan és általában pozitív hangvétellel foglalkoznak hazánk életével, főleg gazdasági helyzetünkkel. Az első ilyen jellegű, országos viszonylatban is nagy visszhangot kiváltott cikk (címe: „Hogyan csinálják?”) a *Polityka* hetilap 1978. februári számában jelent meg (lásd: 6/1/Szt/1978 sz. jelentésünket!).

¹² L. Bevezető, 33. lj.

Az MSZMP KB 1978. áprilisi ülése¹³ után, amely változásokat jelentett be az árrendszerben, gazdasági szerkezetben, munkaerő-gazdálkodásban stb., ezt a cikket több hasonló követte, elsősorban a *Polityka* és a *Kultura* hetilapokban. A vajdasági lapok is nagyobb teret engedtek az elmúlt időszakban az ilyen jellegű magyar vonatkozású anyagoknak (lásd: 227/Szt/1978 sz. jelentésünket!¹⁴). Legutóbb Kádár János elvtárs Csepelen, a budapesti pártaktíván elmondott beszéde váltott ki nagy visszhangot (a *Kultura* hetilap hosszabb, részletes cikkben ismertette!). Ezek a cikkek általában elismeréssel és objektíven szólnak a magyar gazdasági problémák jó megoldásáról, különösen a gazdaságirányítás, mezőgazdaság, ellátás stb. területén. Nagy szimpátiát mutatnak a magyar vezetési, irányítási stílus, módszerek, az ún. „magyar út” iránt.

Annak az okát, hogy a lengyel újságírók, de a közvélemény érdeklődése is megnövekedett a magyar tapasztalatok, sikerek iránt, a jelenlegi problémákkal és feszültségekkel terhes lengyel helyzetben kell keresni. Sok újságíró magánbeszélgetéseken, de egyes cikkek nyíltan is felvetik azt, hogy a magyar tapasztalatok lengyelországi alkalmazása, átültetése lengyel viszonyokra elősegítheti az itteni problémák megoldását. Ezért a magyar példa igen népszerű lett az újságírók, gazdasági és egyéb szakemberek körében.

Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a lengyel vezetés számára nem kívánatos eredményeink fokozottabb népszerűsítése, mivel a közvéleményben egyre szélesebb körben felmerül az a kérdés, hogy a magyar vezetés miért tudja megoldani a lakosság ellátási és egyéb problémáit, a lengyel vezetés pedig nem. A magyar helyzet, eredmények bemutatása, az arra való hivatkozás tulajdonképpen a lengyel belső helyzet közvetett kritikáját jelenti. Ezt több kapcsolatunk nyíltan ki is mondja. A kérdés különösen most, a kongresszusra¹⁵ való felkészülés időszakában válhat problematikus, amikor a lengyel vezetés az elért eredmények bemutatása s a problémák enyhítése révén az eddigi tízéves politikája helyességét akarja igazolni. Ebben a helyzetben a magyar példa – amellyel párhuzamot vonhat a közvélemény – propagálásait korlátozni igyekeznek.

Ezért az utóbbi időben a lengyel cenzúra fellépése az ilyen jellegű magyar vonatkozású anyagokkal szemben keményebb lett. Több esetről van tudomásunk, amikor egyes magyar problémákról szóló cikkek megjelenését kemény vita előzte meg a cenzúrával. Volt eset, amikor egyes ilyen publikációkból bizonyos részeket ki is húztak, sőt az elmúlt napokban a cenzúra visszatartotta Jerzy R. Nowak magyar kultúrpolitikáról szóló cikkének megjelenését a *Polityka* hetilapban.¹⁶ A lengyel televízió már hosszabb idő óta nem közöl olyan műsorokat (riport- és

¹³ L. 61. sz. dokumentum, 2. lj.

¹⁴ L. 62a sz. dokumentum.

¹⁵ A LEMP VIII. kongresszusára 1980. február 11–15. között került sor.

¹⁶ Jerzy R. Nowak „Węgierska sztuka dialogu” [A párbeszéd magyar művészete] című cikke a *Polityka* 1979. október 12-i számában jelent volna meg. Nowak a magyar kultúrpolitika nyitottságáról és a magyar kultúra exportjáról írt pozitív hangvételű cikket. Nem sokkal korábban Nowak könyvet is írt az MSZMP kultúrpolitikájáról, amely csupán 150 példányban jelenhetett meg „belső használatra”: Jerzy R. Nowak: *Polityka kulturalna WSPR w latach 1968–1977*. Warszawa, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 1978.

dokumentumfilmeket), amelyekből a nézők teljesebb képet kaphatnának a jelenlegi magyar helyzetről.

Javasoljuk, hogy propagandánkban vegyük figyelembe jelentésünkben vázoltakat.

(Garamvölgyi József)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1979. év, 88. doboz, 87-8, 005539. – magyar nyelvű gépelt tisztázat Garamvölgyi József sajátkezű aláírásával (192/Szt/1979.) – Készítette Puskás Ferenc az MNK varsói nagykövetségén 3 példányban

A dosszié belső lapján kézírással olvasható: „»A magyar út« kifejezés ellen, ha egyes nagykövetségi kapcsolatok beszélgetés közben említik, az ismert elvi állásfoglalásuk alapján és szellemében a külképviseleti munkatársaknak szólniuk kell. A jelzés egyébként értékes. XI. 13. Szapara”. A dokumentum első lapján, balszélen kézzel: „Berecz J., Grósz K. Várkonyi P.”

62c

GARAMVÖLGYI JÓZSEF VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET
JELENTÉSE A MAGYARORSZÁGON ÜZLETELŐ
LENGYEL TURISTÁKRÓL SZÓLÓ ÚJSÁGCIKK ÜGYÉBEN

Varsó, 1979. december 3.

Szolgálati használatra!

Tárgy: A *Polityka* lengyel hetilap cikke üzletelő turistákról.

A *Polityka* lengyel hetilap november 24-i számában „Turisták szubvenció nélkül” címmel hosszabb, fényképes cikket közöl – túlnyomó részben – lengyel turisták magyarországi üzleteléséről, s azokról az adminisztratív és gazdasági lépésekről, amelyeket mind a lengyel, mind a magyar kormány eddig tett és tervez tenni a jövőben saját belső piacaik védelme és e negatív jelenségek felszámolása érdekében. (A cikket mellékelten felterjesztjük!)

Található benne utalás magyar turisták lengyelországi vásárlásaira, üzleteléseire s ennek következtében a lengyel vámszervek ellenük történő fellépésére. A cikk szerzője megállapítja, hogy mind a két oldalon vannak üzletelők, s közöttük számos csaló is, akik kialakítanak egy sajnálatos sztereotípét mind a lengyelekről, mind a magyarokról. A cikkíró szerint nem igaz az, hogy Magyarországon a jó ellátás következtében senki sem akar dollárt szerezni: tőle négyszer akartak dollárt vásárolni az utcán. A cikk ezenkívül azt is megállapítja, hogy a magyar

587

vámósok fellépése keményebb a lengyel turistákkal szemben, mint fordítva, bár ezt nem kifogásolja. Ezek a magyar vonatkozású kitételek az egész cikknek csak kis részét teszik ki; a nagyobb hányada a lengyel turisták magyarországi üzleteléseinek a magyar és a lengyel gazdaságra gyakorolt negatív hatásaival és erkölcsi aspektusaival, valamint a felszámolásuk módozataival foglalkozik.

Értékelésünk szerint a cikk igyekszik objektíven, a valóságnak megfelelően beszámolni ezekről a problémákról. A magyar turistákra, üzletelőkre vonatkozó részeket sem tartjuk kifogásolhatónak, bár egyes megállapításaival lehetne vitatkozni (pl. magyar vámósok fellépése, magyarokról kialakult sztereotip). Úgy véljük, s ezt egyes információink megerősítik, hogy a cikk nem a hivatalos lengyel szervek által korábban hangoztatott „fenyegetés” valóra váltása, nem visszavágás a lengyel turistákról közölt magyar cikkekért.

Kazimierz Rokoszewski elvtárs, a LEMP KB Sajtó, Rádió és Televízió Osztályának a vezetője Budapesten november 20–23. között folytatott tárgyalásairól történt hazatérése után, igen pozitívan nyilatkozva ezekről a tárgyalásokról, közölte nagykövetségünk munkatársával, hogy magyar tárgyalópartnereivel közösen lezárták a lengyel turistákról közölt magyar cikkek ügyét, s a jövőben egyik ország lapjai sem közölnek hasonló írásokat.

(Garamvölgyi József)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-k, Lengyelország, 1979. év, 55. doboz, 1556. 243/1979. SZH – magyar nyelvű gépellt tisztázat – Készítette Puskás Ferenc az MNK varsói nagykövetségén 5 példányban. A dokumentum egy darab mellékletet tartalmaz.

Az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya mellett működő Koordinációs Bizottság adatai szerint 1977-ben 12 450 000 külföldi állampolgár látogatott Magyarországra és a közülük kikerülő bűnelkövetők száma az utóbbi évek során ugrászerűen megnőtt: 1970-ben 459 főt, 1977-ben 1672 főt vontak felelősségre. A külföldi bűnelkövetők közül a legtöbb bűncselekményt a lengyel állampolgárok követték el. A külföldiek többnyire deviza- és vámbűntettet követtek el (57,8%), kisebb részük pedig közlekedési szabálysértést (17,8%). A Koordinációs Bizottság 1978. december 4-én javasolta, hogy a belügyminiszter tegyen lépéseket az illegális (lengyel) piacok felszámolására különösen Budapesten, Miskolcon és Szegeden, illetve hogy a Külügyminisztérium szorgalmazza, hogy a „Magyarországra utazó lengyel állampolgárokat lássák el útlevéllel”. 1980-ban már 2837 külföldi bűnelkövető személyt derítettek fel a hatóságok (ebből 28% lengyel, 12% jugoszláv, 10% osztrák, 9% NSZK, 8% NDK, 6% csehszlovák). A legjellemzőbb bűncselekmény továbbra is a kisebb értékű deviza- és vámaszálysértés volt. (MNL OL XIX-E-1-ac-Koordinációs Bizottság-1978–1979.)

63.

AZ MSZMP KB KÜLÜGYI OSZTÁLYA TÁJÉKOZTATÓ JELENTÉSE EMIL WOJTASZEK ÉS KÁDÁR JÁNOS 1980. SZEPTEMBER 12-ÉN LEZAJLOTT TÁRGYALÁSÁRÓL

Budapest, 1980. szeptember 15.

Tájékoztató jelentés

Szigorúan bizalmas!

A Lengyel Egyesült Munkáspárt Politikai Bizottságának megbízásából szeptember 12-én Budapestre látogatott Emil Wojtaszek¹ elvtárs, a LEMP PB póttagja, a KB titkára, hogy tájékoztatást adjon a Lengyelországban kialakult helyzetről.²

Emil Wojtaszek elvtársat fogadta Kádár János elvtárs. A találkozón elhangzott tájékoztatót Wojtaszek elvtárs kiegészítette a Németh Károly elvtárral folytatott megbeszélésen.

Wojtaszek elvtárs megköszönte az MSZMP-nek azt a készséget, hogy azonnal kész volt őt fogadni. Átadta Stanisław Kania³ elvtárs üdvözlését, aki részt vett a Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusán,⁴ amely igen nagy hatást gyakorolt rá. A kongresszusról visszatérve, beszámolójában külön kiemelte, hogy az MSZMP kongresszusát a hitelesség, szerénység, tárgyszerűség, a problémák feltárására és megoldására való nagyfokú készség jellemezte.

Wojtaszek elvtárs elmondotta, hogy a közeli napokban a szocialista országok testvérpártjaihoz, valamint a francia és az olasz kommunista párthoz utazik a LEMP vezetésének egy-egy tagja, hogy tájékoztatást adjon. Ez a tájékoztatás még nem teljes, nem mindenben elég mély, de fontosnak tartják. Tudják, hogy a test-

¹ 1976 és 1980 között lengyel külügyminiszter.

² 1980. július 1-jén újabb áremeléseket vezettek be Lengyelországban. Eleinte országszerte szórva-nyos sztrájkok robbantak ki, majd augusztus 14-én a gdański Lenin Hajógyár munkásai is beszüntették a munkát. Hamarosan létrejött az Üzemközi Sztrájbizottság Lech Wałęsa villanyszerelővel az élén. A munkások követelése 21 pontból állt, első helyen a független, önkormányzó szabad szakszervezet létrehozásának engedélyezése. A kormány Mieczysław Jagielski miniszterelnökk-helyettes vezetésével tárgyaló delegációt küldött a hajógyárba, és augusztus 31-én – amikor már több mint 700 vállalat sztrájkolt – megszületett a megállapodás, amelynek értelmében a párt és a kormány engedélyezte a szabad szakszervezetek létrehozását. A LEMP KB 1980. szeptember 5–6-i plénümán leváltották Edward Giereket, és helyére Stanisław Kaniát választották meg. L. Kovács, i. m. 2012, 276–284.; Paczkowski, i. m. 1997, 300–307.

³ Stanisław Kania (1923) 1968-tól a LEMP KB, 1975-től a PB tagja, 1971 és 1980 között KB-titkár. 1980. szeptember 5-től a LEMP első titkára.

⁴ Az MSZMP XII. kongresszusa 1980. március 24–27. között tanácskozott.

vérpártok is ismerik a veszélyeket és nyugtalanságuk megalapozott. Mindannyiunkat foglalkoztat a kérdés: hogyan kerülhetett erre sor, mi történt Lengyelországban?

Néhány politikai földrengés már volt a szocializmust építő Lengyelországban. A legutóbbi események azonban két hónapig tartottak,⁵ s az eddigi legmélyebb és legveszélyesebb válságot jelentették. A munkásosztály elégedetlensége nyilvánult meg a pártnak az utóbbi években folytatott politikájával, a népi hatalom intézményeinek hibáival szemben. A LEMP VIII. kongresszusa előtti időszakban lefolytatott viták már éreztették ezt az elégedetlenséget. A VIII. kongresszus megkísérelt választ adni a problémákra, de a végrehajtás lassú és átgondolatlan volt. Az intézkedések nem oldották fel a meglévő feszültséget. A sztrájk kitöréséhez a szikrát a húsárak emelése jelentette július 1-én. Ráadásul több üzemben, különösen a fémkohászatban, ez időben egybeesett a dolgozók normarendezés miatti jövedelemcsökkenésével.

A sztrájk felvetette a társadalomban meglévő összes problémát, így a gazdaságpolitika hibáit, az árpolitika bizonytalanságát, az életszínvonal romlását is. A súlyos válság feltárta a gazdaságpolitika alapvető gyengeségeit. Néhány éves gyors és nagyarányú fejlődés után csökkent a nemzeti jövedelem növekedési üteme, óriásira duzzadt az adósságállomány, nem javult a termelékenység, az exportképességet nem sikerült kihasználni. A nagy új gyárak nem rendelkeztek elég nyersanyaggal. Az egyre növekvő eladósodás törlesztésére és kamatainak kifizetésére nem volt elég a szénexport teljes bevétele. Az erős importkorlátozás ugyanakkor tovább bénította a termelést. A nagyarányú licencvásárlás egy részére a gazdaság ráfizetett; az ún. magasabb rendű társadalmi igények kielégítését erőltették, miközben a közfogyasztást elhanyagolták. A mezőgazdasági termelés nem megfelelő fejlődése igen alacsony szinten tartotta a piaci ellátást.

A növekvő nehézségek közepette egyre inkább voluntarista döntések születtek. Az átszervezések átgondolatlanok voltak. A népgazdasági terv lényegiben bürokratikus intézménnyé vált. A különböző intézmények, társadalmi szervezetek csak igent mondhattak a valóságot nem tükröző döntésekre. A párttagság néha jelezte a hibákat, a negatív jelenségeket, de arra nem figyeltek oda. (Példaként a lengyel rádió és televízió elnökének az esetét hozta fel.)⁶ Egészében, a társadalom építésének minden területén eltértek a VI. kongresszus irányvonalától.

A sztrájkok először gazdasági követelésekkel indultak, dinamikusan terjedtek és augusztus közepétől nagy erős hullámot vettek. A Központi Bizottság 4. plénuma (VIII. 24.) idején már 600 ezer ember sztrájkolt. A plénum nem gyakorolt hatást a tömegekre. A Tengeremelléken volt leghatározottabb és legszervezettebb a sztrájk. Itt már az antiszocialista elemek is tudatos, aktív, uszító munkát végeztek. Az 5. plénum idején (VIII. 30.) több mint 700 ezer munkás sztrájkolt.

⁵ A július 1-jei áremelésektől az augusztus 31-i gdański megállapodás aláírásáig.

⁶ Maciej Szczepański 1970-től 1980 augusztusáig a lengyel Televízió és Rádió Bizottságnak elnöke, a Gierek-korszak televíziós propagandájának vezetője. 1,5 millió zloty kenőpénz átvételével és 3,5 millió zloty elikkasztásával vádolták meg. 1981-ben bíróság elé állították, és egy kétéves per végén 4 év börtönbüntetésre ítélték.

Ezek Lengyelország összes fejlett ipari körzetét érintették. Gdańskban 250 üzemben 220 ezer dolgozó, Szczecinben 120 üzemben 150 ezer munkás sztrájkolt. A sztrájk később áterjedt Sziléziára, ahol 40 bánya, Wrocławban 80 üzem lépett sztrájkba. Egyre inkább terjedt a szolidaritási sztrájk is. A tengermellék két központjában a kormány megbízottai tárgyalásokat folytattak.⁷ A tárgyalások éles és kemény, harcias légkörben folytak, kifejeződött bennük a sztrájkolók igen nagyfokú eltökéltsége. A tárgyalásokat hangszórón közvetítették az üzemek udvarain helyet foglaló munkásoknak és a gyárkapuk előtt gyülekező asszonyoknak, gyerekeknek, hozzátartozóknak és az antiszocialista erők által mozgósított elemeknek. A sztrájkolók nyomása szinte kibírhatatlan volt a bizottságokra. Állandó volt a veszély, hogy a megegyezés elhúzódása esetén egy szikra is elég az elkerülhetetlen összecsapás teljes kirobbanásához.

Az egyházzól elmondta Wojtaszek elvtárs, hogy az események időszakában nem volt egységes. Az alsópapság egy része lelkesen csatlakozott a sztrájkolókhoz. A püspökök óvatosabbak voltak, nagyrészüket támogatta Wyszyński pozitív beszédét. Wyszyński teljes tekintélyét bevetette a munka felvétele mellett, de nem sok hatást ért el.

Az általános sztrájktól csak egy hajszál választotta el az országot, és ez nagyfokú kényszerhelyzetet teremtett a párt számára. Az általános sztrájk idején lehetőségek teremődtek volna provokációkra, s a dolgozók jelentős része az utcára is kivonul. Ezért egyhangú volt a döntés: politikai megoldás legyen, párbeszéd útján. Voltak a pártban – főleg idősebb elvtársak között – türelmetlenek, akik az erő alkalmazását sugallták. Az antiszocialista elemek is abban voltak érdekelve, hogy túlfeszítve a húrt, a tömegek az utcára menjenek, és döntő összecsapás keletkezzen a munkások és a munkáshatalom között. Ugyanakkor a munkások igen fegyelmezettek voltak a sztrájkban, és nem engedték magukat provokálni.

Lengyelország nemzeti dráma színhelyévé vált, amelyet nagyfokú általános keserűség kísért. El kellett döntenie, hogy visszalépjenek, vagy jobbra lépjenek a megállapodások elfogadásával, a szakadékbba zuhanás elkerülése érdekében. Meg kellett akadályozni az általános sztrájkot.

A párt jól látta, hogy a követelések három irányból tevődtek össze. Tartalmazták a munkások megalapozott követeléseit, tükrözték az antiszocialista elemek törekvéseit és kifejeztek anarchista tendenciákat is. Az antiszocialista elemek még nagyobb társadalmi összecsapásokat készítettek elő. A szakszervezetek kérdésében elleneztek bármilyen politikai korlát rögzítését. Követelték a cenzúra teljes eltörlését. Ugyanakkor a megállapodás mindkét pontjában rögzítettek olyan feltételeket, amelyek védik a munkáshatalmat, a szocializmus ügyét. A párt álláspontja az, hogy a megállapodás kompromisszumjellegű, és a társadalom egészének azt együtt kell megvalósítani.⁸

⁷ Szczecinben Kazimierz Barcikowski, Gdańskban Mieczysław Jagielski miniszterelnök-helyettesek tárgyaltak a munkásokkal.

⁸ A 21 pontos követelést lásd Mitrovits Miklós: *A remény hónapjai... A lengyel Szolidaritás és a szovjet politika 1980–1981*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010, 107–108.

A szakszervezetek kérdésében vissza kellett lépni. A munkások nem láttak más garanciát a hibák újbóli elkövetése ellen, mint saját független szervezetüknek a létrehozását. Enélkül nem voltak hajlandók megállapodni. A szabad szakszervezetek jelszavát a disszidensek⁹ adták ki, de azt a munkások elfogadták. Meg kell mondani őszintén, hogy korábban a szakszervezetek karikatúrája létezett Lengyelországban. A munkások régen bírálják ezt a helyzetet. A párt nem hallgatta meg őket, ezért kell most nagy árat fizetni.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt előtt több hatalmas feladat áll. Legfontosabb a pártaktíva, a párttagság mozgósítása. Ezt szolgálják a vajdasági és az üzemi aktívaülések. Az aktívaüléseken szégyenkezés, csalódottság és szomorúság jellemzi a párttagságot. Leginkább az üzemekben dolgozó kommunisták szólalnak fel. Kifogásolják a pártpolitika súlyos hibáit, konkrétan bírálják személyeket, kormányintézkedéseket. Megállapítják, hogy az eddigi propaganda is hibás volt. Miközben romlott az ellátás, csökkent az életszínvonal, a propaganda változatlanul sikercentrikus volt. Idegesítette az embereket a szavak és a valóság közötti szakadék. A párt eltért a lenini normáktól.

A kommunisták jelentős része helytállt a sztrájkok folyamán. Legtöbb helyen az antiszocialista elemek igyekeztek kiszorítani a párttagságot az üzemekből. Jó néhány helyen az igazgatókat is el akarták zavarni. A párttagok zöme viszont vitatkozott, beépült és mérséklő hatást gyakorolt a munkásokra. Néhány vajdaságban elterjedt olyan nézet, hogy a sztrájkoló párttagokkal le kell számolni. A Központi Bizottság ezzel nem értett egyet. A párttag munkásoknak is hasonló problémái voltak, mint általában a munkásosztálynak. A pártaktíva jelentős része a helyén van, vállalja a harcot, a pártból kevesen léptek ki, ez inkább egyedi, mintsem általános jelenség! Most a bizalmat kell visszaszerezni.

Másik fontos feladat a párt tevékenységének fokozása a munkások között. A párt a munkásosztály felé fordul, abban keresi az erőt és nem azon kívül. A párt tudja, hogy a munkások lázadása nem a szocializmus ellen, hanem a hibák, a torzulások, az intézmények rossz működése ellen irányult. A munkásosztály nem tette magáévá az antiszocialista jelszavakat, bár az ellenzék nagy erőfeszítéseket tett azok elfogadtatása érdekében.

A munkások soraiban nagy harc fog folyni körül, hogy milyen legyen az új szakszervezetek arculata és hogy a régi szakszervezetek megújuljanak. A párt erre a két kérdésre összpontosít. A független szakszervezetek jelszava nem jó. A párt a szakszervezetek tényleges osztályharcos szerepe mellett áll ki. Új szakszervezeti törvénnyel kívánják szabályozni azok működését. A Minisztertanács mellett egy bizottság készíti elő a törvény tervezetét. Bevonják az új szakszervezetek szakértőit is, hogy a bizottságban legyen kemény vita, de a Szejm elé már egy javaslat kerüljön. A szakszervezeti bizottságokat általános titkos választásokon hozzák létre.¹⁰ Azokat jól kell előkészíteni, és csatába kell menni a kommunistáknak a választásokon. Időt és teret akarnak nyerni. A jelenlegi kép szerint hullámszó a hangulat, nagy a mozgás és sok a vita a szakszervezetek körül. A Tengerszemlén

⁹ Lengyelországban így hívták az ún. „másként gondolkodókat”, az ellenzéket.

¹⁰ Az új szakszervezeti törvény 1980. október 8-án lépett életbe (Dz.U. 1980 nr 22 poz. 83.)

megalakulnak az új szakszervezetek. Másutt fennmarad a régi, de alaposan megújítva. A párt is most vitatja meg, milyen legyen a kommunisták eljárása. Kedden a vajdasági első titkárok beszélnek meg a tennivalókat és megpróbálják mozgósítani a szakszervezeti központot. A SZOT¹¹ dolgozói áldozati báránynak érzik magukat. Lelket kell beléjük önteni, harcba kell őket küldeni.

Most kezdődik a harc a fiatalokért, elsősorban az egyetemeken. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy eddig az egyetemi ifjúság, amely könnyen kivihető az utcára, nem kapcsolódott be az eseményekbe. Alapvető követelésük valószínű az lesz, hogy újjáalakulhasson a Lengyel Egyetemi Szövetség, amely szakszervezeti jogokkal rendelkezik. Nem elég felvenni a harcot, hanem elébe kell menni.

Az írók, művészek körében most hatnak vissza az események. Azok a gyűlésező demokráciában élik ki magukat. Jogos panaszaikat orvosolni kell.

Bár az újságírók körében is van zavar, a propaganda mégis jó irányban halad Lengyelországban. Fontos, hogy a hadsereg és a Belügyminisztérium állománya is fegyelmezett, nyugodt. Jól dolgoztak a legnehezebb időszakban is.

A piaci ellátás normalizálása nagy gondot jelent a pártnak. Csak azt lehet elosztani, amit megtermeltek. A sztrájk nem javított a gazdasági helyzeten, hanem tovább rontotta azt. Ezért is kértek segítséget a szocialista országok testvérpártjaitól.

További fontos kérdésekre kell a választ megtalálni. Hogy jutottak idáig 35 év után? Mi lesz a biztosíték a továbbiakban hasonló helyzet elkerülésére? Készítik elő a 6. plénumot.¹² Mélyen, alaposan elemezve a helyzetet kell megválaszolni, hogy mi történt és miért. Figyelembe kell venni a tömegek és a párttagság véleményét is. Ehhez a pártaktívával folytatott vita már alapot jelent. Nagyon sok kemény és keserű szót kell még elviselni. Kania elvtárs arra törekszik, hogy a lenini normákat visszaállítsák a pártban. Dirigálás helyett irányítás legyen, hogy a gyűlések ne feszítvélők, hanem munkaértekezletek legyenek. Valódi, igazi, tartalmas pártmunkára van szükség.

Szükség van rendkívüli kongresszusra, de azt nem akarják elsietni. A programot elő kell készíteni, vitára bocsátani, hogy a kongresszus megfelelően dönthesen. Ehhez minimum 6 hónap szükséges.¹³

Wojtaszek elvtárs kitért arra is, hogy a szovjet elvtársak nagyon nyugtalankodtak. Most megkönnyebbültek, hogy a nagy hullám elvonult. Brezsnyev elvtárs kifejezte az SZKP teljes szolidaritását, és ígéretet tett arra, hogy minden fronton segítséget nyújtanak. Gazdasági szállításaikat fokozzák még olyan területeken is, ahol a Szovjetunió maga is készlethiánnyal küzd.

Végül megjegyezte Wojtaszek elvtárs: a Lengyel Egyesült Munkáspárt súlyos hibát követett el, hogy nem tanultak mások tapasztalataiból. Azokat egyáltalán nem hasznosították, bár a többi testvérpárt különböző területeken kimeríthetetlen, gazdag tapasztalatokkal rendelkezik. Különösen értékes lehetett volna számukra

¹¹ A lengyel Szakszervezetek Országos Tanácsáról van szó.

¹² Feltehetően elírás, hiszen a LEMP KB VI. plénumát szeptember 5–6-án tartották meg, a VII. plénumot pedig december 2-án.

¹³ A LEMP IX. rendkívüli kongresszusára 1981. július 14–20. között került sor.

a Magyar Szocialista Munkáspártnak az ellenforradalom leverése óta megtett útja. Most eltökéltek abban, hogy merítsenek mások tapasztalataiból. Különösen szeretnék, hogy ha a tervezés, a szakszervezetek, a párt és a társadalom kapcsolata kérdéseiben rendelkezésükre bocsájtánánk tapasztalatainkat.

*

Kádár János elvtárs elmondotta Wojtaszek elvtársnak, hogy a magyar dolgozó társadalom minden rétege nagy figyelemmel kísérte a lengyel eseményeket. Ennek az oka, először is, a teljes szolidaritás, a szó pontos értelmében. Szolidárisak vagyunk a lengyel dolgozó néppel, egy testvéri szocialista ország sorsával. Mi azt kívánjuk lengyel barátainknak, hogy elvi és reális megoldást találjanak a jelenlegi problémákra. Másodszor, kifejeződik ebben Magyarország és Lengyelország, a magyar és a lengyel nép partneri viszonya. Mi együttműködünk az élet minden területén, ezért a lengyel helyzet ránk is hat. Érdekeltek vagyunk abban, hogy konszolidálódjon a helyzet Lengyelországban. Harmadszor, szövetségesek vagyunk. Közös érdekeink vannak a világpolitika síkján. Együttes érdekünk, hogy a szocialista közösség szilárd, erős és megbonthatatlan legyen. Negyedszer, a szocialista fejlődés azonos fokán tartunk. Alapproblémáink lényegében azonosak. Nemzetközileg a béke, az enyhülés, a biztonság, bent a gazdasági hatékonyság, a fizetési mérleg helyzete, az életszínvonal emelésének problémái stb. Lényegében tehát hasonló problémákkal küzdünk, ezek miatt a lengyel dolgok nálunk is hatnak. Volt közöttünk valamiféle történelmi kölcsönhatás többször is, legutóbb pl. 1956-ban.

Köszönetet mondunk a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezetésének, hogy képviselőjét elküldte hozzánk e fontos információkkal. A tisztánlátás kölcsönösen fontos, az ilyen tájékoztatási mód pedig megfelel eddigi gyakorlatunknak. Mi is minden lehetséges módon igyekeztünk tájékozódni, s a lengyel elvtársak jelenlegi információi egybevágóak a mi ismereteinkkel.

Két hét múlva az országgyűlés ülészik nálunk. Napirendjén lesz az új kormány programja. Mi a magyarországi helyzetet tárgyaljuk, ez a fő számunkra. Nem elemezzük ott a lengyel helyzetet, de nem tehetünk úgy, mintha semmi sem történt volna. A kapott tájékoztatót továbbítjuk a Politikai Bizottság, a Központi Bizottság tagjaihoz, és értelemszerűen hasznosítjuk minden területen.

Az eddigiek folyamán, amikor tudtuk, megpróbáltuk kifejezni szolidaritásunkat. Erről nyilatkoztunk Kania elvtárs megválasztása alkalmából küldött táviratban. A Bányász Napon pedig Havasi elvtárs beszédében¹⁴ fejeződött ki a szolidaritás, a lengyel szocializmus melletti kiállás. Mindig hangsúlyoztuk, hogy a

¹⁴ Havasi Ferenc, az MSZMP PB tagja 1980. szeptember 6-án, a Tatabányán tartott beszédében hangsúlyozta, hogy Lengyelországban „...a szocializmus sikeres építésével egy időben súlyos társadalmi, politikai, gazdasági feszültségek keletkeztek és éleződtek ki, és ezeket a szocializmussal szembenálló erők megpróbálják a saját céljaikra kihasználni. Az a véleményünk, hogy e feszültségeket magának a lengyel népnek, a Lengyel Népköztársaságnak kell feloldania. [...] Lengyel testvérpártunk, a Lengyel Népköztársaság és a baráti lengyel nép, mint mindig, úgy a jelenlegi helyzetben is számíthat pártunk, államunk és népünk szolidaritására.” *Népszabadság*, 1980. szeptember 7.

lengyel társadalom problémáit otthon kell megoldani. Kívülről okosan beleszólni nagyon nehéz. De a szolidaritás kifejezése önmagában is segítséget jelent. A politikai szolidaritásunk teljes és osztatlan. Egyetértünk a LEMP vezetésével, hogy gyökeresen akarja megoldani a problémákat. A tapasztalatainkból készségesen nyújtunk ehhez segítséget. Más fellépéseinkkel is Önök mellett állunk. A gazdasági szolidaritásnál előbb felmérjük lehetőségeinket, és konkrétan válaszolunk a kéréseikre. Fontos, hogy anarchia ne legyen ezen a területen. Kézben kell tartani és szervezetteren kell segíteni. Minden kérést a legnagyobb jóindulattal, lelkiismeretesen megvizsgálunk és adunk, amit tudunk.

Kádár elvtárs kifejtette, hogy a súlyos helyzet ellenére viszontkérésünk is van. Mi is feszített körülmények között dolgozunk. Mi is küzdünk a nemzetközi fizetési mérleg problémáival, az anyagellátással stb. A segítségünk összefügg az- zal, hogy folyamatosság legyen a munkánkban. A folyamatos termelés jelentős mértékig függ a lengyel gazdasági munkától, ezért ők is figyeljenek arra, hogy a lengyel szállítások időben jöjjenek Magyarországra.

Ami a tapasztalatainkat illeti, rendelkezésükre állunk. Telefonon beszéltek Kania elvtárrsal megválasztása után, s ő is emlegette, hogy ismeri, milyen volt a helyzet 1956-ban Magyarországon és milyen most. A tapasztalatok felhasználásánál figyelembe kell venni, hogy vannak azonosságok és különbségek a két ország között. Lengyelországnak is megvan a maga saját útja, adottságaival együtt. 1956-ban mi a végsőig jutottunk. Nálunk fegyveres harc folyt. De a konszolidáció során szereztünk olyan tapasztalatokat, amelyeket a lengyel elvtársak is figyelembe vehetnek.

Igen fontos, hogy az események pontos és alapos elemzését a lengyel párt végezze el, ez a lengyel kommunisták feladata. A következtetéseket is nekik kell levonni, elsősorban a Központi Bizottság ülésén, és ha szükséges, a rendkívüli kongresszuson. A Központi Bizottság legutóbbi ülésén Kania elvtárs által elmondott beszéd alapállását mi üdvözljük. Ebben a szellemben kell tovább haladni, de hangsúlyozzuk, hogy ehhez pártegységre van szükség. Annak a feltétele pedig a program. Legyen miben egyetérteni, s ehhez reális szocialista platform kell. Először a Központi Bizottság értsen egyet, aztán az egész tagságot mozgósítsák a megértésre, majd a munkásosztály soraiban is azt kell képviselni – ez az egység alapja. Rendkívüli kongresszus lehetséges, de addig a platformot ki kell dolgozni.

Kádár elvtárs személyes véleményeként megemlítette: a bajok elsőrendű oka az erőltetett gazdasági fejlesztési ütemben keresendő. Korábban mi is a fejlesztési ütemet hajszoltuk, aztán rájöttünk, hogy az extenzív fejlesztés forrásai kimerültek, és az intenzív fejlesztést kell szorgalmazni. Az ütemet pontosan kell megállapítani. Ez szoros összefüggésben van az életszínvonallal. A dolgozó embereknek nem elég a szép jövőt megígérni, ma is kell valamit kapniuk. Érezniük kell, hogy a szocializmus nemcsak jövőt jelent, hanem ma is a dolgozók javát szolgálja. A bér, a vásárlóerő és az árufedezet között valamiféle arányt kell létrehozni globálisan.

Az árpolitikával tudatosan kell dolgozni, annak fontos szerepe van a mi társadalmunkban. Ezért mi arra törekszünk, hogy a termelői árak fejezzék ki a világpiaci árakat. Ez a termelés gazdaságossága mérésének az alapja. A fogyasztói

árak pedig, bizonyos élelmiszerárak védelme mellett, kövessék a termelői árakat. Csak így lehet reális gazdaságpolitikát folytatni.

Kádár elvtárs szolt az 1956–57-es vitáinkról. Nálunk is kiadták a jelszót a szabad és független szakszervezetekről. Végül a vitákból együttes következtetésre jutottunk: a szakszervezetek legyenek önállóak. A párt nálunk nem hoz határozatot a szakszervezetek dolgaira, az járjon el önállóan. A szakszervezetekről dönthetünk, de az csak a párttagokra kötelező. Senki számára sem lehet hivatkozási alap az, hogy a párt így döntött. Minden kommunista érveléssel, saját meggyőződésével vigye keresztül a párt döntéseit, érvényesítse a párt vonalát. A szakszervezetek képviselői pedig ott vannak minden intézményben hazánkban. S végül vétójoggal rendelkeznek a munkások érdekeit sértő döntések végrehajtásának megakadályozására.

Mi kezdettől abból indultunk ki, hogy a szakszervezetek ne legyenek egy második, de rosszabb kiadású párt. A szakszervezetnek megvan a maga funkciója a dolgozók, a munkások érdekeinek védelmében. Összhangot kell teremteni a munkásosztály három intézménye között: A párt a munkásosztály élcsapataként képviselje távlati céljait és napi érdekeit. Az állam a proletárdiktatúra állama, a dolgozó nép hatalma, munkásállam legyen. A szakszervezetek a dolgozók szakmai szervezetei és védjék tagságuk érdekeit érdekkonfliktusok esetén. Mivel nálunk az állami és gazdasági intézmények önállósággal bírnak, ezért helyi érdekkonfliktusok is létrejöhetnek. Ilyen esetben a szakszervezeteknek saját tagjai érdekeinek védelmére kell síkra szállnia. A szocialista demokrácia felépítését mi sok apró dologgal kezdtük, és így jutottunk el a mai rendszerig.

Nem azzal az igénnyel, hogy beleszóljunk a lengyel események elemzésébe, de személyes benyomásként megjegyezte Kádár elvtárs, hogy mi is láttunk következetlenséget és rögtönzést a lengyel testvérpárt politikájában, pl. ahogy az áremeléseket végrehajtották, titokban és rajtaütésszerűen. Az árrendezést az objektív feltételeknek megfelelően, de a tömegeknél az elviselhetőség mértékét figyelembe véve kell végrehajtani. Az nem jó, ha az árakat felülről emelik, alulról pedig a béremelést követelik. A kompenzálást, a kiegyenlítést ugyanannak az intézménynek kell végrehajtani, amely az árrendezést szervezi.

A szembenállókkal kapcsolatban megjegyezte: úgy tűnik, hogy az egyház, az ellenzékiek és a „nyugatiak” nem élezték ki végsőig a harcot Lengyelországban. Ők is tanultak valamit az 1956-os és 1968-as eseményekből. Nem akarták most a végső összecsapásig elmélyíteni a konfliktust. Ebből következik, hogy vannak tartalékaik is. Tehát hosszú, csendes és igen kemény küzdelem vár a lengyel kommunistákra. Ebből a harcból bizonyos hullámok majd nekünk is jutnak, mi vállaljuk, és szolidárisak vagyunk a lengyel kommunistákkal.

A megegyezéssel kapcsolatban, bármilyen nehéz is, fel kell ismerni, hogy úgy, ahogy aláírták, megvalósíthatatlannak tűnik. Olyan gazdasági terheket jelent, amelyeket nem alapoztak meg az eddigi eredmények és a termelés jelenlegi szintje. Mi elfogadjuk az értékelést és az aláírás kényszerű szükségességét. Helyes az a jelszó, hogy végre kell hajtani, amennyire lehetséges. De a másik felet is rá kell kényszeríteni a realitásra.

Biztosítani kell, hogy ők is osztozzanak a felelősségben, hogy ne legyen lehetőségük a demagóg követelések továbbfolytatására.

Az első titkár személyében beállt változást mi megértéssel fogadjuk, mert ilyenkor akcióképes vezetőre van szükség. Üdvözljük, hogy egységesen választották meg Kania elvtársat, és üdvözljük, hogy Gierék elvtárs 50 éves munkásmozgalmi múltjához megbecsüléssel közelednek. Kania elvtárs igen nehéz időszakban állt a párt élére. Nagyon sok a követelmény, sok a harci feladat. Ha a lengyel testvérpárt egységesen, jó programmal lép fel és mozgósítani tudja a dolgozó tömegeket, akkor leküzdik a rendkívüli nehézségeket. Mi ebben bízunk, mi a lengyel kommunistákkal vagyunk.

Németh Károly elvtárssal folytatott megbeszélésen Wojtaszek elvtárs további részletekkel egészítette ki az információt. Németh elvtárs szólt a gazdasági segítséggel foglalkozó kormánydöntésről és az érdeklődésnek megfelelően tájékoztatást adott egyes tapasztalatainkról.

Emil Wojtaszek elvtárs a fogadtatását igen nagyra értékelte. Megnyugodva tapasztalta a helyzetük iránt tanúsított megértést, az elemzéshez való hozzájárulást és az elvtársi szolidaritást, segítőkészséget. Ismételten megerősítette, hogy elhatározott szándékuk alkotóan meríteni a gazdag magyar tapasztalatokból. Wojtaszek elvtárs látogatása hasznosan járult hozzá a kölcsönös megértés, egyetértés és az együttműködés elmélyítéséhez.

MNL OL M–KS 288. f. 11/4390. ő. e. 18–31. – magyar nyelvű gépelt másodpéldány. (Az eredeti példány a PB 1980. szeptember 16-i ülés anyagainál: Inf/128.) – Készítette Berecz János az MSZMP KB Külügyi Osztályán 230 példányban „személyes tájékoztatásra”. Jóváhagyta Kádár János s. k.

63a

EMIL WOJTASZEK FELJEGYZÉSE A LEMP PB SZÁMÁRA AZ 1980. SZEPTEMBER 12-ÉN FOLYTATOTT BUDAPESTI TÁRGYALÁSAIRÓL

Varsó, 1980. szeptember 15.

Feljegyzés

a Kádár Jánossal, az MSZMP KB első titkárával és Németh Károllyal,
az MSZMP KB titkárával folytatott tárgyalásokról

I. A pártunk és országunk jelenlegi helyzetének, valamint a kialakult állapot okainak megvitatása és rövidtávú tevékenységünk fő irányainak bemutatása után, Kádár elvtárs a következőket hangsúlyozta:

Magyarország közvéleménye részletesen ismeri a lengyelországi eseményeket, amelyek nagy izgalmakat váltanak ki. A magyar tömegtájékoztatási eszközök objektíven tájékoztatnak az LNK-ban zajló eseményekről és tartalmában különböznek a nyugati jelentésektől. Az egész társadalomban, a magyar pártban és a vezetésben nagy az aggodalom és az a kérdés foglalkoztat mindenkit, hogy mi vezetett a lengyelországi eseményekhez.

Kádár János *a magyar társadalom reakcióját* a következő négy elemre osztotta:

- Ez kifejeződik a dolgozók a lengyel néppel való szolidaritásában. Ez egy elvi szolidaritás, amelyben a gyors politikai megoldás óhaja dominál.
- Nagy érdeklődés van azért is, mert a mi országaink politikai, védelmi, diplomáciai, gazdasági területen szorosan össze vannak kötve. Tehát itt egy partnerről van szó, amellyel össze van kötve a mindennapi életünk.
- Lengyelországgal, a nemzetközi politikában nagy szerepet játszó szövetségünkkel, a szövetség szoros szálaival össze vagyunk kapcsolva, és közös céljaink vannak az enyhülésért és a békéért folytatott harcban.
- A szocializmus építésében ugyanabban a szakaszban járunk, mint Lengyelország, a szocialista demokrácia fejlesztésének alapproblémái, a gazdálkodás hatékonysága, az életszínvonal szintje, a fizetési mérleg állapota tevékenységünk tárgya. Ezenkívül emlékezünk az 1956-os eseményekre, hogy azoknak milyen következményei voltak Önöknél és milyen tragikusak nálunk.

Kádár megköszönve a LEMP KB-nak, hogy az én közvetítésemmel tájékoztatta a magyar vezetést a lengyelországi eseményekről, hangsúlyozta, hogy ez a pártközi kapcsolatok jó kifejeződése. Megköszönte és meleg szavakkal viszonzta az első titkár, Kania elvtárs üdvözlését, a teljes szolidaritásáról biztosította és kérte, hogy adjam át az MSZMP KB üdvözlését Központi Bizottságunknak. Tájékoztattam, hogy az MSZMP Politikai Bizottsága megvitatta a lengyelországi helyzetet¹⁵ azokra az elemekre koncentrálva, amelyeket említett. Tájékoztatom tartalmával megismerteti a Politikai Bizottságot és a Központi Bizottságot és annak szellemében fogják alakítani a közvéleményt. Eddig teljes erővel hangsúlyozták, hogy az országunkban kialakult problémákat a népnek a szocialista elvekre támaszkodva kell megoldani, hivatkozott az MSZMP KB titkárának, Havasnak beszédére, amit a bányásznapon mondott el.

A magyar vezetés a lengyelországi helyzetből a saját munkája számára levonja következtetéseket. Lázár miniszterelnök legközelebbi exorzéja, amit az Országgyűlésben mond el, a belügyeket fogja érinteni, ugyanakkor muszáj lesz az MNK eddigi társadalom- és gazdaságpolitikájában bizonyos változtatásokat végrehajtani.

Kádár János, utalva a Stanisław Kania elvtárrsal folytatott telefonbeszélgetésre,¹⁶ amelyben a LEMP KB első titkára megemlítette a *párt megújításában* szerzett magyar tapasztalatok felhasználását, a következő reflexiókat osztotta meg:

¹⁵ MSZMP PB először csak 1980. szeptember 15-én foglalkozott a lengyelországi helyzettel. MNL OL M-KS 288. f. 5/836. ő. e.

¹⁶ Erre 1980. szeptember 8-án került sor, miután szeptember 6-án táviratban is köszöntötte Kádár és Lázár az új lengyel vezetést. MNL OL M-KS 288. f. 7/613. ő. e. 18.

E tapasztalatokból számos azonos, az eltérő történelmi feltételek ellenére, mivel Magyarországon „robbanás” volt, amivel szemben azonnali lépéseket kellett tenni. A lengyelországi események értékelése kizárólag a lengyel kommunistákra tartozik, akik csak maguk tudják hitelt érdemlően azokat értékelni és megfelelő intézkedéseket javasolni.

A lengyelországi nehézségeket Kádár elvtárs véleménye szerint főleg az ország fejlesztésének túl gyors üteme, illetve a túl sok területet érintő beruházások, ami a gazdasági egyensúly felbomlásához vezetett, idézték elő.

A fő feladat az *egység megteremtése a pártvezetésben, és a párt sorainak zárása*. Az egység kialakítása az egész pártban a párt reális programjának megalkotásától függ, amit az egész PB és KB aktívan megvalósít, valamint a munkásosztály és a társadalom a sajátjaként fogad el.

Helyesnek ismerve el a LEMP rendkívüli kongresszusának összehívását, Kádár hangsúlyozta, hogy Magyarországon 1956-ban az MDP régi Központi Bizottságának 23 tagjának körében 3 teljes napon és éjszakán át¹⁷ vitatták meg a megújulás programját, és csak a teljes nézetazonosság elérése után láttak hozzá a párt és a társadalom mozgósításához.

Kádár véleménye szerint nem kell nagy jelentőséget tulajdonítani a párt létszámának. A Rákosi-korszakban a magyar párt több mint 900 ezer tagot számolt, ugyanakkor 1956 után csak 200 ezret. Ugyanakkor sokkal elvűbb emberek maradtak a pártban, akikre a párt vezetése támaszkodhatott.

Kádár szerint függetlenül Gierék elvtárs betegségétől, a LEMP első titkári posztján történt változás szükséges volt, mivel a Központi Bizottságnak képesnek kell lennie a cselekvésre.

Kania elvtársat teljes támogatásunkról biztosítjuk, teljes mértékben tudatában vagyunk, hogy nincs könnyű helyzetben. Kádár a következő kitéréseket tette: Emlékszem, ahogy Gomułka elvtárs elment. Találkoztam akkor Gierék elvtárral, akinek azt tanácsoltam, hogy ne szidja a korábbi első titkárt, mivel az ilyen viselkedésből keveset lehet nyerni és károkat okoz a pártnak. A kommunistáknak kölcsönös tisztelettel kell lenniük egymás iránt. Én voltam az egyetlen első titkár, aki akkor táviratot küldött a beteg Gomułka elvtársnak.

Kádár János a *gdanski megállapodással* kapcsolatosan a következő megállapításokat tette: kifejezte elégedettségét, hogy nem került sor vérontásra. A megállapodás végrehajtása óriási politikai munkát és az egész párt mozgósítását követeli. A lehetőségekhez mérten kell azt megvalósítani, hiszen a gazdasági kérdésekben nem valósítható meg teljesen, mert jelenleg nincs rá valós fedezet. A magyar vezetés érti annak politikai értelmét és a kényszerű körülmények közötti tevékenységet, de aggódik, hogy a megállapodás megvalósításának elmaradása egy újabb tiltakozási hullámhoz vezethet, és hogy objektív okokból nagyon nehéz lesz a megállapodás megvalósítása.

¹⁷ Utalás az MSZMP IKB 1956. december 2–5-én tartott ülésére. L. *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei, I. kötet. 1956. november 11.–1957. január 14.* Szerk.: Némethné Vágyi Karola-Sipos Levente, Budapest, Intera Rt. 1993, 139–247.

Kádár bővebb érvelése érintette a szakszervezetek szerepét. 1957-ben a szakszervezeti aktíva országos tanácskozásán napirenden volt a mozgalom újraegyesítésének ügye. Az önálló szakszervezetek koncepciója győzött a „szabad”, „önkormányzó” stb. felett. Az MSZMP éles politikai harcban helyreállította a pártvezetés lenini normáit a szakszervezetekkel. Az ő társadalmi tekintélyük megnőtt abból kifolyólag, hogy a mindennapok gyakorlatában önállók. Nem akarjuk – hangsúlyozta –, hogy a szakszervezetek a párt rossz másolatai legyenek. Nem lehet licitálni, ki képviseli jobban a dolgozó emberek érdekeit. A párt alapszabályában szó van a munkásosztály élcsapatáról, az alkotmányban a proletárdiktatúráról, az állam és a kormány szerepéről. A párt, az állam és a szakszervezetek feladatai szigorúan meg vannak határozva. A szakszervezeti törvény nem szól a sztrájkokról, de nem is tiltja azokat, ugyanakkor a vétőjog kötelez, amit gyakran használnak a szakszervezeti fórumok. Az MSZMP a határozataiban soha nem szabja meg a feladatokat a SZOT és a szakszervezetek számára, hanem a párttagokat, akik a szakszervezeti fórumokon tevékenykednek, kötelezik azok végrehajtására. Soha nem hivatkozhatnak a párt döntéseire, hanem olyan érveket kell használniuk, azok összhangban legyenek a párt vonalával. Kádár beszélt a kormány és a SZOT együttműködésének gyakorlati formáiról is. A szakszervezetek szerepe a vállalatok szintjén még inkább felelős, mivel a magyar feltételek között a beruházások 42%-a a társadalmiasított gazdasági egység saját eszközeiből származik, a többi rész pedig az állami költségvetésből. Ebben a helyzetben a szakszervezeteknek gyakorlati lehetőségük van üzemi szinten a vétőjog alkalmazására, ahogy a kormánynak is. Átadta nekünk az 1966. május 10-i MSZMP BP ülésén elfogadott „A szakszervezetek gyakorlati tevékenységéről és a pártirányításuk továbbfejlesztéséről” szóló munkaanyagot.¹⁸

Kádár János visszatért Magyarország aktuális gazdaságpolitikájának egyes elemeihez, és ebben az összefüggésben vetette fel a lengyel aspektusokat. Az extenzív fejlődésről az intenzívre történő átállás a magyar gazdaságban számos nehézséget és feszültséget okozott (a belső tartalékok kimerítése a foglalkoztatásban, a külföldi adósság növekedése, a nyersanyagimport növelése stb.), és ezért a magyar vezetés az ország fejlesztési ütemének csökkentéséről és a lakosság életszínvonalának növelésének fékezéséről döntött. A folyó év első félévében a MNK globális termelése csak 1%-kal növekszik, ugyanakkor az ipari termelés kb. 2%-kal. A lakosság életszínvonala csökken bizonyos százalékkal, ezt ma nehéz meghatározni. Sajnos nincs más utunk – mondta Kádár.

Az árképzés politikája, ami a rendszeres szabályozásban kifejeződik, fontos helyet foglal el a tevékenységükben. A gazdaságpolitika kánonja a fizetés, a lakosság vásárlóereje és a kiegyensúlyozott árukínálat közötti összhang, majd hozzátette, hogy „ha valakinek van pénze, de nincs lehetősége az árut megszereznie, az kétszer átkoz, ugyanakkor, ha nincs pénze, az csak egyszer káromol”. A párt

¹⁸ Az MSZMP PB 1966. május 10-i ülésén elfogadták „A szakszervezetek helye, szerepe és pártirányításuk továbbfejlesztése” című anyagot. A KB-határozatot lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963–1966*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1978, 286–291.

nagy figyelmet szentel az árképzés ügyének, mert az mindig meghatározott társadalmi problémát fog jelenteni. Még ha az államkincstár nem húz hasznot az árműveletből és egyetlen fillért sem keres, akkor is emelni kell, mert az árnak fontos gazdasági és társadalmi funkciója van. Ha a vállalat tevékenysége nem a világpiacon kötelező árakra támaszkodik, akkor a gazdasági elszámolásuk nem lesz reális. A kiskereskedelmi áraknak nem szabad túlzottan különbözniük a világpiacon kötelező áraktól. Lengyelországban – Kádár szerint – az árpolitika alakításának kérdésében következetlenség és jelentős improvizálás uralkodik. Az árakat nem lehet a társadalom előtt titokban változtatni, hirtelen és meglepetésszerűen. Magyarországon három éven keresztül készültek fel az élelmiszerárak 30%-os kiskereskedelmi áremelésére, Lengyelországban pedig egyszerre akarták felemelni 60-70%-kal az árakat. Véleménye szerint a kiskereskedelmi árak növelésének mindig pénzbeli kompenzációval és teljes következetességgel kell társulnia. Lengyelországban idén júliusban váratlanul felemelték a húсарakat, „és Wałęsa¹⁹ diktálta, hogy mennyivel kell emelni a fizetést”. Kádár említette az 1976-os radomi eseményeket,²⁰ ami szintén az áremelés elleni tiltakozás volt, és nem tartalmazott kompenzációt. Akkor is felemelték az árakat, nem mérlegelték, hogy hamarosan megrendezésre kerül a kommunista- és munkáspártok tanácskozása Berlinben.

Kádár az ellenséges erőkről szólva hangsúlyozta, hogy „olyan benyomása van, hogy az ellenfelek és egyes nyugati kormányok, a pápa, ez egyház, nem akarták kihasználni a lengyelországi helyzetet, nem feszítették a húrt a végsőig, mivel levonták a következtéseket 1956-ból és a csehszlovákiai eseményekből. Tűzet rakhattak volna a mi közös házunk alá, de most nem állt szándékukban. Ez az ő taktikájuk, vannak még tartalékaik. Most megkezdődött a harc a haladás és a reakció erői között, amely sok erőt és kitartást igényel.”

Kádár János nyilatkozott az LNK-nak nyújtandó gazdasági segítség ügyében is, amelynek szervezett módon kell történnie. Biztosított arról, hogy minden kérdést és a javaslatunkat teljes lelkiismeretességgel meg fognak vizsgálni, de nekik is vannak bizonyos nehézségeik a fizetési mérleg, az energetika és a munkaerő területein. Mérlegelik a szerződések alapján egyes szállítások felgyorsításának lehetőségét, és újra megvizsgálják a jelenlegi lehetőségeiket. Egyidejűleg kérte, hogy teljesítsük a hosszú távú szén-, koks-, kén-, só-szállításainkat, amelyek elengedhetetlenek a gazdaság normális működéséhez.

II. Németh, KB titkárral folytatott beszélgetésen bővebben megvilágítottam néhány Kádár elvtársnál felvetett témát (a beszélgetés 2,5 órán át tartott). Németh a következőket hangsúlyozta:

A szovjet elvtársak 1956 után számos alkalommal figyelmeztették pártunkat, hogy ne másoljuk a szovjet mintákat, hanem pártunk új programjában vegyük

¹⁹ Lech Wałęsát (1943) 1976-ban bocsátották el a gdański hajógyárból ellenzéki tevékenységéért. 1980 augusztusában a sztrájkok kirobbanása után vették vissza, és azonnal az Üzemközi Sztrájkbizottság elnökévé választották. Ő volt a munkások tárgyaló küldöttségének vezetője és a kormánnyal kötött megállapodás aláírója.

²⁰ L. 57. sz. dokumentum, 7. l.

figyelembe a specifikumokat és a nemzeti hagyományokat. Súgták nekünk, hogy ez a platform legyen sokoldalú és legyen figyelemmel a munkásosztály, az értelmiség, az ifjúság, az egyházzal szemben folytatott politika stb. érdekeire.

A meghirdetett jelszó „aki nincs ellenünk, velünk van” volt a nemzet egyesítésének széles platformja az MSZMP programja körül. A párt egysége ebben az időszakban konkrét tettekkel kovácsolódott ki, a deklarációknak semmilyen értéke nem volt a párt számára.

A szocialista demokrácia törvényszerű fejlődése számára olyan feltételek megteremtése szükséges, amelyek lehetővé tennék az embereknek, hogy részt vegyenek az üzemek, a régiók és az állam fontos, lényeges problémákat érintő döntéseikben, de az a gyengeségünk sok szocialista országban, hogy eddig túl kevés pártonkívüli foglalt el fontos állami és társadalmi funkciót, és az ilyen ellenállást le kell győznünk.

Németh szerint Kádár elvtárs behatóan tanulmányozta Kania elvtárs első beszédét és tudja, hogy a LEMP KB első titkára mélyen kötődik a párthoz. Elégedetten viszonyult Kania elvtárs megközelítéséhez, amely tisztelettel és alázatosan akarja szolgálni a munkásosztályt. Három évvel az 1956-os tragikus magyar tapasztalatok után sok aktivista elfejtette azok okait és következményeit. Ezért kötelességünk volt segíteni és emlékeztetni arra, hogy ne ismétlődjenek meg a tragikus események. Még a jó elvtársak is, akik az osztályellenséggel körülvéve harciasságot és elvi magatartást mutattak, a hatalom átvétele után elfelejtették.

Lengyelország most olyan szakaszban van, amikor a pártkáderek megmértetnek. Egyidejűleg meg kell védeni a hűséges pártaktivistákat az ellenséges erők támadásaitól és meg kell védeni a népi Lengyelország 1970–1975 között elért vitathatatlan eredményeit, amelyek a világ termelésében a tizenkettedik helyre repítették.

Pińkowski²¹ a segítségkérés ügyében írt levelére utalva kijelentette, hogy a magyar lehetőségek korlátozottak. Elhatározták magukat az azonnali segítségnyújtásra a jelenlegi lehetőségeik keretében.

Magyarország tudatában van, hogy politikája és az 1956-os események óriási károkat okoztak a szocializmus ügyének, ezért szeretnének mindenkit megóvni saját hibáiktól, amelyekért máig megfizetnek.

Németh kritikusan viszonyult a mezőgazdasági politikánkhoz, azt állítva, hogy a LEMP nem valósítja meg következetesen a programját és tevékenységét a társadalmi-politikai helyzet kényszere határozza meg. Véleménye szerint egy ilyen ország, mint Lengyelország képes, megfelelő program és saját beruházások mellett, a jövőben teljesen biztosítani a nép ellátási szükségleteit.

A Kádár és Németh elvtársakkal folytatott megbeszélések az őszinteség és a kölcsönös tisztelet légkörében zajlottak le. A beszélgetőpartnereim állításaival szemben tett némely reakcióim az értékelések megerősítését célozták, de néhány esetben olyan érvelést kellett használnom, amely bővebben megvilágította az adott problémát. Azt éreztem, hogy a beszélgetőpartnereim tökéletesen tájékozottak

²¹ Józef Pińkowski (1929–2000) a LEMP PB tagja, 1980. szeptember 5-től miniszterelnök.

voltak nemcsak az eseményeink fő trendjeiben, hanem a különböző ügyeket is részletesen ismerik. Az MSZMP politikai munkájának egyes tapasztalatai használhatók számunkra, többek között a szakszervezetek és a tervezés területén.

E. Wojtaszek

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/396. 111–118. – lengyel nyelvű gépelt tisztázata (ford.: Mitrovits Miklós) – A dokumentumot megküldték 1980. szeptember 15-én a LEMP PB tagjainak, a póttagoknak, a KB titkársága tagjainak és az első titkárnak.

64.

KÁDÁR JÁNOS FELSZÓLALÁSA AZ MSZMP KB 1980. OKTÓBER 16-I ÜLÉSÉN

Budapest, 1980. október 16.

Kádár János elvtárs:

Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak!

Gyenes elvtárs előadói beszédével¹ egyetérték. Én is a lengyel kérdéshez szeretnék hozzászólni mind nemzetközi, mind hazai vonatkozásban.

Előjáróban szeretném megjegyezni, az előttem szólókkal² nem beszélünk össze még abban sem, hogy szót kérünk. Úgy látszik, foglalkoztatnak bennünket ezek a kérdések, és talán megéri az idő, amit erre fordítunk.

A lengyelországi események – mint ez köztudott – eredője az, hogy a lengyel társadalom életében sok feszültség gyülemlett fel a legkülönbözőbb okoknál fogva. Én csak kettőt említek hangsúlyozva; hogy sok ok miatt gyülemlettek ezek fel az én véleményem szerint is. Véleményünk szerint is talán az egyik igen nyomós

¹ Gyenes András a Lengyelországban kialakult helyzettel kapcsolatban elmondta, hogy a kormány és a párt által vállalt kötelezettségekben „veszélyes ellentmondás” van, hiszen „...ezeknek a lépéseknek továbbra sincsenek meg az anyagi feltételei. A bejelentett intézkedések következetes végrehajtása egyelőre meghaladja az ország gazdasági teherbíró képességét. [...] A júliusi–augusztusi események, majd a megállapodás nyomán mélyreható változások történtek Lengyelország politikai struktúrájában. Ezek között különösen jelentős az a körülmény, hogy létrejöttek az úgynevezett független szakszervezetek. [...] Az úgynevezett független szakszervezetek és más hasonló érdekképviseleti szervezetek lényegében szervezett kereteket biztosítanak az ellenzéknek a tömegek közötti munkához. [...] A leglényegesebb kérdés természetesen az, hogy a pártnak sikerül-e biztosítani, hogy az úgynevezett független szakszervezetek jövőbeni konkrét tevékenysége ténylegesen a szocializmus, a dolgozó tömegek érdekeit szolgálja. [...] A jelenlegi nemzetközi körülmények között különösen nagy jelentősége van annak, hogy a Lengyel Egyesült Munkáspárt politikai eszközökkel találjon szocialista kiutat a válságos helyzetből.” (MNL OL M–KS 288. f. 4/174. ó. e. 28–32.)

² Gyenes András után hozzászólt még Gáspár Sándor („Semmi okunk nincs arra, hogy kapkodjunk, s a lengyel események kapcsán valamit próbáljunk csinálni. Nekünk erre nincs szükségünk. Határozottan folytatni kell azt a politikát, amit 20 évvel ezelőtt elkezdtünk. [...] Nagyon nagy kárt okoznánk az ügynek, ha úgy állítanánk be, hogy ez a mostani lengyelországi események ellenséges támadás közepette alakult ki. Itt valós munkás-elégedetlenség volt, valós elégedetlenség, ennek adtak hangot. Ezt azért tudni kell! [...] Itt egy valóságos munkástörekvés jutott kifejezésre.”), Óvári Miklós („A tanulságokat nemcsak központilag, hanem mindenkinek, személyeknek is, szervezeteknek is, egyénileg is le lehet és le kell vonni [...] Két végtől most is tartózkodunk kell. Az egyik végtől az, hogy nekünk tulajdonképpen sincsenek tanulnivalóink a lengyelországi eseményekből... [...] A másik végtől úgy érzem tartózkodnunk kell, hogy minden belpolitikai eseményt most már lengyelországi szemüvegen keresztül próbálunk nézni.”) és Berecz János („politikai eszközökkel, belső erővel kell megoldani az eseményeket... [...] ...lojális ellenzék, ellenfél és ellenség ugyanis legális lehetőséget kapott a tömörülésre. [...] Nekünk hosszabb távon számolni kell olyan folyamattal, amelyben még lehetnek kiéleződött időszakok is.”).

ok a túlerőltetett fejlesztési ütem Lengyelországban mind a beruházásban, mind a termelés fejlesztésében, egészen a másik oldalig menve – a bér és jövedelem fejlesztésében is. Talán azt lehet mondani, hogy ez volt az egyik döntő ok, ez az erőltetett ütem, aminek a megalapozottsága hiányos volt.

A másik ok: – és bocsánat, hogy eltérünk a gyakorlattól, és egy másik párt vezetéséről szólunk, de már megállapított dolog, a lengyelek maguk állapították meg – a vezetési hibák sorozata idézte elő ezeket a feszültségeket sok más ok mellett. Ezeket a vezetési hibákat én itt nem kívánom részletezni, csak illusztrációként szeretném megemlíteni, rögtön hozzáfűzve, hogy a magyar tapasztalatok alkalmazására ténylegesen volt egy óhaj és szándék a lengyel pártvezetés részéről, de amit eddig abból hasznosítottak, és ahogy tették, mondom: isten mentsen meg bennünket is, meg a lengyeleket is tőle. Eddig ez főleg a fogyasztói áremelésekben mutatkozott meg, és ahogy ők ezt csinálták, az nem volt jó. És ez érinti mindjárt a vezetési gyakorlatot is. Mi tudjuk a legutóbbi áremelési kísérlet – ez az idei júliusi olyan módon jelent meg a nyilvánosság előtt, hogy erre nem volt felkészítve sem a párttagság, sem a közvélemény; ehhez hozzátartozik az is, hogy a Központi Bizottság és a Minisztertanács tagjainak tudomása nélkül került rá sor. Néhány pártfunkcionárius és állami funkcionárius rajtaütésszerűen akarta ezt csinálni. Ennyit akartam én csak az okok közül megemlíteni, bár ismétlem, több más ok is volt, ami miatt ezek a feszültségek ennyire felgyülemlettek.

Meg akarom azt is említeni az okok között, sok-sok éve téma, mi magunk is így könyveljük el, hogy a mi viszonyaink és a lengyel viszonyok között egyik lényeges különbség az, hogy ott rosszak az ellátási viszonyok és a kibocsátott vásárlóerőnek nincs megfelelő árufedezete fogyasztási cikkekben, ezek közül különösképpen emlegetjük a húst. Mi magunk is szoktuk ezt emlegetni. Azt hiszem azonban, hogy nem egészen ez a pontos igazság. Ha önök megnézik a nemzetközi statisztikát, a fogyasztási statisztikát, akkor ki fog tűnni, hogy egy főre eső a fogyasztási mennyiségek nagyjából azonosak a magyarokkal. Ezt azért említem csak, mert a húsnál 70 kg felett vannak, – 73 kg; nem tudom van-e a magyar 72-73 kiló per kopf? Ezt csak azért említem, mert ezeknek a feszültségeknek az oka – Gáspár elvtárs joggal említette –, hogy ott munkáselegedetlenség, felháborodás is jelentkezik. Tehát olyasmi is van, hogy igazságtalanság van az elosztási rendszerben is. Talán emlékeznek, előző áremelési kísérletüknel – erről esett is szó itt annak idején, 1976-ban – a dotáció, amit ők kitaláltak, olyan értelemben volt progresszív, hogy minél nagyobb a jövedelem vagy a kereset, annál nagyobb dotációt kap a fizetés bizonyos százalékában. Csak ennyit az okokról.

Természetesen a lengyel eseményeket illetőleg bizonyos kapcsolatban állottunk mi egymással is; a Központi Bizottságunknak erről tudnia kell; egyébként ez a mi gyakorlatunk. Brezsnyev elvtárral telefonkapcsolat létesült, ő kezdeményezte. Sajnos a naptári memóriám nem a legjobb, de úgy tudom, hogy két nappal a Szejm ülése előtt volt véleménycseré, három nappal az előtt a központi bizottsági ülés előtt, ahol a vezetésben elég gyökeres változást csináltak, és Gierék elvtársat felmentették. Nem akarom részletezni. Természetesen Brezsnyev elvtárs a véleményünkre volt kíváncsi: hogyan ítéljük meg a lengyelországi fejleményeket. Valamit sikerült elmondani. Itt ennek csak egy elemét akarom megemlíteni azért,

hogy az elvtársak értsék meg, mi a Központi Bizottság alap állásfoglalásainak szellemében dolgozunk olyankor is, ha azonnal kell valamit tenni vagy mondani. Brezsnyev elvtársnak azt mondtam, hogy mi itt valamilyen körben úgy ítéljük meg, hogy jelenleg, amikor rendkívül cseppfolyósak a lengyel események, a leghelyesebb magatartás tartózkodni attól, hogy kívülről beleszóljunk. Azzal érveltem, hogy most felbukkannak valamilyen emberek a vezetésen belül meg azon kívül is, valamilyen Wałęsák és bizonyos pozíciók, állásfoglalások alakulnak ki: ha ilyen cseppfolyós helyzetben kívülről megpróbálunk beleszólni, vagy mondani valamit nem csak a sajtón, más úton-módon, ki vagyunk téve annak, hogy elítélünk egy személyt és egy pozíciót, és két nap múlva a lengyel vezetés törvényesíti azt a személyt és pozíciót. Vagy pozitívan állást foglalunk egy személy vagy egy pozíció mellett, és három nap múlva a lengyel vezetés dezavuuálja, ezzel egy abszurd helyzet áll elő. A mi számunkra is egy lehetetlen helyzet adódik. A lengyel dolgokba nem tudunk ilyen módon hasznosan beleszólni. Ennél az eszmecserénél csak ezt hangsúlyoztam.

Ugyancsak kapcsolat jött létre Kania elvtárral, aki már a megválasztása napján délután telefonon keresett engem. Akkor nem tudott létrejönni ez a kapcsolat, késő szombat este volt náluk is és nálunk is. Hétfőn sikerült vele beszélnem, aztán ide küldték Wojtaszek elvtársat, és mi megfelelően elmondtuk a magunk véleményét, hogyan ítéljük meg a dolgokat. Néhány momentumot megemlítenék abból, amit a lengyel vezetésnek mondtunk a magunk részéről. Ott is azzal kezdődött, a tapasztalatokat adják át és így tovább. Mondtam, hogy ez nem olyan egyszerű. Az igaz, hogy a tapasztalatok rendelkezésre állnak. Eszembe jutott most ebben a pillanatban, Mao képzett engem tovább valamikor egy nagy vitában, aki azt mondta – és azt hiszem ebben igaza volt, mert nála is előfordult, hogy igaza van –, hogy nem az felel, aki a tanácsot adja, hanem aki elfogadja. Azt hiszem ez helyes szabály. Mondtam, tanácsaink rendelkezésükre állnak, de mi nem tudunk külön tanácsot adni. Persze, bátorítottuk, szolidaritásunkat fejeztük ki az elvtársaknak. Wojtaszek elvtárral sikerült részletesebben beszélni a dolgokról. Mi azt vetettük fel, hogy szolidárisak vagyunk, és segíteni akarunk mindenben, amiben csak tudunk. De azért azt is megmondtuk a gazdasági segítséget illetően, hogy készek vagyunk mindent megvizsgálni, ami lehetséges, előszállításokat eszközölni meg hasonló dolgokat, de ami a tartós segítséget illeti, itt mi egymástól kölcsönösen függünk, és mi akkor tudunk tartósan segíteni, ha a magyar–lengyel gazdasági együttműködés normálisan és megfelelően megy, fejlődik, működik és ha mi megkapjuk a kokszt, a ként meg az atyaisten tudja még mit, amitől a mi termelésünk függ. Mert ha mi nem tudunk rendesen termelni, nem tudunk a lengyel elvtársaknak sem segíteni. Ezt csak azért említem, mert itt is sok gond van az emberek között, sok minden elhangzik, jó tudni, hogy hogyan értendő ez a segítség.

A politikára azt mondtuk: természetesen, egység kellene Önöknél a párt-vezetésben, a pártban és persze a párt és a tömegek között is, amelynek azonban az a feltétele, hogy legyen világos platform, ami körül az a bizonyos egység tömörül. Mi nem látunk egyelőre platformot; és ha nincs platform, akkor hiába mondjuk, hogy legyen egység. Példálóztunk is, hogy a mi első kimondott platformunk

mégis, ami, hivatalos pártplatform, az az 1956. decemberi központi bizottsági állásfoglalás, ami körül egységet tudtunk teremteni és erőket tömöríteni, s amivel a nép elé is oda tudtunk állni, és képesek voltunk rendezni a normális kapcsolatokat a párt és a tömegek között. Ebből csak ennyit akartam említeni.

Még egy harmadik dolgot is mondtunk a lengyel elvtársaknak Wojtaszek elvtárs útján. Felhívtuk a figyelmüket, gondoljuk ők is számolnak azzal, hogy a szocializmus ellenségei ma Lengyelországban az adott helyzetben – az egyházat is ide értve, a nemzetközi imperialistákat és nem tudom én kiket – most nem arra vették az irányt, hogy a szekeket felborítsák. Még vannak azoknak is tartalékaik. Ez a jövőendő fejlődésnél figyelembe veendő, mert nem arra mentek, hogy a szekeket felborítsák.

Úgy gondolom Elvtársak, érdemes arra is gondolni, hogy a szocialista rend ellenségei – mind az adott országon belül, mind a nemzetközi imperializmus – a magyarországi események és a csehszlovákiai események tanulságaiból is levonták a megfelelő tapasztalatokat. Talán azt lehetne mondani, hogy még jobban levonták a megfelelő tapasztalatokat, mint mi itt a szocialista világban. Ennek tulajdonítható az – amit már nem tudom én hány év óta emlegetnek –, hogy mi a saját belső opponenseinkkel milyen alkut kötöttünk, az itt van majdnem kimondva és aláírva Lengyelországban: a szocializmus fundamentumát nem szabad bántaniuk: a párt vezető szerepét és a szövetségi rendszerben, a Varsói Szerződésben való tagságot nem vitatják. Ez tudatos a szocializmus ellenségei részéről. Ezt sem szabad elfelejteni, mert a jövőendő munkánál itt még vannak lehetőségei az ellenségnek is.

Annyit mondtam Wojtaszek elvtársnak, természetesen, jónak kell ítélnünk azt, hogy az aláírás révén vérözön nélkül, valamiképpen megállították az események rohanását. Ezt feltétlenül jónak kell minősíteni. Viszont a továbbiakban harc és küzdelem lesz, hosszú harc és küzdelem Lengyelországban. És persze hangsúlyoztuk, hogy nekik kell rendbe hozni a dolgaikat. Nagyon nehéz ebbe kívülről értelmesen beleszólni.

Még a mi álláspontunkról annyit, hogy az Országgyűlés ülészakán ezeket azt hiszem megfelelően felhasználtuk.³ Lázár elvtárs programbeszédében, az én felszólalásomban is direktén és indirekten valamiképpen reagáltunk a lengyelországi eseményekre. Ez szükségszerű és időszerű volt.

Annak a szegény pap-felszólalónak, Bíró [Imre] kanonok-plébánosnak, keserves dolga lehetett, mert ő a templomban gyakrabban beszélt, mint a Parlamentben: valahogy ez úgy van a mi jól megszervezett társadalmunkban, az a gyanúm, hogy az ő felszólalását az egyik oldalon az Agitációs és Propaganda Osztály, Győri elvtárséktól Óvári elvtársig megnézték, a másik oldalon pedig a hercegprímás is megnézte. Ezt ő be is vallotta. Ennek dacára erőlködött és – én szerintem – jó beszédet tartott. Ha emlékeznek, rendkívül szellemes hasonlata volt. Ő is állást foglalt a lengyelországi dolgokban; azt a hasonlatot használta, hogy kormányozni csak azt a hajót lehet, amelyik halad, amelyik áll, azt nem lehet kormányozni.

³ Az Országgyűlés 1980. szeptember 25-én ült össze.

Szóval úgy tűnik nekem, jól felhasználtuk mi ezt a parlamenti ülést arra, hogy direkt-indirekt módon a lengyelországi eseményekkel foglalkozzunk.

Még egyet a nemzetközi összefüggésről: a lengyelországi helyzetet mindenki elemzi, mi, a Varsói Szerződés, a NATO és így tovább, a szocialista internacionálé pártjai és mindenki, aki társadalmi kérdésekkel, politikai kérdésekkel foglalkozik. Az imperialistáknál – van többoldalú információnk erről – kialakult egy nézet: ők Lengyelországot a szocialista rendszerből kiszakítani nem tudják. Ez a nézetük. Bizonyos szélsőséges, politikailag furcsán gondolkodó elemek oda lyukadtak ki az imperialisták részéről, hogy tulajdonképpen a legjobb volna, ha a szovjet csapatok bevonulnának Lengyelországba most, mert ők úgy sem tudják kiszakítani Lengyelországot a szocialista közösségből. És akkor ez volna az a lépés, amelyiken keresztül a kommunizmus, a Szovjetunió újra hosszú időre kompromittálódna, és politikailag új megterhelést kapna. Ilyenfajta nézetek vannak a túloldalon.

A mi saját nézetünkről azt is meg akartam említeni, én elsősorban természetesen a szocializmus lengyelországi nem csekély erőire gondolok, mert vannak erői a szocializmusnak. De gondolok a szocialista közösségre is. Az imperialistáknak igazuk van; Lengyelországot ők nem kapják meg többé, amíg a Föld gömbölyű és forog, ott kapitalizmus nem lesz többé. És nekünk erre is gondolnunk kell. Az előbb elmondottakat fenntartva: ez lengyel ügy, ők oldják meg; mindenféle módon segítenünk kell nekik, sokszor intelligensen úgy, hogy nem szólunk bele az ő vitáikba, de a tény az tény! Egyetérttek azzal, hogy az imperialisták nem kaphatják meg Lengyelországot. És persze, mindent meg kell tenni, hogy elkerülhessünk mindenféle külső beavatkozást a lengyel dolgokba. És mi ezt az álláspontunkat fogjuk a továbbiakban is képviselni.

A mi álláspontunkról szólva – és a parlamenti ülésre még egyszer visszatérve – először is a lengyelországi eseményeknek nagy hatása van Magyarországon is. Nagy hatása van. A kommunisták, a Magyar Népköztársaság felelős embereinek százezrei természetesen izgatottak és aggódnak, hogy mi lesz a lengyelországi szocializmus sorsa, önmagában ez izgatja az embereket. És én jó reagálásnak tartom, hogy gondot jelent nálunk a lengyelországi helyzet. De meg kell mondani Elvtársak, a legszélesebb közvéleményt is foglalkoztatja. Ez az alapállás – minden információnk ezt bizonyítja – egészséges és jó. Felelős, nyugodt magatartás van Magyarországon; aggódnak a lengyel népért, szocialista jövőjéért. Természetesen a politikailag elmaradottabbak megint oda lyukadtak ki, hogy „jaj, istenem, nálunk ne legyen semmi különös”, „most megint nekünk kell majd fizetnünk, ott sztrájkolnak és nekünk kell megint segítenünk?” Ez volt a széles körű reakció.⁴ Azt hiszem, így lehet nagyjából megítélni.

Más tekintetben is jelentkeztek természetesen a hatások nálunk is. Ezért volt az, hogy a Parlamentben a kormánybeszámolóban és a vitában is, az én felszólalásomban is arra törekedtünk, hogy közvetve is érzékeltesük saját utunkat és álláspontunkat. Ez nagyon fontos. Bizonyos régi dolgokkal foglalkoztam én is, ami nálunk régi, talán unalmas is. De meg szeretném mondani Elvtársak;

⁴ A magyar közvéleményről és az MSZMP Szolidaritás-ellenes propagandájáról lásd Tischler, i. m. 2003, 183–258.

hogy én ezt nem tartom feleslegesnek. Szükségesnek tartom. Miért? Nekünk sok jó tapasztalatunk van, aminek nyomán a gyakorlatot a társadalmi élet újszólván minden területén megváltoztattuk. Ezeket a tapasztalatokat azért érdemes emlegetnünk, okkal, móddal és mértékkel, mert új időszíveséget nyertek. Ezt mi politikai vívmánynak tekintjük. És még a gyakorlatunk is új időszíveséget, új aktualitást nyert. Ezeket a vívmányainkat, törekvéseinket, eredményeinket, amelyeket a politikában a társadalom életében, a néppel való kapcsolatunkban elértünk, véleményem szerint – régen a MEO-val⁵ kapcsolatban használtunk egy ilyen rossz kifejezést, – úgymond karban kell tartani.

Mik ezek a vívmányok? Engedelmet kérek, hogy néhány percre még igénybe veszem a Központi Bizottság figyelmét. Van ezeknek bizonyos értelmük. Első a Népköztársaság alkotmányos, törvényes rendjének helyreállítása – és minden körülmények között való biztosítása. Ez volt a mi első vívmányunk, ezért szálltunk harcba 1956. november elején. A második, ez nem annyira széles körű, de rendkívül fontos volt: a szocialista törvényesség helyreállítása. A harmadik pedig a politikának a megújítása, a párt megújítása és a társadalom politikai szisztémájának a megújítása. Azt hiszem, így lehetne talán gyűjtőfogalomként mondani. Azért emlegetem, mert van új aktualitásuk szerintem ezeknek.

A pártélet lenini normái. Nekem a lengyel események azt mondják, hogy sokat elértünk, de arra is szükség van, hogy óvjuk is, és erősítsük tovább, tartsuk be szigorúan a pártélet lenini normáit. Talán szigorúbban, mintha a lengyel események nem lettek volna. Ez emlékeztessen minket arra, hogy nagyon fontos és nagy vívmány a demokratikus centralizmus, a kollektív vezetés, a pártélet demokratizmusa. Csak gondoljanak ezekre a lengyel követelésekre. Mi ebben a baj? Gáspár elvtárs valódi munkáselégedetlenségről beszélt. Így is van. De itt belejátszanak egyéb dolgok is. Összekeverednek a dolgok: a jogos követelmények, a jogos sérelmek, a valódi panaszok összekeverednek más zavaros dolgokkal és belecsempészi az ellenség is azt, amit bele tud csempészni. Nézem azt a 21 pontot.⁶ Annak a baja az, hogy abból hármat ugyanúgy én is követeltem volna, ha lengyel állampolgár vagyok. Ez ezeknek a bajuk. Fantasztikus dolog, hogy a szakszervezeti funkcionáriusokat válasszák titkosan. Több ilyen apró dolog van, mi magunk szinte már el is felejtettük, hogy az mit jelent. Nálunk a pártéleten belül hogyan születnek a tisztségbetöltések? Többször beszélgettünk erről más pártvezetőkkel, amikor ennek valamilyen aktualitása volt. Nálunk a Központi Bizottság belső tisztségviselőit is titkosan választjuk. Meg kell mondani, a szocialista országok pártvezetői ilyenkor néztek ránk: semmiféle megjegyzést nem tettek. Mondjuk meg elvtársak őszintén, ha a politika rendben van, ha mindent rendesen kivitattunk, akkor a titkos választás nagyjából ugyanazt az eredményt adja, de mégsem ugyanaz. Ott pedig még a szakszervezeti funkcionáriusokat sem titkosan választják! Ez tényleg fölháborító. Tehát ennek, mindennek van újra értelme. És van még olyan apróságnak is értelme, – itt már nem sokan emlékeznek az 1956 előtti állapotokra olyan tekintetben, hogy mondjuk a pártfunkcionáriusok, a

⁵ Az üzemeken belüli Minőségellenőrző Osztály rövidítése.

⁶ L. 63. dokumentum, 2. és 8. l.j.

közeleti tényezők, az állami funkcionáriusok milyen különleges kedvezményeket élveztek. Erre már nem sokan emlékeznek. Mi ezzel radikálisan leszámoltunk, és rendes, normális, civilizációs normákat léptettünk életbe. Bárhova megy, bármilyen tisztségviselő, ha eszik, fizetnie kell, amit igénybe vesz fizetnie kell, a lakbérét fizetnie kell és így tovább és így tovább. Ezek szinte semmiségek, ha megvannak, akkor nem veszi észre senki őket. De ha ezek nincsenek meg, komoly problémát tudnak okozni. Így értem azt, hogy van új aktualitása a dolgoknak kedves elvtársak! A párt képviselői, tisztségviselői, funkcionáriusai és hozzáteszem: az állam tisztségviselői és funkcionáriusai inkább ne vegyék igénybe azt, ami nekik mint állampolgárnak törvényesen járna, inkább ne éljenek vele teljes mértékben, mint hogy azt egy jottányival is túllépjék. Elnézést kérek, hogy ezeket a régi dolgokat emlegetem, de a konszolidáció újrateremtett bizonyos nem helyes szimpptomákat. A rend, az elemi rend az megvan természetesen.

Berecz elvtárs emlegeti ezt a román nyavalyát.⁷ Emlékszem, hogy csináltak ők már hat vagy nyolc évvel ezelőtt egy hasonló rendelkezést, nem jött ki abból a világon semmi sem. Demagógia. A törvény maga is demagógia, ha már szabad ilyen sértőn nyilatkozni egy testvérpárttól, annak gyakorlatáról. Vannak igazítani valók, de hát nem így és nem demagóg módon.

A politika megújítását természetesen nem fogom részletezni. Munkastílus, tömegkapcsolat. Azt hiszem, mi ezeket helyes sínekre raktuk. Ennek rengeteg intézményes szabálya van, ami működik nálunk. De ide tartoznak aztán egyéb természetű dolgok is, amin változtatnunk kell. Nekem is az a véleményem, mint Gáspár elvtársnak: nem akarunk babérokat, de azért mégis érdemes emlegetni: először mondtuk ki szocialista országok pártjai közül, hogy a szocialista társadalomban is vannak érdekellentétek és érdekütközések. Megmondtuk, hogy kizsákmányoló osztályok nincsenek, de az alapvető dolgozó osztályok érdekei is ütközhetnek esetenként, így a munkásosztály és a parasztság érdekei is ütközhetnek. Mi ezt kimondtuk. Más vonatkozásban ütközhet az országos érdek, a kollektíva érdeke és az egyéni érdek is. Ennek megfelelően próbáltuk a politikai struktúránkat fejleszteni és változtatni, a tömegszervezetekét, a szakszervezetét, KISZ-ét, termelőszövetkezeti parasztság intézményét, a kisipari szövetkezetekét, a kiskereskedők szervezetét, mindegyiknek bizonyos értelemben érdekképviselői jogot is vindikálunk, igénylünk, biztosítunk és követeljük, hogy ezzel is törődjének. Tehát kialakult nálunk egy sokéves gyakorlat. Most, a lengyel események kapcsán azt mondom, helyes volt ez az út, és az, hogy ezen járunk. Mi nem azt mondjuk, hogy függetlenek ezek a szakszervezetek, tömegszervezetek stb., hanem azt mondjuk, hogy önállóak; mi ezt a kifejezést használjuk, ez se rossz kifejezés. Van egy jó gyakorlatunk és ezt kell folytatni, s ha lehet, ezt a tendenciát kell erősíteni.

Egyébként van még egy másik társadalmi dolog is. Ezt egyéni véleményként akarom itt megemlíteni anélkül, hogy az ipart és a mezőgazdaságot szembe akarnám állítani egymással mert hiszen nem is állítható szembe természetesen, mint a népgazdaságnak ilyen fundamentális intézménye. Van egy olyan benyo-

⁷ Berecz arról a román javaslatról beszélt, amelyik a funkcionáriusok vagyonbevallási kötelezettségét írta volna elő. Előbb közzétették a sajtóban, majd visszavonták.

mása az embernek, mintha valamilyen okoknál fogva, a mezőgazdaság vonalán bizonyos kérdéseket jobban megoldottunk volna, mint az iparnál – globálisan. Valahogy úgy tűnik nekem, mintha mezőgazdasági politikánk maga pontosabban és jobban ki lett volna dolgozva – évtizedes távlatról beszélek –, mint az iparpolitikánk vagy kereskedelempolitikánk. Már nemzetközileg gondolom. Sőt még egy olyan furcsa dolog is van – ez nem is furcsa, inkább fontos –, mintha a mezőgazdaságban jobban bele tudtuk volna vinni az érdekeltséget a dinamika egyik mozgatójába, a szisztémába, sőt akármilyen furcsa, a demokratizmus is – mondjuk a mezőgazdasági termelőszoövetkezeteknél – egy kicsit más és fejlettebb valójában, mint az ipari vállalatoknál. Szerintem. Persze itt két különböző dologról van szó. Ebben szerepet játszott a szövetkezet születése. A szövetkezet úgy jön létre, hogy egyéni tulajdont adnak össze, és ezt a tulajdont honorálta a rendszer bizonyos jogokkal, de azért az állami szektor is működik a mezőgazdaságban. Mintha azonban a mezőgazdaság állami szektorában is jobban tudtuk volna érvényesíteni a dolgozónak a közvetlen érdekeltségét, mint az iparban.

Én most itt semmit sem ajánlok, még gondolkoznunk kell, hogyan tudnánk az ipar vonalán is, – van is ilyen napirendi pontunk azt hiszem – egy pontosabb, céltudatosabb iparpolitikát kidolgozni és jobban beléptetni a valóságba, a gyakorlatba az érdekeltséget mint mozgatóerőt. Még a demokráciát is meg kell egy kicsit nézni. Ha bevezetjük, illetve megerősítjük, és folytatjuk, hogy a vállalatok önállóak, s a kollektíva nem kismértékben függ a vállalatvezetés tevékenységétől érdekeiben, jövedelmében is, akkor egy kicsit jobban bele kell hogy tudjanak szólni, ki vezesse őket. Én semmi hasonlót nem ajánlok, az nem is lehetséges, hogy úgy határozzon a Központi Bizottság, mint annak idején, amikor a mezőgazdaságra azt mondtam: Isten neki, hagyjuk rájuk, hogy kit választanak vezetőkné a szövetkezetnél. Persze az iparban ez másképp jelentkezik, és a gyakorlatban az bevált. Jobb vezetést úgysem tudtunk volna Budapesten kitalálni egy győri tsz-nek, mint ők ott, akik ismerik egymást. Ezenkívül rossz vezetőséget is választottak sorozatosan, de hát ezért legalább nem a pártot, meg nem a kormányt, meg nem a rendszert hibáztatták, hanem kicserélték, néhol ötször meg hatszor, amíg megtalálták azt vezetést, ami elfogadható a számukra. És amit mi itt prédikálunk az iparnál, hogy olyan vezető a jó, amelyik tud dolgozni, a mezőgazdaságban ez elemi szabály, a tag megköveteli, hogy értsenek a szövetkezet gazdasági hatékonyságának az előmozdításához.

Az iparnál is érdemes kicsit gondolkodni. De ezt csak melleleg említettem meg, mint saját problémát.

Ami fontos és meg akartam mondani: a tömegszervezeteink, tömegmozgalmaink önálló tevékenységének nagyon-nagyon fontos előmozdítója volt a gazdaságirányítási rendszer reformja. Tudniillik azt, ahogy most már globálisan mondjuk, az iparban a beruházás fele vagy hatvan százaléka a vállalati; és ha az össznépgazdaságot vesszük, a mezőgazdaságot is idesorolva, akkor nálunk a beruházás 75 százaléka az üzemekben dől el, akkor világos, hogy ott a helyi pártszervezetnek, szakszervezetnek, KISZ-nek meg nem tudom én kinek, másképp, jobban és hatékonyabban lehet beleszólni az ügyek eldöntésébe, mint ahol ez nem így van. És ez is emelte szerintem a szakszervezetek fontosságát és

hatékonyságát, mindkét összefüggésben, tehát hogy az országos érdekeket mozgítsák elő és a tagság érdekeire vigyázzanak.

Én itt tulajdonképpen ugyanazt a formulát használtam, amit Gáspár elvtárs mondott, hogy folytatnunk kell a gyakorlatot, de a folytatást mi mindig úgy értjük természetesen, hiszen ezt kongresszusi állásfoglalások bizonyítják, hogy az adott helyzetet is mindig kritikusan vizsgáljuk. A jó gyakorlathoz is hozzáfűzzük, hogy ez nem egyszer és mindenkorra szóló megoldás, hiszen a helyzet, a körülmények változnak, fejlődnek, társadalmunk fejlődik. Magyarországon a tömegek gondolkozása fejlődött, politikusabb, áttekintőbb, mint nem tudom én tíz vagy húsz évvel ezelőtt volt, tehát ennek megfelelően kell fejleszteni ezeket a bevált intézményrendszerünket is és a gyakorlatunkat is. Így kellene nekünk ezekre a lengyel eseményekre reagálnunk. A fejlődés elkerülhetetlen és szükségszerű, még ott is, ahol tíz vagy húsz évvel ezelőtt jó gyakorlatot alapoztunk meg, minden tekintetben. Na most a folytatásnál vigyázni kell. Majdnem mindegyik előttem szóló érintette azt a kérdést, Óvári elvtárs is kifejtette, hogy mit akar az imperializmus, – amelynek a kommunizmus, a szocializmus ősi ellensége természetesen – a lengyel eseményekkel. Bemagyarázza a világnak, hogy az összes szocialista ország ideges, bajban van, kényszerül valamiket csinálni. A mi saját föllépéseinkben, még a belső föllépéseinkben is, és nyilvánosan is valamiképpen érzékeltetnünk kell, hogy mi egy gyakorlatot folytatunk. Erre kellene vigyázni; mi gyakorlatot folytatunk, és azt akarjuk tovább fejleszteni.

A gyakorlattal összefüggésben szeretnék valamiféle szimptómát megemlíteni. A legkülönbözőbb reagálás van a lengyelországi eseményekkel kapcsolatban funkcionáriuskörökben, tömegeknél stb. Van olyan is, tegnapelőtt kaptam egy levelet két régi embertől – az egyik pártalkalmazott volt valaha, a másik állami funkcionárius volt – a nyugdíjasok ügyében. Az egyiknek valami doktori címe is van, lehet, hogy valami jogász. Úgy nézett ki, mintha kétszáz nyugdíjas nevében írna nekem, egyébként tisztességes hangon – és megmagyarázza, hogy az alacsony nyugdíjasnak nehéz a helyzete, az úgynevezett régi nyugdíjasnak a helyzetén javítani kellene.

Magyarázzák, hogy az új törvényeink szerint az 1927 előtti munkaviszony nem számítható be és így tovább. Megoldási módokat javasolnak, s mivel tisztességes hangon írták, kötelességemnek tartottam, visszaigazoltam nekik írásban a levelet. Tehát ilyen hatása is van a lengyelországi eseményeknek. A levélben megírtam, hogy ami a kérdés felvetését, aktualitását illeti, teljesen igazuk van, hiszen éppen ezért beszélt erről a kongresszus is, a kormányprogram is; kötelességünk és dolgunk, hogy ezen javítsunk; tulajdonképpen minden megvan, a megoldási módok is ki vannak tulajdonképpen dolgozva nagyon sokféle, csak egyetlen egy, de nélkülözhetetlen feltétele, a pénzügyi, anyagi fedezet nincs még biztosítva. A pártvezetés és a kormányzat a legközelebbi időben ezzel fog foglalkozni.

Ilyen szimptómák is vannak a lengyel események hatására nálunk.

De van olyan is, mivel ez a mi társadalmi gyakorlatunk régen működik, ennek következtében a mi belső üléseinken komoly érdemi viták vannak, és ezek lehetségesek! Nálunk és a tömegszervezeteknél, a tömegmozgalmaknál, sőt

viták is vannak akkor is, amikor a különböző társadalmi tényezők képviselői találkoznak: üzemvezetés, szakszervezetiek, – kormány, szakszervezetiek. Itt is vannak viták és van egy olyan óhaj is, hogy jobban mutassuk kifelé a sajtóban a vitát, hogy lássák, mi vitatkozunk. Ez eddig nincs nagyon a sajtóban. Én ezen töprengtem. Nem vagyok ennek ellene, csak egy régebbi dolgot akarok itt említeni az elvtársaknak. Szerintem olyan nagyon nagy bizonygatásra nincs szükség – sem a hazai közvélemény előtt, sem a szocialista országokban, sem a kapitalista világban – ezek mind ismerik a mi gyakorlatunkat és emlegetik is. Gáspár elvtárs mesélt nekem egy élményt, ott üldögél Moszkvában a Szakszervezeti Világszövetség ülésén – ő elnököl, egy kis japán szót kér és mondja, hogy ő ugyan életében először van szocialista országban most, ő szocialista országban még nem járt, de nagyon sok japánnal beszélt, akik azt mondják, hogy a szocialista országok közül csak Magyarországon van szakszervezet. Gáspár elvtárs nagyon okosan átadta az elnöklést nem is tudom kinek – hát ilyen helyzetbe került – nem kell nagyon bizonygatnunk, hogy nekünk van valamiféle reális és elfogadható gyakorlatunk.

Egy másik példa: valamilyen esemény kapcsán Aczél elvtárs beszélt a francia miniszterelnökkel, aztán Puja elvtárs beszélt Schmidt kancellárral még a választások előtt, de már a lengyel események idején, és mind a kettő betű szerint azt mondta, hogy egyik nagy baja a lengyeleknek a mezőgazdaság rendetlensége, mondtuk a lengyeleknek is – mondják maguk is hogy hozzák már rendbe a mezőgazdaságukat, mert így lehetetlen helyzetben vannak. Csak azt akarom mondani, hogy olyan nagy bizonygatásra nekünk nincs szükségünk a mi társadalmi gyakorlatunkat illetően.

Eszembe jutott egy másik fontos dolog. A megújulás periódusában, 20-24 évvel ezelőtt az akkori hangulatok hatása alatt volt egy olyan javaslat, hogy a Központi Bizottság is nyilvánosan ülésezzen, és hogy engedjük be a fotósokat, meg a TV-seket, meg a nem tudom meg kiket. Talán emlékeznek rá, más testvérpártoknál gyakorlat, hogy a felszólalókat mindig közlik ülés után. Nálunk kialakult akkor egy vélemény, azt mondtuk: a legeslegfontosabb, hogy az ülésén teljes nyíltsággal, őszinteséggel mindent a legtüzetesebben megvitassunk. A mi egységünk olyan, hogy nem is lehet másképp – az alapvető fundamentális kérdésekben mi egységek vagyunk, a megoldási módokat, a modifikálásokat illetően különböző nézeteket képviselünk. Szerintem ettől csak erősebb a mi kollektívánk és nem gyengébb. Tehát vitatkoznunk kell. Óriási különbség van elvtársak abban, hogy én a jelenlévőkhez szólhatok, vagy nekem kifelé kell beszélni. Ha nekem a TV előtt kell beszélni, akkor szót sem kértem volna, mert olyanokat akartam mondani, ami a jelenlévőknek szól. Azt mondom elvtársak, a pártban, a szakszervezetben, népfrontban, ahol ez csak lehetséges, inkább ezt a szabályt érvényesítsük és őrizzük meg, és mondjunk le a nyilvános reklámról. Arra van szükség, hogy ülésünkön mindenki kifejtthesse a véleményét korlátozás, aggodalom, nyugtalanság nélkül, és a kollektív bölcsességből szülessen helyes határozat. És ne vigyük ki az utcára azokat, amiről nekünk szükségszerűen vitatkoznunk kell. Amikor pedig egységes határozatra jutottunk, egyértelmű döntést hoztunk és elhagytuk a termet, akkor legyen kötelező annak egységes képviselője. Ezt tartsuk meg elvtársak! Nem azt

mondom, hogy ne adjunk kifelé semmit, de ezt mindképpen őrizzük meg, és ha a kettőnek az érdeke ütközik, akkor válasszuk ezt a legfontosabb tényezőjét a mi pártéletünk, közéletünk demokratizmusának

Van persze információéhség; egy időben ennek is volt egy nagy kampánya! Éppen Heves megyében voltam akkor és egy megyei aktíván azt találtam mondani „Eltársak mindenki annak az információnak örüljön, amiről nem tud, mert minél inkább feljebb megyünk, minél inkább központi szervhez megyünk, olyan információt kapunk, hogy abba pusztulunk bele lassan mennyiségileg is; olyan dolgokat vagyunk kötelesek tudni, amik bizony nyomják meg elkeserítik az embert”. Ezért mondom, annak örüljön, ha nem tud róla. Persze, nem teljesen így van, de az igaz, hogy ugyanazt az információt lehetetlenség az ország minden területén biztosítani, mint a párt Központi Bizottságában, vagy a Minisztertanácsban, vagy a SZOT tanácsülésén.

Ezeket szerettem volna itt elmondani. Elnézést kérek az idő igénybevételeért. Úgy érzem, nálunk jó a közszellem, a politikai hangulat, a párton belül is, szélesebb körben is. Nagyon fejlődtek az emberek a párttagság és a közvélemény is nagyon fejlődött. Sokkal érettebb, mint valahány esztendővel ezelőtt volt. Győrben jártam legutóbb, valamilyen körben találkoztam a gyári dolgozókkal, mind a két helyen, csak ültem és hallgattam őket. Végül azt mondtam: Elvtársak, maguk azt mondták el nekem, amit én akartam elmondani maguknak. Higgyék el, olyan felelősen, komolyan foglalkoznak, mondjuk, hogy a gyárnak az elitje volt ott, de akkor is, ezek gyári munkások voltak, brigádvezetők meg technikusok, művezetők ugyanazokkal a kérdésekkel, mint mi, és merem állítani, hogy nem kisebb felelősséggel. Csak ők kevesebbet tehetnek a mozdításért, mint mondjuk a Központi Bizottság vagy a Kormány megtehet.

Azt javaslom, hogy minderre bátran támaszkodva, az eddigi gyakorlatot folytassuk, és ott újítsuk meg, ahol meg kell újítani. Csak az újításért újítást ne vezessünk be, mert esetleg összezavarhatjuk a bevált és jó gyakorlatot is.

MNL OL M–KS 288. f. 4/174. ő. e. 57–73. – magyar nyelvű gépelt tisztázata.

A beszéd az MSZMP KB 1980. október 16-i ülésén hangzott el. A KB ülés 1. napirendi pontjában Gyenes András számolt be az „időszerű nemzetközi kérdésekről”. Kádár felszólalása után hozzászólt még a témához Péter János, Kállai Gyula, Cservénka Ferencné, majd Gyenes András adott zárszót.

65.

TADEUSZ GRABSKI TÁJÉKOZTATÓ FELJEGYZÉSE A LEMP PB SZÁMÁRA AZ 1980. NOVEMBER 27-ÉN, BUDAPESTEN FOLYTATOTT TÁRGYALÁSAIRÓL

Varsó, 1980. november 28.

Tájékoztató feljegyzés

Folyó év november 27-én tárgyalásokat folytattam Budapesten az MSZMP PB tagjaival, Németh Károly elvtárral, a KB titkárával és Gáspár Sándor elvtárral, a SZOT és a Szakszervezetek Világszövetségének elnökével.

A tárgyalásokon rész vettek:

lengyel részről – T[adeusz] Pietrzak elvtárs, az LNK budapesti nagykövete,

magyar részről – Berecz J[ános] elvtárs, az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője,

I. A Németh K[ároly] elvtárral történt találkozás alatt beszámoltam a pártunkban és országunkban kialakult helyzetről és bemutattam pártunk főbb intézkedéseit az elkövetkező időszakban. A tájékoztatásomra adott válaszában Németh K[ároly] többek között hangsúlyozta:

A lengyelországi események továbbra is érzelmeket váltanak ki Magyarországon és hatalmas érdeklődéssel figyelik a LEMP erőfeszítéseit, amelyek a helyzet rendbehozatalára és stabilizálására irányulnak. Magyarország – Kádár J[ános] parlamentben elmondott beszédével¹ összhangban – erősen érdekelt abban, hogy országunkban a helyzet stabilizálódjon, és Lengyelország megerősödjön a szocializmus oldalán. Magyarországon a lengyelországi eseményekkel kapcsolatban keletkezett feszültségnek nincs semmi köze az ország belső helyzetéhez, és az MNK e téren tovább folytatja saját bejáratott politikáját, illesztve azt a világban kialakult helyzethez, és e politikának érdeke, hogy Lengyelország a szocialista közösséghez tartozzon.

Németh K[ároly] biztosított arról, hogy Magyarország változatlanul szolidáris a LEMP-pel, az LNK-val és a szocializmus lengyelországi erőivel. Ezt bizonyította nemzetközi szinten is (Carrington, Wischniewski), minden alkalommal aláhúzva,

¹ 1980. szeptember 26-án Kádár az országgyűlésben a következőket mondta: „A Varsói Szerződés egysége, ereje létfontosságú a magyar és a lengyel nép, valamennyi tagállam népének, sőt a világ népeinek szempontjából is. Szolidaritással, együttérzéssel, ésszel és szívvel lengyel barátaink mellett állunk. [...] A társadalom fejlődési problémáit a lengyel népnek magának kell megoldania, a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezetésével. Mi teljes sikert kívánunk lengyel elvtársainknak, barátainknak, a testvéri lengyel népnek.” *Népszabadság*, 1980. szeptember 27.

hogya a lengyelek képesek maguk megoldani a problémáikat.² Hangsúlyozta azt is, hogy jelenleg az imperialista államok nem törekszenek nyíltan a helyzet további élezésére Lengyelországban, és nem akarják Lengyelország sorsát a maguk vállára venni. Tudják, hogy Lengyelországot nem lehet kiszakítani a szocialista táborból, a KGST-ből és a Varsói Szerződésből, mert maguk a lengyelek nem engedik ezt meg.

Németh szerint jelenleg a legfontosabb a pártegység megteremtésének feladata. E helyen megismételte Kádár elvtárs idén szeptemberben Wojtaszek elvtársnak elmondott szavait: „Az egység kialakítása az egész pártban a párt reális programjának megalkotásától függ, amelyet az egész PB és KB aktívan megvalósít, valamint a munkásosztály és a társadalom a sajátjaként fogad el.”³

Mérhetetlenül fontos dolog a munkásosztály bizalmának megszerzése. A magyar tapasztalatokból egyértelműen kiderül, hogy az győz, aki képes megszerezni a bizalmat.

A párt erőfeszítéseit az üzemi pártszervezetekben kell koncentrálni, amelyeknek meg kell találniuk a saját helyüket és betölteni a számukra kijelölt szerepet.

Nem kell – hangsúlyozta Németh K[ároly] – túlzott jelentőséget tulajdonítani a párt létszámának. A magyar párt 1956-ban 1 millió tagot számlált, 1957-ben pedig 250 ezer tagot. A párttagok e 250 ezres tömege még csak az egynegyede sem volt a korábbi pártnak, de négyszer erősebb volt annál.

Nem lehet ugyanakkor megengedni a pártban az alapszabályon kívül szerveződéseket. Ilyen tendenciák megjelentek 1956-ban Magyarországon is, ahol megpróbáltak még egy nemzeti-szocialista pártot is létrehozni.

A lengyel sajtó arcúlatáról szólva, Németh elvtárs emlékeztetett arra, hogy a számukra legnehezebb helyzetben a magyar sajtót, beleértve a párt-sajtót is, párt-aktivisták szerkesztették.

A Naroźniak-üggyel⁴ kapcsolatban az MSZMP titkára hangsúlyozta: ha nincs elég erőnk a mi álláspontunkat keresztülvinni, akkor ne tartóztassuk le. Ha más-képp cselekszünk, akkor az ellenség javára teszünk, aki ismeri a „minél rosszabb, annál jobb” taktikát.

A gdański egyezményről szólva, Németh kijelentette, hogy annak van egy hibája. Nagymértékben végrehajthatatlan. A világon egyetlen állam sem lenne képes azt teljesen megvalósítani. A magyar értékelés szerint a „Szolidaritás” tagjainak többsége becsületes ember. E szervezethez ugyanakkor csatlakoztak olyan erők,

² Lord Carrington brit külügyminiszter 1980. október 27–29-én, Hans-Jürgen Wischniewsky, az SPD alelnöke pedig november 19–22. között tett látogatást Budapesten. Kádár mindkét tárgyaláson elmondta, hogy „Lengyelország nem eladó, nem lehet megkapni, nem lehet a Varsói Szerződésből kiszakítani. Lengyelországban hatalmas erők vannak, amelyek ugyanezt vallják, s a válságot a lengyeleknek kell megoldani”. MNL OL M–KS, 288. f. 5/815. ő. e. 17–28.

³ V.ö. 63. és 63a dokumentumok.

⁴ 1980. november 21-én a hatóságok letartóztatták Piotr Sapiełót és Jan Naroźniakot, akik a bíróság sokszorosítottjában dolgoztak, mivel azok eljuttattak a Szolidaritáshoz egy olyan dokumentumot, amelyben Lucjan Czubinski legfőbb ügyész Szolidaritás legyőzésére tett javaslatai szerepeltek. Válaszlépésként a Szolidaritás országos tiltakozósztrájkot hirdetett. A LEMP PB megoszlott a tekintetben, hogy engedjenek-e a nyomásnak vagy konfrontálódjanak. Grabski a konfrontáció mellett foglalt állást. Végül Kania javaslatára elhalasztották a nyílt összeütközést, és döntöttek a hadiállapot bevezetése előkészületeinek megkezdéséről. L. Mitrovits, i. m. 2010, 138–139.

akiket más célok hajtanak. Németh elvtárs nagyon kritikusan értékelte a Wałęsa által adott interjút, különösen azt az interjút, amelyik a nyugatnémet *Stern* folyóirat hasábjain jelent meg.⁵

Németh elvtárs mondandója végén kifejezte az MSZMP KB jó kívánságait a pártközi együttműködés folytatására, és kérte, hogy a budapesti Szakszervezetek Kongresszusára egységes álláspontot képviselő küldöttséget delegáljanak.

II. A lengyel szakszervezeti mozgalomban kialakult helyzetről és a lengyel szakszervezetek küldöttségének részvételéről a magyar szakszervezetek XXIV. kongresszusán, amely idén december 12–14. között lesz Budapesten, tárgyalást folytattam Gáspár Sándor elvtárral. A szakszervezeti mozgalmunk aktuális helyzetének alapos megvilágítása után Gáspár S[ándor] elmondta:

A SZVSZ-ben és SZOT-ban hetek óta gondolkodunk azon, hogy milyen módon tudnánk segíteni a lengyel szakszervezeteknek stabilizálódásukban. A legelejétől a be nem avatkozás elvéből indultunk ki, és nem tettünk semmi olyat, ami árthatott volna Lengyelországnak. Nem szóltunk még a szakszervezeteken belüli szocialistaellenes erőkről sem, bár észleltük tevékenységüket.

Gáspár S[ándor] beszélt magyar szakszervezetek 1956-os tapasztalatairól és az önálló szakszervezetek koncepciójának győzelméről a „szabad” és „önkormányzó” szakszervezetek felett. A többhetes sztrájkhullámnak akkor lett vége, amikor megszületett a döntés, hogy a sztrájkokért az állam nem fog fizetni. A szakszervezetben a konszolidáció 1957 januárjában a szakszervezetek újraegyesítése után következett be. Ettől kezdve a párt, az állam és a szakszervezetek feladatai pontosan meg lettek határozva. Ettől kezdve a párt a határozataiban többé nem szabott feladatokat a szakszervezetek számára. A szakszervezetek különböző fórumain dolgozó párttagokat ugyanakkor kötelezték azok végrehajtására.

A magyar szakszervezetek decemberi kongresszusának tárgyalására áttérve Gáspár S[ándor] hangsúlyozta, hogy a kongresszusra meghívták a három fő központi világszervezetet, illetve minden központi, regionális és európai szervezetet, függetlenül politikai orientációjuktól és más kontinensek képviselőit is. A házigazdák várják a lengyel delegáció érkezését is és vannak olyan vélemények, hogy a jelenlegi helyzetben a lengyel szakszervezetek képviselőjének szót kell kérnie a tanácssteremben.

Elégedettséggel fogadtuk a hírt, hogy a kongresszusunkon Lengyelországból egy egységes szakszervezeti delegáció vesz majd részt⁶ – mondta Gáspár elvtárs.

Ezenkívül elismerte, hogy tulajdonképpen számukra nehéz ügy a beszámolóban a lengyelországi események értelmezése. Azok mellőzése elfogadhatatlan,

⁵ *Stern*, 1980. november 13. Idézi Szilágyi Szabolcs: *Wałęsa. A Nobel-díjas villanyszerelő*. Budapest, Népszava Kiadó Vállalat, 1989, 57–58.

⁶ Grabski 1980. november 21-én fogadta a varsói magyar nagykövetet, és tájékoztatta arról, hogy a magyar szakszervezetek kongresszusára egy háromfős delegációt küldenek: „a küldöttség két tagja – várhatóan a bányász- és a vegyipari szakszervezetek elnökei – megbízható elvtársak”. Grabski azt is elmondta, hogy fontolgatják azt a lehetőséget is, hogy felajánlják a Szolidaritás szakszervezetnek, delegáljanak képviselőt a küldöttségbe. Javaslatuk megtétele előtt azonban szeretnék Gáspár véleményét megismerni. PIL SZKL, 2. fond 7/106. ő. e.

azonban ezeknek az eseményeknek az értékelése nem tartozik a magyar szakszervezetekre.

Gáspár elvtársnak adott válaszban tájékoztattam őt, hogy a lengyel szakszervezeteket Magyarországon, a Szakszervezetek XXIV. kongresszusán egy 3-4 főből álló delegáció fogja képviselni, akik reprezentálják az országban jelenleg működő szakszervezeti egységeket, és hogy a lengyel küldöttség részéről csak egy felszólalást tervezünk.

A magyar elvtársakkal folytatott tárgyalások őszinte, pártszerű légkörben zajlottak le. Németh K[ároly] elvtárs megkért, hogy adjam át Kania elvtársnak és a vezetésünk tagjainak Kádár elvtárs és az MSZMP vezetésének legjobb kívánságait.

T. Grabski

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/396. 133–137. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat (ford.: Mitrovits Miklós) – 1980. december 1-jén a dokumentumot megküldték a LEMP PB tagjainak, a pótagoknak, a KB titkársága tagjainak és az első titkárnak.

66.

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA STANISŁAW KANIA ÉS KÁDÁR JÁNOS KÖZÖTT 1981. MÁRCIUS 19-ÉN, BUDAPESTEN LEZAJLOTT TÁRGYALÁSRÓL

Budapest, 1981. március 20.

Jelentés
a Politikai Bizottságnak

Szigorúan bizalmas!

Kádár János elvtárs meghívására március 19-én munkalátogatást tett Budapesten Stanisław Kania, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára. A több mint öt órás megbeszélésen Kádár és Kania elvtárs tájékoztatást adtak pártjaik tevékenységéről és áttekintették a lengyel eseményekkel összefüggő, mindkét pártot érintő, fontos kérdéseket. Kádár elvtárs ebédet adott a vendég tiszteletére, melyen részt vett Németh Károly és Gyenes András elvtárs.

I.

Kania elvtárs hangsúlyozta: igen nagyra értékeli azt a lehetőséget, hogy tapasztalatcserét folytathat a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetőjével. A lengyel népet és így a Lengyel Egyesült Munkáspártot is sajátos viszony fűzi a magyar néphez, az MSZMP-hez. Történelmileg közel állunk egymáshoz, ezért tanulni szeretnének tőlünk. Rövid ideje első titkár és a problémák bonyolultak, a helyzet drámai, hasonló egy korábbi magyarországi helyzethez. A Magyar Szocialista Munkáspártnak van tapasztalata a politikai szakadék leküzdésében és a szocialista konszolidáció megteremtésében. Maguk között arról beszélnek, hogy „a kádári vezetési és politikai stílust” kellene megvalósítani. Ez régóta tetszik a lengyel kommunistáknak, de sajnos eddig nem sikerült bevezetniük. Most szeretnék megtanulni, mert a helyzet válságos.

A legnehezebb helyzetből, – amikor a sztrájkok jellemezték az ország belső állapotát – kikerültek, de a válság még nem oldódott meg. Ez nem az első, hanem a sorban az egyik válság a népi Lengyelország történetében, ugyanakkor a legmélyebb és a legdrámaiabb.

A Lengyel Népköztársaság helyzetét ma öt alapvető vonás határozza meg:

1. A munkásosztály bizalma megrendült a párt politikája és a szocialista hatalom iránt.

2. Az osztályellenség – az anarchisták és az ellenforradalmárok – kihasználja a válságot, a párt gyengeségeit. Tevékenységéhez a nyugati imperialista köröktől aktív támogatást kap, és jól szervezett erőként lép fel.

3. A párt szétforgácsolódott, a pártban van szociáldemokratizálódás, és a párttagok még nem lépnek fel az osztályellenséggel szemben.

4. Drámai a gazdasági helyzet. Már a harmadik évben csökken a nemzeti jövedelem. A gazdasági nehézségek még fokozódnak, s elvezethetnek a munkanélküliséghez és a piaci ellátás összeomlásához.

5. A Lengyel Népköztársaság rendkívül eladósodott a tőkés országokkal szemben. Az eladósodás nagysága és iránya olyan, hogy Lengyelország a Nyugattal szemben lényegében elveszítette gazdasági szuverenitását. A tőkés országok térdre kényszeríthetik gazdaságilag a lengyel vezetést.

Ez az öt jellemző szoros összefüggésben hat, egymástól szinte elválaszthatatlan, ezért csak együtt oldhatók meg. De naponta kell dönteni. A napi helyzetet még sok egyéb vonás is befolyásolja.

Kania elvtárs szerint az, hogy sztrájkok hosszabb ideje nincsenek, valamiféle nyugalmat hozott létre a társadalomban. Nincs tehát túlságosan nagy feszültség, de állandók a kisebb feszültségek.¹ Termelő munka folyik azokban az üzemekben, ahol biztosítva vannak az anyagi feltételek.

A szakszervezetekről elmondotta, hogy a Szolidaritás befolyása már nem nő és az ágazati létszáma már nem csökken. Az ágazati szakszervezetek rendbe tették magukat, kb. öt millió tagjuk van és inkább a hozzájuk való csatlakozás növekszik. A Szolidaritás ugyanakkor erősebb náluk, 6-8 millió taggal számolhat. Az autonóm szakszervezeteknek mintegy félmillió tagjuk van, ezek az ágazatiakkal együtt támogatják a munkáshatalmat. Jelenleg nem kívánnak valamilyen egységes szakszervezetet létrehozni, mert a munkásosztály most nem akar centralizáltságot. Ezért a párt Központi Bizottságában létrehozták a Szociális Szakszervezeti Osztályt, amely valamiféle összefogó és irányító szerv lehet a három szakszervezeti mozgalom között.

A falvakban nagyon erős a nyomás a falusi Szolidaritás létrehozására. Harcot folytatnak ez ellen a tendencia ellen, de igen bonyolult körülmények között. A Legfelsőbb Bíróság elutasította a szervezet bejegyzését.² A kormányzat két törvénytervezetet készített elő: a szakszervezetekről és a falusi önkormányzat létrehozásáról. Mindkettő határozottan ellenzi a falusi Szolidaritás létrehozását és elismerését. Megnyugtató, hogy a parasztpárt ebben a kérdésben együtt halad a Lengyel Egyesült Munkáspárttal.

Az értelmiség soraiban még nehezebb a helyzet. Az Írószövetség vezetőségében nincsenek párttagok. Az Újságíró Szövetség is az ellenzék kezében van. A korábbi időszak hibáit felhasználva folytatják az agitációt és a rombolást. Az értelmiség

¹ Éppen Kania budapesti tartózkodása alatt robbant ki az egyik legsúlyosabb konfliktus a párt és a Szolidaritás között. Március 19-én a Bydgoszczi Vajdasági Nemzeti Tanács ülésén a rendőrség megvert három Szolidaritás-aktivistát, válaszul a szakszervezet kihirdette a sztrájkkészültséget. Megkezdődtek a tárgyalások, miközben a Varsói Szerződés Szojuz-81 fedőnéven hadgyakorlatot folytatott Lengyelország területén, valamint Wojciech Jaruzelski aláírta azokat a dokumentumokat, amelyek az „erőszakos megoldás” menetét szabályozták, köztük volt „A hadiállapot bevezetésének vezérelve” című okmány is. L. Paczkowski, i. m. 1997, 318–319.

² 1981. február 20-án a délkelet-lengyelországi Ustrzyki Dolnéban a kormány és a sztrájkoló gazdák aláírtak egy megállapodást, amely ígéretet tett a gazdák szakszervezetének létrehozására.

soraiban olyan tényeket szednek elő, mint például hogy Lengyelországnál csak Albániában alacsonyabb az egy főre jutó könyvkiadás.

A fiatalság helyzete és magatartása kulcskérdés. A Szolidaritás vezetősége fiatalokból áll. Például a varsói szervezet vezetője 26 éves, Gdyniában 23 éves a vezető, az illegális falusi Szolidaritás élén egy 23 éves fiatal áll. Mindez azt mutatja, hogy a párt hosszú éveken keresztül elhanyagolta az ideológiai nevelőmunkát. A fiatalok igen érzékenyek a hibákra. Lengyelországban pedig ma nemcsak a gazdasági életben, hanem a társadalom különböző területein, különösen a szocialista erkölcs normáinak megsértésében, rengeteg a hiba és a probléma. Mindebből olyan agitáció indult el, mely szerint ezek arra mutatnak, hogy nemcsak tehetségtelen a párt, de becsületes sem volt. Ezen az alapon az utóbbi időben támadás indult az ifjúsági szervezet ellen is.

Az utóbbi hetekben kellemes csalódás, hogy a párt fiatal káderei jól állják a harcot. A Harcer Szervezet³ kongresszusának előkészítése során nagy jobboldali nyomás indult meg, hogy a szervezet lépjen ki a szocialista ifjúsági mozgalom koordinációs bizottságából és a régi cserkészszervezet hagyományait újítsa fel szervezeti és ideológiai téren egyaránt. A párt félt a kongresszustól. Mozgósították a fiatal kádereket e kongresszusra, s az végül a párt vonalának győzelmével fejeződött be. Igaz, volt éles vita, de titkos szavazással olyan vezetőséget választottak, amely a párt vonala, a szocializmus mellett állt ki. Ez ugyan kis dolog, de hatása van a lengyel konszolidáció megteremtésére.⁴ A lengyel diákság szocialista szervezete is helyt áll a vitában, a harcban.

A római katolikus egyház nagy erő, nagy erkölcsi befolyással rendelkezik Lengyelországban. Ereje abból ered, hogy szinte az egyetlen európai katolikus egyház, amely a haladó történelmi hagyományok hordozója és a nemzeti ügy képviselője volt hosszú évtizedek folyamán. A német fasiszta megszállás idején is, bár antikommunista, de hazafias ellenálló volt, amit jelez 2600 pap kivégzése a hitleristák által. A válságos helyzet felkeltette az egyház étvágyát befolyása növelésére és a Szolidaritásban jelen van, a falusi Szolidaritásban pedig működik és szervezkedik.

Ugyanakkor Wyszyński hercegprímást a realitásérzék jellemzi. Nem akarja a hűrt túlfeszíteni. Ő is politikai megoldást akar a lengyel válságban. Fél az erőtől, tudja, hogy a lengyelországi helyzet már nemzetközi problémává vált, és valamiféle „kemény megoldás” a lengyel egyház pozícióját is veszélyezteti. Február elején volt Kania elvtárs és Wyszyński találkozója. Wyszyński elmondotta, hogy ő a párt vezette szilárd állam alapján áll. Lehet, hogy nem híve a szocializmusnak, a párt sem igen tetszhet neki, de tény, hogy Lengyelország konkrét nemzetközi összefüggésekbe illeszkedik, ezért a párt vezető szerepe mellett áll ki. De akkor legalább jó párt legyen a vezető – mondotta.

Az egyház erős ellenfél. Wyszyński talán nem kevésbé gyűlöli a kommunizmust, mint Mindszenty, de sokkal bölcsebb. Realista, aki felismeri a jelenlegi helyzet

³ *Związek Harcerstwa Polskiego* (Lengyel Cserkész Szövetség).

⁴ Hamarosan e téren is változott a helyzet: 1981. április 25-én bekövetkezett a szakadás és megalakult a *Niezależny Ruch Harcerski* (Független Cserkész Mozgalom).

veszélyeit és lehetőségeit. Ezért taktikailag együttműködnek vele, az egyházat most partnernek tekintik.

Két szövetséges párt működik Lengyelországban: a Parasztpárt és a Demokrata Párt. Egészében jó irányban fejlődnek. A Parasztpárt korábban tartotta meg kongresszusát, lényegében a régi vezetés irányítja munkáját. A felmerült gondok nem távolították, inkább közelítették a Lengyel Egyesült Munkáspárthoz. Egyes kérdésekben vannak és kell is hogy legyenek különbségek, de a fő vonalban egyetértenek. E pártnak 400 ezer tagja van.

A Demokrata Párt, amelynek mintegy 100 ezer tagja van, a napokban tartotta meg kongresszusát. A jobboldali erők itt akartak behatolni a Lengyel Egyesült Munkáspárt által irányított politikai rendszerbe. A LEMP-et félelem is töltötte el, hiszen a demagógia betört e pártba, és erős szovjetellenes hangok is felmerültek még a kongresszuson is, bár visszafogott formában. Ha a kongresszuson a jobboldal győz, elképzelhető lett volna, hogy gyorsan, mintegy félmillióra nő a Demokrata Párt tagsága.

A kongresszuson nem sikerült a jobboldalnak átvennie a hatalmat. Talán első-sorban azért, mert már előre győzelmi mámorban volt. Túl sok önjelölt jelentkezett a párt vezetésére. Igaz, hogy a régi vezetésből csak három személy maradt meg, de a jobboldaliak is kiestek. A 120 tagú Központi Bizottságban kb. 10 jobboldali van. Az elnökség 11 tagjából egy nevezhető jobboldalinak, a testület kész a Lengyel Egyesült Munkáspárttal együttműködni. Az új elnök, [Edward] Kowalczyk és társai bizalmat keltenek.

A LEMP figyelemmel kíséri az ellenség kezdeményezéseit is. Úgy tűnik, hogy az ellenség előre akarja hozatni a parlamenti választásokat, s új választási rendszer alkalmazásával szeretne beépülni a hatalomba. Lövés nélküli hatalomátvételt, békés úton végrehajtott ellenforradalmi jellegű változásokat tervez. Ezzel szemben a párt felélénkítette a Szejm tevékenységét, amelynek pozíciója nőtt, aktívabb és kezdeményezőbb intézmény lett. Sikerült elkerülni azt is, hogy a Szejm a lemondások miatt széthulljon. A helyzet a törvényhozó testületben nyugodtabbá vált.

A lengyel vezetők számára a legnagyobb gondot a párt helyzete okozza, amely lassan szedi össze erejét. A Központi Bizottság VIII. plénuma jelentős hatást gyakorolt a társadalomra.⁵ Egyértelműen megfogalmazta az ellenforradalmi veszélyt, körvonalazta a párttagok kötelességét, és feladatokat jelölt ki a szakszervezetek arculatának befolyásolására. Azt tűzte célul, hogy erősítsék a Szolidaritás szocialista jellegét és építsenek az ágazati szakszervezetek harcosságára. Jaruzelski elvtárs miniszterelnöki kinevezése megerősítette a kormányzat pozícióját. Kedvező visszhangot váltott ki a beszéde, annak is különösen a 10 pontos programja és a felhívás a 90 napos nyugalomra. Ugyanakkor nem múlt el a veszély, amely az alábbiakban rejlik: a) a bizalom még nem nagy a kormányzat iránt, s a drámaian nehéz gazdasági helyzet tovább rombolja azt; b) a Szolidaritás egyre inkább

⁵ A LEMP KB VIII. plénuma 1981. február 9-én került sor, ahol Józef Pińkowski miniszterelnök leváltásáról és utódjául Wojciech Jaruzelski tábornok kinevezéséről döntöttek. Jaruzelski február 12-én lépett hivatalba, miniszterelnöki expozéját l. Wojciech Jaruzelski: *A szocialista megújulásért*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985, 21–39.

politikai szervezetként lép fel és ellenforradalmi jellegűvé válik. Arra törekszik, hogy kettős hatalmat teremtsen meg, amelyből majd a Szolidaritás kerül ki győztesen.

A Lengyel Egyesült Munkáspártnak ebben a helyzetben két fő törekvése van: 1) tartóssá tenni a nyugalmat az üzemekben. Ez gyengíti a kalandorok lehetőségeit. A kalandoroknak nincs konstruktív programja, csak a zűrzavarban élnek. A Szolidaritásnak azt a politikai gerincét kell eltörni, amelyet az ellenforradalmi elemek hoztak létre. Arra törekszenek, hogy a Szolidaritás a tényleges munkás érdekeket képviselő szakszervezet legyen és együttműködjön az ágazatiakkal. Ehhez nehéz és hosszú út vezet. A párt még nem látja végig ezt az utat. 2.) Harcukat politikai eszközökkel kívánják megvívni, bár az ellenségtől függően szükséges adminisztratív erőt is alkalmazni. Erről szó volt Moszkvában decemberben⁶ és a Lengyel Egyesült Munkáspárt elképzeléseiben is megtalálható.

Adminisztratív eszközöket alkalmaznak a Független Lengyelország Szövetségével,⁷ a Moczulski vezette illegális szervezettel szemben. A nyomozás befejeződött, az alapvető dokumentumokat ismertették a társadalommal. Sok levél érkezik a vezetéshez; helyeslés is, tiltakozás is. Végigviszik a bírósági eljárást, mert a bizonyítási anyag jó, és konkrétan kitűnik belőle, hogy Moczulski és hívei a nyugati imperialista körökkel aktívan együttműködtek. Ezzel megteremtik a talajt a KOR, Kuroń és Michnik elleni nyomozás továbbfolytatásához is. Itt azonban nehezebb a helyzet. Őket letartóztatni azért veszélyes, mert kötődnek a Szolidaritáshoz, amely országos akciót indíthat védelmükre. Mégis elő kell készíteni és egy megfelelő időpontban meg kell tenni ezt a lépést. De csak akkor, ha nem kell majd meghátrálni.

Az ilyen repressziós intézkedéseket csak a politikai tevékenység kiegészítésének tekintik, és fokozatosan lehet bevetni azokat. Egyre határozottabban kívánnak majd eljárni az olyan kisebb ellenséges tevékenységgel szemben is, mint a röplapnyomtatás, annak terjesztése és így tovább.

A Belügyminisztériumban operatív csoport alakult a vasút, a távközlés csomópontjainak ellenőrzésére és kézben tartására. Egyre határozottabban foglalkoznak a rádió és a televízió, valamint a nyomdák ellenőrzésével. A Belügyminisztérium és a katonai elhárítás erős Lengyelországban. Majdnem minden osztályuk a belső ellenséggel foglalkozik, kiépített apparátusukat mozgósították az ellenséges tevékenység felderítésére és elhárítására. A biztonsági apparátus megerősítésére akti-

⁶ 1980. december 5-én Moszkvában a Varsói Szerződés tagállamainak vezetői (Kania, Honecker, Kádár, Ceaușescu, Zsivkov, Husák) megvitatták a lengyel helyzetet. A tagállamok képviselői erős nyomást gyakoroltak a lengyel delegációra, hogy vezessék be a hadiállapotot. A tanácskozás azzal zárult, hogy a résztvevők szolidaritásukról biztosították a lengyel pártot, de szankciókat nem helyeztek kilátásba. A moszkvai tanácskozással egy időben zajlott – részben lengyel területen – a Varsói Szerződés *Szójuz-80* fedőnevű hadgyakorlata, amelynek fő célja szintén a nyomásgyakorlás volt a lengyel vezetésre. A tárgyalásokról készült teljes jegyzőkönyvet l. *Przed i po 13 grudnia. Państwo bloku wschodniego wobec kryzysu w PRL 1980–1982. Tom 1 (sierpień 1980–marzec 1981)*. Red.: Łukasz Kamiński. Warszawa, IPN, 2006, 234–280.

⁷ Helyesen: Független Lengyelország Konföderációja (Konfederacja Polski Niepodległej). Leszek Moczulski alapította 1979. szeptember 1-jén. Ezt volt a szocialista táborban 1947 óta az első antikomunista politikai párt.

vizálták a nyugdíjasokat, az operatív tartalékból az első vonalba vezényelték át az embereket, és a rendőrségből a legjobbakat átvitték a belügyi és a katonai elhárítás területére.

A Lengyel Néphadsereg és a Belügyminisztérium állományának eszméi, erkölcsi állapota jó. Megfelelő hálózatot építenek ki az ország minden szervezetének ellenőrzésére. Ugyanakkor a néphadsereg tisztjei politikai munkát is végeznek a munkások között. Találkoznak velük és megvitatják az alapvető problémákat.

Megszigorították a külföldi támogatások ellenőrzését is. A Hadseregben és a Belügyminisztériumban önálló szakszervezeteket hoztak létre a polgári alkalmazottak részére, hogy védjék a Szolidaritás hatásától őket.

A pártnak kész a terve a rendkívüli, azaz a kivételes állapot – ahogy alkotmányosan nevezni lehet – bevezetésére.⁸ Az elméleti gyakorlatokat is elvégezték a sikeres végrehajtás érdekében. Elsősorban a gazdasági helyzettől függ, hogy szükséges-e ilyen intézkedéseket bevezetni. Tehát a terv kész, tudják kit kell letartóztatni és miért. De a lengyel vezetésnek azzal is számolnia kell, hogy ha egy ilyen intézkedést a munkások többsége nem támogatná, akkor súlyos tragédia keletkezne az országban. Jaruzelski elvtárs a katowicei bányákba látogatott, ahol ezer munkással találkozott. Drámai volt, ahogy az egyes munkások felszólaltak: „mi dolgozunk, de adjatok enni”, vagy: „egy hónap óta nem ettem vajat”.

Tudják, hogy a kulcs a párt helyzete. Ha harcos lenne, akkor a Szolidaritás nem jelentene fenyegetést. De most nincs harcos párt Lengyelországban.

A párt szervezetei most valamivel nyugodtabbak, de még mindig gyengék, szétforgácsoltak és nincsenek ütőképes állapotban. A figyelem az üzemekre összpontosul. A Szolidaritás legnagyobb befolyása a nagyüzemekben van. Ezért 204 nagyvállalattal a Központi Bizottság közvetlenül foglalkozik, megbízottakat, agitátorokat küldtek ezekbe.

A pártban felbomlott a fegyelem, nem mindig érvényesül a demokratikus centralizmus, a párt ereje kétséges. Ez a helyzet veszélyesebb, mint az ideológiai zűrzavar. Tényleges nyomás fejeződik ki, hogy szociáldemokratizálják a pártot. A tagok a vitát elfogadják, de a fegyelmet elutasítják. Olyan nézetek is vannak, hogy alul legyen önállóság, de a Központi Bizottság az alsóbb szervek felügyelete alatt működjön. Van frakciózás is. Torunban horizontális szervezetet hoztak létre az értelmiségi intézmények és az üzemek között. A Központi Bizottság megbírált, részben kizárt, részben feloszlott szervezeteket. De vannak alapszervezetek, amelyek kijelentik, hogy ezt nem fogadják el, nem veszik figyelembe.

Legnagyobb a nyomás a rendkívüli kongresszus összehívása érdekében. Elvileg elismerték, hogy kell ilyen kongresszus, mert a párt hangulata ezt követeli.

⁸ Lengyel Népköztársaság Alkotmánya 3. fejezetének 33. cikkének 2. pontja szerint: „Az Államtanács a Lengyel Népköztársaság egész területére, vagy annak egy részére *hadiállapotot* vezethet be, amennyiben azt az ország külső védelme, vagy a belső biztonságának fenyegetettsége megköveteli. Ezekben az esetekben az Államtanács általános vagy részleges mozgósítást rendelhet el.” Lásd: *Az európai nép demokráciák alkotmányai*. Szerk.: dr. Kovács István. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985, 328. A *hadiállapot* bevezetésének előkészítése már az augusztusi sztrájkok idején megkezdődött, 1981 februárjában a vezetés gyakorlatilag már kész tervekkel rendelkezett annak megvalósítására. L. még e dokumentum, 1. l.j.

De a kongresszus nagy dolog. Egy plénum lehet sikertelen, de a kongresszust csak megfelelő feltételekkel lehet megrendezni. A KB VII. plénuma meghirdette az első negyedév végére, a második negyedév elejére a rendkívüli kongresszust, de tudták, hogy ezt nem lehet megtartani. Ugyanakkor a tagság fokozza a kongresszusi felkészülést és egyre több alapszervezet engedély nélkül választ új vezetőséget. A választások általában jó eredménnyel zárulnak. Az új vezetőségek bátrabbak, jobb az erkölcsi erejük a megelőzőeknél. Ezért a KB kész a beszámoló-választó alapszervezeti taggyűléseket általában elrendelni. De ezzel a kongresszus ismét napirendre kerül, amivel összefüggésben a félelem és a remény egyenlő arányú a jelenlegi vezetésben.

A Központi Bizottság régi összetételű, csökkent iránta a bizalom. Néhány hónap múlva sort kell keríteni a kongresszusra, pl. júliusban valamikor. A másik két párt kongresszusa megvolt és jó eredményekkel járt. A LEMP veszít, ha nem rendezi meg a kongresszust és nem választ új vezetőséget. A Központi Bizottság e hónap végén tárgyal a párt helyzetéről, szervezeti, ideológiai állapotáról és a feladatokról. Még nem jelölik ki a kongresszus konkrét időpontját, de nem jelenthetik ki, hogy nem tartanak kongresszust. Jelenleg 3 millió 200 ezer tagja van a pártnak, de könnyebben készülnének a kongresszusra, ha egy millióval kevesebb lenne.

A párt és az ország hangulatát jelentősen befolyásolja a hallatlanul bonyolult gazdasági helyzet. A mezőgazdaság állapota már évek óta sok gondot okoz. Az elmúlt évi rossz termés pedig tovább növelte a nehézségeket. Be kell vezetni a jegyrendszert húsrá, cukorra, vajra, stb. A nagy ipari központokban tovább romlik az ellátás. Minden kiáramló ötödik zlotynak nincs fedezete. A sertésállomány 15%-kal csökkent az utóbbi időben. A mezőgazdaságra nincs a pártnak programja. Politikai stabilizáció lenne szükséges ahhoz, hogy a mezőgazdasággal komolyan foglalkozzanak.

Lengyelország tőkés adóssága 27 milliárd dollár. A jelenlegi gazdasági állapotban Lengyelország függ a Nyugattól. 1981 exportjának 80%-a a visszafizetésekre és a kamat fedezésére megy el. Tehát 20% marad új vásárlásokra, ami elégtelen, mert pl. 10 millió tonna gabonát kell vásárolniuk. Ezért a visszafizetéseket el kellene halasztani, de ez nagyban függ attól is, hogy milyen lesz a nemzetközi helyzet. Ilyen szempontból az SZKP XXVI. kongresszusa kezdeményezéseit belső igényből is teljes egyetértéssel üdvözlötték.

A lengyel vezetés tudatában van annak, hogy az USA ki akarja használni a lengyel helyzetet és annak nehézségeit. A Szovjetunió elleni küzdelem egyik eleme ma Lengyelország. A reakció arra törekszik, hogy éles konfliktus jöjjön létre Lengyelországban, talán polgárháborús állapot is, hogy a Szovjetunió kénytelen legyen közvetlenül beavatkozni. Ezt az USA kihasználná a Szovjetunió kompromittálására, ami hosszú évekre nagy terhet jelentene a szocialista országok számára. A harmadik világban a nemzetközi imperializmus erőteljes támadást indítana.

A magyar–lengyel kapcsolatokat nagyra értékelik. Látják, hogy a magyar sajtó, a hivatalos szervek visszafogottan foglalkoznak a lengyel helyzettel, ez segítség a konszolidációhoz. Ugyanakkor bizonyos visszafogás volt a pártszervezetek kapcsolataiban, ami eddig helyesnek bizonyult, de most már lehet növelni az aktivitást.

Két kérdést is megemlített Kania elvtárs: az egyik, hogy fogyasztási cikkeket szívesen fogadnának gépkocsikért cserébe. Számukra most az ellátás javítása politikai kérdés. A másik, hogy rengeteg felesleges, kihasználatlan kapacitásuk van. Magyarországnak is felajánlottak kapacitást, örülnek, hogy megvizsgáljuk felhasználásuk lehetőségét.

II.

Kádár János elvtárs, megköszönve a tájékoztatót, hangsúlyozta: jól érezte Kania elvtárs, mi nem nagyon kedveljük azt a kifejezést, hogy tanulni akarnak tőlünk. De a tapasztalatcserét igen nagyra tartjuk. Minden szocialista ország helyzete érdemes arra, hogy tanulmányozzuk a különböző megoldásokat és hasznosítsuk a tapasztalatokat. Ugyanakkor vezérelv legyen, hogy nem lehet sablonok útján dolgozni, nem lehet másolni még a legkitűnőbb megoldásokat sem. Minden tanulságot, tapasztalatot egybe kell vetni a saját valósággal és úgy kell hasznosítani.

Kádár elvtárs összefoglalta belpolitikai helyzetünk fő vonásait, a XII. kongresszus határozatait végrehajtása érdekében kifejtett tevékenységünket. Szólt a választásokról, a szakszervezetek és a népfront kongresszusáról. Hangsúlyozta, hogy kulcskérdés a gazdaság, a gazdálkodás hatékonysága. A világgazdaság negatív hatásai következtében csökkentettük a fejlődési ütemet és erőfeszítéseket teszünk az életszínvonal megvédése, megszilárdítása érdekében. Mindezek következtében belpolitikai helyzetünk szilárd, a dolgozó tömegek követik a pártot. Elmondotta, hogy vannak bizonyos negatív jelenségek is, bár elszigetelve, és főleg értelmiségiek körében, de bizonyos ellenzéki csoportosulások lépnek fel. Tevékenységük aktivizálódásának az oka egyrészt az, hogy az általános fejlődés lefékeződött, aggodalom van az embereknel, és egyesek ezekre építenek; másrészt az, hogy a nemzetközi helyzet éleződése hatást gyakorol belpolitikánkra is; a harmadik, hogy a lengyelországi események az ilyen köröket bizonyos reményekkel töltik el. Nyíltan azonban nem tudnak fellépni. A párt ugyanakkor mindent megtesz annak érdekében, hogy tevékenységükkel szemben megvédje a vívmányokat, megerősítse a párt politikájának a hatását.

A magyar–lengyel kapcsolatokat hasonlóan értékelte, mint Kania elvtárs. Hangsúlyozta, hogy van aggodalom és szolidaritás a magyar közvéleményben. A politikai kontaktusokat a követelményeknek és lehetőségeknek megfelelően kell fejleszteni. A gazdasági együttműködést ellenőrzés alatt kell tartani, és szigorúan alkalmazni kell a kölcsönösség elvét. Mi is függünk a gazdasági együttműködéstől, tehát kötelezettségeinket akkor tudjuk teljesíteni, ha a lengyel fél is leszállítja az előírt termékeket.

A Kania elvtárs által elmondottakra reagálva Kádár elvtárs összefoglalta az 1956-ban és az azóta szerzett tapasztalataink legfontosabb vonásait. Összehasonlította a magyar és a lengyel helyzet fejlődését, azok eltérő vonásainak sajátosságait és tanulságait. Nálunk az események legalább három felvonással tovább fejlődtek 1956-ban, a megtisztulás is mélyebb és általánosabb volt, mint Lengyelországban. Ma érdemes ezeket a tanulságokat figyelembe venni. Hangsúlyozta, a mi újjá-

születésünk első szabálya a következő volt: minimális program nélkül nincs kibontakozás. Ellenforradalmi helyzetben, a párt dezorganizált állapotában a minimális program megfogalmazása jelentette az alapvető és első kapaszkodót minden kommunista, minden olyan állampolgár számára, aki a szocializmus vívmányainak megvédéséért és a konszolidációért harcolni akart. Bemutatta Kádár elvtárs a párt vezető szerveinek fejlődését, az ideiglenes Központi Bizottság munkáját egészen az 1957. júniusi pártértekezletig. Munkánk másik szabálya a Központi Bizottság, a párt munkastílusában rejlik: nyílt, szabad vita a döntésig, utána a határozatok szilárd, következetes megvalósítása. A párt autonóm, szuverén szervezet, az emberek önkéntes egyesülése. De aki tagja, arra kötelező a párt politikája, a demokratikus centralizmus elve. Csak a párt tagjai dönthetik el, hogy kik legyenek a párt vezetői. Nem szabad kívülről beleszólást engedni ilyen fontos kérdésbe.

A következő követelmény, hogy az állam megőrizze ütőképességét, nem szabad megtérni, hogy szétaprózzák, széttördeljék. Ragaszkodni kell az alkotmányos rendhez. A törvényeket be kell tartania az intézményeknek is, de meg kell követelni az állampolgároktól is. A tanácsok, a rendőrség, az ügyészség az eddig kialakított szabályok és törvények alapján határozottan működjenek.

A mi pártunk számára további szabály a nyílt, őszinte szótértés a tömegekkel. Rendkívüli helyzetben lehet erővel is politizálni. De normálisan a párt és a tömegek nem létezhetnek egymás nélkül. Kapcsolatuk pedig csak a bizalomra épülhet. A párt és a tömegek kapcsolatában kulcskérdés, hogy a párt nyíltan tárja fel a helyzetet és mutassa meg a kivezető utat. Ezzel összefüggésben Kádár elvtárs felidézte az 1956-os, majd a mezőgazdaság szocialista átszervezésével kapcsolatos, és a későbbiekben a nehéz intézkedések során szerzett tapasztalatokat.

Lengyelország most olyan, hogy nyitva van ajtaja, ablaka, mindenki belát oda. Tevékenykedik ott az osztályellenség, az ellenzék, van egyfajta közvélemény és a Központi Bizottság is dolgozik. Vannak, akik jobbról támadják a pártot és vannak akik balról elégedetlenek. Ha az osztályellenség támadása kibontakozik, akkor pardon nem lehet. Az osztályellenséggel folytatott harcban nem a humanizmus szabályai érvényesülnek. A tömegőrülettel is tudni kell szembeszállni. Ugyanakkor meg kell védeni az embereket akár káderek, akár a szocializmus egyszerű hívei. Mozgósítani kell őket a létüket biztosító hatalom megvédésére. Lengyelországban valószínűleg vannak olyanok is, akik várják az ún. felszabadító csapatokat, a szocialista országok együttes erejétől várják a rendcsinálást. A szélsőséges imperialista körök sem bánnák az ilyen beavatkozást. [Joseph] Luns, a NATO főtitkára például már szeptemberben annak a reményének adott hangot, hogy elkerülhetetlen lesz a Szovjetunió beavatkozása Lengyelországban.

A mi platformunk az, amit december elején a Varsói Szerződés tagállamainak vezetői Moszkvában együttesen eldöntöttek. A harcot a lengyel elvtársak vigyék végig, elsősorban politikai eszközökkel, de ha szükséges, alkalmazzák a hatalom más eszközeit is. Abból indulunk ki, amit a lengyel elvtársak maguk fogalmaztak meg: Lengyelország szocialista ország volt és az is marad. Mi ezt álljuk, és ez a határ. Ugyanakkor még külső segítség esetén is az összes politikai és társadalmi

kérdést a belső erőknek kell megoldania az adott országban. Így volt ez 1956. november 4-e után Magyarországon is. Mi úgy értékeljük, a lengyel pártban megvan az erő e nehéz és nagy harc megvívásához. Ezt az erőt össze kell szedni, határozott programot kell számára meghirdetni és akcióba kell vinni. A szocializmus védelmében sok ember hajlandó fellépni, ha nem engedik megfélemlíteni. Lehetnek közöttük esetleg még papok is.

Egyetértünk azzal, hogy a párt állapota a legfontosabb kérdés. Amit erről Kania elvtárs mondott, csak növelte félelmünket a rendkívüli kongresszussal összefüggésben. Valóban, a Központi Bizottság tévedhet. Azt helyre lehet hozni, de a kongresszuson jóvátehetetlen dolgok is történhetnek, pl. a szociáldemokratizálódási tendenciák érvényre jutása, a párt szociáldemokratizálódása. Még egyszer hangsúlyozta, számunkra a politikai ábécé első betűje: olyan rövid platform legyen, amit a párttagok is és a tömegek is megértenek. A másik a nyílt és határozott fellépés, az álláspontok kifejtése, megmagyarázása és a törvényesség betartása. A párt küldetése, hogy ennek eleget tegyen. Mi úgy ismerjük, hogy a lengyel ember sem rosszabb más népnél. Lengyelország sem lehet az imperializmus játékszere. Elviselhetetlen, hogy évekig lázas állapotban vegetáljon egy ország. Mi, magyar kommunisták, a Magyar Szocialista Munkáspárt azt reméljük, hogy a lengyel kommunisták összeszedik magukat és világos platform alapján harcba viszik a lengyel dolgozó népet.

Kania elvtárs, megköszönve a magyar tapasztalatok összegezését, ismételten hangsúlyozta: úgy érzik, meg van az erejük ahhoz, hogy politikai eszközökkel végigvigyék a harcot Lengyelországban. De hatalmas komplikációk is előfordulhatnak, mert nagy a gazdasági függés, fenyeget a munkanélküliség és a piaci ellátás összeomlása. Arra törekszenek, hogy megakadályozzák a forró edény felrobbanását, mert abban az esetben már nem elég a saját erejük a helyzet megoldásához. Az szörnyű következményekkel járna Lengyelországban, egész Európában és a világ számára is. Ezért tudják, érzik felelősségüket. Kezelik a szelepet, hogy az edény ne robbanjon, hanem lehűljön, és a válság fokozatosan megoldódjon. Tudják, nagy gondot jelent a párt kongresszusa. De úgy érzik, hogy ha két évig várnának, akkor a Központi Bizottság elvesztené erkölcsi hitelét és befolyását, hiszen ezen a területen támad elsősorban az ellenség és az egyház is. A párton belül is nagy a nyomás, hogy kongresszust tartsanak, és erkölcsileg, politikailag hitelesebb Központi Bizottság irányítsa a harcot. Ezzel együtt elgondolkodnak azon, amit Kádár elvtárs mondott.

Kádár elvtárs ismét hangsúlyozta, arra vigyázzanak, hogy a párt kérdéseit csak belülről döntsék el, legyen platform, azt nyíltan hirdessék meg, és mozgósítsák a párttagságot annak teljesítésére.

Budapest, 1981. március 20.

MNL OL M–KS 288. f. 11/4397. ő. e. 67–81. – magyar nyelvű gépelt tisztázat Berecz János és Kádár János s. k. aláírásával – A jelentést készítette Berecz János, jóváhagyta Kádár János. Készült 28 példányban (Inf/288).

Az MSZMP PB tárgyalást követő, 1981. március 31-i ülésén nem került napirendre a jelentés (MNL OL M–KS 288. f. 5/823. ő. e.), helyette köröztették a PB-tagok között.

Közli még: Tischler János: Az MSZMP és a lengyelországi válság, 1980–1981. *Századok*, 132. évf. (1998) 5. sz. 1146–115.

66a

TÁJÉKOZTATÓ A LEMP PB SZÁMÁRA STANISŁAW KANIA ÉS KÁDÁR JÁNOS KÖZÖTT 1981. MÁRCIUS 19-ÉN, BUDAPESTEN LEZAJLOTT TÁRGYALÁSRÓL

Varsó, 1981. április 6.

Tájékoztató

Stanisław Kania elvtársnak Kádár János elvtárssal folytatott megbeszéléseiről,
(Budapest, 1981. március 19.)

A találkozó, amely az MSZMP KB székházában kezdődött, 11 órától 16.30-ig tartott. (A megbeszélések ebédszünet utáni második része egy rózsadombi villában volt.)

Kádár János mint házigazda leszögezte, hogy ő maga, de az MSZMP vezetése is élénken érdeklődik a lengyelországi helyzet alakulása iránt. Jó dolog volt, jelentette ki, hogy előzőleg Emil Wojtaszek és Tadeusz Grabski elvtársak látogatást tettek nálunk,⁹ mivel a velük folytatott megbeszélések lehetővé tették számunkra, hogy jobban megismerjük a lengyel problémákat. Ezekről a tárgyalásokról beszámolót készítettünk Központi Bizottságunknak is. Örülünk, Kania elvtárs, hogy ellátogatott Prágába és Berlinbe. Szándékaink szerint a mai megbeszélésekről is beszámolót készítünk az MSZMP Politikai Bizottságának legközelebbi ülésére.¹⁰ Pártunk vezetése nagyon jól fogadta a mára tervezett találkozó hírét.¹¹ Örülök, hogy eljött Budapestre, Stanisław elvtárs, és pártunk vezetése nevében kifejezem ez iránti megelégedésemet.

Ezt követően Stanisław Kania elvtárs jellemezte a Lengyelországban és a lengyel pártban uralkodó helyzetet, és szólt a válság megoldását célzó, már végrehajtott, illetve tervezett lépésekről.

⁹ L. 63., 63a és 65. sz. dokumentumok.

¹⁰ A PB következő ülésén azonban nem került napirendre a „lengyel-kérdés”.

¹¹ A találkozó ötlete az SZKP XXVI. kongresszusa (1981. február 23.–március 2.) alatt merült fel Moszkvában.

Kádár János elvtárs:

Szeretném megköszönni őszinte beszámolóját, és a magam részéről tájékoztatni óhajtom Önt országom helyzetéről, valamint kapcsolódnék az Ön által érintett kérdések némelyikéhez. Még mielőtt azonban rátérnék erre, szeretném hangsúlyozni, hogy nagyra értékelem a testvérpártok közötti tapasztalatcserét. A mi pártunk jelszava ugyanis az, hogy mindent hasznosítani kell, ami a mi körülményeink között alkalmazható. Természetesen tudjuk, hogy nem lehet sablonok szerint dolgozni, és más pártok legjobb tapasztalatait sem lehet egy az egyben lemásolni, hanem azokat inkább az adott ország konkrét feltételeihez kell igazítani. Mi itt Magyarországon nem egyszer visszatérünk annak az útnak az elemzéséhez, amelyet 1956 óta megtettünk. Jelen pillanatban a központi kérdést számunkra a gazdasági problémák jelentik, amelyek az 1974-es olajárrobbanás után jelentkeztek. Magyarország éppen akkor szenvedte el a legnagyobb veszteségeket. Ha most akarunk annyit vásárolni külföldön, mint 1974-ben, akkor ehhez húsz százalékkal növelnünk kell az exportunkat. Eleinte, 1976-ig nem ismertük fel ezt a tendenciát, de már akkor is eljutottunk arra a következtetésre, hogy fékeznünk kell a fejlődés ütemét. Ez abból a tényből következik, hogy éves nemzeti össztermékünk ötven százaléka importból származik. Ez az export szisztematikus növelésére szorít bennünket – tekintettel saját szükségleteinkre, de az adósságtörlesztés kényszerűsége miatt is. Ugyanakkor termékeink nem tökéletesek és nem mindig versenyképesek. Ezért a nyugati piacokon nehézségeink vannak az eladással. Arra kényszerültünk, hogy visszafogjuk a beruházásokat, valamint az életszínvonal emelését. 1980-ra az életszínvonal egy százalékos emelését terveztük, de végeredményben – különböző okoknál fogva – még ezt sem értük el, nagy nehezen sikerült megtartunk az előző évi szintet. Idén hasonló a helyzet, erre az évre az 1980-as szint megőrzését tűztük ki célul. Problémáink vannak a népgazdaság egyensúlyban tartásával, különösen ami a külkereskedelmet, a belső egyensúlyt és az energiát illeti. Mindent annak rendeltünk alá, hogy megbirkózzunk ezekkel a gondokkal. Pártunk tavalyi kongresszusán nyíltan szóltunk arról, hogy mindent meg kell tenni, hogy megtartsuk az elért színvonalat.

Az ország belső helyzete szilárd. A kultúra terén nincsenek jelentősebb gondjaink. A pártkongresszus programja élvezi a munkásosztály és a társadalom támogatását, annak ellenére, hogy körülbelül két év óta a gazdasági helyzet nagyon kielezett. Mindazonáltal sikerült megállítanunk az eladósodás növekedésének rossz tendenciáit. Az emberek jobban végzik munkájukat, viszont elvárják, hogy a gazdaságszervezés is hatékonyabb legyen. Különböző gondjaink ellenére a tavalyi országgyűlési és tanácsválasztásokat jónak értékeljük. Hasonlóképpen vélekedünk a Szakszervezetek Országos Tanácsának kongresszusáról, amelyet tavaly decemberben tartottunk. (Húsz ágazati szakszervezetünk van.) Országunk életében fontos szerepet játszik az osztálytársadalmi jelentőségű népfrontmozgalom. Eldicsekedhetünk azzal, hogy a mozgalom aktivistáinak létszáma nagyon magas, húszezer fő, ennek hetven százaléka pártunkon kívüli, és az összes felekezet számos papja megtalálható közöttük. Ez az arány minden szinten igaz, a központtól egészen a járási szervezetig. A népfront célja a szocializmus. Lengyelországgal

ellentétben a katolikus egyház nálunk nincs monopolhelyzetben, az egyházzal szabályozott a viszonyunk, és a Vatikánnal fenntartott kapcsolatok is rendezettek.

Ugyanakkor nem hallgathatom el a negatív jelenségeket sem. Nálunk is tevékenykednek ellenzéki csoportok, noha ezek kicsik és meglehetősen elszigeteltek. Főként az értelmiségi körökből verbuválódnak (például fiatal szociológusok és mások), s némileg nyugtalanító felélénekülés figyelhető meg náluk. Ennek okát abban látjuk, hogy lefékeződött az általános növekedés országunkban. Az életszínvonal elmaradt emelése bizonyos aggodalmat vált ki a társadalomban, és ennek talaján jelenhetnek meg az elégedetlenkedő csoportok. Kétségtelenül lényeges szerepet játszik ebben a nemzetközi helyzet éleződése is – beleértve természetesen a lengyelországi helyzetet. Mindazonáltal társadalmunk túlnyomó többsége nem helyesli az ilyesfajta tevékenységet, miután egyrészt pártunk politikája tiszteletet ébreszt, másrészt pedig az emberek attól tartanak, hogy ha belső viszonyaink komplikálódnak, elveszthetik mindazt, amit eddig elértek. Mi viszont nem becsüljük le az ellenzéki tevékenység különféle megnyilvánulásait. Tudjuk, hogy nálunk az emberek hallgatják a Szabad Európát, hogy különböző kapcsolataik vannak, hogy megpróbálják őket ilyen vagy olyan akciókra ösztönözni. De mindez minimális szinten mozog, egyelőre azt akarják megmutatni, hogy Magyarországon is van ellenzék. Például egy szociológus azt javasolta, hogy hozzanak létre egy munkásvédő szervezetet. Néhány író külön írószervezetet akart alakítani, de maga az Írószövetség vetette ezt el, mégpedig eléggé egyöntetűen. Mindazonáltal ezek a különféle jelenségek aktívabb politikára és nagyobb éberségre sarkallnak bennünket. A lengyelországi események – ez idő szerint – annyiban pozitív hatást gyakoroltak Magyarországra, hogy még aktívabb tevékenységre készítettek minket. Erthető, hogy az, ami Lengyelországban történik, nagyon érdekel bennünket, és élénken odafigyelünk. Nem titkolom, hogy azt is mérlegeljük, miként érinti mindez országunkat, milyen veszteségeink származnak ebből. Kritikus hangok is hallatszanak, némely elvtárs és egyszerű emberek is, felteszik nálunk a kérdést: a lengyel elvtársak hogyan képzelik el a helyzet további alakulását? Hagyományos barátságunk ellenére ilyen véleményekkel is találkozunk: vajon a lengyelek nem tudják, hogy dolgozni kell? Mindez fokozott éberségre int bennünket, és egyúttal arra is, hogy a Központi Bizottság soron következő ülésén¹² értékeljük belső helyzetünket. Ami a magyar–lengyel kapcsolatokat illeti, ezekről már számos alkalommal szót ejtettünk. Pártunkban nagyon erős a szolidaritás érzése a Lengyel Egyesült Munkáspárttal. Ez a szolidaritás szocialista tartalmú. Szeretnénk a barátságot, a jó viszonyt továbbfejleszteni, és ehhez meg is teremtünk minden feltételt. Kölcsönös kapcsolatainkat nem tehetjük attól függővé, hogy süt a nap vagy esik az eső, hanem ezeknek rendszereseknek és tartósaknak kell

¹² Erre 1981. március 26-án került sor. A KB-ülés 1. napirendi pontjában Gyenes András értékelte a nemzetközi helyzet időszerű kérdéseit, 2. napirendi pontként pedig Óvári Miklós tartott beszámolót a belpolitika időszerű kérdéseiről. Gyenes Jaruzelskit a következőképpen értékelte: „személyében olyan vezető került a kormány élére, aki helyzeténél fogva biztosítékot jelenthet a határozottabb politika következetesebb végrehajtására”. Gyenes beszámolt Kania budapesti látogatásáról is. MNL OL M–KS 288. f. 4/178–179. ó. e.

lenniük. Örömmel látnánk vendégül Wojciech Jaruzelski elvtársat. Gáspár Sándor elvtárs Önökhöz készül, látogatásának időpontja immár kizárólag Önökön múlik.

Ami a gazdasági együttműködést illeti, ezzel állami szerveink nap mint nap foglalkoznak, Központi Bizottságunk pedig kész támogatni ezeket a kapcsolatokat. Fontosnak tartjuk a rendszeres szállításokat, mivel termelésünk annyira importfüggő, hogy minden egyes ilyen jellegű fennakadás komoly zavart okoz nálunk. Eppen ezért kérem Önt, Kania elvtárs, hogy a megállapodásokat betartva szállítsák le a szenet, a ként és a sót. Kövessenek el mindent, hogy eleget tegyenek ennek, és akkor mi is megteszünk mindent, hogy biztosítsuk Önöknek a szállítmányokat. Ha az országaink közötti árucseré rendben zajlik majd, akkor meg fogjuk vizsgálni a Lengyelországnak nyújtandó további segítség kérdését, amelyről ma volt szó.

A mai találkozó bizonyos reflexiókra késztet, nevezzük ezeket történelmi reflexióknak. 1956-ban, az SZKP XX. kongresszusa után Lengyelországban és Magyarországon hasonló helyzet alakult ki. A magyar események a végsőkéig elfajultak, nálunk polgárháború folyt utcai lincselésekkel, valamint a politikai aktivisták és az állami funkcionáriusok elleni önbíráskodásokkal. Önöknél, Lengyelországban vezető tisztségviselők leváltását követelték, nálunk meggyilkolták őket. Nagy Imre és csoportja egészen a nemzetárulásig elment. Lemondtak a párt vezető szerepéről, ki akartak lépni a Varsói Szerződésből. Akkor nem maradt más választásunk, és kénytelenek voltunk törésre vinni a dolgot a párt és a kormány vezetésében. Megszerveztük a párt és a kormány ideiglenes vezetését, és segítséget kértünk a szovjet hadseregtől, hogy megakadályozzuk a polgárháború kiteljesedését és az idegen fegyveres akciót. Ez volt a döntő lépésünk, ami megváltoztatta az események menetét 1956 novemberében. 1958 tavaszáig Władysław Gomułka elvtárs és köztem mérsékelt barátság állott fenn, mert a két országban másképp alakult a helyzet. Mi kénytelenek voltunk rögtönítélő bíróságokat felállítani, és letartóztatásokat végrehajtani. Mindazonáltal nem ellenzéki személyeket állítottunk bíróság elé és ítéltünk halálra, hanem gyilkosokat. Néhány értelmiségit letartóztattunk, mert az általános sztrájk szószólói voltak, amely öt hétig tartott. Hogy milyen módszerekkel harcolt a lengyel párt, azt Önök tudják a legjobban. Abban az időben az Önök pártja és a mi pártunk a válság megoldásának különböző gyakorlatát alkalmazta. Nekünk a szemünkre vetették, hogy Lengyelországban szabadság van, Önöknél pedig azt mondták, hogy Magyarországon visszatér a sztálinizmus. 1957-ben hetven lengyel újságíró kívánt Magyarországra utazni, de én ebbe nem egyeztem bele, annak ellenére, hogy Gomułka elvtárs is közbenjárt az érdeükben. Akkoriban a saját revizionistáinkból is túlságosan sok volt. Később ellátogatott hozzánk Gomułka, tárgyalásokat folytattunk, majd a végén egy nagygyűlés következett.¹³ Már korábban odaadtuk egymásnak a beszédek szövegét. Gomułka elvtárs azt akarta, hogy a felszólalásomból húzzam ki a következő megállapítást: „köztünk most barátság van”. Én ezt elutasítottam, a nagygyűlésen pedig mindkét felszólalás forró fogadtatásban részesült, s azt

¹³ L. 18., 18a–b sz. dokumentumok.

hiszem, hogy Gomułka elvtárs ettől jókedvre derült. Lengyelországban nem következett be a robbanás, nálunk viszont igen. S éppen ez volt a különbség.

Engedje meg, hogy néhány szót szóljak Gierék elvtársáról, természetesen nem lesz ebben semmi rossz. Miután távozott posztjáról, az Ön beleegyezésével mielőbbi gyógyulást kívántam neki. Gierék elvtársat a katowicei vajdasági pártbizottság első titkáráként ismertem meg, amikor 1956-ot követően első ízben utaztam Lengyelországba. Akkoriban Varsóban mérsékelten fogadtak, Sziléziában viszont emberek ezrei tódultak az utcákra, gondolom azért, mert ott jobban tetszett a keményebb magyar vonal.¹⁴ Később Gierék elvtárs lett a Központi Bizottság első titkára, és azt mondta nekem, hogy csak rövid ideig fogja betölteni ezt a tisztséget. Azt válaszoltam neki, hogy naiv ember, mert 1956-ban én is ugyanezt gondoltam. Amikor a párton belül konszolidált a helyzet, nem lehet távozni. Gierék elvtárrsal nagyon jó viszonyban voltam, de sok kérdésben nem értettünk egyet, például a nagymértékű eladósodási kedvben. Lengyelországban az elmúlt tíz év fő hibája véleményem szerint abban rejlett, hogy túlságosan erőltették a termelésnövekedés ütemét, a modern technika túlzottan nagy importját. Mielőtt az új technikát üzembe állítjuk, előbb szolidan meg kell ismerni, hozzá kell igazítani a fennálló viszonyokhoz. Nem elegendő megvásárolni még a legmodernebb berendezéseket sem. Hasonló hibát követtek el a románok. Mi viszont óvatosan nyúlunk ehhez, mindenekeelőtt arra törekedve, hogy legyen áru a piacon. Rendkívül szigorúan meghatároztuk, hogy ha nem nő az árumennyiség, akkor egyáltalán nem szabad emelni a fizetéseket. Jobb, ha az emberek szitkozódznak, hogy kevés a pénzük, de legalább áru legyen.

Lengyelországra visszatérve, szeretném elmondani, hogy elfogadtuk a LEMP azon értékelését, miszerint a válság oka a párt és az állam irányításában elkövetett hibákban keresendő. Ugyanakkor néhány dologban szeretném elmondani a saját véleményemet. Itt Magyarországon újjászületésünk alapja – vegye figyelembe, hogy Nagy Imre idején szinte konspirációban működtünk – egy minimális program kidolgozása volt, ami a pártot egységesítő platformmá vált. 1956 novemberében a párt gyakorlatilag nem létezett, mivel októbertől kezdve a Központi Vezetőség képtelen volt feladatait ellátni. Minden jogosítványát egy hat fős testületre ruházta át, amelynek én is tagja voltam. Ez a testület megkapta a felhatalmazást, de a valóságban ez csupán fikció volt. Október végefelé a Központi Vezetőség egy héten át tanácskozott, de nem tudott egyetlen határozatot sem hozni. Szétesett a hadsereg és a belügyminisztérium is. Mindez a szovjet hadsereg bejövetele előtt történt. Ebben a helyzetben úgy határoztunk, hogy nem engedhetjük meg a párt és az állam tönkretételét.

Miközben a saját helyzetünkről beszélek, egyidejűleg azon töprengek, hogy mi is lehetne Önöknél ez a minimális platform. Az Önök helyzetében a párt a kulcskérdés. Természetesen ez az Önök belügye, de véleményem szerint ki kell dolgozni és el kell fogadni valamilyen platformot, s aki akar, csatlakozzon ehhez, aki pedig ezt nem fogadja el, annak mennie kell. 1956-ban én is azt mondtam

¹⁴ L. 24., 24a–24b sz. dokumentumok.

magamnak, hogy tudnom kell, ki van velünk. Ha már az ember – kisebb vagy nagyobb csoportot felsorakoztatva maga mögé – harcba száll, akkor legalább tudnia kell, miért is küzd. Tudni kell azt is, hány emberre lehet számítani, és a terv elkészítése során realistának kell lenni. Vagyis nem szabad egy zászlóalj számára tervet kidolgozni, ha csak egy század tart velünk. Én azokban a nehéz időkben mindent megtettem, hogy megismerjem az embereket, hogy csak a már bizonyított emberekhez forduljak, és belőlük szerveztem egy nyolc fős kormányt, 1956 decemberéig pedig sikerült megszerveznem egy huszonnyolc fős Központi Bizottságot. A saját akaratomon kívül semmiféle megbízólevelem nem volt. Noha a LEMP nagyon rossz helyzetben van, még mindig nem olyan rosszban, mint a mi pártunk volt azokban az időkben. Önöknek nem kell ilyen szélsőséges eszközökhöz nyúlniuk. Véleményem szerint a lényeg az, hogy az alapvető kérdésekben egység legyen a Politikai Bizottságban. 1956 decemberében a mi Központi Bizottságunk szünet nélkül három napig ülésezett, de végeredményben egy ötoldalas határozat¹⁵ formájában megalkottuk harci programunkat. Ebben jellemeztük az ország akkori helyzetét, megállapítottuk, hogy mi vezetett ide, s meghatároztuk, melyek a kilábalás irányai. Leírtuk, hogy aki ezzel egyetért, tartson velünk. Ez volt a platform.

A párt egysége a Központi Bizottságban kezdődik. Ha a KB-ben hat különböző vélemény van, ami az adott helyzetből való kiutat illeti, akkor erősen kétséges, hogy fel lehet-e számolni a válságot. Én mindig bátorítottam az embereket, hogy a KB plenumain ne feszélyezzék magukat. És ezért senkinek sem görbülhet meg a haja szála sem. De amint az ülést berekesztettük és elfogadtuk a határozatot, akkor a terem elhagyása után más nézetet nem lehet képviselni, akkor az egységes álláspont képviselete a kötelező. A párt az emberek önkéntes egyesülése, de aki a párt tagja, azt kötelezi a demokratikus centralizmus. A párt autonóm szervezet, és hogy ki legyen a párttitkár, azt a tagok döntenek el, ellenben a Központi Bizottság hatásköre megerősíteni vagy éppenséggel nem megerősíteni az adott titkárt a posztján, mondjuk egy megyei titkárt. Ha a megyei pártbizottság szembeszállna ezzel, akkor a Központi Bizottságnak jogában áll az ilyen megyei pártbizottságot feloszlítani.

Rendkívül lényeges az állam integritása, és éppen ezért nem szabad megengedni, hogy ezt az integritást bárki is szétverje. A jog meghatározza, hogy ki választhat meg embereket az egyes tisztségekre, és senki más ne tegye ezt meg. Az Önök helyzetében éppen ez az a minimum, amelyet biztosítaniuk kell.

Szeretnék szólni a párt politikájának nyitottságáról is. Úgy vélem, hogy a tömegek támogatása nélkül a párt nem létezhet. Vannak kivételes helyzetek, de normális körülmények között nyílt politikát kell folytatni, és ezt nyilvánosan kell gyakorolni. Előfordul, hogy valaki azt mondja: „le az ilyen politikával”, de más viszont azt kiáltja: „éljen”. Wałęsa a Fallacinak¹⁶ adott interjújában kijelentette: „lehet a tömegekkel, de ha szükséges, akkor a tömegekkel szemben is”.

¹⁵ L. 63a sz. dokumentum, 17. l.j.

¹⁶ Oriana Fallaci olasz újságíró 1981 márciusában kereste fel Lech Wałęsát Gdańskban, hogy interjút készítsen vele. L. *Corriere della Sera*, 1981. március 7. Idéz belőle: Szilágyi, i. m. 1989, 24–42.

1956 decemberében levelet kaptam egy csepeli munkásnőtől, amelyben azt írta, hogy a férje röplaposztogatás miatt börtönben ül, akik pedig azokat a rölapokat írták, szabadlábban vannak. Azt válaszoltam neki, hogy a munkáshatalom kérdésében az íróember és az újságíró lehet ostoba, de a munkás nem. Mindazonáltal egy hét múlva ezt a munkást kiengedték a börtönből. Akkor mint pártnak nem volt hatalmunk, de a többség a terror ellenére a szocializmus mellett állt, pedig akkoriban az ellenforradalmárok zűrzavaros állapotot teremtettek, embereket gyilkoltak. Előfordult, hogy a terrorista csoportok, az egyszerű banditák csoportjai három, sőt tízezer főt számláltak. 1957-ben a május 1-jei ünnepséget a Városligetnél kívántuk megtartani. Nyíltan megmondtuk az embereknek, hogy arra a felvonulásra senki sem jöhet szervezeten, mert az volt a célunk, hogy felmérjük, mennyien jönnek el önszántukból. És körülbelül ötszázezren jöttek el. Elhatároztuk, hogy megtörjük a felszámolhatatlannak tűnő általános sztrájkot. Amikor megindultak az első vilamosok, tüzet nyitottak rájuk, de néhány nap múltán már rendben, védőőrizet nélkül közlekedtek, és beindult a termelés az üzemekben is. Ezek nagyon nehéz idők voltak a számunkra. Volt egy időszak, amikor egyidejűleg három hatalom létezett. Nagy Imre a Parlamentben ült, mi Szolnokon voltunk, az osztrák határ közelében fekvő Győrben pedig a legjobboldalibb kormány tevékenykedett.¹⁷ Igyekeztek sztrájkra bírni a parasztokat, de ők azt mondták, hogy vetni kell, tekintet nélkül arra, milyen kormány van.

Szerfelett fontos a lehetőségek és a rendelkezésre álló erők arányos felmérése, valamint a végleges döntés meghozatalát megelőző elemzések. Minél megfontoltabban hozzuk meg döntéseinket, annál kisebb árat kell fizetnünk értük. Ehelyütt szeretném megemlíteni az Önök szerencsétlen áremelési kísérletét 1976-ból. Mi a saját áremelésünket hosszú hónapokon keresztül készítettük elő, s ezt nyíltan tettük. Önöknél erről az 1976-os áremelésről valószínűleg csak egy szűk csoport döntött a vezetésben, amely mindenáron meg akarta előzni a mi áremelésünk bejelentését, annak ellenére, hogy tájékoztattam Gierék elvtársat a nálunk bevezetendő új árak előkészítéséről. Emlékszem, hogy amikor Önöknél visszavonták az áremelést, kijelentettem, hogy Lengyelország kormányozhatatlan állammá válhat. Nem szabad ilyen döntéseket hozni titokban, ráadásul teljesen megalapozatlanul. De érthetetlen az is, hogy ha már nyilvánosan bejelentették az áremelést a kormány nevében, miért vonják azt utána vissza. Így nem lehet kormányozni. Kendőzetlenül beszélek ezekről a dolgokról, s kérem, ne haragudjanak meg az őszinteségemért. Minden egyes döntést át kell gondolni, felsorakoztatni az embereket álláspontunk mögé, és feltétlenül előre kell tájékoztatni őket, még akkor is, ha előzetesen nem sikerült meggyőzni az egész társadalmat. Nyíltan kell tevékenykedni.

Lengyelországban háromféle szakszervezet működik, de nem az ő tiszttük meghatározni, hogy ki legyen a párttitkár vagy a rendőrfőkapitány. Az ilyesfajta

2013-ban Andrzej Wajda filmrendező erre az interjúra építette fel a Waleśáról szóló film forgatókönyvét (*Waleśa. A remény embere*).

¹⁷ Kádár arra célzott, hogy 1956. október 30-án Győrött megalakult a Dunántúli Nemzeti Tanács, november 1-jén pedig a megyei nemzeti őrség.

gyakorlat szentesítése az állam szétesését eredményezheti. Nem az a rossz, hogy [Jacek] Kuroń¹⁸ szabadlábon van, vagy más alkalommal a börtönben, hanem hogy a véleményére odafigyelnek az emberek. Nem az egyes személyeket kell elszigetelni, hanem a nézeteket. Természetesen vannak határok, amelyeket nem szabad átlépni, s ha valaki ezt mégis megteszi, akkor szigorúan büntetni kell. Lengyelországnak jelenleg ajtaja-ablaka nyitva áll. Különböző emberek vannak Önöknél, a jobboldaliaktól a liberálisokig. Én a demokratikus centralizmus híve vagyok, de ne feledkezzenek meg ezekről az emberekről sem, és ha az osztály-ellenség támadása kibontakozik, akkor nem lehetünk megértők. Saját tapasztalatainkból tudom, hogyan ütötték a kommunisták gyerekeit, hogyan gyilkoltak meg embereket, köztük olyanokat is, akik csak véletlenül keveredtek oda. Nincs humanizmus, amikor a tömeg megindul. Ahogy én tudom, Önöknél az aktivisták között sokan vannak, akik féltik magukat és családjukat. A helyzet kiéleződhet Önöknél, és ezért megértéssel kell kezelni ezeket az óvatos elvtársakat, nem pedig elítélni őket. Vannak Lengyelországban is olyanok, akik szívesen vennék a baráti hadseregek segítségnyújtását, és hasonlóan vélekedik néhány NATO-vezető is. Tudom, hogy Lengyelországban némelyek örülnének, ha a testvéri országok egyesített fegyveres erői állítanák helyre a rendet. Ebben a kérdésben a mi álláspontunk világos: a testvéri Lengyelországnak saját magának kell megvédenie a szocializmust és megtalálnia a megfelelő megoldást. Ez szolgálná igazán a mi érdekeinket és a Szovjetunió érdekeit is. De Lengyelország szocialista ország, a közösség tagja, és ez az a határ, amit nem szabad átlépni. Ha Önöknél néhány elvtárs a testvéri segítséget várja, akkor erre azt szeretném mondani, hogy 1956-ban mi azért fordultunk a szovjet hadsereghez, mert nem voltak egyéb kipróbált módszereink. Gyorsan kellett cselekednünk. Akkor arra kértem a szovjet elvtársakat, hogy egységeik legyenek passzívak, lehetőleg maradjanak a laktanyákban. Ezzel egyidejűleg saját egységeket kezdtünk létrehozni, rendőrtisztekből álló rendfenntartó századokat, az 1917-es októberi forradalom idején felállított alakulatok mintájára. Abból indultunk ki, hogy jobb, ha valakit a saját honfitársa ütleget, mintha ezt szovjet katonának tennék. Segítséget kértünk, meg is kaptuk, de minden politikai kérdést magunknak kellett megoldanunk. Így hát az Önök problémáit sem fogja senki megoldani maguk helyett. Önök jobb helyzetben vannak, mint mi annak idején, s ha Önök egyesítik erőiket és határozottabban lépnek fel, akkor saját maguk fogják megoldani a nehézségeket. És akkor még a pártunkívüliek is támogatni fogják az Önök szocialista Lengyelországért folytatott harcát. Azt hiszem, hogy a támogatók között nem kevés pap is lesz.

A párt a legfontosabb kérdés. Önök most a pártkongresszust készítik elő, de oda kell figyelniük arra, hogy ezen a kongresszuson ne történjenek majd visszafordíthatatlan dolgok, különösen azért, mivel az Önök pártjában szociáldemokrata törekvések is érzékelhetők. Nekünk 1956-ban először tiszta helyzetet kellett teremtenünk. Felhívással fordultunk a nemzethez – négyen írtuk alá azt a felhívást. Tíz fős szervezőbizottságot hoztunk létre, később egy huszonnyolc fős Központi

¹⁸ Jacek Kuroń (1934–2004) történész, pedagógus, ellenzéki gondolkodó. Ellenzéki tevékenységéért többször kapott hosszú börtönbüntetést. A Szolidaritás tagja és tanácsadója.

Bizottságot, és előlről kezdtük a párttagok toborzását. A korábbi 900 ezer párttagból 236 ezret igazoltunk. És akkor a pártba új emberek kezdtek belépni, mondván, hogy ilyen nehéz helyzetben senki sem vádolja majd őket karriervágglyal. Ez a 236 ezer elvtárs nagyobb erőt képviselt, mint a korábbi 900 ezres párt. 1957 májusában összehívtuk a parlament ülészakát, ahol körvonalaztam elképzeléseinket, valamint megerősítették a kemény módszerek alkalmazását. 1957 júniusában országos pártértekezletet szerveztünk, 1959-ben – immár egy konszolidált pártot tudva magunk mögött – megrendeztük a kongresszust. Természetesen lehet, hogy Önöknél más a helyzet, és nyilván saját maguk tudják a legjobban, mikor is kell összehívni a pártkongresszust. A legfontosabb a világos és nyílt platform kidolgozása. Ha szükséges, akkor a Központi Bizottság ülésezzen akár néhány napig is, de határozzon meg egy ilyen platformot. Ez legyen a kezdet. A párt programja és annak minősége az elsődleges. Minél egyértelműbben húzza meg a párt a határokat, ameddig a különféle erők elmehetnek, annál gyorsabban lehet majd rendet teremteni. És ezt világosan meg kell mondani, az egész nemzetnek. Már csak azért is, mert Lengyelország túlságosan sokáig nem létezhet ebben a lázas állapotban.

Stanisław elvtárs, kérem adja át szívélyes üdvözetemet az Önök Központi Bizottságának, valamint azt a meggyőződésemet, hogy a lengyel kommunistáknak maguknak kell megoldaniuk saját problémáikat. Ezt alapvető jelentőségű dolognak tartjuk. Tegyük meg ezt, még akkor is, ha kénytelenek lesznek átcsoportosítani az erőiket és igazolni a párttagokat. (Kádár János elvtárs beszéde két órán át tartott.)

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XIA/1256. 4–17. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat* (ford.: Tischler János) – A tájékoztatást Kania utasítására Zbigniew Regucki készítette, és 1981. április 6-án megküldte a Politikai Bizottság, a Központi Bizottság és a Titkárság tagjainak.

67.

KÁDÁR JÁNOS LEVELE STANISŁAW KANIA ÉS A LEMP KB SZÁMÁRA

Budapest, 1981. szeptember 17.

Tisztelt elvtársak!

A magyar kommunisták, dolgozó népünk nagy figyelemmel követi a Lengyel Népköztársaságban több mint egy éve zajló rendkívüli eseményeket. Fokozott várakozással követte hazánk közvéleménye a LEMP IX., rendkívüli kongresszusának munkáját és fogadta határozatait a szocialista kibontakozásról, az antiszocialista erők elleni következetes harc szükségességéről, Lengyelországnak szövetségi rendszerünk iránti elkötelezettségéről és felelősségéről.

A jogos várakozással és reményekkel szemben a pártkongresszus óta eltelt időszak eseményei azt bizonyítják, hogy nem a szocializmus hívei, hanem az ellenségei lendültek támadásba, és nyílt konfrontációra, a hatalom megragadására törekednek. Ezt a tényt megállapították és elismerték Önök, a lengyel párt és állam felelős vezetői és az ország, a nép sorsáért aggódó más tényezők is.

A magyar és a lengyel népet, pártjainkat összekötő hagyományos barátság, közös szocialista céljaink, de országaink békéjének és biztonságának megőrzéséért vállalt közös felelősségünk is arra indít bennünket, hogy a jelenlegi rendkívül kiélezett helyzetben ismételten kifejezzük Önöknek aggodalmainkat. Erre készlet bennünket az is, hogy számunkra is mind nehezebbé válik népünk őszinte aggodalmát, de esetenként már a türelmetlenségét is kifejező kérdések megválaszolása, amelyeknek visszatérően az a lényege, hogy merre tart Lengyelország, meddig folytatódik a szocialista rendszer felszámolására irányuló törekvések és akciók veszélyes eskalációja, mit tesznek a lengyel kommunisták, a szocializmus lengyel hívei, mikor lépnek a határozott cselekvés útjára a lengyel dolgozó nép valódi érdekeinek, népeink közös érdekeinek védelmében.

Különösen megdöbbentett mindnyájunkat a „Szolidaritás” szakszervezet kongresszusának légköre, a kommunista- és szovjetellenes megnyilatkozások sorozata, a hangadók féktelen demagógiája, amivel megtévesztik, becsapják a felismert hibák kijavítását, de nem a szocializmus felszámolását akaró munkástömegeket.¹

¹ 1981. szeptember 5–10. és szeptember 26.–október 7. között rendezték a Szolidaritás I. Országos Kongresszusát Gdańskban, az Olivia Sportsarnokban. A kongresszuson elfogadott *Felhívás Kelet-Európa dolgozóihoz* című kiáltvány tartalma nagy felháborodást keltett mind a pártban, mind a szövetséges kelet-európai szocialista országok vezetésének körében. A felhívás a következőképpen hangzott: „A küldöttek üdvözlétüket küldik Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, a Német Demokratikus Köztársaság, Magyarország, Románia és a Szovjetunióhoz tartozó valamennyi nemzet munkásának. Mi, háború utáni történelmünk első független szakszervezetének tagjai, jól tudjuk, hogy törekvéseink azonosak. Bármilyen hazugságot terjesszenek is országokban rólunk, biztosítunk benneteket, hogy tízmillió dolgozó valódi, munkássztrájkokból született érdekképviselője vagyunk. A dolgozók

Lényegében hasonló értékelésre jutott az Önök Politikai Bizottsága és a „Szolidaritás” kongresszusának jellegét minősítő szeptember 15-én kelt nyilatkozata is.² Nyilvánvaló, hogy határozott lépéseket kell tenni annak a támadásnak a visszaverésére, amely semmibe veszi és veszélyezteti a lengyel nép vérrel és verejtékkel elért eredményeit. Lengyelország nehéz helyzetében a társadalmi megbékélés, a konstruktív programok helyett a rombolás és az anarchia zászlaját emeli magasra, a szabadság és a demokrácia nevével rútul visszaélve a szocializmus alapelveit tagadja meg, a józanész, a felelősségtudat helyett szakadatlanul felkorbácsolt féktelen indulatokat szít fel.

Tisztelt Lengyel Elvtársak!

A „Szolidaritás” kongresszusának a szocialista országok dolgozóihoz intézett provokatív „üzenete” nem más, mint ugyanennek a realitásokkal nem számoló, felelőtlen demagógiának nemzetközi síkra vitele – egyben nyilvánvalóan a nemzetközi reakció által sugalmazott lépés a szocialista országok népeinek szembeállítására.

A magyar nép nagyra becsüli keserves tapasztalatok árán és fáradságos munkával megszerzett szocialista vívmányait. A „Szolidaritás” hangadói hiú reményeket táplálnak. A durva provokációt, a belügyeinkbe való nyílt beavatkozási kísérletet a magyar dolgozók a leghatározottabban visszautasítják.

Pártunk, népünk számára nagyobb gondot jelent, hogy az ellenforradalmi erők tevékenysége Lengyelországban ma már nemcsak a lengyel munkásosztály, a lengyel nép létfontosságú nemzeti érdekei ellen irányul, hanem baráti kapcsolataink, sokoldalú együttműködésünk, szövetségi rendszerünk gyengítésével is próbálkozik, s további térnyerésük már a szocialista országok közösségének biztonságát is érintené. Elemi érdekünk, minden európai nép érdeke, hogy Lengyelország ne a nemzetközi feszültség növekedésének egyik forrása, hanem a jövőben is stabilizáló tényező legyen Európában.

Elvtársak!

Az MSZMP KB a válság kirobbanása óta több alkalommal – a LEMP IX., rendkívüli kongresszusán is – kifejezte véleményét a lengyelországi események alakulásáról. Eddigi álláspontunk fenntartását hangsúlyozva úgy véljük: még sürgetőbb feladat a lengyel kommunisták, az igazi lengyel hazafiak, a szocialista kibontakozásért cselekedni kész erők összefogásával, mozgósításával és aktív

---

életkörülményeinek megjavításáért harcolunk. Támogatjuk közületek mindazokat, akik a szabad szakszervezeti mozgalomért vívott küzdelem nehéz útjára léptek. Hiszünk abban, hogy küldötteink nem nagyon sokára találkozhatnak majd és kicserélhetik szakszervezeti tapasztalataikat.” Gáspár Sándor szeptember 23-án levélben válaszolt Lech Wałęsának és a kongresszusnak, amelyben visszautasította a Szolidaritás felhívását. A levelet I. e dokumentum legendájában.

² A LEMP PB „A politikai kalandorság és a szocialista állam megsemmisítésének próbája ellen” című állásfoglalását másnap tette közzé a *Trybuna Ludu* (1981. szeptember 16.). Ezerint a Szolidaritás megsértette az 1980. augusztusi megállapodásokat, és egy olyan politikai programot fogadott el, amely veszélyezteti a lengyel állam és a lengyel nép érdekeit, amelynek „nincs semmi köze a szakszervezet céljaihoz és jellegéhez”. *Népszabadság*, 1981. szeptember 17.

fellépésével eltorlaszolni az ellenforradalom útját. Csak a tettek és a következetes fellépés teremtheti meg a kongresszuson kijelölt feladatok végrehajtásának feltételeit.

Bizonyosak vagyunk abban, hogy Lengyelországban ma is a szocializmus hívei vannak többségben, harcukban számíthatnak a lengyel munkásosztály, a parasztság és az értelmiség hű fiaira, a társadalom realista gondolkodású erőire. A szocializmus vívmányainak a megvédése ma a lengyel nép legalapvetőbb nemzeti érdeke, ami egyszersmind a békéért és a társadalmi haladásért küzdő erők nemzetközi érdeke is.

Kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy ha a LEMP vezetése nemzeti és internacionalista felelősségének tudatában határozott irányt mutat, a LEMP PB szeptember 15-i nyilatkozatának szellemében késedelem nélkül cselekvésre mozgósít, akkor a lengyel kommunisták és hazafiak összefogása, aktív fellépése még képes visszaverni a szocialistaellenes erők nyílt támadását, megvédeni a szocializmus évtizedes munkával elért vívmányait, és Lengyelország a jelenlegi súlyos válság pozitív megoldásával elindulhat a szocialista kibontakozás, vagyis egy valódi társadalmi és nemzeti felemelkedés útján.

A szocializmus lengyelországi hívei a néphatalom megvédéséért vívott küzdelmükben – a szocializmus, a haladás nemzetközi erőinek a sorában – szilárdan támaszkodhatnak a magyar kommunisták, a magyar nép testvéri, internacionalista támogatására.

MNL OL M–KS 288. f. 11/4400. ő. e. 120–123. – magyar nyelvű gépelt másodlat, Kádár János saját kezű aláírásával – Készült az MSZMP KB Külügyi Osztályán 210 példányban (Inf/434).

Közlí még: Tischler János: Az MSZMP és a lengyelországi válság, 1980–1981. *Századok*, 132. évf. (1998) 5. sz. 1158–1160.

Gáspár Sándor 1981. szeptember 23-án Wałęsához címzett levele:

„Tisztelt Wałęsa Úr! Mint szeptember 4-i levelemben értesítettem, a kongresszusra szóló meghívását megkaptam, de a késői meghívás, az idő rövidsége miatt utazásunkra nem kerülhetett sor. Ugyancsak jeleztem, hogy a kongresszus második szakaszában való részvételünkre még visszatérek.

Közzélemlényünk, a magyar szervezett dolgozók élénk érdeklődéssel várták kongresszusukat, őszintén meg kell mondanom önnek, hogy várakozásunkban csalódtunk. Ellenérzést és megütközést váltott ki a szervezett magyar dolgozókból kongresszusuknak a »Kelet-Európa minden dolgozójához« intézett üzenete, amelyben »a szabad szakszervezetek megalakítására«, a lengyel példa követésére szólítanak fel.

Mi ezt az üzenetet hazánk belügyeibe való beavatkozásnak tekintjük és visszautasítjuk. Ez nem teszi lehetővé számunkra, hogy a kongresszus második szakaszában részt vegyünk.

Politikai elveinkből következik és ezért természetesnek tartjuk – a nemzetközi munkásmozgalom gyakorlata is ezt erősíti meg –, hogy minden ország munkásosztálya, szakszervezeti mozgalma az illető ország történelmi hagyományai, sajátosságai szerint tevékenykedjen. De ugyanilyen természetesnek tartjuk és elvárjuk, hogy számunkra se írja elő senki, hogyan és milyen keretek között dolgozzanak szakszervezeteink.

Tisztelt Wałęsa Úr! Emlékeztetni szeretnénk arra, hogy a nemzetközi szakszervezeti mozgalom több mint 100 esztendő történetében mindig nagy jelentősége volt egymás tapasztalatai kölcsönös megismerésének. A munkásmozgalomnak, a szakszervezeti mozgalomnak van logikája és etikája is. Amit és ahogyan önök ajánlanak, az ennek ellentmond, ezzel nem fér össze.

Ami a magyar szakszervezeteket illeti: mi szocialista körülmények között végezzük munkánkat, amely nagy erőfeszítést és felelősséget jelent hazánk sorsáért, a dolgozó emberek érdekeinek képviseletéért és védelméért. Mint új típusú szakszervezeti mozgalomnak, minden értékes tapasztalatra szükségünk van, hiszen egyaránt felelősséggel tartozunk a magyar munkásosztálynak és a nemzetközi munkásmozgalomnak. Ezért a magyar szakszervezeteknek rendszeres és gyümölcsöző kapcsolatuk van minden európai, és számos egyéb szakszervezettel. Értelemszerűen hasznosítjuk e tapasztalatokat a dolgozók valós érdekei és munkánk javítása érdekében.

De amit önök ajánlanak nekünk, az elfogadhatatlan. Nem titkoljuk, meglep az a bátorság és magabiztosság, ahogyan – egyéves létezésük után – üzenetükben önök tanácsokat adnak a szocialista országok dolgozóinak.

A magyar szakszervezetek mögött több évtizedes tapasztalatok és valós eredmények vannak. Ezt mindenekelőtt tagságunk, de a barát és ellenség egyaránt elismeri. Mégsem mernénk senkinek sem tanácsokat osztogatni és saját gyakorlatunkat példaként állítani. De a történelem során oly sokat szenvedett és jobb sorsra érdemes lengyel nép felemelkedését szolgálni kívánó szakszervezeti mozgalomnak talán érdemes lenne a szocialista országok tapasztalatait legalább megismerni.

Felmerül bennünk a kérdés: miért mi vagyunk a címzettek? Vagy ha már nekünk üzentek, miért nem üzentek Reagannek is, aki drasztikus eszközökkel törte le a légi irányítók sztrájkját? Vagy miért nem üzentek Thatcher asszonynak, aki magabiztosan kijelentette, hogy határozhat a TUC kongresszusa a dolgozók érdekében úgy, ahogy akar, ő ezt nem veszi figyelembe. Vagy miért nem üzentek a harmadik világba, ahol az elemi szakszervezeti jogok sincsenek biztosítva, ahol bebörtönözik, kínozzák a szakszervezeti vezetőket, üldözik a szakszervezeti mozgalmat?

Mindezek alapján kénytelen vagyok megmondani, hogy az önök kongresszusán – akarták-e vagy sem – szocialistaellenes, szovjetellenes platform jutott kifejezésre. Ilyen programhoz mi nem vagyunk partnerek. Történelmi tény ugyanis, hogy az, aki a munkásmozgalomban komolyan veszi a hivatását, szocialistaellenes platformon nem képviselheti a munkásosztályt, mert ez az út sehova sem vezet.

Tisztelt Wałęsa Úr! Internacionalista kötelességünk, és a hagyományos lengyel-magyar barátság szellemében bármikor készek vagyunk a szakszervezetek szerepéről és hivatásáról tárgyalni és vitatkozni.

Kérem az ön támogatását ahhoz, hogy leveletem felolvassák a kongresszuson.

Mellékelem a *Népszava* 1981. szeptember 19-i számát, amelynek szerkesztőségi cikkében részletesen kifejtettük álláspontunkat az önök kongresszusával és üzenetével kapcsolatban.” (PIL SZKL, 2. fond 7/228. ő. e.)

67a

GARAMVÖLGYI JÓZSEF VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET TÁJÉKOZTATÓ JELENTÉSE AZ MSZMP PB SZÁMÁRA A STANISŁAW KANIÁVAL 1981. SZEPTEMBER 18-ÁN FOLYTATOTT TALÁLKOZÓJÁRÓL

Varsó, 1981. szeptember 19.

Tájékoztató jelentés
a Politikai Bizottságnak

Szigorúan bizalmas!

Szeptember 18-án délelőtt kérésemre fogadott Stanisław Kania, a LEMP KB első titkára. Otthoni utasítás alapján, Pataki István elvtársnak, az MSZMP KB Külügyi Osztálya munkatársának jelenlétében átadtam Kádár János elvtársnak a KB megbízásából a LEMP KB-hoz címzett levelét.

Szóbeli kiegészítésként utaltam az átadott dokumentum megszületésének körülményeire; azokra a tényezőkre a lengyelországi események alakulásában, amelyek ennek megírását időszerűvé tették. Hangsúlyozottan utaltam közvéleményünk átalakuló hangulatára, valamint arra, hogy álláspontunk változatlan, de a helyzet ismét jelentősen változott. Támogatjuk továbbra is a LEMP-nek a szocialista kibontakozásra irányuló erőfeszítését, kedvezően fogadjuk a LEMP PB állásfoglalásait, de úgy ítéljük meg, hogy ma a legfontosabb feladat a szavaknak tettekre, következetes cselekvésre váltása.

Kania elvtárs – a levél elolvasása után – válaszában kifejtette, a levelezés normális forma pártjaink kapcsolatában. Természetesnek veszi, hogy a Kádár János elvtárs által aláírt levél nagy aggodalmat tükröz, ennek meg van minden alapja a „Szolidaritás” gdański kongresszusa után. Az ott elhangzott felszólalások, felhívások és határozatok nem voltak véletlenek a „Szolidaritás” fejlődési folyamatában. A szélsőséges elemek meghatározó befolyáshoz jutottak a szervezetben és annak politikájában, programjában. A LEMP vezetése előtt is világos, hogy a „Szolidaritás” ezen részével nem lehet tárgyalás útján egyetértésre jutni. Vagy alapvető változásnak kell bekövetkeznie magatartásukban – azaz szakszervezeti funkciót töltsenek be –, vagy meg kell bénítani tevékenységüket.

A párt vezetésének nincsenek illúziói, de figyelembe kell venniük, hogy nemcsak az ellenforradalmi erőkkel van dolguk, hanem a lengyel munkásosztály több milliós tömegével, mert ebben a közegben tevékenykedik a „Szolidaritás”. Közöttük van több százezer párttag is. A „Szolidaritás” nem az ellenforradalmi törekvésekből, hanem nagyfokú országos társadalmi elégedetlenségből nőtt ki. Itt utalt Kádár elvtárs azon korábbi megfogalmazására, hogy „mi magunknak több kárt tudunk okozni, mint az ellenség”.

A LEMP vezetése elemezte a helyzetet, s álláspontja: az alapokat illetően nem vonulnak vissza. A jelenlegi helyzet lényege: ki kit győz le? A párt előtt álló nagy kérdés: hogyan, milyen módszerekkel lehet megoldást találni? Ezzel foglalkozott a PB szeptember 15-i ülése és az ezt követő kétnapos vajdasági első titkári értekezlet. A párt egészében erősödik a tudatosság, hogy ennek a folyamatnak véget kell vetni, az ellenforradalmi törekvéseknek útját kell állni. Ezt rendkívül pozitívnak értékelik, mert ez a párttagság politikai és ideológiai érettségét tükrözi.

Különböző intézkedéseket készítenek elő, s ezek között nem zárják ki a leg-
elesebb eszközök alkalmazását sem. Elmondása szerint előrehaladott szakaszban van a rendkívüli állapot bevezetésének előkészítése. A napokban ülésezett – vezetésével – a Honvédelmi Bizottság, ahol napirenden szerepelt ez a téma is. A rendkívüli állapot bevezetésének feladata a „Szolidaritás” erejének megtörése, vezető kádereinek elszigetelése. Kész a terv, hogy kiket, hány embert, hogyan kell elszigetelni. Réálisan felmérték ennek következményeit is. Nem férhet kétség ahhoz, hogy ezt az akciót ma még széles körű országos sztrájk kísérné és bizonyos, hogy a tömegeket kivinnék az utcára. Ez esetben azonban már nem az ellenséges elemek ellen kellene az erőszakot alkalmazni, hanem a tömegek ellen. A magyarok – mondotta – ezt már átérték egyszer. A lengyel közelmúlt történelmében is volt már Poznań, Gdańsk, Radom, amikor nem az ellenséggel, hanem az utcán lévő tömegekkel konfrontálódtak. Ezek az események annak idején helyi jellegűek voltak. Most viszont ez országos méreteket öltene.

Felmérték saját erőiket. Egy ilyen akcióhoz saját erejük elégtelen és szükségessé válna a szövetséges erők támogatása. Ez következményeiben több évtizedre visszavetné a szocializmus erejét. Úgy értékelik – és erre megbízható adataik is vannak –, az imperialista erők egy része a szocialista országok közvetlen beavatkozására épít. Így akarják megkötni a szocialista országok kezét, elérni a jaltai megállapodások megváltoztatását, s szabad kezet kapni Kubában, Angolában és a világ más térségeiben. Senki se higgye azt, hogy a lengyel vezetésnek nincs bátorsága, de lépni körültekintően kell, nagy felelősségtudattal.

A helyzet megoldására számos lehetőség kínálkozik. Minél felkészültebbek ezekre az eshetőségekre, beleértve az adminisztratív eszközök alkalmazását is, annál kevésbé lesz szükség a valóságban azok alkalmazására.

Ma a legfontosabb feladat a tömegek megnyerése, felvilágosítása, rádöbbenése arra, hogy az ellenség manipulálja őket. A pártvezetés politikájának lényege: offenzív politikai harcot kell folytatni, amelyet kiegészítenek repressziós, adminisztratív eszközök alkalmazásával is. Ez a vezetés által elfogadott és jelenleg követett irányvonal. Azért választották ezt az irányvonalat, mert nemcsak az ellenség, de saját erőiket is felmérték. Változott a társadalom hangulata az elmúlt időszakban, erősödött a „Szolidaritás” elleni bírálat, s ebben a párt „óvatos” politikájának az igazolását látják. Új folyamat kezdődött. Növekszik a „Szolidaritásból” kilépők száma. Erről A[lbin] Siwak elvtárs, a LEMP PB tagja, az Építőipari Dolgozók Ágazati Szakszervezetének alelnöke sajtótájékoztatója révén a *Pravda* is közölt adatokat. Maga itt él közöttünk – mondotta –, ítélje meg a párt helyzetét. Néhány hónappal ezelőtt rendkívül sok veszély fenyegette a pártot, annak egységét. Aki objektívan ítél, világosan látnia kell, hogy pozitívan

alakult a párt helyzete. A IX., rendkívüli kongresszus után a párt erőre kapott, megváltozott az arculata, s hiába félték sokan, az új KB bizonyította erejét a legutóbbi pléniumokon. Igaz, megnehezíti az előgyűjtést, hogy a párttagok jelentős része a „Szolidaritásban” van, de az tény, hogy összességében pozitív folyamat zajlik a pártban.

Ami a tömegtájékoztatást illeti – folytatta –, rendkívül kedvezőtlen tendenciák érvényesültek, de vajon lehet-e tagadni, hogy ezt az irányzatot meg tudtuk állítani. A vezetés úgy ítéli meg, hogy pozitív változás kezdődött ezen a területen is.

A hadsereggel szemben is lehetnek jogos fenntartások, még vannak veszélyes tendenciák, de ezek ellenére az állomány szilárd, a vezetéshez nem érkezett olyan jelzés, ami a helyzet rosszabbodására utalna. Az államvédelem, a rendőrség szilárd, bár korábban reális volt a veszély, hogy a „Szolidaritás” teret nyer a rendőrség körében. A radikalizálódás útját sikerült itt is elvágni, s ma már nem fenyeget a liberalizálódás veszélye.

Vitathatatlan, hogy a „Szolidaritás” nyílt ellenforradalmi magatartást tanúsít, de azt is látni kell, hogy a kongresszus a maga módján hozzájárult a helyzet „megéréséhez”, a tisztánlátáshoz, és ezt a lehetőséget is ki fogja használni a pártvezetés.

Gondolatmenetében Kania elvtárs még egyszer megismételte, hogy politikai harcot kell folytatni, adminisztratív eszközökkel vegyítve, s nagyon vigyázni kell arra, hogy ne kerüljön sor utcai zavargásokra. Ha arra sor kerülne, ők maguk egyedül nem tudnának úrrá lenni a helyzeten. Ebből következik, hogy az egész pártnak össze kell szednie régi önmagát. Döntés született arról, hogy a párttagok lépjenek ki a „Szolidaritásból”. Korábban ilyen határozatot irreális lett volna hozni. Véleménye szerint ez is azt bizonyítja, hogy ma a párt képes a harcra. Felkészítik az aktívát és fegyveres kiképzésben is részesítik őket. (Hozzátette, hogy fegyvert csak gyakorlat idejére kapnak, és azt haza nem vihetik.) Ezen intézkedéseknek nemcsak védelmi jellege van, de hatással lesz a párttagság politikai magatartására is. Erősödni fog a propaganda leleplező jellege. További személyi változások lesznek a sajtó területén. Minden állami intézményben megkövetelik a törvényesség betartását. Sor kerül repressziós intézkedésekre is. Néhány tucat személyt bíróság elé állítanak. Mindezek alapján néhány napon belül meg kell változnia a helyzetnek.

Kulcskérdés ma a munkásönkormányzat témája. A KB III. plénuma³ ezzel kapcsolatos határozatát – mint ismeretes – a „Szolidaritás” elvetette. Ennek ellenére következetesen keresztülviszik, hogy a Szejm, a jövő heti ülésén, a III. plénumon elfogadott határozatot erősítse meg. Ennek megvan a realitása, mert a Szejm-képviselők magatartására a párt oldaláról előnyösen hatott a „Szolidaritás” támadása.

³ A LEMP KB III. plénuma 1981. szeptember 2–3-án került sor, majd a Szejm szeptember 25-én elfogadta az állami vállalatok kollektíváinak önkormányzásáról szóló törvényt. Az új törvény nem tette lehetővé az igazgatóválasztást a munkásönkormányzatok számára és inkább érdekvédő, mint irányító szervként határozta meg annak szerepét. L. *Trybuna Ludu*, 1981. szeptember 29.

Annak illusztrálására, hogy a vezetés már nem hátrál tovább, utalt a varsói utcai tüntetés megfékezésére, a LOT és a Huta Katowice igazgatója elleni támadás visszaverésére, a *Szolidaritás* hetilap⁴ legutóbbi számának betiltására, a politikai foglyok szabadon engedését követelő ún. „csillag-menetek” megakadályozására, arra, hogy a korábban szervezett sajtósztrájk „félsiker” volt a „Szolidaritás” számára. Ugyanakkor jelezte, hogy továbbra is fenyeget még a rádiónál és a TV-nél a sztrájk, de erre felkészültek és tovább nem hátrálnak.

Jogos nyugtalanságra adhat okot a varsói vajdasági bíróság Moczulski szabadlábra helyezésével kapcsolatos döntése, de azt is látni kell, hogy még ugyanazon a napon a Legfelsőbb Bíróság érvénytelenítette a döntést, s így egy percre sem kerültek szabadlábra.

Mindez azt bizonyítja, hogy ahol szükséges, a vezetés határozott, kész a cselekvésre, de minden erejével azon van, hogy a tömegek ne menjenek ki az utcára. Ez nem a visszavonulás, hanem a felelősségérzet politikája.

Változatlanul súlyos gondot jelent a népgazdaság és a piaci ellátás helyzete, ami önmagában nagy veszély forrása lehet. A múlt évi rossz burgonyatermés kihatott a sertésállományra, ez egyik oka a mai húsellátás elégtelenségének. Ma a parasztnak nem érdeke, hogy zlotyért adja el az élőállat állományát. A helyzet megkövetelte, hogy időlegesen felfüggeszék a hús- és a vajjegyrendszer alkalmazását falun. Kiemelte, hogy hosszú évek óta először sikerült jelentős áremelést végrehajtani az alapvető fogyasztási cikkeknel – kenyér és lisztféleségeknél. Továbbra is óriási probléma, hogy a forgalomban lévő pénz jelentős részének nincs árufedezete. Ezt figyelembe véve a közeljövőben jelentős áremelést terveznek a cigaretta, alkohol, benzin vonatkozásában.

A lengyel katolikus egyház tevékenységéről Kania elvtárs elmondta: tegnap délután Jaruzelski és [Kazimierz] Barcikowski elvtársakkal együtt találkozott [Józef] Glemp hercegprímással, [Franciszek] Macharski krakkói bíborossal és [Bronisław] Dąbrowskival, a Püspöki Kar titkárával. A párt részéről számos kérdést vetettek fel, köztük az egyház által követendő magatartásra vonatkozó határozott igényeket is. Bírálták az utóbbi hónapok gyakorlatát: a templomon kívüli „nyílt” misék tartását, a vallásoktatás bevezetésének követelését az iskolán belül. A hercegprímás felajánlotta, hogy kész közvetíteni a vezetés és a „Szolidaritás” között, de ezt Kania elvtárs elutasította. A tárgyalás eredményeképpen az egyház vezetése egyetértett azzal, hogy meg kell akadályozni a KOR-nak a „Szolidaritásra” gyakorolt befolyását.⁵ Nincsenek illúzióik, de úgy véli, sikerült elfogadtatniuk velük néhány lényeges álláspontjukat.

A IX. kongresszus által meghatározott politikát folytatják – összegezte –, de szükség esetén felhasználnak más eszközöket is, ugyanakkor vigyáznak arra, ne tegyenek olyan lépéseket, amelyek óhatatlanul a szövetségesek beavatkozását idéznék elő. Természetesen ezt a lehetőséget sem zárhatják ki. Brezsnyev elvtárral történt legutóbbi beszélgetése során már elmondta: „1945 után 16 ezer áldozatot követelt az ellenforradalom elleni harc. Alapvető különbség van azonban a mai és

⁴ *Tygodnik Solidarność*.

⁵ A KOR hivatalosan feloszlatta magát a Szolidaritás I. Országos Kongresszusán.

az akkori időszak között. Az ellenforradalom erői akkor az erdőkbe menekültek, most az üzemekbe, és a munkásosztály az erdő számukra.” Ma előbb politikailag kell elszigetelni az ellenséget, hogy utána fizikailag is meg tudják semmisíteni.

Végezetül Kania elvtárs kérte szívélyes üdvözlétének továbbítását Kádár János elvtárs részére.

A találkozó végén, megköszönve Kania elvtárs tájékoztatását, ígéretet tettem arra, hogy azt maradéktalanul továbbítom pártunk vezetésének. A találkozó kb. 75 percig tartott.

MNL OL M–KS 288. f. 5/815. ő. e. 17–28. – magyar nyelvű gépelt tisztázat (inf./438) – Garamvölgyi József s. k. aláírásával – Készült az MSZMP KB Külügyi Osztályának címezve 2 példányban.

Közlí még: Tischler János: Az MSZMP és a lengyelországi válság, 1980–1981. Századok, 132. évf. (1998) 5. sz. 1161–1164.

68.

A MAGYAR BELÜGYMINISZTERIUM III/II. CSOPORTFŐNÖKSÉGÉNEK JELENTÉSE A LENGYELORSZÁGI HELYZETTEL KAPCSOLATOS FEJLEMÉNYEKRŐL

Budapest, 1981. december 14.

Jelentés

Budapest, 1981. december 14.

*Szigorúan titkos!
Különösen fontos!*

Tárgy: Lengyelországi helyzettel kapcsolatos fejlemények

A rendkívüli állapot¹ bevezetésével kapcsolatban végrehajtott intézkedések

A rendkívüli állapot elrendelése után az akcióba bevont erők hajnali 4 óráig végrehajtották az őrizetbe vételeket. A tervezett 4318 személy közül 2874-et – köztük az ellenséges erők legveszélyesebb vezetőinek és aktivistáinak nagy részét – sikerült őrizetbe venni. [Zbigniew] Bujak (A Mazowsze–Varsó regionális szervezet vezetője) kivételével letartóztatták a Szolidaritás teljes vezérkarát. (Wałęsa személyét az intézkedések nem érintették.) Bujak felkutatása folyamatban van. Az őrizetéseket egy szigetre internálták. Az őrizetbe vételek – az illegalitásba vonult személyek felkutatására irányuló akciók – folytatódnak.

Az őrizetbe vételeket fegyverhasználat nélkül hajtották végre. Számottevő ellenállással nem találkoztak. A helyenként megmutatkozott kisebb csoportok ellenállását vízfecskendők alkalmazásával megoldották.

December 13-án hajnali 3 órakor a hadsereg egységeit elsőfokú harckészültségbe helyezték. A csapatok elfoglalták az „M” állapotnak megfelelő körleteket. A hadsereg egységei a biztonsági erőkkel együtt összesen 358 objektumot vontak ellenőrzés alá az ország területén, köztük a legjelentősebb bányüzemeket is.

Létrehozták az Államvédelmi Bizottságot, amelyeknek összetételét eddig nem hozták nyilvánosságra. A lengyel állambiztonsági szervek budapesti rezidensének

¹ 1981. december 13-án 0 órakor Wojciech Jaruzelski kihirdette a hadiállapotot (stan wojenny – a magyar sajtóban mint ‘szükségállapot’ jelent meg) az ország egész területére. Kijárási tilalmat rendelt el, a kulcsfontosságú üzemeket katonai irányítás alá rendelte, a Szolidaritás tevékenységét felfüggesztette, és közel 10 ezer főt internáltatott. Az akcióban mintegy 70-80 ezer katona, kb. 30 ezer belügyi funkcionárius vett részt közvetlenül 1750 tank, 1400 páncélozott jármű, 500 könnyű gyalogsági harckocsi és 9 ezer gépkocsi segítségével. Az összes erők mintegy negyedét Varsóban és közvetlen közelében vonták össze. Lásd: Paczkowski, i. m. 1997, 337–343.

ismeretei szerint a Bizottság tagjai: [Wojciech] Jaruzelski, [Mirosław] Milewski, [Czesław] Kiszczak, [Florian] Siwicki és még 3 – név szerint nem ismert tábornok.

A Szolidaritás varsói regionális szervezetének (Mazowsze) székházát a december 13-ára virradó éjszaka a biztonsági erők kiürítették, de az épületet nem zárták be. Miután az épületbe december 13-án újabb személyek mentek be, a rendfenntartó erőknek napközben ismét be kellett hatolniuk, és ki kellett üríteniük az épületet. Ellenállás nem volt.

Az országban eddig számottevő rendkívüli esemény nem történt. A fővárosban és a vajdasági székhelyeken általában rend és nyugalom van. Az állambiztonsági szervektől származó információ szerint – és ez megegyezik a pártvezetés és a hadsereg felső vezetésének értékelésével – a rendkívüli állapot bevezetése a társadalom széles rétegeiben általában pozitív visszhangot váltott ki.

Súlyos helyzet alakult ki Katowicében és általában Sziléziában. Ennek egyik oka a helyi pártvezetés gyengesége, a másik oka, hogy ebben a körzetben eddig csak a tervezett őrizetbe vételek kb. 40-50%-át sikerült végrehajtani. Kritikus a helyzet Łódźban és Krakkóban is, ahol az elkövetkező napokban nagyméretű sztrájkok várhatók. Varsóban szintén válságosra fordulhat a helyzet, mert december 14-re jelentősebb sztrájkokat terveznek.

Az NDK Állambiztonsági Minisztérium egyik vezető munkatársától származó információk szerint a lengyelországi fejleményekkel összefüggésben készült-ségbe helyzeték az állambiztonsági szervek teljes állományát. Az NDK-ban eddig rendkívüli esemény nem történt. Az NDK-ban dolgozó kb. 20 000 lengyel vendégmunkás hangulata megfelelő, rendbontásra nem került sor. Az NDK illetékes szervei nem tervezik a lengyel vendégmunkások hazaküldését.

Az MNK-ban tartózkodó lengyel állampolgárok helyzete

A BM KEO adatai szerint az MNK-ban 1981. december 13-i állapotnak megfelelően kb. 30-32 ezer lengyel állampolgár tartózkodik. Ez a szám magában foglalja a vendégmunkásokat, a letelepedetteket, valamint az egyéb jogcímen tartósan hazánkban élő lengyeleket. A vendégmunkások száma kb. 2000 fő.

Az MNK-ban jelenleg tartózkodó lengyel állampolgárok részéről az események kapcsán rendzavarásra, provokációra eddig nem került sor. A híreket általában nyugodtan fogadták, azokat érdeklődéssel figyelik.

Az LNK budapesti nagykövetsége az MNK-ban ideiglenesen tartózkodó lengyel állampolgárokat hazatérésre szólította fel. Az Orbis Utazási Iroda – együttműködve a magyar partner utazási irodákkal és a KPM-el – folyamatosan szervezi hazatérésüket.

Kisebb probléma csak a Ferihegyi repülőtéren tartózkodott 23 fő lengyel csoporttal merült fel. Ezek a személyek nem fogadták el a részükre felajánlott vonatjegyet, mert – szerintük – a csehszlovák hatóságok nem engedélyezik átutazásukat. A csoport vezetője vitába bocsátkozott a budapesti Lengyel Nagykövetség helyszínén megjelent munkatársaival is. Azzal fenyegetőztek, hogy amennyiben a repülőtér elhagyására kényszerítik őket, elfoglalják a nagykövetséget. Ennek

hatására a Nagykövet Elvtárs a Külügyminisztériumon keresztül kérte a nagykövetség fokozott rendőri védelmének biztosítását, mely megtörtént rendőrőrszem felállításával. A lengyel állampolgárok csoportja azóta vonattal elutaztak Budapestről.

A lengyel vendégmunkások közül legtöbben Pest, Tolna, Fejér és Borsod megyében tartózkodnak. A budapesti Lengyel Nagykövetség kapcsolatba lépett a vendégmunkások vezetőivel, azzal a céllal, hogy egyrészt megnyugtassák őket, másrészt hogy információkat szerezzenek a vendégmunkások hangulatáról, helyzetéről. Negatív megnyilvánulásokról nem szereztek tudomást. A vendégmunkások körében aggodalom tapasztalható otthon maradt hozzátartozóik helyzetét illetően.

A vendégmunkások körében jó hangulatot keltett a magyar kormánynak az az intézkedése, amely szerint minden hazatérő 5 kg élelmiszert vihet magával, és hazaviheti a fizetése 50%-ért vásárolt árucikkeket is. (A vendégmunkások többsége ugyanis a közeli napokban részben szerződése lejártával véglegesen, részben a karácsonyi ünnepekre tekintettel látogatóba hazatér.)

A lengyel állambiztonsági szervek budapesti rezidensétől származó információ szerint a lengyel vendégmunkások magatartása, hangulata megfelelő. Értékelés szerint termelés-kiesésre, illetve kártevésre részükről nem kell számítani.

Az elmúlt 48 órán belül lengyel állampolgárokkal szemben egy esetben került sor hatósági intézkedésre. December 12-én 18.00-kor a váci rendőrkapitányság őrizetbe vette Kott Andrzej (Łódź, 1955) és Mjochondj [?] Jacek (Łódź, 1956) lengyel állampolgárokat, akik az Utasellátó éttermében egy határőr tiszthelyettest tetteleg bántalmaztak. A vizsgálat folyamatban van.

A lengyelországi fejlemények MNK-beli hatása

Vezetői utasításra az állambiztonság központi és megyei RFK-ok állambiztonsági szervei intézkedéseket tettek a hatás felmérésére. A december 13-án 20.00 óráig beérkezett jelentések alapján állambiztonsági szempontból negatívan értékelhető esemény, illetve jelenség nem történt. A helyzetjelentések szerint a magyar állampolgárok érdeklődéssel figyelik az eseményeket. A rendelkezésükre álló forrásokból – beleértve a SZER adásait is – igyekeznek pontos és részletes információkhoz jutni.

Határforgalom

A HŐR szervei a belépő személyeknél szigorított ellenőrzéseket hajtanak végre, fegyver és ellenséges propaganda-anyag felderítése céljából. A forgalom és az ellenőrzés zavartalan lebonyolítása érdekében folyamatos kapcsolatot tartanak a CSSZK HŐR szerveivel.

December 13-án 20.00 óráig kb. 10-15 lengyel állampolgár lépett ki az MNK-ból a CSSZK felé, különösebb esemény nélkül. Magyar állampolgárok nem jelentkeztek kilépésre.

A tőkés országok budapesti külképviseleteinek reagálása

A rendkívüli állapot bejelentése – úgy tűnik – váratlanul érte őket. A hír tudomásul vétele után a NATO-országok nagykövetségei között aktív telefonforgalom bonyolódott, a tájékozódás érdekében felhívták egymás figyelmét a SZER adásainak hallgatására. Ebből úgy tűnik, hogy előzetes információkkal nem rendelkeztek.

A hír nem váltott ki részükről rendkívüli mozgást, vagy tevékenységet sem a katonai objektumok vizuális felderítése irányába, sem egyéb területen.

ÁBTL 1.11.4. Lengyelország 266. doboz, T-VIII/81/IV. 6-11. – magyar nyelvű gépelt tisztázat, xerox-másolata (40/9-357/552/81.) – Készült a Belügyminisztérium III/II. csoportfőnökségén 1 példányban. A jelentést dr. Rédei Miklós r. vezérőrnagy főcsoportfőnök-helyettes 1981. december 14-én megküldte Bogye János főcsoportfőnöknek. Az anyag tartalmából tájékoztató készült a párt- és kormány illetékes vezetői részére.

69.

AZ MSZMP KB TITKÁRSÁGÁNAK 1981. DECEMBER 13-ÁN ÉS 14-ÉN ELFOGADOTT HATÁROZATAI A LENGYELORSZÁGI HELYZETTEL KAPCSOLATBAN

Budapest, 1981. december 14.

Jegyzőkönyv

a Titkárság 1981. december 14-én megtartott üléséről

Szigorúan bizalmas!

1. Tájékoztató a lengyelországi helyzetről

Előadó: Korom Mihály elvtárs

Hozzászóltak: Lázár György, Havasi Ferenc, Óvári Miklós, Berecz János,
Maróthy László, Gyenes András és Kádár János elvtársak

A Titkárság tudomásul veszi, hogy

- Kádár János elvtárs december 13-án – kérésére – fogadta V[lagyimir] J[akovlevics] Pavlov elvtársat, a Szovjetunió budapesti nagykövetét, aki tájékoztatást adott az SZKP Központi Bizottságának a lengyelországi eseményekkel kapcsolatos állásfoglalásáról;¹
- Korom Mihály elvtárs szóbeli tájékoztatóját a lengyelországi eseményekről, az ezekkel kapcsolatos nyugati visszhangról;
- Lázár György elvtárs szóbeli tájékoztatóját arról, hogy W. Jaruzelski elvtárs kérésére a magyar fél mintegy 30-37 millió rubel értékű gazdasági segítséget tud nyújtani.²

Helyesli, hogy

- Kádár János elvtárs táviratban biztosította támogatásunkról W. Jaruzelski elvtársat,
- a lengyelországi helyzet ismertetéséről és az általunk megtett intézkedésekről megfelelő módon tájékoztatást kaptak a Politikai Bizottság tagjai, a Budapesti Pártbizottság, a megyei és a megyei jogú pártbizottságok osztályvezetői, a Minisztertanács tagjai, valamint a társadalmi és tömegszervezetek vezetői;

¹ Az SZKP PB 1981. december 10-én ülésezett, és úgy határozott, hogy a lengyel válságot a lengyel pártnak egyedül kell felszámolnia. Erről a döntésről azonnal tájékoztatta Jaruzelskit is. Lásd: Mitrovits, i. m. 2010, 273–282.

² 1982. február végéig Magyarország mintegy 25 millió rubel értékben szállított árut Lengyelországba. Az MSZMP KB Titkársága február 22-i ülésén Lázár javasolta, hogy e szállításokat „segélyként számoljuk el” (MNL OL M–KS 288. f. 7/645. ő. e.).

- a Magyar Távirati Iroda adjon ki közleményt a lengyel ügyben; a közlemény szövegét a Titkárság hagyja jóvá;³
- az Országgyűlés december 17-én kezdődő ülészakán elhangzó külügyminiszteri beszámoló megfelelő módon térjen ki a lengyel helyzetre, juttassa kifejezésre pártunk és kormányunk álláspontját.⁴
- a Minisztertanács vizsgálja meg a Lengyelországnak nyújtandó gazdasági segítség lehetőségeit (szerződéses kötelezettségek teljesítésének meggyorsítása, az 1982 első negyedévében esedékes szállítások előbbre hozása stb.)

Lázár György elvtárs válaszoljon W. Jaruzelski elvtársnak és egyidejűleg küldje meg azoknak az árucikkeknek a listáját, amelyek szállítását vállalni tudjuk, kérve a lengyel elvtársakat, hogy a lista alapján jelöljék meg a számukra szükséges árucikkeket.

Lázár elvtárs a Jaruzelski elvtársnak küldendő levélben térjen ki arra is, hogy az áruszállítások elszámolásának módjáról az 1982. évi kereskedelmi megállapodások keretében essék szó; történjék említés arról az intézkedésről is, hogy a hazánkban dolgozó lengyel állampolgárok hazatérésükkor 5 kg húst vihetnek magukkal, s a fizetésük egy részét Magyarországon költhetik el.

A fentiekről Lázár György elvtárs tájékoztassa Nyikolaj Tyihonov elvtársat, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökét is.

*

A magyar tömegtájékoztatási szervek alapvetően a lengyel hírügynökségtől kapott anyagok alapján, tárgyyszerűen, folyamatosan tájékoztassák a közvéleményt.

*

³ Az MTI 1981. december 14-i közleménye az alábbiakat tartalmazta: „A Magyar Népköztársaság vezető testületei, a magyar dolgozók nagy figyelemmel és megértéssel fogadták a Lengyel Népköztársaság Államtanácsának döntését, a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsának megalakulását és intézkedéseit, valamint Wojciech Jaruzelski kormányfő felhívását az ellenforradalmi törekvések megghiúsítására, a törvényes rend és nyugalom helyreállítása, a szocializmus vívmányainak védelmére. A lengyel vezető testületek alkotmányos döntései a lengyel állam belügyét képezik. Ezek az intézkedések a súlyos helyzetből szocialista kibontakozást, az ország társadalmi és nemzeti felemelkedését szolgálják és hozzájárulnak ahhoz, hogy Lengyelország a Varsói Szerződés szilárd tagállamaként a jövőben is stabilizáló tényező legyen Európában. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága, a Magyar Népköztársaság kormánya, a magyar nép bízik abban, hogy a lengyel kommunisták, az igazi lengyel hazafiak, a szocialista kibontakozásért cselekedni kész erők összefogásukkal és aktív fellépésükkel eltorlaszolják az ellenforradalom útját és biztosítják a lengyel társadalom problémáinak szocialista megoldását. A lengyel nép történelmének e nehéz napjaiban is biztos számíthat a magyar kommunisták, egész népünk testvéri szolidaritására és cselekvő támogatására.”

⁴ Puja Frigyes 1981. december 18-én szólalt fel az országgyűlésben, ahol bejelentette, hogy „Lengyelország szocialista ország, s – a Varsói Szerződés szilárd tagjaként – a jövőben is betölti fontos szerepét a szocialista közösségben. E nehéz történelmi időszakban a magyar nép testvéri szolidaritásáról és támogatásáról biztosítja a szocializmus megvédéséért, az ellenforradalom ellen küzdő lengyel hazafiakat. [...] A Magyar Népköztársaság kormányának határozott álláspontja: a szükségállapot bevezetése a Lengyel Népköztársaság Államtanácsának alkotmányos joga és az ország belügye.” *Népszabadság*, 1981. december 19.

A Titkárság szükségesnek tartja, hogy római nagykövetünk útján tájékozódjunk az Olasz Kommunista Pártnak a lengyelországi eseményekkel kapcsolatos álláspontjáról; annak ismeretében adjunk tájékoztatást pártunk és kormányunk állásfoglalásáról.

MNL OL M–KS 288. f. 7/641. ő. e. 1–4. – magyar nyelvű gépelt tisztázat – Készült 3 példányban.

Az ülésen jelen voltak: Gyenes András, Havasi Ferenc, Kádár János, Korom Mihály, Németh Károly, Óvári Miklós, Lázár György, Maróthy László, Fejti György, illetve meghívottként Berecz János és Győri Imre.

70.

GARAMVÖLGYI JÓZSEF VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET REJTJELTÁVIRATA A WOJCIECH JARUZELSKIVEL 1981. DECEMBER 18-ÁN FOLYTATOTT MEGBESZÉLÉSÉRŐL

Varsó, 1981. december 19.

Rejtjeltávirat

Szigorúan titkos!

*Rk. Statissime:*¹

December 18-án 18.00 órakor magához kért W. Jaruzelski elvtárs.

Megköszönte a magyar párt és kormány gyors reagálását és válaszát a segítségnyújtás kérésére.

A következők továbbítására kért meg:

*Az igen nehéz útnak csak az elején vannak,*² még nagyon sok nehéz feladat áll előttük. Nem elég azonban a jelen feladataival foglalkozni, sokkal *hosszabb távra* kell előretekinteni.

Ebben a helyzetben nagyon értékesek lennének számukra a *magyar párt tapasztalatai*, amelyeket az ellenforradalom legyőzése során szereztek.

Kádár elvtárs politikája bátor politika volt, nem volt sablonos, s bár mások voltak a feltételek, mások voltak az előzmények, más a történelem, mások a sajátosságok, biztos azonban, hogy sok a hasonlóság és a tapasztalatok jól hasznosíthatók.

Kérése a következő:

Lehetne-e, s ha igen, lehetőleg gyorsan kérni egy magyar elvtársat, aki Kádár elvtárs megbízásából *Lengyelországba jönne és elmondaná a tapasztalatokat*. Szívesen vennék, ha a párt legfelsőbb vezetéséből jönne valaki, de más tapasztalt elvtársat is szívesen fogadnának. A döntést természetesen Kádár elvtársra bízva.

Olyan emberre gondol, aki akkor az *események középpontjában volt*, aki részt vett az ellenforradalom elleni harcban, a válságból való kiút megkeresésében, és azt végig járta. Aki részt vett a kommunista párt újjáépítésében, az új párt létrehozásában, a társadalmi bizalom visszanyerésében, a gazdaság helyreállításában.

A helyzet nagyon nehéz. Lényegesen csökkent a sztrájkok száma, továbbra is vannak azonban sztrájkfészek, sztrájkgóccok. Új jelenség, a Szolidaritás aktivistáinak egy része, akiket nem sikerült eddig felszámolni, a *föld alá megy*, szerveződnék, arra számítanak, hogy ismét elkezdhetik a szocializmus elleni harcot.

Az emóciók hatnak az *iffúságra*; Nehéz a helyzet az *értelmiséggel*, amely minden esetben, amikor úgy érzik, hogy az emberi jogokat megsértik, nagyon idegesen

¹ A legsürgősebben.

² A dőlt betűs részeket az eredeti dokumentumban tollal aláhúzták.

reagál. Nem egyértelmű, ingadozó az egyház magatartása. Egyrészt a Szolidaritást támogatja, másrészt azonban fél a veszélyes robbanásoktól. Ez a félelem lehetővé teszi, hogy semlegesítsék, hogy nyíltan ne támogassa a Szolidaritást.

Rendkívül nehéz a gazdasági helyzet, nemcsak a piac helyzete, amely a társadalom szempontjából nagyon lényeges. Alacsony szinten termel az ipar, hiányoznak a korábban nyugatról importált legfontosabb nyersanyagok, komponensek, amelyek a termeléshez szükségesek. A nyugat magatartása először nyugodt volt, most élesebb a reakció, gazdasági szankciókat kívánnak életbe léptetni.

A fentieket szintetizálva elmondható, hogy *ez első fázist végső soron eredményesen lezárták*, többet értek el, mint amit várni lehetett. Váratlan volt a rajtaütés, sikerült elszigetelni a Szolidaritás aktivistáinak jelentős részét.

Katonai, rendőri szempontból *úrrá lettek a helyzeten* és továbbra is uralkodnak felette. *Rend és fegyelem van az országban*. Nem került sor általános sztrájkra, bár korábban ezzel is számoltak. De megmaradtak a nehéz problémák, amelyekről azelőtt szólt, s amelyek előttük állnak. Ezeket szeretné kihasználni az ellenfél, s ezért ezeket le kell küzdeniük.

Ha kell erőszakkal, az ellenforradalom elleni határozott harccal, amely megkísérli megingatni a rendkívüli állapotot. *A közeljövőben kemény ítéletekre kerül sor*. Ugyanakkor nagyon fontos feladat a maguk oldalára állítani azokat az embereket, akiket nem szabad elveszíteni. Nem engedhető meg a bosszúállás, az, hogy a saját aktívájuk személyes sérelmeket kíséreljen meg megtorolni. Ezeken az érzéseken felül kell emelkedni.

A leggyengébb pont *sajnos a párt helyzete*. Azt hitték, hogy a rendkívüli állapot bevezetése után a párt hamarabb áll lábra, átveszi saját szerepét a termelő üzemekben és a társadalmi-gazdasági élet egyéb területein. Nem így történt.

A rendőrség és a katonaság megbénította a Szolidaritást, megszüntette annak hatalmát, ennek helyébe azonban *nem lépett a párt*. *Légyüres tér van*. Azok, akik a rendkívüli állapot bevezetése előtt radikálisak voltak, sőt sokszor szemrehányást tettek a párt vezetésének, hogy nem elég határozott, sehol sem láthatók, a párt széles tömegeit pedig egyáltalán nem lehet érezni.

További problémát jelent a *néhány ezer internált*, nyomás nehezedik a vezetésre a különféle társadalmi erők részéről, az egyház, az írók, a művészek részéről, akik humánus szempontokra hivatkoznak. Szabadon bocsátásuk azonban most természetesen nem lehetséges. Időre van szükség, hogy *szelektáljanak*, hogy szabadon bocsássák azokat, akik deklarálják a lojalitásukat. A többieket pedig a bíróság elég kell állítani, van remény arra, hogy megnyugtatóan döntsenek, mivel a Szolidaritás volt aktivistáinak egyes csoportjai hajlandók lesznek az együttműködésre.

Összetett kérdés *Wałęsa személye, aki a nép szimbóluma lett*. Intenzíven támogatja őt az egyház, népszerű a munkásosztály körében. Sajnos *nem okos ember*, s ez az egyik oka annak, hogy a vele folytatott tárgyalások nem hoznak eredményt. Tulajdonképpen a legutóbbi eseményekből nem sokat értett meg.

Így néz ki a jelenlegi lengyel helyzet, s ez az oka kérésének.

Számít a magyar elvtársak segítségére.

A találkozó végén – amely 30 percig tartott – Jaruzelski elvtárs megkért, hogy továbbítsam szívélyes üdvözlétét Kádár elvtársnak, Lázár elvtársnak és Czinege elvtársnak.

= 691 = Garamvölgyi =

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1982. év. 87. doboz, 87-25, 00113. – magyar nyelvű legépelt rejtjeltávirat – A dokumentum végén: „Lássa: Bobvos et.” Bobvos [György] láttamozta. Tollal ráírva, hogy „Berecz elvtárs intézi, nekünk nincs ... (olvashatatlan szó). XII. 19.”

71.

TÁJÉKOZTATÓ JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA AZ ACZÉL GYÖRGY VEZETTE MAGYAR PÁRTKÜLDÖTTSÉG 1981. DECEMBER 27–29-I VARSÓI TÁRGYALÁSAIRÓL

Budapest, 1981. december 30.

Tájékoztató jelentés
a Politikai Bizottságnak

Szigorúan bizalmas!

Wojciech Jaruzelski elvtárs, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága első titkárának, a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa vezetőjének meghívására – az MSZMP Politikai Bizottságának döntése¹ alapján – december 27–29. között Varsóban tartózkodott az MSZMP küldöttsége. A delegációt Aczél György, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja vezette; tagjai voltak Fock Jenő és Berecz János, az MSZMP Központi Bizottságának tagjai. A megbeszélésen részt vett Pataki István, a Külügyi Osztály munkatársa, valamint Garamvölgyi József varsói nagykövetünk. A lengyel elvtársak kérésére a magyar tárgyaló csoport azzal a céllal utazott Varsóban, hogy pártunknak az ellenforradalmi erőkkal vívott harca, a szocialista konszolidáció és a szocializmus építése terén szerzett tapasztalatairól tájékoztatást adjon. A véleménycsere egyúttal lehetőséget teremtett a szükségállapot bevezetése utáni lengyelországi politikai helyzet felmérésére.

Küldöttségünk plenáris ülésen találkozott a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa, a LEMP Politikai Bizottsága és a kormány képviselőiből álló 10 fős operatív bizottság tagjaival. A megbeszéléseket W. Jaruzelski elvtárs vezette, aki mélyrehatóan elemezte a lengyel helyzetet és felsorolta azokat a területeket, ahol különösen szükségük van a magyar tapasztalatokra. A küldöttség megbeszélést folytatott M[ieczysław] Rakowski miniszterelnök-helyettessel, Stefan Olszowski, a LEMP PB tagjával, a KB titkárával, Marian Orzechowskival, a LEMP KB titkárával.

Fock Jenő elvtárs megbeszélést folytatott Janusz Obodowski és Zbigniew Madej miniszterelnök-helyettessel, valamint Marian Woźniakkal, a LEMP KB titkárával. Véleménycserére került sor Berecz János és Włodzimierz Natorf elvtárs, a LEMP KB Külügyi Osztályának vezetője között. A LEMP KB székházában Aczél György elvtárs egy 120 fős, közel három órán át tartó aktív értekezleten vett részt. A nagykövet elvtárs által rendezett vacsorán kötetlen megbeszélést folytattunk Kazimierz Barcikowskival és Józef Czyrekkel, a LEMP Politikai Bizottságának tagjaival, a KB

¹ A látogatásra Jaruzelski kérésére került sor (I. 70. sz. dokumentum) az MSZMP PB 1981. december 22-i ülésének döntése alapján miután meghallgatta Gyenes András beszámolóját, és jóváhagyta a Titkárság december 13-án és 14-én hozott intézkedéseit (MNL OL M–KS 288. f. 5. cs. 843. ó. e. 1–3.). A Titkárság december 27-én vette tudomásul az úttal kapcsolatos tájékoztatást (uo. 288. f. 7/642. 13.).

titkáraival, valamint Mieczysław Rakowski miniszterelnök-helyettessel. A látogatás befejezésekor W. Jaruzelski és Aczél György egyórás megbeszélést folytatott. Ez a vajdasági első titkárok és katonai megbízottak egésznapos tanácskozása után történt, ahol – keserűen jegyezte meg Jaruzelski elvtárs – ismét csak a katonai megbízottak voltak aktívak.

I.

Wojciech Jaruzelski elvtárs köszönetet mondott az MSZMP vezetésének, mindekelőtt Kádár János elvtársnak azért a lehetőségért, amelyet számukra a magyar pártküldöttség varsói útja jelent. Tudatában vannak, hogy nagy a különbség a 25 évvel ezelőtti magyar és a jelenlegi lengyel helyzet között, mégis a politikai folyamatokat tekintve, sok a hasonlóság, s így rendkívül értékesek számunkra a fejlődés által azóta már igazolt magyar tapasztalatok. Ismertette a szükségállapot bevezetése nyomán kialakult helyzetet. A soron lévő feladatokat és teendőket úgy sorolta, hogy azok egyben a magyar tapasztalatokra vonatkozó kérdésekként fogalmazódtak meg.

A Lengyelország előtt álló legfontosabb feladat ma, kikerülni a mély válságból, megszilárdítani a néphatalmat és megteremteni a további szocialista fejlődés feltételeit. Meghatározó jelentőségű és egyben legnehezebb terület ma a párt helyzete. A Lengyel Egyesült Munkáspártnak, amely formálisan létezik, újra kellene születnie, de ez előtt számtalan akadály van. A párt három és fél évtized során több válságon ment keresztül, nem élvezi a társadalom bizalmát. A pártnak rendkívül bonyolult ideológiai, erkölcsi és politikai feltételek közepette, mielőbb helyre kell állítani az őszinte, nyílt kapcsolatokat a tömegekkel.

Jaruzelski elvtárs érzékeltette, hogy bár a szükségállapot kedvező körülményeket teremtett és a szocializmus erői az első csatát megnyerték, de a kibontakozás perspektíváját tekintve a párt egészének és szervezeteinek jelenlegi tevékenysége nyugtalanító. A párttagság egy része, különösen ott, ahol a sztrájkokat katonai erővel számolták fel, rosszul érzi magát, passzív, nem kezdeményez. Másokat a katonai rend teremtette feltételek túlzott magabiztossággal, megalapozatlan önbizalommal töltenek el, sőt a párttagság egy részénél fellelhető a bosszúállásra való törekvés is. A politikai kibontakozás egyik legfontosabb feltételének tekintik egy olyan nyilatkozat, dokumentum megfogalmazását, amely – Kádár elvtárs eddig többször ismételt tanácsát figyelembe véve – a rövid politikai program szerepét hivatott betölteni. Jelenleg dolgoznak a politikai platformon, amelyet a közeljövőben szeretnének nyilvánosságra hozni.

Az ellenforradalmi erők a Szolidaritás szervezetén belül igen jól szervezettek voltak. A szükségállapot bevezetésével sikerült a Szolidaritás vezetését megtörni, tevékenységét felfüggeszteni és propagandatevékenységét megbénítani, sőt esetenként leleplezni is. A gyakorlatban azonban a szervezet több milliós bázisa továbbra is létezik. A Szolidaritás a maga nemében egyedülálló a világon és kivételesen romboló erőt jelentett a gazdaságban és az állami életben. Tény, hogy ez a szervezet sok millió jó szándékú munkás szemében a dinamizmus jelképévé vált. Szívós munkával kell a továbbiakban a Szolidaritás szélsőséges ellenforradalmi

irányítóinak valódi törekvéseit leleplezni, de ez a harc igen nehéz, mert lényegében mítoszok ellen kell harcolni.

Súlyosbító körülmény az, hogy a Szolidaritás tömegeit, a szervezet dinamizmusát a fiatalok alkotják, akik szellemi és anyagi előrelépésük előtt tornyosuló akadályok ledöntéséért csatlakoztak a szervezethez. Magatartásukat nem kevésbé jellemzi a Nyugat-barátság és a szovjetellenesség. Mindez párosul a hatalommal szemben vívott – és eddig sokszor eredményes – politikai harc mámorító érzésével. Ezért most összehasonlíthatatlanul nehezebb politikai és gazdasági feltételek középette kell vonzó célokat, megfelelő feltételeket teremteni számukra.

A Szolidaritás mozgalmának másik fő vonása a klerikalizmus. A lengyel katolikus egyház – eltérően a magyartól – az események során nem lepleződött le, sőt életteret nyert a Szolidaritásban és ezen keresztül erősítette társadalmi pozícióit. A realitás talaján állva, a lengyel vezetés most is keresi az állam és az egyház együttlétezésének a lehetőségeit. Fenntartják a kapcsolatot az egyházzal és arra törekednek, hogy ezek ne csökkenjenek egy minimális szint alá.

Jaruzelski elvtárs hangsúlyozta, hogy az ideológiai munka, a propaganda és a tömegtájékoztatás területén most mindenekelőtt adminisztratív eszközökkel dolgoznak. Erős a cenzúra, de úgy vélik, – és itt is számítanak a magyar tapasztalatokra – idővel ezen a területen is rugalmasabb és egyúttal hatékonyabb eszközöket lehet alkalmazni.

A népgazdaság mai állapota hatalmas terhet jelent. Az elmúlt 15 hónap rombolása nélkül is súlyos helyzetben lennének, de így a gazdaság állapota tragikussá vált. Rossz az ellátás, irreálisak az árak és a bérek, zavarok vannak a termelőüzemek energia és nyersanyag ellátásában. Súlyosbító tényező az Egyesült Államok által most bevezetett gazdasági blokád,² mert az elmúlt 10 esztendőben igen erős kooperációs függés alakult ki a tőkés országok gazdaságától. A rendkívüli helyzet ellenére az év elejétől korlátozott formában bevezetik a gazdasági reformot. Lengyelországnak szüksége van a szocialista országok gazdasági támogatására és ismét köszönetét fejezte ki a gyors magyar gazdasági segítségért. Egyúttal világos előttük, hogy a támogatásnak ez a formája csak átmeneti lehet és a tényleges megoldást hosszabb távon egyedül a lengyel gazdaság életképessé tétele jelenthet.

Jaruzelski elvtárs tájékoztatója összegzéseként hangsúlyozta: hatalmasak az előttük álló feladatok és ma Lengyelországon belül a hadseregen kívül nincs olyan szervezett erő, amely biztos támaszt jelentene. Határozott támogatást, tiszta forrást egyedül a szövetséges szocialista országok sokoldalú támogatása jelent. Következétesen kívánnak haladni azon az úton amelyet a szükségállapot bevezetése megkezdett; tudatában vannak annak, hogy nem lehet visszavonulni és a kivételes körülmények teremtette lehetőségeket ki kell használni.

² Ronald Reagan amerikai elnök levélben tájékoztatta Wojciech Jaruzelskit, hogy az USA kormánya úgy döntött, hogy felfüggeszti a Lengyelországnak nyújtandó 740 millió dollár értékű mezőgazdasági segítyt, visszatartja a 71 millió dollár értékű tejpor- és vajexportot, felfüggeszti az export-import bank által megkötött exportbiztosítások megújítását Lengyelország számára, nem hosszabbítja meg az 1982. december 31-ig érvényes légügyi egyezményt, és hogy intézkedett arról is, hogy a lengyel hajók ne halászhassanak az Amerikai Egyesült Államok felségvizein.

II.

A lengyel vezetés tagjaival folytatott intenzív hivatalos és kötetlen megbeszélések tapasztalatai, benyomásaink az alábbiakban összegezhetők:

1. A Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsának tevékenysége igen jól szervezett, a fegyveres és rendfenntartó erők imponáló fegyelmezettséggel teljesítik történelmi küldetésüket. Fellépésük megszilárdította a hatalom intézményeit, felszámolta a nyílt, szervezett ellenállást, érezhetően helyreállította a társadalmi rendet és nyugalmat. A szükséges alapfeltételek biztosítottak a szocialista irányú konszolidációhoz.

2. A szükségállapot bevezetése által teremtett kedvező feltételeket, a kialakult stabilitást leginkább a politikai erő hiánya, illetve annak szétaprózódása veszélyezteti.

3. A párt változatlanul megosztott, kevésbé aktív. A hadsereg fellépése által teremtett helyzetet, a „mesterséges védelem körülményeit” a pártvezetők természetesnek tekintik, és ez késlelteti a politikai offenzivitás kibontakoztatását. A párton belül nagy viták zajlanak a különböző irányzatok, szárnyak között – eddig meghatározó politikai platform nélkül. Úgy tűnik, egyetértés van abban, hogy a párt nem térhet vissza sem az 1980 augusztusa előtti állapothoz, sem az 1981. december 13-át megelőző helyzethez, s így megfelelő összhangot kell teremteni a szocializmus építésének általános törvényszerűségei és a lengyel nemzeti sajátosságok között. A nézetkülönbségek azonban a gyakorlatban már a konkrét feladatok és közvetlen célok kitűzése során jelentkeznek. Az egyik irányzat képviselői úgy vélik, hogy a nemzeti sajátosságoknak – a katolikus egyház szerepe, a lengyel nemzeti tudat fejlettségi szintje, a mezőgazdaság helyzete stb. – azonnal markáns szerephez kell jutniuk és lényegében teljesen át kell értékelni a szocializmus építésének eddigi 35 évét. A másik irányzat szerint, amely a párt legfelsőbb vezetésében jelenleg kevésbé érzékelhető, éppen a közvetlen ellenforradalmi veszély, a túlfűtött nemzeti érzések miatt, az egyensúlyt a szocializmus építése általános törvényszerűségeinek, a marxizmus-leninizmus alapvető kategóriáinak nyomatékosabb hangsúlyozásával kívánja helyreállítani.

4. Az ellenséges erőket sikerült megbénítani, de nem felszámolni. Az ellenfél taktikája most kétféle lehet:

a) Illegalitásba vonulva terrorcselekményekkel és szabotázs akciókkal folyamatosan zavarni a konszolidációt, vagy

b) a rend és nyugalom helyreállítására hivatkozva a szükségállapot továbbbi fenntartásának meglapozatlanságát hangsúlyozni; követelni annak visszavonását.

5. Mindenütt óriási és általános érdeklődés mutatkozott a magyar tapasztalatok iránt. Úgy véljük, ennek során nem egyszer a már elért eredményeinket veszik alapul, s kevésbé ismerik a küzdelmekkel teli konszolidáció kezdetének lépéseit. Többször, a tapasztalatok konkrét ismerete nélkül, hivatkoznak azokra a nehéz intézkedések bejelentésekor.

*

Az MSZMP küldöttsége megbízatásának eleget tett. A véleménycsere hasznos volt, és meggyőződésünk szerint lengyel testvérpártunknak továbbra is átfogó és konkrét támogatásra van szüksége. Tapasztalataink szerint, véleményünk kifejtése, azok hasznosíthatóságán túl, mindenekelőtt erkölcsi biztatást és támogatást jelentettek a lengyel vezetés számára.

Javasoljuk, hogy a lengyel elvtársak igényétől függően, a közeljövőben ismét kerüljön sor hasonló megbeszélésekre Varsóban, és – kérésünkre – a szükséges témákban lengyel konzultáció Budapesten.

MNL OL M-KS 288. f. 5/844. ő. e. 14–20. – magyar nyelvű gépelt tisztaát Bercz János, Aczél György és Fock Jenő s. k. aláírásával. Az első lapon felül kézírással: „L[áttam]. Kiküldhető! Kádár XII. 30.”

A tájékoztatást és Aczél György szóbeli beszámolóját az MSZMP PB 1982. január 5-i ülésén elfogadta, a küldöttség tevékenységét jóváhagyta. Ezenfelül a PB megállapította, hogy a véleménycsere hasznos volt, illetve „testvérpártunknak továbbra is átfogó és konkrét támogatásra van szüksége”. A lengyel vezetés levelet küldött Kádár Jánoshoz (l. 72. sz. dokumentum), amelyben az alábbi gazdasági segítséget kérte: Magyarország hozzon előbbre bizonyos 1982-ben esedékes szállításokat; számos árucikk esetében többlet teljesítést; és számos eddig nem szállított árucikkben külön segílyt kérnek kb. 25 millió dollár értékben. A PB megbízta Németh Károlyt, hogy a levélre „elvben pozitív választ adjon”. A delegáció útjáról Kádár tájékoztatta V. J. Pavlov budapesti szovjet nagykövetet, a varsói magyar nagykövet pedig a varsói szovjet követséget. Az ülésen Kádár János szabadsága (január 3-tól 24-ig) miatt nem vett részt.

Közlő még: Tischler János: Az MSZMP és a lengyelországi válság, 1980–1981. *Századok*, 132. évf. (1998) 5. sz. 1165–1168.

71a

GARAMVÖLGYI JÓZSEF REJTJELTÁVIRATA AZ MSZMP KB KÜLÜGYI OSZTÁLYÁNAK AZ ACZÉL GYÖRGY VEZETTE PÁRTKÜLDÖTTSÉG 1981. DECEMBER 27–29-ÉN VARSÓBAN FOLYTATOTT TÁRGYALÁSAINAK VISSZHANGJÁRÓL

Varsó, 1982. január 7.

Rejtjeltávirat

Szigorúan titkos!

MSZMP Külügyi Osztályának:

Aczél György elvtárs vezette magyar pártdelegáció közelmúltbeli varsói tárgyalásaival kapcsolatos értékelő visszhangokkal kapcsolatban jelentem.

A kormányfő közvetlen hivatali környezetéből, valamint [Jerzy] Ozdowski miniszterelnök-helyettestől kapott tájékoztatás szerint Jaruzelski elvtárs a minisztertanács december 30-i ülésén – az 1981-es esztendő értékelő és az újesztendő főbb feladatait összegező zárszavában – több ízben kitért, illetve visszatért a magyar küldöttséggel folytatott tárgyalásokra. Külön hangsúlyozva a magyar tapasztalatok sokrétűségét és megemlítve a természetszerű különbözőséget a két országban lezajlott azonos jellegű folyamatokban, a figyelmet elsősorban a párt regenerálásával, a népfront mozgalommal, s nem utolsósorban a gazdasági reformmal kapcsolatos kétoldali konzultációkra, illetve a magyar tanácsokra hívta fel. Szóba hozta a magyar állam és az egyházak közötti viszony példamutató voltát is.

M[arian] Orzechowski a KB titkára közölte, hogy a magyar tapasztalatokat, a konzultáció és rendelkezésre álló anyagok alapján, a KB-ban külön munkacsoport keretében is tanulmányozzák. A találkozót folytatni kívánják. Ha idejük engedi, a későbbiekben ők is küldenek delegációt az MSZMP-hez.

Az itteni szovjet nagykövet³ – legutóbbi találkozásunk alkalmával – ugyancsak hangsúlyozta, hogy a lengyel felső vezetés igen pozitívan nyilatkozott a magyar delegációval folytatott konzultációkról, azok őszinte, segítőkész légköréről.

Megítélésük szerint a magyar tapasztalatokból sok lényeges elemet fel tudna használni a stabilizációért, a konszolidációért folytatandó harcukban.

Aczél elvtársnak a LEMP KB ideológiai, információs és sajtó osztályának vezetőivel, munkatársaival tartott aktívaértekezletének a KB érintett osztályain igen jó volt a visszhangja. Értékes gondolatokat tartalmazott a magyar konszolidáció tapasztalatairól szóló beszámolója, különös tekintettel az értelmiség meg-

³ Borisz Ivanovics Arisztov 1978 és 1983 között a Szovjetunió varsói nagykövete.

nyeréséről mondtak. A fenti osztályokon dolgozó kapcsolataink aláhúzták, hogy most kezdődő és tömegesnek ígérkező verifikációs beszélgetéseken kívánják ezeket hasznosítani

= 08 = Garamvölgyi =

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1982. év. 87. doboz, 87-25, 00113/1. – magyar nyelvű gépelt rejtjeltávirat (00155). A dokumentum végén: „Lássa: Bobvos et.”

72.

WOJCIECH JARUZELSKI SEGÍTSÉ GKÉRŐ LEVELE KÁDÁR JÁNOSHOZ

Varsó, 1981. december 31.

Fordítás lengyel nyelvből

A LEMP Központi Bizottsága
Első Titkár

Tisztelt Kádár Elvtárs!

Engedje meg, hogy kifejezzem személyesen Önnek és Önön keresztül az MSZMP és az MNK kormánya vezetőségének legmélyebb hálánkat azért az internaciona-
lista magatartásért és testvéri segítségért, amelyben magyar részről országunkat
ebben a drámai időszakban részesítik.

Országunk életének éles politikai harc közepette zajló, rendkívül nehéz nor-
malizálódási folyamata két alapvető gazdasági területen tesz szükségessé
intézkedéseket:

Először: a belső piac ellátásának legalább részbeni javítását az alapvető mező-
gazdasági és iparcikkekben.

Másodszor az ipar olyan mértékű ellátását nyersanyagokkal, anyagokkal és koo-
perációs termékekkel, ami biztosíthatja a termelő üzemeinkben dolgozók folyama-
tos munkavégzését.

Ennek érdekében saját erőből minden tőlünk telhetőt megteszünk, de a szocia-
lista országok segítése nélkül nem tudjuk az említett fő feladatokat teljesíteni.

Mindez arra késztet, tisztelt Kádár elvtárs, hogy magyar testvérpárt és
kormány vezetőségéhez forduljak a következő segítségnyújtási kéréssel:

I. Az LNK és az MNK között aláírásra kerülő 1982. évi árucseré-forgalmi jegy-
zőkönyv tételeiből az alábbi termékek magyar szállításának maximális meg-
gyorsítását kérjük 1982. I. negyedében és a II. negyedév elején:

a) fogyasztási cikkek, elsősorban a mezőgazdasági és élelmiszcikkek, gyógy-
szeripari termékek, tisztálkodási szerek, lábbelik, bútorok;

b) ipari nyersanyagok és anyagok; ennek keretében kérjük egyetértésüket ahhoz,
hogy az 1982. évi árucseré-forgalmi jegyzőkönyvben az 1981. évi megállapodáshoz
képest nagyobb mennyiségben szerepeljen nyersanyag- és anyagszállítás. 1982-
ben különösen a következő termékszállításokra tartanánk igényt: 5 ezer tonna
alumíniumblokk, 80 ezer tonna timföld, 50 ezer tonna kőolajtermék, mintegy
6 millió rubel értékű gépkocsi abroncs, 6 ezer tonna poliakrilnitrilszál és 2 mil-

lió m² skay típusú műbőr, továbbá 15 ezer tonna kukorica-vetőmag, valamint olyan vegyipari termékek, mint a xilen, ipari alkohol, karbamid;

c) a lengyel népgazdaság szükségleteinek megfelelő mennyiségű és választékú pótalkatrész, mindenekelőtt Ikarusz autóbuszokhoz szükséges alkatrészek és akkumulátorok, tehergépkocsi-, mozdony és motorvonat, valamint mezőgazdasági gépalkatrészek, továbbá elektronikai rész- és alegységek.

Az általam felsorolt javaslatok pozitív elbírálása tovább növeli az LNK passzív fizetési mérlegét. Ezzel összefüggésben azzal a kéréssel fordulok önhöz, tisztelt Kádár elvtárs, hogy nyújtsanak számunkra alacsony kamatlábú hitelt a következő ötéves tervben történő visszafizetésre.

II. Ezenfelül van egy külön kérésem, amely a tőkés országok Lengyelországgal kapcsolatos magatartásából fakad. Az imperialista körök már alkalmazni kezdi ellenünk a pénzügyi blokádnak bizonyos elemeit, korlátozzák az import finanszírozásához szükséges hitelfelvételi lehetőségeinket, ami csökkenti a nyersanyagok és más anyagok beszerzését a tőkés országokból.

Számolnunk kell a blokádnak érvényesülésének fokozódó hatásával, legalábbis ami 1982. I. félévét illeti.

Ebből következően kérem, hogy szíveskedjék mérlegelni az országunknak nyújtandó segítség következő formáit:

a) a jövőévről szóló árucsere-forgalmi jegyzőkönyvben elfogadott előirányzatokon felül 1982-ben legalább 100 ezer tonna növényi zsiradék, 10 ezer tonna kőolajtermék, 5-10 ezer tonna nitrogén- és foszforműtrágya tiszta hatóanyagban számítva, 3 ezer tonna papír többletszállítását hosszúlejáratú, alacsony kamatlábú hitelei alapján;

b) a tőkés országokból származó olyan importtermékek finanszírozásának lehetővé tételét, amelyeket nem tudunk a szocialista országokból beszerezni, mint pl. cink, kaucsuk, nyersbőr, továbbá más kohászati, vegyipari és könnyűipari nyersanyagok.

Abban az esetben, ha nehézségeink fokozódnak az imperialista körök gazdasági szankciói nyomán, arra is kéri fogom, hogy a magyar külkereskedelmi vállalatok közvetítésével legyenek segítségünkre konkrét kereskedelmi ügyletek megkötésében.

Meggyőződésem, hogy az általam felsorolt vállalkozások és igények megvalósulása hozzájárul az LNK és az MNK népgazdasága integrációjának szorosabbá tételéhez. Az eddiginél jobban növeli ugyanis a kölcsönös kereskedelmi forgalmat és csökkentheti az LNK tőkés országoktól való függését.

A mi erőfeszítéseink is arra irányulnak, hogy szorosabbra fűzzük az LNK és az MNK ipara közötti kooperációs szálakat. Arra fogunk törekedni, hogy ipari együttműködésünkben egyre több – a szocialista integrációt szolgáló – hosszú távra szóló kapcsolat alakuljon ki.

Erre példa lehet – többek között – a magyar fél szükségleteinek kielégítését célzó termelési együttműködés a színes tévéképernyő, a gépkocsi abroncsok, a járműipari termékek gyártása, a könnyűipari bér munka területén.

Tekintettel arra, hogy az ismertetett problémák részletes megbeszélést és konkrét döntéseket igényelnek, javasolom, hogy azok megfelelő, magas szinten kerüljenek megvitatásra. A témában már előzetes tárgyalásokat folytatott Z[bigniew] Madej elvtárs, a lengyel Tervbizottság elnöke, azokat a továbbiakban is ő folytatná. Rajta kívül a munkákban esetleg részt vehetnének a LEMP KB és a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsának képviselői is.

Az említett ügyekben Önhöz fordulva, tisztelt első titkár elvtárs, szeretném még egyszer kifejezni pártunk és kormányunk vezetésének mély meggyőződését, hogy a Magyar Népköztársaság internacionalista segítsége – az eddigiehez hasonlóan – komoly jelentőségű országunk számára és a szocialista közösség államai egységének erősítése szempontjából.

Szívélyes üdvözlettel és
mély tisztelettel

Jaruzelski

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1982. év. 87. doboz, 87–25, 0070/1. – magyar nyelvű gépelt másodpéldány – Ugyanitt az eredeti, Jaruzelski s. k. aláírásával ellátott lengyel nyelvű levél másolata is.

A levélre 1982. január 8-án Kádár János megbízásából Németh Károly válaszolt. A levelet a varsói magyar nagykövet adta át József Czyreknek.

73.

GARAMVÖLGYI JÓZSEF VARSÓI MAGYAR NAGYKÖVET TÁJÉKOZTATÓJA A MAGYAR–LENGYEL KAPCSOLATOKRÓL PUJA FRIGYES KÜLÜGYMINISZTER RÉSZÉRE

Varsó, 1982. január 26.

Kétoldalú kapcsolataink

Politikai kapcsolataink

A rendkívüli állapot bevezetése értékelésünk szerint minőségileg nem módosítja kétoldalú kapcsolataink politikai koncepcióját. Érvényben lévőnek tekintjük a kapcsolatok alakítására vonatkozó külügyminisztériumi feljegyzést, amely az MSZMP PB 1981. június 11-i határozatát konkretizálja.¹

A lengyelországi válság kritikussá válása mind gyakrabban képezte központi politikai szerveink vizsgálatának, értékelésének tárgyát; koordináltabb és központosítottabb lett kétoldalú kapcsolataink hazai irányítása, kezelése.

1. A rendkívüli állapot bevezetését követően a Lengyelországba látogató magyar pártküldöttség² itteni tapasztalatai és az ezzel kapcsolatban született otthoni értékelés megerősíti eddig követett gyakorlatunkat, magasabb szintre emelte politikai konzultációs együttműködési kapcsolatainkat.

Intenzívvé vált és folyamatos nemcsak a hazai politikai szervek tájékoztatása, de lényegesen javult a hazai tömegtájékoztatásban a lengyelországi események ismertetése.

Az MSZMP küldöttsége varsói látogatása után érzékelhetően és konkrétan növekedett a kétoldalú pártközi együttműködésre, a tapasztalataink cseréjére való törekvés. Ahogy azt pártkapcsolataink alakulása példázza, álláspontunk, hogy a társadalmi, politikai érintkezés minden szintjén a tervezett találkozók is meghaladóan készek vagyunk az érintkezésekre – amennyiben lengyel részről erre igényt mutatnak.

¹ A PB határozata értelmében a súlyos lengyel belpolitikai válság ellenére is mindkét részlől megvan a szándék a kölcsönösen előnyös kapcsolatok szintjének megőrzésére, és ahol lehetséges, azok továbbfejlesztésére. 1981. június 11-én tették közzé az SZKP KB levelét a *Pravdában*, amelyben a szovjet vezetés aggodalmának adott hangot a lengyelországi helyzet alakulásával kapcsolatban és egyúttal felszólította a lengyel vezetést a határozott cselekvésre. *Népszabadság*, 1981. június 12. Az MSZMP KB június 18-i ülésén elfogadott határozatban a magyar párt „egyetértését fejezte ki a szovjet elvtársak helyzetértékelésével és a szocialistaellenes erőkkel szembeni határozott fellépés szükségességével”. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1980–1985*. Szerk. Vass Henrik. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985, 208.

² L. 71. és 71a sz. dokumentumok.

Véleményünk szerint a vidéki pártapparátusok, a testvérmegyei, illetve -városok együttműködési szintjén bonyolódó kapcsolatok most fokozott központi koordinálást igényelnek. A központi koordinálás mellett egyidejűleg fokozni, szorgalmazni kell e téren a kapcsolatokat, az együttműködést.

2. Tekintettel a rendkívüli állapot viszonyai közepette korlátozott társadalmi-tömegszervezeti együttműködésre, itt a kapcsolatokban a tapasztalatainkról folytatandó konzultációt állítsuk előtérbe, készüljünk a konszolidáltabb viszonyok közötti munkára. A széles körű tapasztalatcseréket a lengyel fél készségétől tegyük függővé.

Lényegesnek tekintjük a hagyományos barátságunkat, internacionalista politikánkat példázó olyan gyakorlat szélesítését, mint pl. a lengyel gyermekek magyarországi üdültetése,³ segítség a lengyel árvízkárosultaknak, sportkapcsolatok fejlesztése stb.

3. Államközi kapcsolatainkban, a korábbiak szerint, javasoljuk kedvezően fogadni valamennyi lengyel kezdeményezést. Az elhalasztott kormány szintű találkozókat tartsuk napirenden, tegyük eleget a terven felüli találkozóknak, illetve kezdeményezzük ezeket.

Külügyminisztériumaink közötti együttműködésben szorgalmazzuk az 1982-es konzultációs terv kialakítását és realizálását. Helyezzünk nagyobb súlyt a magyar és lengyel missziók harmadik országbeli együttműködésére; erre készüljön külön rendelet.

4. Számolnunk kell a kulturális terület, illetve az alkotószövetségek közötti kapcsolatok bizonyos stagnálásával. Helyezzük előtérbe a szocialista kultúrpolitikánk kedvező tapasztalatainak átadását, a magyar haladó nemzeti kultúra ápolása és terjesztése terén végzett munkánk megismertetését. Ennek rendeljük alá a varsói Magyar Kulturális Intézet aktuális tevékenységét.

Változatlan érdekünk a magyar állami ösztöndíjasok képzése Lengyelországban. Mérlegeljük, hogy a konszolidáció előrehaladásával, 1982 őszétől, újra küldjünk Lengyelországba nyelvtanuló előképzős ösztöndíjasokat.

Külön terv szerint alakul lengyelországi propagandatevékenységünk. A tömegtájékoztatási szervek közötti kapcsolatok felújítására csak az újjászervezett Lengyel Újságíró Szövetség működésének beindulása után kerülhet sor.

Gazdasági kapcsolataink

A rendkívüli állapot bevezetése után a vezetés – a korábbi erős nyugati orientáció helyett – a szocialista országokkal, így hazánkkal való gazdasági együttműködés erősítését, bővítését deklarálja. Ez – tekintettel az ország fizetőképességére, a korlátozott tőkés importlehetőségekre, valamint a Nyugat embargópolitikájára – egyben kényszer is. Lengyelország a politikai-gazdasági konszolidáció érdekében a szocialista közösség segítségét igényli, számít a magyar fél támogatására is.

³ 1982. február 4-én 120 lengyel gyerek érkezett a zánkai úttörőtáborba, majd az év folyamán összesen 4000 gyereket fogadott Magyarország. L. Tischler, i. m. 2003, 241.

Az 1981. évi szállítások számunkra viszonylag kedvezően alakultak, célszerű törekedni hasonló eredmények elérésére 1982-ben. Az 1981. évi külkereskedelmi jegyzőkönyv 700 millió rubel árucseré-forgalmat irányzott elő. A magyar export tudatos visszatartásának eredményeként a lengyel szállítások a katonai szükségállapot bevezetéséig meghaladták a magyar teljesítéseket. Az 1979. évi 58,5 millió rubelaktívumunk – melynek kiegyenlítését lengyel kérésre 1982–83-ra halasztottuk – folyamatosan csökkent. Ugyanakkor az év végén jelentős, 25 millió rubel értékű kötések jöttek létre a lengyel élelmiszer- és iparcikk többletszállítási kérések kapcsán. (Megjegyezzük, hogy a csehszlovák és a német fél ennél magasabb értékben szállított, térítésmentesen.)

A lengyel fél viszonylag jól teljesítette a számunkra alapvető jelentőségű anyagok (kokszt, kén, só, kőszén) szállítási kötelezettségeit. A szükségállapottal összefüggő 50 ezer tonnás szénszállítási lemaradás pótlását 1982-re ígérték. Ugyanakkor gazdasági tevékenységünket zavaró jelentősebb áthúzódasok alakultak ki lengyel részről vegyiszálak, bánya- és építőgépek, egyes könnyűipari termékek, sör, konzervek szállításában. Magyar részről elsősorban kőolajtermékek és gépalkatrészek exportjában maradtunk le, viszont teljesítettük a decemberi rendkívüli többletszállítási vállalásainkat.

Az 1982-re vonatkozó külkereskedelmi tárgyalások során eddig oldalanként 260 millió rubel értékű szállításokat egyeztetettünk. Nyitott még a lengyel anyagszállítási többlet magyar ellentételezésének áruösszetétele, illetve a vegyiszálegyezmények alapján történő szállítások kérdése. Időközben új elemként jelentkeztek a legfelső szinten bejelentett lengyel többletigények, amelyekkel kapcsolatos hazai döntéseket még nem ismerjük.

A kétoldalú kormányközi bizottság 1981 februárjában tartott varsói ülészaka az együttműködés fejlesztési lehetőségeivel, elsősorban a lengyel szabad kapacitások kihasználásával foglalkozott, valamint az árucseré-forgalom értékelésével és a középtávú tervegyeztetés feladataival.

A bizottság határozata alapján létrehozott munkacsoportok csupán négy területen (járműipar, textilipar, színes televízió-gyártás, vegyipar) dolgoztak ki kooperációs együttműködési javaslatokat.

A tervkoordinációs tárgyalások 1981 őszéig elsősorban a kétoldalú együttműködés 1982. évi feltételeit tudták meghatározni, a középtávú koncepciók kialakítását 1982-re napolták el. Faluvégi [Lajos] és [Zbigniew] Madej tervhivatali elnököknek a hadiállapot bevezetése után Budapesten folytatott megbeszélésein⁴ a lengyel fél lényegében Jaruzelski későbbi, december 31-i levelében⁵ foglalt kéréseit adta elő.

Marjai és Madej miniszterelnök-helyettesek folyó év januári budapesti tárgyalásainak eredményei és értékelése hazai forrásból előttünk ismeretlen.⁶ Len-

⁴ Zbigniew Madej 1981. december 20-án tárgyalt Budapesten Faluvégi Lajossal, Marjai Józseffel és Lázár Györggyel.

⁵ L. 72. sz. dokumentum.

⁶ Zbigniew Madej 1982. január 25–26-án újra Budapesten tárgyalt Faluvégivel, Marjaival és Lázárral.

gyel részről a tárgyalások eredményeivel elégedetlenek, remélik azonban, hogy pártunk politikai bizottságának állásfoglalása kedvezőbb lesz. Megítélésünk szerint a Jaruzelski levelében foglalt többlétszállítási és az ezzel összefüggő hitelezési kérések teljes elutasítása bizonytalanná teheti a népgazdaságunk számára alapvetően fontos nyersanyagszállítások teljesítését. A kormányközi bizottság február 22–23-ra tervezett ülészakán lengyel részről javasolják ennek a kérdésnek a napirendre tűzését.

A kétoldalú gazdasági-kereskedelmi együttműködéssel kapcsolatos javaslataink a következők:

- érdekeink maximális figyelembevételével javasoljuk megvizsgálni lehetőségeinket a politikai, gazdasági konszolidáció előmozdításában, különös tekintettel a termelési-lakossági ellátási gondok enyhítésére; segítségnyújtásunk alapfeltétele a lengyel szállítási lemaradások és újabb kötelezettségek teljesítése legyen;
- törekedjünk a meglevő, a kölcsönös érdekeltséget szolgáló termelési célú megállapodások realizálására, új, többek között a lengyel szabad gyártókapacitások kihasználásán alapuló, lehetőleg tartós együttműködések felkutatására és létrehozására; támogassuk és szorgalmazzuk a közvetlen vállalati együttműködést;
- alkalmas időben folytassuk a középtávú tervegyeztető tárgyalásokat; keressük a mindkét fél számára előnyös, rövidtávú, zárt konstrukciós kereskedelmi megállapodások lehetőségeit.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1982. év, 85. doboz, 87-135, 00408/7. – magyar nyelvű gépellé tisztázott

A tájékoztatót Puja Frigyes külügyminiszter tervezett lengyelországi látogatásához készítette a varsói magyar nagykövetség. Garamvölgyi József 1982. január 26-án megküldte Roska István külügyminiszter-helyettes számára. 1982. február 2-án pedig Bobvos György tájékoztatás céljából megküldte Varga Istvánnak, az MSZMP KB Külügyi Osztálya osztályvezető-helyettesének. A tájékoztató tartalmazott még egy 10 oldalas összefoglalót „az LNK belső helyzetéről és külpolitikájáról”.

74.

JELENTÉS A MINISZTERTANÁCSNAK PUJA FRIGYES KÜLÜGYMINISZTER 1982. FEBRUÁR 11–12-I VARSÓI TÁRGYALÁSAIRÓL

Budapest, 1982. február 17.

Jelentés
a Minisztertanácsnak
a Lengyel Népköztársaságban tett hivatalos, baráti látogatásomról

Szigorúan titkos!

Józef Czyrek, lengyel külügyminiszter meghívására 1982. február 11–12-én hivatalos, baráti látogatást tettem a Lengyel Népköztársaságban.

A látogatás során fogadott Wojciech Jaruzelski elvtárs, a LEMP KB első titkára, miniszterelnök, valamint Henryk Jabłoński elvtárs, a Lengyel Népköztársaság Államtanácsának elnöke.

A látogatásról egyeztetett tartalmú közlemény jelent meg.¹

I.

Wojciech Jaruzelski elvtársnak átadtam Kádár János, Losonczy Pál és Lázár György elvtárs üdvözlétét és jókívánságait. Hangsúlyoztam, [hogy] a magyar párt- és állami vezetés, a magyar társadalom megkönnyebbüléssel és egyetértéssel fogadta a december 13-án elrendelt hadiállapotot. Bevezetése lehetővé tette az ellenforradalom kísérleteinek megghiúsítását, a törvényes rend helyreállítását, a belső helyzet konszolidálását, a szocialista kibontakozást.

Szolidárisak vagyunk a lengyel elvtársak törekvéseivel, de tudjuk, hogy a súlyos problémákat a lengyel testvérpártnak kell megoldania, a szocialista közösséggel való szoros együttműködésben.

Jaruzelski elvtárs megelégedését fejezte ki, hogy sor került a külügyminiszterek találkozására. Ismeretei szerint a tárgyalásokon teljes nézetazonosság alakult ki, ami megfelel a hagyományoknak. Köszönetét fejezte ki a magyar párt- és állami vezetésnek a megértésért és az eddig nyújtott segítségért. Nemcsak az anyagi segítségre gondol, hanem a magyar párt hasznos tapasztalatainak átadására is. Néhány fontos politikai kezdeményezésükhöz értékes segítséget nyújtott Aczél

¹ Ebben megállapították, hogy „a törvényesség helyreállítására és a szocializmus építéséhez szükséges normális feltételek biztosítására a Lengyel Népköztársaság Államtanácsa által hozott és a szjejm által megerősített döntések a magyar kormány és a magyar társadalom teljes támogatását élvezik”. *Népszabadság*, 1982. február 13.

György, Fock Jenő és Berecz János elvtársak varsói látogatása,² amelyet – remélhetően – tükrözni fog a Központi Bizottság 7. plénuma.³

A Reagan-adminisztráció a legjobb időpontot választotta a szocialista közösség elleni általános támadásra. Az USA agresszív, konzervatív vezetése, felmérve a szocialista közösség gazdasági nehézségeit, Kína politikáját, az „afgán-kérdést”, a katolicizmus – a lengyel pápa⁴ – offenzíváját és a még mindig nagyon veszélyes lengyel helyzetet, lényegében a konfrontáció útján akarja megoldani a nemzetközi politika kérdéseit. Rendkívüli mértékben erőlteti a fegyverkezést, s így könnyen olyan helyzet állhat elő, amelyből nehéz lehet a visszalépés. Megítélése szerint közvetlen háborús veszély még nincs, de nagyon törekeny a határvonal.

Rendkívül heves és agresszív a támadás Lengyelország és a Szovjetunió ellen. Aktívan próbálnak szembeszállni az USA nyomásával, s türelmes, rugalmas politikát folytatnak az amerikaiakkal nem azonos politikát valló egyes nyugati országokkal. Nehéz helyzetben vannak, „a vádlottak padján ülnek”, de a szocialista közösség érdekeit is figyelembe véve küldték el delegációjukat Madridba⁵. A türelemnek is vannak azonban határai: a nemzeti büszkeséget és önérzetet nem hagyják sokáig sértegetni. Szükség esetén visszahívják Madridból a lengyel delegációt.

Jaruzelski elvtárs hangsúlyozta, átérik Lengyelországnak a szocializmus, a szocialista közösség ügye iránti felelősségét. Ezért mindent megtesznek azért, hogy Lengyelország újra biztos láncszeme, egészséges és szilárd tagja legyen a szocialista közösségnek.

A jelenlegi belső helyzet még nagyon nehéz és veszélyekkel terhes. A hadiállapot bevezetésével egyértelműen megakadályozták az ellenforradalom próbálkozásait. A megkezdett úton végigmennek. A hadiállapotot fenntartják, amíg szükséges, a népgazdaság védelme érdekében is. A helyzet alakulásától függően enyhítenek bizonyos korlátozásokon, megkötéseken. Sajnos még nem érződik a hadiállapot pozitív hatása a gazdasági életben. Bár nőtt az alapvető energiahordozó, a szén kitermelése, hiányzik sok, korábban tőkés importból származó nyersanyag, komponens, kooperációs termék. Az ipar gyártókapacitásának kihasználása csak 60%-os, s ennek rendkívül veszélyes politikai hatása is van. Az új technológiára, az új termékszerkezetre való átálláshoz idő kell, ezért még inkább szükség van a közös érdekelttség keresésére a szocialista országokkal. Erről is tárgyaltak a KGST VB legutóbbi ülésén.⁶ Világos előttük, hogy minden szocialista országnak

² L. 71. és 71a sz. dokumentumok.

³ A LEMP KB VII. plénumára 1982. február 24–25-én került sor. Ez volt a hadiállapot bevezetése utáni első KB-ülés. Jaruzelski beszámolójából és zárszavából részleteket lásd: Jaruzelski, i. m. 1985, 133–151.

⁴ Karol Wojtylát 1978. október 16-án II. János Pál néven pápává választották, majd 1979. június 2. és 10. között Lengyelországba látogatott. Óriási szerepe volt a lengyel társadalom és az ellenzék önbizalmának megerősítésében. A pápa a Szolidaritás szimbolikus vezetőjévé vált. Lásd: Mitrovits, i. m. 2010, 65–76.

⁵ Az EBEÉ madridi konferenciája 1980. november 11-től 1983. szeptember 9-ig tartott, bár éppen a lengyel események miatt 1982. március 12-én felfüggesztették az üléseket.

⁶ 1981. október 13–15. között Moszkvában ülésezett a KGST Végrehajtó Bizottsága. A kiadott közleményt l. *Népszabadság*, 1981. október 17.

megvan a saját, sokszor végiggondolt terve, amelyet nagyon nehéz módosítani. Az imperializmus gazdasági zsarolását azonban egyedül, baráti segítség nélkül nem tudják kivédeni. Ők is megértik a barátok nehézségeit, de a barátok is értsék meg tragikus helyzetüket.

A hadiállapot bevezetése után, óriási erőfeszítéseik nyomán a társadalom nagyobb részének nézete megváltozott. Felméréseik azt mutatják, hogy az emberek megértéssel fogadták a Katonai Tanács intézkedéseit, ez azonban nem jelenti azt, hogy a társadalom többsége támogatja a párt politikáját.

A párt továbbra is gyenge. A pártot minden erejükkel aktivizálni akarják, de a folyamat nagyon lassú, vontatott; talán a következő plénum ösztönző hatással lesz. Ezen a problémákat és a feladatokat egyértelműbben és határozottabban kell felvetni, ha kell, a különböző szárnyakkal szemben is. A plénumon a pártnak programot kell adni.

Mivel a párt gyenge, a közigazgatásban is a hadsereg és az állambiztonság erői vannak az első vonalban, nemcsak fizikailag, de a politikai cselekvés értelmében is. Az élet minden területén működő katonai megbízottak nélkül lehetetlen lenne az ország irányítása. Ez sajnos törvényszerű következménye a volt vezetés bűneinek, mert korábban sok törvénysértés történt, ami aláásta a hatalom tekintélyét. A legfontosabb feladat megtisztítani és működőképessé tenni a közigazgatást, s ezt ma csak a hadsereg tekintélyével lehet elérni.

Világosan látják, hogy december 13-ával nem oldották meg az összes problémát. A harc még előttük van, tavasszal éleződni fog. Az ellenforradalmi erők illegális harcra, terrorcselekményekre készülnek. December 13-át még egyszer nem ismételtetik meg: akkor egyértelmű volt, ki az ellenség. Most már nincs Szolidaritás, így az esetleges új, de szükségszerű lépések esetén újra kell fogalmazni az ellenség fogalmát.

Az elkövetkező 2-3 hónap döntő lesz. Nem engedhetik visszaállítani a december 13. előtti állapotot; az év végéig a társadalomnak hitet és reményt kell adni, hogy javulni fog a helyzet. A társadalom azonban már nem hisz az absztrakt ígéretekben, a vezetésnek kézzel fogható eredményekkel kell bizonyítania. Ez a minimális programjuk. Ahhoz, hogy újjáépítsék a népgazdaságot, a párt visszanyerje a nép egyértelmű bizalmát és cselekvő támogatását, 5-10 év szükséges. Az olyan párt, amely nem bírja a társadalom bizalmát, a legjobb, legelvidebb marxista-leninista jelszavak ellenére soha sem lesz marxista-leninista párt. Ezért a magyar párt történelmi tapasztalataiból számukra nem a mezőgazdaság szocialista átalakítása, a piaci ellátás megoldása stb. a legfontosabb, hanem a szilárd, egységes párt létrehozása. Ezért küldte a vezérkari főnököt és a politikai főcsoportfőnököt⁷ azzal a megbízással hozzánk, hogy ismerkedjenek meg a magyar párt fölépítésével, struktúrájával, politikájával, annak érdekében, hogy e közvetlen tapasztalatokat már a 7. plénumon felhasználhassák.

⁷ Budapesti látogatásukra 1981. február 13-án került sor. A Lengyel Hadsereg vezérkari főnöke Florian Siwicki, a Hadsereg Politikai Főcsoportfőnökség parancsnoka pedig Józef Baryła volt. A tárgyalásokról jelenleg nem áll rendelkezésre dokumentum.

Jaruzelski elvtárs kérte, adjam át személyes üdvözlését Kádár János, Lázár György és Czinege Lajos elvtársnak, s nevében külön köszönjem meg Kádár elvtársnak a baráti, jóindulatú, megértő hozzáállást.

Jabłoński elvtárs méltatta a látogatás jelentőségét, aláhúzával, hogy a „magyar példának” Lengyelországban rendkívül nagy a társadalmi hatása, s kapcsolataink ápolása, fejlesztése ma is pozitív visszhangra talál a tömegekben. Hangsúlyozottan köszönetet mondott a magyar vezetés megértéséért, segítőkészségéért, a december 18-án elhangzott parlamenti beszédben Lengyelországról mondottakért.⁸ Ez a magatartás nemcsak nemzetközileg erősíti őket, de segíti belső problémáik megoldásában is.

Tevékenységük hitele a gazdasági helyzet javításától függ. Enélkül nem sikerülhet a párt, az állam tekintélyének újraépítése.

A gazdasági reform végrehajtása elkerülhetetlen, visszaút számukra nincs. Ugyanakkor tovább csökken a termés; a mai, kényszerű munkaleállást már nem a Szolidaritás számlájára írja a társadalom.

Ez a helyzet még inkább megköveteli a szorosabb együttműködést, a baráti segítségnyújtást.

A hadiállapot bevezetése után – a munkafegyelem általános javulása mellett – lényegesen javult a szén kitermelése. Sziléziában azonban a piaci ellátás elégtelensége miatt már újra romlik a hangulat; többet akarnak termelni, de jobban akarnak élni, többet enni. Segítik a bányászokat, de más területről terméket elvenni csak bizonyos határig lehet, mert az újabb feszültségeket szül.

Leggyengébb pont a mezőgazdaság. Igaz, hogy 1981-ben, a korábbi évekhez viszonyítva jobb volt a termés, de továbbra is jelentős importra szorulnak. Míg korábban több millió tonna gabonát és takarmányt importáltak, most százezres tételekért kell kemény harcot vívniuk.

Igy rakódnak továbbra is egymásra a problémáik, amelyeket egyedül megoldani nem tudnak. Ezért számítanak többek között arra, hogy a KGST-országok fel tudják használni a szabad kapacitásaikat.

Nehéz a helyzet a kulturális, tudományos, művészeti körökben; különösen aggasztó a helyzet a színművészek és filmművészek körében. E területen extrém helyzetek is adódnak.

Közös a sorsunk, ezért minden segítség fontos, valósággal életszükséglet Lengyelország számára. Meg kell érteni: Lengyelország ügye egyben a szocialista közösség ügye is. Az amerikai vezetés második Afganisztánt akar teremteni Lengyelországban, a Szovjetunió kezét meg akarta kötni, hogy megoldhassa a számára veszélyes latin-amerikai és afrikai problémákat. Ezt a törekvést december 13-ával lefékeztek. Többek között ebben van a lengyel lépés nemzetközi politikai jelentősége.

Ugyanakkor világosan kell látni, hogy a lengyel ellenforradalmi erőket csak megbénították, de még nem számolták fel. Ha rosszabbodik a belső helyzet, megmarad a társadalmi nyugtalanság veszélye, s az amerikai vezetés is új lehetőségeket, új reményeket táplálhat.

⁸ L. 69. sz. dokumentum, 4. l.j.

Jabłoński elvtárs kérte, adjam át személyes üdvözlétét és jókívánságait Kádár János és Losonczi Pál elvtársaknak.

II.

A plenáris megbeszélések során tájékoztattam lengyel partneremet országunk belső helyzetéről. Ismertettem a nemzetközi politika időszerű kérdéseivel összefüggő álláspontunkat és beszámoltam néhány szocialista, fejlett tőkés és fejlődő országhoz fűződő kapcsolatainkról, valamint részletes áttekintést adtam a magyar–lengyel kapcsolatok legfontosabb területeiről.

József Czyrek elvtárs tárgyalásaink során adott tájékoztatójában a lengyel bel- és külpolitikával kapcsolatban négy alapvető kérdést emelt ki:

1. *A katonai szükségállapot* bevezetésének elsődleges célja az volt, hogy megszilárdítsák a politikai stabilitást és véglegesen megszüntessék a december 13. előtti helyzetben rejlő ellenforradalmi veszélyeket. Bizonyos kezdeti eredmények ellenére továbbra is óvatosan lehet csak előre haladni, fennáll az ellenforradalmi erők újjáéledésének veszélye, illegális tevékenység formájában. Ebben az irányba hat az USA által, mindenekelőtt a Szabad Európa Rádión keresztül folytatott uszító propagandakampány is.

Az ellenforradalmi erők tevékenységének alapja az ország súlyos társadalmi-gazdasági helyzete. Jelenleg a legfőbb gondot a nemrégiben bevezetett árreform jelenti, amely mintegy 30%-os életszínvonal-csökkenéssel jár. Fennáll a veszélye, hogy ennek nyomán újjáéled a Szolidaritással kapcsolatos mítosz, hogy ez a szervezet a munkásosztály érdekeinek igazi védelmezője, amely minden bizonnyal szembeállt volna az életszínvonal ilyen mértékű csökkenésével. Mindez alapot adhat a Szolidaritás újjáélesztését szorgalmazó követelésekhez.

Veszélyt jelenthet az egyház tevékenysége is. Az egyház ugyan nem helyezkedett a tőkés országokkal azonos álláspontra, fő követelései azonban egybeestek az általuk szorgalmazottakkal: a szükségállapot feloldása, a Szolidaritás internált vezetőinek szabadon bocsátása és a párbeszéd felújítása a kormány, az egyház és a Szolidaritás erői között. Az egyház és a nyugati tőkés országok álláspontja között ugyanakkor lényeges különbség van: az egyház ellenzi a Lengyelországgal szembeni gazdasági szankciókat. Az egyház szeretné elkerülni a lengyel kérdés nemzetközivé válását, egy belső robbanást. Az egyház fél az „afganizáció” veszélyétől. A kormány kemény tárgyalások révén némileg enyhíteni tudta az egyház állásfoglalását. Ezt tükrözte, hogy a püspöki kar esetenként nagyon éles hangú pásztorlevelei helyett Glemp érsek⁹ enyhébb megnyilatkozásai láttak napvilágot.

Glemp prímás legutóbbi vatikáni látogatásának valódi hatását még nem mérték fel, de első elemzéseik alapján az a véleményük, hogy az egyház hajlandó a párbeszédre előzetes feltételek kikötése nélkül. Ugyanakkor a pápa a szakszervezetekkel folytatott találkozója során, amelyen részt vettek a Szolidaritás

⁹ Stefan Wyszyński 1981. május 28-án bekövetkezett halála után József Glempet választották Lengyelország primásává.

képviselői is, követelte a Szolidaritás mint szakszervezet tevékenységének legalizálását. [Bronisław] Dąbrowski is, a püspöki kar titkára, aki nem volt tagja a Rómában tartózkodó delegációnak, úgy nyilatkozott, hogy az egyház találkozni kíván Wałęsával és [Jan] Kułajjal (a Falusi Szolidaritás elnökével) a megegyezés útjának keresése céljából. A Rómából hazatérő Glemp ezt nem volt hajlandó megerősíteni.

2. *A párt újjászületése* szempontjából jelenleg a legnagyobb jelentőséggel a LEMP KB VII. plénumának előkészítése bír. Ezt elsősorban a párt belső problémáinak kívánják szentelni. A cél a prioritások meghatározása a párt programjában, a párt tevékenysége módszereinek és formáinak kialakítása. Ebben szeretnék felhasználni a magyar tapasztalatokat (kiadtak egy a magyar ellenforradalommal foglalkozó brossurát 150 ezer példányban, amelyet az alapszervezetek most tanulmányozzák.)

3. *A gazdasági helyzet stabilizálásában* a legfontosabb, a népgazdaság egyensúlyának megeremtése. Ez három problémakörrel függ össze.

Az első a piaci egyensúly helyreállítása – ezért volt az árreform, az első lépés a gazdasági reform megvalósításának útján. Hatása egyelőre még nem mérhető fel, mivel az áremelések által érintett árucikkek nagyobb része jelenleg nem kapható. Az intézkedés hatása csak később fog jelentkezni, nem kizárt, hogy az áremelések miatt tiltakozó akciók lesznek. A másik problémakör a mezőgazdaság és az ipar fejlesztése közötti aránytalanságok felszámolása. Ez egyszerre rövid és hosszú távú feladat. Hosszú távon cél a mezőgazdasági termelés társadalmasítása, a tulajdonformák átalakítása szocialistává, rövid távon pedig a termelés növelésére, a tartalékok feltárására kell törekedni. Ehhez azonban át kell alakítani az ipar szerkezetét, amely eddig hátat fordított a mezőgazdaságnak. A válság, sajnos, tovább mélyítette az aránytalanságot, ezért még a jövőben is várhatók visszaesések a mezőgazdasági gépek és a műtrágya termelése területén. Mindezek ellenére törekednek az élelmiszertermelés javítására, mivel ez meghatározó tényezője a társadalmi hangulat javításának.

A harmadik problémakör a külkereskedelem, amelynek elsődleges feladata jelenleg az ipari termelés folytonosságának fenntartása. Az ipari kapacitásokat az országban jelenleg 60%-ig használják ki. Vannak olyan ágazatok, amelyek egyáltalán nem termelnek. A termelés növelését legtöbbször a tőkés importból származó anyagok és alkatrészek hiánya akadályozza. Behozatalukhoz az export fokozására lenne szükség, ami importálandó cikkek hiányában nem lehetséges. Devizatartalékaik nincsenek. A szocialista országok segítsége nélkül, a tőkés blokádnak közepette ezt a problémát nem tudják megoldani. A gazdasági stabilizáció ugyanakkor alapfeltétele a politikai konszolidációnak. Az USA magatartása miatt a Világbankba és a Nemzetközi Valutaalapba való felvételük¹⁰ esetén is kétséges

¹⁰ Lengyelország – Magyarországhoz hasonlóan – 1981-ben kérte felvételét a Világbankba és a Nemzetközi Valutaalapba, de a hadiállapot bevezetése miatt erre nem kerülhetett sor. Lengyelország 1986-ban vált mindkét szervezet tagjává.

a tagságból származó előnyök kihasználásának lehetősége. Javasolta, hogy a két szervezetbe való felvétel kérdésében rendszeresen konzultáljunk.

A lengyel adósságokkal kapcsolatban elmondta: mindent megtesznek annak érdekében, hogy elkerüljék fizetéseképtelenné nyilvánításukat és törekszenek adósságaik átütemezésére. Úgy értékelik, hogy a nemzetközi pénzügyi körök szintén nem törekednek Lengyelország fizetéseképtelenségének bejelentésére. Ennek egyik bizonyítékát látják az amerikai adminisztráció közelmúltban tett ismert lépésében.

4. Lengyelország *nemzetközi pozíciójának erősítése* és a lengyel érdekek megvédése. Fennáll az ország nemzetközi elszigetelésének veszélye. A tőkés országok elszigetelési törekvéseinek igyekeznek ellenállni, ebben támaszkodni kívánnak a harmadik világra is, aktivizálva ebben a térségben tevékenységüket. Pozitív kivételt jelent az NSZK magatartása. Ennek megnyilvánulása például, hogy éppen a napokban adtak át számára meghívót ez év júniusára NSZK-beli hivatalos látogatásra.

Harcolniuk kell a gazdasági blokáddal szemben is. Az USA-nak a politikai elszigetelés kérdésében sikerült közös nevezőre hozni a nyugati szövetséges rendszer álláspontját, de a gazdasági szankciók kérdésében nincs teljes egység. Ennek ellenére Lengyelország számára a Nyugattal kialakított széles körű gazdasági kapcsolatai miatt a jelenlegi helyzet is nagy veszélyt jelent. Ezért szükséges most a baráti szocialista országok fokozott segítsége.

Fenyeget az a veszély is, hogy a lengyel kérdés nemzetközi ügyvé válik. Az USA számára a lengyel „kártya” a globális elképzelések egyik eszköze. Ebben az összefüggésben ez az egész szocialista közösség ügye. Komolyan fontolóra vették a madridi találkozón való további részvételüket. Eddig a szocialista országoktól hathatós segítséget kaptak.

A *nemzetközi helyzet* lényegében azonosan értékeltük. Az Egyesült Államok stratégiai célja, hogy eltávolodjon a nemzetközi kapcsolatoknak a 70-es években kidolgozott elveitől. Egyúttal fokozza a fegyverkezési versenyt, mert úgy ítéli meg, hogy a szocialista országok gazdasági fejlődésük jelenlegi nehezebb szakaszában csak súlyos problémák árán tudnak azzal lépést tartani.

Nem feltételezik azonban, hogy az Egyesült Államok globális konfrontációra törekszik; úgy vélik, inkább regionális méretekben akarja katonai erejét felhasználni. A regionális konfliktusok hatása a globális egyensúlyra azonban kiszámíthatatlan. A Lengyel Népköztársaság támogatja a Szovjetunióknak a nemzetközi béke és biztonság megszilárdítása érdekében folytatott tevékenységet.

Egyetértett értékeléssel, hogy van lehetőségünk az USA politikájával szembeni fellépésre, még ha e politika fő irányait nem is tudjuk megváltoztatni. A nyugat-európai országok egyrészt félnek egy globális nukleáris összecsapástól, másrészt nem óhajtanak az USA előretolt nukleáris bázisává válni, harmadszorban – bár a politikai kérdésekben engednek az amerikai nyomásnak – alapvető biztonsági és stratégiai érdekeik (így energiaforrások biztosítása) védelmében ellenállnak annak. Lengyel elvtársainknak is az a véleménye, hogy ezeket az ellentéteket ki kell használnunk, bár a miniszter hozzátette, hogy az ő lehetőségeik jelenleg erősen korlátozottak.

Az USA izolációs politikája elleni harc formáit illetően egyetértenek a mi álláspontunkkal. A bécsi tárgyalásokat aktivizálni kell, folytatni kell az európai enyhülési folyamatot. Jelenleg alapvető fontossággal bírnak a genfi szovjet–amerikai tárgyalások.¹¹ Bár a Gromiko–Haig-tárgyalások¹² nem hoztak előrelépést, igazolták a párbeszéd folytatásának szükségességét.

Az Egyesült Államok céljai elérésére továbbra is fel kívánja használni a kínai kártyát. E tekintetben némileg keresztezte céljait a tajvani fegyverszállítások tervének kínai fogadtatása. Az utóbbi időben Kína bizonyos rugalmasságot mutat Lengyelország iránt. A kereskedelmi kapcsolatokban nem törekszik kiegyensúlyozott szaldó elérésére; a legutóbbi időben a kínai propaganda már nem vádolja Szovjetuniót lengyelországi beavatkozással stb. Ennek ellenére nem lehet beszélni a kínai politika stratégiai változásáról; ezek csak taktikai módosítások.

Az afrikai térséggel kapcsolatosan elmondta, hogy az USA ott most elsősorban a kubai jelenlétet szeretné felszámolni, ezért cserébe – a namíbiai kérdés kapcsán – még „fizetni” is hajlandó.

Latin-Amerikát illetően úgy vélekedett, hogy a Reagan-adminisztráció eltökölte, megakadályozza a forradalmi folyamat folytatódását. Eddigi salvadori magatartása arra vall, hogy szükség esetén akár közvetlen katonai beavatkozásra is hajlandó és ebben még a „Vietnam-komplexus” sem akadályozza meg.

Czyrek elvtárs kitért a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom, a szociáldemokrata pártok és a szakszervezetek magatartására a lengyelországi eseményekkel kapcsolatban. Sajnálatosnak nevezte, hogy az ellenük folytatott kampányban vezető szerepet vállaltak az olasz és a spanyol kommunisták, csatlakozott hozzájuk a holland, a belga, valamint a japán párt. Kedvező, hogy a többi kommunista párt pozitívan foglalt állást. Nagyra értékelik a Francia Kommunista Párt magatartását, és úgy látják, hogy a Francia Kommunista Párt álláspontja egyre inkább teret nyer a nemzetközi kommunista mozgalomban.

A Szocialista Internacionálé kezdetben – Brandt hatására – kedvező álláspontra helyezkedett, de ez később – francia és olasz hatásra – negatív irányba tolódott el. Igyekeznek hatni rájuk, így pl. fogadták volna a Svéd Szociáldemokrata Párt küldöttségét, de mivel ragaszkodtak a Wałęsával való találkozáshoz – ez úgy tűnik szinte már rítussá vált az ilyen látogatási javaslatok kapcsán – végül is lemondták a tárgyalásokat. Nem kívánják ilyen találkozásokkal alátámasztani azt a meggyőződést, hogy a Szolidaritás a lengyel politikai élet tartós eleme.

Nagy nyomás nehezedik rájuk a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet részéről.¹³ Felvetődött, hogy kilépnek a szervezetből. Részvételükből hasznuk nincs, ezzel

¹¹ 1981. november 30-án Genfben újrakezdődtek a szovjet–amerikai fegyverzetcsökkentési tárgyalások a közepes hatótávolságú rakétákról.

¹² Alexander M. Haig amerikai és Andrej Gromiko szovjet külügyminiszterek 1982. január 26-án folytattak tárgyalásokat Genfben.

¹³ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezetet (ILO) az ENSZ szakosodott szervezete, amelynek fő célja a munkavállalók alapvető munkaügyi és szociális jogainak védelme. Lengyelország 1957-ben ratifikálta a 87. számú egyezményét, amely garantálta a munkások szabad szervezkedésének jogát. A Szolidaritás többek között erre a nemzetközi jogra is hivatkozott.

szemben évi 2 millió dollár tagdíjat fizetnek, és ráadásul a jelenlegi helyzetben folytonos magyarázkodásra kényszerülnek. Kérdésekre válaszolva hozzátette, hogy ezt a lépést komolyan, átgondoltan, az érzelmeiket kizárva mérlegelték. A ki-lépés mellett szól az is, hogy még nem döntöttek a szakszervezetek jövőjéről. Az a szervezet szabályai alapján tájékoztatást kérhet erről a kérdésről, sőt esetleg beleszólást igényelhet a döntésbe.

A szocialista országokhoz fűződő kapcsolataik terén legfontosabb feladatuknak tartják, hogy minél hamarabb ellensúlyozzák a visszaesést, amelyet a lengyel válság okozott ezekben a kapcsolatokban. Ez elősegítené a belső helyzet stabilizálását is bebizonyítva a tömegeknek, hogy ezek a kapcsolatok az ország általános és gazdasági biztonságának garanciáját képezik. Javasolják a kulturális és tudományos kapcsolatok mielőbbi újjáélesztését. Szeretnék legalább a korábbi szinten tartani a turistaforgalmat. Ápolni kívánják a tömegszervezeti kapcsolatokat is, bár jelenleg a szükségállapot miatt felfüggesztették a lengyel tömegszervezetek működését.

IV.

A magyar–lengyel kapcsolatok – lengyel értékelés szerint – a többi szocialista országhoz képest kevésbé estek vissza, ezért a helyreállításuk is könnyebb lesz.

Politikai szempontból is nagy jelentőséget tulajdonítanak a gazdasági együttműködésnek. A problémákat a Magyar–Lengyel Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Bizottság közeljövőben sorra kerülő ülészakán fogják megtárgyalni.

Nagyra értékelte a Lengyel Munkáspárt megalakulásának 40. évfordulójával kapcsolatos magyarországi megemlékezéseket. Ezek közül külön is kiemelte a szegedi József Attila Tudományegyetemen tartandó tudományos ülésszakot.¹⁴

A külügyminisztériumaink közötti együttműködést jónak tartja. Elismeréssel nyilatkozott varsói nagykövetségünk tevékenységéről. Felvetette, hogy nemzetközi téren még szorosabban kellene együttműködni. Ennek érdekében célszerű lenne a két minisztérium közötti konzultációkra általuk javasolt terv végrehajtása. Hasonlóan nyilatkozott a két külügyminisztérium pártbizottsága és szakszervezeti bizottsága együttműködéséről.

Mint különleges gesztust, magasra értékelte a magyar Külügyminisztériumnak azt a kezdeményezését, hogy 3 millió forint értékű segélyt küldjenek Lengyelország számára.

Czyrek elvtársnak válaszolva közöltem, hogy a jövőben is fenn kívánjuk tartani a turistaforgalom eddigi szintjét, azonban nem tudunk többet adni a lengyel félnek eddig biztosított 800 millió forintos keretnél. Czyrek elvtárs ezt meglelégedéssel nyugtázta, és egyúttal úgy vélte, hogy az életszínvonal csökkenése

¹⁴ 1982. február 16-án a József Attila Tudományegyetem Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszéke és a budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ szervezésében konferenciát tartottak a Lengyel Munkáspárt megalakulásának 40. évfordulója alkalmából. A konferencia anyaga megjelent: *Küzdalem az új Lengyelországért*. Szerk.: Lagzi István. Szeged–Budapest, 1982.

miatt az utazásra a lakosság eddiginél szűkebb rétegének lesz lehetősége, ezért a fenti keret valószínűleg elég lesz.

Közöltem, hogy kulturális téren készek vagyunk aktivizálni kapcsolatainkat.

Elfogadtam Czyrek elvtársnak a két külügyminisztérium közötti konzultációs tervvel kapcsolatos javaslatát.

Czyrek elvtársat magyarországi hivatalos látogatásra és üdülésre hívtam meg, amit köszönettel elfogadott.

A lengyel vezetőkkel folytatott megbeszéléseim szívélyes, baráti légkörben zajlottak le.

Nagyra értékelhető az az őszinteség, amellyel Jaruzelski, Jabłoński és Czyrek elvtársak tájékoztattak bennünket Lengyelország belső helyzetéről, a kibontakozás útjában álló súlyos akadályokról. A részletes tájékoztatás feltehetően azt a célt is követte, hogy a szocialista közösség országai számára ismételten világossá tegyék helyzetük súlyosságát és a testvéri segítségnyújtás fontosságát.

A látogatás külsőségei, szervezettsége, a találkozókban biztosított sajtóvisszhang egyaránt azt tükrözték, hogy a lengyel elvtársak a látogatást nemzetközi és belső helyzetük megszilárdítása szempontjából egyaránt fontos eseménynek tekintették.

A tárgyalások során hazánk iránt is erőteljesen megfogalmazódott a fokozott gazdasági, politikai és kulturális segítségnyújtás igénye. A lengyel elvtársak a továbbiakban is fokozott gazdasági, politikai és erkölcsi támogatást igényelnek tőlünk.

Számolnunk kell a magyar tapasztalatok iránti változatlan érdeklődéssel. Ezért különös gondot kell fordítanunk arra, hogy a saját történelmünk során felhalmozódott politikai tapasztalatok átadásakor óvjuk a lengyel partnereinket a magyar módszerek és megoldások mechanikus másolásától.

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1982. év. 87–135, 0008/18. – magyar nyelvű gépelt tisztázott másodpéldány Pulya Frigyes s. k. aláírásával. – Készült 58 példányban, 51. sz. példány (00408/18/1982). A jelentést Puja Frigyes 1982. február 17-én küldte meg Lázár Györgynek a Minisztertanács elnökének azzal, hogy saját hatáskörében hagyja jóvá és küldje meg a Minisztertanács tagjainak.

Puja Frigyes készített egy rövidebb, de tartalmában nem különböző összefoglalót is 1982. február 19-én, amelyet megküldött Gyenes Andrásnak, az MSZMP KB titkárának, Lázár Györgynek, a Minisztertanács elnökének és Berecz Jánosnak, az MSZMP KB Külügyi Osztálya vezetőjének azzal a javaslattal, hogy „...célszerű lenne a Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság hosszú távú kapcsolatairól eszmecsere folytatni a lengyel elvtársakkal. A nyugati nyomás, a szankciók és gazdasági retorziók arra kényszerítik a Lengyel Népköztársaságot, hogy jobban a szocialista országok felé orientálódjék gazdasági kapcsolataiban. Ha ezt figyelembe vesszük és azt is, hogy Lengyelország számos nyersanyagban gazdag ország, néhány területen kiváló iparral rendelkezik, célszerű lenne, hogy a Magyar Népköztársaság hosszú távú megegyezéseket kössön a Lengyel Népköztársasággal.” (MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1982. év. 87-135, 0008/19.)

75.

AZ MSZMP PB ÁLLÁSFOGLALÁSA A MAGYAR–LENGYEL KAPCSOLATOK HELYZETÉRŐL ÉS A FELADATOKRÓL

Budapest, 1982. február 16.

*A Politikai Bizottság 1982. február 16-i állásfoglalása
a magyar–lengyel kapcsolatok helyzetéről és a feladatokról*

Szigorúan bizalmas!

I.

1981. december 13-án a szocializmushoz hű lengyelországi erők a szükségállapot alkotmányos bevezetésével elhárították a hatalom megszerzésére irányuló ellenforradalmi kísérletet. A közvetlen ellenforradalmi veszély megszüntetésével és a szocialista kibontakozás elemi feltételeinek biztosításával minőségi fordulat történt az események menetében. A kialakult helyzet sajátossága, a szocialista hatalom vívmányai megmentésének felelőssége elsődlegesen a lengyel fegyveres erőkre hárul, a párt vezető szerepét a megalakuló Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsán keresztül közvetetten érvényesíti. Meghirdették a válságból való szocialista kibontakozásért cselekedni kész erők összefogását, az egyidejű elhátárolódást a szocializmus építésében 1980. augusztus előtti torzulásoktól és az 1981 decemberét megelőző anarchikus állapotoktól, valamint a szocialista közösség országaihoz, mindenekelőtt a Szovjetunióhoz fűződő szövetségi viszony erősítését.

A Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsának intézkedései és erőfeszítései – a rendkívül súlyos belső gazdasági és politikai feltételek, valamint a széles körű nyugati, elsősorban amerikai beavatkozás ellenére – számottevő eredményeket hozott. Az ellenséges erők vezetésének megbénítása, a közrend helyreállítása, a sztrájkok megszüntetése eredményeként elsősorban a kitermelő ágazatokban emelkedett a termelés, és mérséklődött a piaci ellátás rosszabbodásának folyamata.

A szükségállapot intézkedéseinek rugalmas, de határozott végrehajtásával és lehetőség szerinti enyhítésével párhuzamosan megerősítették a hozott intézkedések alkotmányos jellegét, folytatták a párbeszédet a szövetséges pártokkal, a katolikus egyházzal, valamint a szakszervezetek képviselőivel. Szélesítették tevékenységüket a jelenleg szakszervezeti funkciókat ellátó ún. szociális bizottságok és létrejöttek vajdasági és városi szinten a Nemzeti Megmentés Polgári Bizottságai, amelyek egy új népfront-politika alapjait képezhetik.

A párthoz való tartozás felülvizsgálatával hozzákezdtek a párt megtisztításához, hogy alkalmassá tegyék vezető szerepének betöltésére. A pártszervezetek tevékenysége aktívabbá vált, bár ez a folyamat a szükségesnél lassúbb és ellentmondásosabb.

Hozzáálltak a gazdasági reform bevezetéséhez és ennek részeként nagyarányú áremeléseket határoztak el és vezettek be. Az intézkedések komolyabb ellenállást nem váltottak ki, bár újabb belső feszültségeket okoztak.

A kezdeti eredmények mellett azonban több tényező lassítja, akadályozza, ellentmondásossá teszik a szocialista kibontakozást. Ezek a következők:

- a párt lassú konszolidációja, egységének és programjának hiánya;
- a Szolidaritás meglévő társadalmi pozíciói, valamint a katolikus egyház törekvése a társadalomban fellelhető ellenzéki törekvések együttes képviselőjére;
- a változatlanul súlyos gazdasági helyzet;
- a tőkés országok összehangolt nyomása és széleskörű gazdasági korlátozó intézkedései.

Mindezen tényezők következtében megállapítható, hogy a lengyelországi kibontakozás sikere jelentős mértékben függ a szocialista közösség országainak sokoldalú politikai, gazdasági és erkölcsi támogatásától is.

II.

Az elmúlt másfél esztendőben kétoldalú kapcsolataink kialakításánál az internacionalista, testvéri segítségnyújtás elvét érvényesítettük minden területen.

1. Politikai kapcsolataink alakításánál arra törekedtünk, hogy fenntartsuk az együttműködést, és ha lehetséges, befolyásoljuk az eseményeket. Ennek keretében:

- Stanisław Kania elvtárs 1981. március 19-én látogatott Budapestre. 1980 szeptemberében és novemberében a LEMP KB két titkára járt Budapesten. Az MSZMP küldöttsége Havasi Ferenc elvtárs vezetésével vett részt a LEMP IX., rendkívüli kongresszusán. A Maróthy László elvtárs vezette küldöttség 1981 októberében tett eleget a varsói pártbizottság meghívásának.

- 1981-ben két-két pártmunkás küldöttség cseréjére került sor.

- törekedtünk a testvérmegyei kapcsolatok fenntartására. Így került sor kontaktusra Borsod és Katowice, valamint Hajdú-Bihar és Lublin között;

- államközi kapcsolataink a szükségleteknek és lehetőségeknek megfelelően alakultak. Elmaradt a lengyel Államtanács elnökének, a Szejm küldöttségének magyarországi látogatása és a miniszterelnökök találkozója;

- a társadalmi szervezetek – mindenekelőtt a szakszervezetek és ifjúsági szövetségek közötti együttműködés – főként a párt csatornáin keresztül valósult meg. A körülmények a kapcsolatok megőrzését tették lehetővé egyfelől az ágazati szakszervezetekkel, másfelől a szocialista alapon tevékenykedő ifjúsági szervezetekkel.

2. Gazdasági kapcsolataink és együttműködésünk alapvető törekvése az áruforgalom kiegyenlített fejlesztésének biztosítása volt. Tudatos szabályozással arra törekedtünk, hogy a lengyel fél – nehézségei ellenére – szüntelen erőfeszítéseket tegyen szállítási kötelezettségei maximális teljesítésére. Így a számunkra fontos lengyel anyagjellegű szállítások a kezdeti lemaradások után ütemessé váltak.

Lengyelországnak a válság kezdetétől, 1981. december 13-ig az alábbi segítséget nyújtottuk:

- 1980 végén 13,5 millió rubel értékben soron kívüli segélyszállításokat teljesítettünk;
- az végén kialakult 58,5 millió rubel összegű lengyel tartozás törlesztését 1981-ben nem kértük;
- menet közben felmerült lengyel kérések teljesítésére különböző konstrukciós üzleteket kötöttünk, pl. cigarettát Fiat gépkocsikért, húst szénért stb.;
- 1981. december 13-a után a lengyel kormány kérésére gyors gazdaság segítséget nyújtottunk:
  - a piaci ellátás javítására 35 millió dollár értékben szállítottunk élelmiszert és alapanyagot, (sertéshús, zsír, napraforgóolaj stb.);
  - a már megállapított kontingensek felett 25 millió rubel többletszállítást teljesítettünk;

Közvéleményünk megnyugvással fogadta a lengyelországi intézkedéseket és spontán felajánlásokkal – pénzügyi támogatás, gyermekek befogadása stb. – fejezte ki segítő szándékát. Emellett különböző társadalmi szervek (Vöröskereszt, SZOT) kezdeményezése alapján térítésmentes segélyszállításokat teljesítettünk.

3. A kulturális, az oktatási és a tudományos kapcsolataink egyezményes alapjait és kereteit biztosítottuk. 1980 júliusában aláírtuk az új kulturális és tudományos egyezményt, 1981 áprilisában pedig az 1981–1985-re szóló kulturális, oktatási és tudományos együttműködési munkatervet. Kapcsolataink tényleges szintjében a gyakorlati végrehajtás során lényeges csökkenés következett be: mérséklődött a Lengyelországba kiutazó kulturális és oktatási szakemberek, művészek száma; 1981-ben nem küldtünk állami ösztöndíjasokat Lengyelországba; beszűkült az alkotószövetségek közötti kapcsolat és politikai okokból nem tudtuk megújítani az írószövetségek közötti együttműködési munkatervet; a Kulturális, Oktatási és Tudományos Együttműködési Vegyesbizottság működése két éve szünetel. A nehézségek ellenére két kiemelkedő kulturális rendezvényre is sor került; 1981-ben a Bartók Centenárium krakkói rendezvénysorozata; a Lengyel Tájékoztatási és Kulturális Központ fennállása 30. év fordulójával kapcsolatos kulturális események.

III.

A Magyar Népköztársaság és a Lengyel Népköztársaság együttműködése alakításának továbbra is fő tartalma: kétoldalú kapcsolataink szorosabbra fűzésével hozzájárulni a lengyelországi szocialista konszolidáció erősítéséhez. Ehhez kedvező lehetőséget teremtenek hagyományosan jó kapcsolataink, pártunk politikájának tekintélye és a szocializmus építésében szerzett magyar tapasztalatok iránti őszinte – bár időnként idealizált – érdeklődés.

Kapcsolataink fejlesztése érdekében;

Politikai téren:

- alkalmas időben és megfelelő feltételek esetén kerüljön sor legfelsőbb szintű találkozóra;
- a szükséges és lehetséges szinten tartsuk fenn párt- és államközi kapcsolataink rendszerességét.
- lengyel kérés esetén megfelelő összetételű tárgyalócsoporthoz folytassa a megkezdett tapasztalat- és véleménycserét;
- párt és állami vezetőink lengyelországi tartózkodásaik során vállalkozzanak széles körű (munkáscsoportokkal, aktívával) találkozók megtartására;
- a KB Külügyi Osztálya, a Külügyminisztérium, pártunk állásfoglalásaival összhangban, egyeztetve a szocialista országokkal, aktív nemzetközi tevékenységet fejtsen ki Lengyelország körül kialakult feszültség enyhítésére;
- aktivizáljuk a testvérmegyerék kapcsolatait: ez a megszakadt kapcsolatok újra felvételét, tapasztalatok átadását jelentse elsősorban;
- véglegesítsük az 1982–1983. évekre szóló pártközi együttműködési munkatervet;
- államközi kapcsolatainkban is fogadjuk kedvezően a lengyel kezdeményezéseket; az elhalasztott kormány szintű találkozókat tartsuk napirenden;
- a lengyel vezetés javaslatainak és kéréseinek megfelelően SZOT és a KISZ – az MSZMP KB Külügyi Osztályának közreműködésével – törekedjen a kapcsolatok ápolására és az együttműködés fenntartására partnerszervezeteivel.

Gazdasági téren:

- Az elért eredmények és az együttműködés kialakult kereteinek megőrzése érdekében törekedni kell minden további évben az előző évi árucsereforgalmi előirányzatok kölcsönös megismétlésére és teljesítésére.
- Törekedni kell a meglévő kooperációk és szakosítási megállapodások fenntartására és lehetőség szerinti továbbfejlesztésére, egyes esetekben az új helyzethez történő hozzáigazítására.
- Folytatni kell a lengyelországi szabad termelőkapacitások magyar közreműködéssel történő hasznosítására irányuló munkát, hogy új importlehetőségeket alakítsunk ki és ezzel lehetőséget teremtsünk az árucseré bővítésére.
- A turistaforgalom lehetőségének fenntartása érdekében sürgető feladat a forint-zloty közötti nem kereskedelmi árfolyam rendezése.
- Biztosítani kívánjuk a lengyel munkaerő további igénybevételét és igényeinkkel, lehetőségeinkkel összhangban álló esetleges bővítését.
- A kialakult lengyel tartozás törlesztése kérdésében: az 1981. és az 1982. évi áruforgalom teljesítése mellett kialakult lengyel tartozásokat alakítsuk át hitellé, amelynek törlesztése 1983-tól kezdődjön.
- A Jaruzelski elvtárs levelében foglalt kérésekkel összefüggésben a PB megerősíti azokat a vállalásokat, amelyeket eddig tettünk; a levélben foglalt, de ki nem elégített további kérésekkel kapcsolatban lehetőségeinkkel és a helyzet alakulásával összhangban egyedileg és a későbbiekben foglalkozunk állást.

Kulturális téren:

- Kezdeményezzük a Kulturális, Tudományos és Oktatási Együttműködési Bizottság tevékenységének felújítását és olyan magas színvonalú kulturális rendezvények szervezésére koncentrálunk, amelyek közvetlenül segíthetik közös politikai céljainkat átmenetileg ne szorgalmazzuk az alkotó szövetségek között egyezményes kapcsolatokat és e helyett fokozatosan élünk az egyéni vagy csoportos meghívások és kiutazások lehetőségével.
- Oktatási kapcsolatainkban a helyzet normalizálásától függően biztosítjuk az előképzős hallgatók továbbtanulását lengyel felsőoktatási intézményekben.

A tömegtájékoztatás és propaganda területén:

- Fogadjuk kedvezően és nyújtunk támogatást a lengyel tömegtájékoztatási intézményeknek, politikai könyvkiadóknak a szocialista konszolidációra és építőmunkákra vonatkozó dokumentumaink hasznosításához.
- A párt, állami és társadalmi szervek 1982-ben hívjanak meg összesen 15 újságíró Magyarországra; a Magyar Televízió szorgalmazza két lengyel forgatócsoport magyarországi látogatását.
- Újítsuk fel a pártjaink közötti előadócserét és tegyünk – átmenetileg – javaslatot a létszámkeret igénytől függő emelésére.
- A varsói nagykövetség gyakrabban és nagyobb példányszámban adja ki tájékoztató anyagait. Erre a célra propagandaköltségét 500 000 forinttal emeljék meg.

Egyéb területek:

A lengyelországi események alakulása, a magas infláció és a várhatóan csak lassan javuló életkörülmények szükségessé teszik a varsói külképviselet személyi állománya szervezett, folyamatos és megfelelő szintű utánpótlásának, valamint a kolónia életkörülményeinek javítását.

A Külügyminisztérium és a Pénzügyminisztérium dolgozzon ki megfelelő tervet a normális élet és munkakörülmények biztosítására.

*

A Politikai Bizottság megjelölt feladatokat, mint kerettervet hagyja jóvá, amelynek végrehajtása során elsősorban a lengyel helyzet nyújtotta lehetőségeket és a Lengyel Egyesült Munkáspárt kezdeményezéseit kell figyelembe venni.

MNL OL M-KS 288. f. 5/847. ő. e. 22–30. – magyar nyelvű gépelt tisztázata. A dokumentum első lapján Gyenes András s. k. aláírása (H/143/1982).

A dokumentumot Berecz János terjesztette elő. A PB megállapította, hogy „az elmúlt másfél esztendőben kétoldalú kapcsolataink alakítása során az internacionalista, testvéri segítségnyújtás elvét érvényesítettük minden területen; ennek megfelelően kell eljárunk a jövőben is. [...] A kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó javaslatokat, mint kerettervet, elvben elfogadjuk.” A jelentést megkapták a Központi Bizottság osztályvezetői, a Minisztertanács

elnöke és elnökhelyettesei, a külügyminiszter, a pénzügyminiszter és a külkereskedelmi miniszter.

Közli még: Tischler János: Az MSZMP és a lengyelországi válság, 1980–1981. *Századok*, 132. évf. (1998) 5. sz. 1169–1173.

75a

KÁDÁR JÁNOS FELSZÓLALÁSA AZ MSZMP PB 1982. FEBRUÁR 16-I ÜLÉSÉN

Budapest, 1982. február 16.

Szigorúan bizalmas!

Kádár János elvtárs felszólalása a Politikai Bizottság 1982. február 16-i ülésén

Napirendi pont: Jelentés a magyar–lengyel kapcsolatok helyzetéről

Ha nekünk sikerült az akciónkat végrehajtani, itt volt az a két lengyel katona¹ a múlt héten, és pénteken elég hosszas politikai beszélgetések voltak velük. A Jaruzelski elvtárs két legfontosabb katonai helyettese, az egyik a tényleges honvédelmi miniszter is most, meg vezérkari főnök, a másik pedig a politikai osztály vezetője. A velük való beszélgetés ezeket támasztja alá, legalábbis ezek az emberek is úgy beszélnek, hogy a fő gond a párt talpra állítása, ami igen érdekes módon, lengyelesen úgy látszik, hogy az alsó szervezetekben valahogy elkezdődött, kicsit mozgatják azért már az aktívákat, meg az alapszervezetek is kapaszkodnak, teljesen vegyes eredménnyel persze, és a fő gondjuk a Központi Bizottságuk, amelyiket összehívni készülnek, meg nem tudom én mi. Csak akarom mondani, hogy az is alátámasztja ezt a jelentést, a velük lefolytatott beszélgetés, és hát ezek a katonák mint kommunisták beszélnek, és nekik is a fő gondjuk a pártvezetés talpra állítása, nem a katonai vezetés örökké tartó irányát követik. Csak az ember jobban megérti őket bizonyos szempontból, amikor azt mondják, hogy azért kellett ilyen eszközökhöz nyúlni, mert pártnak nem volt semmiféle tekintélye, befolyása, a hadseregnek van bizonyos presztízse még a nép előtt, és hát ezért kellett ezt az utat választani. Ezt csak úgy megemlítem, mint kiegészítő dolgot.

Azt mondom elvtársak, fogadjuk el ezt a jelentést. Még elfelejtettem az előbb megemlíteni, hogy ahogy a mi részünkről, mint kíváncsalmat, ennek a két lengyelnek és azt adtam elő összesen, hogy kevesebbet hivatkozzanak a magyar tapasztalatokra. Ők felelnek úgy is mindenért a saját közvéleményük előtt, és úgy

¹ L. 74. sz. dokumentum, 7. lj.

példaként említettem, hogy nem jó az senkinek, amit itt az Árhivatali elnökük² a magyar tévének mondott, hogy az áremelések a magyar tapasztalatokat követik, és ő éppen a Csikós-Nagy Béla³ tanítványa. Én ezt persze komoly formában adtam elő, mert ténylegesen nem jó ez, hát azért ők mást csinálnak természetesen, a tapasztalatokat vegyék figyelembe és ne hivatkozzanak minden ügynél mindenféle magyar példákra.

En is arra gondoltam itt a javaslatoknál, nekem ilyen tennivalók, meg kontaktusok, meg nem tudom én mik, azt hiszem, hogy az élő kapcsolatok működnek és megvannak, a lengyelek maguk is keresik, de mivel ezt nagyon rugalmasan kell kezelni a kifelé a protokolláris, a látható kapcsolatokat, az itt jelzett lépéseknél csak elvileg fogadjuk így el, és ne szorgalmazzuk annyira a lengyeleknél ezeket a különböző aktusokat. Ebben azért ők jobban megítélik ezeket a dolgokat. Úgy, mint ahogy most, hogy a szocialista országok külügyminiszterei közül most a magyar külügyminiszter – ezt is ők kezdeményezték, ne erőltessük, mi rájuk azt. Ezzel fogadjuk el és bonyolítsuk tovább. Köszönöm.

MNL OL M-KS 288. f. 5/847. ő. e. 190–191. – magyar nyelvű gépelt tisztázat. Magnetofonfelvételtől készült szöveg – Készült 2 példányban.

² Zdzisław Krasiński 1981 és 1982-ben a lengyel Állami Árbizottság (Państwowa Komisja Cen) elnöke.

³ 1967–1984 között az Országos Anyag- és Árhivatal elnöke.

76.

A L'UNITÀ INTERJÚJA NYERS REZSŐVEL A LENGYELORSZÁGI HELYZETTEL KAPCSOLATBAN

1982. március¹

Interjú a L'Unitának. Előkészített, de nem megjelent szöveg

A „szocialista Lengyelország” történetében vissza visszatérnek, és pedig gyakran növekvő erővel az egyre mélyebb válságok. Tekintsünk vissza néhány dátumra: 56 – Poznań, 68 – Varsó, 70 – Gdansk, Gdynia, 76 – Ursus, 80 és hát ennek a 80-ban megkezdődött válságnak a 81-es lezárása, ami azonban nem jelenti a válság végét. Hogyan lehetne értékelni ezt a legutóbbi válságot, amely állítólag a legjellemzőbb? Különböző válaszok lehetségesek és hallunk is különböző válaszokat. Egyesek szerint – ez az első lehetséges válasz – a szocializmus maga van válságban, mint világfelfogás. Egy másik válasz szerint a leninizmus van válságban, mint amely a pártnak a döntő szerepét tételezi, megint mások szerint a sztálinizmus maradványai miatt tört ki a válság a maga merevségével, doktrínértségével s az elnyomás, az elnyomók gépezetével, a sztálinizmus került válságba és ez a válság folytatódott, a negyedik álláspont szerint pedig itt irányítási bajok voltak, rossz politikai döntések, rossz gazdasági döntések és ez okozta a válságot.

– Személyes véleményem szerint a lengyelországi legutóbbi válságnak föltétlenül kapcsolódása van az előző és ismétlődő válságos helyzetekhez. A mostani lengyel válság okait én nem tudnám úgy megjelölni, hogy azok kizárólag valamely említett irányzat kudarcát jelentenék, vagyis önmagában megmagyarázhatók lennének a sztálinizmussal, a párt leninista felfogásával, vagy csupán helytelen, rossz gyakorlattal. Az okok összetettebbek.

Hogy maga a szocialista világfelfogás lenne válságban, ahogy itt a kérdésben elhangzott? Nos, abban bizonyos vagyok, hogy a lengyelországi politikai földcsuszamlás nem a szocializmusnak, mint világfelfogásnak a kudarca, sőt azt sem gondolom, hogy a szocializmus kelet-európai építésének a gyakorlata egészében és általában jutott volna válságba. Lengyelországban az ellentmondások középpontjában nem in abstract a szocializmus állt – nem is a kelet-európai országok gazdasági és politikai szövetsége –, hanem az a konkrét lengyel gazdasági- és általános politika, a túlközpontosított mechanizmus és hát... az eredményeknek és a kudarcoknak az a fajta viszonya, kapcsolata, aminek jellegzetessége volt a kétféle értelmezés és látásmód eluralkodása: a vezetés többségben látta és hirdette az eredményeket, a tömegek növekvő része azonban többségnek érzékelte a kudarcokat az utóbbi évtizedben.

¹ Az interjút az olasz lap 1982 tavaszán készítette Nyers Rezsővel, de az soha nem jelent meg. Az interjúból kizárólag a lengyel vonatkozású részeket közöljük. Nyers ebben az időszakban az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének tanácsadója volt.

Valami hasonló ez, mint 1958-ban Franciaországban a IV. köztársaság bukása volt, ami korántsem jelentette a társadalmi rendszer bukását, hanem utána a megújított V. köztársaság következett.

Ha úgy teszem fel a kérdést, hogy vajon nem a leninizmus jutott-e válságba, akkor már felmerül egy további kérdés, az ugyanis, hogy igazában mit is értünk a leninizmus fogalma alatt? A kérdés helyesen úgy szól, hogy vajon a kornak és Lengyelországnak megfelelő leninizmusról volt-e szó, amely ott elbukott, vagy pedig nem erről. Erre azt mondanám, hogy a lengyel válságok sorozata azt mutatja, amellettszól, hogy Lengyelországban nem sikerült megteremteni a leninizmus korszerű értelmezését. Korszerű leninizmuson én egyszerűen azt értem, amint és ahogyan Lenin feltételezhetően kialakította volna a politikáját az ő marxizmus értelmezése alapján, ha ő maga ott élt volna a 60–70-es évtized Lengyelországában. Nem korszerű leninizmus viszont az a fajta irányzat és politika, mely a lenini megoldásokat és politikai tételeket emeli egészükben ideológiává és próbálja átültetni azokat a mai korba, más viszonyok közé.

Ismeretes Leninről, hogy mennyire a gyakorlati szükségletnek megfelelően igyekezett alkalmazni az elméletet, és képes volt óriási elméleti fordulatokra mind a béke kérdésében, mind a társadalom építésének számos kérdésében – óriási elméleti fordulatokra, ha az élet azt követelte. Hát... nem mondom, hogy a lengyel vezetés egyáltalán nem volt képes fordulatokra, de nem volt képes sikeres fordulatokra, úgy látszik. 1956 után úgy nézett ki, mintha Gomulka vezetése mellett a lengyel párt egy érdemleges megújulás útjára lépett volna. Azonban hamarosan bebizonyosodott, hogy nem történt gyökeres és tartós változás, hanem a lengyel politika visszakanyarodott egy sajátos konzervatív gyakorlatba, márpedig a szocializmust tartósan nem lehetséges konzervativizmussal ötvözni, ez életképtelen ötvözet.

Ami pedig a sztálinizmust illeti, nos, kétségtelen, hogy a fentebb jellemzett sztálinizmus még nem halt meg, nem szabadult meg tőle teljesen a kommunista mozgalom. A sztálinizmus azonban tiszta formájában kevés országban létezik – talán Albániában, de bizonyos, hogy Lengyelországban nem létezett már tiszta formájában az a fajta dogmatizmus, még kevésbé bármiféle terror. Azt sem tudom tehát mondani, hogy a sztálinizmus bukott volna Lengyelországban, így nemes egyszerűséggel. Viszont úgy érzem, hogy főleg a lengyel párt ideológiájában, de a gazdaságpolitikájában meg a társadalompolitikájában is, talán a kelleténél több volt az, amit a sztálinizmus meghaladott gondolatvilágából tovább cipelt magával, s amit igyekezett – kissé javított módon – továbbra is alkalmazni. Ahogyan például 1968-ban az értelmiségi kérdést próbálták megoldani, az erősen sztálinista színezetűnek – pontosabban: nem sztálinisták által alkalmazott sztálinista módszernek – tűnik számomra. Ahogyan viszont a gazdaságpolitikában felfogták a műszaki fejlesztésnek a szükségességét és az új technikának a gazdaságot megújító szerepét, az tulajdonképpen nem sztálinista gondolkodásmód, mert a sztálinizmus gazdasági ideológiájára inkább az volt a jellemző, hogy a műszaki fejlődés, a technika fontosságát és a gyakorlati szerepét aláértékelték a termelési viszonyokhoz képest. Viszont az a mód, ahogyan az új technikát importálták és beapplikálni próbálták egy olyan túlközpontosított gazdasági mechanizmusba, egy olyan me-

rev gazdasági szerkezetbe, mely képtelen az új technikát jövedelmezően a nép számára hasznosítani, ahogy lebecsülték a gazdasági mechanizmusnak a szerepét és túlbecsülték az államnak a gazdasági szervezőszerepét és azt hitték, ha az új technikát párosítják egy erősen centralizált állami irányítással, abból feltétlenül és biztosan kijön a jó eredmény – nos, ez valami, ami nagyon-nagyon közel esik a sztálinista gondolkodásmódhoz.

Summa summarum, a kérdésre válaszolva úgy látom, hogy a korábbi lengyel vezetés elszakadóban volt a sztálinizmustól, de nem eléggé, apró reformcskákát is csináltak, de nem voltak képesek egy következetes kommunista reformpolitikára a lengyel viszonyoknak megfelelően. Ez volt a politikai kudarc lényegbeli, fő oka. Ami pedig azt a felfogást illeti, hogy a korábbi lengyel politika jó lett volna, csak a vezetés volt rossz, tehát csak vezetési válságról lett volna szó, erre a tételre azt mondom, hogy bár annyira igaz lenne, mint amennyire hamis. Az ilyenfajta nézetekre vonatkoztatták a régi bolsevikok azt a figyelmeztető szólásmondást: „Vigyázat, ne essünk saját agitációnk hatása alá!”

A lengyel válságban igenis tovább élnek olyan dogmatikus hagyományok, amelyeket már meg kellett volna haladnia a nemzetközi kommunista mozgalomnak is, a lengyel pártnak is, de azért mégsem tisztán erre vezetném vissza a válságot, hanem ezenkívül még valami specifikumra, ami lengyel. Ezért nem is gondolom, hogy a válság megoldásához csupán egy másik, elméleti modell kellene; tegyük fel, a lengyel pártban pontosan olyan politikát alkalmaznának, mint Magyarországon, ahol igazi megújulás van, nem pedig válság, nem biztos, hogy ez elegendő és jó lenne a lengyel problémák megoldásához – ahhoz valami specifikusan lengyel dolog még feltétlenül kell.

Mi az a lengyel sajátosság, ami a válságot okozta?

– Úgy vélem, több dologról van szó. Lengyel sajátoságként kell tekinteni és kezelni például azt, hogy nagymértékben vallásos népről van szó, méghozzá egy vallással bíró népről, majdnem teljesen hiányzik a magyarországihoz hasonló vallási pluralizmus. Ahol ezért az egyház szerepe nagyon is könnyen direkt politikaivá válik, ha a törvényes politikai vezetés cselekvőképessége a minimumra csökken. Nos, egyáltalán nem kívánatos, hogy ilyenfajta politikai szerepe legyen, de ez nem tilalmi rendelkezésekkel megoldható kérdés, hanem az állam és az egyház viszonyának tartós, mindkét fél által elfogadott rendezésétől függ a helyes kapcsolat.

De ugyanakkor a társadalmi cselekvésnek a hátterében – szóval valami olyasmire van szükség, olyan szocializmusképre, ami szerepet ad mint erkölcsi tényezőnek az egyháznak, úgy mondanám, hogy Lengyelországban és más hasonló országokban az egyházat mint erkölcsi tényezőt, nem lehet nélkülözni. Nem lehetséges az egyház közéleti szerepének olyan mértékű visszaszorítása vagy talán inkább olyan jellegű visszaszorítása, mely ezt az erkölcsi erőt is megkérdőjelezi, hivatalosan semmiféle erkölcsi szerepet sem szán az épülő lengyel szocialista társadalomban a valláserkölcnek. Ez egy feltétlen specifikum.

Egy másik sajátosság az, hogy 1956 után a lengyel párt nem vállalta a kollektivizálásnak a felülről kezdeményezett elindítását és a tömeges, gyors megvalósításnak azt a módját, ahogyan az a többi szocialista országban megtörtént.

Távlati célként nem mondtak le a kollektivizálásról, a szocialista mezőgazdaság létrehozásáról, viszont az előzővel szemben annak nem találták meg egy másik alternatíváját, lengyel viszonyok között megvalósítható módját. Ugyanakkor túlzott mértékben és helytelen módszerekkel vissza akarták szorítani a paraszti jóvelmezőséget, a paraszti gazdálkodás technikai, gazdasági feltételeinek a megteremtését, összefoglalóan azt mondanám, a parasztok boldogulását. Tehát egyfelől nem kollektivizálni a mezőgazdaságot, azaz hosszú távra meghagyni a kisparaszti gazdaságot, másfelől azonban nem biztosítani a kisparaszti gazdálkodásnak a normális élet lehetőségét, ez a politikában már „több mint bűn, ez már hiba”. Káros volt a parasztságnak, káros volt a lengyel munkásosztálynak is, végül pedig óriási politikai károk keletkeztek belőle. Ez tehát szintén egy fontos lengyel specifikum.

Végül sajátosnak tűnik számomra a lengyel nemzeti tudat, amely a felfokozott védekezési reflexek és a túlzott nagyot akarás hatását látszik magán viselni. Ez nemcsak erős fogékonyságot, nagyfokú érzékenységet jelent a valós nemzeti problémák iránt, hanem azt a veszélyt is magában hordozza, hogy nemzeti problémaként érzékelnek az emberek olyan jelenségeket is, melyek igazában társadalmi, nem nemzeti eredetűek. A történelmi tapasztalat arra int bennünket, hogy az irreális nemzeti tudat ellen korántsem hatékony gyógyszer a pusztán internacionális gondolkodás propagálása, a hatékony orvosság nem más, mint elsősorban a reális nemzeti tudat kialakítása, csak ezúton lehet az internacionális gondolkodást igazán uralomra juttatni. Igaz, hogy a lengyel nemzet évszázados történelmi problémái nehezzé teszik a mai közgondolkodás formálását, de alighanem e téren sem történt minden a legjobban.

Nézzük most egy kicsit egymás után a különféle tényezőket, a legutóbbi lengyel események kétségkívül afféle vízválástót jelentenek a létező szocializmusról adott értékelésekben, s olyan problémákat vetnek fel, amelyek kivált a kommunistákra nézve kötelezővé teszik, hogy az ember elgondolkodjon, mégpedig őszintén és előítéletek nélkül saját magáról is. Talán érdemes lenne egy pár szót szólni arról, hogy milyen is volt ez a lengyel gazdasági modell, aztán majd később a politikai modelltől is...

– Igen, nekünk kommunistáknak valóban kötelességünk tárgyilagosan és önkritikusan elgondolkodni a lengyel válságról, bárhol is van a hazánk. Tanulságokat kell keresnünk a kommunista mozgalom egésze számára ezekből a tragikus eseményekből. Ennek tudatában is azonban már most előre jelezném azt a véleményemet, hogy hibás lenne Lengyelországot, a hetvenes évtized lengyel politikai rendszerét modellnek tekinteni és azonosítani a létező szocializmussal, hibás lenne a lengyel válságból a létező szocializmus válságára következtetni és a viszonyunkat a létező szocializmushoz csupán a lengyel helyzet alapján kialakítani. A szocialista országokban létező politikai és gazdasági rendszereket már ma sem, a jövőben még kevésbé szabad egyetlen modell helyi variánsainak tekinteni. Még a sztálini modell – az unifikációs ötvenes években – is eléggé különböző formában valósult meg az egyes országok eltérő viszonyai között. Manapság pedig már több modelltől is beszélhetünk, Na, most a kérdés második része – hogyan is szólt?

Hogy megnézni, hogyan működött a gazdasági...

– Ja igen, hogy hogyan működött a lengyel gazdasági mechanizmus... Valóban, a politikai válság mögött igen nagymértékben – az én érzésem szerint is – egy gazdasági válság húzódik meg. Ez a döntő momentum. Hogy hogyan működött a lengyel gazdaság és mit eredményezett a gazdaságpolitika... Nem vitatom el, hogy lengyel elvtársaink mind Gomulka, mind Gierek időszakában a nép érdekében akarták a gazdaságot kormányozni és felvirágoztatni. Ez azonban nem sikerült. A tényt ma már nem kell bizonyítani, az események által az bizonyítva van.

Miért nem sikerült a nép érdekét érvényre juttatni? Hát sokféle oka van ennek, valószínű, hogy nem minden okot látok magam sem világosan, ez szinte természetes ebben a fázisban, mégis szinte bizonyos vagyok benne, hogy az egyik ok a gazdaság túlcentralizáltsága, az, hogy felülről akarták eldönteni és megfogalmazni, számokban is kifejezni a nép érdekét, anélkül hogy igényelték volna a kisebb-nagyobb közösségekbe szervezett dolgozó emberek önálló döntését és cselekvését. Felülről akartak elindítani szinte minden társadalmi cselekvést, azt várták, hogy majd alulról a dolgozó emberek felismerik ezeknek a céloknak a helyességét, és dolgoznak érte és helyesen megvalósítják azokat. Hogy miért nem sikerült ezt így megvalósítani, ez itt a kérdés. Én a választ abban látom, hogy nem sikerülhetett, nem a tömegek jó szándékán múlt a dolog, mert a modern gazdaságot nem lehet egyszerűen központi parancsszavakkal jól irányítani, még ha olyanok is adják ki a parancsszavakat, akikben bíznak a tömegek.

Egyébként én határozottan úgy látom, hogy a hatvanas évek első felében Gomulkában és az akkori vezetésben, a hetvenes évek első felében Gierekben, a giereki vezetésben bíztak a lengyelek, majd előbb csalódtak Gomulkában, később már nem bíztak Gierekben... tehát még ha olyanok is adják ki a parancsot, akikben bízunk, akkor sem lehet ezeket a parancsokat egyszerűen az üzemekben, a földeken, az üzletekben egy az egyben végrehajtani. A gazdaságnak bonyolultabb a mechanizmusa. A helyes cselekvésnek sok kérdésben helyileg kell kialakulnia, programjáról helyben lehet jól, reálisan dönteni, a munka megszervezéséről helyileg kell intézkedni, mindennek a lehetősége a túlközpontosítás miatt nem volt meg. Tehát azt mondanám, hogy a gazdaság túlságosan felülről szervezett volt, nem épült az alulról jövő kezdeményezésekre, elhatározásokra, cselekvésekre, tehát a központi tervezés helytelen felfogásának a csapdájába esett a lengyel gazdaságirányítás. Ez a fő, az alapvető ok.

Szorosan összefügg az előbbiekkal az életkörülmények kedvezőtlen alakulása, ami részben következménye, részben azonban oka is a válságos helyzetnek. A termelési hatékonysági tervektől való elmaradás szűkítette az életszínvonal anyagi alapját, elkölthetetlen jövedelmeket bocsátott ki a központi tervezés, a bizonytalan életszínvonal pedig gátolta a termelés fejlődését, kikapcsolta az egyik fontos ösztönző emberi tényezőt a gazdasági körforgásból. Ez azután már nemcsak gazdasági hibának bizonyult, több volt annál.

És a politikai modell? ... Erről már szoltunk?...

– Hát ez már összefügg tulajdonképpen a politikai modellel is, mert a politikai modellben a gazdaság ügyeinek a politikai intézése döntő szerepet játszik. Ha egyszer a gazdaság ügyeit túlcentralizáltan intézik, akkor a politikai mechanizmus is túlcentralizált, a gazdasági öntevékenység lehetősége erősen beszűkül. Ha az

embereknek a gazdaság kérdéseiben beszűkített a mozgásterük, akkor a helyi politikában kevés dolog eldöntése marad a számukra, mondjuk elméletileg még maradna a kulturális terület, de a gyakorlatban az a helyzet, hogy a gazdasági túlközpontosítás a kulturális öntevékenységet is fojtogatja, a demokrácia ezen a téren is szükségképpen sorvadni kezd. A lengyelországi tapasztalat azt mutatja, hogy még az olyan tiszta politikai szféra, mint az egyházpolitika is, túl volt centralizálva, kevés lehetőséget adott helyi egyezségekre, szükség esetén konfrontációkra és jobb megoldások keresésére. És hát a politikai cselekvés más területein is valószínűleg ugyanez, sőt minden bizonnyal ugyanez a túlcentralizáltság érvényesült. Központilag állították össze az eredmények és a gondok listáját, ezt kellett propagálni olyankor is, mikor helyileg számos vidéken egészen más volt az élet tartalma sikerekben és gondokban. Ezért nevezték el ezt a módszert 1981-ben maguk a kommunista elvtársaink „sikerpropagandának”.

Ez azért mégis valamiféle sztálinista vonás, nem, ez a...

– Igen, határozottan... Elismerem, hogy ez egy sztálinista maradvány. Kérem szépen, azért mondanék inkább maradványt, mert a lengyel párt politikájának az egészére nem lehet rásütni egyszerűen a sztálinizmust, mert sok mindenben eltért a sztálinizmus jellegzetes módszereitől. Például a tájékoztatáspolitikájában liberálisabb volt, mint egy sztálinista rezsim, nem titkolt el fontos állami és társadalmi jelenségeket a közvélemény előtt, egyáltalán kevésbé volt titkolódzó az azal az ürüggyel, hogy szinte minden hiányosság „államtitok”. Ellenvéleményekben vagy kritikákban, kritikai megnyilatkozások megengedésében azért szabadelvűbb volt és nem tisztán sztálinista... De az kétségtelen, hogy a társadalom, a gazdaság, a politika irányításának a módszerében számos sztálinista hagyományt folytatott és alkalmazott, ezt elismerem.

Eddig arról volt szó, hogy milyen specifikus lengyel okai voltak a válságnak, mindazonáltal még egyszer felvetnénk, hogy nem... hogy nincs-e valami általánosabb dolog mögötte, úgymint például a túlcentralizáltság, az azért nemcsak Lengyelországra jellemző és a válságok sem csupán Lengyelországra, hiszen volt 1953-ban – Berlin, aztán Budapest – 1956-ban, majd 1968-ban Prága és bizony felmerül a kérdés, hogy a szocialista országok ezek után a válságok után, amelyek legfeljebb Magyarország esetében hoztak megújulást –, de itt is vitatják, hogy annak köszönhető-e – felmerül a kérdés, hogy vajon a szocialista országok képesek-e és milyen mértékben képesek megújulni... mert az világos, nem lehet vitás, hogy ha ezeket a visszatérő válságokat el akarják kerülni, akkor mélyreható változásokra van szükség. Ezek a túlcentralizált sztálinista vonások azért többé-kevésbé vagy valamilyen mértékben, de minden szocialista országban megtalálhatók, sokan azonosítják is a túlcentralizálást a szocializmussal, és a kérdés az, hogy ezeket az állandó válságokat végülis mindig katonai, erővel zárták le. Nincs-e erre valamilyen más megoldás, olyasmi, hogy nincsenek meg azok a mechanizmusok, amelyek lehetővé teszik a társadalmi dialektikának valamilyen önszabályozó rendszerét?

– Kérem szépen, először is véleményem szerint azért túlzás lenne a szocialista országokban állandó válságról beszélni, ezt a kifejezést említette a kérdésben, legfeljebb...

Lehet, hogy hiba volt, én a periodikus válságokról...

– Periodikusra gondolt, akkor jó... akkor erre nem az állítás vitatásával reflektálok. Szóval az említett periodikus válságok mögött keresni kell véleményem szerint is valami mélyebb, valami közös okot. Ez alapos elemző munkával, politikusok és társadalomtudósok dialógusának a segítségével tárható csak fel, egyfelől azok részvételével, akik maguk is cselekvői a kelet-európai országok gazdasági és politikai életének, másfelől azok segítségével, akik kívülről, kevésbé közvetlenül érdekelve vagy érintve a dolgokban, de azért nem érdektelenül, közömbösen látják a dolgokat. Kétségtelenül segítség a mi számunkra, akik a reális szocializmus világában élünk, hogy ha külső bírálatot, segítő szándékú bírálatot kapunk a kritikai elemzéshez, ez feltétlenül meggyorsíthatja a tisztázás folyamatát, elmélyítheti a mi valóságképünket és javíthatja cselekvésünket. Viszont azt szeretném hangsúlyozni, hogy csupán kívülről azért helyesen vagy pláne véglegesen megítélni ezen társadalmaknak a problematikáját, a legjobb indulatú külső bírálattal sem lehet.

Ha nem előzetes vélemények igazolása, hanem az összefüggések felderítése a cél, akkor a szocializmusért felelősségen érző különböző országbeli kommunisták – talán még az új társadalom építését helyeslő szocialistákat is belevonnám ebbe – együttes tevékenységével, dialógusával lehet tisztázni, hogy melyek is a mélyebb okok. Sőt, a tárgyalagosságra törekvő polgári kritikát sem hagyhatjuk figyelmen kívül, abból is tanulni lehet. Mindebben döntő szerepük kell legyen a reális szocializmuson belül működő, élő és dolgozó kommunistáknak. Továbbá: ez a tisztázó tevékenység nem lehet pusztán vád és védekezés, ezzel a módszerrel lehetetlen lenne az igazsághoz eljutni, az ítéletalkotásnak vád és védekezés fölött kell létrejönnie.

A magam részéről úgy vélem, hogy a mélyebb okok gazdasági, politikai és ideológiai természetűek. Az egyik fő válság okozó tényezőt mindenképpen a gazdaságban keresném. A reális szocializmus mai világában kialakult gazdasági rendszerek többsége egy korábbi időszak feltételeihez alkalmazkodó megoldás utánpótlásai, jelentős részben a két világháború közötti szovjet viszonyokra szabott modell módosított változatai, amikor egy ellenséges külső világtól körülvett Szovjetunióban egy zárt gazdaság modelljét kellett alkalmazni, a heterogén nemzeti gazdaságokat erőteljes módszerekkel egyetlen egységes gazdaságba integrálni; amikor erőltetett felhalmozási politikát kellett megvalósítani, a gazdasági élet egy részéből jelentős erőforrásokat kellett kiszívni és átszivattyúzni az iparba, főként a mezőgazdaságból és a szolgáltatásból; amikor a biztonság és a jövő érdekében a tömegek fogyasztásának a rovasára is kellett akkumulálni a szovjet gazdaságban – nos, a hatvanas évektől a korábbi feltételek mindinkább megváltoztak, számos országban ellentmondásba kerültek az új feltételek a régi módszerekkel.

A második világháború után a háborús károkat szenvedett kelet-európai szocialista országok körülményei között a szovjet megoldások átvétele még hasznos szerepet játszott az újjáépítésben és a szocialista intézményrendszer kialakításában, amihez hozzájárult, hogy bizonyos specifikumok mindenütt jelentkeztek. Az ötvenes évek végén és a hatvanas években ezekben a kisebb országokban mindenütt keresték már a saját viszonyoknak jobban megfelelő gazdálkodási megoldásokat,

de igaz, hogy csak negyed vagy fél lépések történtek az önállóság útján, igazán radikális változtatásokig nem tudtak eljutni ezek az országok. Nem jöttek létre ezeknek az országoknak megfelelő korszerű gazdasági struktúrák és gazdasági mechanizmusok, és ha végignézem ugye a válságokat: az 1953-as berlinit, az 1956-os magyart, ugyanakkor a lengyel válságot, hamarosan az 1967–1969-es csehszlovák válságot, majd a hetvenes évtized ismétlődő lengyel feszültségeit és konfliktusait, akkor mindegyikben ezt a problémát látom visszatérni.

Ismételten utalni szeretnék arra, hogy a gazdasági probléma mindinkább kiéleződött a feltételek változása következtében. A háború utáni ún. extenzív időszak – amikor a gazdasági növekedés főként a foglalkoztatottság és a beruházások fokozásából táplálkozott – majd minden országban végetért, talán még a Szovjetunióban és Romániában nem teljesen. Lengyelországban tulajdonképpen egy olyan sajátos drámai helyzet jött létre, hogy még munkaerő-felesleg is volt, és mégsem lehetett már extenzíven növekedni. A lengyel vezetés nyilvánvalóan nem látta világosan a helyzet ellentmondásos voltát, ezért párhuzamosan túlzottan erőltette mind a foglalkoztatási gondok azonnali megoldását, mind az új technika gyors alkalmazását. A dráma végkifejletében azután létrejött a furcsa keverék: korszerű technika – alacsony termelékenység, eladósodás.

A válságok mélyebb gazdasági okát abban látom – a legáltalánosabban kifejezve a dolgot –, hogy nem találtuk meg – többnyire csak bátortalanul kerestük – az ún. intenzív szocialista gazdálkodás fejlesztési és gazdálkodási modelljét, amelynek nyilván gyökeresen különböznie kell a régitől. Magyarország már elindult a gyökeres reformok útján, Jugoszláviában hosszabb ideje bátor újításokat alkalmaznak, Lengyelországban kritikus még a reformok helyzete, a többi országban is megindult ismét – egy évtizedes megtorpanás után – a helyes változtatások keresése. Ezt keresnünk kell tovább. Ez gazdasági mechanizmus kérdése, részben gazdaságfejlesztési politika kérdése. Miután hosszú ideig a gyors, erőltetett gazdasági növekedés eszméje vonzott minket, jelenleg a növekedés mellett már a minőségi tényezők, főként a gazdasági egyensúly eszméjét is hasonlóan fontosnak tekintjük, de ez még mindig kevés. A mainál lényegesen nagyobb szerepet kell játszania a munkatermelékenységnek és a tőkehatékonyságnak.

A gazdasági mellett a másik mélyebb okot abban látom, hogy korábbi elképzelésünkben a társadalomnak a sokrétűségére, a sok konkrét érdek egyidejű jelenlétére nem számítottunk eléggé és a politikai mechanizmusunk nem ehhez alkalmazkodik. A kelet-európai politikai mechanizmusok eredetileg minden fontos kérdésben az egységes társadalmi érdek központi kimunkálására és megvalósítására épültek fel, és nem vették figyelembe eléggé azt, hogy az egységes társadalmi érdeken belül nagyon sok részérdek van jelen a gazdaságban, a kultúrában és a közigazgatásban, ezeket a politizáló embereknek meg kell ismerniük, fel kell tárniuk, ütköztetniük kell ahhoz és annak érdekében, hogy az igazán döntő és fontos kérdésekben a társadalmi érdeket világosan lássák és meg tudják valósítani. Viszont éppen arra épült a mi országainkban a politikai intézmények rendszere, hogy a vezető szerepet gyakorló párt a részérdekek szembebesítése és vitatása nélkül is képes kialakítani a társadalom érdekét a maga politikai eszközeivel és azután annak megvalósítására mozgásba hozni az

államgépezetet, mindehhez megszerezni a tömegek támogatását. Nos, Kelet-Európában ez a politikai modell a forradalmi időszakban megfelelt, helyenként jól működött. Akkoriban a politikai mechanizmus összhangban volt a társadalom célrendszerével, mert minden kisebb közösségben nagyon hasonló, kevés, de nagyon fontos célt kellett elérni, hasonló módszereket lehetett alkalmazni. Kevés vita, ritka szavazás volt és mégis demokratikus volt ez a sodró lendületű mozgalom. A tömegek a társadalmi forradalom megvalósításában Magyarországon is és gondolom, sok más szocialista országban a napi cselekvésükben is követték a pártot, érezték, hogy az ő érdekükben valósít meg nagyon fontos célokat. A forradalmi időszak sajátos társadalmi klímájának az elmúltával a konszolidált viszonyok között ez a politikai modell mind kevésbé tudja betölteni a párt és a tömegek közötti lenini értelemben vett kapcsolatot. A társadalom érdeke ma minőségi célokat helyez előtérbe, ezek többnyire differenciáltak területileg is, a dolgozói közösségek szerint is, sőt a nagyobb társadalmi rétegek szerint is. A célok és az érdekek különbözősége mellett csak a mainál fejlettebb politikai demokráciával, érdektisztázó és érdekegyeztető módszerekkel lehet érvényre juttatni a társadalom érdekét a szocialista országokban. A szocialista demokrácia ilyen jellegű fejlesztésének még nagyon az elején tartunk.

A harmadik oknak tekintem azt, hogy az ideológia a szocialista társadalom belső ellentmondásaival kapcsolatban kevésbé tud megfelelni funkciójának. Az ideologikus gondolkodásunk sok mindenben elmaradt, nem fejlődött tovább, tulajdonképpen a két világború közötti és a második világháború végének társadalmi viszonyait kifejező ideológia, talán meg merem kockáztatni, hogy az akkor viszonyokhoz képest is már bizonyos részében (az elméletileg felvázolt szocializmus-elképzelésében) elmaradt volt. Ami ideológiánk központi magját illeti, a marxizmus elméleti alappilléreit ma is korszerűnek, jól megalapozottnak és erős lábakon állónak tekintem. A marxi történelmi materializmust nem más igazolja, mint a történelem, a társadalmi formák fejlődésének elméletét nincs okunk megkérdőjelezni, az osztályharcnak a klasszikus marxista elmélete ma is jól működő iránytű a társadalmi küzdelemben. A proletárdiktatúrára, mint a forradalmi átmenetesközzére vonatkozó koncepció ma is helytálló, bár az elméletben tisztábban és világosabban elhatárolandó a hagyományos politikai diktatúrák minden formájától. Ugyanez vonatkozik a tervgazdálkodás szükségességére, a spontán piaci folyamatok társadalmi érdekből való korlátozásának a megvalósítását célzó elméleti alapállásunkra. Elméletünk mindezen tekintetben ma is helyes válaszokat ad a társadalmi problémákra, tehát rendelkezik azokkal az eszmei alapokkal, amelyek egy korszerű elmülethez szükségesek, mégis sok olyan tétel rakódott rá, amelyeket korábban hibásan azonosítottunk a marxista gondolkodásmód kritériumával, pedig csak alkalmi gyakorlati megoldást fejeztek ki.

Úgy vélem, hogy a szocializmussal kapcsolatos kelet-európai ideológia – miközben fontos részeiben megfelel a társadalmi valóságnak – ma két vonatkozásban eltér a helyzettől és a követelményektől: bizonyos részeiben elrugaszkodik a valóságtól, előreszalad a kommunizmus felé (egyenlőségkultusz), más részeiben megmarad a forradalmi átmenet ideológiájánál (társadalmi érdekefelfogás, demokráciaértelmezés).

A gyakorlati kérdések közül vegyük például az egypártrendszer problémáját. Nyilvánvaló minden értelmesen gondolkodó marxista előtt az, hogy az egypártrendszer alkalmazható gyakorlati megoldás, de nem lehet eszmei követelmény, nem lehet önmagában fundamentális elméleti alapja egy marxista ideológiának, mert az ellenőrzés nélküli politikai hatalom veszélyét hordozza magában. Önmagában a többpártrendszer szintén nem lehet eszmei alapja a szocialista demokraciának, mert oda vezethet, hogy csak pártok ellenőrzik egymást, nem pedig néptömegek a politikai szférát. Az eszmei alap olyan néphatalom, amely a párt vezető szerepére és egy széles szocialista politikai szövetségre támaszkodik, plusz a társadalmi élet (gazdaság, kultúra, közigazgatás) közvetlen demokráciája, a tömegek részvétele a döntésekben mindenütt alul lehet, plusz a politikai hatalom demokratikus ellenőrzése. A megfelelő formát már országonként lehet igazán jól kialakítani.

Azt, hogy osztálykategóriákban gondolkodjunk társadalmi kérdésekről, tulajdonképpen igazolja a gyakorlat és az idő. Azt viszont, hogy az osztálykategóriák mellett más kategóriáknak, amelyek az életben léteznek, semmiféle jelentőséget ne tulajdonítsunk, ezt nem követeli a marxi elmélet korunk marxistáitól. De sajnos, a kommunista mozgalomnak e téren veszélyes hagyományai vannak a harmadik internacionálé időszakából, amikor a lenini gondolkodástól eltérően, a társadalmi küzdelmeket csakis és kizárólag az „osztály-osztály ellen” képletben fogták fel, s bizony a fasiszmus elleni harcot is sokáig gátolta ez a mechanikus, abszolutista felfogás. Akkoriban a fasiszmus elleni hatalmas harc érdekében sikerült leküzdeni a szűk és mechanikus osztály-szemléletet, de más kérdésekben az időnként újraéled, az ideológiának tisztázatlan része maradt.

Az egyik legfontosabb kérdésben pedig – szóval az állam, a társadalom, a kető egymáshoz való viszonya tekintetében –, úgy érzem, hogy elméletünk tisztázatlan, homályos.

A probléma elméleti lényegét, mint sokan mások én is abban látom, hogy az intézmények társadalmosítását Kelet-Európában sokáig azonosítottuk az államosítással, az önkormányzat elvét pedig elvetettük, majd később a kommunizmusban láttuk csak lehetségesnek. Emiatt elmélet és gyakorlat helyenként hibás vonalra csúszott, például az állami cselekvés társadalmi hatékonyságát még mindig túlértékeli a mai elméletünk. Ennek ellenhatásaként alakult ki Jugoszláviában az öngazgatás elmélete, amely feltétlenül jogosult egyfajta szocialista modellként, meg lehet azonban, hogy éppen azért, mert ellenpólusként jött létre, talán túlértékeli a kisebb közösségek cselekvési lehetőségének a határait, és alábecsüli az állami cselekvés szerepét.

A szocializmus politikai gazdaságtanának jellemző fogyatékossága napjainkban az, hogy sajnos a piac objektív létét és szerepét még mindig nagymértékben aláértékeli. Ennek súlyos gyakorlati következményei vannak a kelet-európai országok gazdasági egyensúlyára, a termelés jövedelmezőségére és a lakosság ellátási színvonalára. Ennek következtében ha az ideológiai kérdésben téves vagy bizonytalan, akkor nem jöhet létre hosszú távon is jó gazdaságpolitika, a társadalmi fejlődésben előbb-utóbb zökkenők keletkeznek, hacsak időben nem változtatnak ezen, ahogy némely országban teszik.

De hangsúlyozom, hogy a fentebbi mélyebb okok és a közvetlen konkrét okok között nincs egyenesen megfelelés a gyakorlatban, nem mondhatjuk, hogy közvetlenül a mélyebb okok szülték volna a gyakorlati bajokat, létezésükre csak következtetni lehet. A valóságban a lengyel munkások azért lázadtak fel, mert

- nem volt hús és más élelem az üzletekben, holott nap mint nap hallották, hogy minden a dolgozókért történik;

- nekik azt prédikálták, hogy a szocializmusban az alacsony ár egy örökké szóló vívmány, de a kormány mégis árat akart emelni és nem tudták megérteni, hogy miért;

- olyan hiedelem uralkodott el a lengyel társadalomban, hogy nem illik vallásosnak lenni, tehát a vallásos ember hivatalosan nem lehetett vallásos, de nem hivatalosan nagyon is sokan lettek vallásosak, ezek súlyos lelkiismereti ellentmondást okoztak. Szóval ezek voltak a konkrét okok – ezért azután egy az egyben nem lehet a mélyebb okokat és a konkrét okokat ugye összefüggésbe hozni. De az összekötő fonal láthatatlanul ugyan, mégis létezik.

Térjünk akkor vissza egy pillanatra Lengyelországra, tehát még egy szó Lengyelországról. Szó volt azokról a konkrét okokról, amelyek kirobbantották Lengyelországban a válságot. Ilyenek a közvetlen ellátási okok és bizonyos erkölcsi problémák. Világos ezek szerint, hogy nem helyes az a beállítás, miszerint az embereknek csak élelemre van szükségük, erkölcsi lények is az emberek, tehát mást is követeltek, lehet, hogy erre az adott alkalmat, hogy nem volt hús az üzletekben, de mást is követeltek a lengyel munkások a válság során. Egy ideig úgy tűnt, amikor a válság kirobbant, hogy Lengyelországban a társadalom váratlanul nagymennyiségű energiát talált magában és valamiféle kompromisszumos alapon megújulás következik be. Aztán kiderült, hogy ez a kompromisszum mégsem tud megvalósulni, helyette konfrontáció lett. Miért?

- Nem érzem magamat hivatva arra, hogy ebben a kérdésben kategorikus és végleges álláspontot alakítsak ki, mert annyira közlőrl nem ismerem a lengyel viszonyokat, de benyomásaim erősek, véleményem kialakult, bár kész vagyok annak pontosítására is. Úgy érzem, hogy egy végképpen elrontott helyzetben alakult ki a válság, amikor a bizalmatlanság már nagyon elmélyült, felfokozódott egyfelől a tömegek, másfelől a párt és az állam vezetése között. Mindvégig, 1980 nyarától egészen 1981 decemberéig tulajdonképpen a körül forgott a lengyel politika, hogy a három nagy társadalmi tényező között, vagyis a párt és a kormány, valamint szövetségesei, a függetlenné vált szakszervezeti mozgalom és végül az egyház között valamiféle bizalmi viszony alakuljon ki. Bizalmi viszony alapján lehetett volna egyetértésre jutni alapvető szocialista és alapvető nemzeti kérdésekben, továbbá tisztázni, hogy mi az, amiben nincs egyetértés, de mégis bizalom van egymás iránt a tekintetben, hogy tolerálják egymás nézeteit. Ez a bizalom nem teremtődött meg. Miért nem? Az alapvető okot abban látom, hogy sem a politikai vezetésnek, sem a szakszervezeti ellenzék vezető tényezőinek nem volt kialakult, világos és reális megújulási elképzelésük, koncepciójuk.

Lehet mondani, hogy a kudarcban elsősorban hibás a párt és a kormányzat, amely mégiscsak a hatalom birtokában volt, a legtöbb lehetőséggel rendelkezett arra, hogy egy nemzeti méretű cselekvésre alkalmas bizalmi helyzetet segítsen megteremteni, ilyen értelemben az 1980 előtti politikai vezetés kudarc sorozata

folymatódott, s az 1980–81-es évek kudarcáért a lengyel pártvezetést és, államvezetést nagymértékben felelősség terheli. Nem voltak képesek soraikban tényleges egységet teremteni, kialakítani és magukévá tenni egységesen egy érdemleges megújulási koncepciót és hát a bizalmat visszanyerni a tömegek részéről. Véleményem szerint azonban hibás lenne egyedül a lengyel párt- és állami vezetést elmarasztalni ezért a helyzetért, a politikai kudarcért.

Úgy érzem, hogy ebben az 1980 augusztusától 1981 decemberéig tartó folyamatban a lengyel szakszervezeti mozgalom sem szerepelt sikeresen. A Szolidaritás óriási energiával rendelkező lendületes mozgalommá vált egy rövid idő alatt, megszerveződésében kifejeződött a munkástömegek mélyeséges elégedetlensége a helyzettel, az ország vezetésével, a helyzet megjavítására irányuló nagy-nagy akarás. Megfigyelhető volt a munkáselégedetlenség nagy kisugárzó hatása a másik két szakszervezeti irányzatra is, az ágazatiakra meg a függetlenekre. De a politikai életbe szocialistaellenes erők is bekapcsolódtak. Végül is közel másfél év alatt mindinkább világossá vált, hogy a Szolidaritás igazában nem tudja, hogy mit akar, vagyis többféle akarat rivalizált egymással a mozgalomban. Persze a Szolidaritás szerencsétlen időszakban jött létre, ezt mentségére tudom felhozni. Mert akkor vált a dolgozóknak egyik és éppen a legnagyobb tömegszervevé, amikor rövid idő alatt eredményeket, sikereket kellett produkálni neki, de a gazdaság területén erre reálisan nem volt lehetőség. Ilyen helyzetben nagy önmérséklettel kellett volna rendelkezniük a vezetőknek és a tömegeknek egyaránt, de hát ez nem volt adott. Mert például amikor Lengyelországban képtelenség volt az életszínvonalat emelni, de még megtartani is, akkor a Szolidaritás tulajdonképpen egy jó ideig a gazdasági sikereket hajszolta, az életszínvonal emelését követelte és a meztelen igazsághoz az is hozzá tartozik, hogy ezzel az állam gazdasági alapjait gyengítette abban az időszakban. Emellett az alapvető problémát abban látom, hogy talán éppen azért, mert gazdasági vonalon kevés reális sikerre volt lehetősége a Szolidaritásnak, a befolyásos vezetők egy része mindinkább politikai sikereket kezdett hajszolni. Az események menetében ez a befolyásos réteg a józanabb emberekre is rá tudta kényszeríteni a maga álláspontját. Végülis az én szememben az utolsó hónapok eseményei december előtt már világossá tették, hogy a Szolidaritás vezetésének többsége nem szakszervezeti jellegű küzdelmet folytat, hanem politikai sikereket hajszol, kormánybuktatásra megy ... csak kormánybuktatás hozhatta meg a politikai sikerét. Ezzel a tevékenységével végül is nem a lengyel pártban és kormányzatban meglévő megújulást szorgalmazó erőket segítette, hanem a megújulással szembenálló, attól féltő, azzal szembehelyezkedő erőket. Politikai akciója – nem véletlenül, hanem szinte törvényszerűen – végül is Önmaga ellen is irányuló bumeráנגgá vált.

Az egyház az események menetében valamiféle sajátos politikai összekötő szerepét kezdte játszani, de miután az előbbi kettő nem találta meg a megegyezésnek, sőt még a közeledésnek sem az útját, végülis az egyház is képtelennek bizonyult az összekötő szerep eredményes ellátására.

Ha a lengyel pártban és munkásmozgalomban a reformpolitika erői korábban nagyobbak lettek volna, tudatosabban törekedtek volna a reformeszmék meghonosítására, akkor nem romlott volna így el a helyzet. Lengyelország végülis azért

jutott oda, ahová jutott, mert a megújulási erők a hetvenes évtized egészében gyengék voltak. Mindig megalkudtak a viszonyokkal, sőt egy sajátos szövetséget is kötöttek a szocializmust apologetikusan védelmező, de újíttásra képtelen konzervatív politikai erőkkel, s az ilyen szövetségekben rendszerint a kevesebb cselekvésre képes és kevesebb cselekvést akarók erők váltak uralkodóvá. Hát ez történt Lengyelországban is.

Számomra nagyon-nagyon nem tűnik reálisnak az, hogy ha haladó gondolkodású emberek, kommunisták, szocialisták egyszerűen idealizálják a Szolidaritásnak a szerepét, nem elemzik komolyan a gyengeségeit és hibáit. A Szolidaritással természetesen sok tekintetben lehet rokonszenvezni, magam is rokonszenveztem vele, de szerintem a helyzete és a szerepe kezdettől fogva ellentmondásos volt. Majd később mindinkább kérdésessé vált az, hogy képes-e egy szocialista reformpolitika lökő erejévé válni, vagy pedig csupán egy kontesztáló, a hatalommal szemben erősen kontesztáló tényezővé válik. A pusztá kontesztálás – ezt az olasz kommunisták talán legjobban tudják – hasznos lehet akkor, ha segíti a koncepcióval rendelkező tudatos progresszív erők tevékenységét, de nagyon is káros lehet, ha megakadályozza vagy ellene van az ilyen erő kifejlődésének. Mindamellet a lengyel válságot én nem tudom egyedül a Szolidaritás kárára, számlájára írni, hanem azt a politikai vezetéssel együttesen hozták össze. Annyiban azonban módosítanom kell, hogy nem a lengyel válságot a maga egészében, hanem a katonai hatalomátvételt eredményező válság-helyzetet. Egy szocialista országban szinte példátlan és anakronisztikus jelenség a katonai hatalomátvétel, ezt mentetni nem érdemes. De ezzel még nem akarom azt mondani, hogy az adott lengyelországi helyzetben, jó lehetőség híján, nem töltheti be a legkisebb rossz szerepét azzal a céllal, hogy megállítson egy negatív folyamatot és átmenetet teremtsen egy tényleges politikai megújulás és konszolidáció felé. Ha ezt az átmeneti szerepét a megújulás irányában be tudja tölteni, akkor bármilyen rossz és furcsa és ellentmondásos egy katonai rezsim, azt mondom, hogy az adott helyzetben pozitív szerepet tölthet be. Ha azonban nem a jó irányban jelentene átmenetet, ha nem a politikai megújulás irányában jelentene átvezető szerepet, vagy azt nem tudná megvalósítani, akkor negatív lenne a történelmi szerepe. Ez azonban még a jövő kérdése.

A szocialista országokban, itt Magyarországon ugyan kevésbé, de növekvő mértékben arról olvashattunk, hogy imperialista beszivárgás, külső hatások mélyítették el vagy egyenesen okozták a válságot, na most milyen volt, mit lehet tudni arról, hogy az emberek hogyan gondolkoznak mondjuk Magyarországon a lengyelországi fejleményekről és hogy hogyan alakult a közvélemény?

– Miután nemzetközi méretű osztályharc részesei is vagyunk, semmi meglepő nincs abban, hogy a lengyelországi események kapcsán szinte spontánul felmerül, hogy „keresd az ellenség kezét a dologban”. Az a kéz kétségtelenül ott is van, más kérdés, hogy aligha képes előidézni, inkább csak kihasználni ilyen és hasonló válságokat. A komoly marxista kérdésfeltevés véleményem szerint valahogy úgy hangzik: „Keresd milyen hibát követtél el, amivel ellenségeid kezére játszottál!”

Egyébként a lengyel válság nyílt fórumokon nem került megvitatásra Magyarországon és ezért nem rendelkezünk egy viszonylag pontosan felmért köz-

véleménnyel sem. De széles körből kaptunk impressziókat, figyelhettük az emberek reagálását. Azt hiszem, hogy a közvélemény, kissé pontosabb kifejezéssel, a mértékadó közvélemény maga sem volt mindvégig ugyanaz, hullámozott.

A gazdasági, gazdaságpolitikai problémák nyílt felvetése, bátor kimondása tekintetében azt hiszem, mindvégig nem volt komoly ellenvélemény.

A Szolidaritással kapcsolatban rokonszenv, kétkedés és ellenszenv hullámozott a magyar társadalomban, az események menetében a vélemények összetétele többször is változott. A szakszervezetek önállóságának gondolatát a mi pártunk szilárdan vallja 1957 óta. A problémák nyílt és bátor megnevezésével, az üzemekben a munkásság önkormányzatának, öngazgatásának, a gondolatával sokan rokonszenveznek Magyarországon. Vannak mások, akik szimpatizálnak vele, de nem hisznek a megvalósíthatóságában. Végül vannak bizonyos számban, akiknek az üzemi önkormányzat tekintetében – egyáltalán bármiféle önkormányzat kérdésében – ellenvéleményük van. Ami azonban a gazdasági követeléseiket illeti, azt nagyon sokan kezdetől irreálisnak vélték, a sztrájkokat gazdaságilag veszélyesnek ítélték. Nem annyira a sztrájk, mint önvédelmi társadalmi eszköz ellen volt kifogás, mert a magyar közvélemény megoszlik abban, hogy szocialista viszonyok között kivételes helyzetben megengedhető-e a sztrájk. Az adott gazdasági helyzetben azonban az előidézett gazdasági károk szempontjából nagyon sokan úgy látták, hogy a lengyel munkások önmaguk alatt vágják a fát.

Ami a lengyel válság fejlődéstörténeti szerepét és megítélését illeti – a politizáló emberek jelentős részében reménység volt aziránt, hogy a lengyel megújulás majd egy külső támaszt jelent a magyar reformpolitika folytatása számára. Sokan hitték, hogy hozzásegít majd ahhoz, hogy a létező szocializmus világában most már szélesebben, egy ilyen nagyobb országban is polgárjogot kapjon egy reális reformpolitika. Ez nagy reménység volt, bizakodás, hogy az események nem fajulnak el. Azután a későbbiekben mindinkább egy aggodalom árnyékolta be ezt a reménységet, az az aggodalom, hogy a gazdasági lehetetlenülés irányában haladnak a lengyel események, hogy külgazdasági oldalról ez komoly pótlólagos nehézséget jelent Magyarország számára az általánosan nehezebbé váló külső feltételek mellett. Lehet mondani persze, hogy talán az emberek önzőek, gondolatvilágukban miért nem áldozzák fel saját jólétüket, jó gazdasági és politikai körülményeiket egy nagyobb cél érdekében, de hát már az emberek ilyenek, féltik azt, amit elértek és birtokolnak saját országukban. Dehát ez a fajta nemzeti gondolkodás, ez is része a valóságnak.

A katonai hatalomátvételtől még nehezebb véleményt mondani, még kevésbé ismert erről a közvélemény, mint a korábbi eseményekről. Én azt hiszem, hogy a legtöbb ember gondolkodása ellentmondásos e tekintetben. Bízik benne, hogy talán egy negatív folyamatot sikerült megállítani és talán valami ésszerű politika vette kezdetet, ugyanakkor fél is egyidejűleg attól, hogy a katonai eszközök nem éppen ellenkező hatásúak lesznek-e, elidegenítik a tömegeket a vezetésről, és maga a lengyel vezetés nem kezd-e ha átmenetileg is, túlzottan hinni a katonai adminisztratív módszerekben. Mert végülis a közvélemény Magyarországon abban feltétlenül egyetért, hogy a megoldásnak politikainak kell lennie és csak az lehet jó megoldás, adminisztratív úton a jót rákényszeríteni, az emberekre

hasztalan dolog, katonai módszerek tartós alkalmazása ellentétes a szocialista elvekkel.

Az volt az ember érzése Magyarországon, hogy eléggé felsőbbbséggel kezelték az emberek, az utca embere az üzletekben, a villamoson, a lengyeleket, mint akik lusták, nem dolgoznak, elmaradottak, idejönnek vásárolni, valahogy úgy, ahogy a svájciak kezelik a nápolyiakat. És az az érzése az embernek, hogy ebben az összefüggésben a magyarországi propaganda váratlanul eredményesnek bizonyult ahhoz képest, amilyen eredményeket sok más téren fel tud mutatni. És hogy ez persze, egy kicsit keserű megjegyzés, de szeretném, ha...

– Igen... Kérem szépen, én először is annyiban ellentmondanék, hogy ezt nem a propagandagépezet indította el, ez igazában alulról jött spontán vélemény és mutatja azt, hogy a magyar közvélemény bizonyos része mennyire hajlamos arra, hogy a tények alapos ismerete nélkül felületesen elbíráljon, megfellebbezhetetlen fensőbbbséggel megítéljen valamilyen alig ismert jelenséget vagy tevékenységet. Szeretném felhívni a figyelmet, hogy időnként Magyarországon a belső viszonyokkal kapcsolatban is hasonló felületes és megalapozatlan vélemények kapnak lábra, úgyhogy átmenetileg szinte általános közhiedelemmé válnak. Volt például egy időszak, amikor a közvéleményben szinte futótűzként lábra kapott az a nézet, hogy a magyar parasztok nem dolgoznak, hogy katonáknak, diákoknak, munkásoknak kell odamenni a földekre és dolgozni a parasztok helyett. Ennek semmi, de semmi alapja nem volt, az emberek abból ítélték, hogy a betakarítási csúcsideőben az egyre csökkenő mezőgazdasági munkaerőt ki kellett egészíteni, de az utóbbi csak kis hányadot jelentett a mezőgazdasági összmunkában. Valójában a parasztok mindig többet dolgoztak, és többet dolgoznak ma is, mint a munkások, mint a tisztviselők, mint általában a budapestiek és mégis lábra kapott a téves nézet. Jellegzetes példa az is, hogy időnként elterjedt, aki kisiparos, vagy kiskereskedő az jól él, dúskál a javakban és az visszaél a törvényekkel, a joggal, az lop, csal, hazudik... Ez sem volt sohasem igaz. Csupán az említett széles rétegen belül egy vékony részre volt igaz, egyébként igaz ma is, amikor már teljesen elmúlt ez a közhangulat. Amikor az idegenforgalom megindult a hatvanas évek közepén, akkor elég sokan idegenforgalom-ellenesek lettek Magyarországon, mert csak azt látták, hogy a külföldiek élelmiszert is vásárolnak, velük a pincérek talán udvariasabbak. Ma már szinte mindenki idegenforgalom-barát, csak elenyésző számban vannak fanyalgó nézetek, értetlen ellenzések, az emberek inkább látják, hogy az ország gazdaságának ez is egy kívánatos fejlesztési lehetősége.

Hasonlóan megalapozatlan volt a lengyel eseményekkel kapcsolatban a magyar közvélemény egy részének a kezdeti reagálása. Az informátlanság körülményei között az ilyen felületes és megalapozatlan vélemények, könnyen lábra kapnak, mert az alaposabb emberek ekkor még tartózkodnak a véleménynyilvánítástól. Ilyen, ezekhez hasonló vélemény sokakban az is, hogy a lengyel válságnak talán az alapvető, sőt némelyek szerint az egyetlen oka abban lenne keresendő, hogy nem kollektivizálták a mezőgazdaságot. Bár kétségtelen, hogy hosszú távra nincs megoldva a mezőgazdaság ügye, de a tények nem támasztják alá azt a vélekedést, hogy ebben lenne keresendő a lengyel válság oka, egyáltalán nem támasztják alá. Lengyelország egészen 1980-ig agrárexportőr ország volt a hibás mezőgazdasági politika ellenére, a 24 milliárd dolláros adósságállomány nem a kollektivizálás

hiánya miatt, és egyáltalán nem a mezőgazdasági teljesítmény miatt halmozódott fel. A mai lengyel viszonyokra vonatkozóan el kell fogadni azt, hogy a kisparaszti gazdaság valamilyen szocialista közegbe, szövetkezeti rendszerbe beépülve képes a termelés szükséges növelésére, ha az agrárpolitika minden szempontból megfelelő. De az igaz, hogy a nagyüzem és a kisüzem valamiféle szocialista kombinációja alapján korszerűsíteni kellene a lengyel mezőgazdaság termelési viszonyait. A modell azonban nem származhat kívülről – Magyarországról sem – azt a lengyel parasztságnak és a lengyel politikusoknak kell kialakítaniuk.

Még visszatérve erre a témára, nem azt jelenti-e ez a felületes vélemény, ami a magyar lakosságban eléggé elterjedt, hogy a magyarok nem a kollektív, hanem az egyéni megoldásokat részesítik előnyben szemben a lengyelekkel, akik a kollektív megoldásokat; hogy a magyarok az egyéni helyzetüket igyekeznek javítani, mert arra van lehetőségük, Lengyelországban erre nem volt, ezért a kollektív módszerekhez folyamodtak.

– Így nem állítanám szembe ezt a két dolgot egymással, mert végeredményben Lengyelországban a kollektív megmozduláson keresztül az emberek szintén az egyéni, családi helyzetüket igyekeztek megjavítani, és hát Magyarországon is egyre többen tudják, látják azt, hogy egyéni helyzetük javítása főként kollektív összefogás eredménye lehet. Úgyhogy én nem látok ilyen ellentmondást és egyáltalán nem az individualizálódás útját látom a mai magyar viszonyokban, nem úgy ítélem meg a dolgot, hogy nálunk az egyéni célú vállalkozás uralkodna el az egyéni jólét érdekében, a közösség háttérbe szorításával vagy egyenesen a kárára. Itt Magyarországon arról van szó, hogy a közösség érdekében akarjuk és próbálgatjuk jobban hasznosítani az egyéni kezdeményezéseket, vállalkozásokat. Végülis egy közösségi cselekvési rendszerbe fut bele a sok-sok egyéni cselekvés. Azt hiszem egyébként is, hogy a közösség, a kollektivitás a szocializmus szempontjából egyáltalán nem öncél, hanem egy nélkülözhetetlen eszköz az egyéni, családi boldogulás megteremtéséhez, végülis egyének maradunk a kollektivitás keretén belül is – úgy hogy a közösségi életformát és az egyéniség kibontakozását az élet minden területén párhuzamosan kell tudnunk fejleszteni, a szocializmus csak ezáltal biztosíthat jobb jövőt az embereknek.

A szocialista táborban sok kormány úgy látja és nemcsak a szocialista táborban, hanem külföldön is szociáldemokrata pártok és kommunista pártok is hangoztatták, hogy bizonyos határokon Lengyelországban nem lehetett túlmenni, emlékeztetnek Jaltára és a szocialista tábor közös érdekeire és így tovább. Nem vezet-e tévútra a helyzetnek az effajta elemzése vagy meddig, milyen mértékben döntöek ezek az érvek?

– Én azt hiszem, hogy ezek nagyon fontos érvek és feltétlenül figyelembe veendőek. Ha Európában bárhol olyan politikai mozgalom alakul ki, amely fittyet hány ezekre a tényekre, megfontolásokra, az irreális vágányain halad. Hogy mit is értsünk a jaltai megállapodáson, ez egy nagyon fontos kérdés, erre még később visszatérek.

Kétségtelen, hogy Jalta nyomdokain valóban létrejött Európában két különböző társadalmi rendszer és ennek nyomán tulajdonképpen a két katonai tömb. Akár-hogyan is vélekedünk a katonai tömbökről, mint kommunisták nem tekinthetjük ideálisnak, hogy egyáltalán léteznek, nem törekedhetünk arra, hogy katonai tömbökre oszljék a földgolyó, de azok a valóságban vannak. Ez azt jelenti, hogy a

biztonsági politikába szervesen beépült a Varsói Szerződés mint katonai és politikai szövetség, bármelyik ország kiválása ebből igazában nem a tömbök leépülését jelentené, hanem a tömbök közötti vetélkedés felszítását az új körülmények között. Ezért tehát azt evidenciának veszem, hogy csak globális világválság vállalásával változhatna ez a helyzet. Lengyelország méghozzá nagyon a szívében van a Varsói Szerződésnek, fontossága a szövetségi rendszerben rendkívül nagy. Ha a Szolidaritásban bizonyos áramlatok fittyet hánytak erre, a szemük előtt talán egy önmagában véve nem ellenszenves cél lebeghetett vagy lebegett, alighanem egy finn mintájú semleges ország létrehozása, de kérem szépen belehelyezve a mai európai realitásokba még az sem megy, hogy Lengyelországból Finnországot csináljanak. Ez nemcsak a szovjet érdekeket sértené, ez a kisebb szocialista országokét is, akik a Varsói Szerződésben egyesültek, a mi érdekeinket is sértené. Hangsúlyozom, hogy a lengyel politika jól felfogott érdekét is sértené. Ezt nem bírtuk volna el... Tehát ez egy határ. Ezen túl nem mehet egy politikai mozgalom. Csak valami nagy robbanással, de akkor nemcsak Lengyelország robban, hanem Európa többi része is. Hát tekinthetjük szomorúnak is, hogy ilyen helyzet van, hogy katonai tömbök így szemben állnak egymással, nyugodtan tekinthetjük szomorúnak, de ez a realitás, ...

Úgy értékeli Nyers elvtárs, hogy ez a szakszervezeti mozgalom a maga egészében valóban ilyen gyermeketeg volt, hogy kétségbe vonták a két tömböt...

– Nem, a két tömb létezését nem vonták kétségbe. De hallottam és olvastam a mozgalom némely jelentős tényezőjétől olyasmit, hogy kétségbe vonták a lengyel kérdés megoldásának összefüggését a nemzetközi és a világhelyzettel, vagy pedig olyan kértelmű megfogalmazásokat alkalmaztak, melyekből Lengyelország semlegesítésének a céljára lehetett következtetni. Ha pedig jelen van, kérem szépen, egy mozgalmon belül vagy a mozgalom szövetségesei között, mégpedig intellektuális erővel egy olyan irányzat, amelyik nyitva hagyja a szövetségi viszony fenntartását, ugye azt azért nem lehet mellékesnek, jelentéktelennek tekinteni. Emlékezzünk vissza 1956-ra, amikor Magyarországon végső kétségbeesésükben és szörnyű tanácsstalanságukban Nagy Imréék is az események végkifejletében egy ilyen jel-szót adtak ki, a semlegesítendő Magyarországról – az ország érdekeivel szemben állt, az belső viszályt, nemzetközi bonyodalmat szült és nemzeti tragédiához vezetett.

De most még a dolog más összefüggéséről szeretnék beszélni. Mit is értsünk Jalta alatt? Visszatérek erre a kérdésre. Egyfelől kétségtelenül tarthatatlan és helytelen lenne figyelmen kívül hagyni a második világháború utáni európai realitásokat, nem vállalni annak a politikai konzekvenciáit olyan értelemben, hogy a szövetségi kötelezettség bizonyos önkéntesen vállalt behatárolt lehetőséget jelent a külpolitikai cselekvésben. Másfelől azonban ugyanannyira helytelen és tarthatatlan lenne úgy gondolkodni, hogy a jaltai következmények, a Varsói Szerződéshez tartozás annyit jelentenek, hogy bármelyik szocialista ország népe fel kell adja az önállóságát, a függetlenségét, a jogát arra, hogy saját adottságainak megfelelő szocialista társadalmat építsen. Helytelen lenne úgy gondolkodni, hogy a jaltai megállapodás annyit jelent, hogy itt Kelet-Európában a Szovjetunió szatellit-országainak kellene létezniük. Még önkéntesen sem vállalhatnak elvhu

kommunisták ilyen helyzetet – elsősorban saját népükkel, de a nemzetközi mozgalommal szemben sem. A szocialista országok egységének a „Kominformista” felfogását nem engedhetjük meg feléledni. Mélységesen hamis, igazában nem kommunista felfogás lenne így felfogni az egységet, sem a kisebb szövetséges országok részéről, sem pedig egy kommunista nagyhatalom részéről, mert a nemzetközi kérdésnek nem lenini alapon való kezelését jelentené. Azt sem jelentheti a jaltai megállapodás betartása, hogy a kisebb kelet-európai országoknak nem lehetne, vagy nem lenne ellentétes érdekük ebben vagy abban a kérdésben a szövetség központi erejével a Szovjetunióval szemben, hogy vezetőiknek nem szabadna vitatkozni vagy ellenvéleményt képviselni a jó szövetséges viszony fenntartásával.

Erre majd később egy kicsit visszatérünk... Egy pillanatig még Lengyelországról: a kommunista pártok egy része, nemcsak az olasz kommunista párt úgy véli, hogy mindenáron el kellett volna kerülni a katonai hatalomátvételt és hogy volt még mozgástér, volt még lehetőség arra, hogy a dialógust folytassák. Manapság a véleményeltérések a véleménykülönbségek az aktuális kérdésekben, de ezenkívül a mélyebb és általánosabb jellegű megosztottság is, ami a szocializmusról való, a reális szocializmusról való nézeteket illeti, mindennapos a kommunista mozgalomban, a munkásmozgalomban. Hová vezethet mindez?

– Nem tudom megmondani és nem vagyok biztos abban, hogy vajon 1981. december 13-án volt-e még lehetőség a katonai hatalom elkerülésére vagy sem. Eldönthetetlen a kérdés, lehetséges, hogy volt még valami lehetőség, akkor is döntő tényező azonban az, hogy a lengyel párt és állam vezetői úgy ítélték meg, hogy már reménytelen és veszélyes a helyzet, nem a kompromisszum és a megegyezés irányába haladnak az események, hanem attól elfele. Kétségtelenül lehet érveket találni amellett, hogy nem várták meg az utolsó pillanatot, s főleg nem az utolsó utáni pillanatot, amikor már tragikus dolgok történhettek volna, hanem cselekedtek. Majd csak sokkal később tudják történelmi-politikai elemzések eldönteni, hogy reálisan volt-e más lehetőség. Számomra mindenesetre egy figyelmeztető jel az, hogy jó néhány olyan ember, akinek a véleményére adok Lengyelországban, úgy nyilatkozott, hogy nem volt már más lehetőség. Egyébként valószínűleg ezúttal is az volt a helyzet – mint más hasonló bonyolult eseményekben – hogy a haladó emberek egy része már nem látott, politikai megoldást, míg egy másik része még esetleg látott arra lehetőséget. No most talán térjünk át a reális szocializmus megítélésében való sokféleségre a kommunista mozgalomban.

Meg lehetne említeni, hogy kik azok, akikre hivatkozik Nyers elvtárs?

– Én elsősorban Jaruzelski tábornokot gondolom nagyon megfontolt államférfinak, aki a szocializmusért és országáért munkálkodik, továbbá Rakowskit említeném. Nem azt mondom, hogy látatlanban mindent elfogadok, amit ő nyilatkozik, míg van politika és manőverezés, a tévedés lehetősége nála is fennáll, mint mindenki esetében. Az ő véleményére azért adok, mert egyike volt azoknak a keveseknek, akik a rendszeren belül nyíltan bírálták a viszonyokat a Gierek-időszak alatt és kiálltak a reformgondolat mellett. De említhetném Barcikowskit is, aki szintén elkötelezettje az 1980 augusztusában történt változásnak. És még másokat is a politikai vezetésből, vagy az értelmiségből.

[...]

Megint egy pár szó Lengyelországról, e kitérő után. Lengyelországra sokan úgy tekintettek, mint ami bizonyos mértékben meghaladhatja, főként a megújulás sikeres megvalósításával azokat az ellentmondásokat, amelyek sokak szemében ilyen OKP-szerűen kétséggé tették a ma létező szocializmus erejét. Tudniillik kezdett körvonalazódni egy olyan politikai modell, politikai és társadalmi modell, amely az állami apparátus kívülről való ellenőrzésére épült volna. Hogyan vélekedik egy effajta elméletéről vagy hipotézisről Nyers elvtárs, az a benyomásom, hogy egy Hegedüs Andrásához hasonlót² vázolt fel.

– Határozottan az a véleményem, hogy a reális szocializmusban, ahol a pártnak vezető szerepe van, ezt a vezető szerepét tulajdonképpen egy politikai szövetség keretében gyakorolja, akár működik egy ilyen szövetségi rendszer intézményesített formában, akár nem. A jó az, ha nem rejtve működik, hanem intézményesen, ez felel meg a szocialista demokrácia elveinek. Tehát a kommunista párt nem egyszerűen egymagában döntő szerv, hanem a szövetség keretében véleményt kérő-kereső és egyeztető szerv, politikai szintézist, néha kompromisszumot kialakító szervként működik mint vezető erő.

Az állami életben már a politikai szövetségnek kell ezt a politikát megvalósítania. No most, tisztázni kívánatos, hogy mi is az állam... Az állam szerintem nem fogható fel minden szervében egy egységes normatív valaminek. A szocialista államnak van törvényhozó szerve, ahol a többségi elv alapján döntenek, még egypártrendszer mellett is (Magyarországon az Országgyűlés, Lengyelországban a Szejm stb.), továbbá van kormányzása (kormány, Minisztertanács) és végül van egy hatalmas, mélyen tagolt állami apparátusa. A párt vezette szövetség és a törvényhozás tevékenysége tényleg összeolvad, a kormányzásnak azonban végrehajtási önállósága van (felmerül a kormányzási önállóság is), az állami apparátust azonban a párt nem képes közvetlenül vezetni, tevékenységét csak ellenőrzi. Tehát a politikai vezető erő és a törvényhozás viszonyában nem helyes arról beszélni, hogy az államon kívül van a párt és kívülről bírálja...

...a kérdés nem a pártra vonatkozott, nem arról volt szó, hogy párt ellenőrzi az államot, a pártot és az államot egynek vette a kérdés, amely arra irányult, hogy a pártot és az állagot külső erők tartsák ellenőrzés alatt...

– Ohó, akkor talán nem jól értettem a kérdést. Kérem ismétlje a lényeget...

Tehát, hogy Lengyelországban az lett volna a koncepció, hogy adva van a párt és az állam, amely a párt politikai vezetése alatt áll, és másfelől adva vannak társadalmi szervezetek, amelyek nyomás vagy ellenőrzés alatt tartják az államot. Tehát egy bizonyos fajta nyilvános ellenőrzéssel...

– A kérdésfeltevés egy részével abszolút nem értek egyet, tudniillik a párt maga semmiképpen nem azonosulhat, nem mosódhat össze az állammal.

De ez megtörténik néha.

² Hegedüs András (1922–1999) volt miniszterelnök a '60-as évek reformkorszakában a magyar szociológia újraélesztője. 1968-ban revizionizmus vádjával leváltották igazgatói posztjáról, 1973-ban kizárták az MSZMP-ből. Kutatási témái között szerepelt az államszocializmus strukturális kérdéseinek vizsgálata.

– Ezért tettem én az előbb azt a megkülönböztetést, hogy a párt az állam törvényhozó szervével lényegében azonosul, a kormányzással már nem teljesen azonosulhat, azt ellenőriznie is kell, az állami apparátussal pedig egyáltalán nem azonosulhat, maga a párt is ellenőrző-bíráló szerepet kell hogy betöltsön. Természetesnek és helyesnek tartom azt, hogy a szocialista demokráciában a társadalom (beleértve a társadalmi szerveket) ellenőrizze a politikai hatalom tevékenységét, a törvényhozást, a kormányzást és az igazgatást. Ennek érdekében egy tömegszervezet, mondjuk a szakszervezet, de mondhatjuk a szövetkezeti mozgalom vagy bármilyen értelmiségi mozgalom is, tényleg nem válhat állami jellegűvé és nem kerülhet sem a kormány, sem az állam apparátusának az irányítása alá, független kell hogy legyen. De más a helyzet a párttal, ha a párt is független. És Magyarországon a Hazafias Népfront is független. Azonban az állam törvényhozó szervével szemben legalábbis korlátozott lehet a függetlenségük, hiszen egy parlament olyan kérdésekről is kell hogy döntsön, melyek akár egy szakszervezeti vagy szövetkezeti mozgalomra vonatkoznak. A törvénytől független szervezet nem létezhet. Ezért különböztetem én meg az államnak a törvényhozó szervét az igazgatási, az irányító, a kormányzó szervektől a szocializmusban.

Minden jel szerint a decemberi események után ez a fajta modell valóban Lengyelországban most már lekerült a napirendről és másfelé tapogatózik a lengyel vezetés, a jelenlegi vezetés számos jelét adta annak, hogy a magyar modellt szeretné valamilyen formában követni, még jelszavak szintjén is. A kádári „aki nincs ellenünk, az velünk van” jelszót kissé módosítva úgy fogalmazták meg, hogy „velünk lehet”. Azt szeretném kérdezni Nyers elvtársától, hogy milyen analógiákat, illetve milyen különbségeket lát az egykori magyar helyzet és a mai lengyel helyzet között. Hogy mennyire reálisak azok a törekvések...

– Ami a párt és a tömegek kapcsolatát a súlyos bizalmi válságot illeti, a helyzetben sok hasonlóság van, sőt alapjában hasonló. Ami a párton belüli helyzetet illeti, némileg más a helyzet, bár ebben is található hasonlóság. A magyar pártban véleményem szerint 1950–56-ban sokkal inkább lejáratta magát a régi vezetés, mint Lengyelországban a hetvenes évtizedben. Magyarországon nyilvánvaló volt, hogy nemcsak személyükben veszítették el a bizalmat a régi vezetők, de politikájukban, politikai stílusukban és módszereikben is. Igaz, hogy ebben kezdetben még nem volt teljes egység a magyar párton belül, de a többség nyilvánvaló volt és mindinkább uralkodóvá vált ez a megítélés. Nekem úgy tűnik, hogy Lengyelországban személyükben és propagandájukban ugyanúgy lejáratták magukat a régebbi vezetők mint nálunk, azonban politikájuk egészében, gazdasági, kultúrpolitikájukban, pártmódszereikben nem olyan egyértelműen járatták le magukat, amit mutat, hogy Lengyelországban fennmaradt egy áramlat, amelynek a lényegét abban tudnám kifejezni, hogy a korábbi lengyel politikát bizonyos változtatásokkal fel kell újítani, régi vezetők személye nélkül. Ilyen irányzat nálunk is létezett az ötvenes évek végén, de a mai lengyel politikában ezt még erősebbnek látom.

A döntő különbséget abban látom, hogy Magyarországon a gazdaság nem bénult meg annyira, mint Lengyelországban, a gazdaság rövid időn belüli helyreállítására sokkal kedvezőbb feltételek voltak, mint ma Lengyelországban. Ehhez még hozzátenném azt, hogy a magyar parasztság aránylag rövid időn belül

bizalmát nyilvánította, bizalmi érzete keletkezett a kormányzással szemben, ezért a falu és a város közötti forgalom rövid idő alatt lendületesen megnőtt – ez szintén a gazdasági problémához tartozik.

Különbség továbbá az, hogy Magyarországon nem volt olyan súlyú az egyház – itt bizonyos fokú vallási pluralizmus van – és nem vált annyira, oly mértékben politikai tényezővé. Továbbá Magyarország akkoriban nem volt úgy eladósodva Nyugaton, mint Lengyelország.

...nagyon különbözött a helyzet...

– Kisebbs volt, igen, a nyugati importtól való függése Magyarországnak 1956-ban, mint a mai Lengyelországnak.

És végül, van-e azért esélyük arra, hogy erre az útra tudják terelni a... valami hasonlóság is arra mutat, hogy...

– Kérem szépen, a két országban a szocialista gazdaság a maga természetében és társadalmi struktúrájában nagyon hasonló, sőt lényegében azonos, tehát szerintem igenis fel lehet építeni egy a magyarhoz fő elveiben hasonló gazdaságpolitikát, ebben szilárdan hiszek, bár nagyon nehéz, nehezebb talán mint nálunk volt.

Lengyelország változatlanul és lehorgonyozottnak tűnik, mintha nem tudna kimozdulni a helyzetéből, ennek az a háttere, hogy szakadék van a rendszer és a társadalom között, nagy belső konfliktusok vannak mindkét oldalon, nemcsak a két oldal között, hanem mindkét oldalon belül a radikálisok és a mérsékelték között... és ezt úgy éli át a lakosság, mint részét egy történelmi állandó permanens drámának, amely már-már része a lengyel jellemnek. A rendszerben az ideológia éremszesedettjei és az abszolút hatalom iránt nosztalgiaát táplálók arról álmodnak, hogy a régi vágányra tereljék vissza a dolgokat, az ellenzékben is fellelhetők olyanok, akik ehhez hasonlóan szintén képtelen vágyálmokat táplálnak, azt hogy tudniillik a politikai rendszert totálisan átalakítsák. Úgy látszik, úgy tűnik, hogy mindkét oldalon ez a kisebbség mind a kormányzatban belül, mind a másik oldalon. Ha Nyers elvtárs egyetért ezzel az értékeléssel, mit gondol arról, hogy tekintélyes lengyel történészek és társadalomtudósok mégis tagadják azt, hogy Lengyelországban a kádári úton lehet normalizálni a helyzetet? Röviden elmondom, hogy mire hivatkoznak. Ezek szerint a társadalomtudósok szerint a magyar példa követése azt jelentené, hogy előzőleg a felperzselt föld politikát kellene folytatni, el kellene törölni minden követelést és minden társadalmi intézményt, ami az utóbbi időben létrejött, hogy aztán felülről részben engedélyezzék a változást, tehát egy dirigista, vagy félig dirigista félig paternalista politika keretében. Ezek szerint a társadalomtudósok szerint bármennyire is föld alá szorult a lengyel polgári társadalom a szükségállapot körülményei között, mégsem lehet már egyszerűen a hetvenes évek atomizált állapotába visszavezetni és továbbra is fenn fogja tartani azt a képességét, hogy nyomást gyakoroljon. Egyelőre ez a nem együttműködés és a passzív rezisztencia formáját ölti. Ezenkívül azt is állítják, hogy a Szolidaritás hónapjai alatt a szakszervezeti és a politikai tevékenységen kívül a lengyel nemzet teljes mértékben újra felébresztett egy sor nemzeti hagyományt, és bizonyos állami dogmatizmust elvetettek. És szerintük ez kiszámíthatatlan következményekkel járhat. Ezek szerint tehát a kádári út követhetetlen lenne Lengyelországban. Ezek a társadalomtudósok, akik nagyon közel álltak a Szolidaritáshoz, azt javasolják, hogy nagy nemzeti kompromisszumot kell létrehozni a kormányzat, az egyház és a polgári társadalom között. Éspedig úgy, hogy ez utóbbinak lehetővé váljék, hogy megengedjék, hogy szerveződjön. Hogyha ez létrejön, szerintük ez

bizonyos társadalmi mandátummal látná el a kormányt, olyasfajta mandátummal, amellyel legalábbis 1956 óta nem rendelkezik. Jóllehet akkor Gomulának sikerült konszenzust teremtenie az elképzelései számára. Az utóbbi hónapokban mindenféle röplapokon és illegális kiadványokban szerepelt ez az elképzelés Lengyelországban. És a szerzők éppen ahhoz a csoporthoz tartoznak, akiket a legszélsőségesebbnek szoktak minősíteni a Szolidaritáson belül. Az egyik kérdés az, hogy: egyetért-e Nyers elvtárs azzal a hipotézissel, miszerint a kádári út nem követhető azért, mert előzőleg Magyarországon nagymértékű elnyomás és az '56-os, meg az azt közvetlenül követő engedmények visszavonása előzte meg a későbbi reformokat? A másik kérdés pedig az, hogy: mi a Nyers elvtárs véleménye az efféle nemzeti kompromisszumról, amely bizonyos engedményekkel járna ugyan, viszont cserében afféle társadalmi szerződést teremthet?

– Kérem, ami azt illeti, hogy a kádári megoldás útján meg lehet-e oldani Lengyelország problémáit, erre az a válaszom, hogy jó lenne ott egy Jaruzelski-megoldást találni. Ezt úgy értem, hogy csakis egy lengyel színezetű megoldásról lehet szó, ami sok mindenben nyilván hasonlóságot mutathat a kádári megoldással, de olyan értelemben tényleg nem lehet a problémákat kádári utón megoldani, hogy pontosan azt és úgy tegyék, ahogy és amit mi tettünk Magyarországon 1956 után. A magam részéről nyaka tekert okoskodásnak, igaztalannak tekintem azt a feltevést, hogy a magyarországi fejlődésnek elkerülhetetlen velejárója lett volna a dirigizmus helyreállítása, hiszen azt sohasem állították vissza Magyarországon, abban az értelemben, ahogy 1956 előtt létezett. Egyáltalán nem adekvát a magyar fejlődéssel a „felperzselt föld” hasonlata sem, főként egyáltalán nem hiszem, hogy ne lehetne elkerülni az 1957–62-es évek magyarországi feszültségeit, hibáit. Azt hiszem, hogy a kádári megoldás lényege nem az, hogy miként született, hanem az, ami született az idők folyamán.

Lényeges lenne azt felmérni, hogy milyen politikai erők és azoknak milyen törekvésük van a mai Lengyelországban. Valóban igaz-e, hogy vékony réteget képeznek a korábbi viszonyokat restaurálni akarók a párton és az államon belül? Igaz-e, hogy szintén vékony réteget képeznek azok, akik tulajdonképpen a rendszer olyan változását akarják, amely vagy nem szocialista megoldás, vagy nem a Varsói Szerződésen belüli, hanem azon kívüli megoldást akarnak? Talán nem is az a döntő, hogy mennyien vannak ezek a szélsőségesek, az igazi kérdés, hogy mekkora a hatásuk és annak tendenciája növekvő vagy csökkenő. Az az érzésem, hogy pillanatnyilag még mindkét szélsőségnek jelentős hatása van, de ugyanakkor egymást semlegesítik, igaz, hogy annyiban paradox módon egymást erősítik, hogy együttesen útját állják egy harmadik megoldásnak. Továbbá az a véleményem, hogy az egyik szélsőség álláspontja alapján sem lehet politikai megoldásra találni, ezért a későbbiekben erősödik valamiféle reálpolitikai megoldás.

Még egy észrevételem van az említett lengyel értelmiségieknek a véleményéhez. Abban azt a problémát is látom, hogy úgy tekinti Lengyelországot, mintha alapjaiból kellene most újra létrehozni a politikai rendszert, egy teljes tabula rasa nyomán. Ez nem látszik reálisnak. Mindabban, amit említett, nem létezik a Lengyel Egyesült Munkáspárt, nem léteznek a többi pártok, és nem létezik a szakszervezeti mozgalom megosztottsága, azt hiszem, hogy ez így kiindulópontnak valóságidegen. Ez a történelmi szituáció 1945-ben, vagy 1945 és 1947 között volt

meg, és az újra nem teremődik. Úgyhogy ma bizonyos létező és tartós politikai tényezők figyelembevételével lehet megoldást találni.

A második kérdésre az a válaszom, hogy bizonyos nemzeti kompromisszum lehetőségét és szükségességét látom és helyesnek ítélem, sőt nem is látok más elfogadható megoldást, persze innen nézve a dolgot Magyarországról. A kompromisszumot a következő erőtényezők hozhatják létre: az Egyesült Munkáspárt, a szövetséges pártok, a szakszervezetek, az értelmiség vezető képviselői úgy hogy a megbékélés az egyház erkölcsi támogatását is bírja. A kormány nem annyira létrehozója mint megtestesítője kell legyen a kompromisszumnak. Én úgy értelmezem a Jaruzelski-féle jelszót, hogy ebbe az irányba mutat, így keresi a kibontakozást.

Vagyis lehetetlennek tartom ma azt, hogy újból elkezdjék a lengyel államot alulról építeni. Ma csak arra lenne lehetőség Lengyelországban is, hogy egy társadalmi-politikai kompromisszum, konszenzus alapján felülről végrehajtsanak reformokat, és így nyíljon nagyobb tér a demokrácia számára, önállóság és önkormányzat a dolgozói és általában a társadalmi közösségek számára. Felülről kell megnyitni a lehetőséget, de ennek nyomán csakis alulról kibontakozó társadalmi öntevékenység vezethet igazi megoldáshoz.

Még egy szót a kádári útról. Az a bizonyos kádári út nem valamiféle forogatókönyv alapján született, hanem menetközben lett feltárva, sok gyakorlati nehézség leküzdésével.

Sőt, még ma sincs végigjárva, felhívom a figyelmet arra, hogy véleményem szerint a kádári útnak egy része még hátravan, nagyon kíváncsok lennének, hogy ez további komoly reformokkal járjon, a magyar nép számára még kedvezőbbé, a világ számára vonzóbbá tegye a szocializmust egy kis ország példáján keresztül.

Lengyelországban a különféle gazdasági problémák mellett ott van a katonai hatalom problémája is. Bizonyára nagy a nyugtalanság a lengyel pártban is, hogy tulajdonképpen meddig vállalnak a katonák ilyen rendkívüli szerepet és mi lesz a párt vezető szerepével. Hogyan élük át ezt a problémát a többi kelet-európai országokban és a pártokban? Az volt az érzésünk, hogy amikor Jaruzelski látogatásokat tett más országokban, nem véletlenül maradt ki a címei közül a katonai, a nemzeti megmentés katonai tanácsa elnökének a címe.

– Én bizony nem vettem észre, hogy több helyütt kimaradt ez a cím, s ha most átgondolom, nem tulajdonítanék annak nagy jelentőséget. Bizonyosan nem azt jelenti, hogy nem veszik tudomásul egyes szocialista országokban, hogy katonai hatalom van Lengyelországban. A tényeket nem lehet letagadni. A katonai hatalom azonban ideiglenes, talán ezért nem emlegetik a címet.

Nem is erről van szó, csakhogy talán más szocialista országokban is felmerül a kérdés, hogy milyen viszony van – a múltban volt ilyen probléma – az erőszakszervezetek, a fegyveres erők és a párt között, és talán ebből a szempontból kényes lehet az a helyzet, ami Lengyelországban van.

– Én csodálkoznék azon, ha a szocialista országokban ez problémát okozna és kényes lenne. Nem hiszem, hogy e mögött komoly ok volna. Nem hiszem. Maga a katonai hatalom persze furcsa jelenség és kényes kérdés, ideológiailag és politikailag is. De hát, ha egyszer a szocializmust építő társadalmakban lehetséges gazdasági és politikai válság – és Lengyelországban tagadhatatlanul ez volt –

akkor, hát az a helyzet hogy bizony lehetséges átmenetileg katonai hatalom is. Ami nem lehetséges az az, hogy a katonaságé legyen tartósan a politikai hatalom.

Ha Lengyelországban a katonai hatalomnak nem sikerül politikai útra vezetnie a konszolidációt olyan értelemben, hogy valahogyan sikerül a reformigényeket és a változási igényeket kielégítenie, akkor akármilyen értelemben is vall kudarcot a katonai hatalom kísérlete, a liberálisabbnak nevezett irányzatok elsősorban is a magyarországi kádári reformpolitika azzal a kockázattal kell hogy szembenézzen, hogy autoriter áramlatok támadásának keresztüztüzebe kerül, mert azzal vádolhatják, hogy destabilizálja a szocialista tömböt. Ezzel is magyarázható-e az, hogy legalábbis benyomásom szerint, Magyarország diplomáciája elég aktív volt és most is az Lengyelország ügyében, onnan kezdve, hogy a magyar szakszervezetek voltak az egyetlenek, amelyek bizonyos értelemben, mégiscsak valamilyen dialógust próbáltak kezdeni a Szolidaritással, mostanában pedig magas szintű tárgyalásokat folytattak magyar diplomaták és vezetők Nyugaton, elég nagy részben a lengyel kérdésről.

– Bizonyos összefüggés a magyar diplomáciai és külpolitikai vagy nemzetközi kapcsolatok aktivizálódása és a Lengyelországgal kapcsolatos magyar érdekek között természetesen van, de mégsem egyenesen azzal magyaráznom a mi vezetésünknek a nemzetközi aktivitását. Ennek szükségessége szélesebb összefüggésekben jelentkezik, több érdekből táplálkozik, nemzetközi gazdasági szempontok, az enyhülési politikára irányuló külpolitikai szempontok, kulturális kapcsolatok építése ebben egyaránt szerepet játszik.

Amennyiben a lengyel erőfeszítések nem a reformpolitikára vezetnék Lengyelországot, az persze egyértelműen kedvezőtlen hatással lenne a magyar belpolitikára. Ez nyilvánvaló, ezt tagadni kár is. Azért én ebből még nem következtetnék arra, hogy lehetetlenné válna a magyar reformpolitika folytatása. Igaz, hogy alighanem megerősödne az az irányzat a szocialista országokban, amely destabilizáló tényezőnek tekintené az ily mértékű belpolitikai különbözőséget, amellyel Magyarország rendelkezik, de úgy érzem, hogy ez ma már nem tudná visszaterelni Magyarországot egy 1968 előtti állapotba, de még azt is mondanám, hogy nem tudná visszaterelni a magyar gazdaságpolitikát az 1974–78-as évek bizonytalanságába, a megtorpanás és a cselekvési holtpont időszakába sem. Végeredményben átélt egy ilyen hasonló időszakot már a magyarországi reformpolitika. 1969-től a csehszlovákiai, a dubčeki reformpolitika lehetetlenné válása nyomán ugyan nem közvetlen beavatkozással, de erőteljesen jelentkező ellenérzésekkel találtuk magunkat szemben számos testvéri országban, elsősorban Csehszlovákiában magában volt ez erős, de mégis túléltek. Persze nagyon-nagyon rossz lenne, ha ilyen helyzet visszatérne, hacsak kicsit is visszavetne bennünket, ha nem is terelné visszafelé az utat, de gátolná a továbbhaladásunkat, az is nagyon súlyos lenne. Úgyhogy nagyon érdekelték vagyunk abban, hogy a lengyel események kedvező alakulást vegyenek, fejlődést egy olyan reformpolitika kibontakozása számára, amelyik korszerű értelemben kommunista, amelyet a lengyel nép magáévá tesz, és amelyik be tud illeszkedni itt a kelet-európai országok közösségébe.

MNL OL M–KS 288. f. 66/35. ő. e. – magyar nyelvű gépelt fogalmazvány.

Nyers Rezső 1982. december 14-én jóváhagyásra megküldte az interjú szövegét Óvári Miklósnak. Végül az interjú nem jelenhetett meg.

77.

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA LENGYEL PÁRT- ÉS ÁLLAMI KÜLDÖTTSÉG 1982. ÁPRILIS 21-I BUDAPESTI LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1982. április 23.

Jelentés

a Politikai Bizottságnak a lengyel párt- és állami küldöttség
budapesti látogatásáról
(A Politikai Bizottság 1982. április 29-i ülésén megtárgyalta)

Szigorúan bizalmas!

A Politikai Bizottság 1982. április 14-i döntése alapján lengyel párt- és állami küldöttséget fogadtunk egynapos hivatalos baráti látogatásra hazánkban április 21-én. A lengyel küldöttséget Wojciech Jaruzelski elvtárs hadseregtábornok, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára, miniszterelnök, a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsának elnöke vezette.

A találkozóra rövid előkészítés után, a lengyel elvtársak kezdeményezésére került sor. A lengyel párt- és állami küldöttség magyarországi látogatása szervesen illeszkedett a Lengyelországgal szomszédos szocialista országokban megkezdett megbeszéléseik sorába.

A lengyel párt- és állami küldöttségben helyet kapott a LEMP Politikai Bizottságának két, és Titkárságának egy tagja, a szövetséges pártok – a Demokrata Párt és az Egyesült Parasztpart – egy-egy vezetőségi tagja, a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsának egy tagja, a kormány egyik elnökhelyettese, aki a világi katolikusok képviselője.

A látogatás során plenáris tárgyalásra, Kádár János és Wojciech Jaruzelski elvtárs négy szemközti megbeszélésére, valamint a küldöttségek tagjai közötti szakmai véleménycserére került sor.

A tárgyalásokról közös közlemény jelent meg.¹

I.

A plenáris ülésen² Kádár János elvtárs tájékoztatást adott belpolitikai helyzetünkről, az MSZMP XII. kongresszusán hozott határozatok végrehajtásának helyzetéről. Részletesen szólt belpolitikai gyakorlatunk, tapasztalataink néhány olyan

¹ *Népszabadság*, 1982. április 23.

² A plenáris ülés április 21-én 11 órától és 15.30-ig tartott. Külön feljegyzés is készült róla: MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1982. év, 85. doboz, 87-130, 002536/15.

kérdéséről, amely a lengyel küldöttség érdeklődésének előterében áll. Ezek között érintette a párt szerepét, szövetségi politikáját, az állam és az egyház viszonyának rendezettségét, a Hazafias Népfrent, valamint a társadalmi- és tömegszervezetek helyét és szerepét szocialista építőmunkánkban. Gazdasági programunk fő feladataként jellemezte erőfeszítéseinket a fizetési mérleg egyensúlyának megteremtésére, a termelés folyamatosságának biztosítására, a lakosság igényeinek kielégítésére. Hangsúlyozta, hogy ideológiai munkánkban a marxizmus-leninizmus hegemon szerepet tölt be.

Kádár elvtárs értékelése szerint politikai kapcsolataink jók, gazdasági együttműködésünk a nehéz körülmények ellenére funkcionál. Úgy ítéljük meg, hogy megvan a lehetőség és a kölcsönös készség azok fejlesztésére.

A lengyelországi eseményekkel kapcsolatos álláspontunk ismert. A múlt év decemberében megfelelő időpontban és szükségszerűen hozott intézkedéseket egyetértéssel fogadtuk és tiszteljük elhatározásukat. Úgy ítéljük meg, hogy ezzel megteremtették a szocialista kibontakozás alapfeltételeit. Szolidárisak vagyunk a társadalmi és gazdasági konszolidációra irányuló erőfeszítéseikkel és készek vagyunk lehetőségeinkhez mérten ehhez további segítséget nyújtani. Egyúttal kérjük hozzájárulásukat, hogy a magyar népgazdaság számára szükséges lengyel áruszállítások folyamatosságát a jövőben is biztosítsák.

Kádár János elvtárs tájékoztatást adott a nemzetközi helyzet legfontosabb kérdéseiben elfoglalt álláspontunkról, a szocialista közösség tagjaként tett erőfeszítéseinkről a béke megőrzése és az enyhülés vívmányainak megvédése érdekében.

II.

Wojciech Jaruzelski elvtárs, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága, a Minisztertanács nevében szívből köszönetet mondott a meghívásért, az üdvözlő szavakért.

Kiemelte, hogy nagy jelentőséget tulajdonítanak ennek a látogatásnak, amelyre a lengyel történelem egy nagyon bonyolult időszakában kerül sor. A nemzetközi helyzet is feszült, ezért fontosnak tartják annak hangsúlyozását, hogy a két ország együttműködése, kapcsolatai töretlenül fejlődnek, és e nehéz helyzetben is van lehetőség azok bővítésére. Hangsúlyozta, hogy a magyar párt, a Magyar Népköztársaság gazdag tapasztalatai igen fontosak számukra és ezeket a tapasztalatokat hasznosítani akarják.

Ezért fogadták elsőként a Magyar Szocialista Munkáspárt magas szintű küldöttségét december 13-át követően.³

A lengyel belső helyzetet az jellemzi, hogy a lengyel közvélemény még mindig a december 13-i események hatása alatt áll. A szükségállapot bevezetését a lengyel társadalom egyre nagyobb része fogadja megértéssel. Sikerült elszigetelni és leleplezni a készülő ellenforradalom vezérkarát, a hatalom pedig ismét azzá lett, aminek lennie kell: szilárd és eltökélt.

³ L. 71. és 71a sz. dokumentumok.

Az ellenforradalmi erők természetesen továbbra is jelen vannak, propaganda és illegális tevékenységük lehetőségével igyekeznek is élni. Ebben jelentősen támogatja őket az imperialista propaganda, azok az intézkedések, gazdasági szankciók, amelyeket egyes tőkés országok Lengyelország ellen elrendeltek.

A közvélemény hangulata valamelyest javult, stabilizálódik. Ugyanakkor az életszínvonal eddig mintegy 20%-kal esett vissza, az év végéig pedig további 10%-os visszaeséssel lehet számolni, ez azt jelenti, hogy két év alatt mintegy 30%-kal csökken a lengyel nép életszínvonala.⁴ Ezt a helyzetet tovább feszíti az egészségügyi ellátás fejletlensége, a környezetvédelem elhanyagolása, a lakásépítési ütem elmaradása.

A szükségállapot bevezetése óta vannak már bizonyos pozitív jelenségek is: a párt alapvetően megtartotta a munkás- és tömegjellegét; a párton belül egyre eredményesebben dolgozik az aktíva, amely már tudja, hogy mit kell tennie. Ennek orientálásában nagyon sokat segített a KB VII. plénuma. A szövetséges pártok jól vizsgáztak, adottak az együttműködés lehetőségei. A fegyveres erők erkölcsi fegyelme, készenléti foka nagyon jó. Kedvező az is, hogy az állami apparátus egyre nagyobb hatékonysággal dolgozik, hogy munkájában kezd visszaállni a rend, a fegyelem. A párt fokozatosan visszaszerzi irányítószerepét a legfontosabb tömegtájékoztatási szervekben is. Végezetül pedig kedvező jel az, hogy a termelés színvonala – az importból dolgozó ágak kivételével – fokozatosan emelkedik.

Figyelembe véve a nehézségeket és a biztató jeleket, a lengyel vezetés lényegében háromlépcsős ütemtervet dolgozott ki a válság felszámolására. Az első szakasz nagyjából ez év végéig tartana: ennek keretében el kell végezni az alapvető stabilizációs feladatokat, konszolidálni kell a párt belső helyzetét, biztosítani kell a termelés folyamatosságát. A második szakasz 1985-ig tarthat: ennek fő feladata, hogy helyreállítsák a népgazdaság egyensúlyát, visszaszerezzék a tömegek bizalmát és megszilárdítsák a párt vezető szerepét. Egyidejűleg érvényesíteni kell a szocialista állam összes funkcióit. Ezt a folyamatot, tehát a konszolidációs időszakot fejeznék be és értékelnék a párt X. kongresszusa. A harmadik ütem az 1990-es évekig terjedne: ennek keretében új utakra kellene kivezetni a lengyel gazdaságot lényegesen csökkenteni a Nyugattól való gazdasági függést, az eladósodás mértékét, a mezőgazdasági termelés fejlesztésével biztosítani az önellátást, lényegesen gyorsítani a lakásépítés ütemét.

A szükségállapot bevezetése a válság okait természetesen nem tudta megszüntetni. Nem állította helyre automatikusan a társadalom bizalmát a párt, az állam politikája iránt. Bizonyos értelemben ma a párt helyzete rosszabb, mint a felszabaduláskor és az azt követő időszakban volt. Akkor a társadalom bizalmának megnyeréséért folyt a politikai küzdelem, ma ezt a bizalmat vissza kell szerezni. Mindezt súlyosbítja, hogy a párt már harmadszor (1956, 1970, 1980–81) veszítette el a dolgozók bizalmát és vezető kádereinek jelentős részét.

⁴ 1982. január 1-jén drasztikus áremelést hajtottak végre Lengyelországban. Az élelmiszerek átlagára 241%-kal, az energia és a tüzelő ára 171%-kal emelkedett. Egy év alatt 32%-kal csökkent az életszínvonal.

A párt létszáma 1980 augusztusa óta mintegy 20%-kal csökkent. Jó azonban az, hogy ezzel minőségileg javult az összetétel, a párt megtartotta élcsapat- és tömegpártjellegét.

Változatlanul nagyon fontos feladat a lengyel államiság erősítése, az államhatalom és állami szervek tekintélyének visszaállítása. A fegyelem megszilárdításának együtt kell járnia a demokratikus mechanizmus tökéletesítésével. Ebben a szelvényben igen aktívan tevékenykedik a Szejm és annak különböző szakbizottságai. A válság időszakában, de különösen december 13. után a Szejm számos fontos, nagy horderejű törvényt fogadott el. A helyzet lassan javul, a szükségállapot számos intézkedését fokozatosan meg lehet szüntetni.

A termelés katonai ellenőrzése azonban tartós folyamat lesz.

A jelenlegi helyzetben az egyik legfontosabb politikai kérdés a szakszervezetek jövője. Az már biztos, hogy a Szolidaritást a december 13-i állapot előtti formában semmilyen körülmények között sem lehet visszaállítani. Olyan szakszervezeteket kell létrehozni, amelyek a dolgozók érdekeit szolgálják, de nem a szocialista állam ellenében. Jaruzelski elvtárs hangsúlyozta, hogy lengyel részről nagyra értékelik azt a segítséget, támogatást, amit a magyar szakszervezetek nyújtottak. Nagyra értékelte Gáspár elvtárs látogatását és a havannai Szakszervezeti Világkongresszuson elmondott beszédét.⁵

Változatlanul nagyon nehéz a helyzet az értelmiség között, főleg a tudósok és az alkotó értelmiség soraiban. Ezeknek nagy része úgynevezett belső emigrációba vonult. Az internáltak egy jelentős része az értelmiség soraiból került ki, de kiemelkedő személyiség, neves tudós nincs közöttük. A párt úgy véli, hogy türelemmel, elvi következetességgel hosszú távon ezen a területen is megszilárdíthatja pozícióit, visszaszerzi az értelmiség bizalmát.

A vezetés számol az egyház realitásérzekével is és azzal, hogy az egyház jól bevált gyakorlata szerint nem lesz hajlandó kockáztatni a már elért pozícióit, eredményeit. Érzékelhető ez a klérus december 13. utáni magatartásában, Glemp érsek tevékenységében és megnyilatkozásában is. Az állam arra törekszik, hogy a kontaktust a katolikus egyház vezetésével fenntartsa; a korábban létrehozott vegyesbizottság rendszeresen ülésezik.⁶

⁵ A X. Szakszervezeti Világkongresszusra 1982. február 10–15. között került sor Havannában. Gáspár beszédében hangsúlyozta, hogy „a szakszervezet soha nem lehet egy adott kormány- vagy pártpolitika pusztá eszköze. A szakszervezetek a szocialista társadalomban nem dolgozhatnak rendelésre. Nem lehetnek csak a határozatok végrehajtói. [...] A szakszervezeteknek legyen saját véleményük. Merjenek intézményesen kételkedni az állami szervek ajánlásaiban. [...] A szakszervezeteknek védeniük kell a munkásosztályt saját államának bürokratikus kinövésai ellen. De ugyanakkor védeniük kell a munkásállamot is az ösztönös, irreális követelésekkel szemben. A szocialista kormányzat és a helyi gazdasági vezetés sokszor leszűkíti a szakszervezet szerepét, és csak helyeslést, támogatást, mozgósítást vár tőle. Ez hibás gyakorlat. [...] Ezt történelmi példák bizonyítják, legutóbb a lengyelországi események. Ha egy szocialista országban a szakszervezet nem komoly társadalmi tényező, ha csak arra van kárhóztatva, hogy kiszolgálja a vezetést, nincs lehetősége a politika alakítására, akkor ott komoly veszélybe kerül a szocializmus.” *Népszabadság*, 1982. február 13.

⁶ A kormány és a püspöki kar vegyesbizottsági üléseit 1980-ban a Szolidaritás működése idején újították fel, és a hadiállapot bevezetése után sem szűntek meg. L. a dokumentumokat: *Tajne dokumenty państwo-kościót 1980–1989*. Londyn, Aneks-Polityka, 1993.

A jelenlegi helyzetben a vezetés – mondotta Jaruzelski elvtárs – különösen nagy jelentőséget tulajdonít a társadalmi megegyezést kifejező szervezeti formák létrehozásának. A párt régóta a társadalmi megegyezés politikáját hirdeti. A jelenlegi helyzetben építenek a Nemzeti Megmentés helyi bizottságaira. Eddig helyi kezdeményezésből mintegy hatezer ilyen bizottság alakult meg.

Az ifjúság soraiban különösen nagy problémák vannak, mert a Szolidaritás tulajdonképpen elsősorban a fiatalok mozgalma volt. Ez súlyos és fájdalmas tény, ami egyben tükrözi a korábbi nevelés igen nagy hiányosságát. Az ifjúság közérzetére, hangulatára negatív hatással van a rossz lakás helyzet, de természetesen a nyugati propaganda, a tőkés világ iránt táplált bizonyos illúziók is. Nagy és hosszsan tartó feladat lesz az ifjúság bizalmának visszaszerzése, politikai, ideológiai, erkölcsi konszolidálása.

A helyzet alakulása döntő mértékben a munkásság állásfoglalásától függ. Ezért is különös gonddal ügyel a pártvezetés a párttagság szociális összetételére, a párt munkásjellegének megőrzésére. Mintegy hétszáz nagyüzemi pártszervezetet közvetlenül a Központi Bizottság irányítása alá helyezték.

Jaruzelski elvtárs értékelése szerint a termelés gyakorlatilag az 1974. évi szintre esett vissza. Az ipari termelőkapacitásoknak mintegy 60%-a van kihasználva. Sok korszerű, modern üzem – bizonyos nyugati alkatrészek hiányában – nem működik. A nemzeti jövedelemnek mintegy 7-8%-át tudják beruházásokra fordítani, ez kevés a reális igények kielégítéséhez.

A piaci ellátás lassan stabilizálódik, javul az élelmiszerellátás, de természetesen még nagyok a gondok. A vezetés igyekszik differenciáltabb jövedelempolitikát folytatni úgy, hogy elsősorban az alacsony keresetűeket, a nagycsaládokat és a fiatal házasságokat támogatja. Ezt a törekvést azonban a társadalommal még nem könnyű elfogadtatni.

Az ország nagyon rossz fizetési mérlege közismert. Ebben az évben a kamatokkal és a törlesztésekkel együtt mintegy 10 milliárd dollárnyi összeget kellene visszafizetni a tőkés hitelezőknek. Ugyanakkor az export alig öt és fél milliárd dollárt hoz. A tőkés országok jól ismerik a helyzetet és ezért fokozzák a zsarolás politikáját. Ennek ellenére a lengyel vezetés bízik benne, hogy a tőkés országok nem jelentik be Lengyelország fizetőkép telenségét, hiszen ezzel egy rendkívül súlyos következményekkel járó precedenst teremtenének.

A mezőgazdaság helyzete is változatlanul súlyos. Még hosszú éveken keresztül nem tudják biztosítani az ország önellátását élelmiszeripari cikkekből, ami a tőkés eladás csökkenésének egyik feltétele lehetne. Korábban évente mintegy 8 millió tonna – főleg takarmánygabonát importáltak a tőkés országokból. Erre most nincs lehetőség. A vezetés igyekszik pótlólagos beruházási eszközöket biztosítani a mezőgazdaság számára s az ipari termelést jobban közelíteni a mezőgazdaság szükségleteihez.

A vezetés már december 13. előtt elkötelezte magát a szükséges gazdasági reformok bevezetése mellett.⁷ Ennek irányelvei, szempontjai hasonlóak a ma-

⁷ Még 1980 szeptemberében létrehozták a Gazdasági Reformbizottságot Władysław Baka vezetésével, amelyben a Szolidaritás szakértői is helyet kaptak. 1981 közepére ki is dolgozták a „Gazda-

gyar reforméhoz, de Lengyelországban alig egy év állt rendelkezésre annak előkészítésére egy olyan időpontban, amikor a gazdasági élet válságos. Ennek ellenére a vezetés azt várja, hogy a reform növeli a kezdeményezőkézséget, fokozatosan csökkenti a régi beidegződéseket, feleslegessé tesz bizonyos gazdasági irányító szerveket, csökkenteni lehet azok létszámát is. Ebben a tevékenységben – hangsúlyozta Jaruzelski elvtárs – a lengyel vezetés számára különösen értékesek a magyarországi tapasztalatok.

A nemzetközi gazdasági kapcsolatok alakítása terén a vezetés nem kíván változtatni az eddigi politikán. A lengyel gazdaság nyitott marad minden irányban, kész mindenkiel partneri kapcsolatokat kialakítani és fejleszteni. Mindenekelőtt azonban erősíteni akarják a lengyel gazdaság és a KGST-országok közötti partneri kapcsolatokat. A lengyel és szovjet gazdasági vezetők legutóbbi moszkvai tárgyalásai ebből a szempontból is igen eredményesek voltak. Jaruzelski elvtárs úgy véli, hogy a lengyel események gazdaságpolitikai összefüggései a KGST-ben folyó együttműködési rendszer és formák hatékonysága szempontjából kritikát is jelentenek.

A kétoldalú együttműködésről Jaruzelski elvtárs teljes mértékben egyetértett Kádár elvtárs értékelésével. Lengyel részről is úgy ítélik meg: kapcsolataink szívélyesek, érdemiek, megvan a lehetőség és a kölcsönös törekvés a korábbi szint helyreállítására, az együttműködés bővítésére. A gazdasági kapcsolatok gyorsabb ütemű fejlesztéséhez szükséges személyes kapcsolatok a két ország illetékesei között létrejöttek, folytatni kell a közös munkát. Hangsúlyozta, a lengyel fél igen érdekelt abban, hogy a magyar fél kihasználja a lengyel ipar szabad termelőkapacitásait és bízik abban, hogy a gazdasági reform következtében érdemi és hatékony együttműködés jöhet létre a vállalatok között is.

Szükségesnek tartják, hogy e kérdések tanulmányozásán és megvizsgálásán túlmenően a két ország gazdasági szervei nagyobb figyelmet fordítsanak a hosszú távú gazdasági együttműködés témaköreire. Bizonyos területeken a lengyel fél máris érdekelt az együttműködésben: pl. az autóbusz-kooperációban, a lengyel

---

sági reform irányai” című dokumentumot, amely az önállóságra, önkormányzásra és az önfinanszírozásra helyezte a hangsúlyt a vállalatirányításban. Közben a Szolidaritás is kidolgozta a saját modelljét, amely a vállalatok öngazgatására, a munkás-öngazgatásra és az igazgatók közvetlen választására helyezte a hangsúlyt. A kormányprogram inkább a „magyar modellt”, a Szolidaritás programja pedig inkább a „jugoszláv modellt” tartotta követendőnek. Éppen az igazgatóválasztás körüli viták robbantották ki az 1981 nyarán a légiközlekedés (LOT) dolgozóinak sztrájkját. Végül még a hadiállapot bevezetése előtt elkészült a Baka-bizottság két törvényjavaslata a gazdaságirányítás átalakítására. A koncepció a „magyar modellhez” közelített, azaz a központi terv és a helyi „racionalitás” ötvözetére épült. A „racionalitást” azonban nem tisztán a piaci feltételek szabták meg, hanem a piaci szabályozók és az állam által megszabott paraméterek keveréke. Az új árképzés is a magyar gyakorlatot „másolta”. 1982-ben Baka a gazdasági reformok minisztere lett és létrehozta egy Gazdasági Konzultációs Tanácsot is Czesław Bobrowski vezetésével, aki már 1956–1957-ben is végzett hasonló munkát. Alapvető problémát jelentett azonban, hogy a reformok decentralizációs céljai és a hadiállapot erősen centralizált gyakorlata élesen ütköztek egymással. A drasztikus áremelés és az infláció sem segítette a reformok sikeressé válását. A válság miatt felhagytak az 5 éves tervvel is, és elfogadtak egy 1983–1985-re szóló 3 éves tervet. L. Morawski, i. m. 2010, 286–293.

építőipari szolgáltatások magyarországi bővítésében. Szeretnék, ha ezeket a javaslatokat az illetékesek mielőbb tanulmányoznák. A lengyel fél úgy véli, hogy a jelenlegi helyzetre való tekintettel célszerű lenne a két ország között kötött ötéves árucserre-forgalmi megállapodás korábbi céljainak felülvizsgálása, esetleg az, hogy 1982–83-ra vonatkozóan módosítsuk az előirányzatokat.

Javasolta, hogy együttműködésünk témakörébe olyan területeket is vonjunk be, amelyekben a korábbi időszakban viszonylag szerény eredményeket értünk el: pl. licencek cseréje, technológiai csere, a licencvásárlások koordinálása.

Lengyel részről azt kéri, hogy a magyar fél is tegyen meg mindent a szállítások időarányos teljesítése érdekében, illetve a korábbról elmaradt szállítások pótlására. Lengyel részről ugyanakkor máris lehetőséget látnak arra, hogy bizonyos alapanyagokból, amelyek a magyar népgazdaság számára rendkívül fontosak, többlétszállításokat vállaljanak: pl. gumiabroncsok, alumíniumöntvény-blokk ellenében szenet, kokszt.

A két ország politikai kapcsolatait, együttműködését Jaruzelski elvtárs nagyon pozitívan minősítette. Együttműködésünk nagyon jó, szilárd alapokon nyugszik. Lengyel részről méltatják és köszönik azt a következetes és megértő álláspontot, amelyet a magyar fél a lengyel válság időszakában végig tanúsított.

Jaruzelski elvtárs köszönetét mondott azért, hogy a magyar fél több ezer lengyel gyermeket fogad üdülésre és hangsúlyozta, hogy ennek a nemes magyar gesztusnak a lengyel közvéleményben igen jó visszhangja volt.

Lengyel részről nagyra értékelik a magyar kultúra lengyelországi jelenlétét, és bíznak abban, hogy a belső helyzet alakulásának függvényében növelni lehet a lengyel kultúra jelenlétét is Magyarországon. Kíváncsún tartják az idegenforgalmi együttműködés fokozatos helyreállítását is.

Jaruzelski elvtárs külön is méltatta a két honvédelmi minisztérium jó személyi és szervezeti együttműködését.

A *nemzetközi helyzetről* szólva Jaruzelski elvtárs teljes mértékben egyetértett Kádár elvtárs értékelésével. A helyzet romlott, ennek fő ösztönzője az Egyesült Államok, és ez a helyzet Lengyelországot is közvetlenül súlyosan érinti. Az imperialista körök a lengyel válságot tudatosan felhasználják a nemzetközi légkör élezésére, ami önmagában is bizonyítja negatív törekvéseiket. A Lengyelország és a lengyel vezetés ellen folytatott propagandakampányban az Egyesült Államok mellett – tapasztalataik szerint – egyre kedvezőtlenebb szerepet játszik Franciaország is.

Lengyel részről arra törekednek, hogy az egyes tőkés országok irányába differenciált politikát folytassanak.

Differenciált megközelítést tapasztalnak a lengyel kérdésben a nyugati kommunista pártok részéről is. Megállapítható, hogy a pártok többsége megérti a helyzetet, kész segíteni, szolidáris a lengyel vezetéssel. Ugyanakkor egyes pártok, a spanyol, az olasz nagyon negatív álláspontot képvisel. Pozitív viszont a francia párt álláspontja, és sokat segít a portugál kommunista párt támogató magatartása. [Álvaro] Cunhal elvtárs a közelmúltban Lengyelországban járt, és ottani tapasztalatairól igen pozitívan nyilatkozott a nyilvánosság előtt is.

Befejezésül Jaruzelski elvtárs ismételtén köszönetét mondott a meghívásért, a szívélyes fogadtatásért, Kádár elvtársnak a lengyel fél számára igen tanulságos, hasznos tájékoztatójáért. A legfelsőbb szinten létrejött személyes kontaktusok folytatása érdekében is meleg szavakkal meghívta Kádár elvtársat egy látogatásra Lengyelországba. Örölnének, ha erre mielőbb sor kerülhetne.

III.

A Kádár János és Wojciech Jaruzelski elvtárs négyszemközti találkozásán a párt szerepének, politikai platformjának, cselekvési egységének, a tömegek bizalma ismételt visszaszerzésének elvi és gyakorlati kérdései álltak az eszmecsere középpontjában. Jaruzelski elvtárs behatóan érdeklődött a mezőgazdaság szocialista átszervezése és a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés magyar tapasztalatairól.

A tárgyaló küldöttségek tagjai közötti partnermegbeszélések eredményesen járultak hozzá a látogatás sikeréhez.

Az Óvári Miklós elvtársnál folytatott megbeszélésen a LEMP vezetői hangsúlyosan vetették fel a pártjaink közötti együttműködés szélesítésének, új formák keresésének szükségességét. Szorgalmazták az egyes üzemek közötti közvetlen kapcsolatok kiépítését és a testvérmegyei együttműködés élénkítését.

Faluvégi és Ozdowski miniszterhelyettesek megbeszélésén részint az árucseréforgalom aktuális kérdéseivel, részint a lengyel szabad kapacitások kihasználásának lehetőségeivel foglalkoztak. Lengyel részről szorgalmazták az 1982. évben esedékes magyar szállítások szerződéseinek létrehozását és a magyar export időarányosabb teljesítését. Magyar részről kértük, hogy a lengyel kormányzati szervek is nyújtsanak segítséget a vállalatoknál meglévő ár-, rendelés-összetételi és határidőviták lezárásához, ugyanakkor megígértük, hogy felvetett kérdéseiket megvizsgáljuk.

A szabad kapacitások ügyében megerősítettük érdekeltségünket a gépipari alkatrészgyártásban, a színes képcsőgyártásban, az autóbusz-ipari, a vegyipari együttműködésben és a könnyűipari bér munkában. A kijelölt munkacsoportok tárgyalásai eredményesen folynak. Újabb ötven javaslatot nyújtottak át írásban, amelyek tanulmányozását elvállaltuk. A tárgyalásokról emlékeztető készült, amely alapul szolgál a kormányközi vegyesbizottság elnökeinek májusban esedékes találkozásán folytatandó tárgyalásokhoz.

Kállai Gyula elvtársnál Alfred Beszterda, a Demokrata Párt Központi Vezetőségének tagja pártja aktív részvételéről beszélt a lengyelországi társadalmi folyamatokban, hangsúlyozta a LEMP vezető szerepének elismerését és a partneri viszony fontosságát. Kállai elvtárs ismertette a Hazafias Népfrent tevékenységének fő irányait és részletesen szölt az egypárt-rendszer kialakulásának történelmi folyamatáról.

Szabó István elvtárs Józef Koziołt, a Lengyel Egyesült Paraszt párt Központi Vezetőségének titkárát tájékoztatta termelészövetkezeti mozgalmunkról, a nagyüzemek és a háztáji gazdaságok összefonódásáról a mezőgazdasági árutermelésben, dolgozó parasztságunk társadalmi és szociális helyzetéről. A lengyel partner

tájékoztatást adott a lengyel mezőgazdaság előtt álló feladatokról. Javaslatot tett mezőgazdasági termékek cseréjére: kukorica-burgonya, illetve napraforgó-repce-olaj vonatkozásában.

Czinege Lajos elvtárs megbeszélést folytatott Michał Janiszewski dandártábornokkal a két ország néphadseregei közötti együttműködés fejlesztéséről, a fegyverbarátság erősítéséről.

*

A megbeszélések bensőséges légkörben zajlottak le, azokat az őszinte elvtársi, baráti véleménycseréje jellemezte. A lengyel párt- és állami küldöttség látogatása hasznos és időszerű volt, kétoldalú kapcsolataink kiemelkedő eseményét jelentette. Lengyel részről több ízben hangsúlyozták, hogy a látogatás tartalmával és külső jegyeivel, szervezettségével nagyon elégedettek, az rendkívül sokat jelent számukra.

Határozati javaslat:

- A Politikai Bizottság jóváhagyólag tudomásul veszi a lengyel párt és állami küldöttség magyarországi hivatalos baráti látogatásáról készült jelentést.
- A Politikai Bizottság ajánlja, hogy a Minisztertanács tartsa napirenden a látogatásból adódó feladatok végrehajtását.

MNL OL M–KS 288. f. 11/4405. ő. e. 223–235. – magyar nyelvű gépelt tisztázat Kádár János és Berecz János saját kezű aláírásával. A jelentést Berecz János állította össze és Kádár János hagyta jóvá. Készült 1 gépelt és 42 sokszorosított példányban (Inf/665/1982). Megkapták a Központi Bizottság osztályvezetői, a Minisztertanács tagjai.

A PB döntött arról is, hogy az anyag megszerkesztve jelenjen meg az Agitációs és Propaganda Osztály tájékoztatójában. A jelentést az MSZMP PB 1982. április 29-i ülésén tárgyalták meg.

TÁJÉKOZTATÓ FELJEGYZÉS A LEMP PB SZÁMÁRA
A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG
1982. ÁPRILIS 21-I BUDAPESTI TÁRGYALÁSAIRÓL

Varsó, 1982. április 23.

Tájékoztató feljegyzés az LNK párt- és állami küldöttségének
1982. április 21-i budapesti látogatásáról.

Április 21-én a lengyel párt és állami küldöttség Jaruzelski elvtárs vezetésével hivatalos, baráti látogatást tett a Magyar Népköztársaságban. Ez a magyar–lengyel kapcsolatok fontos eseményét képezte, megerősítette a hagyományos barátság bázisát a két népet összekötő szálakat, a két ország, két nép közötti viszony szerepét és rangját,

A látogatás jelentősége kifejezésre jutott a parlament előtti ünnepélyes külsőségekben, továbbá a magyar Hősök Emlékművénel történt koszorúzásnál, valamint a két nép közös hőse Bem József tábornok emlékművének a megkoszorúzásánál, illetve virágcsokor elhelyezésében. A lengyel küldöttségben részt vettek az Egyesült Parasztpárt és a Demokrata Párt képviselői, amely aláhúzta azon platformot és politikánk irányvonalát, hogy széleskörű hazafias frontot teremtsünk, amely összekapcsolja a szocializmus talaján álló összes erőket. A megbeszélések közvetlen szívélyes légkörben folytak, megerősítették a két nép közötti hagyományos barátság szálait, amely új tartalommal gazdagodott a második világháború után, amelynek alapjait a szocializmus építésének közös rendszere, eszméje és politikája kapcsol össze. Kádár János elvtárs rámutatott, hogy a magyar elvtársak aggodalommal figyelték és követték a lengyelországi események alakulását 1980-tól. Megerősítette azt az álláspontot, amelyet már 1981 decemberében kifejtett, hogy a magyar vezetés egyetértéssel és elégedetten fogadta a Lengyelországban alkalmazott intézkedéseket. Ezek az intézkedések nemcsak Lengyelországot szolgálják, de az egész közösséget és rendkívül fontosak az európai biztonság szempontjából. Kádár János elvtárs magasra értékelte a lengyel kommunisták bátorságát, akik vállukra vették a felelősséget és megfelelő pillanatban saját erővel határozott tevékenységet indítottak. A lengyel vezetésnek sikereket kívánva ezen az úton egyidejűleg aláhúzta, hogy a magyar vezetés teljesen szolidáris a lengyel vezetésben ebben a harcban és a saját lehetőségei keretében politikai, gazdasági és más segítséget nyújt.

Kádár János elvtárs részletesen jellemezte az MNK belső helyzetét, az MSZMP XII. kongresszusa óta (1980). Figyelembe véve a fejlődés jelenlegi helyzetét, valamint a nemzetközi körülményeket, az MNK a gazdasági fejlődés mérsékelt ütemét irányozza elő. Legközelebbi cél az életszínvonal elért eredményeinek megőrzése

és tartósítása. A magyar közvélemény társadalom akceptálja, elfogadta ezt az irányvonalat. Ez kifejezésre jutott a tanács és az országgyűlési választásokban is.

Különös figyelmet fordítanak az MNK-ban az államirányítás demokratikus formáira. A párt vezető szerepe szilárd, a párt ezen funkcióját az állami, a képviseleti és a társadalmi szervezetekben dolgozó kommunistákon keresztül érvényesíti. Fontos szerepet töltenek be a társadalmi, a szakszervezetek és más szervezetek, a Hazafias Népfront keretében. Ily módon gyakorlatilag megtestesül a párt tömegkapcsolata. A Hazafias Népfront fontos szerepet tölt be a legfontosabb társadalmi lépések egyeztetésében és konzultációjában. Jelenleg például vita folyik a KB múlt évi központi ülésén kidolgozott platformról, a lakásépítés, a lakáselosztás és a lakásgazdálkodás kérdéseiről. A vita nyomán a Hazafias Népfront visszatér majd e kérdések összegezésére és a téma a Központi Bizottság egyik ülésén szerepel napirenden. A Hazafias Népfront ezenkívül véleményezi a fontosabb jogi aktusok előkészítését.

Kádár János elvtárs ezt követően az állam és az egyház viszonyával foglalkozott. Magyarországon több egyház létezik. A felszabadulás óta nem vezetnek vallási statisztikákat. Az 1945. évi adatok azt mutatták, hogy Magyarországon a hívők mintegy 60%-a katolikus, 30%-a protestáns, fele ennek református, fele evangélikus, továbbá számos kisebb vallási csoport létezik. Az állam az összes egyházzal rendezte viszonyát, azzal, hogy az egyházak elismerik a szocializmus építésének alapelveit. Az állam tiszteletben tartja a vallásszabadságot és az egyházak autonómiáját, vallási kérdésekben, ugyanakkor az egyházak nem avatkoznak bele az állam kompetenciájához tartozó ügyekbe. Ami a katolikus egyházat illeti, már a háború előtt az állami szervek beleszólási jogot követeltek maguknak a felső egyházi vezetés kinevezési ügyébe. A Vatikán hosszabb idő után ezt elfogadta, elfogadta azt, hogy ezek a jogok megilletik a szocialista államot is. Jelenleg ez a rendszer működik, és ily módon nem engedik, hogy a rendszerrel szemben álló személyek magas egyházi funkciót töltsenek be. Az egyház képviselői, beleértve ebbe Lékai [László] bíborost is, aki a katolikus egyház feje, részt vesz a Hazafias Népfront vezetésében. A Hazafias Népfront elnökségi ülésein az egyházi vezetők támogatásról biztosítják a szocialista építés programját. Ilyen álláspontot képvisel az egyházi hierarchia a Vatikán irányába is.

Az MNK népgazdasága jelenleg komoly problémákkal küszködik. Ez kifejezésre jut mindenekelőtt a termelési kapacitás és a nyersanyag biztosítás közötti aránytalanságokban. Saját nyersanyagok hiánya szükségessé tette a kereskedelem széleskörű elmélyítését. Ennek nyomán jelenleg a nemzeti jövedelem 50%-a összefügg a külkereskedelemmel. E téren továbbra is nagyfokú aktivizációra van szükség. A szocialista országok nem tudják biztosítani Magyarország összes importszükségletét. A szocialista országok részesedése Magyarország összforgalmának 50%-át teszik ki.

A magyar népgazdaság központi problémájához tartoznak a fizetési egyensúly, a termelés folyamatossága és a társadalom fogyasztási szükségleteinek kielégítése. Külkereskedelmi forgalmában a világpiaci árak változásai olyan helyzetet teremtettek azonban, hogy a forgalom szinten tartásához az MNK 20%-kal több exportra kényszerül, hogy biztosítsa a szükséges importot. Jelenleg a kereskedelmi

és a fizetési mérleg a tőkés országokkal a tűrési határon van és az MNK-nak az a reménye és bizalma, hogy néhány év múlva fizetési mérlegben is sikerül helyreállítani az egyensúlyt. Egyelőre sikerült elkerülni, hogy a hitelek törlesztése időpontjának átütemezése céljából mind a tőkés, mind a szocialista relációban kéréssel forduljanak.

Az MNK-ban hosszabb ideje a népgazdaság új modellje funkcionál. Nem irányoz elő ez az új modell teljes decentralizációt. Néhány kompetencia továbbra is központi hatáskörben marad. A kormány rendelkezik a beruházási eszközök 50%-a felett, ezeket az eszközöket a közgazdasági paraméterek figyelembe vétele alapján kerülnek elosztásra és teljes kamat fizetésével. A termelési eszközök 90%-a az állam vagy a társadalmi szektor kezében van. A szocialista szektor adja a termelési érték több mint 90%-át. Az új gazdasági mechanizmus elveinek bevezetésével abból indultak ki, hogy áruterelés létezik és figyelembe kell venni ennek közgazdasági törvényszerűségeit. A gazdasági egységeknek hatékonyan és jövedelmezően kell termelniük. Ez nem mond ellent a marxizmus-leninizmus elveinek. Csak kivételes esetekben engedik meg az állami dotációt (például a hadiiparban). Fokozatosan csökken a dotációban részesülő iparágak száma, és a jövőben ez teljesen meg fog szűnni. Az árreformot már tízegynéhány évvel korábban beindították. Jelenleg a termelői árak megfelelnek a világpiaci áraknak. A fogyasztói árak néhány alapvető termék és szolgáltatás kivételével megfelelnek a termelési költségeknek. Ha a termelési költségek emelkednek, akkor változnak az árak, erről megfelelő idő előrehozással a társadalmat értesítik és tájékoztatják. Jelenleg már tájékoztatták a közvéleményt, hogy 1983. január 1-vel növekednek a lakbérek, figyelembe véve a lakások állapotát. Átmenetileg indokolt esetben kompenzációt biztosítanak, amely kompenzáció fokról fokra csökken és hat év után teljesen megszűnik.

A gazdasági helyzet jelenlegi körülményeit figyelembe véve, döntés történt a Nemzetközi Valutaalaphoz való csatlakozásról. Eljutottak a belépési procedúra második szakaszáig, és a napokban kerül sor a harmadik szakaszra.⁸

A kultúra szférájában a marxista ideológia nem egyedüli, de hegemon pozíciót foglal el. A kulturális életben működhetnek más nézetet valló személyek, amennyiben nem ellenséges pozíciót képviselnek. Egyes rétegekben találkozni kisebb oppozíciós jellegű csoportokkal, amelyeket a nyugati központok támogatnak. Ezek a csoportok el vannak szigetelve a néptől, és nincs hatásuk még az értelmiségi körökre sem, így a jelenség nem veszélyes.

A kétoldalú kapcsolatokról szólva Kádár elvtárs megállapította, hogy magyar értékelés szerint ebben nincsenek nagyobb problémák. A mi közös viszonyunk szolid alapokon, a két nép közötti hagyományos barátság alapjain nyugszanak.

Pozitíve értékelte a kétoldalú gazdasági kapcsolatokat. Egyeztetésre került a legközelebbi időszakra szóló együttműködés. A gazdasági együttműködés témáinak további pontosítását a gazdasági együttműködési vegyesbizottság keretében kell pontosítani és erre az illetékes miniszterelnök-helyettesek kaptak megbízást.

⁸ Magyarország 1982. május 6-án lett a Nemzetközi Valutaalap, június 9-én pedig a Világbank tagja.

A kormánysszervek ezekkel a kérdésekkel folyamatosan foglalkoznak. Magyar részről megértéssel vizsgálják azon lengyel kérést, hogy meggyorsítsák a gyógyszer szállítását, megvizsgálják a lengyel ipar szabad kapacitásának kihasználására tett javaslatokat és a magyar fél erre rövid időn belül pozitív választ fog adni. Magyarország fizetési helyzete nem teszi lehetővé a segélynyújtást valutában. Más ügyekben a magyar fél igyekszik elébe menni lengyel igényeknek. A magyar fél érdekelt, hogy a lengyel nyersanyag és termelési eszközök szállítása pl. kokszt, rézt stb. ritmikusabbá váljék.

A lengyelországi belső helyzet tisztázódásának megfelelőin a magyar fél aktivizálni fogja kapcsolatokat a kultúra, a tudomány, a közoktatás, a turisztika és más területeken is.

A nemzetközi témákról folytatott véleménycsere teljes nézetazonosságot tükrözött a jelenlegi nemzetközi feszültség forrásainak értékeléséről, valamint a feszültség enyhítésére irányuló kérdésekben. Kádár János elvtárs tájékoztatást adott az április végén sorra kerülő bonni látogatásáról,⁹ továbbá Mitterrand elnök budapesti meghívásáról.¹⁰

Végül Kádár elvtárs még egyszer magasra értékelte a lengyel küldöttség látogatását. Kifejezte azon mély meggyőződését, hogy a LEMP az LNK, amely mindig hű szövetségese és szolid partnere volt az MSZMP-nek és az MNK-nak, a jelenlegi nehézségek leküzdését követően újra megfelelő helyet foglal el a magyarokkal fennálló kapcsolatokban, hogy kölcsönös kapcsolataink minden területen fejlődnek és elmélyülnek a jövőben.

Jaruzelski elvtárs megköszönte széleskörű érdemi tájékoztatót, és részéről jellemezte Lengyelország időszerű belpolitikai helyzetét, a szükségállapot bevezetése utáni fejleményeket. Hangoztatta, hogy a december 13-i lépés elkerülhetetlen volt a polgárháború veszélyének megállítása szempontjából, a lépésre a megfelelőbb pillanatban került sor, és ezen keresztül a társadalom részénél támogatásra talált. Jaruzelski elvtárs felhasználva az alkalmat, köszönetét fejezte ki a magyar vezetés megértéséért, továbbá azért a politikai, erkölcsi és anyagi támogatásért, amelyet a magyar elvtársak ebben a nehéz időszakban nyújtottak.

A szükségállapot bevezetése nem oldhatta meg az összes problémákat. Szocialistaellenes erők továbbra is léteznek, és támogatást élveznek a nyugati propagandából. Ellentétben más szocialista országok hasonló helyzetére az 50-es és 60-as években, Lengyelországból ezek az erők nem menekültek nyugatra, a mi ellenségünk igyekszik befolyást gyakorolni a közvélemény és társadalom hangulatára, mégis azt mondhatni, hogy a helyzet fokozatosan stabilizálódik. A közvélemény hangulatára kedvezőtlen befolyást gyakorol az életszínvonal mintegy 20%-os csökkenése. Ez évben további jelentős mintegy 10%-os életszínvonal csök-

⁹ Kádár 1982. április 26–28. között tett hivatalos látogatást Bonnban, l. *Kádár János nemzetközi tárgyalásai...* 580–593.

¹⁰ François Mitterrand és Kádár János – harmadik – találkozójára 1982. július 7–9-én került sor. A megbeszéléseken többek között érintették a szovjet blokk országainak – elsősorban Lengyelországnak, Romániának – nyújtott francia kölcsönök kérdését a magyar–francia pénzügyi kapcsolatok szempontjából. A tárgyalásokról bővebben: M. Szebeni Géza: Kádár János és François Mitterrand három találkozója. *Múltunk*, 54. évf. (2009) 1. sz. 4–25.

kentéssel számolunk. Rendkívül feszített a lakásprobléma, az egészségvédelem, a kommunális gazdálkodás, amelyre az előző időszak hibái és hiányosságai súlyos teherterhelést jelentenek. A gazdasági regresszióhoz társulnak még a társadalmi dezintegráció jelenségei, amely megmutatkozik a munkás-paraszt szövetség gyengülésében, a kulturális, a tudományos szféra, valamint az ifjúsági környezet negatívumaiban. Beszélhetünk pozitív jelenségekről is, amely kifejeződik abban, hogy a párt megtartotta tömegjellegét, növekszik a párt aktivitása, erősödik a szövetségi viszonya az Egyesült Parasztpárttal és a Demokrata Párttal, valamint a világi katolikusok nagyobb részével. Rendkívül magas erkölcsi állapotot mutat a fegyveres erők és a biztonsági szolgálat. Sikerült visszaállítani a párt befolyását a tömeghírközlő szervekre, ritmikusan növekszik a termelés, a nyersanyag-kitermelő iparágakban.

Jelenleg széleskörű harc folyik a társadalom bizalmának helyreállításáért a párt irányában. A párton belül megindult az önmeghatározás folyamata és vita folyik a párt eszmei nyilatkozata tervezete felett.

A KB 8. plénuma¹¹ gazdasági kérdésekkel foglalkozik, amely egyidejűleg meghatározza a párttagok és a pártszervezetek feladatait. A harcot két fronton folytatjuk, a társadalmi fegyelem erősítéséért és egyben illetve másrészt a demokratikus tevékenységi módszerek elterjesztéséért. A szükségállapot nem fékezi ellenkezőleg elősegíti a demokratikus reformok bevezetését mind a törvényhozásban, mind a gazdasági életben.

Továbbra is enyhíteni fogjuk a szükségállapot bevezetésekor alkalmazott szigorú rendelkezéseket (a kijárási tilalom enyhítését illetve megszüntetését, az internált személyek kiengedését stb.). Az értelmiségi körökben különféle problémákkal találkozunk. Egy részük az ún. belső emigrációt választotta, más részük ellenséges idegen eszmékkel megfertőzve nem akarnak lemondani politikai aspirációkról, felleléseikre nacionalista nehézségek léteznek az állam és az egyház viszonyában. Azonban számolunk az egyházi hierarchia realizmusával. Az egyházzal párbeszédet folytatunk. 1981. december 13. után találkozót tartottunk a hercegprímással, és rövidesen sor kerül a következő találkozóra. Lengyelországban az egyház szintén tudatosítja, hogy a szocializmus tartós formáció.

A LEMP 1980 augusztusa óta következetesen hirdeti a nemzeti megegyezés koncepcióját és ezt az irányvonalat továbbra is tartja. A nemzeti egységfront eddigi tevékenységének formáit nem lehet fenntartani, mivel azt a formalitások és a külsőségek, jellemezték. Arra törekszünk, hogy ez a mozgalom autentikus legyen. Támogatjuk a nemzeti újjászülést alulról jövő kezdeményezéseit, már több mint 6000 ilyen helyi bizottság létezik, amelyek összetétele és jellege eltérő. A Szejm legközelebbi ülésén külön dokumentumban foglalkozunk a mozgalom szerepével és jelentőségével.

Jaruzelski széles körben tájékoztatta a magyar elvtársakat a népgazdaság helyzetéről és Lengyelország fizetési helyzetéről, rámutatott azokra az intézke-

¹¹ A LEMP KB VIII. plénumára 1982. április 22–23-án került sor. VIII Plenum KC PZPR, 22–23 kwietnia 1982 r. Podstawowe dokumenty i materiały: realizacja uchwał IX Zjazdu PZPR zamierzenia w dziedzinie gospodarczej. Warszawa, Książka i Wiedza, 1982.

désekre, amelyek a stabilizáció irányába hatnak. Számítunk e tevékenységben a testvéri országok támogatására, legnagyobb segítséget a Szovjetuniótól kapjuk.

A lengyel–magyar kétoldalú kapcsolatokkal foglalkozva W. Jaruzelski kiemelte a két nép hagyományos barátságának jelentőségét, amely érzelmi alapokat ad az együttműködés racionális továbbfejlődésére.

Megelégedését fejezte ki az együttműködés továbbfejlesztésére és kiszélesítésére irányuló szándék felett, valamint a munkakapcsolatok intenzívebbé tételéről. Lengyelország érdekelt abban, hogy Magyarország részt vállaljon a lengyel ipari szabad kapacitások kihasználásában. Tekintettel a két népgazdasági reform közeli azonosságára, ez jó lehetőséget teremt az ipari üzemek közötti közvetlen kontaktusok létrehozásához. Május első napjaiban várjuk a magyar gazdasági miszsiót Lengyelországba, már most gondolkoznunk kell a távlati együttműködés témái felett, és meg kell határozni olyan konkrét együttműködési formákat, mint az autóbusz gyártási együttműködés vagy a lengyel építőipari szolgáltatások növelését. Lengyelország, amely jelentős nyersanyagokkal rendelkezik, érdekes együttműködési partner lehet. A további megbeszélésekben érdemes foglalkozni a licencek jobb kihasználása és a licencvásárlás szorosabb koordinálásával is.

Az első negyedév statisztikai adatai azt mutatják, hogy növekedtek a Magyarországra irányuló nyersanyagszállítások, ezek meghaladják az idő előirányzatot. Ebben az összefüggésben ugyanakkor gondot okoz számunkra az egyes magyar nyersanyag és piaci áruk szállításában a késedelem. Továbbra is lemaradás van az 1981. évi szállítási kötelezettségben. A lengyel fél készségét nyilvánítja a kőszén szállítások növelésére néhány nyersanyag és más termék szállítása ellenében, mint pl. alumínium, vegyipari és gumiáruk.

Pozitíve értékeljük a politikai együttműködést, különösen a pártközi együttműködést, amely továbbfejlesztésére kidolgozzuk az új munkatervet. E példa nyomán fejleszteni lehet a többi társadalmi szervezetek együttműködését és a stabilizáció mértékének megfelelően a kultúra, a tudomány, a közoktatás szférájában is. A magyar kultúra nagy elismerést élvez Lengyelországban. Érdekeltek vagyunk abban, hogy a mi értékeinket is megfelelő módon prezentáljuk az MNK-ban. Az előző szintre kell hogy visszatérjen az idegenforgalom, amely népeink közeledésének egyik fontos eszközét képezi.

Egyedüli terület, amelyre az elmúlt időszak semmi hatást nem gyakorolt, ez a két ország fegyveres erőinek az együttműködése. Jelenleg az együttműködés új területekkel bővül, nevezetesen a katonai akadémiákon tanuló hallgatók cseréjével.

A nemzetközi kérdések kapcsán Jaruzelski elvtárs széles körben utalt az imperialista erők lengyel- és szovjetellenes tevékenységére. Ebben az USA jár élen. Az utóbbi időben Franciaország részéről is kedvezőtlen jelenségeket tapasztalunk. A lengyelelles hangok foka az egyes országokban eltérő, találkozni lehet a legszélsőségesekkel, például az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, vagy Franciaországban, egészen az enyhe, sőt pozitívnak ítélt megnyilatkozásokig, erre példa a görög, a finn és az osztrák állásfoglalás. Az NSZK valahol középén helyezkedik el. Egyik oldalon az NSZK az USA nyomása alatt van, másrészről nem akarja elveszíteni a számára hasznos szerződéseket a Szovjetunióval. Egyidejűleg

az NSZK bizonyos belnémet aspektusokkal kezeli a kérdéseket, amelyre a koalíció és az opposíció közötti konkurencia elemei is ráakódnak.

Végül Jaruzelski elvtárs ismételtén köszönetét mondott a meghívásért, a megbeszélések jó légköréért, az értékes tájékoztatásért. Átadta az MNK küldöttsége részére szóló meghívást, hogy tegyen látogatást Lengyelországban. A látogatás idején külön megbeszélésre került sor Jaruzelski és Kádár elvtársak között. Ez idő alatt munkajellegű megbeszélést folytattak a küldöttségek tagjai. A pártközi munkacsoport megbeszélésén részt vettek Czyrek elvtárs [Tadeusz] Czechowicz¹² elvtárs, [Marian] Orzechowski elvtárs, és [Tadeusz] Pietrzak¹³ elvtárs lengyel részről, valamint Óvári elvtárs, Berecz elvtárs, Nagy János elvtárs és Garamvölgyi elvtárs magyar részről. Megállapodás jött létre, hogy május 4-én Óvári elvtárs Budapesten fogadja Orzechowski elvtársat. Véleménycserét folytattak a LEMP és az MSZMP további együttműködésének témaköréről, valamint a pártközi tapasztalatsere elmélyítéséről.

Ozdowski és Faluvégi miniszterelnök-helyettesek részvételével a gazdasági együttműködés kérdéseivel foglalkozó munkacsoportban megállapodtak az 1983–1985. évekre szóló tervkoordinációs munkálatok megkezdésében. Ezt a feladatot a tervbizottságok elnökei májusban beindítják.

Kozioł és Szabó István elvtársak találkozásán lengyel részről érdekeltséget jelentettek be kukorica, illetve burgonya és repce vetőmagok cseréjére. Szabó elvtársat meghívták lengyelországi látogatásra.

Beszterda elvtárs találkozott Kállai elvtárssal, továbbá Janiszewski tábornok Czinege elvtárssal.

A budapesti látogatás fontos eseménye volt kétoldalú kapcsolatainknak és impulzust kell hogy adjon kapcsolatok továbbfejlődéséhez.

Az általunk kialakított cél azaz, hogy erősítsük és visszaállítsuk pozícióinkat az MNK-ban, továbbá, hogy demonstráljuk a két ország nézetazonosságát a gazdasági és egyéb területen folyó együttműködésben, valamint a nemzetközi témák értékelésénél, sikerrel teljesítettük. A látogatás idején elmélyített baráti légkör kedvezően hat viszonyunkra és az együttműködés előirányzott és kitűzött témáinak konkretizálására.

Figyelembe véve a látogatás eredményének hasznosítását feladatunk a következő:

1. utasítani a tárcákat és a különböző érintett intézményeket, hogy dolgozzák ki az együttműködés időszakos és távlati programját, komplex módon;
2. alá kell írni a LEMP és az MSZMP 1982–1983. évekre szóló munkatervét és biztosítani annak maradéktalan megvalósítását;
3. hozzá kell fogni a megbeszélés idején felvetett témák konkretizálásához, ennek érdekében tervszerűbbé kell tenni a kormányközi szervek és szakértők találkozóit, elsősorban gazdasági kérdésekben;

¹² 1981 és 1986 között a LEMP PB tagja, majd 1986 és 1990 között Lengyelország budapesti nagykövete.

¹³ A Lengyel Hadsereg dandártábornoka, 1968 és 1978 között belügyminiszter-helyettes, majd 1978 és 1983 között Lengyelország budapesti nagykövete.

4. ki kell dolgozni a gazdasági együttműködés többéves előirányzatait, 1983–1985. évekre és úgy kell előkészíteni, hogy a tervbizottságok elnökeinek előirányzott májusi találkozásán a készségi fok megfelelő legyen;

5. továbbra is széles körben tanulmányozzuk a magyar tapasztalatokat, különös tekintettel az 1956. évi válságot követő stabilizáció terén, ennek keretében figyelmet kell fordítani olyan fontos tapasztalatokra, mint a társadalom bizalmának visszanyerése, az értelmiséggel és az ifjúsággal folyó munka stb.;

6. a látogatás eredményeit széles körben kell hasznosítani a tájékoztató és propaganda tevékenységben.

J. Czyrek

MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1982. év. 85. doboz, 87-130., 002536/14. – magyar nyelvű gépellt tisztázat. A fordítást a külügyminisztériumban végezték. – A lengyel eredeti: AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI/472, 170–180. Készült a lengyel Külügyminisztérium I. főosztályán József Czyrek utasítására, valamint a lengyel Külügyminisztérium Levéltára: AMSZ, Dep. I. 10/87. W. 3.

A dokumentumot Albin Siwak, a LEMP PB tagja adta át a varsói magyar nagykövetségnek. A feljegyzés a LEMP PB 1982. április 27-i ülésén önálló napirendi pontként szerepelt, de megvitatására csupán 15 perc maradt. Jaruzelski kiemelte, hogy „különösen figyelemre-méltónak tartja az MSZMP-nek a tömegek között végzett munkáját, a nagyfokú demokratizmust, a választási rendszert, az MSZMP-nek a magyar szakszervezetekben kifejtett tevékenységét. A magyar szakszervezetek munkájának tanulmányozására hívta fel a figyelmet, és különösen értékesnek nevezte azokat a tapasztalatokat, amelyeket a magyar párt az érdekek harmonizálásával szerzett, és ami lehetővé teszi, hogy a szakszervezetek ne csak érdekvédelmi funkciókat lássanak el, hanem eredményesen képesek legyenek mozgósítani a termelési feladatokra is, a munkaverseny különböző formáira. Jaruzelski elvtárs igen értékesnek nevezte a magyar népfrontmozgalom tapasztalatait, mint olyanokat, amelyeket szintén tanulmányozni szükséges. Az első titkár rámutatott arra, hogy a rendelkezésre álló idő kevés volt arra, hogy az érintett témákról mélyrehatóbb eszmecserére kerüljön sor, hiszen a plenáris ülés tervén túli elhúzódása miatt csak igen rövid lehetett a négy szemközti beszélgetés” – olvasható Garamvölgyi József varsói magyar nagykövet Roska István külügyminiszter-helyetteshez írott 1982. április 29-i jelentésében (MNL OL XIX-J-1-j, Lengyelország, 1982. év. 85. doboz, 87–130., 002536/14.)

77b

A BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVETSÉG AKCIÓTERVE JARUZELSKI VEZETTE LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG LÁTOGATÁSÁBÓL EREDŐ FELADATOK VÉGREHAJTÁSÁRA

Budapest, 1982. május 31.

Akcióterv

a LNK budapesti nagykövetsége számára az 1982. április 21-i
W. Jaruzelski vezette lengyel párt- és kormányküldöttség látogatásából eredő
feladatok végrehajtására

I. Politikai téren:

1. Ösztönözni kell a magyar állami és pártvezetést arra, hogy megvalósítsák a LEMP KB és az MSZMP KB által aláírt kétéves együttműködési tervet.
2. Meg kell szervezni a LEMP vajdasági pártbizottságainak első titkárai és az MSZMP megyei pártbizottságainak első titkárai közötti találkozókat 1982-ben – a 8 vajdaság (megye) együttműködésének keretében.
3. Ki kell dolgozni egy anyagot arról, hogy az MSZMP KB plenáris ülései előkészítésének időszakában milyen munkastílust, módszereket alkalmaznak, a dokumentum tartalmazza a határozatok megvalósításának ellenőrzéséről, a KB problémákat kezelő bizottságának munkájáról és az MSZMP KB vidéki szervezetekkel és a pártfórumokkal való kötelekeiről szóló tapasztalatokat.
4. Figyelemmel kell kísérni a szocialista demokrácia fejlődését és a képviselői szervek, illetve az állami intézmények általi hatalomgyakorlás formáinak és módszereinek tökéletesítését, valamint a társadalmi-politikai szervezetek munkastílusában bekövetkező változásokat az MNK-ban, anyagot kell készíteni a minket érdeklő ügyekben szerzett magyar tapasztalatokról, amelyek felhasználhatók Lengyelországban az élet normalizálása folyamatában.
5. Mivel az építőipari és ipari szolgáltatásokban 45-ről 75 millió rubelre emelték a limitet 1982-ben, így fel kellett emelni a Lengyelországból az e munkákra érkező emberek létszámát, figyelemmel kell lenni arra, hogy a hétköznapi kapcsolatokban helyes politikai magatartás és légkör legyen.

II. Gazdasági téren:

1. A lengyel ipar termelőképességének kihasználása területén olyan felvilágosító tevékenységet kell folytatni a magyarok irányába, amely arra sarkallja őket, hogy mindkét fél számára helyes döntéseket hozzanak és lépéseket tegyenek.

Fel kell hívni a magyarok figyelmét a modern és gyakran világszínvonalú iparunkra, amely természetes alapja lehet a közös vállalkozásainknak, illetve segíthet Magyarországnak szabaddeviza megtakarításokhoz jutni, és hozzájárulhat az áruválaszték gazdagításához a magyar piacon.

A követség működjön együtt ezekben az ügyekben a varsói Minisztertanács mellett működő Tervbizottsággal és az ipari minisztériumokkal, valamint a magyar gazdasági szervezetekkel, és különösen az Állami Tervhivatallal, a Gazdasági Bizottsággal és az Ipari Minisztériummal.

2. Kezdeményező szerepet kell játszani a közös beruházások terén a lehető legzélesebb körben és abban, hogy Lengyelországból érkező információk eljussanak az abban érdekelt magyar intézményekhez.

3. Azon fő témák terén, amelyek a két ország kibővített együttműködésének tárgyai lehetnek, a figyelmet a következőkre kell összpontosítani:

- az együttműködésekre és szakosításokra a gépiparban, különös tekintettel az autóbuszgyártásra;
- állandó figyelemmel kell lenni a színes televízió képcsöveinek gyártásának megindítása érdekében tett tevékenységre, Magyarország tőke- és deviza-befektetése mellett;
- az ipari és építőipari szolgáltatások exportjának szervezett módon történő forszírozására.

4. A két ország tervhivatalainak együtt kell működniük a hosszú távú, különösen az 1983–1985. évekre vonatkozó tervek koordinációja feletti konzultációk megújítása érdekében.

5. Figyelmesen követni kell az MNK licenccpolitikáját, közös lépéseket kell kezdeményezni a mindkét ország számára hasznos előremozdításuk és kihasználásuk érdekében.

6. Értékelni kell az 1982. III. negyedévből az eddigi tudományos-műszaki együttműködést, és annak felgyorsításának és hatékonysága növelése érdekében aktívan fel kell lépni.

7. Fel kell gyorsítani a magyar–lengyel együttműködést a mezőgazdaság területén, és fel kell használni az MNK gazdag tapasztalatait a lengyel mezőgazdaság termelékenységének és hatékonyságának növelése érdekében.

III. Az LNK és az MNK közötti kereskedelmi csere terén:

A lengyel gazdaság számára szükséges áruk, különösen a félkésztermékek biztosítása érdekében a gazdasági-kereskedelmi kirendeltség szisztematikusan ellenőrizzé a kereskedelmi jegyzőkönyvek határozatainak megvalósítását és a szerződéses kötelezettségektől való eltérés esetén tegye meg a szükséges beavatkozásokat a vállalatok és a külkereskedelmi minisztériumok szintjén.

Különösképpen az ellenőrző-beavatkozó tevékenységbe tartoznak:

1. Teljesíteni kell az 1981. évből meglévő kb. 13 millió rubel értékű Magyarországról érkező import-áruszállítások csúszásait. Mindkét oldal külkereskedelmi vállalatait kötelezték arra, hogy teljesítsék a csúszásokat 1982 végére a lehetőségek mértékében;

2. Le kell kötni az 1982. évre szóló kereskedelmi megállapodás kontingenseit, amely még nem érte el, különösen az MNK-ból érkező importban, a megfelelő szintet. A külkereskedelmi vállalatokat kötelezték ennek befejezésére a folyó év június végéig. Az 1982. évre szóló kereskedelmi szerződésben előírányzott egyes áruszükséglet hiánya esetén, keresni kell ezek helyettesítésének lehetőségeit az LNK gazdasági szükségleteinek megfelelően.

3. A szerződésbe foglalt áruszállítások megvalósítása az MNK-ból érkező importban:

- gépek és berendezések, pótalkatrészek és kooperációs elemek,
- nyersanyagok és félkésztermékek,
- mezőgazdasági-fogyasztási cikkek,
- ipari eredetű fogyasztási cikkek;

4. Le kell kötni és teljesíteni kell azon áruszállításokat, amelyeket le lehet szállítani cserébe a 30 millió rubellel – 75 millió rubel kvótáig – felemelt kontingensért (építőipari munkák), 21 millió rubel – áruérték, a maradék 9 millió rubel a lengyel vállalatok által e munkák költségeinket fedezésére lett átirányítva.

5. Aktívan kell keresni az 1982. évre szóló kereskedelmi jegyzőkönyvben foglalt kontingensek feletti kölcsönös áruszállítás növelésének lehetőségeit további kompenzációs tranzakciók megkötésén keresztül, beleértve a szabad valutákban való elszámolásokat, a barter tranzakciókon keresztül mind klíring rubelben, mind multilaterális-klíringben az LNK és az MNK közötti pótlólagos áruszállításokról szóló erfurti határozatokkal összhangban.

6. Le kell kötni az 1983. évre szóló áruszállításokat, amelyekről a minisztériumok megegyeztek, az 1982. évre szóló kereskedelmi szerződésbe foglalt kontingensek 50%-áig.

7. A [lengyel] Belkereskedelem és Szolgáltatások Minisztériumával és a magyar partnerekkel közösen keresni kell a piaci árucseré komolyabb növelésének lehetőségeit, illetve a keresett áruk választékát bővíteni kell annak érdekében, hogy mindkét országban javuljon a piaci ellátás. Értékelést kell készíteni minden félév lezárása után az árucseré megvalósításáról.

8. A Kereskedelmi Tanácsos Irodájával közösen negyedévenként értékelést kell készíteni a kereskedelmi szerződés teljesítésének határidőinek betartásáról és minőségéről, szükség esetén interveniálni kell az MNK vezető szerveinél.

9. Figyelemmel kell kísérni az LNK és az MNK közötti árucseré valódi alakulását a szaldóval együtt.

Ipari kooperáció

1. A lengyel ipar szabad termelőkapacitásának kihasználása és az LNK és az MNK közötti kereskedelmi csere további fejlődése megköveteli, hogy lépéseket tegyünk azon félkésztermékek és nyersanyagok megszerzésére, amelyekkel az MNK gazdasága rendelkezik, hogy Lengyelországban dolgozzuk fel azokat. E területen a gazdasági-kereskedelmi kirendeltségnek biztosítaniuk kell a szükséges kapcsolatokat, valamint a megkötött gazdasági együttműködésből következő kereskedelmi tranzakciók kereskedelmi szolgálatát, és ellenőriznie kell a szerződéses kötelezettségek megvalósulását.

2. A hosszú távú együttműködési és szakosítási szerződések, amelyek biztosítják a két ország gazdaságának kiegészítését és a már elért – a két ország gazdaságának további fejlődését szolgáló – szakosítások kihasználását, a gazdasági-kereskedelmi kirendeltségen keresztül kereskedelmi tekintetben segíteni fogják elsősorban a szállítási szerződések megkötését a végső fázisban.

Együttműködés a kereskedelmi csere finanszírozásában

Az LNK nehéz fizetési helyzete és az ezzel összefüggő, a szabaddeviza-övezetből érkező félkésztermékek, nyersanyagok, kooperációs elemek importjának nehézségei megkövetelik a pénzügyi apparátus és a magyar fél e területen meglévő lehetőségeinek kihasználását. Az exportáruk termeléséhez szükséges „deviza kiadások” megszerzése megköveteli a magyar importőrök e területen meglévő minden lehetőségeinek kihasználását. Az e területen dolgozó vállalatokat a kereskedelmi kirendeltség apparátusa támogatni fogja többek között az MNK Külkereskedelmi Minisztériumában folytatott rendszeres tárgyalások útján.

IV. A kultúra és a tudomány terén:

1. Törekedni kell arra, hogy a lengyel kultúra magyarországi jelenléte intenzívebb legyen a lengyel zene, film, irodalom és dramaturgia eredményeinek bemutatása által, a magyar kulturális intézmények érdeklődésén keresztül;

2. Fokozatosan, a lengyelországi kultúrateremtő körökben kialakult helyzet stabilizálódásának mértékében törekedni kell az alkotószövetségek, a főiskolák és tudományos intézetek, színházak stb. korábbi kapcsolatainak visszaállítására. E célra az eddigieknél jobban kell kihasználni a Lengyelország és Magyarország között meglévő testvérmegyei együttműködésről szóló egyezményt;

3. Kérni kell, hogy a magyar rádió és televízió szenteljen az eddigieknél több helyet lengyel antennán a kultúrának és a művészetnek;

4. Biztosítani kell a szükséges feltételeket a lengyel munkásmozgalom és Karol Szymanowski születésének 100. évfordulójáról történő megfelelő megemlékezéshez Magyarországon;

5. Hatni kell a magyar félre, hogy ösztöndíjsaik képzését állítsák vissza az LNK-ban, különös figyelmet kell fordítani a lengyel oktatásban a polonisták képzésére, amelynek nagy jelentősége van a lengyel irodalom fiatal fordítószakembereinek kinevelésére;

6. Gondoskodni kell a Lengyel–Magyar Kulturális és Tudományos Együttműködés Vegyes Bizottságának X. ülésén elfogadott határozatok végrehajtásáról;¹⁴

7. Törekedni kell a Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ munkájának intenzívebbé tételére, különösképpen a vidéki rendezvények és a találkozók szervezése területén (lengyel kultúra napjai és hetei), a munka e formáját ki kell használni arra is, hogy a magyar társadalom széles köreinek megvilágítsuk a lengyel válság lényegét, a kiút módjait és módszerét annak érdekében, hogy biz-

¹⁴ Erre 1982. május 18–20. között került sor Varsóban.

tosítsuk Lengyelország megfelelő pozícióját a szocialista tábor politikai és kulturális életében.

V. A tömegtájékoztatási eszközök terén:

1. Elő kell segíteni, hogy a magyar sajtóban információk jelenjenek meg a lengyel iparról és különösen azokról a specialításokról, amelyekben érdekeltek vagyunk az MNK-val történő együttműködésben és szakosításban;

2. Javítani kell a hangulatot a magyar társadalmon belül olyan anyagok közvételével segítségével, amelyek a lengyelországi élet stabilizálódásának útján bekövetkezett előrelépésről tanúskodnak, és ki kell küszöbölni az országunkban kialakult helyzetet negatív fényben bemutató információkat;

3. A sajtóban, rádióban és televízióban propagálni kell szakembereink magyarországi tevékenységét, rámutatva a munkák magas minőségére, megbízhatóságára, pontosságára és megtérülésére. Ezen alkalmakkor be kell mutatni a kulcsrakész objektumok építésében elvégzett szolgáltatások választékát, a kooperációs együttműködések és az építőipari szolgálatokat;

4. Magyar–lengyel együttműködés egyéb területein, mint a tudomány, a kultúra, a művészet, a sport stb. figyelemmel a lehetőségeinkre, vissza kell állítani Lengyelország helyét az augusztusi események előtti szintre, fokozatosan kihasználva a jó hangulatot az együttműködés kiszélesítésére is;

5. A fenti alapelvek megvalósításának érdekében aktívan kell kezdeményezni és inspirálni a megfelelő szerkesztőségeknél, bővíteni kell az inspiratív kapcsolatokat az MSZMP KB érdekelt osztályain a kereskedelemért és a gazdasági együttműködésért felelős munkások részvételével a Nagykövetségen és a Kereskedelmi Tanácsos Irodájában, széles körben kell sajtótájékoztatókat tartani a szakújságírók szűk körének részvételével, illetve interjúkat kell adni a sajtónak és másoknak.

VI. A turisztika terén:

1. A szocialista országok táborában az MNK továbbra is nyitott ország marad a Lengyelországból érkező turisták számára három fő irányban: szervezett turistacsoportok utazása formájában, egyéni turizmus, illetve rokonok- és ismerősök utazása az MNK területén dolgozó személyekhez és magyarokhoz. A Lengyelországból Magyarországra érkező turisták tervezett mennyisége átlépheti a 200, de még a 300 ezer főt is. Figyelembe véve a tényt, hogy az utóbbi években a Lengyelországból érkező turisták száma átlépte a 600 ezret, a tranzit átutazókkal együtt a másfél milliót is túllépte, jelenlegi erőfeszítéseink igyekeznek az ideai turistalétszámot maximálisan növelni, a Magyarországot látogatókét is. Ennek érdekében folytatni fogjuk a tárgyalásokat a megfelelő magyar szervekkel, a Külügyminisztérium Konzuli Osztályával, a Külföldiek Ellenőrző Osztályával, a Katonai Határőrség itteni parancsnokságával, a Pénzügyminisztériummal és a Statisztikai Hivatallal.

2. Folytatni kell – közösen a Kereskedelmi Tanácsos Irodájával – a tárgyalásokat arról, hogy a magyar bank emelje fel a pénzügyi korlátot az MNK-ból érkező

turizmus további fejlődése érdekében Lengyelország szükségletei számára. E kvóta esetleges felemelését törleszteni tudnánk az építőipari szolgáltatásainkkal. Le kell törni a magyar fél ellenállását az esetleges kvóta törlesztése kérdésében, nem a pótlólagos áruszállításokon keresztül (nyersanyagok, személyautók), hanem az építőipari szolgáltatások megnövelt megvalósításán keresztül. Itt a Lengyelországba utazó magyaroknak adandó lengyel valutáról is szó van.

3. A tranzitturizmusra – a tranzitnyilatkozat hiányából eredő – negatív hatások megszüntetése céljából szükséges ezt az ügyet a lengyel turisták számára előnyösen rendezni. Az előzetes egyeztetések arra mutatnak, hogy ezt az ügyet a két ország központi vámhivatalai és a pénzügyminisztériumok képviselői között egy kiegészítő egyezmény aláírása formájában kell lezárni, és azt életbe kell léptetni. Az eddigi tárgyalásokból kiderül, hogy a magyar fél kész aláírni egy ilyen kiegészítő egyezményt.

4. A turistaforgalom növelésére irányuló törekvések és lépések megkövetelik a részünkről, hogy párhuzamosan lépéseket tegyünk a fellépő negatív jelenségek, mint a turizmust kihasználva a lengyel állampolgárok egyes elemi által elkövetett bűncselekmények (csempészet, valutakereskedelem, bűnözők stb.) megszüntetése érdekében. A megelőző tevékenység koordinált cselekvést igényel, mind a rendvédelmi, a konzuli, a vám szervek részvételét, mind pedig a sajtó, az utazási irodák stb. segítségét, a széleskörű információs, sőt a figyelmeztető tevékenységükön keresztül.

Budapest, 1982. május 31.

LNK Nagykövetség
Budapesten

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: LXXVI/610. 1–11. – *lengyel nyelvű gépett tisztázat* (ford.: Mitrovits Miklós).

78.

TADEUSZ PIETRZAK BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVET ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉSE A LENGYEL–MAGYAR KAPCSOLATOKRÓL

Budapest, 1983. április 30.

A Lengyel Népköztársaság Budapestre akkreditált nagykövetének jelentése
az 1978. március 10. és 1983. április 30. közötti időszakról

I.

A Lengyel Népköztársaság nagykövetének misszióját 1978. március 10. és 1983. április 30. között töltöttem be a Magyar Népköztársaságban.¹ A kölcsönös kapcsolatokat, illetve a két ország közötti együttműködést – függetlenül a világban és elsősorban a Lengyelországban változó helyzettől – a tartós barátság és a jó együttműködés légköre jellemezte.

Hangsúlyozandó tény, hogy Magyarországon – függetlenül országunk helyzetének alakulásától – igyekeztek megőrizni az objektív hangvételt a lengyel problémák kommentálásában. A magyar államvezetés tagjai (ahogy azt ma állítják) tisztában voltak a hetvenes évek második felének hibás gazdasági megoldásaival, de ahogy azt önkritikát gyakorolva mondják, nem értesítették ezekről a kétségekről az akkori lengyel vezetést, többek között azért, mert ismerték azokat a megvető véleményeket, amelyek pártvezetésünk egyes köreiben keringtek arról, hogy „Magyarország csak egy nagyobb vajdaság”.

Óvatosan figyelték azt a változást, amely 1980 augusztusa után bekövetkezett az első titkári tisztségben, és a lengyel helyzetet nagyon veszélyesnek és kritikusnak ítélték.

Még mindig emlékeznek 1956-ra, amikor objektíven a Lengyelországban kialakult helyzet eredményeire támaszkodott a magyar ellenforradalom. Ezért is elemzik nagy figyelemmel és feszülten a Lengyel Népköztársaságban és a LEMP-en belül kialakult helyzetet. Az MSZMP tagjai a LEMP helyzetét értékelve egyetértettek abban, hogy a párt történetének legsúlyosabb válságát éli át, amely az évtizedek folyamán nőtt ilyen méretűre.

Magyarországon konkrét lépéseket vártak az anarchia terjedésének és az ellenforradalmi erők terjeszkedésének megfékezésére.

Nyugtalanul és kritikusan figyelték a lengyel vezetők ingadozását az égető problémák megoldásában.

¹ Petrzakról lásd: 77a sz. dokumentum, 13. lj.

Akkoriban az MSZMP aktívában kialakult az a meggyőződés, hogy a lengyelországi helyzet alakulása és az 1956-ban Magyarországon történtek között analógia áll fenn.

A hadiállapot bevezetése után érezhetően nőtt a tetteink iránti bizalom. Elterjedt az a vélemény, amely azóta is uralkodó, hogy a lengyel vezetés átvette a kezdeményezést, és következetesen stabilizálja a helyzetet. W[ojciech] Jaruzelski elvtárs 1982. április 21-i látogatása² után megszilárdult ez a vélemény. Az összes fontos döntést támogatták, ideértve a szakszervezetek feloszlását is.

A magyarok szemében az 1980–1982-es lengyel tapasztalatok egésze mély tanulsággal szolgált ahhoz, hogy belpolitikájukban változásokat és korrekciókat hajtsanak végre. A vezetőség jól informált lengyel ügyekben, sőt időnként meglepően sokat tudnak országunk helyzetéről. Ez arról tanúskodik, hogy a Magyar Népköztársaságnak kiváló kapcsolatai vannak Varsóban.

Jelenleg leginkább országunk mezőgazdasági problémáival foglalkoznak, rámutatva, hogy a mezőgazdaság gyenge teljesítménye még nem egyszer fog gondot okozni a lengyel problémák megoldása során, illetve napirenden van még az egyház kérdése, hangsúlyozzák a pápa látogatásának jelentőségét³ és a nehéz gazdasági helyzetet, amely főleg a piaci-pénzügyi szférát érinti.

Összefoglalva hangsúlyozni kell, hogy a magyarok hagyományosan jóakarattal viseltetnek felénk – bár kritikusak is –, a társadalomban a belső hangulat a lengyelekkel és Lengyelországgal szemben racionális alapot jelent a jövőbeni barátság és együttműködés megszilárdításához.

A kétoldalú együttműködés a lengyel helyzet összetettsége ellenére jól működik. 1978 júniusában Lengyelországba látogatott Kádár János,⁴ 1981-ben Stanisław Kania jött Magyarországra.⁵ Különösen jelentős volt Wojciech Jaruzelski 1982. áprilisi látogatása. Rendszeresek voltak a külügyminiszterek találkozásai. Kiemelendő az a tény, hogy a hadiállapot bevezetése után azonnal, 1981 decemberében a Politikai Bizottság küldöttsége Lengyelországba utazott Aczél Györgygel, a Minisztertanács akkori elnökhelyettesével az élen.⁶

A hadiállapot bevezetése után a delegációk kölcsönös cseréjében megfigyelhető volt egy erős tendencia. 1982-ben 52 küldöttség utazott Magyarországra vagy Lengyelországba, a KB Külügyi Osztályának vezető helyettesével vagy egy miniszterrel az élen. Ez a tendencia a mai napig tart.

² L. 77., 77a–b sz. dokumentumok.

³ II. János Pál pápa második lengyelországi zárandoklatára 1983. június 16–23. között került sor. A pápa meglátogatta Varsót, Niepokalanówot, Częstochowát, Poznańt, Katowicét, Wrocławot, Szent Anna-hegyet, Krakót és Zakopanét. Gdańskba nem engedték ellátogatni. II. János Pál meghívása mögött politikai szándék húzódott meg: Jaruzelski a pápalátogatással próbálta legitimálni a hadiállapot utáni rendszert. A pápa feltétele a hadiállapot végleges megszüntetése volt, amire 1983. július 22-én került sor.

⁴ L. 61., 61a sz. dokumentumok.

⁵ L. 67., 67a sz. dokumentumok.

⁶ L. 71., 71a sz. dokumentumok.

II.

A magyar külpolitika általános céljai, irányai és alapelvei ezekben az években folytatta a megelőző évek gyakorlatát. A Magyar Népköztársaság vezetése a nemzeti és állami érdekek biztosítékát a nemzetközi kapcsolatokban és a szocialista közösség országaival történő együttműködés erősítésében és elmélyítésében, valamint a nyugati országokkal és fejlődő országokkal fenntartott kapcsolatok aktív fejlesztésében látja a békés egymás mellett élés és a kétoldalú előnyök alapján. Továbbá a magyar külpolitika központi feladata a béke fenntartásáért és az enyhülés politikájának megőrzéséért folytatott harc.

A Magyar Népköztársaság a tőkés országokhoz, a szocialista országokhoz és a fejlődő országokhoz fűződő viszonya, amelyet az 1982-es jelentésben bemutatam, továbbra is változatlan.

III.

A magyar gazdaság ebben az időszakban az egyre növekvő nehézségek nyomása alatt maradt és fokozatosan alkalmazkodott ezekhez. Ennek következtében először viszonylag alacsony, de stabil növekedés jellemezte (nagyjából évi 3%), illetve fokozatosan visszafogták az életszínvonal növekedését. 1982-ben csökkentek a reálbérek, 1983-ban pedig a lakosság életszínvonalának csökkenése várható. A magyar gazdaság jelenlegi legfőbb célja, hogy javítsa a külföldi kereskedelmi forgalom fizetési mérlegét (főleg szabad devizában), és hogy fenntartsa az elért életszínvonalat. A dolgok jelen állása szerint ennek az országnak az érdeme, hogy importkorlátozás árán sikerült csökkentenie a szabad devizás országokkal szembeni negatív fizetési mérlegét, és 1982-ben plusz nagyjából fél milliárd dollár egyenlegre tett szert. Úgy gondolják, 1983-ban megduplázzák ezt a bevételt. Hozzá kell azonban tenni, hogy az 1982-ben elért egyenleg nagyrészt a szocialista országokkal, főleg a Szovjetunióval lebonyolított szabad devizás tranzakciókból származik. A szabad devizás országokkal folytatott kereskedelemről csak kisebb többletet szereztek a magyarok. A harmadik világ országaival szemben is van nem egészen 400 millió dollár plusz az egyenlegükben, de a fejlett országokkal szemben több mint 400 millió dollár a negatív egyenleg. A negatívból a pozitív devizaegyenlegbe való átmenet visszahatott a magyar gazdaságra. A jó mezőgazdasági termés és a magyar mezőgazdaság általános jó állapota ezt részben leírták. (1982-ben a szabad devizás bevételek 28%-a az élelmiszerexportból származott). Ugyanakkor a szabad devizás országokból történő importkorlátozások, illetve az importcsökkentés különböző zavarokat okoznak a gazdaságban. 1982-ben például egyes üzemekben időnként leállt a termelés, sőt akadozott a piac folyamatos ellátása (bizonyos típusú mosóporok). Az 1982-es a magyar gazdaság eddigi legnehezebb éve volt. Ebben az évben megingott a folyamatos fizetőképesség. A nehéz fizetési helyzetet valamelyest javította, hogy a Magyar Népköztársaság az év végén belépett a Nemzetközi Valutaalapba és a Világbankba. Ez javította helyzetüket a nyugati pénzügyi világban. A magyaroknak az jelenti a közvetlen hasznot, hogy lehetőségük van ezen intézményektől hitelfelvételre. Úgy becsülik, hogy a Magyar Népköztársaság nagyjából 600 millió dollár hitelt tud felvenni a Nemzetközi

Valutaalaptól. A Világbank (1983-ban) 500-600 millió dollárt adhat Magyarországnak három gazdasági program megvalósítására (az élelmiszer-termelés növelésére, az energia- és nyersanyag-takarékossági programra, az exportra termelés fejlesztési programjára). Az ebből származó haszon mellett olyan feltételek is megjelennek, amelyek következtében kevésbé lesz hatékony a magyar gazdaság, mivel kevesebb lesz a beruházás és csökken az életszínvonal.

A belső és a külső tényezők együttesen az utóbbi években növekvő inflációt eredményeztek. Csökkenti az éves inflációs mutatót, ha az áremeléseket időben széthúzzák. Ez azonban alapvetően nem változtat azon, hogy két számjegyű az infláció mértéke.

A bekövetkező reálbércsökkenést átmenetileg egyéb béren kívüli juttatásokkal próbálják ellensúlyozni (például ösztönzik a különböző kisebb termelési formációkban való tevékenységet). A kiskereskedelmi árak emelkedése és a lakosság bevételeiben meglévő aránytalanságok azonban elégedetlenséget szülnék. A jó piac – bár itt is megfigyelhető bizonyos mértékű romlás – csillapítja a társadalmi hangulatot.

Összefoglalva, magyar gazdaság válságban van, de mindent elkövetnek azért, hogy „túléljék a legnehezebb időszakot”, ahogy ezt maguk a magyarok mondják. Ez azt jelenti, hogy mindenképpen szorosabbra kell húzni a nadrágszíjat a Magyar Népköztársaság egész társadalmi-gazdasági életében.

Nehéz ebben a jelentésben teljes képet adni a magyar gazdaság működési rendszeréről. Ezt már számos, különböző munka tárgyalta. A legáltalánosabban jellemezve a magyar rendszert, elmondható, hogy a rendszerben minőségi változást 1968-ban vezettek be. Az új rendszert tapasztalt káderek készítették elő és a rendszerrel együtt a gondolkodásmódot is megváltoztatták. Az új rendszer 12 évnyi működése után kezdett megváltozni a szervezeti struktúra. Az új rendszer átértelt néhány fejlődéssel vagy visszaeséssel jellemezhető szakaszt. A gazdasági életet 1978 óta újra a vállalati jogok következtetés kizárása és a különböző emberi kezdeményezések előtérbe helyezése jellemzi. 1982-ben leegyszerűsítették a kisipari termelés működésének alapelveit. 1983-ban bővítik a tőkemozgatás lehetőségeit mind az államosított szektoron belül, mind az állami szektor és a lakosság között. A magyar mezőgazdaság jó. A magas termelés biztosítja a lakosság ellátását és a nagy mennyiségű többletet a külkereskedelemben. A társadalmisított mezőgazdaság és az egyéni termelők együttműködési rendszere rugalmas, és kedvez a termelés fejlődésének. Sőt mondhatjuk, hogy az élelmiszertermelés általános jelenség Magyarországon, minden második család ezzel foglalkozik.

Az elmúlt években összekötötték a központi gazdasági intézményeket (1981 óta csak egy Ipari Minisztérium létezik), megszüntették a fölösleges közvetítő elemeket (egyesületek), kisebb üzemekre osztották a nagyvállalatokat. Ezt azokon a helyeken teszik, ahol ezáltal nagyobb rugalmasság és hatékonyabb termelés érhető el.

A magyar rendszer a gyakorlatban mindezek ellenére biztosítja a központi döntések felsőbbrendűségét. Mindenhol és mindig így történik, akárhányszor megkívánja az államérdek vagy az általános gazdasági érdek. Így tehát a magyarok

elérték az alapvető termelőegységek viszonylag nagy önállóságát, miközben az állam teljes mértékben képes a folyamatok alakításának központi irányítására.

A Magyar és a Lengyel Népköztársaság kapcsolatait a tárgyalt időszakban a két ország gazdasági helyzete határozta meg.

Három szakasz különíthető el ebben az időszakban. Az első szakaszban, vagyis 1978–1979-ben mérsékelt fejlődés és a Lengyel Népköztársaság pozitív kereskedelmi egyenlege (1978-ban +56, 1979-ben +36 milliárd rubel) jellemezte kapcsolatainkat. Ez alatt az idő alatt építettük fel Magyarországon a „kulcsra kész” Kabai Cukorgyárat (a létesítmény értéke 130 millió rubel) és a Beremendi Cementgyárat (értéke 20 millió rubel). Ebben az időben indult fejlődésnek a lengyel szolgáltatások exportja, amely 1978-ban 20 millió rubelt jelentett. Ekkoriban élénkült meg a szabad devizás csereforgalom, amely negatív mérleget hozott a Lengyel Népköztársaságnak (1978-ban –31,2 millió dollár, 1979-ben –40 millió dollár).

A következő, második szakasz 1980–1981-re datálható. Erre a lengyel export bizonyos mértékű csökkenése, és a Magyar Népköztársaságból történő import növekedése jellemző. Összességében ezt a két évet úgy kezelhetjük mint a kölcsönös áruforgalom stabilizálódásának időszaka. 1982-től kezdődően felgyorsult a kölcsönös gazdasági kapcsolatok fejlődése. Növekvő számú a látogatások, a kapcsolatok, a gazdasági delegációk és szerződésalkötések. A kölcsönös áruforgalom ennek következtében 1982-ben nagyjából 20%-kal nőtt, 1982 végére Lengyelország negatív mérlege 32 millió rubeles értékben alakult. Ezt az időszakot a Lengyel Népköztársaság termelési szolgáltatásai Magyarországra történő exportjának érezhető növekedése jellemezte. A csúcsideszakban több mint 9 ezer lengyel szakember dolgozott Magyarországon, a lengyel szolgáltatások exportja 1982-ben csaknem 80 millió rubelt ért el. E szakaszban vesz új lendületet a gazdasági és a tudományos-műszaki együttműködés. Lengyelország kifejezte partnere felé, hogy kész a termelési képességek közös kihasználására, és a Lengyelországban megkezdett, már igen előrehaladott állapotban lévő beruházások közös befejezésére. Ezek olyan új területek, ahol a tapasztalat hiánya nem könnyíti meg, hogy szélesebb körben foglalkozzanak a problematikával. A jelenlegi időszakról elmondható, hogy nehezen indul be. Van azonban esély arra, hogy sokkal szélesebb skálán működjünk együtt e területeken. Jó példa erre a színes tévéképcsővek gyártása fejlesztéséről 1982-ben aláírt lengyel–magyar együttműködési szerződés.

Az együttműködés nagyon perspektivikus témája az ún. motorizációs komplexum. Ha sikerrel véghezvisszük az összes ügyet, az együttműködés nagysága abban mutatkozik majd meg, hogy a kölcsönös áruforgalom eléri a nagyjából 300 millió rubelt. Ez a kérdéskör három részből tevődik össze:

- Hagyományos együttműködés a gépiparban.
- Együttműködés a Fiat 126p ügyében.
- Közös autóbuszgyártás beindítása.

Van rá esély arra, hogy Jelczen olyan autóbust gyártsanak, amely a magyar Csepel Autógyárban készült alvázból (Ikarus) és lengyel karosszériából (Berliet) áll össze. Budapesten már bemutattak egy ilyen buszt. Ha ez sikerül, Lengyelországba

alvázat, motorokat, futóműveket stb. kell importálni. Részünkről ez új exportot követel. Úgy értékelik, hogy fokozatosan meg tudjuk hódítani a magyar piacot olyan termékekkel, mint például a teherautók (Star család és több tonnás Jelczek), gabonakombájnok, a szénbányászat korszerűsítéséhez szükséges gépek és berendezések, erőművek építéséhez és korszerűsítéséhez szükséges gépek stb.

Összességében elmondható, hogy a gazdasági együttműködés és a kereskedelmi csere mérsékelten fejlődött a hetvenes években, még a lengyel válság csúcsideszakában sem csökkent, 1981-től pedig új lendületet vett. Ha mindkét fél igyekszik, akkor a kölcsönös lengyel–magyar áruforgalom, amely jelenleg világviszonylatban a hatodik helyen van a magyar külkereskedelemben, KGST-viszonylatban pedig a negyediken (a Szovjetunió, az NDK és Csehszlovákia után), előbbi helyre kerülne. Ez az jelenti, hogy van lehetőség a jelenlegi kereskedelmi-forgalom jelentős növelésére, amely 1982-ben nagyjából 850 millió rubelt tett ki.

IV.

A kereskedelmi forgalomban mind Lengyelország számára Magyarország, mind pedig Magyarország számára Lengyelország a negyedik legnagyobb partnert jelenti a KGST-országok közül. 1982-ben a Lengyelországgal folytatott kereskedelmi csere a magyar kereskedelmi forgalom 3,8%-át tette ki.

A Magyar és a Lengyel Népköztársaság kereskedelmi forgalma 1978–1982 között, illetve az 1983-ra tervezett forgalom:

	Érték (millió rubel)	Előző év=100	Érték (millió rubel)	Előző év=100	Érték (millió rubel)	Előző év=100	Érték (millió rubel)	Előző év=100	Érték (millió rubel)	Előző év=100	Érték (millió rubel)
	1978	%	1979	%	1980	%	1981	%	1982	%	1983*
Lengyel export	347	102	344	99	330	96	318	96	394	124	404
Lengyel import	291	103	308	106	360	117	317	88	373	117	360
Forgalom	638	102	652	102	690	106	653	92	767	120	766
Egyenleg	+56	–	+36	–	–30	–	+1	–	+21	–	+42

Megjegyzés: 1978–80 között az áruforgalomhoz számoltuk építőipari és ipari szolgáltatásainkat, 1981–82-ben viszont a szolgáltatások egy része (PolSERVICE) a szolgáltatáscseréhez tartozott: ez 1981-ben ez 34,1 millió rubel volt, 1982-ben 62,1 millió rubel.

A két ország közötti szabad devizában folytatott árucsera a következőképpen alakult (USA dollárban):

	Érték (millió dollár)	Előző év=100	Érték (millió dollár)	Előző év=100	Érték (millió dollár)	Előző év=100	Érték (millió dollár)	Előző év=100	Érték (millió dollár)	Előző év=100	Érték (millió dollár)
	1978	%	1979	%	1980	%	1981	%	1982	%	1983*
Lengyel export	12,6	108	9,4	75	16,5	176	20,2	115	23,2	115	27,1
Lengyel import	43,8	136	51,4	117	45,4	88	40,9	66	27,2	66	20,1
Forgalom	56,4	128	60,8	108	61,9	102	61,1	83	50,4	83	47,2
Egyenleg	-31,2	-	-42	-	-28,9	-	-20,7	-	-4	-	+7

Megjegyzés: Az eddigi szerződéskötések (1983. március 31-i állapot).

1978 és 1982 között a Magyar Népköztársaságba irányuló lengyel exportba a következő fontosabb szállítások kaptak helyet:

- cukorgyártó berendezések és a „kulcsra kész” Kabai Cukorgyár felépítése, amely naponta 6 ezer tonna cukorrépát képes feldolgozni, a létesítmény értéke 130 millió rubel,

- berendezések és a „kulcsra kész” Beremendi Cementgyár felépítése 20 millió rubel értékben,

- 400 db vasúti-, teher- és személyvagon,

- 37 050 db személyautó,

- 20 560 db teherautó és mikrobusz,

- 2522 ezer tonna szén,

- 784 ezer tonna koks,

- 706 ezer tonna kén,

- építőipari és ipari szolgáltatások, amelyek értéke az 1978-as 20 millió rubelről 1982-re 80 millió rubelre nőtt.

Ebben az időszakban a következő termékeket importáltuk a Magyar Népköztársaságból:

- 4032 db Ikarus autóbusz a tömegközlekedéshez,

- orvosi eszközök és kórházi berendezések,

- könnyűipari berendezések,

- elektronikai ipari részek, egységek,

- 570 ezer tonna timföld,

- 150 ezer tonna kőolajtermék,

- PVC,

- Teherautó-gumi,

- 49 ezer tonna kukoricamag,

- bor és pezsgő, gyümölcsök, gyümölcs- és zöldségkészítmények,

- bőrcipő, gyógyszerek, bútorok, „Skay” műbőr.

A szabad devizás export olyan termékeket tartalmaztak mint a salétomsav, a marószóda, a karbid, a cink, a szerszámgépek és a cserealkatrészek; az importban pedig a következők szerepeltek: műtrágya, xilén, furfuril alkohol, ammónia, alumínium, hús, szárnyas, vaj, zsír, ponty és szerszámgépek.

V.

A kultúra és a tudomány területén két jól elkülöníthető részre osztható a tárgyalt időszak. 1978–80 a Lengyel–Magyar Kulturális Egyezmény megvalósulása, az 1976–80-ra vonatkozó ötéves terv utolsó évei voltak,⁷ míg 1981–83 a következő ötéves terv⁸ kezdete. Általában úgy van, így jelen esetben is, hogy az egyezmény megvalósulásának utolsó évei inkább bővelkednek rendezvényekben és programokban, mint a kezdő évek. Hozzá kell tenni, hogy az 1978–80 közötti időszakban sem a magyar, sem a lengyel fél nem gördített akadályokat a kulturális kapcsolatok terén a kulturális és a tudományos csere megvalósulása elé. A két ország társadalmi-politikai és gazdasági helyzete nemcsak, hogy kedvező volt, de bizonyos mértékben még ösztönözte is a partnereket a kapcsolatok dinamikus fejlesztésére. Hozzá tartozik, hogy ez egy olyan időszak volt, amikor egyik országban sem sajnálták az anyagi eszközöket a kultúrára. Többek között ennek köszönhető, hogy éppen ezekben az években volt több nagyobb léptékű rendezvény, amelyek széles körben mutatták be országaink kulturális eredményeit. Ezek közé tartoznak mindenekelőtt a Lengyel Színházi Napok, a Lengyel Zene Hete és hasonló magyar rendezvények Varsóban.⁹

A tudományos csere területén is gyümölcsöző évek voltak ezek. Hasonlóan jellemezhető a két ország alkotóköréi, intézmények, kulturális és tudományos intézetek közötti közvetlen csere. A korszak eredményei között kell említeni a két tudományos akadémia és az egyetemek közötti együttműködést. A nagykövetség kezdeményezésére számos kiváló magyar tudós vált a Lengyel Tudományos Akadémia és egyéb lengyel tudományos társaságok tagjává.

Az időszak második fele bizonyos gyengülést hozott a magyar–lengyel kapcsolatokban. Erre számos jelenség közvetlen hatással volt mind Lengyelországban, mind Magyarországon. Lengyelországban ekkor kezdődtek a társadalmi konfliktusok, Magyarországon ez volt a szigorú takarékoság bevezetésének első éve, amely különösen érzékenyen érintette a kultúrát. A kulturális csere fékezésének első tünete az volt, amikor elhúzódtak a kulturális egyezmény 1981–85 közötti megvalósulása ötéves tervét érintő tárgyalások. A házigazdák már előre kije-

⁷ 1975. november 11–17. között Budapesten ülésezett a vegyesbizottság, és a két fél ekkor írta alá az 1976–1980. évekre vonatkozó ötéves kulturális és tudományos munkatervet.

⁸ 1981. január 24-én került sor a vegyesbizottság IX. ülésére Budapesten, amikor megvitatták a lengyel–magyar kulturális és tudományos együttműködésről szóló új megállapodást, majd végül április 14-én aláírták.

⁹ 1978. december 1–10. között rendezték meg Budapesten a „Lengyel színház és zene napjait”. Ez alkalomból Magyarországra látogatott Wiktor Zin kulturális és művészeti miniszterhelyettes is. 1979. március 10-én kezdődött Varsóban „A magyar színház és zene napjai” rendezvénysorozat, amelyre ellátogatott Tóth Dezső kulturális miniszterhelyettes is.

lentették, hogy az ország anyagi helyzetére való tekintettel lemondanak az olyan nagyobb volumenű rendezvények szervezéséről, amelyek nagyobb propagandát igényelnének. A Szovjetunió kivételével az összes szocialista partnerrel szemben ezt a módszert alkalmazzák.

Az új tervben csökkentették a két ország kulturális intézményei közötti közvetlen cserék számát. A tény, hogy a terv csak 1981. április 15-én került aláírásra, hatással volt arra, hogy 1981 első felében minimális volt a kulturális csere. Ha ehhez hozzávesszük, hogy ebben az évben Lengyelországban súlyos politikai harcok folytak, amelyet a magyarok nagy figyelemmel kísértek, akkor látjuk, hogy milyen nehézségekbe ütközött a kulturális csere. Elmondható, hogy vendéglátóim ebben az évben szinte teljesen befagyasztották a Lengyelországgal történő kulturális cserét. Ez volt az első olyan év, amikor a tudományos szférában is csökkentették a csere mértékét (a magyarok most először nem küldtek ösztöndíjasokat Lengyelországba). A nagykövetség minden erőfeszítése ellenére nem sokat lehetett tenni a kulturális csere felélesztése érdekében. Ez a helyzet 1981. december 13. után sem változott. Csak a LEMP KB első titkára magyarországi látogatása¹⁰ adott lendületet ahhoz, hogy kimozduljunk erről a holtpontról. A házigazdák egyetértettek azzal, hogy fel kell újítani a közvetlen együttműködést a veszprémi és a jelena górai színház, egyes intézmények és egyetemek között. Beleegyeztek az általuk olyan yira üldözött személyi csereprogramokba. Hangsúlyozandó, hogy a házigazdák visszavonulásukat alapvetően nem politikai, hanem pénzügyi okokkal magyarázták. Tény, hogy az 1981–82-es éveket az jellemezte, hogy tovább csökkentették a központi költségvetés kulturális csereére szánt eszközeit, és inkább a kereskedelmi cserét részesítik előnyben, mivel Lengyelország folyamatosan romló gazdasági helyzete elég nagy károkat okozott a magyar gyártóknak.

1983 első negyedéve reményt ad, mivel a nehézségek nagy része már mögöttünk van. Bár még nagyon óvatosan, de megkezdődött a művész közösségek közötti csereprogram. Remény van arra is, hogy beindul az alkotókörök cséréje. Újraindul a tudományos és művelődési együttműködés. Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy a magyarok továbbra is nagyon éberen figyelik a lengyel kulturális szférában zajló jelenséget. Serényen feljegyzik a Magyarországon tartózkodó lengyel kulturális körök képviselőinek viselkedésmódját és kijelentéseit. E tényezőktől függ a kulturális csere jövője.

A házigazdák messzemenő óvatosságát és visszalépését az is diktálja, hogy saját kulturális köreikben számos olyan jelenség figyelhető meg, amelyek arra utalnak, hogy ezek a körök nem mindig képviselik az állami kultúrpolitika hivatalos vonalát. A Magyarországon működő politikai ellenzék fő bázisa az értelmiségi és művész körökben, illetve az ifjúság között keresendő.

Ez a helyzet Lengyelország részéről azt követeli, hogy kidolgozzunk egy hosszú távú tervet a két ország hagyományosan jó és gazdag kulturális kapcsolatainak újjáépítésére.

¹⁰ 1982. április 21-én. L. 77., 77a–b sz. dokumentumok.

VI.

A magyar tömegtájékoztatást a hetvenes évek végén az jellemezte, hogy viszonylag gazdagon és széles körűen tájékoztattak a lengyel hírekről. A propagandára olyan egyértelműen káros jelenségek nehezedtek, mint a lengyel turisták tömeges érkezése Magyarországra (kereskedelem, spekuláció, csempészség, lopások).¹¹ A sajtóhírek, a szilveszteri kabaré, a politikai szatírák negatív, gyakran kiszínezett és túl általánosító képet alakítottak ki az országban a turisztika negatív jelenségeiről.

1979 második és 1980 első felében nagymértékű javulás volt érezhető, amelyhez olyan tényezők is hozzájárultak, mint a pártok és államok közötti szorosabb együttműködés, pártunk kongresszusa, a Szejm és a nemzeti tanácsok iránti érdeklődés, a nemzetközi helyzetről kialakult kép és a nagykövetség ösztönző magatartása és közbelépései.

Az 1980 augusztusi lengyelországi eseményeket és ami azután következett, a magyar tömegtájékoztatási eszközök részletesen és objektíven mutatták be.¹² Az információk fő forrásai a hivatalos lengyel anyagok voltak. A magyarok azon az állásponton voltak, hogy a lengyelek maguk fogják megoldani a problémáinkat, és biztosítják az ország szocialista fejlődését. Mivel közben kialakult az a meggyőződés, hogy a lengyel események követik az 1956-os magyar és az 1968-as csehszlovák forгатatókönyvet, a magyar vezetés felajánlotta politikai segítségét és az e téren szerzett tapasztalatainak megosztását. Ez az álláspont hatással volt a tömegtájékoztatási eszközökre is, mind a magyaroknak szóló, mind a lengyelországi magyar propagandában. Ez a vélemény egészen a hadiállapot bevezetéséig fennmaradt, vagyis addig a pillanatig, amíg tudatosult bennük, hogy a lengyelországi események és megoldások nem összehasonlíthatók a magyar vagy a csehszlovák helyzettel.

A hadiállapot 1981. decemberi bevezetésétől kezdve a magyar tömegtájékoztatási eszközök azt az egységes álláspontot közvetítették, amely elfogadja a Nemzeti Megmentés Katonai Tanácsa, a párt és a Lengyel Népköztársaság kormánya minden tettét. Hangsúlyozandó, hogy 1981-ben és 1982 első felében a Lengyelországról szóló híreket az MSZMP KB megfelelő szervei irányították, és folyamatosan közölték az átadott anyagokat. Széles körben tárgyalták ügyeinket, ezek voltak előtérben. Csak 1982 második felében lazult a központi irányítás, de ekkor is megőrizték a Magyar Népköztársaság és az MSZMP egységes álláspontját Lengyelországgal szemben, csökkent ugyan az anyagok száma, de a megnyugtató hangvétel megmaradt. Általában pozitív és kedvező tendenciák figyelhetők meg a Lengyelországot érintő magyar propagandában, és a beszámolókból nagy óvatossággal kezelik életünk olyan területeit, mint a kultúra, a tudomány vagy akár a sport. Ennek következtében a napi sajtóból és folyóiratokból, beleértve a kulturálisakat is, valamint a rádióból és televízióból hiányzik a lengyel kultúra.

¹¹ L. 62., 62a–c sz. dokumentumok.

¹² Kétségtelen, hogy a magyar sajtó – összehasonlítva többi szocialista ország sajtójával – tárgyyszerűbb cikkeket tett közzé. Ugyanakkor az is tény, hogy a magyar pártpropaganda ösztönözte a lengyel Szolidaritást és a lengyel társadalmat lejárató, kigúnyoló cikket és műsorok megjelenését. L. erről Tischler, i. m. 2003, 204–232.

A legfelsőbb körökben történő közbeavatkozás és a nagykövetség erőfeszítései csak részleges eredményeket hoznak.

VII.

Néhány szó a turizmusról.

A turizmus 1979 óta hatalmas fejlődésnek indult, 1978-ban például a turisták száma meghaladta a 2,5 milliót, ebből igen sok a tranzitutas.

Az ezt követő időszakban a turisták számának csökkenése figyelhető meg, ami azzal magyarázható, hogy 1979. március 1-jén a Magyar és a Lengyel Népköztársaság pénzügyminiszterei aláírtak egy egyezményt a forintváltási kötelezettségről, ami hosszabb tartózkodásra és a csereutakra is vonatkozik. Ebben az évben 2060 ezer lengyel állampolgár utazott Magyarországra, ami 1978-hoz képest 9%-os visszaesést jelent.

A következő szakasz 1980–81-re esik, a hadiállapot bevetéséig. Ezekben az években – egybe véve a magán, a hosszabb tartózkodási és a csereutakat – 1980-ban 1890 ezer, 1981-ben 1470 ezer lengyel érkezett az országba, ez további 9% csökkenést jelent a megelőző évekhez képest. Az országban jelentkező piaci nehézségekre való tekintettel ebben az időszakban azt jegyezték fel, hogy növekedett a turisztikai háttérű negatív jelenség száma, ide tartozik az illegális kereskedelem, a vámmal és devizával kapcsolatos bűncselekmények és egyéb bűnözés. A magyar hatóságok ugyanebben az időszakban feljegyezték bizonyos tényeket a politikai tevékenység köréből, amelyek – a magyar megfogalmazás szerint – veszélyt jelentettek a Magyar Népköztársaság államérdekei számára. Ez főleg abban nyilvánul meg, hogy a Lengyelországból érkező turisták tömegesen terjesztik Magyarország területén a „Szolidaritás” és egyéb államellenes csoportok szocialistaellenes kiadványait. Emiatt a magyar határőrök, vámosok és rendőrök szigorúbban ellenőrzik a lengyeleket.

Ez abból is jól látszik, hogy 1980–81-ben 25 millió forint értékben koboztak el lengyel turistáktól értéktárgyakat és árukat.

Ugyanebben az időszakban nőtt azon lengyel állampolgárok száma, akiket kitoloncoltak a Magyar Népköztársaságból. A helyzet csak a lengyelországi hadiállapot bevezetése után változott meg radikálisan.

A kiutazások leállítására miatt a hadiállapot első hónapjaiban gyakorlatilag megszűnt a turizmus és a nyugati állampolgárok Magyarországból Lengyelországba történő utazása, akik eddig igen szép számban érkeztek mint turisták, kereskedők, iparosok stb. – nagyjából háromhavonta utaztak.

Néhány hónap elteltével, de gyakorlatilag 1982 második felétől a lengyel hatalom újra engedélyezte a turisztikai utazásokat a szocialista országokba útlevéllel (személyi igazolvány helyett) és meghívásos alapon. Ezáltal drasztikusan csökkent a magánforgalom, aminek következtében a Magyar Népköztársaságba ebben az időszakban (1981) nagyjából 130 ezer lengyel állampolgár érkezett. Ugyanakkor Lengyelországba a tőkés országok 1300 polgára érkezett Magyarországról. A korszak turizmusát értékelve újabb negatív jelenségekről lehet beszélni, mint például az Ausztria és Jugoszlávia irányába történő illegális határátlépési próbálkozások.

Ez a tendencia a mai napig létezik. Hangsúlyozni kell, hogy – akárcsak eddig – a Magyar Népköztársaság maradt az egyetlen turisztikailag nyitott ország a lengyel állampolgárok számára. Az 1983-as előrejelzések nagyon jók, és kijelenthetjük, hogy irányuk helyes és megfelelő.

A későbbi tevékenységeknek is ebbe az irányba kellene mutatniuk, főleg a turisztikára szánt forintlimitet kellene növelnie a magyar kormánynak, amely már évek óta 800 millió forintos szinten stagnál.

Megfontolandó, hogy visszatérjünk a személyi igazolvánnyal történő utazás alapelveéhez.

A magyar–lengyel viszonylatban pozitív szerepet játszanak a lengyel kulturális egyesületek, például a Bem József Kulturális Egyesület, amely néhány év alatt pozitívan változott politikailag-társadalmilag és szervezetileg is. Ez jelenleg egy igen rugalmas társaság, amely 600 tagot számlál, és itt alá kell húzni, hogy nagy százalékban vannak benne fiatalok is, illetve olyan személyek, akik az elmúlt években vegyes házasság keretében települtek át Lengyelországból a Magyar Népköztársaság területére. A Bem József Kulturális Egyesület idén ünnepli 25. évfordulóját.

VIII.

Az együttműködés további fejlődését prognosztizálva kijelenthetjük, hogy a legközelebbi jövőben alapvető változások következnek be a Magyar és a Lengyel Népköztársaság együttműködésében. A lengyel–magyar kétoldalú kapcsolatok további alakítását egyrészt a lengyel normalizációs folyamat, másrészt Magyarország társadalmi-politikai és gazdasági helyzete fogja meghatározni. A Magyar Népköztársaság politikája szövetségi rendszerünkben és együttműködésünkben tartós és teljesen egyértelmű. Magyarország elvi alapon minden a Varsói Szerződésből és a KGST-ből eredő köteleességét teljesíti. Ugyanakkor a gazdasági együttműködésben egyfelől megbízható partner, másfelől pedig következetes saját érdekei megvalósításában.

Kiindulva a fenti elvekből előrelátható, hogy:

1. A külpolitikában – ahogy eddig is – továbbra is rugalmasak lesznek a Nyugattal kapcsolatban és szorosabban kapcsolódnak majd a harmadik világ országaihoz, elsősorban gazdasági téren. Magyarország – mind eddig – továbbra is közvetítő szerepet tölt be a Kelet és a Nyugat között.

2. A belpolitikában intenzív tevékenységet folytat annak érdekében, hogy a társadalomban relatíve jó hangulat uralkodjon az ellenzéki elemek politikai elszigetelése és azáltal, hogy a lehetőségekhez mérten harcolnak a kisebb mértékű életszínvonal csökkenésért.

3. Fenntartják – összehasonlítva másokkal – a pozitív hozzáállásukat az országunkban zajló változásokkal kapcsolatban, nyugodtan, objektíven és számunkra kedvező módon tájékoztatják a társadalmat a lengyelországi helyzetről nagy figyelemmel azon megoldásainkra, amelyek Magyarországra is átvihetők. Eddig a tapasztalatcsere alapvetően egyoldalú volt (mi vettük át a magyaroktól). A magyarok eddigi tapasztalat-átvétele és annak jövőbeni megerősödése alapvetően személytelen.

4. Magyarországnak szüksége van arra és a jövőben is lesz, hogy jó viszonyban legyen országunkkal. A magyarok politikai és gazdasági tevékenységeiket illetően rugalmasak és reformálhatók. Ezért is lesz szükségük olyan partnerre, mint Lengyelország. Mint tudvalévő, reformjaikért egyes szocialista országok bírálják őket.

5. A kulturális-tudományos csere nagyobb jelentőséget fog kapni és feltételezzük, hogy 1983-ban a csere kiterjedése vissza fog térni a hetvenes évek végi időszak szintjéhez. Ez ügyben nagyobb aktivitásra van szükség a lengyel szervek és a nagykövetség részéről.

6. A gazdasági együttműködés körében fenntartják az 1982-ben 17-18%-kal megnövelt kereskedelmi cserét 1983-ban is. Van lehetőség a kooperáció és a szakosítás nagymértékű bővítésére például a gépiparban (autóbuszok, Fiat 126p). A lengyel félnek azonban operatívabbnak kell lennie.

7. Jelentősen bővülni fog a magán- és a turistaforgalom. Ugyanakkor világos és pontos álláspontra van szükség. Ez főleg az egyéni turistaforgalmat érinti.

8. Továbbra is fenntartják a magas színvonalú mezőgazdaságot, és ezért a lengyel félnek elemeznie kell a magyar mezőgazdaság tapasztalatait, amely vitathatatlannul világszínvonalat ért el, és nemcsak a lakosság szükségleteit elégíti ki teljes mértékben, hanem túlermelés van mezőgazdasági termékekből.

A jelentés keretei nem teszik lehetővé a lengyel–magyar együttműködés részletes előrejelzését. Az 1983-as munkatervben megtették ezt, bemutatva konkrét elemzések és anyagok javaslatát, amelyek Lengyelországban is használhatók.

A nagykövetség, a Kereskedelmi Tanácsos Irodája és a Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ munkatársai politikailag és szakmailag jól felkészültek. Képesek megvalósítani a rábízott feladatokat. Nagy szerepe van ebben a jól dolgozó párt- és szakszervezeteknek.

A mostani jelentés elég általános jellegű, mivel az ötéves időszakot (amely nagyon eseménydús volt) nincs módomban részletesen feldolgozni.

AMSZ, Dep. I. 39/89. W. 5. 1–20. – *lengyel nyelvű gépellt tisztázat* (ford.: Németh Orsolya). Kidolgozta Tadeusz Pietrzak (W-023-2-83).

Pietrzak után 1983. május 20-tól Jerzy Zieliński vette át a budapesti Lengyel Nagykövetség vezetését.

79.

JELENTÉS AZ MSZMP PB ÉS A MINISZTERTANÁCS SZÁMÁRA A MAGYAR PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1983. OKTÓBER 26–27-ÉN LENGYELORSZÁGBAN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1983. november 9.

*Jelentés a Politikai Bizottságnak és a Minisztertanácsnak
a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatásáról*

Szigorúan titkos!

Kádár János elvtárs vezetésével – a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának, a Lengyel Népköztársaság Államtanácsának és Kormányának meghívására – 1983. október 26–27-én magyar párt- és kormányküldöttség tett hivatalos baráti látogatást Lengyelországban. A küldöttség tagjai voltak Havasi Ferenc, Sarlós István, Dr. Szűrös Mátyás és Garamvölgyi József.

A lengyel tárgyaló csoportot Wojciech Jaruzelski elvtárs vezette, tagjai voltak: R[oman] Malinowski, a Lengyel Egyesült Néppárt elnöke, E[dward] Kowalczyk, a Demokrata Párt elnöke, miniszterelnök-helyettesek, J[ózef] Czyrek, a LEMP Központi Bizottságának titkára, a Politikai Bizottság tagja, M[anfred] Gorywoda, a Központi Bizottság titkára, Z[enon] Komender (a PAX¹ elnöke), M[ieczysław] Rakowski, Z[bigniew] Madej miniszterelnök-helyettesek és J. Zieliński budapesti nagykövet.

A magyar párt- és kormányküldöttség látogatásáról közös közlemény jelent meg; a hírközlő szervek megfelelő terjedelemben tájékoztatták közvéleményünket.²

I.

1. Kádár János és Wojciech Jaruzelski elvtárs négy szemközt folytatott tárgyalásokat.³ Ennek keretében *Wojciech Jaruzelski* részletesen tájékoztatta Kádár János elvtársat a lengyel testvérpárt helyzetéről, Lengyelország politikai és gazdasági konszolidálásáról és szólt a nemzetközi helyzet néhány időszerű kérdéséről.

¹ 1947-ben létrehozott világi katolikus szervezet, sokáig kollaboráns szerepet töltött be, majd a hetvenes évek végétől Ryszard Reiff vezetésével közeledett az ellenzékhez. A Szolidaritást határozottan támogatta, ezért a hadiállapot idején felfüggesztették tevékenységét, majd visszatértek a „keményvonalas” aktivisták.

² *Népszabadság*, 1983. október 28.

³ Jegyzőkönyvet vagy feljegyzést e tárgyalásról jelenleg nem ismerünk.

W. Jaruzelski elvtárs bevezetőjében köszönetét mondott azért, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Magyar Népköztársaság a legnehezebb időszakban is megértést, türelmet és bizalmat tanúsított Lengyelország iránt.

A lengyelországi helyzet általános jellemzésekor utalt arra, hogy az időtényező nagy szerepet játszik. Egyfelől az idő múlása önmagában is sebeket gyógyít, másfelől egyre sürgetőbbé válik, hogy javítsák a gazdasági helyzetet, emeljék az életszínvonalat, kiegyensúlyozottabbá tegyék az ellátást. Nagyon fontos az is, hogy optimális időpontban léptessenek életbe fontos politikai döntéseket.

Lengyelország történelmi fejlődésének sajátosságai: a független államiság évszázados nélkülözése, a szocializmus 40 éve alatt végbement három súlyos válság, a katolicizmus ereje stb. nem teszik lehetővé a mai gondok gyors megoldását. A kibontakozás hosszú folyamat eredménye lehet, amelynek során minden esetben az objektív feltételekből kell kiindulni. Ezt [kell] megértetniük mind az országon belül, mind szövetségesek körében. Olyan kérdésekben, mint a párttagok vallásossága, a pártnak az államban, illetve a társadalomban betöltött vezető szerepe és néhány más kérdésben a sietség inkább árt, mint használ.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt szervezeti és eszmei egysége erősödik. Sikerült felszámolni a szükségállapot előtt keletkezett nyíltan frakciós, revizionista és dogmatikus tevékenységet. Ezt azonban nem tekinthetik lezárt folyamatnak, újból és újból előbukkannak oportunista-revizionista és dogmatikus-szektás törekvések, amelyekkel szemben továbbra is napi politikai harcot kell folytatni. A Központi Bizottság legutóbbi ülése ennek szellemében foglalt állást a konszolidáció mostani szakaszának néhány elvi kérdésében.

A párt szervezeti ereje is gyarapszik, de még sokat kell tenni a pártszervezetek aktivitásának növelésére. A válság kezdete óta a párt taglétszáma közel 1 millió fővel csökkent, főleg sok munkás és fiatal került ki a pártból. A munkások aránya az 1979-es 47%-ról 39%-ra csökkent. Törekvéseik most arra irányulnak, hogy erősítsék a párt munkásjellegét. A pártnak változatlanul az a legfontosabb feladata, hogy visszaszerezze a nép bizalmát, szorosabbra fűzze a párt és a tömegek kapcsolatait. Ehhez jó és szilárd alapot adott a Lengyel Egyesült Munkáspárt IX. kongresszusának határozata és annak következetes végrehajtása. Növelte a párt iránti bizalmat, hogy nyilvánosságra hozták a lengyelországi válságok okairól készült elemzésüket.⁴

A párt hozzáfogott a beszámoló-választó párttaggyűlések előkészítéséhez, amelyek megtartása után 1984 elejére tervezik országos pártkonferencia összehívását. A párt soron következő X. kongresszusát 1985 végén tervezik megtartani.⁵

A belső helyzet alakulásának kedvező tényezője, hogy a LEMP harmonikus, jó partneri viszonyt létesített a szövetséges pártokkal.

⁴ 1983. május 31-én a LEMP KB XII. plenumán elfogadtak egy jelentést a LEMP KB által a népi Lengyelország történelmében előforduló társadalmi konfliktusok okainak és lefolyásának tisztázására alakított bizottság munkájáról. Lásd: *Sprawozdanie z prac komisji KC PZPR powołanej dla wyjaśnienia przyczyn i przebiegu konfliktów społecznych w dziejach Polski Ludowej*. Warszawa, Nowe Drogi, 1983.

⁵ Erre 1986. június 29. és július 3. között került sor. L. *A Lengyel Egyesült Munkáspárt X. kongresszusa*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1987.

A szakszervezeti mozgalomnak ma három és fél millió tagja van, ez a dolgozóknak több mint 25%-át teszi ki. Havonta mintegy 200-300 ezer fővel növekszik a szakszervezeti tagok száma. Miközben szeretnék növelni az új szakszervezetek tekintélyét és szerepét, fel kell lépniük az ellen, hogy újra éledjenek a realitásokkal, az ország gazdasági helyzetével nem számoló túlzó követelések.

A Nemzeti Újjászületés Hazafias Mozgalma (PRON⁶) ma még túlságosan gyenge, és nem képez igazi vonzerőt a társadalom széles rétegei számára. A párt sokat tesz a PRON tevékenységének fejlesztésére, tekintélyének növelésére, annál is inkább, mert e mozgalomnak fontos szerepet kell játszania az 1984-ben esedékes tanácstag választásokon. A Szejm-választások is időszerűek lennének, de azokat valószínűleg csak 1985 végén tarthatják meg.

A lengyelországi katolikus egyház – amely a válság során további pozíciókat szerzett – tevékenysége ma különösen nagy gondokat okoz a párt- és állami vezetéseknek. Az egyházpolitikában hármast követnek: ideológiai harcot folytatnak, semlegesíteni töreksenek az egyház politikai befolyását, és együttműködést ajánlanak az egyháznak azokon a területeken, ahol ez lehetséges (békekezdeményezés, morális kérdések). Arra számítanak, hogy a katolikus egyház mai túlzott elkötelezettsége a napi politika kérdéseiben, továbbá a magabiztosságból és az önhittségből fakadó erőszakos politikája bukásokhoz és kudarcokhoz vezethet.

Az elmúlt időszakban sikerült visszaszorítani az ellenség földalatti tevékenységét. Eddig közel ötszázan éltek az amnesztia lehetőségével. Az ellenség tényleges létszáma nehezen meghatározható, de számolni kell azzal, hogy továbbra is élvezik a Nyugat aktív támogatását. Lech Wałęsa Béke Nobel-díja⁷ is ennek körébe tartozik. A soron következő időszakban, főleg decemberben több olyan évforduló lesz, amely alkalmat nyújthat az ellenséges erőknek az újabb zavarkeltésre.

Lengyelország gazdasági helyzete változatlanul súlyos, ennek fő oka, hogy a korábbi években több aránytalanság alakult ki a népgazdaságban, és megbomlott az egyensúly. A nyugati eladósodás elérte a 26 milliárd dollárt. Ezt még súlyosbította, hogy a Nyugat különböző szankciókat alkalmaz Lengyelország ellen.

Az infláció rátája magas, az életszínvonal két év alatt 25%-kal csökkent. Az utóbbi időben kedvező jelek is vannak. Az ipari termelés ez évben előreláthatóan 8%-kal növekszik. Jó mezőgazdasági évet zártak. Közel 1 milliárd dolláros külkereskedelmi aktívumot értek el. A dolgozók életkörülményei azonban csak igen lassan javulnak. Ezt is figyelembe kell venniük az 1984. január 1-vel sorra kerülő áremelések előkészítésénél.⁸

Jaruzelski elvtárs hangsúlyozta, hogy a mostani nehézségek ellenére is folytatják és korszerűsítik a megkezdett gazdasági reformot, a mezőgazdaságban pedig kiemelt feladatnak tekintik az élelmiszertermelés fokozását, a lakosság ellá-

⁶ A mozgalom lengyel rövidítése. Teljes nevén: Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego. A PRON az 1983. július 20-án felosztatott Nemzeti Egységfront hagyományaira építő népfrontos ernyőszervezet volt a nyolcvanas években.

⁷ 1983. október 5-én Lech Wałęsa kapta meg a béke Nobel-díjat, amelyet december 10-én felesége, Danuta Wałęsa vett át Oslóban.

⁸ Lásd erről Mizsei Kálmán: Nehéz szülés – a lengyel reform első éve. *Külgazdaság*, 27. évf. (1983) 4. sz. 60–70.

tásának javítását. A mezőgazdaság szocialista átszervezése ma nem tűzhető napirendre. A földterület 80%-a magántulajdonban van, a gazdaságok 60%-a 5 hektárnál kevesebb földdel rendelkezik.⁹

Lengyelország nemzetközi helyzete nehéz. Külpolitikájuk fő iránya, hogy tovább bővítik az együttműködést a Szovjetunióval és a szocialista közösség más országaival. Úgy érzékelik, hogy J[urij] Andropov¹⁰ elvtárs jól érti a lengyelországi helyzetet, átérzi a Lengyel Egyesült Munkáspárt nehézségeit, és teljes bizalommal van pártjuk vezetése és a maguk által választott fő irányvonal iránt.

Az Egyesült Államok továbbra is nagy politikai, gazdasági és propagandaműveket gyakorol Lengyelországra. Ez a szükségállapot bevezetése után brutális formákat öltött. Egyes nyugat-európai országok magatartása rugalmasabbnak tűnik, de nagymértékben tartják magukat az USA irányvonalához.

Jaruzelski elvtárs igen nagyra értékelte a magyar–lengyel együttműködést és hangsúlyozta, hogy továbbra is nagy figyelmet fordítanak a magyarországi tapasztalatokra. Ennek keretében kérte, hogy fogadjunk lengyel parasztokat, egyéni gazdálkodókat a magyar mezőgazdaság eredményeinek és helyzetének tanulmányozására; fogadjunk magas szintű lengyel küldöttséget a gazdaságirányítás területén szerzett tapasztalataink tanulmányozására. Glomp érsek magyarországi látogatásán¹¹ próbáljunk hatást gyakorolni a lengyel prímásra.

W. Jaruzelski elvtárs behatóan érdeklődött a párt vezető szerveinek hatásköre és illetékessége iránt a káderekérdésekben. Számukra hasznos lenne az erről szóló magyar dokumentumok megismerése.

Kádár János elvtárs kifejtette pártunk álláspontját a lengyelországi helyzetről. Kiemelte annak jelentőségét, hogy az ellenforradalomnak és az anarchiának saját erőből vetettek gátat. Megállapította, hogy kapcsolataink a nehéz időszakban is fennmaradtak, sőt egyes területeken tovább fejlődtek. Hangsúlyozta, nagyra értékeljük következetes, megfontolt munkájukat, amelynek kezdeti eredményei bizonyítják, hogy lengyel elvtársaink jó úton járnak.

Kádár János elvtárs a négyszemközti megbeszélésen részletesen szólt az 1956-os ellenforradalomban és az azt követő konszolidációban, a szocialista építőmunkában szerzett tapasztalatainkról, pártunk nemzetközi tevékenységéről.

⁹ A LEMP végleg letett a mezőgazdaság kollektivizálásáról. 1981–1982 folyamán több határozat eredményeképpen minden szektor számára egyenlő feltételeket teremtettek a földszerezéssel kapcsolatban, lehetővé tették a földnek az egyes szektorok közötti áramlását. Végül 1982. március 25–26-án a Szejm törvényt fogadott el arról az alkotmánymódosításról, amely garantálta az egyéni gazdaságok védelmét és az egyéni szektort az LNK társadalmi-gazdasági rendszerében tartós elemként ismerték el. *Európai KGST-országok gazdasága*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984, 160.

¹⁰ Jurij Vlagyimirovics Andropov 1982. november 12-étől 1984. február 9-ig volt az SZKP főtitkára.

¹¹ József Glomp Lengyelország prímása éppen a tárgyalások idején érkezett Magyarországra néhány napos látogatásra.

2. A tárgyalásokon külön munkacsoport – Havasi Ferenc, Sarlós István és Garamvölgyi József elvtárs részvételével – folytatott megbeszélést a gazdasági és műszaki tudományos együttműködés kérdéseiről.¹²

Ennek keretében Havasi Ferenc elvtárs tájékoztatást adott pártunk és kormányunk gazdaságpolitikájáról. Ismertette gazdasági fejlődésünk sajátosságait az 1956 utáni időszakban, a 60-as és 70-es években. Szólt a gazdaságirányítási rendszer bevezetéséről, az elért eredményekről és a problémákról.

Ismertette az MSZMP KB 1978. decemberi és az MSZMP XII. kongresszusának határozatait, amelynek középpontjában a népgazdasági egyensúly megteremtése és az életszínvonal elért szintjének megóvása állt. Értékelte hazánk gazdasági együttműködését a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal, a KGST-vel. Magasra értékelte a magyar–lengyel kétoldalú gazdasági kapcsolatokat. Megállapította, hogy adottságaink lehetővé teszik együttműködésünk ésszerű fejlesztését.

Manfred Gorywoda elvtárs részletesen tájékoztatott Lengyelország nehéz gazdasági helyzetéről.

A múlt évben 25%-kal alacsonyabb volt a nemzeti jövedelem, mint 1981-ben. A gazdaság gyakorlatilag szétesett. A válság előtti időszakhoz képest 23%-kal csökkent az állatállomány. A takarmánybázis fejlődése jelentősen elmaradt az igényektől. A húsfelvásárlás 2,6 millió tonnáról 1,6 millió tonnára csökkent. A mélypont azonban még hátra van. Az egy főre jutó húsfogyasztás 74 kg-ról 54 kg-ra csökkent. Jövőre 52 kg körül lesz az egy főre jutó húsfogyasztás.

M. Gorywoda elvtárs hangsúlyozta, hogy a gazdasági tevékenység ma az ellenséggel folytatott harc egyik legfontosabb területe. Megoldást kell találniuk a belső piaci helyzet, különösen az élelmiszer-ellátás javítására. Kezdeti eredmények már vannak. Az alapvető élelmiszercikkekben, a hús kivételével, biztosították a rendszeres ellátást. Az iparcikkekben azonban nagy hiányok vannak. A fogyasztói árakat a múlt évben 100%-kal növelték.

Gorywoda elvtárs kedvezően értékelte a szocialista országokkal folytatott együttműködésük eredményeit. Kiemelte a Szovjetuniótól kapott hitelek jelentőségét. A lengyel népgazdaság külgazdasági helyzete azonban továbbra is nehéz. Nagy teher a gazdasági restrikció, az adósság és a cserearányromlás. Az adósságállomány a kamatterhek részleges törlesztése ellenére növekszik. A tőkésimport-kiesés termelési nehézségeket idéz elő. A Lengyel Egyesült Munkáspárt [KB] X. plenumán¹³ határozatot hoztak, hogy külgazdasági gondjaik megoldására olyan hosszú távú tervet dolgoznak ki, amely nem jár életszínvonal-csökkenéssel.

1982. január 1-vel új gazdaságirányítási rendszert vezettek be, amelynek eredményeként a gazdaság jobban igazodott az új viszonyokhoz. Gyorsult a termelés növekedése. Ugyanakkor az új irányítási rendszer indokolatlan áremelkedéseket is lehetővé tett, s ezzel fokozta az inflációt. Foglalkoznak a gazdaságirányítási

¹² E megbeszélés 1983. október 26-án zajlott magyar részről Kádár János, Havasi Ferenc, Sarlós István és Garamvölgyi József, lengyel részről pedig Wojciech Jaruzelski, Manfred Gorywoda, Roman Malinowski és Zbigniew Madej részvételével. A tárgyalásról készült feljegyzés: AMSZ, Dep. I. 39/98. W. 5.

¹³ Erre 1982. október 27–28-án került sor.

rendszer tökéletesítésével. Hangsúlyozta, hogy számukra nagy fontosságúak a magyar tapasztalatok.

Kétoldalú gazdasági kapcsolatainkat jónak értékelte. Kiemelte a színes tévéképcső, az autóbuszgyártási és más kooperációk jelentőségét.

Zbigniew Madej elvtárs, a magyar–lengyel gazdasági és műszaki tudományos együttműködési bizottság lengyel társelnöke kedvezően értékelte a kölcsönös árucserre-forgalom alakulását és az aláírt kooperációs szakosítási megállapodásokat. Vizsgálандó javaslatként terjesztette elő: kössünk hosszú távú gabonaegyezményt, magyar motorokkal szereljünk fel lengyel kombájnokokat, és növeljük a lengyel kombajnok importját. Lengyel részvételt ajánlott a magyar szénbányászat és energetika korszerűsítéséhez. Javasolta, hogy megfelelő volumenben folytassuk a lengyel építőipari szolgáltatás igénybevételét. Kiemelte érdekeltségüket a kölcsönös turista-forgalom fejlesztésében. Javasolta, hogy vizsgáljuk meg a magyar részvétel lehetőségét lengyel beruházásokban, Haldex típusú közös vállalat alakítását a magyarországi gyenge minőségű bauxit kiaknázására, a tőkés importkiváltás hatékony módját.

Roman Malinowski elvtárs a mezőgazdasági és élelmiszeripari együttműködés lehetőségeiről szólt. Közös vállalkozásokat sürgetett a mezőgazdasági termelőeszközök gyártásában. Nagyra értékelte, hogy szeptemberben aláírták a mezőgazdasági és élelmiszeripari együttműködés főbb irányai című dokumentumot. Javasolta, hogy a gazdasági együttműködési vegyesbizottságon belül mielőbb alakuljon meg a mezőgazdasági és élelmiszeri munkacsoport.

A munkacsoport tárgyalásairól Havasi és Gorywoda elvtárs emlékeztetőt írt alá.

3. *A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom, valamint a nemzetközi helyzet időszerű kérdéseiről* Szűrös Mátyás elvtárs folytatott tárgyalást a Józef Czyrek vezette lengyel tárgyaló csoporttal.¹⁴

Szűrös Mátyás elvtárs részletesen kifejtette az MSZMP értékelését a nemzetközi helyzetről. Kitért külpolitikánk fő irányaira, tájékoztatást adott a Magyar Népköztársaság és néhány fontosabb ország kapcsolatairól. Kiemelte, hogy elégedettek vagyunk a magyar–lengyel kapcsolatok alakulásával, és kifejezte készségünket azok bővítésére. Egyetértett azzal a lengyel javaslattal, hogy kétoldalú együttműködésünk fejlesztésére átfogó programot dolgozzunk ki. Ajánlotta, hogy annak előkészítésére alakuljon külön munkacsoport külügyminiszter-helyettesek vezetésével.

¹⁴ E tárgyalások 1983. október 26-án és 27-én zajlottak le, amelyeken lengyel részről Józef Czyrek, Edward Kowalczyk, a Demokrata Párt KB vezetője és miniszterelnök-helyettes, Mieczysław Rakowski miniszterelnök-helyettes, Henryk Kierski, a LEMP KB Titkársága Kancelláriájának vezetőhelyettese, Henryk Jaroszek külügyminiszter-helyettes, Władysław Kulski, a külügyminisztérium Szocialista Országok Főosztályának igazgatója, Zenon Komender miniszterelnök-helyettes és a PAX társaság elnöke, Lucjan Piątkowski, a KB Külügyi Osztálya vezetőhelyettese és Andrzej Czyż, a KB Ideológiai Osztálya vezetőhelyettese, magyar részről pedig Szűrös Mátyás, Roska István, Kótai Géza, Bölcseki József vett részt. A tárgyalásról jegyzőkönyv is készült: AMSZ, Dep. I. 27/89. W. 1.

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom helyzetéről szóló tájékoztatójában kiemelte, hogy minél szélesebb körű összefogásra van szükség a béke megóvása és a nemzetközi biztonság erősítése érdekében.

József Czyrek elvtárs egyetértését fejezte ki a nemzetközi helyzetről adott értékeléssel. Aláhúzta, hogy az imperializmust, sőt az USA burzsoáziáját sem szabad egy kalap alá venni. Az Egyesült Államokban azonban most olyan csoport gyakorolja a hatalmat, amelyet szoros szálak fűzik a katonai-ipari komplexumhoz, és amelynek szélsőségesen militarista vonala van. Ez a csoport átfogó konfrontációra törekszik a kommunizmussal és a szocializmussal szemben. Nyíltan hirdeti, hogy meg kell semmisíteni a kommunizmust a világon. Ennek szolgálatában áll a fegyverkezési hajsza fokozása a katonai fölény megszerzése érdekében, és ide sorolható a belső fellazítás a szocialista országokban, a szélsőséges propagandahadjárat, a gazdasági nyomás stb. A veszélyeket józanul kell mérlegelni és megfelelő következtetést levonni. Most arra lenne szükség, hogy ne csak a háború elkerülhetőségét hangoztassuk, hanem mutassuk meg annak módját is.

Lengyelország ma nemcsak középpontja az imperialista támadásoknak, hanem eszköz a konfrontációra törekvő erők kezében. Ez nagy károkat okoz a lengyel népnek.

Szükség van a szocialista közösség összefogására, az egyeztetett külpolitikai tevékenységre, a Szovjetunió külpolitikájának támogatására, hogy megvédjük a kialakult erőegyensúlyt, megóvjuk az enyhülés eredményeit és javítsuk a béke fennmaradásának lehetőségeit.

József Czyrek elvtárs egyetértett a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom helyzetének értékelésével. Rámutatott, hogy néhány párttal nehézségeik vannak. Felvetette azt a gondolatot, hogy a béke védelme elképzelhető platform lehetne a pártok világtalálkozója számára.

József Czyrek elvtárs lengyelországi látogatásra hívta meg Szűrös Mátyás elvtársat.

II.

A két párt- és kormányküldöttség plenáris ülésen fejezte be a tárgyalásokat.¹⁵ Meghallgatta és elfogadta a tárgyaló csoportok vezetőinek beszámolóját és jóváhagyta az egyeztetett közös közlemény szövegét.

Kádár János elvtárs küldöttségünk látogatásának eredményeit összefoglalva újból kitért néhány elvi-politikai kérdésre. Hangsúlyozta: azzal a szándékkal jöttünk Lengyelországba, hogy tovább erősítsük nagy múlttal rendelkező történelmi barátságunkat. Megállapította, hogy a látogatás várakozásunkat meghaladó eredményeket hozott. Igen hasznosan segítette a kölcsönös megismerést és megértést, előmozdította együttműködésünk sokoldalú fejlesztését. Tárgyalásaink és általában a látogatás jelentősége túlnő kétoldalú kapcsolataink szféráján.

Nagyra értékelte azt a nyílt baráti és konkrét eszmecserét, amely küldöttségeink között lezajlott. Minden aktuális kérdésben, amiről tárgyaltunk, egyetértés és nézetazonosság volt. Egyetértettünk abban is, hogy védelmeznünk kell népeink

¹⁵ A plenáris ülésről készült jegyzőkönyv: AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/1403. 126–153.

életbevágó érdekeit, hogy békében élhessenek és dolgozhassanak. Még hatékonyabb külpolitikai együttműködésre van szükség mind a Varsói Szerződés keretében, mind országaink között.

Kádár János elvtárs meleg szavakkal mondott köszönetét a lengyel vezetőknek, köztük a szövetséges pártok képviselőinek, hogy saját kezükbe vették sorsuk irányítását. Ezzel nagy szolgálatot tettek nemcsak Lengyelországnak, hanem a szocialista közösségnek, Európának és az egész világnak, örülünk annak is, hogy megvédtük a magyar–lengyel barátságot és az ma él és erősödik.

Kádár János elvtárs külön szólt a szövetséges pártokkal való együttműködés jelentőségéről, és hangsúlyozta, hogy a szövetségi politikának azt a formáját, amit a lengyel elvtársak alkalmaznak, igen nagyra lehet értékelni.

Megállapította, hogy a lengyel elvtársak következetesen haladnak előre. Erőfeszítéseikkel szolidárisak vagyunk.

W. Jaruzelski elvtárs megköszönte Kádár János elvtárs szavait és hangsúlyozta, hogy a magyar küldöttség elismerő értékelése nagyon jelentős számukra. Úgy vélekednek, hogy ennyi válság után, ilyen eseménysorozat után, amikor megbomlott a bizalom a Lengyel Egyesült Munkáspárt iránt, különösen fontos Magyarországhelyzete és példája. Most a szocialista megújulás időszakában vannak. Ebben a folyamatban visszatérnek a marxista-leninista forrásokhoz.

Nagyon fontos feladatuknak tartják, hogy visszaszerezzék a bizalmat. Ezt nem lehet dekrétumokkal elérni. Ma tíz tény kell ahhoz, hogy egy szót elhiggyenek. A kiválasztott út és az irányvonal helyességéről meg kell győzni az embereket. Munkájukat rendkívül nehéz gazdasági helyzetben kell végezniük. Szilárd és határozott álláspontjuk az, hogy nem térhet vissza sem az 1981. december 13. előtti anarchia, sem az 1980. augusztus előtti – a marxizmus–leninizmust deformáló – időszak. Reformok szükségesek. A pártnak meg kell újulnia munkastílusában. Fejleszteni kell a szocialista demokráciát, és minden lehetségest meg kell tenni annak érdekében, hogy Lengyelország előrehaladjon a maga választotta úton.

A magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatása minden tekintetben eredményes volt. A tárgyalások nyílt, őszinte és baráti légköre erősítette népeink barátságát és új lehetőségeket tárt fel együttműködésünk bővítéséhez.

Az üzemlátogatás¹⁶ és az ott lezajló találkozó az aktívával a mostani lengyelországi helyzetben különösen nagy hatású volt. A lengyel vezetők külön nagyra értékelték a Kádár János elvtárs beszédében szereplő elvi-politikai kérdések kifejtését. A lengyel tévé jóvoltából (két alkalommal közvetítették a beszédet) országszerre, megismerték az aktívaértekezleten elhangzottakat.¹⁷

A látogatás első visszhangja igen kedvező. Jaruzelski elvtárs küldöttségünk elutazása után meghatottan és meleg szavakkal értékelte párt- és kormányküldöttségünk lengyelországi látogatását és kifejezte azt a kívánságát, hogy szeretné folytatni – akár nem hivatalos keretben – a megbeszéléseket Kádár János elvtárral.

¹⁶ 1983. október 27-én a magyar küldöttség meglátogatta a 4600 dolgozót foglalkoztató Nowotko gépgyárat Varsóban. *Népszabadság*, 1983. október 27.

¹⁷ Kádár János beszéde a Nowotko-gyári munkásgyűlésen. *Népszabadság*, 1983. október 27.

A lengyel párt és állam vezető képviselői kiemelték azt a segítséget, amelyet a Nowotko-gyár aktívaülése nyújtott a közvélemény formálásához.

Határozati javaslat:

1. A Politikai Bizottság és a Minisztertanács jóváhagyólag tudomásul veszi a párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatásáról készített jelentést.
2. A Minisztertanács ülése után jelenjen meg külön tartalmi kérdéseket is magában foglaló sajtóközlemény, hogy a Politikai Bizottság és a kormány megtárgyalta és jóváhagyta párt- és kormányküldöttségünk lengyelországi látogatásának eredményeit.
3. Az MSZMP Központi Bizottságának érintett osztályai készítsenek intézkedési tervet a tárgyaláson felmerült és megoldást igénylő feladatok végrehajtására.
4. A Politikai Bizottság felhívja a kormányt, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a látogatásból adódó feladatok megoldására.

MNL OL M–KS 288. f. 5/895. ő. e. 17–30. – magyar nyelvű gépelt tisztázat Roska István és Kádár János s. k. aláírásával. – A jelentést a Külügyminisztériumban Roska István készítette 7 példányban, 1. számú példány (0066/5/VP/1983).

Kádár János jóváhagyásával került az MSZMP PB ülése elé.

79a

KÁDÁR JÁNOS SZÓBELI BESZÁMOLÓJA AZ MSZMP PB 1983. NOVEMBER 9-I ÜLÉSÉN A MAGYAR PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG LENGYELORSZÁGI LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1983. november 9.

Kádár János elvtárs szóbeli tájékoztatója a Politikai Bizottság 1983. november 9-i ülésén a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatásáról

Szigorúan bizalmas!

Kedves Elvtársak!

Engedjék meg, hogy egy kicsit én most időt vegyek igénybe azért, mert nagy gonddal kell kezelnünk mostanában minden vonalon a politikai kérdéseket. Pár dologról szeretnék beszélni.

A lengyelországi út számomra nagy gond volt, itt beszéltünk többször róla, nem olyan egyszerű ez, mert üresjáratban utazni nem érdemes. Bizonyos politikai kérdéseken töprengtem, amit itt nem tudtam megkonzultálni a megfelelő

formában, hogy mégis mit lehet ott valamit mondani. Most én megismételném ezeket a kérdéseket, nemcsak a lengyel összefüggés miatt, mert ezekkel a kérdésekkel az volt a probléma, hogy olyan formában kellene velük foglalkozni, hogy a mi álláspontunkat persze képviselni, ez a feladat, igaz? A másik: szövetségeseinket ne bántsuk meg, vagy ne értsenek félre minket, és a lengyelek érzékenységét is vegye figyelembe.

A következőkre gondoltam, hogy ott valami formában szóvá kéne tenni: Az első álláspont az, amit mondtam is, hogy nekünk mindvégig az volt az álláspontunk, amit úgy fejeztem ki, hogy az imperialisták ne tudjanak és a szocialista országoknak ne kelljen beavatkozni, és a lengyelek vegyék az ügyet a saját kezükbe. Ez volt az első kérdés. Itt mondjuk inkább a szövetségesekre kellett gondolni.

A másik: a méltatása az, amit ők csináltak, ez a Jaruzelski-féle vezetés, ami hát talán még ilyen kifejezett formában szövetséges oldalról nemigen hangzott még el. És itt még a lengyel érzékenységről is szó volt. És hát megfelelő formában megpróbáltam, de a felső tárgyalásokon természetesen valamivel kategorikusabban és a gyűlésen egy kicsit halványabban. Ezt meg úgy próbáltam mondani, hogy ugye ők a szocialista konszolidációnak egy kezdeti szakaszán vannak, valahogy ezt is érzékeltetni kellett, mert elég nagy azért ott még a különböző elégedetlenség Lengyelországban. De a döntő lépést megtették, hogy a társadalom bomlásának, az anarchiának gátat vetettek, és olyan irányt vettek föl, amely a kérdések szocialista megoldását jelenti, s ezzel ők nagy szolgálatot tettek a lengyel népnek, a szocialista világnak, Európa népeinek, az egész emberiségnek. Én úgy éreztem, hogy lehet is hogy ez így van, gondolom, és talán van fontossága is neki.

A másik, hogy ugyan ezen viharos három év alatt ugyanez a lengyel vezetés, a lengyel vezetés valamiképp megőrizte a magyar–lengyel barátságot töretlenül. Ezt is lehet mondani.

Aztán a belső tárgyaláson különösen, de nyilvánosan is, méltattam a lengyel kommunisták szövetségeseinek a szerepét. Ez azért volt szükséges, gondolom, és helyes, mert ők is helyesen bevonták a küldöttségbe szövetségeseiket; ott volt a Parasztpárt képviselője, a Demokrata Párt képviselője és a PAX, a világi katolikusok képviselője is. És itt megmondom: szemmel láthatóan azoknak is jólesett. A belső tárgyaláson ezt komoly formában méltattam.

Azután ott a gyűlésre nekem nem volt írott beszédem, útközben konzultáltam Jaruzelski elvtárrsal, hogy két dologról szeretnék valamit mondani: a szakszervezetről, a mi gyakorlatunkról valamiképpen, és az egyházak és az állam viszonyáról meg a hívek kérdéséről. Jaruzelski elvtárs azt mondta: nyugodtan. És így történt.

A harmadik vagy talán már a hatodik kérdés, amit gondoltam, hogy érinteni fogok, és ami megint csak egy kicsit pikáns kérdés, hogy azok a bizonyos szocialista tapasztalatok, amik a modellt jelentik, csak nincs kimondva. Megmondom elvtársak, én erről megbeszélést folytattam annak idején Andropov elvtárrsal, mikor ott jártunk,¹⁸ és ez az ő véleménye igazából, nem én pendítettem meg, ő pendítette meg, de én vettem a bátorságot, hogy nyilvánosan is mondjak valamit erről, hogy a

¹⁸ 1983. június 28-án a szocialista országok párt- és állami vezetőinek tárgyalásain vett részt Kádár Moszkvában, akkor folytatott megbeszéléseket Andropovval is.

felszabadulás idején egy példa volt, a szovjet példa, a második világháború végén, és más példát nem követhettek az emberek, a népek, amelyek a szocializmus útjára léptek, de most, az összes szocialista ország tapasztalata és gyakorlata az, ami közös kincsestár.

Ezek voltak lényegében a kényesebb és fontosabb politikai kérdések, amit gondoltam, hogy ott szólnom kell; azt is gondoltam, hogy a mi álláspontunknak megfelel, hiszen mi itt ezerszer beszéltünk ilyen dolgokról talán. Vigyáztam, hogy ne bántsam mások érzékenységét. Ezt itt el akartam újra mondani. De ezt nem azért emlegetem itt, hogy mi most unos-untalan vagy nap mint nap ezeket forszírozzuk a publicitásban, de hát szükséges volt azt hiszem. És ezt a lengyel alapról lehet és kellett mondani. Ezért kérem most így az utólagos jóváhagyást, mert így ezt nem tudtuk annak idején megvitatni, habár már a kérdésekről sokszor beszélgettünk, más alkalommal.

Itt megmondom azt is, hogy a benyomásom szerint – itt vannak elvtársak, akik részt vettek a munkában – ott is jól fogadták ezt. Gondolok a belső tárgyalásokra és még a nagygyűlésre is, amit helyeseltek és jól kiválasztották. Meg akarom mondani, hogy a gyárlátogatás olyan volt, hogy jobb volt, mint amit várt az ember akármelyik szocialista országban, olyan érdeklődés, barátságosság; meg az ülés maga is, ott figyeltek, követték, néha még tapsoltak is. Láthatóan jól fogadták ezeket a dolgokat.

Talán azt is megemlítem, hogy Jaruzelski elvtárssal beszélgettem az egyházdologról, mert az borzasztó kényes dolog ma is, nehéz eset most is. Akkor én hivatkoztam, hogy hét évvel ezelőtt úgy jártam egy hasonló lengyelországi gyári gyűlésnél, hogy a Kliszko (?)¹⁹ két perccel a gyűlés kezdete előtt még gyötört, hogy azt a mondatot ne mondjam el Lengyelországban, hogy Magyarországon az állam és az egyházak viszonya rendezett. Máig sem értem, hogy miért. És ki is kellett hagynom, mert már nem volt értelme beszélgetni se. Ezt is elmondtam Jaruzelski elvtársnak. Azt mondja, ő se érti, hogy miért mondták akkor ezt, én csak mondjam, ahogy gondolom. S ahogy ott befejeztem, még álltunk ott a gyűlésnél, Jaruzelski elvtárs engedélyt kért, hogy ezt ők nyilvánosságra hozhatják-e. Amiből az volt a benyomásom, hogy megfelelőnek tartják az ő viszonyaik közt. Aztán le is adták, sőt kétszer leadták a rádióban meg a televízióban. Tehát ott ezeket úgy látszik, jól fogadták.

Úgyhogy ezekre kérem – mert ez a legfontosabb az egészben – a jóváhagyást.

A találkozás formáira – ez ugyanaz, amit Moszkvában csináltunk: négyszemközti, párhuzamos tárgyalások – itt is jónak bizonyult ez a módszer. Az elvtársak, akik részt vettek a parallel tárgyaláson, Havasi, Szűrös elvtársak, akik ott voltak, azt mondják, azok is jó szelleműek voltak, hasonló szelleműek voltak, érdemi dolgokat is tudtak érinteni. Úgyhogy ez a forma úgy látszik ilyen esetekben használható és jó.

Még gond volt, hogy a plenáris csak a végén volt az ő szövetségeseik miatt, talán az elején is találkozhattunk volna egy félórára pro forma, de még így is megoldottuk, és szenteltünk rá annyi időt, amennyit kellett. Ezt azért emlegetem,

¹⁹ A kérdőjel a szövegben. Valóban nem Zenon Kliszról, hanem Edward Babiuchról van szó, l. 61b sz. dokumentum.

mert más hasonló esetekben ilyen tapasztalatok most már vannak. Ezek nem rossz formák. És ez a két nap is elég volt. Én nem hiszem, ha hat napot ott kóboroltunk volna, hogy politikailag sokkal többet tudunk volna végezni, mint így.

Még általában meg akarom említeni, hogy a gazdasági dolgoknál ennek a magyar–lengyel gazdasági kapcsolatoknak először is van egy aktuális része, hogy korrektek voltak, még ezekben a viharos években is, törődtek vele, hogy amire kötelezettséget vállaltak, azt betartsák. És meg kell mondani, hogy ebben a magyar–lengyel nem tudom micsoda is segített, hogy még a vállalatoknál is, a kollektívák is azon voltak, hogy a magyar szállításokat teljesítsék.

A mi gazdasági felelős embereink azt mondják, hogy még most is, a jelen viszonyok közt is, amely még nem tekinthető konszolidált viszonyoknak teljes mértékben, valahogy mintha komolyabban foglalkoznának a lengyelek a gazdasági dolgokkal, mint annak előtte. Szóval az ésszerű együttműködéseket meg tudtuk oldani, húsz éve függő dolgokat – lásd autóbusz meg nem tudom én micsoda –, és ez is egy nagyon jó és pozitív dolog. És azon kívül a mi felelős embereink azt mondják, hogy ez perspektívában is nem egy rossz reláció a magyar népgazdaság számára, a lengyel reláció, mert sok minden kiegészítő dolog van; vannak nekik olyan anyagaik, meg modern technikájuk is van, ami perspektívában a magyar–lengyel gazdasági kapcsolatok, érdemes intenzíven foglalkozni vele.

Ezt szerettem volna elmondani általában. Egy-két részletről még nagyon röviden:

A Jaruzelski elvtárrsal való beszélgetésről még azt el szeretném mondani, hogy minden támadó él nélkül mondta Jaruzelski elvtárs, hogy nagyon köszöni a magyar pártnak a megértést a helyzetük iránt, és olyan nagyon vékonyan, kicsit úgy mondta, hogy nem mindenütt pontosan ilyen megértéssel találkoztak ezekben a nehéz időkben, de nagy örömmre azt mondta, hogy legutóbb – nem tudom, mikor – Andropov elvtárrsal részletesen tudott beszélni és az érti az ő helyzetüket.²⁰ Ezt mondta. Ezért helyes és fontos, a magyar–lengyel azért jó dolog, dehát a Szovjetunió, mely az ő közvetlen szomszédjuk, nem kevésbé fontosabb az ő számukra. Úgyhogy még elhatároztam, még most Prágában Husák elvtárrsal is egy kicsit próbálok erről a lengyel dologról valamit mondani a tapasztalataink címén.²¹

Elmondta azt is Jaruzelski elvtárs, hogy persze bizonyos irányzatok náluk vannak. Ő is ezt a kifejezést használta, nem abban a formában, hogy ... nekik is kétfrontos harcot kell vívniuk. Vannak szektás elemek náluk, befolyással is rendelkeznek bizonyos körökben, és vannak jobboldaliak is természetesen, revizionisták, nagy erővel, és nekik a legnagyobb politikai ellenfelük az egyház, amelyik kihasználja a helyzetet, hogy a saját befolyását érvényesítse. Itt nem hitelvi dolgokról van persze szó. És azt mondta, azt a megjegyzést fűzte ehhez a lengyel egyházhoz, hogy ő annak idején a pápával is beszélt komolyan ezekről a

²⁰ Jaruzelski a hadiállapot bevezetése után többször is járt Moszkvában: 1982. március 1–2-án még Leonid Brezsnyev, majd 1982. december 23-án már Andropov fogadta. A lengyel vezető 1983 folyamán májusban és szeptemberben is folytatott tárgyalásokat Moszkvában.

²¹ Kádár 1983. november 9–10-én tett hivatalos látogatást Prágában.

dolgokról, és most tapasztal egy fajta ilyen elbizakodottságot az egyháznál, de ő még a pápának is megmondta, hogy erre még ráfizethet az egyház, hogy a napi politikához kötik az egyház sorsát meg a dolgait.

Ide tartozik egy olyan kérdés, fölvetette, hogy náluk fölmerült az a kérdés, hogy hívek ne lehessenek párttagok. Ez biztos ilyen jó balos kérdésfölvetés, erről ott náluk most vita folyik. Történelmi tapasztalat, hogy hajdan volt, még a forradalom hajnalán, a Bolsevik Pártban pap tagok is voltak, papok voltak tagok, és ma latin-amerikai kommunista pártokban pap tagok vannak. És mondom, nekem az a gyanúm, nálunk is vannak hívő párttagok, de mi ezt nem forszírozzuk ilyen értelemben, mert az atyaisten tudja, ki miben hisz, hiába teszi föl azt a kérdést valakinek, hogy hisz maga istenben vagy nem hisz. Még emlegettem a Hruscsov akadémiai fellépését is, egyszer itt, aki elmondta, hogy ők is butaságokat csináltak ebben a dologban, mert 1930-ban Kijevben csináltak egy ilyen körlevelet, kérdőíveket: hisz ön istenben? Aztán az egyik legokosabb ember azt írta, hogy a hivatalban nem. Ennek így nincs értelme. És elmondtam azt, hogy van egy olyan szabály, hogy pártfunkcionáriusok nyilvános egyházi aktuson ne vegyenek részt. De ennek van értelme. Hogy a tag hisz vagy nem hisz, ez így nem kezelhető ez a kérdés. Csak megemlítem, mert most ez is mint probléma, fölvetődött.

Aztán beszélt a mezőgazdaság kollektivizálásáról abban az értelemben, hogy ez náluk most nincs napirenden, de ők ezt észben tartják, mint komoly gondot és problémát, és megfelelően kell majd nekik ezzel foglalkozni, de jelenleg a központi kérdés náluk a mezőgazdaságban az, hogy a termelést segítsék elő abban a formában, amiben van a lengyel mezőgazdaság. Erről nem tudnak lemondani.

Megemlítette, hogy a Glomp érsek éppen Magyarországon van. Meglepődtem, mert én ezt nem tudtam, de ezt nem árultam el. Ugye próbáljunk rá hatni. Gondoltam magamban, az isten se tudunk mi erre hatni. Ebből született az, hogy megpróbáltuk forszírozni, hogy a Sarlós elvtárs mint illetékes miniszterelnök-helyettes fogadja Glompet, de ez kitért előle.

Itt egy más kérdést szeretnék megjegyezni. Ez is egy kicsit a lengyeltől független, meg összefügg. Látják az elvtársak, a Magyar Népköztársaság nemzetközi megítéléséből van egy olyasvalami, hogy most egy kicsit a Nyugat ránk szállt, ezt azt hiszem, észrevette mindenki. Itt ez a Bush-beszéd,²² abban politika volt, mindig is ez volt a politikájuk, úgy látszik, most rászálltak erre és ezzel függ össze, hogy ez

²² Id. George W. Bush 1983. szeptember 19–20-án látogatott Magyarországra. Az amerikai alelnök a tárgyalások alkalmával pozitívan nyilatkozott Magyarország szerepéről és az emberi jogok területén képviselt politikájáról. Lásd: *Népszabadság*, 1983. szeptember 21. Ezt követően másnap Bush Bécsben mondott beszédet „Az Egyesült Államok kapcsolatai Közép- és Kelet-Európával” címmel, amelyben élesen bírálta a Szovjetunió kelet-európai hegemoniáját. Kijelentette, hogy az USA differenciáltan kezeli a kelet-európai szocialista országokat. Magyarországot – és Romániát – szembeállította a többiekkel: „azt nézzük, milyen mértékben folytatnak ezen országok autonóm külpolitikát, illetve milyen mértékben mozdítják elő a belső liberalizációt – politikailag, gazdaságilag és az emberi jogok tiszteletben tartása terén. Magyarország viszonylagos prosperitása bizonyítja, hogy a társadalmi és gazdasági liberalizációt milyen gyakorlati, pozitív eredmények követik.” A beszédet lásd: „The Vice President: Address at the Hofburg, Vienna”, September 21, 1983, *State Bulletin*, vol. 83 (November 1983), 19–23.

a Craxi itt jelentkezett.²³ Reagan bízta meg, hogy izé, a Thatcher asszony valahol itt a háttérben úgy időnként tüsszent egyet, hogy Magyarországra eljönne.²⁴ És még a pápa is kerülget minket. Azt észrevehették, mikor a Mindszenty sírjához ment, volt előkészítve egy beszéd, és az egész reakció várt tőle egy nagy mennydörgést és csak némán imádkozott ott magában, nem szólt egy szót sem, és a Glemp pedig itt – még ilyet se hallottam életemben – egy egyházi aktus keretében azt mondja, a Glemp, hogy a Lékai bizonyára szívesen üdvözlőné Magyarországon a pápát. Nem a Lékai mondta. És a többi itt most nem sorolom.

Ezeket csak azért mondom elvtársak, hogy most nagyon nagy gonddal kell a nemzetközi dolgokat is kezelni, és nem szabad ilyen helyzetbe hozni a mi országunkat, hogy ez egy ilyen átjáróház legyen a nyugati imperializmusnak, és értelmesen és intelligensen be kell mindent osztani.

Egyébként tegnap Puja elvtárral beszéltem, egy bizonyos nézőpontú emberrel ugyanerről a kérdésről, aki azt mondja, hogy Thatcher asszonnyal mégis érdemes volna szóba állni, bizonyos okok miatt a Craxit ő se tartja komoly embernek. De ezt csak mondom, minden dologra, hogy nekünk van ez a kis munkacsapatunk, a nemzetközi négyes vagy mi, akik koordinálnak, nagy gonddal koordinálnak, mert a koordináció nem működik, kedves elvtársaim. Itt van ez – nem a Bushra gondolok én – ez a Kína. Tavasszal tárgyaltunk a Kínáról, itt, alaposan, s meg-egyeztünk abban, hogy a politikai kontaktusokban nagyon szorosan együttműködve a szövetségeseinkkel járunk el, elsősorban a szovjet elvtársakkal. És abban egyeztünk meg, hogy dobpergés nélkül, hírharsona nélkül megpróbáljuk a gazdasági együttműködés szféráját azonos szintre hozni, amit a többi európai szocialista ország már elért. Erről volt szó itt, elvtársak a tavasszal. Mi a gyakorlat? Megy egy 30 tagú közgazdász küldöttség, KB-tag vezeti. Akkor elmegy a külkereskedelmi miniszterünk, akkor a Nemzeti Bank elnöke, ki tudja még ki, egyszerre! Hát nem így kell politizálni, elvtársak! Én kijelentem maguknak, hogy ha én egy kínai felelőssel le tudtam volna ülni s azt mondanám, hát tisztelt barátom vagy elvtársam vagy kicsoda, hát osszuk be, ha az azt mondta volna, hogy osszuk be. Hát mért nem működik a koordináció? Ezt azért mondom elvtársak, mert nagyon komolyan kell most vigyázni erre, hogy mi itt ne táncoljunk külön és ne nyissunk ajtót-kaput ezeknek a nyugati politikai spekulációknak, amelyeknek a célja az, hogy ha milliméterekre is, kihúzzanak minket a szövetségeseink sorából. Kérem, hogy vigyázzanak rá. Ez csak a pápáról jutott eszembe.

A következő kérdés, amit meg akarok említeni, már teljesen más természetű. Jaruzelski elvtársnak mondtam, hogy mi most hogy kezelünk bizonyos káderekérdéseket, például azt, hogy a KB-tag egzisztenciális kérdésben ne függjön a PB-től, hogy ezt mi már elrendeztük, rögtön 1956 után, hogy KB-tag egzisztenciális, tehát a létalapját érintő beosztásában csak a KB dönthet. Ebből mindenféle baromság született, ezt mellelleg jegyzem meg, amit majd rendeznünk kell, mert ezt átvitték az összes szakszervezeti funkcionáriusra, összes KISZ-funkcionáriusra

²³ Bettino Craxi olasz miniszterelnök 1984. április 11–13. között tartózkodott Magyarországon.

²⁴ Margaret Thatcher 1984. február 2–4. között tartózkodott Magyarországon. A tárgyalásokról lásd: Kádár János nemzetközi tárgyalásai... 612–619.

és a legabszurdabb dolgokkal találkozunk, mert nem tudom én a kecskeméti KISZ-bizottság tagjához nem lehet hozzányúlni a vállalati tisztségében változtatást, mert ő KISZ nem tudom én mi – ismerik ezeket az anomáliákat.

Visszatérve Jaruzelski elvtársra. Sok dolgot elmondtam, hogy intézzük a dolgokat. Őt nagyon érdekli ez, és nagyon kéri, hogy az ide vonatkozó rendezési elveinket küldjük el neki. Arra gondoltam, hogy – meg még az is érdekelte őt, ez egy más természetű kérdés, hogy hát hogy lesz valaki miniszter, és hogy szűnik meg miniszternek lenni. Erre elmagyaráztam, hogy a KB csak ajánl, a Népfrontnak, a Népfronttal együtt ajánl, így nevezik ki, így mentik föl stb. stb. Úgyhogy majd össze kell állítanunk Jaruzelski elvtárs részére egy két részből álló anyagot: az egyik a belső párt-, káderügyeket hogyan intézzük, ebből a bizonyos szempontból, amit mondtam, az egzisztenciális dolog, és az ilyen kulcs állami kinevezések milyen szisztémával történnek, mert nagyon érdekli őket. Egyébként nagy örömmel hallottam, hogy ők is radikálisan véget vetettek mindenféle előjogának a magas rangú embereknek, semmi a világon nincs számukra, semmiféle ingyen szolgáltatás, semmi a világon, ezt ők már megszüntették, ilyesmivel már nem is foglalkoznak; állami, kormány- és egyéb vonalon történik, a párt nem is határoz erről, ellátmány meg külön boltok meg mit tudom én mi, a vezetők számára semmi nincs. Úgyhogy gondolom, a mi Központi Bizottságunk ha napirendre tűzi ezeket a bizonyos belső káderintézési módokat és lesz álláspont, ne ebben a jelen stádiumban, ez nem olyan veszélyes, nem kell egy hét alatt elküldeni. Azt megvárjuk, és az után kell Jaruzelski elvtársnak egy ilyen kis tájékoztatást adni a belső pártkáderek védettsége milyen módon történik, és a kulcsposztokra az állami kinevezés – ilyen két csoportban.²⁵

A legvégén az anyagnak van egy ilyen bejegyzés, egyébként azt hiszem, ez a jelentés elég hüén adja vissza, ami történt, ez egy sikerült jelentés –, hogy a Jaruzelski elvtárs kifejezte azt a kívánságát, hogy szeretné folytatni a megbeszéléseket velem. Itt két dolgot szeretnék említeni. Az egyik: a fölkészülés finisében jutott eszembe, hogy hát mégis mi párt- és kormányküldöttséggel megyünk, és ott hivatalos meghívást kell átadni. Valahogy az előkészületek során ez nem merült föl. Ez meg is történt, és a kommunikében is publikáltuk, hogy párt- és kormányküldöttséget hívunk meg Jaruzelski elvtárs vezetésével. Ezt is kérem, hogy jóváhagyólag vegyék tudomásul. Ez szükségszerű és illik is, szokás is. A másik: Valóban az történt, hogy a beszélgetés során – megmondom őszintén, én ajánlottam Jaruzelski elvtársnak, hátha úgy ítéli meg, hogy szükséges alkalommal, akármikor, Pesten, itt-ott, akárhol, mi tudunk találkozni és beszélni, ha kell. Ő ezt nagyon igényli, értékeli. De ennek nincs így aktualitása, ez nem úgy van, hogy mit tudom én, egy hónap múlva kell találkozni, nehogy itt félreértés legyen...

Ezeket szerettem volna elmondani. Kérem, hogy hagyják jóvá a jelentést és már úgy is címeztük, a Minisztertanács tagjai is kapják meg politikai tájékoztatásul, illik is, és a tennivalókat a kormány határozza meg, mert valójában úgy van, hogy mindenféle szempontból, magyar érdekből, nemcsak magyar érdekből, szövetségeseink közös érdekeiben is érdemes intenzíven és komolyan foglalkozni

²⁵ L. 79b sz. dokumentum.

ezzel a lengyel relációval, még külön a gazdasági terület is. Úgyhogy nekem olyan érzésem volt, hogy rendben elvégeztük azt, amit kellett, és kérem, hogy hagyják jóvá.

Hozzászólások után:

Bocsánatot, elfelejtettem megmondani, hogy Jaruzelski elvtárs nagyon köszöngette a segítséget, mindenfélét külön említett, Gáspár elvtársékat,²⁶ másokat, és elfelejtettem átadni az üdvözlőket, nagyon meleg és forró üdvözlőket küldik a lengyel elvtársaink, sőt a szövetségeseik is.

MNL OL M–KS 288. f. 5/895. ő. e. 111–124. – magyar nyelvű gépelt tisztázat, másodpéldány. Készült 2 példányban. A dokumentum első lapján a bal felső részen kézírással a következő olvasható: „1. pld. megsemmisítve 1984. november 2-án. Ladosné”.

Az MSZMP PB az 1983. november 9-i ülésén a jelentést és Kádár János szóbeli kiegészítőjét jóváhagyólag tudomásul vette és a felmerült kérdések megoldásáról határozatot hozott.

79b

KÁDÁR JÁNOS LEVELE WOJCIECH JARUZELSKINEK

Budapest, 1983. december 19.

Wojciech Jaruzelski elvtársnak,
a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága első titkárának
Varsó

Tisztelt Jaruzelski elvtárs!

A magyar párt- és kormányküldöttség legutóbbi lengyelországi látogatása alkalomával – amelyre szívesen emlékszem vissza – szóba került, hogy több területen szeretnék tanulmányozni, megismerni tapasztalatainkat. Ismételten megerősíthetem, hogy mi ebben a legmesszebbmenőkig rendelkezésükre állunk.

Most az Ön érdeklődésének megfelelően a Központi Bizottságunk tagjait érintő eljárásról, valamint a minisztereknek és a társadalmi szervek országos vezetőinek a megválasztásával kapcsolatos gyakorlatunkról tájékoztatom:

1. Az 1956-os magyarországi ellenforradalom fegyveres szétzúzását követően a konszolidáció, a szocializmus ügye szempontjából létkérdés volt, hogy a pártot marxista-leninista elvek alapján szervezzük újjá, és helyreállítsuk a pártélet lenini normáit.

²⁶ Gáspár Sándor 1983. január 31. és február 2. között tett látogatást Lengyelországban. Jelentését lásd: PIL SZKL 2. f. 7/106. ő. e.

A személyi kultusz éveiben ugyanis pártunkban nem érvényesült a kollektív vezetés, a pártdemokrácia. Ebben az időszakban nem a Központi Bizottság volt a párt tényleges irányítója, szerepe csak formális volt. A Központi Bizottság tagjai függő helyzetben voltak a Politikai Bizottságtól és a Titkárságtól. Ugyanakkor a túlzott centralizáció elsorvasztotta a területi pártszervek és az alapszervezetek önállóságát. Mindez súlyos károkat okozott pártunk, a szocializmus ügyének.

– A szükséges tanulságokat levonva pártunkban helyreállítottuk és érvényesítettük a lenini normákat. A Központi Bizottság, mint a párt legfelsőbb vezető testülete, a pártegység, a pártfegyelem fő letéteményese, tevékenységében megvalósítja a demokratikus centralizmust. Döntéseit kollektíven hozza, a végrehajtásban az egyéni felelősséget érvényesíti. Ülésein lehetőség van a demokratikus alkotó eszmecserére, érdemi vitára, a különböző nézetek kifejtésére. A Politikai Bizottság és a Titkárság a Központi Bizottság végrehajtó szervei, munkájukat ténylegesen irányítja és ellenőrzi.

– Elvünk és gyakorlatunk, hogy a Központi Bizottság tagjainak azonosak a jogai és a kötelességei. Fontos, hogy személyükben nincsenek és nem lehetnek függő helyzetben a Politikai Bizottságtól, a Titkárságtól és a KB apparátusától. Ennek megfelelően már több mint negyedszázada szigorúan betartott eljárási szabály, hogy a Központi Bizottság tagjainak egzisztenciális helyzetét érintő munkaköri változásokról a végrehajtó szervek nem, csak maga a KB dönthet. (Különösen sürgős esetben – ha az érintett központi bizottsági tag egyetért a javaslattal – a Politikai Bizottság is dönthet, de a határozatot utólagos jóváhagyásra akkor is be kell terjeszteni a Központi Bizottság legközelebbi ülésére.)

2. A miniszterek és a társadalmi szervek országos vezetői, a káder-nómenklatúra szerint, a Központi Bizottság hatáskörébe tartoznak. Megválasztásuk vagy felmentésük az alábbi eljárás szerint történik:

E körben a személyi változásokat általában a Politikai Bizottság kezdeményezi. Az elgondolásokról előzetesen beszélünk az érdekeltekkel, továbbá konzultálunk azokkal a központi bizottsági tagokkal, akik a szóban forgó területet és személyt leginkább ismerik. A javaslat ennek figyelembe vételével kerül beterjesztésre a Központi Bizottság ülésére.

A Központi Bizottság a miniszterek és a társadalmi szervek országos vezetőire ajánlást fogad el. Ezt követően a miniszter felmentéséről vagy megválasztásáról a párt Központi Bizottsága a Hazafias Népfront Országos Elnöksége elé terjeszti, ott indokolja és kéri a javaslat támogatását. Ezt követően a Központi Bizottság és a Hazafias Népfront Országos Tanácsának együttes, írásos javaslatára a Népköztársaság Elnöki Tanácsa dönt.

A társadalmi szervek, mozgalmak vezetőivel kapcsolatos ajánlások elfogadásáról az érintett szervezetnek a kérdésben illetékes testülete határoz.

Megjegyzem, hogy a miniszterek és a társadalmi szervek országos vezetőire vonatkozó eljárás – a párt alkotmányban rögzített vezető szerepéből kifolyólag – a Központi Bizottság részéről azonos akkor is, ha párttagról, és akkor is, ha párton kívüli személyről van szó.

Úgy tapasztaljuk, hogy a vezetői posztok betöltésénél követett gyakorlatunk demokratikusabbá és megalapozottabbá teszi a káderügyek intézését, segít a szubjektívizmus visszaszorításában.

Kedves Jaruzelski elvtárs!

Amennyiben az érintett kérdésekben bővebb információra tartanak igényt, rendelkezésre állunk, ha szükségesnek mutatkozik, megbízottjukat szívesen látjuk Budapesten.

Az alkalmat felhasználva, kellemes ünnepeket kívánok önnek, hozzátartozóinak, kollégáinak.

Budapest, 1983. december 19.

Szívélyes üdvözlettel
Kádár János
első titkár

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XIA/1396. 8–11. – magyar nyelvű gépelt tisztázat Kádár János s. k. aláírásával. Ugyanott megtalálható a levél lengyel nyelvű fordítása.

80.

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA A LENGYEL PÁRT- ÉS KORMÁNYKÜLDÖTTSÉG 1984. NOVEMBER 9-ÉN, BUDAPESTEN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1984. november 12.

Jelentés

a Politikai Bizottságnak Wojciech Jaruzelski elvtárs látogatásáról

Szigorúan bizalmas!

Az MSZMP Központi Bizottsága nevében, Kádár János elvtárs meghívására november 9-én baráti munkalátogatást tett Budapesten Wojciech Jaruzelski elvtárs, hadseregtábornok, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára, miniszterelnök. Kíséretében volt Bogusław Kołodziejczak elvtárs, a LEMP KB Irodájának vezetője és Bazyli Samojlik elvtárs, a miniszterelnök gazdasági tanácsadó csoportjának vezetője.

A látogatás során a két párt első titkárának négy szemközti, valamint Lázár György elvtárs részvételével szélesebb körű megbeszélésére került sor. Kádár János elvtárs, a magyar párt és kormány több vezető képviselőjének részvételével ebédet adott Wojciech Jaruzelski elvtárs és kísérete tiszteletére. A munkalátogatásról egyeztetett közlemény jelent meg.¹

*

A megbeszélések során Jaruzelski elvtárs hangsúlyozta, hogy pártja tudatában van belső társadalmi és nemzetközi felelősségének. A szocialista megújulás feltételezi, hogy Lengyelország megbízható partnere legyen szövetségeseinek, s egyben szilárd európai államként hozzájáruljon a nemzetközi feszültség csökkentéséhez.

Az elmúlt évek kemény munkája már hozott érzékelhető eredményeket, jelentősen javult a párt helyzete, erősödtek az alapszervezetek, különösen az ipari üzemekben. Változatlanul legfontosabb feladat a tömegek, mindenekelőtt a munkásosztály bizalmának visszaszerzése. A párt őszinte és körültekintő politikával, nyílt párbeszéddel kívánja ezt a célt elérni. Ennek jegyében került sor a Központi Bizottság nyár eleji kibővített ülésére,² amelyre 1000 munkást – köztük 500 pártton kívülit – hívtak meg. Ez a szándék jut kifejezésre a nagyüzemi munkáskollektívákkal rendszeresen folytatott konzultációk gyakorlatában is. Helyenként nagy

¹ *Népszabadság*, 1984. november 10.

² 1984. június 2–3-án tartották a LEMP KB XVI. plenumát Łódźban, témája a munkásosztály helyzete volt. Jaruzelski zárszava magyarul is megjelent: Jaruzelski, i. m. 1985, 289–295.

türelemre és kitartásra van szükség, amikor olyan, rendezésre már rég megérett, de széleskörű ellenzésbe ütköző kérdésről van szó, mint pl. a munkafegyelem erősítését célzó törvénymódosítások elfogadtatása.

A párt tevékenységében bekövetkezett kedvező változások ellenére sok gond is meg kell küzdeni. Nem sikerült lényeges javulást elérni az értelmiség s különösen az ifjúság politikai gondolkodásában, az oktatás, a nevelés terén. Az alapszervezetek aktivitása és munkája is elmarad a követelményektől. Elengedhetetlenül szükséges, hogy a párttagok nagyobb határozottsággal és egyértelműbben képviseljék a párt politikáját közvetlen környezetükben és egyes, konkrét kérdésekben. Sajnos nem kevés azoknak a tagoknak a száma sem a párt különböző szintű szervezeteiben, akik gyakran radikális, tetszetős elveket hangoztatnak, de az életben meghátrálnak, a konkrét helyzetekben nem cselekednek. Hangzatos szólamaik sokakat – mind az országban, mind külföldön megtévesztenek.

Súlyos gondot jelent a párt számára, hogy a sorozatos válságok következtében nem rendelkezik stabil, a folyamatosságot képviselő, tapasztalt vezető gárdával. Ugyanakkor terhet jelent az is, hogy a IX. kongresszus túlfútott légkörében elfogadott szervezeti szabályzat rendkívüli módon korlátozza a káderállomány folyamatos megújítását.

A belső helyzet alakulásának igen fontos tényezője a katolikus egyház magatartása. A párton és az egyházon belül jelentős számban vannak olyanok, akik szélsőséges álláspontot foglalnak el: a másik féllel szembeni könyörtelen fellépés hívei. A LEMP vezetése azonban az állam–egyház egymás mellett élésének valóságából indul ki, s az egyházzal folytatandó párbeszéd híve, amelyet a társadalom józanul gondolkodó többsége is támogat. A katolikus egyházi vezetés jelentős része pozícióinak megerősítése érdekében is ezt az utat járja, s maga is tart a kalandor lépések ellenőrizhetetlen következményeitől. A párt arra törekszik, hogy a vallásgyakorlás, a lelkipásztori tevékenység területére korlátozza a katolikus egyház működését, s visszaszorítsa szélsőséges politikai megnyilvánulásait.

Jerzy Popiełuszko pap meggyilkolása³ a szocialista konszolidáció legérzékenyebb területére, a bizalom és a szavahihetőség visszaszerzésének folyamatára mért súlyos csapásként minősíthető. Ma még nehéz felmérni e provokáció következményeit. Bizonyos azonban, hogy a párt és a kormányzat határozott s gyors cselekvése, nyílt és őszinte kiállása, az esemény mozgatórugóinak teljes feltárására irányuló őszinte szándéka jelentősen tompította az újjáéledő feszültséget, s kedvező visszhangra talált a hívők körében is. A párt feladata most az, hogy miközben feltárja az események hátterét, s személyi következményekkel járó intézkedéseket is hoz a törvényesség, a belügyi szervek pártellenőrzésének megszilárdítása érde-

³ Jerzy Popiełuszko Varsó Żoliborz kerületében, a Kosztka Szent Szaniszló egyházközség káplánja. 1980–1981-ben a varsói Kohóban tartott miséket a munkásoknak, majd a hadiállapot alatt az ellenzék szószólója volt. Az állambiztonsági szolgálatok állandó célpontjává vált, majd 1984. október 19-én a belügyminisztérium funkcionáriusai meggyilkolták. A november 3-i temetéséből jelentős ellenzéki megmozdulás lett. A 1984. december 27-én kezdődött meg a per a feltételezett elkövetők ellen. Adam Pietruszka 25 év, Leszek Pękala 15 év, Waldemar Chmielewski 14 év és Grzegorz Piotrowski 8 év börtönbüntetést kapott. Mind a négy elítélt a BM munkatársa volt.

kében, határozottan megvédje a néphatalom fontos támaszát jelentő belügyi szerveket, s az ott dolgozó becsületes, tisztességes embereket, a kommunistákat.

Lengyelország gazdasági helyzete nehéz, bár kétségkívül mutatkoznak a válságból történő fokozatos kilábalás jelei: 1983-ban s a jelek szerint ebben az évben is a nemzeti jövedelem 5%-kal növekedett,⁴ javult a munka termelékenysége. Fokozatosan mérséklődik az infláció is: 1983-ban 25% volt, 1984-ben 16%, s 1985-re reálisnak tűnik a 10% alá szorítása.⁵ Kedvezőek a mezőgazdasági terméseredmények, amelyekben már tükröződött az új, kiegyensúlyozott agrárpolitika és a parasztság anyagi érdekeltségének hatása. Előrehalad a gazdasági reform megvalósítása is, noha a reformgondolkodás, az újra való rátérés még nem honosodott meg eléggé.

A további gazdasági kibontakozást súlyos problémák gátolják. Nem sikerült még megszüntetni a belső piaci egyensúly hiányt, a túlfűtött beruházási tevékenységet, a fedezet nélküli bérkiáramlást. A külkereskedelemben valamelyest javult a helyzet azáltal, hogy kiegyensúlyozott lett az árucseré-forgalom a szocialista országokkal, jóllehet a Szovjetunióknak 4,5 milliárd rubellel tartoznak.⁶

Változatlanul súlyosak a gondok a tőkés államokkal fenntartott gazdasági kapcsolatokban. Az ország tőkés adósságállománya 27 milliárd dollár, amely fele-fele arányban tevődik a tőkés kormányok garantálta hitelek, illetve magánbankok által nyújtott kölcsönök visszafizetési terheiből. A Lengyelországgal szemben alkalmazott politikai-gazdasági bojkott óta az előbbi terheket nem törlesztik, s kamatot sem fizetnek, míg a magánbankokkal átütemezést hajtottak végre, s ezzel összefüggő kötelezettségeiket teljesítik. Jelenleg a törlesztések, valamint a kedvezőtlen világpiaci árárányok miatt az évi 6 milliárd tőkés export fejében csak 4 milliárd összegű importot realizálhatnak.

Az általános gazdasági-szociális helyzetet jól mutatja, hogy miközben a nemzeti jövedelem volumene jelenleg mintegy 20%-kal alacsonyabb, mint 1979-ben volt, az ország lakossága azóta 2 millió fővel gyarapodott.⁷ A nehézségek ellenére a gazdaságban mégis érzékelhető javulás három tényezőnek tulajdonítható: a gazdasági reform bevezetésének, a Szovjetunió jelentős és folyamatos segítségének, az ország külgazdasági kapcsolatai a szocialista országok irányában történő fokozatos áttérítésének.

⁴ A nemzeti jövedelem valóban – átmenetileg – növekedésnek indult: a GDP növekedése 1983-ban 4,95, 1984-ben 3,72%-os, a hivatalos adatok szerint 1985-ben azonban már csak 1,05%-os volt.

⁵ E célt nem sikerült elérni. A hivatalos adatok szerint az infláció növekedése (az előző évhez viszonyítva): 1982-ben 104,5, 1983-ban 21,4, 1984-ben 14,8, 1985-ben 15,0, 1986-ban 17,5 és 1987-ben 25,3% volt. L. Morawski, i. m. 2010, 296.

⁶ A Szovjetunió kb. 4-5 milliárd dollár értékben szállított árut vagy nyújtott gyorsított Lengyelország számára az 1976-1981-es válságos évek alatt. L. Mitrovits, i. m. 2010, 286-287.

⁷ Angus Maddison közgazdász számításai szerint ennél kisebb mértékű, kb. 10%-os volt a nemzeti jövedelem volumenének csökkenése: az ország 1979-re számított GDP-je 209 498 millió dollár, míg 1982-re 191 579 millió dollár értékű volt. Az 1979-es szintet csak 1985-ben sikerült túllépni, igaz 1985-ben kb. 1,65 millióval többen éltek Lengyelországban, mint 1979-ben. Lásd: Angus Maddison: *Historical Statistics of the World Economy: 1-2008 AD*. OECD, 2003.

Jaruzelski elvtárs aláhúzta, hogy a LEMP IX. kongresszusán elfogadott politikai irányvonal helyességét az élet igazolta, és következetesen kívánnak haladni a szocialista megújulás útján.

Kádár János elvtárs tájékoztatta partnerét hazánk belpolitikai helyzetének alakulásáról, az elért eredményekről, s gondjainkról. Szólt a párt XIII. kongresszusának⁸ előkészületeiről, a napirendre kerülő legfontosabb kérdésekről, a további előrelépést szolgáló elgondolásokról.

Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy egész közvéleményünk nagy figyelemmel követi a lengyelországi szocialista konszolidáció eseményeit. Pártunk és kormányunk nagyra értékeli a LEMP következetes politikáját és elért eredményeit. Megítélésünk szerint lengyel barátaink jó úton haladnak, s további sikereket kívánunk eddigi politikájukhoz.

A megbeszéléseken mindkét részről egybehangzóan nagyra értékelték a pártjaink és kormányaink közötti kapcsolatokat, az élet minden területén folyamatosan fejlődő magyar–lengyel együttműködést. Kiemelték a kétoldalú kapcsolataink hosszú távú alakítására kidolgozott Komplex Program⁹ jelentőségét, amely jól határozza meg együttműködésünk fejlesztésének fő irányait.

Kádár János elvtárs külön szólt a dinamikusan szélesedő gazdasági kapcsolatainkról, hangsúlyozva azok korábbiaknál jobb intenzitását, valamint az adottságainkban rejlő kedvező lehetőségek kihasználásának fontosságát. Lengyel részről utaltak a már működő kooperációkra – autóbusz, színesképcső-gyártás – s szorgalmazták az elektronikai, valamint tudományos-műszaki együttműködés fejlesztését. A magyar mezőgazdaság tapasztalatait szeretnék oly módon is hasznosítani, hogy nagyobb számban küldenének hazánkba szakmai gyakorlatra lengyel mezőgazdasági főiskolásokat.

Wojciech Jaruzelski elvtárs kifejezte köszönetét a magyar párt és kormány részéről tapasztalt megértésért és támogatásért a lengyelországi konszolidációért folytatott küzdelemükben.

A négy szemközti megbeszélés¹⁰ során Kádár János és Wojciech Jaruzelski elvtárs véleménycserét folytatott a párt vezető szerepének érvényesítésével, a kétfrontos harc gyakorlatával, az állam–egyház kapcsolatával, valamint az ifjúság szocializmushoz való viszonyával összefüggő kérdésekről. Jaruzelski elvtárs kérésére Kádár János elvtárs ismertette a Nemzetközi Valuta Alapba történő belépésünk körülményeit, a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel kapcsolatos tapasztalatainkat, s tájékoztatást adott a közelmúltban Franciaországban tett látogatása során szerzett benyomásairól.

*

⁸ Az MSZMP XIII. kongresszusát 1985. március 25–28. között tartották. Lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. kongresszusának jegyzőkönyve 1985. március 25–28.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

⁹ Még az 1983. október 26–27-i tárgyalások során megállapodás született arról, hogy a kétoldalú kapcsolatok hosszú távú fejlesztésére komplex programot dolgoznak ki az 1984–1990. évekre. A programot 1984. október 24-én írta alá Szűrös Mátyás és József Czyrek Varsóban. L. MNL OL M–KS 288. f. 5/929. ó. e. 147–164.

¹⁰ A beszélgetésről nem került elő jegyzőkönyv vagy feljegyzés.

Wojciech Jaruzelski elvtárs budapesti látogatása újabb fontos állomása volt a legutóbbi években már rendszeressé vált magyar–lengyel legfelső szintű politikai érintkezéseknek. A találkozó alkalmat adott egymás helyzetének jobb megismerésére, a kötetlen véleménycserére, konzultációra. Lehetőséget nyújtott támogatásunk demonstrálására a lengyel párt és kormány erőfeszítéseivel, valamint kétoldalú kapcsolataink fejlesztéséhez fűződő kölcsönös érdekeltségünk megerősítésére. A hagyományosan nyílt és baráti légkörben zajló megbeszélések eredményei tovább szilárdították az országaink közötti együttműködést, a baráti, internacionalista kapcsolatokat.

MNL OL M–KS 288. f. 5/924. ő. e. 50–55. – magyar nyelvű gépelt tisztázat Horn Gyula és Kádár János s. k. aláírásával.

A jelentést Horn Gyula állította össze és Kádár János jóváhagyásával került az MSZMP PB 1984. november 13-i ülése elé.

80a

FELJEGYZÉS A LEMP PB SZÁMÁRA WOJCIECH JARUZELSKI KÁDÁR JÁNOSSEL ÉS LÁZÁR GYÖRGGYEL FOLYTATOTT PLENÁRIS TÁRGYALÁSAIRÓL

Varsó, 1984. november 9.

Feljegyzés

Wojciech Jaruzelski Kádár Jánossal és Lázár Györggyel folytatott
plenáris tárgyalásairól

Titkos

Kádár elvtárs az MSZMP KB és az MNK kormánya nevében köszöntötte Jaruzelski elvtársat.

Megállapította, hogy a magyar–lengyel pártkapcsolatok nagyon jók és a különböző szinteken lebonyolított találkozók már e kapcsolatok gyakorlathoz tartoznak. Minden eddig találkozót magasra értékelt, megállapította, hogy ezek szolgálják a jobb megértést és barátság elmélyítését.

Ezután Kádár elvtárs röviden beszélt a magyarországi helyzetről. Megállapította, hogy Magyarországon a politikai helyzet stabil, a gazdasági helyzet normális. Vannak eredmények, de hiányosságok is.

Már 4,5 év telt el az MSZMP legutóbbi kongresszusa óta.¹¹ A kongresszus fő feladataként gazdasági ügyekkel foglalkozott. Különös hangsúlyt fektetett Magyarország gazdasági egyensúlya és külkereskedelmi fizetési mérlege biztosítására, de főképpen Magyarország fizetőképességének megőrzésére. A kongresszus a jövedelem-megosztás arányainak olyan átalakítását is kitűzte, hogy az elért élet-színvonalat megőrizték. Magyarország fejlődési üteme az elmúlt öt évben nagy alacsony, 1-2%-os volt.

A XII. kongresszusa által felállított alapvető célokat elérték:

- Magyarország fizetőképese, megbízható hitelfelvevő,
- a fizetési egyensúlyt megőrizték, sőt kicsit csökkent is az adósság,
- megőrizték az életszínvonal szintjét, ami azt jelenti, hogy a reáljövedelmek nem változtak annak ellenére, hogy a reálbérek csökkentek, mivel a jövedelmek $\frac{1}{3}$ -a fizetésen kívüli juttatásokból származik, és a társadalom képes volt ledolgozni a reálbérek csökkenését.

- Magyarország elérte az élelmiszer-önellátást. Ez a mezőgazdasági termelés teljes iparosításán, a szövetkezetek tevékenységének erős gazdasági motivációján keresztül valósult meg. A parasztnak részéről nagy az érdeklődés a szövetkezetekbe történő belépésre, a jelöltek 2-3 évet várnak, hogy felszabaduljon egy hely, hogy valaki nyugdíjba menjen a szövetkezet tagjai közül. A háztáji telkeket bekapcsolták a szocialista mezőgazdaság rendszerébe, vannak elkülönített mezőgazdasági szolgáltatások, amelyek szakmai segítségnyújtással és tanácsadással foglalkoznak a háztáji gazdaságok termelésének jobb megtérülésének biztosítása érdekében, a parasztnak a többletet eladják, alapvetően a szövetkezeteknek.

Jelenleg a párt és az MNK-kormány az 1985. évi és az 1986–1990. évi terven dolgozik és készülnek a XIII. kongresszusra.

Kádár kijelentette, hogy a kongresszust úgy értik, hogy ez nem egy formális találkozó, ez nem egy kommunista mise. A kongresszusnak élő kérdésekre kell válaszolnia, a negatív jelenségek eltusolása nélkül. Például egyes társadalmi csoportoknak magas a keresetük, túl nagy a jövedelmük, és visszaélnék a lehetőségekkel, amelyeket a szocializmus teremt.

A legközelebbi öt évben nem lehet már a majdnem nulla növekedésnél maradni. Növelni kell a fejlődési ütemet.¹² A fő cél azonban az egyensúly marad: a külkapcsolatokban, a költségvetési bevételek és kiadások szférájában, illetve a belső piacon a lakosság bevételeinek egyensúlya az áruk kínálatával.

A kongresszus kérdéskérdésekkel is foglalkozik. A személyi változások fő iránya a vezetés megfiatalítása, dinamikus, operatív emberek bevétele a párt vezetésébe, a kormányba és az Országgyűlésbe. A személycserékkel nem várnak a

¹¹ Az MSZMP XII. kongresszusa 1980. március 24–27. között tanácskozott.

¹² A cél elérése érdekében az MSZMP KB 1984. április 17-i ülésén foglalkoztak a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésével. A változások érintették a tervezést, a gazdasági szabályozást, valamint a szervezeti és intézményrendszert is. Lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1980–1985*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1988, 659–679. Ennek ellenére a növekedést nem érte el a gazdaság. Maddison számításai szerint 1985-ben az ország GDP-je alacsonyabb volt, mint 1984-ben és az 1987-es adat is csak kb. 1%-kal volt magasabb az 1984-esnél. Lásd: Maddison, i. m. 2003.

XIII. kongresszusig.¹³ Számos döntést már megvalósítottak, továbbiak pedig hamarosan életbe lépnek.

Kádár elvtárs elmondta, hogy szorgalmazni fogja, hogy kijelöljék a hivatalos helyettesét, mivel fokozatosan szeretne nyugdíjba vonulni.¹⁴

Ezután Kádár elvtárs áttért a lengyel ügyekre.

Elmondta, hogy figyelmesen követi a lengyelországi eseményeket. Nem csupán a Politikai Bizottság és a kormány, hanem az egész magyar közvélemény figyeli azt, ami Lengyelországban történik az utóbbi három évben. Elismeréssel szólt arról, amit mi megújulásnak nevezünk. Magyarországon a hasonló folyamatot konszolidációnak nevezték. A magyar fél úgy látja, hogy a megújulás vonalát következetesen visszük és vannak eredményeink.

A kapitalista kormányok nem fogják tudni folytatni azt, amit az utóbbi években Lengyelországgal szemben tettek. E kormányok értékelik eredményeinket, és vannak már bizonyos mozgások. Természetesen az Egyesült Államok hajlik a legkevésbé a változásra. Másképp van ugyanakkor Nyugat-Európában. Kádár elvtárs megállapította, hogy Nyugat-Európa elismerte, hogy a bojkottal nem mennek semmire.

Végül Kádár elvtárs áttért a kétoldalú kapcsolatok tárgyalására.

Megállapította, hogy a kétoldalú kapcsolatok jól szabályozottak, a kapcsolatoknak nincs akadálya és folytatni kell őket.

A mostani látogatást a magyar fél úgy kezeli, mint a LEMP vonalával való szolidaritás politikai demonstrációját.

A gazdasági kapcsolatok helyes irányba fejlődnek. Jelenleg jobbak, mint bármikor a múltban. Mindkét félnek kifejezett szándéka annak kibővítése és elmélyítése. A magyar fél nagyra értékelte az októberben, Varsóban gazdasági, tudományos, kulturális, szövetkezeti és tömegtájékoztatási téren aláírt komplex programot. Most az együttműködés konkretizálásának szakasza van mindezekben a területeken. A magyar fél megtesz mindent, hogy ezt a programot megvalósítsa.

Kádár elvtárs, befejezve mondandóját, üdvözlétét adta át a Politikai Bizottságnak, a Központi Bizottságnak és a kormánynak. Sikereket kívánt a lengyel népnek és a Lengyelországgal való együttműködés szándékáról biztosított minden területen, mivel ilyenek a marxista-leninista politika magyar elvei és ebben áll a MNK érdeke is.

¹³ A 13 fős Politikai Bizottságban mindössze három helyen változtattak. Kikerült a PB-ből Benke Valéria, Korom Mihály és Méhes Lajos, a helyükre érkezett Grósz Károly, Hámori Csaba és Szabó István. Komolyabb személycserék a pártban és a kormányban 1987 nyarán történtek.

¹⁴ Jerzy Zieliński budapesti lengyel nagykövet feljegyzése szerint így hangzott a mondat: „Mint az MSZMP KB első titkárának hivatalos helyettesem lesz. Azért mondom ezt már ma, hogy ne a sajtóból értesüljenek róla.” (AMSZ, Dep. I. 28/89. W. 1.) Kádár János egyébként 1972-ben egyszer felajánlotta visszavonulását a párt éléről, és bejelentette, hogy nyugdíjba vonul. Ezt sem a PB, sem a szovjet vezetés nem fogadta el. Később nem került szóba Kádár nyugdíjazása. Csak Mihail Gorbacsov – már az SZKP főtitkáraként – 1985 szeptemberében vettette fel Kádárnak, hogy „méltó utódokat kell felkészíteni”. Lásd: *Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel. Dokumentumok az egykori SZKP és MSZMP archívumaiból, 1985–1991.* Szerk.: Baráth Magdolna–Rainer M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 2000, 60.

Jaruzelski elvtárs megköszönte erőfeszítéseink nagyra értékelését. Megállapította, hogy pártunkat az egyre jobb életkörülmények kialakításának céljai és a társadalom munkája vezérli, ami megerősíti Lengyelország szavahihetőségét, mint a szocialista barátok partnere, biztosítja az állam stabilitását, aminek különös jelentősége van Lengyelország geopolitikai elhelyezkedése szempontjából.

Ez után Jaruzelski megállapította, hogy az utóbbi években felgyülemlettek a gazdasági, társadalmi és politikai problémák. Az utóbbi időszakban sokat elértünk minden területen, de a bizalom visszaszerzéséig még hosszú az út. Hivatkozva a „KB XVI. munkaplénumára” aláhúzta, hogy a következő munkásbarát orientáció eredményes. A plénum javította a párt helyzetét, és erősödnek az alapszervezetek és a párt pozíciói a munkásosztályban.

Tájékoztatót adott a konzultációkról és azok eredményeiről, a Politikai Bizottság által áttekintett oktatási programokról és az azokból eredő feladatokról. Jellemezte a LEMP KB XVII. plénumát,¹⁵ azt a helyzetet, amelyben ez lezajlott, valamint a párt vezetésének álláspontját a Popiełuszko-gyilkossággal összefüggésben. Az okozott kár ellenére ezzel a provokációval hitelesen bánunk, és a munkásosztály mérsékletet és nyugalmat mutatott. A normális munka ritmusát nem zavarták meg, nincs drasztikus feszültség; nem fenyeget az elégedetlenség kirobbanása. A szocializmus belső és külső ellenségeinek Lengyelországban nem sikerült elérniük szándékolt céljaikat.

Ezt követően Jaruzelski elvtárs áttért az ország termelésében, a dolgozók élet-színvonalában, a belső piacon és a külkapcsolatokban kialakult társadalmi-gazdasági helyzet jellemzésére. A helyzet nehéz, az objektív feltételek miatt. De egész jól elboldogulunk a nehézségekkel. Azért sikerül ez nekünk, mert megszerezve a Szovjetunió jelentős segítségét belekezdünk a gazdasági reformba és a szocialista országokra, beleértve az MNK-ot, támaszkodtunk.

Jaruzelski elvtárs megállapította, hogy az LNK és az MNK szándékai megegyeznek a gazdasági együttműködés komplex programjának elmélyítésében és kibővítésében, főképpen a mezőgazdaságban (érdeklődés van fiatal lengyel mezőgazdasági munkások szakmai gyakorlatára magyar szövetkezetekben), a társadalompolitikában, tudományban és kultúrában. Jaruzelski elvtárs megállapította, hogy ebben a szellemben készül jelentés a Politikai Bizottság és a kormány számára.

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: XI A/1405. 212–216. – lengyel nyelvű gépelt tisztázata (ford.: Mitrovits Miklós). A jelentés másodlata megtalálható: AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: LXXVI/634. 23.

¹⁵ Erre 1984. október 26–27-én került sor.

81.

JERZY R. NOWAK FELJEGYZÉSE A MAGYARORSZÁGON MEGJELENT „LENGYELELLENES” HANGVÉTELŰ ÍRÁSOKRÓL

Varsó, 1986. január 18.

Feljegyzés azokról a feltételekről, amelyek lehetővé tették
Spiró György könyvének megjelenését és népszerűsítését Magyarországon

Spiró György *Az Ikszek* című regénye,¹ amelyet csatoltam a feljegyzéshez, és amely kétszer is megjelent Magyarországon (1981-ben és 1984-ben), egy szélsőséges lengyelelleses gúnymű. A könyv cselekménye a Kongresszusi Királyságban (1815–1830)² játszódik, főhőse Wojciech Bogusławski,³ de mellette még legalább száz lengyel hős fordul benne elő, tendenciózusan befeketíti a lengyel Kongresszusi Királyságot. Mint tudjuk, a Kongresszusi Királyság a gazdasági fejlődés (Lubecki és Mostowski politikája⁴) és a lengyel kultúra virágzásának időszaka volt. Spiró ezzel szemben egy nyomorúsággal és gyengeségekkel teli kis országgént ábrázolja a Kongresszusi Királyságot. Varsó, amely ez idő tájt a fantasztikus építkezések és az építészet virágzásának korát élte, Spiró könyvében úgy jelenik meg mint egy romos, poros, nyomortanyákkal teli város. Kultúránk fejlődésének egyik leg-gazdagabb időszakát – a varsói és a vilnai egyetem fejlődése, Chopin és Mickiewicz első alkotóiévei, Śniadecki, Lelewel, Mochniacki⁵ tevékenysége – Spiró állítólagos kulturális sivatagként, „Ciemnogródként”⁶ ábrázolja. A lengyel kultúra

¹ Spiró György: *Az Ikszek*. Budapest, Magvető Kiadó, 1981 [2. kiadás: 1984]. A magyar nyelvű kritikák többnyire igen nagyra értékelték a művet: Kis Pintér Imre: A játék vérré megy (Kommentár Spiró György: *Az Ikszek* c. regényéhez, a módszerről és a konfliktusról). *Jelenkor*, XXIV. évf. (1981) 12. sz. 1140–1144.; Radnóti Sándor: Néma játék. Spiró György: *Az Ikszek*. *Híd*, XLVI. évf. (1982) 12. sz. 1441–1450.; Fodor Géza: Spiró György: *Az Ikszek*. *Mozgó Világ*, IX. évf. (1983) 1. sz. 70–81.

² Az 1815-ös bécsi kongresszus döntött arról, hogy az Orosz Birodalom védnöksége alatt létrehoznak egy autonóm Lengyel Királyságot (lengyelül: Kongresówka). Ez az állam perszonáluniót alkotott Oroszországgal, az orosz cár viselte a lengyel király címét. Részletesen l. Norman Davies: *Lengyelország története*. Budapest, Európa Kiadó, 2006, 663–683.

³ Wojciech Bogusławski a „lengyel színház atyja”. A lengyel felvilágosodás idején több alkalommal is a varsói Nemzeti Színház igazgatója. Spiró György *Az Ikszek* című regényének, valamint *Az imposztor* című drámájának főszereplője.

⁴ Franciszek Ksawery Drucki-Lubecki herceg a Királyság pénzügyeit vezette, a lengyel Nemzeti Bank igazgatója. Nevéhez fűződik a Kongresszusi Királyság iparosítása és gazdasági fellendítése; Tadeusz Mostowski gróf a Kongresszusi Királyság belügyminisztere.

⁵ Frédéric François Chopin (eredetileg Fryderyk Franciszek Chopin) zeneszerző, Adam Mickiewicz drámaíró, Jan Śniadecki csillagász, matematikus, Joachim Lelewel történész, Maurycy Mochnacki a lengyel romantika teoretikusa. Egyik sem szereplője Spiró regényének.

⁶ Magyarul: „Sötétségvár”. Nem Spiró kifejezése, hanem utalás Stanisław Potocki 1820-ban kiadott egyházellenes szatírájára (*Utazás Sötétségvárba*).

legfelvilágosultabb alakjai „hülyékként” (Staszic)⁷, „ostobákként” (J. U. Niemcewicz)⁸, „barmokként” (a Varsói Nemzeti Színház igazgatója, Osiński⁹ és a vilnai színházigazgató, Każyński¹⁰) jelennek meg. Spiró kigúnyolja a lengyel nemzeti hősokeket, J. Poniatowski herceget¹¹ (többek között csúnyán kigúnyolja a herceget késéseieért) és Kościuszkót.¹² Az egész regényre jellemző, hogy Spiró hajlamos meghamisítani a lengyel történelmi tényeket, mindez nagyon kedvezőtlen a lengyelek és Lengyelország számára (például teljes mértékben kitalált jeleneteket mutat be arról, hogy a lengyel könnyűlovasok véresre verték Kościuszko apját, vagy reakciók elemként mutatja be Staszicot, megfelelőképpen meghamisítva műve mondanivalóját). Spiró több száz alkalommal használja negatív összefüggésben a lengyel, a Lengyelország és a lengyelek szavakat, ezek segítségével megfelelően negatív hangulatot hoz létre a lengyel témában (például a „*buta lengyel nemzet*”, 152. o.,¹³ az „*ostoba lengyel katonák*”, 458. o.¹⁴ stb.). Spiró könyvében számos olyan általánosítás található, amelyeket mintha a régi német, a *polnische Wirtschaft*ról, a lengyelek állítólagos életképtelenségéről szóló propaganda fegyvertárából rántott volna elő. Azok az állítások, amelyeket Spiró regénye lengyel alakjainak szájába ad, azt bizonyítják, hogy egy ilyen ostoba, faragtalan, nemzet esetében, melynek létezése gazdaságilag indokolatlan, mint a lengyel semmiféle függetlenségnek nincs értelme – lásd a 479–480. oldalon lévő mondatot: „A Nemzeti Színház olyan, mint Lengyelország. Megvenni nem érdemes, de még jobban tönkretenni igen.”

Spiró azzal, hogy szélsőségesen hamis képet fest a Kongresszusi Királyságról, tudatosan vezeti félre a magyar olvasókat, ehhez különféle eszközöket is segítségül hív. Ide tartoznak mindenekelőtt a fülszöveg hazug információi. Spiró többek között azt mondja, hogy „*az összes alak történelmi személyiség*”. A valóságban azonban ezeknek az alakoknak és az hiteles történelmi személyeknek csak a neve közös, és az az idő, amelyben éltek, mert például mi köze lett volna egymáshoz Spiró „hülyeként” emlegetett Staszicának a valódihoz. A félrevezetés másik eszköze, hogy Spiró folyton folyvást olyan véleményeket ad a lengyel szereplők szájába, amelyek alapvetően teljesen mértékben ellentmond az általuk eredetileg képviselt ideáknak: [...].¹⁵ Ez és a többi félrevezetés, a hiányosságok, amelyeket Spiró több

⁷ Stanisław Staszic a lengyel felvilágosodás úttörője, teoretikus, filozófus.

⁸ Julian Ursyn Niemcewicz regényíró, költő, dramaturg.

⁹ Ludwik Osiński irodalomkritikus, író, költő, fordító.

¹⁰ Wiktor Każyński történész, politikai gondolkodó.

¹¹ Józef Antoni Poniatowski herceg 1812-ben a lengyel hadtest fővezére volt Napóleon oroszországi hadjáratában. A lipcsei csatában helytállásáért még a csatatéren marsallá léptette elő a császár.

¹² Tadeusz Kościuszko az 1794-es oroszellenes felkelés vezetője, lengyel nemzeti hős.

¹³ A regényből (1984-es kiadás) kiragadott rész valójában egy, a regényben elképzelt színdarab forgatókönyvének szövege.

¹⁴ A szöveg valójában: „remekül meg lehetett volna zsarolni Napóleont, hogy nyilvánítsa ki a függetlenségünket, az összeomlása után pedig a nyeregből tárgyalhattunk volna a cárral. Tudja milyen határok között élnénk ma? De nem; ebből a harmincmillió aranyból a vérét ontó hülye lengyel sereg egyetlen garast se látott, és a háború után még mi tartozunk kártérítéssel mindenkinek.”

¹⁵ A kihagyott rész az eredeti dokumentumban tollal áthúzza: „A patrióta könnyűlovas például mindig a már említett véleményt kell hangoztatni, hogy a Nemzeti Színház, akárcsak Len-

tucat lengyel szereplővel szemben alkalmazott, megtették a magukét. A magyar olvasók, akik nem túl sokat tudnak a lengyel történelem ezen időszakáról, sosem hallottak Staszicról vagy Józef hercegről, hittek a Spiró által leírtakból az időszak hiteles ábrázolásában. Sőt a magyar kritika egyhangúan éltette Spiró gúnyművét az 1815–30 közötti Lengyelországról, becsületes történelmi regénynek tartja, amely autentikus képet ad Lengyelországról, Feuchtwanger regényéhez hasonlítják.¹⁶ Spiró a jelentős József Attila irodalmi díjat is megkapta regényért.¹⁷

1982 végén (miután a recenziómat átadtam a Külügyminisztériumnak) felhívták a magyar fél figyelmét az *Ikszek*ben található rengeteg lengyelelles megfogalmazásra. Bizonyos idő után, bár 1983-ban nem javítottak rajta, az *Ikszek* 1984-ben mégis újra megjelent a könyvesboltok polcain, a legkisebb változtatás nélkül, és ugyanúgy tartalmazta az összes lengyelre és Lengyelországra nézve kedvezőtlen megfogalmazást, többek között a Lengyelország „tönkretételére” vonatkozó sugalmazást. Hallottam, hogy jelenleg németre fordítják a könyvet, ez az első külföldi megjelenése. Úgy vélem, hogy a német fordításnak jó esélye van arra, hogy ingyencfalattá váljon minden olyan nyugati körben, akik nem kedvelnek minket. A „Polish jokes” nyugati szerelmesei innentől arra is hivatkozhatnak, hogy az olyan, Lengyelországgal hagyományosan baráti viszonyban lévő országok, mint Magyarország, olyannak látják a lengyeleket, amilyenek, vagyis hogy ez egy önálló létre alkalmatlan nemzet. Spiró könyve hatalmas, felmérhetetlen károkat okozhat a különböző országokban a lengyelekről és Lengyelországról kialakult véleménynek.

Magyar beszélgetőpartnereim részéről olyan véleményekkel találkoztam, melyek szerint a több mint 600 oldalas regény szélsőségesen lengyelelles tartalmi elemeit a szerző feltételezhetően úgy kezelte, mint ami növeli annak esélyét, hogy az *Ikszek* eljusson a nyugatnémet könyvpiacra. Ezen vélemények szerint a szlavista Spiró igen jól tájékozott a lengyelek és németek közötti nem túl jó viszonyt illetően, és számíthatott arra, hogy a szélsőségesen negatív lengyel- és Lengyelország-ábrázolást remekül fogják fogadni egyes NSZK-beli körök.

Elég sok hátránnyal jár a rendkívül nyitott magyar kultúrpolitika, erről már nem egyszer írtam publikációimban a *Politykatól* és a *Zdaniem*től kezdve egészen könyvemig, amelyben azt tárgyalom, hogyan jött ki Magyarország az 1956-os vál-

---

gyelországot, nem érdemes újjáépíteni, inkább még jobban le kell rombolni. Spiró azt állítja a fűlszövegben, hogy »szó szerint« közli az *Ikszek* Társasága recenziójának részleteit, a valóságban azonban, ahogy ebben a feljegyzésben is bebizonyítom, sokszor meghamisítja azt, és olyan dolgokat ír hozzá, amely az *Ikszek* állítólagos ostobaságát bizonyítja. Még ennél is jobban szolgálja a félrevezetést, hogy Spiró meleg szavakkal a lengyel teatrológusnak, Z. Raszewskinek ajánlja a könyvet.”

¹⁶ Lion Feuchtwanger az egyik legolvasottabb német író volt. A *Róák a szőlőben* című regénye (Európa Könyvkiadó, 1981) eleveníti fel a 18. század legfontosabb eseményeit (francia felvilágosodás időszaka és az amerikai szabadságharc).

¹⁷ Spiró György 1982-ben kapta meg a József Attila-díjat. Megjegyzendő, hogy az első lengyel kritikák is pozitívan értékelték Spiró művét: Andrzej Sieroszewski: Polak Węgier dwa bratanki. Węgierski bestseller. *Pamiętnik Teatralny*, (1983) 1. sz. 31–38.; Elżbieta Cygielska: „Iksy”. *Literatura na Świecie*, (1983) 4. sz. 371–374.

ságból.¹⁸ Ugyanakkor az sem volt ritka, hogy ezt a nyitottságot nyugaton megjelent lengyelelles könyvek propagálására használták. Ebben az összefüggésben érdemes megjegyezni, hogy Spiró György legfőbb támogatója saját egyetemi főnöke, a rendkívül befolyásos Nagy Péter professzor,¹⁹ aki a valaha volt leghangosabb nyugati lengyelelles regényről, Kosiński *Festett madaráról* szóló lelkes recenzió szerzője. Schwarz Bart *Az igazak ivadéka* című könyvéről²⁰ is Nagy írt dicsérő kritikát, ez is számos lengyelelles részletet tartalmaz.

A támogatást, amelyet Spiró több magyar befolyásos körben is élvez, jól tanúskodik kandidátusi munkája,²¹ amelyet jegyzetemben részletesebben is tárgyalok, és melynek témája Wyspiański és a kelet-európai színház. A védéskor az ismert lengyel polonisták: Bojtár [Endre], Kiss Gy. [Csaba], Király N[ina] nagyon kritikusan értékelték a munkában található számos hibát és értelmetlenséget. Ezen kritikából kifolyólag (Király N[ina] többek között arra hívta fel a figyelmet, hogy Spiró munkájának nagy része Kołaczowski professzor 1922-es könyvéből vett plágium²²), vissza is dobták, mert nem felelt meg a szerzőjével szemben támasztott követelményeknek, hogy elismerjék neki a kandidátusi címet (a mi doktorátusunknak felel meg). Ennek ellenére – a magyar polonisták jelentései szerint – egy évvel később titokban megtartották ugyanezen munka védését, és

¹⁸ Jerzy R. Nowak 1966-ban védte meg doktori címét Varsóban *A magyar irodalom új irányzatai 1957–1966. (Nowe tendencje w literaturze węgierskiej 1957–1966).* címmel. A könyv magyarul nem jelent meg, a lengyel kiadást viszont alaposan cenzúrázták: 140 gépelt oldalból 30-at kihúztak belőle. A magyar kultúrpolitika népszerűsítése ugyanis inkább a lengyel vezetés számára volt veszélyes. Lásd: Jerzy R. Nowak: *Na przekór skorpionom – wyznania upartego Polaka.* Warszawa, Maron, 2005. Lásd még: 62b sz. dokumentum, 15. l.

¹⁹ Nagy Péter (1920–2010) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja, emellett az ötvenes évektől „Borisz” fedőnéven az állambiztonság ügynökeként is tevékenykedett. L. Papp István: *Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság. Kommentár,* 5. évf. (2010) 5. sz. 18–29.

²⁰ André Schwartz-Bart Goncourt-díjas regénye egy, az orosz–lengyel területek pogromjai elől Franciaországig menekülő zsidó család sorsát ábrázolja, középpontban a holokauszt tragédiájával.

²¹ Spiró György: *Wyspiański és a kelet-európai dráma.* Kandidátusi disszertáció, 1980. MTA kézirat, D/8964. Később nyomtatásban is megjelent: *A közép-kelet-európai dráma. A felvilágosodástól Wyspiański szintéziséig.* Budapest, Magvető Kiadó, 1986.

²² Stefan Kołaczowski: *Stanisław Wyspiański: rzecz o tragedjach i tragizmie.* Poznań, 1922. Spiró csupán egyszer hivatkozik rá, amikor Wyspiański *Odüsszeusz érkezése* című drámáját mutatja be. Spiró a 45 oldalon keresztül sorolt, összesen 208 db jegyzete elé a következő megjegyzést fűzte: „Csak azokra a művekre hivatkozom, amelyeket tanulmányoztam.” A disszertáció 1980-ban készült el, és a szerző mintegy 180 (!) drámát dolgozott fel benne. Bojtár Endre 1981. március 2-án, Székely Gábor március 7-én készítette el opponensi véleményét, majd az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága 1981. április 8-án kelt határozata május 13-ára tűzte ki a védés időpontját. Az opponensi véleményeket l. az MTA Levéltárában. – Jerzy R. Nowak e feljegyzésben összemosza – és első védésként állítja be – az értekezés munkahelyi vitáját. Bojtár Endre saját opponensi véleményét is éppen azzal kezdi, hogy a korábban egyszer már áttanulmányozta a disszertációt, és annak „munkahelyi vitáján tettem számos észrevételt”. Annak ellenére, hogy Bojtár a dolgozatot „kutatói stílusában, megfogalmazásában és szemléletében” tőle „merőben idegennek” minősíti, elfogadja mint „lehetséges más véleményt”, és javasolja a kandidátusi fokozat odaítélését Spirónak. A plágiumvád egyik véleményben sem jelenik meg, sőt Bojtár leginkább azért bírálta Spirót, mert szembemegy a nemzeti irodalomtörténetek addigi kánonjával.

mivel nem voltak jelen az említett kritikus polonisták, Spiró megkapta a kandidátusi címet.

Spiró könyve mindenesetre nem az első és nem az egyetlen lengyelelles kirívó példa Magyarországon. Emlékezzünk csak arra, hogy a *Szabad Nép* volt főszerkesztője, Betlen Oszkár könyvét 1956 után dogmatizmusért vonták vissza (*Élet a halál földjén*, 1959-ben és 1969-ben jelent meg, illetve fordításban Prágában, Berlinben, Pozsonyban, Szófiában és Bukarestben), főleg a lengyeleket érinti a sok sötét kép. Betlen úgy ábrázolta őket (visszaemlékezések Auschwitzból), mint szélsőséges reakciós, fasiszta vagy spekulatív elemeket, saját rabtársaik gyilkosait, stb. Betlen könyvében például a következő véleménnyel lehetett találkozni a „nacionalista lengyel” rabokat illetően: „Vannak itt ilyenek, nem is kevesen. Ezeknek az az elvük, hogy minél több kommunistát, ukránt és zsidót pusztít el a tábor, annál lengyelebb lesz Lengyelország. Mint lengyel nacionalisták, szembekerültek Hitlerrel. De ugyanaz az erkölcsük, mint Hitleré, és ha Lengyelországban hatalomra jutnának, ők csinálnának gázkamrákat.” (kiemelés tőlem – JRN.) – idézet az 1969-es kiadásból, 171. o.²³

Betlen könyvében rengeteg egyéb negatív, általánosító meghatározást találunk a lengyeleket illetően, többek között a „lengyel fasisztákról, akik a táborban rabtársaik életére törtek” (136. o.), vagy a „zsidók eltiprásáról a lengyelek uralma idején” (192–193. o.), vagy az olyan típusú megjegyzések, mint a 135. oldalon: „Edek – mondtam neki –, azt hiszem, ilyen állat, mit te vagy, még a lengyel tisztikarban is kevés lehetett” (kiemelés tőlem – JRN.).

A legkirívóbb lengyelelles publikációk közé tartozik Kardos G. György regénye, melyet a 1970-ben közzétett az *Új Írás* kulturális folyóirat (1–4. szám),²⁴ a *Sasok a porban*, amely nagy részben Anders hadseregének lengyel tábornokairól szól, akik nem sokkal a második világháború után egy palesztin kórházba kerültek. Ez remek alkalom volt a szerzőnek arra, hogy különösen gúnyos képet fessen a lengyel nemzetről. Egyetlen kivételtől eltekintve a regény több tucat lengyel hőse vagy degenaráltként, vagy bigottként, félvadként, féldiótákként, szélsőséges sovinsztaként vagy rasszistaként jelenik meg. A szerző persze ki tudta volna magyarázni ezt a „fekete” képet azzal, hogy így akarta leleplezni Anders reakciós, antikommunista hadseregét, de lépten-nyomon leírja a lengyel szót, amikor a szereplők szélsőséges, kirívóan negatív tulajdonságát írja le. Kardos regényében nem egyszer fordul elő a lengyel vagy a Lengyelország szó drasztikusan negatív jelentésben. Például az *Új Írás* 1970/2. száma 55. oldalán ez áll: „Ezek a lengyelek rosszabbak, mint a nácik.” A lengyel fél könyv formában való megjelenéssel kapcsolatos tiltakozása következtében Kardos G. György regényéből kihúzták a legdurvább lengyelelles megfogalmazásokat. A regény címét is megváltoztatták. *Sasok a porban* helyett a könyv formátum a *Hová tűntek a katonák?* címet viseli. Kardos regénye azonban még az elvégzett húzások után is elég sok lengyelelles megfogalmazást tartalmaz, így akarták lelkesíteni a nyugatnémet szerkesztőket

²³ L. 53. sz. dokumentum, 1. lj.

²⁴ L. 49. és 49a sz. dokumentumok.

a *Deutsche Verlags-Anstalt* kiadónál 1975-ben a kiadásra²⁵ (Spirónak is lendületet adhatott a nagy nyugatnémet érdeklődés Kardos lengyelelles regénye iránt).

Úgy tűnik, hogy Lengyelországban a társadalom túl nagy részében uralkodik a kritikátlanul elfogadott mítosz a két „testvéri” nemzet időtlen barátságáról. Igen ritkán veszik észre aényt, hogy a lengyelekkel való több száz éves együttműködés után, az 1867-es osztrák–magyar kiegyezéstől egészen 1945-ig Magyarországon erős germanofil hangulat uralkodott. A németek évtizedeken át voltak Magyarország szövetségesei a szlávokkal és a románokkal szemben, később pedig támogatták a magyarok revizionista törekvéseit szomszédaikkal szemben, a magyar kormányzó körök számára jóval fontosabb partnernek minősültek, mint Lengyelország, amelyet fel is áldoztak a németekkel való barátság oltárán. Ahogy Bismarck kancellár is írta: „Az ott, a Kárpátok és a Duna között, a magyarok székhelye. Számunkra ez olyan, mintha Németország székhelye lenne, sorsuk összefonódott a miénkkel.” A politikai kötelekek mellé erős kulturális és tudományos kapcsolatok is társultak. Lengyelországban a francia kultúrának volt rendkívül erős hatása, ezzel szemben Magyarországon ez elmúlt évszázadokban a német kultúra és tudomány befolyása dominált. Nem véletlen, hogy németül írta naplóját a „legnagyobb magyar”, a Tudományos Akadémia és a Lánchíd kigondolója, gróf Széchenyi István, és németül írta összes művét a XX. század legnagyobb magyar filozófusa, Lukács György. Elsősorban Németországban és Ausztriában jött létre az 1919-es forradalom leverése után a kommunista és szocialista emigráció (Németországban természetesen 1933-ig), ami általában azzal járt, hogy átvették azt a véleményt, amely ezekben az országokban általánosan uralkodott Lengyelországról (ez jól látszik például az MSZMP központi lapja, a *Népszabadság* főszerkesztő-helyettesének, Rényi Péternek az értékeléseiben, aki 14 évet töltött Németországban). Hochhut *Katonák* című művéről²⁶ szóló feljegyzésében Rényi – a szerzőt védve – többek között azt írja, hogy „Sikorski volt a feje és a leginkább antikommunista és szovjetellenes képviselője a lengyel nacionalista reakciónak, mindennek fölé helyezte a lengyel nacionalista érdekeket”.²⁷

1945 után Magyarországon végre megszületett annak a lehetősége, hogy az uralkodó osztály szakítson a németbarát hagyományokkal, amelyek mindkét világháborúban katasztrofális vereségbe taszították az országot. Nem volt azonban könnyű átformálni az évszázadok alatt kialakult sztereotípiákat. Mivel Magyarországon nem volt drasztikus német megszállás és terror, ez kedvezett annak, hogy a társadalom széles köreiből idealizált kép alakuljon ki a németekről,

²⁵ Kardos G. György: *Zapfenstreich*. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1975.

²⁶ Rolf Hochhuth német író *Katonák* című darabjának hipotézise, hogy Władysław Sikorski tábornok ellen végrehajtott merénylet 1943-ban Churchill engedélyével történt, aki így akarta megerősíteni az angol–szovjet szövetséget.

²⁷ Az idézet pontosan: így szólt: „Köztudott, hogy Sikorski a fanatikusan antikommunista és szovjetellenes lengyel nacionalista reakció feje és legortodoxabb képviselője volt, aki – miután mindennek fölé helyezte a lengyel nacionalizmus érdekeit – azt a képtelen és nemzetellenes célt tűzte ki a nyugati szövetségesek elé, hogy hazáját a fasizmustól a Szovjetunió segítségének igénybevétele nélkül szabadítsák fel.” Rényi Péter: Churchill védelmében. Rényi Péter: Churchill védelmében...? (Megjegyzések Hochhuth „Katonák” című darabjához.) *Nagyvilág*, XIII. évf. (1968) 4. sz. 584–590.

akik itt mindenekelőtt a tudományos és kulturális mélység szimbólumai. Már az 1971-es, több ezer magyar megkérdezésével készült anonim felmérésben arról, hogy 7 különböző közép-kelet-európai államhoz milyen viszonyuk, is sokkal jobb eredményt értek el a németek, mint a magyarok által általában negatívan értékelt románok, szlovákok vagy csehek. Úgy tűnik, hogy az elmúlt tízegy-néhány évben, azzal párhuzamosan, ahogy romlott a magyar-román és a magyar-szlovák viszony, egyre ideálisabb kép alakult ki Németországról és Ausztriáról. Egyre jobban elterjedt a magyar társadalom körében a gazdag német államok víziója. A Németország-kép idealizálása kedvezett a német kisebbség azon képviselőinek, akik befolyásos állást töltöttek be valamely kulturális vagy tudományos körben (például az egyik legfőbb történésznek, Niederhauser Emilnek). Ne feledjük, hogy a manapság több mint 200 ezer főt számláló német nemzeti kisebbség, a legnagyobb magyarországi kisebbség. A német és osztrák turisták hulláma gyakran kedvez annak, hogy elterjedjen a németül beszélő, főleg idősebb lakosság körében a szláv szomszédokról alkotott negatív vélemény. Rengeteg magyar körében terjed és élénken él az a leegyszerűsített ítélet, hogy Romániát és a szláv országokat lebecsülik, mert azok egy megkésett keleti civilizáció megtestesülései. Ez gyakran párban jár az elmúlt évtizedben Magyarországon egyre növekvő Monarchia-nosztalgiával, főleg az 1867 utáni időszakra vonatkozóan, amikor a magyarok az osztrákok mellett a Monarchia domináns nemzetét alkották, és országuk alapterülete is néhányszor nagyobb volt a mostaninál. A magyarok egy része csendben továbbra is irigylő Ausztria semlegességét (emlékezzünk 1956-ban mennyire erős volt a semlegesség vágya Magyarországon), és sajnálja, hogy nem olyan az ország helyzete, mint Ausztriáé, vagyis, hogy nem a nyugathoz tartozik, ahelyett, hogy szövetségben él ilyen lebecsült országokkal, mint Románia, Szlovákia vagy Csehország. A magyar társadalom több körében hatalmas méreteket ölt a szláv nemzetek és a Románia lekicsinylése. A magyar-lengyel bizottság ülésén, amely feladata a tankönyvek tartalmának egyeztetése, megdöbbenve hallgattam, hogy egyes „hivatalos” magyar történészek milyen lenézéssel viszonyulnak a szlovákokhoz mint nemzethez, illetve történelmükhöz. Az sem véletlen, hogy Spiró könyvében az egyértelműen kedvező színben feltüntetett német származású személyekkel ellentétben, a lengyelek mellett az orosz az a nép, amely időről időre megkapja a spirói gúnyolódást (Spiró többek között a dekabrista mozgalmat gúnyolja). Az oroszok, csakúgy, mint a lengyelek, a kelet szimbólumai Spiró számára. Emlékezzünk, hogy Spiró lengyelre is lefordított darabja, *Az imposztor*, nálunk vissza lett vonva, mivel hemzseg az oroszellenes megnyilvánulásoktól.²⁸

Az ilyen hangulat, amelynek behódolt a magyar publicisták és tudósok egy része is, leginkább a különböző publikációkban tükröződnek vissza, amelyek valamilyen módon a lengyel-német viszony problémáját vagy a második világháború alatti Lengyelország- és Németország-képet tárgyalják. Számos magyar publikáció elég kidolgozatlanul mutatja be a második világháborút, gyakran elhallgatják vagy

²⁸ Az *imposztor* című dráma (rendezte: Zsámbéki Gábor) *Az Ikszek* című regény alapján készült. A darabot 1983. október 28-án mutatták be a budapesti Katona József színházban Major Tamás főszereplésével. Ötven alkalommal került színre.

kicsinyítik Lengyelországnak a fasizmus feletti győzelemben játszott szerepét, ez gyakran párban jár azzal, hogy kisebbnek mutatják a németek bűneit, és szélsőséges túlzásokba esnek a német antifasiszta ellenállási mozgalom kidomborításában.

Különösen sértő példa arra, hogyan hallgatják el a lengyelek és Lengyelország részvételét a fasizmus elleni harcban az 1985-ben már ötödjére kiadott ifjúsági második világháború története, a *Lángoló világ*, melynek szerzője D. Major Klára.²⁹ Ebben kizárólag az 1939-es év tárgyalásakor kerülnek elő a lengyelek mint ódivatú hadsereg, amely dárdákkal harcol a tankok ellen. Ezután egy szó sem esik a lengyel ellenállási mozgalomról, pedig másokról írnak benne bőven, és nem csak az olyan nagykorról, mint a szovjet vagy jugoszláv, hanem a görögökről, a norvégokról, a csehekről is (2-2 oldal), a német Hitler-ellenes ellenállásról (1 oldal), a német tábornokok Hitler elleni összeesküvéséről (1 oldal). A lengyelek szenvedéséről és Varsó lerombolásáról sem írnak semmit, de Lidice lerombolása például benne van. Nem említik a könyv a lengyelek harcait a nyugati és a keleti frontokon, sem a varsói felkelést, de Heydrich merényletét vagy a párizsi felkelést igen. A *Lángoló világ* című könyv, mely oly gondosan elhallgatja Lengyelország részvételét a fasizmus legyőzésében, ez idáig öt kiadást ért meg 258 ezer példányban, a lakosság arányait tekintve ez annyi, mintha Lengyelországban valami 800 ezer példányban jönne ki. Ebből az először 1967-ben kiadott könyvből ismerte meg az ifjúság több nemzedéke a második világháború történetét. Érdemes hozzátenni, hogy ugyanannál a kiadónál, ahol a *Lángoló világ* megjelent (Móra), tízegynéhány évvel ezelőtt egy híres vezérekről szóló népszerű sorozatban kiadtak egy könyvet Rommel tábornagról, melyet aztán a szovjet tiltakozás miatt visszavontak.

A XX. századi lengyel–német viszonyt illetően nem csak az ifjúsági könyvekben található súlyos hibák. Egy olyan komoly, hivatalos kiadó, mint a Magyar Tudományos Akadémia kiadója adta ki Tokody Gyula és Niederhauser Emil *Németország története* című könyvét, mely először 1972-ben jelent meg, és az a meghökkentő állítás található benne, az Oderától és a Neissétől keletre fekvő területek 1945-ben „lengyel megszállás alatt voltak”.³⁰ Ez a megfogalmazás – miután a lengyel fél 1972-ben tiltakozott ellene – a második, 1983-as kiadásba már nem került bele. Ott (347. o.) arról informálták az olvasót, hogy a potsdami konferencia „hozzájárult, hogy a lengyel–német határ a végleges rendezésig az Odera és a Neisse folyók vonalát kövesse”.³¹ Nagyon szerencsétlen megfogalmazások maradtak a könyvben az első világháború után elfogadott lengyel–német határ ügyében történt döntésekről (284. o.): „A legnagyobb lengyel kikötőt, Gdańskot (Danzig) és környékét a Népszövetség felügyelete alá helyezték, és létrehozták a „korridor”, egy 70 km széles területet, amely Lengyelországgal kötötte össze a kikötővárost, valamint a Balti-tengert (a Gdańsktól nyugatra, észak-nyugatra húzódó tengerparti sávot). A korridor, amelynek felügyeleti jogát a lengyelek kapták meg, elválasztotta Kelet-Poroszországot Németország többi részétől, állandó súrlódás forrásává lett,

²⁹ L. 52. sz. dokumentum.

³⁰ L. 51. sz. dokumentum.

³¹ Tokody Gyula–Niederhauser Emil: *Németország története*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983 (2. kiadás).

és 1939-ben a második világháború kirobbanásának ürügyéül szolgált.” Nem csak az tűnik fel, hogy a magyar könyv is a német megfogalmazást használja az állítólagos korridorról, hanem az is, hogy ez az állítás azt sugallja, hogy az a terület, mely a tenger melléki vajdaság részét képezte, csak „lengyel fennhatóság” alatt volt. Tokody és Niederhauser *Németország történetének* fő irányvonalait jól mutatja az a tény, hogy mindössze 29 sort szenteltek a második világháború hitleri terrora és megszárlása leírásának, miközben 93 sor szól a német antifasiszta tevékenységről és a Hitler-ellenes ellenállási mozgalomról, emellett még 48 sorban informálnak az 1944-es tábornoki összeesküvésről. Azonban egyetlen sorra sem volt érdemes Varsó vagy Oradour véres elpusztítása, a veszteségek, amelyeket az egyes európai nemzetek szenvedtek el a hitleri megszárlás következtében, a jugoszláv és a lengyel áldozatok száma.

A *Németország története* egyik szerzője, Niederhauser Emil, aki maga is az ún. presburgeriek közül származik, így hívják a Pozsonyban élő németek csoportját, a Bibó-émlékkönyvben szubjektív érzéseinek adott hangot az Odera–Neisse határ „haszontalanságát” illetően.³² Ez egy vastag, kétkötetes mű, mely 1982-ben készült írógéppel, és ilyen formában terjedt nem hivatalos kiadványként. Több mint 70, különböző körökből származó szerző dolgozott rajta, a könyvet Nagy Imre kormánya miniszterének, Bibó Istvánnak szentelték, akit 1956-ban bebörtönöztek, de később kiengedték. Bibó, politikai gondolkodó és teoretikus, 1946-ban kifejtette véleményét arról, hogy az, hogy Szilézia és a Tengeremellék egy része kompenzációként Lengyelországhoz kerüljön, erős túlzás, és az ügy körül súlyos európai lelkiismereti krízis fog kialakulni, majd összefoglalásként hozzátette, hogy „idővel Lengyelország is arra a meggyőződésre fog jutni, hogy a kisebb területi kompenzáció hasznosabb lett volna számára”.³³ Niederhauser 1982-ben készült feljegyzésében bármiféle kritikai kommentár nélkül idézte és hangsúlyozta Bibó előbb említett 1946-os véleményét az Odera–Neisse-határról.³⁴

Arról, hogy mindmáig milyen sok az értetlenség a magyar közvéleményben az Odera–Neisse határt illetően, hogy még egy olyan tapasztalt politikus is, mint Péter János, aki 1961–1973 között a Magyar Népköztársaság külügyminisztere volt, később pedig az MSZMP KB tagja, az Országgyűlés elnökhelyettese, a Magyar Politikatudományi Társaság vezetője, 1982. november 9-én, a társaság 8. regionális konferenciáján az Egyesült Nemzetek kérdéskörében többek között a következőt jelentette ki: „Lengyelország évszázadokon át csak egy gyalog volt a nagyhatalmak

³² Niederhauser Emil Bibó István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* 1946-ban megjelent cikksorozatát elemzi. Niederhauser egyszer sem írja le tanulmányában az „Odera–Neisse-határ” kifejezést, feltehetően arra a konklúziójára utal, hogy „ez a Kelet-Európa túlságosan meghatározatlan körvonalú”. Lásd: Niederhauser Emil: Bibó István Kelet-Európa-képe. In: *Bibó emlékkönyv I.* Budapest, Századvég Kiadó, 1991, 128.

³³ A dokumentum pontatlanul idéz. Helyesen: „A második világháború végén az 1939-es keleti határ (az ún. Curzon-vonal) felszámolását a lengyelek sérelemnek tartották, amiért kárpótlás jár, s ezt Sziléziával és fél Pomerániával meg is kapták, az itteni németek kitelepítéséből viszont még európai lelkiismereti válság alakulhat ki.” Lásd. Niederhauser, i. m. 122.

³⁴ A szöveggörnyezetből inkább az derül ki, hogy Niederhauser nem fogadja el teljesen Bibó állítását.

sakkjátszmájában. A II. világháború után új formában állították vissza, 300 vagy 400 mérfölddel nyugatra tolták. A lengyel népesség harminc vagy negyven százaléka olyan területen él, amely a második világháború előtt nem tartozott Lengyelországhoz. Természetesen indokolt volt ez a nemzetközi döntés... De attól függetlenül, hogy indokolt volt, rengeteg lengyel állampolgár számára sokkot jelentett. És a sok zavargás, amelyeket mostanában Lengyelországból jelentenek, azokról a területekről érkezik, amelyek a második világháború előtt nem képezték Lengyelország részét...”

Különálló probléma, hogy téves vélemények terjedtek el a XX. századi lengyel–német viszonyról kapcsolatban, mivel a nagy példányszámban kiadott iskolai tankönyvek elhallgatják a lengyelek részvételét a fasizmus felett aratott győzelemben. Így például az 1984-ben 166 ezer példányban megjelent Bíró F[erencné]-féle tankönyv³⁵ 113–114. oldalain a szerzőnő ír a több millió zsidó szenvedéséről, Babij Jar tragédiájáról, a Lidicében meggyilkolt csehekről, az Oradourban megölt franciákról. Ugyanakkor egyetlen szó sem esik a lengyelek mártírságáról a II. világháború alatt. A szerzőnő részletesen tárgyalja a szovjet, a jugoszláv és a francia partizánmozgalmat. Bíró könyvében és az 1982-ben 33 ezres példányszámban kiadott, Jóvérné Szirtes Ágota szerzte könyvben³⁶ kizárólag negatív értékeléseket találunk az 1919-es versailles-i békeszerződést illetően. Jóvérné visszanyúlt a szerződés lengyel határt érintő határozataihoz, és azt írja a 18. oldalon, hogy a versailles-i békeszerződésben „nem oldották meg a lengyel–német vitát Danzig (Gdańsk) ügyében”. Ezt a megfogalmazást kérdés formájában is megismétli a 111. oldalon: „Milyen vitás kérdés jött létre Lengyelország és Németország között a versailles-i béke következtében?” – mellette pedig az 1939-es lengyel–német háborúról vannak adatok. A magyar ifjúság, ha csak ebből a könyvből tájékozódik az 1939-es lengyel–német háborúról, azt feltételezheti, hogy a hibás versailles-i döntés volt a háború egyetlen oka. Tegyük hozzá, hogy a szerzőnő távirati stílusban, öt sorban ismertette az 1939-es lengyel–német háborút, ami hogy, hogy nem, de a tankönyv többi részére nem jellemző: „Németország gyors hadjáratban győzte le Lengyelországot”.

Abból következően, hogy Magyarországon még mindig nagyon keveset tudnak arról, milyen szerepet játszott a fasizmus felett aratott győzelemben Lengyelország, még több kárt okoznak azok a publikációk, amelyek évek óta terjednek Magyarországon az állítólagos szélsőséges lengyel antiszemitizmusról. Wajda *Sámson* című filmje recenziójában³⁷ például azt írják, hogy „a németek csak folytatják lengyel elődeik alattomosan embertelen művét; az ő álmaikat váltják, – most már nyílt kegyetlenségükkel – valóra...”. Magyarországon különféle alkalmakkor írnak a „hagyományos” lengyel antiszemitizmusról, amely „Lengyelországban súlyos és különleges formát öltött”.³⁸ Ne feledjük, hogy ezt az állítólagos súlyos lengyel

³⁵ *Történelem és állampolgári ismeretek* 8. I. kötet. Történelem. Budapest, Tankönyvkiadó, 1984.

³⁶ Jóvérné Szirtes Ágota: *Történelem*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1982.

³⁷ Csík István filmismertetőjét lásd: *Film, Színház, Muzsika*, VI. évf. 44. sz. 1962. november 2. 21–23. E kritika igen nagyra értékeli Wajda filmjét, bár ridegnek tartja azt: „A rendező bámulatos objektivitással vizsgálja hősének életútját. [...] hideg és kissé kívülálló szemlélő marad.”

³⁸ A dokumentumban kitett idézőjel ellenére a filmismertetőben nincs ilyen mondat.

antiszemitizmust egy olyan országban hangsúlyozzák erőteljesen, ahol 1944-ben a magyar fasiszta nyilasok több ezer zsidót fojtottak a Dunába, ahol a nyilas gyilkosok berontottak a kórházakba, hogy megöljék a zsidókat: a betegeket, az öregeket és a gyerekeket. Azt is tegyük hozzá, hogy 1942-ben a magyar hadsereg egységei Újvidéken, Jugoszlávia általuk megszerzett területein kegyetlenül rendet teremtettek a zsidók és a szerbek között – ezek voltak az úgynevezett „hideg napok”, amikor három nap alatt 330 embert fojtottak lékekbe, időseket, nőket és gyerekeket is. Úgyhogy, ha azok után, hogy Magyarországon ilyen hagyományos antiszemitizmus tapasztalható, nyilvánosan azt sugalmazzák, hogy az éppen Lengyelországban öltött különösen súlyos formát, akkor a magyar olvasó azt képzelheti, hogy mi egy pogromokra specializálódott vérontó nemzet voltunk.

Éppen most, mikor ott hever a könyvesboltok polcain Spiró lengyelelles regénye és a *Lángoló világ* ötödik kiadása, amely elhallgatja Lengyelország részvételét a fasiszmus felett aratott győzelemben, megjelent a könyvesboltokban William Styron *Sophie választ* című könyve, a mozikban pedig ennek filmváltozata.³⁹ Mint tudjuk, Styron a lengyel antiszemitizmust tárgyalja könyvében, különös hangsúlyt fektet a krakkói Jagelló Egyetem professzorának alakjára, aki állítólag előterjesztett a hitleristáknak egy a zsidók megsemmisítésére irányuló tervezetet. Érdekes, hogy milyen elképzelései lehetnek a magyaroknak egy ilyen könyv elolvasása után a lengyelek második világháborús szerepléséről.

Azon gondolkodva, hogy egyes magyar publicisták és tudósok miért veszik át a német értékeléseket Lengyelország és a lengyel–német kapcsolatok témájában, ne felejtjük el, hogy a nyugatnémet fél nagyon tehetségesen használja ki lépten-nyomon a Magyarországgal folytatott gazdasági, kulturális és tudományos csere különféle és igen bőséges formáit, hogy a határ ügyében érveljen. A magyar tudományos élet résztvevői nagy részének, akik kihasználták és kihasználják a nyugatnémet ösztöndíjakat, előadássorozatokra utaznak az NSZK-ba vagy Ausztriába, német történelemkönyvek és atlaszok formálják az álláspontját a német–lengyel kapcsolatokat illetően, a lengyel nézőpontot ismertető könyvek pedig nem férhetők hozzá. Érdemes itt figyelmet szentelni az élénk kapcsolatra Magyarország és Bajorország között, az NSZK-n belül oda érkezik a magyar export 40%-a. Mint ismeretes, a gazdag bajor Hanns Seidel Stiftung [Alapítvány], amely számos ösztöndíjat adományoz, határozott jobboldali hozzáállásáról híres.

Ahhoz, hogy Magyarországon ekkora a tudatlanság Lengyelország második világháborús történetét illetően, biztosan az is hozzájárult, hogy a háborút követő első évtizedekben képtelenek voltunk Magyarországon elterjeszteni a mészárlásokról és a lengyel szenvedésekről szóló híreket. Ezzel szemben a csehek például mindent megtettek, hogy mindenki értesüljön a Heydrich elleni merényletről és a lidicei ügyekről. Azért sem kielégítő a tudás a lengyel történelemről, mert még mindig nincs magyar nyelven egy jól megírt történelemkönyv.

Ékes példája annak, hogy Magyarországon még mindig mennyire elhanyagolják a lengyel történelem témáját egy 1980 áprilisában az MSZMP KB lapjában, a *Nép-*

³⁹ William Styron: *Sophie választ*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1985. A regény alapján készült filmváltozat 1982-ben készült el (*Sophie választása*, rendezte: Alan J. Pakula).

szabadságban megjelent cikk Lengyelország XIX. századi történelméről, melynek szerzője Rónai Mihály András. Lekicsinylően beszél a lengyel felkelésekről mint a „lengyel uraságok” reakciós harcairól. Rónai Mihály azt állítja, hogy az 1863-as felkelés azért esett el, mert a lengyel nép szétverte.⁴⁰ Meghökkenítő, hogy hosszú hónapokig egyetlen magyar olvasó sem hívta fel a figyelmet a cikk szövegében található sértő hibákra. Végül 1980 júliusában jelent meg egy cikk az *Új Tükör* című folyóiratban, amelyben emlékeztettem a magyar publicistát, hogy a „lengyel uraságok” 1863-as felkelése, amit ő így lebecsül, felszabadította a parasztokat, és a felkelést egész Európa éllette, Marxtól és Engelstől kezdve Herzenen és Csernisevskijen át, Garibaldiig és Kossuthig.⁴¹

Az, hogy évek óta nagyon kevés jut el a lengyel kultúrából Magyarországra, szintén nem tudta ellensúlyozni azt a rólunk kialakult negatív képet, amelyet a több ezer „kereskedő” – turista stb. hulláma okoz. Alapvető változásokat eredményezett a magyar társadalom nagy része és a hivatalos körök viszonyulásában a lengyelekhez a hetvenes évek végétől egyre növekvő lengyel politikai válság. A hivatalos magyar körök egyre nagyobb nyugtalansággal figyelték a Lengyelországból érkező hatásokat, a lengyel hatásra létrejövő szamizdat-kiadványokat, a „repülő egyetemeket” stb.,⁴² illetve, hogy az Írószövetség 1981-es választásain győzött az ellenzéki vonal.⁴³ Félték, hogy a Lengyelországból érkező hatások veszélyeztethetik az

⁴⁰ Az idézet pontosan így szólt: „A lengyel urak két nemzeti szabadságharca is, 1846-ban és 1863-ban, azon bukott el, hogy szembefordult vele a nép.” Az április 4-i „felszabadulás ünnepe” alkalmából írt cikk még azt is fejtegeti, hogy 1939 szeptemberében a német támadás elől menekülő lengyel állampolgárok befogadásával Horthy Miklós és Teleki Pál semmilyen veszélyt nem vállalt („veszélytelen akció volt ez”) a németekkel szemben. Horthy cselekedete a „húsz éve közös szovjetellenes politizálás” logikájából fakadt. Lásd: Örökre vége. *Népszabadság*, 1980. április 4.

⁴¹ Jerzy R. Nowak emellett arra is felhívta a figyelmet, hogy az 1863-as felkelésben több mint 1000 magyar önkéntes fogott fegyvert, és közülük sok hősi halált halt, vagy később szibériai kényszermunkára ítélték. Cáfolja Rónai állítását, miszerint a nép szembefordult volna a felkeléssel, hiszen abban tömegesen vettek részt parasztok, amiért a cár számos falut felperzseltetett bosszúból. Hivatkozott Perényi József: *Lengyelország története* című munkájára (Budapest, Gondolat Kiadó, 1962), amelyben magyarul is olvasható, hogy a „lengyel urak” kiáltványban biztosították a parasztokat arról, hogy az általuk művelt földet örök tulajdonba vehetik, a földnélküli jobbágyok pedig az állami birtokokból kapnak földeket. Marxra hivatkozva is érvel amellett, hogy a Rónai által említett „lengyel urak” radikális társadalmi és gazdasági változások mellett szálltak síkra, így teljesen téves a *Népszabadság* cikkének tartalma és félrevezető az üzenete. Lásd: Jerzy Robert Nowak: *Lengyel urak és egy magyar publicista*. *Új Tükör*, 1980. július 20.

⁴² A *Beszélő*, a *Máshonnan Beszélő* vagy a Párizsban kiadott *Magyar Füzetek* sorozat gyakran foglalkozott a lengyelországi eseményekkel. Az ún. szabadegyetemek 1978-tól váltak – lengyel mintára – Magyarországon is rendszeressé. Tabajdi Gábor: *A Hétfői Szabadegyetem és a III/III. Rubicon*, 18. évf. (2007) 3. sz. 38–45.

⁴³ A Magyar Írószövetség közgyűlésére éppen 1981. december 12-én és 13-án került sor. Az első napot a merészebb és kritikus hangvételű felszólalások jellemezték, másnapra azonban – miután megjöttek a hírek a lengyelországi hadiállapot bevezetéséről – megváltozott a helyzet. A választmány tagjainak megválasztására már hatással voltak a lengyel események, hiába volt titkos a választás, már nem volt elsőpró az ellenzék győzelme, bár az is igaz, hogy a hatalom iránt leglojálisabb írókat is kihúzták a listáról. Kiss Gy. Csaba: *Az Írószövetség a demokratikus átmenet kezdetén*. In: *Közép-Európa jegyében. Írószövetségek a demokráciáért és a nemzeti függetlenségért*. Szerk.: Kiss Gy. Csaba–Pápay György. Budapest, Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa–Kortárs Könyvkiadó, 2011, 134.

1956 után nagy nehézségek árán újjáépített magyar gazdaságot. Az MSZMP vezetése Kádár Jánossal az élen nagy megértést tanúsított a lengyel helyzet bonyolultsága iránt, nagy lelkesedéssel üdvözölte, hogy „a lengyelek 1981 decemberében önerőből megoldották a krízishelyzetet”, nagy érdeklődést mutatnak a lengyel belső helyzet folyamatos stabilizációja és a reformok iránt. Azt is nem egyszer kifejezésre jutatta, hogy teljes mértékben támogatja Jaruzelski tábornok kormányát. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a magyar apparátus egy része nem képes olyan megértéssel tekinteni a lengyel ügyekre, mint az MSZMP vezetése és Kádár. Az apparátus ezen része erőfeszítéseire, amelyeket annak érdekében tesznek, hogy a Lengyelországból jövő veszélyek hatásaival fenyegetőzzenek, az jellemző, hogy kiöntik a gyereket a fürdővízzel. Ez aztán olyan propagandisztikus kihágásokhoz vezet, amelyek nemcsak a lengyel ellenzéki politikai köröket, hanem gyakran az egész lengyel nemzetet veszik célba. Elképesztő, hogy a sajtó, a rádió, a televízió és a kiadók évek óta eltűrik a különböző, lengyeleket érintő negatív általánosításokat. Ritkaságnak számít az olyan megnyilvánulás, mint Gergely Ágnes írónőé, aki az *Élet és Irodalomban* 1982-ben nyilvánosan elítélte, hogy a magyar televízió kabaré műsorában a lengyel gazdasági nehézségeket kigúnyoló viccek hangzanak el.⁴⁴

Szomorú tény, hogy a magyar társadalom nagy részében több tucat lengyel és Lengyelország témájú gúnyos vicc kering, például ilyenek: „A lengyeleknek nyárra 50%-kal megnő az életszínvonala. Hogy-hogy? Mert most éheznek és fáznak, nyáron meg csak éhezni fognak.” Mindenképpen el kell mondani, hogy a magyar társadalom nagy része a lengyeleket hibáztatja a mai magyar gazdasági nehézségekért, mivel a magyaroknak kell eltartani a „semmittevő” lengyeleket, állítólag évek óta hatalmas, ingyenes magyar élelmiszer-ellátmány érkezik Lengyelországba, mintha a magyaroknak kéne fizetni a lengyel adósságot, és mintha minden új nyugati dollárkölcson egyből Lengyelországban landolna. A Spiró könyvéhez hasonló publikációk kedveznek annak, hogy a magyar társadalom körében terjedjen az a nézet, hogy a lengyelek naplopók, képtelenek gazdálkodni, mintha ezek lennének a lengyel nemzeti jellemvonások. Úgy tűnik, hogy Spiró Ikszeinek hivatalos magyarországi támogatottsága, melynek ékes példája a József Attila-díj és a könyv széles körben való reklámozása, talán leginkább abból ered, hogy az apparátus nagy része úgy véli, az, hogy *Az Ikszek* ilyen népszerű formában gúnyolja ki a lengyel nemzeti negatívumokat, kiváló válasz lehet azokra a veszélyes hatásokra, amelyek Lengyelországból érkeznek a különböző magyar körökhöz.

Mit lehet tenni, hogy a magyar társadalom szélesebb köreiben javuljon a lengyelekről és Lengyelországról kialakult kép, vagy, hogy legalább megállítsuk rohamos romlását? Magam részéről a következő területeken javaslom az intenzívebb tevékenykedést:

⁴⁴ A glossza lengyel vonatkozású része: „Nyilvános kabaréműsor a televízióban. Sanzonok, vilámréfák, viccek. Az egyik vicc: ‘Hogyan írtják Lengyelországban az egereket? Bezárják őket a spájzba.’ A színész nevet. A közönség nevet. A képernyő előtt több millió magyar nevet. Egy másik ország éhezik. Remek vicc. [...] Egyik remekebb, mint a másik. Márcsak egy kis nevetethetnének kellene. Úgy látszik, gyakorlat dolga.” Lásd: Gergely Ágnes: Remek viccek. *Élet és Irodalom*, 1982. május 7.

– Jóval intenzívebben kell működnie a budapesti Lengyel Kultúrának, részletesen elemezni kell hatékonyságát és gyengeségeit, a lengyel irodalom magyar fordítóival, a lengyel kultúra terjesztőivel egy széles körű, őszinte kérdőívet kell kitöltetni a lengyel kultúra magyarországi fogadtatásáról, elemezni kell, hogy mi nehezíti meg a lengyel könyvek és folyóiratok magyarországi eladását (túl magas árak stb.).

– Lehetőséget kell teremteni a nyílt vitára a magyar és a lengyel sajtóban a lengyel történelmet meghamisító jelenségekről (úgy vélem, hogy elsősorban mindkét országban kritikákat kell megjelentetni *Az Ikszekben* és a *Lángoló világban* található ferdítésekről). Ez sokkal többet ér, mint diplomáciai úton tiltakozni, amelyekkel sokszor nem lehet elérni semmit, elfelejtik az okát, a magyar fél nem tartja be a hozott határozatokat. Emellett, tiltakozások következtében az a vélemény lesz uralkodóvá az alkotókörökben, hogy a nem európai lengyelek túl érzékenyek, ha saját magukról van szó, nem bírják a kritikát stb. A magyar publikációkban megjelenő, történelmünket érintő ferdítések nyilvános bírálata vagy kigúnyolása sokkal nagyobb biztonságot adnak az ilyen nonszenszek megsokszorozódásával szemben, és megkönnyítené, hogy a magyar társadalom a mi oldalunkat támogassa. (Miután az *Új Tükör* hasábjain megjelentettem vitairásomat Rónai Mihály fentebb említett cikkével kapcsolatban, a szerkesztőség rengeteg levelet kapott a magyar olvasóktól, amelyekben szolidárisak voltak álláspontommal. Maga Rónai nem mert vitába szállni állításaimmal). Hasznos volt még az is, amikor 1979-ben a Lengyel Kultúra akkori igazgatója, Edward Debicki tudományos konferenciát hívott össze magyar és lengyel történészek, publicisták és fordítók részvételével a második világháború alatti magyar–lengyel kapcsolatok története problémáinak ellentmondásai témájában.⁴⁵

– A Külügyminisztérium, a Kulturális Minisztérium, a PISM⁴⁶ és a Lengyel Kultúra támogatásával létre kell hozni egy szakértői bizottságot, amely a Lengyelországról és a lengyelekről kialakult képet vizsgálja a szocialista országokban.

– Lengyel költségen meg kellene hívni néhány tehetséges, fiatal magyar történészt, és arra kellene törekedni, hogy hosszú távon elkezdjenek érdeklődni a lengyel történelem kutatása iránt.

⁴⁵ A rendezvényre 1979. december 20-án a Kossuth Klubban került sor, a lengyel menekültek Magyarországra érkezésének 40. évfordulója alkalmából. A vitában részt vettek a korszak legismertebb magyar történészei: Ránki György, Juhász Gyula, illetve Camilla Mondral és Tadeusz Olszański műfordítók vagy Wacław Ryzewski ezredes. A rendezvény után több cikk is foglalkozott a kérdéssel: Kiss Ferenc: Jegyzőkönyv egy tanácskozáshoz, illetve E. Fehér Pál: Megjegyzés egy jegyzőkönyvhöz (*Élet és Irodalom*, 1980. január 12.), majd Száraz György: Polak, Węgier, dwa bratanki... (*Élet és Irodalom*, 1980. február 2.), Maciej Koźmiński: A német–lengyel háború és a magyar politika, valamint Juhász Gyula: A Teleki-kormány lengyel politikája (*História*, 2. évf. [1980] 1. sz. 29–31.). A rendezvény előzményeihez tartozik, hogy E. Fehér Pál nyílt levelet intézett Zbigniew Herbert lengyel költőhöz (Arról, hogy mire való a történelem. Levél Zbigniew Herbertnek, Varsóba. *Élet és Irodalom*, 1979. június 23.), majd erre Tanczos Gábor olvasói levélben válaszolt (Mire való a történelem. *Élet és Irodalom*, 1979. június 23.)

⁴⁶ Polski Instytut Spraw Międzynarodowych [Lengyel Külügyi Intézet], Nowak 1966 és 1992 között ebben az intézetben dolgozott, ahol 1986. március 18-án kb. 40 fő részvételével megvitatták a lengyel–magyar kapcsolatok főbb problémáit.

– Mérlegelni kellene egy élénk hangvételű, népszerű Lengyelország története és a második világháború alatt a lengyelek zsidóknak nyújtott segítségét tárgyaló könyvek magyarra fordásának lehetőségét.

– Az eddiginél több olyan lengyel tolmácsot és publicistát kellene Lengyelországba hívni, akik szívvel-lélekkel népszerűsítik a lengyel kultúrát. Ugyanakkor végre be kellene vezetni azt az alapelvet is, hogy olyan embereket ne fogadjunk Lengyelországban, akik széles körű lengyelelles támadásaikról híresek, mint pl. Spiró.⁴⁷

– Az arra való tekintettel, hogy Spiró György hivatalos irodalmi díjat kapott, jobban oda kell figyelni a ferdítéseire, mert sikerült félrevezetnie az olvasókat és a hivatalos köröket is.

AMSZ, Dep. I. 23/90. W. 4. 1–21. – *lengyel nyelvű gépelt tisztázat Jerzy Nowak s. k. aláírásával* (ford.: Németh Orsolya).

A dokumentum mellett megtalálható Nowaknak a *Zdanie* 1986. 2. számában megjelentetett recenziója (*Pamlet i mistyfikacja*) fénymásolata is. E recenzió megjelent magyar nyelven is: Gúnyirat és misztifikáció. *Kritika*, 1986, 7. sz. 21–24.

81a

FELJEGYZÉS MARIAN ORZECOWSKI KÜLÜGYMINISZTER RÉSZÉRE SPIRÓ GYÖRGY AZ IKSZEK CÍMŰ REGÉNYÉVEL KAPCSOLATOS ÜGYRŐL

Varsó, 1986. március 15.

Jerzy R. Nowak mindenre kiterjedő recenziója⁴⁸ – még akkor is, ha tele van idézetekkel és ítéletekkel – mindez kétségtől bizonyítja, hogy Spiró divatos tényirodalmi konvencióban íródott regénye a lengyel kulturális és történelmi hírnévre káros gúnyirat. A szerző, aki szenvedélyesen elfogult a lengyelekkel szemben, következetesen a lengyelek számára kedvezőtlen lelkületben ábrázolja a történelmi alakokat és a múltat. Ezzel továbbfejleszti és gazdagítja a lengyelekről elterjedt negatív sztereotípiákat. Spiró szakmailag igen ügyes, és rengetegen olvassák az értelmiségi illetve közvéleményt formáló körökben, még egy képzett olvasót is

⁴⁷ Spiró újabb lengyelországi ösztöndíját visszavonták.

⁴⁸ Utalás az itt közölt dokumentumra, illetve a *Zdanie* 1986. 2. számában megjelentetett recenzióra, magyarul: Gúnyirat és misztifikáció. *Kritika*, 1986. 7. sz. 21–24.; E. Fehér Pál ugyanebben a számban megvédte Spirót, lásd Képzeltételek helyett... jegyzetek Robert Nowak pamfletjéhez. *Kritika*, 1986. 7. sz. p. 24–26.

be lehet oltani azzal a nézettel, hogy az ostoba, faragatlan lengyel nemzetnek, amelyre még a nagyhatalmak is csak ráfizetnek, egyáltalán nem való az önálló gazdasági vagy állami lét. Ez a propagandatendencia egybecseng az aktuálisan elterjedt „polnische Wirtschaft” véleménnyel. Rendkívül veszélyes, hogy Spiró könyvét az egész német nyelvterületen szándékukban áll elterjeszteni, és hogy angol nyelvterületen is propagálják, például a magyar Külügyminisztérium finanszírozta *The New Hungarian Quarterly*-ben.⁴⁹

A fentiek fényében elismerésre méltónak kell nevezni, hogy dr. Jerzy R. Nowak kézbe vette az ügyet, annál is inkább, hogy budapesti kirendeltségeink nem mutattak kellő érzékenységet.

Mivel a magyar fél jó pár évig nem reagált legfelsőbb szintű közbelépéseinkre, és nem tett semmit, hogy megfékezze Spiró gondolatmenetének széles körben való elterjedését – a *Zdanie* hasábjain megjelent recenzió nemcsak helyes volt, de nagyon megkésett is, főleg, hogy kiadói-irodalmi köreinkben megjelentek olyan próbálkozások, amelyek Spirót a lengyel kultúra nagy ismerőjeként mutatják be. Ennek kifejeződése volt az, amikor a *Literatura na Świecie* szerkesztője, Sadkowski⁵⁰ előterjesztette a Szervezési Bizottságnak Spiró részvételét az Értelmiségi Kongresszuson. A Sajtó-, Kulturális és Tudományos Együttműködési Osztály a fentiek fényében a következőket javasolja:

1. Határozottan közbe kell avatkozni Spiró könyvének újabb kiadása ügyében, a magyar féltől ígéretet kell kapjunk arra, hogy ez az érdekeinket károsító gúnyregény ne terjedjen el német és angol nyelvterületen.

2. Kötelezni kell a magyar felet, hogy a lengyel ügyeket hamis fényben feltüntető könyv új kiadásaiiban véghezvigye a szükséges javításokat.

3. A budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ szervezzen vitákat Jerzy R. Nowak részvételével a magyar történészeknek és irodalmároknak.⁵¹

4. Meg kell egyezni a magyar kiadókkal a Magyar Köztársaság piacára szánt oktató-népszerűsítő lengyel történelemkönyvek közös szerkesztéséről.

5. Pályázatot kell kiírni egy, a két nemzet baráti együttműködését bemutató történelmi film forgatókönyvére.

Célszerű lenne tudatosítani a magyar félben, hogy a Spiró okozta károk korrigálását igényelnek, várjuk az ügyben a magyar kezdeményezést.

AMSZ, Dep. I. 23/90. W. 4. (ford.: Németh Orsolya) – lengyel nyelvű gépelt tisztázat Ryszard Frąckiewicz s. k. aláírásával. – A feljegyzést a lengyel Külügyminisztérium Sajtó-, Kulturális és Tudományos Együttműködési Osztályán Ryszard Frąckiewicz készítette.

⁴⁹ Györffy Miklós: Two Historical Novels. Cseres Tibor és Spiró György regényéről. *The New Hungarian Quarterly*, (1982) Nyár.

⁵⁰ Wacław Sadkowski 1972 és 1993 között a folyóirat főszerkesztője volt.

⁵¹ E pont kiemelve az eredeti dokumentumban. Erre 1986. június 26-án sor is került a budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központban. A vitát követően Jerzy R. Nowak a sajtóban is megbírált Spirót, amire az író válaszolt is. Jerzy R. Nowak: Spiró György előítéletei; illetve Spiró György: A tollamért. *Élet és Irodalom*, 1986. július 25.

81b

A BUDAPESTI LENGYEL NAGYKÖVETSÉG FELJEGYZÉSE JERZY R. NOWAK AZ IKSZEKRŐL ÍRT RECENZÍÓJÁRÓL

Budapest, 1986. március

Tanulságok

J. R. Nowak munkáját illetően

Azok a dokumentumok, melyeket Jerzy R. Nowak történész dolgozott ki, számos olyan állítást tartalmaznak, melyek megterhelik az elmúlt néhány év lengyel–magyar kapcsolatait. A túlzó részek mellett találunk hasznos dokumentumokat is, főleg azokban, amelyek a konkrét kiadványokra vonatkoznak.

Azonban a szerző következtetései az általános politikai szférában és a lengyel–magyar kapcsolatokat, illetve azok fejlődését – főleg 1981 után – érintően elég kedvezőtlen hatásúak. Túlságosan jól látható, a szerző hogyan egyszerűsíti le a dolgokat, így azokat nem is lehet komolyan venni, bizonyos tézisek pedig, amelyeket kompetens emberként fogalmaz meg, igencsak megdöbbenőek:

Röviden hangsúlyozandó, hogy:

– Nem szabad a magyarokban lelkiismeret-furdalást kelteni azért, mert a germán kultúrával való együttélésben nevelkedtek és szimpatizálnak Ausztriával, mivel ez egyértelmű. Ezt a rokonszenvet egyébként sem szabad a lengyelelenség alapjának tekinteni. Ha egyáltalán jelen van a társadalomban, akkor is inkább az értelmiségi köröket jellemzi a szlávellenes és főleg románellenes hangulat, a lengyelek és a lengyel–magyar kapcsolat mindig más volt és pozitív értelemben emelkedett ki a többi közül.

– Nem lehet ilyen mélyen elválasztani a magyar állami vezetés nézeteit a nemzetétől. Ez leegyszerűsítés. A Jaruzelski politikáját és a lengyel megoldást támogató magyar vezetés nem okozott meglepetést, köztudott, hogy államvezetésünk politikája ügyében képviselt álláspontját a magyar társadalom nagy része támogatja.

De ahogy a bevezetőben is írtuk, nem célunk vitatkozni Jerzy R. Nowak feljegyzéseivel, éppen ellenkezőleg, szeretnénk ezekből a kritikus hangvételű munkákból levonni minden olyan tanulságot, amelyek hasznunkra válhatnak a hagyományosan jó lengyel–magyar viszony elmélyítését célzó jövőbeni munka tervezésében.

A. II. világháború

1. *Lángoló világ* – Általánosan el kell ismerni, hogy ez a kiadvány nem mutatja be a lengyel ügyeket a maguk teljességében (161 oldalon hét komolyabb említés van Lengyelországról), ezért arra fogunk törekedni, hogy a következő kiadásba bekerüljön egy kiegészítés a lengyel ellenállási mozgalomról, arról, hogy a lengyel

fegyveres erők hogyan vettek részt a keleti és nyugati frontok harcaiban, Berlin lerohanásában.

A katonai attasé, Władysław Jura dandártábornok, beszélgetést folytatott ez ügyben a Magyar Néphadsereg Vezérkarának Külügyi Osztályán, a Történettudományi Intézetben és a Magyar Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnöksége parancsnokhelyettesével, aki egyetértett kritikánkkal, de hangsúlyozta, hogy ez nem egy tankönyv, hanem népszerű ifjúsági mű. Úgy véli, hogy legjobb lenne behívni a szerzőt és a kiadót a nagykövetségre, és megbeszélni velük a szöveg kiegészítését. Minden segítséget megadnak nekünk ez ügyben.

2. Folyamatosan és szisztematikusan foglalkozni kell a II. világháború problematikájával és Lengyelország részvételével és a különböző területeken, állomáshelyeken való tevékenységével. Például fel kell éleszteni a katonai tudósítók klubjai közti együttműködést, illetve a kulturális együttműködés különböző formáit (cégek, üzemek), aktivizálni kell a Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központot stb.

3. Arra kell törekedni, hogy Magyarországon lengyel szerző tollából származó Lengyelország története jelenjen meg. A lengyel félnek konkrét ajánlatot kell tennie.

4. Újra vissza kell térni annak a hét magyarnak⁵² az ügyére, akik részt vettek a varsói felkelésben (a ZG ZBOWID⁵³ visszautasította).

B. Spiró és *Az Ikszek* ügye

A budapesti nagykövetség 1981-ben és 1984-ben hívta fel a figyelmünket arra, hogy megjelent a könyvpiacra egy könyv, amely ékes bizonyítéka annak, hogy mit nem engedhet meg magának egy szerző, még akkor sem, ha figyelmeztet rá a borítón, nevezetesen, hogy a szereplők történelmi figurák, de a történet kitalált. Ez azokat az alakokat is érinti, akiket a lengyel történészek és a lengyel historiográfia egyértelműen pozitív fényben tüntet fel.

Kétségtelen, hogy a kiadvány mélyebb elemzést követel részünkről. A szerző a Magyar Népköztársaság egyik legismertebb írója, a szláv nyelvek és kultúrák

⁵² Az 1944-es varsói felkelés idején néhány kisebb magyar csoport megpróbált átállni a lengyel felkelők oldalára. Lengyel Béla altábornagy és Szabó László vezérőrnagy vezette a tárgyalásokat a felkelőkkel, Kovács Pál, Darvas István és Jakab Miklós honvédek, valamint Garami István munkaszolgálatos pedig összekötőként segítették a kísérletet. Négyüket a háború után Partizán Keresztrel is kitüntették. Vonyik József őrmester és hat társa a harcokban elesett, nekik a varsói Okęcie temetőben emléket is állítottak. Valószínűbb azonban, hogy itt azokról a magyarokról tesz említést a dokumentum, akik a Varsó melletti Podkowa Leśnában haltak meg. Közülük háromnak (Tóth Antal, Véner József és Hunyadi Pál) a nevét is ismerjük, de öt-nyolc katonáról szólnak a források. 1963-ban a város főterén emlékművet is állítottak a lengyel-magyar fegyverbarátságnak. L. Godó Ágnes: *Magyar-lengyel kapcsolatok a második világháborúban*. Budapest, Zrínyi-Kossuth, 1976, 310–337.

⁵³ Zarząd Główny Związku Bojowników o Wolność i Demokrację [A Szabadságért és a Demokráciáért Harcolók Szövetségének Főhivatala] 1949-ben létrejött második világháborús, kommunista lengyel partizánokat tömörítő szervezet.

legnagyobb ismerője – további tevékenységünkben ezt a tényt is figyelembe kell vennünk.

Pietrzak nagykövet az első kiadást követően azonnal közbelépett Aczél György elvtársnál⁵⁴ (a PB tagja és a KB titkára), illetve A[ndrzej] Żabiński Knoppnál⁵⁵ (a KB osztályvezető helyettese). Ennek ellenére megjelent a második kiadás. A közbelépés híre valószínűleg eljutott Spiróhoz is, aki „érintettnek” érzi magát.

A tiltakozás taktikája (ahogy azt Nowak is állítja) sikertelen, bár informális alakban nem kell róla lemondani, szisztematikusan alkalmazható. Bár figyelembe véve Spiró tehetségét és tekintélyét, jobb lenne szisztematikus munkába kezdeni az íróval annak érdekében, hogy megnyerjük őt a lengyel ügyeknek. (Meghívni Lengyelországba, elbeszélgetni vele, irodalmat adni neki stb.). Minden „represszív” tevékenység csak tovább mélyítheti eddigi gondolkodásmódját.

A budapesti könyvesboltokban és könyvtárakban végzett felderítésünk alapján Az *Ikszek* nagy sikert aratott. Fél évvel a megjelenés után a nagyobb könyvesboltokban már csak az utolsó példányokat szerzik be, a kisebbek pedig már nem is kapnak. Hasonló a helyzet a könyvtárakban is, a kisebbekben nincs állományban, a központi könyvtárakban nehézségek vannak a kölcsönzéssel. A könyvkereskedők egyöntetűen azt állítják, hogy a szerző többi műve is ekkora népszerűségnek örvend.

Mellékesen érdemes megjegyezni, hogy a Külügyminisztérium Sajtó-, Kulturális és Tudományos Együttműködési Osztálya felajánlotta, hogy megkaphatjuk a magyar vezetés véleményét arról, hogy Spiró kapjon-e meghívót az Értelmiségi Kongresszusra. A magyar fél finoman értésünkre adta, hogy ezt még korainak tartják.

Folyamatosan követjük a Lengyelországot és a lengyeleket tárgyaló megjelenéseket – mind a könyveket, mind a folyóiratokat. Rendszeresen értesítjük ezekről az országot. A nagykövetség már több ízben jelezte, hogy az illetékes vegyesbizottságok foglalkozzanak azon Lengyelországot érintő kiadványok ügyeivel, amelyeknek feltétlenül jelen kell lenni a magyar piacon: egy megbízható Lengyelország története, a lengyel irodalom története. Mivel ezekre nem érke-

⁵⁴ 1982. november 4-én fogadta Aczél György Tadeusz Pietrzak lengyel nagykövetet. Miután Aczél meghallgatta a lengyel panaszt a könyvvel kapcsolatban, közölte, hogy nem gondolta, hogy Lengyelország számára ez ilyen fontos ügy. Kijelentette, hogy teljes felelősséggel állítja, hogy e könyv kiadásának nem volt semmilyen olyan célja, hogy Lengyelország történetét és hőseit negatív fényben állítsák be. Aczél szerint a magyarok ezt a könyvet úgy „vették”, mint a magyar történelem és a magyar személyek kritikáját, a lengyel helyszín és személyek csak irodalmi fikció. Pietrzak ellenben azzal érvelt, hogy maga Spiró írja könyvében, hogy a szereplők valódi történelmi alakok. Aczél megígérte, hogy elolvassa a könyvet, és személyesen ad választ a kritikákra. AMSZ, Dep. I. 30/89. W. 1.

⁵⁵ Andrzej Żabiński (1982 és 1987 között tanácsadó a budapesti Lengyel Nagykövetségen) 1983. január 20-án folytatott megbeszélést Knopp Andrásval, az MSZMP Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya osztályvezető-helyettesével. Knopp közölte, hogy beszélt Spiróval, aki nagyon sajnálja, hogy regénye ilyen negatív reakciókat váltott ki Lengyelországban, de biztosította Żabińskit arról is, hogy a könyvet nem fogják lefordítani idegen nyelvre. Egyúttal javasolta, hogy a lengyel fél kezdeményezzen kritikus hangvételű cikkeket a regénnyel kapcsolatban. Żabiński ezt nem tartotta jó ötletnek, hiszen ezzel csak reklámoznák a könyvet. AMSZ, Dep. I. 30/89. W. 1.

zett válasz, illetve mivel Jerzy R. Nowak is erre biztatott, B[arbara] Wiechno beszélgetést folytatott a Magyar Népköztársaság Művelődésügyi Minisztériuma Kiadói Főigazgatóságának igazgatójával⁵⁶ a következőkről:

1. Spiró könyve németre való fordításának leállítása.
2. Lengyelország történetének kiadása, amelyet lengyel vagy lengyel és magyar történészek csapata dolgozott ki.
3. A XX. század lengyel irodalmának könyv formában történő kidolgozása.
4. A *Lángoló világ* következő kiadásának pontosan be kell mutatnia a lengyelek részvételét a II. világháború frontjain.

Az igazgató nem titkolta, hogy az első pont okozhat bizonyos gondokat, a többit illetően viszont meggyőződését fejezte ki, hogy a több kérdésre pozitívan fognak tekinteni. Még márciusban megkapjuk a vonatkozó válaszokat.

A Jerzy R. Nowak kezdeményezte ügyek annak kötelességét rója ránk, hogy alaposabban tájékoztassuk a magyar társadalmat múltunkról és jelenünkről. Ezért R. Nowak következtetései nagy részét támogatjuk, mindenekelőtt a következőket:

1. Meg kell hívni néhány tehetséges magyar történészt, és arra kell törekedni, hogy felkeltsük érdeklődésüket Lengyelország története iránt.
2. Le kell fordítani történelmünket magyarra (erről már írtunk), illetve azt a könyvet is, amely azt tárgyalja, hogyan segítettek a lengyelek a zsidóknak a II. világháborúban.
3. Az eddiginél több fordítót és publicistát kell Lengyelországba hívni, akik szívvel-lélekkel népszerűsítik a lengyel kultúrát.

*

Folyó év március 13-án Jerzy Zieliński nagykövet is felhozta Az *Ikszek* ügyét az MSZMP KB titkárával, Szűrös Mátyással folytatott megbeszélésén. Szűrös kijelentette, hogy nem tud arról, hogy újra kiadnák a könyvet, és azt mondta, hogy már az első közbeavatkozás után (Pietrzak, Żabiński), hogy nem terjesztik tovább a könyvet, az álláspont azóta nem változott. Igyekszik, hogy valóra is váljon ez a döntés. Ugyanakkor a fentebb már említett véleményt is ismertette, miszerint a szerző náluk pozitív írónak számít, aki megvalósítja a párt politikáját, és nagy tekintélye van a Magyar Népköztársaságban. Ezért a javaslat, hogy szervezett munkába kezdjünk vele, melynek célja, hogy nézeteit helyes útra tereljük (természetesen a magyar fél által is) célravezető. Szűrös átadta az információt, hogy Spiró ösztöndíjjal Lengyelországban járt.⁵⁷

*

⁵⁶ Barbara Wiechno, a Lengyel Kulturális és Tájékoztató Központ igazgatónője 1986. február 26-án folytatott megbeszéléseket Tarnócz Mártonnal ez ügyben. AMSZ, Dep. I. 30/98. W. 1.

⁵⁷ Żabiński egy távirata szerint Szűrös biztosította őt arról, hogy nem fogják a könyvet német nyelvre lefordítani. A *Lángoló világ*gal kapcsolatban pedig nem tud arról, hogy lesz-e újabb kiadás, ha lesz, akkor figyelembe fogják venni a lengyel észrevételeket. Szűrös arról is tájékoztatta Żabińskit, hogy a Gondolat Kiadó terveiben szerepel egy *Lengyelország története* könyv kiadása, de azt magyar történészek írják. AMSZ, Dep. I. 30/98. W. 1.

Jelezni kívánjuk, hogy Jerzy R. Nowak anyagai annak a tanácskozásnak voltak a tárgyai, amelyet 1986. január 17-én tartott Jerzy Zieliński nagykövet a diplomáciai dolgozóknak, és amelynek eredményeképpen létrejött az a csoport, amelynek feladata, hogy kidolgozzon egy hosszú távú információs és propagandatervet annak érdekében, hogy a magyar társadalom tudatában és szemében megfelelő kép alakuljon ki a lengyelekről és Lengyelországról. A csoport tagjai: A[ndrzej] Żabiński, J. Wojciechowski, Z[bigniew] Łakomski, B[arbara] Wiechno.

A Lengyel Népköztársaság
Budapesti Nagykövetsége
Budapest, 1986. március

AMSZ, Dep. I. 23/90. W. 4. – lengyel nyelvű gépelt tisztázata (ford.: Németh Orsolya).

A dokumentumot Jerzy Zieliński budapesti lengyel nagykövet 1986. március 13-án továbbította a lengyel Külügyminisztérium I. főosztálya igazgatójának, Bolesław Kulskinak.

82.

JELENTÉS AZ MSZMP PB SZÁMÁRA KÁDÁR JÁNOS LENGYELORSZÁGBAN TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Budapest, 1986. április 1.

Jelentés

a Politikai Bizottságnak Kádár János elvtárs 1986. március 28-án
Lengyelországban tett munkalátogatásáról

Szigorúan bizalmas!

A Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága meghívására Kádár János elvtárs március 28-án egynapos munkalátogatást tett Lengyelországban. Útjára elkíserte Szűrös Mátyás elvtárs.

Kádár János elvtárs a Varsó melletti Otwockban megbeszéléseket folytatott Wojciech Jaruzelski elvtárssal, melynek során kölcsönös tájékoztatásra került sor országaink belső helyzetéről, értékelték a kétoldalú kapcsolatokat és áttekintették a nemzetközi helyzet néhány kérdését. Jaruzelski elvtárs ebédet adott vendége tiszteletére, amelyen a Politikai Bizottság több tagja és a Központi Bizottság néhány titkára is részt vett. Kádár János és Wojciech Jaruzelski elvtárs kötetlen pohárköszöntőt mondott. A látogatásról közös közlemény jelent meg.¹

Szűrös Mátyás elvtárs külön tárgyalta partnerével, Józef Czyrek elvtárssal.

*

Kádár János elvtárs a megbeszéléseken tolmácsolta Jaruzelski elvtársnak a Központi Bizottság, a Politikai Bizottság jókívánságait és sok sikert kívánt a LEMP júniusban esedékes X. kongresszusának előkészítéséhez és munkájához. Méltatta a munkatálalkozók jó gyakorlatát, amely a magyar fél számára is sok hasznos ismeretet és tapasztalatot tesz hozzáférhetővé.

Áttekintést adott hazánk belső helyzetének legfontosabb kérdéseiről. A XIII. kongresszus megerősítette a politika fő irányvonalát és hitet tett a folyamatos megújulás mellett.² A kétfrontos harc ma sem veszítette el érvényességét; nem csökkenhet az éberség sem a dogmatizmus, sem pedig a revizionizmus iránt. Érin-

¹ *Népszabadság*, 1986. március 29.

² 1985. március 25–28. Az MSZMP XIII. kongresszusa. A határozat kimondja, hogy „legfontosabb feladatunk, hogy történelmi jelentőségű vívmányainkra támaszkodva folytassuk munkánkat a fejlett szocialista társadalom megteremtése érdekében”. A belpolitikával kapcsolatosan megállapítja, hogy „az elmúlt években a korábbiakhoz képest nehezebb feltételek között folytattuk a szocialista társadalom építését”, ennek ellenére a helyzetet „a stabilitás jellemzi”. L. az idézett kongresszusi kötetet.

tette szövetségi politikánkat, a széles értelemben vett egyensúly erősítése és a dinamikusabb növekedés feltételeinek megteremtése érdekében tett és elhatározott intézkedéseket; a szocialista demokrácia fejlesztése terén, a választásoknál, a közgazdaságban, a vállalatirányításban bevezetett új gyakorlat tapasztalatait.

A vártnál nagyobb gazdasági nehézségeink. 1985 nagyon rossz év volt, a tervet meglehetősen vegyes eredménnyel teljesítettük; a remélt további csökkenés helyett adósságaink valamennyit növekedtek. A gazdaság élénkítésének feltételei egy fokkal nehezebbek lettek. Fő támaszunknak változatlanul a hazai erőforrások mozgósítását, a baráti országokkal folytatott együttműködésünk fejlesztését és a KGST szervezetében rejlő tartalékok hatékony kiaknázását tekintjük.

Belpolitikai helyzetünk összességében kiegyensúlyozott és stabil, amit a politikai közhangulat örömdetes élénkítése kísér. A felpezsdült politikai aktivitás irányvonalunk támogatásáról, a jelzett intézkedések visszaigazolásáról tanúskodik. Az egész népben megvan a készség és a szándék programunk valóra váltására. Érezhető egy kis türelmetlenség is, hogy a vezetés gondoskodjék a megfelelő feltételekről. Szólt Kádár elvtárs arról is, hogy van egy szűk és különösebb tömegbefolyással nem rendelkező ellenzéki csoport, amely mindenbe megpróbál belekötni, hogy bizonytalansági érzést keltsen.

Az SZKP XXVII. kongresszusát³ valamennyi szocialista ország szempontjából nagyon fontos eseményként értékelte. A Szovjetuniónak most dinamikus nemzetközi programja van, ami segíti közös harcunkat. Imponáló volt a kongresszus munkastílusa. Felfigyeltünk és örömmel nyugtáztuk szokot az elismerő szavakat is – mondotta Kádár elvtárs – amelyekkel a VSZ külügyminiszteri bizottságának ülése⁴ alkalmából Varsóban járt [Edvard] Sevardnadze elvtárs méltatta Jaruzelski elvtárs és a lengyel kommunisták munkáját.

Kétoldalú kapcsolatainkat Kádár elvtárs intenzívnek, barátinak, jól szervezeten működőnek minősítette. Szépen fejlődött árucseré-forgalmunk, az 1 milliárd rubel-es szint elérése, és a következő tervperiódusra előirányzott 34%-os növekedés komoly eredmény.

A nemzetközi helyzetről szólva Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy a Szófiában és Prágában egyeztetett vonal jó alapja tevékenységünknek. Offenzívában vagyunk, amit folytatni kell közösen és kinek-kinek a maga vonalán is. Örömdetes, hogy a lengyel külpolitika jelentős sikereket mondhat magáénak; meggyőződésünk, hogy a realitások hatással lesznek az Egyesült Államokra is, s miután álláspontjuk egyre kevésbé kifizetődő, módosítanak azon. Tájékoztatót adott a [George] Schultz amerikai külügyminiszterrel folytatott megbeszéléseiről⁵ és kitért a Kínai Nép-

³ 1986. február 25. és március 6. között, amikor Mihail Gorbacsov meghirdette a peresztrojkát. Elfogadták a párt új programját, valamint a XII. ötéves terv és a 2000-ig szóló társadalmi-gazdasági fejlesztési program irányelveit. Az új program szerint: „Mélyül a kapitalizmus válsága. Feltartóztathatatlanul szűkül uralmi szférája, mind nyilvánvalóbb, hogy történelmileg halálra van ítélve.”

⁴ 1986. március 19–20-án Varsóban ülésezett a VSZ Külügyminisztereinek értekezlete. *Népszabadság*, 1986. március 21.

⁵ 1985. december 15-én hivatalos látogatásra érkezett Budapestre George Schultz amerikai külügyminiszter, és tárgyalásokat folytatott Kádár Jánossal, valamint Lázár Györggyel.

köztársasághoz fűződő kapcsolatainkra. Ez utóbbit illetően aláhúzta, tartjuk magunkat a közös elhatározáshoz, hogy hivatalos pártkapcsolatokat nem létesítünk, de mindent el kell kerülni, ami Kínát távolítja tőlünk és mindent meg kell tenni, ami közelíti hozzánk.⁶

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom egyes pártjait érintő vitákat, szembenállást illetően a szocialista országok magatartása különböző, s ez nem segíti elő az egység helyreállítását. Mi változatlanul azt az elvet valljuk, hogy hivatalos kapcsolatot az ún. alappárttal tartunk.

Kádár János elvtárs magyarországi látogatásra hívta meg Wojciech Jaruzelski elvtársat és Zbigniew Messner elvtársat, miniszterelnököket.⁷

Wojciech Jaruzelski elvtárs megköszönve a találkozás lehetőségét, elismeréssel méltatta a magyar tapasztalatok szerepét Lengyelország politikai helyzetének alakulásában. A belső fejlődést jellemezve utalt a tavalyi választások kedvező eredményeire,⁸ amelynek távlati politikai hatása kétségtelen és értékét növeli, hogy azokat a külső és belső ellenség nagy erőket mozgósító szervezkedése közepette érték el. Az azóta eltelt időszak az akkori helyzetképet erősítette meg.

Az ellenséges tevékenység ma már lényegesen kisebb; az ún. földalatti csoport nem számlál többet 100–150 személynél, és különösebb befolyása sincsen. Sokkal több kárt okoznak és nagyobb veszélyt jelentenek azok, akik úgymond legalisan tevékenykednek. Ezek munkahelyükön lényegesen nagyobb hatással tudják terjeszteni párt-, szocializmus- és szovjetellenes nézeteiket. Ilyen okok miatt kényszerültek a felsőoktatási törvény módosítására, amely így is elég liberális maradt, de lehetőséget biztosít a szükséges fellépésre. A különböző illegális kiadványok továbbra is nagy számúak és széles kör számára hozzáférhetők.

Ma a környezetvédelmet, a történelem bizonyos kérdéseit, a gazdaság helyzetét és főleg a gazdaságirányítási rendszert részesítették előnyben. Ez utóbbi kapcsán az egyik oldalon a reform félbehagyásával, feladásával vádolják a vezetést, a másik oldalon viszont az elhatározott konkrét lépésekre – pl. árkorrekciók – irányítják a tüzet. Leleplezésük végett erősítik az ifjúság és az értelmiség körében végzett munkát. Azt igyekeznek meggyőzően bemutatni, hogy a kibontakozást, a stabilizálódást akadályozó szocializmusellenes tevékenységük objektíve nemzetellenes is. Valódi szándékaik felfedéséhez felhasználják saját anyagaikat, a külföldi ellenséges rádióadók műsorait. Tisztában vannak ugyanakkor azzal, hogy a tömegtámogatás megszerzéséhez pozitív tények is kellenek.

⁶ A kínaiak a hetvenes évek végétől komolyabban érdeklődtek a magyar gazdaságirányítási rendszer iránt. A '80-as években egyenesen úgy látták, hogy a magyar és a kínai reformok állnak a legközelebb egymáshoz, sőt az SZKP XXVII. kongresszusának határozatai is a kínai modell irányába mutatnak. L. Vámos Péter: Magyar–kínai kapcsolatok az 1980-as években. *Történelmi Szemle*, LII. évf. (2010) 1. sz. 99–124.

⁷ 1986. szeptember 4–5.

⁸ 1985. október 13-án tartották a lengyel Szejm-választásokat. A párt számára az volt a tét, hogy szavazásra tudja-e bírni a választók döntő többségét vagy sem. Az illegális kényszerített Szolidaritás Ideiglenes Koordinációs Bizottsága 1985. július 16-án a választások bojkottjára szólította fel a társadalmat. A Szolidaritás szerint végül 66±1,3%-os, míg a hivatalos adatok szerint 78,6%-os volt a részvételi arány.

Továbbra is gyakran merül fel a politikai foglyok kérdése. A megrögzött ellenzékiek nem szívesen élnek az amnesztia kínálta lehetőséggel, hiszen az a mártíromságtól fosztja meg őket. Politikai nézetei miatt senki sem kerül nálunk börtönbe, de szervezkedést, illegális tevékenységet nem engedhetnek meg. A helyzet javulásával párhuzamosan nő mozgásterük; valószínű a X. kongresszust követően újabb amnesztiát hirdethetnek meg.⁹

A katolikus egyházzal viszonyuk továbbra is bonyolult, minőségileg nem változott. Nem járt sikerrel a választások előtti próbálkozásuk a püspöki karral és személyes találkozása Glomp bíborossal. Mindenfajta együttműködést elutasítottak – mondván a politizálás ellentétes hitükkel –, a választást bojkottálták. Ugyanakkor továbbra is a papok széles köre sokszor agresszív módon használja fel a szószéket az ellenséges nézetek hirdetésére, amit ugyanez a püspöki kar messzemenően tolerál. A Szejmbe egy-két kivételtől eltekintve csak világi katolikusok kerültek, akiket az egyház nem fogad el. Árnyaltabb lett viszont a pápa magatartása. A szankciók feloldása érdekében Reagan elnökhöz fordult és találkozót kezdeményezett Jaruzelski elvtárrsal, ha olaszországi látogatása létre jön – ezt egyelőre olasz részről a politikai foglyok szabadon bocsátásához kötik.

A párt helyzete kulcskérdés a társadalom számára. Jóllehet tagságának harmadát elveszítette, ennek ellenére tömegpárt. 1985 közepe óta a taglétszám szerény növekedést mutat. A belépést nem erőltetik, a hangsúlyt a minőségre helyezik. Arról azonban nincs szó, hogy a 2,2 milliós párttagság mindenben kielégítene a követelményeket. Sok a hívó, különösen az értelmiségi és mezőgazdasági dolgozó párttagok körében. Ha e kérdésben határozottabb álláspontra helyezkednének, sok értékes embert veszítenének el; a párt lényegében csak hivatalnokokból, katonákból, rendőrökből állna. 1981–82-ben az ideológiai szembenállást tekintve az országban lövés nélküli polgárháború folyt, az ellenség pszichikai és bizonyos értelemben fizikai terrort alkalmazott. Akik akkor megmaradtak a pártban, kiállták a próbát, érdemesek arra, hogy irántuk türelmet mutassanak. A kilépettek előtt sem zárják el a pártba visszavezető utat. Sajnos e kérdésekben ma is jelentősen megoszlanak a vélemények.

Most személyes beszélgetéseket folytatnak valamennyi párttaggal, aminek a közérzet felmérése a célja. A párt munkáját szeretnék emberközpontúbbá tenni. A pártapparátus kétharmada jelenleg öt évnél rövidebb ideje teljesíti szolgálatát; a régebbieket igyekeznek gyakorlati munkára irányítani, hogy erősítsék kötődésüket a bázishoz és egyben az ottani munkát is segítsék. A választott pártfunkcionáriu-

⁹ A LEMP X. kongresszusát 1986. június 29.–július 3. között rendezték meg. Jaruzelski előadói beszédében tagadta, hogy Lengyelországban hatalmi harc folya: „A hatalom szocialista, és az is marad.” Azt állította, hogy Lengyelországban senkit nem üldöznek a meggyőződéséért, ám a „Lengyelországnak károkat okozó tevékenységgel szemben nem lehetünk és nem is leszünk elnézőek”. Az ellenzéket „idegeneket kiszolgáló, általuk inspirált és pénzelt politikai ügynököknek” nevezte. Ugyanakkor társadalmi párbeszédet szeretett volna azokkal, akik Lengyelország jövőjéért küzdenek. *A Lengyel Egyesült Munkáspárt X. kongresszusa*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1987. – A kongresszus után, 1986. július 17-én a Szejm valóban amnesztiát hirdetett, és ennek nyomán 225 politikai fogoly szabadult.

sok jelenleg 2-2½ éves periódusban tölthetik be megbízatásukat. Az állami tisztségekbe való kinevezést az alapszervezet ajánlásától is függővé teszik. Most a rotációs idő öt évre való felemelésén gondolkodnak, és szeretnék a pártdemokrácia e fontos tényezőjének minden pozitív hatását még jobban kihasználni.

A LEMP X. kongresszusának előkészítése megfelelően halad. Munkatanácskozásra készülnek, de szeretnék ha mozgósítana is, segítené az ellenállás, az ellenkezés leküzdését, meggyőzné az embereket arról, hogy a meghirdetett társadalmi célok következetes végrehajtásából nem engednek. Törekvéseiket „ugyanaz a párt, de nem ugyanolyan párt” jelszóba foglalták össze. Felhasználják a testvérpártok tapasztalatait, s nagy ösztönzést és biztatást jelent számukra az SZKP XXVII. kongresszusa.

Nyilvánosságra hozták a párt első programjának tervezetét, amelyet a kongresszus fogad majd el. Nem egyszerű a feladat, hiszen úgy kell egy stratégiai dokumentumot megfogalmazni, hogy a szükséges mértékig a taktikai jellegű kérdéseket is figyelembe vegyék. Ez a kettősség különösen érzékenyen jelentkezik a mezőgazdaság szocialista átalakításával kapcsolatban, amit most nyíltan nem lehet meghirdetni, és az egyházat illetően. Mind a két kérdésben elég erőteljes igény mutatkozik az, úgymond, radikális álláspont elfogadására. Élénk vitára számítanak a kongresszuson a magán kisipar körül, amely társadalmi méretekben ugyan nem túlságosan jelentős súlyú, de az ott szerezhető aránytalanul magas jövedelmek, a különböző spekulációk széles körben váltanak ki negatív hatást. Nem lesz könnyű dolog a Központi Bizottság összeállítása sem. Szeretnének több fiatal és nőt soraiban látni; az eddig megválasztott küldöttek összetétele azonban nem a legkedvezőbb. Közreadták az irányelveket is, amelyek alapvetően a gazdasági kérdésekkel foglalkoznak és a következő öt éves terv fő feladatait tartalmazzák.

Lengyelország gazdasági fejlődését Jaruzelski elvtárs minden nehézség ellenére kedvezőnek minősítette. A nemzeti jövedelem 1984-ben 5,6%-kal, 1985-ben pedig 3%-kal növekedett.¹⁰ Összességében teljesítették a hároméves tervet, jól halad a gazdaság ún. átirányítása is a szocialista piacok és együttműködés felé. Nem működik rosszul a maga rendszerében a mezőgazdaság sem; gyakorlatilag csak a húst árusítják jegyre, miközben takarmányból is megteremtették a teljes önellátást. Változatlanul nagy terhet jelent a nyugati adósságok törlesztése. Az exporthoz viszonyítva túl nagyok a kamatterhek és az esedékes törlesztési rész. Folytatják az átütemezések érdekében a párizsi tárgyalásokat.¹¹ Megoldást az export olyan növelése jelentene, amely a hitelezők bizonyos bevonására is támaszkodhat. Szerény kezdeti eredmények vannak; az NSZK-tól 100 millió márkát, Ausztriától 40 millió dollárt kaptak, és olasz részről is bejelentették részvételüket a lengyel Fiat gyár rekonstrukciójában. A Nemzetközi Valuta Alappal a csatlakozásról

¹⁰ L. még a 80. sz. dokumentum, 4. és 5. l.

¹¹ Az ún. Párizsi Klubban folytatott adósság-átütemezési tárgyalásokról van szó. 1985. július 15-én 10 200 millió dollár, november 19-én 1370 millió dollár, majd 1987. december 16-án 8500 millió dollár átütemezéséről sikerült megállapodniuk a hitelező országokkal. Az adatok: www.clubdeparis.org.

tárgyalnak.¹² Az Egyesült Államok formálisan nem akadályozza belépésüket, de a háttérből igyekszik megnehezíteni a megállapodást.

A gazdasági reform kezd gyökeret eresztetni. Tisztán látják, hogy bevezetésére válság-helyzetben került sor. A fő korlátok tudati és bizonyos értelemben változatlanul pszichikai természetűek. Az ötéves tervidőszakban a nemzeti jövedelem 3%-os, a lakossági fogyasztás 1,5%-os növekedésével számolnak. Ez utóbbit a népesség szaporodása, a törlesztések és a beruházások élénkítésének halaszthatatlan igénye motiválja.

A lengyel külpolitikai erőfeszítésekről szólva kitért az Egyesült Államok politikájára. Lengyelország irányába továbbra is ellenséges magatartást tanúsít, fenntartja a korlátozó intézkedéseket, és ilyen értelemben gyakorol nyomást szövetségeseire is. Ugyanakkor bizonyos jelek arra mutatnak, hogy egyfajta módosulás feltételei érlelődnek. Az amerikai sajtó Lengyelországról írva egyre gyakrabban üt meg tárgyilagosabb hangot, ami jelentheti a közvélemény befolyásolásának szándékát is. A közelmúltban kérésére találkozott Walter [John] Stoessel, [Jr.] volt varsói amerikai nagykövettel – legutóbb a budapesti kulturális fórumon¹³ részt vett küldöttséget vezette – akinek utazására a Külügyminisztérium tudtával került sor.

Kétoldalú kapcsolatainkat méltatva Jaruzelski elvtárs felidézte azt az értékes segítséget, amelyet a magyar párttól, személyesen Kádár János elvtárstól a legnehezebb időkben kaptak. Hangsúlyozta, hogy minden területen nagyon érdekeltek az együttműködés fejlesztésében, a magyar–lengyel kapcsolatok történelmi tradícióinak, újabb eredményeinek széles körű bemutatásában. Jelezte, hogy elképzeléseiket rövidesen budapesti nagykövetség útján elő is terjesztik. Ugyanakkor Jaruzelski elvtárs konkrétan kezdeményezte, hogy a Komplex Programot egészítsük ki 2000-ig szóló gazdasági, műszaki-tudományos megállapodással, amit esetleg a következő találkozó alkalmával írhatnának alá.¹⁴ A Haldex-együttműködés tapasztalatait is hasznosítva tegyünk lépéseket hasonló közös vállalatok létesítésére; a bányászati és az energetikai együttműködés keretében szeretnének részt venni a magyarországi rekonstrukciós munkálatokban; a KGST munkájának javítása érdekében folytassunk magas szintű konzultációkat, és esetleg közös javaslatokat is dolgozzunk ki; tegyünk lépéseket tudományos kutatásaink, szorosabb intézményes kapcsolataink megteremtése érdekében; rendszeresen cseréljük ki a gazdasági reform megvalósításában szerzett tapasztalatainkat, közzéadjuk részvételével évente szervezzünk találkozót, amelyekről esetleg közös publikációkat is közreadhatnánk; fejlesszük az ifjúsági együttműködést, beleértve az olyan turisztikát is, amelynek anyagi fedezetét az érdekeltek helyszíni munka-

¹² 1986. március 30-án zárult le Lengyelország és az IMF közötti 5 éve húzódó tárgyalássorozat az ország csatlakozásáról.

¹³ 1985. október 15–25. között – a helsinki folyamat részeként – Magyarország rendezte az Európai Kulturális Fórumot. A rendezvényre közel 850 küldött érkezett. Ezzel párhuzamosan a Nemzetközi Helsinki Emberi Jogi Szövetség és a hazai ellenzék szervezésében ellenfórumot tartottak. Lásd erről: *Európai Kulturális Fórum és ellenfórum, Budapest, 1985.* Szerk.: Müller Rolf. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2005.

¹⁴ Erre 1987. december 2-án került sor. L. a 84. dokumentum legendáját.

vállalással teremthetnék meg; és végül a Központi Bizottságok Külügyi Osztályai és a Külügyminisztériumok rendszeresen tekintsék át, mintegy gondját viselve, a Komplex Program végrehajtását.

Kádár János elvtárs a felvetésekkel elvileg egyetértve azt húzta alá, hogy a javaslatok megvizsgálását és megvalósítását elsősorban a kormányzati szervek feladatává tegyükk. Visszatérve a Jaruzelski elvtárs által érintett problémákra, illetve kérdéseire válaszolva az alábbiakat fejtette ki.

A vallás és a párthoz való kötődés nálunk is sok területen kerül egymással kapcsolatba. A párt tagjaitól mi a marxizmus-leninizmus alapvető tételeinek ismeretét, a politika elfogadását és képviselését várjuk el, de a hit kérdését nem vetjük fel. Lenin idejében a szovjet pártnak aktív papok is tagjai lehettek és hasonló helyzettel találkozunk ma Latin-Amerikában is. A tisztségviselőktől megkívánjuk, hogy nyilvános egyházi szertartáson ne vegyenek részt.

A LEMP mostani kongresszusán elfogadásra kerülő program körüli dilemmákra kitérve elmondta, hogy annak idején mi is szembekerültünk a konkrétság nehézségeivel. Figyelembe véve a kérdés összetettségét adtuk dokumentumunknak a programnyilatkozat elnevezést.

Mi a kisipar kérdésénél – mondotta Kádár elvtárs – nem ragaszkodunk túlságosan az elméleti megközelítéshez. Egyértelműen kinyilvánítottuk, hogy a lakossági szolgáltatást nyújtó, fogyasztói igényeket kielégítő kiskereskedelmet és kisipart támogatjuk, a munkával szerzett javadalmakat elismerjük. Ahol, és amikor törvénytörő magatartással találkozunk, ott a törvény nyújtotta eszközökkel kell fellépni.

A Nemzetközi Valutaalaphoz való csatlakozásunk kérdését az élet vetette fel; vagyis a tőkés országokkal folytatott kereskedelmünk fejlődése nyomán szembe kellett néznünk annak pénzügyi vonatkozásaival is. A belépéssel járó adatszolgáltatási kötelezettség nem jelentett számunkra különösebb gondot, hiszen már azt megelőzően, saját helyzetünkkel való reális szembenézés követelményéből kiindulva olyan statisztikát honosítottunk meg, amely lényegében megfelelt a Valutaalap megkívánta adatközlésnek is. Nem estek messze a gazdasággal szemben támasztott igényeik sem azoktól a céloktól, amelyeket mi magunk tűztünk ki, hiszen számunkra a legfontosabb garancia mindenkor a politikai stabilitás.

*

Szűrös Máttyás elvtárs József Czyrek elvtárral folytatott megbeszélésén részletes áttekintést adott a Komplex Program végrehajtásának magyar értékeléséről.¹⁵ A szovjet–amerikai kapcsolatokkal összefüggésben szólt a világhelyzet alakulásáról értékelte az európai fejleményeket és az azokban szerepet játszó különböző erőfeszítések jelentőségét. Tájékoztatót adott egyeztetett külpolitikai vonalunk valóra váltása érdekében kifejtett, sajátosságainkkal és lehetőségeinkkel is számoló külpolitikai aktivitásunkról. Külön is kitért a Duna-menti térség együttműködését és a velünk szomszédos országokhoz fűződő viszonyunk fejlesztését célzó törekvéseinkre.

¹⁵ Az 1984. október 24-én aláírt programról van szó. L. 80. sz. dokumentum, 9. ljj.

Czyrek elvtárs a Jaruzelski elvtárs által elmondottak szellemében nagy elismeréssel szólt kétoldalú kapcsolataink alakulásáról. Lengyelország belpolitikáját értékelve elmondta, hogy a párton belüli politikai vonalunkat a magyar gyakorlattal azonosítják, aminek lényege esetükben is az „aki nincs ellenünk, az velünk van” elv érvényesítése. Ezt saját viszonyaikra Jaruzelski elvtárs úgy pontosította, hogy „nem az a fontos, ki honnan jön, hanem az, hogy hová tart”. A választási sikerek ellenére is erőteljesek az egyház pozíciói, amit az is mutat, hogy jelenleg az országban mintegy ezer templom épül. Kiemelt fontosságot tulajdonítanak a Vatikánhoz fűződő kapcsolataiknak, s kinyilvánították készségüket diplomáciai kapcsolatok létesítésére is, amire eddig még nem kaptak választ.

Hangsúlyozta, hogy az SZKP XXVII. kongresszusa történelmi jelentőségű munkát végzett; nagyon fontosnak tekintik a fejlődés lenini irányvonalának megerősítését. Azt, hogy az emberi igényekből kiindulva, mintegy azokhoz igazítva kívánják meghatározni a fejlődés távlatait. A LEMP építeni akar a szovjet eredményekre és profitálni szeretnének sikereikből.

A szocialista országokkal megvalósuló együttműködésüket Czyrek elvtárs igen sikeresnek minősítette. Fokozatosan rendeződnek kapcsolataik a nyugat-európai országokkal, ahol egyre inkább rájönnek, hogy a gazdasági nyomáshoz fűzött reményeik nem válhatnak valóra. Tényként említette, hogy Jaruzelski elvtárs még ebben az évben ellátogat Olaszországba. Az NSZK is készséget mutat a kapcsolatok normalizálására, bár a tartalmát illetően továbbra is jelentős a bizonytalanság. Külügyminiszterük bonni látogatását¹⁶ inkább az enyhülés szempontjából tartják fontosnak. Előreláthatólag májusig befejeződnek a Nemzetközi Valuta Alaphoz való csatlakozásról folytatott tárgyalások. Arra számítanak, hogy a jövő év közepétől már hozzájuthatnak hitelekhez. Nem zárta ki azt sem, hogy a belépésről országos népszavazásnak kell majd döntenie.

Hangsúlyozta, hogy a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének budapesti ülését jól elő kell készíteni,¹⁷ hogy a magunk részéről elősegítsük az újabb Gorbacsov–Reagan találkozó¹⁸ létrejöttét. A Kínai Népköztársasághoz fűződő kapcsolataik a miénkhez hasonló volumenűek.

*

Kádár János és Wojciech Jaruzelski elvtárs összesen közel négyórás megbeszéléseit az őszinte barátság és a kölcsönös tisztelet jellemezte. A konzultáció jó lehetőséget teremtett a lengyelországi kibontakozás időszerű összefüggéseinek mélyebb megismerésére, valamint alkotó véleménycserére a LEMP X. kongresszusára való

¹⁶ Marian Orzechowski 1986. április 7-án látogatott az NSZK fővárosába. A hadiállapot bevezetése óta ez volt az első alkalom, hogy lengyel vezető hivatalos látogatásra érkezett Bonnba. Hans-Dietrich Genscher 1988 januárjában vizsgonozta a látogatást.

¹⁷ A VSZ PTT soros budapesti ülésére 1986. június 10–11-én került sor, ahol a tagállamok részletes leszerelési programjavaslatot fogadtak el.

¹⁸ 1986. október 11–13. között Reykjavikban folytatott tárgyalásokat Mihail Gorbacsov és Ronald Reagan. Az amerikai elnök elutasította Gorbacsov ún. „kettős nulla” megoldási javaslatát, miszerint a szovjet rakéták leszerelésének feltétele a csillagháborús (SDI) program leállítása lenne.

felkészülés időszakában. A megbeszélések során kitűnt, hogy a tárgyaló felek teljesen egybehangzóan értékelik az SZKP XXVII. kongresszusának munkáját.

A találkozó tovább erősítette pártjaink, országaink és népeink töretlenül fejlődő barátságát, és javasoljuk, hogy a Wojciech Jaruzelski elvtárs által felvetett konkrét együttműködési javaslatokról az illetékes kormányzati szerveket levélben tájékoztassuk. A tervezett magas szintű látogatásokat tartsuk napirenden.

MNL OL M-KS 288. f. 11/4435. ő. e. 121–132. – magyar nyelvű gépelt tisztázat Kádár János, Bereczky Gyula és Őszi István s. k. aláírásával – A jelentést összeállította az MSZMP KB Külügyi Osztályán Őszi István és Bereczky Gyula, jóváhagyta Kádár János. Készült 2 példányban.

Az MSZMP PB 1986. április 8-án Kádár János szóbeli kiegészítőjével együtt tudomásul vette a jelentést.

83.

JELENTÉS A MAGYAR–LENGYEL KULTURÁLIS, OKTATÁSI KAPCSOLATOKKAL FOGLALKOZÓ VARSÓI KONZULTÁCIÓRÓL

Budapest, 1987. február 27.

Jelentés

a magyar–lengyel kulturális, oktatási kapcsolatokkal foglalkozó
varsói konzultációról
(1987. február 17–19.)

Szolgálati használatra!

A konzultáció magyar résztvevői (Rátkai Ferenc művelődési miniszterhelyettes, Bárkányi Zoltánné és Hárs Gábor az MM Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályának munkatársai) a lengyel Kulturális és Művészeti Minisztérium meghívására az-
zal a céllal utaztak Varsóba, hogy partnereikkel áttekintsék a magyar–lengyel
kulturális, oktatási kapcsolatok időszerű kérdéseit, különös tekintettel azokra a
lengyel észrevételeire, amelyek szerint nem kielégítő a lengyel kultúra jelenléte
Magyarországon.

Tárgyaló csoportunkat Varsóban fogadta Aleksander Krawczuk kulturális
és művészeti miniszter; Zbigniew Domino, a LEMP KB Kulturális Osztályának
helyettes vezetője; megbeszélést folytatott Waław Janas kulturális, Czesław
Królikowski tudományos és felsőoktatási, Janina W. Król oktatási miniszter-
helyetttel, Biczó György nagykövettel.

Krawczuk elvtárs érdeklődött a Magyar Írók Szövetségének és PEN
Clubunknak a helyzetéről. A részünkről adott tájékoztatás meghallgatása után
együttműködésünk fejlesztését szorgalmazta, főként színházi területen és a mű-
fordítói utánpótlás képzésében. Mint említette, szívesen vennék egy lengyel nem-
zeti opera bemutatását Magyarországon; magyarországi kiadásra ajánlotta Jerzy
Topolski: *Lengyelország története* c. 1986-ban megjelent művét.¹ Szóba hozta Spiró
György: *Az Ikszek* c. regényét, megjegyezve, hogy csupán lengyel bírálójának
(J. R. Nowak) recenziója alapján tudja megítélni. Köszönettel fogadta Köpeczi
[Béla] elvtárs levelét és a *Helikon* c. folyóirat 1985/1. számát a magyarországi
polonisztika bibliográfiájával.²

W. Janas miniszterhelyettes, aki egyben a Magyar–Lengyel Kulturális és Tudo-
mányos Együttműködési Vegyes Bizottság társelnöke, a mai lengyel kulturális,

¹ Végül magyarul megjelent: Gondolat Könyvkiadó, 1989.

² Hopp Lajos–Kiss Gy. Csaba: A magyarországi polonisztika 1971–1980. *Helikon*, XXXI. évf. (1985)
1. sz. 76–95., ennek előzménye: Hopp Lajos: A magyarországi polonisztika. *Helikon*, XX. évf. (1974)
1. sz. 131–145.

művészeti életről adott tájékoztatásában kiemelte, hogy az ország gazdasági helyzetének javulása jó hatással van a művész társadalom közérzetére. Ilyen szempontból különösen fontos szerepe van a Kulturális Alapnak (összege ma már meghaladja a 80 milliárd zlotyt), melynek révén az utóbbi években lényegesen megjavíthatták a kulturális tevékenység feltételeit. Kulturális politikájuk iránt, amelyre a nyitottság és a türelem jellemző, fokozatosan nő a bizalom az értelmiség körében. Az egykori Szolidaritásnak sok híve van még, de érezhetően csökkent az ellenzék társadalmi bázisa. Hasonlóképpen ítélt meg az egyház befolyása is.

A magyar–lengyel kapcsolatokról szólva, kritikai élel említette, hogy Magyarországon – ahogy a tömegtájékoztatásban egyes esetekben megnyilvánul – úgy mond: nem nézik jó szemmel a lengyeleket. A Magyar Televízió egyik műsorában elmarasztalták a lengyel turisták viselkedését; egy lengyel házaspárt, akik Magyarországon keresztül Jugoszláviába utaztak volna, a magyar–jugoszláv határról irányítottak vissza, mert elmulasztották a kötelező pénzbeváltást. Spiró György: *Az Ikszek* c. regénye 180°-kal elfordítja a lengyel történelem egyik fontos korszakának képét, torzító vonásokkal ábrázolja azt. A magyar színházak kevés lengyel színdarabot mutatnak be; szegényes a lengyel történeti irodalom választéka nálunk. Mindezek a problémák azért is feltűnők, mert Lengyelországban ma is eleven a magyarok iránti érdeklődés és azt sem felejtették el, hogy 1980–81-ben – eltérően más szocialista országoktól – Magyarország higgadtságot és felelősséget tanúsított a lengyelek iránt. A fenti – meglehetősen tömör és egyoldalú, nemkülönben a kapcsolatok javítására vonatkozóan egyetlen konkrét elképzelést sem tartalmazó – tájékoztató befejezésekként Lengyelország jó adottságait említette a gazdasági, társadalmi helyzet további javításához.

Rátkai Ferenc miniszterhelyettes – reagálva a magyar–lengyel viszonyról tett észrevételekre – elmondta, hogy Magyarországon is széleskörű az érdeklődés és a rokonszenv a lengyelek iránt. Ahogy többször is kifejezésre juttattuk, magasra értékeljük a LEMP-nek, illetve a lengyel kormány azokat az erőfeszítéseit, amelyekkel fokozatosan konszolidálta az ország helyzetét, és a lengyel társadalom, gazdaság fejlődésének új távlatait tárta fel. Hiba lenne, ha az idegenforgalomban tapasztalható visszás jelenségek bírálata, esetenként ironikus kezelése miatt bárki sértve érezné magát nemzeti érzületében. A magyarországi lapok viccrovatainak kedvenc témája a turisták viselkedése, leggyakoribb szereplők a magyar turisták. Rátkai Ferenc jelezte, hogy a lengyel házaspár esetéről nem hallott; hazatérve fog informálódni.

A Spiró-regény lengyel kritikusának cikke Magyarországon is ismertté vált: szerzőjének két magyar folyóiratban is módja volt megtenni kritikai észrevételeit.³ Sajnálatos, hogy ebbe a normális irodalmi vitaként kezdődött eszmecserebe később olyan politikai elemek keveredtek, amelyek zavart okozhatnak kulturális kapcsolatainkban. A regény szerzőjét, aki különben neves magyar polonista, nem fogadták lengyelországi tanulmányútra; a *Zdanie* c. folyóirat 1986/10. számában megjelent újabb kritika már a magyarországi irodalmi díjak odaítélésének gyakorlatát is megkérdőjelezi. Magyar részről nem tartjuk szerencsésnek a vita

³ A *Kritikában* és az *Élet és Irodalomban*. L. 81., 81a–b sz. dokumentumok jegyzeteit.

ilyen alakulását és nem is kívánjuk folytatni. Rátkai Ferenc mindehhez személyes véleményként hozzátette még, hogy eltérően a Spiró-könyv lengyel kritikusától, *Az Ikszeket* nem tartja lengyelellesnek; a Nowak által felsorolt egy-két mondatos idézetek – szövegkörnyezetükből kiragadva – a magyarul nem olvasó lengyelek számára eltorzítják a regény lényegi mondanivalóját. Javasolta, hogy a könyvet véleményeztessék más (magyarul olvasó) lengyel irodalmárral is.

A krakkói *Tygodnik Powszechny* c. katolikus hetilap február elsejei számában megjelent cikk (Árpád Szabadfalvy: A magyar írószövetségnek új vezetése van)⁴ egyes állításait korrigálva Rátkai Ferenc ismertette az írószövetségünkkel kapcsolatos helyzetet és a magyar irodalmi élettel való jövőbeni együttműködés módját. Rámutatott, hogy az említett hetilap eltorzítva interpretálja a közgyűlésen kialakult vitát, amikor a politika képviselőjében fellépő írókat a „rég stílus” híveinek titulálja, az ellenzéki nézetek megszólaltatóit pedig a reformtörekvések megtestesítőinek tünteti föl.

A magyar–lengyel kulturális kapcsolatok, miként ezt Janas elvtárs is megállapította, 1986. szeptemberi budapesti látogatásakor, a legtöbb területen elérik az 1980 előtti szintet. A mostani konzultáció akkor vezet célhoz, ha konkrét ösztönzésekkel segíti az együttműködés javítását. Kulturális, művészeti téren is több lehetőség van erre az érvényes munkaterv keretében, különösebb költségnövekedés nélkül.

- A lengyel drámairodalom alkotásaiból több mű bemutatására törekszünk. Ugyanezt szívesen vesszük a magyar színdarabok lengyelországi játszását illetően is. Kérjük a Magyar Színházi Intézet rendszeresebb tájékoztatását az ajánlott darabokról. Célszerű lenne cserélni a két televízió színházi felvételeit.

- Létesüljön közvetlen együttműködés a pécsi színház és egy lengyel társulat között. (Két másik színházunknak már van ilyen partnere). Kölcsönösen hívjunk meg egymástól vendégrendezőket és szcenikusokat. Színházi szakfolyóirataink rendszeresebben adjanak hírt egymás színházművészetéről.

- A kaposvári Csiky Gergely Színház gdański fogadtatása arra figyelmeztet, hogy több gondot kell fordítani az együttesek vendégjátékának előkészítésére, megszervezésére. (A helyi szervezők hibájából közöny fogadta együttesünket).⁵

- Az előadóművészek impresszáriós cseréjét hátráltatják a jelenlegi alacsony honoráriumok. Olyan honoráriumrendszerre lenne szükség, amely a vezető művészek számára is vonzóbbá tenné a fellépést egymás országában. Az impresszáriós ügynökségek vezetőit bízzuk meg ilyen célzatú tárgyalások folytatásával.

- A művészetoktatási intézmények együttműködését érdemibbé kellene tenni. Ennek érdekében szükséges, hogy a két minisztérium illetékes szakrészlegének vezetői találkozzanak. (Janas elvtárs közölte, hogy minisztériumuk máris meghívja az MM illetékes osztályvezetőjét a teendők megtárgyalása céljából).

⁴ A cikket valójában Kiss Gy. Csaba írta. Később magyarul is megjelent, lásd: Új vezetőség a Magyar Írószövetség élén. In: *A szabadság kísértése. Politikai lecke-szövegek*. Budapest, Széphalom Könyvműhely, 1999, 18–20.

⁵ A kaposvári társulat az 1986/87-es évadban Varsóban és Gdańskban is fellépett. Gdańskban a Peter Weiss: Marat halála, Varsóban pedig emellett a M. Bulgakov: Mester és Margaréta c. művét is bemutatták.

– A múzeumok együttműködésében mutatkozó hiányok kiküszöbölése céljából javítani lehetne a lengyel múzeumok fogadókészségét; célszerű lenne megbeszélést folytatniuk múzeumi osztályaink vezetőinek. (Lengyel részről javasolták: a múzeumok kortársi gyűjteményeinek gyarapítása végett vizsgáljuk meg modern művészeti alkotások cseréjének lehetőségét is). Az 1989-es, illetve az 1990-es felszabadulási évforduló alkalmából – a munkatervben előirányzott lehetőségekre építve – kölcsönösen mutassunk be egymás országában egy nagyobb, reprezentatívabb művészeti kiállítást.

– A lengyel könyvkiadók lehetőség szerint több magyar könyvet adjanak ki, több példányban. Magyarországon lényegesen nagyobb a magyarra fordított lengyel könyvek választéka. Vizsgáljuk meg egy-egy ún. referenciakötet kiadásának lehetőségét egymás országáról. A magyar Gondolat Könyvkiadó tervezi egy lengyel történelemkönyv kiadását.⁶

– A műfordítói utánpótlás biztosítása végett jobban ki kell használnunk a rövidebb és hosszabb tanulmányutak lehetőségeit. (Lengyelországban 1987-ben megrendezik a magyar és lengyel műfordítók tanácskozását.)

– Filmművészeti együttműködésünket – amely a kölcsönösen átvett és forgalmazott játékfilmeket tekintve megfelelő színvonalú – tovább javítaná a filmarchívumaink közötti kópia- és dokumentumcsere bővítése. Vizsgáljuk meg a videoprogramok készítésében és forgalmazásában rejlő együttműködési lehetőségeket. (Lengyel részről ez utóbbira csekély lehetőséget látnak.)

– A budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ új helyiségének kérdését mielőbb rendezni kívánjuk. Külügyminisztériumunk illetékes részlege (DTEI) készen áll a szükséges tárgyalások folytatása. Várjuk a lengyel fél segítségét a Varsói Magyar Intézetben elhúzódó korszerűsítés gyors befejezése érdekében.

A fentiekben vázolt magyar kezdeményezésekkel W. Janas egyetértett, egyes pontokban (vö.: a zárójeles megjegyzések) ki is egészítette azokat. Az intézetekkel kapcsolatban felvetette: vizsgáljuk meg közösen azt is, hogy a budapesti Lengyel Kultúra bérleti díjával kapcsolatos problémát (ti. sokallják az új épületre kirótt bérleti díjat!) a krakkói magyar intézet felállításának tervére is figyelemmel, hogyan lehetne megoldani kölcsönös bérmentességgel. Rátkai Ferenc a javaslat továbbítását azzal a megjegyzéssel ígérte, hogy a kölcsönösség kérdése nem választható el attól a tényről, hogy Budapesten egy magyar költségen felújított épület rendelkezésre bocsátásáról van szó.

*

A Tudományos és Felsőoktatási Minisztériumban a Czesław Królikowski miniszterhelyetttel folytatott megbeszélésen az alábbi – egyetértésre talált – magyar kezdeményezések, illetve javaslatok fogalmazódtak meg:

– A felsőoktatási intézmények közvetlen együttműködését vizsgáljuk felül, és lehetőség szerint tisztítsuk meg a formális elemektől. Értjük el, hogy a rendelkezésre álló kereteket tartalmi és érdemi együttműködésre fordítsuk. Csikai Gyula, a felsőoktatásért felelős magyar miniszterhelyettes ez évben tervezett lengyelországi

⁶ Végül ez a Topolski-könyv lett. L. e dokumentum, 1. lj.

látogatásának, valamint az együttműködő intézmények rektorai Magyarországon megrendezésre kerülő konferenciájának ez lehetne egyik fő célja.

– A tanulmányutakra előírányzott keretek felhasználásában fokozott támogatást érdemelnek a magyar filológusok, illetve a polonisták tanulmányútjai, hogy ezzel is segítsük az utánpótlás nevelését.

– Fontosnak tartjuk a lengyelországi teljes képzésben résztvevő magyar fiatalok számának növelését, de a munkatervben előírányzott 30 fős keretet 1987-ben sem tudjuk kitölteni (mindössze 7 pályázó jelentkezett). Nem filológia szakos hallgatók 1-2 éves részképzésre való kiküldésével kívánjuk a Lengyelországot és lengyel nyelvet jól ismerő szakemberek számát növelni. Lengyel részről 2-3-szoros túljelentkezés van a magyarországi teljes tanulmányokra, s nagyon érdekeltek a részképzések fejlesztésében is. Használjuk ki a vendégtanárok küldésére szolgáló munkatervi kereteket. Itt nem csupán a hungarológusok, illetve a polonisták küldése jöhet számításba, bár a nyelvi korlátok komoly akadályt jelentenek.

– A lengyelországi magyar, illetve a magyarországi lengyel tanszékekre lehetségesnek tartjuk előadók küldését tanulmányutas keretben, rövidebb előadás-ciklusokra. A lengyel társmiszterium segítségét kérjük a magyar lektorok munkakörülményeinek javítására (könyvtári ellátás, taneszközök stb.). Ennek lehetőségét megvizsgálják.

– Tájékoztatásukat kértük, milyen segítségre tartanak igényt a krakkói magyar tanszék felállításához.⁷ Lengyel részről ezt továbbra is tervezik, de nincs alkalmas személy a tanszék vezetésére. Szeretnék, ha két oktatót – egy nyelvészt és egy, a magyar kultúrát is jól ismerő, irodalmárt – küldenénk, aki fölnevelhetné az utánpótlást. Hallgatójelöltek vannak.

*

Janina Król oktatási és nevelési miniszterhelyettessel egyetértésben:

– Minisztériumaink együttműködését magasra értékeltük, bár a magyar fél csak felerészben élt a keretekkel.

– A személycserében elsősorban a konkrét célra irányuló utazásokat kívánjuk előnyben részesíteni. Élénk csereforgalom van a megyék szintjén.

– Tájékoztatást adtunk a történelmi tankönyvegyeztető bizottság múlt évi ülése után tett lépésekről, s kértem az ígért forrásanyagokat a fakultációs gimnáziumi történelmi szöveggyűjteményhez. Közöltük, hogy megkezdjük a tankönyvegyeztető bizottság által javasolt történelmi tanulmányi verseny szervezését, s kérjük, ők is kezdjék meg a szervező munkát, amelyet minisztériumainknak kell felügyelnie.

Javasoltuk megvizsgálni, milyen lehetőség nyílik a másik ország nyelvének szélesebb körű oktatására a középiskolákban, s nyelvi táborok szervezésére Lengyelországban. 1986-ban megkezdődött a magyar nyelv tanítása egy krakkói középiskolában, s két másik középiskolát is ki fognak jelölni a magyar nyelv ok-

⁷ A krakkói Jagelló Egyetemen 1969-től magyar nyelvi lektorátus működött, és csak 1987-ben határozta el a Filológiai Kar Tanácsa, hogy létrehozzák a Magyar Filológiai Tanszékét. Az első hallgatók az 1989/90. tanévben kezdhették meg tanulmányaikat. Az első tanszékvezető Stanisław Stachowski professzor volt.

tatására. Megállapodtunk, hogy mindkét országban 3-3 iskolában fogják oktatni a másik ország nyelvét.

A miniszterhelyettes asszony tájékoztatást adott a lengyel közoktatás felépítéséről, valamint legfontosabb időszerű kérdéseiről. A demográfiai hullám valamennyi szinten komoly gondokat okoz, kevés a tanterem és a tanerő is. A kádergondokat súlyosbítja a kötelező óraszám csökkentése és a pedagógusok nyugdíj kordedvezménye, emiatt sok képesítés nélküli pedagógust kell alkalmazniuk. A tantervi reform az általános iskolákban befejeződött, s most a középiskolák II. osztályánál tart. Leglényegesebb eleme a középiskolákban a fakultatív tantárgyak, ezen belül a jövőben általánosan kötelezővé váló vallásismeret bevezetése. Bevezetését azonnal korrekcióknak kellett követniük, elsősorban a tanulók túlterheltsége miatt. J. Król kiemelte, feltétlenül szükségesnek tartja egymás tapasztalatainak megismerését a tantervi reformok terén.

A szocialista országokkal folytatott együttműködésben idén az alábbi hat témának adnak prioritást:

- A pedagógusok munkaideje és bérezése;
- A pedagógusok képzése és továbbképzése;
- A közoktatási reform irányai;
- A tankönyvek létrehozásának folyamata;
- A tehetséges tanuló;
- A politechnikai képzés.

A LEMP KB Kulturális Osztályán tartott záró megbeszélésen részt vett Zbigniew Domino osztályvezető-helyettes és Wacław Janas miniszterhelyettes.

Z. Domino szintén a Magyar Írók Szövetségével való viszonyunkról és főként arról érdeklődött, hogyan tartsák a kapcsolatot a magyar írókkal. Közöltük vele, hogy a Művelődési Minisztériumhoz forduljanak. Az Irodalmi Tanács megalakulása után konkrét tájékoztatást kapnak.⁸

A lengyel kulturális politikáról elmondta, hogy a IX. és a X. pártkongresszus határozatai képezik annak alapját. Kontinuitás jellemzi irányvonalunkat. Jaruzelski elvtárs 1986. novemberi nyilatkozatát ismertetve hangsúlyozta a kulturális politika nyitottságát. A tágan felfogott szocialista értékrendet erősítő alkotások létrejöttét és terjedését segítik. Elismerik a viták és a művészi kísérletezés jogát. Nem engedik a lengyel állam érdekeit és törvényeit sértő tevékenységet, a faji gyűlölet és a felekezeti viszály szítását. A párt elsősorban tagjai révén van jelen a művészeti életben; arra törekszenek, hogy a nem nagy létszámú pártszervezetek ne holmi „zárványként” legyenek jelen a kulturális területen.

A magyar–lengyel kulturális együttműködés fontosságát húzta alá. Jelezte, hogy a lengyel turistákkal kapcsolatos magyarországi megnyilvánulásokból nem

⁸ A Magyar Írók Szövetsége 1986-os közgyűlésén Cseres Tibort választották elnöknek, majd megindult a párt támadása az új összetételű vezetés ellen. A szövetséget nem oszlatták fel, de létrehoztak egy Irodalmi Tanácsot, és arra kérték a kommunista írókat, hogy lépjenek ki a szövetségből és lépjenek át a Tanácsba. 1987. január 19-ig mindössze 28 írószövetségi tag léptett ki, köztük volt E. Fehér Pál és Köpeczi Béla is. L. e. dokumentum, 4. l.

vonnak le messzemenő következtetéseket, de az általánosítások kerülését szükségesnek tartják. (Jelenlétünkben szemrehányást tett Janas miniszterhelyettesnek, amiért az szóvá tette az átutazó lengyel házaspár esetét, és nehezményezte, hogy erről az egyik lengyel lapban hírt adtak).

A Nowak–Spiró vitát ők sem kívánják folytatni. Tudnak róla, hogy Spiró polonista, és további kutatásokat kíván folytatni Lengyelországban.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a mindvégig kedvező légkörben folytatott megbeszélések segíthetnek a nyíltan felszínre került fenntartások és tájékozottsági hiányok oszlatásában. Az együttműködés fejlesztésére irányuló kezdeményezéseinket tárgyaló partnereink kedvezően fogadták.

Varsói nagykövetségünk előkészítő munkája, Szabó András kulturális beosztott részvétele a megbeszéléseken jelentősen hozzájárult a látogatás eredményességéhez.

MNL OL M–KS 288. f. 32/1987/20. ő. e. – magyar nyelvű gépelt tisztázat – Készült 1 eredeti és 5 másolatban. A jelentést a Művelődésügyi Minisztériumban Bárkányi Zoltánné készítette, láttamozta Rátkai Ferenc. Kapta még Köpeczi Béla, Őszi István, Barity Miklós, Bényi József.

84.

FELJEGYZÉS A LEMP PB SZÁMÁRA WOJCIECH JARUZELSKI 1987. DECEMBER 2-ÁN MAGYARORSZÁGON TETT MUNKALÁTOGATÁSÁRÓL

Varsó, 1987. december 8.

Feljegyzés

W. Jaruzelski az Államtanács elnöke, a LEMP KB első titkára
Magyarországon tett munkalátogatásáról
(1987. december 2.)

Titkos

Kádár János, az MSZMP főtitkára meghívására W. Jaruzelski 1987. december 2-án munkalátogatáson vett részt Budapesten.

W. Jaruzelski látogatása alatt Kádár Jánossal folytatott megbeszélést. A tárgyalásokkal párhuzamosan munkacsoportok tanácskoztak, amelyeken J. Czyrek a politikai munkacsoportban, J. Kozioł pedig a gazdasági munkacsoportban képviselte minket. A tárgyalások befejezése után aláírásra került „Az LNK és az MNK kapcsolatai fejlesztésének 2000-ig szóló komplex programja”.¹

W. Jaruzelski Kádár Jánossal való találkozásánál a megbeszélések a két ország társadalmi-gazdasági fejlődéséről szóló információcserére koncentráltak.

W. Jaruzelski megköszönve a meghívást és a legfelsőbb szinten folytatott párbeszéd folytatásának lehetőségét, kiemelte a kapcsolatok e formáinak jelentőségét, amelyek már a tartósnak mondhatók.

A lengyel fél különösen sokra értékeli a vélemény- és tapasztalatcserét a magyarokkal, akik már a reformok végrehajtásának több éves tapasztalatával mutathatnak példát. Hálásak vagyunk a magyar elvtársaknak azért, hogy a Lengyelországban bevezetett reformokat egyértelműen támogatták, amikor kivételesen nehéz körülmények között kezdtük ezt a folyamatot. Ma a helyzet megváltozott. Már más körülmények között folytatjuk a reformfolyamatot Lengyelországban. A M. Gorbacsov által megkezdett új kurzus² komoly támogatást jelent mind az MNK-nak, mind az LNK-nak. Azt is tudjuk, hogy pártjaink felelőssége növekszik, mivel a reformpolitikánk sikeressége támogatást jelenthet a peresztrojka számára

¹ L. e dokumentum legendáját.

² Mihail Gorbacsovot 1985. március 11-én választották az SZKP főtitkárává, aki az 1986. február 25. és március 6. között sorra kerülő SZKP XXVII. kongresszusán meghirdette a peresztrojkat (átépítést). L. erről: *Peresztrojka és tulajdonáthelyezés. Tanulmányok és dokumentumok a rendszerváltás történetéből a Szovjetunióban (1985–1991)*. Szerk.: Krausz Tamás-Sz. Bíró Zoltán. Budapest, Magyar Ruszisztikai Intézet, 2003.

a Szovjetunióban, a sikertelenség pedig komoly károkat okozhat. Pártjainknak tehát nagy a felelőssége saját társadalmaikkal szemben, de szélesebb méretekben azért a történelmi kísérletért, amely a szocialista közösség országában zajlik.

A reformálás nehéz folyamat, amely megköveteli az emberek megrögzött szokásainak megváltoztatását a különböző szinteken, de erre a folyamatra szükség van. Nem kedvetleníthetnek el a felmerülő sikertelenségek, mivel ilyen bonyolult folyamatban valamilyen mértékben ezek elkerülhetetlenek. Annál inkább, mindvégig következetesnek kell lennünk e folyamat véghezvitelében.

A LEMP Politikai Bizottsága e célok által vezérelve arra jutott, hogy népszavazást kell tartanunk a gazdasági reform további megvalósításának tempójáról és terjedelméről, valamint a politikai reform elmélyítésének kérdéséről.³ Amikor ez a döntést meghoztuk, mérlegeltük e vállalkozás esélyeit és veszélyeit. Bekalkuláltuk ennek a legszélesebben értelemben vett konzultáció különböző várható eredményeit.

A társadalom nagyobb támogatása bizonyosan még inkább megelégedésünkre lenne, nem kevésbé az elért eredmény komoly tapasztalatot jelent, és meghatározott plusszal jár.

Feltételezve, hogy a népszavazás eredménye pozitív lesz, számolnunk kellett azzal, hogy a politikai ellenfélnek lehetősége lesz a hatalom hibáztatására, felelőssé tételére minden valós nehézség megjelenése miatt. Azt fogják hirdetni, hogy a társadalom bizalmat adott a hatalomnak, de az nem képes kormányozni.

Láthatóan elsőre szembeötlik, hogy a népszavazás eredménye a hatalom sikertelenségeként jelenik meg. Hosszabb távon fordítva lehet. Összeadódik itt néhány elem.

Különösen a pozitívumokhoz kell számítani a választási részvételt. Annak ellenére, hogy az ellenfél a népszavazás bojkottjára szólított fel, amihez propaganda kampány is társult a lengyel nyelvű diverziós rádióadókön keresztül, a társadalom több mint $\frac{2}{3}$ -a részt vett a referendumon, a szavazáson résztvevők közül $\frac{2}{3}$ -a reformokra szavazott a javasolt formában.

³ A gazdasági reform II. szakaszának tervezetét 1986 novemberében dolgozták ki a Gazdasági Reformbizottságban, majd 1987 márciusában vitára bocsátották. Számos közgazdász felemáságáért bírálta a tervezetet, és megjelentek olyan hangok is (például Mieczysław Rakowski), hogy a Messner-kormánynak le kellene mondania. A miniszterelnök válaszként a radikálisabb változat mellett döntött: a Zdzisław Sadowski vezette reformbizottság egy piacorientált és decentralizáltabb gazdaságot képzelt el. A radikális megoldás mellett volt Władysław Baka, a Nemzeti Bank elnöke is. 1987 őszére elkészült a II. szakasz új tervezete, ám Jaruzelski nem vállalta bevezetését, hanem népszavazás kiírása mellett döntött. Erre 1987. november 29-én került sor, és a szavazásra jogosultaknak két kérdésre kellett eldöntendő választ adniuk: 1. Támogatja-e a gazdaság radikális megváltoztatását célzó programot, amely láthatóan javítja az életszínvonalat, de ennek érdekében két-három éves nehéz átmeneti időszakkal kell számolni? 2. Támogatja-e a politikai élet mély demokratizálását, amelynek célja az önkormányzatiság megerősítése, a polgári jogok kibővítése és az ország irányításában való részvétel növelése? A referendumon 67,3%-os részvétel mellett az első kérdésre 66,04%, a másodikra 69,03% „igen” szavazatot adtak le. A népszavazás érvénytelen volt, mivel a felállított szabályok szerint a szavazásra jogosultak 50%-a + 1 fő „igen” szavazata volt szükséges az érvényességhez. Ezzel szemben az összes szavazásra jogosultnak csak 44,28%-a, illetve 46,29%-a adott le „igen” szavazatot. Lásd: Morawski, i. m. 2010, 289–299.; *Monitor Polski*, (1987) Nr. 34. Poz. 294. 450–464.

Számokban 11-12 millió állampolgár vett részt tehát egy részben népszerűtlen megoldás javára.

Azt is tekintetbe kell venni, hogy nagyon magasra tettük a léceket a referendum érvényes eredménye számára, mert az eredményt a választásra jogosultak több mint felétől tettük függővé. Azt a kb. 30%-ot, akik nem vettek részt a választási akcióban, nem számíthatjuk az ellenfeleinkhez. Például a külföldön lévő személyeknek, fekvőbetegeknek stb. nem volt lehetőségük leadni a szavazatukat. Ehhez jön még hozzá a tradicionálisan politikailag passzív emberek jelentős csoportja.

A népszavazás előtti politikai kampány komoly hasznót hozott a társadalom aktivizálása tekintetében. Volt egy nagy nemzeti konzultáció, és egyúttal egy komoly gazdasági oktatás. Az utóbbi években nem volt ehhez hasonló kampányunk, amely ilyen aktivizálóan hatott volna a társadalomra és ezt alkotó, konstruktív értelemben kell érteni. A társadalom ebben a kampányban érezte, hogy hiteles szerzőtárs, hogy részt vesz az ország számára fontos kérdések eldöntésében. Nagy aktivitást mutattak a PRON szervezetei és a szövetséges pártok aktivistái. Az ellenzék lelepleződött mint objektíven reformellenes erő, akiket ráadásul a nyugat pénzel.

A népszavazás eredményeit kihirdetve megszereztük és megerősítettük a hitelességünket a társadalomban. Senki nem vádolhat bennünket manipulációval vagy azzal, hogy eltitkolunk valamit. Tehát a legnagyobb haszon az volt, hogy a társadalomban megnövekedett a hatalom iránti bizalom.

Összességében tehát úgy értékelhetjük, hogy az eredmények a jövőben fogják meghozni a maguk gyümölcsét. Ilyen értékelést fogalmazott meg a Politikai Bizottság a szavazást követően. Ezeket az értékeléseket fogjuk mélyebben elemezni a KB VI. plenumának második részében.⁴ Kétségtelenül végrehajtottunk bizonyos korrekciókat az eredeti elképzeléseken a gazdasági reform és a társadalmi-politikai élet további demokratizálása fő irányainak változtatása nélkül.

Lengyelország gazdasági képe két rétegből tevődik össze – statisztikai, vagyis az objektív réteg, amely összességében a legkedvezőbb, és a társadalom szubjektív érzése, amely nehezebben mérhető, de amivel szintén számolnunk kell.

A nemzeti jövedelem és az ipari termelés néhány éve már növekszik. Legyőzve a hetvenes–nyolcvanas évek fordulóján bekövetkezett mély gazdasági összeomlást, jelenleg 5%-kal túlléptük a háború utáni korszak legmagasabb ipari termelési szintjét. Az idei évben rekordot ért el a mezőgazdaság, amire a termelésre általánosan kedvező időjárás mellett a vidéken folyó termelés élénkítése is hozzájárult. A külkereskedelemben néhány éve pozitív mérlegünk van 1-1,5 milliárd dollár évente.

Annak ellenére, hogy a munkaidőalap a hetvenes évekhez viszonyítva 20%-kal csökkent, és ezenkívül még számos más nehézség is felmerült, a gazdasági reform I. szakaszának megvalósítása látható eredményeket hozott. Az egy órára számított munkatermelékenység 25%-kal nőtt, csökkent a termelés energia- és

⁴ A KB-plenumot két részben tartották meg. Az első felére 1987. november 25-én, a másodikra december 15-én került sor. Lásd: *VI Plenum KC PZPR, 25 listopada i 15 grudnia 1987 r. Podstawowe dokumenty i materiały. Socjalistyczna odnowa – konieczność i szansa*. Warszawa, Książka i Wiedza, 1988.

anyagfelhasználása. És bár az eredmények még nem mondhatók kielégítőnek, az élet igazolja az választott út helyességét.

Szeretnénk megismerni a magyar elvtársak azon tapasztalatait, amelyeket a gazdasági reform megvalósításának időszakában szereztek.

Elsősorban olyan témák érdekelnének minket, mint az infláció megfékezése, a bérpolitika, a dotációs rendszer, a beruházási front, a piaci egyensúly, a lakásépítés stb.

A gazdasági reform II. szakaszában meg akarjuk ezeket a problémákat oldani még radikálisabb mechanizmusok beindításával, és le kívánjuk győzni a kishitűséget.

A gazdaság aktuális eredményeire a demográfiai tényező is hatással van. A magas természetes szaporulattal kapcsolatban (az utóbbi 6-7 évben közel 3 millió volt a születések száma) a nemzeti jövedelem jóval több állampolgár között oszlik el. Sajnos az ebből adódó és ezzel kapcsolatos nehézségeket, a különböző szociális követeléseket kizárólag az államhoz címezik.

A katolikus egyház álláspontját tekintve az utóbbi időszakban tapasztalhatunk bizonyos pozitív jeleket. Folynak a tárgyalások a Vatikánnal a kapcsolatok normalizálásának ügyében. Párbeszédet folytatunk a katolikus papság különböző szintjeivel Lengyelországban. A népszavazás körüli kampányban az egyház semleges pozíciót foglalt el. Nem kapcsolódtak be pozitívan, de egyes eseteket leszámítva nem is akadályozták azt. A Püspöki Kar részéről még a reformpolitika szükségességét hangsúlyozó hangok is hallatszottak. Az állam és az egyház közötti kapcsolat számunkra nehéz történelmi problémát jelent, ugyanakkor nem alakíthatunk ki e vonalon egy teljes mértékben ellentétes frontot. Döntő jelentősége számunkra nem az egyházzal, hanem a hívőkkel való kapcsolatoknak van. A pozitív jelenségekhez számíthatjuk az egyház fokozatos távolodását a politikai ellenzéktől, amely eddig megbújt az egyház szárnyai alatt. Csökkent azon papok száma, akik aktív politikai tevékenységet folytatnak.

Maga az ellenzék Lengyelországban nem egységes. A legagresszívabb része kifejezetten ügynöki pozícióba került, már nem titkolja a tényt, hogy az USA finanszírozza őket. Különböző módokon próbálják meg az ellenzéki tevékenység de facto legalizálását. Az ún. politikai pluralizmusnak erős támogatói vannak külföldről. Zsarolást is alkalmaznak – a gazdasági együttműködést összekötik a politikai változásokkal Lengyelországban.

Annak ellenére, hogy számos pártalapszervezet még nem érte el a teljes harci készséget, ez a pozitív folyamat tart. A párt erősödik. 1985 óta létszámában megnőtt, és az új tagok között a munkások és a fiatalok vannak többségben.

Jelentősen fejlesztjük a kapcsolatainkat a Szovjetunióval. Fontos szerepet játszik az SZKP-val aláírt nyilatkozat és együttműködési program az ideológia, a tudomány és a kultúra területén. Megfelelően fejlődnek a kapcsolatok a szocialista közösség más baráti országaival, beleértve a Magyar Népköztársaságot is. Folytatni és gazdagítani szeretnénk ezt a vonalat.

Kádár János megköszönte a bőséges tájékoztatást, amely hozzájárul a lengyelországi helyzet jobb megértéséhez és elősegíti az együttműködés fejlődését. A ma-

gyar vezetés folyamatosan követi a lengyelországi helyzet alakulását, és elégedetten fogad minden sikert. A választott út hasonlósága és az aktuális feladatok megoldásában meglévő hasonlóság arra kell ösztökéljen minket, hogy tovább mélyítsük az együttműködést. A két országban folytatott reformkurzusok kölcsönösen hatással vannak egymásra. A Lengyelországban alkalmazott bizonyos újító megoldásokat átveszik és adaptálják a magyar feltételekre.

Azonosan értékeljük a Szovjetunióban lezajló változásokat is és ezek országainkra gyakorolt hatását. Ma jobban megértik a szovjet elvtársak is Lengyelország helyzetét. Ma már nem szükséges, hogy országaink magyarázzák az elfogadott megoldásokat. A szovjet vezetés érdekelődik a Lengyelországban és Magyarországon elért haladás és eredmények iránt, és szívesen használják fel a tapasztalatokat mind a politikai, mind pedig a gazdasági szférában. A reformkurzus egyébként nem csupán e három országban jelenik meg. Hasonló útra lépett Kína, és vannak erre utaló jelek a Csehszlovákiában is. A peresztrojkát ma megkülönböztetett figyelemmel kísérjük, az irány elkerülhetetlen, bár nem mindenhol érettek meg erre a feltételek.

A magyarországi belső helyzet nagyon közel áll a lengyelországihoz. Hasonlók a problémák, különbségek csak jelentőségük szintjében vannak, és különböző lehet a fejlődés stádiuma. A gazdasági reformot jóval korábban kezdték meg, és kétségtelenül vannak sikereik. A társadalom konszolidációját 1960 körül érték el, majd 15 éven keresztül minden területen látható volt a dinamikus fejlődés. A nemzeti jövedelem ebben az időszakban a háromszorosára, az életszínvonal 250%-kal nőtt. A hetvenes évek közepétől a fejlődés üteme különböző okokból lefékeződött, sőt megtört. Hét év óta csak minimális termelésnövekedés figyelhető meg, bekövetkezett a stagnálás időszaka. Jelenleg folyik a vita e jelenség okairól. Egyesek ezt a konzekvenciák levonása hiányának, mások pedig az elégtelen tudományos-műszaki haladás számlájára írják. A termékek új generációja nehézséggel tör magának utat. Előregedett a termelés struktúrája. Régebben a hagyományos ágazatok domináltak, mint a bányászat, kohászat, alumínium-termelés, hajóipar, most pedig itt az idő a struktúraváltásra.

Egyes magyar közgazdászok azon gondolkodnak, hogy miért volt lehetséges Nyugaton a struktúraváltás, és Magyarországon miért nincs haladás e téren. Az ok kétségtelenül a módszerben van. Ha a kapitalista rendszerben a vállalat veszteséget mutat ki, akkor csökkentik az alkalmazottak számát vagy felszámolják az üzemet. Minket a humanitárius szempontok irányítanak, társadalmi szempontból nem engedjük meg a munkanélküliséget.

A másik ok az ország eladósodottsága. Az egy főre jutó államadósság az MNK-ban a legmagasabb a szocialista államok között. A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján lefékeztek a hitelfelvételt és ez szintén hatott a stagnálásra. Ennek érezhető következményei vannak a termelés területén, de a politikai hangulatot illetően is, mivel nem nő az életszínvonal. Megszűnt az a gyakorlat, hogy a jobban teljesítő üzemek vagy ágazatok támogatják azokat, amelyek rosszabbul dolgoznak. Az Alkotmány szerint mindenkinek joga van a munkához; jelenleg átértékelik ezt a felfogást. A munkához való jogot nem kell a munkahelyhez való joggal azonosítani. Előnyben fogják részesíteni a magas hatásfokot mutató üzemeket.

A politikai helyzet Magyarországon továbbra is stabil. A stagnálás jelensége a gazdaságban ugyanakkor a növekvő türelmetlenséget teremt, és erősödik a jövőkép hiányának érzete. Ennek hátterében megjelennek a gyakran a Nyugat által ösztönzött ellenzéki csoportocskák is. Ez főleg az értelmiségi körökre és az egyetemi ifjúságra igaz. A sajtó és más tájékoztatási eszközök kritikus jellege mélyíti a bizonytalanság érzését. A társadalom arra számít, hogy a párt kiutat talál e nehézségekből. Túlságosan kevésbé értik, hogy minden az emberektől, az ő termelési aktivitásuktól függ.

A társadalom figyelmesen követi a Szovjetunióban fellépő új jelenségeket, de az értelmiség bizonyos körei ezeket összeköti a szocializmus rendszerének világméretű válságával.

Erre az évre a nemzeti jövedelem 1,5%-os, az ipari termelés 2,5%-os növekedését várják. A mezőgazdaság semmilyen növekedést nem mutat ebben az évben az időjárási viszonyoknak köszönhetően. Erre az évre 0,5%-os életszínvonal-csökkenést irányoznak elő.

Már 1986 novemberében, a KB plénumán elkezdtek a vitát a kiútkeresésről.⁵ A vita folytatódott a KB júliusi plénumán, és a hatékony fejlődés érdekében felhívással fordultak a nemzethez az erőfeszítések megnöveléséért.⁶ Lefektettek egy hároméves megvalósítási tervet a gazdaság javítására, amelyben radikális lépések bevezetését irányozták elő. 1988-ban 15%-os kiskereskedelmi áremelést hajtanak végre. Változások lesznek az adórendszerben. Az országgyűlés forró hangulatú vita után 10 ellenszavazattal és 20 tartózkodással elfogadta az adótörvényt, amelynek értelmében már 1988-ban bevezetik a forgalmi adót.⁷ Ez az adóterhek áthelyezését jelenti a termelés oldaláról a fogyasztás szférájába. Kissé később bevezetik az általános jövedelemadót. Az adó e fajtáját mindenki megkérdőjelezte a vitában. Ezen az úton fokozatosan meg akarnak szüntetni minden dotációt.

A vállalatok a jövő évi változások előirányzatában már most elkezdtek felemelni az árucikkei árait, hogy jobb kezdetet vegyenek az árformálás új rendszerében a hozzáadott értéknek megfelelő arányban. Más üzemek az év végén elkezdtek korlátozni a termelésüket. A bejelentett kiskereskedelmi áremelések miatt a lakosság tömeges árufelvásárlásba kezdett. 5%-kal csökkentek a megtakarítások.

A lakosság helyzete 1988-ban romlani fog. Feltételezik, hogy csökkeni fog mind a csoportos, mind az egyéni fogyasztás. A lakosság reáljövedelme 3%-kal csökken. Átcsoportosítják a munkaerőt. Átképzési tanfolyamokat szerveznek.

Kedvezőtlen a lakosság összetétele. 5 millió fő aktív munkaerőre 2,3 millió fő nyugdíjas és járadékból élő jut, ebből 1 millió fő 70 év feletti.

⁵ Az MSZMP KB ülésére 1986. november 19–20-án került sor. A plénum határozatot hozott a gazdasági munka javításának feladatairól és az 1987. évi népgazdasági terv és állami költségvetés irányelveiről. In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai, 1985–1989*. Szerk.: Vass Henrik. Budapest, Interart Stúdió, 1994, 264–271.

⁶ Az MSZMP Központi Bizottságának állásfoglalása a gazdasági-társadalmi kibontakozás programjáról (1987. július 2.). In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai, 1985–1989...* 352–359.

⁷ Az általános forgalmi adóról (áfa) szóló törvényt végül 1989-ben fogadták el (1989. évi XL. törvény).

Az 1988. évre szóló tervről... A terv előirányzatai szerint csak a 70 éven felüliek és a többgyerekes családok rekompenzációjának költségeit növelik. E tervet a VIII. plénumon vitatják meg decemberben.⁸ Hagyományosan foglalkoznak majd a nemzetközi kérdésekkel is.

Előrehaladott a munka a központ most következő átszervezésében, különösen a gazdasági adminisztráció területén. E témát szintén megtárgyalják a VII. plénumon, hogy az Országgyűlés dönteni tudjon, beleértve a személyi kérdéseket is. Tervezik a Tervbizottság és az Ipari Minisztérium, valamint a Külkereskedelmi Minisztérium és a Belkereskedelmi Minisztérium összevonását. Kettőre csökkentik a miniszterelnök-helyettesek számát, amelyekből az egyik a Gazdasági és Tervbizottság élén áll, a másik pedig az összevont kereskedelmi tárca élén. Ezek nehéz személyi döntések lesznek, mert a PB két tagja nincs a kormányzati struktúrában. A kereskedelmi tárca vezetője lesz egyidejűleg a MNK képviselője a KGST-ben is.

Az 1988-as évet a gazdasági reform és a belső élet demokratizálásának további előrehaladása jellemezi majd. Erősíteni akarják a párt vezető szerepét. A változások érintik a pártot, a társadalmi szervezeteket és az állami adminisztrációt az önállóság és a felelősség növelés irányában. Az év közepén sor kerül a KB fontos plenáris ülésére vagy a párt országos konferenciájára (még nem végleges a forma), hogy döntsenek a társadalmi-politikai élet további demokratizálásáról.

A nemzetközi problémák tárgyalásakor Kádár J. bővebben csak a közelmúltban Kínában tett látogatásáról beszélt.⁹ Hangsúlyozta, hogy Kínában a szocializmus megerősítését célzó kurzus reális alapelveken nyugszik. A kínai beszélgetőpartnerek egyértelműen szocialistabarát magatartást mutattak, határozott a törekvésük a nyitottságra és a reformok elindítására. A politikai szférában létre kell hozniuk a jogrend rendszerét, mert ott mindenről a párt dönt és nem az állam. A gazdaságban még a naturális gazdasági forma dominál, át szeretnének térni a szocialista árugazdaságra. Az alapvető termelőeszközök társadalmi tulajdonban vannak, ami nem zárja ki a magángazdaság lehetőségét. Realisztikus elemek vannak a fejlődés tervezett ütemében. A kínai vezetés az tervezi, hogy fenntartja a jelenlegi fejlődési ütemet 2000-ig, és utána évi 3%-osra csökkentik. 2050-re az egy főre jutó nemzeti jövedelmet 4 ezer dollárosra tervezik.

A kínai tárgyalópartnerek a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatok javítása mellett vannak, ami ugyanakkor időt igényel. Pozitívan viszonyultak a Szovjetunióban jelenleg zajló átépítéshez.

Kádár J. nagyra értékelte a Szovjetunió nemzetközi aktivitását, és kiemelte M. Gorbacsov az USA-ban tett látogatásának és az előrelátható megegyezés jelentőségét.¹⁰ Ez jobb feltételeket teremt a nemzetközi munkásmozgalom számára, és bővíti a béke és a haladás erőinek lehetőségeit.

⁸ Erre 1986. december 28-án került sor. In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai, 1985–1989...* 285–292.

⁹ Kádár János 1987. október 9–15. között Kínába látogatott, ahol tárgyalásokat folytatott Teng Hsziao-pinggel, a KKP KB tanácsadó bizottságának elnökével.

¹⁰ Mihail Gorbacsov 1987. december 8-án folytatott Washingtonban tárgyalásokat Ronald Reagan amerikai elnökkel, ahol aláírták a rövid- és közepes hatótávolságú rakéták felszámolását előíró egyezményt (INF-szerződés).

W. Jaruzelski megköszönve az információkat, tájékoztatást adott a Lengyelországban végrehajtott átszervezésekről. Az eddigi eredményekről és a további strukturális átszervezési szándékokról a gazdaságban és az állami szinten tájékoztatást fognak adni a VI. plénum második részében. 1988/89 fordulóján összehívják a Képviselők Országos Konferenciáját.¹¹

Lengyelország és a Nyugat kapcsolataiban normalizálódási folyamat zajlik. A Nyugat ugyanakkor kettős játékot űz. Alapvetően a politikai szférában befagytak a kapcsolatok, ugyanakkor hiányzik megkülönböztető haladás a gazdasági szférában. Itt továbbra is a diszkrimináció érvényesül. Nem szűntek meg a belügyeinkbe történő beavatkozások tendenciái. Mesterséges módon fenntartják az ellenzékét. Kialakult az a gyakorlat, hogy a Lengyelországban tett hivatalos látogatás alkalmával az ellenzékkel kapcsolatot teremtenek. Így próbálják azt a benyomást kelteni, hogy az ellenzéknek tartós helye van a lengyel politikai térképen.

Komoly problémák vannak továbbra is az NSZK-hoz fűződő kapcsolatainkban. Erről bőven tájékoztatták Grósz miniszterelnököt lengyelországi látogatása idején, és W. Jaruzelski kérte Kádár Jánost, hogy ismerkedjen meg az e tárgyalásról készült feljegyzéssel és a mi igazunk figyelembevételét kérte.¹²

(Jaruzelski a Grósszal folytatott megbeszélésen részletesen megvilágította az NSZK álláspontját a Lengyelország számára életbevágó ügyekben. Rámutatott a területi revizionizmus konkrét jelenségére mind az NSZK doktrínájában, mind a kormány gyakorlatában, az NSZK jogi helyzetére, amely fékezi a politikai és gazdasági kapcsolatok fejlődését, a lengyelországi német kisebbség mesterségesen létrehozott problémáira¹³, a „Németország” fogalom revizionista ismertetőjegyére stb. Rámutatott arra, hogy az NSZK kihasználja Lengyelország ellen azt a megoldást, amelyet a magyarországi német kisebbség ügyében elfogadtak, annak ellenére, hogy vannak történelmileg összehasonlíthatatlan kategóriák, és legutóbb az NSZK e témákat fontos nemzetközi találkozókra is felvetette. Ezért a lengyel fél azt is várja, hogy a magyar elvtársak tekintetbe veszik ezt a saját politikájukban is.)

*

A politikai ügyekkel foglalkozó munkacsoportban [Józef] Czyrek és Szűrös M[átyás] részvételével megtárgyalták a két országban kialakult belső helyzet alakulását, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom, valamint a kétoldalú kapcsolatokat érintető problémákat.

¹¹ Erre 1989. május 4–5-én került sor. L. *II Krajowa Konferencja Delegatów PZPR, 4–5 maja 1989 r. Podstawowe dokumenty i materiały*. Warszawa, Książka i Wiedza, 1989.

¹² Grósz Károly és Marjai József 1987. október 27-én folytatott tárgyalásokat Varsóban Zbigniew Messner miniszterelnökkel és Józef Kozioł miniszterelnök-helyettessel. Grósz és Messner négyezemközi beszélgetést is folytatott, illetve Jaruzelski is fogadta a magyar miniszterelnököt. AMSZ, Dep. I. (1987) 22/91. Grósz az MSZMP PB 1987. november 3-i ülésén számolt be az útról. Írásbeli jelentése nem áll rendelkezésre. Vö. MNL OL M–KS 288.f. 5/1011. ő. e.

¹³ A lengyel állam szerint a nyolcvanas évek végén már nagyon kis létszámú német lakosság élt (lásd még 23. l.), az NSZK-ban pedig időről időre felmelegítették a „németkérdést”, követelve a nemzetiségi jogok bővítését.

J. Czyrek széleskörű tájékoztatást adott a Lengyelországban megtartott népszavazás lefolyásáról és arról, hogy milyen következtetéseket kell levonnia abból az állami vezetésnek.

A tervezett áremelés radikális változatban olyan volumenű, amelyekhez nem lehetett hozzáfogni a társadalom előzetes elfogadása nélkül. A népszavazás célja nem csupán az emberek hangulatának megismerése volt, hanem annak aktív formálása is a társadalom gazdasági tanításával. A szavazást megelőző időszakban a különböző gyűléseken több mint hétmillió állampolgár vett részt. A népszavazás egyidejűleg a demokrácia és a politikai kultúra iskoláját is jelentette. Aktivizálódott az egész párt. A népszavazás legfontosabb eredménye a hatalom szavahihetőségnek, a bizalom, a párbeszéd őszinteségének, valamint annak demokratikus formájának megerősítése volt. Ezt a célt alapvetően sikerült elérni. Jellemző, hogy a szavazatok több mint 6%-a érvénytelen volt (kitöltetlen), és ez leginkább abból fakadt, hogy nem ismerték a szavazási procedúrát. A Szejm által elfogadott követelmény szerint *a szavazásra jogosultak* több mint 50%-ának „igen” válaszára volt szükség, ilyet pedig nem alkalmaznak egyetlen országban sem.

A Politikai Bizottság úgy döntött, hogy a Szejmnek vissza kell adnia a kormánynak a reform radikális változatát azzal az utasítással, hogy módosítson az ár és jövedelem részen. Ezzel a döntéssel a népszavazás jelentőségét hangsúlyozták, annak szavahihetőségét és demokratikus jellegét.

A népszavazás összességében kifejezetten igazolta a lengyelországi élet demokratizálódásának előrehaladó folyamatát, valamint az akaratot és a társadalom óriási többségének eltökéltségét a politikai és gazdasági reformok következetes végrehajtására. Eredménye lényegében világos támogatást jelent a reform és a szocialista megújulás programja számára. A népszavazás politikai értékelésére a LEMP KB VI. plenumának második felében kerül sor.

A KB-plenum két részben történő megtartásának az volt a célja, hogy dokumentálja a párt élenjáró, vezető szerepét (első rész), és hangsúlyozza, hogy feladata a nemzet szolgálata, valamint a népszavazás eredményéből eredő végső következtetések (második rész) levonása. A plenum második része alatt erősen hangsúlyozni fogják mind a párt vezető, mind pedig a szolgáló szerepét.

Az országban kialakult általános politikai helyzetet bemutatva J[ózsef] Czyrek kiemelte a zajló stabilizációs folyamatot és főképpen a párt, annak vezetőségének és személyesen W. Jaruzelski tekintélyének erősödését a társadalomban.

Látható a javulás az állam és az egyház kapcsolatában. Egyre nagyobb a megértés azt illetően, beleértve a pápát,¹⁴ hogy a lengyelországi helyzet destabilizációjára irányuló tevékenység káros mind Lengyelország, mind az egyház számára. Az egyház eddigi taktikája abban állt, hogy egyidejűleg folytatott párbeszédet az állammal és az ellenzékkel, ezt most ártértékelték az állammal folytatott egyre szélesebb párbeszéd javára. Erről tanúskodik W. Jaruzelski és

¹⁴ II. János Pál pápa 1987. június 8–14. között már harmadszor tett látogatást Lengyelországban. Zarándoklata alatt érintette Varsó, Lublin, Tarnów, Krakkó, Szczecin, Gdynia, Gdańsk, Częstochowa és Łódź városait. A pápát Varsóban hivatalosan fogadta Jaruzelski, Gdańskban pedig találkozott Lech Wałęsával és családjával is.

J. Glemp legutóbbi találkozója, illetve Lengyelország primásának sajtóinterjúja, amelyben egyértelműen kiállt a reformprogram mellett, amelynek nincs alternatívája. Az egyház vezetése tájékoztatást kapott a népszavazás eredményéről és a jövőre vonatkozó szándékokról (J. Czyrek – J. Glemp tárgyalása).

Szűrés M. megköszönve a tájékoztatást, hangsúlyozta, hogy nagyra értékelik a tényt, hogy közvetlenül a népszavazás után és „első kézből” számos értékes részletet ismerhetnek meg erről a Lengyelország számára fontos eseményről. Kijelentette, hogy a lengyelországi népszavazásból sok az olyan új és lényeges elem, amelyek tanulságosak más szocialista országok tevékenysége számára. Maguk is gondolkodnak egy népszavazás lebonyolításán egyes kérdésekről mind regionális, mint országos méretekben.

A politikai helyzetet Magyarországon stabilnak, ugyanakkor a gazdaságit bonyolultnak látják. A magyarországi helyzet külföldi értékelései lényegében kedvezőbbek, mint a sajátok.

Jelenleg napirenden van az elfogadott gazdasági program következtetése megvalósításának ügye. A legközelebbi időszakban szeretnék felszámolni a külföldi adósságot. A strukturális változások által igyekeznek javítani a gazdasági helyzeten, elérni a teljes stabilizációt, majd azt követően gyorsabb fejlődési pályára állni. Előreláthatólag számukra a legnehezebb a következő, 1988-as év lesz. Úgy értékelik, hogy az embereknek vannak tartalékaik materiális és pénzügyi eszközökben. Amíg ez így lesz, addig nem lépnek sztrájkba és nem lesz politikai forrongás.

Jelenleg intenzíven foglalkoznak az ideológiai munkával. Az utóbbi 25 évben mindenekelőtt a politikai pragmatizmus politikáját folytatták. Nem akarják „a barátok kritikáját ideológiai bírálatra cserélni”. Az ideológiai munkában most új elemeket fedeznek fel. Lényegük a lemondás a dogmákról, de új dogmák létrehozása nélkül. A Szovjetunióban zajló átépítés teljes elismerése és a megoldások hasonlósága mellett olyan útra törekednek, amely tekintetbe veszi a magyarországi feltételeket.

Úgy gondolják, hogy az utóbbi 2-3 évben változás állt be a nemzetközi helyzetben. Ez elsősorban a Szovjetunióban beállt változásokból ered, de szükségesek voltak bizonyos lépések az USA és a nyugat-európai államok részéről is. Elégedetten veszik tudomásul a M. Gorbacsov amerikai látogatása után sorra kerülő berlini csúcstalálkozót (XII. 11–12.)¹⁵.

Más lényegesebb kérdésekből, amelyek a magyar vezetés figyelmét lekötik a következőket kell kiemelni:

– Az MNK mint kis ország lényegében csak katonai problémát lát az atomfegyverek ügyében. A leszerelést illetően ugyanakkor szeretnének aktívan tevékenykedni a hagyományos fegyverek kérdésében és a politikai, humanitárius stb. ügyekben.

¹⁵ 1987. december 7–10. között Washingtonban tárgyalt Mihail Gorbacsov és Ronald Reagan a közepes és rövid hatótávolságú rakéták leszereléséről. Ennek eredményeként december 8-án került aláírásra leszerelést szabályozó az INF-szerződés. December 11-én Kelet-Berlinben a Varsói Szerződés vezetői csúcstalálkozóján Gorbacsov beszámolt a tárgyalások menetéről.

– A magyarok harmonizálni szeretnék a nemzetközi kérdéseket saját nemzeti problémáikkal. A KGST mechanizmusainak átépítésére törekednek, amelyben lényegében csak az MNK és az LNK foglal el következetes álláspontot. A Szovjetunió támogatja ezt az álláspontot, de nem látja a változtatások megvalósításának lehetőségét. E kezdeményezésekben számítanak Lengyelország további támogatására.

– Aktívan foglalkoznak a nemzeti kisebbségek problematikájával. Olyan ország, amely a legnagyobb kisebbséggel rendelkezik a határain túl. Úgy látják, hogy a románok meg fogják torpedózni a megállapodás eredményeit. Fellephetnek ellenzők az NDK részéről is. Ezekben az ügyekben a magyar fél konzultációkat folytat a Szovjetunióval. Egyetértenek abban, hogy a nemzeti kisebbségek ügyét megtárgyalják Havannában a nemzetközi kérdésekkel foglalkozó KB-titkárok találkozóján.

– A nemzetközi kommunista és a munkásmozgalom helyzetét tekintve a moszkvai találkozót¹⁶ példásnak és formáságtól mentesnek tartják. Régóta szerettek volna egy ilyen találkozót. A jelenlegi helyzetben fontosnak vélik a szociáldemokrata pártokkal történő együttműködést.

– Teljes mértékben támogatják a Jaruzelski tervet.¹⁷ Úgy látják, hogy ezzel nőtt Lengyelország tekintélye. Úgy vélik, hogy idővel olyan problémák merülnek majd fel, amelyek magyarázatot igényelnek. Ezért javasolják a kétoldalú konzultációt a Jaruzelski-terv ügyében.

– A Lengyelországgal fenntartott turisztikai kapcsolatokban úgy járnak el, hogy azok ne okozzanak problémákat. Ha részükről hibáznának, akkor kérik azt baráti módon kezelni. Nem engedhető meg, hogy bárki is akadályokat gördítsen a lengyel–magyar baráti kapcsolatok elé.¹⁸ Az illetékes szolgálatok megfelelő utasításokat kaptak ebben az ügyben.

– Az MNK külgazdasági kapcsolataiban rákényszerül az együttműködésre a nemzetközi munkamegosztásban. Ez Magyarország objektív gazdasági helyzetéből adódik. Az EKG-val folytatott tárgyalások előrehaladott állapotban vannak. Nagy

¹⁶ A nagy októberi szocialista forradalom 70. évfordulója alkalmából Moszkvában találkoztak a szocialista és munkáspártok vezetői.

¹⁷ Jaruzelski 1987. május 8-án – a Harmadik Birodalom bukásának évfordulóján – javaslatot tett a hidegháborús fegyverkezési verseny korlátozására és a bizalom helyreállítására a nemzetközi szinten. A javaslatot július 17-én memorandum formájában is közzétette (*Memorandum rządu PRL w sprawie zmniejszenia zbrojeń i zwiększania zaufania w Europie Środkowej*). A terv négy elemből állt: 1. a műveleti és taktikai nukleáris fegyverek korlátozása, 2. a legveszélyesebb hagyományos fegyverek korlátozása, 3. a katonai doktrínák védelmi doktrínákká alakítása, 4. a biztonság és a bizalom új eszközeinek keresése. L. Ryszard Zięba–Justyna Zajac: *Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1989*. Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009, 219–223.

¹⁸ A hetvenes évek végétől egyre komolyabb gondot okoztak a magyar hatóságoknak a tömegével érkező lengyel piacozók. Az ún. lengyel piacon a legális kereskedelem mellett csempészárukhoz is lehetett jutni, illetve gyakori volt az illegális valutaváltás. Egyre komolyabb nehézségeket okozott a piachelyek biztosítása és a higiénia fenntartása. A piacokról lásd: Sik Endre: A kgst-piachely a mai Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, XLIV. évf., (1997) 4. sz. 322–338. illetve Jerzy Kochanowski: *Tylnymi drzwiami. „Czarny rynek” w Polsce 1944–1989*. Warszawa, Neriton–Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego 2010.

jelentősége volt Kádár J. tárgyalásának Brüsszelben az EGK vezetőivel.¹⁹ A magyar fél nyíltan megmondta, hogy kész diplomáciai kapcsolatokat kötni az EGK-val, de ez azt feltételezi, hogy az EGK megszüntet minden mennyiségi és vámkorlátozást. Az EGK-val kapcsolatos román formulával nem elégszenek meg. Alá szeretnének írni az EGK-val egy tudományos-műszaki együttműködési szerződést is. Mindkét megállapodást a jövő évben kell aláírni.

– Az MNK hagyományosan szoros kapcsolatot ápol Ausztriával. Ennek különleges, történelmileg meghatározott jellege van. Az utóbbi két évben 30%-kal csökkent a magyar–osztrák kereskedelmi forgalom.

– Az NSZK igyekszik növelni a gazdasági együttműködést a szocialista országokkal, és komolyabban jelen lenni piacaikon. Ez az MNK-t is érinti. Ugyanakkor Magyarország nem tett semmilyen engedményt az NSZK felé. A kapcsolatok egyenjogú elveken nyugszanak. Az MNK 1 milliárd nyugatnémet márka hitelt kapott az NSZK-tól kormánygaranciával.

– Az MNK a szocialista közösség keretein belül aktív szerepet szeretne játszani Európában és a világban a helyzet „stabilizátorának” minőségében. Az egyik fő probléma, amely a Gorbacsov–Reagan-találkozóból származhat, hogy a hagyományos fegyverek száma növekedni fog. Innen ered a Jaruzelski-terv is.

– Az MNK és Románia kapcsolatai kiéleződtek a romániai magyar kisebbség ügyében. Úgy értékelik, hogy a magyar kisebbség helyzete Romániában egyenesen tragikus. Kb. négyezer magyar kisebbségi romániai állampolgár kért politikai menedéket az MNK-ban.²⁰ Ugyanakkor a magyar kisebbség ügye Romániában a legfontosabb belpolitikai probléma is lett. Ceaușescu beszéde Moszkvában és a brassói események²¹ jobban megvilágítják a viszonyt Romániához. Úgy értékelik, hogy Ceaușescu magyarelles, szovjetellenes és szlávellenes politikát folytat. Az ellentmondást nem tűrő diktatúra eredményeképpen a román társadalom éhez és fázik. Paradox, hogy Magyarország kapcsolata Ausztriával jobb, mint Romániával.

J. Czyrek teljes mértékben egyetértett a kétoldalú kapcsolatok pozitív értékelésével. Hangsúlyozta, hogy Lengyelország különös figyelemmel kíséri a magyar útkereséseket és megoldásokat. A mi tapasztalataink számos területen fedik egymást, és jó alapot teremtenek az együttműködéshez, többek között a KGST-ben. Ugyanúgy viszonyulunk a peresztrojkához. A Szovjetunióban zajló peresztrojka

¹⁹ L. erről M. Szebeni Géza: Kádár János Brüsszelben (1987. november 16–17.). Grotius, 2010. http://www.grotius.hu/doc/pub/WTPEBO/2010_88_m.szbeni_geza_kadar_brusszelben.pdf (utolsó letöltés: 2014-06-21).

²⁰ A Ceaușescu-rendszer magyarságra negatív nemzetiségpolitikája és az egyre csökkenő romániai életszínvonal miatt egyre több ottani magyar döntött úgy, hogy áttelepül Magyarországra. 1985-ben 2432, 1986-ban 4144, 1987-ben 3845 fő magyar telepedett át Romániából Magyarországra, majd 1988-tól kezdve még inkább nőtt az átköltözők száma: 1988-ban 11 728, 1989-ben 10 099, 1990-ben pedig 11 040 fő érkezett, majd számuk csökkenni kezdett. L. Horváth István: A migráció hatása a népesség előszámítására. *Magyar Kisebbség*, VII. évf. (2002) 26. sz. 24–36.

²¹ 1987. november 18-án a brassói Vörös Lobogó Teherautógyárban fellázadtak a munkások. A hatalom megtorlásképpen leváltotta a vállalat egész vezetését, és 61 munkást ítélték el letöltendő vagy felfüggesztett börtönbüntetésre.

megvalósítása teljes mértékben összhangban van a mi politikánkkal, ugyanakkor mi is tekintetbe vesszük a saját lengyel feltételeinket.

Lengyelországban a szocialista megújulást szorosan összekötjük a patriotizmussal és a nemzeti megegyezéssel. A mi feltételeink között ennek óriási jelentősége van és ezt a kurzust fogjuk folytatni.

– Hasonlóan az MNK-hoz, úgy véljük, hogy az állam nagyságától függetlenül mindenkinek hozzá kell tennie a magáét az új gondolatokhoz és a szocializmus alkotó fejlesztéséhez. A mi hozzájárulásunk közé tartozik a Jaruzelski-terv is. Kihasnálva a helyzetet szeretnénk megköszönni a magyar félnek e terv ötletének támogatását.

Úgy véljük, hogy jelenleg, a közép- és rövid hatótávolságú rakéták eltávolításáról, valamint az USA Nyugat-Európa feletti „ernyőjének” megszüntetéséről szóló egyezmény aláírása után,²² az új fegyverkezés növekvő próbájával szemben fel kell élesíteni a vitát a Jaruzelski-tervről. Ebben a kérdésben lényeges visszhangot váltott ki a világban W. Jaruzelski interjúja és a benne megfogalmazott problémák mind a harcokcsik, mind a repülőgépek számának csökkentéséről.

– Lengyelország a KGST működési mechanizmusainak további átalakítása mellett van. E tekintetben készen állunk a további együttműködésre az MNK-val. Ezt az együttműködést nem csupán a politikai akaratra kell alapozni, hanem mindenekelőtt gazdasági elvekre.

– A nemzeti kisebbség ügyében J. Czyrek elmondta, hogy értjük a probléma jelentőségét a MNK számára. Mi magunk liberális politikát folytatunk e téren.

Ennek fényében J. Czyrek részletesen bemutatta a nyugatnémet revizionizmus problémáját. Hangsúlyozta, hogy az NSZK a második világháború után kialakult, jelenlegi területi-politikai rendet nyitott kérdésként kezeli. Ennek kifejeződése az NSZK alkotmányában lévő azon szakasz, amely szerint létezőnek tekintik a Német Birodalom 1937-es határait. Az NSZK még az 1913-as porosz doktrínához is visszanyúl. Az NSZK jogi-politikai doktrínái és revizionista törekvései Lengyelország területének és lakosságának egyharmadát érintik. Lengyelország terhére írják az állítólagosan több mint félmillió német kisebbség létezését.²³ Az NSZK nem juttat Lengyelországba még járadékot sem, miközben az északi és nyugati lengyel területeket németként kezeli. Lengyelország számára ez a nyugatnémet doktrinális revizionizmussal folytatott harc nemzeti ügy. A Harmadik

²² E tárgyalás időpontjában még nem született meg az a szovjet–amerikai INF-szerződés, amelyet csak pár nappal később, 1987. december 8-án írtak alá Washingtonban.

²³ A második világháború után 1945–1946 folyamán a Harmadik Birodalomtól Lengyelországhoz került területekről 2,5 millió németet telepítettek ki, illetve ezt megelőzően kb. 4 millióan menekültek el a szovjet hadsereg érkezése előtt. Felső-Sziléziából 1945 folyamán 111 ezer németet telepítettek ki, de az ország közepéből 220 ezret át is telepítettek a kitelepítettek helyére. A hetvenes években további 200 ezer fő vándorolt ki az NSZK-ba. A német becslések szerint 1,1 millió német még így is maradt Lengyelországban. Ezt azonban semmilyen valós felméréssel nem lehetett alátámasztani, mert nem is készült ilyen. A nyolcvanas években – a hadiállapot bevezetése után – újabb 800 ezer lengyel állampolgár emigrált Nyugatra, legfőképpen az NSZK-ba. Feltételezhető, hogy köztük jelentős számú német gyökerekkel rendelkező család is volt. A Lengyelországban maradt németek számát csak becsülni lehet, de az 500 ezer fő valóban túlzásnak tűnik. Lásd erről: „Trudna droga do pojednania. Niemcy w Polsce 1945–1990” – *Dodatek do „Dziennika Zachodniego”*. 2013. november 28.

Birodalom létezése az 1937-es határok között természetesen nonszensz, ugyanakkor a problémát nem szabad lebecsülni.

A jó magyar kapcsolatok az NSZK-val újabb érveket adnak ahhoz, hogy nyomást gyakoroljanak Lengyelországra. Szeretnénk, ha a magyar elvtársak megértenék a mi nemzeti érdekeinket, annál is inkább, mert ez alapvetően nemcsak Lengyelország számára élő probléma, hanem az egész közösség és az európai béke szempontjából is.

– A nemzetközi munkásmozgalmat illetően J. Czyrek osztotta a Szűrös M. által a moszkvai találkozóról adott értékelést, hangsúlyozva, hogy e mozgalomban kirajzolódik egy új baloldali formula. Tájékoztatást adott a szociáldemokrata pártokkal való fejlődő kapcsolatainkról is.

– A lengyel–magyar kétoldalú kapcsolatok ügyeiben J. Czyrek pozitív értékelést adott, és kifejezte a további együttműködési szándékot minden területen. Ezt kell szolgálnia a Lengyelország és Magyarország közötti kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó 2000-ig szóló komplex program megvalósításának.

– A turisztika terén az ebben érintett intézmények és hivatalok megfelelő utasításokat kaptak. Az 1981-ben elfogadott vámtörvényt módosítása kapcsán J. Czyrek megköszönte, hogy elfogadták kéréseinket, és annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a jövőben Magyarországon nem lesznek csak a lengyeleket érintő kivételes előírások, hanem kollektíven viseljük a felelősséget az egyesek által elkövetett kihágásokért. Hangsúlyozta, hogy mindig készen állunk a személyi forgalom eddigi elveinek különféle változtatásaira, ugyanakkor ellenezzük a meglepetésszerű változtatások bevezetését.

*

A gazdasági kérdésekkel foglalkozó munkacsoportban J. Kozioł és Marjai J[ózsef] részvételével pozitívan értékelték a lengyel–magyar gazdasági kapcsolatok fejlődését 1986–1987-ben, különösképpen az előző évi legmagasabb szintű találkozón²⁴, illetve a két ország miniszterelnökei szintjén²⁵ meghatározott feladatok végrehajtását. Elhatározták, hogy a Lengyel–Magyar Együttműködés Bizottsága soron kívüli tanácskozása alatt, a jövő héten, mindkét fél megtárgyalja a „Lengyel Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai fejlesztésének 2000-ig szóló komplex programja” megvalósításának ütemtervének első változatát.

Hangsúlyozták a két ország gazdasági tervei koordinációjának tökéletesítésének szükségességét tekintettel a KGST 43. ülészakájának közös határozataira. Ebben a kontextusban figyelmet fordítottak a központi tervezés minősége felemelésének szükségességére mind Lengyelországban, mind Magyarországon.

A legutóbb összehívott lengyel–magyar munkacsoport ad hoc kezdte el a munkát a KGST utolsó ülésével összhangban a lehetséges változások kidolgozásán

²⁴ Kádár János 1986. március 28-án Lengyelországban tett munkalátogatásáról l. 82. sz. dokumentum.

²⁵ Zbigniew Messner lengyel miniszterelnök 1986. szeptember 4–5-én tett hivatalos látogatást Budapesten, Grósz Károly magyar miniszterelnök pedig 1987. október 27–28-án folytatott tárgyalásokat Varsóban.

a többoldalú együttműködést működési mechanizmusainak körében, különösen a valuta- és pénzügyi megoldásokat illetően. Egyes megoldások használatba kerülhetnek korábban a lengyel–magyar együttműködésben. Elhatározták, hogy mérlegelik annak lehetőségét, hogy tapasztalatcserére kerüljön sor az LNK és az MNK a Világbankkal és a Nemzetközi Valutaalappal folytatott együttműködésében szerzett leginkább sikeres tapasztalatokat illetően – olyan formában, hogy a két országban a legszűkebb vezetősége számára tájékoztatókat készítsenek.

Elismerték, hogy az elektronikai iparban folytatott 1990-ig szóló együttműködésről történő megállapodás megvalósításából szerzett tapasztalatok alapján ki kell dolgozni egy programot és egy új 2000-ig szóló megállapodást. Ez egy lenne az együttműködés vezető és konkrét példái közül, kezdve a kutatástól a folyamat elindításáig.

Hangsúlyozták a tudományos-műszaki együttműködésben az aktivitás növelésének és az együttműködésnek a gazdasági elvekkel való szorosabb megoldásainak szükségességét.

Elhatározták, hogy az 1987-ben megkötött, a gazdasági szervezetek közvetlen együttműködéséről és a közös vállalatok alapításáról szóló kormányközi szerződés alapján, a Kormányközi Bizottság a jövő héten értékeli az együttműködés konkrét javaslatait, amelyek Lengyelország és Magyarország vállalatai vezető szakembereinek találkozásánál merültek fel. Egyidejűleg, a két ország belkereskedelmi tárcáinak kísérleti árucseréből származó tapasztalataira támaszkodva kidolgozásra kerül egy kormányközi szerződés a belkereskedelmi szervek által bonyolított közvetlen piaci árucseréről.

Megállapodtak, hogy az LNK és az MNK külkereskedelmi szervei – a KGST országokkal az 1988. évre vonatkozó kereskedelmi jegyzőkönyvekről folytatott tárgyalások befejezése után – haladéktalanul kezdjék meg a tárgyalásokat kölcsönös együttműködés és a kereskedelmi csere kiszélesítése ügyében, tekintettel többek között a barterügyletekre.

Megtárgyalták az elektromos energia tranzitja ügyében tett kompromisszumos javaslatot is. A lengyel fél azt várja, hogy a magyar fél a jövő héten konstruktív álláspontot foglal el, ami lehetővé teszi a kormányközi megállapodás és egy többéves szerződés gyors aláírását.

Megállapították az e hónap 10–11-én sorra kerülő Kormányközi Bizottság ülészak közötti találkozásának a napirendjét, amelyen egy közös dokumentum kerül elfogadásra, amely tartalmazza a feladatokat a Wojciech Jaruzelski és Kádár János tárgyalásain elfogadott határozatok megvalósítása.

*

A plenáris ülésen meghallgatták a munkacsoportok által elvégzett munkákról szóló beszámolókat.

A politikai csoportban végzett munkáról *J. Czyrek* számolt be. A tárgyalt négy tematikus blokk szintézisét bemutatván elmondta, hogy a két ország társadalmi-politikai helyzete között nagy hasonlóság van, ami összekapcsolódik az elfogadott megoldásokkal, amelyek összhangban vannak a Szovjetunióban zajló átépítéssel és hozzájárulnak a szocializmus tapasztalatainak kincsestárához. Ezzel összhangban

elismerték a különböző területeken folytatott tapasztalatcsere folytatásának szükségességét.

A tárgyalások megerősítették a nézetazonosságot a nemzetközi helyzet és a folytatott aktív tevékenység értékelésében. Elismeréssel fogadták, hogy az MNK aktívan támogatja a Jaruzelski-tervet, ami különösen fontos annak kontextusában, hogy M. Gorbacsov hamarosan az USA-ba látogat.

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom aktuális problémáinak tárgyalásakor mindkét fél magasra értékelte a moszkvai találkozó jelentőségét, annak precedens nélküli jellegét. Megerősítették, hogy szükséges a jövőben hasonló találkozókat szervezni és elhatározták, hogy támogatják ezt a tendenciát a kétoldalú kapcsolatokban azokkal a pártokkal, erőkkal, mozgalmakkal, akik részt vettek a moszkvai találkozón.

Pozitívan értékelték a kétoldalú kapcsolatok állapotát és kifejezték azok bővítésének határozott óhaját. A turisztika szféráján kívül e kapcsolatokban nincsenek problémák, amelyek megoldást igényelnek. Kijelentették, hogy a jelenlegi látogatás és az aláírt program kedvezni fog a barátság elmélyítésének és a lengyel–magyar együttműködés fejlődésének.

Kádár J. a tájékoztatást megköszönve kijelentette, hogy a magyar vezetés az utóbbi időben más témákkal van lekötve, így nem tudott a turisztika témájával foglalkozni. Ez az MNK számára sokkal szélesebb problémát jelent, mivel a tavalyi évben kb. 16 millió külföldi turista járt Magyarországon.

A gazdasági munkacsoportban folytatott tárgyalások eredményeit Marjai J. ismertette. Pozitívan értékelték az utóbbi két évben folytatott gazdasági együttműködés eredményeit és megállapodtak azokban a lépésekben, amelyek a „Komplex Program” elindításához szükségesek. Megállapították, hogy sürgősen ki kell dolgozni és elfogadni a Komplex Program konkrét megvalósítási ütemtervét, amely nyomást helyez a vállalatok közötti együttműködés elmélyítésére, a gazdasági egységek létrehozására. Figyelmet fordítottak arra, hogy teljes mértékben tekintetbe vegyék a KGST 43. ülészakának a kétoldalú gazdasági együttműködést érintő határozatait, különösen a két ország terveinek helyes koordinációja, a tudományos-műszaki vállalkozások és a gazdasági elvek szorosabb összekötése, a valuta- és pénzügyi megoldások és közös szándékok elfogadása és megvalósítása területén. Arról döntöttek, hogy kiszélesítik a közvetlen kereskedelmi cserét az áruházak között azzal a perspektívával, hogy ezt a módszert általánossá teszik a nagyobb belkereskedelmi egységek számára is.

J. Kozioł e tájékoztatást kiegészítve hangsúlyozta a két fél akaratát és elhatározottságát az együttműködés fejlesztésére. A tudományos-műszaki együttműködésben szüksége van az áttörésre, és azt össze kell kapcsolni a termelési szférával. Példaként említette, hogy a gépesítés területén fejlett az együttműködés, ugyanakkor hiányzik annak kapcsolata a tudományos-műszaki kooperációval. Arról is határoztak, hogy az elektrotechnika területén is bővítik az együttműködést a kutatástól a termelés beindításáig.

Kádár J. a tájékoztatáshoz kapcsolódva kijelentette, hogy a KGST-ben egyre bonyolultabb témákkal foglalkoznak, és ennek háttérében kirajzolódnak bizonyos nehézségek. Elégedettségének adott hangot a tekintetben, hogy a két ország között

egyvetértés van e témákban, és hangsúlyozta, hogy készen áll a Szovjetunióval együtt további erőfeszítéseket tenni a fellépő nehézségek leküzdésére.

W. Jaruzelski zárszavában elégedettségének adott hangot a tárgyalások eredményeit illetően. Ezek megerősítették az együttműködés további harmonizálásának lehetőségét. Magasra értékelték az ilyen nézet- és tapasztalatcserék lehetőségét, különösen a magyar partnerekkel, akikkel sok a hasonlóság, és vannak azonos megoldásaink.

Elfogadta a munkacsoportok által előadott tájékoztatást, és megköszönte azok résztvevőinek az alkotó hozzájárulásukat a lengyel–magyar együttműködése fejlesztéséhez.

A jelenlegi találkozó új minőséget hoz a lengyel–magyar kapcsolatokba, figyelemmel a 2000-ig szóló komplex program aláírására, amelynek komoly politikai, gazdasági és lélektani jelentősége van. Ez példát is adhat a szocialista országok közötti együttműködés számára, és hozzájárulhat a KGST keretein belüli együttműködés tökéletesítéséhez.

W. Jaruzelski végül meghívta Kádár Jánost a következő találkozóra Lengyelországba, amit örömmel elfogadtak.²⁶

AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: V/2029. 108–134. – lengyel nyelvű gépelt tisztázat (ford.: Mitrovits Miklós).

A tárgyalásokon lengyel részről részt vett Wojciech Jaruzelski, Józef Czyrek, Józef Koziol miniszterelnök-helyettes, Bogusław Kołodziejczak, a LEMP KB Titkársági Irodájának vezetője és Ernest Kucza, a LEMP KB külügyi osztályának vezetője; magyar részről Kádár János, Szűrös Mátyás, Marjai József miniszterelnök-helyettes, Kótai Géza, az MSZMP KB osztályvezetője, valamint Biczó György varsói magyar nagykövet és Tadeusz Czechowicz budapesti lengyel nagykövet. A jelentést a LEMP PB 1987. december 8-i ülésén a „Különfélék” napirendi pontban tárgyalta és fogadta el.

A tárgyalások végén a Parlament kupolatermében aláírták a két ország kapcsolatainak fejlesztésének 2000-ig szóló komplex programot. A tárgyalásokról közleményt adtak ki: *Népszabadság*, 1987. december 3.

A dokumentum célja, „hogy a sokrétű magyar–lengyel együttműködést és barátságot tovább mélyítsék, s figyelembe véve a szocialista építés jelen szakaszának feladatait és a két ország gazdasági fejlesztésének programjából eredő igényeket”. A program három fő területet fogott át I. *Politikai együttműködést*, II. *A kultúra, a tudomány, az egészségügy, a tömegtájékoztatás és a turizmus területén történő együttműködést*, III. *A gazdasági és műszaki-tudományos együttműködést*. A dokumentumot magyar nyelven l.: MNL OL M-KS 288. f. 5/1018. ó. e. 65–92.; lengyel nyelven: AAN, KC PZPR 1354, Sygn.: LXXVI/909.

²⁶ Erre már nem került sor.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AAN	–	Archiwum Akt Nowych [Újkori Iratok Levéltára]
ÁBTL	–	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
AFP	–	Agence France-Presse [Francia Hírugynökség]
AMSZ	–	Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych [Külügyminisztérium Levéltára]
BKP	–	Bolgár Kommunista Párt
BM KEO	–	Belügyminisztérium Külföldiekkel Ellenőrző Osztálya
BRH	–	Biuro Radcy Handlowego [Kereskedelmi Tanácsos Irodája]
CDU	–	Christlich Demokratische Union [Kereszténydemokrata Unió]
CSKP	–	Csehszlovákia Kommunista Pártja
CSSZK	–	Csehszlovák Szocialista Köztársaság
CSU	–	Christlich-Soziale Union in Bayern [Bajor Keresztényszociális Unió]
DNFF	–	Dél-vietnami Nemzeti Felszabadítási Front
DPI	–	Departament Prasy i Informacji [Sajtó és Tájékoztató Főosztály]
DTEI	–	Diplomáciai Testületekkel Ellátó Iroda
EAK	–	Egyesült Arab Köztársaság
EBEÉ	–	Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet
EFE	–	Egyesített Fegyveres Erők
ENSZ	–	Egyesült Nemzetek Szervezete
et.	–	elvtárs
ÉVM	–	Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium
FAO	–	Food and Agriculture Organization of the United Nations [Egyesült Nemzetek Szervezetének Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete]
FDP	–	Freie Demokratische Partei [Német Szabaddemokrata Párt]
FKP	–	Francia Kommunista Párt
GATT	–	General Agreement on Tariffs and Trade [Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény]
HKI	–	Házkezelési Igazgatóság

HL	–	Hadtörténeti Levéltár
HM	–	Honvédelmi Minisztérium
HNF	–	Hazafias Népfrent
HŐR	–	Határőrség
IBUSZ	–	Beszerzési, Utazási és Szállítási Vállalat
IIB	–	Ideiglenes Intéző Bizottság
IKB	–	Ideiglenes Központi Bizottság
IKP	–	Indiai Kommunista Párt
ILO	–	International Labour Organization [Nemzetközi Munkaügyi Szervezetet]
JKSZ	–	Jugoszláv Kommunista Szövetség
KB	–	Központi Bizottság
KEB	–	Központi Ellenőrző Bizottság
KEOKH	–	Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság
KGST	–	Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa
KISZ	–	Kommunista Ifjúsági Szövetség
KKI	–	Kulturális Kapcsolatok Intézete
KKP	–	Kínai Kommunista Párt
KNK	–	Kínai Népköztársaság
KOR	–	Komitet Obrony Robotników [Munkásvédelmi Bizottság]
KÖM	–	Könnyűipari Minisztérium
KP	–	Kommunista Párt
KPM	–	Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium
KÜM	–	Külügyminisztérium
KV	–	Központi Vezetőség
LEMP	–	Lengyel Egyesült Munkáspárt
LNK	–	Lengyel Népköztársaság
MDP	–	Magyar Dolgozók Pártja
MLF	–	Multilateral Force (multilaterális atomtőerő)
MM	–	Művelődésügyi Minisztérium
MN	–	Magyar Néphadsereg
MNB	–	Magyar Nemzeti Bank
MNFP	–	Mongol Népi Forradalmi Párt
MNK	–	Magyar Népköztársaság
MNL OL	–	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MSZMP	–	Magyar Szocialista Munkáspárt
MTI	–	Magyar Távirati Iroda
MÚOSZ	–	Magyar Újságírók Országos Szövetsége
NATO	–	North Atlantic Treaty Organisation [Észak-atlanti Szerződés Szervezete]
NDK	–	Német Demokratikus Köztársaság
NEP	–	Novaja Ekonomicseskaja Polityika [Új gazdaságpolitika]
NIM	–	Nehézipari Minisztérium
NPD	–	Nationaldemokratische Partei Deutschlands [Német Nemzeti Demokrata Párt]

NSZEP	–	Német Szocialista Egységpárt
NSZK	–	Németországi Szövetségi Köztársaság
OKISZ	–	Országos Kisipari Szövetség
OKP	–	Olasz Kommunista Párt
PAP	–	Polska Agencja Prasowa [Lengyel Hírügynökség]
PB	–	Politikai Bizottság
PIL SZKL	–	Politikatörténeti Intézet Levéltára Szakszervezeti Levéltár
PRON	–	Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego [Nemzeti Újjászületés Hazafias Mozgalma]
PÜM	–	Pénzügyminisztérium
RFK	–	Rendőrfőkapitányság
RKP	–	Román Kommunista Párt
SPD	–	Sozialdemokratische Partei Deutschlands [Németország Szociáldemokrata Pártja]
SZER	–	Szabad Európa Rádió
SZKP	–	Szovjetunió Kommunista Pártja
SZOT	–	Szakszervezetek Országos Tanácsa
SZÖVOSZ	–	Szövetkezetek Országos Szövetsége
SZVSZ	–	Szakszervezeti Világszövetség
TIT	–	Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
TUC	–	Trades Union Congress [Szakszervezeti Szövetség]
VB	–	Végrehajtó Bizottság
VDK	–	Vietnami Demokratikus Köztársaság
VSZ	–	Varsói Szerződés
VSZ PTT	–	Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testület

NÉVMUTATÓ

- A**body Béla 483
 Abraszimov, Pjotr A. 135, 163
 Aczél György 33, 35, 140, 142, 143, 426, 445, 501, 613, 657, 658, 661, 662, 671, 736, 792
 Aczél Tamás 271
 Adenauer, Konrad 26, 346–348, 350
 Adzsubej, Alekszej 266, 277, 278, 352
 Ajtai Miklós 222, 287
 Albrecht, Jerzy 92, 222
 Anders, Władysław 778
 Anderson, Sheldon 26
 Andreides Gábor 324
 Andropov, Jurij V. 213, 264, 265, 344, 354, 751, 757, 759
 Andrzejewski, Jerzy 452, 538
 Antos István 40
 Apró Antal 21, 22, 40, 50, 65, 67–74, 82, 102, 103, 115, 116, 123, 131, 141, 152, 155, 196, 206, 207, 217, 222, 226, 238, 243, 244, 285, 290, 300, 311, 317, 319, 325, 339, 373, 375, 435, 443, 456, 470, 541, 581, 596, 609, 627, 660, 690, 758
 Arismendi, Rodney 522
 Arisztov, Averkij B. 354
 Arisztov, Borisz I. 662
 Arnd Bauerkämper 25
 Arski, Stefan 48
 Ash, Timothy Garton 31

Baader, Andreas 552
 Babiuch, Edward 464, 465, 562, 570, 580, 758
 Babos Zoltán 105
 Bacewiczówna, Grażyna 453
 Bacilek, Karol 172
 Bączek, Ryszard 307
 Bagiński, R. 121
 Bahdaj, Adam 191
 Baird, Tadeusz 453
 Baka, Władysław 716, 717, 812
 Baló Péter 75, 76, 86, 138, 139
 Bałuka, Edmund 431
 Bárány Vencel 245
 Baráth Magdolna 59, 67, 163, 299, 772
 Barcikowski, Kazimierz 591, 645, 657, 705
 Barcs Sándor 120
 Bárdossy László 462
 Barity Miklós 810
 Bárkányi Zoltánné 804, 810
 Barnert, Jerzy 379, 422
 Bartha Tibor, dr. 274
 Bartol, Edward 222
 Baryła, Józef 544, 673
 Bata István 67
 Bechlerowa, Helena 191
 Beitz, Berchtold 355
 Békés Csaba 25, 335
 Bem József 91, 118, 122, 128, 456, 497, 544, 545, 721, 746
 Bencsik Péter 220
 Benke Valéria 190, 772
 Bényi József 810
 Berecz János 549, 554, 555, 587, 597, 604, 610, 615, 628, 651, 653, 656, 657, 661, 672, 680, 685, 720
 Bereczky Albert, dr. 274
 Bereczky Gyula 803

Berija, Lavrentyij P. 352
 Berlinguer, Enrico 554, 561
 Bertóczy Miklós, dr. 274
 Beszterda, Alfred 719, 727
 Betlen Oszkár 496, 497, 778
 Bibó István 782
 Biczó György 804, 827
 Bielińska, Halina 191
 Biełozierski, Leonard 121
 Bierut, Bolesław 205
 Bíró Ferencné 783
 Bíró Imre 607
 Bíró József 222, 326
Bíró Zoltán, Sz. 811
 Bismarck, Otto von 779
 Biskzu Béla 140, 142, 338, 339, 426, 436, 437, 440, 441, 442, 444, 445, 455, 548
 Bisztyga, Jan 531
 Blechman, Zbigniew 544
 Block, ? 145
 Bobrowski, Czesław 717
 Bobruk, ? 73
 Bobvos György 656, 663, 670
 Bocheński, Jacek 452
Bogdańska-Szadai Bożena 24
 Bogusławski, Wojciech 774
 Bojtár Endre 777
 Bojti János 248
 Borbándi János 548
Borhi László 228, 275, 511, 561
 Boross Róbert 89, 165, 196, 753
Bouillon, Pierre 388
 Bölcskei József 89, 165, 196, 753
 Brandt, Willy 341, 428, 519, 678
 Bratny, Roman 462
 Breza, Tadeusz 191
 Brezanóczi Pál, dr. 274
 Brezsnjev, Leonyid I. 28, 299, 305, 315, 323, 344, 345, 346, 352, 354, 357, 368, 432, 469, 518, 521, 593, 605, 606, 645, 759
 Brodzki, Jerzy 86
 Brodzki, Stanisław 193, 452
 Broniewski, Władysław 193, 452
 Broszkiewicz, Jerzy 452
 Brutyó János 440, 445

Buczkowski, Leonard 191
 Bujak, Zbigniew 647
 Bush, George W. 760, 761
 Bystrzycki, Jan 164, 193, 194, 195
 Carrington, Peter, lord 615, 616
 Carter, Jimmy 29, 553, 560, 561, 567
 Casaroli, Agostino 228, 275
 Castro, Fidel 211, 233, 367, 519, 521
 Ceaușescu, Nicolae 280, 322, 345, 387, 416, 519, 565, 623, 822
 Černík, Oldřich 387
 Chabasiński, Wojciech 532
 Chmielewski, Waldemar 767
 Chopin, Frédéric [Chopin, Fryderyk Franciszek] 164, 191, 195, 453, 774
 Churchill, Winston 779
 Císař, Čestmír 418
Constantin Iordachi 25
 Craxi, Bettino 761
 Cronin, Archibald Joseph 330
 Cunhal, Álvaro 718
 Curie-Skłodowska, Marie 453
 Cybulski, Zbigniew 452
 Cygielska, Elżbieta 776
 Cyrankiewicz, Józef 27, 28, 42, 46, 48, 57, 66, 67, 103, 113, 116, 123–125, 130, 148, 149, 152, 171, 172, 177, 196, 211, 213, 222, 229, 237, 260, 296–299, 306, 310–312, 315, 317, 320, 325, 337, 338, 345, 348, 355, 358, 366, 373, 375, 377, 425, 428, 432, 518
 Cywiak, Józef 82, 84
 Czechowicz, Tadeusz 727, 827
 Czekalski, Andrzej 452
 Czesak, Józef 76, 93–95, 123, 132, 142, 152, 153, 155
 Czine Mihály 498
 Czinege Lajos 656, 674, 720, 727
 Czottner Sándor 40, 69
 Czubiński, Lucjan 616
 Czuma, Andrzej 539
 Czyrek, Józef 36, 489, 657, 666, 671, 675, 678–680, 727, 728, 748, 753, 754, 769, 795, 801, 802, 811, 818, 819, 820, 822–825, 827
 Czyż, Andrzej 753

Csanády György 69
 Csatornai Károly 152
 Cseres Tibor 789, 809
 Csergő János 40, 69
 Csernisevskij, Nyikolaj G. 785
 Cservenka Ferencné 614
 Csík István 783
 Csikai Gyula 807
 Csikós-Nagy Béla 687
 Csorba Tibor 59, 448
 Csou En-laj 42–44, 323, 361, 370
 Csu-Te 362

Dąbrowski, Bogumił 338, 376
 Dąbrowski, Bronisław 645, 676
 Darvas István 791
 Darvas József 483
 Darvasi István 153, 222, 279, 280
 David, Václav 358
Davies, Norman 406, 774
 Dębicki, Edward 787
 Dejmek, Kazimierz 420
Demszky Gábor 33
 Déry Tibor 207
 Dobi István 90, 222
 Dolega-Mostowicz, Tadeusz 191
Domański, Paweł 427
 Domino, Zbigniew 804, 809
 Donáth Ferenc 134
 Dopierała, Mieczysław 431, 437
 Dorota, ? 123
 Dögei Imre 161
 Drecin József 503, 513, 549, 555
 Droppa Gusztáv 152
 Drozd, Karol 532
 Drucki-Lubecki, Franciszek Ksawery 774
 Druto, Jan 482
 Dubček, Alexander 387, 402, 416, 417, 418, 478, 711
Dudek, Antoni 16, 96, 205
 Dulles, John Foster 80, 96
 Dworakowski, Władysław 67
 Dysko, Edward 544

Eisler, Jerzy 401, 432
 Engels, Friedrich 785
 Erdélyi Károly 196, 213, 221, 222, 229, 230, 237, 244, 246, 248, 251, 304, 306, 326, 331–333, 338, 339, 347
 Erdélyiné 82, 88
 Erhard, Ludwig 345–348

Fábry Katalin 216
 Fahidy József 533
 Fallaci, Oriana 634
 Faluvégi Lajos 669, 719, 727
 Faragó Vilmos 483
 Farkasinszky Lajos 534, 535
 Fehér Lajos 19, 21, 39–41, 105
 Fehér Pál, E. 483, 486, 487, 488, 495, 497, 498, 787, 890
Feitl István 29, 103, 197, 394, 412, 419
 Fejti György 653
Fencsik László 367
 Feuchtwanger, Lion 776
 Fiber, B. 121
 Fidelski, Roman 171
 Fidler, Jerzy 84, 152
 Fiedler, Arkady 191
 Findziński, Tadeusz 222, 245–248
 Fock Jenő 22, 28, 29, 96, 97, 142, 160, 360, 384, 385, 388, 392, 413, 441–445, 455, 463, 473, 475, 476, 503, 507–509, 513, 522, 524, 525, 527, 528, 657, 661, 672
Fodor Géza 774
 Ford, Aleksander 191
 Ford, Gerald 29, 520
 Forgács Egon 57, 61, 76, 109, 123, 155, 157, 160
Földes György 19, 29, 228, 279, 280, 322, 416, 564
 Frąckiewicz, Ryszard 379, 789
 Fredro, Aleksander 191
 Frelek, Ryszard 485, 489, 503, 513, 549, 554, 555, 562, 570
 Fry, Sir Leslie A. Ch. 122

Gál Éva 18
 Galiński, Tadeusz 188, 190
 Garai Róbert 376, 426, 436

- Garami István 562, 570, 584, 585, 587, 588,
642, 646, 656, 657, 662, 663, 667, 670, 727,
728, 748, 752
- Garamvölgyi József 785
- Garibaldi, Giuseppe 328
- Garstecki, Zygmunt 328
- Gáspár Sándor 32, 173, 326, 604, 605, 609,
610, 612, 613, 615, 617, 618, 632, 639, 640,
715, 763
- Gaulle, Charles de 346, 520
- Gecsényi Lajos* 36, 273
- Gellériné Lázár Márta* 36, 228
- Genscher, Hans-Dietrich 802
- Gergely Ágnes 786
- Germuska Pál* 335
- Gerő Ernő 21, 67
- Gheorghiu-Dej, Gheorghe 211, 212, 353
- Giedroyc, Jerzy 456
- Gierek, Edward 23, 28, 29, 32, 67, 155, 426,
432, 433, 436, 439, 449, 463–465, 467, 472,
473, 476, 478, 479, 503, 509, 510, 512–515,
517–522, 528, 537, 538, 541, 542, 545, 549,
550–553, 555, 556, 558, 560–562, 566, 567,
569, 570, 572–576, 579, 580, 589, 590, 597,
599, 605, 633, 635, 692, 705
- Gimes Miklós 134
- Giscard d'Estaing, Valéry 552, 575
- Glemp, József 645, 675, 676, 715, 751, 760,
761, 798, 820
- Gleżosz, Manolis 494
- Godó Ágnes* 791
- Gojawiczyńska, Pola 452
- Gomułka, Władysław 18, 19–28, 30, 42, 47,
48, 57, 66, 67, 77, 79, 80, 94, 96, 99–105,
108, 110–118, 120, 122–125, 127–130, 133,
134, 140, 142, 146, 147, 152, 155, 157, 158,
161, 172, 174, 177, 196, 197, 203–206, 213,
214, 222, 223, 227–237, 244, 252, 256, 262,
263, 266–268, 277, 278, 280–283, 290, 292,
293, 296, 298, 299, 301, 303–312, 315–317,
319–326, 335, 337–339, 344, 352, 355, 357,
358, 361, 370–375, 377, 380, 381, 384–386,
389, 394, 400, 403, 410, 411, 412, 414, 416–
418, 420, 425–428, 431, 432, 434, 435, 438,
442–444, 450, 464–466, 474, 475, 504, 518,
599, 632, 633, 689, 692, 709
- Gorbacsov, Mihail Sz. 772, 796, 802, 811,
817, 820, 822, 826
- Gorkij, Maxim 328
- Gorywoda, Manfred 748, 752, 753
- Grabski, Tadeusz 32, 615, 616, 617, 618, 629
- Grochulski, Henryk 50, 153, 169, 171, 172,
192, 194
- Gromiko, Andrej A. 233, 342, 344, 354, 357,
368, 678
- Gromov, Jevgenyij I. 122
- Gronouski, John A. 369
- Grósz Károly 587, 772, 818, 824
- Groszkowski, Janusz 516
- Grósz József 40
- Gryz, Ryszard* 205
- Gyarmati György** 66
- Gyáros László 120, 126
- Gyenes András 463, 473, 479, 548, 549, 554,
555, 562, 570, 580, 604, 614, 619, 631, 651,
653, 657, 680, 685
- Gyenyiszov, Georgij A. 244, 305
- Györffy Miklós 789
- Győri Imre 607, 653
- Haig, Alexander M. 678
- Hallstein, Walter 202, 236, 342, 344, 348
- Halmosy Dénes* 369
- Hámori Csaba 772
- Hamvas Endre, dr. 274
- Hanuszek, Tadeusz 30, 446, 462, 480, 482,
485, 491, 492, 494
- Harriman, W. Averell 320, 321, 324
- Hárs Gábor 534, 583, 804
- Hary Judit 329
- Havasi Ferenc 594, 651, 653, 682, 748, 752,
753, 758
- Háy Gyula 44
- Hegedüs András 67, 706
- Hegedüs B. András* 18
- Hegedüs József 86, 156
- Herbert, Zbigniew 787

Herzen, Alekszandr I. 785
 Heydrich, Reinhard 493, 494, 781, 784
 Hitler, Adolf 91, 348, 351, 358, 493, 494, 574, 778, 781, 782
 Ho Shi Min 370
 Hochhuth, Rolf 779
 Hollai Imre 222
 Honecker, Erich 623
 Hopp Lajos 804
 Horgos Gyula 297
 Horn Gyula 770
 Horthy Miklós 91, 486, 497, 785
 Horváth Imre 43, 48
 Horváth István 822
 Horváth József 251
 Horváth Kálmán 583
 Horváth Richárd, dr. 274
 Hruscsov, Nyikita Sz. 21, 26, 66, 67, 78, 113, 114, 116, 121, 140, 161, 163, 172, 206, 212, 213, 232, 244, 262–266, 277, 281, 299–302, 304, 305, 346, 350, 352, 365, 760
 Hunyadi Pál 791
 Husák, Gustáv 623, 759

I
 Ignar, Stefan 152
 Ilku Pál 425, 501
 Incze Jenő 40, 69, 100, 123
 Iwaszkiewicz, Jarosław 452

J
 Jabłoński, Henryk 506, 519, 542, 545, 562, 570, 575, 671, 675, 680
 Jagielski, Mieczysław 32, 589, 591
 Jakab Miklós 791
 Jakubovszkij, Ivan I. 415, 417
 Jakubowska, Wanda 191
 Jakus Jenő 327–329
 Janas, Wacław 804, 806, 807, 810
 Janczarski, Czesław 191
 Janiszewski, Michał 720, 727
 Jankovcová, Ludmila 101
 János Pál, II. pápa I. Wojtyła, Karol
 Jánosi Ferenc 134
 Jarosiński, Witold 264
 Jarosz, Dariusz 24, 36, 102, 552
 Jaroszek, Henryk 753
 Jaroszewicz, Piotr 28, 101, 153, 171, 306, 463–465, 468, 472, 473, 476, 503, 509, 512, 513, 520, 522, 527, 528, 541, 454, 549, 553–556, 558, 561, 562, 567, 570, 575–577
 Jaruzelski, Wojciech 16, 30, 31, 33, 34, 36, 432, 489, 534, 544–548, 620, 622, 624, 631, 632, 645, 647, 648, 651, 652, 654, 656–659, 662, 664, 666, 669–672, 674, 680, 684, 686, 705, 709, 710, 712, 713, 715–719, 721, 724–729, 736, 748–752, 755, 757–759, 761–763, 765, 766, 769, 770, 773, 786, 790, 795–803, 809, 811, 812, 818, 819, 821–823, 825–827
 Jaszczuk, Bolesław 427, 428, 434, 438, 442, 463, 518
 Jędrychowski, Stefan 22, 67, 131, 138, 153, 171, 196, 217, 222, 226, 238, 243, 244, 266, 276, 279, 283, 287–291, 296, 307, 319, 339, 373, 423, 425, 534
 Jemnitz Sándor 191
 Johnson, Lyndon B. 320, 322
 Jókai Mór 452
 Jóvért Szirtes Ágota 783
 Józwiak, Franciszek 67
 Juhász Gyula 787
 Julesz Miklós 497
 Jura, Władysław 791

K
 Kaczmarek, Tadeusz 20, 500, 501
 Kaczorowski, Zygmunt 118
 Kádár János *passim*
 Kállai Gyula 100, 110, 111, 117, 123, 222, 229, 276, 279, 298, 299, 305, 306, 317, 320, 322, 325, 337, 338, 355, 614, 719, 724
 Kállay Miklós 462
 Kamiński, Łukasz 623
 Kania, Stanisław 32, 589, 593–595, 597–599, 602, 606, 616, 618–621, 623, 626, 628, 629, 631, 632, 637, 638, 642, 644–646, 682, 736
 Kardelj, Edvard 47
 Kardos G. György 462, 480, 482–484, 488, 495, 496, 778, 779
 Kardos György 481, 483
 Karkoszka, Alojzy 583
 Kaśkiewicz, ? 73
 Katona István 549, 555

Katona János 23, 70, 82–84, 86, 88–90, 93,
 95, 133, 136, 137, 138, 152, 159
 Katz-Suchy, Juliusz 54
 Kawalerowicz, Jerzy 452
 Każyński, Wiktor 775
 Kelemen Gyula 273
 Kennedy, John Fitzgerald 170, 230, 353
 Kierski, Henryk 753
 Kiesinger, Kurt Georg 27, 340, 341, 348, 350
 Kiljańczyk, Jan 306, 332, 333, 375, 377, 379,
 421, 422
 Kim Ir Szen 511, 522
 Király Nina 777
 Kis Pintér Imre 774
 Kisházi Ödön 40
 Kiss Árpád 69, 106
 Kiss Ferenc 787
 Kiss Gy. Csaba 36, 777, 785, 804, 806
 Kiss J. László 236
 Kiss József 142
 Kiss Károly 21, 46, 50, 53, 70, 94, 140
 Kiszczak, Czesław 648
 Kliszko, Zenon 92, 153, 171, 196, 214, 222,
 229, 236, 237, 264, 276, 305, 306, 308, 309,
 311, 314, 315, 317, 325, 333, 335, 336, 337,
 344, 356, 357, 424, 427, 430, 431, 438, 443,
 466, 474, 475, 475, 518, 758
 Kochański, Aleksander 96
 Kociołek, Stanisław 430, 464, 466, 475
 Kodály Zoltán 187, 360
 Kohut, Pavel 558
 Kołaczkowski, Stefan 777
 Kołakowski, Leszek 401
 Kolder, Drahomír 418
 Kołodziejczak, Bogusław 766, 753
 Komender, Zenon 748, 753
 Komócsin Zoltán 317, 333–338, 342, 375,
 379, 436, 440, 441, 445, 463, 473, 479
 Konic, Andrzej 452
 Konok Péter 347
 Konopnicka, Maria 191
 Konwicki, Tadeusz 452
 Kopácsi Sándor 134
 Kopernikusz, Nikolausz 453, 500, 501
 Korczakowska, Jadwiga 191
 Korom Mihály 651, 653, 772
 Korotyński, Henryk 48
 Kościuszko, Tadeusz 775
 Kosiński, Jerzy 496, 777
 Kossa István 40
 Kossuth Lajos 497, 785
 Koszigin, Alekszej Ny. 28, 344, 353
 Kótai Géza 753, 827
 Kott, Andrzej 649
 Kott, Jan 452
 Koucký, Vladimír 325
 Kovács Béla 554
 Kovács Endre 191
 Kovács Imre 40, 105
 Kovács István 260, 261, 375, 589
 Kovács István, dr. 624
 Kovács Pál 791
 Kowal, Czesław 17
 Kowalczyk, Edward 622, 748, 753
 Kowalik, Tadeusz 538
 Kowalski, ? 92
 Koziół, Józef 22, 719, 727, 811, 824, 826, 827
 Koźmiński, Maciej 787
 Köpeczi Béla 804, 809, 810
 Kőszeg Ferenc 33
 Krasiński, Zdzisław 687
 Kraško, Wincenty 190
 Krausz Tamás 811
 Krawczuk, Aleksander 804
 Kreisky, Bruno 273, 275, 560
 Krigel, František 418
 Król, Janina W. 804, 808
 Królikowski, Czesław 804, 807
 Kropczyński, Tadeusz 100, 123, 127, 222
 Kruczkowski, Adam 422
 Kruczkowski, Leon 328, 452
 Krzemień, Ignacy 121, 132
 Kucza, Ernest 827
 Kuczyńska, ? 121
 Kukucska János 333
 Kułaj, Jan 676
 Kulczyński, Stanisław 53, 152, 153
 Kulisiewicz, Tadeusz 127
 Kulski, Bolesław 794
 Kulski, Władysław 753

Kuroń, Jacek 402, 405, 623, 636
 Kurowski, Zdzisław 542
 Kwiatek, Jerzy 531

L
Lagzi István 679
 Łakomski, Zbigniew 794
 Lázár György 28, 285, 505, 509, 542, 545,
 548, 549, 553–556, 558, 559, 562, 568, 570,
 576, 577, 580, 598, 607, 651, 652, 653, 656,
 669, 671, 674, 680, 766, 770, 796
 Łazarczyk, Jan 544
 Lékai László 722, 761
 Lelewel, Joachim 774
 Lem, Stanisław 191
 Lenárt, Jozef 325
 Lengyel Balázs 44
 Lengyel Béla 791
 Lenin, Vlagyimir I. 91, 279, 311, 359, 406,
 689, 801
 Lesiewicz, Witold 191
 Lewandowski, Bohdan 368, 369
 Liberman, Jevszej 311
 Lin Piao 361
 Lipiński, Edward 538
 Lipkovics Károly 447
 Lippman, Walter 230, 231
Litván György 18
 Liu Sao-csi 362
 Lodge, Henry Cabot, Jr., 368
 Loga-Sowiński, Ignacy 67, 172, 326, 431,
 466, 475
 Longo, Luigi 324
 Losonczi Pál 386, 440, 541, 545, 582, 675
 Lócsi Pál 44
Lubczyk, Grzegorz 15
 Lukács György 67, 779
 Łukaszewicz, Jerzy 489
 Luns, Joseph 627
 Lutosławski, Witold 191

M
 Macharski, Franciszek 645
 Mackiewicz, Maria 191
Maddison, Agnus 768, 771
 Madej, Zbigniew 657, 666, 669, 748, 752, 753
 Major Klára, D. 493, 494
 Major Tamás 780
 Maléter Pál 50, 51, 89, 134
 Malinowski, Roman 748, 752, 753
 Malița, Mircea 357
 Mănescu, Corneliu 341, 352
 Mann, Thomas 483
 Mao Ce-tung 361–364, 370, 606
 Marchais, Georges 519, 561
 Marjai József 22, 215, 221, 248, 669, 818, 824,
 826, 827
 Markus, ? 84
 Marosán György 21, 46, 47, 48, 50, 52, 53,
 73, 90, 99, 115, 116
 Maróthy László 542, 651, 653, 682
 Martin Ferenc 222, 248, 298, 306, 327, 329
 Marx, Karl 105, 785
 Matwin, Władysław 174
 Maurer, Ion Gheorghe 235, 264, 265, 281,
 322
 Mazur, Franciszek 67
 Méhes Lajos 772
 Mende, Erich 347
 Meruk József 533
Mezei Géza 112
 Michałowski, Jerzy 321
 Mickiewicz, Adam 191, 420, 774
Miernik, Grzegorz 24, 102
 Mijał, Kazimierz 262, 400, 575
 Mikojan, Anasztasz I. 66
 Mikołajczyk, Stanisław 89
 Mikulski, Stanisław 452
 Milewski, Mirosław 648
 Mináry Olga 216
 Mindszenty József 40, 80, 89, 91, 92, 118,
 151, 204, 205, 228, 235, 259, 275–277, 280,
 388, 621, 761
Mitrovits Miklós 20, 27, 31, 228, 335, 375, 416,
 591, 616, 651, 672, 768
 Mitterrand, François 724
Mizsei Kálmán 750
 Mjochondj[?], Jacek 649
 Mochnacki, Maurycy 774
 Moczulski, Leszek 539, 623, 645
 Mód Péter 248
 Modzelewski, Karol 402, 405

Molnár Ferenc 486, 487, 489
 Mondral, Camilla 787
 Morawski, Jerzy 67, 70, 71, 74, 76, 91, 92, 96,
 133, 135, 136, 159
Morawski, Wojciech 573, 717, 768, 812
 Morgenstern, Janusz 452
 Móricz Zsigmond 452
 Mostowski, Tadeusz 774
 Moszczeński, Janusz 19, 39, 40, 50, 53, 69,
 156
 Motyka, Lucjan 328, 425
 Mulicki, T. 532
 Munk, Andrzej 452
 Mussolini, Benito 91
Müller Rolf 36, 498, 800
 Münnich Ferenc 67, 116, 140

Nagy György 220
 Nagy Imre 20–23, 39, 43, 44, 47, 48, 50, 51,
 65–68, 80, 81, 89, 91, 92, 96, 97, 134–138,
 140–142, 146, 632, 635, 704, 782
 Nagy János 727
 Nagy Józsefné 40
 Nagy Miklós 491, 492, 501
 Nagy Péter 496, 777
 Nagy Sándor 270
 Nalecki, Konrad 452
 Napieraj, Władysław 425, 462, 482
 Narożniak, Jan 606
 Naszkowski, Marian 54, 96, 97, 138, 196,
 222, 230, 305, 306
 Nasszer, Gamal Abdel 236, 565
 Natorf, Włodzimierz 657
 Nehru, Dzsaváharlál 236, 565
 Nemere István 334
 Nemes Dezső 113, 114, 213, 214, 442, 443
 Nemes János 187
 Nemeskürty István 486, 488, 497
 Németh Károly 32, 589, 597, 601, 602, 615–
 619, 653, 661, 666
 Némethné Vágyi Karola 81, 147, 599
 Németi József 513, 531
 Newerly, Igor 452
 Nezával Ferenc 40
 Niederhauser Emil 490, 492, 780–782

Niemcewicz, Julian Ursyn 775
 Nixon, Richard 28, 29, 511
 Norwid, Cyprian Kamil 452
 Novobáczky Sándor 44
 Novotný, Antonín 114, 228, 234, 263, 325,
 354, 367, 372, 402, 478
 Nowak, Jerzy Robert 30, 35, 462, 482, 485,
 487–495, 499, 586, 774, 777, 785, 787–790,
 792–794, 804, 806, 810
 Nowak, Roman 67
 Nowak, Zenon 67, 138

Nyeizvesztnij, Ernst J. 206
 Nyers Rezső 29, 33, 34, 196, 252, 256, 293,
 298, 299, 305, 306, 375, 398–392, 412, 688,
 704–709, 711

Obiedziński, Mieczysław 544, 547
 Obodowski, Janusz 22, 657
 Ochab, Edward 67, 93, 100, 101, 105–108,
 116, 118, 123, 130, 153, 161, 325
 Ogrodziński, Przemysław 54
 Olszański, Tadeusz 787
 Olszewski, Kazimierz 22, 171, 222, 306,
 503, 508, 513, 528
 Olszowski, Stefan 426, 427, 429, 434, 436–
 439, 442, 444, 489, 657
 Orbán László 500, 531
 Orlando, ? 368
 Orzechowski, Marian 657, 662, 727, 788, 802
 Osiński, Ludwik 775
 Ostrowski, Zygmunt 297
 Osztrovszky György 69
 Óvári Miklós 190, 445, 448, 479, 604, 607,
 612, 631, 651, 653, 711, 719, 727
 Ozdowski, Jerzy 662, 719, 727

Ősi István 803, 810

Paczkowski, Andrzej 232, 426, 537, 560, 589,
 620, 647
 Pakula, Alan J. 784
 Pál, VI. pápa 236, 276, 319, 517, 553, 557, 560
 Pamlényi Ervin 494
 Pándi Pál 486, 487

- Pápay György* 785
Papp István 777
Párdi Imre 222
Pascsenko, Grigorij 157
Pasztor, Maria 552, 553
Pataki István 642, 657
Pavlov, Vlagyimir J. 651, 661
Paweł Bożyk 28
Pękala, Leszek 767
Penderecki, Krzysztof 453
Perényi József 191, 785
Perjési László 503, 513
Perl, T. 92
Persak, Krzysztof 96
Péter János 109, 221, 222, 248, 252, 298, 299, 306, 332, 333, 335, 342, 344, 354, 614, 782
Petőfi Sándor 500, 501
Pham Van Dong 368, 370
Piątkowski, Lucjan 549, 555, 753
Pietruszka, Adam 767
Pietrzak, Edmund 584
Pietrzak, Tadeusz 30, 562, 570, 615, 727, 735, 747, 792, 793
Pijas, Stanisław 574
Piłsudski, Józef 447, 497
Pińkowski, Józef 602, 622
Piotrowski, Grzegorz 767
Pisula, Feliks 100, 105, 123
Pittermann, Bruno 273
Plaza, Bogusław 127
Podgornij, Nyikolaj V. 28, 264, 344
Poleszczuk, Romuald 82–84, 132
Polyáki János 541
Pompidou, Georges 520, 552
Pongrácz Kálmán, dr. 143, 144
Poniatowski, Józef Antoni 775
Ponomarjov, Borisz Ny. 344, 366, 368
Popiełuszko, Jerzy 767, 773
Prantner József 228, 275
Pritz Pál 19
Prus, Bolesław 191, 452
Przymanowski, Janusz 452
Puja Frigyes 33, 152, 155, 165, 195, 228, 542, 548, 562, 570, 613, 652, 667, 670, 671, 680, 761
Puskás Ferenc 585, 587, 588
Putrament, Jerzy 189, 191, 329, 452
Rács Sándor 548
Radnóti Sándor 774
Radványi János 388
Rafalska, Dominika 87
Rainer M. János 18, 134, 335, 772
Rajk László 66, 67, 80, 278
Rákóczi Ferenc 543
Rákosi Mátyás 21, 67, 68, 80, 113, 272, 599
Rakowski, Mieczysław 657, 658, 705, 748, 753, 812
Ránki György 787
Rapacewicz, Henryk 544
Rapacki, Adam 23, 67, 92, 126, 138, 153, 228, 233, 236, 266, 298–300, 344, 354
Raszewski, Zbigniew 776
Rátkai Ferenc 804–807, 810
Reagan, Ronald 641, 659, 672, 678, 761, 798, 802, 817, 820, 822
Rédei Miklós, dr. 650
Regucki, Zbigniew 637
Reiff, Ryszard 748
Rényi Péter 497, 779
Révai József 21, 65–68
Révész András 273
Reychman, Jan 59
Reymont, Władysław 191
Ripp Géza 87
Ripp Zoltán 16, 20, 47, 66, 142
Rodziński, Witold 365
Rokossowski, Konstanty 67, 115
Rokoszewski, Kazimierz 588
Róna Gábor 542
Rónai Mihály András 785, 787
Rónai Sándor 52
Roska István 536, 577, 583, 670, 628, 753, 756
Rosta Endre 245
Roszak, Jerzy 245, 489, 532
Roszczeniak, Jan 121
Rózsa Irén 195
Ruff Mihály 25, 235
Ruffy Péter 191

Rytl, Wacław 121
 Ryzewski, Wacław 787

S
 Sadkowski, Wacław 333, 789
 Sadowski, Zdzisław 812
 Sági Ferenc 105
Salwa-Syzdek, Eleonora 20
 Samojlik, Bazyli 766
 Sándor József 174
 Sapełło, Piotr 616
 Sarlós István 748, 752, 760
 Schleyer, Hanns Martin 552
 Schmidt, Helmut 355, 552, 613
 Schultz, George 796
 Schwarz-Bart, André 777
 Sebes István 43, 48, 52, 119, 120, 123, 131, 143, 144
 Sebes Sándor 109
 Secomski, Kazimierz 503, 513, 524
 Serocki, Kazimierz 191
 Sevardnadze, Edvard 796
 Siedlecki, Jerzy 153, 155, 171, 192
 Siemek, Józef 86, 174
 Sienkiewicz, Henryk 191
 Sieroszewski, Andrzej 776
 Sík Endre 109, 122, 128
Sik Endre 821
 Sikorski, Władysław 496, 779
 Simó Jenő 480, 481, 484
 Šimůnek, Otakar 198
Sipos Balázs 19
Sipos Levente 67, 599
 Siwak, Albin 643, 728
 Siwicki, Florian 648, 673
Skobelski, Robert 19, 112
Skrzypek, Andrzej 20, 28, 352, 511, 520, 552
 Słomiński, Antoni 260
 Słowacki, Juliusz 191
 Smrkovsky, Josef 418
 Śniadecki, Jan 774
 Sochacki, Stanisław Andrzej 193, 195, 249, 453
Sodaro, Michael J. 354
 Sokolowski, G. 534
 Soós László 81, 147

Sorsa, Kalevi 520
 Spiró György 35, 774–780, 784, 786, 788, 789, 791–793, 804–806, 810
 Spychalski, Marian 518
Stańczak, Henryk 17
 Starewicz, Artur 86–88
 Stasiak, ? 92
 Staszic, Stanisław 775, 776
 Steiner, Jean-François 496
 Stikov, Tyerentyij F. 163
 Stil, André 46
 Stoessel, Jr. Walter John 800
 Strug, Andrzej 191
 Strzelecki, Ryszard 173, 518
 Strzelecki, Władysław 189
 Styron, William 784

Sz
 Szabadfalvy Árpád *l. még* Kiss Gy. Csaba 806
 Szabó András 810
Szabó Csaba 276
 Szabó Dezső 777
 Szabó István 719, 727, 772
 Szabó László 791
 Szadat, Muhammad Anvar 512
Szalai Attila 24
 Szambu, Zsamszrangij 388
 Szancer, Jan Marcin 191
 Szántó Zoltán 57, 65–68, 141
 Száraz György 787
 Szarka Károly 109, 332, 333
 Szczepański, Jan 191
 Szczepański, Maciej 590
Szebeni Géza, M. 724, 822
 Széchenyi István 779
Székely Gábor 777
 Szekér Gyula 22
 Szemjonov, Vlagyimir Sz. 349
 Szewczyk, Wilhelm 76
 Szilágyi Dezső 119, 123, 129, 215, 216
Szilágyi Szabolcs 617, 634
 Szirmai István 152, 161, 174, 222, 229, 326, 423, 424
 Szita János 222
 Szlachcic, Franciszek 464, 489, 506

Szokolay Katalin 135, 406, 447
Szombath, ? 332
Sztálin, Joszif V. 33, 67
Sztankó Pál 216
Sztikalin, Alekszandr 299
Szusza Ferenc 449
Szuszlov, Mihail A. 66, 465
Szűrös Mátyás 36, 748, 753, 754, 758, 769,
793, 795, 801, 818, 820, 824, 827
Szybek, L. 155, 171
Szydłak, Jan 465, 489, 531, 541
Szymanowski, Karol 191, 193, 195, 732
Szymański, ? 121

Tabajdi Gábor 273, 785
Takács Gyuláné 445
Takács Róbert 36, 228, 272
Tánczos Gábor 787
Tardos Tibor 44
Tarnowski, Zenon 486, 488, 489
Tatai József 248
Tausz János 40
Tebinka, Jacek 105
Tejchma, Józef 22, 465
Teleki Pál 785
Teng Hsziao-ping 817
Terey István 328
Terlikowska, Maria 191
Thant, U. 228, 235
Thatcher, Margaret 641, 761
Tildy Zoltán 134
Tilkovszky Loránt 497
Tischler János 15, 18, 31, 36, 42, 48, 76, 92,
101, 135, 334, 426, 608, 629, 640, 646, 661,
668, 686, 744
Tito, Josip Broz 20–22, 47, 65, 112, 228, 234,
278, 323, 359, 416, 478, 519, 554, 561, 565,
567
Togliatti, Palmiro 81, 264, 278, 280, 324
Tokody Gyula 490, 492, 495, 781, 782
Tomczyk, Paweł 145
Topolski, Jerzy 804, 807
Tóth Antal 791
Tóth Dezső 742
Trąpczyński, Witold 153, 171

Trautmann Rezső 152, 161
Trepczyński, Stanisław 338, 344

Tyihonov, Nyikolaj A. 652
Tyitov, Fjodor J. 342, 354

Ujváry Gábor 80, 147
Ulbricht, Walter 172, 263, 353, 358
Urbanowicz, Józef 544, 547

Vácz László 195
Vályi Gábor 100, 123
Vályi Péter 22, 222, 508, 511, 528
Vámos Péter 197, 797
Varga Ferenc 145, 332, 333
Varga Gábor 541
Varga György, T. 81, 147
Varga István 670
Varga Mihály 498
Varga Zsuzsanna 152
Várkonyi Péter 165, 587
Várkonyi Tibor 496
Várnai Péter 191
Varsányi István 531
Vásárhelyi Miklós 134
Vass Henrik 113, 306, 667, 816
Vass Istvánné 53
Vas-Witteg Miklós 40
Véner József 791
Vető Lajos, dr. 274
Vonyik József 791
Vorosilov, Kliment J. 112

Wajda, Andrzej 452, 498, 635, 783
Wałęsa, Danuta 750
Wałęsa, Lech 32, 589, 601, 606, 617, 634,
635, 639–641, 647, 655, 676, 678, 750,
819
Waniołka, Franciszek 39, 295
Wańkowicz, Melchior 261
Wasilewska, Wanda 191
Waszczuk, Jerzy 549, 555
Wehner, Herbert 347
Werblan, Andrzej 190
Wernerowa, Jadwiga 191

Wiechno, Barbara 793, 794
 Wieczorek, Janusz 534, 535
 Wielocka, M. 121
 Wierna, Maria 42, 45, 46, 49, 54, 65, 68, 123,
 142, 153, 155, 157, 171, 192, 222, 247
 Wiesenthal, Simon 481, 496
 Wilga, ? 330
 Willman, Adam 20–22, 42, 45, 46, 48–50,
 52, 53, 64, 65, 68, 69, 73, 74, 96, 97, 118–
 120, 140, 142–144, 205
 Winiewicz, Józef 49, 54
 Winzer, Otto 359
 Wirowski, Maciej 549, 556
 Wischniewski, Hans Jürgen 355
 Witwicki, Zdzisław 191
 Wojciechowski, J. 794
 Wojtaszek, Emil 32, 542, 562, 570, 589, 591,
 593, 594, 597, 603, 606, 607, 616, 629
 Wołczyk, Jerzy Romuald 561
 Wojtyła, Karol (II. János Pál pápa) 672, 736,
 819
 Woroszyński, Wiktor 15
 Woźniak, Marian 657
 Wroński, Stanisław 495
 Wycech, Czesław 433
 Wygodzki, Stanisław 496

Wysocki, Józef 534, 535
 Wyspiański, Stanisław 452, 777
 Wyszyński, Stefan 203–205, 236, 259, 260,
 407, 433, 591, 621, 675

Żabiński, Andrzej 792–794
 Zágor György 88, 109, 120
Zając, Justyna 821
 Zajac, Marian 582
 Żak, Stanisław 544
 Zambrowski, Roman 67
 Zarzycki, Jerzy 191
 Zawadzki, Aleksander 67, 89, 90, 213
 Zdanowski, Henryk 84, 123
Zeidler Miklós 19
 Zelk Zoltán 44
Zięba, Ryszard 821
 Zieliński, Jerzy 196, 338, 535, 747, 748, 777,
 793, 794
 Zin, Wiktor 742
Zinner Tibor 44
 Żółkiewski, Stefan 401
 Żukrowski, Wojciech 327–334

Zsámbéki Gábor 780
 Zsivkov, Todor 350, 623

Polak, Węgier, „dwa bratanki”

STOSUNKI POLSKO-WĘGIERSKIE W DOKUMENTACH 1957–1987

Wstęp oraz wybór i opracowanie dokumentów

Miklós Mitrovits

Temat stosunków polsko-węgierskich po drugiej wojnie światowej – w przeciwieństwie do stosunków przedwojennych – jest prawie całkowicie nieopracowany do dziś. Niniejszy tom prezentuje wszechstronny wybór dokumentów z dotychczas nieznanych źródeł polskich i węgierskich z okresu 1957–1987 – od upadku Rewolucji Węgierskiej do początku transformacji w Europie Środkowo-Wschodniej.

Dokumenty, które publikujemy – a jest ich ponad 120 – dotyczą najważniejszych wydarzeń politycznych, gospodarczych i kulturalnych w stosunkach pomiędzy Polską a Węgrami. Znacznie powiększają naszą wiedzę o wspólnej drodze obu krajów a jednocześnie wskazują na rozbieżności w ich rozwoju wewnętrznym oraz różne interesy i decyzje podejmowane w sytuacjach konfliktowych. Wybór prezentuje też sposób myślenia przywódców obu krajów o wydarzeniach na świecie, o Związku Radzieckim, kwestii niemieckiej i o samej RFN. Dowiadujemy się także, jak odnosili się do kwestii zimnej wojny z perspektywy swoich krajów.

Wybrane dokumenty przyczynią się do pełniejszego zrozumienia historii Węgier i Polski oraz do poznania obrazu Polski w węgierskich oraz obrazu Węgier w polskich archiwach. Publikowane dokumenty zostały wybrane z zasobów Węgierskiego Archiwum Narodowego (dokumenty Komitetu Centralnego Węgierskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej i Ministerstwa Spraw Zagranicznych Węgierskiej Republiki Ludowej) i z Archiwum Akt Nowych (dokumenty KC PZPR) oraz z Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Pojedyncze dokumenty pochodzą z innych źródeł.

Niniejszy zbiór dokumentów ukazał się dzięki pomocy finansowej Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego i dotacji Hungarian Scientific Research Fund (OTKA).

*

Redaktorem tego tomu jest dr Miklós Mitrovits (ur. 1978), historyk zajmujący się XX wiekiem w Europie Środkowo-Wschodniej. Jest absolwentem Uniwersytetu ELTE w Budapeszcie i Uniwersytetu Katolickiego w Piliscsaba. W roku 2010 ukazała się jego pierwsza książka *„Miesiące nadziei... Polska Solidarność a polityka sowiecka w latach 1980–81”*.

